Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

ROČNÍK XIII.

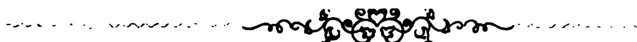

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1893.

OBSAH.

Básne.

Strana

Novelly, poviedky.

Rozpravy, články.

Slovenský jazyk.

Beseda.

Literatúra.

Rok 1893. Sošit 1.

Slovenské Pohľady.

KAIN.

Ukážka z novej básne.

Od *Hviezdoslava.*

Po onej bratovražde ukrutnej,
keď zaburácal strašný otcov hnev
čo oblak hromoťažký, svetlý obzor
dosavád láskou spiatej rodiny
potiahnuv razom čierne, — v jeho hluk
však nárek matkin zavznel horkou kvilbou,
na spôsob riavy pustým údolím
hrnúcej v loži tvrdom, kamenistom;
keď sestry zdvihly boly Abelovu
mrtvolu, — že však padala im z rúk
už oťaželá smrťou, neprijemný
chlad ocítily svalov, zlomený
zrak pri nej shliadly, presinuté skráne,
rty nemé, tobôž kaderami jak
zmoklými krvou lipla na trávniku
(priam, kde stál oltár jeho obetný
i ešte voňal tlením vďačnej žertvy):
aj složily ju takoj na mieste,
zdesené zjavom nevídaným skríkly,
sa porozpŕchly — hneď však, otušiac
snáď, menovite z plaču matky, z otca
búrlivej vášne — zjavu podstatu
a význam hrozný, i zas shlučily sa,
obstaly kruhom telo bezdušné
a zbedákaly, roniac prúdy sĺz,
vlas ponechajúc každá tenúť vetrom,
a ruky lomiac: beda! beda! beda!
on nepovstáva . . . okom milostným
prehliadnuť nechce . . . neozve sa sestrám
hlas jeho sladký — Abel! Abel! brate,
vstaň! zhasla obeť . . . stado tvoje sa
rozlezlo šíre po vŕškoch! ťa hľadá
pastiera svojho v tmavých úbočiach,

u skalísk dumných, v osiralom háji,
v krovine smutnej: i že nenachodí
ťa, neobčuje pišťaločky tvojej
hru rozkošnú, čo rosou mrholí
na pastviny, ich zeleň mení rýchlo
na zorí luh, že necíti tvoj pozor
ho varujúcu, ponuk nečuje
ni privety, — sa ľaká, trasie bázňou,
rozptyľuje sa, tratí, v pazúroch
vyjúcej zvere hynie bôľne . . . vstaň!
i slnko zbľadlo sťa tvoj obličaj,
hľa! — sestry tvoje úpejú . . . ó, vzbuď sa!
ach — neposlúcha . . . krásny plavý vlas
mu zrudnul, zhluzel; úsmev zmeravel
na ústach, zdivel! . . . vráž otočil čelo,
či hnusné háďa!? . . . beda! beda! beda!
viac nepohne sa — — čujúc všetko to
trúchlenie valné, zúrivosti hrmot:
jak doráža mu nešeredne v sluch,
jak neľútostne v hruď mu pára, v skráň
mu durká mlatom, kýva celým bytím
čo víchor, sťaby prival vyrýva
korene jeho z hlbín, silne, vztekle
ich snujúc, skubúc: v tejto nesnádzi!
po roztrhaní všetkých vzácnych sväzkov,
čo pútaly ho podnes k svojeti,
v tom rozdvojení, rozorvaní krutom,
v hryzoby borbe, v ohni štvanice,
v prietrže mračnu sychravom, i v oči
útoku, jemuž neľzä odporovať,
čo Kainovi zbudlo? . . .
K tomu keď
i hory vôkol ozvaly sa jakom
tých istých žalôb, týchže vyhrážok,
zhučaly vody rvave, oblohou
zježené svisly chmáry, v hustých šticiach
blesk prekrývajúc ostrý, — po grúňoch
však zbľačal kŕdeľ oviec opustený
tak krušno, žiaľne, — ba i vlastných býkov
pár, ktorý nechal tamto u pluha,
otriasol v srde jarmo, rozskákal sa
po kyprej rovni, orby nástroje
rozkotal špalky, mrzko zaryčal
v tom protivenstvom, z tlamy, z ňucháča
jed sliniac, zvirgal — prihnal odbojný,
i zagánil až plameň sršiacimi
okáľmi dlho-dlho, bodave
naň, áno, naňho, svojho hospodára,
výčitkou žhavou; vôbec príroda

keď celá veľká jakby bola spikla
sa . . . pod nohama sa mu klátila,
mu na temeno zamýšľala klesnúť,
ho pretiať v poly: v tejto nevraži,
v cudzote desnej, v odstŕkaní stálom
čo zbudlo jemu?
A keď v duši znova
a znova videl: ako Hospodin
rozkrýdlil ťažkú mrákav záclonu,
že poly jej sa rozletely prudšie
než úsvitové bystré perute,
ač ako by krv kvapkala doľ' s nich, —
jak slncom vyzrel na to otvorom,
skúmavým slncom, jagotajúcim sa
bez zažmurknutia, obsiažil ním svet,
presvietil krížom-krážom v okamihu,
a jeho trebárs v húšti schúleného
polapil ihneď prvým pableskom,
ten ovinúc mu kolo podlej šije,
ho povyvolal, — bársi kryl sa, kryl,
zelenú rúšku vetiev nad sebou
v záhyby sberal, šklbal lúčovú
sieť nepretržnú, zaliezal vždy hlbšie
dľa zvyku hada v tesnú, tajnú skrýš, —
umoreného žasom, hriešnika
predviedol predsa pred svoj jasný súd;
keď opäť, stojac chvelý v svetle pravdy,
pred veličenstvom trónu biedny červ
— bo hlásil sa vždy ešte ozvenou
z brál nebeských, zpod sklepov všehomíra
prehlučne — opäť musel vypočuť
vševládny ortieľ: ‚Budeš zlorečený! . . .
Behúňom sveta budeš! tulákom:
bo ani zem ti nepotrpí dlho
na chladnej dlani, kam si dostupil,
lež prehodí ťa žeravý čo uhoľ
na druhú, by zas povrhla ťa tá;
jak smud a dym, hľa, s tvojho ohniska
sa prevešuje, sedá po bodliakoch,
no utkvieť nemôž', lebo otrasú
ho i tie zaraz, tŕňov pichadlý
odpravia, že sa musí skomoliť,
stlať ďalej — obraz tvojho osudu . . .
Pred svedomím sa vlastným budeš skrývať,
však neskryješ sa! lebo množstvo očí,
viac nežli hviezd je mojich, týmto v ňom
otváram: nimiž strážiť bude ťa,
že nezutekáš! A by bez prekážky
ťa stíhať mohlo z môjho rozkazu,

postihnutého strestať zas a zas,
sa neboj, vraždy synu! nestrachuj:
nik neujme ti žitia, žiaden z tvorov
ti neuškodí, nie! — bo, ajhľa, v čelo
ťa poznačujem škvrnou v oblak až
vytrysklej brato-krve nevinnej,
krupajou, streklou z Abelovho srdca
mne milého tak — škvrnou nevybledlou —
A táto známka uháji ťa! lebo
postrachom bude všetkým stvoreniam
ostatným — všetkým mimo jednoho!
jednoho v tebe — štíra svedomia . . .
Iď, závistlivče čistej obeti
mne posvätenej, nezažal bárs márne
ju obetovník, bo ju nahradím,
že vďačnou bola, iste stonásobne!
odejem v slávu sluhu verného . . .
Iď, odporco ty! odvážlivec drzý,
na vôľu moju štekajúci, že
hen sklonila sa v priazni, od teba,
ohyzdo, však sa odvrátiť jej prišlo . . .
Iď! vražedlník, zhubca, zločinec,
mariteľ môjho riadu, tvaru borca,
preč s úslnia mi! Rušaj po dráhe,
už odpadlý duch čiarnul čiernym stínom,
prekotivší sa z jasna v priepasť tmy;
zkús, zlotrilého kam ťa zavedie? . . .
Iď! Odsudzujem ťa i zapudzujem!
Rozkrúcam, honiť teba, ničemo!
tvoj vlastný rezký bič, a upravujem
v cieľ osteň tebou samým ozubený! —‘:
po tomto všetkom — božský výrok ten
nezdolnej váhy i nezmeniteľnej
vyčujúc hromom v ušiach opätne,
hneď na to kliatbu otca pokonnú,
tu matkin výkrik desný, srdcolomný! —
zas lkanie sestár, tiahle úpenie —
na čele smuhu cítiac špejúcu,
už smazať chcel, no smazať nebol v stave —
čo zbývalo mu? . . .
                                        Nemý, odulý,
posupnou tvárou úzkosť so vzdorom,
hrdzavých kučier rozmetaná hriva,
v postave rozmach spury —: onen kyj,
nímž zalomázil na smrť Abela,
zodvihnul hurtom, založil si v plece
a rušal ztadiaľ . . . Chvátal nivou, ktorú
bol obosial sám, šumným osením
jej, do klasu už hojne vysypaným

i u kolienok krásne zbronelým,
búrlive kráčal, rovno prívalu;
a predláviv tak širo-šíry priechod,
na úvratiach však oltár rozkopnuv,
že trosky jeho kúdolom sa vzniesly:
zamieril v porost — prelámal sa ním,
jak šelma v noci na lup tiahajúca —
Tam, kyjak vraziac do vĺn oporou,
aj presadil hneď valnú rieku, i
zas preboriac sa sprièčnym brehu drievím,
na pastvy bzikol, na púšť . . . Za krátko
pretrieliv i tú vichrom, strmnul; priam však
sa schytil znova, peľal: z obzoru
vždy viacej hynúc, miznúc rodine,
sťa prízrak . . . Šibol hore úbočím
neschodným, príkrym, kde sa plazil v chlpoch
dym kalný, mutný, vinul v kotúče
i rozsnúval zas: asnáď jeho súdruh
to pri žertve, len pobehnuvší, by
púť znamenal; no stúpal bez toho,
by ohliadnul sa, hrnul smerom priamym,
len ďalej, vyšej — S tým dostupil v tiene
hôr nebotyčných v slnci urastlé,
čo západom sa práve predralo
zpomedzi mračien jakby zkrvavený
obličaj; po tých stinoch, podobných
tým v jeho duši, siažil dlho ešte
a siažil náhle, nad ním biely pruh
kyjany v kyvu, čo hnát suchý . . . až
v pošmurnom lese naraz zanikol.

A vtedy len čo ustal otec Adam
od zúrenia a hrozby. Umĺkol
jak búra sekom, v brvách sklenky potu:
sťa rosné zbytky búrky stromovím,
opŕchajúce potom cupotave;
i poosŕknuc celým telom, oprel
sa vedľa o kmen tichej olivy,
tak smutne v lúčoch rudých kmitajúcej,
a dumal . . .
Matka Eva medzitým,
ba od drahnej už doby čupela
u šiatra, viacej mŕtva nežli živá,
zdrtená naskrz, vlasov pramená
zcuchané plecmi . . . časom zdýmla, jak
kto pod balvanom skonáva už, ťažko
čo prirútil ho z nenazdania; kým
dcéry zas všetky krúžkom blízko nej
sedely kľačmo, ruky na podolkoch,

a ustrnulé strážily jej dych,
privrávaly sa útešnými slovy,
ju chlácholily, ako vedely:
pojedna zazrúc okom plachým tu
na otca, tu zas v stranu, kde dlel Abel
zsinalý — a či za Kainom v diaľku . . .
— V tom postupil sa otec, čelo smraštil
i pozaťal pästˇ. Zvrátil ku horám
zrak palný prudko; i jak Kain by
bol ukázal sa, z horskej skrýše švihol,
sa ponavracal: prchko prepuknul
znov' v predošlý vztek, že skočily dcéry
zľakané — ba tým precítla i mať.

Ada.

O, ustaň, otče drahý, žehrať, ustaň!
Stíš velehnevu svojho búrny tok;
nech zahace sa v behu — opadne
na vľúdnu plytkosť, žblnkavý hmyr brodu
pomedzi brehy jarom zakvitlé,
v hru chytkajúci ľalíj svislé skvosty:
i privráti sa, šťastne smierený
so samým tebou, mysle tvojej pokľud!
ten hladký, milý: ako jazera
hlaď, patočina neznajúca vrások
ni rmutu, iba nežný, tichý chvej,
priesvitný lunot, v nejž sa uzierajú
tak vďačne — v strmej púti pozastanúc —
či obláčky či hviezdy radostné,
keď zblankytneje nebo, hviezdy — oči
dcér tvojich, ach, dcér . . . Ustaň! Ada ťa,
hľa, tvoja prosí! prosí na kolenách
a v slzách prosí, s vrúcnym vzozrením
ku tebe: prestaň, dobrý otče, prestaň! . . .

Dina.

A potom — veď už pošiel, vzdialil sa
on . . . Pozri, otče! zavreté sú hory!
Opona vchodu nepovláva viac
vo vetre, po zem visí spustená:
jak keby slnca krikľavé tie blesky,
tam zamestnané — dovidela som —
pritiahly boly k rárohom ju šiatra,
na dverné týky boly pribily
ju pevne, pevne — Neodvratná visí
a neprehľadná; ešte zhustne aj,
jak priľahne k nej hrádzou sama noc —

Hanna.

I ja ťa prosím, otče: povyjasni
svoj obličaj! ať v bezpeč žiari nám,
bázlivým stvorám . . . bo, ach, kam sa dieme
bez jeho svitu v desných noci tmách?
bez vlády jeho priazne v mdlobách vlastných,
v hmlách totých našej vrátkej slabosti,
kam? rozsúď . . . I len k tebe jedine
sa túlime, náš príkrov! ochraniteľ!
Opletám nohy tvoje kaderami;
bys' neopustil nás! ich opletám,
čo brečtan cedru podnož mohutnú:
ó, neroztrhni tento útly svázok!
ó, neodstrkuj, priviň! smiluj sa . . .
Veď spravedlivá je ver' prchlivosť
a stiažnosť tvoja — a nám nepatrí sa
ich prúdu stavať prosby prekážku,
len mlčky dívať sa v ich vlnobitie,
ba strhnúť sa dať, jestli žiadaš tak —
sú spravedlivé! i odely slová
príslušné cele, iste z vnuknutia,
jak učils', Toho! — zasypaly syna,
sťa kamenný dážď, potrestaly ho
za veliký hriech jeho primerane,
ho privalily hodnou pokutou,
od krbu žihom pomsty zahnaly;
však ináč — niet v nich sily, spomoženia,
na tejto strane chabne jejich dej:
bo Abel, ľúby brat môj, nepohnul sa,
spí tvrdo, hlucho . . .

Zilla.

Môž' byť, prebudí
sa aj — ja úfam, otče! šak i ty? —
až zajde slnko, žĺvná mrku rosa
však pokropí mu údy zomdlené,
opľaslé prsia, navädnuté pery . . .
Jak zbadala som u stlačenej trávky,
u kvietka, ktorý noha zšliapala:
prv lístok jeden zdvihnul, zápät druhý,
zas tretí, sťaby krepké ramienka,
stavčeky pružné — hlávku napokon!
hlavičku mladú, zdobne operenú,
pijúci pritom kvapku za kvapkou
z večera dlane počernej, no prajnej,
i dužejúci, až osvežel celky,

vystrel sa, vánkom hybko uklonil,
na víčkach hravé ešte hviezdičky —
šak, otče? — Hľa-hľa! ovce hrnú k nemu;
hneď ovejú ho dychom teplučkým,
mu zbľakocú v sluch, pohrebú ho nôžkou,
preberú! . . .

Adam.

Nemäť, decko blúznivé!
Môj sladký syn, môj Abel úprimný,
dar milosti je zbitý — zbitý navždy!
je — och, tá neresť! už ju chápem! už,
dnes prebleskla mi umom strašne! — je
korisťou smrti! Cupol prvým jabkom
s jablone bôľu, krehkým ovocím
odkrušils' — cítim —, padol, zahynul . . .
a onen žije! žije uraziteľ!
on žije? dýše? — ako? ubijca? . . .
Hach, horo silná! pohni ramenami!
hneď zajmi ho v ich úžiacu sa obruč,
hneď! — Povoľ, stiesni, stiesni, uvoľni
ju v sťahu — čím diaľ, ju skľúč tesnejšie —
konečne sklop ju razom! tuho v ňu
zlosyna zavri, zaštiep, zatrať večne!
Len ani chvíľky neotáľaj — skoč
na nohy! zatras šticou, plecama
porušaj: že ti skydne v lono sám —
Lap, zmliažď ho! pokým neumkne ti v brloh
čo zmija, dravec v dieru skalenú,
či neztrepoce lstivým operencom —
Ty, Bože! svojou všemohúcnosťou,
tou, ktorouž, jak si stvoril veľký svet,
i zničiť ho môž'š v brzkom okamžení,
Ty prispej jej! jej všetky živly pridruž:
zahubiť zvrhľa môjho semena
nešťastlivého! pôvod boľasti,
urážky kameň, kliatby, zlorečenstva
plod! — Och, že musel narodiť sa! že . . .

Eva.

Ó, dosť už, dosť už, mužu — dosť už zloby.
Si rozvíril ju, shrnul — nechaj už:
nech roztopí sa v žene v nemú žalosť
čo akej hĺbky . . . Preds' len hriešnicou
ja bola prvou; on je iba druhým,
ach, druhým . . . Kain, i len následkom
previny matky — Povážː so stromu

vedenia dobra, lež, ach! i zla v raji
(— ó, záhrada tá blaha! z pamäti
mi nevychodí nikdy; minulejšou
čím je, tým živšie plaje v duši mi
unylej —), s toho tam vzdor zákazu,
zákazu, ktorý ináč bol tak ľavný,
v nesmiernom lásky božej okrese
tak úzky, z puhej mlsnej pachtivosti,
zo samopaše — lebo obviňovať
viac netrúfam si hada —, svevoľne
ja urvala som jedno . . . kradmo jedla
som; teba sviedla tiež . . . Tu ovocie!
i posiaľ trpké: oddnes otravné,
chrobačné, smrtné . . . Och, mne výčitky
len! len mne celú horič tvojho vnútra,
plň strasti tvojej, hnevu tvojho spor,
pohromy páľu, súžbu kúsavú,
mne jedine, mne . . . Dopusť, nechže strovím
si všetko sama, sama tento raz,
na zadrhnutie . . . Ztratili sme synov:
ó, ztraty ťarchu navaľ samej mne!
nech boľastím: jak uložené mi,
i zasluhujem — po skončenie žitia;
ten odruvnul sa zlostne, pretrpím —
ten v obeť klesnul: budem ticho žialiť
nad jeho schránkou . . . Len ty premôž sa,
manželu! spokoj, otec — udrž statným,
obranco! strážca plachej čeliadky . . .
Ó, dosť už, dosť už —

Dina.

Ach, hej: dosť ver', dosť —
Veď pošiel, pošiel; a aj sotvy prijde
viac . . .

Adam.

Kto ho žiada? — Veliká ty noc,
už prileť, doleť čiernym velevtákom,
perute roztoč! — rozstri svoje temno,
i najsilnejším jeho záhybom
smaž pamäť jeho! —
Dievky, pospešte!
Prineste ihneď drahú mrtvolu
Abela môjho; nech ju ošetrím . . .

Poslúchly razom všetky. Odbehly.
— A súrnym krokom v trudnom poslaní

na miesto dôjduc úkladu a zmaru,
kde posiaľ dlelo trpne ustreté
i zrosené už chladom podvečerným:
zodvihly takoj telo Abelovo,
do náruči si naložily, a
dve u hlavy, dve u nôh, niesly ho —
a nesúc, časom, avšak pritlumene
(obďaleč stado trúchlo-sprievodom
za nimi . . .) takto nad ním zkvílily:

Chór.

Dnes ráno tak bodrý, tak svieži i hravý,
za zory schytil sa, zaháňal po pastvách
svoj statček veselo, najlepšie kde trávy;
a teraz: zlomený, nehybný, bez vravy —
ach, Abel! Abel, ach . . .

Dina.

A onen prchavý . . .

Chór.

Volal nám: sestričky! dnes obeť pristrojím;
postrežte svetlý kúr! v zápätí vonný pach:
pastvisko zjasá sa, naplní obojím;
Hospodin prijme snáď . . . azda ho spokojím —
Ach, Abel!.Abel, ach . . .

Dina.

On tiež chcel so svojím . . .

Chór.

Slniečko — zrely sme — sálalo s vysoka,
ku nemu šinul sa stĺp dymu, skvúci prach . . .
s protivnej strany však už chmára široká
vali sa — ľahla naň! i slnku do oka . . .
Ach, Abel! Abel, ach . . .

Dina.

Viem, želie z hlboka . . .

Chór.

Složme ho trošička: ťažký je, chladný je,
jak kameň studený na ľalij ramenách;

hlava mu okvácá — ruky vše rozvije,
lež darmo! nezdrží ich sestre kol šije...
ach, Abel! Abel, ach...

Dina.

Snáď tiež už nežije...

Chór.

Vezmime, ponesme... Zavláda noci stín,
a otec čaká nás! i matka vo mdlobách —
Pospešme, prinesme — Poľahči, Hospodin! —
Vracia sa rodičom, lež aký? bľadý syn!?
ach, Abel! Abel, ach...

Dina.

A Kain? ach, Kain...

A Adam, ako dcéry ubehly,
popadnuv patyč, zaraz pod olivou
do práce sa dal, zaťal v mäkkú pažiť:
i vyrýval prsť kyprú náramne,
priehrštím shŕňal, na kraj pohadzoval,
(čomu sa Eva prizerala, vždy
viac užasnúca...); hĺbil lože, zriedka
podnesúc hlavu, kedy zakaždým
do mrku uprel svoj zrak, v ktorom rovno
mrkalo tobôž, hneď však zápästim
si čelo utrel — a či slzí jarky? —
a robotoval ďalej, dlubal v zem...
A jakonáhle došly s mrtvolou,
ju prevzal chvatom, zobjal kŕčovite;
ni nevšimnul si, ako zamrela
v tom žena jeho oživnutím bôľu,
že nestačily preberať ju dcéry —
nie, objímal len svojho Abela,
varoval, laskal, tupo stenajúc:
až spamätav sa, v sebazaprení mu
spočinku priznal, složil do jamy
mľandravé svleky, upravil tam rúče,
na zapadlý zjav snetí natrúsil,
i pochoval tak syna milého...
A vtedy len, jak zazrel čierny rov,
od noci tmavší, desnom po výkone
tom zavznela mu dušou veta božská
(pokoja heslo, s palmo-vetvou slávy —
či ľudských bied len strašná závierka? —):
‚Prach si a v prach sa opäť obrátiš...‘

Po deviatich rokoch.

Napísal *Martin Kukučin.*

Podriemkávam na kanape po obede — nemusím dokladať, že dobrom obede — dľa starej módy „zaväzujem sadlo", lebo sa ho dosť zmestí na mňa. Tu vrznú dvere a vstúpi do izby žena asi tridsaťročná, tedy nevesta. Zazívam, sadnem si, pretieram oči, kto je, čo je, čo hľadá v takýto čas v celle mládencovej.

Neviem, kto je; nepamätám, že by ju bol kedy videl. Dľa kroja — pán boh ju vie. Každá dedina má svoj kroj a mne pamäť nestačí na všakové odtienky v krojoch, aké som kedy videl.

„Sadni si u nás," núkam ju. „A zkadeže si?" Nevestám najlepšie tykať; nie sú tak okúňavé, skôr akési úprimnejšie, keď sa im zatyká.

„Ja veru z Klepára — ale ma neznáš?"

Pozerám sem-tam: ona tiež mne „ty"! Čo je to? Veď som len s ňou nepásol husi! A Klepár! Čo je to ten Klepár? Mesto, dedina, majer, kopanice, foľvark, salaš — či ký beťah? Ani v zemepise, ani v historii Klepár sa nespomína. A predsa sa mi zdá, tak ako vo hmle, že som tam kedysi bol. I táto tvár mi je akási známa. Čo je toto? Pamäť ma ide nechať — či čo?

„Veru ťa neznám, nie veru. Možno som zabudol..."

„Veru pekne!" vytýka mi ona. „Starí známi — a takto! Ale to tak vy, čo pomedzi svet chodíte. Zajdete za vŕšek a už zabudnete, ako by ste tam nikdy neboli bývali!"

„Ja — duša moja," vysvetľujem jej, „koľko všakových ľudí sa ti nadhodí vo svete! Kto by ich nosil všetkých v hlave? Iba blázon. Rozumný si zachová iba tých, čo mu zle urobili. Tých nie zabudnúť — treba sa vyvŕšiť. Čo urobili dobre — načo pamätať na nich? Odslúžiť sa netreba — nevďak vraj svetom vládne. Ostatne dostačí im jediná odmena: povedomie, že robili dobre. A tí, čo neurobili ani dobre, ani zle — a tých je najviac: čo s tými? Tiež zabudnúť. Tak robí rozumný a ja tiež chcem byť rozumným..."

„Veď už iba ak tak!" vpadla mi do reči, ako vidno nahnevaná. „Ja že si ty inakší — ale vidím, vidím, že si falošný. Všetci ste falošní, všetci vy chlapi! Najprv pekne okolo nás, takto a takto: ak' Zuzka, tak Zuzka. A keď vám uverí, potom hybaj — ani sa neozrete. Takí ste vy, takí!" To už zvolala hlasom náruživým a prikladá zásterku k očiam, i utiera ich do tuha.

„Na, reku, tu máš!" myslím sebe, i driemoty mi prechádzajú. Rozospatý rozum sa napína: „Kde som ju videl, čo som mal s ňou, čo jej dáva právo so mnou takto hovoriť?" A zdá sa mi, že kdesi som ju videl, i hovoril s ňou. Vari v tom Klepári? Ale na moju česť, neviem, kde je to ten nešťastný Klepár.

„A ak to bude hysterická?" pýtam sa sám seba, lebo počul som čosi, že hysterické osoby vyvádzajú veci najdivnejšie. „Ešte si namyslí, že si ju zaviedol, a zaškrtí ťa." Veru i strach ma začal

obchádzať. „Nehodno ju dráždiť, najlepšie jej prisviedčať — azda sa upokojí.“ I chcel som už začať reč o vďačnosti, oddanosti a úprimnosti — ale ona naraz prehovorila:

„Nuž poviem ti. Ja som Zuza, rodená Pleva z Klepára, môj otec je Ján Pleva, a vydatá za Janom Svoreňom, nášho suseda synom.“

To už bolo vysvetlenie — čo! Ale ja ani jedno také meno neznám; ani Plevu, ani Svoreňa som ja nikdy nevidel. A vidno, budú to mená vymyslené. Lebo hárs všakové mená čuješ, ale predsa len je zriedkavosť čuť na hŕbe: Svoreň, Pleva a Klepár. „Hysterická je,“ opakujem si, „hysterická! Človeče, pozor!“

„Ale, vitaj, Zuzka!“ bežím ku nej. „Ako by ťa neznal? A ako! Aké dobré halušky varievate: No — vitaj!“ I podávam jej ruku.

Mýlil som sa. To ju neutíšilo. Pokrútila hlavou a prudko sa odvrátila. Na moju ruku ani nepozrela.

„No, nehnevaj sa, Zuzka. Čo sa hneváš? Veď ja som ti nič neurobil.“

„Veru nič!“ skríkla rozsŕdená. „Čo si ma nabaláchal? Mohlo mi byť dobre, aby nie ty...“

„Ja som ťa baláchal? A ako, duša moja? Veď povedz!“ A myslel som si: „Hysterická je, tá ma zmárni — kto ma bude ratovať?“

„Ešte, že ako!“ rozosmiala sa zlostne. „Tak, že by sa bola inakšie vydala, ale ty si ma nabaláchal. Tuto, tuto, pozri!“ a zpoza šatky, previazanej kolo drieku, vytiahla akýsi sošit a hodila ho predo mňa.

Číslo „Slovenských Pohľadov“!

Roztvorím ho, prehrebám — bez toho návšteva je ticho. Sedí si a plače.

V sošite vidím jeden z prvých svojich literárnych hriechov — Máje. I zadumal som sa. Koľko rokov, čo moje Máje ochota redaktorova a shovievavosť postavila do Pohľadov! S akou hrdosťou som ich posielal, s akou vierou som ich sádzal, že niet nad ne nič trvácejšieho. A keď som ich tam videl hrdo stáť — točila sa mi hlava; výšava slávy ma omráčila. A hľa, čo z nich? Oschly, opadaly — pod nimi šuští suché črtenie. I arabesky do kôry povrezávané sú preč — kôra sa súverila, odškriačila, opukala. Zpod nej vyzerá drevo holé, slncom opálené, dažďom omyté; i mach sa ho chytá tu i tu. V korune visí pár zdrapov — to boly olejkované stuhy a pestré stružliny, ktoré som ta ból navešal. „Nič nemá stálosti!“ vzdychám si. „Všetko hynie, tratí sa. Nič neodolá času...“

Nuž bol som bez vôle, chudobnejší o jeden sen. Lebo čo bola tá viera? Sen. Bublinka z mydla. Bublinka splaskla, nezostalo nič, iba trošku peny, ktorá ma oprskla.

Ale aspoň viem, koho mám pred sebou. To je ona, Plevova Zuzka. I Klepár, viem, že je dedina, i Svoreň, viem, kto je. Všetko to stojí v Májoch.

„Nuž ty si tá Zuzka — ty!“ divím sa. Deväť rokov som jej nevidel — ako sa premenila! Vtedy živá, veselá, usmiata sťa ranné

zore, spev a žart: a teraz? Nie, nepriznal by sa jej. Taká roba! I vrásky okolo očí. Oj, inakšia tá bola vtedy. „Hja — nestálosť všetkého — stárneme, hynieme, a všetko sa tratí..."

„Nuž som ťa baláchal! Povedz mi do prosta: ako?" Už som sa jej nebál; vedel som, že je nie hysterická.

„Nuž tak, aby som šla zaňho. Že je taký a taký, že ma rád, že bude z neho dobrý muž. Čo si natáral! Ej, dobre mi chcela jeho mať! Bárs zo zlosti, ale dobre mi chcela. Ale ty: len choď — neboj sa, choď — a ja som slúchla."

Veru trpko počuť po rokoch také reči! Od nej som ich nečakal. Zabudol som na ňu i na Máje, pravda: ale už mi schádza na um, čo som sa natrápil, kým som ju snôtil s Janom. Rozvadené domy — v lyžke vode sa chcú topiť, robia si všetko na priek, Hana Svoreňova zaplotí Plevovi vráta na humne — ten jej zas postaví cieňu pod kuchyňský oblok a narobí v kuchyni egyptskej tmy, len sa pobiť, požrať, vŕšiť: a ja nad ich hlavami snôtim Jana so Zuzou, utíšim vadu! A tu naraz takýto vďak! A od nej, od nej, ktorá...

„Kdeže som ťa ja baláchal!" bránim sa ja. „A ešte nahovárал! Nevieš, ako ti bilo srdce, keď ťa vaša Katra vyvolala z kuchyne a ukázala ti v záhradke máje? Nevieš, čo si si myslela, keď ťa v nedeľu po tanci Jano objal pod vašimi obloky a držal v náručí! Videl vás iba mesiačik a ja. A ty si si myslela: „Janka mať — Janka mať!" Sadzač tu síce to opravil, že: „Jankova mať!" Ako by si bola myslela na jeho mater, na zlostnú Hanu. Ale sadzač musel nedopočuť — čerta si ty stihla myslieť na Janovu mater! Jana si ty chcela mať, vydať sa zaňho. A ja som ťa baláchal! Urobil som ti, za čím ti srdce pišťalo. No, probuj ešte tajiť!"

„Veď tak. Pán Boh ma potrestal na rozume."

„A mne toto robiť!" rozhorlil som sa svätým ohňom. „Za moje dobrô! Veď si len pováž, čo som sa mal! Rozvadení rodičia — a ich deti spriahnem! Kto zahryzol predo mnou do takého jablka? Akýsi Shakespeare — ale ten si vylámal zuby. Nevládal Romea a Juliu priviesť do človečenstva. Áno, ja prvý som to previedol... Hviezdoslav síce tiež urobil to, čo ja: pomeril Bútorovcov s Čútorovci a potom ich sošvagril: ale tomu bolo snadnejšie. Na mne videl, že sa to dá, a potom: tam boli samí chlapi. Ja som mal robotu so ženou, s Hanou Ach, ako mi praštala hlava, keď som rozmýšľal, ako by ju... A vymyslel som: že tvoj otec pustí pod cmiter dvor i s gruntom. A Hana skrotla! Pováž si, komu by prišlo na um zakladať cmiter na vašom intravilláne? Vari tvojmu otcovi? Alebo tvojmu Janovi? On ti to pošepkal do ucha, vtedy pri mesiačku — ale ja som vymyslel. Kde by on bol vymyslel — veď sa blaznel za tebou. Môj priemysel to bol. Tri noci som nezažmúril oka, tri noci som sa premetával na posteli: len vám pomôcť, len vás snôtiť. Oj, iný nebol by sa už chytil do takej roboty — iba ja, taký blázon: a ty mne za to takto!"

Sklonila hlavu, utiera slzy. Moje výčitky, vidno, neodznely na darmo.

„Nemysli, že si ty prvá a ostatná, druhej že som nevydal!“ pokračujem s hrdosťou, búchajúc sa v prse. „Pred tebou som vydal jednu, len mena jej neviem, pletie sa mi na jazyku No ale by ju našiel v matrike. Druhá si ty — a za tebou ide Julka z Ráztok, vieš, chovanica pána majstra Obšívala. Ale ľahko bolo tú vydať! Iba Janka Verného som doviedol z Viedne a už bolo! Tam nebolo prekážok. A po tebe koľko som ich spriahol! Každá, čo bola takto onakvejšia: hybaj, už som jej dožičil šťastie, aké také. Myslím, všetky budú rady, všetky ma spomínajú. Hľa, Elena z Motešíc poslala mi nedávno šunku, i klobásu na láktor. Ďakúva mi, ako som ju dobre vydal, že má chlapca, ako dubca. Pán majster Martin Kupec mi už oznámil, že pôjdem za kmotra, ak sa splní: „do roka proroka“. A ešte sa nezariekam, že na tom prestane. Moc dievčat; moc, ktorým srdiečko nespokojne bije a túži. Čo by ich tiež nepovydával? Bez toho málo teták, strýn, čo sa o tú vec starajú. Dobre, keď tých niet — tetkou budem ja, i strynou budem ja! Možno, zažiadam o koncessiu a dám sa protokollovať ako: „Prvý horno-uhorský ústav k sprostredkovaniu sňatkov.“ Možno, vypustím i akcie na tú vec: a uvidíš, budú lepšie, ako sudodielne akejsi. Čo len pre teba, duša moja, nejdem si ja píliť hlavu.“

Pozerám na ňu hnevlive, z očí sršia blesky.

„Veď ja nie. Ja viem,“ zajaká sa v slzách. „Ja viem, že si ty nie vina. Len čo si nás opustil tak naraz! Ledva som odišla od oltára, už ťa nebolo“.

„Len sa pochváľ!“ ja do nej ešte väčšmi. „Dosť hanba: ani na svadbu ste ma nevolali! Tak ste sa odslúžili. Ale ja som rozumný človek: vedel som, že zo šialenosti ste zabudli. I tri hviezdíčky som doložil a pod ne všeličo. I to, že si sa pomerila s testinou a klebetíš s ňou pod kuchyňským oblokom. To nie dosť? Pozri Julku z Ráztok. Ani k oltáru som ju nesprevádzal — trafila sama s Jankom Verným. Tiež ma zabudla volať na veselie. Vôbec všetky ste zabudly na mňa, všetky, čo som vás vydal. A ja sa dotískať? A ešte hneď po svadbe? Čo tam hľadať? Zavadzať vari! Vari to radosť, dívať sa tretiemu na takých dvoch zošalených ľudí. Veď ani by ma nevideli, že som im tam...“

„To je trochu pravda,“ dosviedča Zuza. „Človek je ozaj vtedy zošalený. Ako rybu keď nachováš gebuľou. Nevieš, čo sa robí, do ničoho ťa nič, vždy iba — — toto...“ Zamlčala a trochu sa vari zapálila. Ale hneď si šuchla šatkou po tvári, snáď aby ukryla rozpaky.

„Čo, Zuzička — čo?“ vyzvedám ja. Začínalo ma to zanímať. „Len povedz všetko, ako čo myslíš...“

„Ani povedať sa to tak nemôže. To iba keď zkúsi. Nuž za čas si taký blázon. Ja že to do smrti tak, na veky — a ono...“ Vzdychlo sa jej, šuchla si šatkou po očiach.

„Ja, duša moja — i med by sa prejedol. Medom iba prisladiť, i to nie veľmi, a nie často — tu i tu...“

„Horký tu i tu. Za čas hej a potom všetko ako by sa prepadlo. Potom je už inakšie. Zmudrieš akosi, či čo. Vidíš, čo si nevidel.

I od srdca ti odpadne, a ešte taký muž, taký... Ja len to, že si nás nechal. Keď si nás už splietol, mal si už len neutiecť. Bol by si ho možno naprával: toto takto, toto takto. Nebol by si dopustil, aby sa takto... Ale ty po svadbe hybaj preč, kdesi inde..."

„Tá osoba má pravdu!" myslím sebe. Vyznať nahlas — to som sa ostýchal. Ak už raz dačo uznať musíš, dosť je uznať v srdci. Načo má svet vídeť, že ťa dakto presvedčil? Veď dať sa presvedčiť — to je už štrbina na charaktere, na pevnosti presvedčenia. A ja držím na charakter! Uznal som tedy, v duchu. Má pravdu — i druhé som tak nechal; daktoré už dobre pred vydajom. Hľa Julku Obšívalovu, Žofku Mihálkovie, i Katru, čo šla za Jurku Merana, i druhú Julku, a síce Trfolkovu z Horice, čo šla za majstra Javornického. Vôbec všetky až po Betku Dukátovu! Páni, to je už nie náhoda, to je zvyk, vlastne zlozvyk, to je pochybený systém. Možno, i druhé takto sa hnevaly, alebo sa hnevajú; kto vie, čo povedia...

„Vieš, Zuzička moja úprimná, radostná," začal som pomaly, zďaleka. Bol som pomýlený, prevrátený akýsi — bolo treba chytiť rozum do hrsti. „Vieš, to ti je takto... Druhí tiež robia tak, ako ja. To je už stará obyčaj: sosnovať svadbu a ísť ďalej. A veľmi dobrá. Človek najlepšie baví i seba i druhých — ak ich baví. Lebo s dievčaťom je predsa milá zábava; nech povie, kto chce, čo chce, ale najmilšia. Menovite človeku svobodnému, ktorý lipne za krásou a popri — i za dobrotou. To musíš uznať i ty, že vy ženy ste najkrajšie pred vydajom. To máte také vnuknutie ukazovať sa v kráse a nádhere, aby mládenci behali za vami. Ako sa viete smiať, pozerať, šatiť, krútiť, keď vás to nadíde! Kto by neuznal, že ste ozaj krásne? Iba odroň a pohan. A vtedy ste i najlepšie. Utajíte hnev, zlosť, pýchu, nadutosť, závisť — utajujete všetko takéto. Ste anjeli. Povedz, či nie radosť krútiť sa v takej spoločnosti? Ja rád a druhí tiež radi..."

„Akože, vtedy sa vláči každý!" zvolala rozsrdená. „Každý ako osa za sladkou hruškou."

„Vidíš, i tvoj Jano. Ale po vydaji, duša moja, rado sa všeličo prevráti."

„A ako?" pýta sa urazená. „Povedz, čo vieš do mňa? Vari som taká lebo taká..."

„Ty? Bože chráň! Kdeže — ty! Ja o tých druhých, vieš! Čože ty, ja viem... Po vydaji všeličo vychádzava na javo a to svobodného človeka nevábi veľmi. Pred vydajom: malé nôžky v topánočkách, také a také. Po vydaji: pantofle sťa vahánky a cez pančochu holá päta. Pred vydajom: rozmajrín v obloku, v záhradočke ľalia, tulipán, fialky, reseda a čo ja viem. Po vydaji v obloku kaktus, lebo muškát, len pre meno — gazdina okopáva mrkvu, petržlen, paštrnák, cibuľu, majrán do jaterníc a krásnymi kedysi prstíkmi pučí záškodné husenice na kapuste. Príde muž — on vrčí v jednom, ona v druhom kúte. Čo to za radosť? Alebo chceš, aby ťa videl, ako varíš koscom kuľašu, alebo lepíš im pirohy? Alebo ako mužovi naschvál presáľaš? Alebo ako sa s ním vadíš, keď ti príde v noci podtrundžený a ako ti on za to rozseká priadzu na

návoji. Ja by ešte šiel, vďačne by sa prizeral, ako lepíš pirohy: ale či pôjdu so mnou druhí! Povedia: či ma čert po pirohoch Svoreňkiných! A ja by potom už všeliniekde nakukol. I do komory. A videl by tam zablatenú sukňu, zavesenú na pôlte. A ja by to možno i vyklebetil. Hja, v dome sa trafí všeličo. Hľa, gróf Tolstoj nepopustil grófku Natašu Bezuchovú: a v čom ju pristihol? Ako prezerá plienky, čo sa to tam žlkne na nich. A to nebolo u Svoreňky, ale u grófky! A už šomrú podajedni, načo to vraj bolo — že plienky treba dať prať... Vieš, s vami sa tiež zabaviť, ale treba vedieť, kde. Tu pred kostolom, tu na muzike. Vtedy už hej. Ale sukne sa vám chytiť, chodiť za vami — duša moja! — ľudia by nás zunovali!"

„Ja sa veru nedurím. Ja sukňu nevešiam na slaninu. Ani päta mi nemá z čoho trčať. Ja v lete chodím bosá a v zime by päta primrzla, keby bola holá." Pozrela na mňa veľmi zlostne, vidno, že som ju našiel. Pane Bože, Zuza Plevovie pred deviatimi rokmi aby bola takto pozrela! I doložila so zlostným úsmevom: „A keď už len okolo tých dievčat: nazdáš sa, že ich znáš? Nezvieš ty nikdy, čo je v nej. Preto sú ti všetky rovnaké — jedna ako druhá. Anjeli!" A rozosmiala sa srdito.

„To máš pravdu, Zuzička," soznal som už nahlas a úprimne. I akosi mi ťažko bolo, že jej výsmech je celkom pravdivý i spravedlivý. A pokračujem: „Práve i ja som to povedal pred chvíľou. Ostatne tak sme sa zariadili všetci, aby sme sa neznali. Iba povrchne. Práve tá hra v slepú babu nás tak baví. I mužov, i ženy. Myslíš si, že ty mňa znáš? Celkom, do gruntu? Neboj sa — ja si tiež viem dávať pozor. I chôdzu mám inakšiu, nie ako sa pýta. Pravé plece sa dvíha nahor, ale ja ho nepustím — tlačím ho nadol. Musí byť s druhým narovno. A toto sú vari prse, všetko? Vata, Zuzička — vata! Toľko jej mám v kabátoch, že celý špitál by sa s ňou uspokojil. A kebys' vedela, čo jedávam najradšej!"

„Nuž?"

„To ti musím pošepkať. I steny majú ucho." A šepol som jej do ucha: „Šunku, ale s cibuľou — a veľa cibule. Ráno žiarený chlieb s cesnakom. Pre Boha — nevyzraď! To len keď som doma, nemám ku komu ísť. Pred spoločnosťou nepozrem na cibuľu — fuj! A táto fajka: vidíš, aká je vyfajčená? Čo je u mňa, neokúsila „Verpeléti", ani „rövidre vágott" — vždy len komisný vojenský. Ale v spoločnosti na fajku ani pozreť. A to všetko, kým sa neoženíme... Ale keď sa raz predáme v tom vreci a kúpime zas mačku vo vreci — potom už bude všetko: i cesnak, i cibuľa, i fajka. Veď my sa tiež premieňame po svadbe, veľmi — počul som nejednu, ako sa žalovala."

„Vidíš, vyňal si mi z úst!" zvolala Zuzka. „I môj Jano tak... Aký to bol čeľadník — a teraz zo dňa na deň horší. Veď som preto prišla. Ale načo sa žalovať, keď nepomôžeš, nechceš..."

„Ale horkýže nie — aspoň ťa poľutujem..."

„Veď už iba ak to: i tak mi odľahne. Nuž za čas bolo dobre, nevedela som o starosti. Iba začne nadštrkovať, že on vraj nemá

nič, že je v dome nič, horší ako paholok, lebo všetko je vraj na mne v gruntbuchu. Ja som sa veru nedala; viem, ako býva — tu on ešte horšie. Svojej vlastnej matere neuctí!“

„A stávaš s ňou ešte pod oblokom?“

„Prečo by nie — veď mi je svokra!“

„I naúča ťa takto: ako zaštipcovať muža — čo?“

„Nuž,“ pomädlila zásterku medzi prsty. Ja som jej pohrozil prstom a rozosmial sa. „I radu mi dá zavše,“ uznáva Zuza a dokladá rozhorlená: „Veď on tiež chodí k otcovi...“

„K tvojmu?“

„Nie, do Svoreňov. A ten ho naúča! Držia spolu ani reťaz. I pijú — a ako! Ja nešťastná stvora!“ Zalomila rukama a sedí utrápená.

„Ale — ale...“ Ľúto mi jej prišlo i Janka. „To by si nebol myslel. Tak, hľa, padáme, padáme, a na našich rumoch stavajú si iní paláce. A čo — ty ho nevystríhaš?“

„Čo som sa s ním navadila!“

„A dobrotky si probovala?“

„I naplakala som sa — čo nikdy!“

„A si sa neporadila dakoho?“

„Bola som v Ztratených Horách u Dory.“

„Vari u tej vedomkyne!“

„U tej veru. A tá: aby namočila liesku do pálenky a tú pálenku aby vypil a tou lieskou aby vyhnala kravu do kŕdľa, do tretieho razu. Nuž i tak som.“

„No, to bol dobrý liek. A pomohol?“

„Horký.“

„A teraz už čo?“

„Nuž prišla som k tebe. Kebys' ho dal do novín. Toho sa najväčšmi bojí.“

Tento návrh ma prekvapil. Už preto, že i v Klepári sú ľudia, čo sa boja novín. I okúňal som sa, i povedal jej hneď obavy.

„Vieš, Zuzička, keby ja toto dal do novín, prišla by hneď druhá, tretia, štvrtá... Noviny by už ani o inšom nepísaly. I musely by byť toľké šíre, sťa chotár klepársky. I redaktor musel by si zadovážiť „úradnú skalu“ od strečianskeho pána farára, i nestačil by hrešiť „canis tua pestis“: čo by toľko listov naň chodilo. Takých mužov, duša moja, čo si radi uhnú, máš veľa; i inde, nielen v Klepári...“

„Veď už len mne. Vieš, ty si mi príčina. Aby nie ty — inakšie som sa mohla vydať. Bolo dosť inakších, len by bola chcela.“

Nuž ženská logika! Čo som popodvracal, tvrdí nanovo. Ťažko sa vykrútiť!

„No keď už tak — nedbám. Dám ho do tých novín. Len mi povedz, ale spravedlivú pravdu: koľko ráz ti prišiel opitý?“

„Tamtej nedele raz a zavčerom druhý raz.“

Zimné popevky.

Od *Somolického.*

1.

Sňah tíško padá, neprestáva,
do bielej plachty skryl sa svet,
len Kriváňa mu chybí hlava,
a bude bobom, akých niet.

Ej, bobo, bobo, zišlo by sa
tie staré deti postrašiť;
na metlu rastie jedľa, tisa, —
vec dobrá: chrbát za pec skryť.

Sňah tíško padá, zem si drieme,
pri peci človek oči tre,
a Slovák čože? Dobre vieme:
do jari na pluh nepozre.

Sňah tíško padá, myseľ rada,
pod sypkým sňahom chce sa skryť;
či viete, čo sa jej dnes žiada?
Tých zpoza pece vyplašiť.

2.

Padá sniažik, padá,
lebo mu je nadol,
preto mi snáď milý
od srdca odpadól?

Od srdca odpadol,
kde bol zakotvený:
odpadol, poranil
všetky štyri steny.

Ako sniažik padá,
opúšťa oblaky,
tak ma opustily,
milý, tvoje zraky.

Tvoje sivé očko,
boh vie, kde sa túla,
ako by ten sniažik
víchrica hrnula.

Padá sniažik, padá,
už ho mnoho spadlo,
už aj moje srdce
pod sňahom uvädlo.

3.

Na tej našej nive
hvižďí chumelica,
bozkajže, dušička,
obe moje lica.

Bozkaj moje líca,
lebo im je zima,
tvoja mati hromží,
ružičky s nich sníma.

Ružičky s nich sníma,
ktože tomu vina?
veď sa jej ponúkam
za zaťa, za syna.

Bodaj takú mater
chumelica vzala,
čo mi pod váš oblok
chodiť bránevala.

Keďže už chodníčky
sňahom sa pokryly:
bodajže nám obom
skorej zazvonili!

Na tej našej nive
hvižďí chumelica:
zaviata je láska,
krahnú naše lica.

Z našej dediny.

Rozprávky.

Spisuje *Terezia Vansová.*

I.

Pod starým dubom.

V sobotajší deň, popoludní, šiel chudobný rubár z hory domov. Vo vačku mal niekoľko tých ťažko zarobených groší, čo dostal na výplate, tie nesie domov žene a deťom na poživeň. Bol ukonaný, lebo rúbanisko nachodilo sa hen v treťom chotári. Keď prišiel na pokraj hory, kde chodník vychodí na cestu, padol mu zrak na široko rozvetvený dub. Pod ním bola skala machom obrastená, akoby naschvál ta položená, aby si pocestný mohol u nej ohníka naklásť a fajočku zapiecť. Aj tak boly tam znaky, studený popol a niekoľko uhlíkov, iste podobný chudobný človek oddychoval tu.

Pomyslel si chudobný rubár: „Tu si oddýchneš a zapečieš fajočku."

I odhrnul suché listie, aby nestalo sa nešťastie a hora sa nezapálila — napravil kameň, slúžiaci za opierku drevu, a nakládol ohňa. Nezadlho vyšľahol prvý plamienok, a práskajúci veselo poskakoval po suchej raždine a chytal sa do nej.

Oheň, rozumne upotrebovaný, je priateľom človeka. Bez ohňa, bez tepla i svetla, ktoré on dáva, biedny by bol človek na zemi. Ale, keď vidíš taký veselý plamienok i žiaru, tu zohreje sa telo, okraje ti duša a ty smieriš sa na čas s osudom často dosť krutým. Chudobnému dedinčanovi je nezbytným spoločníkom; v hore on skorej znesie hlad — ale nemať zápalky u seba, bolo by hotové nešťastie.

Aj náš rubár potešil sa nad veselo horiacim ohníkom. V myšlienkach hľadiac do plameňa, vytiahol zapekačku, tabak, napchal si, odhrnúc hlavne položil ju na žeravé uhlie.

V tom zašuchotalo niečo vedľa neho. Zjavil sa starý, šedivý človek. Vidno zo všetkého, že je ešte chudobnejší od nášho rubára. Nielen že je biedny, ale aj chorý byť musí. Telo jeho i ruky, držiace palicu, trasú sa. Má zhusta poplátanú kabanicu a na nohách kapce. Starý človek stojí, stojí a díva sa do vatry a na človeka u nej sediaceho.

„Bože daj šťastia," pokloní sa starý.

„Bože daj," ďakuje rubár a ťahá zapekačku z ohňa. „Odkiaľže idete, báťa, odkiaľ?"

„Zďaleka, synak, zďaleka," hovorí príchodzí a, sadajúc k mladému, hľadí vôkol seba, akoby v rozpomienkach. Korene starého stromu rozostlaly sa po zemi a oplietly aj tú skalu, na ktorej skromný mach našiel chudobnú výživu svoju.

„No, tak, sadnite si, sadnite, báťa, zohrejte sa. Ak chcete, môžeme potom spolu ísť ďalej."

„Sadnem si i zohrejem sa. Čože by nie — veď som ja tu dosť ráz sedával a hrial sa i opekal."

„Vari naozaj?" čuduje sa rubár. „Čo nepoviete! Vy chodili ste tadeto?"

„Ej, chodil, synak, chodil; ale vtedy si ty nebodaj ešte nebol na svete. A vtedy bolo inak medzi ľuďmi, lepšie sa žilo na svete."

„Azda pravdu hovoríte, starý. Ale vieme, že starí ľudia staré veci chvália, a ono poctivý človek ta vyžije aj dnes."

„No, no, vyžiť vyžije, čože by nevyžil. Akože ty žiješ?"

„Nuž tak, zo dňa na deň s Božou pomocou. Kým som zdravý ja, žena i moje deti, nepotrebujeme sa báť hladu. A potom bude, ako Bôh dá."

„Tak — tak, syn môj, ako Bôh dá," riekol starec a zakašľal. Potom hľadel chvíľku mlčky do ohňa, pokyvujúc hlavou, ako by myslel na celkom iné veci. Rubár priložil raždiny na vatru a znovu prihovára sa:

„Nekúrite, báťa?"

„Nekúrim; beztak ma kašeľ dobre nezadusí."

No rubár predsa by len chcel starého pouctiť. I vytiahne z kapsy chlebík — čierny, ale chutný, i nožík a, podávajúc ho, rečie:

„Nate, odkrojte si aspoň kus chleba!"

Starík nedá sa núkať, ďakuje, odkrojí a ujedá si chlebíka. Odkrojil si aj rubár a zajedol si tiež. A týmto činom akosi stali sa bližšími. No starec mlčí zase chvíľku a obzerá sa znovu vôkol seba.

„Hej," začal po chvíľke, „bývaly to časy — boli sme mladí a silní i my — neznali sme pánov nad sebou. Pravda, páni boli, ej, boli — ale nám nerozkázal ani jeden. Chodili sme — nuž chodili sme, znáš, synak, ako sa hovorí: po stranách. Ej, ale ty nevieš, čo je to. Svet je už nie ten, čo býval."

„Tak? I vy ste chodili poza bučky, i vy?"

„Ej, chodil, nechodil; chodilo nás viacej. Kamaráti moji — už všetci tam na Božom súde, len ja ešte tu na blude. Eh, poznal som ja v tomto chotári každú liesku v hore a každú dušu v dedine. Neraz mne nebodaj aj tvoj starý otec dal prístrešia v dome."

„A to je možná vec, báťa. Oni nám často o tých „postranných chlapoch" rozprávali; o Rochovcovi najradšej, že bol najsmelší."

„A či ozaj? Rozprával o Rochovcovi? No, synak, aby si vedel, že som to ja ten Rochovec!" hrdo rečie starý.

„Vy? Vy? Kto by to povedal! Nuž veď vami matere deti strašievali: Počkaj vraj, len sa zdúvaj, naraz príde Rochovec! A teraz — ej, ver' by sa vás ani jedno z našich detí nebálo viac."

Usmial sa starý, smutno, neveselo.

„Aj hadov ste vraj nosievali za košeľou a potom strašili mladé ženy: dobre nepopadaly od ľaku."

„Haha, tak tie výskaly, len sa tak stráne ozývaly. Ale čože? — minulo sa i to. Tu nám nebolo ďaka ostávať, išli sme ďalej. Roky uletely, s nimi mladosť i sila, prišla nemoc, zápät za ňou bieda, a ja tam ďaleko na dolnej zemi, kde nepoteší sa oko na takomto

dubci. Ej, reku, ešte raz, len raz ešte dostať sa sem a posedeť si pod mojím starým známym."

Tak hovoril starík a hľadel vždy znovu dookola. Iste tešil sa, že zase, po mnohej púti, prišiel sem. Ruky jeho netrpelive hmataly po koreňoch starého stromu.

„Čo vám je, báťa?" spytuje sa rubár, lebo veru už nazdal sa, že — nedaj Bože — starec nemá dobrý rozum.

„Čo mi je? Radujem sa, starý hriešnik, a ďakujem Bohu, že som našiel všetko tak, ako som nechal. Ej, hniezdo je tu, hniezdo, a gangoľčatá ešte nepovyletúvaly. No — aj ty, synak, ďakuj Pánu Bohu, v šťastnú hodinu si sa tu natrafil — ďakuj, i tvoje deti a detné deti ďakovať budú."

„Báťa, vám sa dačo ukazuje," hovorí rubár a vstáva s miesta svojho. Nepokojí ho čudná reč Rochovcova. A beztak sa večerí, treba ísť domov.

„To, to, synak, vstaň. Ej, čiže som dávno čakal na túto minútu." Znovu nachýlil sa, odhŕňal mach so skaly i korene a listie. „Nože, no, synak, pochlap sa: odchýľ máličko tú skalu. Ale, synak, vo meno Božie — lebo i toto je od Boha; ináč si večne zatratený, i tvoje deti a detné deti."

Rubár poslúchol, silne priprel sa, a že vopred prežehnal skalu, ako sa svedčí v taký čas, a vzdychol k Bohu, skala prevalila sa skoro — a hľa, pod ňou pekná, suchá diera vydlabaná popod dub a v diere hrnec, naplnený zlatom a striebrom.

Zlakol sa chudobný človek, lebo hneď vedel, koľko bilo a aké sú to groše — nazbíjané.

„No nič, synak, vezmi, to je tvoje. Na tých peniazoch nieto slz chudoby, ani kliatby nešťastných. Vezmi si a užívaj v bázni Božej. Mne dáš, čo je dosť na staré dni — i kňazovi za pohrab. Ty si statočný, preto som rád, že si sa tu zastavil — veru rád."

Konečne aj rubár nedal sa dlho núkať, ale pobral, čo mu dal starý.

A boly to vraj požehnané groše, lebo rubár vzal starého Rochovca k sebe a doopatroval do smrti. Naposledy umrel starý Rochovec ako kajúci kresťan a pohrab mal pekný. Poručil obetovať na chrám Pána i chudobným z toho, čo za mladi vzal tomu, kto mal veľa... Veď vraj nadbytok boháčov je potreba chudoby.

Od tých čias veru mnoho rokov minulo, ale ešte i dnes ukazujú v dedine dom murovaný, ktorý postavil si rubár na mieste, kde stála drevená chalupa. Žije ešte i jeho potomstvo, a starí rozprávajú mladým o Rochovcovi a o zašlých časiech.

II.

„Proti Bohu, nič nemohu."

Kdesi a kedysi žil jeden bohatý človek. Mal všetkého dosť, bohatstva toľko, že ani sám o ňom nevedel. Mal i peknú ženu, ale čože, keď nemal to, po čom najväčšmi túžil: deti. Často rozmýšľal

o tom, že komu on to svoje bohatstvo nechá, či len pre cudzieho nasháňal toľkého imania? Veď aj najchudobnejší bedár teší sa dieťaťu svojmu, i najbiednejšia mať objíme vrele plod srdca svojho, a on, ktorý by ho zlatom odvážil, nemá ho mať?

Konečne vyslyšal Bôh jeho prosby a túžby: žena jeho stala sa matkou.

Ich radosť bola veľká, s nimi radovali sa aj ich priatelia a čeliadka. Ale radosť táto bola neúplná, lebo veštено bolo tomu dieťaťu, ktoré malo sa narodiť, že v šestnástom roku ho hrom zabije.

Dieťa narodilo sa — hodný chlapec!

Rodičia strážili nad ním, varovali ho, ako to oko v hlave, aby sa mu nič nestalo, a vychovávali ho tak, ako ľudia bohatí vychovávajú deti svoje.

Deti rastú, ako konope. Rástol i náš chlapec a bol poslušný a čo deň hodnejší. Ale nikdy on nebýval taký veselý a samopašný, ako iné deti.

Rodičia často pozorovali vážnosť a zamyslenosť chlapcovu, a spytovali sa, čo mu je, prečo je taký vážny. Ale chlapec sám nevedel im odpovedať na to.

Roky uchádzaly. S velikým strachom videli rodičia prichodiť šestnásty rok svojho syna. Rozmýšľali, ako zachrániť chlapca pred strašnou smrťou, ako a kde ho ukryť?

Po dlhom trápení a radení rodičia prišli na tú myšlienku, že dajú vystaviť sklep s múrami na dve siahy hrubými, so sklepením tak silným, že ani hrom ho nerozbúra. Sklep stál naprostred dvora a bol svojou pevnotou nemalým potešením bohatého človeka. Lebo myslel si, že už zachránil syna svojho pred istou smrťou, keď v tom sklepe uschová ho v ten deň, na ktorý prorokovaná je smrť chlapcovi.

I svitol osudný deň. Bolo krásne, letné ráno. Nebo bolo čisté ako slza. Na celej oblohe nebolo vídať ani mráčka. Rodičia, ktorí od strachu a bázne celú noc ani oka nezatvorili, vstávali ešte s väčším strachom s lôžka svojho.

Pred samým poludním vedie otec syna svojho do sklepu. Ide s nimi i matka a sprevádza ich aj čeliadka.

Na dvore zastaví sa chlapec a spytuje sa:

„Načo vediete ma do tej pivnice? Tam je tma a zima, tu je svetlo, jasno a teplo: nechajte ma tuvon."

No rodičia nechceli mu privoliť, len aby šiel, kam ho oni vedú. Že veď oni tú pivnicu, ten sklep, pre neho vystavili.

„Pre mňa?" spytuje sa zadivený chlapec, „a načo?"

Tu naveľa vyrozprávali mu rodičia, ako mu bolo veštено, že v deň, keď bude vstupovať do šestnásteho roku, zabije ho hrom.

Chlapec ešte len teraz nechcel ísť do tej pivnice.

„Keď," riekol, „súdeno mi je umreť, najde ma smrť aj pod tým sklepením, tak ako pod holým nebom. Ak mám umreť, umrem radšej tu. Všade som v rukách a moci Božej."

A nedajbože pohnúť sa s miesta.

Prosil otec, plakala mať, aby šiel do toho pevného úkrytu, no on nič, len ruky zopial k modlitbe a hľadel k nebu...

Na nebi sniesol sa malý sivý obláček — vetor zavial, zablysklo, zahrmelo a ohnivá strela vletela do sklepenia pivnice i rozpárala kríž na kríž múry na dve siahy hrubé.

Chlapcu pod holým nebom stojacemu nestalo sa nič...

Pamiatka drievnych národov v slovenskej reči.

Napísal *Pavel Križko.*

„Jazyk, tak starý, přesný a bohatý, jakovýť jest bez odporu náš slovanský, sahající původem svým do mnohém starší doby, nežli všecky ostatní písemné i nepísemné prameny dějepisu našeho, ve mnohém ohledu jest zřídlem národních našich starožitností.“ *Šafárik.*

Neviem, či by sa našiel na celom šírom svete len jeden jediný rozumný človek, ktorý by mohol pochybovať o pravdivosti Šafárikovej výpovede, že totiž reč sama môže byť a vskutku i je žriedlom národných starožitností a že poskytuje celkom neočakávane mnoho svetla začasto i tam, kde nás všetky iné pramene a pomôcky opúšťajú.

I naša slovenská reč ukrýva v sebe premnohé pamätníky, svedčiace o veľmi dávno zašlých časoch a dejoch nášho národa i o jeho rozličných životných pomeroch, formách a príhodách, sbehlých sa už pred tisícročiami. Od nás samých závisí, aby sme sa v reči slovenskej, tejto našej najstaršej živej starine, čím lepšie, čím pozornejšie a čím dôkladnejšie poobzerali, chceme-li vykoristiť a obrátiť ku svojmu prospechu a poučeniu to, čo nám ona poskytuje.

Je ona poľom nesmierne širokým a velikým; množstvo robotníkov môže sa po ňom rozhostiť a každý istotne najde tam i hojnú prácu i hojnú žatvu, no, žiaľbohu, leží toto pole posiaľ takmer úplne úhorom. A len malý je počet tých, ktorí umne a seriósne pokúsili sa pracovať na ňom.

Naša slovenská reč podobá sa veľmi bohatej bani a mnohé jej výrazy a slová zakliatym, v prostonárodných našich povesťach často spomínaným zámkom. Ako stúpava množstvo ľudí po baňskom území celkom ľahostajne, nepomýšľajúc ani zďaleka na to, čo mu je pod nohami, a nemajúci ani tušenia o rozmanitých rúdach, kovoch, kryštáloch a skvostoch hlboko v zemských útrobách ukrytých; ako bývajú zakliate zámky v našich povesťach síce prekrásnymi, avšak nie každému dostupnými a práve preto tajomstvennými: tak je i naša reč naj-, ale najmnožším svojim synom a dcéram

takou všednou a preto nimi úplne nevšímanou vecou, že, upotrebujúc ju síce každodenne, predsa jej perly nebadajú a pre jej skvosty i mnohonásobné poklady lahostajnými zostávajú. Len umný a pilný baník, vhlbivší sa do tajomných útrob zemských, zná si tam raziť cestu i nachádza a vidí tamže uložené poklady a vynáša ich na Božie svetlo, aby boly ludstvu ku prospechu; len bohatieri v našich povesťach k tomu zvláštne vyvolení osvobodzujú zakliate zámky a krajiny, slúžiac tým sebe i druhým k osohu: a len človek v reč samú sa zahrúživší vidí jasne jej poklady a teší sa z toho, čo má a môže slúžiť i všetkým jeho spolubližným ku potešeniu a poučeniu.

Nuž pohrúžmeže sa teda do tej našej milej slovenčiny a vidzme, čo nám ona hovorí o drievnych národoch.

1. Chumaj.

Slovo *chumaj* patrí, ako je každému Slovákovi známo, medzi nelichotivé názvy v slovenskej reči a je v celom slovenskom národe rozšírené a sťa nádavka dosť zhusta užívané.

Význam tohoto slova nie je úplne jasný, ale v istej miere hmlistý, no v celku predstavuje si Slovák chumajom človeka nemotorným byť sa zdajúceho, pritom však predsa potuteľného a prešibaleho a nikdy nie na dačo dobré, lež vždy iba na zlé mysliaceho. Na niektorých vidiekoch býva i človek pochybných mravov chumajom nazývaný. Výrazy, ako na pr. „Kto by to bol myslel o tom chumajovi?“ a poťažne „To je len taký chumaj“, ukazujú zrejme, v akom smysle upotrebúva slovenský lud toto slovo.

Nebude snáď zbytočné spomenúť, že slovo *chumaj* stojí celkom osamotnelé a bez rodiny v slovenskej reči.

Ono je poslovenčeným útvarom národného názvu Kumán, po maďarsky Kún [1]), a jeho všeobecné užívanie svedčí, že bol slovenský lud v styku s Kumánmi, no s druhej strany ukazuje jeho význam jasno a zreteľne, s ktorej strany naučili sa znať naši praotcovia Kumánov, došlých koncom XI. veku a potom vo väčšom množstve zase v druhej polovici XIII. storočia z asiatských stepí do Uhorska. Nechlubné svedectvo. Vídať z neho patrne, že Kumáni zle zaobchodili s naším ludom.

2. Cigáň.

Slovom *cigáň* označuje náš slovenský lud síce i známy, roztrateno po Europe bývajúci národ, ktorý sám seba zove Románmi, no užíva ho často a všeobecne i sťa prezývku o takom človeku, ktorý nerád hovorieva pravdu, ale radšej luže.

I sloveso *cigániť* znamená v slovenskej reči to isté, čo luhať, zlyhať, a je dôkazom, že táto nepekná vlastnosť obzvlášte utkvela

---

[1]) Hlásky *k* a *ch* často zamieňajú sa v slovenčine; srovnaj slová kto — chto, ktorý — chtorý, kcem — chcem, kody — chody, kmotor — chmotor, kriašteľ — chriašteľ a mnohé iné.

v pamäti slovenského ľudu o Cigáňoch, a keby tento národ tak celkom vyhynul, ako na pr. Ombri, Avari, Vitingi a iné drievne národy, iste by spolu s ním nevyhynuly i slová cigáň = lhár a cigániť = luhať v slovenskej reči, lebo veď už tak hlboko pustily korene, že sa pre ne staly naše pôvodné slová *lhár* a *luhať* veľmi zriedkavými.

3. Čud.

Slová *čud*, *čudák*, *čudo*, *čudný*, *čudno*, *čudovať sa* sú nielen každému Slovákovi v Uhrách, ale i moravským Slovákom, teda celému slovenskému národu dobre známe a v obecnom živote dosť zhusta užívané, kdežto sú z písomnej reči temer vyobcované.

Čud a *čudák* a zriedkavejšie i *čudo* upotrebuje slovenský ľud sťa nádavku čiže prezývku, ktorej smysel je síce nie vždy a všade úplne jasný, predsa však asi divno-zlého človeka vyznamenávajúci. „Ty čudák!“ alebo „Ty čudo!“ hovorieva náš ľud tomu a takému, na koho sa hnevá, a inými slovy by mu riekol asi: „Ty divný, špatný, zlobivý človeče!“ Prostý ľud, potrebujúc tieto slová, nemá jasného povedomia, čo by ony vlastne maly znamenať a preto je i ich upotrebovanie nie celkom presné a v určitých medziach sa pohybujúce; no upotrebúvame ich vždy iba vtedy, keď sa mrzíme a svoj hnev týmto spôsobom prejavujeme; dobrého, milostného, ba ani len indifferentného významu ony nemajú v slovenskej reči.

Slovo *čudo*, ak je nie nádavkou, znamená práve toľko, ako naše svojské *div*, a len v zriedkavých pádoch asi to isté, čo latinské *monstrum*. I Maďari užívajú výraz *csuda* = čudo = div, nemajúc iného výrazu pre latinské *miraculum* alebo pre nemecké *Wunder*.

Čudný je *divný*, avšak vždy iba v tom smysle, ako slovo *nepochopiteľný* alebo *nevysvetliteľný*; na pr. čudný človek, čudné zviera, čudná vec znamená: divný, nepochopiteľný človek, divotvorné, čiže nevídané, neznáme zviera, nevysvetliteľná, nejasná, divná vec. Hovoriac o Bohu, o Spasiteľovi, o svätých alebo o ich činoch a poťažne o Božskej moci, neupotrebuje slovenský ľud nikdy slovo *čudný*, ale vždy iba *divný* a každý i najnevzdelanejší Slovák vie a cíti, že sú slová *čudný* a *divný* nie výrazmi totožnými, ale že je medzi nimi kýsi jemný rozdiel, asi tak, ako u Nemcov medzi slovmi *wunderlich* a *wunderbar*. Maďari takého rozdielu nemajú a neznajú a preto svoj výraz *csodálatos* upotrebúvajú i v smysle *wunderlich* i v smysle *wunderbar*.

Podobne i slovo *čudno* potrebuje sa tam, kde by Slovák ináče riekol *divno* v tom smysle, ako *záhadno*, *nevysvetliteľno*; na pr. čudno mi je okolo srdca = cítim akúsi tesknotu, ale si ju neznám jasno vysvetliť; alebo čudno mu je = diví sa, tuší niečo bez toho, že by to jasno a určite chápal.

Konečne sloveso *čudovať sa* hovorievame namiesto *diviť sa* voľakomu alebo voľačomu, no i namiesto dívať sa na niekoho alebo na niečo; na pr. „čudujem sa mu, že je hlúpy“; no i „čudoval sa na bitku“ = díval sa na bitku. Maďarský výraz *csodálni* znamená

obdivovať a *csodálkozni* to isté, čo naše *čudovať sa* niekomu alebo niečomu. My Slováci neupotrebúvame nikdy kmenu *čud* alebo slovesa *čudovať*, keď hovoríme o obdivovaní, a Maďari ho neupotrebujú, keď hovoria o dívaní sa.

Slovo *čud* a *čudák* je, ako už spomenuto, u pospolitého slovenského ľudu iba nádavkou čiže prezývaním a nič viac; iného jeho upotrebenia nezná naša reč obecná. No toto slovo je známo obecnému ruskému a poľskému ľudu sťa názov tých neslovanských národov, ktoré menujú Nemci Finmi a ktoré od akživa súsedili v severných stranách so slovanskými národmi.

Juhoslovanom, totiž Bulharom, Srbom, Horvatom a Slovincom je slovo *čud* práve tak známe, ako i nám Slovákom, no u Čechov, lužických Srbov a u bývalých polabských Slovanov neupotrebúvalo sa nikdy v toľkej miere, lebo Česi hovorievajú a i to len veľmi zriedka *čuda* o nemravnej žene a lužickí Srbi znajú iba *čvodo* = div = Wunder.

Divný úkaz.

No vysvetliť ho možno tým, že Čudi so západnými Slovanmi nikdy sa nestýkali a tak týmto i zostaly národom tak málo známym, ako trebárs Eskymáci, kdežto Rusom, Poliakom a z týchtože krajov na Dunaj presťahovavším sa Juhoslovanom boli už v ich drievnej vlasti buďto bezprostrednými, buďže aspoň blízkymi súsedmi po mnohé storočia.

Či súsedili voľakedy i s naším národom slovenským, alebo keď toto meno ešte snáď nejestvovalo, či súsedili i s ľudom tatranské pohorie obývajúcim? Toto je pre náš predmet veľmi dôležitá otázka.

Nuž starí spisovatelia a nadto i mnohí novovekí učenci tvrdia, že čudské národy za starodávnych čias svojimi sídlami na západ i na juh o veľa hlbšie do Europy sa rozprestierali, než ich vidíme za našej doby, veľmi je teda pravdepodobné, že dakde okolo východných Tatier, asi v terajšej Bukovine, Čudi s našimi pradedmi súsedili a naši predkovia snáď vo vojnách alebo i v pokojných stykoch s nimi sa obznámili. Táto známosť zostala však iba povrchnou a nedostatočnou a Čudi boli a zostali našim praotcom i nám, ich potomkom, národom záhadným. Tomuto jasno nasvedčuje smysel celej slovnej rodiny *čud*, v akom ho užíva ľud slovenský a poľský.

Pozoruhodným je v tomto ohľade, že si naši otcovia z národného názvu *Čud* utvorili nielen prídavné *čudný*, ako z *obor obrovský*, z *Uhor uhorský*, ale práve i sloveso *čudovať sa*, ktorého Rusi nemajú a neznajú.[1]) Toto je zjav v slovenskej reči zriedkavý, lebo

---

[1]) Miklosich odvodzuje slovo *čudo* od slovesa *ču-ti* — vidz jeho dielo Etym. Wörterbuch — nasledovne by malo z tohože koreňa pochodiť i *ču-dovať sa*. No chýbanie tohoto slovesa v ruštine, ktorá predsa zná národ *Čudov*, robí Miklosichovo odvodzovanie pochybným, lebo je ťažko myslieť, že by práve Rusi neboli mali tohoto slovesa, keby pochodilo zo slovanského kmenu *ču*, kdežto naproti tomu snadno každý nahliadne, že Čudi, sťa bezprostrední súsedia, neboli Rusom snáď nikdy národom toľme neznámym a záhadným, ako iným, od Čudov vzdialenejším Slovanom, a práve preto, že ruský človek nemohol upotrebiť sloveso *čudovať sa* pre taký pojem, ktorý mu bol a zostal cudzím, kdežto u našich predkov ako i u Poliakov ďalšie súsedstvo s Čudmi *tomuže pojmu a slovesu stalo* sa roditeľkou.

okrem tohoto a z národných názvov Cigáň — cigániť a víťaz — víťaziť utvorených slovies neznám iného takého slovesa v celej slovenskej reči, ktoré by pochodilo z názvu daktorého starobylého národa. Slovesá z názvov terajších národov povstalé, ako ruštiť, nemčiť, maďarčiť atď., sú deťmi najnovšej doby, odkedy totiž ožila idea národná; v starších časiech boly neznámymi a neupotrebúvanými, kdežto sloveso *čudovať sa* siaha istotne do hlbokej starobylosti.

Určite udať čas, alebo aspoň približne určiť dobu, v ktorej obcovali naši predkovia s Čudmi, patrí ku nemožnosťam. I Huni a Avari boli síce národmi ku severskému plemenu patriacimi a dľa mienky slovutných dejezpytcov i národmi s Čudmi pokrevnými, avšak sotva zostalo Slovákom a iným Slovanom po týchto slovo *čud*, lebo Huni na pr. s Poliakmi a Polabanmi len málo a i to iba za kratučký čas boli v styku, a Avarov zná reč naša pod celkom iným menom. Môžme si teda predstaviť, že slovo *čud* a jeho rodina bolo známo slovenskému ľudu už prv, než zjavili sa Huni v Europe a obzvlášte v blízkych ku Slovensku krajoch.

4. **Flandra.**

Či potupnú prezývku *flandra* zná a upotrebúva náš ľud i vo východných a západných slovenských župách bývajúci, neznám určite, že je však tento názov v strednom Slovensku všeobecne známy a o necudných ženských osobách vôbec bežný, to zná každé dieťa nielen na Pohroní, ale i v Turci a v Hontianskej župe.

Slovo *flandra* stalo sa slovenskému ľudu známym len potom, keď zakladali Nemci uprostred neho svoje osady, teda počnúc od XIII. storočia, a keď mal náš ľud príležitosť videť a poznať za svojimi spolukrajanmi hlavne z nemeckého kraja Flandrie dochodiace nemravné a necudné ženské, o ktorých hovorí už starodávne nemecké porekadlo, že „die Mädchen aus Flandern, die von Einem zum Andern wandern“.

I toto slovo nemá rodiny v slovenskej reči. Slovenský ľud upotrebúva ho výlučne k označeniu nemravného a zvrhlého života.

5. **Nemec.**

Nemec, *nemecký*; obe tieto slová sú tiež i obecnému slovenskému ľudu známe a o známom národe u neho bežné.

So slovom *nemec* nespojuje síce Slovák také nepekné vlastnosti, ako na pr. so slovmi chumaj, pačmaga, obor a podobnými, predsa však upotrebúva ho vše i v nedobrom smysle, ako tomu nasvedčuje bežné príslovie „darmo mu hovoríš, keď je Nemec“. Posmešný názov *nemčúr* pokladám za novšiu tvorbu.

Neboli síce ani drievni Nemci národom pokojamilovným a jemnými mravmi ozdobeným, i oni lúpili a potláčali iné národy, kde a kedy len mohli, keď však reč naša neprikladá tak zlého významu

slovku *nemec*, ako iným prezývkam, zatváram z toho, že naši predkovia Nemcov v tých dobách ešte vôbec neznali a s týmto ľudom obznámili sa len počnúc od XIII. storočia, odkedy totiž Nemci vo väčšom množstve do našich krajov prichodiť a svoje osady tu takmer na všetkých stranách zakladať počali. A vtedy už neboli dávno drievnymi Germánmi, preto sa i ich názov nestal takým potupným.[1])

6. Obor.

V slovenskej reči označuje slovo *obor* — ako je všeobecne známo — to isté, čo v latinskej *gigas* a v nemeckej *Riese*, totižto človeka nadprirodzene veľkého a mocného, a z neho utvorené prídavné *obrovský* vyznamenáva tiež také vlastnosti. I povesti o obroch, žijúce v ľude slovenskom, líčia nám obrov sťa bytnosti mimoriadne veľké a mocné, ale pritom i ľuďom nie prajné, lež, kde len možno, im škodné a záhubné. Aspoň ja neznám ani jednej takej povesti, ktorá by líčila obrov sťa dobreprajúcich ktorýmkoľvek iným tvorom.

Slová *obor* a *obrovský* známe sú iba nám Slovákom a z iných Slovanov iba Čechom, Poliakom a lužickým Srbom, kdežto iní Slovania, menovite Rusi, Bulhari, podunajskí Srbi, Horvati a Slovinci ich neznajú. Ani v staroslovanských prekladoch písem svätých sa obri nespomínajú.[2])

A práve táto okolnosť svedčí, že slovo *obor* nezostalo našim praotcom po Avaroch, lebo veď tento národ bol svojím lúpežníctvom nielen Slovákom, Čechom, Poliakom a Lužičanom (a síce posledne menovaným dvom slovanským národom najmenej), ale i Rusom, Bulharom a nadovšetko Srbom, Horvatom a Slovincom veľmi dobre známy.

Náš výtečný Šafárik síce hovorí vo svojich *Starožitnosťach*[3]), že „slovce obr, polsky olbrzym, staropolsky obrzym (ambro, gigas) rovným právem od celtických Ombronův, v 3-tím století př. Kr. v jedné odnoži své až za Boji, na dnešní řece Obře v Poznansku, osedlých, jako od Avarův odvozovati se může“, ale na inom mieste[4]) dokladá: „Zníť pak velikán Polákům olbrzym a obrzym, Lužičanům hobor, hoborski muž, Čechům obr, Slovákům obrín, obor; z čehož poněkud vysvítá, že odvozování slůvka toho ode jména Avar kvapné jest, ačkoli pozdější Nestor i Avary pozval Obry, Obrjeny. Těm zajisté Slovanům, kteříž s Avary nejvíce činiti měli, Rusům, Bulharům, Srbům a Korutanům (Vindům) slovce obr naprosto jest ne-

---

[1]) Na moju otázku straniva Nemcov odpovedal mi p. dr. Fr. Pastrnek nasledovne: „Nêmьсь pochází od známého slova nêmъ, česky němý, mutus. Význam jest „cizí“ (tak u Nestora), pak „Němec“, jakožto člověk, jenž naší řeči mluviti neumí, který vůči nám zůstává „němým“. Proto dobře praví přísloví: darmo mu hovoríš, keď je Nemec.

[2]) Staroslovanské preklady písem svätých upotrebúvajú na miesto *obor* slovo *spolin* alebo *ispolin*, utvorené z národného názvu Spali, ktorí stali sa svojimi hroznými vlastnosťmi Juhoslovanom tiež tak pamätnými, ako nám obri.

[3]) Pražské vydanie z roku 1862, diel I., str. 65.

[4]) Tamže, str. 429.

známé, — běžné a všední naproti tomu u někdejších sousedů Ambronův, totiž u Polákův, Čechův a Lužičanův."

Domnievam sa, že každý nepredpojate mysliaci človek uzná Šafárikov náhľad za úplne správny a posavádnu mienku, ako by slovko *obor* bolo povstalo z národného názvu *Avar*, za mylnú[1]), lebo územie, na ňomžto je toto slovko rozšírené a bežné, nad slnce jasnejšie tomu nasvedčuje, že ten národ, z jehožto názvu vzniklo slovko *obor* a prejdúc do pospolitej reči, v nej sa trvanlive zakorenilo, musel bývať tam alebo aspoň v bezprostrednom súsedstve, kde sa zrodilo.

A skutočne býval ešte v druhom storočí po Kristu Pánu v hornom privislianskom kraji, asi okolo terajšieho Krakova, dľa Ptolomäa[2]) národ keltický, Ombr-ones zvaný, a dľa iného, rímskeho spisovateľa, svojím lúpežníctvom na široko-ďaleko zlopovestný.[3]) Podobne líči Ombrov nielen Isidor[4]), ale i niektorí iní spisovatelia.

Títo keltickí Ombri boli pre slovanské, s nimi súsediace národy cez celé dlhé storočia hrozným bičom a o nich svedčí i slovenské slovo *obor*.

Že ruský letopisec Nestor vzťahuje názov obrov na Avarov, čo práve zavdalo príčinu, že i pozdejší ľudia šli za ním touto pohodlnou koľajou, tomu sa nedivím. On písal, ako sám soznáva, drievnejšie slovanské deje i na základe povestí v ľude zachovaných, a veru Avari boli mu vekom o veľa bližší, nežli Ombri, a následkom toho i rozpomienka na nich o veľa živšia a čerstvejšia, než na Ombrov. K tomu boli si lúpežníctvom a násilníctvom oba tieto národy asi rovné. O drievnych Ombroch Nestor vo svojom diele vôbec nič nehovorí, a predsa je historicky známo, že bývali medzi Slovanmi za viac storočí. Rozpomienku na nich, žijúcu v ľudových podaniach a povesťach, preniesol ctihodný letopisec mylne na Avarov a poťažne on rozprával o Avaroch, ale dal týmto z povestí vzaté, im nepatriace meno.

7. Pačmaga.

Ku prezývaniu tiež dosť často upotrebúvaný výraz *pačmaga* znamená človeka drzého a dotieravého a iných dobrých vlastností zbaveného; v inom smysle nepočuť, že by sa niekde užívalo. Je ono sťaby protivou chumaja, lebo týmto slovom vyjadruje sa i akýsi

---

[1]) Miklosich (Etym. Wb.) i po Šafárikovom dôvode učí: Obrъ beruht auf dem Namen der türkischen Avaren. Der Name der Deutschen Ambrones ist fern zu halten. Red.

[2]) Tento grécky zemepisec písal, ako známo, svoje dielo okolo roku 175 po Kr.

[3]) Festus p. 17 Müll. „Ambrones fuerunt gens quaedam gallica, qui subita inundatione maris cum amisissent sedes suas, rapinis et praedationibus se suosque alere coeperunt, ex quo tractum est, ut turpis homines vitae ambrones dicantur."

[4]) Opp. 7, 445 b) Arev. „Ambro devenator, consumptor patrimoniorum, decoctor, luxuriosus, profusus."

druh nemotornosti, kdežto pačmagou zvaného človeka máme popri jeho drzosti a dotieravosti i za tvora hbitého a pohyblivého.

Ono je poslovenčeným útvarom národného názvu Pečeneg čiže Pečenec a dôkazom, že naši predkovia i s Pečenci a veru tiež nie po dobrom sa obznámili a, s nimi obcujúc, ich sťa ľud dotieravý a bezočivý znať sa naučili.

Pečenci, ako známo, došli s Kumánmi do našej vlasti.

8. Psohlavec.

Zriedkavejšie síce, predsa však počuť i prezývku *psohlavec* u slovenského ľudu. Upotrebúva ju obyčajne vtedy, keď chce označiť i človeka telesne nepekného, no obzvlášte duševne špatného a menovite zlobivého, ukrutného a po krvi bažiaceho. Útvar tohoto slova ukazuje, že si náš ľud predstavuje takúto potvoru sťa človeka psiu hlavu majúceho a premnohé tie ukrutenstvá, vraždy a neľudské výčiny, ktoré boli popáchali na ľude slovenskom Tatári, dovalivší sa v trinástom storočí do Uhorska, zadovážily ľudu tatarskému nelichotivý názov psohlavcov.

Znám sa rozpamätať ešte z detinských čias, aký strach panoval v Baňskej Bystrici roku 1849, keď malo ta prísť ruské vojsko a rozniesla sa povesť mestom, že s Rusmi prídu i psohlavci. Mnohí ľudia a obzvlášte v nižších vrstvách obyvateľstva nestarali sa toľme o to, kde majú ukryť svoje majetočky pred nepriateľmi, ale viac o to, kam sa majú schovať sami pred hroznými dravci, o ktorých tvrdili, že ich predkovia ešte i pod zemou poprataných ľudí vyňuchali a zmárnili a vraj v Bystrici toľko ľudí pobili, že sa brodili v krvi na uliciach až po členky. Vtedy Ján Koričánsky, chtiac upokojiť súsedov a osvobodiť ich od prílišného strachu, hovoril im, že psohlavcov vôbec ani niet, dostal však od viacerých v odpoveď, že však sa psohlavci ináče i Tatármi zovú.

Z dejepisu známe dostatočne, akým hrozným bičom boly tatárske hordy pre uhorské národy, a bárs ich moc netrvala ani za úplné dva roky v našej vlasti, predsa krátky ten čas bol dostatočným, aby večitá pamiatka na nich bola zachovaná v ľude slovom *psohlavec.*

9. Turek.

Nie tak veľmi špatný a zlý význam, ako psohlavec, má v slovenskej reči slovo *turek.*

Náš ľud upotrebúva miestami toto slovo dosť často, hovoriac o takom človeku, ktorého chce označiť sťa barbara, zdercu a pohana, a prezývka: „ty turek!“ znamená: „ty, od Boha odpadnutý, surovec a nemilosrdný drancier!“ V tom istom smysle si predstavuje Slovák každého, o ňomžto hovorí: „to je len taký turek.“

Povesti o Turkoch sú síce po celom Slovensku známe, avšak obzvlášte v jeho južných a juho-východných župách rozšírené, a i táto okolnosť, i to, že si obecný ľud nepredstavuje Turkov takými

hroznými krvolakmi, ako psohlavcov Tatárov, ktorí ešte i s Bočkayovým vojskom začiatkom sedemnásteho storočia až na naše strany zabiehali, poukazuje na to, že Turci tak veľké pohromy, ako Tatári, na slovenské kraje neuvalili, a že ich barbarstvo viac južné a juho-východné, než ostatné slovenské župy pocítily. A že tomu skutočne tak bolo, to známe i z dejepisu. Turci sa takrečeno iba dotkli svojou surovosťou slovenského ľudu, kdežto ho iné národy a menovite Tatári celý zmučili.

10. **Uhor.**

Slovom *uhor* označuje slovenský pospolitý ľud ešte i teraz Maďara, slovmi *uhorský*, *uhorská*, *uhorské* buďto tiež to isté, čo vyjadrujeme v spisovnej reči slovom *maďarský*, keď totiž hovorí o maďarskom kroji alebo vôbec o maďarskom spôsobe života v genetickom smysle, buďže upotrebúva toto slovo ku vyjadreniu zemepisného pochopu práve tak, ako je zvykom i v spisovnej reči, a slovom *Uhorsko* vyjadruje vždy iba pochop zemepisný, označujúc ním túto krajinu, v ktorej okrem Maďarov bývajú i druhé národy. I nemecké slová *Ungar*, *ungarisch*, *Ungarn* a latinské *Hungarus*, *hungaricus*, *Hungaria* [1]) užívali i starodávni Nemci a Latináci a upotrebúvajú i naši rovesníci tiež v tom istom smysle.

Z tejto neodškriepnej okolnosti zatvárajú a i prv už zatvárali mnohí, že ako sa za našich čias, a síce počnúc už asi od panovania sv. Štefana kráľa vzťahuje a vzťahovalo slovo *Uhor*, *Ungar*, *Hungarus* v etnografickom smysle iba na Maďarov, tak že bolo tomu od akživa, a naši politickí protivníci usilujú sa všemožne vykoristiť túto okolnosť v prospech Maďarov a ku škode iným v Uhorsku bývajúcim národom.

Avšak tomu nenie tak.

Mnohí zaiste naschvál zamlčujú, mnohí zabúdajú a mnohí ani netušia, že sú tieto slová známe nielen od tých čias, ako zjavili sa koncom deviateho storočia Maďari v Uhorsku, ale že boly známe už prv mnohými storočiami, keď sa totiž žiadnemu Europejcovi o Maďaroch ešte ani len nesnívalo.

Zbytočnou by snáď bolo vecou vypočitovať do podrobna všetky tie spisy, ktoré, počnúc od konca piateho storočia po Kr. P., teda už štyristo rokmi pred príchodom Maďarov, Uhrov spomínajú; koho by to snáď zaujímalo, tomu možno odporučiť, aby si prečítal aspoň začiatok z článku „Millennium“ v „Slov. Pohľadoch“. [2]) Nám je dosť na tom, keď známe, že už Hunovia a po nich Avari boli

---

[1]) „České *uher* (uhor) znělo v staroslov. jazyku ągrinъ, vągrinъ, tedy s nosovkou, jako dosud v polštině: węgrzyn = uher, węgry = Uhry. „Das slavische ongrŭ aus dem Ugrischen liegt der europäischen Benennung der Magyaren zu Grunde“ praví Miklosich, Etym. Wörterb. p. 223. Ostatní tedy evropští národové obeznámili se s národem uherským (= maďarským) prostředkem Slovanů.“ Dr. Fr. Pastrnek.

[2]) Ročník 1892, str. 145 a nasl.

niektorým starým národom dávno pred príchodom Maďarov do Europy pod názvom *Uhri* známymi.

A keď i Hunov i Avarov znali pod týmto názvom nielen Nemci, ale i ďalekí Gréci, či možno pochybovať, alebo rozumne predpokladať, že by tenže názov bol býval našim praotcom v tejže dobe ešte neznámym?

Mnohým síce bude názov *Uhorsko* zdať sa čisto slovanským, poneváč jeho odvodenie zo slovenského slova *hora* je veľmi jednoduchým a lákajúcim, a tí budú hneď hotoví s námietkou, že ako prišli k tomu Nemci, Latiníci a Gréci, aby buďto Hunov a Avarov, alebo Maďarov boli slovanským názvom pokrstili, avšak týmto a takýmto mužom dovoľujem si poznamenať, že i v zakaspickom, Slovanmi prv nikdy, odkedy totiž začínajú sa dejepisné zprávy vôbec, neobydlenom kraji Turkestane známa bola už v starých časiech krajina Uiguria a v nej národ Uigurmi zvaný.

Či s Hunmi, dovalivšími sa do Europy v IV. storočí práve s východných strán uralského pohoria, teda asi z drievnej Uigurie, nemohol celkom prirodzene prísť sem a udomácniť sa i názov Uiguri, ktorý, prispôsobivši ho svojej reči, premenili naši predkovia na Ugri, Uhri, a Nemci, Latiníci za nimi na Ungarn, Hungari a Ugroi [1])?

Mne zdá sa byť toto najpravdepodobnejším, lebo keby ten názov buďto drievni Slováci alebo iní ich slovanskí bratia boli pôvodne sami utvorili, teda by ním boli označili istotne nie národ v rovinách, ako Huni, Avari a Maďari, kočujúci, ale skôr taký, ktorý býval pri samých horách, a Uhorskom by nebola bývala len tá jediná krajina, ktorá nosila a nosí už tak dávno tento názov, poneváč nielen Tatry, ale i Ural a Kavkaz sú Slovanom už od veľmi starých dôb známe pohoria, kdežto predsa niet v celej Europe iného Uhorska, iba jediná krajina a vlasť naša pod Tatrami.

Slovanské názvy *Gorica*, *Záhorie* a podobné označujú vždy iba také kraje, ktoré ležia buďto v horách samých, buďže v ich súsedstve, nikdy však a nikde roviny a zeme od pohoria ďaleko vzdialené.

Na možnú námietku, že je to veľmi divným a nie pravdepodobným, že by názov *Uhor* tri národy, totiž Huni, Avari a Maďari, boli nosili a Avari po Hunoch, Maďari však po Avaroch že by ho boli zdedili, odpovedajú najlepšie podobné a v dejepise dosť četné prípady.

---

[1]) Prof. A. I. Sobolevskij: »Если бы въ древне-русскомъ языкѣ, когда начались сношенія русскихъ съ скандинавами, не было носовыхъ гласныхъ, то мы имѣли бы не варягъ (изъ варęгъ), судъ (изъ сąд = современное скандинавское *sund*), а варенгъ, сундъ и т. п. Данныя, извлеченныя изъ сопоставленія русскихъ словъ съ скандинавскими, находятъ себѣ подтвержденіе въ сопоставленіи греческаго, латинскаго и нѣмецкаго названій мадьяръ съ ихъ русскимъ названіемъ — въ сопоставленіи греч. οὔγγαροι, οὔγγροι, латинск. ungari, hungari, нѣмецк. ungarn съ русск. угре (имен. п. ед. угринъ). Названіе угре могло явиться въ русскомъ языкѣ приблизительно въ началѣ IX в., когда русскіе славяне впервые встрѣтились съ мадьярами; очевидно, тогда въ русскомъ языкѣ еще существовалъ носовой звукъ и слово угре произносилось ąгре.« Лекціи по исторіи русскаго языка. Изданіе второе. 1891, str. 20. Red.

Kdeže boli Skytovia a Sarmati, keď ešte po ich úplnom vyhynutí četní spisovatelia o Skytii a Sarmacii a o celkom inorodých tamejších národoch, ba práve i o Nemcoch, bydlivších na západnom prímorí, výslovne sťa o Skytoch a Sarmatoch písali a ich takto zvali? Kdeže sú Keltovia z Itálie, Bojovia z Čiech, Silingovia zo Sliezska? Dávno, veľmi dávno úplne vymreli a zanikli a predsa zovú Slovania ešte i teraz po toľkých rozličných premenách a keď sa tam po Keltoch, ako známo, už mnoho iných národov premlelo, Itáliu a jej obyvateľov Vlachmi, Nemci i dnešných slovanských Čechov Böhmami a obyvateľov sliezskych i Slovania i Nemci i Latiníci po nekdajších Silingoch Slezákmi, Schlesiermi a Silesitami.

O tom, ktorá čiastka z tejto krajiny zvala sa pôvodne Uhorskom a kedy bol tento názov na celú terajšiu zem túto rozšírený, obšírnejšie pojednávať, nepatrí do rámca tejto práce; dosť je na tom, keď vieme, že naša slovenská reč zná i slovo *uhor*, a to síce bez pochyby už asi od pol druha tisícročia.

11. Valach.

Výrazy *valach* miesto ovčiar a *valaška* miesto ovčiarska sekerka patria tiež do radu tých slov, ktoré sú utvorené z názvov národy označujúcich, a to isté platí i o slove *Valaská* (dedina vo Zvolenskej stolici pri Brezne) a snáď i *Vlachovo* (názov dediny v Gemeri). Toto posledné slovo vraďujem sem preto, že v maďarčine znie názov tejto obce nie *Olasz-*, ale *Oláh*falva. Možno síce, že je maďarský preklad nie správny a v tom páde patrilo by slovo *Vlachovo* tiež ta, kam patria Vlachy a Vlašky, no určite nemožno riecť, či vypadlo časom z Valachova korenné *a* a či maďarčina kuľhá v *Oláh*-u, užívajúc ho miesto *Olasz*-u. Na jednom a k tomu ešte záhadnom slove nám však nezáleží, dostatočné sú i *valach*, *valaška* a *Valaská* ku dosvedčeniu, že naši predkovia mali styky i s Valachmi, alebo — ako sami sa zovú — s Rumunmi.

Okrem týchto troch dokazujú bezprostredný styk slovenského ľudu s Valachmi i niektoré v slovenčine všeobecne užívané slová, a síce výlučne ovčiarske názvy [1]), ako sú salaš, bryndza, geleta, strunga, grúň, pirť a vatra; no z nich vídať i to, že Valasi neprišli k nám sťa výbojci, ale že zanášali sa výlučne ovčiarstvom, lebo strážcov iného statku nevolá slovenský ľud valachmi, ale buď všeobecne pastiermi, buďže obzvláštne koniarmi, kraviarmi, voliarmi atď.

Doba, v ktorej sa Slováci s Valachmi obznámili, je dejepisne známa a počína sa s druhou polovicou XIII. storočia.

12. Vlach.

Vlachy (dedina vo Spiši a v Liptove), *Vlašky* (tiež liptovská obec) a *vlašský* orech, — všetky tieto slová sú utvorené zo slova

[1]) Vidz Slov. Pohľady z roku 1891, str. 359.

vlach, ktoré znamená u našich najbližších slovanských bratov, totiž u Čechov, ešte i dnes to isté, čo našské Talian a znamenalo v starších časiech vlastne národ kroz Rimanov Gallmi, kroz Grékov Keltami, kroz Nemcov Wälsche a kroz Slovanov Vlachmi zvaný. Maďari, ako známo, zovú Talianov *Olasz*mi a Rumunov čiže našich Valachov *Oláh*mi.

Že názov *Vlachy*, *Vlašky* nepoukazuje na osadu Valachmi čiže Rumunmi, ale ovšem Vlachmi (Talianmi a či Keltami? trudno určiť) založenú, alebo aspoň dľa týchto nazvanú, to najlepšie a najistejšie dokazuje jej maďarský názov, ktorý je nie snáď podžupanským rozkazom, alebo vládnym nariadením teraz utvorený, ale prinajmenej už vyše 500 rokov starým, lebo spomína sa, nakoľko znám, už v listinách z XIII. storočia pochodiacich. Tento miestny názov pokazuje jasno, že Vlasi neboli slovenskému ľudu národom neznámym.

Kedy obznámili sa Slováci so stromom alebo ovocím *vlašský* orech zvaným, to určiť je veľmi nesnadno, ba snáď i úplne nemožno. Domnievam sa však, že tenže strom nedostal sa na Slovensko z drievnej Gallie čiže z terajšieho Francúzska, ale skôr z Vlach, ktorú krajinu teraz zovieme Talianskom. Ničmenej i názov tohoto stromu dokazuje, že naši predkovia znali i Vlachov, lebo pamiatku o nich i v tomto slove až posiaľ dochovali. *Taliansko* a *Taliani* stali sa známymi nášmu ľudu len od tých čias, odkedy Slováci boli sťa vojaci do tej zeme posielavaní; v starších dobách niet toho slova ani v písaných, ani v tlačených slovenských pamiatkach.

Šafárik dokazuje pádnymi dôvodmi, že podunajskí Slovania už vtedy obznámili sa s Vlachmi, keď títo, dohrnuvši sa od západu i od juhu, na nich zbrojnou mocou uderili a z veľkej čiastky podunajských Slovanov až za Tatry vytisli.

A to stalo sa už v štvrtom storočí pred Kristovým narodením, alebo, počítajúc odteraz, už pred 2000 rokmi.

Jednotlivé keltické čiže vlašské národy bývaly, ako známo, ešte i v II. storočí po Kristu Pánu v terajších Uhrách a s nimi na západ i na sever súsediacich krajoch, a tak mali naši praotcovia asi za 500 rokov robotu a obcovanie či po dobrom a či po zlom s Vlachmi.

13. Víťaz.

Víťaz a z neho utvorené *víťazný*, *víťazstvo* a sloveso *víťaziť* sú slová Slovákom dobre známe a v krajoch naším ľudom obývaných všeobecne bežné a preto je i ich význam každému celkom jasný.

Z tejto okolnosti mohol by teda človek celkom rozumne zatvárať, že sú to slová rýdzo-slovanské a že nie sú z daktorého národného názvu utvorené.

A predsa i Šafárik vo svojich Starožitnosťach [1]) i Miklosich [2])

[1]) Diel I, str. 473.
[2]) Etym. Wörterb. str. 393.

spojuje ich s názvom nemeckého národa Vitingov a Šafárik tvrdí, že je slovo *víťaz* „v obecné mluvě Slovanům z krajin nadvislanských pošlým, totiž Polákům, Lužičanům, Čechům, Moravanům a Slovákům nejznámější: naproti tomu málo aneb dokonce neznámé, leda zde tam ze knih, jestiť Rusům, Bulharům, Illyrům."

Ak je tvrdenie Šafárikovo a Miklosichovo na skutočnosti a na pravde založené, nuž by slovo *víťaz* bolo tiež dôkazom, že naši praotcovia i Vitingov znali a pamiatku o nich čestnú v svojej reči zachovali.

Nakoľko známo, bývali Vitingovia, pozdejšie i Vidivarmi zvaní, na baltickom pomorí a spomínajú sa tam ešte v VI. storočí po Kristu Pánu; v akom styku však by boli bývali s našimi pradedmi, to mi je úplne nejasé, keď ich dejepis v okolí alebo v blízkosti Tatier nikde nespomína.

14. **Bur.**

Konečne treba spomenúť ešte i slovo *bur*, ktoré je síce v slovenskom ľude nie tak všeobecné a tak rozšírené, ako sú všetky dosiaľ spomínané, predsa však v juho-západnom Slovensku i obecnému ľudu známe.

Ono totiž spomína a upotrebúva sa výlučne iba v miestnych názvoch, aké sú Bur Sv. Jur a Bur Sv. Mikuláš, obce to v Požúnskej župe ležiace. Možno, že je takých názvov i viac na slovenskom území, no naše topografické práce ležia posiaľ takmer celkom úhorom a preto ich nemožno v žiadnom smere upotrebiť. Ja aspoň neznám viac, ako tie dva spomenuté.

Slovo *bur* nielen že nemá v slovenskej reči zhola žiadneho významu [1]), ale sa ani nepotrebuje okrem spomenutých prípadov, a to poukazuje, tuším, na to, že je ono slovom cudzím a v slovenčine úplne osamelým.

No jeho značenie stane sa nám hneď pochopiteľnejším, keď sa rozpamätáme, že Buri boli dľa rímskych spisovateľov odnožou Lugiov a bývali dľa Müllenhofa [2]) v severozápadnom Uhorsku pod Tatrami.

Ja myslím, že sa nemýlim, keď poviem, že i spomenuté miestne názvy patria do tejže triedy, do ktorej i iné národné, ako na pr. Nemce, Uhrovec, Vlašky, České Brezovo, Moravce a podobné, a že ako v týchto zrkadlí sa pamiatka po Nemcoch, Uhroch, Vlachoch, Čechoch a Moravanoch, tak i v tamtých žije pamiatka po lugických Buroch, ktorých osady naši predkovia znali a názvy dedictvom až posiaľ sa zachovaly.

---

[1]) Naše miestopisné *Bur* nemožno stotožňovať s ruským *buryj* alebo poľským *bury*, tamto vyznamenávajúcim to isté, čo naše „červený sťa líška", toto „tmavo-sivý", poťažne s českým *burý*, alebo uvádzať do akejkoľvek spojitosti, lebo chybujú všetky ku tomu potrebné podmienky.

[2]) Deutsche Alterthumskunde, II. Band, str. 324 a 337.

Buri spomínajú sa, nakoľko mi známo, poslednýkrát v III. storočí po Kristu Pánu.

Takto by sme si teda boli obzreli štrnásť naššských slov, zachránivších nám pamiatku po takých národoch, z ktorých niektoré, ako Ombri, Buri, Huni, Avari, Vitingi, Kumáni a Pečenci už dávno zanikli a niektoré, ako Vlaši, Tatári, Čudi, Valasi a Turci tiež dávno od nášho slovenského ľudu a jeho dedovizne do ďalekých končín sa odsťahovali.

V časovom poriadku najposlednejší národ, s ktorým obznámili sa naši predkovia, boli Turci, a hľa, už bude tomu skoro štyristo rokov, odkedy sa ich meno slovenskému ľudu stalo známym.

Oveľa prv obznámil sa tenže slovenský ľud s Cigáňmi, Nemcami, Valachmi a Tatármi a ešte prv s Kumánmi a Pečencami, no pred týmito s Uhry (Maďarmi, Avarmi a Hunmi) a ešte v starších dobách s Vitingy, Burmi, Ombry, Čudmi a Vlachmi.

Koľké svetlo hádžu tieto ináče nevšímané slová na minulosť nášho slovenského národa a jeho rozličné osudy! V ich smysle zrkadlia sa tie mnohé útrapy a búrky, ktoré zastihly opätovne, ale chvála Pánu Bohu, nezničily a nezmietly ľud slovenský s tváre zeme tak, ako stalo sa to iným, počtom duší snáď i väčším a surovou silou náš národ ďaleko predčiacim a prevyšujúcim národom. Smysel s týmiže slovami spojený jasne kreslí dojmy, aké patričné národy u nás zanechaly.

No slová tie sú spolu i dôkazmi, že národ slovenský je nie iba smesicou českých vysťahovalcov a iných slovanských dobrodruhov, alebo že je nie pozdejším prišelcom, zaujavším pokradmo zeme prv inými neslovanskými národmi opustené, ako by to radi mať mnohí i nemeckí i maďarskí spisovatelia a ich stúpenci, ale že táto zem bola jeho vlasťou už v tých dobách, keď s ním ešte súsedili Ombri, Čudi a Vlaši, teda že je skutočnou a starodávnou jeho dedovizňou, lebo to musí každý nepredpojatý a triezvo mysliaci človek uznať, že len tu v Tatrách, a nikde inde na celom Božom svete, mohli sa obznámiť Slováci s vypočítanými národmi.

Ešte zrejmejšie stopy a oveľa viac dôkazov v tomto smere mohli by sme dostať, keby sme po prvé mali už hotový úplný slovník slovenskej reči a rečový materiál náležite prebraný a pretríbený, a po druhé keby bolo možno prelomiť ľahostajnosť a primať už raz našich rodákov k práci, aby miestne názvy čo najúplnejšie sosbierali.

Predbežne som chcel touto prácou aspoň poukázať na veľké poklady, složené v našej milej slovenskej reči.

Dúfam, že ma mnohí moji rodáci i pochopili.

Malinký hrdina.

Povest

F. M. Dostojevského.

Bolo mi bez mála jedenásť rokov. V júli pustili ma na dedinu pod Moskvu, k rodine, T—vovi, u ktorého vtedy sišlo sa s päťdesiat hostí, a možno, že i viac... nepamätám, nepočítal som ich. Bolo hlučno a veselo. Tak sa videlo, bola to slávnosť, ktorá začala sa preto, aby sa nikdy neskončila. Tak sa videlo, náš domáci pán dal si slovo čím najskorej zmárniť celý svoj ohromný majetok; a nedávno i podarilo sa mu potvrdiť túto domnienku, to jest zmárniť všetko do vzniku, do čista, do poslednej štepky. V každom okamžení prichodili noví hostia, Moskva bola na dva kroky, pred očami, tak že odchádzajúci len prepustili svoje miesto iným, a sviatky šly svojím poriadkom. Zábavy zamieňaly sa zábavami, a plánom nebolo predvídať konca. To jazda na vrchových koňoch po kraji, v celých partiach, to prechádzky v bori alebo po rieke: pikniky, obedy v poli; večere na veľkej terrasse domu, obstavenej trimi radmi drahocenných kvetov, zalievajúcimi vôňou svieži nočný vzduch, pri skvelom osvetlení, od ktorého naše dámy, i bez toho temer všetky do jednej pekné, zdaly sa byť ešte pôvabnejšími so svojimi tvárami, oduševnenými od denných dojmov, so svojimi blýskavými očkami, so svojou križujúcou sa ohnivou rečou, zalievanou zvučným, ako zvonec, smiechom: tance, muzika, spevy; jestli chmúrilo sa nebo, usporadovaly sa živé obrazy, s hádkami a porekadlami, alebo domáce divadlo. Vystupovali krásorečníci, rozprávači, bonmotisti.

Niekoľko osôb vystúpilo hodne do popredia. Rozumie sa, ohováranie, klebety šly svojím poriadkom, keďže bez nich nestál by ani svet, a milliony osôb pokapaly by od dlhej chvíle, ako muchy. No poneváč ja mal som len jedenásť rokov, ani nezbadal som vtedy tieto osoby, zaujatý zcela iným, a jestli i zbadal som niečo, nuž nie všetko. Pozdejšie všeličo prišlo mi na um. Len skvelá strana obrazu mohla padnúť v moje detské oči, a to všeobecné oduševnenie, blesk, šum, všetko to mnou dosiaľ nevídané a neslýchané, tak účinkovalo na mňa, že v prvé dni bol som preč, malá hlava moja krúžila sa.

Hovorím len o svojich jedenástich rokoch, a ozaj ja bol som decko, nič viac ako decko. Mnohé z tých krásnych ženských, laskajúc ma, nemyslely na moje roky. No, divná vec! Akýsi nepochopiteľný mne samému pocit už zaujal ma; čosi šelestilo už po mojom srdci, jemu dotiaľ neznáme a nevedomé, no pre čosi ono chvíľami horelo a trepotalo, ako naľakané, a často neočakávaným rumencom oblievalo sa mi líce. Niekedy až hanbil som sa a urážaly ma rozličné detské moje privilegia. Inokedy ako by sa ma bolo zmocnilo podivenie, a ja odchodil som niekam, kde by ma nemohli videť, ako by na to, aby som vydýchol a spamätal sa na čosi, niečo takého, čo dosiaľ, tak sa mi videlo, ja pamätal som veľmi dobre a

na čo teraz razom pozabudol som, ale bez čoho mne medzitým nemožno sa ukazovať a nijako nemožno byť.

Tu konečne, tak sa mi videlo, že zatajil som čosi pred všetkými, ale za nič a nikomu nehovoril som o tom, preto, že hanbil som sa a bolo mi, malému človeku, do plaču. Skoro uprostred víchru, mňa okružujúceho, pocítil som akúsi osamotelosť. Bolo tu i iných detí, no všetky alebo omnoho mladšie, alebo omnoho staršie odo mňa; ale mne ani nezáležalo na nich. Ovšem, ani nebolo by sa stalo so mnou nič, keby som nebol mal výnimečné položenie. V očiach všetkých týchto krásnych dám ja ešte vždy bol som tou malou neurčitou bytnosťou, ktorú ony chvíľami ľúbily laskať a s ktorou mohly sa hrať, ako s malinkou bábkou. Najmä jedna z nich, okuzľujúca blondínka, s nádhernými, hustými vlasmi, akých ja viac nikdy som nevidel a iste nikdy neuvidím, tak sa zdalo, zaprísahala sa nedávať mne pokoja. Mňa trápil, ale ju zabával smiech, rozliehajúci sa okolo nás, ktorý ona neprestajne vyzývala svojimi ukrutnými, nerozvažitými kúskami, vystrájanými so mnou, čo jej iste spôsobovalo veliké nasladenie. V pensionátoch, medzi priateľkami, istotne prezvali by ju rozpustilou. Bola podivne krásna, a čosi bolo v jej kráse, čo tak bilo do očí s prvého pohľadu. A veru ona nepodobala sa tým drobným stydlivým blondínkam, bielunkým ako páperie a nežným, ako biele myšičky alebo farárske dcéry. Vzrastom bola nevysoká a trochu plná, no s nežnými, jemnými liniami líca, čarovne načrtanými. Čosi ako blesk bolo v tej tvári, ale i celá ona — ako oheň, živá, bystrá, ľahká. Z jej veľkých otvorených očí ako by iskry boly sa sypaly; svietily ako diamanty, a nikdy ja nedal by som také svetlé, iskrivé oči za nijaké čierne, nech by boly černejšie od najčernejšieho andalúzskeho pohľadu, ale blondínka moja i vyrovnala sa povestnej brynetke, ktorú ospieval známy a znamenitý básnik a ktorý ešte v takých krásnych veršoch zaklial sa pred celou Kastiliou, že hotový je zlomiť si kosti, ak dovolia mu len končekom palca dotknúť sa mantily jeho krásavice. Dolož k tomu, že *moja* krásavica bola najveselšia zo všetkých krásavíc sveta, najrozpustilejšieho smiechu, prostopašná ako dieťa, napriek tomu, že už päť rokov bola za mužom. Smiech neschodil jej s úst, sviežich ako svieža ranná ruža, ktorá len čo bola otvorila, s prvým lúčom slnca, svoj červený, voňavý púčok, na ktorom ešte neobschly chladné, hodné kvapky rosy.

Pamätám, že v druhý deň po mojom príchode bolo domáce divadlo. Sála bola, ako sa hovorí, nabitá bitkom; nezostalo ani jedno miesto prázdno; a poneváč ja prišiel som akosi pozde, bol som prinútený nasládzať sa divadlom stojačky. Ale veselá hra viac a viac ťahala ma napred a nevedomky dostal som sa k samým prvým radom, kde i stál som, oprúc sa konečne na chrbát kresiel, v ktorých sedela jedna dáma. To bola moja blondínka; no ešte neboli sme známi. Tu, akosi nenadále, zahľadel som sa na jej divno-okrúhle, svodné plecia, plné, biele, ako mliečny prameň, trebárs mne vlastne všetko jedno bolo dívať sa na čudesné ženské plecia, alebo na čepec s ohnivými stužkami, skrývajúci šediny jednej

ctihodnej dámy v prvom rade. Vedľa blondínky sedela prezretá deva, jedna z tých, ktoré, ako pozdejšie mal som príležitosť pozorovať, večne túlia sa niekde, podľa možnosti čím bližšie k mladým a pekným ženským, vyberajúc si také, ktoré neodháňajú od seba mládež. Ale nie v tom je vec; len táto deva zbadala, na čo sa ja dívam, nahnula sa k súsedke a, chichotajúc sa, pošeptala jej čosi do ucha. Súsedka hneď obrátila sa a pamätám, že ohnivé jej oči tak blysly na mňa v polosúmraku, že ja, nepripravený na stretnutie, striasol som sa ako popálený. Krásavica usmiala sa.

— Ľúbi sa vám, čo hrajú? pýtala sa šelmovsky a posmešne pozrela mi do očí.

— Áno, odpovedal som, ešte vždy hľadiac na ňu s akýmsi zadivením, ktoré jej iste ľúbilo sa.

— A prečože stojíte? Tak — ustanete, vari nemáte miesta?

— Veď to je, že nemám, odpovedal som, na tento raz zaujatejší starosťou, než iskrivými očami krásavice, a opravdove zaradovavší sa, že našlo sa konečne dobré srdce, ktorému možno zjaviť svoj zármutok. — Hľadal som už, ale všetky stolice sú zaujaté, doložil som, akoby žalujúc sa jej na to, že sú všetky stolice zaujaté.

— Poď sem, živo ozvala sa ona, chytrá všetko riešiť práve tak, ako chytrá na každú prehnanú myšlienku, akákoľvek blysla by v nerozvažitej jej hlave: — poď sem, ku mne, a sadni si mne na kolená.

— Na kolená?... opakoval som, prekvapený.

Už hovoril som, že moje privilegia vážne začaly ma urážať a boly mi na hanbu. Táto, akoby na smiech, výnimečne ďaleko zachodila. K tomu, ja i bez toho bojazlivý a haneblivý chlapec, teraz akosi zvláštne začal som dostávať strach pred ženskými, a preto úžasne skonfundoval som sa.

— No pravda, na kolená! Prečože by si nechcel sadnúť si ku mne na kolená? nástojila, začínajúc smiať sa vše silnejšie a silnejšie, tak že konečne celkom rozchichotala sa, boh vie, na čom, možno, na svojom výmysle, alebo tešilo ju, že ja tak skonfundoval som sa. No ona to potrebovala.

Ja zapálil som sa a zarazený pozeral som dovôkola, hľadajúc, kam ujsť; ale ona už predišla ma, stihla chytiť mi ruku, práve preto, aby som neušiel, a, pritiahnuc ju k sebe, razom, cele neočakávane, k môjmu najväčšiemu podiveniu, boľastne stisla ju v svojich prostopašných, horúcich palčekoch a začala lámať moje palce, ale tak boľastne, že som napnul všetky sily, aby som nezakričal, a pri tom robil som veľmi smiešne grimasy. Okrem toho bolo pre mňa velikým podivením, nedorozumením, až úžasom, keď som zvedel, že sú také smiešne a zlé dámy, ktoré hovoria s chlapci o takých pletkách, a ešte tak uštipnú, boh vie, pre čo a pred všetkými. Iste, moja nešťastná tvár vyrážala všetko moje nedorozumenie, lebo prostopašnica chichotala sa mi do očí, ako bez rozumu, a medzitým tuhšie a tuhšie štípala a lámala mi biedne palce. Bola bez seba od radosti, že podarilo sa jej pocvičiť a skonfundovať biedneho

chlapca. Položenie moje bolo zúfalé. Po prvé, horel som od hanby, lebo temer všetci okolo nás obrátili sa k nám, jedni v nedorozumení, druhí so smiechom, hneď pochopiac, že krásavica vyviedla niečo. Okrem toho, strach ako chcelo sa mi kričať, lebo lámala mi palce s akousi vzteklosťou práve preto, že nekričím; ale ja, ako Spartán, odhodlal som sa zdržať bolasť, bojac sa urobiť krikom zmätok, po ktorom, už neviem, čo by sa stalo so mnou. V záchvate úplnej zúfalosti začal som konečne borbu a vzal som sa z celej sily tiahnuť k sebe svoju ruku, ale tyranka moja bola odo mňa omnoho mocnejšia. Konečne nevydržal som, skríkol, — a ona len to čakala! V okamihu odhodila ma a odvrátila sa, ako by sa nič nebolo stalo, ako by to nie ona bola vyviedla, ale niekto iný, ani ten žiak, ktorý, sotva odvrátil sa učiteľ, už stihol zadreť sa do súseda, uštipnúť niektorého slabého chlapca, dať mu frčku, kopnúť ho, postrčiť mu lakeť a mihom obrátiť sa, zahrúžiť sa do knihy, vbíjať do hlavy lekciu a tak nechať nahnevaného pána učiteľa, ktorý, ako jastrab, bol sa hodil na šum, — s dlhým a neočakávaným nosom.

No, na moje šťastie, všeobecná pozornosť v tom okamžení bola pripútaná majstrovskou hrou nášho domáceho pána, ktorý mal v kuse, akejsi Scribovskej veselohre, hlavnú úlohu. Všetci tlieskali; ja, v šume, vykĺzol som z radu a zašiel na samý konec sály, do protivného kúta, odkiaľ, pritajac sa za kolonnou, s úžasom hľadel som ta, kde sedela podvodná krásavica. Ešte vždy chichotala sa, zakrývajúc si šatkou ústa. A dlho ešte obracala sa nazad, vyzerajúc ma po všetkých kútoch, — iste veľmi ľutujúc, že tak skoro skončila sa naša pošetilá schvatka, a hútajúc, čo by ešte vyviedla.

Týmto začala sa naša známosť a od tohoto večera ona už neopúšťala ma ani na krok. Prenasledovala ma bez miery a svedomia, stala sa tyrankou mojou. Komism jej kúskov so mnou pozostával v tom, že stavala sa zaľúbenou do mňa po uši a rezala mi do živého pred všetkými. Rozumie sa, mne, priamemu divochovi, všetko to do plaču bolo ťažké a mrzuté, tak že už niekoľko ráz bol som v takom seriósnom a kritickom položení, že bol by som sa pobil so svojou podvodnou zbožňovateľkou. Môj naivný nepokoj, moja zúfalá úzkosť ako by jej boly dávaly krýdla prenasledovať ma do konca. Ona neznala milosrdenstva, a ja neznal som — kam podieť sa pred ňou. Smiech, ozývajúci sa okolo nás, a ktorý ona vedela predsa vyzvať, len podpaľoval ju na nové prostopašnosti. No konečne začali pokladať jej žarty prílišnými. A ozaj, ako predchodí mi teraz, ona primnoho dovoľovala si s takým deckom, ako ja.

Ale taký mala charakter; bola, podľa všetkého, zmaznaná. Počul som potom, že zmaznal ju nado všetko jej vlastný muž, veľmi tlstý, veľmi nevysoký a veľmi červený človek, veľmi bohatý a veľmi príčinlivý, aspoň naoko; neposedný, starostlivý, dve hodiny nemohol vydržať na jednom mieste. Každý deň odchodil od nás do Moskvy, niekedy po dva razy a vše, ako uisťoval, po práci. Veselšej a dobrodušnejšej od tejto komickej a medzitým vždy poriadnej fysiognomie ťažko bolo najsť. On nie že ľúbil ženu do slabosti, do žalosti, — on klaňal sa jej, ako idolu.

Nestiesňal ju v ničom. Priateľov a priateľkýň ona mala množstvo. Po prvé, ju málo kto neľúbil, a po druhé — ona vetroplach i sama bola nepríliš prieberčivá pri voľbe priateľov svojich, hoc v základe jej charakteru bolo omnoho viac seriósneho, než koľko možno predpokladať podľa toho, čo som teraz rozpovedal. Ale zo všetkých priateľkýň svojich ona najväčšmi ľúbila a vyznamenávala mladú dámu, svoju ďalšiu príbuznú, ktorá teraz tiež bola v našej spoločnosti. Medzi nimi bol akýsi nežný, jemný sväzok, jeden z tých sväzkov, ktoré vznikajú niekedy pri stretnutí sa dvoch charakterov, často celé protivných jeden druhému, no z ktorých je jeden i prísnejší, i hlbší, i čistejší, kým druhý, s vysokou pokorou a s blahorodným citom samoocenenia, láskave podrobuje sa mu, keď pocítil celú prevahu jeho nad sebou, a ako šťastie zatvára v srdci svojom jeho priateľstvo. Vtedy začína sa táto nežná a blahorodná zjemnenosť v pomeroch takých charakterov: láska a shovievavosť do konca s jednej strany, láska a úcta s druhej, — úcta, dochodiaca do akéhosi strachu, do bázne za seba v očiach toho, koho si tak vysoko vážime, a do žiarlivého, chtivého želania každým krokom v živote vždy viac a viac priblížiť sa k jeho srdcu. Obe priateľkyne boly v jedných rokoch, no medzi nimi bol nesmierny rozdiel vo všetkom, počnúc od krásy. Paní M. bola tiež veľmi pekná, no v jej kráse bolo čosi zvláštne, ostro oddeľujúce ju od zástupu krásnych žien; bolo čosi v jej tvári, čo hneď neodolateľne priťahovalo k sebe všetky sympatie, alebo, lepšie rečeno, čo budilo šľachetnú, vznešenú sympatiu v tom, kto potkal sa s ňou. Sú také šťastlivé osoby. Vedľa nej každému bolo akosi lepšie, akosi svobodnejšie, akosi teplejšie, a predsa jej smutné, veľké oči, plné ohňa a sily, hľadely bojazlive a nepokojne, akoby pod neprestajným strachom čohosi nepriateľského a hrozného, a táto podivná bojazlivosť takou malomyseľnosťou pokrývala chvíľami jej tiché, krotké črty, upomínajúce na jasné líca italianských madonn, že, hľadiac na ňu, človeku samému bolo skoro tak ťažko, ako pre vlastný, ako pre svoj zármutok. Tá bľadá, schudnutá tvár, v ktorej, cez bezúhonnú krásu čistých, pravidelných linií a unylú hrubosť hluchej, zatajenej túhy, ešte tak často presvital pôvodný detsky jasný obličaj, — obraz ešte nedávnych dôverčivých liet a, možno, naivného šťastia; ten tichý, no nesmelý, váhavý úsmev, — to všetko budilo také neodolateľné účastenstvo oproti tejto žene, že v srdci každého nevoľky vznikala sladká, vrelá starosť, ktorá hlasite hovorila za ňu ešte zďaleka a ešte cudzieho robila jej už príbuzným. No zdala sa akousi mlčanlivou, zavretou, trebárs veru nebolo bytnosti vnímavejšej, láskavejšej, keď niekto potreboval súcitu. Nachodia sa ženské, ktoré sú v živote ozaj ako milosrdné sestry. Pred nimi netreba ničoho skrývať, aspoň ničoho, čo jest bôľneho a poraneného v duši. Kto strádaš, smelo a s nádejou choď k nim a neboj sa, že budeš na ťarchu. Málo kto z nás vie, koľko môže byť nekonečne trpelivej lásky, útrpnosti a odpúšťania v niektorom ženskom srdci. Celé poklady sympatie, útechy, nádeje chráňa sa v týchto čistých srdciach, tak často tiež zranených; lebo srdce, ktoré mnoho miluje, mnoho žiali, no tu rana

starostlive zakrytá je pred zvedavým zrakom, preto, že hlboký bôľ najčastejšie mlčí a tají sa. Ich nezdesí ani hlbokosť rany, ani jej hnoj, ani smrad: kto k nim príde, ten už je hoden ich; áno, ony ako by boly narodené na hrdinské skutky... Pani M. bola vysokého vzrastu, hybká a strojná, no trochu tenká. Všetky jej pohyby boly akosi nerovné, to voľné, plavné, ešte i akési vážne, to detsky skoré, ale spolu i akási chúlostivá pokora prezerala v jej posunku, čosi akoby chvejúce sa a nechránené, no nikoho neprosiace a neuchádzajúce sa o ochranu.

Už povedal som, že hanbil som sa pre nechválne dodievanie podvodnej blondíny, ono ma rezalo, ranilo do krve. No to malo ešte príčinu tajnú, divnú, hlúpu, ktorú som tajil, pre ktorú som sa triasol, ako skupáň, a pri púhej myšlienke o nej, samotný s prevrátenou svojou hlavou, niekde v tajnom, temnom kúte, kam nedochodil inkvisítorský, posmešný pohľad nijakej svetlo-okej figliarky, pri samej myšlienke o tomto predmete len-len že nezadusil som sa od nepokoja, stydu a bázne, — slovom, bol som zaľúbený, to jest, dajme tomu, že povedal som nesmysel: toho byť nemohlo; ale prečože zo všetkých osôb, mňa okružujúcich, len jednej osobe dostalo sa mojej pozornosti? Prečo len za ňou ľúbil som sliediť zrakom, hoc mne rozhodne nie o to šlo vtedy, aby som vyzeral dámy a obznamoval sa s nimi? Stávalo sa to najčastejšie večer, keď nepohoda zapierala všetkých do izieb a keď ja, samotný utajac sa niekde v kúte sály, bezpredmetne hľadel som po stranách, nenachodiac nijakého iného zaujatia, preto že so mnou, vyjmúc mojich prenasledovníc, málo kto hovoril, a bolo mi v také večery na nevydržanie clivo. Vtedy prizeral som sa osobám okružujúcim ma, počúval rozhovor, z ktorého často nerozumel som ani slova, a v taký čas tiché pohľady, krotké úsmevy a krásnu tvár panej M. (lebo to bola ona) boh vie prečo zachytávala moja očarovaná pozornosť; a už nevyhladil sa tento podivný, neurčitý, ale nedostižno sladký dojem môj. Často celé hodiny nevedel som sa ani odtrhnúť od nej; naučil som sa každý posunok, každý jej pohyb, vpočúval som sa v každú vibráciu plného, striebristého, no trochu zahlušeného hlasu, — a, podivná vec! Zo všetkých pozorovaní svojich vyniesol som, spolu s chúlostivým a sladkým dojmom, akúsi nevyzpytateľnú zvedavosť. Podobalo sa tomu, ako by som sa dopytoval na nejakú tajnosť.

Najväčšou mukou pre mňa boly posmešky v prítomnosti panej M. Tieto posmešky a komické prenasledovania, dľa môjho ponímania, až ponižovaly ma. A keď stalo sa, že rozliehal sa všeobecný smiech na môj účet, v ktorom i pani M. niekedy nechtiac mávala účasť, vtedy ja, v zúfaní, bez seba od žiaľu, vytrhol som sa od svojich tyranôk a utiekol som nahor, kde i čupel som ostatnú časť dňa, nesmejúc sa ukázať v sále. Ostatne, ja ani sám ešte nechápal som ani svoj styd, ani nepokoj; celý process dial sa vo mne nepovedome. S paňou M. neprehovoril som ešte ani dve slová, ale ani nebol by som sa odhodlal na to. Tu raz večer, po dni pre mňa najprotivnejšom, odtrhol som sa od iných na prechádzke, bol som strašne ustatý a

poberal som sa domov cez sad. Na lavičke, v osamotenej alleji, zazrel som paniu M. Sedela samotná, ako by si náročne bola vybrala také osamelé miesto, skloniac hlavu na hruď a mašinálne preberajúc v rukách šatku. Bola v takej zádumčivosti, že ani nepočula, ako priblížil som sa k nej.

Zbadajúc ma, rýchlo podňala sa s lavičky, odvrátila sa a ja videl som, že chytro utrela si oči šatkou. Ona plakala. Osušiac si oči, usmiala sa mi a pošla so mnou domov. Už nepamätám, o čom sme sa shovárali; no neprestajne posielala ma preč, pod rôznymi zámienkami: to prosila odtrhnúť jej kvietok, to pozreť, kto ide na koni súsednou allejou. A keď odchodil som od nej, ona hneď opäť zdvihla šatku k očiam a utierala neposlušné slzy, ktoré nijako nechcely ju opustiť, vše nanovo a nanovo navrely jej v srdci a vše lialy sa z biednych jej očí. Pochopil som, že iste som jej na veľkú ťarchu, keď ma tak často posiela preč, ale už i sama videla, že som všetko zbadal, a len nemohla zdržať sa, a to mňa ešte horšie dojímalo. Zlostil som sa na seba v tom okamžení temer do zúfania, preklínal som sa pre nemotornosť a nenáchodčivosť, a predsa nevedel som čím skorej odlúčiť sa od nej, bez ukázania, že zbadal som jej zármutok, ale šiel som vedľa nej, v smutnom zadivení, až v strachu, cele ztratený a rozhodne nenachodiaci ani slova k podopretiu oslabeného nášho rozhovoru.

Toto stretnutie účinkovalo na mňa tak, že celý večer napnutou pozornosťou sprevádzal som paniu M., ani oka nespúšťajúc s nej. Stalo sa potom, že ona dva razy prekvapila ma uprostred môjho pozorovania, a v druhý raz, keď ma zbadala, usmievala sa. To bol jej jediný úsmev za celý večer. Zármutok ešte neschodil jej s líca, ktoré bolo teraz veľmi bľadé. Celý čas ticho shovárala sa s obstarnou dámou, zlou a svárlivou starenou, ktorú nikto neľúbil pre špionstvo a klebety, no ktorej všetci báli sa, a preto i prinútení boli všemožne lahodiť jej voľky-nevoľky.

O 1[illegible]. hodine prišiel muž panej M. Dosiaľ pozoroval som ju veľmi napnute, neodtrhujúc očú od jej smutnej tváre; teraz, pri neočakávanom vchode muža, videl som, ako celá sa striasla, a tvár jej, i bez toho už bľadá, stala sa razom belšou od šatky. To bolo tak znateľné, že i iní zbadali: ja počul som na strane pretrhovaný rozhovor, z ktorého akosi vyrozumel som, že s biednou paňou M. nie je celkom dobre. Hovorili, že muž jej je žiarlivý ako murín, nie z lásky, ale zo samoľúbosti. Predovšetkým bol to sveták, človek svojho času, s formami nových ideí a vypínajúci sa svojimi ideami. Naoko bol černovlasý, vysoký a zvláštne tuhý pán, s bradou v prostriedku vyholenou, s tvárou rumenou, ukazujúcou, že je spokojný sám so sebou, s bielymi ako cukor zubami a s bezúhonne gentlemanským držaním. Nazývali ho *umným človekom.* V niektorých krúžkoch tak volajú zvláštny druh ľudí, vypasených na cudzí účet, ktorí vôbec nič nerobia, ktorí vôbec nič nechcú robiť a ktorí, od večnej lenivosti a záhalky, miesto srdca majú kus masti. Od nich neprestajne počúvaš, že nemajú čo robiť pre akési veľmi zamotané, nepriateľské okolnosti, ktoré „unavujú ich genij" a že na nich

preto „smutno hľadeť“. Je to už u nich taká pyšná frása, ich mot d'ordre, ich heslo, frása, ktorou moji sýti vypasenci hádžu všade neprestajne, že už dávno začína domŕzať, ako zjavné tartufstvo a prázdno slovo. Ostatne, niektorí z týchto majstrov, nijako nemohúcich najsť, čo im robiť, — čo, ináče, oni nikdy ani nehľadali, — práve na to narážajú, aby si každý myslel, že oni miesto srdca nemajú sadlo, lež, naopak, povediac všeobecne, niečo *veľmi hlboké*, ale čo práve — o tom nevedel by povedať ani najprvší chirurg, ovšem, z úctivosti. Títo páni práve tým prebíjajú sa vo svete, že všetky ich inštinkty namerené sú na hrubé posmeváčstvo, najkrátkozrakejšie odsudzovanie a bezmiernu pýchu. Poneváč nemajú viac čo robiť, ako vystihovať a pamätať si cudzie omyly a slabosti, a poneváč v nich dobrého citu je práve toľko, koľko má ho v údel ustrica, tak im ani nie je ťažko, pri takých ochranných prostriedkoch, žiť si s ľuďmi dosť obozretne. Tým oni nesmierne sa chvastajú. Na príklad sú temer uverení, že skoro celý svet majú v prenájme; že on im je, ako ustrica, ktorú berú si do zásoby; že všetci, okrem nich, sú blázni; že je každý ako pomaranč alebo huba, ktorú oni vytláčajú, kým potrebujú šťavy; že sú všetkému pánmi a že celý tento chvalitebný poriadok vecí je zvlášte odtiaľ, že sú oni takí umní a charakterní ľudia. V svojej bezmiernej pýche ani nedopúšťajú v sebe nedostatkov. Podobní sú v živote tomu druhu šudierov, prirodzených Tartufov a Falstafov, ktorí tak vžili sa do svojho, že konečne i sami presvedčili sa, že to tak musí byť, to jest, aby oni žili a šudili; tak ubezpečovali každého, že sú oni čestní ľudia, že konečne i sami uverili, že sú skutočne takí a ich šudierstvo že je čestná vec. Na poriadny vnútorný súd, na šľachetné ocenenie samých seba ich nikdy nemáš; pre niektoré veci sú oni príliš tlstí. V prvom rade u nich je vždy ich vlastná zlatá osoba, ich Moloch a Baal, ich veľkolepé *ja*. Celá príroda, celý svet pre nich nie je viac, ako jedno veľkolepé zrkadlo, stvorené na to, aby môj bôžik neprestajne tešil sa v ňom samému sebe a pre seba nikoho a nič nevidel; potom ani nie je div, že všetko na svete on vidí v takom prevrátenom spôsobe. Na všetko má hotovú frásu, a, čo je vrcholom ich chytrosti, najmódnejšiu frásu. Ano, oni i podporujú tú módu, bez rozmyslu rozširujúc po všetkých krížnych cestách myšlienku, ktorej pobadajú úspech. Oni menovite majú čutie, že vyňuchajú takú módnu frásu a osvoja si ju prv než iní, tak že ona ako by od nich pochádzala. Najmä zásobujú sa svojimi frásami na vyjavenie svojej najhlbšej sympatie k človečenstvu, na určenie toho, čo je najpravidelnejšia a rozsudkom odôvodnená filantropia, a konečne, aby neprestajne mohli karať romantism, to jest začasto každú pravdu a krásu, ktorej každý atom je drahší, než všetok ich mäkkýšový rod. No nespoznajú oni pravdy v odchýlenej, priechodnej a nehotovej forme a odstŕkajú všetko, čo ešte nedospelo, neustálilo sa a kysne. Nasýtený človek prežil celý svoj život veselo, vo všetkom hotovom, sám nič neurobil, ani nevie, ako ťažko robí sa každá vec, a preto beda nejakou draplavosťou dotknúť sa jeho mastných citov: to on nikdy neodpustí,

vždy pripomenie a pomstí s nasladením. Zo všetkého vyjde, že môj hrdina je, nie viac, nie menej, ako obrovský, strašne rozdutý mechúr, plný sentencií, módnych frás a vignet všetkých druhov a sort.

No, ostatne, pán M. mal i zvláštnosť, bol človekom pozoruhodným: bol to vtipkár, tlachač a rozprávkár, a v hodovných sálach okolo neho vždy schodil sa krúžok. V ten večer obzvlášte podarilo sa mu urobiť dojem. On viedol rozhovor; bol naladený, veselý, čomusi rád, a i prinútil všetkých, že dívali sa na neho. No pani M. celý čas bola ako chorá; tvár mala takú smutnú, že neprestajne myslel som si, že už-už zatrasú sa na jej dlhých mihalniciach nedávne slzy. Všetko toto, ako som hovoril, prekvapilo a zadivilo ma neobyčajne. Odišiel som s pocitom akejsi divnej zvedavosti, a celú noc snívalo sa mi o panej M., kdežto do tých čias málokedy mával som podobné sny.

Na druhý deň, zavčas rána, zavolali ma na próbu živých obrazov, v ktorých tiež mal som úlohu. Živé obrazy, divadlo a potom bál, — všetko v jeden večer, boly ustanovené len piatimi dňami popredku, na domášny sviatok, deň narodenia mladšej dcéry nášho hostiteľa. Na sviatok tento, temer improvisovaný, povolano bolo z Moskvy a okolných dačí ešte asi sto hostí, tak že mnoho bolo i oštary, i starostí, i zmätku. Próba, alebo, lepšie rečeno, obzeranie kostymov, bola určená na ráno, preto že náš režisér, známy umelec R., priateľ a hosť nášho domáceho pána, z priateľstva k nemu privolivší vziať na seba sostavenie i usporiadanie obrazov a spolu i nás vyučiť, ponáhľal sa do mesta nakúpiť potrebných vecí a porobiť pokonné prípravy k sviatku. Ja mal som vystúpiť v jednom obraze, spolu s paňou M. Obraz predstavoval scénu zo stredovekého života a nazýval sa: „Pani zámku a jej páža“.

Cítil som nevysvetliteľný nepokoj, keď sišiel som sa s paňou M. na próbe. A tak sa mi videlo, že hneď vyčíta mi z očí všetky dumy, pochybnosti, domnienky, vzniklé od včerajšieho dňa v hlave mojej. Pritom všetko sa mi tak videlo, že som vari vinný pred ňou, keď včera pristihol som jej slzy a prekážal jej žiaľu, tak že ona nevoľky bude museť zazerať na mňa, ako na nemilého svedka a nepožiadaného účastníka svojej tajnosti. No, chvalabohu, obišlo sa bez väčších chlopôt: mňa jednoducho nezbadali. Ona, zdá sa, nestála ani o mňa, ani o próbu: bola roztržitá, smutná a mračnozádumčivá; vidno bolo, že ju trápila nejaká veľká starosť. Skončiac svoju úlohu, utekal som preodeť sa a o desať minút vyšiel som na terrassu do záhrady. Temer vtedy z druhých dvier vyšla i pani M. a zrovna oproti nám zjavil sa sám so sebou spokojný jej manžel, vracajúci sa zo záhrady, kam bol odprevadil celú gruppu dám, kde potom prevzal ich od neho akýsi nezaujatý cavalier servant. Muž a žena stretli sa iste neočakávane. Pani M., nevedno prečo, razom ostala znepokojená a ľahká mrzutosť mihla sa v jej netrpelivom pohybe. Manžel, bezstarostne pohvizdujúci si a celou cestou hlbokomyseľne poprávajúci svoju bradu, teraz, pri stretnutí so ženou, na-

chmúril sa a obzrel ju, ako pripomínam si teraz, rozhodne inkvisítorským pohľadom.

— Vy do záhrady? pýtal sa, zbadajúc slnečník a knihu v rukách svojej ženy.

— Nie, do lesíka, odpovedala ona, zľahka sa začervenajúc.

— Sami?

— S ním... riekla pani M., ukážuc na mňa. — Prechádzavam sa ráno sama, doložila akýmsi nerovným, neurčitým hlasom, zcela takým, ako keď lužú prvý raz v živote.

— Hm... A ja len čo som odprevadil ta celú spoločnosť. Všetci schádzajú sa u kvetnej besiedky, odprevadiť N—ho. Ide, viete... Prihodilo sa mu čosi tam, v Odesse... Vaša kusína (rozumel blondínu) i smeje sa, i temer plače, všetko razom, nevyznáš sa v nej. Ona mi, ostatne, hovorila, že vy pre čosi hneváte sa na N—ho a preto nešli ste ho odprevadiť. Pravda, nesmysel?

— Ona sa smeje, odpovedala pani M., schádzajúc so schodíkov terrassy.

— Tak toto je váš každodenný cavalier servant? doložil pán M., skrívlac pery a nameriac na mňa svoj lorgnet.

— Páža! zvolal som ja, nahnevaný pre lorgnet i posmech a, zachichotajúc sa mu priamo do tváre, razom preskočil som tri stupne terrassy...

— Šťastlivú cestu! povedal pán M. a pošiel po svojom.

Rozumie sa, ja hneď pristúpil som k panej M., akonáhle ukázala na mňa mužovi, a hľadel som tak, ako by ma už pred hodinou bola zavolala a ako by som už celý mesiac chodil s ňou na ranné prechádzky. No nijako nemohol som vynajsť: prečo sa tak znepokojila, skonfundovala a čo mala na ume, keď odhodlala sa k tej malinkej lži? Prečo jednoducho nepovedala, že ide sama? Teraz nevedel som ani ako hľadeť na ňu; no, zadivený, pomaly predsa prenaivne začal som sa prizerať jej tvári, ona však, ako pred hodinou, na próbe, nebadala ani pohľadov, ani nemých otázok mojich. Vždy táže trápna starosť, no ešte zjavnejšie, ešte hlbšie, než vtedy, odrážala sa na jej tvári, v jej rozčulení, v chôdzi. Ponáhľala sa kamsi, viac a viac zrýchľujúc krok, a nepokojne pozerala do každej alleji, do každého prieseku lesíka, obracajúc sa k strane sadu. A ja tiež čakal som niečo. Zrazu za nami ozval sa koňský dupot. Bola to celá kavalkáda nájezdníc a jazdcov, odprevádzajúcich toho N—ho, ktorý tak nenadále opustil našu spoločnosť.

Medzi dámami bola i moja blondína, ktorú spomenul pán M., hovoriac o jej slzách. No, ako obyčajne, chichotala sa ako dieťa a prostopašne skákala na krásnom hnedom koni. Dôjduc k nám, N—ý sňal klobúk, ale nezastal a neprehovoril s paňou M. ani slova. Skoro celý zástup zmizol nám s očí. Pozrel som na paniu M. a temer skríkol som od zadivenia: stála bľadá, ako šatka, a veľké slzy prebíjaly sa jej z očí. Náhodou stretly sa nám zraky: pani M. razom zapálila sa, na okamih sa odvrátila, a nepokoj

i mrzutosť jasne kmitly sa na jej tvári. Zavadzal som, viac než včera, — to je jasnejšie dňa, no kam sa podieť?

Zrazu pani M., ako by bola uhádla, otvorila knihu, ktorú mala v rukách, začervenala sa a, iste usilujúc sa nepozreť na mňa, povedala, ako by sa len vtedy bola spamätala:

— Ach! Toto je druhá časť, pomýlila som sa; prosím ťa, prines mi prvú.

Ako neporozumeť! Moja úloha končila sa a nebolo možno prepustiť ma primeranejšie.

Odbehol som s jej knihou, a ani nevrátil som sa. Prvá časť pokojne ležala ďalej na stole toto ráno...

No ja sám bol som nie svoj; srdce mi bilo, akoby v neprestajnom strachu. Z celej sily hľadel som nepotkať sa s paňou M. Za to s akousi divou zvedavosťou prizeral som sa namyslenej osobe pána M., ako by v ňom teraz iste muselo byť niečo zvláštneho. Rozhodne nechápem, čo bolo v tej komickej zvedavosti mojej; pamätám len, že akosi zvláštne zadivilo ma všetko, čo videl som v toto ráno. No môj deň len čo začínal sa a pre mňa on bol bohatý na udalosti.

Obedovali tento raz veľmi zavčasu. K večeru ustanovená bola spoločná veselá jazda do súsednej dediny na tamejšiu zábavu, preto bol potrebný čas prihotoviť sa. Ja už tri dni sníval som o tejto ceste, očakávajúc množstvo veselosti. Piť kávu temer všetci sobrali sa na terrasse. Ja ostražite pošiel som za ostatnými a spratal som sa za trojnásobným radom kresiel. Ťahala ma zvedavosť, a medzitým za nič nechcel som sa ukázať na oči panej M. No náhoda tak chcela, že dostal som sa neďaleko od mojej nepriateľkyne-blondíny. Tento raz s ňou stal sa div, nemožná vec: dvojnásobne opeknela. Neviem, ako a prečo sa to stáva, ale so ženskými také divy bývajú častejšie. Medzi nami teraz bol nový hosť, vysoký, bľadý mladý človek, známy zbožňovateľ našej blondíny, ktorý len práve čo prišiel k nám z Moskvy, akoby náročne na to, aby zamenil vzdialivšieho sa N—ho, o ktorom hovorilo sa, že je strašne zaľúbený do našej krásavice. Čo týka sa prišlého, on už dávno bol s ňou v pomere práve takom, ako Benedikt s Beatricou v Shakespearovskom *Mnoho šumu pre daromnice*. V krátkosti, naša krásavica v tento deň mala neobyčajný úspech. Jej žarty a bľabot boly tak graciósne, tak dôverčivo naivné, tak odpustiteľno ostražité; s takou graciósnou trúfalosťou bola uverená o všeobecnom vytržení, že skutočne celý čas bola akosi obzvláštne ctená. Okolo nej neroztŕhal sa tesný krúžok udivených, nabažiť sa nevediacich poslucháčov, ani ešte nikdy nebola taká pôvabná. Každé jej slovo svádzalo, bolo vzácnosťou, striehlo sa, podávalo dovôkola, a ani jeden jej žart, ani jeden nápad nebol daromný. Od nej vari ani neočakával nikto toľko vkusu, blesku, umu. Všetky lepšie jej vlastnosti každodenne hrúžily sa v najsamovoľnejšej rozpustilosti, v prostopašnosti, dochodiacej temer do bláznovstva; málo kto ich zbadal; a jestli zbadal, nuž im neveril, tak že teraz neobyčajný úspech jej uvítaný bol všeobecným šepotom udivenia.

Ostatne, tomuto úspechu pomáhala zvláštna, dosť šteklivá okolnosť, aspoň súďac dľa tej rolly, ktorú hral vtedy muž panej M. Figliarka umienila si, — a treba dodať: temer k všeobecnej spokojnosti, alebo aspoň k spokojnosti všetkej mládeže, — krute atakovať jeho, následkom mnohých príčin, pravdepodobne veľmi vážnych v jej očiach. Zaviedla s ním celú vzájomnú streľbu vtipov, posmeškov, sarkasmov neodraziteľných, klzkých, podvodných, zamknutých a hladkých so všetkých strán, takých, ktoré bijú priamo do cieľa, no na ktoré ani s jednej strany nemožno zachytiť sa k odporu a ktoré len oslabujú v márnych námahách obeť, privádzajúc ju do vzteklosti a najkomickejšieho zúfania.

Istotne neznám, no, tak sa zdá, celý tento nápad bol vypočítaný, a nie improvisovaný. Ešte pri obede začal sa tento zúfalý súboj. Hovorím „zúfalý", preto že pán M. nie skoro složil zbraň. Bolo mu treba sobrať všetku prítomnosť ducha, všetku ostroumnosť, všetku svoju neobyčajnú obratnosť, aby nebol zmrvený na prach a strašne zahanbený. Vec šla pri neprestajnom a nezdržateľnom smiechu všetkých svedkov a účastníkov boja. S ním niečo takého ešte sa nestalo. Badať bolo, že pani M. niekoľko ráz usilovala sa zastaviť svoju neostražitú priateľkyňu, ktorej zase veľmi chcelo sa odeť žiarlivého muža v bláznovský a smiešny kostym, a iste v kostym rytiera Blaubarta, súďac dľa všetkej pravdepodobnosti, súďac dľa toho, čo mne zostalo v pamäti a konečne dľa rolly, ktorú mne samému prišlo hrať v tejto srážke.

To stalo sa razom, najsmiešnejším spôsobom, cele neočakávane a, akoby náročne, v tom okamžení bol som ja v hre, nič zlého netušiac a zabudnúc i na svoju nedávnu ostražitosť. Zrazu bol som postavený do prvého radu, ako úhlavný nepriateľ a prirodzený súperník pána M., ako zúfale, nanajvýš zaľúbený do jeho ženy, na čo tyranka moja i zakliala sa, dala slovo, povedala, že má dôkazy a že na príklad i dnes v lese ona videla...

No nestačila dohovoriť, ja pretrhol som ju v najzúfalejšiu pre mňa minútu. Táto minúta bola tak bezbožne vypočítaná, tak zradne pripravená do samého konca, k žartovnému rozuzleniu, a tak na umorenie smiešne pristrojená, že celý výbuch ničím neudržateľného, všeobecného smiechu sprevádzal tento posledný nápad. A trebárs uhádol som, že nie mne pripadla najmrzutejšia úloha, predsa bol som natoľko znepokojený, rozdráždený a naľakaný, že slzami zaliaty, v úzkosťach a zúfaní, dusiac sa od hanby, predral som sa cez dva rady kresiel, stúpil napred a obrátac sa k mojej tyranke, zakričal som hlasom od slz a pohoršenia pretrhovaným:

— A nehanbíte sa... nahlas .. pred všetkými dámami hovoriť takú mrzkú... nepravdu?! Vám, ani malej... pred všetkými mužskými... Čo oni povedia?... vy — taká veľká — vydaná!

Ale nedokončil som, — ozvalo sa ohlušujúce tlieskanie. Moje vystúpenie urobilo opravdový furore. Môj naivný posunok, moje slzy a hlavne to, že ako by som bol vystúpil brániť pána M., spôsobilo taký pekelný smiech, že ešte i teraz, pri púhej rozpomienke, mne samému je úžasne smiešno... Ztratený, temer po-

mätený od úžasu a zhoriac ako prach, zakryl som si tvár rukami, hodil som sa von, v dverách vyrazil som tácňu z rúk vchádzajúceho lakaja a letel som hore, do svojej izby. Vytrhol som z dvier kľúč, trčavší z vonkajšej strany, a zaprel som sa zvnútra. Dobre som urobil, lebo šli ma hľadať. Neprešla minúta, keď moje dvere obsadila celá hromada najkrajších zo všetkých našich dám. Počul som ich zvučný smiech, živý hovor, ich drhnúce sa hlasy; štebotaly všetky razom, ako lastovičky. Všetky, všetky do jednej, prosily, modlikaly, aby som otvoril hoc len na minútu; prísahaly sa, že nestane sa mi nič; len vybozkávajú ma celého-celučičkého. No... mohlo byť ešte niečo strašnejšie od tejto novej hrozby? Ja len horel som od hanby za dvermi, skryl som tvár medzi podušky a neotvoril, ani len neohlásil som sa. Ešte dlho klopaly a prosily ma, ale ja bol som bezcitný a hluchý, ako jedenásťročný.

Nuž, čože teraz robiť? všetko sa odokrylo, všetko vyšlo na javo, všetko, čo tak usiloval som sa chrániť a tajiť... Pre mňa to bude večná hanba... Po pravde, ja ani sám nevedel som to pomenovať, pre čo som sa tak bál a čo bol by som chcel ukryť; no predsa bál som sa čohosi, že ono vyjde na javo, ja triasol som sa, ako lístoček. Len o jednom nevedel som do tejto minúty, čo je: ide ono, alebo nejde, či je sláva alebo hanba, chvála alebo nechvála? Teraz, v mukách a násilnej úzkosti, zvedel som, že je *smiešno*, že je ono *hanba!* Inštinktom cítil som vtedy, že taký výrok je i lživý, i neľudský, i hrubý; no bol som porazený, zničený; process soznania akosi zastavil sa a zamotal sa vo mne; ja nemohol som ani protiviť sa tomu výroku, ani povážiť ho dobre: bol som oslepený; počul som len, že moje srdce je neľudsky, nehanebne ranené, a zalievaly ma malomocné slzy. Bol som rozdráždený; vo mne kypely pohoršenie a nenávisť, ktorej dotiaľ neznal som nikdy, preto že po prvý raz v živote zakúsil som opravdový bôľ, urážku; a to všetko bolo skutočne tak, bez všetkého preháňania. No vo mne, decku, bol hrubo dotknutý prvý, ešte nezkúsený, nerozvitý cit, bol tak zavčasu obnažený a pohanený prvý voňavý, panenský styd a vysmiaty prvý a možno velmi vážny ästetický dojem. Ovšem, posmeváči moji mnohého neznali a netušili v mojich mukách. Zpolovice vchodila sem jedna tajná okolnosť, ktorú ja sám nestihol som a dosiaľ akosi desil som sa rozoberať. V túhe a zúfaní ležal som ďalej na svojej posteli, zakryjúc si tvár do podušiek; mal som striedave horúčku a zimnicu. Mučily ma dve otázky: čo to videla a čo mohla videť zlá blondína dnes v hájiku, medzi mnou a paňou M.? A potom druhá otázka: ako, akými očami môžem ja pozreť teraz do tváre panej M. a či neskapem v tom okamžení, na tom mieste od hanby a zúfania?

(Dokončenie.)

Slovenský jazyk.

Niečo zo stariny slovenskej.

Podáva *F. Šujanský.*

Vecné názvy, v maďarčine zachované.

Abara — obora, obvora, t. j. žrdiami zúkol-vúkol ohradené miesto; len s jednej strany ohradené menuje sa prievora; tak sa menuje i sama žrď, ktorou hradia; brána sa zapiera závorou; a na voze kolesá predné so zadnými spája rázvora. Otvor, zátvor. Pôvodné vor už do zabudnutia upadlo. Srovn. maď. vár = hrad, a város = mesto (ohradené).

Akol — okol, zakolesené miesto; juhakol = ovčiareň, košiar. Wagnerovo phras. lat. Corpus r. 1822 klade: caula, akol, juhistálló, ovčínec, úkol (?) a Gradus ad Parnassum r. 1827: septum, békerített hely, akol, obhraždené misto, *u*kol.

Akna — okno, v smysle otvor, čeľusť, žriedlo do bane, vranka, či diera, na vrch-sude.

Avar — *ovar? šuvar, šuvarina, ostrica, carex, Riedgras.

Atraczél — jatrocel, č. jitrocel, že jatrá celí, hojí, vulgo kolocer, ináč i pútnik, plantago, Wegerich. Miesto jatrá ľud obyčajne hovorí čierna pečeňa, a miesto jaternica jadernica, Leberwurst.

Bajnok — bojník, zbojník, bojovník; teraz zbojník len v zlom smysle: lúpežník; v poslednom smysle prostonárodne magy. bojnyik.

Bátya, bácsi — bača, bačík = starší rodný. O tomto zo stsl. bašta už som inde hovoril. Teraz bača u Slovákov volá sa prvší medzi valachmi (ovčiarmi). Že druhdy bolo bežné u nás: batík, ukazu:e rodné meno Batíkovcov. Počuť síce, ač zriedka: báťa, baťo, batko (srovn. ňaňa — ňaňo, tata — tato, Bela — Belo), ale vari len v súsedstve s Maďarmi.

Bodon, bödön, döböny — bedna, debna; bodnár, bognár — bednár, debnár. Pokladajú bedna, bednár, že dľa nem. Büttner, správnym, — debna, debnár metatetickým tvarom, ja nachodím opak toho pravým. Miklosich pod dъb klade dъbrь vallis, a srovnáva lit. dubti hohl sein. duburis höhle. dubus tief. dauba tal. got. diupa. stsl. duplь cavus. dъno. dъgna cicatrix. Lautlehre d. Sl. Sp. str. 142, a na str. 169 dupьnъ cavus. dupina forea, konečne v Slav. Elem. im Magy. 160 dьbrь srovnáva s maď. debre, debrő Graben, Wasserriss, Höhlung. — V slovenskej reči nachodia sa toho tvaru, len čo ja viem, ešte nasledujúce: dbanka, s dialektickými odmenami, dbenka, dbonka, zbonka, zbenka, hbenka, dbarka, nádoby na mútenie masla, ináč mútorník, kerňa, kernica; ďalej dbol, dbolec, včelný klát, úl; dzbal, džbal, žbal, džbar, žbar (tieto inotvary dbola všetko vo Zvolenskej), morav. sl. gbelka a belka, ohrada na studni z dutého, striedky pozbaveného kláta, tak že len kôra z neho v celosti ostala; ináč to ešte po stranách menujú krč, korčuh, korec, klát, úl, lub, kadlub, kadluba, karluba, brták, sred, svor.

Na vyše uvedených nachodím a) základný prvotvar je dъb, čo má smysel dutého, dupného, dnu prázdneho; b) náslovné d buď prechodí do dz, dž, g, h, z, ž a, jako nižšie sa ukáže, i do k, č [1]) buď odpadúva. Konečne c) doslovné n zamieňa sa s l a toto s r: dba*n*ka, dbo*l*, dba*r*ka.

A sem po všetkom prislúchajú i — slovenské aj inoslovanské — džbán (*dban, možno, že na Slovensku niekde i tak očuť), žbán, čbán, mr. dzbaňa; čobola (*dbola); čes. gbel, kbel i bel, n. Kübel; džbar (*dbar), žbar, džber, žber, čber, čeber, n. Zuber, chybrio. Dľa toho i maď. debre, debrő, döbön, döbörke, csobán, csöbör, csobolyó, csoborló; to posledné odpovedá slovenskému *čobrla, srovn. čbŕlať, žbŕlat = slievať, nádobu prelievať. I posledné slovo — nádoba — sem prislúcha, složené z predložky na a dъbъ [2]).

V slovenskej reči zachované názvy dbol, dzbal, džbal, džbar, žbar, jako volajú ohradu na studniciach z bútleho kláta, z jakého len svorovitá kôra ostala, dávajú na rozum, jaké to asi prvotné boly nádoby tiež takého a podobného mena: džban, čbol, žber atď., že totižto inšie neboly, jako tiež z takých klátov a krčov zhotovené, čo jednako i na veľkú starobylosť ukazuje. Jako prvé zaiste bydlo poskytovaly človeku prirodzené skrýše — dupy, dupné skaly (jaskyne), hrubé, dupné stromy, úly, tak z tenších takých deravých krnáčov hotovil sebe starosvetský človek i prvé nádoby, popri iných zo škrupín a rohov zvieracích, zvaných dľa toho, krom už rečených mien, tiež: krčah, korčuh, korčiak, korec, koryto, krb, krbka, krban, korbel. Také svornaté, dlabané nádoby ešte vídať po horských salašoch, rozličné hrotky, dojelnice, gelety, dieže, solnice, črpáky.

Koľko archäologie, koľko kultúrno-historického v tom!

Ja veru dávni to boli *deb*nári, čo prví také *deb*ny *deb*nili.

A to je naša, chvalabohu, ešte živá starina.

O náslovné *d* prišly: banka na spúšťanie krvi, bančiar, nádoba so širokým hrdlom, báň (ten), vyťatý, by prázdny les, ináč seč, rúbaň, čes. báň f. i báně, baňka 1) nádoba, 2) dutina, kupola, a

---

[1]) Podobne v týchto: dgať, džgať, žgať, č. čkáti, stopfen, cf. maď. dugni; v týchto odvody dgance, džgance, žgance; dubať, ďubať, džubať, dzobať, zobať, glbať, rostrare, picken.

[2]) Sotva sa mýlim, keď pod dъb zahrňujem ešte i tieto: dubať, ďubať, džubať, dzobať, zobať, dupný m. dubný; ďalej so vsutým *l*: žleb, žľab, hlb- (hlbina, hlboký), dlab- (dlabať, dlab-to m. dláto), dlb- (dlbať, glbať), dlub- (ka-dlub).

Jako sa to snáša: žľab hlboký vydlabať!

Žľab, žleb, je i častý zeme- a či miestopisný názov u nás, a síce i jako appellativum, to čo dolina údol, i jako proprium: „na Žleb“, „Žleby“, „nad Žlebom“ — mená horských honov, takými sú tiež Hlboká, Hlboké.

České débř, dýbř, sotácke debra, poľské debrza, toľko, čo dolinka, maď. debre, debrő = výmola, jama, a vlastné mená miest Débř, Dýbř v Čechách; Deberčany, Deberč. Debrő, Debrőd a p. v Uhrách spočívajú bez všetkej pochyby na dberu (džberu, žbaru), jaký za oného času na žriedle stával. Hovorí sa u nás: Choj na žbar do doliny vody nabrať. Zažeň statok na žbar napojiť. Per metonymiam prešlo to meno na miestne okolie; bývajú to dolinky, a v dolinkách bývajú žriedla a na nich dbery.

ešte obzvlášte pripomínam: baňa, jako rudná jama, metalli fodina. Prvotný tvar tých bol *dban, *dbaň, *dbaňa, čo zvuko- a tvaroslovné ohľady nielen pripúšťajú, lež práve vymáhajú. V tej zaiste podobe vradujú sa medzi stajného znenia i značenia slová, čosi dutého, dupného vyjadrujúce, kdežto inak v jednom i druhom ohľade sú nevysvetliteľné. Avšak máme na to i positivný v živej mluve dôkaz. Vedľa eliptického tvaru banka (na spúšťanie krvi) počuť i plnotvar dbanka, dbanky stavať, tak tiež je i č. bel — kbel (n. Kübel, m. köböl), belka — gbelka, pařez neb špalek, v kterémž zdroj se pramení. Jungm. Slovn. Okrem toho v horskej doline povyše zvolenských Seliec jest hon, rečený „na Dbanku"; že tam skutočne medené bane — dávno zapadlé! — bývaly, poznať z hŕb rudných trosiek tam na viac miestach sa vyskytujúcich. Pri Štiavnici je tiež miesto menované „na Banky", kde starodávne, primitívne bane bývaly. Rečená dolina vedie do baňskej osady, teraz Španá Dolina písanej, ľud však volá ju obyčajne antonomastickým menom Baňa, a to je i jej staré, pravé meno, od tamejšej medenej bani. Len pozdejšie, v stredoveku, ta privandrovavší nemeckí kolonisti (dnes sú tam čìri Slováci) dali miestu nemecké meno Herrngrund, a dľa toho potom utvorilo sa slovenské Španá — má znamenať Panská — Dolina, jako lat. Vallis Dominorum, a najnovšie maď. Úrvölgy. Vlastne je to baňská dolina, to jest dolina, kde sa tie bane — Dbanka i Baňa — nalezajú. Patrno, že prädikát baňská skonfundovali Nemci s prädikátom panská, a tak povstalo nemecké Herrngrund. Grund za slovenské dolina prichodí i v názve Sohlergrund, jako Kremničania volajú dolinu z Kremnice do Zvolenskej vyháňajúcu.

Tak teda tradícia ľudu slovenského zachovala verne v topickom názve Dbanka pôvodný tvar i slova baňa: „dbaňa". Stredoslovné ň v diminutívach zanedbáva sa značiť mäkčeňom: huňa — hunka, ňaňa — ňanka, saňa — sánky, a d pred temnými trpieva aj ináč na elipsu v obecnej výslove: dlaba — laba, dcera — cera, dneska — neska, ba i stred slova: srdce — srce, zráca f. = zrádnik, epilepsia.

No muselo sa to stať so slovom dbaňa už veľmi dávno, keď okrem neho jednak slov. báň i č. báň, báně[1]), jednak i mená miest Baňa (viacero), Nová Baňa — Új-Bánya, Königsberg, Veľká Baňa — Nagy-Bánya, Frauenbach, Rudná Baňa — Ruda-, a Rudó-Bánya, Banská, Banské, Banky atp. od nepamäti postrádajú náslovného *d*. Čo je opäť dôkazom toho, že Slováci už veľmi, veľmi dávno znali a mali rudné bane, a hľa, len oni sami medzi všetkými Slovanmi zachovali tento praslovanský výraz, ktorý ostatne i v iných jazykoch, v medziach uhorskej koruny, jako bývaly v najväčšom rozšírení svojom, sa udomácnil.

Dotyčne topického názvu Dbanka povšimnutia je hodna ešte i tá okolnosť, že Selce, kde to je, sú prastará obec, o čom svedčí

[1]) Stsl., r., p. a srb. banja, znamenajúce kúpeľ, sem neprislúcha. Srovn. med. lat. banna = balneum. Magy. bánya a rum. bac ex baňъ znamená i baňa (fodina) i kúpeľ. V. Mikl. Sl. Elem im Magy. 15. Baňa slovensky neznamená kúpeľ.

už jej antonomastické meno (kočovník postaviv sebe stále sedlisko, nazval ho selom, selcom, a stal sa od tých čias sedliakom). Spomína sa Emericus, tamejší plebán r. 1332, nie jako prvý, terajšia sakristia — drievny to kostol — ukazuje svojou stavbou na hodne starší vek, a zdejšia povesť rozpráva, že na morasti, jaká sa tam vyše terajších Seliec, pred tou samou, vyše spomínanou, baňskou dolinou rozkladá, kedysi, veľmi dávno, stály vraj staré Selce, a tak sa ta i dnes volá hon „do Starých Seliec“; ale sa tie, dľa povesti, tam do sitna[1]) prepadly. Bolo to vraj ešte „za stara sveta“, kedy vraj na svete bývala ešte pravda, a čo kto riekol, to tak i bolo, a tak sa i stalo. Prečo, prečo nie, ktože vie, len ti zaklial voľakto: Bodaj ste sa boly tam do sitna prepadly aj so Selciama, byste sa bodaj! A tak sa i stalo, istí povesť. Len vraj kňaz a rechtor zachránili sa na blízky vrch, ale ozrevši sa na miesto záhuby, od ľaku tam skameneli, a tam vám stoja, ako ich vidíte, i dnes tie skaly. Tak povesť. Nadarmo iste sa ta nevolá do Starých Seliec, ale jaké by tam boly inačšie mohly bývať na tom bezodnom bahne selce — osada —, nie-li na koloch postavené (Pfahlbauten), nesnadno si predstaviť. V oči bijúce znaky toho tam síce nevideť, ač rozprávajú starí ľudia, že oni tam vídali ešte brvná, ale poneváč tých tam už nieto, nemožno o nich súdiť. Nuž ktože môže vedieť, kým sa nepreskúma, čo v sebe tají záhadné dno (dbno!) sitna.

Nejedna vec ukazuje, že je tu kus archaickej pôdy, na ktorej stojíme, že je tu v Tatrách do ríše zabudnutia prepadnutý drievny svet. Kľúče od zámkov toho zakliateho sveta načim hľadať u pospolitého národa, v jeho mluve, v ktorej je moc ešte pred múdrymi tohoto sveta skrytého, moc ešte nepochopeného a nevysvetleného.

Kéžby sa mi pošťastilo i týmito prostými vývodmi upozorniť s jednej strany na dôležitosť sbierania rečového materiálu medzi pospolitým národom, s druhej strany upozorniť na hlboký, ďaleko dosahujúci význam nejedného zaznávaného slovenského slova.

Buda (-öltöny) — búda, búdka, v smysle rúcha. „Aj o tie búdky, čo mala na seba, prišla.“ Jastraby v Tekove. Jako búda, tak tiež i *stan*, vedľa významu obydlia, má spolu i význam rúcha; stan menovite volá sa košeľa bez rukávov, búdy sú vrchné šaty. To je významné. Oboje: obydlie i odev jednako chráni človeka pred nepohodami počasia. Prvotne bolo mu to dvoje skoro jako jedno. Z koží zabitých zvierat a z lyka stromového robil sebe človek prvú svoju zaodev, a z toho i krov svoj. Ešte i teraz sa hovorí: šaty šiť i strechu (slamenú) pošívať. Možno povedať, že odev je mobilný dom človeka, ktorý on so sebou, jako slimák, nosí, a

---

[1]) Pod sitnom rozumie náš ľud podzemskú priepasť. Počuť hovoriť: kde to ideš do sitna? kap do sitna! jako by sa bol do sitna prepadol. Raz, keď sme tu stáli na takom trasovisku — tu ich „strašilami“ zovú — a zem húpala sa pod nohama, zvolal zdejší človek: To je tu dáko sitno. V Honte je povestný vrch Sitno s takým priepadliskom, z ktorého vraj čerti na svet vychodia, a ta, čo porvali, hádžu. Odkiaľ to slovo sitno? Na takých bahnách-trasoviskách (Hochmoor) rastie sítie, juncus, m. szittyó, či teda nie sitno od sítia, alebo sítie od sitna?

v ktorom i býva; i porekadlo hovorí: To jeho bydlo, čo na ňom vidno, t. j. nemá ničoho, krome šiat na sebe; i latinsky je habitus: hába, hav, odev, a habito: bývam, prebývam, habitatio: bývanie, príbytok, a ešte casa: búda, koliba — casula: rúcho, kúželovitému plášťu podobné; tak sa nazýva i vrchné kostolné rúcho, v jakom kňaz (latinského obradu) omšu slúži. Narážajú si tiež i názvy: krov, príkrov, pokrov, pokrovec, takže: strecha, zástera, presteradlo, snáď i šiator, šiť, šata — ale to je nie tak významné jako búda a stan v smysle obydlia i rúcha zajednak. V tých dvoch zachovala slovenčina vzácnu starožitnosť.

Nazdávam sa, že bunda je tiež len búda, s zamenením stredoslovného *ú* za složku *un*, jakým processom — zbýva ovšem dokázať, ale našská dubená bunda vyzerá ozaj jako búda.

Dabroncz i dobrócz, falsche Krätze, Fogarasi. Rozoznáva ľud dvojaké kjahne či osýpky, sypanice a vredy, jedny: dobré, povedia i neškodné, pochabé, t. j. nie opravdivé, a druhé zlé, škodné — jako škola: benignae, malignae, gut-, bös-artig. Teda dobré osýpky jedným slovom: dobrovce lebo dobronce. (Kde by tak skutočne hovorili, neviem, ale to tak prirodzene vychodí, keď volíme utvoriť substantivum). Tie zlé, úmorné osýpky, vredy, vyrúteniny ľud jedným slovom zove úmornice. Ináč ešte je Dabroncz meno obce v Zalanskej, Dobrócz, rum. Dobrotiu v Sedmohradskej.

Gércze i Jércze — jarca, jarica, mládka, ročná kura. To len na dôkaz uvádzam, že *g* miesto *j*, ktoré prvé písavalo sa československy za posledné, z písma do maďarčiny prešlo, jako Giskra — Jiskra vojvoda, mená miest: Gánócz — Janovce, Johannsdorf i Gansdorf vo Spiši, Galsa a Gelse — Jalša a Jelše v Zalan., Gedellő — Jedľové, Gelencze — Jelence.

Inas — inoš, stsl. inoše, č. jinoch. Povestný Janošík je iste len písmakmi prekrútený inošík, jaké meno, zodpovedajúce srbskému junák a ruskému molodec, per antonomatiam tomu zbojníkovi privlastnené bolo. Ani sa on nezval Janom, ale Ďurom, nuž ale, keď sa inošíci pominuli, zboli len Janovia.

Lúczfa — lučivo, lučina, lúč: triesky na svietenie. To tiež bez mála už bude starinou. Lučivná, časté meno lesných dielov i jednej obce.

Lukma — lukno, stará miera, blízo 1. hektolitra, nazývali ju belohorskou, na rozdiel od prešporskej, dakde kylou — i maď. kila, nem. Kübel — zvanej.

Nádor, nádorispán — nádvorný župan, nádvorník, palatinus regni, bývalý prvý hodnostár na uhorskom kráľovskom dvore, kráľovský námestník. Nádvorní ľudia, nádvorníci, Hofleute, palatini. Na poľskom kráľovskom dvore bývali 33 vojvodovia — palatini.

Odor — ôdor, č. odry, patrno na humne. Ôdor, ôdrie (v Bernolák slov. vodrí) znamená vlastne: tenší les, lesina, holovina, a takým drevom bývalo hradené (hradami zakladané), patrno, odtiaľ i názvy tohto: ôdor, lešenie, holovnica. Prosté, metonymické názvy primitívnych budovísk a domáceho náčinia v dialektoch slovanských, zväčša ovšem už zastaralé — stsl. odrъ, sl. ôdor, ôdrie, č. odr,

vodr, vodor, p. odryna, srb. odrina, b. odrče, ukazujú na znamenitú starožitnosť, siahajúcu až na samé počiatky kultúry národnej, a vydávajúce zároveň svedectvo o samobytnosti a pôvodnosti tejto. Prvé zaiste rukou spravené stavance boly tie odry — drevá — pyramidálne lebo strechovite núdzne postavené a čím-tým pokryté. Zachcelo sa človeku odpočinúť, poležať si nie na holej zemi, i složil a jako-tak shlobil dvoje-troje driev, a bolo ložisko, lavica, nosidlo hotové. To všetko a čo ešte iného z odria spravil, nazýval z prvoti len prosto a jednoducho odrím, špeciálneho mena tým veciam, jako predtým nebývalým, nebolo ešte, no i potom, keď postupkom času tie diela zdokonaľované bývaly a určitejšieho tvaru nabývaly, dlho ešte v nepretrhnutej kontinuite zvyku zadržaly svoje primitívne mená. Tak ešte do nedávna u nás užíval sa „kameň" za váhu, u Poliakov „garniec" za mieru, tak ešte i teraz dávajú si rataji (oráči) kováčovi „železá", t. j. čerieslo i lemeš, ostriť.

Pagony — pohon, hon, v smysle lesný okres, honbisko, hájemstvo. Teraz pohon: 1) poľovačka s honci na hrubú zverinu, 2) drúk, jakým naháňajú ryby do siete.

Patvar. — Terajšie značenie toho slova je: svada, priečka. Stsl. potvorъ: calumnia, potváranie. — Zastaralý juridický výraz. Potvárať Slovákom i Poliakom znamená krivo obviňovať, osočovať, calumniari, „potvárali ju vraj s ním." „Nullam calumpniam seu pathwariam imponendi habeat facultatem." Listina z XIV. v. Kállay. Nyelvőr 1877 str. 168. „Půhony na potwor, na pr. když smlúvy zdwihá gich nedržj koho posměšně nařkne." Mor. zřjz. 1604. pv. 32. Jungm. Slovn. Z týchto citátov a z maď. synonymu: perpatvar, slova, ktorého prvá časť — per — i sama o sebe znamená to, čo pra, čes. pře, vyvodím, že potvor, patvar, patvaria v stredoveku v dotyčných zemiach znamenalo to, čo dnes pra, pravota. Čo zbytok nejaký a upomienka na drievnu starinu trvajú ešte u nás v Uhorsku votché už len výrazy „patvarista", t. j. právnický praktikant, ktorý býva u advokáta na „patvarii", t. j. advokátskej praxi. Mi a patvar! znamená: kýho kata! i kate! Povšimnutia hodno, že na výraz potvor — patwaria v dotyčnej listine — kladie sa čo adaequatný latinský výraz calumnia, a to síce nielen v obecnom, ale vo špeciálne juridickom smysle tamtoho, miesto pravého terminu lis, causa. Je to jeden z málo zachovaných svedkov drievneho slov. práva a súdnictva v zemi tejto, ozývajúcich sa v domácich pamätných listinách latinských, jakými sú ešte: „judicium ad pravdam" (Ľud slovenský posiaľ hovorí: do pravdy, vzal ho do pravdy, príde na pravdu, už je na pravde Božej, t. j. na súde Božom, ten, kto umrel.), pristaldus, maď. poroszló, olim porosztó, — jako zásztó miesto terajšieho zászló — prístav, assistens, παραστάτης. Lat. simulo je slov. tvárim sa, pretváram sa, a insimulo totožné s calumnior: potváram, odtiaľ calumnia = potvor.

Rezsnyicze — *žernice, *žarnice, *žarny, mlyny. V maď. slove predná časť „rezs" prehodením miesto „zser", taká metathesis je i v týchto: tenevér — netopier, csiperke — pečiarka (huba), szivalicza — slivovica.

Ugrál — stsl. igrati, vyskakovať, tancovať; ugrócz — slovin. igravec, odpovedá sloven. ihráč, ale je to dnes už len meno miest: Ihráč, na Ihráč; a ihrať sa, hrať sa znamená zabávať sa, a hrať je húsť.

Varázsol — stsl. vražati, čariť, porobiť, uriecť. Tu už len meno vražba, „má vražby po sebe", t. j. chrasty, vredy, pripisované čarom.

Zsellye, zséllye i sélye — stsl. žalъ, hrob. Že bývalo kedysi i v slovenčine, svedčia mená miest: Želovce, maď. Zsély v Novohrade, Zselyi v Mošonskej, Želobudza v Zvolenskej, Žale hou v breznianskom chotáre a možno i viac takých.

BESEDA.

Rok 1892.

V krátkosti vypočítame, čo dal a čo vzal nám rok 1892. V literatúre zvláštnym zjavom boly *Sobrané spisy básnické* Hviezdoslava, to jest ich 1. sväzok, vydaný naším Kníhkupecko-nakladateľským spolkom v Turčianskom Sv. Martine. V kríži slovenskom od rána do večera každodenne mučiaci sa náš muž napísal (Národnie Noviny, 87. číslo): „Budiž snahou, námahou — živou, rozchytať, rozšíriť sväzok tento, vhĺbiť sa do básní uverejnených, sobraných, nech ony hlodajú v srdci, mysli, opanujú obecenstvo, budia a k dozrievaniu pripravujú myšlienku zošľachťujúcu, životadarnú. Básnik je vôbec dušou, svedomím národa: náš Hviezdoslav je nadto zvláštnym požehnaním Božím!" A slovanský brat (záhrebský *Vienac)*, keď vypočítal nástrahy Slovákom robené, zvolal nad knihou Hviezdoslava: „Také knihy nepíšu umierajúce národy!" Dávnej túžbe vyhovel Jaroslav Vlček sosbieraním *Veršov Janka Kráľa* a ich vydaním nákladom nášho Kníhtlač. účast. spolku. Z mladších básnikov slovenských Somolický vydal peknú knižtičku svojich veršov, pod názvom *Na svite.* Z príležitosti svojho desaťročného trvania slovenský spolok Detvan v Prahe tiež vystúpil na verejnosť; almanach jeho má názov: *Detvan*, výber prác, čítaných v spolku roku 1891—92. (Knižka táto vystupuje nad úroveň podobných študentských publikácií už tým, že obsahuje dlhšiu novellu Martina Kukučina, tohoto klassického maliara slovenského ľudu. Ale i ostatné práce Detvana predstavujú samých seriósnych mladých ľudí. Povesť Jána Smetanaya, *Z dôb našich otcov*, napriek svojim slabinám, sľubuje vzácnu silu slovenskej literatúre; V. Šrobár v *Rebellantoch* mal len látku nechutnú, ale talent a zručnosť sú na jave. Práca Jozefa Minárika, O príčinách, následkoch a náprave hmotného úpadku roľníctva na Slovensku, svedčí o vrelom srdci a dobrej hlave; Gustáv A. Novomeský veľmi dobre bude vedieť spisovať

poučné veci. Reč Štefana Daxnera, povedaná v spolku a vytlačená v almanachu, prináleží k vážnejším osvedčeniam slovenským z tohoto roku.)

Ľudovít Mičátek, pred dvadsiatimi rokmi professor na slovenskom gymnásiume vo Veľkej Revúcej, od tých čias účinkujúci v Rusku, sostavil a v Turčianskom Sv. Martine vydal Карманный русско-словенскій Словарь (*Vačkový rusko-slovenský Slovník*). Často prichodí nám žalovať sa na Slovákov, žijúcich za hraniciami: Mičátek týmto všetkým dal dobrý príklad.

Vydávanie *Slovenských Spevov*, sbierky národných našich piesní s melodiami, podľa možnosti hýbalo sa i toho roku: vyšiel u Kníhtlačiarskeho účastinárskeho spolku v Turčianskom Sv. Martine 3. sošit II. dielu. Akoby doplnením tohoto záslužného podniku sú *Trávnice*, 100 národných piesní slovenských, harmonisovaných na klavír Milosl. Franciscim a vydaných jeho otcom, Jánom Franciscim. Salva v Ružomberku pokračoval vo vydávaní *Slovenských povestí* A. H. Škultétyho a Pavla Dobšinského. *Sirota*, obraz zo života v 4. dejstvách, od Maríny O. Horvátovej, je novým číslom Divadelného ochotníka, redigovaného Jánom Franciscim. Bežovej *Knižnice poučného a zábavného čítania* toho roku vyšly sošity len 17. a 18. Praktické potreby slovenského obecenstva na zreteli majúci Gustáv Kordoš vydal u Salvu knižtičku: *Ako vážime lieh čili spiritus. Opatrovanie detského zdravia* je prednáška dr. Jána Petrikovicha, držaná a vytlačená v Turčianskom Sv. Martine. Ako 1. sväzok III. ročníku Románovej bibliotéky vyšly u Moškóciho v Turčianskom Sv. Martine dve povesti: *Žid*, od Turgeneva, a *Chumelica*, od Puškina — v preklade Auréla Styka a Fr. Macvejdu.

Z príležitosti Sasinkovho literárneho jubileja Fr. Richard Osvald vydal u Salvu v Ružomberku spis: *Pamiatka na štyridsaťročie literárnej činnosti Franka V. Sasinka.* Tej samej príležitosti ďakujú svoje vydanie v knižnom formáte i *Šťastné Vzorkovce*, poučná rozprávka jubilantova; vydanie obstaral v Trnave Martin Kollár, redaktor Katolíckych Novín.

Svätenie Komenského pamiatky tiež nezostalo bez stopy v literatúre našej. Slavo Čebratský v Ružomberku vydal veľkého pädagogovo *Informatorium školy materskej*; v Turčianskom Sv. Martine vyšla brošúra *Na oslavu 300-letej pamiatky narodenia Jána Amosa Komenského* s básňami Hviezdoslava, Vajanského a s rozpravou Jána Zigmundíka.

Spolok sv. Vojtecha, okrem svojho Kalendára, vydal: *Legenda čili Čítanie o Svätých a Vyvolených Božích*, časť IV., od Andreja Truchlého; *Mravná čítanka* pre náš ľud, sošit 2., v preklade Martina Kollára; *Svätý Škapulár*, od Andreja Kmeťa. — *Pokladu kazateľského*, obsahujúceho kázne Fr. V. Sasinka, nákladom Fr. Richarda Osvalda vyšly diely tretí a štvrtý.

Veľmi vážny trud je Ladislava Paulínyho *Dejepis superintendencie nitrianskej*, ktorý vo dvoch sväzkoch vyšiel u Jána Bežu v Senici. — Jur Janoška dobre vyvolil čas k novému vydaniu kázne Jána Kollára: *Nábožnosť a národnosť jako sestry.* Š[illegible] strany

je súrna potreba, aby terajšie pokolenie kňazské učilo sa od svojho slávneho predchodcu, a s druhej — veď sme v predvečer storočnej pamiatky narodenia básnika Slávy dcéry.

Ešte treba zaznamenať *Biblické historie* pre školy ev. a. v. od Pavla Čobrdu, *Trúchloreč* Jozefa Kompánka pri zádušniciach za biskupa Roskoványiho a *Pohrabné piesne* Jozefa B. Ďurjana — tlačené všetky u Salvu v Ružomberku.

Z tejže tlačiarne na samom konci roka dostali sme povesť *Figura*, od Leskova (vlastne, ako vidíme z obsahu, N. S. Lieskova). My založili sme *Knižničku* z odtiskov takých prác Slovenských Pohľadov, s ktorými možno počítať na obecenstvo širšie, časopisy slovenské ešte nečítajúce; 1. číslom tejto Knižničky je Kukučinova povesť *Konec a začiatok*. —

Spoločenská činnosť slovenská javila sa v takých mestách, kde máme v národnom povedomí utvrdenejšie obecenstvo, kde márne sú útisky politickej moci — najmä v našom Martine, v Tisovci, v Liptovskom Sv. Mikuláši. Divadelné predstavenia ochotnícke i toho roku boly i v Petrovci a v Hornom Jasene. V Pešti za posledného času potešiteľnú činnosť vyvinuje Slovenský spolok — pravda, toho všetkého je ešte málo na mesto, v ktorom žije toľká massa Slovákov! Vo Viedni akademický slovenský spolok *Tatran* bol vrchnosťou rozpustený, horliví mladí ľudia ustrojili spolok nový, na širšie založený *Národ;* keď potom vyššie forum nepotvrdilo rozpustenie Tatrana, Slovákom vo Viedni žijúcim ostaly dva spolky. V čas výročného shromaždenia v Martine uzavreto, na návrh neunavného Andreja Kmeťa, založiť Vedecký spolok slovenský.

Pamiatka Komenského veľmi primerane bola zasvätená v T. Sv. Martine a Tisovci. Pod jaseň literárny jubilej Fr. V. Sasinka poskytol príležitosť zabudnúť chvíľku na útrapy slovenského života. Na samom konci roku bol jubilej 25-ročného literárneho účinkovania Fr. Richarda Osvalda.

Pri hlade v niektorých krajoch slovenských veľmi vzácna bola nám bratská česká pomoc. K biedam, v ktorých na tento čas nepomôže nám ani bratská úľava, prislúcha na pr. synoda ev. cirkve, namerená predovšetkým k zmareniu národných snáh slovenských. Ďalej, aby dostali sa nám na koreň, podvodne sbierali slovenské deti a odvádzali ich do krajov maďarských. (V tejto veci mala poučovať brošúra, vydaná v Prahe u Grégra, *Hlas k rodičom slovenským.*) Odhalenie Hurbanovho pomníka v Hlbokom vrchnosť brutálne prekazila. Z toho Národnie Noviny dostaly tlačový process a syn oslávenca nášho, Svetozár Hurban Vajanský, je odsúdený na rok do štátneho väzenia. Ináče process tento doniesol Maďarom viac zlého, než nám. Obhájcom obžalovaného, Pavlovi Mudroňovi a dr. Milošovi Štefanovičovi, ním bola poskytnutá príležitosť povedať také pravdy, aké Slováci prednášať ináče nemajú možnosti. Process len povzniesol ducha nášho. U nás tohoto času nie je o nič ťažšie, ako o smelý čin; preto, keď on predsa ukáže sa, účinok jeho je veľký, obodrujúci, oživujúci. A tým smelým činom bolo vystúpenie dr. Miloša Štefanoviča pred porotným súdom. Jozef Miloslav Hurban,

ktorého teraz v Prešporku súdili spolu s jeho synom, bol veľký svojím charakterom, svojím temperamentom — tým, že nikdy sa neobzeral, ale ako hrdina národných povestí šiel rovno za svojím cieľom. A v borbe o jeho pamiatku v Prešporku ukázalo sa, že takýto duch nezanikol v Slovákoch.

Zakľučujeme rok spomienkou na tých našich drahých, ktorí v priebehu jeho odobrali sa od nás. V Kláštore pod Zniovom umrel Ignác Capko, kňaz katolícky, v mladom veku, možno povedať, že ako obeť prevrátených pomerov uhorských. V Kameňanoch, v Gemeri, dokonal Michal M. Bakulíny, jeden z „troch sokolov" roku 1848. Skoro za ním, 11. apríla, ztratili sme Štefana M. Daxnera. V krátkosti nemožno povedať, kto bol Daxner. Od r. 1848-ho asi za 15 rokov s energiou železnou a s veľkým, prenikavým umom konal v prospech slovenského národa; nebyť tejto činnosti, dnes mali by sme omnoho menej opory. Potom ostal bez poľa — a v posledné časy, on, povolaný viesť národ, i veľký národ, bol odkázaný na svojej vystavenej posícii boriť sa s ľuďmi, ktorým proti nemu, predstaviteľovi veľkých princípov, bol dobrý každý prostriedok, aký poskytuje sa mocou, ešte i falošní svedkovia pred súdom. V tejto nerovnej jeho nehodnej borbe možno povedať zhorel Štefan M. Daxner... Odobrali sa od nás odpočinutia už potrební August H. Škultéty a Karol Ehn, ďalej v Mikuláši liptovskom znamenitý Andrej Pálka, v B. Štiavnici Ján Slujka, katolícki kňazi Štefan Čulen, Lambert Blažek a Ján Škultéty, učiteľ Michal Zaťko, v Turci Ďurko Toček, Franc Országh, Jozef Karlovský. Nech odpočívajú v pokoji! *Šk.*

Naše slovenské čipky a mrežky zapáčily sa v Paríži.

Počnúc od 8. augusta až do 6. decembra t. r. bola otvorená v Paríži výstava ženských prác, l' exposition de l' art des femmes; po pravde výstava ženských *umení*, lebo pletenie čipiek a vyšívanie nikto neporáta medzi obyčajné práce ženské, jako ani nie sú obyčajnými alebo bežnými prácami ženských rúk, ale predstavujú už umenie a vzdelaný vkus.

Práve pred rokom usniesli sa dámy a páni v Prahe v úzkom krúžku, ktorý pod menom Výboru pro šíření národního vyšívání v Praze trvá asi toľko rokov, koľko je vraj slov v jeho dlhom názve, že postarajú sa o to, aby pri príležitosti výstavy ženských umení v Paríži česko-slovanské vyšívanie a pletenie bolo cudziemu svetu ukázané. Nie že by cudzí svet dosiaľ nebol znal jednotlivé ukážky tohoto umenia našich dedinčianok; znal ich z obchodu so starožitnosťami a umeleckými predmetmi; znal ich tiež z niektorých opisov a predovšetkým z početných módnych časopisov, no vždy pod cudzím menom, ako vyšívanie a čipky „uhorské", často zrovna „maďarské", niekdy aj ako vzory „staro-nemecké".

Naše spanilé sestry české a bratia českí umienili si použiť výstavky parížskej ku napraveniu týchto chýb, jak početných, tak škod-

livých, čo podarilo sa im skvele. A poneváč oné chyby oškodovaly práve najviac nás, a poneváč tak podobne i to napravenie a odstránenie chýb prospelo vo veľkej miere aj nám Slovákom: sestry a bratia naši právom zasluhujú, aby sme im z vďačného srdca privolali: Vďaka! Sláva! My nie sme ešte v tom položení, že by sme sami sebe vládali dobre spraviť a pred svetom zastať sa; učinil nám to národ bratský, učinil z vlastnej pohnútky, bez nášho požiadania: zasluhuje od nás tým vrelejšiu vďaku a tým úprimnejšiu uznanlivosť. Vo tri vrhy sláva!

Zlatým ohnivom, spojujúcim nás (aspoň v stolici Hontianskej a v okolí bzovskom) s bratmi Čechmi v obore nášho ženského umenia, bol a je vždy pán professor Ján Koula, ktorý bez všetkej pochyby má najkrajšiu sbierku našich čipiek a vyšívaní v Prahe, a mimo toho má velikú sbierku, veliký výber svetlopisných obrazov našich ľudových krojov; má nielen obrazy, ale aj samé obleky. Sám sfotografovaný je v kroji turnianskom (obec Turná v Trenčiansku), obleku magnátskemu podobnom.

Prvá zaiste objednala si pani Neffová, hneď na výstavke v Turčianskom Sv. Martine, desatoraké čipky a mrežky naše po desať metrov. Ona je teda matkou celého tohoto ruchu tak prospešného. Zotrváva v objednávaní až dosiaľ. Za paňou Neffovou, hneď na jar po výstavke, dal si pliesť pán professor Koula, ktorého pomenoval som v predposlednom liste otcom nášho priemyslu; ale on vrátil mi to tak, že „Vy jste otec a já jen strýček, a *milosrdenství a láska k vlastnímu lidu je naše hvězda.*" Nuž buď jak buď, keď je len výsledok tu, ktorému tešíme sa my všetci zo srdca. — Za týmito priateľmi národa nášho slovenského prihlásila sa pani Julia Kusá z Brna, teraz vydatá pani Fantová v Prahe. A hľa, s týmito milými a známymi menami stretáme sa aj pri oboslaní výstavky parížskej; stretáme sa pri obetivom usporiadaní výstavky českej v Paríži, a dúfam, že stretať sa budeme i pri ďalšom rozširovaní domášneho priemyslu nášho.

Pán Koula dal si na zkúšku pliesť čipky a mrežky z rozličného jemného hodvábu, ktorý sám posielal z Prahy. Zkúšky tieto vypadly nad očakávanie, tak že aj osvietený vikár ostrihomský a vznešený priateľ ľudu slovenského, pán Štefan Majer (István Bácsi), ktorému poslal som ich na ukážku, nevedel ich dosť obdivovať, prirovnajúc ich k čipkám brusselským. Tieto čipky a mrežky poslal pán Koula na výstavku parížsku, kde zapáčily sa natoľko, že pred trimi týždňami „*přišla prostřednictvím paní Fantové (dříve Kusé z Brna) objednávka a dotaz na celé množství té práce.*" (Vyjímam z listu pána Koulu.) Objednávka pochádza od predného parížskeho obchodu, prostredníctvom slečny Brannerovej, ktorá stále v Paríži býva. Hodváb poslal professor Koula. Ženičky naše teda pracujú teraz usilovne. Je to len na zkúšku; ak dobre vypadne, kynie objednávok i viac. Objednané je aj vyšívanie, menovite šesť čepcov, hodvábom vyšívaných. Z pracovníc adventných okolo vretena a kúdele ostaly umelkyne; drsnými, zrobenými rukami, v kroji jednoduchom, staro-slovenskom, pracujúce pre *svetové mesto, Paríž!* Komu by neprišla

na um ako obraz jarná fialčička, zatienená žíhľavou pod pasekou, ktorá len preľúbeznou vôňou prezradzuje útulok svoj? Nedbáme, že popŕli nás žíhľava; my fialčičku voňavú vyhľadáme a k nosu a k ňadrám tisneme.

I tu zrejme vidíme osoh z *výstavky, predne z našej sv.-martinskej, teraz z parížskej.* Vráťme sa ešte k výstavke parížskej, ktorá poskytla nám nielen hmotný osoh, ale aj duševný, ktorý je o veľa dôležitejší.

Predovšetkým musím poznamenať, že vedľa výstavky českej stály tam v bezprostrednom súsedstve ešte dve z užšej i širšej vlasti našej, jedna z Pešti, druhá z Viedne. Čím delily sa tieto dve od tamtej? Že boly úradné, subvenciované, a tak teda chladné a meravé pre nás, ako všetko, čo je úradné a subvenciované. Všetko, čo je u nás úradné a subvenciované, to ide k nám rukou kradmou, lúpežívou, macošskou. „Vedle vykládali z musea budapešťského skvostné vyšívání církevní a z beden vybírali *kus po kuse krásné výšivky slovenské.*“ Takto písala pani R. Tyršová v Národních Listoch; a pokračuje: „Vídenské museum, druhý náš soused, vytasilo se také s množstvím vyšívání slovanského. A vedle při maďarské exposici i při skříních z Vídně nebylo nouze o intervenci se strany různých oficielních osobností a o výstavu uherskou projevovaly péči dámy z vysoké aristokracie maďarské, jež úspěch domácího umění ženského — arciť že *z valné části obratně anektovaného* — považují za svoji záležitost čestnou.“

Ako bolelo a ranilo divadlo takéto sestry naše, tam prítomné! Nás lúpili tam a my sme sa nemohli brániť; trpeli sme tam, ako baránok, ktorý neotvorí ústa svoje. Predvídali krivdy naše tí, ktorí vystrájali z Prahy veci na výstavku. Píše o tom professor Koula: *„My ale vystavili vedle českých a moravských i slovenské vyšívání a kroje a do vitriny i do katalogu postavili dlouhé vysvětlivky co do povahy vyšívání a vyvinování se kroje slovenského s nejpěknějšími fotografiemi (slovenskými), co jsem měl, a vypsali, kterak toho všeho jsou původci Slováci, kmen to československý v Uhrách severozápadních, který má sílu téměř 3,000.000 duší* atd. Takovým spůsobem vnikne i do vzdálenějších končin známost o existenci Slovanů v Uhrách a o jejich síle atď.“ Tu dosvedčilo sa skvele to naše príslovie: „Krv nenie voda.“ To vzor pravej vzájomnosti slovanskej!

Na českej výstavke nebolo nič úradného, nič subvenciovaného, a preto nebolo tam žiadneho obzerania sa na zadné kolesá, žiadneho politisovania ani diplomatisovania; tam išlo od srdca k srdcu, ako je pravda. Tam stála pravda vysoko, ako kazár a karhala klebetné, pomluvačné súsedky z lži a z krivdy. *Už lož a krivda nemaly samé slovo! Ani my nestáli sme tam už bez obrany a bez slova!* Takto mali by sme sa brániť a zastávať všade proti utrhačom, hneď by polovica z nich umĺkla, a svet ináč choval by sa k nám! Na zdar vzájomnosti; na zdar sebaobrane; na zdar samoobrane!

Stoj tu ešte slovo pani Tyršovej z Národních Listov. *„Chceme-li cizině představiti svoji práci pod vlastní svéprávnou [illegible] nesmíme*

se dožadovati opory oficielní, a nemohouce se ani spolehati na ty kruhy, jež u jiných národů representační úkoly za čestnou povinnost svoji považují — na šlechtu domácí — musíme si vypomoci onou prací „ochotnickou“, jež u nás již tak ledacos užitečného a dobře českého vykonala.“ Každý prispel, čím vedel. „Pan professor Koula, jenž vždy obětavě a ochotně ruky přiloží, když se jedná o prospěch a čest domácího umění dekorativního, také tentokráte byl naší hlavní oporou (ako aj pri našej výstavke vo Sv. Martine), on podal nám též *náčrtek celkové úpravy naší exposice.*“ (Národní Listy.) Pan architekt Fanta „ujal se detailů dekorace, hlavních nápisů a figurin. Slečna Braunerova malovala (tulipánmi) vitriny. Professor Pinkas maloval figuriny, a „z nich udělal pravé krásavice.“ Nad to výtečnými svojími konnexiami vymohol najkrajšie miesto pre český pavilonok. Kamže by nebol prenikol úspech práce českej len na príklad od predlanskej výstavy? Vlastná sila tu pôsobila; žiadon úradný nátlak! Ostatní ochotníci naplnili „deset beden“ vecí, z ktorých slečna Braunerová vyčarila prekrásnu výstavku. Z ovocia tejto výstavky padlo aj nám zralé jablčko. Pán Boh zaplat!

Andrej Kmeť.

Literatúra.

Dějiny české literatury. Napsal *Jaroslav Vlček.* Sešit první. V Praze. Nákladem Jednoty českých filologův. Tiskem B. Stýbla. 1893. V 8° str. 64. Cena 60 kr.

V sošite tomto sú prvé dve hlavy diela, zavierajúce sa veľkým staročeským mravokárcom a mysliteľom, Tomášom Štítnym. Z jari vyjde časť ďalšia, obsahujúca stoletia XV—XVII. V oznámení svojom pôvodca hovorí: „... hlava čtvrtá, dotýkajíc se hubeného tehdy písemnictví domácího, obrací se k literatuře českých vystěhovalcův na severu a odnoži jejich literních snah na jihu, na Slovensku, asi do konce XVII století... Ač pak název spisu nepraví to výslovně, ‚Dějiny české literatury‘, docelujíce obraz, sledují od počátku i duševní snahy uherských Slovákův, s literárním rozvojem českým mnohonásobně se křižující a s ním organicky srostlé.“

Verše Janka Kráľa. Sobral *Jaroslav Vlček.* V Turč. Sv. Martine. Tlačou a nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku. 1893. V 16° str. 170. Cena 65 kr.

Nábožnosť a národnosť jako sestry. Kázeň Jána Kollára. Druhé vydanie. Nezmeneno odtlačené z II. dielu Kollárových „Kázní a řečí“, vydaných v Budíne 1844. Na sklade u redakcie Cirkevných Listov v Jasenovej (p. Alsó-Kubin). 1892. V 8° str. 20. Cena 10 kr.

Obrázkové dějiny národa českého. Pomocí prof. dr. Ant. Rezka pro mládež a vlastenecký lid napsal Jan Dolenský. Nákladem Jos. R. Vilímka v Praze. Sešit 3—5, po 20 kr.

Živa. Časopis přírodnický. Ročník III., číslo 1. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze.

Rok 1893. Sošit 2.

Slovenské Pohľady.

Protivy.

Obrázok zo života. Od *Ľudmily Podjavorinskej.*

I.

— Teda ma ľúbiš?

— Veľmi! — A ty?

— Tak, ako pred troma rokmi... A chceš ma vždy ľúbiť?

— Vždy; keby si ma aj nechal, nenávidel, ja ťa vždy budem ľúbiť, Aduš! preriekla vážne, pevne zierajúc uhločiernym zrakom v jeho modré oči, z ktorých nevedela vyčítať jeho nepokoj a roztržitosť.

— Ale budú nám robiť prekážky — nedajú sa nám sobrať, preto, že ja som chudobný sedliak a ty židovka; ty môžeš byť paňou. Teba prinútia za Šmuľa, a ja...

— Že prinútia? Kto ma prinúti? Tatíčko je starý, ten je tu dnes-zajtra, a iného nemám... Snáď rodina? Čo ma po rodine? Oči bych im vyškriabala, keby mi ťa chceli odtrhnúť! zvolala vášnivo, zlobne zatínajúc malú, ale upracovanú rúčku.

— Nehnevaj sa, Hanuľka! zaprosil mäkkým hlasom Adam, — nerád ťa vidím nahnevanú; vtedy prichodíš mi taká divná, taká cudzia... I teraz sa ti oči tak svieťa. Ja neviem prečo, ale keď sa tvoje oči tak ligocú, ako teraz, vtedy bojím sa ťa, Hanuľka!... Tuším, si mi počarila I „na vojne“ myslel som si na teba a vždy mi tak bolo, že načo to len Pán Boh dal, aby sme sa my dvaja ľúbili, keď aj tak svoji nebudeme...

— Teda si si myslel na mňa, Aduš? zasmiala sa blažene, kŕčovite tisknúc jeho ruku v svojej a nepovšimnúc si teraz jeho obavy o ich lásku, ktorú tak prízvukoval. — A ja som sa tak bála, že na mňa zabudneš za tie tri roky, aj na to, čo sme si sľúbili: že sa soberieme, keď sa „z vojny“ vrátiš. Ale už je dobre: ty si svobodný, a ja ťa budem nasledovať bárs aj na konec sveta. Bude nám dobre. Ty budeš chodiť na roboty, ja budem doma čipky pliesť a vyšívať pre ženy. Aj to dobrý zárobok. Alebo budeme chodiť spolu...

— Čože, keď ja nemám ani kde hlavy skloniť, prerušil ju polosmutne, polonetrpelive; — tatíčko nám nezanechali iba chalupu a pár rolí, ale i to je Martinovo, keď on platil dlhy po nich.

— Nech; toho sa ja nebojím. Mám ja po mamičke pár zlatých, to nám bude dosť na nejaký domček. Ale najprv musím prehodiť šaty za vaše, slovenské. Už mám jedny, Adam! tak mi pekne stoja...

— A čo hovorí tvoj otec na to?

— Nič; veď on o tom nevie. Hrešil by ma. I tak ma vždy hreší — len zato, že nechcem ísť za Šmuľa, za toho krivého, čo len nedávno skupoval kože po domoch. Nenávidím ho, i celú rodinu, odkedy teba ľúbim — ba ani vlastného otca nemám už tak rada...

— To je hriech, Hanuľka! dovolil si poznamenať ostýchave.

— Nech, Adam! ty si mi celým svetom, celým životom!

Hlávka devy znovu prudko spočinula na jeho ramene. Ešte chvíľku šeptali spolu, potom vyvinula sa a rýchle spechala k neďalekej krčme, ktorá vo večernom súmraku šerela sa v malej húšťave stromov. Ľahkým krokom prešla popod osvetlené oblôčky a vkĺznuc do pitvora, zavrela dvere. Potme s istotou pristúpila k ohnišťu a zažala malú lampku. Pitvor bol malý, na žlto hlinkou zabarvený a pomaľovaný svetlými hviezdami. Nad dverami pokropená bola stena červenou hlinkou, z čoho dalo sa zatvárať, že to bydlo žida. Z izby počuť bolo hlasy, chvíľami tichšie a zase ostrejšie. Hanka pristúpila ku dverám, a podvihnúc červenú záclonku na malom oblôčku, zvedave nazrela dnu. Cez jej tvár, slabo ožiarenú olejovou lampkou, preletel pohrdlivý úsmešok. „To je Šmuľo — zase prišiel vyjednávať, koľko so mnou dostane. Škoda mu drať krivej nohy — i tak darmo chodí,“ dumala, pozerajúc okiencom na „žida“ a smejúc sa pritlumeno smiešnej figúre. „Aký to rozdiel: tento môj záletník a Aduš! Jako by som ho mohla rada mať!? Adam je pekný, a tento — nemožno prirovnať!“ domyslela spokojne a odvrátila usmievavú tvár od okienca. Hneď naproti izbeným boly dvere vedúce do nálevne; Hanka vošla dnu, do úzkej, dusnej to chyže. Na jednej strane stál podlhovastý stôl z dosák sbitý, porezaný nožmi a poliaty rozličnými tekutinami; v kúte hneď vedľa neho druhý s fľašami rozličného tvaru a veľkosti, od nichž odporne páchlo liehovinou. Druhá polovica izby slúžila za sklad rozličného tovaru: boly tam šnúrky, bavlna, špendlíky, škatuľky s leštidlom, svetlička, ihly, remienky na biče a podobné maličkosti. Na vlhkej stene visely háby rozličného veku a neistých farieb, neveľmi čisté. Hanka vymenila svoje dosť úhľadné šaty za vybľadlé, vetché, a vezmúc s okna zrkadielko v plechovom rámci, počala sa v ňom obzerať. Teraz dobre bolo vidieť jej plnú okrúhlu tvár, biele, jemne zarumenelé líca, svieže, trochu plné pery a úzke obočie, klenúce sa vysoko na hladkom čele. Hanka usmievala sa samoľúbe, privierajúc viečka s dlhými riasami. Pod nimi lesklo sa dvoje očú, čiernych, krásnych, tmavých. Tie oči dodávaly celej tvári krásy, ktorá napadla na prvý pohľad, a menily farbu každým okamihom, vyrážajúc dojmy duše. Keď usmiala sa, žiarily jasne, keď nahnevala sa, leskly sa príšerným leskom, ktorý napadol i Adamovi; keď bola spokojná, zmenily sa v modré, zádumčivé.

No vždy pozerala z nich veľká hĺbka, nad ktorou zatočila sa hlava tichého, prostého Adama. Bolo v nich preň skutočne niečo, čo vábilo, očarovalo a sputnalo, bolo v nich niečo, čo nepokojilo ho tri roky „na vojne". Tento dlhý čas sotrel síce s nich pel vábnosti, no cítil pri prvom shliadaní, že nemal moc zlomiť čarovné kúzlo, ktorými ho sputnaly...

Hanka vyplietla ešte z vlasov, siahajúcich až niže drieku. červenú stužku, a uložiac ju, vyšla von. Na ohništi našla malý hrnček s polievkou a, zahasiac lampu, vošla s ňou do izby.

Pri malom stolíku, sviatočnou plachtou pokrytom, sedel starý Ozef, ako ho tu v kopaniciach zvali, neznajúc mu pravého mena. Sedel zohnutý, ľavou rukou o stôl sa opierajúc, a kým jeho oči pokojne, zádumčive opieraly sa v jeden smer, zatiaľ jeho pravá ruka, chudá, s neprirodzene dlhými prstami, zimničnou rýchlosťou hladila dlhú šedivú bradu, splývajúcu mu na prsia. Na plešivej hlave sedela pravidelne priliehajúca čiapka s dlhým čiernym strapcom, pohybujúcim sa pri každom hnutí hlavy Ozefovej. Tým dával chvíľami na javo svoj súhlas záletníkovi Hánikinmu, ktorý nelenil si v posledný čas každý večer prísť z dediny sem, do kopaníc, porozprávať a poradiť sa s ním. Ozefovi páčil sa Šmuľo ako obchodník, ako mladík, ktorý chce prevziať starosti o jeho dcéru na seba, a ako zať, lebo nepýtal od neho iba päťsto zlatých vena. Bol zasvätený do jeho obchodných záležitostí a, hľadiac prorockým zrakom do budúcnosti, pevne veril, že bude mať o pár rôčkov v dedine teplé hniezdko, ač doteraz mal rozpožičané iba dvesto zlatých u nepatrnejších gazdov v dedine, berúc úrokov denne krajciar od zlatky. A i to radšej v potravinách, majúc sám skliepok s potravnými články, a vôbec s „miešaným tovarom". Bol si ho založil pred troma rokmi, v malej najatej chyži, a tovar donáša si sám na chrbte z blízkeho mesta. Drží všetko, čo len dedinčania potrebujú, ale všetko len *en detail*. No on je už i s tým spokojný. Pred troma rokmi chodil ešte ako handrár po okolí, pískajúc na kostenej píšťale, len sa tak po vŕškoch ozývalo. Kupoval handry, kosti, ba ani starou čižmou neopovrhol — pozdejšie obchodníčil so zajačími kožkami. O nocľah sa veľmi nestaral: ustlal si hockde v chalupe na zem svoj mech s handrami, prikryl sa starým zamasteným kabátom, v ktorom ešte ako šestnásťročný výrostok bol privandroval v tieto strany — a už spal sen „spravedlivých". A ako pekne zaďakoval, keď podali mu niekde vychladlý zemiak alebo trochu kapustnice na misku! No teraz už nenie na to utisnutý; zo svojich úsporov môže si už dopriať trochu lepšieho variva, už vystalo mu na poriadny oblek, ba od istého času i prsteň ligoce sa na jeho hrubom prste. I tá jeho tvár, červená, pupencová, s hrubým na bok pošinutým nosom, vyzerá akosi ináče — iste preto, že sholil červenú nerovnú bradu. Odkedy umienil si oženiť sa, dbá viac o svoj zovňajšok; doteraz nemal času mládenčiť sa a starať o podobné malichernosti. Krásou ho i tak príroda neobdarila, bo nielen že silne napádal na ľavú nohu, ale má i ľavé plece nižšie

pravého. Ale zato je bystrého, podnikavého ducha, a má rozumu za iných dvoch.

Hánika ticho zasadla pod kachle, nevelmi všímajúc si záletníka a jeho zalúbených pohladov; ale to Šmula nemýlilo škúriť sa čo najroztomilejšie a rozprávať pritom škreklave starému Ozefovi o obchode a budúcich podnikoch. Keď odchádzal, spokojný sám so sebou, preriekol k Hánike pár lichotivých slov, čo vyvolalo útrpný úsmev na jej plné, červené pery. To považoval za priaznivý obrat v jej smýšlaní. „Veď ona zvykne," šomral spokojne, silne zakášajúc lavou nohou dolu vŕškom k dedine; „peniaze, peniaze a zase peniaze: to je to, čím víťazíme..."

Hánika po jeho odchode vzala hrnček s polievkou a s chuťou pustila sa do jedenia. Ozef tiež vytiahol zo stolového priečinka kus šábesného pečiva a veľkú cibuľu, a i on zasadol ku skromnej večeri, potuteľne sa pritom usmievajúc, čo stávalo sa vždy po odchode Šmulovom.

— Tento Samuel, to je predsa múdry človek," riekol po chvíli, pozrúc bokom na dcéru. — Uvidíš, Háni! neminie dvadsať rokov, čo on bude prvým pánom na okolí. Dobre ti bude pri ňom, Háni!

Hánika zabývala sa v mysli krajšími predstavami, než budúcnosť Šmulova, ale predsa musela sa usmiať pevnej nádeji starého.

— A kde by som sa pri ňom vzala?

— Nono, len sa nerob hlúpou, Háni! Ako by si nevedela, že som ťa slúbil Samuelovi! smial sa Ozef. — Nebude dlho, čo budeš v dedine v sklepe Spitzerovom predávať múku a krúpky. Bude ti dobre, budeš časom paňou pri ňom — kedysi, možno, budeš paní veľkomožnou, Háni!

— Nebudem ja nikdy jeho ženou! preriekla pevným hlasom, ktorý robil koniec žartu a ochladil i starého Ozefa. — Však som ja ani raz neslúbila, že pôjdem zaň, nuž čo sa má vláčiť?!

— Ale ja som to urobil i za teba, hovoril Ozef so spokojnosťou, ktorá divno vyzerala popri jeho tvári, sčervenelej v tom okamihu. Hneď potom siahol po miešku s „otčenášom" a počal sa modliť, obrátiac sa tvárou ku stene. Hánika pokrčila okrúhlym plieckom. „Dobre, nech si myslí, však ešte času dosť, prekaziť plány Šmulove," dumala, odkrývajúc posteľ. „Až bude čas, potom nikto nezabráni mi ísť za Adama — za „gója"! On mi je viac hoden, ako všetci židia. I tak sú kresťania lepší — zvlášte Adam..." „... A má ma tak rád!..." šeptala ešte i potom, keď Ozef už zahasil lampu a v izbe zavládla tma. „Ba jako by som mohla žiť bez neho?! Pravda, budú prekážky, ale soberieme sa predsa. Ale potom to bude cele iný život, cele iný..." blúznila ďalej, tiskajúc rozhorúčenú zaľúbenú hlávku na chladiacu podušku. „Tatenko síce neprivolí, ale utečieme spolu ďaleko, ďaleko, kde nás nikto nezná, a tam započneme nový život, nový... s ním, s Adamom..." S blaženosťou privrela oči, upreté do temna, a složila ruky na hruď, tak po „kresťansky", ako to videla u spoluobyvateľov kopaničkých. Vo sne ďalej spriadala vábivé predstavy, a i sen vykúzlil

jej driečnu postavu Adamovu, ku ktorému letely všetky túžby jej srdca, prebudeného lúbosťou k pravde.

A kým ona vo sne videla sa po boku Adama, kým snila o láske a jakomsi lepšom živote než ten plynúci v úzkom rámci Šmuľových plánov, za ten čas pred zrakom Ozefovým mihaly sa jednotky, desiatky, stá, vyrastajúc v neprehľadnú lesklú reťaz číslic pod účinlivými prstami Samuela Spitzera. — —

Starý Ozef — vlastne Jozef Bär — prináležal medzi najstarších ľudí kopanických. Ešte ako mladý človek prisťahoval sa sem z mesta, nedonesúc so sebou nič iba pevnú vôľu, ziskuchtivosť a pár „šajnových" v zamastenom miešku. Začal práve tak, ako Šmuľo, skupovaním voštín, handár a starého železa, iba s tým rozdielom, že v lete pilne nádenníčil u majetnejších gazdov v blízkej dedinke Borkovciach. O pár rokov priviedol si zkadiaľsi mladú ženu Betu, a v najatom domku zariadili si — z jej vena a jeho úsporov — malý skliepok na rozličné, temer bezcenné maličkosti. Avšak to nedarilo sa, a Ozef prinútený bol i ďalej podržať svoj mech a sbierať tovar po okolí. Pozdejšie doviezli z mesta súdok s pálenkou a, ako sa povrávalo, uzavreli priateľstvo s istými svobodne smýšľajúcimi. Ozefova komora bola tmavá, priestranná, a on znal mlčať ako hrob. Odvtedy darilo sa im lepšie: príjmy, bárs skrovné, prevyšovaly výdavok, a keď narodila sa mu dcéra Háni, už dopriali si na šábes i víno a barches. Dvaja synovia boli už vtedy kdesi v obchode za pomocníkov, najmladší študoval a stal sa učiteľom kdesi na Dolnej zemi. Ozefovi veľmi záležalo na tom, aby synovia vycvičili sa vo svete, no tým menšiu pozornosť venoval Hánike. Sám naučil ju trochu čítať, matka čipky pliesť, vyšívať, a tým bola výchova ukončená. Háni požívala úplnú voľnosť, behala celé dni po vŕškoch kopanických za pasáčkami a i sama pásla, brodila sa vo vode, liezla na stromy — práve ako deti iných kopaničiarov. Kamarátila sa so všetkými dievčatmi, a kamarátstvo nepretrhlo sa ani vtedy, keď jej matka umrela a ona pätnásťročná ostala gazdinou. Tak poznali sa s Adamom. Jej páčil sa ten tichý, skromný šuhaj s príjemným, temer dievčenským obličajom, modrých, úprimných očí, a že sa doňho zaľúbila, dá sa i tým vysvetliť, že mimo Šmuľa, ktorý v telesných prednosťach ďaleko zaostával za svojím sokom — neznala žiadneho mladíka seberovného. Avšak prostý, jednoduchý Adam nebol dosť bystrozraký porozumeť, čo deje sa v srdci mladej devy, a nemal ani tušenia o tom. Keď prišiel od assentírky s bielou cedulou za klobúkom a zastavil sa s inými v krčme u Ozefa, zastal Háničku samotnú v šerom pitvorci. Bola smutná; šuhajovi, rozžialenému za voľným životom, neušlo, že plakala. Súcitne chopil ju za ruku a naklonil sa k jej planúcej tvári.

„Adam! Adam!" zašeptala s kŕčovitým fikaním, tisknúc v záchvate jeho tvrdú ruku v svojich, „ako ja budem, keď ty odídeš — ako ťa zabudnem?!"

Adam zostal ako omráčený; hlava točila sa mu, srdce prudko zabúchalo na ozvenu týchto slov, ktoré tak silne, náružive odznely s týchto vábnych plných pier. Nehľadel, že stojí pred ním židovka,

od ktorej delí ho náboženstvo a všeličo: on videl iba devu mladú, peknú, ľúbostne šeptajúcu jeho meno. Sám neznal, ako ovinul ruku okolo jej štíhlého drieku a pritisol k sebe horúcu hlávku, otočenú dlhými vrkočmi. Ruky devine kŕčovite objaly jeho zohnutú šiju.

Od toho okamihu vzrástla ich náklonnosť v onen nestály pocit ľúbosti, ktorý obyčajne v krátkom čase ochladne, zanechajúc po sebe alebo nenávisť, alebo úplnú chladnosť, nikdy však tichú, blažiacu rozpomienku. Schádzali sa často, bez toho, aby to bolo komu nápadné. Mladá nerozvážlivá deva oddala sa okamžitému záchvatu a temer vynútila jeho lásku. On cítil sa slabým pri nej: opanovala ho, omámila bleskami čiernych divných očí, a jej náklonnosť držala ho spiateho akousi čarovnou mocou. Zriedka vravel o svojej láske, zato viacej ona o „ich budúcnosti", súc odhodlaná stať sa kresťankou. Keď potom Adam v jaseň odchádzal k vojsku, už ani nenapadla mu neprirodzenosť ich spojenia, a vidiac jej žiaľ, sám počal veriť v svoju ľúbosť. Rodičov nemal, iba jednoho brata, Martina, a tak cítil sa cele nezávislým, a oba nič nerozvažovali o ťažkých prekážkach, ktoré, prirodzene, musia sa vyskytnúť. No Adam, prijdúc k vojsku, nabúdal rozvahy, ochladol v nerozvážnom cite a predsavzal si, že bude hľadeť vyhovoriť jej všetky tie nepremyslené plány. Premena žitia a regula vojenská rýchle zatlačila do úzadia postavu židovskej devy, zanechajúc len akúsi nie príjemnú upomienku, ktorá vzdor tomu stále a stále nepokojila ho. Avšak po troch rokoch, navrátiac sa v rodný kraj, počujúc znovu tie vášnivé slová, cítiac mäkkosť jej dlhých vrkočov na tvári, pod vplyvom pohľadov jej magnetických očí, jeho sila a predsavzatie zase len ustúpily príjemnej slabosti, ktorú cítieval v jej blízkosti. Snažil sa síce všemožne vymotať sa z toho čarovného krážu, no nemal sily riecť jej prosto, že mýli sa v ňom, nech teda ani nepridŕža sa tak húževnate tej myšlienky, ktorá mohla vzniknúť iba v chvíľke nerozvážlivosti a sebaklamu. Veď čo by to aj iné mohlo byť, ako sebaklam, okamžitý nápad, celá tá ich láska! Uňho aspoň bolo to iba krátkou ľúbostnou zimnicou, ktorá náhle počína sa vrelosťou a rýchle končí chladom. Avšak nemá smelosti vyviesť ju z jej bludu, ktorý, ako vidí, ešte i teraz pôsobí jej blažiacu rozkoš. Veď ako aj riecť jej, že v tom srdci, kde ona mieni uložiť blaženstvo celého života, kde mieni spatriť svoj raj, je pre ňu iba malé miestočko, nevrelé, vlažné, keďže sám sľúbil jej ho na veky v slabej chvíľke?! Sľuby tie výstražne stoja pred ním, upomínajú ho, privolávajúc mu slová Božieho prikázania: „neoklameš"! A to znovu púta ho k nej. Cítiac jej vrelý dych, naslúchajúc jej slovám, v nichž zračí sa celá jej láska a oddanosť, náchylný je veriť, že je to jeho osud, aby pripútal sa k nej, a znovu upáda v onen pocit, ktorý odnášal si pred troma rokmi z tejto dolinky. Pocit ten nemá síce už tej vrelosti, čas zahladil ho trochu, ustúpil dojmom a pocitom iným, no predsa nevymizol do cela, a teraz sústrednená je v ňom všetka mäkkosť a slabosť jeho nestálej, nerozhodnej povahy.

II.

Mladý vyslúžilec Adam Hrehoš po troch rokoch prvý raz nocuje pod rodnou strechou, ale sen nechce slietnuť na jeho umdlené oči. Kohúty už dávno odspievaly na deň, a on ešte ani oka nezažmúril, prehadzujúc sa nepokojne na prípecku, kde mu dobroprajná švagriná bola ustlala. Či nezvyklé pohodlie, a či včerajší rozhovor pri Ozefovej záhradke odplašuje sen od neho? „Bože, Bože!“ vzdychá, sedajúc na lôžko, „čo som sa natešil na tento čas — a teraz toto...! Ja som myslel, že sa ona už aj vydala a zabudla na mňa — a ona, ako by sme sa len pred troma dňami boli rozlúčili...“ diví sa vernosti Hánikinej. Ač mu je jej stála, divná láska trochu nepohodlná, predsa cíti niečo také, ako vtedy, keď po prvý raz padly medzi nimi nežnejšie slová. Trochu mu lichotí jej oddanosť. Ako mladík vždy prácou zamestnaný nemal času myslieť na zamilované pletky, a k tomu bol až príliš ostýchavý, nuž divné mu je, že Háni tak naňho drží. „Veď keby ona bola gazdovská dievka, ako iné, nuž by som si ju rád vzal; ale takto — čo svet povie na to?“ dumá, hľadiac do obloka, kde už počína sa rozvidnievať. „A má ma tak rada, ako keby sme si boli seberovní. A pekná je, ako málo ktorá, a ľúbila by sa mi ešte i teraz, ale čože, ak Martin bude proti nej?“

„Ba jako sa to len skončí? — Snáď by bolo najlepšie, keby zdôveril sa Martinovi — azda ten bude znať poradiť!“ napadá mu konečne, a jako by sa mu rozjasnilo v duši. Áno, rozpovie mu úprimne všetko, a nech on rozhodne, jeho poslúchne ako vlastného otca. I tak mu včera niečo nadrážal, že teraz už by sa mohol aj oženiť, keď i tak nemá sa kde podieť. Kým nešiel k vojsku, slúžil po gazdoch tu v kopaniciach, a i teraz, ako paholok, miesto by mal ihneď, ale čože, veď len naveky slúžiť nebude! Práce dostane dosť, i keď sa ožení — a pri boku žienky sa to vraj akosi ľahšie pracuje, ako keď je človek sám ako prst — —

Uspokojac sa trochu takýmito myšlienkami, Adam nad samým ránom usnul, s tým pevným úmyslom, že zajtra všetko vyrozpráva bratovi, a čo on povie, dľa toho urobí. Martin je o šesť rokov starší a vo všetkom rozvažitý, nuž môže ho poslúchnuť.

No sotva usnul trochu, už zase vzbudil ho ruch v dome. Martin chodil okolo statku, švagriná zase už zvŕtala sa pri ohništi, nôtiac si pritom nábožnú rannú pieseň. Martin chystal sa do kostola, nuž musela si prináhliť, aby boly raňajky včas na stole. Inokedy odbavia sa ony i zapraženou polievkou, ale vo sviatok temer všade raňajkujú omastené krájance, ichž zbytok ostane pod polievku.

Len čo dvihlo sa slniečko nad kopanické vŕšky, už Martin s Adamom vydal sa na cestu do dedinského kostola. Chalupa Hrehošovie stála akoby pripätá ku vŕšku, bučinou porastlému; od nej bol jasný výhľad na celé okolie. Po dolinke, v jejž strede vypínal sa neveľký kopec a na ňom, sťa na stráži, chalupa Ozefova, belely sa čistunké domčeky kopanické, ako rozkotúľané jabĺčka. Jedna časť kopaníc odrezaná bola lúkami a zatáčala sa k vŕšku,

pod nímž na druhej strane ležala dedina, ku ktorej kopanice patrily. Bolo už hodne v jaseni, vŕšky belely sa srieňom, ktorý však rýchle mizol pod lúčami slnka. Adam šiel mlčky po boku bratovom, len zpolovice načúvajúc jeho výkladom o tohoročnej úrode a stave siatín. Keď tak kráčali vedla seba, bárskto by poznal v nich bratov, ačpráve postavou líšili sa hodne. Martin bol nižší, ťažkou prácou ku predu nachýlený, Adam niesol sa ako svieca. I tvár jeho je ustaraná, vráskavá — vyzerá ovela starší, než je skutočne, ako temer väčšina pracovného ľudu. Na vrchnej pere Adamovej len včera ešte pýšily sa belavé fúzky: dnes padly pod ostrou britvou Martinovou, ako obeť predsudkov. „Opeknel — aký je driečny!“ myslí si Martin, s hrdosťou pozerajúc na tvár bratovu, ktorá tou ztratou nadobudla zase niekdajšieho panenského výzoru. Ten nesotrel ani vojenský život.

Martin nebol vojakom. Keď ich otec, starý Hrehoš, umrel, oženil sa na zvláštne úradné povolenie, lebo matka bola slabá, a chorela od toho času, ako uložila už dorastenú dcéru do hrobu. Malá chalupa, pár kúskov rolí a lúka bolo celé gazdovstvo, a i do toho ešte čiahali bratia nebohého Hrehoša. Martin venom ženiným vyplatil strýcov a počal gazdovať na svoju ruku. No roľky sú iba také „tatry“, po vŕškoch roztratené, a sotva vyžily by z toho, keby Martin nebol znal ináče dohnať groš do domu: ako temer všetci kopaničiari, v prázdnych chvíľach zabýval sa pletením opálok a strúhaním varešiek, ktoré potom v nedeľu zaniesol do mesta a v posledné časy ku Šmuľovi do dediny, ktorý už bol začal obchod. Daktorí síce išli so svojimi výrobkami do Viedne, na Dolnú zem, ba i za hranice, ale Martin radšej držal sa svojej hrudy, než túlať sa po svete. Zvlášte odkedy malý Janko usmieva sa v kolíske, neopustil by chalupu ani za svet.

Teraz napadli ho starosti o Adama. On by ho síce rád videl bárs navždy u seba, a i žena by ho vďačne opatrila, ale predsa musí sa on hľadeť ináče postarať o seba. Ešte kým bol Adam „na vojne“, premýšľali všeličo so ženou, a už by mali aj plán budúcnosti jeho premyslený — ale či on na to privolí? Najlepšie bude začať za horúca, prehovoriť ho, kým sám neodhodlá sa k dačomu.

— No, Adam! obrátil sa zrazu k bratovi, keď už boli ušli hodný kus cesty a tento ešte nepreriekol ani slova, — už máš, chvalabohu, s tou vojenčinou pokoj, nuž musíš pomýšľať na dajaké hospodárstvo. Najlepšie bude, keď sa ešte v túto jaseň oženíš.

Adam sa strhol, ačpráve sám chcel začať takúto reč. Prišiel do rozpakov. V bezsennej noci pevne bol odhodlaný sveriť bratovi svoju tajnosť, teraz nevedel ako.

— Už som si aj ja myslel, riekol, dívajúc sa kdesi stranou, — ale načo sa ženiť, keď nemám kde ženu doviesť? Lepšie bude, keď ešte dočkám a obzrem sa po nejakom stálom zárobku. Snáď by bolo dobre spýtať sa v meste po niečom. Tam by sme mohli bývať v hofierstve — —

— A už máš dajakú tú oddánku vyhľadanú? spýtal sa Martin,

vidiac bratovu ochotu, a pozrel bokom na jeho tvár. Bola červená a natoľko rozpačitá, že nedalo sa z nej nič vyčítať.

— Čoby, odvetil neistým hlasom, — však mám ešte času dosť...

— No, to je dobre, Adamko! zahovoril Martin veselo, — ja som si dačo pre teba premyslel, a vedel by som o jednom mieste, kde by si sa mohol priženiť. Dievča je len samo s otcom, rozkladal, nepozorujúc ani, že ho brat nepočúva, — majú chalupu a pár kusov rolí; bol by si hneď gazdom. A veru bolo by ti lepšie, ako mne.

Adam mlčal. Len pred pár hodinami mal celú reč pekne premyslenú, a teraz nedajbože slova vynútiť zo stiesneného hrdla. Mrzí sa sám na seba pre túto slabosť. Zrazu, poklopkávajúc tenkou lieskovičkou na vymastené sáry čižiem, odhodlane zodvihol sklonenú hlavu.

— Počuj, Martin! vraví akosi divne, — pri našom regimente bol jeden z Dolnej zeme, a ten mal — židovku rád.

Martin podivil sa veľmi tomu obratu v rozmluve, a len sa opovržlivo zasmial.

— Jojha! chmuľo akýsi! Či už neznal poriadnejšie dievča na svete?

— Ale ona bola poriadna, a pekná — taká pekná! A oni dva sa chceli sobrať...

— Ale s tou židovkou? No bodaj ho!... zaklial Martin, nepozorujúc, že líca bratove obľadly a zase sa začervenaly. — A nezabila ho jeho rodina?

— A prečo? Či je to taký hriech, keď vezmeme si tú, čo sa nám páči? osmelil sa odporovať Adam. — Však by ona potom už nebola židovkou, ale kresťankou. Zanechala by rodinu, otca, aj vieru... rozohnil sa Adam, zabúdajúc, že vraví bratovi o príklade.

— Poznať čertovo plemeno! Najprv zradí Krista Pána, potom vlastného otca. Ja by som takého človeka ani vidieť nechcel, nech by to bol bárs aj môj brat, keby si takú vzal! rozhorlil sa Martin, netušiac, že každým slovom zasahuje do srdca Adamovho.

— A keby som jej sľúbil, že si ju vezmem, a mal by som hriech zrušiť sľub... vraví chvejúcim sa hlasom, ale už s pevnou odhodlanosťou v duši, pred ktorou tá postava pošetilej devy uniká do diaľky.

— „Slovo pohanovi dané nemá platnosti pred Bohom!“ opätuje Martin falošnú vetu, ktorú, sám nezná, kde počul, a rýchle dokladá: — však by aj tí rodičia v tej zemi museli prekliať takého syna, aby nemal Božieho požehnania.

Adam mlčí a neodváži sa ani hlavy pozdvihnúť, aby nestretol sa so zrakom bratovým. V duši pohlo sa mu na okamih dačo, čo podobalo sa útrpnosti — no len na okamih: hneď ustúpilo príjemnému uspokojeniu. „Veď som to vedel — myslí si — a čo ja za to môžem, keď si ju nemôžem vziať! I tak si to len ona smyslela... A načo by sme si mali stáť v ceste a prekážať šťastie jeden dru-

hému? Nech sa ona len vydá za Šmuľa, a ja — ja tiež si najdem seberovnú."

— Dobrý fiškál by bol z teba, Adam! smeje sa starší Hrehoš, — tak si rečňoval, ako by si len sám zo svojej duše hovoril. A ľaľa! ako sa nám tá cesta míňa: hen vidno už dedinskú vežu!...

Keď išli tou istou cestou z dediny z kostola, Adam už nebol taký zamyslený, a jeho modré oči veselo hľadely do sveta. Teraz už celkom iné myšlienky ho zaujaly. Premýšľa, jako dívali sa ľudia naňho, keď šiel — tak po vojensky — okolo oltára, a jako dievčatá sostrčily hlavy dovedna, dačo si šepkajúc. Iste o ňom. Dobre videl, ako ho ich oči sprevádzaly, a to robí ho hrdým. Spozoroval, že páčil by sa bársktorej, keď aj nemá chalupy, ani ničoho. Háni mu temer už ani na um neprijde. Tri roky ju nevidel, a dojmy, s ktorými odchádzal, jej priaznivé, dávno vybľadly, postúpily miesto dojmom iným. Včera síce znovu uvrhly ho tie bláznivé reči tam pri záhradke do nálady minulej doby, a i on sám bol pritom tak detinsky smiešny... „Jojha! či som sprostý!" myslí si, a je mu akosi do smiechu pritom. „Jako mi to len mohlo na um prijsť?! Veru, tuším, mi počarila! A keď som ju včera videl, zase som bol očarovaný!"

Ale už sa nebojí. V kostole trápilo ho síce niečo, ako by vždy počul akési vyčítavé slová. No pomodlil sa otčenáš, a potom stavili sa u Šmuľa a vypili si, nuž hneď mu to prešlo. Teraz mu je všetko jedno, nech si Háni hovorí, čo chce — ani sa neukáže u Ozefa.

Martin rezko kráča pred ním, oháňa sa palicou so zahnutou ohromnou rukoväťou, a tu i tu posotí klobúk na mastných vlasoch. Je dobrej vôle; v dedine sišiel sa so známymi, a trochu sa u Šmuľa počastovali.

— Hej, Adam! kde sú tie časy, keď som ja tadiaľto chodieval do dediny za Betou Ondrovie! vraví k bratovi a narovnáva shrbenú postavu tak, ako za svobodna. — Bolo to vo fašiangy, a snahu, vody až hrúza! Ale ja som si z toho nič nerobil. A ešte keď sa pustili dedinskí mládenci za mnou! Krížom po vrchoch a jarkoch — nie po ceste! A škoda mi bolo za ňou čižiem drať: vydala sa hneď potom po Veľkej noci za šmatlavého Zemana. No, dobre urobila: on jej skôr môže spravovať pekné šúchy, ako ja. A moja Anička je veru dobrá gazdiná!

— A či ste si s Betou nesľúbili, že sa sobreriete? pýta sa Adam zvedave.

— Ah, paroma nie! Ale myslíš, blázon, že sa musí všetko splniť? Hajajaj!... Pri vojsku, tam je ináč, ale u takéhoto...

Martin s Adamom zaviedli dlhý rozhovor o vojenčine, a ani nebadajú, ako sa im cesta míňa. Adamovi je ľahko — tak ľahko na duši. Slniečko pekne svieti na vŕšky, a hreje, vzdor pozdnej jaseni, až milo. Zvädnutá tráva zbarvená je na žlto, vŕšky sú pusté, holé; len lúky, zvlažované potôčkom, zakvitnuté sú fialo-červenými jasienkami. Stoja rovno tie pozdné kvety, hlávky obracajú k slniečku, a tenké biele stonky chvejú sa, dotknuté nočným mrazom. Len do-

tknúť sa tej priesvitnej stonky, a kvietok klesne na žltú trávu. Jak ľahúčko zničiť taký kvet!

Chodník vedie teraz okolo potôčka, rovno cez lúky. Na konci lesného priestoru, hneď v prvom domci na pravo, býva krstný otec Adamov, Juro Lučina. Je vdovec; žena umrela mu na suchoty a má len jednu dcéru. Má pekný majetoček, ale rád zabieha do dediny a na okolité jarmoky, a roličky topia sa v sklenici, ako jarný sňah.

Pri potôčku, neďaleko stavania Lučinovho, stála dievčina a umývala riad. Bola ešte sviatočne odetá, len kordovánky chýbaly s ohorených nôh. Počujúc dakoho prichodiť po ceste, zdvihla sklonenú hlávku a zadívala sa. Je to štíhlá, útla postava asi šestnásťročnej devy; jej tvár, bľadá, biela, je skôr tvárou dieťaťa, a veľké sivé oči, ako horská studienka, zierajú placho a nevinne do sveta, a len keď malé bľadé pery stiahnu sa na úsmev a na lícach utvoria sa malé jamôčky, zaleskná sa do modrava a hneď zastrú sa jemnými riasami. Prv, než bratia došli k nej, sobrala umyté hrnce a dala sa na útek.

— Hej, Betka! zavolal Martin a zakýval palicou. Ona zastala, obzrela sa, no hneď zmizla v nízkych vrátkach Lučinovie.

— Kto je to? spýtal sa Adam, akosi udivený zjavom takej devy.

— A či ju neznáš? Je to Betka, dcéra krstného tatíčkova. No, pravda, keď si odchádzal, bola ešte len decko, ale už teraz dievka na vydaj. — Nezašli by sme trochu k Lučinovi? Môžeš sa i s Betou porozprávať... vraví Martin akosi šelmovsky a zvláštny dôraz kladie na poslednú vetu.

Adam svolil. Vošli dnu, ku veľkej radosti Lučinovej, ktorý rád porozprával sa, keď natrafil sa mu dakto. O chvíľu vošla i Betka a pozdejšie už smelšie shovárala sa s Adamom, rozpačite pohrávajúc s kvietkami, vloženými v malej sklenici. Sama neznala, ako dostaly sa do ruky Adamovej, či vzal jej ich a či podala mu ich dobrovoľne.

Martin s Lučinou usmiali sa významne, keď zastoknul tu prostú kytôčku za stužku klobúka, a opätovali úsmev ešte raz, keď už Hrešovci odberali sa.

— Adamko! mohol by si mi ráno prijsť pomôcť trochu jelšia sotať, obrátil sa Lučina k Adamovi; — je mi to zle, keď mi nemá kto pomôcť; však ty nemáš takej náhlej práce.

Adam slúbil, a keď boli hore na vŕšku, ešte obzrel sa na domok na lúkach: pri vrátkach mihla sa biela šatôčka, no hneď zmizla. Adamovi bolo tak zvláštno okolo srdca, keď rozpomenul sa na plachý pohlad tých jasných očiek, z nichž žiarila neha a nevina. „Háni je peknejšia," napadlo mu nevdojak, „ale Betka je ako makový kvet..."

— Vieš, čo sme si my so ženou premýšľali? hovoril Martin bratovi. — Či by nebolo dobre, keby ste sa vy s Betou sobrali? Starý by nebol proti tomu: on sám mi to onehdá nadrazil... Keď si on aj niekedy upije, to ťa nemusí odrádzať; preto by ti dobre

bolo padnúť do hotového fundamentu. Nuž čo: pôjdeme na pytačky?

Adam bol práve zamestnaný popravovaním kytôčky; neriekol nič, iba zasmial sa a — sklopil oči, lebo práve prechádzali pred krčmou Ozefovou.

Slová bratove práve vo vhodný okamih padly do srdca Adamovho, a hneď počaly klíčiť vo vrelú náklonnosť ku tej, ktorej vzbudiť ju bolo by sa to i samej podarilo. Myšlienka na pohodlnejší, ba jako si teraz predstavoval, bezstarostný život, veľa síce prispievala ku rozvoju toho jemného kvietočka, ktorý darmo snažila sa vyvábiť rozmarnosť tej druhej, snijúcej pod nízkym krovom Ozefovým bláhový sen o šťastí a jakomsi inom, lepšom žití...

Bol Adam jedna z tých povāh, ktoré pero milej Preissovej tak roztomile kreslí v pútavých *Obrázkoch*, a o ktorých sama vraví, že „sú to obyčajné slabé, mladé povahy, nimiž rovnako klátia okamžité dojmy a chvíľky rozumových úvah; na vrchu zostane vždy posledný najnovší dojem."

III.

U Ozefa je ticho; je zase nedeľa, kopaničiari sedia doma: vo sviatok do krčmy nejdú, a tá je tu i vo všedný deň len slabo navštevovaná. Ozef sedí pri stole a, hladiac si dlhú šedivú bradu, díva sa bokom na dcéru, zamestnanú vyšívaním. Sedí hlboko ku práci sklonená s rozpačitosťou v tvári, a jej plné červené pery sa boľastne zachvievajú. Vzrušené srdce prudko búcha v jej hrudi a znemožňuje pravidelný dych.

— Háni moja! prečo len máš taký odpor proti Šmuľovi? hovorí Ozef, a i na ňom vidno, že je dojatý. — Rozmysli si dobre, aké šťastie odhadzuješ od seba! Ale nie — ty poslúchneš ma, veď ja už slúbil som, že budeš jeho ženou. Háni, vidíš, ja som už starý, som tu dnes-zajtra, a potom ostaneš ako hen tá lipa na vŕšku — samotná. Bratia tvoji sú ďaleko — na tých nespoliehaj. Šmuľo ťa rád má, bude ti dobre pri ňom. Som starý, Háni, možno, veľmi skoro bude ti ostať samotnou...

Hlas Ozefov zatriasol sa pri posledných slovách a reže sa do duše devinej. Cíti sa slabou proti starcovi, slzy ľútosti počínajú sa rodiť na dne srdca a hrozia zaplaviť ten cit, pre ktorý všetky tieto vzdory — no cit ten znovu víťazí a podnecuje k ďalšiemu zápasu.

— Nemôžem, tatenko! zašepkala sotva slyšateľne, a zdržiavané slzy mocným prúdom vyhŕkly z jej očí, — ja sama nemôžem za to, že ho neľúbim... A nikdy nebudem pri ňom spokojná, ani mi nikdy dobre nebude, lebo ani on sám nenie dobrý. Len preto, že tak zle smýšľa o kresťanoch, — osmelila sa ďalej, — ako by ani neboli naši bratia!

Ozef prekvapeno pozrel na dcéru, sediacu na lavičke. Jej tvár bola teraz celkom pokojná, jako by vyriekla niečo cele prirodzeného. „Kde vzaly sa tie myšlienky v jej hlave?" zadivil sa, pre-

strašený touto novou črtou jej povahy. „Prečo pozastavila sa na nenávisti, ktorá stojí medzi Izraelom a gójmi?"

— Neviem, čo ti napadá takto hovoriť! ozval sa viacej posmešne, než s hnevom. — Že vraj „naši bratia"! Keby ťa tvoja matka tak počula hovoriť!

Háni vztýčila smele strojnú hlávku: — Mamička mali radi i kresťanov! vyriekla s akýmsi uspokojením.

— „Mamička mali radi kresťanov!" posmieval sa Ozef teraz už ozaj hnevivo. — Čo ti to len vošlo do hlavy? Možno, že bola ku nim prívetivá, ale to len tak, len „na oko", kým cítila osoh z toho. Lebo starala sa o teba, aby si tiež mala kúsok chleba, keď sa my pominieme. Keby vedela, ako odmeňuješ naše starosti! Tvoja neposlušnosť znovu priviedla by ju do hrobu. Ty ani sama neznáš, ako som sa ja postaral o teba...

Ozef zdvihol sa od stola, pristúpil k posteli, a zpoza hrady nad ňou z malej škáry, ktorú Háni doteraz ani nebola zbadala, vyňal nevelký balíček. Položil ho na stôl a trasúcima rukama počal rozvinovať zašpinený obal, prestrúc potom jeho obsah pred žasnúcu dcéru. Boly to papiere svetlo-zelenavej barvy, úspory Ozefove, ktoré v rukách ľudu boly sa sdesaťnásobnily. Teraz shrnul ich pre dcéru.

— Poď sem, dieťa! vravel radostne, — toto bude všetko tvoje, ak vydáš sa dľa mojej vôle. Pozri: každý papierok je stovka: jedna, dve, tri, až do desať! Pre teba gazdoval som, požičiaval potajomne, bral som úroky čo najväčšie, a veru nejeden mozoľ stály ony kresťanov... A to len preto, aby si mi bola šťastná.

Hánike zatočila sa hlava; peňazobažnosť, vlastná celému jej národu, začala ju prevládať, keď uzrela nakopené peniaze. Avšak predsa zadržal ju cit lásky k bližnému, ktorý vzbudily len tie modré oči Adamove — a posledná veta spríkrila jej celé konanie otcovo. „Nejeden mozoľ lpí na nich..." zopätovalo sa jej v duši. Mozole tých, ktorým ona odhodlala sa stať sa sestrou!

— Nechcem ich, a keby ste ma predsa nútili, radšej pôjdem svetom. *Tí* ma iste prijmú, neopustia...

Šedivá brada Ozefova zachvela sa mocne pri krutých slovách deviných; on sám ani nepočuje poslednú vetu. Len to vie, že dcéra zavrhuje ovocie jeho strádania. To urobilo ho zúrivým. Skočil k nej, zdrapil ju za okruhlé pliecko, a celou silou sedemdesiatročného starca sotil ju do nízkych dvier. Tie sa roztvorily a ona zapotácala sa ku stene.

— Choď, choď, nezdarné dieťa! nech ťa oči moje nevidia dotiaľ, kým budú také bláznivé myšlienky v tvojej hlave; nech ťa oči moje nevidia...

Háni vzpriamila sa, zahoriac divou odhodlanosťou. Z izby ešte vždy zaznievaly upenlivé nárekv Ozefove — no ona už nepočúva. „Choď!" riekol jej, a ona poslúchne ho — veď už dávno bola pripravená na tú cestu! Vošla do nálevne a rýchle zakrútila do šatky svoju odev. Nič iné nebrala so sebou iba odev, o ktorej zmienila sa Adamovi. Bez toho, aby obzrela sa ku dverám, prekročila pitvorný prah a vyšla zpod strechy — a divno! tak akosi ľahko cíti

sa pritom. Ako by už skutočne nastupovala cestu, ktorú si v chvíľkach ľúbostnej horúčky vybájila, a ktorú už má konať po jeho boku... „Áno — k nemu pôjdem, keď vlastný otec vyhnal ma z domu!“

Rýchle sišla dolu vŕškom k chalupe Hrehošovie; nikde nebolo videť ani človeka. Bez zahanbenia prekročila prah pitvora a zastala pri izbených dverách. V celom stavaní bolo ticho, ba jakosi pusto. Pocítila zrazu kúsi clivosť a prestrašenie: „Kde je Adam, že nebeží jej v ústrety?“ blysne jej rozhorúčenou hlavou, a dych, ktorý jej na chvíľu zastal, vlní hruď novou rýchlosťou. Veď ho už tak dávno nevidela! Kým ona zápasí za ich lásku, kým snuje si nitky *ich* budúcnosti, zatiaľ on boh zná kde... Akési divné tušenie prechvieva ňou. Rýchle otvorila — — v izbe niet nikoho, len malá pestúnka, opretá o kolísku, drieme.

— Kde je on — Adam? vyrazila temer krikom zo stiesneného hrdla a upiera planúce oči, prestálym vzrušením akoby zväčšené, na ustrašené dievča.

— Ja neviem — iste išli všetci do dediny, rieklo a o chvíľu dodalo: — Však im poviem, že ste ich hľadali.

— Nemusíš, veď ich aj sama najdem, riekla ešte, a jako zmámená vyšla von. Jej sily duševné už značne ochably. V ušiach počalo jej znieť ako nárek otca, pred očima, kde len pozrela, vstávaly veliké kolá a šírily, točily sa úžasnou rýchlosťou. Chcela zaplakať, no nemohla. Napadly ju tisíceré obavy, ľútosť, želenie — no už nebolo jej možno vrátiť sa len tak domov, aby s Adamom neprehovorila. Zastala neodhodlane pred vrátami.

Z neďalekého domku vybehla mladá dievčina a zamierila k nej. Šla s akýmsi odkazom k tetke, bývajúcej na lúkach, a zvala i Háni.

— Poď, aspoň uvidíme, čo robia u Lučinov; videla som ta ísť Hrehošovcov — aj Adam šiel — —

— Kde šiel? zvolala Háni prudko.

— Nuž do Lučinov. Však je tam každý deň, a dnes sú už snáď i pytačky.

— To je nie pravda! vyletelo z úst Háninych, a smrteľná bľadosť pokryla jej tvár.

— Čo by nebola? Adam si nemôže lepšie miesto žiadať: príženka je to dobrá, a Beta je ako by ju vymaľoval.

Hánike zabúšilo srdce prudko, že pocítila okamžitý fysický bôľ na ľavej strane. Hnev, ľútosť, urazená láska a nadovšetko trápna neistota hnala ju ku domku Lučinovie. Sotva obzrúc sa na družku, letela úzkym chodníčkom k lúkam. Spamätala sa až keď uzrela šeriť sa domec v úkryte stromov.

— Počkaj, rieklo dievča, — najprv poďme k tetičke, až potom zabehneme si pod Lučinovie okná.

— Choď len sama — ja ťa vonku dočkám.

Sotva zmizlo dievča za stromami, Háni dala sa znovu do behu ušliapaným chodníčkom k Lučinovcom. Každou žilkou prudko kolovala jej krv a celým telom lomcovala zimničná rozochvelosť. Z chaosu myšlienok, ktoré vírily v jej mozgu, len to jej bolo jasné, že neprežije Adamovu neveru. Lučinovie malé oblôčky už boly osvetlené

a žiarily zpomedzi stromov ako dve žeravé oči. Háni obehla záhradku, otvorila dverce a zastala na podstene. Zo tmy dobre mohla prezrieť celú chyžu. Starý Lučina sedel tvárou k obloku a horlive shováral sa s kýmsi, sediacim medzi oblokmi. Kto to bol, nemohla videť, ale hlas to nebol Adamov. Háni oddýchla si. S lahším srdcom kradla sa od obloka zo záhradky. V tom zavrzly pitvorné dvere — Háni ukrčila sa k plotu. Zo dvora zavznely kroky — potom od vrátok šepotanie. Háni hrozným tušením zatajila dych. Šepot prešiel v polohlasný hovor.

— Teda si vedela, že sa to tak skončí? započula rozochvelý, pridusený mužský hlas, a musela sa zadržať plota, aby neklesla. Bol to ten hlas, ktorý i k nej znel tým istým tónom...

— Pravdaže; však vieš, keď si išiel prvý raz od nás, obzrel si sa na mňa, hen s vŕšku, a vravia, že sa takí neminú.

— No ja som to vedel ešte prv, len keď som pozrel do tvojich pekných očí, duša moja! Hneď som si pomyslel, že ty budeš tá jediná, keď som videl, že som ti ani ja nie proti chuti... Ale povedz mi, duša moja! či ma máš ozaj tak rada?

Háni nepočula odvetu, len akýsi podozrivý šum a blažený smiech. Vzpriamila sa, a tiskajúc obe ruky, chladné ako lad, k hrudi, nahla sa ku predu. Divno! teraz stála tu taká tichá — miesto, aby vrhla sa medzi nich a odsotila ho od novej milenice. Stála ticho a bola na podiv pokojná — len pri každom slove ako by ju ktosi celou silou búšil do prsú.

— A nemala si nikdy nikoho rada? pokračoval Adam v blaženom vypytovaní, — nelúbila si žiadneho chlapca?

— Nikoho, Aduško! Ani ty?

— Veru nie, zavznel trochu neisto jeho hlas; — ty si moja milá jediná na celom svete!

— Neverím ti! smiala sa ona. — Však si sa onehdá podriekol, že si mal kdesi akési dievča.

— Veru nie, zalhal znovu, a hlas jeho znel ešte neistejšie nežli prv, čo Hánike zrazu pôsobilo divnú rozkoš. — Ver mi, duša moja! že som nikoho nemal doteraz rád — —

— To je dobre; však by si mal hriech, keby si ktorúsi pre mňa nechal, Adamko. Ja bála bych sa, že nás oboch Pán Boh potresce za to.

Zo záhradky ozval sa príšerný hysterický smiech. Betka vykríkla a sklesla k oddancovi. I v ňom zastydla krv. Zo záhradky vybehla tmavá postava a jako by sa chcela vrhnúť medzi nich, no rozmyslela si a dala sa na útek. Len ten smiech zavznel ešte raz tam od lúk, až ho ozvena zopätovala.

Poloomdletú Betku dopravili do izby, kde spamätala sa skoro. Ale ten divný prípad zaplašil na celý večer dobrú náladu. Všetkých zmocnila sa pôverčivá predtucha. „To víla zahúkala“ *), pošepla

*) Povera o „húkaní víl“, podaná v min. ročníku *Pohladov* pánom Holubym, práve tak ako v Bošáckej doline zachovaná je i v podjavorinskom kraji. „Húkanie víl“, ktoré ohláša sa vraj zväčša na lúkach, považuje lud za predznak neštastia, a či len väčšej-menšej nehody. Pčv.

Anna svojmu mužovi Martinovi. „Keby len Pán Boh chránil oddancov od nešťastia.“

Keď potom pozde v noci ubierali sa Hrehošovci domov, Adam, pobádaný podozrením a zvedavosťou, zaostal trochu a zašiel ku krčme. Cez obloky len napolo zastreté červenými záclonami blyskalo svetlo, mohol celkom pohodlne zrieť celú chyžu Ozef sedel pri stole, spokojný, usmiaty a neprestával kývať hlavou, až dlhý strapec na jeho čiernej čiapke poletoval sem i tam. Proti nemu zase sedel Šmuľo, ešte usmiatejší — po boku Hánikinom. Jej tvár bola tak zbarvená jako inokedy, len pery ešte plnšie, vypuklejšie, a oči plály oným dämonickým leskom, ktorý Adama tak znal znepokojiť.

IV.

Odkedy priženil sa Adam do Lučinov, starému Lučinovi je dobre. Nerobí nič, len keď chce, z dobrej vôle, že zajde prizrieť na roľu, alebo do stodoly, alebo že dakedy pohodí kravkám krmu, keďby Adamovi bolo pilno s pletením opálok. A načo by sa aj staral do práce, keď to Adam všetko sám porobí. Lepšieho zaťa by si ani žiadať nemohol — zvlášte keď vidí, ze je Betka šťastná s ním. Ba zdá sa mu, že s Adamom prisťahovalo sa kus lepšieho života do domu. Je pilný, starostlivý hospodár, dobrý zať a nežný manžel. Z Betky stala sa veselá žienka: je ustavičný smiech a spev, a zastáva úkol gazdinej ešte vzornejšie. Veru keď tak Lučina uváži všetko dokola, nie neprávom zdá sa mu, že už-už pustnúcu chalupu Adam zmenil v lastovičie hniezdko.

„Nemusíte vy, tatíčko, nič robiť, spustite sa len na nás mladých,“ vravieva Adam často. A on sa spustil. Celá jeho práca záležala v tom, že zaniesol Adamom napletené opálky kedy-tedy do dediny speňažiť u Šmuľa. Adam bol rád, že ho v tom zastane, lebo odkedy Šmuľo priviedol si do skliepku Hániku, vždy ho niečo bodne, keď si len pomyslí, že by ta mal ísť. A veď to Lučina vždy rád vykonal. Prichádzal vždy veľmi pozde, neistým krokom, ale veľmi veselý. Mnoho ráz vydal sa do dediny i bez opálok a peňazí, a prišiel vždy dobrej vôle.

— To mi je divná vec, vravel raz Adam, keď Lučina zase bol odišiel do dediny, — kde ten tatíčko berú vždy peniaze? Často nemajú ani groša a darmo predsa nikde nenalejú.

— No, to oni iste drahšie predajú opálky, a tak zostane im daktorý ten krajciar, rozhodla Betka. — Však sa preto na nich nemusíš hnevať, Adamko! Sú už starý, zijde sa im trochu posilnenia.

Keď potom večer došiel Lučina domov, veselý, usmiaty, vybalil niečo z rukáva haleny, v ručníčku zaviazané.

— Dala ťa pozdravovať Hanuľa Šmúlova, riekol Betke, — toť posiela ti kúsok cukru. Je to dobrá židovka — — a vždy sa len po tebe spytuje, lebo ste vraj boly kamarátky.

Betka udiveno pozrela na dar, a Adam sklonil hlavu. Betka

bola o veľa mladšia než Háni, a sotva spolu pár ráz prehovorily. Adam bol v rozpakoch.

— Je to dobrá židovka! opakoval Lučina. — Musel som jej sľúbiť, že vás oboch v nedeľu k nim dovediem.

— Och, čo by sme my ta chodili! ohlásil sa Adam spešne, rýchle obracajúc v rukách lyká opálky, na ktorej práve pracoval, a kloniac sa čo najviac ku práci. — Však tam nemáme žiadnej roboty, a na posedky k nim nepôjdeme!

— Keby ste chceli, aj robota by sa našla, riekol Lučina, smetajúc so stola tam nahodilé omelinky, v tvári ešte červenejší od Adama. — Už dávno nedá mi Šmuľo pokoja, nuž som mu predal hen „na Dubovej" tú kopaničku. Chmuľo akýsi! hneď na prvé slovo podal mi päťdesiat zlatých, a ono to tá „tatra" nestojí ani dvadsať... Však snáď nemáš nič proti tomu, Adam?

— Čoby, však je majetok váš, môžte si s kopaničkou spraviť, čo chcete! riekol tento, po prvý raz pocítiac akési roztrpčenie proti tesťovi a že predsa sedí len na cudzom prípecku. Ale potom v najbližšiu nedeľu bez slova schystal sa do kostola, a po kostole všetci traja zašli ku Šmuľovi. Zprvu bol Adam veľmi znechutený a rozpačitý, a ani za svet nebol by pozrel do tváre Hanuli Šmuľovej. Ale keď videl, ako sa k nim prívetive chovajú, a keď ona už po druhý raz naplnila holbovú fľašu pálenkou, osmelil a rozhovoril sa i on, a ochotne podpísal už hotovú kúpnu smluvu, ani sa veľmi nespytujúc po jej obsahu. I tak bolo to niečo v cudzej reči, a len toľko vraj, že Lučina predáva Šmuľovi kopaničku „na Dubovej" zvanú za päťdesiat zlatých, ktoré si bude od neho pomaly vyberať, a že ju Šmuľo ponecháva Lučinovi v úžitku až do jeho, Lučinovej, smrti.

„Och, ja chmuľo akýsi!" rozmýšľal Adam, spokojene kráčajúc pod večer, v nemenej ružovej nálade než Lučina, hore vŕškom k domovu. „Čo som si namyslel, že sa ona snáď bude hnevať, alebo čo, a ona ľaľa! aká kamarátka! No, veď ona má rozum, vie, že sme neboli jeden pre druhého. A čo? — veď to všetko boly len také hlúposti... "

Od toho času minuly dva roky, a obe stránky ešte vždy verne držaly sa dľa smluvy: Lučina častejšie zašiel si do dediny a Šmuľo mu ochotne nalieval. Adam staral sa verne o hospodárstvo, pracoval ťažko, tratil rovné držanie tela. Poznal, že nie je to len tak ľahko: gazdovať. Tie dva roky boly neúrodné, a tak čo sa jako namáhal, nedalo sa nič odložiť.

Zato Šmuľo musel mať dvakrát úrodné časy. Za tie krátke dva roky zmohol sa očividome. Rozšíril svoj obchod, kúpil si dobytok a vzal do prenájmu role. Pravda, jeho zárobok a veno ženino na to nemohlo stačiť, musel mať zkadiaľsi pomoc, ktorá poistila mu zapustiť korene medzi jednoduchým ľudom. On sám chválil sa, že dedil po ujcovi, a možno, že neklamal. No už držal zapletených dvoch-troch gazdov — ako sa tajne povrávalo. I jeho zovňajšok sa zmenil: chodil lepšie zašatený a tučnel. Háni držala si už k ruke slúžku a do mesta sa vždy dala zaviezť.

V jeden deň zašiel si Lučina do dediny, ale večer nevrátil sa nazpät. Betka bola veľmi strápená pre neho, i vybral sa Adam ho hľadať. Nešiel ďaleko: kde zatáčala sa cesta okolo hlbokého výmoľu, našiel ho spadnutého — mrtvého. Iste skĺzla sa mu noha na blatnatej ceste, padol do výmoľu a, naraziac hlavou na kameň, biedne zahynul. Bol už starý, slabý, a odkedy prisťahoval sa Adam a on sa spustil na neho, hynul očividome. Tá kopanička, dobre riekol kedysi, bola predsa len drahá! —

Ešte v ten deň, idúc o pohrab, zastavil sa Adam u Šmuľa. Šiel neistým krokom, veľmi ostýchave, lebo chcel prosiť Šmuľa o pôžičku. Bolo mu treba na pohrab, na kar, a on nemal v dome iba pár krajciarov. Čo tesť žil, všetko sa akosi stačilo míňať.

Šmuľo sedel v nálevni za špinavým stolom a prezeral akési písma. Jako zazrel Adama, zachmúril sa a tváril sa veľmi nemilostive. O smrti Lučinovej už bol počul.

— Čo si mi priniesol, Adam! pýtal sa, ani nepohliadnuc naňho.

— Nepriniesol som nič, ale by som radšej dačo odniesť, odvetil ten, rozpačite otáčajúc v ruke klobúk; — chcem vás prosiť, Samko, či by ste mi nepomohli s dvadsať zlatými na tatíčkov pohrab.

— Čo, dvadsať zlatých? Snáď ste už *tie* peniaze všetky minuli? nadskočil s výčitkou na udiveného Adama.

— Aké peniaze?

— Že aké! Nuž tie, čo som vám splácal za role.

„Aha, to on myslí tých päťdesiat zlatých za tú kopaničku!“ svitlo Adamovi, „a to tatíčko sami ľahko užili.“

— Ja neviem, aké poriadky ste mali medzi sebou — ale tatíčko domov nikdy ani krajciara nedoniesli. No ale ja sa nehnevám — vraví pokojne — však tá kopanička bola ich, teda tých päťdesiat zlatých tiež.

— Čo: kopanička? Akých päťdesiat zlatých? vravel Šmuľo temer krikom, no v tvári zaihral mu chytrácky úsmev. Adama to počalo mrzeť.

— Nuž päťdesiat zlatých, čo si u vás odoberali za tú predanú kopaničku.

Žid pustil sa do smiechu, ale bolo na ňom znať, že je to iba núteno. Adam už mal na mysli hnevivú odpoveď na ten jeho smiech, no rozmyslel si, prečo vlastne prišiel, a neriekol nič. Šmuľov smiech neprestával. — Háni! poď sem! zavolal do súsednej izby. Vo dverách zastala Háni, na všedný deň až veľmi vystrojená; no bolo znať, že obliekla sa chvatom, snáď práve len teraz, aby *jemu* napadol rozdiel medzi niekdajšou Hánikou z kopaníc, behajúcou boso na ľúbostné schôdzky, a terajšou Spitzerovou. Keď zazrela Adama, tak skloneného, s vráskami vo tvári, skrúšene stojacieho pred jej mužom, objavil sa pohrdlivý úsmešok okolo jej ešte vždy plných pier. Adam ho náhodou spozoroval a snáď i porozumel, lebo začervenal sa až po hrdlo.

— Počuj, čo mi toť Adam hovorí: že vraj kúpil som kopaničku od nebohého za päťdesiat zlatých! šklebil sa Šmuľo, trochu bľadší

v tvári než pred chvíľou, — ako by nevedel, že ja kúpil som síce kopaničku, ale aj lúku, roľu „na Dúhe", „pod Horou", aj „na Valoch", aj —

Adam nevedel, či sa má hnevať a či smiať na hlúpom Šmuľovi. Chcel mu pozreť do očí, ako sa pri tom tvári, no ten stál k nemu chrbtom a upreno díval sa kdesi von oblokom. Háni stála ako socha — s jej tváre sa tiež nič nedalo vyčítať. Ako by sa jej nič netýkalo.

V Adamovi vzbúrila sa vojenská krv.

— Čo si máte zo mňa bláznov stvárať, čo som, malý chlapec, či čo? vzpriamil sa hrde, zlobne dívajúc sa na Šmuľa, — však ja som neprišiel na svadu, a vy mi tu hovoríte také reči, ako bych bol sprostý.

— Aké sprosté reči? utrhol sa Šmuľo naňho, teraz už pevne pozerajúc mu do tváre, — ja hovorím len pravdu. Však si ozaj nie tak hlúpy, aby si nevedel, čo si mi podpísal! A teraz sa mi tu bude rozťahovať, ako na psa!

— Ale ja som nepodpísal to, čo vy hovoríte. Veď je to celý náš majetok!

— No veď, čo myslíš, za čo bych bol dal tých osem stoviek? kričal Šmuľo celý červený od hnevu a, nepripúšťajúc Adama k slovu, schytil akési písmo so stola. — Však ja tu mám čierno na bielom, čo som kúpil a čo nie. Ak chceš, môžeš si prečítať.

— Čože, keď tomu aj tak nerozumiem, odvetil Adam tichšie, nazrúc do písma, písaného v akejsi cudzej reči.

— No, ľaľaď ho! nerozumie, a chce sa dohadovať! Chmuľo akýsi!

Žid vyšiel z nálevne, tresnúc dvermi, len sa tak stena zatriasla. Adam skrotol. „Predsa som ho nemal tak nahnevať," rozmýšľal, stojac ešte vždy na tom istom mieste. „Kto ho vie, čo mu to aké hlúposti vošly do hlavy, a ja sprostý! som tiež hneď ako sršeň..."

— Však sa Samko nemuseli tak hneď nahnevať, vraví k Háni, ktorá počas celého výstupu ľahostajne stála o stôl opretá, Adama si ani nevšímajúc, — však som sa ja neprišiel doháňať s vami, ale som vás prišiel pekne prosiť, či by ste mi nepomohli na nejaký čas s dvadsať zlatými.

Hlas Adamov neznel viacej tak isto, ale rozpačite, nesmele. Háni znovu vzhliadla naňho s tým pohrdlivým úsmeškom, ktorý pred chvíľou ho tak dohneval, no teraz, zbadajúc ho, len sklopil oči a zaťal zuby.

— A na dlho? pýtala sa chladne.

— No, nie — tak do žatvy. Však jak chcete mať s nich dajaké písemko, nuž podpíšem.

— Načo, veď sa známe! vyriekla posmešne.

Hneď potom odišla za Šmuľom a zavrela dvere. O chvíľu vrátila sa s peniazmi v ruke.

— Tu máš sedemnásť zlatých; tri zlaté zostanú na interess — to ako do žatvy. Adam trasúcou rukou shrnul peniaze, a kým vkladal ich do mieška, Háni dodala: — A môj muž ti odkazuje, aby

si nerobil žiadne hlúposti: čo je raz medzi Lučinom a ním staté, je staté. Však potom dostaneš písmo od úradu.

— Háni! zavolal Šmuľo z izby, — nalej mu tam verdúnok pálenky!

Adamovi znovu vbehla krv do tváre, a kým Háni nalievala, zmätený vyšiel von.

V.

Od pohrabu starého Lučinu minulo pár týždňov. V chalupe, po ňom dcére a zaťovi pozostalej, nezmenilo sa nič, len Adamovi zdalo sa, že je v nej odvtedy akosi voľnejšie a útulnejšie. Adam pilne plietol opálky (bola zima, do poľa nešiel), nestarajúc sa pritom o nič, čo dialo sa mimo ich chyžky. Ba ani o tie bláznivé reči Šmuľove, čo bol vtedy o pohrabe potáral. Aby to skutočne tak bolo, ako žid hovoril, to zdalo sa mu najväčšou nemožnosťou, a preto ani nepodržal ju v pamäti. Mal dosť iných starostí: bol si umienil porobiť rozličné opravy v stavaní, to teraz zamestnávalo jeho myseľ. A k hospodárskym plánom plietly sa ešte aj iné, nežné starosti...

Z tejto tichej spokojnosti vyrušila ich v jeden deň zvláštna okolnosť: brat Martin priniesol mu z dediny od notára akési písmo. Adam rozvinul ho pozorne, obracal na všetky strany, ale nemohol z toho nič vyrozumieť: bolo písané tak akosi divno — ako nemecky alebo maďarsky — nuž darmo ho dostal do ruky. Ale ani si nad ním veľmi hlavu nelámal: však nemá s nikým nič — ani sa nevadil, ani nebil. Až keď Martin pripomenul, že rychtár dačo Šmuľa spomínal, vtedy mu svitlo v hlave.

— No veru to bude najskôr to písmo, čo mi Šmuľo povedal o ňom, riekol cele bezstarostne. — Keď som bol uňho o tesťovom pohrabe, nuž spomínal všelijaké hlúposti — a darmo čo sme sa oba nahnevali! Že vraj mu nebohí tesť boli predali všetky naše role aj lúku, a my že sme sa mu s Betou na to podpísali! A ono to predali len tú kopaničku za päťdesiat zlatých, a ani sme sa ich, chudiaka! neopýtali, či si ich už odobrali.

— To je chyba, to je chyba! kýval Martin rozvažite hlavou, — a čo, jak mu ich ozaj predali?!

— Ale čoby! však o tom ani reči nebolo! Kde by boli dali peniaze za ne? Nemali nikdy ani groša pri sebe. A chmuľo žid hovoril čosi o ôsmich stovkách.

— A keby to bolo dačo pod fígľom spravené, a teraz by nám role ozaj pobrali? zamiešala sa Betka starostlive, a bola pritom taká utrápená, že sa Adam musel usmiať.

— Jojha! aká múdra! Myslíš, že je to len tak. Ja viem, že tatíčko by nás neboli chceli ožobráčiť, nuž to ani neurobili; no a pre tých pár stoviek by si Šmuľo tiež dušu nezabil. Preto sa ja ani nebojím: to sú len také *politiky*...

Ale o pár čias presvedčil sa, že tie „politiky“ sú predsa nie tak bezzákladné, ako on zprvu myslel.

Bolo už hodne k jari, a gazdovia už chytali sa pluhov, brán, chcejúc zasiať semiačko do zeme a tak poručiť ho ochrane Božej. Prvý deň jarnej sejby, ako i žatvy, považuje sa za sviatok; gazda chytá sa pluha s nábožným vzdychom a rozsieva v zbožnej nálade. Adam tiež chystal sa do poľa, ale ako by tušil niečo, nemal k tomu takej chuti, ako po iné roky. Už bolo slniečko hodne vysoko, keď vyberal sa z domu. Roľa, na ktorú šiel, bola neďaleko, len za Ozefovou krčmou — nuž i preto nenáhlil. Avšak sotva vyšiel so záprahom pred vráta, odkiaľ bolo možno videť roľu, náhle zastal: na tej istej roli už oral dakto. Zavolal na Betku, a on sám rozbehol sa ta. A nemýlil sa: bol to Šmuľov paholok, žid sám sprevádzal ho každou brázdou. V Adamovi vzbúrila sa krv nad tou opovážlivosťou; odsotil oráča a vyhodil pluh z brázdy. Nastala svada medzi ním a Šmuľom. Oba bránili svoje právo. Žid ohražoval sa, že však má už role na svoje meno zákonne prenesené, a že Adam bol o tom úradne upovedomený. To rozľútilo ho ešte viac: vytrhol otku z pluha a vrhol sa na Šmuľa. No ten iste bol na to pripravený, lebo práve v ten okamih vyrútili sa z krčmy dvaja žandári. Ale kým dobehli, už ležal Šmuľo na zemi dokrvavený, s poprerážanou hlavou. Adama chopilo sa hneď šesť rúk — jeden žandár uderil ho po hlave, až ho krv zaliala. Práve vtedy dobehla nastráchaná Betka a, vidiac krv na tvári mužovej, padla do mdlôb.

Betku odniesli sbehnuvší sa ľudia domov, Šmuľa dopravili k Ozefovi a Adama ako odbojcu odvliekli do žalára. Vysedel si celý mesiac, a keď vrátil sa domov — utrápený, zostarený o desať rokov — započala sa pravota medzi ním a Šmuľom. Adam žaloval ho pre podvod pri predaji kopaničky — žid ohražoval sa kúpnopredajnou smluvou správne vystavenou a opatrenou podpisom nebohého Lučinu i Adamovým. Ako predané v nej boly poznačené všetky role, nezostávala mu iba chalupa, a vedel, že ak prehrá, i tá padne na zaokrytie právnych nákladkov. Šmuľa bránil advokát-žid — Adam tiež musel mať zástupcu. Ale ten nedával mu útechy: Lučina, ktorý v tom hlavne konal, bol mrtvý.

Adam chodil ako bez seba, zasmušilý, nazlostený, Betka plakala, zúfala nad budúcnosťou, ktorú pripravila im náruživosť otcova. Medzi ňou a Adamom počaly vystupovať hrádze chladnosti, na dom ako by bola sa zvalila ťažká chmúra. Nebola to viac veselosť Betkina, ktorá ho ožiarovala len pred rokom, a tá nežná láska, ktorá pretvorovala ho manželom v skvostný palác, tratila sa ako večerná zora za tieňami noci. Adam často presedel celé hodiny bez slova, hlavu v dlane, a len keď ozval sa dusený plač ženy, vtedy sa prudko zdvihol a, tresnúc dvermi, vyšiel do poľa.

Pozdejšie, keď už chýlila sa pravota ku koncu, neznosný tento pomer medzi manželmi nastúpil aspoň akú-takú blahodarnú zmenu. Adam nebol taký zasmušilý, pojala ho útrpnosť nad ženou, ktorá trpela dvojnásobne. Snažil sa znovu byť k nej pozornejším, ale to už nebol ani tieň tej nežnosti, ktorá ich predtým tak krásne pojila. Ona zase ešte úzkostlivejšie dusila v sebe slzy, a tak ich postavenie stalo sa aspoň trochu znesiteľnejším. Adam ako by už bol zvykol

na myšlienku, že prijdú o všetko, a musí sa chopiť tých plánov, ktoré kedysi bol rozvažoval, idúc s Martinom do kostola. Ale teraz necítil k ich uskutočneniu žiadnu oduševnenosť, žiadnu silu. Jeho duševná pružnosť ako by bola zlomila sa tam o steny žalára, keď, trápený túhou po svobode a tej drahej bytnosti tam v malej chalupe, šialenou zúrivosťou tĺkol zaťatými päsťami na vlhkú stenu. Teraz už zúriť neznal — do duše zasadla mu istá ľahostajnosť, ktorá vyvinovala sa mocnejšie a mocnejšie. Teraz už nerozmýšľal o budúcnosti, neľakal sa jej — jeho myseľ zamestnávala sa veciami cele ľahostajnými, ktoré sa ho ani zďaleka netýkaly. A keď i napadly ho starosti, necítil už tak veľmi ich ťarchu.

VI.

Vedel, ak Šmuľo vyhrá, že privedený bude na žobrácku palicu — a nielen sám, ale i jeho žena. Videl pred sebou celú budúcnosť — a predsa pri poslednom pokonávaní vypočul výrok, ktorý pozbavil ho celej živnosti, tak chladne, ako by sa ho to ani netýkalo. Šmuľo, ktorý tiež bol prítomný, čakal, že bude zúriť, prosiť, plakať, a zadivil sa, vidiac ho tak pokojného, ako by ani nebol porozumel slovám sudcovým.

Vyšiel zo siene na chodbu, pohľadal si klobúk a vydal sa na zpiatočnú cestu k domovu. V meste bol jarmok; na rynku tmolil sa zástup kupcov a predavačov. Adam zamiešal sa medzi nich, vyhľadával najväčší stisk, a temer dobre mu padlo, keď ho v tej tlačenici socali, strkali a tlačili. Po dlhom napnutí, s ktorým očakával výrok, zvládla nad ním akási príjemná ochablosť — príjemná za to, že zastrela pred ním všetko to, čo sa s ním stalo a čo ho očakáva. Za ňou nastúpila zvedavosť: so zvláštnou pozornosťou všímal si všetkého, čo bolo vôkol neho. Bavilo ho všetko: i ten krik predavačov, i jednanie sa kupujúcich. „Snáď bych si vypil?“ rozmýšľal, zastaviac sa pri dverách jednej z krčiem. Bola plná ľudu; pili, rozprávali, smiali sa, búchali na stoly. Ošklivý zápach liehovín a výparov vystupoval až na ulicu. Adam už dávno nebol v krčme, teraz zarazil ho ten zápach a pripomenul mu, že práve taký rozširovalo dýchanie Lučinovo, keď kedy navrátil sa od Šmuľa. V tom okamihu pocítil neopísateľnú ošklivosť, a odvrátiac zrak od nepekného obrazu, vydal sa na cestu k dedine.

Bolo to pred Vianocmi, sňah v hrubej vrstve ležal po poli. Chôdza bola ťažká, nohy borily sa mu do sňahu, tak že potáčal sa ako opilý. V celom tele cítil akúsi ustalosť, ktorá však bola mu veľmi príjemná. Bolo popoludní, sluiečko jasne svietilo na bielu sňahovú nivu, ktorá ligotala sa, až oči urážalo. „Ba čo sa to tak ligoce?“ rozmýšľal v divnom rozpoložení mysle, kladúc si ruku na oči; „ako by na zemi bola samá iskra, a to len voda, zmrznutá voda!“ Ponad neho preletel kŕdeľ vrán a sadol neďaleko na cestu; nebály sa ho, cele bezstarostne sbieraly po ceste. Adama to bavilo. Zastavil sa, pozorne sledujúc každý ich pohyb. Dve vrany počaly prenikave krákať, hašteriť sa, jedna druhú uderila krýdlom. „Ešte

sa im chce biť!“ rozmýšľal, ako by nič iné na svete ho nezaujímalo. „No čo by sa nebily? veď nemajú žiadnej starosti. Keď chcú, sú tu — keď nie, odletia. Ba čo to len kváka — keby ja rozumel! Vrany vedia o každom zakopanom poklade, ale tá nepovie — lebo nemôže...“ Pošiel ďalej a keď vrany nič neuletely, zalúčil klobúk medzi ne. Nastráchané rozletely sa, žalostne krákajúc. Rozosmial sa.

Bolo mu teplo a jasno, a v ušiach znelo mu akési cenganie, ktoré upomínalo na teplé, jasné, letné noci, keď s inými pásal po lúkach. Brodiac sa v snahu, dumá o svätojánskych nociach, v nichž toľko tajomného kúzla, prelesti, že to nemožno vyriecť, poňať, iba precítiť. Ležíš na mäkkom polozvädlom sene, jehož vôňa omamuje ťa, pozbavuje schopnosti myslenia. Stádo pasie sa na pohrabanom, počuť iba hryzenie a kedy-tedy štrkot retiazky, no nevidíš nič, lebo dovôkola polotemno noci vlažnej, vonnej. Hneď za tebou žblnkotá potôčik, nad ním, viacej tušíš ako vidíš, štihlé pne a husté koruny jelší, na neďalekej oráčine s druhej strany potôčka hudú švrčkovia. Nad tebou širošírá plachta nebies a na nej hviezda pri hviezde. Zahľadíš sa hore do toho jasotu a mihotania, a zdá sa ti, že nehudú to svrčkovia, ale že rozzvučaly, rozspievaly sa to tie zlaté body tamhore, že nežblnkotá to potôčik, ale v hrudi tvojej prelieva sa niečo rýchle, mohutne, zabraňujúc dýchanie, a dvíha ťa to, unáša hore, hore do výše, až to nebo a tie hviezdy zdajú sa blízko, blízučko, len ruku vystreť... A tu zavznie to cenganie; zprvu len kdesi v diaľke, nejasno, potom zrejmejšie a zrejmejšie, až počuješ ho pri samom uchu: to stračena, tá so zvoncom na krku, zunovala pašu a prišla uložiť sa.

Na ceste skutočne zavznelo cenganie; po ceste smerom k dedine ubiehaly sane, a na nich tri ukrútené postavy. Adam sa obzrel, no nechce sa mu vyhnúť. Sane priletely bližšie, pohonič zavolal, aby vyhol s úzkej cesty, ale on len obzrel sa trochu. Až cítil, že sú už celkom blízko, chcel odskočiť, ale v tom sotilo ho na bok — svalil sa do snahu. Rýchle vstal, pohonič obrátil sa a švihol ho bičom po tvári. Zo saní ozval sa hlasný smiech — práve taký, ako vtedy pri záhradke, keď sa s Betkou zasľúbili.

Bola to Háni Spitzerová, ktorá vidiac ho takého nahrbeného, v ošúchanej halene, tvár samá vráska a k tomu v nej výraz netečnosti, robiaci ho akýmsi blbým — zasmiala sa. Nie jemu — ale tej svojej dávnej pošetilej láske, ktorá viedla ju, s batôžkom v ruke, k dverám chalupy Hrehošovie...

Adam zaškrípal zubami a pustil sa za saňami, no tie boly už hodne ďaleko. Na ceste cítiť len zápach Šmuľovej cigary a počuť, ako on, zachádzajúc sa smiechom, vraví (čomu Adam pravda nerozumie): „Komický výstup! Komická postava!“

Otriasol snah s haleny a šiel ďalej, teraz už bystrejším krokom. Na ľavom líci počalo ho niečo páliť: siahol si ta rukou a zakrvavil si ju. Zase zaškrípal zubami. Teda nielen že zničil ho hmotne, že vydriapal mu z hrsti tú hrudu — i telesne mu ubližuje! „Čo som mu ja urobil?“ spytuje sa sám seba, utierajúc si líce dlaňou, z kto-

rého ešte vždy vymokala krv. „A prečo ma prenasleduje?... Ako smiala sa ona nado mnou. Prečo sa smiala? Preto, že som ja žobrák — žobrák, a ona je pani. Som žobrák!“ opätuje si ešte raz a cíti akési uspokojenie, keď sám pomenuje sa tým menom, ktoré označuje najbiednejšieho ľudského tvora. „Ona ma ožobráčila! A Boh díva sa na tú krivdu!“ povráva si ďalej a v duši jeho vzbúril sa zrazu ošklivý vzdor, zahlušujúci vieru v Božiu spravedlivosť; „ani Boh nedbá o mňa, a predsa neprevinil som sa tak veľmi proti nemu. Ani Boh nedbá o mňa, keď mi dáva zhynúť...“

Nebol sám sebe podobný. Myšlienky vírily mu v hlave, horúčosť trápila ho a hrdlo ako by svierala kási neviditeľná železná ruka. Šiel rýchlejšie a rýchlejšie — dedinu obišiel, a keď dochádzal ku prvým domcom kopanickým, chôdza temer zmenila sa v beh. Bolo už šero, keď zazrel malý domček na úpätí vŕšku. Inokedy pozdravoval ho s jasaním v duši, dnes a od istého času vidí ho cele inakším, nedojme ho, nevzbudí žiadne milé pocity. Stíšil krok, váha; tak nerád vojde dnu, bárs vie, že *ona* ho čaká. Inokedy tá myšlienka, že ho žena očakáva, bola mu milá — dnes mu je mukou. Stojac tu pod strechou tej chalupy, ktorú onedlho bude museť opustiť, znovu napadly ho tie city, s ktorými ubiehal k domovu, a zase, ako pred hodinou, nie je schopný súvislej myšlienky. Vie iba to, že je zničený — zničený! a verí, že nemožno tak ďalej žiť... Žiť nemožno — a umrieť tiež nie...

„A prečo nie?!“ zachechtal sa divoko, stojac na podstene. Hrozná myšlienka preletela mu hlavou a zatemnila všetok um i rozvahu. Upadol do abnormálneho stavu, a predsa, keď dotkol sa rukou rebríka, ktorým vychádzalo sa na povalu pre krm, ruka zatriasla sa mu. Ohliadol sa dokola — všade desné ticho a tma. Rýchle, ako zlodej, vyšiel na povalu a šmátrajúc potme na hrade, našiel povrázok, do ktorého viazaval krm. Svieral ho v ruke kŕčovite, ťažko dýchajúc, cvakajúc zubami a upierajúc oči do temnej, mrazivej, príšernej noci — — —

Z izby ozvalo sa jemné slabučké zaplakanie.

Z hrdla Adamovho vydral sa neurčitý zvuk. Pohodil povraz, sletel s povaly a vrazil dnu. U kolísky svojho práve narodeného synka vrhol sa na kolená a vypukol v hlasité štkanie, kým chudá ruka jeho ženy bezvládne spočívala mu na hlave.

* * *

Proroctvo starého Ozefa splnilo sa.

Zvuk bubna, ozvavšieho sa pri predaji domku Adama Hrehoša, bol iba pochodom ku ďalším podobným výstupom. Ním zahájil Šmuľo a jeho súverci svoje účinkovanie. Muška ani nenazdá sa, až zapletená je v sieti pavúkovej, z nejž ťažko je vymotať sa — k novému pokojnému žitiu. Adamovi podarilo sa to: nad priepasťou hmotného úpadku a duševnej ochablosti založil nový život, ktorý posvätil žene a dieťaťu. Malá chalupa Martinova je chrámik rodinnej lásky, prácou posvätený.

Moderná astronomia.

Prednášky dr. *Jána A. Wagnera* v slovenskom akad. spolku Tatrane vo Viedni.

I.

Úvod.

12. novembra 1892.

S dovolením slávnej správy slovenského akademického spolku Tatrana dovoľujem si týmto otvoriť cyklus prednášok, ktorému dám súhrnné meno *Moderná astronomia*. Obznámiť Vás tu chcem so základmi vedy, ktorej som sa venoval, no za ktorú — hnaný žitia nevoľou, ako básnik hovorí — nemôžem tak pôsobiť, ako by to bola žiadosť duše mojej. Ale záluba, ktorú našiel som vo vede tejto už ako gymnasista, ktorej žil som aj, keď otvorily sa mi brány vysokých škôl, pretvorila sa vo mne v istú povinnosť: slúžiť vede te', pracovať za ňu, a keď je to aj len v skromnom krúžku. Robím tedy zadosť svojej vnútornej povinnosti, keď šíriť chcem aj medzi vami známosti o tej krásnej vede, ktorá odkrýva pred nami rúško, nímž zakryté sú hlboké tajnosti všehomíra, a teším sa, že môžem oboznámiť Vás, rodní bratia, s touto disciplinou, a srdce moje uspokojí sa, jestli budem môcť aj len máličko rozšíriť kruh Vašich známostí.

Objem vedy, jejž základy Vám tu predniesť zamýšľam, je tak nesmierny, že jednotlivec, ani čo by dosiahol snáď veku Methusalema, nie je ho v stave úplne ovládať. V astronomii moderná zásada delenia práce obdržala už tiež občianskeho práva: jeden zaoberá sa jedine vyskúmaním mesiaca, druhý venuje celý život svoj bádaniu ohromných elementárnych prevratov, ktoré dejú sa na slnci; jeden odkrýva drobné asteroidy, iný loví zase kométy; tento celý život svoj stíha drobné hviezdičky, kedy zjavia sa mu na vlákne jeho ďalekohľadu, tamten zase píše kolonny čísel ustavične, by časove zistil daktorý zjav nebeský. Nečakajte tedy odo mňa, že nastolím Vám tu všetko, čo patrí do rámca astronomie až do najmenších maličkostí, čas mne vymeraný je na to prikrátky a sily moje k tomu prislabé, a preto usporím sa len na pár čŕt, ktorými len ako by som chcel nakresliť kontúry toho velebného obrazu, v ktorom kochať môže sa len ten, kto vhĺbi sa celý do bádania utešených zjavov nebeských.

Hoďme predbežne niekoľko pohľadov do minulosti, prizrime sa práci nositeľov starej kultúry, by tým lepšie mohli sme potom pojať veľkolepé výdobytky modernej astronomie. Že oproti zjavom nebeským neboli tamtie staré národy ľahostajnými, toho dôkazom sú pamiatky drievnych časov, v ktorých ustavične stretáme sa s dátami, vztahujúcimi sa na pozorovania astronomické. Starí *Číňania* pozorovali pilne nebo. Pamiatky čínske hovoria, že už okolo roku 3400 pr. Kr. pozorované boly zjavy nebeské a najstaršie pozorovanie astronomické, zaznačené v annáloch astronomie, patrí tiež

Kytajcom. Bola to vlasatica, pozorovaná r. 2296 pred Kr. — Predkovia teraz týraného domorodého obyvateľstva *Východnej Indie* tam v drievnych časoch tritisíc rokmi pred Kristom boli tiež dobrými pozorovateľmi neba. — Starý *Babylon* bol tiež strediskom učenosti starej doby a odtiaľ datujú sa až po naše dni viaceré výdobytky pozorovacej astronomie. Tam bolo aj hniezdo povestného „družstva chaldejov", týchto zakladateľov ešte v stredoveku panujúcej astrologie. „Začiatky najstaršej kultúry najdeme tedy tam — hovorí Maedler — kde vlievajú sa do mora veľké rieky; v Asii sú to rieky párne. Kde Hoangho a Yantsekiang svoje spojené vlny posielajú Východnému moru, tam stojí kolíska národa toho, ktorý tisíc letmi prv má tlač, kompas a pušný prach, než my. — V horúcom juhu, kde Ganges a Buremputer, ponáhľajúc sa do zálivu Bengálskeho, vlažia najúrodnejšie a najbohatšie kraje zeme našej, tam povstala kultúra Indie, rozširujúc sa odtiaľ po severe a juhu, vynikajúc zvlášte svojou dobrodružnou, fantastickou podobou, ako by práve zodpovedať chcela horúčosti širokých rovín indických. — A na západe, tam, kde Eufrat a Tigris vlievajú sa do mora Perského, tam najdeme starý Babylon a v ňom družstvo chaldejov, ktorí už dvetisíc rokov slávnymi sluli, keď Hellas začala vývodiť vo vývoji ducha ľudského."

A čo Vám mám povedať o posvätnej ríši *Egypta*, kde teraz len začínajú odokrývať pilní egyptologovia pamiatky starej, na vysoký stupeň vyšinuvšej sa kultúry? Známe Vám budú iste veľkolepé pyramidy v údolí Níla neďaleko Gizeh. Známo vám bude aj to, že v období asi od štvrtého tisícletia do štvrtého storočia pred Kr. panovalo nad Egyptom 30 dynastií — a drievne pamiatky tie ďakujú pôvod svoj kráľom zo štvrtej dynastie. Bez preháňania povedať tedy mohol Napoleon svojim vojakom, shromaždeným okolo pyramíd: „Bojovníci, dokážte chrabrosť, tisícročia dívajú sa na vás!" Staviteľmi pyramíd, menovite tých väčších, boli kráľovia Chufu (Cheops), Chafra (Chefren) a Menkara (Mykerinos). O účeli týchto zázrakov starého sveta povstaly rozličné hypotésy. Vyskytla sa i mienka tá, že na nich rozžaté boly ohne v dobe rozvodnenia sa Níla, aby tak aj nocou chrániť mohli ľudia životy svoje pred povodňou. Pravdepodobnejšia, ba môžme povedať istá je mienka tá, že pyramidy boly veľkolepé náhrobníky králov, ichž mená aj teraz nosia. A skutočne, v pyramide, zvanej Mykerinos, našli sarkofag aj s mumiou — nápis potvrdzuje, že to mumia príslušného kráľa. V pyramide Cheopsa našli sarkofag, ale bez mumie; ľud ešte v pozdejšie časy tak rozľútený bol na toho kráľa, ktorý tyranským spôsobom hnal poddaných svojich ku stavbe svojho náhrobníka, že po smrti jeho z pomsty vyhodil mrtvolu jeho z pyramidy. Ale čo nás zaujíma, to je, na čo Piazzi Smyth poukázal, že pyramidy sú aj dôkazom astronomického vzdelania starých Egypťanov. Pyramidy stavané sú prísne dľa smeru sveta — štyri strany ich základu namerené sú v štyri strany sveta. Ba aj iné dalo by sa vybádať. Južná plocha pyramíd je tak naklonená, že Sirius v ten čas, keď kulminoval, kolmo svietil na plochu túto. Sirius je najjasnejšia

hviezda južného neba. Akiste známe vám bude súhvezdie Kosy alebo Oriona. Tri jasné hviezdy jedna vedľa druhej tvoria opasok tohoto Titana, jedna plece, druhá jasná zase koleno. Keď predlžite tie prvšie tri, prijdete ku veľmi krásnej hviezde, ku Siriusovi, ktorý je v súhvezdí Malého Psa. Sirius práve vtedy vysvobodil sa z lúčov slnečných, keď Níl ročne zaplavil Egypt — bývalo to vtedy asi v mesiaci júni. Sirius považovali tedy za viac-menej posvätnú hviezdu a i rok svoj počínali Egyptčania zjavením sa Siriusa. A nie náhodou patrí do súhvezdia Malého Psa, ba môžeme predpokladať, že názov ten pochádza od starých Egyptčanov. Práve ako verný pes stráži vraj dom a brechotom oznamuje dáke nešťastie, tak i Sirius svojím zjavením oznamoval, že valia sa vlny Nílu, lebo veď rozvodnenie sa Nílu mohlo byť nešťastím, keď prišlo ono nepredvídane, nie však keď človek prichystaný bol na hosťa.

O výkonoch spomenutých národov na poli astronomie najdete zprávy po všetkých spisoch kultúrnych dejín, no mlčí sa o jednom veľkom národe, a preto pokladám si za povinnosť zmieniť sa aj o tomto, o starých *Slovanoch*. Bádania v tomto smere sú ešte nedostatočné a ja chcem len na jednu okolnosť poukázať, ktorá napadla mi pri sostavovaní môjho dielca *Nebo a zem*. Čítal som práve vtedy v istej mytologii o svätení znovuzrodenia prírody u starých Slovanov. Toto svätenie patrilo Turovi — a svätenie to najdeme aj u iných indo-germánskych národov. Naše svätodušné sviatky menujú sa aj Turícami — meno to zdedené tedy od našich praotcov, ktorí na jar Turícami oslavovali Tura. A na nebi, tam tiež najdeme súhvezdie Tura alebo Býka, slnce tam v starom veku v čas turíčny nachodilo sa v znamení Tura. Či už tento jeden príklad, táto súvislosť nedokazuje dostatočne, že i naši predkovia nelnuli len k hmote, ale radi skúmali aj zjavy nebeské?

Všetky tu spomenuté drievne národy pozorovali nebo hviezdnaté, zaznačili pozorovania svoje a tým urobili ohromnú službu astronomii novovekej, ktorá, kritisujúc prísne každé poznačenie, vykorisťuje ich pri mnohých pádoch. Ale o dákom spracovaní tých dát, o utvorení dákeho systému astronomického u národov práve spomenutých stopy nenajdeme. Až *grécki* učenci, nadchnutí zvláštnym, za filosofovaním uháňajúcim sa duchom, vybudovali celý systém astronomický, ktorý stal sa základom hvezdárstva v starom veku, celým stredovekom, až kým nezačaly vychodiť zore hvezdárstva moderného v 15. století. Učenia gréckych astronomov, menovite najväčšieho hvezdára veku starého, Hipparcha (v 2. století pred Kr.), složené boly vo veľkom diele Claudiusa Ptolemaiosa (v 2. století po Kr.), zvanom Μεγάλη Σύνταξις, známom hlavne v preklade arabskom z roku 827 pod menom Almagest. Dielo toto stalo sa zákonníkom hvezdárskym po celý stredovek. Dľa učenia tohoto zem zaujíma stred celého sveta, okolo zeme pohybuje sa mesiac, slnce a planéty a celá obloha nebeská. Už grécki astronomi, z toho pozorovania, že mesiac vidí sa nám byť raz väčší, raz menší, súdili, že mesiac je raz bližšie ku zemi, raz zase ďalej od nej. Aby toto vmiestiť mohli do rámca učenia svojho, utiekať sa museli ku všeli-

jakým hypotésam. Rozumovali na príklad tak, že ovšem mesiac, slnce, planéty točia sa okolo zeme v kruhu — a zem nezaujíma stredobod toho kruhu, ale nachodí sa von zo stredobodu — ex centro — tak povstala *teoria excentrických kruhov.*

Sústava Ptolomaiova dala tedy zemi privilegium stredobodu celého všehomíra: zdaniu daný význam apodiktickej skutočnosti. Možno síce, že ani samému osnovateľovi geocentrickej sústavy nebolo na mysli chceť naoktrojovať každému svoju nauku, ako učenie essenciálne pravé, — možno, že on svojej sústave chcel dať len ráz čisto matematický, možno, že preňho pohyb planét a celého neba kolo zeme bola len matematická formula — aj moderný geometer vidí v prímke, v rovnej čiare, len časť kruhu nekonečného objemu, nad čím by sa však z metafysického ohľadu dalo aj dišputovať —, a možno, ba isté je, že našlo sa mužov dosť už v starom veku, ktorí diametrálne stáli s naukou Ptolemaiovou — no temer dve tisícročia boly oputnané nepravou naukou, ktorá tak sa zakorenila, že pravda len ťažko-ťažko dobyť sa mohla víťazstva. Veľkí duchovia boli povolaní rozžať pochodeň, ktorej svetlo predrať sa malo tmou tisícletou, a z veľkých duchov tých na prvom mieste stojí veliký *Mikuláš Koperník.*

„My jsme dali Uhrům Zriniho,
Němcům Husa, Vlachům Koperníka,“

hovorí básnik. Nie, Talianom sme my nedali nášho Koperníka, ale ak dali sme ho volakomu, tak dali sme ho celému svetu. Pravda, o jeho pôvod viedol sa menovite v našom století tuhý boj — Nemec privlastňoval si ho za svojho, Slovan taktiež, a keby sme ten boj argumentov ako taký považovali, keby sme národnostnú otázku preložili už ta do 16. stoletia, keby sa už vtedy boli fabrikovali odrodilci façony 19. stoletia, vtedy povedať by sme mohli, že boj ten nie je ani teraz ukončený. No nás uspokojí to, že Koperník učil sa od svojej matky hlaholom slavianskym, že základy k svojim bádaniam nadobudol si na krakovskej universite od vehlasného učenca poľského Brudzewského a že medzi najlepších priateľov svojich počítal čiročistých Slavianov. Koperník narodil sa r. 1473 v poľskom meste Torune, študoval na krakovskej universite, išiel do Talianska, stal sa doktorom medicíny a potom kanonikom. Jeho epochálne dielo *„De revolutionibus orbium coelestium libri VI.“* Norimbergi 1543 rozumie sa urobilo ohromný prevrat; ešte aj luza poštvaná bola proti nemu a chcela vypáliť knihtlačiareň, z ktorej mala vyjsť tá prvá hviezda modernej astronomie. „Čo ja viem, to nechce luza, a čo luza chce, to ja neviem,“ hovoril Koperník. No Koperník len začal, jeho nauka musela byť zdokonalená. Menovite čo týka sa podoby dráh, ktoré opisujú planéty okolo slnca, tu opieral sa ešte o učenie Ptolomaiovo. Dľa Koperníka pohybujú sa planéty v excentrických kruhoch okolo slnca. Prvým takým, ktorý zdokonalil nauku Koperníkovu, bol Kepler. *Johannes Kepler* narodil sa 27. decembra 1571 vo Würtembergu. Zdržoval sa za čas v Štýrsku, potom keď kráľ Rudolf, milovník alchemie a astrologie, povolal Tychona Brahe, slávneho astronoma dánskeho, na svoj dvor a postaviť mu

dal v Malých Benátkach neďaleko Prahy hvezdáreň, utiahol sa aj Kepler ta. Tu pozoroval spolu s Tychonom a poučil nás o podobách dráh planetárnych. Zomrel 15. novembra 1630 v Regensburgu, kam vybral sa na snem žiadať si za dlhší čas zaostalú gážu svoju. K týmto dvom druží sa statne *Isaac Newton*, narodený 15. decembra 1642 vo Woolsthorpe v Anglicku. Študoval na cambridgeskej universite a keď roku 1666 vypukol tam mor, utiahol sa do svojho rodiska. Odtiaľ datuje iste známa Vám anekdota o jablčku. Newton v myšlienkach zanorený sedel vo svojej záhrade, keď jablčko padlo so stromu. Začal rozmýšľať, či nepadlo by to jablčko so stromu, keby jabloň bola vyššia, keby bola na míľu vysoká, keby tak vysoká bola, ako ďaleko je od nás mesiac. Padnúť by muselo tiež — mesiac priťahuje tiež naša zem, preto točí sa okolo zeme. Takto objavený bol zákon všeobecnej gravitácie. Newton zomrel 20. marca 1727.

Toto boli traja zakladatelia modernej astronomie; Koperník odpovedal na otázku *čo?* Kepler na otázku *jako?* a Newton na otázku *prečo?* Zakladateľmi modernej astronomie stali sa synovia troch veľkých národov, národa slavianskeho, germánskeho a anglosaského, a k týmto druží sa syn štvrtého veľkého národa, národa románskeho, Italian *Galileo Galilei*, ktorý, takmer by som povedal, stal sa popularisátorom nauky Koperníkovej, lebo svojím ďalekohľadom každého na vlastné oči presvedčiť mohol o učení modernej astronomie. Galilei narodil sa 15. februára 1564 v Pise. Už zavčasu začal hlásať nauku Koperníkovu, no s mnohých strán bol prenasledovaný, ba v Ríme aj prísahou odvolať musel učenia svoje. „A ona sa predsa pohybuje,“ šeptaly pery starca. Zomrel 8. januára 1642.

Tu som Vám predstavil zakladateľov modernej astronomie, pár črtami chcem ešte dnes predviesť Vám výsledky tých bádateľov, chcem Vám predstavit *svetový systém* dla moderných názorov. Vo vesmíre roztratené sú slncia, centrá planetárnych sústav. K týmto patrí aj naše slnce. Okolo slnc pohybujú sa planéty, okolo planét mesiace. Takých slnc vo vesmíre je nekonečné množstvo a ony tvoria zase sústavy vyššieho stupňa. Týmto vidíme tedy, že zem naša nemá žiadneho privilegovaného miesta vo vesmíre, vesmír preplnený je rozdielnymi svetmi. My nepozeráme teraz na hviezdy, ako jedine na okrasu nebies, my vidíme v nich družky zeme našej, obydlené snáď práve tak, ako táto.

Týmto končím tento úvod ku svojim prednáškam, v ktorých bude reč

1. o pohyboch telies nebeských;
2. o prostriedkoch pozorovaní astronomických a o fysike a topografii neba a
3. o praktickom význame astronomie.

II.

Pohyby telies nebeských.

26. novembra 1892.

V minulej prednáške svojej rozložil som Vám počiatky modernej astronomie, poukázal som na jej rozvoj, zvlášte však vyzdvihnúť som chcel zásluhy Slovana Koperníka, Nemca Keplera, Brita Newtona a Italca Galileiho. Dnes prichodí mi bližšie obznámiť Vás s bádaniami týchto mužov a tak obznámiť Vás so základmi nebeskej mechaniky.

Vieme už, čo je Koperník v astronomii, vieme už, čím si vydobyl slávu Kepler, čím veľký Newton — no dobre bude, keď radom pustíme pred duševnými očami našimi vydobytky novej astronomie v poriadku svojom chronologickom. Začať musíme tedy zase s Koperníkom. V epochálnom diele svojom, z ktorého pôvodca na smrteľnej posteli dostať mohol ešte výtisk, mokrý ešte od tlače, podal nám prvé veľké učenie astronomie modernej, časom pravda trochu zmenené: slnce stojí nepohnute, okolo slnca točia sa planéty v kruhoch excentrických, a síce v tomto poriadku: Merkur, Venus, naša Zem, Mars, Jupiter a Saturnus; okolo zeme točí sa mesiac v kruhu excentrickom. Zem pohybuje sa mimo toho kolo osi svojej, a to je príčinou, že nám zdá sa ako by celá obloha nebeská raz za deň zatočila sa kolo zeme.

Na to prišiel Kepler. Kepler, ako som spomnel, dostal sa roku 1600 do Česka, kde pre slávneho dánskeho astronoma Tychona Brahe zariadená bola v Malých Benátkach na ten čas dosť dobrá hvezdáreň. Kepler bol znamenitým pozorovateľom a zvlášte venoval sa pozorovaniu planéty Marsa. So svojím majstrom pozoroval ho zo dňa na deň, značil každé pozorovanie prísne a výsledok tej namáhavej práce bolo dielo: „*Astronomia nova αἰτιολογητος, seu physica coelestis tradita commentariis de motibus stellae Martis ex observationibus Tychonis Brahe*,“ dielo, ktoré uzrelo svetlo na českej pôde, v Prahe roku 1609. V tomto diele jasne dokázal Kepler, že Mars nemôže sa pohybovať v kruhu okolo slnca, ale že dráha jeho je ellipsa. V diele tomto podané sú prvé dva zo známych troch zákonov Keplerových. Ony znejú:

1. Planety pohybujú sa okolo slnca nie v kruhoch, ale v ellipsách, slnce nenachodí sa v strede týchto ellíps, ale v jednom z ich ohnísk.[1])

---

[1]) *Ellipsa*, populárne rečeno je roztiahnutý kruh. Ináče: ellipsa je zatvorená krivka tej vlastnosti, že súčet vzdialeností bársktorého bodu jej obvodu od dvoch daných bodov je vždy stejný. Tie dané body sú *ohništia* ellipsy, ich vzdialenosť od stredobodu menujeme *výstrednosťou* ellipsy; čím väčšia výstrednosť, tým roztiahnutejšia je ellipsa. Každá čiara, ktorá spojuje dva body obvodu a ide stredobodom elllipsy, menuje sa osou, menovite tá, ktorá ide aj oboma ohništami, *veľkou osou* ellipsy. Ľahko nahliadneme, že pohybujúce sa teleso niekedy je najbližšie telesu centrálnemu, okolo ktorého sa pohybuje, vtedy je v *periheliume* (planéty), poťažne v *perigeume* (mesiac), raz zase najďalej, v *apheliume*, poťažne v *apogeume*.

2. Radii vectores týchto ellíps prejdú v rovnom čase rovné priestory. [1])

Tretí zákon obsažený je v diele „*Harmonices mundi Libri V*“ Lincii 1619, a zneje:

3. Štvorce časov, ktoré potrebné sú, by planéty obišly raz slnce, sú v takom pomere, ako kostky veľkých osí patričných ellíps [2]). Zákon tento umožňuje nám, keď dané časy, v ktorých obídu dve planéty slnce a vzdialenosť jednej tej planéty od slnca, vypočítať môcť vzdialenosť aj druhej z oboch planét od slnca.

Zákony tieto v podanom znení postačovaly pre vtedajší stav vedy, teraz musia byť rozšírené. Sú aj také telesá nebeské — sú to kométy, — ktoré nepohybujú sa v ellipsách okolo slnca. Prvý zákon vo všeobecnosti podať môžeme takto:

Každé teleso svetové pohybuje sa okolo stredu patričnej sústavy v daktorom prereze kužele. [3]) — A zákony tieto platia aj pre mesiace.

Takto bolo pole pripravené, keď vystúpil Newton vo verejnosť, vlastne keď zjavilo sa slávne dielo jeho: „*Philosophiae naturalis principia mathematica*“ r. 1687 v Londýne, tento kodex vied prírodných. Tu složené zákony pohybu a tu najdeme aj ten veľkolepý zákon, dľa ktorého riaďa sa všetky pohyby nebeské, ktorý známy pod menom *zákona všeobecnej gravitácie* znie nasledovne:

Telesá priťahujú sa vzájomne a to v rovnom pomere svojich hmot a v opačnom štvorcovom pomere svojej vzdialenosti.

Príťažlivosť medzi dvoma telesami je tým väčšia, čím väčšie ich hmoty a čím sú si ony bližšie. Príťažlivosť ubýva v štvorcovom pomere, — keď je vzdialenosť dva, tri, ...-krát tak veľká, príťažlivosť je štyri deväť, ...-krát menšia.

A ako prišiel Newton ku tomuto zákonu? Iste, že nezkrsla mu myšlienka tá náhodou a iste nie tomu jablčku ďakovať môžeme veľkolepé objavenie, ktoré pred očima Newtona padlo so stromu vo woolsthorpskom úchylku jeho. Newton mal v tomto ohľade už predchodcov, už pred ním pokúsili sa mnohí s väčším-menším šťastím vypátrať príčiny pohybov telies svetových. Už v starom veku najdeme mienky, dľa ktorých vraj mesiac priťahovaný je zemou, no ťažko bolo tým mienkam vydobyť si občianskeho práva

---

[1]) Každá čiara, ktorá spojuje daktorý bod obvodu ellipsy s ohnišťom, menuje sa *radius vector*. Priestor medzi dvoma takými čiarami pri tom samom uhle je v periheliume menší, než v apheliume, lebo veď tie čiary sú tam menšie. Vo smysle druhého zákona Keplerovho musí tedy v ten istý čas prejsť radius vector v periheliume väčší uhol, než v apheliume, čo znamená, že teleso v periheliume musí sa rýchlejšie pohybovať, než v apheliume.

[2]) *Štvorce* sú $2 \times 2 = 4$, $3 \times 3 = 9$, $4 \times 4 = 16$ atď.; *kostky* $2 \times 2 \times 2 = 8$, $3 \times 3 \times 3 = 27$, $4 \times 4 \times 4 = 64$, atď.

[3]) *Kužeľ* je teleso geometrické, ktoré povstáva, keď prímka, idúca vždy istým daným bodom, pohybuje sa na obvode dákej krivky vôbec, zvlášte však na obvode kruha. Daný bod je *končiarom* kužele, daný kruh *základom*. Keď preložíme kužeľou rovné plochy, povstávajú ako prierezy rozličné krivé čiary, ktoré menujeme *prierezmi kužele*. (České *kuželosečky* sa mi neľúbia.) Sú to: kruh, ellipsa, parabola a hyperbola. Posledné dve sú nie zatvorené, ich ramená idú do nekonečna.

vtedy, keď ešte málo kto staral sa o príťažlivosť zeme na jej povrchu. A v tomto ohľade prvým pionierom bol Galileo Galilei. Známa Vám bude snáď anekdota, ktorá hovorí, že Galilei raz v kostole mal načúvať kázeň, no predmet tejže nezaujímal ho veľmi; pozornosť svoju obrátil ku visiacej lampe, ktorá sem-tam sa kolembala. Prišiel domov, rozmýšľal ďalej o tých pohyboch a tak prišiel k významným zákonom kyvadla, ktoré Vám v stredných školách iste dosť ťažkostí narobily. A už tu je supponovaná príťažlivosť zeme. Zem priťahuje telesá. Z tohoto vyšiel aj Newton. Zem priťahuje aj mesiac. No to už involvovano bolo aj v zákone Galilea, ale čo nového Newton povedal, to bolo, že táto príťažlivá sila je tým menšia, čím ďalej ideme od zeme, a to ubúda z nej v štvorcovom pomere vzdialenosti od zeme. A je to celkom prirodzené. Geometria učí nás, že povrch gule je štyri, deväť, ...-krát tak veľký, keď je priemer dva, tri, ...-krát väčší. Keď si pomyslíme okolo zeme koncentrické guľaté klenutia, ichž priemery sú dva, tri, ...-krát tak veľké ako priemer zemegule a predpokladáme, že príťažlivá sila rozprestiera sa rovnomerne vo všetky strany, tak na klenutí, jehož priemer je dvakrát tak veľký, ako priemer zemegule, tá samá sila rozprestretá je na štyrikrát tak veľkom priestore, ako na povrchu zeme, alebo tam je tá sila tak rečeno štyrikrát redšia. Toto platí aj o svetle, o teple, o silách magnetických, a možno aj sám Newton vyšiel z myšlienky tejto. Ale aby zjednal platnosť zákonu svojmu, musel to aj dokázať. Sila javí sa v pohybe. Na povrchu zeme prejde teleso svobodne padajúce na zem za prvú sekundu 4 metre 90 cm; mesiac je od stredobodu zeme asi 60-krát tak ďaleko, ako povrch zeme, sila príťažlivá zeme musí tam byť $60 \times 60 = 3600$-krát menšia, alebo mesiac v prvú sekundu prejsť musí 3600-tinu 4 metrov 90 centimetrov, tedy asi 1·36 mm. A stojí to? Ovšem že! Keby mesiac nebol priťahovaný zemou, pohyboval by sa rovnou čiarou ďalej, ale takto odchyľuje sa vždy od toho rovného smeru, a tá odchýlka činí skutočne za sekundu asi 1·36 mm. A to je nepodvratný dôkaz Newtonovho zákona. Pripomeniem Vám tu jedno podobenstvo. Guľa vystrelená z dela pohybuje sa v povetrí v istej krivej čiare (ballistická krivka), a v istej vzdialenosti padne na zem. Čím väčšia sila pušného prachu, tým ďalej odletí guľa, a pomysleť si môžeme, že tá sila je tak veľká, že guľa padne až vo vzdialenosti 10, ba 20, 30, ba 100, 200 míľ na zem, ba že vôbec ani nespadne na zem, ale nad jej povrchom letí ustavične, obletí tedy celú zem. Aj mesiac môžeme považovať za takú veľkú, do všehomíra vyhodenú a zemou priťahovanú guľu.

Nuž ale pýtate sa ma, čo je to vlastne tá príťažlivosť? Na to ťažko mi Vám odpovedať — my zatvárame na túto vlastnosť látky len z jej účinkov, jej účinky hodia sa úplne do matematickej formuly — ba čo viac, tá formula zčiastky definuje nám tú vlastnosť, z Keplerových zákonov odvodiť môžeme rovno zákon všeobecnej gravitácie — ale čo je príťažlivosť, to my nevieme. V dobe našej, kde všetko doneseno do spojenia s pohybom, začali sa zaoberať aj touto vecou. Tu jedna hypotésa. „Äter, táto domnelá látka,

ktorá vyplňuje priestor svetový, pozostáva z malých častíc, ktoré nachodia sa vraj v ustavičnom pohybe. Známo, že svetlo a teplo tiež je nič iné, ako chvenie sa týchto častíc. Veď to dalo podnet i k hypotesi o äteru. Keď by ho nebolo, ako dostávali by sme svetlo a teplo od slnca, ktoré oddelené by bolo od nás prázdnym priestorom? Dosť na tom tedy, že častice äteru sú v ustavičnom pohybe, ktorý je potom pohyb lineárny. Pomyslime si teraz dve telesá nebeské, tieto sú na istú vzdialenosť jedno od druhého. Častice äteru strkajú sa do oboch tých telies; priestorom, ktorý je medzi oboma telesami, nemôže ich toľko prejsť, koľko by ich prešlo, keby tých telies nebolo, lebo veď tieto im zavadzajú a všetky tie, ktorých smer je spojujúca čiara oboch telies, odrazia sa od týchto. Na tie čiastky telies nebeských, ktoré odvrátené sú jedna od druhej, padne tedy viac častíc äteru, než na tie, ktoré sú k sebe obrátené, väčšia sila účinkuje tedy tam a obe telesá ženie jedno k druhému. Škoda len, že domnienka táto nevydrží všetky nápady, namerené na ňu. Mnoho v nej fantásie!" (Nár. Nov." č. 1. od r. 1887.)

Ale prejdime ďalej ku vývoju gravitačnej teorie a tak ku vývoju mechaniky nebeskej, nauky to o pohyboch telies svetových. Aby zákon Newtonov stal sa skutočným zákonom prírodným, bolo treba applikovať ho na rozličné pády. Newton sám začal počítať dráhy komét, no v tomto ohľade prevýšil ho jeho priateľ Halley, ktorého rozhodne postaviť môžeme za zakladateľa astronomie kometárnej. Dotiaľ boly kométy nahodilé zjavy nebeské, ktoré už svojou bizarrnou podobou staly sa vďačnou látkou široko-ďaleko rozšírenej povery. Halley ešte roku 1716 pokúsil sa vypočítať pohyb vlasatice tej, ktorá zjavila sa bola roku 1682, a počty jeho, založené na zákone Newtonovom, viedly ho k výsledku tomu, že vlasatica tá, pomenovaná neskôr menom Halleya, pohybuje sa v dráhe podoby veľmi roztiahnutej ellipsy a že roku 1758 ona zase prijde do blízkosti slnca a nanovo sa zjaví. Z tohoto vidno, že vlasatica tá potrebuje 76 rokov, aby prešla celú svoju dráhu okolo slnca, a keď tedy pohybuje sa vždy v tej samej ellipse, musela ona byť aj pred 76 rokmi, ba aj pred $2 \times 76 = 152$, $3 \times 76 = 228$ atď. rokmi viditeľná. A skutočne r. 1607 (tedy pred 75) pozoroval Kepler veľkú kométu, r. 1531 (151) Apian a kométa r. 1456 (226) narobila mnoho strachu medzi kresťanmi. Roľník Palitzsch, znamenitý dilettant astronomický, objavil skutočne Halleyho kométu na Vianocu r. 1758. Halley nedožil tento veľký triumf astronomie modernej, zomrel roku 1742. A bol to skutočne veliký triumf, ním potvrdený zákon Newtonov, a od časov Halleya mnoho a mnohokrát applikovaný bol zákon gravitačný pri počítaní dráh vlasatíc.

No najkrajším dôkazom zákona Newtonovho je iste objavenie Neptuna, o ktorom dovolíte mi tiež trochu pobesedovať. Aby astronomi kedykoľvek počítať mohli s planétami, menovite aby vopred mohli ich určiť, potrebné bolo založiť tabule ich dráh. Začiatkom našeho stoletia vynikaly svojou prísnosťou menovite tabule Bouvarda, neunavného astronoma paržskeho. Ale tabule pre pohyb Uranusa čím diaľ tým väčšmi odchyľovaly sa od skutočnosti. Bessel,

slávny astronom nemecký, nadhodil mienku, že Uranus znepokojovaný je vo svojom pohybe dákou neznámou planétou. Predovšetkým presvedčiť sa chcel o správnosti tabúľ Bouvardových — no ani opravy na nich prevedené neuspokojily hvezdárov. Bessel medzitým zomrel a Arago vyzval Leverriera, mladého vtedy ešte astronoma francúzskeho, aby rozlúštil úlohu. Leverrier vyšiel zo zákona Newtonovho, supponoval, že jestvuje dáka neznáma planéta, ktorá tiež priťahuje Uranusa a tým ruší jeho pohyb. Počítal dráhu tej neznámej planéty a vypočítal, kde by sa ona mala zdržovať. V Berlíne zhotovovali práve vtedy mappu toho miesta neba, kde by neznáma planéta mala sa zdržovať dľa výpočtov Leverrierových. Leverrier odpísal tedy 18. septembra 1849 Gallemu do Berlína, aby na tom a tom mieste hľadal novú planétu. Galle obdržal list 23. septembra a hneď večer namieril svoj ďalekohľad v zmienený kraj neba — a Neptun bol objavený!

„Hľa, to sú deje objavenia Neptuna — hovorí Flammarion — jednoduché, no pritom obdivuhodné. Objavenie toto nielen že je významné samo v sebe, ale z ohľadu filosofického stojí na prvom mieste, lebo svedčí tak o istote, ako aj o prísnosti modernej astronomie. So stanoviska praktickej astronomie je to len jednoduchá počtová úloha a najznamenitejší hvezdári ani nevideli v ňom niečo iného. Až keď bezpochybným sa stal fakt, keď objavenie bolo oznámené, keď bolo už možno videť Neptuna, len vtedy otvorily sa im oči, vtedy začali cítiť ten dojem, ktorý povstal z tohoto objavenia. Sám počtár, tento neprevýšený matematik, nemal toľko času, nevenoval si toľko práce, by vzal bol do ruky teleskop, aby presvedčiť sa mohol, že planéta je na určenom mieste. Ja myslím, že ju ani nikdy nevidel!... Preňho, do konca života jeho, astronomia obsažená bola v samých formulách, preňho hviezdy boly len centrá síl.“

Malinký hrdina.

Povesť

F. M. Dostojevského.

(Dokončenie.)

Neobyčajný šum na dvore vytrhol ma zo stavu polonepovedomého. Vstal som a šiel k oknu. Na dvore plno ekipáž, vrchových koní a zaneprázdnených sluhov. Tak sa zdalo, že všetko odchodí; niekoľko jazdcov už sedelo na koňoch; iní hostia usádzali sa po ekipážach. Tu prišlo mi na um, že mala byť vychádzka, a pomaly nepokoj začal prenikať do môjho srdca; napnute začal som vyzerať na dvore svojho koňa; no koňa nebolo, na mňa iste zabudli. Nevydržal som a razom sbehol som dolu, už nemysliac ani na nepríjemné stretnutie, ani na nedávnu hanbu svoju...

Hrozná novina ma očakávala. Pre mňa na tento raz nebolo

ani vrchového koňa, ani miesta v ekipáži: všetko bolo rozobrané, pozaujímané a ja prinútený ustúpiť iným.

Poznove zarmútený, postavil som sa na schodoch a smutne díval som sa na dlhý rad kočov, kabrioletov, v ktorých nebolo pre mňa ani najmenšieho kútika, i na vystrojené dámy, pod ktorými barcovaly netrpelivé kone.

Jeden z jazdcov pre čosi opozdil sa. Čakali len jeho, a už by boli šli. Pri bráne stál kôň jeho, hryzúc zubadlo, ryjúc kopytami zem, neprestajne striasajúc a vzpínajúc sa od laku. Dvaja koniari ostražite držali ho za uzdu a všetko opatrne stavalo sa od neho v úctivej vzdialenosti.

Skutočne, prihodila sa omrzlá okolnosť, pre ktorú mne nebolo možno ísť. Okrem toho, že podochodili noví hostia a zaujali všetko miesto i všetky kone, ochorely dva kone vrchové, z ktorých jeden bol môj. No nie mne samému prišlo zaplatiť za túto okolnosť: ukázalo sa, že pre nového nášho hosta, toho bľadého mladého človeka, o ktorom som už hovoril, tiež niet vrchového koňa. Aby odvrátil nemilú vec, domáci pán prinútený bol utiecť sa ku krajnosti: odporúčať svojho divokého, nevyjazdeného žrebca, doložiac, pre očistenie svojho svedomia, že na tom nijako nemožno jazdiť a že už dávno ustanoveno predať ho pre divokosť charakteru, jestli, ostatne, najde sa preň kupec. Ale vystríhaný hosť osvedčil, že jazdí dobre, no i hotový je sadnúť na čokoľvek, len aby mohol ísť. Domáci pán vtedy zamĺkol, no teraz, tak sa mi videlo, že akýsi dvojsmyselný a podvodný úsmev zjavoval sa mu na perách. V očakávaní jazdca, pochválivšieho sa svojím umením, on sám ešte nesadol na svojho koňa, netrpelive trel si ruky a neprestajne pozeral na dvere. Niečo takého chytilo sa i dvoch koniarov, zdržujúcich koňa a temer prestávajúcich dýchať od hrdosti, vidiac sa pred celou spoločnosťou pri takom koni, s ktorým nič nevykonáš a i zabije človeka nič po nič. Čosi podobného lstivému úsmevu ich pána svietilo sa i v ich očiach, vypučených od očakávania a tiež namerených na dvere, z ktorých mal sa zjaviť príchodzí smelec. Napokon i sám kôň držal sa tak, ako by sa tiež bol shovoril s pánom a vodičmi: viedol si hrdo a vypínavo, takrečeno cítac, že pozoruje ho mnoho zvedavých očí a pýšiac sa pred všetkými pohoršlivou svojou povesťou, navlas, ako niektorý nenapraviteľný chalan pýši sa svojimi šibeničnými kúskami. Tak sa zdalo, vyzýval smelca, ktorý odvážil by sa siahnuť na jeho neodvislosť.

Ten smelec konečne ukázal sa. Ostýchajúc sa, že tak dlho dal sa čakať a náhlivo naťahujúc rukavice, šiel nehľadiac napred, spustil sa schodami a zodvihol oči len vtedy, keď vystrel ruku chytiť za hrivu čakajúceho koňa, no zrazu bol prekvapený jeho divým vzopnutím sa a výstražným krikom celej naľakanej spoločnosti. Mladý človek odstúpil a s nedorozumením pozrel na divého koňa, ktorý celý sa triasol, ako list, chrápal od zlosti a divo ponosil nalievajúce sa krvou oči, neprestajne stavajúc sa na zadné nohy a dvíhajúc predné, ako by sa chcel vzchytiť do povetria a uniesť so sebou obidvoch vodičov svojich. Za okamženie mladý človek stál v roz-

pakoch; potom, zľahka zapálený od malého zmätku, podňal oči, rozhľadel sa a pozrel na preľaknuté dámy.

— Kôň je veľmi pekný! riekol akoby pre seba: — a, súďac dľa všetkého, na ňom musí sa príjemne jazdiť, no... no, viete čo? Veď ja nepôjdem, zakľúčil, obrátac sa k nášmu domácemu pánovi so svojím širokým, prostodušným úsmevom, ktorý tak svedčil dobrej a umnej tvári jeho.

— A predsa ja držím vás za výtečného jazdca, — na môj' pravdu, hovoril zaradovaný majiteľ neprístupného koňa, vrelo, až s vďačnosťou tisnúc ruku svojho hosťa: — práve preto, že s prvého razu prezreli ste, s akým zverom máte do činenia, doložil s dôstojnosťou. — Či mi veríte, ja, ktorý dvadsaťtri roky slúžil som u husárov, už tri razy mal som radosť ležať na zemi z jeho milosti, to jest práve toľko ráz, koľko sadol som na tohoto... darmojeda. — Tankred, braček, tu ľudia nie sú pre teba; vidno, tvoj jazdec je nejaký Ilija Muromec, i vysedáva teraz v osade Karačarove a čaká, aby ti zuby vypadaly. No, odveďte ho! Dosť mu bolo naháňať strachu ľuďom! Darmo ho len vyviedli, zavŕšil, spokojne trúc si ruky.

Poznamenať treba, že Tankred nedonášal mu najmenšieho úžitku, len darmo jedol; okrem toho starý husár prišiel pri ňom o všetku svoju bývalú remonterskú slávu, keď zaplatil báječnú cenu za nehodného darmojeda, ktorý bol vari len pre krásu... Predsa teraz bol vo vytržení, že jeho Tankred nepripravil sa o svoju dôstojnosť, prinútil peškom ísť ešte jednoho jazdca a tým vydobyl si nové, márne vence.

— Ako, vy nejdete? zavolala blondína, ktorá chcela, aby jej cavalier servant teraz bol pri nej: — vari sa bojíte?

— Na môj' pravdu tak! odvetil mladý človek.

— A vy hovoríte vážne?

— Ale chcete, aby som si zlámal krk?

— Tak sadnite si skorej na môjho koňa: nebojte sa, je krotký. Nezadržíme; v okamžení presedlajú! Ja probujem vziať vášho; nemôže byť, že by Tankred vždy bol taký neúctivý.

Rečeno — spraveno. Prostopašnica vyskočila zo sedla a dohovorila poslednú frásu už stojac sa pred nami.

— Zle znáte Tankreda, ak myslíte, že dá sa osedlať vaším slabunkým sedlom! A ja ani vás nepustím zlámať si krk; to by sme potrebovali! hovoril náš pán, affektujúc, v tomto okamžení vnútornej spokojnosti, dľa svojej obyčaje, i bez toho už affektovanú a naučenú ostrosť, až hrubosť svojej reči, čo, dľa jeho mienky, porúčalo dobráka, starého vojaka a najmä malo sa páčiť dámam. To bola jedna z jeho fantásií, jeho milý, všetkým nám známy koník.

— Nože, plačko, nechceš probovať? Tak veľmi chcelo sa ti ísť, hovorila chrabrá dáma, zbadajúc ma a, dražiac, kývala na Tankreda, — vlastne preto, aby neodišla bez ničoho, keď už darmo musela sísť s koňa, a nenechala ma bez kolúceho slova, keď som bol taký nepozorný a ukázal som sa jej na oči.

— Ty iste nie si taký, ako... no, ale čo hovoriť, si známy hrdina a hanbil by si sa byť zbabelým; najmä, keď na vás budú sa dívať, krásno páža, doložila, hodiac okom na paniu M., ktorej ekipáža bola najbližšia ku schodom.

Nenávisť a cit pomsty zalievaly mi srdce, keď krásna amazonka pristúpila k nám, že sadne si na Tankreda... No neviem rozpovedať, čo som pocítil pri tomto neočakávanom vyzvaní prostopašnice. Ako by som sveta nevidel, keď zachytil som jej pohľad na paniu M. V okamžení v hlave blysla mi idea... áno, bol to len okamžik, menej než okamžik, ako vybúšenie prachu, alebo už preplnila sa miera a ja teraz razom vzbúril som sa celým vzkrieseným duchom svojím, ale tak, že razom chcelo sa mi zraziť všetkých nepriateľov mojich a pomstiť sa im za všetko a pred všetkými, ukážuc teraz, aký som ja človek; alebo akýmsi divom naučil ma niekto v tom okamžení stredovekej historii, z ktorej dotiaľ nevedel som ani litery, a v zakrúživšej sa hlave mojej mihly sa turnaje, paladíni, hrdinovia, krásne dámy, zvuky mečov, kriky, tresky-plesky tlupy, a medzi všetkými tými krikmi plachý krik jednoho naľakaného srdca, ktorý mazná hrdú dušu sladšie od víťazstva a slávy, — už neviem, či bol vtedy všetok tento nesmysel v hlave mojej, alebo, správnejšie, predtucha tohoto, ešte nastávajúceho a nevyhnutného nesmyslu, ale počul som, že bije moja hodina. Srdce moje podskočilo, zatrepotalo a už sám nepamätám, ako jedným razom soskočil som so schodov a našiel som sa vedľa Tankreda.

— A vy si myslíte, že sa ja naľakám? skríkol som drzo a hrdo, nevidiac sveta od svojej horúčky, dusiac sa od pohnutia a červenajúc sa tak, že slzy opálily mi líca. — Hneď uvidíte! A chytiac sa za hrivu Tankreda, stal som nohou do stremeňa prv než uspeli urobiť najmenší pohyb, aby ma zadržali; no v tom okamžení Tankred už bol na zadných nohách, hodil hlavou, jedným mohutným skokom vytrhol sa z rúk skamenelých koniarov a poletel, ako víchor, že všetci zhíkli a vykríkli.

Pán Boh vie, ako pošťastilo sa mi vniesť druhú nohu v letku; nechápem taktiež, akým spôsobom sa stalo, že neztratil som uzdu. Tankred vyniesol ma za mrežkové vráta, strmo obrátil sa na pravo a pustil sa mimo mrežiek, slepo, nevyberajúc cestu. Len v tomto okamžení počul som za sebou krik päťdesiatich hlasov, a tento krik ozval sa v mojom zamierajúcom srdci takým citom spokojnosti a hrdosti, že nikdy nezabudnem túto pochabú minútu svojho detského života. Všetka krv vrazila mi do hlavy, ohlušila ma a zaliala, zadlávila môj strach. Bol som bez seba. Skutočne, ako rozpomínam sa teraz, v celom tom bolo ozaj čosi rytierskeho.

Ostatne, celé moje rytierstvo netrvalo ani za okamženie, ináče rytier bol by zle obišiel. No i tu ja neviem, ako som sa zachránil. Jazdiť ja vedel som: učili ma. Lenže môj kôň podobal sa skorej ovci, než vrchovému koňovi. Rozumie sa, ja bol by som sletel s Tankreda, keby len bol mal času shodiť ma; no keď preletel asi päťdesiat krokov, razom zľakol sa ohromnej skaly, ktorá ležala pri ceste, a hodil sa nazad. Obrátil sa v letku, ale tak strmo, ako sa

hovorí, voslep, že ani teraz nejde mi do hlavy: akým spôsobom nevyletel som ja zo sedla, ako lopta, na tri siahy, a nerozbil sa na kusy, a Tankred od takého prudkého obrátenia že nesplietol si nohy. Hodil sa nazad k bráne, vztekle trasúc hlavou, skáčuc so strany na stranu, akoby opitý od zdivenia, vyhadzujúc nohy ako prišlo do povetria a každým skokom striasajúc mňa s chrbta, ako by na neho bol skočil tiger a vpil sa mu do mäsa zubami i pazúrmi. Ešte okamženie — a ja by sletel; už som padal; ale niekoľko jazdcov už letelo zachrániť ma. Dvaja z nich zastali cestu do poľa; dvaja druhí priskočili tak blízko, že dobre nerozdávili mi nohy, stisnúc s oboch strán Tankreda bokami svojich koní, a oba už držali ho za uzdu. Za niekoľko sekúnd boli sme pri schodoch.

Mňa sňali s koňa, bľadého, ledva dýchajúceho. Celý som sa triasol, ako bylinka pod vetrom, tak ako i Tankred, ktorý stál, opierajúc sa celým telom nazad, nepohnute, ako by sa bol vryl kopytami do zeme, ťažko vypúšťajúc plamenný dych z červených, pariacich sa nozdier, celý sa trasúc, ako list, a takrečeno skamenel od urážky a zlosti pre nepotrestanú drzosť decka. Okolo mňa ozývaly sa kriky zmätku, zadivenia, ľaku.

V tomto okamžení blúdiaci zrak môj stretol sa so zrakom panej M., znepokojenej, zbľadnutej a — nemôžem zabudnúť to okamženie — zrazu moja tvár obliala sa rumencom, zapálila, blčala ako v ohni; ja už neviem, čo sa stalo so mnou, no, zmätený a naľakaný nad svojím vlastným pocitom, chúlostive sklopil som zrak k zemi. No môj pohľad bol spozorovaný, pristihnutý, ukradnutý. Všetky oči obrátily sa k panej M. a, zastihnutá všeobecnou pozornosťou neočakávane, zrazu sama, ako dieťa, zapálila sa od akéhosi mimovoľného a naivného pocitu a nasilu, hoc celkom nevydarene, usilovala sa potlačiť svoj rumenec smiechom...

Všetko toto, keby pozrel so strany, ovšem bolo veľmi smiešno, no v tomto okamžení prenaivný a neočakávaný nápad spasil ma od všeobecného smiechu, pridajúc zvláštny kolorit celej príhode. Zapríčiniteľka celého zmätku, tá, ktorá do týchto čias bola nesmieriteľným nepriateľom mojím, krásna tyranka moja, zrazu hodila sa ku mne objímať a bozkávať ma. Dívala sa, neveriac očiam svojim, keď ja osmelil som sa prijať jej vyzvanie a zodvihnúť rukavicu, ktorú mi hodila, pozrúc na paniu M. Dobre neumrela pre mňa od strachu a výčitiek svedomia, keď lietal som na Tankredovi, ale teraz, keď bolo po všetkom, a zvlášte, keď zachytila, spolu s inými, môj pohľad, hodený na paniu M., môj zmätok, môj nenadály rumenec, keď konečne podarilo sa jej pridať tomuto okamženiu, dľa romantickej nálady svojej ľahkomysliacej hlávky, akýsi nový, utajený, nedopovedaný smysel, — teraz, po všetkom tomto, prišla do takého vytrženia nad mojím „rytierstvom“, že vrhla sa ku mne a pritisla ma k hrudi svojej, pohnutá, hrdá na mňa, radostná. Za minútu zodvihla na všetkých, sostúpených okolo nás dvoch, najnaivnejšie, najprísnejšie líčko, na ktorom triasly a svietily sa dve malinké, kryštálové slzičky, a seriósnym, vážnym hlasom, akého od nej nikdy nepočuli, hovorila, ukážuc na mňa: „Mais c'est très serieux, mes-

sieurs, ne riez pas!“ nebadajúc, že všetci stoja pred ňou, ako očarovaní, zaľúbení do jej svetlého nadšenia. Všetko to neočakávané, bystré jej dvíženie, vážne líčko, tá prostodušná naivnosť, tie srdečné slzy, u nej dosiaľ nepredpokladané, nakypevšie v jej večne smejúcich sa očkách, boly u nej takým neočakávaným divom, že všetko stálo pred ňou akoby naelektrisované jej pohľadom, rýchlym, ohnivým slovom a posunkom. Tak sa zdalo, že nikto nemohol odvrátiť od nej oči, bojac sa prepásť tú zriedkavú minútu na jej oduševnelej tvári. I sám náš domáci pán zapálil sa ako tulipán, a ubezpečujú, že počuli, ako potom priznával sa, že „sebe na hanbu“, skoro celú minútu bol zaľúbený do svojho krásneho hosťa. No, rozumie sa, že po tomto všetkom ja bol som rytier, hrdina.

— Delorge! Togenburg! ozývalo sa dovôkola.

Bolo počuť tlieskanie.

— Hľa, budúce pokolenie! doložil domáci pán.

— Ale on pôjde, veru pôjde s nami! zvolala krásavica: — najdeme a musíme mu najsť miesto. Sadne si ku mne, mne na kolená... alebo nie, nie! Pomýlila som sa!... opravila sa, rozchichotajúc sa a nevediac zdržať sa smiechu pri rozpomienke na našu prvú známosť. Ale, chichotajúc sa, nežne hladila mi ruku, všemožne usilujúc sa zalaskať ma, aby som nebol urazený.

— Iste! Iste! podchytilo niekoľko hlasov: — on musí ísť, vydobyl si miesto.

A v okamžení rozhodla sa vec. Tá samá stará panna, ktorá obznámila ma s blondínkou, hneď bola obsypaná prosbami všetkej mládeže, aby zostala doma a ustúpila mne svoje miesto, na čo i prinútená bola pristať, k svojej velikej protivni, usmievajúc sa a potajomne sipiac od zlosti. Jej protektorka, ktorej pridržiavala sa, môj bývalý nepriateľ a nedávny priateľ, volala jej, už galopujúc na svojom ohnivom koni a chichotajúc sa, ako dieťa, že závidí jej a sama rada by bola zostala s ňou, preto že hneď príde dážď a nás všetkých zmočí.

A ona ozaj vyprorokovala dážď. O hodinu prišiel lejak a bolo po našej prechádzke. Prečkali sme niekoľko hodín od razu v dedinských chalupách a vrátili sme sa domov už o desiatej, v mokrom, podáždivom čase. Ja dostal som malú zimnicu. V tom samom okamžení, keď treba bolo sedať a odchodiť, pani M. prišla ku mne a zadivila sa, že som len v kabátiku a s otvoreným hrdlom. Odpovedal som, že nestihol som vziať si plášť. Ona vzala špendlík a, sopnúc vyššie soberaný golierik mojej košieľky, sosňala so svojho hrdla gázový, tmavo-červený ručníček a obviazala mi ním šiju, aby som si neprechladil hrdlo. Tak sa ponáhľala, že nestačil som poďakovať sa jej.

No keď prišli sme domov, vyhľadal som ju v malinkej hosťovskej, spolu s blondínkou a bľadolícim mladým človekom, ktorý vydobyl si dnes slávu jazdca tým, že bál sa sadnúť si na Tankreda. Sblížil som sa poďakovať sa a oddať ručníček. No teraz, po všetkých mojich príhodách, mne bolo ako by som sa pre čosi hanbil; mne skorej žiadalo sa ujsť hore, a tam, v svobodnej chvíli, čosi

rozmysleť a rozsúdiť. Bol som preplnený dojmami. Oddávajúc ručníček, ja, ako to býva, zapálil som sa až po uši.

— Stavím sa, že on nebol by dbal podržať ručníček u seba, povedal mladý človek, zasmejúc sa: — na očiach mu vidno, že ľúto mu je rozlúčiť sa s vaším ručníčkom.

— Celkom, celkom tak! doložila blondínka. — Aký! Ach!... prehovorila s patrnou mrzutosťou a pokrúťac hlavou, no zastala v pravý čas pred vážnym pohľadom panej M., ktorej nechcelo sa ďaleko žartovať.

Odišiel som čím skôr.

— No, akýže si! hovorila figliarka, dohoniac ma v druhej izbe a priateľsky vezmúc ma za ruky: — mal si jednoducho neoddať ručníček, jestli tak chcel si ho mať. Mohol si povedať, že si ho niekde položil, a konec veci. Akýže si ty! To si nevedel urobiť! Aký smiešny!

A tu zľahka udrela ma palcom po brade, zasmiala sa, že zapálil som sa, ako mak.

— Veď som teraz tvoja priateľka, — či tak? Konec vzalo naše nepriateľstvo, ha? Áno, či nie?

Zasmial som sa a mlčky stisol som jej palčeky.

— No, ešteže!... Prečo si teraz taký bľadý a trasieš sa? Ti je zima?

— Áno, som nezdravý.

— Ach, úbohý! To je od silných dojmov! Vieš čo? Choď radšej spať, nečakaj večeru, a cez noc ti prejde. Poďme.

Odviedla ma hore a, zdalo sa, starosťam o mňa nebude konca. Zanechajúc ma sobliekať sa, sbehla dolu, opatrila mi čaj a priniesla mi ho sama, keď som sa už uložil. Priniesla mi tiež teplé prikryvadlo. Mňa veľmi prekvapily a pohly všetky tieto starosti o mňa, alebo už bol som tak nastrojený celým dňom, prechádzkou, zimnicou; no, lúčiac sa s ňou, tuho a ohnive objal som ju, ako najnežnejšieho, ako najbližšieho priateľa, a tu už všetky dojmy zrazu privalily sa k môjmu oslabnutému srdcu; dobre som neplakal, pritúliac sa k jej hrudi. Spozorovala moju citlivosť a, zdá sa, moja prostopašnica sama bola trošku pohnutá.

— Ty si veľmi dobrý chlapec, zašeptala, hľadiac na mňa tichými očkami: — buď taký dobrý, nehnevaj sa na mňa, ha? Nebudeš?

Slovom, my stali sme sa najnežnejšími, najopravdovejšími priateľmi.

Bolo dosť zavčasu, keď prebudil som sa, no slnce už zaplavilo jasným svetlom celú izbu. Vskočil som s postele, úplne zdravý a bodrý, ako by ani nebolo bývalo včerajšej zimnice, na miesto ktorej cítil som v sebe nevysvetliteľnú radosť. Spomenul som si včerajší deň a pocítil som, že oddal by som celé svoje šťastie, keby v tomto okamžení mohol som sa objať, ako včera, s mojím novým priateľom, s bielovlasou našou krásavicou; no ešte bolo veľmi včas, všetci spali. Skoro oblečúc sa, sišiel som do záhrady a odtiaľ do hája. Išiel som ta, kde je hustejšia zeleň, kde je

smolnatejšia vôňa stromov a kam veselšie hľadely slnečné lúče, radujúc sa, že podarilo sa tu i tam preniknúť hmlistú hustotu listia. Bolo prekrásne ráno.

Nepozorovane prechodiac vždy ďalej a ďalej, vyšiel som konečne na druhý kraj hája, k Moskve-rieke. Tiekla na dvesto krokov odtiaľ, pod vrchom. Na druhom brehu kosili seno. Zahľadel som sa, ako celé rady ostrých kosí, s každým máchnutím kosca, družno oblievaly sa svetlom, potom zrazu zase mizly, ako ohnivé hadíky, kamsi sa prataly; ako srezaná s koreňa tráva, v hustých, plných hŕbkach, odletúvala na strany a ukladala sa do rovných, dlhých brázd. Už nepamätám, koľko času strávil som v pozorovaní, keď zrazu prebral som sa, počujúc v háji, na dvadsať krokov odo mňa, na čistinke, ktorá tiahla sa od hradskej k panskému domu, chrap a netrpelivý dupot koňa, ryjúceho kopytom do zeme. Neviem, či počul som tohto koňa hneď, ako prišiel a zastal jazdec, a či už dávno ozýval sa šum, ale nadarmo šteklil mi ucho, nemajúc sily odtrhnúť ma od mojich myšlienok. Zvedave vošiel som do hája a, prejdúc niekoľko krokov, počul som hlasy, hovoriace rýchlo, no ticho. Prišiel som ešte bližšie, pozorne odtisnúc posledné vetve posledných krovín, ohradzujúcich čistinku, a hneď ustúpil som nazad zhrozený: pred mojima očima mihly sa biele známe šaty, a tichý ženský hlas ozýval sa v mojom srdci, ako muzika. Bola to pani M. Stála pri jazdcovi, ktorý v náhlosti hovoril jej s koňa a, k môjmu podiveniu, poznal som v ňom N—ho, toho mladého človeka, ktorý odišiel od nás ešte včera ráno a o ktorého tak staral sa pán M. No vtedy hovorili, že on odchodí kamsi veľmi ďaleko, na juh Ruska, preto veľmi zadivil som sa, vidiac ho zase u nás tak zavčasu a samého s paňou M.

Bola oduševnená a znepokojená, akú som ju ešte nikdy nevidel, a na lícach svietily sa jej slzy. Mladý človek držal ju za ruku, ktorú bozkával, nahybujúc sa zo sedla. Došiel som v okamžení lúčenia. Zdalo sa, že sa ponáhľali. Konečne vyňal z vrecka zapečatený balík, oddal ho panej M., objal ju jednou rukou, ako prv neschodiac s koňa a bozkával tuho a dlho. O chvíľu udrel koňa a preletel popri mne, ako strela. Pani M. niekoľko sekúnd vyprevádzala ho očami, potom zádumčivo a unylo obrátila sa k domu. No, urobiac niekoľko krokov po čistinke, zrazu ako by sa prebrala, náhlo rozdelila kry a odišla cez háj.

Išiel som za ňou, pomýlený a zadivený všetkým tým, čo som videl. Srdce moje bilo prudko, ako od ľaku. Bol som ako zmeravený, ako omámený; myšlienky moje boly roztržité; no pamätám, že bolo mi pre čosi hrozne smutno. Zriedka mihaly sa predo mnou cez zeleň jej biele šaty. Mašinálne nasledoval som ju, nespúšťajúc ju s očú, no trasúc sa, aby ma nezbadala. Konečne vyšla na chodník, ktorý viedol do záhrady. Počkajúc pol minúty, vyšiel som i ja; no akéže bolo moje zdesenie, keď zrazu zbadal som na červenom piesku chodníka zapečatený balík, ktorý poznal som na prvý pohľad, — ten samý, ktorý pred desiatimi minútami bol oddaný panej M.

Zodvihol som ho: so všetkých strán biely papier, žiadnej adressy: na pohľad neveľký, no nabitý a ťažký, ako by v ňom boly tri i viac hárkov listového papieru.

Čo znamená tento balík? Bez pochyby objasnil by celú túto tajnosť. Možno, v ňom dopovedané bolo to, čo netrúfal si vysloviť N—ý pre krátkosť náhlej schôdzky. On ani nesišiel s koňa... Či sa ponáhľal, alebo, možno, bál sa zradiť sa v okamžení lúčenia, — boh vie...

Zastal som, nevychodiac na chodník, hodil som naň balík na najvidnejšie miesto a nespúšťal s neho očú, mysliac, že pani M., spozorujúc svoju ztratu, vráti sa, bude hľadať. No, prečkajúc štyri minúty, nevydržal som, zodvihol som zase svoj nález, položil do vrecka a pustil som sa doháňať paniu M. Dohonil som ju až v záhrade, vo veľkej alleji; išla rovno domov, skorým, náhlym krokom, no zamyslená a sklopiac oči k zemi. Nevedel som, čo robiť. Priblížiť sa, oddať? To znamenalo by povedať, že viem o všetkom, videl som všetko. Prezradil by som sa prvým slovom. A ako budem hľadeť na ňu? Ako ona bude hľadeť na mňa? Vždy ešte čakal som, že sa spamätá, čo ztratila a vráti sa po svojom šľaku. Tak mohol by som, nespozorovaný, hodiť balík na cestu a ona našla by ho. No nie! Už priblížili sme sa k domu; už ju spozorovali...

V toto ráno, ako naschvál, skoro všetci vstali veľmi zavčasu, preto že ešte včera, následkom nevydarivšej sa vychádzky, vymysleli novú, o ktorej som ja nevedel. Všetci chystali sa k odchodu a raňajkovali na terrasse. Čakal som desať minút, aby nevideli ma s paňou M., a obijdúc záhradu, vyšiel som k domu s druhej strany, značne pozdejšie než ona. Ona chodila sem a tam po terrasse, bľadá a znepokojená, preložiac ruky krížom na hrudi a, podľa všetkého vidno bolo, premáhajúc a usilujúc sa udusiť v sebe mučiacu, zúfalú úzkosť, ktorú možno bolo vyčítať z jej očú, z jej chôdze, z každého pohybu. Chvíľami schodila so schodov a prešla niekoľko krokov pomedzi kvetné hriadky smerom ku záhrade; oči jej netrpelive, chtivo, ba neopatrne hľadaly čosi na piesku chodníkov a na podlahe terrassy. Nebolo pochybnosti: zbadala ztratu a, zdá sa, myslí, že balík vypustila kdesi tu, okolo domu, — áno, to je tak, ona je v tom uverená!

Ktosi, a potom aj iní, zbadali, že je bľadá a znepokojená. Zasypali ju otázkami o zdraví, protivným bedákaním; musela žartovať, smiať sa, ukázať sa veselou. Chvíľami pozerala na muža, ktorý stál na konci terrassy, v rozhovore s dvoma dámami, a tá samá triaška, ten samý smútok, ako vtedy, v prvý večer príchodu jeho, zachvátily biednu. Zastrčiac ruku do vrecka a tuho držiac v nej balík, stál som opodiaľ od všetkých, prosiac osud, aby ma pani M. spozorovala. Mne žiadalo sa obodriť a uspokojiť ju, čo len pohľadom; povedať jej niečo mimochodom, ukradomky. No, keď náhodou pozrela na mňa, strhol som sa a sklopil oči.

Videl som jej muky a nemýlil som sa. Ja dodnes neznám tajnosti, nič neviem, okrem toho, čo som sám videl a čo som práve rozpovedal. Tento pomer, možno, nie je taký, ako dalo by sa pred-

pokladať na prvý pohľad. Možno, ten bozk bol na rozlúčku, možno, bol poslednou, slabou náhradou za žertvu, ktorá prinesená bola jej spokojnosti a česti. N—ý odchodil; on opúšťal ju, možno, na vždy. Konečne, i písmo toto, ktoré držal som v ruke, — kto vie, čo ono obsahovalo? Ako súdiť a kto by odsúdil? Ale medzitým, v tom niet pochybnosti, neočakávané odhalenie tajnosti bolo by úžasom, hromovým úderom v jej živote. Ešte pamätám sa na tvár jej v tom okamžení: nemožno bolo väčšmi trpeť. Cítiť, vedieť, byť uverený, čakať trest, že o štvrť hodiny, o minútu mohlo byť odhalené všetko, balík niekym najdený, zodvihnutý; je bez adressy, môžu ho otvoriť, a vtedy... čo vtedy? Aký trest úžasnejší je od toho, ktorý ju očakáva? Chodila pomedzi budúcich sudcov svojich. O minútu ich usmievajúce sa, lstivé tváre budú hrozné a neúprosné. Ona vyčíta posmech, zlosť a ľadové opovrhnutie na týchto tvárach, a potom nastane večná, bez úsvitu, noc v jej živote... Ano, ja vtedy nerozumel som tomu tak, ako teraz o tom myslím. Mohol som len mať predtuchu, cítiť, a srdce ma bolelo pre jej nebezpečie, ktorého som ani nebol úplne povedomý. No čo by čo bolo v jej tajnosti, — tými trápnymi minútami, ktorých bol som svedkom a ktoré nikdy nezabudnem, bolo vykúpeno mnohé, jestli len bolo treba niečo vykúpiť.

No tu ozval sa veselý hlas, volajúci k odchodu; všetci sa radostne pohli; so všetkých strán ozval sa rozpustilý rozhovor a smiech. O dve minúty terrassa bola pustá. Pani M. odoprela ísť na výlet, priznajúc sa, konečne, že je nezdravá. No, sláva Bohu, všetci vybrali sa, všetci ponáhľali sa, a domŕzať útrpnosťou a otázkami nebolo kedy. Nemnohí zostali doma. Muž riekol jej niekoľko slov; ona odpovedala, že ešte dnes bude zdravá, aby sa neznepokojoval, že ľahnúť si nemá prečo, že pôjde do záhrady, sama... so mnou... Tu pozrela na mňa. Nič nemohlo byť šťastnejšieho! Rozpálilo ma od radosti; o minútu boli sme na ceste.

Išla po tých istých allejach, cestách a chodníkoch, po ktorých nedávno navracala sa z hája, instinktívne pripomínajúc si svoju prvšiu cestu, nepohnute hľadiac pred seba, neodtrhujúc očú od zeme, hľadajúc, neodpovedajúc mi; možno, zabudla, že ja idem s ňou spolu.

No keď prišli sme skoro na to miesto, kde zodvihol som písmo a kde končil sa chodník, pani M. zrazu zastala a slabým, zamierajúcim od úzkosti hlasom povedala, že jej je horšie, že pôjde domov. No, dojdúc ku mrežiam záhradným, znovu zastala, rozmýšľala asi minútu; úsmev zúfalstva ukázal sa na perách jej a, celkom bezsilná, zmučená, odhodlajúc sa na všetko, pokoriac sa všetkému, ona, mlčiac, vrátila sa na prvú cestu, tento raz zabudnúc i ma upozorniť.

Srdce trhalo mi od túhy, a nevedel som, čo robiť.

Išli sme, alebo, lepšie, ja priviedol som ju k tomu miestu, s ktorého počul som, pred hodinou, dupot koňa a ich rozhovor. Tu, v blízkosti hrubého brestu, bola lavička, vytesaná v ohromnej celej skale, okolo ktorej obvíjal sa brečtan a rástly poľný jasmín a šípy. Celý tento hájik posiaty bol mostíkami, besiedkami, jasky-

ňami a tomu podobnými zvláštnosťami. Pani M. sadla si na lavičku, nepovedome vzhliadnuc na divnú krajinku, rozprestierajúcu sa pred nami. O chvíľku roztvorila knihu a nepohnute pripútala sa k nej, neobracajúc strany, nečítajúc, skoro nepovedomá toho, čo robí. Bolo už pol desiatej. Slnce vyšlo vysoko a hrdo plávalo nad nami po belasom hlbokom nebi, zdalo sa, že rozplýva sa vo vlastnom ohni svojom. Kosci ušli už ďaleko; sotva bolo ich vidno s nášho brehu. Za nimi dotierave liezly bezkonečné brázdy skosenej trávy a chvíľkami ledva hýbajúci sa vetierok vial na nás jej voňavé výpary. Dovôkola stál neutichujúci koncert tých, ktorí „nežnú a nesejú“ a sú svevoľní, ako povetrie, ktoré prerezávajú svojimi rozpustilými krýdlami. Zdalo sa, že v tomto okamžení každý kvietok, posledná rastlinka, vyparujúc obetný aromat, hovorily Stvoriteľovi: „Otec! Som blažená a šťastná!...“

Pohliadol som na úbohú ženu, ktorá sama bola, ako mrtvola, uprostred tohto radostného života: na mihalniciach jej nepohnute zastavily sa dve veľké slzy, vytisnuté ostrým bôľom zo srdca. V mojej moci stálo oživiť a oblažiť toto úbohé, zamierajúce srdce, a ja len nevedel som, ako pristúpiť k tomu, ako urobiť prvý krok. Mučil som sa. Sto ráz ťahalo ma priblížiť sa k nej, a zakaždým, ako oheň, horela moja tvár.

Zrazu jasná myšlienka ožiarila ma. Spôsob bol najdený; ožil som.

— Jestli chcete, natrhám vám kytku! povedal som takým radostným hlasom, že pani M. zrazu podvihla hlavu a napnuto pozrela na mňa.

— Prines, prehovorila, konečne, slabým hlasom, ledva sa usmejúc, a hneď zase sklopila oči na knihu.

— Lebo i tu, iste, skosia trávu a nebude kvetov! zakričal som, veselo odchodiac.

Skoro nasbieral som svoju kytku, prostú, biednu. Hanba by bola doniesť ju do izby; no ako veselo bilo moje srdce, keď trhal a vil som ju! Poľných ruží a bazičky vzal som ešte na mieste. Vedel som, že neďaleko je niva so zralým žitom. Ta utekal som pre nevädzu. Pomiešal som ju s dlhými klasmi raži, vyberúc najzlatejšie a plné. Hneď tu, neďaleko, našiel som celé hniezdo nezabúdky, a kytka moja už začínala sa plniť. Ďalej v poli nadhodily sa mi svetlé zvončeky a poľné klinčeky, a pre vodné, žlté ľalie sbehol som na samý breh. Konečne, už navracajúc sa na miesto a zajdúc na okamženie do hája opatriť si niekoľko jasno-zelených, zubatých listov klena a obložiť nimi kytku, náhodou nahabnul som na celú rodinu anemony, v blízkosti ktorej, na moje šťastie, aromatná fialková vôňa prezradila v štiavnatej, hustej tráve utajený kvietok, ešte celý obsypaný blyštiacimi sa kvapkami rosy. Kytka bola hotová. Sviazal som ju tenkou dlhou trávou, ktorú splietol som do vrkoča, a do prostriedka, pozorne, vložil som písmo, prikryv ho kvetami: — no tak, že veľmi bolo ho badať, jestli len malinkú pozornosť venujú mojej kytke.

Išiel som s ňou k panej M.

Cestou zazdalo sa mi, že písmo leží priveľmi na očiach; prikryl som ho lepšie. Podojdúc bližšie, schoval som ho ešte hlbšie medzi kvety a konečne, už skoro na mieste, vopchal som ho tak hlboko do prostred kytky, že nebolo nič badať zvonku. Na lícach mojich horel celý plameň. Bol by som si zakryl rukami tvár a hneď utekal, no ona pozrela na moje kvety tak, ako by bola celkom zabudla, že šiel som ich sbierať. Mašinálne, skoro nehľadiac, vystrela ruku a vzala môj dar, no hneď položila ho na lavičku, ako by som jej ho len preto bol dával, a znovu sklopila oči na knihu, sťa v pozabudnutí. Bol som hotový plakať, že nevydarilo sa mi. „Len nech je moja kytka pri nej," myslel som, „len aby nezabudla na ňu!" Ľahol som si neďaleko na trávu, položil pod hlavu pravú ruku a zažmúril oči, ako by ma prevládal sen. Ale nespúšťal som s nej očú a čakal.

Prešlo desať minút; zdalo sa mi, že vždy viac a viac bľadla... Zrazu požehnaná náhoda prišla mi na pomoc.

Bola to veľká, zlatá včela, ktorú priniesol dobrý vetrík, na moje šťastie. Zabzučala z počiatku nad mojou hlavou a potom zaletela k panej M. Tá odháňala ju rukou raz i druhý raz, no včela, akoby schválne, stávala sa vždy dotieravejšou. Konečne pani M. schytila moju kytku a zahnala sa ňou popred seba. V tom okamžení balík osvobodil sa zpod kvetov a spadol rovno do roztvorenej knihy. Mňa trhlo. Chvíľku pani M. hľadela, nemá od zadivenia, to na balík, to na kvety, ktoré držala v rukách a, zdalo sa, neverila svojim očiam. Zrazu ju rozpálilo a pozrela na mňa. No ja som už zbadal jej pohľad, a tuho zakryl oči, urobiac sa spiacim; za nič na svete nepozrel by som teraz jej rovno do tváre. Srdce moje zamieralo a bilo, ako vtáčik, ktorý dostal sa do rúk kučeravého, dedinského chlapca. Nepamätám, ako dlho ležal som, zatvoriac oči: minúty dve-tri. Konečne osmelil som sa ich otvoriť. Pani M. dychtivo čítala písmo a, podľa rozpálených jej líc, podľa blýskajúceho, slziaceho pohľadu, podľa jasnej tváre, v ktorej každá črtočka triasla sa od radostného pocitu, domyslel som sa, že šťastie bolo v tom písme a že rozišla sa, ako dym, všetka jej úzkosť. Mučiteľno-sladký pocit prikradol sa k môjmu srdcu, ťažko bolo mi pretvarovať sa...

Nikdy nezabudnem toto okamženie!

Zrazu, ešte ďaleko od nás, ozvaly sa hlasy:

Pani M.! Natália! Natália!

Pani M. neodpovedala, no rýchle vstala s lavičky, podošla ku mne a naklonila sa nado mnou. Cítil som, že hľadí mi rovno do tváre. Mihalnice moje zatriasly sa, no zdržal som sa, neotvoril oči. Usiloval som sa dýchať rovnejšie a spokojnejšie, no srdce dusilo ma svojimi zmätenými úderami. Horúci jej dych pálil moje líca; ona blízko-blízko nahla sa k mojej tvári, ako by ju zkusovala. Konečne bozk a slzy padly na moju ruku, na tú, ktorá ležala mi na prsiach. A dva razy ju bozkala.

— Natália! Natália! Kde si? bolo počuť znovu, už celkom blízko nás.

— Hneď! prehovorila pani M. svojím plným, strieborným hla-

som, no pridusením a trasúcim sa od slz, a tak ticho, že len ja sám mohol som počuť jej „hneď“!

No v tomto okamžení srdce moje, konečne, zradilo ma, a zdalo sa, vyslalo všetku svoju krv do tváre. V tom okamžení náhly, horúci bozk opálil mi pery. Slabo skríkol som, otvoril oči, no hneď na ne padol včerajší gázový ručníček — ako by chcela ma zakryť ním od slnca. O chvíľu už jej nebolo. Počul som len šuchot náhlo vzdiaľujúcich sa krokov. Bol som sám...

Strhol som so seba jej ručníček a bozkával ho, cele bez seba od vytrženia; niekoľko minút bol som ako bláznivý!... Ledva dýchajúc, oprúc sa lakťami na pažiť, hľadel som, nepovedome a nepohnute, pred seba, na okolité vŕšky, pestrejúce sa nivy, na rieku, v zábyboch obtekajúcu ich, a ďaleko, ako len videlo oko, tiahajúcu sa pomedzi nové vŕšky a dediny, mihajúce sa, ako body, po celej, zaplavenej svetlom, diaľke, — na svetlé, ledva viditeľné hory, ako by dymiace sa na kraji rozpáleného neba, a akési sladké zátišie, akoby naviate slávnostnou tišinou obrazu, pomaly uspokojilo moje pobúrené srdce. Bolo mi ľahšie a vydýchol som svobodnejšie... No celá duša moja akosi hlucho a sladko morila sa, alebo zbadaním čohosi, alebo akousi predtuchou. Čosi nesmelo a radostne uhádlo naľakané srdce moje, zľahka trasúce sa od očakávania... A zrazu hruď moja zatriasla sa, strnula, ako by ju niečo preniklo, a slzy, sladké slzy hrnuly sa mi z očú. Zakryl som si tvár rukami a celý trasúc sa, ako bylinka, nebrániac sa oddal som sa prvému soznaniu a vyjaveniu srdca, prvému, ešte nejasnému, zbadaniu prírody svojej. Prvé detstvo moje končilo sa týmto okamžením . . . . . .

. . . .

Keď, o dve hodiny, vrátil som sa domov, nenašiel som už paniu M. Odišla s mužom do Moskvy, pre akúsi neočakávanú príčinu. Nikdy viac nesišiel som sa s ňou.

Prelož. *B. Š.*

Listy z Čiech.

X.

V Prahe dňa 27. decembra 1892.[1])

V posledné časy zvíril sa záujem literátov čestnými cenami, ktorými Česká akademia podelila ich vo výročitý deň svojho otvorenia, 2. decembra. Menovite jej trieda štvrtá, pre belletriu, umenie výtvarné a hudbu, oživila interess literárneho obecenstva, ktoré inak neveľmi vedelo sa oduševniť za niektoré triedy tohoto učeného sboru. Operný skladateľ Fibich dostal 1000 zl. odmeny za svoj melodram *Hippodamiu*, ktorá na nedávnej divadelnej výstavke vo Viedni zobudila všeobecnú pozornosť ako prvý smelý pokus v obore

[1]) Vystalo z predošlého čísla. Red.

celkom novom. Mauder za sochu Genia na vyšehradskom Slavíne bol odmenený tiež 1000 zl. Z literátov najčestnejšie obišiel Sládek, ktorého *Starosvětské písničky*, *Směska*, *Selské písně* a *České znělky* vyznačené boly cenou 600 zl. Vedľa neho zo známejších mien uvádzam: Šimáčka, ktorý za román *Štěstí* dostal 400 zl., a toľko tiež Machar za *Třetí knihu lyriky*; Klášterský za verše *Poli a lesy* 250 zl.; dr. Herben za román *Do třetího a čtvrtého pokolení* 200 zl.; toľko tiež dr. Jakubec na práce a štúdia ku Kollárovmu životu a jeho dielam, atď.

Originálnu myšlienku mal spolok tunajších mladších belletristov, Máj: vydal totiž na spôsob almanachu knižku *Černá hodinka*, kde každý účastník napísal kus autobiografie alebo nejakú osobnú rozpomienku. Niektoré z nich, ako na pr. Staškova alebo Heritesova, sú veľmi chutné. Knižka sa zapáčila — onedlho vyjde druhý sväzok.

Vianočná literatúra je toho roku temer samá illustrácia; teraz už nebude vari knižky bez obrázkov. Nad niektorými z nich nevdojak sa zamyslíš. Čo značí na pr. ten polonahý trhan na novom vydaní veršov Jablonského? V akej súvislosti sú elegantné illustrácie Olivove k Nerudovým *Písním kosmickým?* Illustrátor maľuje nahých ľudí v oblakoch, anarchistu pred horiacim mestom, egyptské pyramidy — a básnik spieva o osvete ľudstva, sile a hĺbke myšlienky i vzťahoch malinkej zeme k nesmiernemu kosmu. Komu má veriť biedny čitateľ?

Sympaticky bola prijatá oživotvorená Literární hlídka Národních Listov. Vychodí obyčajne v piatok pod redakciou Kuffnerovou a donáša stručné referáty a charakteristiky bežných zjavov. Jakubec, Táborský, Bílý, Vorborník píšu do nej zväčša. Posledného nedávna filippika o ideáloch a urovni najmladšieho veršujúceho dorastu tu doma spravila šum: tak zničujúcu analysu už dávno nik neprevjedol na celej takmer píšucej vrstve, ako on.

Storočnú pamäť narodenín Kollárových v lete idú v Čechách sláviť niekoľkorakým spôsobom. Dr. Jakubec i viedeňský skriptor Menčík pracujú obšírne životopisy; vyjdú ešte i druhé populárnejšie rozpravy o jeho živote a účinkovaní, snáď i lacné vydanie jeho spisov; budú verejné prednášky o ňom od mnohých a pre mnohých; akademická mládež česká tu i vo Viedni, kde spojila sa s ňou naša omladina, celým literárnym sborníkom o Kollárovi chce zasvätiť pamäť spevca *Slávy dcery* — a u nás, v rodisku jeho, že čo?

Jaroslav Vlček.

BESEDA.

Prečo sa ľudia omamujú?

Napísal *Lev N. Tolstoj.*

1.

Čo znamená užívať omamujúce veci: pálenku, víno, pivo, hašiš, opium, dohán a iné menej rozšírené: äter, morfium, muchotrávku? Prečo sa to začalo a tak chytro rozšírilo a rozširuje rovnako medzi všetkými ľuďmi, divými i civilisovanými? Čo to znamená, že všade tam, kde práve nepijú pálenky, vína, piva, tam užívajú opium alebo hašiš, muchotrávku a iné, a dohán všade?

Prečo je ľuďom treba omamovať sa?

Spýtajte sa niekoho, prečo počal piť víno aj pije, odvetí vám: „Len tak, chutí mi, a všetci pijú,“ a ešte doloží: „k vôli obveseleniu.“ A niektorí takí, ktorým vôbec ešte nenapadlo myslieť o tom, čo tým robia, že pijú víno, doložia ešte, že je víno zdravé, dáva sily, totiž povedia to, čo je už dávno dokázaná nepravda.

Spýtajte sa fajčiara, prečo počal kúriť a kúri teraz, a on tiež odvetí: „Len tak, z dlhej chvíle, a všetci fajčia.“

A bez pochyby tak odvetia i tí, ktorí užívajú opium, hašiš, morfium, muchotrávku.

„Len tak, z dlhej chvíle, pre zábavu, všetci to robia.“ No veď by bolo *tak, z dlhej chvíle, pre zábavu,* preto, že *to všetci robia* — hvízdať, spievať, na fujare pískať atď., totiž robiť niečo takého, k vôli čomu netreba hubiť bohatstvá prírody, ani tratiť veľké robotné sily, robiť také, čo neprináša zrejmej škody ani sebe, ani druhým. Avšak na dôrobu dohánu, pálenky, vína, hašiša, opiuma, často medzi obyvateľmi nemajúcimi dosť zeme, zaujímajú sa milliony a milliony najlepšej zeme na žito, zemiaky, konope, mak, vinnu révu, dohán, a milliony robotníkov — v Anglii $^1/_8$ celého obyvateľstva — sú po celý život zamestnané dôrobou týchto omamujúcich vecí. Okrem toho, užívanie týchto navidomoči škodí, zapríčiňuje všetkým známe i všetkými uznávané biedy, od ktorých hynie viac ľudí, než od všetkých vojen i nákazlivých nemocí dohromady. A ľudia to vedia; nuž to nemôže byť, že by sa to robilo *len tak, z dlhej chvíle,* preto, že *to všetci robia.*

Tu musí byť čosi iného. Ustavične a všade stretáš ľudí, ktorí milujú svoje deti, ktorí radi prinesú hocakú obeť ich blahu a ktorí pritom prepíjajú na pálenke, víne, alebo pive, alebo prekúrievajú na opiume, hašiši, bi i na dohàne toľko, čo by alebo celkom vyživilo núdzne a hladné deti, alebo aspoň zachránilo ich od nedostatku. Zrejmo je, že jestli niekto nachádza sa v takých okolnosťach, že musí voliť medzi nedostatkom a utrpením svojej rodiny, ktorú miluje, a zdržanlivosťou od omamujúcich látok a jestli si predsa

vyberie prvé, nuž ho k tomu nutká čosi vážnejšieho, než to, že *to všetci robia* a že to chutí. Zrejmo je, že sa to robí nie len tak, z dlhej chvíle, k vôli zábave, ale že tu jesto akási vážnejšia príčina.

Tá príčina, nakoľko som ju pochopil zo spisov o tomto predmete, i z pozorovania iných, ale hlavne samého seba, kým som pil a kúril, — tá príčina je, dľa môjho náhľadu, nasledujúca:

Počas povedomého života človek často môže pozorovať v sebe dve rozdielne bytnosti: jednu slepú, smyselnú, a druhú vidiacu, duchovnú. Slepá animálna bytnosť jie, pije, oddychuje si, spí, plodí, pohybuje sa, ako sa pohybuje pustený stroj; vidiaca duševná bytnosť, spojená s animálnou, sama nič nerobí, len oceňuje činnosť animálnej bytnosti, tým, že súhlasí s ňou, keď odobruje jej činnosť, a rozchádza sa s ňou, keď ju neodobruje.

Vidiacu bytnosť možno porovnať s ihlou kompasa, ukazujúcou jedným koncom na polnoc, druhým na proti, na poludnie, a ktorá je v tejto svojej polohe bliaškou prikrytá. Ihlu nevidno, dokiaľ to, čo ju nesie, pohybuje sa jej smerom, ale ihla vystúpi zpod bliašky a ukáže sa, akonáhle to, čo ju nesie, odchýli sa od smeru, ktorý bliaška ukazuje.

Celkom tak sa to má s vidiacou duchovnou bytnosťou, jejž prejavovanie menujeme v prostej reči svedomím. Vidiaca, duchovná bytnosť vždy ukazuje jedným koncom na dobro, druhým na zlo, a my sme si jej nie povedomí, kým sa neodchýlime od smeru, ktorý nám dáva (to jest od zla k dobru). Ale treba len vykonať niečo proti smeru svedomia, hneď pocítime povedomie duchovnej bytnosti, ukazujúce odklonenie pôsobenia animálnej činnosti od smeru, aký nám ukazuje svedomie. A ako námorník nemôže pracovať veslami, vetrilami alebo strojom, keď zbadá, že ide nie ta kam mu treba, kým nedá svojmu pohybu smer, aký ukazuje strelka kompasa, alebo kým nezatají pred sebou jej odchylku: celkom tak i každý človek, ktorý pocíti rozídenie sa svojho svedomia s animálnou činnosťou, nemôže ďalej pokračovať v tejto činnosti, kým ju alebo neprivedie do súhlasu so svedomím, alebo kým si nezatají pred sebou ukazovanie svedomia o nesprávnosti animálneho života.

Takrečeno celý život ľudský pozostáva len z týchto dvoch činností: 1) z privádzania svojej činnosti do súhlasu so svedomím a 2) zo skrývania (zatajovania si) pred sebou ukazovaní svedomia k vôli možnosti ďalšieho žitia.

Jední robia prvé, druhí druhé. Dosiahnuť prvé, na to jest len jeden spôsob: mravná osveta, zväčšovanie v sebe svetla a vnímavosť k tomu, čo ono osvecuje; na druhé — na skrytie pred sebou ukazovaní svedomia — sú dva spôsoby: zovňajší a vnútorný. Zovňajší spôsob pozostáva v zaneprázdneniach odvracajúcich pozornosť od ukazovaní svedomia; vnútorný pozostáva v zatemňovaní samého svedomia.

Tak ako si človek môže skryť od svojho videnia pred ním nachodiací sa predmet dvojakým spôsobom, zovňajším odvrátením pohľadu na iné nápadnejšie predmety i zakrytím si očí, celkom tak i ukazovanie svojho svedomia človek môže skryť pred sebou dvo-

jakým spôsobom: zovňajším — odvrátením pozornosti všelijakými zaneprázdneniami, starosťami, zábavami, hrami, a vnútorným — zatemnenim samého orgána pozornosti. Ľuďom s tupým, ohraničeným mravným citom často celkom dostačí zovňajšie odvracanie pozornosti na to, aby nevideli ukázaní svedomia o nesprávnosti života. Ale ľuďom mravne bdelým tieto spôsoby často nedostačujú.

Zovňajšie spôsoby neodvracajú celkom pozornosť od rozladu života s požiadavkami svedomia; toto povedomie prekáža žiť; a ľudia, aby mohli žiť, utiekajú sa k nepochybnému vnútornému prostriedku zatemňovania samého svedomia, ktorý prostriedok pozostáva v otravovaní mozgu omamujúcimi veciami.

Život nie je taký, aký by mal byť dľa požiadavôk svedomia. Obrátiť život, tak že by zodpovedal týmto požiadavkám svedomia, niet síl. Vyrazenia, ktoré by odvracaly od povedomia si tohoto nesúhlasu, nedostačujú alebo zunovaly sa, i hľa k vôli tomu, aby boli v stave ďalej žiť, napriek ukazovaniu svedomia na nesprávnosti života, ľudia otravujú na čas, zastavujúc jeho činnosť, ten orgán, ktorým prejavujú sa ukazovania svedomia, tak ako človek, úmyselne zakryvší si oči, skryl by pred sebou to, čo by nechcel videť.

2.

Ani chuť, ani príjemnosť, ani vyrazenie, ani obveselenie nie je príčinou, že hašiš, opium, víno, dohán po celom svete sa rozšírily, lež potrebnosť skrývať pred sebou to, čo svedomie káže.

Išiel som raz po ulici a ako som prechodil popri izvozčíkoch, počul som, ako jeden druhému vraví: „To sa vie — triezvy by sa hanbil.“

Triezvy sa hanbí za také, za čo sa opitý nehanbí. Týmito slovami je vyslovená osnovná príčina, pre ktorú ľudia užívajú omamujúcich vecí. Ľudia užívajú ich alebo preto, aby ich nehrýzlo svedomie, keď vykonali niečo nesvedomitého, alebo preto, aby vopred doviedli seba do stavu, v ktorom je ľahko spáchať skutok protivný svedomiu, ale ku ktorému človeka tiahа jeho zvieracia príroda.

Triezvy sa hanbí, nedovolí mu svedomie chodiť k nepotrebným ženským, hanbí sa ukradnúť, hanbí sa zabiť. Opitý za nič takého nehanbí sa, a preto jestli človek chce spáchať, čo mu svedomie zakazuje, nuž sa omámi.

Pamätám sa na priznanie sa pred súdom kuchára, ktorý zabil moju rodinu, starú paniu, u ktorej slúžil. Rozprával, že keď poslal preč svoju milenku, chyžnú, a prišiel čas k činu, pošiel s nožom ku spalni, ale pocítiac, že triezvy nemôže vykonať svoj zámysel („Triezvy sa hanbí, svedomie mu nedovolí“), vrátil sa, vypil dve sklenky vopred prichystanej pálenky a len potom pocítil odvahu i vykonal.

Deväť desatín previnení sa koná tak. Polovica padnutí žien stáva sa pod vlivom vína. Skoro všetky návštevy v nepotrebných domoch dejú sa v opilom stave. Ľudia vedia o tejto vlastnosti

vína, že zahlušuje hlas svedomia, i povedome ho užívajú týmto cieľom.

Nie dosť, že ľudia sami omamujú sa, aby si zahlušili svedomie; znajúc, ako účinkuje víno, oni ešte omamujú i druhých ľudí, keď chcú, aby títo vyčíňali skutky, protivné svojmu svedomiu, náročky ich omamujú, organisujú mámenie ľudí, aby ich zbavovali svedomia. Na vojne napájajú vojakov, keď prichodí drať sa hruďou proti hrudi. Všetci francúzski vojaci na sevastopoľských útokoch bývali opojení.

Každý pozná takých ľudí, ktorí sa spili pre hriechy, pre ktoré im svedomie nedalo pokoja. Každý môže badať, že ľudia, ktorí nemravne žijú, sú náchylnejší k omamujúcim veciam, než iní. Zbojnícke, zlodejské bandy, prostituované ženské — nežijú bez vína.

Všetci ľudia vedia i uznávajú, že užívanie omamujúcich vecí býva následkom výčitiek svedomia, a že pri istých nemravných professiach omamujúce veci užívajú sa k vôli zahlušovaniu svedomia. Aj to všetci vedia a uznávajú, že užívanie omamujúcich látok zahlušuje svedomie, že opilý človek vyčíňa také, na čo by sa v triezvom stave ani len pomysleť neopovážil. Všetci sú v tomto jednej mysli, ale — podivná vec — keď následkom užívania omamujúcich vecí neudávajú sa také skutky, ako zlodejstvo, vražda, násilie a t. p., keď omamujúce veci nepožívajú sa po nejakých strašných hriechoch, ale keď ich požívajú ľudia professií, ktoré my nepovažujeme za hriešne, a keď neužívajú ich príliš razom, ale stále mierne — nuž akosi predpokladá sa, že omamujúce veci už nepôsobia tak na svedomie, že by ho zahlušovaly.

Tak sa myslí, že keď si zámožný Rus každý deň pred každým jedením vypije po kalíšku vodky a po jedení po pohári vína, Francúz svojej palynovej nálevky, Angličan svojho portvajna alebo portera, Nemec svojho piva a zámožný Číňan vykúri svoju miernu porciu opia, že to robí sa len pre príjemnosť a nijak nevlíva na svedomie ľudí.

Myslí sa, že jestli po tomto obyčajnom omamovaní nestane sa hriech, krádež, vražda, ale len isté hlúpe a zlé skutky, nuž že tieto skutky prišly samy od seba, že ich nevyzvalo omámenie. Myslí sa, že jestli títo ľudia nedopustili sa kriminálneho priečinu, nuž že si nemajú príčiny zahlušovať svedomie, a že ten život, ktorý vedú ľudia oddaní ustavičnému omamovaniu sa, je život celkom dobrý a že by bol celkom takým istým, keby sa títo ľudia neomamovali. Myslí sa, že ustavičné užívanie omamujúcich vecí ani zbly nezatemňuje im svedomie.

Napriek tomu, že každý zo zkúsenosti vie, že od užívania vína a dohánu nálada sa mení a prestáva byť hanbou, čo by bez rozjarenia bolo hanbou, že po každej, hoc i malej výčitke svedomia, len tak tiahne k akémukoľvek mámidlu, že pod vplyvom omamujúcich vecí je ťažko rozmýšľať o svojom živote i svojom položení a že ustavičné a rovnomerné užívanie omamujúcich vecí zapríčiňuje ten istý fysiologický účinok, ako aj odrazu nemierno, — ľuďom mierne pijúcim a kúriacim sa zdá, že oni užívajú omamujúce veci

naskrze nie pre zahlušovanie si svedomia, ale len pre chuť a príjemnosť.

Ale treba len vážne a nestranne, neberúc ohľad na seba, pomyslieť o tomto, i bude jasno, že po prvé, jestli nadmierne požitie omamujúcich vecí zahlušuje svedomie človeka, nuž ustavičné užívanie týchto vecí musí mať ten istý účinok, poneváč omamujúce veci účinkujú fysiologicky vždy rovnako, vždy rozčuľujúc a potom otupujúc činnosť mozgu, či sú požívané vo veľkých či v malých dávkach; po druhé, že jestli omamujúce veci majú vlastnosť zahlušovať svedomie, nuž že ju majú vždy, i vtedy, keď pod ich vlivom vykoná sa vražda, krádež, násilie, i keď pod ich vlivom riekne sa slovo, ktoré by sa nevyrieklo, myslí a cíti sa to, čo by sa nemyslelo a necítilo bez nich; a po tretie, že jestli je užívať omamujúce veci preto potrebné, aby zahlušilo sa svedomie zlodejom, zbojníkom, prostituovaným ženským, nuž je ono celkom tak potrebné ľuďom, ktorí sa zabývajú professiami, odsúdenými ich svedomím, hoc by tieto professie boly inými ľuďmi za zákonné a čestné uznávané.

Slovom, nemožno nepochopiť, že užívanie omamujúcich vecí nadmierne alebo mierne, periodicky alebo stále, vo vyššej alebo nižšej spoločnosti vyzýva sa jednou a tou istou príčinou — potrebnosťou zahlušovať si hlas svedomia, aby nebolo vidieť neshodu života s požiadavkami povedomia.

3.

V tomto je jediné príčina rozšírenosti všetkých omamujúcich vecí, medzi inými i dohánu, istotne najrozšírenejšieho a najškodlivejšieho. Myslí sa, že dohán obveseľuje, že ujasňuje myšlienky, že tiaha k sebe len ako každý zvyk, v nijakom prípade nezapríčiňujúc toho zahlušenia svedomia, ktoré sa uznáva u vína. Ale len treba pozornejšie prizreť sa okolnosťam, v ktorých prejavuje sa zvláštna potreba kúriť, i nadobudne sa presvedčenie, že omamovanie sa dohánom, celkom tak ako i vínom, pôsobí na svedomie, a že ľudia povedome utiekajú sa k tomuto omamovaniu zvlášte vtedy, keď im je potrebné pre tento cieľ. Keby dohán len ujasňoval myšlienky a obveseľoval, nebol by tak náružive potrebný, a potrebný práve v istých určitých prípadoch, a nehovorili by ľudia, že radšej budú bez chleba, ako bez dohánu, a vskutku nedávali by prednosť dohánu pred pokrmom.

Určitú potrebu omámiť sa dohánom v isté obzvláštne ťažké chvíle môže u seba zbadať každý fajčiar. Spomínam si z tých čias, kým som sám kúrieval, na chvíle, v ktorých cíteval som zvláštnu potrebu dohánu. Vždy to bývalo v také chvíle, keď sa mi práve nechcelo myslieť na to, na čo som myslel, keď sa mi chcelo zabudnúť, nemyslieť. Sedím samotný, nič nerobím, viem, že mi je treba začať prácu a nechce sa mi. Zapálim si a sedím ďalej. Sľúbil som niekomu prísť o 5. hodine a zasedel som inde; prichádza mi na um, že som sa oneskoril, ale nechce sa mi na to myslieť, nuž

kúrim. Rozpálil som sa a hovorím niekomu nepríjemné veci, a viem, že to zle robím, aj vidím, že treba prestať, ale chcem si zlosť vyliať — nuž kúrim a rozčuľujem sa ďalej. Hrám sa v karty a prehrávam viacej než kde som chcel prestať — kúrim. Zaplietol som sa do nepríjemnej situácie, zlý krok som spravil, pomýlil som sa, a treba mi je priznať svoje položenie, aby som sa z neho von dostal, ale nechce sa mi priznať sa, — obviňujem iných — kúrim. Píšem, a nie som celkom spokojný s tým, čo píšem. Treba prestať, ale chce sa mi dopísať to, čo som si predsavzal — kúrim. Vadím sa a vidím, že sa s protivníkom nerozumieme a že nemôžeme rozumeť jeden druhého; no chce sa vypovedať svoje myšlienky — ďalej hovorím a kúrim.

Zvláštnosť, ktorú má dohán pred inými omamujúcimi vecmi, okrem ľahkosti omamovania sa ním i jeho zdanlivej neškodlivosti, nachádza sa v jeho, tak rečeno, portatívnosti, možnosti používať ho v malinkých jednotlivých prípadoch. Nehovoriac už o tom, že k užívaniu opia, vína, hašiša sú potrebné isté náradia a prípravy, ktoré nemožno mať vždy pri sebe, ani o tom, že fajčiar opia, alkoholik vzbudzujú hrôzu, kdežto fajčiar dohánu nepredstavuje nič odstrkujúceho, — prednosť dohánu pred inými omamujúcimi vecmi je tá, že opojenie opiom, hašišom, vínom rozprestiera sa na všetky dojmy a činnosti, ktoré počas dosť dlhej doby vnímajú a vykonávajú sa; kdežto opojenie dohánom môže byť namierené na každý jednotlivý prípad. Jestli chceš urobiť niečo, čo sa nemá — vykúriš cigaretu, omámiš sa natoľko, nakoľko je treba, aby si mohol vykonať, čo sa nemalo, a opäť si svieži a môžeš jasne myslieť i hovoriť, alebo keď cítiš, že si urobil také, čo si nemal urobiť — opäť cigareta, a nepríjemné povedomie zlého alebo neslušného skutku je ututlané, a môžeš začať inšie robiť a zabudnúť.

Avšak nehovoriac o tých zvláštnych prípadoch, v ktorých každý fajčiar utieka sa ku kúreniu, nie preto že navykol, ani preto, že by mu čas prešiel, lež preto, aby si zahlušil svedomie pre skutky, ktoré má spáchať alebo ktoré už spáchal, — či nie je zrejmá tá prísna, určitá závislosť medzi spôsobom života ľudí a ich náruživosťou ku kúreniu?

Kedy počínajú kúriť chlapci? Skoro vždy vtedy, keď ztrácajú detinskú nevinnosť. Prečo takí ľudia, ktorí kúria, môžu prestať kúriť, akonáhle sa dostanú do morálnejších okolností života a opäť počínajú kúriť, akonáhle upadnú do rozpustilej spoločnosti? Prečo skoro všetci hráči kúria? Prečo medzi ženami najzriedkavejšie kúria tie, ktoré vedú správny spôsob života? Prečo prostituované ženské a šialení všetci fajčia? Obyčaj — obyčajom, avšak zrejmá vec je, že je kúrenie určite závislé od potreby zahlušovania svedomia, a že dosahuje svojho cieľa.

Do akého stupňa kúrenie zahlušuje svedomie, to možno zbadať skoro na každom fajčiarovi. Každý fajčiar, ako sa oddá svojej náruživosti, zabúda alebo zvysoka hľadí na samé prvé požiadavky spolužitia, ktoré požaduje od druhých a ktoré i sám zachováva vždy, keď mu je svedomie neomámené dohánom. Každý človek

našej strednej výchovy uzná, že sa nesmie, nesvedčí a že je nehumánne k vôli svojmu pôžitku rušiť pokoj, slušnosť a predovšetkým zdravie druhých ľudí. Nikto si nedovolí poliať izbu, kde ľudia sedia, hurt robiť, kričať, vpustiť studeného, horúceho alebo smrdutého povetria, vystrájať také veci, ktoré sú na protiveň alebo na škodu ľuďom. Ale zpomedzi tisíc fajčiarov ani jeden sa neostýcha napustiť nezdravého dymu v izbe, kde dýchajú vzduch nekúriace ženy, deti. Hoc sa aj, keď si chcú zapáliť, obyčajne spýtajú prítomných: „či vám nebude nepríjemno?“ ale všetci vedia, že je zvyk odpovedať: „nech sa vám len páči“ (nehľadiac na to, že nefajčiarovi nemôže byť príjemno dýchať zkazené povetrie a nachádzať smrduté ohorky v pohároch, šálkach, na tanierikoch, na svietnikoch, ba i v popolniciach). Avšak keby dospelí nefajčiari i znášali dohán, nuž deťom, ktorých sa nikto nespytuje, nijak nemôže byť ani príjemným, ani na úžitok. A medzitým ľudia čestní, humánni vo všetkých druhých ohľadoch, fajčia pri deťoch, pri obede, v malých izbách, kazia povetrie dohánovým dymom, necítiac pritom ani najmenšej výčitky svedomia.

Obyčajne hovoria, i ja som tak hovoril, že kúrenie pomáha rozumovej práci. A niet pochybnosti, že je ono tak, jestli sa hľadí len na množstvo rozumovej práce. Človeku kúriacemu, a následkom toho prestavšiemu prísne oceňovať i uvažovať svoje myšlienky, zdá sa, že v ňom vzniklo odrazu mnoho myšlienok. Avšak to je naskrze nie to, že v ňom vzniklo mnoho myšlienok, ale len to, že ztratil kontrolu nad svojimi myšlienkami.

Keď človek pracuje, rozoznáva v sebe dve bytnosti: jedna — pracuje, druhá — oceňuje prácu. Čím je prísnejšie oceňovanie, tým je pomalšia ale lepšia práca, a naopak. Jestli však posudzujúca bytnosť bude sa nachádzať pod vplyvom mámidla, nuž práce bude viacej, ale jej jakosť bude chatrnejšia.

„Ak nekúrim, nemôžem písať. Nepíše sa mi, začínam a nemôžem pokračovať,“ tak hovoria obyčajne, aj ja som tak hovorieval. Čože to znamená? — Nuž to, že alebo nemáš čo písať, alebo že to, čo by si chcel hneď napísať, ešte nedozrelo v tvojom povedomí, ale len hmlisto ukazuje sa ti, a oceňujúci v tebe žijúci kritik, neomámený dohánom, ti to hovorí. Keby si nekúril, nuž by si nechal začaté a počkal času, kým by sa ti to, o čom myslíš, nevyjasnilo, postaral by si sa vhĺbiť sa v to, čo sa ti zmäteno ukazuje, uvážil by si protidôvody, ktoré ti tanú na mysli a napnul by si celú svoju pozornosť na ujasnenie svojej myšlienky. Ale ty si zapáliš, sediaci v tebe kritik omamuje sa, a prekážka tvojej práci sa odstraňuje: to, čo sa ti, kým si bol triezvy od dohánu, zdalo malicherným, ukazuje sa opäť významným; to, čo stalo sa nejasným, už sa neukazuje takým, protidôvody, ktoré ti tanuly na mysli, miznú, a ty píšeš mnoho a chytro.

4.

Obyčajne sa hovorí: „Ale vari taká malá, nepatrná premena, ako je ľahké ochmelenie, ktoré privádza so sebou mierne požívanie

vína a dohánu, môže mať dáke vážne následky?“ Rozumie sa, že keď sa človek nakúri opia, hašišu, alebo keď sa tak opije vínom, že potáca sa a pozbúda rozum, nuž následky takého omámenia môžu byť veľmi vážne; ale to, že človek nachodí sa pod celkom slabým vlivom chmeľa alebo dohánu, nemôže mať na žiaden spôsob nijakých vážnych následkov. Ľudia sa nazdajú, že malinké omámenie, malinké zatemnenie povedomia nemôže zapríčiniť vážneho vlivu. Ale tak myslieť, je celkom tak, ako keby niekto myslel, že hodinkám poškodí tresnutie o kameň, ale položiť smetičku do prostred ich stroja, to že im nemôže poškodiť.

Veď hlavná činnosť človeka, hýbajúca celým životom ľudským, nepozostáva v pohybe rúk, nôh, pliec ľudských, lež v povedomí. Aby človek dačo vykonal rukami a nohami, musí najprv stať sa istá premena v jeho povedomí. A táto premena riadi všetky potomné konania jeho. A tieto premeny bývajú vždy malinké, nedajú sa skoro ani zbadať.

Brülov opravil svojmu žiakovi étude. Žiak, pohliadnuc na premenený étude, povedal: „Veď ste sa ho sotva dotkli, a je akoby bol druhý.“ Brülov odvetil: „Umenie začína sa práve len tam, kde začína sa *sotva-sotva*.“

Tento výrok je na podiv pravdivý a nielen čo sa týče samého umenia, ale aj celého života. Možno povedať, že skutočný život začína sa tam, kde sa začína *sotva-sotva*, tam, kde sa dejú zdajúce sa nám *ledva-ledva* viditeľnými, nekonečne malé premeny. Opravdový život človeka nie je tam, kde sa dejú veľké zovňajšie premeny, kde sa sťahujú, na seba udierajú, zabíjajú ľudia, lež prebieha len tam, kde sa dejú ledva-ledva zbadateľné, differenciálne premeny.

Opravdový život Raskolnikova rozhodol sa nie vtedy, keď naďapil na sestru stareny, lež vtedy, keď ešte nebol zabil žiadnu starenu, keď ešte nebol v cudzom dome so zámerom zabiť, keď ešte nemal v ruke sekeru, ani slučku pod plášťom, na ktorú si ju zavesil, lež vtedy rozhodol sa život Raskolnikova, keď ešte ani nemyslel na starenu, ale keď ležiac doma na diváni rozumoval ani zďaleka nie o starene, ani o tom, či svobodno po vôli jednoho človeka smiesť s tváre zeme druhého nepotrebného a škodlivého človeka, ale keď o tom rozmýšľal, či má žiť v Petrohrade či nie, či sa mu patrí brať od matky peniaze či nie, a ešte o mnohých otázkach, ktoré sa netýkaly stareny. A hľa, vtedy, v tej oblasti, ktorá v ničom nezávisí od animálnej dejateľnosti, riešily sa otázky, či zabije, či nezabije starenu? Tieto otázky sa neriešily vtedy, keď už zabil jednu starenu a stál so sekerou pred druhou, ale vtedy, keď ešte nekonal skutkom, ale keď ešte len rozmýšľal, keď pracovalo len samotné povedomie jeho a v tom povedomí sa dialy ledva-ledva zbadateľné premeny.

A hľa, vtedy to býva jasná mysel zvlášť vážna pre správne riešenie vznikajúcej otázky, a hľa, vtedy to jeden pohár piva, jedna vykúrená cigareta môže pokaziť riešenie otázky, môže oddialiť riešenie, môže zahlušiť hlas svedomia, môže pomôcť rozriešiť otázku na stranu nižšej zverskej prírody, ako sa to stalo u Raskolnikova.

Ledva-ledva znateľné zmeny mávajú najväčšie, hrozné následky. Od toho, čo sa stane, keď sa človek rozhodnul a počal dejstvovať, môže sa premeniť mnoho materiálneho, môžu výnsť na vnivoč domy, bohatstvá, telá ľudí, ale nič sa nemôže stať väčšieho ako to, čo zaľahlo v povedomie človeka. Hranice toho, čo sa môže stať, sú určené povedomím.

Ale od ledva-ledva znateľných zmien, ktoré sa dejú v oblasti povedomia, môžu vzniknúť také následky, ichž význam si ani nemožno predstaviť, ktoré nemajú hraníc.

Nech si nikto nemyslí, že toto, čo hovorím, má dačo spoločného s otázkami o svobode vôle alebo s determinismom. Rozhovory o týchto predmetoch sú zbytočné pre môj cieľ, ba aj pre čokoľvek. Neriešiac otázky o tom, či človek môže tak pokračovať, ako chce, či nie (otázky, dľa môjho náhľadu, nesprávne postavenej), ja hovorím len o tom, že, poneváč činnosť človeka určuje sa len ledva-ledva zbadateľnými premenami v povedomí, nuž (všetko jedno — či sa uznáva t. zv. svoboda vôle, či nie) treba byť obzvláštne pozorným k tomu povedomiu, v ktorom prejavujú sa tieto ledva-ledva znateľné zmeny, tak, ako treba byť obzvláštne pozorným ku stavu váh, jimiž vážime predmety. Treba, nakoľko to od nás závisí, starať sa postaviť seba i druhých do takých okolností, v ktorých by jasnosť a čujnosť mysle netrpely, ktoré sú nevyhnutne potrebné, aby povedomie mohlo správne pracovať, a nerobiť naopak, nestarať sa zamotať túto prácu povedomia požívaním omamujúcich vecí.

Veď človek je i duševná i animálna bytnosť. Človeka možno pozdvihovať vplývajúc na jeho duševnú bytnosť, a možno pozdvihovať i vlivom na jeho animálnu bytnosť, — tak ako aj hodinky možno potískať za ručičky i za hlavné koleso. A ako je hodiny lepšie za vnútorný mechanismus potískať, tak je i človeku — seba alebo druhého — lepšie vodiť za povedomie. A ako v hodinách nadovšetko treba pozor dať na to, za čo je najlepšie potískať, na mechanismus v prostriedku, tak i v človeku nadovšetko treba zachovávať čisté a jasné povedomie, ktoré lepšie než všetko druhé pozdvihuje človeka. No prichodí potreba omamovať seba. Ani sa ľuďom tak nežiada, aby im povedomie správne pracovalo, ako toho, aby sa im zdalo, že je to správno, čo oni robia, a oni povedome užívajú také látky, ktoré prekážajú správnej činnosti povedomia.

5.

Pijú a kúria nie len tak, ani z dlhej chvíle, ani k vôli zábave, ani že je to príjemné, ale preto, aby si zahlušovali svedomie. A jestli je to tak, nuž aké strašné musia byť následky! Naozaj, len načim pomysleť, aké by to bolo stavanie, ktoré by ľudia stavali nie s rovným linonárom, podľa ktorého by vyrovnávali steny, ani s pravouholným uholníkom, ktorým by merali uhly, ale s mäkkým linonárom, ktorý by sa krívil po všetkých nerovnosťach steny, i s uholníkom, ktorý by bol poddajný a srovnal by sa s každým i ostrým i tupým uhlom.

Nuž a vďaka omamovaniu sa, to isté deje sa v živote.

Život sa nesrovnáva so svedomím — nuž svedomie sa pozobýna podľa života.

To sa robí v živote jednotlivcov, to isté sa robí i v živote celého človečenstva, pozostávajúceho zo života jednotlivcov.

Každý človek, aby mohol poznať celý význam takého zatemňovania svojho svedomia, nech sa dobre rozpamätá na svoj duševný stav v každú dobu svojho života. Každý človek uvidí, že v každú dobu jeho života stály pred ním isté mravné otázky, ktoré mal rozriešiť, a od riešenia ktorých záviselo celé blaho jeho života. Na rozriešenie týchto otázok treba veľké napnutie pozornosti. Toto napnutie pozornosti spôsobuje prácu. A v každej práci, hlavne pri začiatku, jest doba, kde sa práca zdá ťažkou, trpkou, a slabosť ľudská šepká želanie prestať v práci. — Fysická práca zdá sa ťažkou z počiatku; ešte ťažšou sa zdá práca duševná Lessing povedal, že ľudia majú vlastnosť prestať myslieť vtedy, keď myslenie začína byť namáhavým, a práve vtedy, dodávam ja, keď myslenie začína byť plodotvorným. Človek cíti, že riešenie otázok, ktoré stoja pred ním, požaduje napnutej, často unavujúcej práce, a chce sa jej vyhnúť. Keby nemal vnútorných prostriedkov omamovania sa, nuž by nemohol vypúdiť zo svojho povedomia otázky, ktoré pred ním stoja a voľky-nevoľky by bol privedený k nevyhnuteľnosti rozriešiť ich. Avšak človek najde vždy spôsob vypúdiť tieto otázky, keď sa mu namanú, i používa ho. Akonáhle počínajú ho otázky čakajúce rozriešenie unanovať, človek utieka sa k týmto prostriedkom a osvobodzuje sa od nepokoja, ktorý v ňom vyzývajú tieto búrne otázky. Povedomie prestane nástojiť na ich rozriešení, a nerozriešené otázky zostanú nerozriešenými do nasledujúceho osvietenia. Ale u nasledujúceho osvietenia opakuje sa to samé, a človek cez mesiace, roky, ba dakedy cez celý život vždy len stojí pred tými istými mravnými otázkami, nehnúc sa ani o krok k ich rozriešeniu. A predsa v rozriešení mravných otázok pozostáva všetok pohyb života.

Robí sa čosi podobné tomu, čo robil by človek, ktorý, aby dostal perlu z vody, musel by videť cez mutnú vodu dno, a ktorý nechtiac vojsť do vody, povedome mútil by ju, akonáhle by sa počala ustávať a priezračnou robiť. Často býva, že človek omamujúci sa stojí celý život na tom samom, raz osvojenom, nejasnom, protirečiacom si svetovom názore, opierajúc sa pri každej prichodiacej na neho periode osvietenia vždy o tú istú stenu, o ktorú sa opieral pred 10—20 rokmi, a ktorú nemá čím preraziť, lebo povedome tupí si to ostrie, ktoré jedine mohlo by ju preraziť.

Nech si každý človek spomenie na seba, akým je v tú dobu, keď pije a kúri, a nech skúma to isté na druhých, nuž každý uvidí jednu stálu črtu, líšiacu ľudí oddávajúcich sa omamovaniu sa od ľudí svobodných od neho: čím sa človek väčšmi omamuje, tým mravne je nepohyblivejší.

6.

Strašné sú, ako nám ich opisujú, následky užívania opia, hašiša u jednotlivých ľudí; strašné sú, známe nám, následky užívania

alkoholu u notorických opilcov, ale bez porovnania strašnejšie sú následky pre celé človečenstvo toho, považovaného za neškodné, mierneho požívania pálenky, vína, piva i dohánu, ktorému sa oddáva väčšina ľudí, a predovšetkým tak nazývané vzdelané triedy nášho sveta. Tieto následky musia byť hrozné, jestli sa uzná to, čo nemožno neuznať, totiž že smerodajná činnosť spoločenská, činnosť politická, úradná, vedecká, literárna, umelecká prevádza sa väčšinou ľuďmi, nachodiacimi sa v nenormálnom stave, ľuďmi opilými. Obyčajne sa myslí, že človek, ktorý, ako väčšina ľudí našich zámožných tried, požíva liehové nápoje po každom jedení, že nachádza sa na druhý deň v tú dobu, keď pracuje, v celkom normálnom i triezvom stave. Ale to je celkom nepravda. Človek, ktorý vypiv si večer fľašku vína, pohár pálenky, alebo dve sklenice piva, nachádza sa v obyčajnom stave ochmelenia alebo depressie (otupenia), nasledujúceho za stavom rozjarenia, teda v duševne deprimovanom stave, ktorý sa zosilňuje ešte kúrením. Aby človek kúriaci a pijúci stále a mierne priviedol si mozog do normálneho stavu, nuž musí pobyť aspoň týždeň alebo dlhšie bez vína i kúrenia.[1]) Ale to skoro nikdy nebýva. Tak, že väčšia čiastka všetkého, čo sa deje v našom svete — i ľuďmi dirigujúcimi a poučujúcimi druhých, i ľuďmi dirigovanými a poučovanými — deje sa nie v triezvom stave.

A nech toto nepovažujú za žart alebo za zväčšovanie: mrzkosť a, čo je hlavné, nesmyselnosť nášho života pochádza predovšetkým od stáleho stavu opilosti, do ktorého sa privádza väčšina ľudí. Či by bolo možné, že by ľudia neopití spokojne robili všetko to, čo sa robí v našom svete — od Eiffelovej veže do všeobecnej vojenskej povinnosti? Bez všetkej potreby utvorí sa spoločnosť, sbierajú sa kapitále, ľudia pracujú, vyratujú, sostavujú plány; milliony robotných dní, centov železa tratia sa na stavbu veže; a tisíce ľudí držia si za povinnosť výnsť na túto vežu, pobudnúť na nej a sísť; a stavba i návšteva na tejto veži nevyzývajú v ľuďoch iných myšlienok o tomto, ako želanie a zámer ešte v druhých mestách vystaviť ešte vyššiu vežu. Vari by to triezvi ľudia mohli robiť? Alebo iné: všetky europské národy zaoberajú sa hľa už desiatky rokov tým, že vymýšľajú čo najlepšie spôsoby zabíjania ľudí a vyučujú zabíjaniu všetkých mladých ľudí, dosiahnuvších dospelosti. Všetci

---

[1]) Ale prečo ľudia, ktorí ani nepijú, ani nekúria, nachodia sa často na nesrovnateľne nižšej i duševnej i mravnej urovni, než ktorí pijú a kúria? A prečo ľudia pijúci i kúriaci často prejavujú veľmi vysoké umové i duševné vlastnosti?

Na to je odpoveď, po prvé, tá, že neznáme toho stupňa výšky, ktorý by dosiahli ľudia pijúci i kúriaci, keby nepili a nekúrili. A z toho, že ľudia mocní duchom, poddávajúci sa unižujúcemu účinku omamujúcich vecí, predsa vykonali veliké skutky, môžeme zakľúčiť len to, že by previedli ešte väčšie, keby sa neopíjali. Veľmi pravdepodobné je, ako vravel mi jeden známy, že by knihy Kanta neboli napísané takou podivnou a planou rečou, keby Kant nebol tak tuho kúril. Po druhé, nesvobodno na to zabúdať, že čím nižšie stojí človek duševne i mravne, tým menej cíti neshodu medzi povedomím a životom, a preto tým menej cíti potrebu omamovať sa, a že preto tak často býva, že najčujnejšie nátury — tie, ktoré chorobno cítia neshodu života a svedomia — oddávajú sa narkotikám a hynú od nich.

vedia, že barbarských nápadov nijakých byť nemôže, že chystania sa na zabíjanie sú namierené kresťanskými civilisovanými národami jednoho proti druhému; všetci vedia, že je to ťažko, boľastne, nepohodlne, záhubne, nemravne, bezbožne a nerozumne, — a všetci sa hotovia k vzájomnému zabíjaniu: jedni, vymýšľajúc politické kombinácie o tom, kto s kým bude v spolku i koho bude zabíjať, druhí, súc vodcami hotoviacich sa k zabíjaniu a tretí, podrobujúc sa proti vôli, proti svedomiu a proti rozumu týmto prípravám k zabíjaniu. Či by to triezvi ľudia mohli robiť? Len opilí, len takí ľudia, ktorí nikdy nevytriezvevajú, môžu robiť také veci a žiť v tej hroznej protimluve života a svedomia, v akých protimluvách nielen v týchto, ale vo všetkých iných ohľadoch žijú ľudia nášho sveta.

Nikdy, zdá sa mi, nežili ľudia v takej zrejmej protimluve medzi požiadavkami svedomia a skutkami.

Ľudstvo našej doby ako by sa bolo do čohosi zakosídlilo. Iste jesto dáka zovňajšia príčina, ktorá mu prekáža prísť do toho stavu, ktorý mu prináleží podľa jeho povedomia. A tá príčina, jestli nie jediná, nuž hlavná — je ten fysický stav omámenia, do ktorého vínom a dohánom privádza sa ohromná väčšina ľudí nášho sveta.

Osvobodenie sa od tohoto strašného zla bude epochou v živote ľudstva, a zdá sa, že epocha táto nastáva. Premena v povedomí, čo týče sa užívania omamujúcich vecí, sa už stala, ľudia pochopili ich strašnú škodlivosť a počínajú na ňu poukazovať, a táto nezbadateľná premena v povedomí nevyhnuteľne povedie za sebou osvobodenie ľudí od užívania omamujúcich vecí, otvorí im oči na požiadavky svedomia a oni počnú viesť život v súhlase so svedomím.

A zdá sa, že sa to už začína. A, ako to vždy býva, začína sa od vyšších tried vtedy, keď sú nakazené už všetky nižšie.

Túto stať napísal Tolstoj v júni 1890 ako predmluvu ku dielu sibírskeho lekára Alexejeva *O pijanstve.* Potom vyšla skoro vo všetkých ruských novinách, v XIII. sväzku sobraných diel Tolstého a ako prvé číslo nového podujatia *Posrednika* „pre intelligentných čitateľov". V nemeckom vydaní R. Wilhelmiho sú priložené mienky o tejto stati od A. Dumasa syna, E. Zolu, A. Daudeta a professorov Charcota, P. Möbiusa, W. Preyera, L. Büchnera a iných.

Dr. *Dušan Makovický.*

Z prvotín Jána Kalinčáka.

V lúčivom zasadnutí

17. júna 1843.

Po horách, dolách strašný víchor duje,
Všetko pod jeho padá hroznou vládou,
Dub sa k nízkej už zemi nahybuje,
Čo predtým odpor všetkým búrkam kládou;
Všetko už hynie, len jak skala stojí,

Človek statočný, čo sa nič nebojí,
Čo hoc by neba sa srútily slúpy,
Od dobrej veci nikdá neodstúpi.

A jakže v búrke i my obstojíme,
Čo ešte slabí sme k pasom s víchrami? —
Darmo po iných pomoci túžime,
Oni nemajú ľútosti nad nami;
Len naša vlastná matička nás spasí,
Čo nás poteší aspoň svojmi hlasy,
Ona nám v biede pesničku zaspieva
A v zime svojím teplom poohrieva.

Búrky len hučia, hrozne zavýjajú,
Všetkým, čo žije, jak ničím striasajú;
A my zpod krýdel matky vykukneme,
So strachom na ne hore pohliadneme:
Ale ich blesk viac oko nezaslepí,
Hlava od strachu závrat nedostáva,
Zvuk hromov ucho naše nezahluší,
Srdce biť viacej silno neprestáva,
A duša voždy dač' veľkého tuší:

S Bohom, matička, sily máme dosti,
S Bohom buď, drahá, už ťa zanecháme,
Pôjdeme s vetry biť sa do výsosti,
Že ich skrotíme, pevne si dúfame. —

Nechoďte, dietky, však ste ešte malé,
A búrka vzteká sa len neustále;
Synovia žiaľu, jak jej odoláte,
Keď ešte sily v ramenách nemáte?
Synovia žiaľom trpkým vychovaní,
Matky slzami vždy len napájaní,
Kde je zbroj vaša? kde je vaša sila?
Čo by i pekla moci prelomila? —
A búrka čo diaľ sa viac a viac vzteká —
Neurčí medze jej ruka človeka.

S Bohom, matička, darmo hlas tvoj volá,
On túžbam našim viacej neodolá:
Narástly krýdla, na nich poletíme,
Nimi sa víchru strašnému opreme,
A tento, čím viac sa na nás nadýme,
Tým sa mi na ňom vyššie vynesieme.
Víchor sa bude, blázon, nazdávati,
Že nás vztek jeho od razu zatratí;
A predsa, keď svoj srd proti nám vznesie,
Oproti sebe nás on sám ponesie.

Na ňom na Tatry sivé vystúpime,
Na ich vrcholkoch v smútku si sadneme,
Tam si nad losom naším zakvílime,
Tam plakať, vzdychať, tam spievať budeme.
Kde slza naša kvapne rozžialená,
Tam obor zbrojný zo zeme vyskočí;
Kde pieseň naša zajde zadumená,
Pluk hrdinov tam vidia stávať oči,
Ktorí ohnivým keď zaiskria okom,
Žiara sa vznikne, čo slnce zaslepí,
Čo keď hlas pustia so rtov hroznolepý,
Všetko zaduní na svete širokom:
Títo sa pustia do boja s víchrami,
I ako orli vzletia nad Tatrami:
Blesky zažiara jak ohnivá stena,
Hromy zahučia jak rieka vzteklená;
Ale tá vzteklosť ich sama umorí,
Neba sklepenie sa zrazu otvorí:
I v posledného hromu, ono, letu
Bude hlásati: „pokoj, pokoj!“ svetu.

A krv po celej zemi sa povlní,
Hroby počerné len tak zívať budú,
Pokiaľ sa gágor ich hrozný naplní,
Pokiaľ nepožrú na tisíce ľudu:
Ale z tých hrobov holubička v letu
Mieru halúzku príde doniesť svetu.
Slnce od hrúzy ako ľad ochladne,
Zatmie sa, plačúc, za hory zapadne,
Ale po boji v krásnejšom zveletu
Vzíde a nikdy nezapadne svetu.

Jako mám, povedz, milovaná mati,
Ten deň velebný, vznešený nazvati?
Čo nám jak zore na nebi zasvitne,
Jako bielušká ľalia zakvitne?! —
Ten deň je blízky, už viac neďaleký,
Tie búrky hrozné, čo sa tak vztekajú,
K jeho príchodu slávne zavznievajú;
V ňom sa budúce všetky spolu veky
Váľať tvojimi budú pod nohami,
A ty jak pani budeš panovati, —
A tvoje dietky, chované žiaľami,
Nebude svet viac sem tam preháňati.

Matička naša, s Bohom buď, milená —
Z kolísky našej už my preč ideme,
Ta, kde si plače rodina súžená,
Ktorej o tom dni my spievať budeme; —

Spev ten od Tatry k Uralu zaletí,
On bude zváčom budúcich století,
A náš kraj smutný vzkvitne v novom kvetu,
I ukáže sa v svojej sláve svetu.

Velebnému otcovi Slovákov

Jánovi Hollému,

na deň jeho mena 1843, 24. júna.

Tiché doliny pod Tatrami ležia,
Váh ich trúchlivý smutne pretekáva,
Vlnami, čo preč do cudziny bežia,
Často si chudák žiaľno pošeptáva.
Žiaľno si šepce, že tie pekné kraje,
Ktoré vo svojom on behu bozkáva,
Zakliate stoja, a že jejich háje,
Preč bežiac, ešte zakliate necháva.

Zakliate ony sú už viac století,
Zámky hrdinov, mestá, hory, ľudia. —
Kedy spasenie, kedy im doletí?
Kedy sa zo sna tvrdého prebudia? —
Darmo sa pýtať, nik ti neodpovie —
Bo kto sa z ľudí o tom ľahko dozvie? —

Ale jak strážni na hroboch duchovia,
Povesti nad tým krajom sa vznášajú,
Ony sa zjaviť tajomstvo hotovia,
Ony jediné ho vo svete znajú.

Povesti tieto z doliny do hájov,
Z hájov zas ďalej do hôr utekajú,
Tam si na lístky stromov posadajú,
I rozprávajú si na tisíc bájov.
Vietor zahučí, lístky sa striasajú,
A z nich povesti potichu volajú:
„Že s toho kraja kliatbu ten odvalí,
Ktorý takovú zaspieva pesničku,
Práve keď slnce zdvihne svú hlavičku,
Jakú pred tisíc tam rokov spievali."

Šťastlivá matka, čo syna porodí,
Ktorý tie kraje z kliatby vysvobodí! —

Slniečko vyšlo, slniečko zachádza,
Deň za dňom beží jako okamženia:

Ale nik kraj ten z kliatby nevyvádza,
Nespieva pieseň nik vysvobodenia.
Váh ustavične bôľnym šumom hučí,
Rána nezaspí, nestíchne z večera,
On sa v svém šumu nikdy nezamlčí,
Len keď v cudzine ďaleko umiera.

Lež spev ten, k jeho najväčšej bolesti,
Nechce tým krajom spasenia priniesti. —
Ale už vstali i mnohí mužovia,
Bystrí šuhajci, i vážni starcovia,
Každý chce spevom srútiť kliatby jarmo, —
Oni spievajú — ale všetko darmo.
Jeden zavčasu zdvihol svojich hlasov,
Do rána zhynul, spevy sa ztratily,
Tamten zas zaspal i ráno prepásou,
A sny mu oči na veky prikryly,
Tamten zas spieval, ale jeho hlasy
Nešumely tak jako v dávne časy. —
Nik viac nespieva — čas pomaly plynie,
A kraj zakliaty v svojej kliatbe hynie.

Aj, čo to za blesk, čo sem v noci kráča:
Aj, to sem ide človečia postava,
Ona to okom svým vôkol otáča,
A odtiaľ žiara čarovná povstáva.
Zrak ten prenikne tajomstvá vekou
A piesne hlas ten, čo jej z prsú tiekou,
Tak smutne šumí, tak smutne žaluje,
Jak keď si vetrík po hroboch poduje.
Iste tá pieseň, iste tieto hlasy,
Iste ten spevec tieto kraje spasí.

Noc ešte tmavá — pieseň spevca hučí,
Ale zakliaty kraj len ticho mlčí. —
Strach poznať možno už v spevcovom hlasu,
Lebo sa nazdá, že prišiel zavčasu. —
Čas ďalej beží — sila mu upadá —
A predsa spieva až len pokiaľ vláda.

A v tom zpoza hôr slnce sa vytiahlo,
Svým okom vážnym na spevca pohliadlo,
Potom nad krajom vážne si zastalo
A naň sa dlho a dlho dívalo.

Spevec zatrúbil — slnce zablyšťalo,
Na krajne praskly okovy zakliatia,
Všetko zas z hrobu k životu povstalo,
Objímajú sa dávno mrtví bratia.

Všetko sa hrnie k divnému spevcovi,
Jak malé dietky k dobrému otcovi —
A zo všetkých strán vo šumiacom plesu
Hlasy vďačnosti sa k otcovi nesú:
„Vďaka ti, otče, žes' pieseň zaspieval
Jak víchor silnú, jako vetrík hravú,
Žes' nás v zakliatí svojou láskou zhrieval,
Žes' nám ukázal k žitiu cestu pravú.
Však nechceš striebro, nechceš ani zlato,
Nechže Ti Pán Boh sám odplatí za to,
Nech Ti z nás, Tvojich dietok, potešenia
Dožiť, a potom dá večné spasenia.“

Pôvodný rukopis zachoval pán Gustáv Pifko. Ako ukazujú i rymy, vari tri, verše boly písané už štúrovskou slovenčinou: formy terajšieho literárneho jazyka nášho dostaly len tu, v sadzbe Slovenských Pohľadov. „Lúčivé zasadnutie“ bolo, rozumie sa, v Ústave prešporskom, keď už čakali inkvisíciu, vyslanú generálnym konventom, po ktorej Štúr prestal byť námestníkom professora reči a literatúry česko-slovenskej na lyceume.

Básne tieto už vlastne ani neboly prvotinami Kalinčákovými: on už prv dal i tlačiť. Roku 1842 v Palkovičovej *Tatranke* vyšla jeho báseň *Králův stůl* a v *Nitre* povesť *Bozkovci.*

Literatúra.

Včelár a Ovocinár, časopis venovaný záujmom včelárskym a ovocinárskym, začne vychádzať v Turčianskom Sv. Martine mesačne raz na jednom hárku. Predplatná cena na 12 čísel 1 zl., na 6 čísel 50 kr.

Podľa štatistiky súďac, je nás slovenských včelárov snáď toľko, čo v silnej čeľadi včiel o sv. Jáne, a nemali sme poteraz žiadneho včelárskeho časopisu. Čo poteraz o včelárení kde-tu sa písalo, bolo roztratené a neúplné, preto nám Slovákom taký časopis už dávno bol potrebným. — Poneváč včelárenie a ovocinárstvo vzájomne sa podporujú, teda *Včelár* bude spolu i *Ovocinárom.*

Príhlasy a predplatky na tento časopis prijíma p. *L. Soltész* v Turčianskom Sv. Martine.

Ostatné všetko, obsahu časopisu sa týkajúce, články, príspevky, dotazy atď. nech zasielajú sa na meno

A. Černiansky,
redaktor „Včelára a Ovocinára“
v Turčianskom Sv. Martine.

Rok 1893. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

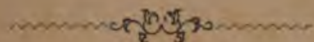

„Les šumí“.

Poleská legenda. Napísal *Vladimír Korolenko.*

I.

Les šumel...

V lese tomto vždy býval šum — rovný, tiahly, ako ohlas ďalekého zvona, spokojný a smutný, ako tichá pieseň bez slov, ako nejasné rozpomienky o minulosti. V ňom vždy šumievalo, preto že bol to starý, hustý bor, ktorého nedotkly sa ešte píla a sekera dreveného kupca. Vysoké storočné borovice s červenkavými mohutnými pňami stály ako chmurné vojsko, pevne túliac sa hore zelenými vrcholcami. Dolu bolo ticho; voňala smola; cez vrstvu borových ihlíc, ktorými usypaná bola zem, prebilo sa jasné kapradie, pyšno rozkladajúce sa ako čudné strapce a stálo nehnute, nehýbalo listom. Na vlhkých miestach tiahly sa vysoké zelené trávy; biela kaška klonila sa oťaželými hlávkami, akoby v tichej nevláde. A hore, bez konca a prerušenia, tiahol lesný šum, ako smutné vzdychy starého boru.

No teraz tieto vzdychy stávaly sa vždy hlbšími, silnejšími. Išiel som horským chodníkom, a hoc nebo nevidel som, no dľa toho, ako chmúril sa les, cítil som, že nad ním ticho soberá sa ťažký oblak. Nebolo včas. Pomedzi pne kde-tu prebil sa ešte lúč západu, no v húšťavách rozliezaly sa už hmlisté súmraky. Pred večerom priberalo sa k búrke.

Na dnes treba bolo už odložiť každé pomyslenie o poľovačke; len dostať sa pred búrkou na nocľah. Môj kôň klopal kopytom na holé korene, hržal a naostril uši, načúvajúc duniacu lesnú ozvenu. On sám ponáhľal sa ku známej horárni.

Zabrechal pes. Pomedzi zrednuté pne mihajú sa bielené steny. Modrá stuha dymu vije sa pod navisnutou zeleňou; nahnutá chalupa so strapatou strechou pritúlila sa ku stene červenkavých pňov; ona ako by vrastala do zeme, medzitým strojné a hrdé borovice vysoko pokyvujú nad ňou svojimi hlavami. Na prostred poľany, pevne pridružiac sa jeden ku druhému, stojí hŕbka mladých dubov.

Tu žijú obyčajne spoločníci mojich poľovných vychádzok — horári Zachar a Maxim. No teraz iste žiadneho niet doma, poneváč nikto nevychodí na brechanie ohromného ovčiarskeho psa. Len

starý ded, s plešivou hlavou a šedivými fúzami, sedí na podstení a pláta krpce. Fúzy dedove kníšu sa skoro po pás, oči hľadia mutno, ako by ded vždy sa rozpomínal na niečo a nemohlo by mu na um prísť.

— Dobrý deň, starý otec! Je niekto doma?

— Ehe! — krúti ded hlavou. — Niet ani Zachara, ani Maxima, a i Motra pobrala sa do hory za kravou... Krava kamsi ušla, — iste ju medvedi zdrapily... Tak hľa... niet nikoho!

— No, nič to. Posedím si s tebou, počkám.

— Počkaj, počkaj! — kýva ded, a kým ja priväzujem koňa na konár dubu, on obzerá ma slabými a mutnými očami. Zle je už so starým dedom: oči nevidia a ruky trasú sa.

— A ktože si ty, chlapče! — spytuje sa, keď sedám si na podstenie.

Túto otázku počujem pri každej svojej návšteve.

— Ehe! viem už teraz, viem, — hovorí starček, priberajúc sa zase ku krpcu. — Hľa, stará hlava, ako sito, nič si nezachová. Tých, čo dávno pomreli, pamätám, — oj, dobre pamätám! Ale nových ľudí vždy zabúdam... Prežil som sa na svete.

— A dávno ty, starý otec, žiješ v tomto lese?

— Ehe! dávno. Francúz prichodil do cárskej zeme, už som bol.

— Mnoho si ty v svojom živote videl. Iste máš čo rozprávať.

Ded hľadí na mňa s podivením.

— A čože mal som vidieť, chlapče? Les som videl... Šumí les, šumí i vo dne, i v noci, v zime šumí i v lete... A ja, ako ten strom, strávil som vek v lese ani som nezbadal... Už do hrobu čas, ale namyslím si niekedy, chlapče, že ani sám nemôžem pochopiť: žil som na svete alebo nie?... Ehe! tak! Možno, ani som nežil...

Kraj temného oblaku zodvihol sa zpoza hustých vrcholcov nad lesnou poľanou; vetve okružujúcich poľanu borovíc zakolísaly sa od dunenia vetra, a lesný šum prešiel do hlbokého silnejšieho akkordu. Ded zodvihol hlavu a počúval.

— Búrka ide, — povedal o chvíľu. — To ja poznám. Oj-oj, zareve v noci búrka, borovice bude lámať, s koreňom vyvracať začne... Zahrá lesný muž, — doložil tichšie.

— Akože ty vieš, starý otec?

— Ehe! poznám ja to. Dobre viem, ako strom hovorí... Strom, chlapče, tiež sa bojí... Tu osika, prekliaty strom, vždy čosi ľapoce; ani vetra niet, a ona sa trasie. Borovica v bore v jasný deň ihrá-zvučí, ale sotva podvihne sa vietor, zahudie a zastene. To je ešte nič... Ale počuj teraz... Hoc ja očima zle vidím, ale uchom počujem: dub zašumel, duby už hýbe na poľane... To je na búrku.

Skutočne, hŕbka nevysokých krivo rastúcich dubov, ktoré stály naprostred poľany a zaštítené boly vysokou stenou boru, pohybovala silnými vetvami, a od nich niesol sa hlučný šum, ľahko rozoznávaný od duniaceho zvuku borovíc.

— Ehe! či počuješ, chlapče? — hovorí ded s detsko-lstivým úsmevom. — Ja už viem: pohlo takto hľa duby, znamená *muž* v noci pôjde, lámať bude... Ale nie, nezláme! Dub je strom pevný, nemá tej sily ani muž... hľa, ako!

— Akýže muž, starý otec? Veď ty sám hovoríš: víchor láme.

Ded pokýval hlavou s lstivou tvárou.

— Ehe! ja to poznám... Teraz, hovorí sa, takí ľudia žijú, ktorí už ničomu neveria. Hľa, ako! Ale ja som ho videl, ako teba teraz, alebo ešte lepšie, teraz už mám oči staré, ale vtedy boly mladé. Oj-oj, ako videly moje oči za mladi!...

— Akože si ho videl, starý otec, povedzže?

— Nuž hľa, všetko jedno, ako i teraz: zprvu borovica zastene v bore... To zvučí, zase stenať začne: o-och-cho-ó!... och-o-ó! — a zatíchne... Ale potom zase, potom zase, a častejšie, a žalostnejšie. Ehe! preto že mnoho jej vyvalí muž v noci. A potom dub zahovorí. A k večeru vždy viac, a v noci začne krútiť: behá po lese, smeje sa a plače, vrtí sa, tancuje a vždy na duby naletí, chce ich vyrvať... A raz v jaseni pozrel som oknom: to hľa *jemu* nie je po srdci: pribehol k oknu, tar-rach do neho borovicovým konárom; dobre mi celú tvár nepokaličil, strela mu... ale veď som ja nie sprostý — odskočil som. Ehe, chlapče, hľa, aký je on srditý!...

— A akože vyzerá?

— A vyzerá on ako stará vŕba, čo stojí pri močiari. Veľmi podobný!... I vlasy, ako suchá omela, čo vyrastá na stromoch, i brada tiež... a nos — ako zdrevenelý suk, a pysk rapavý, ako by porástol lišajami... Fuj, aký nepekný! Nedaj, Pane Bože, žiadnemu krstenému jemu sa podobať... Ej, veru! Ja som ho aj druhý raz pri močiari videl, blízko... Ak chceš, príď v zime, sám *ho* vidíš Výndi tam, na vrch, — horou je porastený, — a vyškriab sa na najvyšší strom na vrcholec. Odtiaľ v niektorý deň možno ho videť: ide on ako biely stĺp ponad les, len sa tak vrtí, s vrchu do doliny sa spúšťa... Pobehne, pobehne, a potom v lese prepadne sa. Ehe!... A kade prejde, tam stopy bielym snahom ustiela... Ak neveríš starému človeku, tak niekedy sám pozoruj.

Rozhovoril sa starík. Zdalo sa, oživený a nepokojný hovor lesa a visiaca v povetrí búrka rozpaľovaly starú krv. Ded kýval hlavou, usmieval sa, žmurkal vybľadlýma očima.

No zrazu ako by akási tieň prebehla po vysokom, vráskami zbrázdenom čele. Pichol ma lakťom a povedal s tajomnou tvárou:

— A vieš, chlapče, čo ti ja poviem?... Ono, ovšem, lesný muž je potvora, to je pravda. Krstenému človeku urážlivé je videť takú ohavnú tvár... Ale treba o ňom pravdu povedať: on zle nerobí... Zažartuje s človekom, zažartuje, ale že by zle robil, to nebýva.

— Ale akože, starý otec, ty sám si hovoril, že chcel ťa udreť konárom?

— Ehe! veru chcel. To sa nazlostil, že oblokom pozerám na neho, tak! Ale jestli do jeho vecí nestrkáš nos, tak ani on človeku

žiadnej škody neurobí. Taký je on, lesník!... Ale vieš, v lese ľudia strašnejšie veci vykonávaly... Ehe, veru!

Ded naklonil hlavu a za chvíľu sedel ticho. Potom, keď pozrel na mňa, v jeho očiach, skrze zakrývajúcu ich blanku, blesla akoby iskierka prebudenej pamäti.

— Rozpoviem ti, chlapče, lesnú našu minulosť... Bolo tu raz, na tomto istom mieste, dávno... Pamätám... ako sen... ale ako zašumí les hlasnejšie, na všetko sa rozpamätám... Chceš, rozpoviem ti, ha?

— Chcem, chcem, starý otec! Rozprávaj!

— Tak ti vyrozprávam, ehe! Počúvaj!

II.

Mne, vieš, otec s materou dávno umreli, ešte bol som malým chlapcom... Zanechali mňa oni na svete samého. Hľa, ako bolo to so mnou, ehe! Tu obecné shromaždenie myslí: „čože máme teraz robiť s týmto chlapcom?" No i pán to samé myslí... I prišiel na ten čas z lesa horár Román, a hovorí shromaždeniu: „Dajte mne toho chlapca do horárne. Ja ho budem chovať... Mne bude v lese veselšie a on dostane chlieb"... Nuž on tak hovorí a shromaždenie odpovedá: „ber!" On aj vzal. Tak ja od tých čias v lese som zostal.

Tu mňa Román vychoval. Ale to bol človek taký strašný, uchovaj Bože!... Vzrastu vysokého, oči čierne, aj vlasy čierne, aj duša mu čierna z očú hľadela, preto že celý svoj život tento človek v lese sám žil: medveď jemu, ľudia hovorili, akoby brat, a vlk — rodina. Každé zviera poznal a nebál sa, ale ľudí sa stránil, ba ani nehľadel na nich... Taký bol; veru, pravda! Bývalo, ako na mňa pozre, tak mne po chrbte ako by mačka chvostom pretiahla... No, ale človek on bol predsa dobrý, choval ma, čo by čo hovorili, dobre: kaša pohánčená bývala vždy s maslom, a keď kačku zastrelí, tak aj kačka. Čo je pravda, to už pravda! Choval...

Tak sme žili spolu. Román do lesa odíde a mňa v horárni zapre, aby ma zver nezožrala. Ale potom dali mu ženu Oxanu.

Pán, Poliak, dal mu ženu. Zavolal ho do dediny a hovorí mu: „Hľa, čo, — hovorí, — Romasiu, ožeň sa!" Hovoril pánovi Román z počiatku: „A na kýho ďasa je mne žena? Čože mám v lese robiť s babou, keď už i bez toho mám chlapca? Nechcem ja, — hovorí, — ženiť sa!" Nevedel za dievkami chodiť, tak! No, ale pán bol chytrý... Keď pomyslím si na toho pána, chlapče, nazdám sa, že teraz už takých pánov niet... niet takých pánov viac... vyžili sa... Vezmime teba: tiež, hovoria, si z panského rodu... Možno, ono je i pravda, ale predsa niet v tebe toho... opravdového... Tak sebe, mizerný chlapec, viac nič.

No, ale ten opravdový bol, z bývalých... Poviem ti, tak to na svete býva, že stá ľudí jednoho človeka boja sa, a ešte ako!... Pozri ty, chlapče, na jastraba a na kuriatko: oba z vajca sa vylúpily, ale jastrab hneď do hora hľadí... Ehe! Ako skríčí do neba,

tak hneď nielen kurčiatka — i starí kohúti sa rozbehajú... Jastrab je panský vták, ale kura — prostá sedliačka...

Hľa, pamätám, bol som malý chlapec: vezú chlapi z lesa hrubé brvná, bolo ich asi tridsať. Ale pán ide na svojom koníku a vykrúca si fúzy. Koník pod ním ihrá a on sa obzerá okolo. Oj-oj — zazrú mužíci pána, vystupujú, kone do snahu zavracajú a čiapky snímajú. Potom trápia sa, zo snahu brvná vyťahujú — ale pán si skáče — hľa, i samému je na ceste tesno. Mrkne pán obrvou, už sa mužíci boja — zasmeje sa — všetkým je veselo, ale keď sa nachmúri, všetci sú smutní. Ale že by mohol niekto pánovi odporovať — toho nikdy nebývalo.

No a Román, ako známo, vyrástol v hore, nevedel sa chovať, i pán nahneval sa veľmi na neho.

— Chcem, — hovorí pán, — aby si sa oženil, ale prečo, to ja sám viem. Vezmi si Oxanu.

— Nechcem ja, — odpovedal Román, — nepotrebujem ju, čo priam i Oxanu! Nech si ju pre mňa i čert vezme, ale ja nie... Tak!

Rozkázal pán priniesť korbáč, vystreli Románа, pán sa ho zase spytuje:

— Román, oženíš sa?

— Nie, — hovorí, — neožením.

— Sypte mu teda, — hovorí pán, — na motňu [1]), koľko sa mu zmestí.

Nasypali mu veru hodne; Román bol veru zdravý, ale predsa i jemu sa zunovalo:

— Nechajte už, — hovorí, — bude dosť! Radšej nech ju všetci čerti vezmú, ako mám pre babu toľké muky trpeť. Dávajte ju sem, ožením sa!

Žil na dvore u pána honec Opanas Švidký. Prišiel práve z poľa v tú chvíľu, keď Románа k ženeniu nahovárali. Počul o Románovej starosti — padol pánovi k nohám. Padol mu k nohám, bozkáva...

— Máte, — hovorí, — milostivý pane, človeka mordovať, radšej si ja vezmem Oxanu dobrovoľne, slova nepoviem...

Ehe! samému sa chcelo vziať si ju. Taký bol človek, veru!

Tu sa Román zaradoval, rozveselil. Vstal, zaviazal motňu a hovorí:

— To hľa, — hovorí, — je pekne. Čože si, človeče, trochu prv neprišiel? Ale pán tiež — vždy takto!... Bolo sa spýtať srozumiteľne, možno, že z dobrej vôle sa niekto ožení. Hneď schytili človeka, a hybaj mu sypať! Či je to, — hovorí, — po kresťansky, tak robiť? Fuj!...

Ehe! on niekedy ani pánovi neodpustil. Hľa, aký bol Román! Keď sa už nazlostí, to sa mu nesblíž, čo aj pán. No, ale i pán bol chytrý! Mal on, vidíš, čosi iného na ume. Rozkázal zase Románа vystreť na trávu.

[1]) Malorusi nosia plátené nohavice, na spôsob vreca, rozdeleného len dolu. Toto vrece volá sa „motňa".

— Ja, — hovorí, — tebe, sprostákovi, šťastia chcem, a ty nos vrtíš. Teraz si samotný, ako medveď v brlohu, ani prísť k tebe nie je veselo... Sypte mu, sprostákovi, kým nepovie: dosť!... A ty, Opanas, stúpaj k čertovej materi. Teba, — hovorí, — k obedu nepozvali, sám si za stôl nesadaj, veď vidíš, akú má Román hostinu? Aby sa i tebe nedostalo.

Ale Román už nie zo žartu sa nahneval. Ehe! Ale aj bijú ho dobre, preto že prvší ľudia, vieš, vedeli poriadne korbáčom kožu drať, ale on len leží a nehovorí: dosť! Dlho trpel, ale predsa potom odpľul:

— Nedočká sa toho jej otec, že by pre babu kresťanovi takto sypali, a ani nečítali. Dosť! Aby vám ruky poodsychaly, čertova čeľaď! Naučil vás čert korbáčom zaobchodiť! Veď som ja vám nie snop na toku, aby ste ma takto vymlátili. Keď už tak, tak sa už ožením!...

A pán smeje sa.

— Tak, — hovorí, — je dobre! Teraz na svadbe hoc sedeť nemôžeš, zato budeš viac tancovať...

Veselý bol pán, ej veru, veselý, ehe! Len potom zle sa s ním stalo, uchovaj Bože každého krsteného. Vskutku, nikomu toho neprajem. Ešte ani len židovi nemá sa takô žiadať. Čo ja myslím...

Nuž tak Romána i oženili. Priviezol on mladú ženu do horárne; zprvu jej vždy nadával a výčitky robil pre svoje utrpenie.

— Ani si, — hovorí, — nie hodna, koľko ma pre teba mordovali.

Príde neraz z lesa a hneď ju začne z izby vyháňať:

— Stúpaj! Nepotrebujem ja ženu v horárni! Aby ani chýru o tebe nebolo! Nerád vidím, — hovorí, — keď baba v mojej izbe spí. Povetria, hovorí, je nedobré.

Ehe!

Ale pozdejšie privykol. Oxana izbu vymetie a vymaže čistučko; riady rozostaví; jagá sa všetko, i srdcu je veselo. Román vidí: dobrá baba, pomaly privykol. Ale nielen že privykol, chlapče, ale ju začal ľúbiť, veru, nelžem! Hľa, ako sa stalo s Románom. Keď poprizeral sa dobre babe, potom povedal:

— Vďaka buď pánovi, dobrému ma naučil. Ale som ja bol nemúdry človek: koľko korbáčov som zdržal, a ono, ako teraz vidím, niet nič zlého. Ešte je i dobre. Tak hľa!

Prešiel nejaký čas, ja neviem koľký. Ľahla si Oxana na lavicu, začala stenať. K večeru ochorela, a keď ráno prebudil som sa, počujem: ktosi tenkým hláskom plače. Ehe! — myslím si, — to sa iste dieťa narodilo. A skutočne tak bolo.

Nedlho žilo ono na bielom svete. Len čo žilo od rána do večera. Pred večerom prestalo plakať. Zaplakala Oxana, ale Román hovorí:

— Tak už niet dieťaťa, a keď ho niet, netreba ani popa volať. Zahrabem ho pod borovicu.

Tak hovorí Román, no nielen že hovorí, ale tak i urobil: vykopal jamku a pochoval. Hľa, tam starý peň stojí, hrom do neho udrel, spálilo ho... To je tá istá borovica, kde Román pochoval dieťa. Vieš, chlapče, teraz ti poviem: do týchto čias, keď slnce

zapadne a hviezda-zornica nad lesom zastane, lieta akýsi vtáčik a kričí. Och, aj žalostne kvíli vtáčik, až je srdcu bôľno! To je nekrstená duša, — krstu si prosí. Kto je múdry človek, z kníh sa učil, ten, — hovoria, — môže jej krst dať i nebude viac lietať... Ale my tu v lese žijeme, ničoho nevieme. Ona lieta, prosí, a my len to hovoríme: „het-het, úbohá duša, nič nemôžeme urobiť!“ Tu zaplače a uletí, a potom zase priletí. Ech, chlapče, ľúto je úbohej duše!

Keď vyzdravela Oxana, vždy na mohylku chodila. Sadne si na mohylku a plače, ale tak hlasno, že po celom lese ozýva sa jej hlas. To ona tak za svojím dieťaťom želela, ale Román neželel za dieťaťom, len Oxanu ľutoval. Príde z lesa, stane si k Oxane a hovorí:

— Mlč už, ty hlúpa baba! Máš za čím plakať! Umrelo jedno dieťa, možno, bude druhé. A, možno, ešte i krajšie, ehe! Preto, že to, možno, ani nebolo moje, veď ja neviem. Ale toto moje bude.

To už Oxana neľúbila, keď on tak hovoril. Prestane plakať a začne sa mu nepeknými slovami rúhať. Ale Román na ňu nehneval sa.

— A čože sa ty, spytuje sa, — vadíš? Veď som ja nič takého nepovedal, len to som povedal, že neviem. Preto neviem, lebo prv nebola si moja a žila si nie v lese, ale vo svete, medzi ľuďmi. Akože teda môžem vedieť? Teraz v lese žiješ, to je dobre. A k tomu hovorila mi baba Fedosja, keď bol som po ňu v dedine: „Akosi tebe, Román, skoro dieťa prišlo!“ A ja hovorím babe: „Akože ja mám vedieť, skoro či neskoro?“... No, ale ty predsa nechaj to vykladanie, lebo sa nahnevám, to ešte aby som ťa dáko nezabil.

Oxana mu nakričí, nakričí, a prestane.

Ona ho neraz i vyhreší, i po chrbte udre, ale keď Román nahnevá sa, zatíchne... Bála sa. Pohladí ho, objíme, bozká a do očí pozre... Tu môj Román i uspokojí sa. Preto... vidíš, chlapče... Ty bez pochyby nevieš, ale ja, starec, hoc neženil som sa, ale predsa vídaval som: mladá baba veľmi sladko bozkáva sa, akého chceš srditého muža vie ona zaobísť. Oj-oj!... Veď ja tiež viem, aké sú tie baby. A Oxana bola taká hladká mladica, že teraz už takých viac ani nevidím. Teraz, chlapče, poviem ti, ani ženy nie sú také, ako prv.

Tu raz v lese rožok zatrúbil: tra-ta, tara-tara-ta-ta-ta!... Len tak ozýva sa po lese, veselo a hlasno. Vtedy bol som malý chlapec a nevedel som, čo je to; vidím: vtáci z hniezd dvíhajú sa, krýdlom trepocú, kričia; niekde i zajac prihol uši na chrbát a beží, ako len vládze. I myslím si: možno, že to akýsi nevídaný zver tak pekne kričí. A to veru nie zver, ale pán ide si na koníku po lese, a na rožku trúbi; za pánom honci na koňoch a psov vedú na svorkách. Ale zo všetkých honcov najkrajší je Opanas Švidký, za pánom na sivom kozáckom harcuje; čiapku má Opanas so zlatým vrchom, kôň pod ním ihrá, puška za pleciami blýska a bandura je na remeni cez plece prevesená. Ľúbil pán Opanasa, preto že Opanas pekne na bandure hral a piesne spievať bol majster. Uch, ale aj

krásny bol parobok, tento Opanas, strach, aký krásny! Pán sa nemohol s ním rovnať: pán bol už i plešivý, i nos mal červený, i oči hoc veselé, ale predsa nie také, ako Opanas. Opanas, keď pozre na mňa, — mne, malému chlapcu, chce sa smiať, a ja nie som dievka. Hovorili, že Opanasovi dedovia i otec záporožskí kozáci boli, na Sieči kozáčili, a tam národ bol vždy hladký, a krásny, a obratný. Ale ty sám, chlapče, pomysli: na koni so spisou [1]) po poli lietať ako vták, alebo sekerou drevo rúbať, to je nie jedna práca...

Vybehol som z chalupy, hľadím: prišiel pán, zastal, i honci zastali; Román z izby vyšiel, podržal pánovi strmeň; stupil pán na zem. Román sa mu poklonil.

— Pozdrav ťa Pán Boh! — hovorí pán Románovi.

— Ehe! — odpovedá Román, — ja som ešte, chvalabohu, zdravý, čože by mi bolo? A vy ako?

Nevedel, vidíš ty, Román pánovi ako sa patrí odpovedať. Čeľaď všetka sa na jeho slová zasmiala a pán tiež.

— No, sláva Bohu, že si zdravý, — hovorí pán. — Ale kdeže je tvoja žienka?

— A kdeže má žienka byť? Žienka, známo, je v chalupe...

— No, i my vojdeme do chalupy, — hovorí pán, — a vy, chlapci, zatiaľ na tráve koberec posteľte, a prichystajte nám všetko, aby bolo čím mladý pár prvý raz pozdraviť.

Tu i vošli do chalupy; pán a Opanas, a Román bez čiapky za nimi, a ešte Bohdan, starší honec, verný panský sluha. Už, hľa, ani takých sluhov na svete nemáš: starý to bol človek, s čeľaďou prísny, ale pred pánom ako ten pes. Nikoho nemal Bohdan na svete, okrem pána. Hovoria, keď umreli Bohdanovi otec s materou, prosil sa on od starého pána na tiaglo [2]) a chcel sa oženiť. Ale starý pán nedovolil, postavil ho ku svojmu pánikovi: tu je tebe, — hovorí, — i otec, i mať, i žena. Tak vyvaroval Bohdan pánika, a naučil ho chodiť, na koňa sadať i strieľať. A keď vyrástol pánik, sám začal panovať, starý Bohdan vždy za ním chodil, ako pes. Och, poviem ti pravdu: mnoho toho Bohdana ľudia preklínali, mnoho ľudských sĺz padlo na neho, všetko pre pána. Na jedno panské slovo ten Bohdan bol by v stave ešte i vlastného otca na kúsky potrhať.

A ja, malý chlapček, tiež som za nimi do izby vbehol: známa vec, bol som zvedavý. Kam sa pán obráti, ta i ja za ním.

Hľadím, stojí pán naprostred izby, fúzy hladí, smeje sa. Román tiež tu sa mocе, čiapku v rukách mrví, ale Opanas plecom o stenu sa oprel, stojí, úbohý, ako ten mladý dub v špatnom čase. Zachmúril sa, je neveselý...

Tu oni traja obrátili sa k Oxane. Len starý Bohdan sadol si v kúte na lavičku, ovesil kotrbu, sedí, kým pán niečo neprikáže. Ale Oxana do kúta k peci si stala, oči sklopila, a začervenala sa celá, ako ten mak medzi jačmeňom. Och, iste cítila úbohá, že pre

[1]) Spisa = kopia.
[2]) Pozemok, obrábaný jedným sedliakom.

ňu bude zle. Čo ti poviem, chlapče: jestli už traja ľudia na jednu ženu hľadia, to nikdy dobre nebýva; iste oddajú sa do vlasov, jestli nie horšie. Ja to viem, preto že som to sám videl.

— No, čo, Romasiu, — smeje sa pán, — či som ti peknú ženu vypýtal?

— A čože? — Román odpovedá. — Žena, ako žena, nič to!

Mrdol plecom Opanas, pozrel na Oxanu a hovorí sám sebe:

— Áno, — hovorí, — žena! Keby nebola sa takému sprostákovi dostala.

Román počul toto slovo, obrátil sa k Opanasovi a hovorí mu:

— A prečože ja, pán Opanas, zdám sa byť sprostákom? Ehe! Povedzteže!

— Nuž preto, — hovorí Opanas, — že nevieš ženu svoju chrániť, preto si sprostý...

Také slovo povedal mu Opanas. Pán i nohou dupol, Bohdan potriasol hlavou, ale Román podumal za chvíľu, potom zodvihol hlavu a pozrel na pána.

— A čože ju mám chrániť? — hovorí Opanasovi, ale vždy na pána hľadí. — Tu, okrem zverov, niet žiadneho čerta, len keď milostivý pán príde. Pred kýmže ju mám chrániť? Hľaď ty, zlý kozák, nedráži ma, lebo ťa ja i za kečku schytím.

Možno, bola by sa strhla bitka, ale pán sa zamiešal: dupol nohou, zatíchli.

— Ticho vy, — hovorí, — čertove deti! Veď sme neprišli sem pre bitku. Treba mladých pozdraviť, ale potom, pred večerom, na močiar poľovať! Za mnou!

Obrátil sa pán a vyšiel z izby; a pod stromom honci už aj zákusku prichystali. Išiel za pánom Bohdan, ale Opanas zastavil Románа v pitvore.

— Nehnevaj sa na mňa, braček, — hovorí kozák. — Počuj, čo ti Opanas povie: videl si, ako som pánovi k nohám padol, čižmy som mu bozkával, aby Oxanu mne dal? No, Bôh s tebou, človeče... Teba pop sviazal, taký je iste osud! Tak nestrpí srdce moje, aby ľúty vrah zase teraz nad ňou, i nad tebou sa tešil. Hej-hej! nik nevie, čo mám na duši... Radšej ja i jeho, i ju z pušky miesto postele uložím do chladnej zeme...

Hľadí Román na kozáka a spytuje sa:

— Ale si ty, kozák, nepotratil rozum?

Nepočul som, čo Opanas potom začal Románovi ticho v pitvore rozprávať, len to som počul, ako ho Román po pleci tľapol.

— Och, Opanas, Opanas! Hľa, akí sú na svete ľudia zlí a podvodní. A ja som nič takého, žijúc v lese, nevedel. Ehe! pane, pane! Zle si ty so svojou hlavou naložil!

— No, — hovorí jemu Opanas, — stúpaj teraz a nedaj znať ničoho, najmä pred Bohdanom. Nie si ty múdry človek, a ten panský pes je chytrý. Daj pozor: panskej pálenky mnoho nepi, a jestli vypraví ťa s honcami k močiaru, a sám bude chceť tu zostať, doveď honcov ku starému dubu a ukáž im ďalšiu cestu, ale sám, povedz im, rovno pôjdeš cez horu... A skorej vráť sa sem.

— Dobre, — hovorí Román. — Vyberiem sa na poľovačku, ale pušku nenabijem brokom, ani nie „dunstom“ na vtáka, ale poriadnou guľou na medveďa...

Tu vyšli. A pán už sedí na koberci, rozkázal podať fľašku i pohárik, nalieva do pohárika pálenky a hostí Románа. Ehe! Pekná bola pánova fľaška i pohárik, ale pálenka ešte lepšia. Pohárik vypiješ — duša raduje sa, druhý vypiješ — srdce búcha v prsiach, ale jestli je človek nezvyknutý, to od tretieho pohárika pod lavicou budeš sa váľať, jestli ťa žena na lavicu neuloží.

Ehe! hovorím ti, podvodný bol to pán. Chcel Románа napojiť svojou pálenkou, aby sa opil, ale ešte takej pálenky nebolo, čo by Románа prevládala. Pije on z panských rúk pohárik, pije i druhý, i tretí vypil, ale sa mu len oči, ako vlkovi, blýskajú, a fúzom čiernym hýbe. Pán aj nahneval sa.

— Tu, hľa, čert ťa vzal, ako zdravo pálenku chlebce, a ani nežmurkne okom. Druhý by už dávno plakal, a on, pozrite, dobrí ľudia, ešte sa usmieva!

Vedel dobre čertovský pán, že jestli človek od pálenky zaplakal, to skoro hlavu na stól opustí. Ale tento raz nie na takého narazil.

— A prečože mám, — Román odpovedá, — plakať? Veď ani nebolo by to pekne. Prišiel ku mne milostivý pán ma pozdraviť, a ja by som začal revať ako baba. Chvála buď Bohu, ešte nemám prečo plakať, nech radšej moji nepriatelia plačú...

— To znamená, — spytuje sa pán, — ty si spokojný?

— Ehe! A prečože mám byť nespokojný?

— Ale pamätáš, ako sme ťa korbáčom svatali?

— Akože nepamätať? Preto i hovorím, že som bol nemúdry, nevedel som, čo je horké, čo sladké. Korbáč je horký, a ja som ho väčšmi ľúbil, ako ženu. Nuž ďakujem vám, milostivý pane, že naučili ste mňa, sprostáka, med jesť.

— Dobre, dobre, — hovorí mu pán. — Za to i ty poslúž: teraz pôjdeš s honcami k močiaru, nastrieľaj čím najviac vtákov, ale iste tetrova dostaň.

— A kedyže nás to pán posiela? — spytuje sa Román.

— Ešte si vypijeme, Opanas nám pieseň zaspieva, a choďte s Bohom.

Pozrel Román na nebo a hovorí pánovi:

— To je veru ťažko: už je dosť pozde, k močiaru je ďaleko, a ešte, na dôvažok, i vietor po lese šumí, v noci príde víchor. Akože teraz takého opatrného vtáka zastreliť?

Ale pán bol opitý, a v opilosti bol veľmi srditý. Dopočul, ako čeľaď medzi sebou šeptať začala, hovoriac, že veru „Román má pravdu, zahudie skoro víchor,“ — i nahneval sa.

Tresol pohár, zazrel, všetci zatíchli.

Len Opanas nenaľakal sa; vyšiel, na panské slovo, s bandurou piesne spievať, začal banduru ladiť, pozrel na pána s boku a hovorí mu:

— Spamätaj sa, milostivý pane! Ktože to slýchal, proti noci, a k tomu ešte vo víchre, ľudí po tmavej hore za vtákmi hnať?

Taký on bol smelý! Iní, známa vec, panskí poddaní, boja sa, ale on je svobodný človek, kozáckeho rodu. Priviedol ho, keď bol malý chlapec, starý kozák-bandurist z Ukrajiny. Tam, chlapče, ľudia čosi pohli sa v meste Umani. Tu starému kozákovi vyklali oči, obrezali uši a pustili ho takého po svete. Chodil on, chodil potom po mestách a dedinách, a zablúdil aj na naše strany s vodičom chlapčekom Opanasom. Starý pán vzal ho k sebe, preto že ľúbil pekné piesne. Tu starec umrel, a Opanas vyrástol pri dvore. Ľúbil ho i nový pán a strpel od neho niekedy také slovo, za ktoré inému stiahli by tri kože.

Tak i teraz: nahneval sa zprvu, mysleli, že udre kozáka, ale potom povedá Opanasovi:

— Oj, Opanas, Opanas! Umný si ty chlapec, ale to, iste, nevieš, že medzi dvere netreba prsty pchať, aby nejako ti ich nezavrzli.

Hľa, akú on kozákovi zahádal hádku! Ale kozák hneď porozumel. I odpovedal pánovi piesňou. Oj, keby i pán bol porozumel kozáckej piesni, možno by jeho pani nad ním nevylievala slzy.

— Ďakujem, pane, za naučenie, — povedal Opanas, — ja ti za to zaspievam, a ty poslúchaj.

I udrel na struny bandury.

Potom podvihol hlavu, pozrel na nebo, ako sa do neba orol vznáša, ako vietor honí temné oblaky. Nadložil ucho, počúval, ako šumia vysoké borovice...

A zase udrel na struny bandury.

Ej, chlapče! Nedostalo sa tebe počuť, ako hral Opanas Švidký, a teraz už ani nepočuješ! Nie je ľahko na bandure hrať, a ako ona v dobrých rukách krásne hovorí. Prejde po nej prstami, ona mu všetko povie: ako temný bor v nepekný čas šumí, i ako vietor zvučí po pustej stepi po buriane, i ako suchá trávka šepce na vysokej kozáckej mohyle.

Nie, chlapče, nepočujete vy už opravdovej hry! Chodia teraz sem všelijakí ľudia, takí, čo nielen na Polesí bývali, ale i na iných miestach, i po celej Ukrajine: i v Čigirine, i v Poltave, i v Kijeve, i v Čerkasoch. Hovoria, niet už banduristov, už ich nepočuť na jarmokoch a na bazároch. U mňa ešte visí na stene stará bandura. Naučil ma na nej hrať Opanas, ale odo mňa sa nikto nenaučil. Keď ja umrem — a to bude už skoro, — tak už nikde v širokom svete nebude počuť hlasu bandury. Tak hľa!

A zaspieval Opanas tichým hlasom pieseň. Hlas nemal Opanas silný, ale žalostný a zádumčivý, len tak vlieva sa do srdca. A pieseň, chlapče, kozák iste sám pre pána vymyslel. Nepočul som ju viac, a keď pozdejšie prosil som Opanasa, aby zaspieval, nikdy nechcel.

— Pre koho, — hovorí, — spievala sa tá pieseň, toho už niet na svete.

V tej piesni kozák pánovi celú pravdu povedal, čo bude s pá-

nom, a pán plače, slzy mu tečú po fúzoch; ale predsa, tak sa zdá, ani slova z piesne nerozumel.

Och, nepamätám si ja tú pieseň, pamätám len málo. Spieval kozák o pánovi, o Ivanovi:

Oj, pane, oj, Ivane!...
Umnyj pan, mnogo znajet...
Znajet, čto jastreb v nebe lietajet, voron pobivajet...
Oj, pane, oj Ivane!...
A togo-ž pan ne znajet,
Kak na světe byvajet, —
Čto u gniezda i vorona jastreba pobivajet...

Hľa, chlapče, akoby teraz, túto pieseň počúvam a tých ľudí vidím: stojí kozák s bandurou, pán sedí na koberci, hlavu sklonil a plače; čeľaď sa dovôkola shŕkla, strkajú jeden druhého lakťami; starý Bohdan hlavou krúti... A les, ako teraz, šumí, a ticho a žalostne zvučí bandura, a kozák spieva, ako pani plače nad pánom, nad Ivanom:

Plačet pani, plačet,
A nad panom, nad Ivanom,
černyj voron kriačet.

Och, neporozumel pán piesni, utrel si slzy a hovorí:

— No, sberaj sa, Román! Chlapci, sadajte na kone! I ty, Opanas, choď s nimi, mám dosť tvojich piesní!... Pekná pieseň, lenže nikdy to, čo sa v nej ospevuje, na svete nebýva.

A kozákovi zmäklo srdce od tej piesne, zatiahly sa oči.

— Och, pane, pane, — hovorí Opanas, — u nás hovoria starí ľudia: v povesti a piesni je pravda. V povesti je pravda, — ako železo: dlho po svete z rúk do rúk chodilo, zhrdzavelo... Ale v piesni je pravda, — ako zlato, že nikdy nezhrdzavie... Tak hovoria starí ľudia!

Hodil pán rukou.

— No, možno, vo vašom kraji. Ale u nás nie je tak... Stúpaj, stúpaj, Opanas, zunoval som ťa počúvať.

Postál kozák za chvíľu, potom padol pred pánom na zem:

— Počuj ma, pane! Sadni na koňa, choď ku svojej panej: moje srdce čosi zlého tuší.

Tu sa už nahneval pán, kopnul kozáka, ako psa, nohou.

— Choď odo mňa preč! Ty si, vidno, nie kozák, ale baba! Ujdi odo mňa, aby nebolo zle s tebou! A vy, čo ste zastali, čertovo plemeno? Či som vám nie viac pánom? Veď ja vám ukážem, čoho ani vaši dedovia od mojich dedov nevídali!...

Vstal Opanas, ako temný oblak, pozrel na Románа. Ale Román na strane stojí, oprel sa na pušku, ako by nič nebolo.

Hodil kozák banduru o strom, — bandura sa na kúsky rozdrúzgala, len ston bandury ozval sa v lese.

— No nech, — hovorí, — čerti na tom svete učia takého človeka, ktorý rozumnú radu neposlúcha... Tebe, pane, vidno, verného sluhu netreba.

Nestačil pán odpovedať, vskočil Opanas do sedla a odišiel. Honci tiež posadali na kone, Román prehodil pušku cez plece a išiel, len, prechodiac popri chalúpke, zavolal Oxane:

— Ulož chlapčeka, Oxana! Už mu je čas spať ísť. Aj pánovi prichystaj posteľ.

Odišli všetci do lesa touto cestou; a pán vošiel do chalupy, len panský kôň stojí pod stromom priviazaný. A už aj mrkať počalo, v lese šumí a dáždik kropí, celkom tak, ako teraz... Uložila ma Oxana na povale do sena, prežehnala na noc... Počujem, moja Oxana plače...

Och, ničomu som ja vtedy, malý chlapec, nerozumel, čo sa okolo mňa robí. Skrčil som sa na sene, počul, ako víchor v lese pieseň zaťahuje, a začal zaspávať.

Ehe! Zrazu počujem: ktosi okolo chalupy chodí... prišiel ku stromu, panského koňa odviazal. Zachripel kôň, udrel kopytom; ako pustil sa do lesa, skoro dupot utíchol... Potom, počujem, zase ktosi po ceste letí, k chalupe. Podošiel blízko, vyskočil zo sedla na zem a rovno k obloku:

— Pane, pane! — kričí hlasom starého Bohdana. — Oj, pane, otvor skorej! Čertov kozák má zlý úmysel, vidno. Tvojho koňa do lesa pustil.

Nestačil starý dohovoriť, ktosi ho od chrbta schytil. Naľakal som sa, počujem, čosi spadlo...

Otvoril pán dvere, s puškou vyskočil, ale už v pitvore ho Román zachytil, a rovno za kečku, a o zem...

Tu vidí pán, že je zle s ním, i hovorí:

— Oj, pusť ma, Romasiu! Tak ty moju dobrotu pamätáš?

Ale Román mu odpovedá:

— Pamätám ja, čertov pán, tvoju dobrotu i oproti mne, i oproti mojej žene. Teraz, hľa, ti za tvoju dobrotu zaplatím...

A pán hovorí zase:

— Zastaň ma, Opanas, môj verný sluha. Ľúbil som ťa, ako vlastného syna.

Ale Opanas mu odpovedá:

— Ty si svojho verného sluhu odohnal, ako psa. Ľúbil si ma tak, ako palica ľúbi chrbát, ale teraz ľúbiš, ako chrbát palicu... Ja som ťa prosil, ty si neposlúchol...

Začal pán i Oxanu prosiť:

— Zastaň ma ty, Oxana, ty máš dobré srdce.

Vybehla Oxana, splesla rukami:

— Ja som teba, pane, prosila, u nôh váľala: sľutuj sa nad mojou panenskou krásou, neurob mi hanbu, vydatej žene. Ty si sa nesmiloval, ale teraz sám prosíš... Ja som slabá, čože ja vykonám?

— Pusťte, — kričí zase pán, — za mňa pohyniete všetci v Síbiri...

— Netráp sa o nás, pane, — hovorí Opanas, — Román bude pri močiari prv, ako tvoji honci, a ja som, z tvojej milosti, jediný na svete, nebojím sa o svoju hlavu. Prehodím pušku na plece a pôjdem do lesa... Soberiem obratných chlapcov a budeme hulať...

Z lesa budeme vychádzať v noci na cestu, a keď sa do dediny zatárame, to rovno do panských stavov. Ej, dvíhaj, Romasiu, pána, vynesieme jeho milosť na dáždik.

Strepotal sa pán, zakričal, ale Román len vrčí pre seba, a kozák usmieva sa. Tu vyšli.

Ja som sa naľakal, letel som do izby a rovno k Oxane. Sedí moja Oxana na lavičke, biela, ako stena...

A v lese už zahúdol opravdový víchor: kričí bor rozdielnymi hlasmi, a vietor duje, a niekedy i hrom udre. Sedíme s Oxanou na prípecku, zrazu počujem, ktosi v lese zastenal. Och, a tak žalostne, že dosiaľ, keď si spomeniem, na srdce mi ťažkosť padne, a tomu je už dávno...

— Oxana, — hovorím, — holubička, a ktože to tam v lese stene?

Ale ona schytila ma na ruky a kolíše:

— Spi, — hovorí, — chlapčiatko, nič to! To len tak... les šumí...

A les aj vskutku šumel, och, veď šumel!

Presedeli sme ešte nejaký čas, počujem: udrelo v lese akoby z pušky.

— Oxana, — hovorím, — holubička, a ktože to z pušky strieľa?

A ona, úbohá, len ma kolíše, a hovorí:

— Mlč, mlč, chlapčiatko, to hrom Boží udrel v lese...

A sama plače a mňa tuho k hrudi pritíska, uspokojuje:

— Les šumí, les šumí, chlapčiatko, les šumí...

Ležal som jej na rukách, i zaspal som...

Ale ráno, chlapče, zobudím sa... hľadím: slnce svieti, Oxana sama v izbe, oblečená spí. Napadlo mi včerajšie i myslím si: to sa mi tak snívalo.

Ale ono sa mi neprisnilo, — oj, neprisnilo, — ale bolo ozaj. Vybehol som z izby, utekám do lesa, a v lese vtáčky štebocú a rosa na lístí sa blýska. Dobehol som do krovia, a tam i pán, i honec ležia si v rade. Pán spokojný a bľadý, a honec šedivý, ako holub, a prísny, ako by bol živý. A na prsiach mali i pán, i honec krv.

. . . .

A čože sa stalo s inými? — spýtal som sa, vidiac, že ded sklonil hlavu a zamĺkol.

— Ehe! Všetko sa tak stalo, ako predpovedal kozák Opanas. On sám dlho v lese žil, chodil s chlapci po cestách a po panských dvoroch. Taký osud bol mu určený: otcovia hajdamáčili, aj jemu sa toho dostalo. Neraz on, chlapče, prišiel k nám, do tejto istej chalupy, ale najčastejšie, keď Románа nebolo doma. Príde, posedí si i pieseň zaspieva, i na bandure zahrá. Ale keď aj s druhými kamarátmi prišiel, — vždy ho Oxana i Román prijímali. Ech, pravdu ti, chlapče, povedať, nie bez hriechu to bolo. Prídu skoro z lesa Maxim i Zachar, — prizri sa im obom: ja im nič nehovorím, ale kto len znal Románа a Opanasa, tomu je zrazu jasné, ktorý sa na ktorého ponáša, hoc sú oni tým ľuďom už nie synovia, ale vnukovia... Hľa, aké veci, chlapče, bývali za mojich časov v tomto lese...

Ale šumí les tuho... bude víchor!...

III.

Posledné slová starec hovoril akosi ustalo. Iste, jeho povzbudenie prešlo a teraz vyrážala sa ustalosť; jazyk jeho plietol sa, hlava sa triasla, oči slzily.

Bol už večer, v lese sa zotmilo, bor nepokojil sa okolo horárne, ako rozlievajúce sa more: temné vrcholce sa zohýňaly, ako hrebene vĺn v búrnom čase.

Veselý brechot psa oznámil príchod gazdov. Oba horári ponáhľali sa k chalupe, a zápät za nimi zadychčaná Motra prihnala kravu, ktorá kamsi bola zašla. Naša spoločnosť bola pohromade.

O niekoľko minút sedeli sme v chalupe; v peci veselo práskal oheň; Motra chystala večeru.

Trebárs ja neraz videl som prv Zachara a Maxima, no teraz pozrel som na nich so zvláštnou zaujatosťou. Tvár Zacharova bola temná, obočie srástlo sa pod strmým nízkym čelom, oči hľadely smutno, hoc v tvári možno bolo rozoznať prirodzenú dobrodušnosť, vlastnú sile. Maxim hľadel otvorene, akoby laskajúcimi sivými očami; chvíľkami potriasal svojimi kučeravými vlasmi a jeho smiech zvučal akosi zvláštne chytľavo.

— A či nerozprával vám starec, — spytoval sa Maxim, — staré, minulé veci o našom starom otcovi?

— Áno, rozprával, — odpovedal som.

— No, on vždy tak! Les zašumí tuhšie, jemu minulosť príde na um. Teraz celú noc nikam nezaspí.

— Celkom ako malé dieťa, — doložila Motra, nalievajúc starcovi šči.

Starec ako by nerozumel, že sa o ňom hovorí. Opustil sa, chvíľami nesmyselne sa usmieval, kývajúc hlavou; len keď zvonku opieral sa o chalupu poryv lomcujúceho po lese vetra, začal znepokojovať sa a nadkladal ucho, načúchajúc čosi s tvárou zostrašenou.

Skoro v horárni všetko zatíchlo. Temno svietil doháraj úci kahanec, a svrček húdol svoju jednotvárne-krikľavú pieseň... A v lese, zdalo sa, ozývaly sa tisíce mohutných, hoc i hluchých hlasov, o čomsi hrozne shovárajúcich sa vo tme. Zdalo sa, že akási hrozná sila drží tam, v temnote, búrnu poradu, priberajúc sa so všetkých strán udreť na biednu chalúpku. Chvíľami nejasný rachot vzmáhal, rástol, valil sa, a vtedy dvere sa striasaly, ako by niekto, srdito sipiac, navaľoval sa na ne zvonku, a v komíne nočný víchor s žalostnou hrozbou zaťahoval srdce rozrývajúcu nôtu. Potom na čas poryvy víchra stíchaly, osudná tichosť stiesňala chúlostivé srdce, kým zase dvíhal sa huk, ako by sa staré borovice boly shovorily sobrať sa zrazu so svojich miest a uleteť na neznáme priestranstvo spolu s rozmachmi nočného orkánu.

Zadriemal som na niekoľko minút, no nie na dlho. Víchor zavýjal v lese rozličnými hlasmi a tónmi. Kahanec vzblčal chvíľkami, osvetľujúc izbu. Starec sedel na svojej lavičke a kutal okolo seba rukou, ako by úfal sa najsť niekoho v blízkosti. Výraz strachu a skoro detskej bezpomocnosti bolo vidno na tvári starcovej.

— Oxana, holubička, — počul som jeho žalostný šepot, — ktože to tam v lese stene?
Nepokojne pokutal rukou a počúval.
— Ehe! — prehovoril zase, — nik nestene. To víchor v lese šumí... Nič inšie, les šumí... šumí...
Prešlo ešte niekoľko minút. Do malinkých okien nakukávaly modrasté svetlá blesku, vysoké stromy za oknom boly ožiarené v divných kontúrach a zase mizly vo tme uprostred srditého vrčania víchra. No tu ostré svetlo na okamženie zatemnilo bľadý plamienok kahanca a po lese zarachotil pretrhovaný, neďaleký úder.
Starec zase nepokojne hýbal sa na lavici.
— Oxana, holubička, a ktože to v lese strieľa?
— Spi, starík, spi! — ozval sa s pece spokojný hlas Motry. — To vždy tak: keď je víchor v noci, vždy Oxanu volá. A zabudol, že je Oxana už dávno na tamtom svete. Ach-ach!
Motra zívla, zašeptala modlitbu, a skoro zase v izbičke nastala tichosť, pretrhovaná len šumom lesa a nepokojným šepotom deda:
— Les šumí, les šumí... Oxana, holubička...
Skoro prišiel ťažký lejak, prehlušujúc šumom dažďových potokov i poryvy vetra, i stenanie boru...

Prelož. *B. Š.*

Povesti.[1]

Od *F. Šujanského.*

22. Hvezdár, lekár, hodinár na laziech.

Srekli sa tí traja, že pôjdu na lazy (kopanice, rozptýlené osadky horské) šťastie kušať, medzi sprostými ľuďmi.
Na ceste, horami-lesami, stretli sa s valachom, stado s velikým spechom domov naháňajúcim, a ten varoval ich, aby sa vraj hľadeli skryť, čím skôr, pred nastávajúcou búrkou.
Na oblohe nebeskej, tam medzi vrchami, len malým priestorom nad hlavami otvorenej, nebolo vídať ani mráčka.
— Tebe je vari v hlave mračno, alebo sa ti rozum čistí, že sa toho bojíš, porúhal sa valachovi hvezdár, skúmajúci medzitým s ďalekohľadom na všetky strany. — Kde, čo? veď niet ani najmenšieho znaku na dážď!
— Ba veru hľaďteže, keď aha toť ten cap mrdá nespokojne chvostom, to vám je istý znak, že sa blíži príval.
Vysmevši sa človekovi, a pohrdnuvši výstrahou, stúpali ďalej spoločníci, ale sotva že na kúsku popošli, tu nenazdajky spustila sa leja, jako zo čbára, a strhla sa búrka, jako by sa tie hory rúcaly.

---

[1]) Vidz 12. číslo 1892.

Do nitky, jako myši, premoklí a náramne utrmácaní, konečne po biede, po psote dostali sa do najbližšieho domu.

Chudobní obyvatelia vďačne privítali príchodzích hostí, a ochotne, čo mali, ponukli im.

Než z toho, čo vystál na ceste, prechorel hodinár; dostal štípanie v živote.

— Však som ja tu, ohlásil sa lekár, a dával chorému kvapky užívať, ale ani tie, ani druhé medicíny nespomáhaly, a teda, čože robiť, museli zavolať starú babu, a tá s pomocou božskou chorému spomohla.

Bolo už neskoro v noci, i spýtali sa, keď prišiel k sebe, hodinára, koľko je hodín; ale v tom daždi premokly a zastaly mu hodinky — nevedel o koľkej je. V tom kohút zaspieva. — Prvý raz hlási kohút, je o polnoci! ozve sa domáci hlas. Po čase opäť zaspieval kohút. — Druhú s polnoci hlási kohút, ozýva sa zas domáci hlas. Na tretí spev kohútí už vstávali domáci.

— No, páni, ohlási sa jeden z tých troch, už vieme, koľko bilo, darebná tu naša hodina, tu z nás nič nenie — kde je cap hvezdárom, baba doktorom a kohút hodinárom. I vrátili sa, odkiaľ boli prišli, do mesta.

23. Nôž sv. Bartoleňa.

Za oného času, keď panovala panština a ľudia zemanom poddaní boli, ktorým oni jako nevoľníci slúžiť a robotovať prinútení bývali, neľudsky pritom potláčaní a týraní od krutých pánov, — kázal kňaz v kostole na hody sv. Bartoleňa apoštola, ktorého tam svätili, že ten nôž, ktorým pohani svätého Bartoleňa z kože za živa drali, majú teraz zemani v rukách a chudobu derú. Zle bolo na kňaza od pánov, žalovali na neho, že svet búri proti pánom. I naloženo bolo kazateľovi od biskupa, aby tú pohoršlivú vraj reč odvolal. V najbližšiu teda nedeľu kázal kazateľ takto: Počujte, ľudia Boží, ten nôž sv. Bartoleňa, o ktorom drielej bol som vám vykladal, že ním zemani derú chudobných ľudí, už nemajú zemani, ale ho majú čerti, a budú ním v pekle drať tyranov. Ameň.

24. Ípeľ.

Keď Boh po stvorení sveta usporadoval všetky veci na ňom, a vydával zákony i pravidlá, po ničhžto na večné veky riadiť a spravovať sa má svet celý, predstupovaly dlhým radom i vodstvá tiež pred Hospodina, a každému sú vykázané medze a toky jeho. I krepko a veselo, až tak šumely a rozplývaly sa radosťou, pustily sa do skoku malé i veľké potoky, poberajúci sa svojou cestou k vyznačenému cieľu. Iba Ípeľ ťarbavý a lúdavý, jakým od samého prvu býval, tam kdesi medzi luhami sa omeškával a zaostával. Keď ho

nemohli dovolať, aby sa pred Boha dostanovil a úpravu dostal, riekol konečne jemu Boh: — Nuž teč, kade chceš! A tak Ipeľ, nemaja pevného žleba, teče bez všetkého poriadku, ale i smutno, neveselo, ledva sa za sebou vleče, rozlievajúci sa na všetky strany nestálymi brehmi.

---

25. Stehlík.

Keď Boh po kvetoch maľoval i vtákov, to jest, ich perie, a už všetci, čo ich tam bolo, pomaľovaní boli a so zaľúbením obzerali si svoje jarabé, pekné šaty, hlasite ďakujúci a chválu vzdávajúci Bohu dobrotivému, ale tie najmenšie, najpokornejšie vtáčatá najľúbeznejším hlasom, vtedy, keď sa už začali rozpŕchať, naposledy priletel ešte malý, nepomaľovaný vtáček — stehlíček, celý zadychčaný, lebo ešte nemal dorastené perie, a preto sa opozdil. — Synku, neskoros' prišiel, už hľa minuly sa všetky farby, riekol jemu Boh. — Ale stehlíček tak úpenlive prosil sa Pánu Bohu, aby len i jeho ešte pomaľoval, vykladaja, že jako by to bolo, keďby všetci boli pekní, pomaľovaní, len on sám jediný nie, až sa Boh pohnul a — No poď sem teda, ho zavolal, — čo ostalo, s tým sa ti je uspokojiť. I povytieral Boh všetky mištičky všetkých farieb na stehlíka, a teraz je on medzi všetkými najcifrovanejší.

---

26. Krutohlávok.

Nechcel ísť krutohlávok pomáhať, keď si vtáčence z jari čistily studničky. Darmo ho volali: „Poď, poď!“ Nechcel ísť, len hlavou naveky krútil, že nie, ani nie. Za pokutu nedovoľujú jemu vtáčence na studničky chodiť. Teraz on smädom trápený darmo volá: „Piť, piť!“

---

27. Medveď.

Keď bol Kristus Pán ešte malým chlapčekom, šiel si do mlyna nazaretského pýtať trošku žitnej múčky, aby mu z nej matička Jeho, Panna Mária, napiekla oplátok. Skúpy a nevľúdny mlynár chcel ho zastrašiť, i nastavil si mlynár chlpatú čapicu na tvár a zdupotal mumľajúci proti nemu. Kristus Pán odvrátil sa od neho, a mlynár v tom okamihu na medveďa obrátený mumľajúci utekal do hory.

---

28. Kukučka.

Prišiel pocestný Kristus Pán k židovskému kováčovi. Odkazoval Ho kováč, že on nemá vraj s Ním času kedy sa meškať, lebo že

kuje tri kliny, ktoré Najvyššia rada rozkázala. Zavzdychol premilý Kristus Pán vida tie kliny, a šiel mlčky na dvere, ale nepohostinská kováčka zaprela pred Ním dvere, a utajená pri stene kukala Naň oblokom. Klopal, klopal Pocestný na dvere, darmo, neotvorili Mu. Smutný odišiel neprijatý Kristus Pán. A v ty vyletela oblokom z izby kukučka kukajúci, a kováčky nikdy viac doma nenašli. Kuká teraz kukučkou v každé leto hlasom žalostným, čím nezachripne. Na jar, keď sa kukučka naje zeleného pôlčia (egrešu), opäť odchripne. A tak bude kukať až do súdneho dňa.

A ten kováč, potom jako videl Krista Pána tými hrebmi na kríži pribitého, opustil vyhňu a zutekal svetom. Celým svetom sa túla, ale ho nikde nechcú prijať. Od tých čias nechce sa dať žiadon Žid na kováčske remeslo.

29. Pes a zajac.

Že kedysi bývali vraj dobrí, pes a zajac, medzi sebou. Za mladi ihrávali sa spolu, pretekávali sa, preskakovali kríčky a váľali kotrmelce. Však po nečase stalo sa: Zaspal pes voľakde pod hájom pri zanechanaj pahrabe. Pribehši ta z chraste zajac zo samopašnej a bláznivej sebevole nezradky milého spáča postrčil do pahraby. Opálil si pes nohy, všetku srsť na dlabkách (tlapkách) mu oškvrlilo. I bolelo ho, i za dlho nemohol sa s miesta hýbať. Jako dobrý pes pravda on sa z toho vylízal, ale ožhané päty nikdy mu viac neobrástly, má ich jako škvarky holé. Od tých miest neukroteným hnevom zanevrel pes na zajaca, kdekoľvek ho začuje, hneď ho obháňa, a beda zajacovi a jeho koži, jak ho dopadne, nikdy ten viacej svetla Božieho neuzre.

30. Náhlivá robota.

Piekly líšky koláče[1]), šiel rak kúpiť kvasníc (droždí), a mu, aby sa ponáhľal, prikázaly. No dlho trvala rakovi, ta a zpiatky, cesta, konečne skedy-neskedy (na koláče už boly dávno zabudly) došiel rak s kvasniciami, ale jako cez prah prestupoval, pošmyknuv sa prekotil sa tam na mieste. Sbierajúci sa z mláky rozliatych droždí, celý nakvasený riekol: Dobre ja naveky hovorím, že náhlivá robota nikdy dobrá nebýva.

31. I malých váž si vecí.

Putoval Kristus Pán so svätým Petrom. Našli na ceste bapku.
— Zdvihni, káže Kristus Pán Petrovi.

[1]) Kedy na horách miestami hmly vystupujú, hovorí sa, že to líšky pečú koláče, vtedy že vraj príde dážď.

— Eh, nehodno, odvrkol, za tým sa zohnúť, a odkopnul bapku. Ale Kristus Pán zdvihol ju a schoval. Potom v meste kúpil za tú bapku orechov lieskových.

A jako ďalej pustým putovali krajom, vzdychal vylačnelý Peter: — Keby bolo dačo pod zuby! Ale tu na tej pustatine nevidíš ani kríčka, ani orieška na ňom. Nebolo inak, len sliny prežieral.

V tom spustí popredku idúci Kristus Pán orech na zem. Vzhliadnuv orech s chvatom zdvihnul ho a zedol následník. — Ej, keby toho viac bolo, zatúžil. A hľa zas našiel druhý orech, za tým tretí, štvrtý... a koľko ich Pán popodhadzoval po jednom, a za každým rád a vďačne sa sklonil sv. Peter, až do posledného. Potom obrátil sa Kristus k Petrovi a riekol jemu: Vidíš, Petre, za bapkou nechcel si sa zohnúť ani raz, a za tým, čo bolo za bapku, zohols' sa dvadsaťkrát!

Do školy...

Črta. Od *Martina Kukučina.*

I.

Vakácie sa končia. Ondrej Rybár sa vše zamyslí nad márnosťou sveta, i všetkého, čo je v ňom. Predstupuje mu tu i tu pred oči professor, ako stojí pred čiernou tabulou, držiac kružidlo v ruke a demonštruje pamätnú poučku Pytagorovu. A zimomriavky naskakujú na chrbát, lebo s geometriou stojí od počiatku na nohe válečnej. Ani matematika nenie lepšia, menovite odvtedy, čo sa do nej vplichtily miesto čísel všakové litery. Neraz hútal, načo ich učenci vpustili do matematiky — veď i bez nich je dosť strapatá: či sa im málilo čísel a tak preto všantročili medzi ne *a* a *b* a či fantásia sa im tak rozihrala, že prekročila hranice čísel celých, zlomkov obyčajných i desatinných i boh vie akých, a zablúdila na nivy, kde rastú nešťastné litery?

„Už akokoľvek," húta Ondro, „litery tam nemajú čo hľadať. Ťažko je uveriť, že $\frac{a}{b} = c$, lebo nevieš, čo je *a*, alebo *b*."

Starému Rybárovi sa to tiež nepozdáva. „Keby vás radšej učili rátať v hlave: koľko príde za to a za to. Ako židov! Ten ti zaraz vyráta a priráta, lebo odčesne: a ty nevieš, len keď ťa ople. Uč sa ty len to, nie také haraburdy." Hodil rukou a doložil: „Načo ti to bude. Povedz, načo!"

Syn súhlasí s otcom úplne, ale mlčí. Vďačne by hodil na to všetko rukou — ale tu je professor s kružidlom. Pozerá prísno, hrozí, a Ondro uznáva, že bez algebry nič: že tá musí byť, ináč by študenti vzbujneli a nebáli sa ničoho.

A čím väčšmi ubýva prázdnin, tým viac sa rozkoreňuje presvedčenie, že algebru treba znať. Treba vedieť rozsievať litery po

čiernej tabuli, ukladať medzi ne všakové +, —, = a dávať okolo nich ( ), a kde tie nestačia, i klambričky, a to najprv takéto [ ] a potom takéto { }, kým tabula stačí a hlava sa od tej povodne literovej nerozsype.

Hja, doma je to ináč! Sťa by centy spadly s hlavy. Knihy, pohodené za pecou, pripadly prachom. Ondro brúsi po dedine, vývodí medzi malými i väčšími deťmi, budí závisť i obdiv kamarátov, ktorí neboli „ani za humny". Keby to bolo celý rok! Ale sotva žatva pominie, lastovičky ešte tu — on už musí tiahnuť k Múzam, ktoré ho volajú do Sv. Jakuba. Paholok zapriahne do drabinovca, do ktorého naložia batoh s koláčmi — periny a kufor zostaly v Jakube u gazdinej — otec vysadne k nemu a hybaj. Ej, ťažko sa lúčiť s dedinou. Zas prirástla k samému srdcu cez tie vakácie.

„No, akože, starý: ty pôjdeš s tým chlapcom, či ako?" pýta sa Rybárka muža.

Ešte iba svitá, Ondro spí v posteli, ale tie slová ho prebudily. „Pane Bože, už iba týždeň!" ľaká sa. „Ako sa to minulo! Kde sa to delo?" A načúva, čo otec povie.

„Ja neviem — mal by som," odpovedá. „Samého akože ho pustíš. Sám si neporadí. Najhoršie o kone. V poli sa oneskorilo — akurát bude prichodiť sväžať. Bez koní doma nič. Trafia prísť dažde, všetko zamokne. No nie?" Pozerá na ženu akosi netrpelive.

Tá sa odvrátila k ohnisku, tvárou jej preletel úsmev. Bojí sa, že ju na ňom pristihne. Ona už vie, kam on bije. Zná každú myšlienočku jeho, možno prv, než on sám. Chcel by ísť do Sv. Jakuba pešo, preto tak okolkuje. Pešo chodiť, to mu je najväčšia radosť. Na jarmoky tiež chodieva pešo, čo hneď do tretej stolice. Nuž nenarodil sa za pána. I keď ide so synom do škôl, on najviac za vozom, „aby sa kone nestrhaly".

„Veď je ono pravda," stavia sa žena nevedomou. „Ale ako ti ono zajde! Už vy len choďte na voze; my tu posvážame na voloch. I Jano nám pomôže." To sa odvolávala na svojho brata.

„Jano!" pozastavil sa on. „Toľko sa ho naunúvame. Už sa neraz i okúňam."

„Daj mi Bože! On veru vďačne, hocikedy. Či mu koňom zaháľať na stajni, či takto. Po furmankách nechodí, iba čo postávajú. A darmo sa i tak nechce. Ľaľa, neraz sa mu pomohlo."

„No už najlepšie nedržať sa na nikoho. Čo vykonáš, vykonáš sám najlepšie. A pešo — to nie toľká vec. Kufra nemá, iba tie hábočky a merinda: to ja poľahky unesiem. I furmani sa trafia. A robota by nestála. Ja by veru najradšej pešo."

Žena mlčí. Keby ho začala podvracať, on by sa držal tým tuhšie. Nechá ho tak, za týždeň sa mu to z hlavy bez toho vyparí.

„No nie?" dodieva on. Chcel by tú vec úplne zakľúčiť dľa svojej vôle. „Ja myslím, tak by bolo najlepšie."

„Nuž urob, ako vieš," privolila ona.

On tiež zatíchol, ale nenie spokojný. Tá odpoveď ho mrzí; taká neslaná, nemastná. Ustúpila mu, ale vidno, iba k vôli pokoju, aby nebolo hádky. On by radšej hádku — presvedčil by ju razom a bolo by rozhodnuté. Takto ona bude proti nemu brojiť, ale iba pod rukou, kýmkoľvek ho nepremôže. On ju zná.

A pešo — ako by to bolo pekne! Šli by s nohy na nohu, cestami i chodníkmi. Zná každý chodník, neraz meral cestu do Svätého Jakuba. Vie každú studničku, každú vŕbu pri ceste, kde sa dobre opreť, vydýchnuť si v chládku. Zná každú dedinu, každú krčmu, kde je dobrá pálenka alebo borovička. Ba čajsi každého človeka, a jeho tiež znajú. Poshovára sa s nimi, vytúži sa im, pochváli. A keď i nezná dakoho, pustí sa s ním do reči ani s bratom. O nocľah nemá stisku. Vojde do prvého domu, vďačne ho prijmú. Ešte ho vyčastujú a prikážu: „Ale nazad idúc abyže ste nás neobišli!"

Kto by sa tam na voze drgáňal?

Ondra netešila táto porada. Jemu sa protiví či pešo, či po voze. Jemu najlepšie doma. Vo Sv. Jakube ani slniečko tak nesvieti. Hľa, i vychádza s druhej strany chotára. Ľudia sú tiež nie prívetiví, ani sa takto nenosia. Má tam kamarátov, ale nevývodí medzi nimi. Neraz sa mu od nich dostane.

Odísť musí, to je pravda. Ale keď už odísť, tak aspoň na nevídaný spôsob. Kdeže pešo! Veď to zaváňa vandrovníctvom. A voz, a ešte drabinovec — eh, kto sa vozí na drabinovci? On chce ísť po železnici.

Keď šiel na vakácie, krížom cez hradskú preletel osobný vlak. Kone strihaly ušima, fŕkaly, otec ich musel za uzdu lapiť. On sa díval do oblokov, videl v nich samé veselé tváre. Jeden pán sa mu usmial, jeho kamarát Svorka kýval mu klobúkom na rozlúčku. To je slávna cesta! Hneď vtedy si umienil, že ináč nepôjde, ako železnicou. Bez toho stanica Považna je iba tri hodiny od dediny.

Otec odišiel do poľa a Ondrík začal sa mať okolo matere. Hladí naň nežne, ako vždy pred odchodom. On sa k nej pritiera plný výpočtov a zadných myšlienok.

„Mamo, dajte mi ušiť košele také, viete, čo golierik stojí do hora."

Mať sa díva, čo to zas premýšľa. „Aké to chceš? Veď máš pekné košele."

„Stojí tak do hora, lebo je tvrdý. I na prsiach je tvrdá, i poza päste. Všetko nosia také."

„Ty máš pekné košele, moje dieťa," uspokojuje ho mať. „Musíš ich dodrať najprv. Nemáš mladšieho brata, čo by za tebou dodieral — musíš sám."

„Ale!" trhol sa Ondro.

„Var' ich zahodím — také košele! Mieru žita som dala od nich Terke."

„Ale keď tam všetci nosia také!" zvolal Ondro skoro s plačom.

Na košele si pomyslel iba teraz. Vedel, že mu ich mať nedá,

a tak ako náhradu chcel sa pýtať po železnici. Ale v hádke sa nevdojak upriamil na košele a materin odpor začína ho mrzeť.

„Ty si, moje dieťa, gazdovský syn. Tí sú farárski a rechtorskí. Kdeže by nám stačilo! Ty sa nemôžeš rovnať — ty si chudobný.“

„I pán farár nosia také.“

Mať sa zamyslela. Je to hneď iná vec, keď i pán farár také nosia. Čo robiť? Nie, nijako nedochodí. Ľanu je málo toho roku, i to krátky — nijako nedochodí podobrať sa na taký výdavok.

Ondro sadol k stolu, mlčí zanovite. Čaká, že mať príde a privolí. Ale tá už sotva myslí na to. Iba keď odchodila do poľa a dávala mu naučenia, čo má robiť — tu jej huplo do hlavy, že ho dnes zarmútila.

„Košele — to už vonkoncom nie,“ vraví, hladiac ho po hlave. „Zaobíď sa len pri týchto. Na takto rok, ako nás Pán Boh poživí, nerečiem.“ Ondro pohol plecom a hľadí na bok. „Oj, dám ti ja našiť takých košieľ, ak sa budeš rúče riadiť — neboj sa! Teraz mi nedochodí.“

Ľúto jej je ozaj, že mu nemôže vyhovieť. Vďačne by mu ponúkla dáku náhradu, ale čo?

Ondro vie, čo sa stalo, že teraz je čas na to. I ozval sa trucovite: „A ja vám pešo nepôjdem — ja som nie žobrák. Ja otcovi utečiem.“

„Nuž povedz otcovi. Veď on slúchne, neboj sa. Kone máme...“ Teší sa, že dostáva takú posilu. Už vidí, že starý prehral.

„Ja chcem po železnici — ja nechcem po voze.“

Tu sa zamyslela. K železnici nemá veľkej dôvery. Je to tak nezvyčajné! Ešte sa neviezla na nej, ani jej nevidela, no čo popočúvala od ľudí, to páchne strigôňstvom. Čerti vedia, či to ide dobrým. Možno porobenina. Kdeže by voz utekal bez koní.

Nie, dobrým to nebude. Diabol vymyslel taký korbáč na ľud, ktorý sa mal dobre, kým železníc nebolo. Boly furmanky, dukáty plesnely v truhlách. A teraz: chudoba, psota — ani papierových nieto.

„Už ty len choď po voze,“ dohovára mu. „Bojsa by ťa zabilo na tej železnici.“

Tu sa Ondro rozplakal. „Mne nič nechcete — a druhí všetko!“

„Veď ja nedbám, veď už len neplač. Povedz otcovi: ten rád vidí také výmysly — povedz mu, azda pôjde. Pre mňa ty môžeš, ak chceš, po hlave, Bože odpusť hriechy.“

Ale Ondro nemá vôle vyjednávať s otcom, ani smelosti. On radšej s materou. Tá keď i odopre, odopiera nežne, i do jednačky sa pustí. Ale otec povie jednoducho: „Nedám!“ a konec. Šťa keby pečať udrel. Hľa, ona za košele pristala na železnicu: vidno, že už pristala.

„Ja mu nepoviem — mňa zakríkne,“ sťažuje sa. „Mamička, povedzte mu vy. Prosím vás!“

A už sa jej pritiera k tvári, ktorá chce byť prísna. O malú chvíľku zmizla prísnosť a naskočil na ňu úsmev.

„Ty lĺškavec — choďže mi ho! Toľko som vystála pre teba: a nie si dobrô!“

II.

Ostatného augusta vstali Rybárovci do dňa. I pán syn musel sa zodvihnúť, čo ako sa nechcelo. Robí všetko s nechuťou, s otupelosťou. Na ostatnú hodinu ponechal samé nepríjemné veci, ako návštevy ujcom, strýkom, svákom a kto by vyrátal, komu ešte. Zo zbabelosti ich odtisol na dnešok; snáď si myslel, že odložením návštev odročí sa i odchod. Ale sa neodložil, tak musí ísť po návštevách.

Nadchodia ho pritom všakové myšlienky. Tak na príklad: „Čo by ja nemohol ostať doma? Čo by ja nemohol gazdovať?“ Ale tu vidí, že na to je brat Jano. Tomu zostane gazdovstvo, lebo je starší. Mladší musí na inej postati hľadať svoj kus chleba. „Prečo to padlo na mňa? Prečo nie naňho?“ Závisť sa tuho ozýva. Veď Jano si vedie, sťa hotový gazda. Vo dvore i stajni vládne temer neobmedzene. Ba čo vyšiel z losov, otec ho berie i na jarmoky so sebou, radí sa s ním o kúpe a predaji. Oj, Jano vie, že má prednosť v dome! Rozkáže i bratovi, ani robotou ho neušiana. „Hybaj, Ondro, prevracať seno. Robota taká súrna a ty sedíš v chládku.“ Ondrovi sa nechce výnsť na úpek, i seno sa trúsi za golier a hryzie spotenú kožu. Ale slúchnuť musí, otec by ho zavrátil. Závidí mu, závidí. „On sadne do hotového, a ja sa musím trápiť. A ešte mi nepraje — že vraj na mňa robí!“ Áno, i to mu už vyhodil na oči. Raz chcel otca potrucovať, že sa nebude učiť a tak že ho vezmú nazad do gazdovstva. Ale otec mu odpísal nakrátko: „Ak sa nebudeš učiť, ako svedčí, nezvieš, iba keď prídem do Jakuba a zašikujem rovno k Bukovinskému za učňa.“ Bukovinský je čižmár v meste, ten, čo Ondrovi šije také mocné, priestranné čižmy. Ondro sa zľakol: videl neraz, ako musí učeň hojdať majstrove fagany. A tú myšlienku vnukol otcovi Jano. Inokedy zas mu otec pohrozil: „Dám ťa za kováča, aspoň nám bude mať kto kone podkúvať.“ Čo mal robiť? Voľky-nevoľky musel sa oddať učeniu.

„Aspoň týždeň by mohol ostať doma,“ prehováral mater predvčerom večer. Pred otca nemal smelosti predstúpiť. „Čože budem robiť ten prvý týždeň? Chodiť po meste, alebo kúpať sa v rieke, ak bude teplo. Žiakov budú zapisovať, zkúšať tých, čo prepadli, a my budeme zahálať.“

Mať nemala ničoho proti tomu — pýtala starého, aby syna ešte doma nechali.

„Zákon je zákon,“ rozhodol pevne. „Keby ho nebolo treba, nekázali by mu ísť na prvého. To je iba taká sebevoľa. Ak nemá chuti, nech nejde. Ja ho radšej pošlem na remeslo: aspoň ma nebude pomykať.“

Ondro čul otcovo rozhodnutie a nemohol zaspať do polnoci. Ráno sa presvedčil na isto, že odchod je neodvratný — mať zarobila na koláče.

Iba to ho tešilo, že sa povezie po železnici. Starý naveľa, naveľa povolil v tejto veci žene.

„Aspoň toľko nezmeškáš. Druhý deň večerom môžeš byť doma. A ťažko by bolo v dome bez gazdu.“

Starý si vymienil iba to, že ku Považnej sa pôjde pešo. Časy sú krásne, cesty dobré. Mať zase sa ponúkla, že batoh sama odnesie ku stanici. Neľaká sa ani batoha, nabitého koláčmi. Aspoň vidí o tri hodiny dlhšie svoje dieťa.

A tak kráčajú vŕškom z dediny. Otec popredku s čugaňou, otriasa rosu, ktorá sa na rozložitej lúke belie ani srieň a nohy chladí. Za ním mať, nahnutá pod batohom. Stúpa statne, nechce zastávať. Ondro sa vlečie zronený, každých desať krokov obzerá sa k dedine. Iba že jej nevidí. Hustá hmla sedí v dolinách. Rozliala sa ani dáky veletok, chcela by zatopiť všetko, i končiare vrchov, i poľany na holiach — ale nevládze sa vyšverať po ich strmých bedrách. Rúca sa do dolín, roklí, priepadlísk — vrchy nad ňou trôňa spokojne a vznešene, obliate ranným svetlom slnca. Slzy vstúpily Ondrovi do očí. Obraz jaseni, ktorá prvej sa vkráda do hôr, než do otvorených krajov, ale zato býva čarovná, ako nikde inde...

Nedržia sa hradskej cesty, starý sa odrazil na chodník. Ten ich voviedol do hory, kde už vládne veselý život, ako každé ráno. Vrany kvákajú, poletujúc po jedľach krdľami: dlhá pohoda vyhnala ich z dedín a údolí. Kukučka sa neozýva, zato drozd pohvizduje. I drobné vtáctvo píska a čvíkoce. Pod jedľami rozkladajú sa plávky, mlieče i tanečnice. Lenže klobúky nemajú okrúhle, svieže, plné šťavy, ale strapaté, pohúžvané. Nebolo dlho dažďa, slnko pripeká, hádam i červač sa rozmohla. Zato pod smrečkami a borovčím po vlhčinách a v tôni žlknú sa rýdziky, pekné, drobné sťa dvojgrošníky. Ondrej sa pasie na nich očima, hneď by sa dal do sbierania.

Došli na chotár, vidno nastavané méty a naházdané kopce. Na tamto tom ho kopcovali predlanským, keď pásol s mládenci voly. Ani to nebolo dosť. Pokrčili ho do kozla — nechcel ísť na švábku do dobrovnického chotára, a tak ho vaľkali dolu tou lúkou, čo ide po ten jarok. Utlčený bol, ako by bol pne kálal celý deň: ale hneď zabudol na všetko, keď sa zemiaky dopiekly a vyberaly z pahraby. Za ten čas voly zabehly do škody a to do dobrovnického chotára; starý Rybár musel složiť štyri zlatky škody. Preto ho nechcú pustiť za volmi.

Prešli i pamätnou lúkou, kráčalo sa chodníkom sťa po koberci mäkkom. Na druhom boku belejú sa košele Dobrovničanov, kosia sa ovsy. Miestami sa brnejú lány na koreni, miestami zas úroda na radkoch ustretá čaká hrabáčky. Vzduch sa rozohrial, hmla redne; boh vie, kde sa dieva. Snáď sa kydá na zem, alebo prepadúva do roklín. Iba tam v pravo stojí dlhým pásom nepohnute, zakrývajúc vlnitou čiarou dolinu. Tade tečie rieka.

Čím bližšie Dobrovníka, tým pustejší je chotár. Zbožie v záčinoch, zostaly prázdne strniská. Iba z medze, zarastenej tŕnim, zdvihol sa kŕdeľ poľných vrabcov a letí s nehoráznym čvirikaním tam na ten vŕšok, a sadá na borovčie.

Nad dedinou rozkladá sa cmiter. Nebolo by znať na ňom, čo je, keby sa v prostriedku nerozpínal kamenný kríž a dookola múr, vlastne val z kamenia a hliny. Iba kde-tu v zeleni pažite vidno žltý fľak — čerstvý hrob. Dobrovničania tiež zabudli cez leto umierať, nemali kedy. Na strniskách okolo cmitera ženičky roztáčajú ľan do strojných radkov.

„Pán Boh pomáhaj!“ volá Rybárka tej, čo je najbližšie. „Ale bude dáky?“

„Chvalabohu, bude!“ odpovedá tá, vystrúc sa z chuti.

„A kedyže ste ho siali? Pred Duchom?“

„Hej, veru. A veru sme dobre natrafili s ním. Potom prišla ľaľa tá suchota. Nebol by hádam ani vzišiel.“

„My sme priam tak pochodili,“ sťažuje sa Rybárka. „Všetok vypálilo. A čo vzišiel, ten zaškrelo. Ani si ho nevidel zpomedzi hrúd.“

„Nože, no!“ diví sa Dobrovničianka.

„Veru tak. Neviem, či ho bude desať kýt. Podajedny môžme sa cez zimu na štyri boky naspať. Tie, čo vzišly pred Duchom, boly rúče. I ja som tisla: choďže ho, reku, zasiať,“ doložila s výčitkou poloobrátená k mužovi, „ale chlapi, viete, akí sú.“

„Veď to i naši tak. Ale košeľa aby bola vždy ako list,“ smeje sa Dobrovničianka.

„Aspoň máte na koho svaliť,“ ozval sa Rybár. „Zaseješ ho pred Duchom — povedia ti, vyprelo vo vlhčine. Zaseješ po Duchu — zaškrelo v suchote. Vám ani čert neuhovie, keď už musím hrešiť!“

„Už je za ľan!“ pochvaľuje Rybárka, ako by muža nebola počula. „Nežiaľ okolo takého robiť.“

Sišli do Dobrovníka. Dedina je pustá; iba čo sa vypekajú kŕdle detí v košieľkach popred domy. S ich krikom mieša sa rapot strák na vŕbach okolo potoka a gagot husí.

Úzkym výhonom vyšli za humná, berú sa do strmého kopca. Slnce sa tu mocne opiera — je horúce. Vzduch sa trasie nad holým strniskom, otec utiera si čelo rukávom, nesúc široký klobúk v hrsti.

„Aká horúčava!“ prihovára sa žene. „Nie ti je ťažko? Daj, odnesiem trochu.“

„Len nechaj, aspoň kým prídeme tam k tej bučine.“

„To je lieština. Tam naši chodievali na lieskovce. Teraz je zahájená; neviem, čo Dobrovničania zvíťazili.“

Chodník voviedol ich do lieštiny a krútil sa sem-tam, až sa dostali na holý kopec. Otvára sa výhľad na ďaleko. Vidno samé hory, ako by sa jedna opierala o druhú. Len kde-tu dedinka, stisnutá v doline. Vzduch je čistý, priehľadný: ďaleké hory jasné, ani na obrázku.

„Sadnime si,“ vraví starý. „Polovic sme už prešli. Teraz bude ľahšie v dolinu.“

Mať rozviazala batoh a predkladá babu, ľahkú, pržiarenú. Nôž borí sa do nej sťa do pápera a gazdiná pozerá striedku, bielu, dierkastú.

„Vydarila sa,“ vraví s hrdosťou. „Ono i múka je toho roku lepšia.“

Starý len prikývol hlavou a ani nepozrel na koláč. Vyťahuje kresivo z kožuška a hľadí zádumčivo ku tým horám, ktoré zavierajú obzor. Snáď vidí cez tú hradbu hôr a vrchov do otvoreného, širokého kraja, kde sú žírne polia. I tam už bol, schodil i ten kraj krížom-krážom.

„Ej, všakové sú kraje na svete,“ hovorí akoby sám sebe. „Človek by nepomyslel. Náš chudobný — a tam, dve úrody do roka. V strnisku ešte dorastie pohánka. No, môže sa povedať na príklad, ako zem zasľúbená.“

Rybárka nepočúva, čo muž hovorí. Moc ráz to už počula. Opiera bradu do dlane a hľadí do zeme. Nadchodí na ňu žiaľ. Chcela si spomôcť tým, že odprevadí syna na stanicu; a čo za potecha, keď ju čaká smutná, dlhá zpiatočná cesta. Už teraz sa jej bojí, nebude sa mať s kým rozhovoriť.

„Kto loptie doma, ten nič nevie. Hrdlačí do smrti a míva, že to tak má byť. A ono keď sa prevalíš cez tie vrchy, otvoria sa ti oči. Tam prší požehnanie hotové s neba, len ho sberať. Statku pekného plné stajne, voly — také opachy, a kone: kdeže my. My sme neboráci!“

„To chudoby tam nieto!“ pichá ho žena.

„No, chudobu tiež najdeš. A dosť jej je. Tým dáva Pán Boh úrodu a nám robotnosť. Tak čo sa nám nedorodí, to rukami dokladáme: laľa, aké mozole!“ Ukazuje ozaj tvrdé dlane. „Tam gazda ani len nemláti, lebo načo, keď prídu Horniaci? Aspoň sa obživia a odnesú výmlatok. Tak za gazdom i chudoba sa drží, robota smrdí. Ale kto sa roboty nebojí, tomu je iba tri svety. Nocoval som u hofierov, čo majú ustavične biely chlieb na stole. Mäso aspoň raz do týždňa.“

„I u nás je dobre, kto rúče robí,“ na to ona.

„Veď dobre — ale iba my povieme, že dobre. Keby tí tam videli našu dobrotu, plakali by nad nami. Ja som sa okúňal povedať, že jedno zakolem každú zimu. Tam hofier zakole toľko. Dobre veru, dobre — a prečo sa nikto nevráti, kto sa raz tam ohrial? Už by ho len tá dobrota musela ťahať sem dohorá. Každý tam zostane a ďakuje Bohu, že je tam. I Ondro ta pôjde. Čo tuto? Na tú psotu sa dívať, švábku škrabať?“

Naskočila mu červeň na tvár, i oči svieta. Prezradil najtajnejšiu túžbu. Pozerá na syna, čo ten na to. Ale Ondro hľadí v tú stranu, kde je dedina. V srdci žiaľ a túžba za týmito horami. Nie sú síce úrodné, ale zato tak vľúdne a milé, milé. Kde na svete ešte kraj, ktorý by tak bezprostredne hovoril k srdcu? Nie, on nezná takého kraja.

Nejedáva doma takých vecí, aké dostávajú z domu jeho bohatí kamaráti, o akých jeho otec sníva: ale predsa mu chutí za otcovským stolom, kde sa načiera z jednej misy v svornosti, láske. Čo mu treba ešte? A práve od toho stola je odsotený — oddelili ho na tanier, poslali k peci. Vytvorili ho zpomedzi seba. A to prečo?

Sám nevie, prečo. Vie iba, že nemá tam miesta, prítulku. Nuž sirota je naozajstná, bárs má otca i mater.

Odvrátil sa a utiera ťažké slzy tichej ponosy. Iba mať tuší, prečo plače jej dieťa. Ale ona má útechu — vie, prečo sa toto všetko robí. Vie, že z tohto utrpenia, strádania vyrastie veliká radosť. Bude šťastný, samostatný, ľuďom osožný, Bohu príjemný. Veď ona sa za to vrúcne modlieva, a to sa i splní, ona to pevne verí, i čaká. A ako by ho chcela utíšiť, hladí ho po hlave a tisne ju k svojim rozbúreným ňádram.

Tak sedia, zaoberajúc sa každý svojimi myšlienkami a žiaľmi. Nepozorujú, že slnce stúpa dohora. Iba keď sa ozval zvon na dobrovnickej veži, preriekla stará: „Čo by sme sa vari hýbali. Radšej včaššie prísť a čakať, ako sa oneskoriť.“

Ondro vyskočil hneď. Teraz žije iba okamžiku a v ňom čaká ho radosť — cesta po železnici. Nechce ju prepásť, tá radosť mu jediná zvýšila na dnes. Keby nie to, neviem, čo by ho tešilo. Možno, našiel by dačo iného. Ale teraz má železnicu, myslí iba na ňu. I dom bľadne pred ňou. Zdá sa mu, že už dávno vyšiel z neho. Teší sa iba, ako bude stáť pri obloku, pozerať na kraj, ktorým vlak poletí. Musí to byť krásne. Schytil by sa cvalom a letel do Považnej. Chôdza otcova, ktorý ide zas popredku, batoh prevesený cez ľavé plece, zdá sa mu veľmi zdĺhavou.

„Tam pod tou medzou je dobrá voda. Vyviera zpod lipy. Nie ako naša — takej si ešte nepila.“ A Rybár púšťa sa strniskom k medzi a za ním žena a syn.

Bol to obyčajný medokyš, obložený ťlapkavými kameňmi. Odo dna podskakujú bubliny. Voda priezračná, čistá, okolo nej chládok. Posadali si a Rybárka nevie sa vody vynachváliť — je taká čerstvá, chladná a búcha do nosa. Ani Ondro nebanuje, že sa k vôli nej uchýlili od chodníka. Cíti sa, ako by mu novej sily nalial do žíl.

V diaľke sa zas ukázala rieka, hmla už nestojí nad ňou. Odráža sa od nej ani od striebornej stuhy. Omýva úpätie strmej bučiny — vyzerá sťa strieborná obrúčka okolo smaragdu. Na jej brehu dedina s bielym kostolíkom.

„To je Považna,“ zvestuje otec. „Do vrchu už nepôjdeme.“

Ondrovi bije srdce veselšie, oči svieťa Dedina ako by ho volala: zdá sa mu krásna a milá.

„No už nebudeme dlho spolu,“ prihovára sa mať, zaostanúc schválne za mužom. Na srdce padá ťarcha, slová sa zadrhávajú v hrdle. „Nezabudni na mňa. A píš. Keby ja vedela, ja by písala každú nedeľu: ale my sme sa neučili. A Boha sa boj.“

Tak mu hľa rozpráva, tak ho naúča. Veci všetko známe, ale vždy nové, keď pochádzajú od matere. V hlase sa chveje žiaľ i úzkosť. Veď nevie, čo ju čaká, i syna. Hádam nešťastie, možno i smrť. A dieťa samotné v cudzom svete: nemá kto nad ním bdieť. Preto napred ho napomína, vystríha, naúča i teší. Bárs Ondro myslí už na inšie, predsa reč materina nachodí cestu k srdcu i preniká jeho zátvorom. Rozrýva ho, obmäkčuje; budí v ňom dobré úmysly, krásne predsavzatia.

„Laľa most, ale tam smie iba železnica ísť,“ upozorňuje ich otec.

A vidno i koľajnice, ako vybehujú z úzkej doliny a zatáčajú sa k mostu. I Rybárka obdivuje toto dielo: takého mostu ešte nevidela.

„Tento je celkom železný — nuž keď chodí po ňom železnica, musí byť železný,“ vysvetľuje starý.

„No, už je ho kus,“ diví sa ona.

„Ponadeň je prievoz. Len sa prevezieme a už budeme v Považnej.“

Prišli k prievozu, ale člny boly na druhej strane. Rybár volá, hvízda — ale okolo búdy prievozníckej je ticho. Vystúpili na násyp, že prejdú mostom na druhú stranu. V tom s ľavej strany čuť kohosi kričať. Od svojho domku beží ku nim strážnik v uniforme.

„Kdeže chcete ísť?“ kričí zadychčaný.

„Do Svätého Jakuba,“ odpovedá Rybár pokojne. „Šikujem tuto syna do škôl, nuž radi by sme sadnúť na tú železnicu.“

„Cez most je zákaz chodiť!“

„Veď sa var' neprelomí, čo prejdeme!“

„Ale vás zapučí, lebo cúg bude zaraz tuná. Signál je už tu.“

„Veď nás len pusťte,“ navádza ho Rybárka. „My sa darmo viezť nechceme, božechráň! Statočne zaplatíme, čo budete pýtať. Nuž nás už len pusťte.“

„Akože vás pustím, keď prišiel signál! Pripučí vás a ja vypadnem zo služby.“

„Vidíte, už sme mohli tam byť, a nebolo by sa nič stalo,“ vraví Rybár.

„A čo sa nepreveziete?“

„Veď to — ale kde sú prievozníci! Kým tí prídu, kde bude železnica.“

Ondrovi je dlho čakať. Prišiel naň strach, že nedobehne, i pustil sa cvalom cez most.

„Ideš sem!“ kričí strážnik. „Ak ťa lapia — ach, tritisíc...“

„Švagre, čo pýtate, keď nás pustíte?“ začal Rybár s druhej strany.

„Keby to prvej, ale takto! Už je neskoro.“

Rybárovi prišlo chlapca ľúto. Videl ho stáť na druhom brehu a kývať. Nie, nebude mu rušiť vôľu, čo sa čo stane. Nech nepovie, že otec bol tyran. Ale sotva urobil krok na most, už strážnik priskočil a pritisol ho k zábradliu.

„Ja ťa naučím, ak chceš. Ja ti ukážem.“

Rybárka sa zobzerala, vidí, že je niže mosta malá voda. „Starý, hybaj — prebŕdneme.“

Ale starý nemôže sa pohnúť. Chlap ho pochytil popod pazuchy a ťahá k svojmu domku.

„Pusťte ma, veď už nepôjdem. Bohuprisám, no...“

„Nepustím. Ja viem, šli by ste, a ja prídem o službu.“

V doline sa ozvalo ostré hvízdnutie. Strážnik stiahol Rybára s násypu medzitým, čo jeho žena stála so signálom.

„No, vidíte, i tak by bolo neskoro. Mašina by vás bola dostihla na moste. Čo ste sa neponáhľali lepšie?“

„A kde sú tí? Nestane sa im dačo?“

Ondro, vidiac, čo sa stalo, pustil sa popri koľajach. Prišlo naň rozčulenie: zdalo sa mu, že zahynie, ak nedobehne zavčasu na perron. I dobehol čosi prvej, než vlak.

Rušeň zafučal a zastal. Perron sa prikryl parou. Konduktori v letných nohaviciach vyskákali a kričia: „Povážna — Povážna egy perc!“ Otvárajú dvere, o ktorých Ondro myslí, že vedú do neba. Z vozňov melú sa páni, najviac židia s batohami. Jeden si nesie pod pazuchou stolček; nebodaj si ho vzal, aby mal na čom sedeť vo IV. triede. Sotva sa tí vyhrnuli, už iní vchádzajú. Podávajú si batohy, kývajú si rukami, bozkávajú sa a volajú: „Adieu! Lebewohl! Glückliche Reise!“ A len že sú dnu, už sa stavajú k oblokom, usmievajú, snáď od radosti, že už vsadli; iní utierajú si oči a hovoria s tými, čo zostali na perrone.

Ondro je ako na tŕňoch; čaká. Neborka mať beží popri násype, čižmy v rukách, plná strachu o syna. Kýva naň rukami, snáď aby nevsadol.

Dvere zas búchajú, konduktori behajú. Ozvala sa trúbka, rušeň píska, fučí a prikrýva sa dymom. Trhnutie a vlak vychádza s perronu. Konduktori vyskočili na stupadlá, držiac sa ľavou rukou, pravou salutujú s úsmevom. Vidno, teší ich cesta v takom krásnom počasí.

Prešiel i ostatný voz. Ľudstvo sa vytráca s perrona, i úradníci odchádzajú do kancellárie a reštaurácie. Ondrovi sa oči zalievajú slzami. Železnica, ako sa zjavila, tak zmizla razom. Sťa vo sne.

„Nebožiatko — ani len to sa mu nestalo!“ čuje materin hlas pri sebe.

Idú nazad k mostu, hľadať otca. Ten si už vykračuje po moste; nevidno na ňom hnevu.

„Ohava, keď nás tak nepustil. Teraz je už darmo. Akože, budeme čakať? O druhej po polnoci môžme vysadnúť. Ako chceš, urob — ja vďačne počkám. Či len pôjdeme?“ Dáva síce Ondrejovi na vôľu, ale vidno, že on radšej by šiel pešo. Chlapec to možno tiež vycítil, alebo mu odpadla chuť čakať tak dlho. Snáď nepáči sa mu tiež cesta v noci. Bude tma — nevidí nič. „Ja, ako povedám — vďačne. Povedz, ako ty chceš. Môžme vojsť do hostinca a počkáme. I mať si oddýchne.“

„Poďme len takto,“ vraví Ondro po ťuhom boji.

„No nič preto,“ teší ho otec. „Na Hody prídeš po železnici a ja prídem po teba na saniach. Oj, dosť sa navozíš na nej — neboj sa. A práve by sme boli dobehli, keby nie ten ničomník. Nuž, poďmeže. Mať nás môže vyprevadiť tam na ten kopec. Pôjdeme po ľahky — zajtra o tomto čase budeme v Jakube. I furmani sa azda trafia.“

Bez slova kráčajú do kopca, nikomu sa nechce hovoriť. Mať je najsmutnejšia. Zastali na kopci, mať sa rozlúčila. Starý sa na

to nedíva: odvrátil sa a hľadí zas k tým horám, za ktorými leží jeho zem kananejská.

„No choď, stará. A len sa už zariaďte, kým prídem. A neplač.“

Stará sa pohla, ale ako tí dvaja zašli za kopec, vrátila sa nahor a hľadí za nimi. Ondro sa obzrel pri prvej zákrute, pokýval jej ešte raz klobúkom. Vystrela za ním ruky, ako by ho volala nazad, alebo žehnala — a hradská cesta je zase prázdna.

Často si v mysli . . .

Často si v mysli pripomínam
to všetko, čo mi srdcom hnulo,
čo dosiaľ ešte v ňom sa tají,
čo dávno v slzách rozplynulo.

I doba tá mi tanie mysľou
— a vždycky ešte jasne, skvúce! —
čo v srdci mojom prebudila
slzy a city vzdychajúce . . .

V nejž každučký je srdca úder
ozvenou rajskej melodie,
v nejž citov prúdy najvrelejšie
a najjasnejšie reflexie.

Čo duše dotýka sa bôľne,
sa hrave mení v dumné penie,
a hrave v slzách porozplýva
sladkostných citov rozrušenie . . .

Už city iným smerom letia
a iná cesta mojim snahám —
a na tú dobu, ako vo sne,
len s úsmevom si spomínavam.

Však pritom všetkom zdáva sa mi,
že blaženou bych bola zmála,
keby som teraz, ako vtedy,
tak sladko zaplakať si znala.

Ľudmila Podjavorinská.

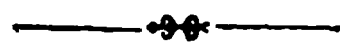

Na mohyle Gašpara Belopotockého.

Ticho všade, — čiernej noci závoj
pokryl zem i neba jasný svit;
mesiac zašiel, — ušiel v diaľku, a svoj
zhasil lampy trblietavý kmit;
nečuť lístka šelesť milohravý,
vetríka tiež nečuť nežný šum;
lupeň kvietka, steblá útlej trávy
vhĺbily sa vo svet tajných dúm.

Všetko spí, — len ja tu ešte bdejem
na cmiteri, kde tak bdejem rád!
V záhradke tej milo pookrejem,
kde sa vlní hrobov dlhý rad.
Skloním hlavu na ten kopec malý,
oddám zemi to, čo z' zeme mám,
duchom ale ponad vrchy, skaly
letím hor' v ten večný lásky chrám.

A tu čudne v uchu mojom zšumí,
jako duše bôľnej bôľny ston;
jako ohlas rozžialenej dumy,
keď tak drie sa z hrudi vnútra von;
jako túžba oklamanej duše,
jako srdca raneného vzdych,
jako nárek, keď tak v srdce kúše
pomsty Božej preboľastný švih!

Načúvam — a stisne srdce moje
strach, i stydne v žilách vrelá krv!
Veď ten vzdych má v hrobe chladnom zdroje!
Či sa hýbe hrudy čiernej mrv? —
Ale mŕtvy nezná vzdychať, žialiť,
a tá hruda veru iste nie!
Teda kto chce sluch môj klamať, šialiť?
Či snáď živý v spolku mŕtvych dlie?

»Kto si?« rieknem. »Koho duša v tichu
hrobovom tu nemá pokoja?
Komu hrudy po poslednom dychu
rany duše trápnej nezhoja?« —
A hľa, z hrobu, z hĺbky zeme čiernej
hrudou tisne sa von temný hlas:
»Kto tu leží, v skrýši hrobu temnej,
toho i ty iste dobre znáš!«

»Národovec svoju trpkú slávu,
spisovateľ svoje pero sem,
mučedlník svoju ťažkú hlavu,
složil všetko, všetko v hrudu, zem!
A ten národ, za ktorý on smele
konal, trpel vždy čo smelý muž,
zabudnul, ach, zabudnul naň cele,
Belopotockého nezná už!« —

»Oslávenče!« rečiem, »never tomu!
Národ tvoj ťa v srdci svojom má!
Ale pozri, nemá bytu, domu,
v putách hnusných ťa len objíma!
Trpí viac, než trpel voľakedy,
keď si ty stal v bojovníkov rad;
na starých ho pália nové vredy,
ach, a pália väčšmi na stokrát!

Ale verím, — ba už vidím dobu,
v ktorej zavznie voľnosti nám hlas:
tvoja sláva vystúpi von z hrobu,
my zas tvoji a ty budeš náš!
Tisíce hláv k tebe kráčať bude,
národ poslov svojich vypraví,
na tvojho tu tela časnej hrude
pomník slávy tebe vystaví!«

Podtatranský.

Pohronie.

Čo tak ticho, čo tak clivo
na tých brehoch nášho Hrona?
V radosti kde všetko žilo,
teraz srdce žiaľmi stoná;
tam, kde spevy slávou znely,
v hrob sa zmenil kraj náš celý.

Smutno v háji, krušno v poli,
nespieva viac junač mladá...
Ako to len srdce bolí,
keď bez spevu svieža vláda
života dni svojho trávi,
pokoj hľadá miesto slávy!

Zelené sú lúky, hory.
Pozreš hore, pozreš dolu,
spevcov jara celé chóry

zastávajú svoju rollu:
iba naši onemení,
v dumách svojich zamračeni.

Ó, kde sú tie drahé časy,
keď sa Hronom rozliehaly
Sládkoviča ľúbe hlasy?
Keď sa v tanec víly vzaly,
bola radosť, bola sláva:
teraz oko v slzách pláva.

Tatrin.

Moderná astronomia.

Prednášky dr. *Jána A. Wagnera* v slovenskom akad. spolku Tatrane vo Viedni.

(Pokračovanie.)

III.

Pohyb mesiaca.

11. december 1892.

Flammarion pomenoval, ako spomnel som v minulej prednáške svojej, objavenie Neptuna jednoduchou počtovou úlohou.

Áno, v princípe jednoduchá počtová úloha to bola, ktorú vykonal Leverrier, no nemyslite, že to len jednoduché oriešky, ktoré predkladá nám na lúskanie mechanika nebies. Oriešky to tvrdé, a obdivovať musíme práve preto široké problémy astronomické, poneváč ich základom je jednoduchý zákon Newtona. Celá mechanika nebies vychodí z tohoto zákona, a tým v princípe rozlúštená každá daná úloha z tohoto oboru. No nie v praxi. V praxi úplne riešiť môžeme úlohu túto:

„Dve telesá nachodia sa v priestore svetovom, tieto priťahujú sa vzájomne dľa zákona Newtonovho; vypočítajme, ako budú sa pohybovať tieto telesá.“

My začneme počítať a prijdeme ku trom zákonom Keplerovým. Týmito zákonmi tedy určený pohyb dvoch telies vzájomne sa priťahujúcich — súhrnne pomenovať môžeme úlohu tu problémom dvoch telies: *problema duorum corporum.* — No vesmír posiaty je obyvateľmi nebeskými, telesami svetovými, a každému tomuto vrodená vlastnosť príťažlivosti. Vo vesmíre je toľko a toľko telies nebeských, ktoré všetky sa vzájomne priťahujú — z problému dvoch telies povstane problém telies nesčetných — akože sa potom pohybovať budú tie telesá? Ale nejdime tak ďaleko — k prvým dvom telesám dodajme tretie, sú tedy vo vesmíre tri telesá. To problém troch telies: *problema trium corporum,* ktorý znie:

„Dané sú tri telesá vo vesmíre, ich massy, ako aj vzájomné vzdialenosti sú nám známe — ony podrobené sú tiež zákonu Newtonovmu, priťahujú sa vzájomne vo

smysle zákona gravitačného — akože sa budú tieto pohybovať?"

To problém veľký, ktorý nepodarilo sa úplne rozlúštiť ani najväčším mysliteľom sveta. Vo všeobecnosti problém ten nie je rozlúštený a aj v jednotlivých daných pádoch možno ho len približene rozlúštiť. Taký pád je na príklad: A je teleso veľkej massy, B je menšej massy — točiť sa musí okolo A, a jestli len tieto dve telesá boly dané, B pohybovalo by sa okolo A vo smysle Keplerových zákonov. Dajme však tomu, že nachodí sa ešte tretie teleso v súsedstve prvých dvoch, teleso C. C priťahovať bude tak A, ako aj B; dráha, ktorú B opíše okolo A, nebude tedy prierez kúžele, ale v krivke opísanej musí byť aj vliv telesa C odzrkadlený. Toto by ešte jednoduchá úloha bola v páde tom, že by C ostalo na jednom a tom istom mieste, no stane sa veľmi komplikovanou, keď supponujeme, že aj C sa pohybuje, a ono, jestli platí o ňom zákon Newtonov v úplnom znení, aj musí sa pohybovať, bo veď aj ono priťahované je tak telesom A ako aj B. Ono mení ustavične svoju vzdialenosť od oboch telies, tým mení sa aj vzájomná príťažlivá sila, ale táto má zase vplyv na pohyb telesa C. Krásny príklad pre tento pád máme v pohybe mesiaca, a teraz nastáva mi ťažká úloha v krátkosti predniesť Vám niečo o pohybe mesiaca. Ale prv než prehovoril by som niečo o zajímavej tejto partii teoretickej astronomie, musím sa za krátky čas pobaviť pri kapitole „elementy dráh", tým viac, že vypočítanie dráh komét spomnel som už v minulej prednáške svojej. Čo menujeme tedy *dráhou* telesa svetového? Tú krivú čiaru, ktorú ono opíše v obehu svojom okolo slnca. Táto dráha nachodí sa v istej rovnej ploche, v ktorej je aj slnce umiestnené. Naša zem pohybuje sa tiež v rovnej ploche, v ktorej nachodí sa aj slnko, a dráhu zeme našej menujeme krátko ekliptikou. Aby určiť sme mohli miesto daktorého telesa, musíme znať:

1. akú polohu má dráha,
2. akej podoby je dráha a
3. kde v dráhe nachodí sa patričné teleso.

ad 1. Poneváč tak v rovine dráhy zeme, ako aj v rovine dráhy patričného telesa svetového nachodí sa slnko — obe roviny musia sa rezať v čiare, ktorá ide slnkom. Poloha patričnej roviny úplne bude určená, keď známe, nakoľko je ona *naklonená* ku ekliptike a aký smer má spomenutá čiara rezu, ktorú menujeme *čiarou uzlov*, poneváč spojuje tie body, v ktorých prechádza patričné teleso cez ekliptiku a ktoré *uzlami* menujeme. Poloha dráhy určená bude tedy úplne týmito dvoma elementami:

α) *naklonenie* dráhy ku ekliptike,

β) *uzly*.

ad 2. Dráha sama má podobu daktorého prierezu kúžele, povedzme, je ona ellipsa. Aby sme znali podobu ellipsy, potrebné sú nám zase dva elementy:

γ) *veľká os* alebo čiara, odhliadnuc od jej veľkosti, *čiara apsíd*, poneváč spojuje apsídy, ako súhrnne menuje perigeum a apogeum, poťažne perihelium a aphelium, —

δ) *výstrednosť.*

ad 3. Miesto samého telesa najdeme však tým spôsobom, keď v dráhe označíme jeden bod, za aký berie sa obyčajne perigeum, poťažne perihelium, a určíme, ako ďaleko je patričné teleso od toho bodu, ktorú vzdialenosť menujeme zase pravou anomaliou. Posledné dva elementy tedy:

δ) *perigeum,* poťažne *perihelium,*

ε) *pravá anomalia*

určia úplne miesto telesa v dráhe. Pod vypočítaním dráhy daktorého telesa rozumieme určenie týchto šesť elementov. Keď daktoré teleso nebeské pozorujeme trikrát, to postačí úplne, aby určiť sme mohli jeho dráhu. Po tejto krátkej odchýlke, upozorňujúc vás ešte na *fásy* alebo *štvrte* mesiaca, ktorých vysvetlenie môžem si snáď usporiť, prejdem ku rozberaniu pohybu mesiaca.

Mesiac priťahovaný len zemou, pohyboval by sa vo smysle Keplerových zákonov. V perigeume pohybuje sa rýchlejšie, v apogeume pomalšie — pohyb to nerovnomerný. Astronomi však namyslia si, že mesiac od jedneho perigeuma po druhé pohybuje sa rovnomerne, a lahko nahliadnete, že skutočný mesiac musí byť raz pred tým posledným namysleným mesiacom, raz zase za ním — ten rozdiel pohybu nerovnomerného od rovnomerného menuje sa *rovnicou stredobodu,* a táto považovaná môže byť tiež za istú nerovnosť v pohybe mesiaca a aj v pohybe ostatných telies nebeských, ale za nerovnosť v medziach zákonov Keplerových. Táto nerovnosť známa už bola Ptolemaiovi, ba už Hipparchovi, najväčšiemu astronomovi gréckemu. — Ale mesiac tak ako aj zem podriadené sú príťažlivosti slnca. Slnce, keď je mesiac medzi zemou a slncom, priťahuje ho silnejšie, než inokedy, veď mu je bližšie. Pomyslime si, že ellipsa, ktorú opisovať by mal mesiac, je pozdĺž smeru ku slncu, týmto spôsobom však *predĺži* ju, — ale keď je krížom, väčšmi ju *vyduje.* No známo, že mesiac tým rýchlejšie sa pohybuje, čím je bližšie zemi, týmto spôsobom mení sa však jeho vzdialenosť a tak i rýchlosť. To zapríčiňuje istú nerovnosť, ktorú už znali aj starí astronomi a pomenovali evekciou. — Ale slnce aj ináčej účinkuje na mesiac. Keď mesiac pohybuje sa smerom ku slncu, poneváč ho aj slnko priťahuje, pohyb sa zrýchli — naopak, keď pohybuje sa smerom od slnca, poneváč slnce ho zdržuje, pohyb je menší. Toto má za výsledok nerovnosť, známu pod menom variácie. Všeobecne myslelo sa, že prvý poznal túto nerovnosť v pohybe mesiaca Tycho Brahe, až francúzsky učenec Sedillot r. 1835 poukázal na jedno miesto spisov arabského astronoma Abul-Vefu z roku 980, ktoré miesto svedčilo by za to, že už tento astronom poznal variáciu. Vo francúzskych vedeckých časopisoch povstal tuhý boj, argumenty padaly s jednej, s druhej strany, no komu dať palmu priority, to je ešte aj dnes otvorenou otázkou. V svojom dissertačnom pojednaní vyslovil som na základe sosbieraného materiálu túto svoju skromnú mienku: „Ako sa mi vidí, mienka, že by Abul-Vefa bol objavil variáciu, je bezpochybná — s druhej strany však dovolím si poznamenať, že pragmatické dejiny daktorej vedy majú spomneť len

tie fakta, ktoré vplývajú na rozvoj tej vedy, a s tohoto stanoviska považujúc vec, variáciu objavil Tycho Brahe, poneváč on vyslovil nutnosť túto nerovnosť do ohľadu brať pri vypočítaní miesta mesiaca, kdežto objavenie Abul-Vefa ostalo bez všetkého ďalšieho upotrebenia, snáď už preto, že podal ho, ako vidno z diel po ňom pozostalých, tak nejasno, že bolo ho možno viacerým spôsobom vysvetľovať." — K spomenutým už nerovnosťam pripojil Kepler ešte jednu — *rovnicu ročnú.* Poneváč zem a tak s ňou aj mesiac raz ročne je ku slncu najbližšie, raz zase najďalej — príťažlivosť slnca na mesiac bude v momentoch tých rozdielna — a tá rozdielnosť príťažlivosti javiť sa musí v pohybe mesiaca.

Všetky tieto nerovnosti, ba aj to, že žiaden element dráhy mesiaca nie je stály, že mení sa tak čiara apsíd ako aj čiara uzlov, to všetko dalo sa konštatovať už púhym pozorovaním. No teoria pohybu mesiaca mohla vyvinúť sa len po objavení zákona všeobecnej gravitácie. Teoria mesiaca v dnešnom smysle slova počať mohla sa až Newtonom, ona datuje sa od výjdenia epochálneho diela Newtonovho „Principia philosophiae naturalis mathematica", tedy od roku 1687. Postrádajúc tento všeobecný zákon prírody aj pri tak svedomitých pozorovaniach, vyvedených nadmier zdokonalenými nástrojami, neboli by sme mohli niečo významnejšieho na tomto poli urobiť. Len zákon všeobecnej gravitácie spolu s novými pozorovaniami dal tú niť do ruky predkom našim, ktorá voviedla ich do labyrintu teorie mesiaca. A ako Newton práve z pohybu tohoto telesa dedukoval svoj zákon, tak použil anomalie toho pohybu ku potvrdeniu toho zákona. V tretej knihe svojich Principií podal nám teoriu mesiaca, odvodené všetky známe už nerovnosti pohybu mesiaca zo samého jediného zákona gravitačného, a to je aj najkrajšia časť celého diela, to koruna tohoto kodexa astronomického.

Nechcem vás tu pridržiavať pri rozberaní vývoju teorie mesiaca, len v krátkosti vypočítať chcem tých mužov, ktorí na tomto poli účinkovali. Newtona som už spomnel, on teoreticky zistil už 7 nerovností v pohybe mesiaca, alebo takzvaných *rovníc,* ako sa ony snáď trochu nelogicky menujú. Dráhu vyznačenú Newtonom nastúpilo viac učencov stoletia osemnásteho, menovite Clairaut, známy encyklopädista D' Alembert a slávny matematik Euler. Títo vypočítali, použijúc rozličných spôsobov matematiky, vždy viac a viac nerovností, a sám Euler napísal pár tuctov rozpráv o teorii mesiaca; jeho najvynikajúcejšia práca z tohoto oboru uzrela svetla v jazyku ruskom, v *Soderžaniach* ruskej akademie r. 1748. No v tomto čase vyskytla sa aj zajímavá otázka, týkajúca sa samého zákona gravitačného. Spomnel som, že už pozorovaním zistiť sa dá, že aj čiara apsíd dráhy mesiaca mení svoj smer, ona pohybuje sa tiež. Newton na základe zákona gravitačného vypočítal tento pohyb, ale teoreticky určený pohyb nezodpovedal pohybu zistenému pozorovaniami. Newton našiel len polovičku toho pohybu. Tak aj učenci spomenutí. Z toho povstaly zajímavé kontroversy. Buffon, známy prírodozpytec francúzsky, nadhodil mienku, že snáď zákon

Newtonov je nedostatočný a to príčina rozdielu medzi teoriou a praxou. Dľa neho bolo by treba ináč vysloviť zákon všeobecnej príťažlivosti, snáď vraj nestojí, že by sa telesá priťahovaly jednoducho v opačnom pomere štvorcov ich vzájomných vzdialeností. Euler tiež vyslovil v tomto ohľade svoju mienku, keď r. 1747 písal: „Niektoré bádania moje o príčinách tých síl, ktoré na planéty účinkujú, ako aj o poruchoch mesiaca a vzdialenejších planét, potvrdily vo mne mienku, že sily tie nie sú pomerné práve opačným štvorcom a myslím, že rozdiel ten rastie so vzdialenosťou. A aj astronomi zbadali, že vzdialené planéty menej shodujú sa s tabulami astronomickými, než bližšie.“ D'Alembert bol zase mienky tej, že „tým nie je srútená sústava Newtonova a ani nie základný jej zákon, poneváč je jasno, že pohyb apsíd pripísaný by mohol byť *sile* celkom *inej, cudzej.*“ Otázku rozriešil úplne Clairaut. Petrohradská akademia vypísala roku 1750 cenu na tema: „An omnes inaequalitates quae in motu Lunae observantur Theoriae Newtonianae sint consentaneae, et quaenam sit vera theoria omnium harum inaequalitatum unde locus Lunae ad quodvis tempus, quam exactissime possit definiri?“ Cenu odniesol 1752 Clairaut za svoju prácu: „*Théorie de la lune, deduite du seul principe de l'attraction*“, v ktorej dokázal, že prísne počítanie ukáže nám vždy ďalšie a ďalšie nerovnosti a dovedie nás aj k tej samej hodnote pohybu apsíd, ktorú zistily pozorovania.

Práce veľkých geometrov minulého stoletia zistily úplne analytické spracovanie teorie mesiaca — ďalej v tomto obore pracovať, to bolo úlohou ich potomkov, to bolo úlohou tej doby, ktorú v astronomii sotva možno lepšie pomenovať, ako menom Laplacea, tohoto francúzskeho Newtona. „Inter arma Musae silent“ — hovorí staré príslovie. Pre dobu Laplacea ono sa nepotvrdilo — Urania nemlčala. Práve vtedy, keď strašná postava revolúcie navštívila Francúzsko, povstaly celé legie mužov vynikajúcich umom svojím. A menovite astronomia našla svojich pracovníkov, ktorí škody, zapríčinené svojmi súrodákmi, ako by boli chceli odplatiť človečenstvu peniazmi ducha. Laplace, Legendre, Lalande, Biot, Delambre — temer všetci pracovali najusilovnejšie, keď hurhaj zbrane ozýval sa po uliciach Paríža.

Laplace stal sa druhým otcom teorie mesiaca. Táto veľmi obšírne obsažená je v jeho slávnom diele: „*Mécanique céleste*“, Paris 1804, v treťom svázku. V nej najdeme už vyše sto rozličných nerovností, z ktorých menovite dve vynikajú. Jedna z týchto, tak zvaná *rovnica sféroidická*, závisí od sploštenia zeme na jej poloch. Poneváč dá sa ona zistiť aj prísnymi pozorovaniami, máme v nej znamenitý prostriedok teoretického určenia hodnoty sploštenia zeme. Toto predtým určené bolo už pomocou rozmerania zeme a že hodnota, najdená cestou teoretickou, je takmer totožná s tou, ktorú odvodili z rozmerania zeme, len poukazuje na to, nakoľko prísne určil Laplace túto nerovnosť. Celkom trefne poznamenáva Littrow, že mesiac viedol nás (vlastne Aristotelesa) k poznaniu tomu, že zem je podoby guľatej (okrúhla tieň zeme počas zátmenia

mesiaca), a zase viedol nás ku poznaniu tomu, že ona je aj sploštená. Druhá zo spomenutých nerovností je *rovnica parallaktická*, závisiaca od vzdialenosti zeme od slnca. Poneváč aj túto možno prísnymi pozorovaniami zistiť, poskytuje nám ona prostriedok určenia tej vzdialenosti. A hodnota tejto vzdialenosti spôsobom tým obdržaná shoduje sa zase úplne s hodnotami obdržanými inými spôsobmi.

Rozumie sa, že bádania na poli tomto Laplaceom zakľúčené neboly, a ony nie sú zakľúčené ani dnes. Nechcem Vám tu ďalší rozvoj nauky tejto predkladať, poneváč má on zvláštny záujem len pre odborníka. Spomnem len, že za Laplaceom pracovali na tomto poli medzi inými: Damoiseau, Plana, Carlini, Hansen, Delaunay, Oppolzer a mnoho iných.

Odpusťte, že možno dosť suché veci predniesol som Vám tu, za Vašu trpelivosť chcem sa Vám nakoniec odplatiť niečim zaujímavejším a chcem niečo ešte prehovoriť o tak zvanej *secularnej acceleracii*, o storočnom zrýchlení mesiaca. Vec je to veľmi vážna, veď ide tu o budúcnosť našej zeme. Halley to bol zase, ktorý vo svojom spise „*Emendationes in vetustas Albatenii observationes astronomicas, cum restitutione tabularum Lunisolarum ejusdem authoris*“ Phil. Trans. 1693 poukázal na to, že porovnávajúc pohyb mesiaca za jeho doby s pozorovaniami staršími, mesiac pohybuje sa rýchlejšie, a hodnota toho zrýchlená je za sto rokov asi 10″ v obluku. Dľa zákonov mechaniky len tak si to možno vysvetliť, že mesiac sa blíži zemi. Z toho však nasledovať musí, že raz spadne na zem a nastane strašná katastrofa. Čo môže byť príčinou toho zrýchlenia? Všetci učenci minulého stoletia lámali si hlavy nad tým, parížska akademia vypísala viac cien na rozlúštenie tej otázky. Povstaly všelijaké mienky. Bossut pripisoval zrýchlenie mesiaca istej jemnej látke, ktorá vypĺňuje priestor nebeský a hatí mesiac v jeho pohybe, Lagrange zase myslel, že príčinu zjavu toho hľadať treba v tom, že zem naša je na rovníku vydutá, Laplace zase privlastňoval zrýchlenie mesiaca tomu, že sila príťažlivá neúčinkuje okamihom, ale potrebuje k tomu času. Konečne padnúť musely všetky tieto mienky, keď Laplace vo svojej rozprave „*Sur l'équation séculaire de la lune*“. (Mem. 1786) roku 1787 odvodil zrýchlenie mesiaca rovno zo zákona všeobecnej gravitácie a poukázal, že príčinu jeho hľadať treba v premene výstrednosti dráhy zeme. Ako táto pribúda alebo odbúda, tak pohybuje sa mesiac rýchlejšie alebo pomalšie. Hodnota Laplaceom najdená bola 12″ v obluku za sto rokov, s tým shodovaly sa úplne aj pozorovania. Až začiatkom druhej polovice nášho stoletia vzala na seba vec zase nový obrat. Francúz Delaunay a Angličan Adams počítali prísnejšie, ako Laplace, a našli len polovičku hodnoty, určenej Laplaceom pre zrýchlenie mesiaca, to jest len 6″. Ale tie najprísnejšie pozorovania vysledovaly 12″ — ako doniesť do súzvuku teoriu s praxou? Zprvu pravda nechceli veriť vývodom Delaunayho a Adamsa, v parížskej akademii v ohni boja padlo mnohé slovo, ktoré skôr by sa hodilo bárs kde inde, len nie do chrámu vedy, ale konečne aj najhlavnejší odporci, akými boli Leverrier, Pontécoulat a mnohí

iní museli složiť zbraň a uznať správnosť počtov menovaných dvoch učencov a tým uznať aj to, že zo zákona všeobecnej gravitácie možno vysvetliť len polovičku zrýchlenia mesiaca. Ale čo je príčinou tej druhej? Hansen bol nadhodil, že tú druhú polovičku môžeme si vysvetliť tak, že hvezdársky deň, alebo tedy obtočenie sa zeme okolo svojej osi, je za našej doby o 0·01197 sekundy dlhší, než bol pred 2000 rokmi. Zem pohybuje sa tedy okolo osi svojej vždy pomalšie, a to odzrkadlené je v zrýchlení mesiaca. Čo je však príčinou tej retardácie v točení sa zeme okolo osi svojej? „Delaunay r. 1861 v parížskej akademii poukázal na znak prílevu a odlevu vôd morských. Ako známo, mesiac priťahuje vody morské, následkom čoho je more na istých miestach vyduté, na iných zase sploštené. Mesiac pohybuje sa však denne *zdanlive* od východu na západ, následkom toho i vyduté miesta mora sú vždy na inom a inom mieste, ony musia za mesiacom pohybovať sa, musia bojovať proti rozličným haťam smerom od východu k západu, kdežto zem pohybuje sa práve smerom opačným. S druhej strany pri úkazoch prílevu a odlevu treba dobre do ohľadu brať jednu zvláštnu okolnosť. Vyduté miesta mora nenachodia sa práve pod mesiacom, lež kus na východ. Nuž mesiac tieto priťahuje bokom, tiež smerom od východu k západu. Vo všetkom tomto videl Delaunay príčinu tej retardácie. No, možno, hrajú tu iné príčiny svoj zástoj. Liais na pr. (Comptes rendus LXI.) chcel čiastku toho oneskorenia pripísať magnetismu zeme. Nie malý zástoj majú v tomto i meteority, spadlé na zem. Dufour (Com. ren. LXII.) poukázal na to, že tieto malé telesá nebeské, tento prach kosmický, zväčšia príťažlivosť zeme a následkom toho i väčšie zrychlenie mesiaca, no ony môžu účinkovať i ta, že následkom úderov na zem zdĺži sa deň hvezdársky, a takto indirektne slúžia k vysvetleniu sekulárneho zrýchlenia mesiaca, ako to v jednom z posledných ročníkov „Astronomische Nachrichten" môj nezapomenuteľný učiteľ, prof. Oppolzer, ukázal. Gyldén toto i analyticky dokázal. Netreba k tomu nič iné, len aby za každých sto rokov na povrchu zeme pribudla nová vrstva hrúbky jednoho millimetra!" (Nár. Nov. 1888 č. 102.)

Hôr kráska.

Poviestka od *Martina Sládkovičovho.*

Vstup.

Ja dviham peruť k novým letom
vzdor rečiam nelichotivým:
Ty nosiť chceš sa chladným svetom
a zohrievať ho svojím vznetom?
chceš prorokom byť horlivým?

stred hviezd chceš ty sa usalašiť?
chceš orlom byť, mať orla moc
a netopierov, sovy plašiť?
chceš škorvánkom byť, zahnať noc
a piesňou dovolať deň slávny,
ruch vzbudiť poľom neunavný?
chceš — — ale prestaň, prestaň s tým:
máš slabé brká, dúšok krátky, —
ťaj! koľko vopred, toľko zpiatky —
nie, nenie dosť byť snaživým.

Vzdor takým rečiam rozpínam
k poletom ďalším peruť smelo:
čos' dušou mojou preletelo,
čo vábi, vábi k výšinám . . .
Viem: ďaleko mi k výši hviezd,
mne chybí orla sila bujná
i škorváň-piesne prelesť čujná, —
a predsa z dusných zeme hniezd
mňa vozvýš tiahne sila rujná.
Bárs neprijal som hrivien desať —
len jednu, predsa nechcem klesať:
i jednu biednu treba vážiť,
nie zakopať ju, no s ňou tiažiť.
Tak orlov, škorvánkov za čatou
ja dúfanlivo už sa hnul,
veď zponad seba: Smelo traťou
podlietaj vozvýš započatou —
hlas taký — Bôh ma — ja začul.
Nuž striasam s krýdel nálep, škvrnu
(keď — čo viac — šťastne scelil čas
pod krýdlom ranu nepatrnú),
i v nové lety dám sa zas.
Nespievam deje veľké, hlučné,
nie vresky trúb, ni bubnov huk,
ni boje chrabré, pôtky zručné,
ni chodiace s tým množstvo múk,
ni kopýt koňských dupotanie,
pod nímž až zem sa zachvieva,
ni pušiek rapot, diel ni rvanie —
(snáď zručnejší to ospieva,
keď prijde blahá úleva,
keď triumfálnou svet náš šíry
sa piesňou rozplesá a zvíri).
Nespievam ani potrasenia
vášnivých duší napokon,
ni búrlivých scén jarý shon, —
a satyry bárs hruďou penia,
von túžiac sfičať v biča švihu,

ni na to nemám teraz stihu . . .
Ja spievam stručno prelesť hory,
čo hádže tieň na naše dvory
od pradávnych čias, pradávnych,
ja spievam hôr tých skromnú krásku,
jej tichú strasť, jej vernú lásku
i slasť dôb s junom úľavných,
i tragikum, i tiché vinše — —
a všeličo sa najde inšie . . .

(Pokračovanie.)

Sitno.

Z povestí ľudu.

Nieto u nás hradu, značnejšieho vrchu alebo doliny, o ktorých slovenský ľud nevedel by povesti. Sborené a pusté hrady sú postrachom nášho ľudu, o nich vie len strašné veci rozprávať. Po rumoch niekdy pyšných hradov chodia a strašia za nočného času, ba i na pravé poludnie duchovia ľudí, ktorí v tých hradoch kedysi panovali. Po vrchoch a dolinách zase zjavujú sa mátohy, menovite tam, kde boly niekdy poklady zakopané, kde vídavajú bez hlavy hajdúcha alebo podivného mnícha, keď poklady sa presúšajú alebo vyhárajú.

Sitno, povestný vrch v Honte, kedysi — aspoň ľud tak si rozpráva — tiež malo hrad, ale po tom teraz niet ani stopy. (Pod *sitnom* Slováci rozumejú i peklo.) Od Baňskej Štiavnice Sitno je vzdialené asi na 2—3 hodiny. So strany východno-južnej od spodku pokrýva ho les, na vrchu rozkladá sa hoľa s horárňou Koburgovskou; so severo-západnej strany čnejú ohromné skaliská — až je strach dolu sa podívať. Pod vrchom rozprestierajú sa obce Sitnianska, Ilija, Vindšachta a Štefultovo.

Sitniansky zámok bol mocný a bohatstvom oplývajúci. Pod hradbami jeho nachádzajú sa vraj veľké pivnice a tajné skrýše, v ktorých je mnoho vojska i s koňmi zakliato. Zpod brál sitnianskych vídať vraj časom vymokať hnojnicu z koniarní.

Raz — hovorí povesť — viezli od Bátoviec a či Pukanca zbožie na trh do Baňskej Štiavnice po hradskej. Na ceste čakali voziarov rytieri na koňoch, zjednali zbožie a po ceste, dobrej ako dlaň, doviezli pod samé Sitno, kde potom vchádzali veľkými, priestrannými bránami. Tu po složení zbožia vyplatili a prepustili voziarov. No div divúci! Voziari nazpäť už nešli po tak dobrej ceste, ale po veľmi zlej a krkolomnej.

Vojsko sitnianske prebúdza sa zo svojho spánku a opytuje sa rytiera s dlhou bradou až po pás, opretého o meč, že: „či už?“ Rytier zavše odpovedá, že: „ešte nie!“ a vojsko zase znova zaspí, kým nepríde mu súdený čas. A vtedy vojsko prebudí sa a na kone poskáče, a bude veľké prelievanie krve, veľká vojna.

B—y.

V Spojených Štátoch.

I.

Ešte pred päťdesiatimi rokmi boly robené i politické a národohospodárske vývody z tej okolnosti, že v Spojených Štátoch Severnej Ameriky materiálny dobrobyt obyvateľstva bol rovnomerný a kapitalistov ani neznali. No tento obraz preveľmi zmenil sa, keď za posledných päťdesiat rokov počet tamejšieho obyvateľstva zväčšil sa trojnásobne a majetok až pätnásobne. Angličan James Bryce, ktorý v osemdesiatych rokoch po dva razy cestoval v Spojených Štátoch, už nenašiel u amerikánskej demokracie rovnomernú majetnosť, chválenú spisovateľmi z prvej polovice nášho stoletia. Bryce (čítaj: Breis), z jehož trojsväzkového diela (*American commonwealth*, 1888) europejský človek najdôkladnejšie môže sa poučiť o živote vo veľkej republike Severnej Ameriky, predkladá množstvo dát, svedčiacich o krajnom rozvití kapitalismu v týchto štátoch vzornej sociálnej rovnosti. Tu jest toľko ľudí, ako v žiadnej inej krajine sveta, ktorí majú mnoho millionov, i ľudí s kapitálmi od 250.000 do 1,000.000 dollárov, a za nových päťdesiat rokov iste bude tu toľko veľkých majetkov, koľko v celej Europe spolu. Najzvláštnejším zjavom v ekonomickom živote Spojených Štátov za posledných dvadsaťpäť rokov bolo vznìknutie nielen niekoľkých kolossálnych majetkov, lež i mnohých druhostupňových, v rozmere od 5,000.000 do 15,000.000 dollárov.

Veliké majetky povstávajú tu nie na základe obyčají alebo zákonov, ktoré sústredňujú vlastníctvo v rukách nemnohých ľudí dľa práva prvorodzenstva: Amerikánci delia dedictvo v rovných čiastkach všetkým členom rodiny. Nie sú ony ani následkom svobody produktívnej práce. Cudzincovi bije do očí zvláštny spôsob Amerikáncov nadobúdať peniaze — nie spôsob, ktorým množí sa v krajine massa bohatstva, ale ten, ktorým prenáša sa časť už hotového bohatstva do vrecka jednotlivcov. Prostriedkom k tomu sú zvlášte akciové kompánie. Vyjmúc niektorých južných provincií, kde tvorenie kapitálov zaseklo, v Spojených Štátoch cestovateľ cíti sa otočeným atmosfárou, preplnenou zápachom akcií a obligácií. Oznamy, ukazujúce kolísanie cien, vešajú sa po uliciach a zamieňajú novými temer každú hodinu. Akciami špekuluje všetko, nielen veľkí bursovníci, lež i drobní kramári, farmeri, ešte i domášna čeľaď. Bez práce nadobúdať si kapitál je svodná vec. V samom štáte Illinois bolo utvoreno 1886. roku 1714 spoločností s kapitálom 819,101.100 dollárov; medzi nimi bolo 632 manufaktúrnych spoločností, 114 baňských, 41 železničných.

Špekulácia rozprestiera sa na všetko. Vo východných mestách, kde ceny zeme sú už ustálené, jestvujú zvláštne bursy, na ktorých špekulanti kupujú zeme a domy a potom predávajú v povýšenej cene. Na západe ceny zeme menia sa ešte väčšmi, než ceny neustálených akcií na europejských bursách: do roka neraz povýši

sa alebo klesne cena dielu zeme o 200—300%. Zvláštnym rozvitím účastinárskeho princípu v Amerike priemysel a obchod už má svojich kráľov, ktorí bez zodpovednosti spravujú spoločnosti, s pomocou svojich agentov podrobujú si rynky i priemyselníkov a obchodníkov, a držia obecenstvo, potrebujúce tovar, v úplnej závislosti. Najviac vynikajú riaditelia železniční. V Spojených Štátoch temer všetky väčšie železnice nachodia sa pod správou alebo neveľkej gruppy ľudí, alebo jednoho človeka, obyčajne majúceho diktátorskú moc. Člen spolku amerikánskych juristov roku 1887 hovoril vo verejnom shromaždení: „Moci v takej vážnej sfäre, ako je železničná, i sám štát mohol by používať len v prospech všeobecný; medzitým táto moc ponechaná je nezodpovedným ľuďom, k ich osobným výhodám, bez všetkej garancie, že budú ostríhať verejné záujmy. V Missouri, jestli u piatich ľudí najde sa peňazí, dostatočných na vystavenie piatich míľ železnice po rovnej miestnosti, nuž nič neprekáža im utvoriť spoločnosť na vystavenie päťsto míľ, — takej železnice, ktorej vystavenie nevyžaduje všeobecný prospech a z ktorej zkúsený človek nemôže očakávať dobrej dividendy.“

„Títo železniční králi — píše Bryce — prináležia k najväčším ľuďom Ameriky, a možno povedať, že oni sú najväčšími ľuďmi. Majú bohatstvo, bez ktorého nemohli by sa udržať v svojom vysokom položení. Sú povestní, preto, že ich skutky sú všeobecne známe: každý ich krok stopujú všetky noviny. Majú veľký vliv, väčší než ktokoľvek z politikov, okrem präsidenta republiky. Keď taký vladár niektorej z väčších západných železníc ide na breh Tichého okeana v svojom vagone, rozkošnom ako palác, jeho cestovanie podobá sa cestovaniu panovníka. Gubernátori štátov a territorií klaňajú sa mu, zákonodarné sbory prijímajú ho v slávnostnom zasadnutí, mestá i okresy vynasnažujú sa získať si jeho blahosklonnosť, lebo on môže zabezpečiť im dobrobyt, i môže ich zničiť. Trebárs železničné spoločnosti nie sú populárne a také vystavovanie ich moci napomáha tú nepopulárnosť, ja prèdsa nemyslím, že by magnátov železničných ľud vôbec neľúbil; naopak, pred ľudom majú vážnosť, ktorú Amerikánci neodoprú nikomu, kto úspešne dosiahol toho, čoho každý žiadal by si pre seba.“ Vôbec všetka priemyselná a najmä obchodná činnosť v Spojených Štátoch veľmi sa sústredňuje. Drobné podniky prepadnú alebo spoja sa vo veľké, ktoré zasc dostanú sa do rúk nemnohých, ale mocných plutokratov, široko rozprestraňujúcich svoj vliv nielen na produktívne sily krajiny, lež i na jej politický život. Hneď za železničnými kráľmi idú králi telegrafní, pohlavári spoločností baňských, potom millionári-hostinski atď. Mohutné priemyselné podniky vedú sa na veľkých priestranstvách, ale ich kapitály vo väčšine koncentrujú sa v mestách. Šesť sedmín takých kapitálov nachodí sa v štyroch alebo piatich najväčších východných mestách. Prvé miesto zaujíma New York so svojou obchodnou bursou (Produce Exchange) a so svojou ulicou Wall Street, týmto hlavným hniezdom bankárov, maklerov a kompánií, majúcich v rukách na priestranstve celých Spojených Štátov finančné operácie a prevážanie tovaru, t. j. dvíhajúce dve sily všetkých podnikov.

Demokracii amerikánskej Bryce vydáva nie veľmi chválne svedectvo. V mestách čo majetnejší už tvoria zamknutú spoločnosť. V niektorých zo starých miest takzvaná lepšia spoločnosť pokladá sa za najvyberanejšiu; dostať sa do nej je vraj tak ťažko, ako do najaristokratickejších kruhov anglických, a dámy, prináležajúce k vybranej mestskej spoločnosti, hovorievajú o obyvateľoch predmestí s takým pohŕdaním, ako obyvatelia londýnskej hrdej štvrti Belgravie o obyvateľoch Islingtona. Táto zamknutosť niektorých tried spoločnosti šíri sa s východu na západ a ľudia dobre rozhľadení ubezpečujú, že skoro v každom väčšom meste budú kruhy, pokladajúce seba za lepšiu spoločnosť. Vo východných mestách a v takých letných residenciách boháčov, ako Newport, začínajú sa ukazovať ekipáže s herbmi na dverciach, trebárs ono potkáva sa s neodobrením, posmechom a považuje sa za anglomaniu. V New Yorku pred pár rokmi bol založený klub pre tých, ktorí môžu dokázať, že ich predkovia osadili sa v štáte pred revolúciou. —

Už bola krátka zmienka o poľnom hospodárstve. Amerikánsky roľník, jestli možno ho tak nazvať, ide ta, kde mu je výhodnejšie a príjemnejšie, necítac k zemi žiadnej prítulnosti. Vidiecki obyvatelia radi sťahujú sa do miest. Vyše štvrtiny všetkého obyvateľstva štátov žije v mestách, majúcich vyše 8000 obyvateľov. Sťahujú sa do miest nielen zo špekulácie, nielen z podnikavosti, pudiacej mladé pokolenie amerikánske, lež i preto, že amerikánski rodáci väčšmi ľúbia spoločenský život a zábavy, než anglickí alebo nemeckí osadníci. Skoro zunuje sa im i samotný život na farmách, i jednotvarná poľnohospodárska robota. Ešte nedávno vysťahovalci z Novej Anglie a zo štátu New York rúbali lesy a obrábali pole na západe, ochotne trudili sa v potu tváre: no teraz, keď železničná sieť vystrela sa k týmto lesom a nivám, amerikánski rodáci prepúšťajú túto prácu novým vysťahovalcom z Nemecka a Škandinávie. Ľudia na západe ešte zimničnejšie ženú sa za bohatstvom, než na východe. Nemajú posedenia. Kto prežil v meste celý rok, je považovaný za starého obyvateľa; ak sa mu darilo, meno jeho spomína sa s úctou, ak nemal úspechu, je posmievaný. Ľudia tak slepo ženú sa len za veľkým bohatstvom, že privyknú nevážiť si skromné summy. V Kalifornii za viac rokov nebolo v obehu menšej mince od desaťcentovej; ešte i roku 1881, v čas veľkej hojnosti živnostných článkov, nebolo možno ničoho kúpiť lacnejšie, než za 5 centov. Prípady rýchleho zbohatnutia sú najčastejšie v baňských krajoch; také príklady potom oslepujú ľudí — oni riskujú všetko, čo majú. Roku 1881 Bryceovi ukazovali v Kalifornii majetok na 600.000 akrov, kúpený krátko predtým za 225.000 dollárov človekom, ktorý prišiel ta bez groša a vari za dva roky spravil si značný kapitál pri podniku baňskom. Pravda, takého šťastia dostáva sa len jednotlivcom, a veľké massy, mnohé tisíce pri tom pripravujú sa o pokoj, tratia prostriedky, z ktorých poriadne a poctive mohli žiť. K ich úpadku prispieva ešte tá okolnosť, že peniaze na špekuláciu zemiami i dobytkom, ako i na obchodné podniky, v západných štátoch a territóriách možno dostať len na vysoké procenty.

Slovenský jazyk.

Terminologické drobnosti.

1. *Ku trestnej terminologii.* Ktosi pozastavuje sa vždy na tom, že i ľudové časopisy slovenské užívajú českého slova *lupič.* Ono vraj v genitíve špatne znie uchu slovenskému a Slováci že mu ani nerozumejú. Nedá sa tajiť, že slovenský ľud neužíva toho slova. Ale ten pán „ästetik" nemá pravdy v tom, že Slovák miesto *lupiča* hovorí *zbojník, živáň.* Slovák pre lupiča *vôbec nemá názvu.* Lupič značí totiž človeka, ktorý oberá, olupuje o cudzí majetok, maď. *rabló,* bez toho aby vraždil. Naproti tomu *zbojník* (alebo živáň) nielen ozbíja ľudí, ale ich aj zabíja, maď. rablógyilkos. Trestný zákonník nezná *živáňa* a preto o ňom škoda reči šíriť.

Dľa mojej mienky tedy *lupič* je potrebné slovo v terminologii, lebo ono inšie znamená než *zbojník.* Ostatne ono nemôže byť cele nesrozumiteľným Slovákovi, lebo mu je dosť známé sloveso *olúpiť.* —

Zlodej = tolvaj. Ale miesto č. *pytlák* dobre by bolo niečo iného užívať, niečo na spôsob: *hôrny zlodej.* —

V našom názvosloví niet výrazu za nem. *einbrecher,* maď. *betörő.* Niet ho ani v češtine. V Rankovom väčšom slovníku (V Praze 1879) „einbrecher" = lupič a „räuber" = lúpežník i lupič. Z čoho videť, že tento ináč dobrý slovník nerozlišuje „räubera" od „einbrechera". Vezmime však druhý slovník (V Praze 1875) a pozrime pod „lupič", najdeme tam tieto nemecké výklady: räuber, plünderer. Už tu ani zmienky o einbrecherovi! Je vidomé, že Rank len *v nedostatku pravého* položil *príbuzný* výraz pod einbrecher. Ostatne v II. sv. pod *einbruch* má tiež len vlom, vlomení, prolomení, dobytí se (zlodějův). Za nem. „einbrecher" ani v terminologiách juridických nikde nenajdeme českého výrazu, ani v najnovšej terminologii Nečasovej, ktorá po sošitoch práve v Brne vychodí. A nielen v češtine, ani v poľštine a ruštine neznám takého výrazu. Ale poneváč einbrecher — betörő prichodí v našich zákonoch, máme povinnosť utvoriť si pevný názov.

Ľud všeobecne užíva slovesa *vlámať sa,* ale na človeka, ktorý sa vlámal, obecná mluva povie prosto: zbojník, zlodej. V jazyku právnom nesmie byť taký nedostatok, aký javí sa v jazyku obecného ľudu. Trebárs je ľudu rabló, gyilkos a betörő = zbojník, my to predsa *rozoznávať musíme.*

Keď máme z olúpiť, lúpiť = lupič, zdá sa: mohli by sme mať od vlámať sa, lámať = lamač alebo vlamovač. Ale vlamovač je slovo nemotorné, a lamač, lomič nie sú možné preto, lebo lámať a lomiť, z ktorých pošly, nekryjú sa významom s vlamovať, vlámať sa. V právnej reči, kde je to potrebné, snáď by sa dalo užívať: *vlomca.* —

Zákon rozoznáva:
fogság = väzenie,
börtön = žalár.

Tieto nesmieme tedy nikdy zamieňať v reči.

Elzárás je: zavrenie, zátvor. Letartóztatás: zadržanie, zadržovací rozkaz. Elfogatás: lapenie, lapací rozkaz.

Maď. fegyház, nem. Zuchthaus vykladá Loos slovom *kárnica*; česky kásnice. Je pravda, že za č. kázati Slováci povedia *kárať* (aby ťa Boh skáral!), ale „kárať" nemá viac u nás toho *ostrého, rozhodného* významu, čo trestať, a preto, ja by bol náchylný nazývať Zuchthaus = trestnicou.

Loos v III. sv. vedľa *kárnica* má aj *kárňa*, ale aj české *kásnica* a pod literou *t* aj *trestnica*. Ja tedy vlastne nového nič nenavrhujem.

2. *Könyvelő, könyvelni*. Z češtiny prejaté výrazy sú veľmi nemotorné. Brusiči ovšem vyhadzujú germanismy knihvedoucí, knihy vésti, ale s malým zdarom. Najnovšia Terminologia, už spomenutá Nečasova, za buchführer má = *knihovní* a za buchführung = *vedení knihy*, čo je prejaté z pražskej Terminologie (1887), sostavenej členmi vrchného súdu krajinského v Čechách, a do tej vošlo z viedeňskej Terminologie (1850). Praktický slovník Rankov za buchführer má vedľa *knihovní* aj germ. *knihvedoucí*.

Ak chceme mať výraz dobrý a domáci, pritom ohebný, neštíťme sa nového slova. V tomto prípade ono dobrú službu vykoná.

Könyvelő = knižiteľ,
könyvelni = knižiť, uknižiť.
Telekkönyvvezető = pozemkový knižiteľ.
Anyakönyvvezető = matrický knižiteľ. *J. V—ský.*

Študovanie slovenčiny.

Pán dr. Fr. Pastrnek, pôvodca diela: *Beiträge zur Lautlehre der slovakischen Sprache in Ungarn*, rozposiela po Slovensku hárok, na ktorom žiada si odpovede na nasledujúce otázky:

1. Jak se v nářečí Vašem vyslovuje: *te, de, ne; ti, di, ni?*
2. V kterých slovech se objevuje hláska *ä* a jak se vyslovuje?
3. Mluví se *dz* a v kterých slovech?
4. Jak se vyslovuje 3. osoba množ. čísla, npř.: oni robí, drží, těší, hledí, věží, trápí, staví, oni předou, vážou, táhnou, vadnou?
5. Jak zní gen., dat., lok.: dobrého, dobrému, dobrém; cizího, cizímu, cizím; našeho, našemu, našem; toho, tomu, tom?
6. Jak zní gen. plur., npř. chlapů, mužů, žen, ryb, hor, kostí, hostí?
7. Jak zní instr. sg. npř: s velikou radostí, za tou naší horou, přede mnou, nad věží?
8. Jaký přízvuk panuje ve Vašem nářečí?
9. Dlouhé a krátké slabiky jsou-li jako v řeči spisovné?
10. Jiné karakteristické známky Vašeho nářečí:
11. Které obce téhož nářečí užívají?
12. Počet obyvatelstva té obce (těch obcí), slovenského, maďarského, německého:
13. Jakého vyznání jest obyvatelstvo slovenské?

14. Čím se obyvatelstvo slovenské živí? Je-li zámožné či chudobné?

15. Jest obyvatelstvo od nepaměti v obci (obcích) usedlé, aneb zachovala se paměť o přistěhování celé obce, aneb značnější části?

16. Krátký popis (a pokud možná, vyobrazení, na opáčné straně) kroje.

Přeložte následující věty *doslovně* do svého nářečí:

1. Nejíte rádi hovězího masa?
2. Takového krásného hříběte jsem dávno neviděl.
3. Chováme koně, krávy, ovce, prasata.
4. Všeci lenoši bojí se práce.
5. Pověz mi, synu můj, co na té louce hledáš?
6. Nepůjdeš domů dolinou?
7. Dlouho jsem za ní docházel, ona si mě přece nevzala.
8. Na kostelní věži visí největší hodiny z celé dědiny.
9. S těmi děvčátky nebudu více míčem házeti.
10. Raci se chytají v potocích rukami a ryby v řekách a rybnících sítěmi a udicemi.
11. O půlnoci přiběhl zloděj, a než se ještě valaši probudili, odehnal všech čtyřicet ovec i s beranem.
12. Tiší žáci všem učitelům se líbí.
13. Matčina slova jsou sladší než macošina.
14. V zahrádce stojí chlapeček a má v ruce chléb, medem a máslem pomazaný.
15. Dobrých a nevinných lidí bůh neopouští.
16. Právě nyní potkal jsem dítě, deštěm celé promoklé, bez oděvu, opuštěné.
17. Nehledej štěstí v penězích.
18. Uvrhli ho do vězení na pět let.
19. Na kterou otázku mi odpovídáš?
20. Procházeli jsme se, až jsme se tou chůzí jak se patří unavili.

Na čele hárku sú rubriky pre stolicu a obec, ktorej nárečie chceme zapísať, ďalej pre meno, stav a rodisko pisateľovo. Otázky svoje dr. Pastrnek rozposiela s týmto listom.

Vysoce ctěný pane!

Ve vzdělaném světě čím dále tím větší pozornost a píle věnuje se studiu nářečí lidových. Spisovná řeč koná úlohu kulturní: ona pojí lid v jeden celek, ona budí a pěstuje vědomí jednoty národní, ona jest tlumočníkem a pokladnicí všech jeho vyšších snah a cílův, ona jest jeho národním palladiem. Nářečí (dialekty) však jsou skvosty po otcích a praotcích zděděné, které soudnému a zkoumavému zraku odhalují minulost jazykovou. Jako v kroji a v obyčejích, jako v pověrách, pověstech a pořekadlech, tak především v nářečích lidových obsažen jest veledůležitý material ku poznání starodávného duševního a hmotného života našich předků. Každá zvláštnost jazyková, i zdánlivě nepatrná, jest zrnem zlatým, kterého dobývati a ukládati třeba, aby nezaniklo, neboť může míti cenu netušenou.

Odborníkům známy jsou mé „Příspěvky k hláskosloví jazyka uhersko-slovenského“, které Vídenská akademie vědecká ve svých spisech vydala. V poslední době přistoupil jsem k důležité práci, prozkoumati archívy hornouherské a vyvážiti z nich všechny listy a listiny slovenské. Nyní obracím se ku všem vzdělancům, především pak ke kněžím a učitelům slovenským, s důvěrným pozváním a snažnou prosbou, aby mě při *popise všech nářečí slovenských*, podle nejlepších sil svých, podporovati sobě neobtěžovali. Dílo takové, má-li se jen poněkud vydařiti, nemůže býti dílem jednotlivce, nýbrž dílem všech, kteří vyššího, než početní jich sourodáci, vzdělání nabyvše, vroucí lásky k lidu a jazyku svému nepozbyli. Každý, kdož přispěje hřivnou svou, snáší kamení, z něhož vztýčiti se má poznenáhla ušlechtilá stavba *dějin jazyka slovenského*. Vděčně zaznamenám jméno každého přispěvatele a věrně ocením práci jeho.

Vyplněné pak archy tázací a vůbec všechen material, který se mi ze Slovenska k studiím mým zašle, odevzdám, jakmile práce své ukončím, do budoucího muzea slovenského v Turč. Sv. Martině, aby i potomci naši vzácného toho materialu použiti mohli.

Dejž Bůh zdaru společné naší práci!

Při zapisování račte si povšimnouti následujících pokynů a přání:

1. Pište každou hlásku a každé slovo tak, jak se v nářečí Vašem skutečně vyslovuje; není-li takého slova v nářečí Vašem, zaměňte ho vlastním svým slovem.

2. Nepište pravopisem spisovným, nýbrž tak, jak se vyslovuje.

3. Pište tedy měkké *ň*, *ť*, *ď*, *ľ* vždy s háčkem, tak aby hlásky ty bez háčků vždy znamenaly tvrdé *n*, *t*, *d*, *l*.

4. Rozlišujte pozorně *ňe*, *ňé* a *ňjé*; podobně *ťe*, *ďe*, *ľe*, pak *ťé*, *ďé*, *ľé* a konečně *ťjé*, *ďjé*, *ľjé*, jak se kde vyslovuje. Týmž způsobem u všech hlásek, na př. védol a jinde vjédol, čiňá a jinde čiňjá, žádať a jinde žjadať atd.

5. Hlásky, které vyslovují se nosem, označujte nadepsaným circumflexem: ă, ŏ, ĕ, ŭ atd.

6. Hlásek, které se nevyslovují, nepište.

Poznámka. Velice se mi zavděčíte, připojíte-li k odpovědím prosaickou ukázku nářečí popsaného, jakéhokoliv obsahu, nejlépe prostonárodního.

Ve **Vídni** dne 24. prosince 1892.

Dr. *Fr. Pastrnek*,
docent slovanské filologie na universitě Vídenské.
IX. Schwarzspanierstrasse 15.

Ako vidno, v dr. Fr. Pastrnkovi predstavuje sa nám muž, ktorý so zaujatosťou odborníka spojuje v sebe i zvláštnu lásku k slovenčine. Od Šemberovho pokusu (*Základové dialektologie československé*, 1864) temer do lanského roku nebol urobený ani krok k študovaniu slovenských nárečí. A jaký to nedostatok, vieme i z trudov dr. S. Czambela o slovenskom jazyku, v ktorých o tom viac ráz robí sa zmienka. Teraz berie vec do rúk vážny odborník, povolaný pomknúť

ju hodne napred — ak len dostane sa mu náležitej podpory s našej strany. I prosíme všetkých dobrých ľudí slovenských, všetkých milovníkov slovenskej reči, u ktorých zaklope pán dr. Pastrnek, aby mu ochotne otvorili a urobili všetko, čo žiada. Áno, kto prispeť cíti v sebe vôľu, a pán Pastrnek snáď nenašiel k nemu cestu, toho každého prosíme, aby si z Viedne sám pýtal od neho hárok s otázkami. Takou horlivosťou našou bude len obodrený. Z tej duše žiadali by sme si, aby vážnosť veci bola pochopená. Odpoveď na ktorúkoľvek jeho otázku je omnoho dôležitejšia, než zdalo by sa to laikovi. „Každý — píše dr. Pastrnek — kdož přispěje hřivnou svou, snáší kamení, z něhož vztýčiti se má poznenáhla ušlechtilá stavba dějin jazyka slovenského.“

Jozef Škultéty.

Prostonárodné povery.

Sosbierané na Uderinej v Novohrade.

Keď na deň Medarda (8. júna) dážď prší, tak bude za 40 dní ustavične pršať.

Keď v Jánovom týždni (v júni) piestom šaty perú na rieke, veľká povodeň prijde.

Keď je na deň Jakuba hrmavica, tak žaluď a orechy spŕchnu.

V Matúšovom týždni (v septembri) pšenicu siať je dobre — nebude snetivá.

Keď pšenicu seješ, vrhni vzpak ruky pár zŕn, tak ti vrabce potom nebudú robiť škodu v zralej pšenici.

Na Demitra nepradú, kde majú ovce, aby sa im ovce neskrútily.

Kto má ovce, v sobotu večer nech nesnuje priadzu, lebo by ovce potom motolice dostaly.

V štvrtok slamu poprávať sviniam do chlieva nie je dobre, lebo by ochorely.

V stredu a v piatok ten, koho oči bolievajú, nech sa neumýva, lebo sa mu hostec pohne.

Na Luciu ženy nepradú a nešijú, lebo ináče by sa im prsty sbieraly.

Od Lucie do Vianoc ženská osoba nech neprijde do cudzieho domu, kým tam ešte nebol cudzí chlap, lebo ináče gazdinej sliepky nebudú dobre vajcia niesť.

Na Luciu treba česnak jesť a na dverách stajne česnakom krížik tiahnuť, aby strigy neprišly a kravám mlieko neodobraly.

Na deň Tomáša je dobre svine zabíjať, lebo sa to mäso nesčervivie.

Na Štedrý večer, počím večer zvonia, nech si gazda každý ovocný strom povrieslom obviaže, lebo tak mu dobre budú rodiť.

Keď je na Štedrý večer hmla, bude planá úroda, ale jestli je jasno, tak opačne.

Kto sa na Nový rok dobre nenaje, celý rok bude lačný.

Od Nového roku do Troch kráľov háby neperú, lebo by celý rok netrafili na dobrý čas.

Keď človek na Nový rok dáku nádobu zahubí (hrnec, misu), tak sa potom v celom roku pridá škoda.

Na Hromnice (2. febr.) gazdiná nech sa ide sankovať, aby mala pekné konope.

Keď na Veľký piatok dážď prší, bude suché leto.

Na Veľký piatok pred východom slnca nedúživí ľudia sa umývajú, aby sa neduhu sprostili. — V tento deň zdravý človek nech nezodvihne odvrhnutý odev s takých ľudí (ktorí ho naschvál hodia na cestu alebo na chodník), lebo by i on dostal tú nemoc.

Vo veľkopiatočnú a ďurskú noc pôverčivé ženy zelené žito trhajú a svoje kravy obkadia, aby dobre dojily.

V ďurskom týždni, jako aj pred sviatkom Nanebovstúpenia, nie je dobre na potoku háby prať, lebo hrmavica, príval prijde.

Keď furman ide do cesty, tak si pred koňmi bičom krížik urobí na zemi, aby sa mu dobre vodilo.

Keď na jar mak seješ, neprehovor s nikým ani slova, lebo tak tvoj mak chlapci nevynajdú.

BESEDA.

Jubilej Jaroslava Vrchlického. Dňa 16. februára Jaroslav Vrchlický mal 40 rokov. Literatúra, umenie a spoločnosť česká urobily tento deň sviatkom, primeraným značeniu svojho básnika. Časopisy textom i obrazmi vzdávaly mu úctu a vďak celý týždeň, no vyznačila sa najmä *Zlatá Praha*, ktorá celé svoje dvojité 13. a 14. číslo venovala Jaroslavovi Vrchlickému. Nakladateľstvo Ottovo, u ktorého vyšla väčšina diel básnikových, vydalo na jubilejný deň novú knihu Vrchlického básní, nazvanú *Moje sonata*. Na oslavu básnika vystúpil i viedeňský slávny professor Edvard Albert (Billrothov kollega), a síce spisom: *Jaroslav Vrchlický. Příprava k budoucím studiím jeho lyriky a epiky.*

Vykladajúc význam Vrchlického diel, professor Albert zmieňuje sa o dobe, v ktorej, keď totiž české gymnásia vrátené boly prirodzenému jazyku, prestala v národe českom dôkladnejšia známosť nemčiny; i hovorí: „Mluv co mluv, ale pozbyli jsme známosti jednoho jazyka světového. A děj se co děj, Göthe, Schiller, Herder, Uhland, Rückert, Lenau, Heine atd. nejsou mládeži české nynější tím, čím byli nám (kteří maturovali před 30. lety po německu). Nám byli tito velicí básníci němečtí pramenem básnického pozdvižení mysli. Český horizont básnický byl tehda malý. Nikdo nebude nyní pokládati Puchmajera, Chmelenského, Jablonského, Vocela, Štulce a t. d. za básníky vůbec; byli to vlastenci věčného uznání

hodni. Zbýval tedy Čelakovský, Kollár, Erben. Neboť Hálek a Neruda byli tehda začátečníky. Jakmile tudíž němčině ubylo, ubylo i onomu velikému vzdělávacímu momentu, jenž v plodech velikých básníků německých jest uložen. Avšak tím není řečeno vše. Němčina byla tehda i klíčem, jímž se otvírala bránka do poesie světové. Jakmile němčině ubylo, zmizely tyto světové horizonty a není ani nejmenší pochyby, že tím duševní obzor mládeže české tehda schudnul na čas měrou až povážlivou." Ale tohoto náhradu spisovateľ vidí v básnických dielach Vrchlického. „Je tomu 20 let. Veliká řada objemných děl Vrchlického jde světovým směrem. Jeho básnický horizont je celý svět a celá historie lidstva. Už nemusí mladík český, aby cítil ducha východního, hledat básně Rückertovy anebo Hammer-Purgstallovy; nemusí, aby ucítil ducha španělských romancí o Cidovi, hledati v Herderovi; všecky horizonty básnické nalezne u Vrchlického. Universálnost literatury německé, která nám byla podstatným elementem po všechného vzdělání, je nahražena universálností plodů našeho básníka."

Krásne, umne, a predsa vari nie tak treba merať básnikov. Nevdojak prišla mi na um mienka Dostojevského o Puškinovi. Idem z nej citovať — bez ujmy zaslúžene oslavovanému básnikovi bratského národa českého, národa, ktorého úspechy sú vo všetkom posilou i pre nás. Mienka Dostojevského hodna je rozširovania, a z takejto príležitosti dvojnásobne môže byť uvážená.

Odôvodňujúc svoju reč, povedanú v Moskve 20. júna 1880, v čas odhaľovania Puškinovho pomníka, Dostojevský [1]) písal: „1. Puškin svojím hlboko prenikavým a geniálnym umom a čisto ruským srdcom svojím prvý vynašiel a označil hlavný a chorobný úkaz našej intelligentnej spoločnosti, historicky odtrhnutej od pôdy, povýšivšej sa nad ľudom. On označil a vypuklo postavil pred nami negatívny typ náš, človeka znepokojujúceho sa a nesmierujúceho sa, v rodnú pôdu a v jej rodné sily neveriaceho, Rusko a seba samého (to jest svoju spoločnosť, svoju intelligentnú vrstvu, utvorivšiu sa nad rodnou pôdou našou) konečným koncom zapierajúceho, pracovať s ostatnými nežel ajúceho a iskrenne sa mučiaceho. Aleko [2]) a Onegin porodili potom množstvo podobných sebe v našej literatúre. Za nimi vystúpili Pečorini [3]), Čičikovci [4]), Rudini a Lavreckí [5]), Bolkonskí [6]) a množstvo iných, už zjavením svojím svedčivší o pravde, pôvodne danej mysli Puškinom. Jemu česť a sláva, jeho veľkému umu a geniju, označivšiemu najbôľnejšiu jazvu spoločnosti, sostavivšej sa u nás po veľkej Petrovskej reforme. Jeho majstrovskej diagnose ďakujeme spoznanie a naznačenie choroby našej, a on, on prvý, dal i útechu: lebo on dal i veľkú nádeju, že choroba tá nie je

---

[1]) Полное собраніе сочиненій, 1891, XI, strana 425 a nasl.
[2]) V básni *Cigáni*.
[3]) *Hrdina našej doby*, Lermontova.
[4]) V *Mrtvých dušiach* Gogoľových.
[5]) *Rudin* a *Zemianske hniezdo* Turgeneva.
[6]) *Vojna a Mier*.

smrteľná a že ruská spoločnosť môže byť vyliečená, môže sa obnoviť a vzkriesiť, jestli pripojí sa k pravde národnej, lebo

2) on prvý dal nám umelecké typy krásy ruskej, vyšlej priamo z ducha ruského, nachodivšej sa v národnej pravde, v pôde našej, a ním v nej vynajdené. Svedčia o tom typy Tatiany, ženy úplne ruskej, zachránivšej sa od nanesenej lži, typy historické, ako na pr. Inok a iné v *Borisovi Godunovu*, typy bytové, ako v *Kapitánskej dcérke*, a v množstve iných obrazov, kmitajúcich sa v jeho básňach, v povestiach, v zápiskách, ešte i v historii pugačevského buntu. A hlavná vec, ktorú treba zvláštne prízvukovať, je to, že všetky tieto typy positívnej krásy človeka ruského a duše jeho vzaté sú cele z národného ducha. Tu už treba povedať všetku pravdu: nie v terajšej našej civilisácii, nie v „europejskej" takzvanej vzdelanosti (ktorej u nás, poznamenať treba, nikdy ani nebolo), nie v potvornosti vnešne osvojených europejských ideí a foriem ukázal Puškin tú krásu, ale jedine v národnom duchu našiel ju a *len v ňom*. Takým činom, opakujem, označiv chorobu, dal i veľkú nádeju: Uverte v ducha národného a od neho jediného očakávajte spasenia a budete spasení."

K Albertovej myšlienke Dostojevský prichodí až v 3. punkte. Tam už spomína tú črtu umeleckého genia Puškinovho, že úplne vedel sa prevteliť i v ducha cudzích národov. Vyjadruje ju slovami „vsemirnaja otzyvčivosť" — teda universálnosť professora Alberta. Ale rozdiel medzi názorom tohoto a Dostojevského je i tu interessantný. Dľa Dostojevského vo „vsemirnej otzyvčivosti" Puškina vyrazil sa práve ruský charakter, nacionálna ruská sila, vyrazila sa národnosť Puškinovej poesie, národnosť *v ďalšom svojom rozvití*. —

V *Národních Listoch* Svatopluk Čech svojím známym skromným spôsobom rozprával, ako svoju nehodu, že veľká časť verejnej mienky kládla ho za dlhší čas nad Vrchlického a pozdejšie aspoň ako rovnocenného k jeho boku. „Ještě tyto dni přirovnávána v jednom časopise naše poesie ke gotickému dómu o dvou průčelních věžích. Kdyby obraz ten platil, byla by ona gotická stavba velmi nesymetrická. Avšak nikoli, souvěká česká poesie má jedinou věž, strmící vysoko nad celou stavbou a zářící skvostným vrcholem svým daleko do šírého světa..." Spomína „obrovské nadání" Vrchlického, spojené „s mravenčí pílí" a hovorí najmä o básnickej mluve českej. „Nepřijal sice Vrchlický z rukou svých předchůdců pouhou surovou rudu. Básnická mluva česká byla již před Vrchlickým vybroušena do leckteré zářící hrany. Ale co s ní učinil on! V jeho rukou stala se oduševněnou látkou, poslušnou každého nejlehčího pokynu myšlénky..." *Šk.*

Soznam spisov Jaroslava Vrchlického. *I. Básne lyrické a epické.* 1875. Z hlubin, 2. vydanie r. 1881. — 1876. Sny o štěstí, 2. vydanie r. 1881. Epické básně, 2. vydanie r. 1885. — 1877. Vittoria Colonna. — 1878. Duch a svět, 2. vydanie r. 1881. Symfonie. Rok na jihu. — 1879. Mythy, 1. cyklus. Eklogy a písně,

2. vydanie r. 1889. — 1880. Dojmy a rozmary. Pantheon, 2. vydanie r. 1883. — 1882. Hilarion. Poutí k Eldoradu, 2. vydanie r. 1887. — 1883. Mythy, 2. cyklus. Sfinx. Co život dal. Staré zvěsti. — 1884. Perspektivy. Legenda o sv. Prokopu. — 1885. Jak táhla mračna. Sonety samotáře. Twardowski. — 1886. Selské ballady. Hudba v duši. Zlomky epopeje. — 1887. Zlatý prach. Motýli všech barev. — 1888. Čarovná zahrada. Dědictví Tantalovo. Legenda o sv. Prokopu (vydanie školné). — 1889. Různé masky. Hořká jádra. Dni a noci. E' morta. — 1890. Fresky a gobeliny. Hlasy v poušti. — 1891. Nové sonety samotáře. Breviř moderního člověka. — 1892. Život a smrť. Bodláčí z Parnassu. — 1893. Moje sonata. — *II. Dramatá.* 1881. Drahomíra. V sudě Diogenově. — 1882. Smrť Odyssea. Noc na Karlštejně. — 1883. Hippodamie (časť III.) — 1884. Láska a smrť. Julian Apostata. — 1885. Soud lásky. K životu! — 1886. Rabínská moudrosť. Exulanti. Nad propastí. — 1887. Pomsta Catullova. Hippodamie (časť I.) — 1888. Pietro Aretino. Bratří. Trojí políbení. — 1890. Hippodamie (časť II.). Midasovy uši. — *III. Texty k hudbe.* 1886. Švanda dudák. — 1887. Svatá Ludmila. Oratorium. — 1889. Armida. — *IV. Prosa.* A) 1886. Povídky ironické a sentimentální. — 1887. Barevné střepy. — 1893. Nové barevné střepy. — B) Š t u d i e l i t e r á r n é. 1880. Giacomo Leopardi. — 1887. Básnické profily francouzské. — 1892. Studie a podobizny. — P r e k l a d y. 1874. Básně Viktora Huga. — 1876. Básně Gioc. Leopardiho. — 1877. Poesie francouzská nové doby. — 1879. Dante: Peklo. — 1880. Leconte de Lisle: Kain. Dante: Očistec. — 1881. Hafis: Z divanu (společně s Dr. B. Košutem). — 1882. Nové básně V. Huga. Dante: Ráj. — 1884. Cannizzaro: Výbor básní. — 1885. Poesie italská nové doby. Abaut: Vrah. — 1886. Leconte de Lisle: Výbor básní. — 1889. Pohl: Sedm havranů. Tasso: Osvobozený Jerusalem. Michel-Angelo: Básně. — 1890. Byron: Hebrejské melodie. Carducci: Výbor básní. — 1891. Poe: Hanan a jiné básně. Foscolo: O hrobech. Goethe: Faust I. a II. Dante: Nový život a básně lyrické. Verdaques: Atlantis. Hostem u básníků. Ariosto: Zuřivý Roland. Dante: Božská komedie. — 1892. Schiller: Vilém Tell. — 1893. Echegaray: Světec či blázen.

Pamiatke Jána Kollára.

Akademické spolky viedeňské, český a slovenský, chystajúc sa dôstojne oslávit storočnú pamiatku narodenia pevca *Slávy dcéry*, usniesly sa na tom, že vydajú sborník krátkych statí, ktoré by o živote a pôsobení Kollárovom *nových príspevkov* poskytovaly. Akademická mládež československá vo Viedni nespolahla sa pri tom len na svoje slabé sily, ale obrátila sa dôverne ku všetkým pestovatelom literatúry česko-slovenskej vôbec ústne a písomne, žiadajúc *o krátke, avšak literárne cenné príspevky.* Účast nezdá sa byť taká, jakú sme pri Kollárovi očakávali; pritom všetkom máme nádej, že podnik dvoch bratských spolkov sa uskutoční.

Nasledujúce príspevky sú už prisľúbené. Uvádzame ich dľa obsahu. Archivár Pavel Križko preskúma archív ev. fary v Kremnici a dopomôže nám k obrazu rodného domku Kollárovho. Terajší predseda „Tatrana“, štud. med. P. Blaho, posbiera zápisky a pamiatky o činnosti Kollárovej v Pešti. O pôsobení Kollárovom na professorskej stolici vo Viedni, o pamiatkach a rozpomienkach na jeho tunajší pobyt sa vzťahujúcich pojedná člen akad. spolku, kand. fil. J. Karásek. Univ. doc. dr. František Pastrnek podá úvahu o prameňoch, ktorých Kollár použil pri starožitnosťach a jazykových výkladoch. Dôst. p Fr. V. Sasinek svoj príspevok už zaslal. Do jazykozpytnej časti bude patriť článok dr. V. Vondráka. Stručným článkom „Kollárovy myšlénky o líbozvučnosti češtiny a jejich ohlasy na Moravě“ prispeje prof. dr. Ján Novák. Jako pôsobil Kollár na Ondreja Sládkoviča, hlavne na jeho *Marínu,* sľúbil pojednať prof. Jaroslav Vlček.

Vliv Kollárov na literatúru horvatskú bude predmetom štúdie štud. slav. Tugomíra Alanpovića; o stykoch Kollárových s literatúrou srbskou napíše prof. Gj. Gjorgjević; spomienky Srbov uhorských o Kollárovi posbiera štud. slav. Stanoje Stanojević. Ďalej jako pôsobil Kollár na Stanka Vráza, vzal si za štúdium dr. Mat. Murko, ktorý, jako nádejeme sa, rozoberie aj dôležitú rozpravu Kollárovu o vzájomnosti slovanskej. Stopy myšlienok Kollárových u Malorusov sledovať bude p. Ivan Franko. Moskovskí slavisti, N. A. Jančuk, redaktor Etnogr. Obozrěnia, a V. N. Ščepkin, tiež sľúbili príspeť. Zvláštne cennou čiastkou sborníka budú obrazy a čo najúplnejšia bibliografia Kollárova od p. skriptora Ferd. Menčíka, ktorý okrem toho pojedná o vedomí vzájomnosti slovanskej pred Kollárom. Konečne sľúbili príspevky: univ. prof. záhrebský dr. Mil. Šrjepel, prof. dr. Ján Jakubec, prof. Ján Voborník, p. Ad. Černý a vnuk Kollárov Jozef Kollár-Gališov, učiteľ v Rajci.

Celú pamätnú knihu zamýšľame ozdobiť vzletným básnickým úvodom a tiež takým doslovom, majúc úmysel vyzvať a požiadať Svatopluka Čecha a Hviezdoslava!

Keď vylíčili sme stav podniku nášho, musíme predovšetkým vyznať, že nám ešte schádza, aby sborník nadobudnul tej formy, jaká nám pri vzniku myšlienky na mysli tanula; preto obraciame sa znovu nielen ku všetkým ctiteľom Kollárovým, ale aj ku všetkým pestovateľom literatúry česko-slovenskej s prosbou: by nás v snahe našej podporovali, *postaviť Kollárovi — s príležitosti 100-ročnej pamiatky jeho narodenia — pomník literárny, trvalejší, nežli hmotný,* a zveme ešte raz v kruh prispievateľov zástupcov všetkých slovanských národov, zamýšľajúc dať vytlačiť všetky príspevky v pôvodnej reči slovanskej, v jakej nám zaslané boly.

Tých pt. pánov, ktorým prípisy už predtým zaslané boly, ale do tohto času ešte neodpovedali, prosíme, aby svoj príspevok, poťažne svoju mienku čím skorej oznámiť ráčili.

Pri tejto príležitosti kvitujeme s vďakou jediný posiaľ príspevok peňažný — na zaokrytie výloh pri vydaní diela — v ob-

nose 5 zl., ktoré zaslal pán Antonín Vrana z Ilavy pre „Český akademický spolek“.

Literárne i peňažné príspevky a všetky dopisy prijíma, jako posiaľ, univ. doc. Dr. František Pastrnek, Wien IX. Schwarzspanierstrasse 15.

Príspevky literárne majú byť zaslané najďalej do konca mesiaca apríla.

Viedeň, 9. februára 1893.

Český akademický spolek ve Vídni.

Slovenský akademický spolok „Tatran“ vo Viedni.

Literatúra.

Český Lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Ročník II., číslo 3. Vychází jednou za dva měsíce ve svazku o 6—7 arších velkého 8° formátu. Redaktor části anthropologické a archäologické dr. Lubor Niederle, redaktor části kulturně-historické a ethnografické dr. Čeněk Zíbrt. V Prahe, u F. Šimáčka.

Z bohatého obsahu pripomíname: „Knihomalby slovenské v kancionalu senickém z roku 1692.“ Ako známo, kancionál tento vynašiel a v *Slovenských Pohľadoch* (1892, str. 470 a nasl.) opísal pán Ján Mocko; tu, v Českom Lide, reprodukované sú z neho maľby, hlavne iniciálky. V texte dr. Čeněk Zíbrt hovorí, že „kresby kancionalu senického shodují se s uměním malířským, jak se jeví v lidových knihomalbách moravských (Moravské ornamenty, IV, 1890) i v kancionalu Drašnarově... Upozorňujeme na vzácnou památku, z níž tu poprvé podáváme české veřejnosti výběr kreseb rázovitých, činíce je takto přístupnými zejména soudu milovníků lidového umění a hlavně těch, kdož se obírají odborným studiem lidové ornamentiky československé.“ — V čísle nachodíme zprávu i o lanskej výstavke československých výšivôk v Paríži [1]). Ako praktický výsledok výstavky zpráva spomína, že „hledány jsou zejména žlutě vyšívané rukávce ze Slovenska, červené kordulky a rukávce z Javornicka, pestře vyšívané zástěry od Kyjova, veliké obojky, černě vyšívané a pod. Vedle toho zalíbily se ovšem v Paříži také četné, vzácné starobylé výšivky, hlavně čepce a šatky. Dopravě těchto památek výbor zabraňuje a často bezděky velmi cenných předmětů získává při sbírání pro sebe a do ciziny neposílá, kdežto Maďaři v Paříži po výstavě mnoho starého vyšívání slovenského prodali! Za to objednávají si z Paříže aspoň kopie našich památek.“

[1]) Vidz Slov. Pohľady 1892, str. 639; 1893, str. 61.

Rok 1893. Sošit 4.

Slovenské Pohľady.

Moderná astronomia.

Prednášky dr. *Jána A. Wagnera* v slovenskom akad. spolku Tatrane vo Viedni.

IV.

Pohyby zeme.

22. januára 1893.

Myslím, že to, čo predniesol som Vám dosiaľ, postačilo by vyvýšiť základnosť zákona Newtonovho nad všetku pochybnosť, — veď len sám pohyb mesiaca, tento korunný svedok činnosti tajomnej sily príťažlivosti, ktorý tak krásne predstupuje pred nás v obraze nakreslenom teoriou a praxou, len sám ten pohyb postačuje už k úplnému potvrdeniu zákona všeobecnej príťažlivosti, — pritom všetkom chcem obznámiť Vás aj s pohybmi iných telies nebeských a to v prvom rade s pohybom zeme.

Keď hovorím, že obznámiť sa musíme s pohybom zeme, rozumieť musíme tomu len všeobecne — tu staviam pohyb do protivy s pokojom. Zem tedy nenachodí sa v pokoji, ako si to starí grécki filosofi vyhútali, ale je v pohybe. No my nemôžeme sa uspokojiť s tým generálnym pojmom: zem je v pohybe, my musíme analysovať ten pohyb, a vtedy uvidíme hneď, že je to nie jeden, ale viac pohybov.

Začnime zase od počiatku, začnime zase od Keplerových zákonov. Zem priťahovaná je slnkom a vice versa. Zem pohybovať by sa mala v ellipse okolo slnka[1]) dľa Keplerových zákonov — keby príťažlivá sila javila sa jedine medzi slnkom a zemou. To však nestojí — v samom súsedstve zeme je mesiac, ktorý tiež priťahuje zem, a zem je členom väčšej rodiny telies svetových, členom totižto našej sústavy planetárnej, ktorej každý úd účinkuje na zem. Zem nebude sa tedy pohybovať vo smysle zákonov Keplerových, jej pohyb bude všestranne rušený. Odchýlky od pohybu dľa zákonov Keplerových menujeme, ako som už spomnel, poruchami

[1]) Vlastne, poneváč sa slnce a zem vzájomne priťahujú, pohybuje sa tak slnce ako aj zem okolo spoločného *bodu tiaže* — ale poneváč tento bod nachodí sa už dnu v slnci, pre ohromnú hmotu tohoto posledného, hovorí sa obyčajne, no nie celkom správne, že zem pohybuje sa okolo slnca.

alebo perturbaciami — takéto poruchy najdeme v pohybe každej planéty a už preto dovolíte mi, aby som Vás bližšie obznámil s pohybom zeme alebo lepšie s pohybmi zeme, lebo každý taký poruch sám pre seba dáva zemi zvláštny pohyb.

Spomnite si predovšetkým na to, čo som povedal už o elementoch dráh telies svetových; že aj dráha zeme, ktorú *ekliptikou* menujeme, má tiež svoje elementy, rozumie sa samo sebou. Vo všeobecnosti poťahujeme elementy dráhy daktorého telesa nebeského na ekliptiku — spomnel som to tiež v minulej prednáške svojej. Pri zemi obyčajne robíme malú odchýlku: tu poťahujeme samú dráhu zeme, tedy ekliptiku, na rovník zeme, a tak určujeme potom jej elementy. Čo je *rovník zeme*, vysvetlovať Vám nemusím, spomnem len, že keď plochu rovníka zeme myslíme predlženú až po klenutie nebeské, obdržíme rovník nebeský. Aj to viete, čo rozumieme pod *osou zeme*. Aj tu len pripomnem, že os zeme stojí na rovník kolmo, no nie na dráhu zeme, na ekliptiku — ku tejto je kus naklonená. Z tohoto však nasleduje, že rovník tiež nevpadá do dráhy zeme, ale je kus naklonený — naopak: ekliptika je ku rovníku naklonená. Ten uhol, pod ktorým kloní sa ekliptika ku rovníku, menujeme *naklonením ekliptiky*, ktoré obnáša asi 23 stupne. To jeden element dráhy zeme, — druhý je čiara, v ktorej tne ekliptika rovník, element to zodpovedajúci vo všeobecnosti čiare uzlov. Tu menujeme čiaru tú *čiarou rovnodennosti* a body, v ktorých táto čiara tne klenutie nebeské — *body rovnodennosti* — vo všeobecnosti menovali sme tento element uzlami — a to bod jarnej a bod jasennej rovnodennosti. Rozumie sa, že aj pri dráhe zeme rozoznávame ešte ako elementy: výstrednosť, veľkú os, perihelium a pravú anomaliu, a už tu poznamenávam, že žiaden ten element nie je stály, ale následkom poruchov ustavičným premenám podrobený.

Po tejto krátkej odchýlke prejdeme ku pohybom zeme, pričom tedy na mysli majme, že

> „mimo pohybu zeme okolo slnca sú zemi vlastné všelijaké pohyby, vyplývajúce z toho, že žiaden element jej dráhy nie je stály — každý sa mení.“

— Tu prečítam Vám hlavné pohyby zeme tak, ako ich Flammarion v jednom svojom diele podáva:

„Neviditeľná hviezdička, medzi myriadmi hviezd, ktoré vo všetkých možných vzdialenosťach gravitujú v bezdnej priepasti, naša zem nosená je mnohými pohybmi po nebi, pohybmi viacerými a zvláštnejšími, než si my len mysleť môžeme. Najhlavnejšia je *translácia*, pohyb, následkom ktorého blúdi ona okolo slnca v pomere 2,572.000 Km. za deň, 107.000 Km. za hodinu alebo 29.000 metrov za sekundu.“ — Pri pohybe tomto poznamenám len toľko, že os zeme — ktorá, ako som už prv spomnel, naklonená je ku ekliptike — počas pohybu zeme okolo slnca ostane temer vždy parallelne, vždy ukazuje v jedno miesto neba.

„Druhý pohyb je *rotácia*, následkom ktorej točí sa zem sama okolo seba samej, vrtí sa zvláštnym spôsobom behom 24 hodín.“ —

Predpokladám, že známo Vám, že každé teleso nebeské má aj svoj pohyb okolo osi svojej. Pohyb tento bližšie som dosiaľ nerozberal a dovolím si na konci dnešnej prednášky svojej pár slovmi sa k nemu vrátiť.

„Tretí pohyb, ktorý tvorí *präcessiu* rovnodenných bodov, zapríčiňuje pomalú rotáciu osi zeme, ktorá netrvá dlhšie, než za 25.765 rokov a následkom ktorej menia ročne všetky hviezdy neba svoju zdanlivú posíciu, by nevrátily sa zpät na ten samý bod, až po veľkom občasí storočí." — Os zeme tedy nie je namerená vždy v ten samý *bod* neba, ale ustavične v iný a iný, tak že tieto body za 25.765 rokov opíšu celý kruh. Poneváč bod ten, kam namerená je os zeme, menujeme *pólom*, pól tedy meniť bude miesto svoje a v čase vždy pri inej hviezde bude sa nachodiť. Teraz nachodí sa v súsedstve jednej hviezdy Malého medveďa, a tú hviezdu menujeme teraz *hviezdou polárnou*. No v iné časy iné hviezdy nosily meno toto. Vráťme sa zase k pyramídam. V tých časoch, keď tieto pomníky starej kultúry budovali, bola polárnou hviezdou jedna hviezda Šiarkana, α Draconis. A vypočítať sa dalo, že naklonenie vchodu na polnočnej strane pyramíd zodpovedalo úplne smeru vtedajšej polárnej hviezdy. — Homér zase voľakde spomína, že Veľký medveď alebo známe súhvezdie Voza denne kúpa sa v Oceáne. Za našej doby Voz ani pre Grécko nezapadá — mnohí obviňovali Homéra zo špatného pozorovania. No vec má sa tak, že Voz za doby Homéra v Grécku skutočne vychodil a zapadal, lebo vtedy inde bol pól, ten bod, okolo ktorého točí sa zdanlive celé nebo. Konečne pripomnem, že keď os zeme nedrží svoj smer, meniť sa musí aj čiara rovnodennosti, a táto behom spomenutého veľkého občasia tiež zaujme všetky možné smery. Týmto však pošinuje sa na nebi aj známy zvieratník, lebo veď spomenutá čiara označuje začiatok jeho. Na jar, hovoríme, slnce je v znamení Škopa. Ale to je povedano len v mluve starých chronologov, lebo v marci za našej doby nachodí sa ono už v súhvezdí Rýb, poneváč sa znamenia tieto vždy vopred pošinujú. Dvanásť znamení je v zvieratníku a celým zvieratníkom prejdú body rovnodennosti za 25.675 rokov alebo v jednom znamení zotrvajú asi 2000 rokov. Bod jarnej rovnodennosti bol v Škopci asi pred 2000 rokmi, no poneváč v bájeslovi starých a aj indo-germánskych národov považovaný bol Býk, Tur ako znamenie otvárajúcej sa prírody, dá sa predpokladať, že tie drievne národy s týmto znamením otvorili rad v zvieratníku. Slnce na jar v znamení Býka nachodilo sa asi pred 4000 rokmi — to považovať môžeme aj za vek zvieratníka: asi pred 4000 rokmi utvorily si národy drievne znamenia zvieratníka. Že sa to aj nás Slovanov týka, myslím, nemusím dokladať, keď spomneme si na ten súvis, ktorý predpokladám medzi našimi Turícami a znamením Tura alebo Býka.

„Štvrtý pohyb *premieňa* pomaly *veľkú osu* dráhy zeme, ktorá urobí púť svoju za 21.000 rokov, tak že počas druhého tohoto občasia *čiastky roku* zaujímajú vždy iné a iné miesto." — Za našej doby zem je najbližšie k slncu v zime, začiatkom januára, najďalej

od neho v lete, začiatkom júla. O 10.000 rokov bude to naopak, najbližšie ku slncu bude v lete, najďalej od neho v zime. Pravda, vieme, že zimu a leto nerobí rozdiel vzdialenosti zeme od slnca, ale naklonenie osi zeme. Mohol by však kto rozmýšľať o tom, či tam o 10.000 rokov nebudú horúcejšie letá a snáď treskúce zimy. My nechceme tak ďaleko v budúcnosť ísť, veď kto tú dobu z nás dožije? a ostatne nemusíme túžiť ani za väčšou zimou, akú práve teraz máme.

„Piaty pohyb zapríčiňuje oscillovanie zeme v rovine jej dráhy, ktorú opisuje okolo slnca a nateraz *umenšuje naklonenie ekliptiky*, aby v budúcnosti sa ono zase zväčšovalo.“ — Veľké rozdiely medzi letom a zimou zapríčiňuje naklonenie ekliptiky — čím menšie toto naklonenie, tým menšie rozdiely, ba ony zmiznú, keď by ekliptika tvorila s rovníkom jednu rovinu. To by bola tá ospevovaná „aurea aetas“. Mohli by sme mať na ňu nádej, keďže to naklonenie vždy sa umenšuje — no umenšovať sa ono bude len po istý čas a potom nastane zase pribúdanie.

„Šiesty pohyb mení tú krivku, ktorú opisuje zem naša okolo slnca spôsobom tým, že dĺži alebo kráti *výstrednosť* tejto ellipsy.“ — Spomneli sme si už na toto pri sekulárnej accelerácii mesiaca.

„Siedmy pohyb, zapríčinený účinkom mesiaca a menovaný *nutáciou*, zapríčiňuje, že pol rovníka opíše za $18^2/_3$ roka malú ellipsu na oblohe nebeskej.“ — Zem je na rovníku vydutá, — ale poneváč rovník naklonený je ku ekliptike, vydutá čiastka zeme je na jednej strane nad, na druhej pod ekliptikou. Mesiac účinkuje svojou príťažlivosťou tým spôsobom na tú vydutú časť zeme, ako by ju chcel vtiahnuť do roviny ekliptiky, toto má však za následok aj pohyb osi zeme. Behom občasia präcessie neopíše pól opravdový kruh, v obvode kruhu tvorí sa vlnovitá čiara.

„Ôsmy pohyb, zapríčinený tiež attrakciou družky zeme našej, zrýchľuje alebo zdržuje pohyb zeme dľa toho, či je mesiac pred alebo po zemi na tejto púti.“

„Deviaty druh pohybov, zapríčinený príťažlivosťou planét, hlavne obrovským svetom Jupitera a našou súsedkou Venušou, vysleduje *poruchy*, vopred vypočítané, v čiare opísanej zemou našou okolo slnca spôsobom tým, že alebo zrýchli alebo zmenší sa jej beh dľa toho, ako premieňajú sa jej vzdialenosti.“

„Desiaty pohyb točí slnce pozdĺž malej ellipsy, jejž ohnište nachodí sa v prostred hmoty slnečnej a točí celú planetárnu sústavu okolo tohoto *spoločného bodu* príťažlivosti.“ (V. poznámka pri začiatku tejto prednášky.)

„Konečne jedenásty, významnejší, no menej prísne určený pohyb než predošlé, keďže jestvovanie jeho zaznať nemôžeme, je pohyb celej sústavy planetárnej, ťahanej slncom po nesmiernych oblasťach nebeských. Slnce je nie nepohnuteľné v priestore, ale pohybuje sa pozdĺž ohromnej čiary, jejž smer ukazuje nateraz ku súhviezdiu Herkulesa. Rýchlosť tohoto pohybu ocenená je na 700.000 Km. denne. Zákony pohybu núťa nás ku mienke, že slnce gravituje okolo stredu nám ešte neznámeho: aká musí byť rozsiahlosť toho

obvodu alebo ellipsy, ktorú ono píše, keď čiara opísaná od storočia predstavuje nám ešte vždy podobu priamej čiary! Možno, že slnce padá rovnou čiarou do nekonečnosti, za sebou ťahajúc celú sústavu planét a komét... Mohlo by padať naveky bez toho, že by dosiahlo dno priestoru a bez toho, že by sme mohli spozorovať tento ináčej hrozný pád, ako jemným bádaním premeneného výzoru polohy hviezd. Ale isté je, pohyb tento je nie priamočiarny: pohybované príťažlivosťou hviezd súsedných, gravituje ako i ony v priestore po oblúkových čiarach, krútiac sa okolo mocnejšieho bodu príťažlivosti."

Posledný tu spomenutý pohyb — to pohyb už vyššieho stupňa, pohyb celej planetárnej sústavy, povedal by som, pohyb svetový. V starom veku boli mienky tej, že takzvané stálice, medzi aké Koperník aj slnce vradil, sú úplne nepohnutné, stoja vždy na jednom a tom istom mieste. My už s mechanického stanoviska oprávnení by sme boli a priori pochybovať o pravdivosti tej mienky — ale teoriu aj tu predišla prax; pozorovaním dokázané bolo, že len mýlny náhľad dal stáliciam meno stálic, pomenoval ich „fixum et immobilem populum." Stálice pohybujú sa tiež! Dokázal to zase Halley, keď porovnal pozorovania starých astronomov s pozorovaniami novšími. A novoveké pozorovania daly pravdu Halleyho výroku. Stálice natoľko menia miesta svoje, že to nemožno ináče si vysvetliť, ako že aj stálice majú svoj vlastný pohyb. A keď všetko sa pohybuje — prečo nemalo by sa pohybovať aj slnce? Z tejto zásady vyšiel Lambert a hlavne slávny Herschel, keď začali určovať pohyb slnca. Pravda, úloha to veľmi ťažká: so slncom pohybujeme sa aj my a pozorujeme pohyb stálic — tu kombinujú sa oba pohyby. Zdanie potom veľmi ťažko analysovať a najsť v ňom elementy skutočnosti. Hlavne zreteľ musíme mať tu na nasledujúce veci: Keď pohybuje sa aj slnko, tak hviezdy, ktoré pohybujú sa so slnkom jedným smerom, pohybovať sa budú *zdanlive* pomalšie, a keď ich rýchlosť je menšia, než rýchlosť slnka, smer môže sa v protivný obrátiť. Tie hviezdy, ktoré pohybujú sa so slncom v smere opačnom, následkom pohybu slnka, zrýchli sa *zdanlive* ich pohyb. A všetky tie hviezdy, ktoré pohybujú sa v iných smeroch, všetky budú sa *zdanlive* niečo viac pohybovať smerom ku slncu, než v tom prípade, keby slnko nepohnute stálo. Keď pozorujeme tedy väčší počet hviezd ohľadom ich vlastného pohybu — v tomto javiť sa musí tendencia pohybu prevažne v istom určitom smere a priemerne tie hviezdy, ku ktorým pohybuje sa slnce, budú rednúť, oddiaľovať sa, od ktorých sa však vzdiaľuje, budú sa blížiť vzájomne.

Bradley, Mayer, Lambert, Herschel, Mädler, Airy a mnoho iných vynikajúcich astronomov zaoberalo sa s otázkou touto — takmer všetci prišli k výsledku rovnakému, takmer všetci označili bod ten na nebi, ku ktorému uberá sa slnce, ťahajúc za sebou celú sústavu planetárnu — hviezdu Herkulis. —

Ačpráve o pohyboch telies svetových dalo by sa ešte mnoho a mnoho rozprávať, týmto končím prvú časť svojich prednášok a

poukázať chcem ešte len vo všeobecnosti, že pohyby telies svetových rozdeliť môžeme na dvojaké: *translácia* a *rotácia*. My zaoberali sme sa len s druhom prvým, poneváč tento je úplne podriadený zákonu všeobecnej príťažlivosti, kdežto rotácia telies svetových okolo ich vlastných osí je pohyb veľmi tajomný. V translácii sú odzrkadlené všetky vzájomné vplyvy telies svetových — o rotácii povedať môžeme len to, že možno, že sa mení, a síce v tom smysle, že je rýchlosť vždy menšia. — Prejdúc na príčiny týchto pohybov — pri translácii predpokladáme istú nám *neznámu* momentánnu silu, ktorou hodené bolo teleso nebeské do priestoru, a silu príťažlivú, ktorá účinkujúc na patričné teleso, mení ustavične smer jeho pohybu. Tá *neznáma* sila môže byť príčinou aj rotácie — jestli ona účinkovala na patričné teleso smerom mimo jeho stredobodu, povstať musela rotácia, práve ako guľa na gulečníku postrknutá bokom nielen že dostane pohyb priamočiarny, ale aj točí sa okolo svojej osi. Ale jako si tú neznámu silu vysvetľovať máme, ba ako vysvetliť si snáď tú náhodu, že temer všetky telesá svetové pohybujú a točia sa v jednom smere, v smere opačnom rúčke hodín, túto cieľuprimeranosť si vysvetliť, to padá už von z hraníc nášho vedenia, tu appellovať musíme na Vyššiu bytnosť, tu zaznávať moc Hospodina bolo by vecou daromnou!

Nakonec dovolíte mi v krátkosti rekapitulovať to, čo povedal som o pohyboch telies svetových. Základom je zákon Newtonov. Z tohoto plynú 1) zákony Keplerove, ktoré určujú pohyb dvoch telies, nimi riešený problém dvoch telies, — 2) poruchy, ktoré najdú svoje vysvetlenie — keď aj len priblížene — v probléme troch telies. — Že zákon Newtonov je skutočný zákon prírodný, toho sú dôkazy: applikovať ho môžeme na všetky pohyby nebeské, teoria pohybu zeme, teoria mesiaca, teoria ostatných planét, objavenie Neptuna, vypočítanie dráh vlasatíc. — Tá čiastka modernej astronomie, ktorá zaoberá sa vysvetlením a určením pohybov, menuje sa mechanikou nebeskou.

V.

Prostriedky pozorovania astronomického.

12. februára 1893.

Moderná astronomia veľký rozvoj svoj ďakovať môže iste rozvoju matematiky za minulé dve storočia. Bez pomôcok, poskytnutých astronomii matematikou, sotva mohli by sme hovoriť o veľkých problémoch mechaniky nebeskej, tohoto základu modernej astronomie, Neptun kto vie, či by bol mohol byť vradený do našej sústavy slnečnej a teoria mesiaca nachodila by sa vždy ešte v plienkach, ako za doby pred Newtonom.

Ale matematika svojimi pomôckami môže napomáhať rozvoj len tým, že exaktne spracovaný môže byť daný už materiál — jestli je však tento chybný, chybný snáď v miere väčšej, než chyby dovolené pri spracovaní — tam daromná potom prísnosť spôsobu

spracovania. A preto aj sám materiál musí byť prísne určený. Ten materiál v astronomii berieme však z pozorovania. Moderná astronomia žiada tedy aj prísne pozorovania a tieto predpokladajú zase prísne nástroje.

Veľký rozvoj modernej astronomie úzko spojený tedy aj s rozvojom pomôcok a spôsobov pozorovania. Ba povedať môžeme, že lvý podiel na rozvoji modernej astronomie pripadá zdokonaleným nástrojom astronomickým. A tieto čo viac nielen že poskytly materiál modernej astronomii, ale práve pomocou nich prevedené pozorovania staly sa viditeľným dôkazom zákonov mechaniky nebeskej. Keby ďalekohľadu nebolo, čo by bolo malo za význam teoretické objavenie Neptuna Leverrierom? Uznáte mi, že bola by to bývala len hračka, ba povieme, že keby nebolo bývalo nádeje makave dokázať, prakticky zistiť počty francúzskeho hvezdára, Leverrier bol by sa veľmi prehrešil proti sebe a celému človečenstvu, že svojho veľkého ducha za tak dlhý čas obetoval malichernej hračke.

Ale pozorovania aj iným smerom staly sa základnými kameňmi, na ktorých moderný duch budoval veľkolepú budovu Uranii. Ony viedly nás k novým názorom o kosmose, nové filosofické myšlienky povstať musely, a keď kto hovorí, že Koperník má veľký význam pre astronomiu, ale ešte väčší tým, že svojou sústavou urobil pravý prevrat v svete duševnom, že ním zavedený bol nový, osvetľujúci smer filosofický, keď zem ztratila privilegium stredobodu celého sveta, vtedy rozumeť musíme tomu len tak, že reč je tu o Koperníkovej sústave v celom jej obsahu, lebo keby Koperníkovo dielo malo bolo ostať len samo pre seba, sotva by ono bolo vplývalo z komory učenca. No ono stalo sa predmetom všestranného uváženia, učenia v ňom obsažené podopreté boly všestranne — a tu padá veľký podiel nástrojom astronomickým — a tak stalo sa ono nielen kodexom astronomickým, ale základom duševných názorov moderného sveta.

Menovite tri spôsoby pozorovania spomneť tu musím, poneváč tieto staly sa menovite hýbadlom rozvoju astronomie modernej, tri nástroje, ktoré za našej doby nemožno oddeliť od tejto vedy. Ďalekohľad, spektrálna analysa a fotografia, — to pomôcky, ktoré vovedú nás v hlbokú priepasť všehomíra, ony odkrývajú pred nami tajnosti nebeské, dosiaľ ani netušené.

Ďalekohľad vynajdený bol koncom 16. stoletia, jeho domovom je bez otázky Nizozemsko. Spomínajú sa dvaja optikovia nizozemskí, Zachariaš Janssen a Ján Lippershey. Dľa anekdoty deti Lippersheyho hraly sa v dielni svojho otca s dutými sklami, so známymi sklenými čočkami. Náhodou vraj vložily tieto sklá do trubice a touto pozeraly kohúta na veži, ktorého zväčšeného videly. Nakoľko je pravdivá anekdota táto, ťažko posúdiť, no vieme dobre, že ku každému epochálnemu vynálezu viaže sa podobná rozprávka. Pre nás však zajímavejšie je to, že r. 1610 nájdeme nástroj tento už v rukách slávneho Galileia, ktorý nepremeškal ho hneď namieriť na nebo a objaveniami svojimi porazil úplne nasledovateľov starej geocentrálnej nauky. Aký význam má ďalekohľad pre modernú astro-

nomiu, to dokázal už Galilei. Odporci Koperníkovi za dôvod donášali proti jeho učeniu, že poneváč Venuša pohybuje sa tak okolo slnca, ako aj naša zem, my videť by sme mali podobné štvrte Venuše ako mesiaca, poneváč by nám aj Venuša len isté časte osvetlenej polovice svojej ukazovala. Koperník im odpovedal: „Len zdokonáľte nástroje svoje, ktorými pozorujete Venušu, a objavíte aj jej štvrte.“ Galilei pred celým svetom potvrdil výpoveď Koperníkovu, keď svojím ďalekohľadom objavil štvrte Venuše, a vyvrátil zo základu ten dôvod, ba ukázal nám Koperníkovu sústavu v malom, keď objavil mesiace Jupitera. Proctor vo svojom spise „Iné svety než náš“ hovorí: „Mesiac zeme vidia obyvatelia Venuše celkom dobre, tak že bez ďalekohľadu poznať môžu tento dôkaz Koperníkovej sústavy, ktorý dobre poňatý je dostatočným srútiť rady privržencov Ptolemaiových, predpokladajúc, pravda, že na Venuši nachodily sa kedy tak obmedzené tvory, ktoré by si boly namyslely, že tá guľočka, na ktorej žijú, je stredobodom celého sveta.“ Aby sme sa my domohli takého dôvodu, k tomu potrebný nám bol ďalekohľad! Pomocou ďalekohľadu objavené boly mnohé časti slnečnej sústavy, tak Uranus r. 1783 a v našom století stá a stá drobných planét medzi Marsom a Jupiterom. Sedem planét veku starého ostalo pre našu dobu len ako historická pamiatka obmedzenosti starej astronomie.

Ale ďalekohľad stal sa znamenitou pomôckou aj pri bádaní sústav cudzích. Menovite k menu Herschel pojí sa založenie novej stellárnej astronomie, ktorá sotva počíta jedno století, — on dal impuls ku tvoreniu nových náhľadov o širokých oblastiach všehomíra. Tak mlhaviny, tieto kosmické obláčky, známe už boly aj predtým — no sotva staral sa kto o ne. Až Herschelovi podarilo sa svojím obrovským ďalekohľadom zistiť, že veľká časť tých mlhavín v dobrom ďalekohľade rozpadne sa na množstvo hviezd. Podobne Herschelovi ďakovať môžeme astronomiu dvojitých hviezd. Sú to párne hviezdy, ktoré spolu patria, jedna točí sa okolo druhej. Aké velebné dôkazy to zase zákonov mechaniky nebeskej! Tam, vo svete stálic, ktoré na billiony a billiony míľ sú vzdialené od nás, tam tiež platia na príklad zákony Keplerove, ktoré zase supponujú platnosť zákona všeobecnej gravitácie. Áno, zákon *všeobecnej* gravitácie! Tam tiež vyskytne sa jedno-druhé slnce, a ich družky točia sa okolo nich práve tak v ellipsách, ako naša zem okolo svojho slnca. A keď to dokázaná vec, dokázaná pomocou ďalekohľadu — tu zase otvorí sa nové pole pre astronoma teoretika. Len jeden klassický príklad, ktorý uviedol som aj vo svojom dielci „Nebo a zem.“ Známo nám už, že aj stálice majú svoj *vlastný* pohyb. No Sirius natoľko mení miesto svoje, že nemožno toto pripisovať jedine vlastnému pohybu tejto krásnej hviezdy južného neba. Besseľ vyslovil práve ako pred objavením Neptuna tú mienku, že pripisovať to treba vplyvu dákej neznámej družke Siriusa. Peters vzal na seba ťažkú úlohu z premeny polohy Siriusa vypočítať dráhu neznámeho toho rušiteľa, a Alvan Clark v Bostone 31. januára 1862 skutočne objavil nepatrnú hviezdu v blízkosti Siriusa na označenom mieste.

Aký postup! Ďalekohľad objaví dvojité hviezdy, tieto sú dôkazom všeobecnosti zákonov mechaniky nebeskej, a tieto sú nám zase prostriedkom pri objavení takých systémov dvojitých hviezd, ktoré len pri zdokonalení nástrojov objaviť môžeme. Či nie je to zase pekný dôkaz za zákon Newtonov?

Čím dokonalejší nástroj, tým väčšie služby koná astronomii. V našom století menovite Grubb v Dublíne a Alvan Clark v Bostone stali sa povestnými vyhotovením obrovských ďalekohľadov, a len pár dát Vám chcem predniesť. Pred dvadsiatimi rokmi bol spomenutý už ďalekohľad Clarkov najväčší, v priemere obnášal 18" a nachodí sa v Chicagu. Cook vyhotovil r. 1868 ďalekohľad už 25' v priemere a Clark hneď potom 1873 pre hvezdáreň vo Washingtone ďalekohľad priemeru 26'. Tento stál asi 40.000 zlatých, a jemu ďakujeme objavenie dvoch malulinkých mesiacov Marsa. Grubb vyhotovil r. 1880 pre viedenskú hvezdáreň ďalekohľad priemeru 27' a Gautier pre Nizzu priemeru $29^1/_2$'. No najväčšie kolossy tohoto druhu vyšly z dielne Clarka, a síce pre Pulkovu v Rusku priemeru 30' a pre „Lick Observatory“ v Kalifornii 36'.

No ďalekohľad stal sa významným faktorom rozvoju astronomie menovite ako nástroj merania. Moderný astronom ustavične meria uhly a preto mechanika nová nielen zdokonaliť musela ďalekohľad, ako ozbrojenie oka, ale aj každý šrôbik, každú škálu musí čím najjemnejšie vypracovať. A úlohou modernej praktickej astronomie bolo potom zase zistiť všetky chyby, ktoré spojené sú s pozorovaním. Veď pozorovania robíme *my*, robíme ich s nástrojmi pochodiacimi z ruky *ľudskej* — koľko tam musí byť pokleskov. A skutočne veľmi by sa mýlil, kto by myslel, že čo pozorujeme, to už hotový materiál. Pozorovania musí astronom najprv redukovať alebo, populárne rečeno, očistiť. Tu sú predovšetkým *chyby samého nástroja*, lebo ťažko človeku zhotoviť nástroj úplne bezchybný. Ďalej považiť treba, že lúč svetla, ktorý prijde k nám, prejsť musí povetrie, a tým ztratí smer svoj prvotný alebo láme sa. To menujeme *refrakciou atmosfäry*, ktorá je tým väčšia, čím dlhšiu cestu prekoná lúč povetrím, najväčšia tedy, keď pozorované teleso je nízko nad obzorom. Potom lúče svetla pohybujú sa v čase, čoho následkom je, že my v inom smere vidíme predmet nebeský, než v akom sa on skutočne nachodí. To je *aberrácia*. A zase my nepozorujeme v stredobode zeme, ale na jej povrchu. Pozorovania závisia tedy od miesta, kde sa nachodíme. Aby sme porovnať mohli všetky pozorovania, konané na rozličných miestach, musíme ich redukovať na stredobod zeme. To menujeme *parallaxou*. A že pri pozorovaniach považiť musíme aj poruchy zeme, menovite *präcessiu*, *nutáciu* a konečne aj *vlastný pohyb* telies svetových, rozumie sa samo sebou. No pri všetkom tomto ide len o veľmi nepatrné uhly, ktoré len vtedy stanú sa významnými, keď pozorovanie je úplne správné, präcisné

Spektrálna analysa je veku veľmi mladého. Newton síce už obdaril nás spektrumom alebo vidmom, tým krásnym obrázkom dúhových farieb, ktorý zjaví sa nám, keď lúč slnečný prejde hra-

nolom. No až naše stoletie našlo v obrázku tomto dejiny svetov diaľnych. Len v krátkosti chcem Vám sdeliť tohoto nadmier úrodného spôsobu pozorovania. Základom jeho je: každá látka paprskuje lúče ju úplne charakterisujúce a každá látka pohlcuje taktiež lúče ju úplne charakterisujúce. Ale nielen sama látka, ale aj okolnosti, v ktorých sa nachodí, tlak a teplo, vplývajú na svetlo vydávané. Natrium horí svetlom žltým, paprskuje lúče žlté, v spektre natria zjavia sa nám známe natriové žlté čiary. A naopak plyn natria pohlcuje lúče žlté, všetky ostatné prepustí; v spektre svetle, jehož lúče prešly plynom natria, chybovať budú práve žlté čiary, charakterisujúce natrium. Telesá tekutého žhavého stavu alebo aj plynového stavu pod veľkým tlakom vydávajú svetlo biele, obsahujúce všetky možné lúče. Spektrum takého svetla ukazuje nám všetky dúhové farby, počínajúc od červenej po fialkovú. Za také spektrum poznal Newton aj spektrum slnečné; až začiatkom tohoto stoletia Fraunhofer objavil v ňom tmavé, krížom pretiahnuté čiary, treba bolo rozmýšľať o ich príčine. Kirchhoff a Bunsen rozlúštily otázku, keď vysvetlili nám, že svetlo slnca prechodí plynami, ktoré pohlcujú lúče ich charakterisujúce. Týmto daný základ celkom novému bádaniu po povahe látky diaľnych svetov. Tie tmavé čiary, tie povedať nám môžu rozmanité veci, a už teraz chcem podotknúť, že spektrálna analysa zistila nám faktum, že po celom vesmíre rozložená je tá samá látka, z ktorej pozostáva naša zem, že tie diaľne sústavy, ktoré zjavia sa nám nocou ako drobné hviezdičky, zbudované sú z tej samej látky, z akej naša slnečná sústava. A keď v našej sústave panuje zákon gravitačný, keď je on vlastnosťou látky, tvoriacej našu zem a jej družky, keďže aj po tých diaľnych krajoch posiata je tá samá látka, nemáme príčiny pochybovať, že by tie samé zákony nemaly byť aj tam platné. „Veru, keď Newton rozložil lúč bieleho svetla a tak dal základu spektrálnej analyse, ani zďaleka netušil, že jeho gravitačný zákon pozdejšie v nej najde krýdla, ktoré odnesú ho v kraje, kde opúšťa nás každé meranie a kde malomocné každé počítanie," — hovorí Janssen.

Len v krátkosti podotknúť chcem, že spektrálna analysa je výbornou pomôckou aj merania. Svetlo je pohyb otrasový istej hypotetickej jemnej látky, tak zvaného äteru. Práve ako pri zvuku pri rozdielnom počte otrasov obdržíme vyšší-nižší hlas, práve tak pri svetle dľa počtu otrasov vidíme inú a inú farbu. Červená farba je výsledkom najmenej, fialková najviac otrasov. — Od Dopplera pochádza nasledujúci princíp pre zvuk: Keď daktoré teleso vydáva istý zvuk a blíži sa ku nám veľmi rýchle, bude mať to za následok, že v ten samý čas prijde k nám viacej otrasov a tým hlas sa povýši, naopak, keď teleso vzdiaľuje sa od nás, hlas sa sníži. To isté platí aj pre svetlo. Keď teleso, vydávajúce svetlo, veľkou rýchlosťou blíži sa k nám, obdržíme viac otrasov a vidíme tedy farbu, ktorá zodpovedá viac otrasom. Spektrum takmer sa pošine smerom ku fialkovej farbe a tak aj všetky eventuellné v ňom nachodiace sa tmavé alebo farbisté čiary, naopak, jestli teleso vzdiaľuje sa od nás, pošine sa spektrum smerom ku farbe červenej. To po-

šinutie môžeme však prísne odmerať a z toho veľmi ľahkým spôsobom dá sa vypočítať rýchlosť, akou približuje sa k nám alebo vzdiaľuje sa od nás patričné teleso.

O treťom významnom spôsobe pozorovania, o *fotografii*, zmienim sa len na krátko, veď sotva dvadsať rokov účinkuje ona v záujme astronomie, ale aj tá krátka doba oprávňuje nás k nádejam najkrajším. Pozorovateľ vidí zjavy zamieňajúce sa, vplývajúce jeden na druhý, no bez fotografie musel by ich uschovať len v pamäť svoju, ktorá však mnohokrát obzvlášte pri zjavoch zriedkavých a menovite takých, ktoré oprávňujú k významnému vykoristeniu, rozčulenosťou je náramne znepokojovaná. Fixovať, materiellne zistiť zjav pre veky budúce, to úlohou astronomickej fotografie, ktorá každý okamih pripevniť môže o dasku tmavej komory a tak nashromaždiť pekný materiál aj pre učenca medzi štyrmi stenami.

Vidíme tedy, že astronomia aj čo týka sa pozorovaní urobila od založenia sústavy Koperníkovej ohromný pokrok — popri *mechanike nebeskej* vyvinula sa celkom osobitná, samostatná disciplína astronomická, *astrofysika*, jejž úlohou je bádanie fysickej povahy telies nebeských. Toto nech je predmetom budúcej prednášky mojej, na konec dnešnej uviesť chcem len slová Janssenove, povedané na shromaždení spoločnosti Association française, vydržiavanom r. 1882 v La Rochelle, slová, ktorými oproti sebe stavia obe dve základné disciplíny modernej astronomie: mechaniku nebeskú a astrofysiku. On hovorí: „Na jednej strane vidíme matematiku, túto podivnú duševnú páku, ktorá, opierajúc sa na niekoľko pozorovaní, z nich najkrajšie a najneočakávanejšie závierky ťahá. Na druhej strane vidíme zvláštne nástroje, ktoré analysujú svetlo, ani čo by kus ďalekej látky, alebo poskytujú nám obrazy bližších, ďalších predmetov alebo konečne pripevniac tieto letiace predmety robia ich stálymi, trvanlivými. — Na jednej strane genie matematické, ktoré stvorilo analysu nekonečnosti, toto genie hlbokého a pravého úsudku, ktoré vnorí sa do všetkých elementov otázky a vysvobodí zo zamotaniny dát posledné zavierky, ktoré tieže dopustia. Na druhej strane genie pozorovania, ktoré sprevádza zjavy istými vyššími smyslami, objaví najskrytejšie pomery, tu zase kladie otázky prírode a strojí svoje pokusy tak, ako matematik svoje počty, dľa toho ako chce pokusy robiť a odokrývať, tu zase nadchnuté okamžitou inšpiráciou skladá faktá tak, že otvára sa mu nekonečný obzor. — Na jednej strane konečne rozmerané nebo, svet slnca rozložený v bode tiaže, jeho pohyby panujúcim zákonom tak spletené, že minulosť, prítomnosť a budúcnosť pre astronoma nejestvujú. A na druhej strane, možno, ešte väčšie divy. Hviezdy, ako zanechajú hĺbky priestoru, aby staly sa poslušnými predmetmi nášho bádania, odkryjú nám podobu a čiastky svojej štruktúry. Svet prezradí tajnosti prírody, ktoré ukryté sú v lúčach k nám poslaných a nebo samo si píše svoje deje. Konečne, keď sjednotené budú výsledky, stane sa vesmír v celej svojej veľkoleposti majetkom ľudského ducha.“

VI.

Fysika telies nebeských.

19. februára 1893.

Ako synovia doby modernej mali by sme sa držať spôsobu moderného, keď skúmať chceme fysickú povahu telies svetových. Mali by sme sa držať indukcie — dľa tejto zásady požadovať by ste mohli odo mňa, aby som Vás obznámil s fysickou povahou jednotlivých telies nebeských, a z tých jednotlivostí aby sme vybudovali potom nejakú všeobecnú nauku o fysike neba.

Odpustíte, keď nepôjdem cestou touto — astrofysika je ešte vedou veľmi mladou, sotva počíta pár desaťročí a tak málo ešte pomerne tých dát, z ktorých tvoriť by sme mohli zákony všeobecnej fysickej povahy celého všehomíra. S druhej strany však máme už viac mienok kosmogonických, ktoré, ačpráve len hypotésy, predsa vysvetliť nám chcú všeličo. A pre také hypotésy práve takými jednotlivými pádmi obdržia svoje potvrdenie. Dovolíte mi tedy, aby predniesol som Vám jednu takú hypotésu, ktorá pochodí od Kanta a Laplacea, a tak potom aby predviedol som pred duševné oči Vaše výsledky astrofysických bádaní na jednotlivých telesách nebeských. Sami utvoriť si potom môžete úsudok, nakoľko tie bádania podporujú spomenutú hypotésu.

Nemecký filosof Imanuel Kant vo svojom dielci *„Allgemeine Naturgeschichte und Theorie des Himmels“* 1755 chcel podať svoju mienku o povstaní svetov, pravda nesmieme zabudnúť, že Kant bol filosofom a jeho mienka sotva bola by sa stala tak populárnou, jestli nebola by sa dostala do rúk geniálneho Laplacea. Laplaceova *„Exposition du système du monde“*, Paris 1796, je populárna astronomia, akú snáď žiaden druhý nenapíše. Populárna, lebo porozumel a porozumie jej skutočne každý citoyen, no pritom v nej je najvyššia veda. Dielo toto je aj perlou francúzskej prósy, čo týka sa reči. A v tomto diele stretáme sa nanovo s mienkou Kantovou. Proti Laplaceovi by sme sa prehrešili, keď by sme menovali mienku tú, ako mienku astronomickú, mienkou Kantovou, veď vlastne Laplace stvoril z mienky filosofickej mienku astronomickú, a on, jeho um, vedel najsť v mechanike mohutnej podpory pre ňu.

V krátkosti toto je tá hypotésa. V počiatku preplnený bol priestor istou *pralátkou* a táto pralátka v celom objeme svojom obdržala podobu guľatú. Tu nastal pohyb, tá ohromná guľa pralátky dostala pohyb okolo osi svojej. Pri točení každá čiastočka má tým väčšiu rýchlosť, čím ďalej sa nachodí od osy. Čiastočky äkvátora majú rýchlosť najväčšiu. Na äkvátori účinkuje aj istá sila, ktorá chce jednotlivé čiastočky od gule odtrhnúť. Je to sila centrifugálna. Následkom tejto sily odtrhnú sa od gule jednotlivé obrúčky, ktoré však ďalej sa pohybujú, točiac sa tou samou rýchlosťou okolo spoločného stredobodu, ako kým ešte sa neodtrhly. Predpokladáme, že tá ohromná guľa prvotnej pralátky mala isté náteplie, ale to časom sa umenšovalo, guľa pomaly chladla. S chladnutím ide však stia-

hnutie sa — guľa sa stiahla a poneváč na pr. rovníkové čiastočky predtým väčšiu cestu musely robiť, podržiac svoju prvotnú rýchlosť, pohybovať sa budú rýchlejšie. Guľa za kratší čas obtočí sa okolo osi svojej než predtým. Ale sila centrifugálna účinkuje aj ďalej, nové obrúčky odtrhnú sa od gule, ktoré tým rýchlejšie pohybujú sa okolo spoločného stredobodu, čím menšia už bola guľa, z ktorej povstaly. A tak to išlo ďalej, kým tá prvotná ohromná guľa nestiahla sa až na objem slnka nášho. Ale obrúčky tie tiež nemohly obrúčkami ostať, vyskytnúť sa musely v nich isté body väčšej príťažlivosti, okolo týchto shromaždila sa ostatná massa obrúčky a tak tvorily sa planéty, ktoré, podržiac rýchlosť samej obrúčky, točia sa okolo slnca. Že pri planétach vyskytnúť sa musel tiež istý process tvorenia sa obrúčok okolo rovníkov jednotlivých planét, predpokladať musíme, jestli vysvetliť si chceme vznik mesiacov v rámci prítomnej hypotésy.

Ako geniálne zbudoval Laplace túto hypotésu, vidíme, keď len obzreme sa po slnečnej sústave našej. Čo plynie z hypotésy Laplacea?

1. Všetky planéty, jestli skutočne povstaly zo spomenutých obrúčok spôsobom udaným, musia pohybovať sa v jednom smere okolo slnca, a to tým smerom, v ktorom točí sa slnce okolo osi svojej, — taktiež dráhy planét musia byť v jednej ploche alebo aspoň ich plochy len málo naklonené jedna ku druhej, poneváč všetky povstaly z obrúčok, odlúčených od äkvátora jednej a tej istej gule. — Požiadavku túto najdeme skutočne v slnečnej sústave našej: *všetky planéty pohybujú sa temer v tej istej ploche* — ich dráhy sú len málo naklonené jedna ku druhej — *a to smerom tým samým, akým točí sa slnko okolo osi svojej.*

2. Tie planéty, ktoré sú ďalej od slnca, musia potrebovať väčšie obdobie, kým ho obídu, nežli tie, ktoré sú bližšie ku slncu — poneváč pri tej samej absolutnej rýchlosti, keď je guľa väčšia, každý bod rovníka prejsť musí väčšiu cestu, než keď je guľa menšia, a tak tedy, keď je guľa väčšia, potrebuje ku obídeniu dlhší čas. A čo vidíme v našej sústave slnečnej? Na to úplne odpovie nám toto sostavenie:

Merkur	od	slnca	8	millionov	míľ,	obíde	ho	za	88	dní,
Venuša	„	„	14	„	„	„	„	„	225	„
Zem	„	„	20	„	„	„	„	„	365	„
Mars	„	„	35	„	„	„	„	„	2	roky,
Jupiter	„	„	107	„	„	„	„	„	11	rokov,
Saturnus	„	„	190	„	„	„	„	„	29½	roka,
Uranus	„	„	402	„	„	„	„	„	84	roky,
Neptun	„	„	621	„	„	„	„	„	164	„

3. Tie planéty, ktoré sú ďalej od slnca, musia byť väčšie, poneváč obrúčky, z ktorých sa ony utvorily, odlúčily sa ešte od veľkej gule — a tak tiež tie musia byť redšie, poneváč tá guľa, rozprestretá po ohromnom priestore, mohla mať hustotu minimálnu. To najdeme potvrdeno aj v slnečnej sústave našej. Jupiter je 1230-krát, Saturnus 675, Uranus 75-, Neptun 85-krát tak veľký ako naša zem,

a jej družky: Merkur, Venuša, Mars sú ešte menšie než ona sama S druhej strany však aj to je potvrdeno, že tieto posledné s z látky omnoho hustejšej než predošlé.

A teraz vidzme, aké dôkazy donáša astrofysika za zmienen hypotésu. Keď vieme, že lúč svetla charakterisuje materiu, že astr fysika zaoberá sa práve vyskúmaním tohoto jediného posla, kto donáša nám zvesti z diaľnych hlbín, tak celkom oprávnená je otázk aké stanovisko zaujme astrofysika oproti hypotése Laplaceovej, kto vyjdúc z istej prvotnej pralátky, tvorí členy slnečnej sústavy naše Nič nie je bližšie ako predpokladať jednotnosť látky, to jest, ž všetky telesá slnečnej sústavy našej pozostávajú z tej samej látk A to aj úplne sa dokázalo — ba môžeme skúmať svetlo tých na rozdielnejších telies nebeských, neukáže sa nám temer žiadne ta spektrum, ktoré nemohli by sme z bájneho hranolu vylúdiť med štyrmi stenami, v pokojnom chemickom laboratoriume našom.

No astrofysika, nedbajúc o hypotésy, sbiera materiál ďale bádania nasledujú na bádania, otvárajú sa nám ustavične nov tajnosti, veľkoleposti v tých maličkosťach, tak že zapomenieme n vysoké sfäry, v ktorých tvoria sa kosmogonické, celé svety vy svetliť chcejúce mienky a nauky, ktoré mnohokrát pošly z čist duše, no ešte viackrát využitkované a zneužívané sú dušami p blúdilými. Vyskúmať riadenie Všemohúceho nedovedie žiaden smrte ník, ani geniálny duch Laplacea nemohol uchytiť dielo Hospodin Ani Prometeus nesmel beztrestne odniesť oheň s Olympa.

Len vo veľkých kontúrach chcem predniesť Vám teraz vy sledky bádaní astrofysických — veď keď by som pustiť sa chc aj len do hrubších maličkostí, predniesť by som Vám musel cel vedu. A k tomu niet ani času, ani nie je to mojím cieľom. Le základné veci.

Začnem so *slnkom*. Čo je slnko dľa moderného náhľadu Ohromná ohnivá, žhavá guľa, okolo nej zvláštna atmosfära, men vaná *fotosfärou*, pozostávajúca menovite z horúcich plynov. Na touto nachodí sa nie veľmi hrubá vrstva, menovaná *chromosfäro* pozostávajúca z horúceho hydrogena. Vo fotosfäre vyskytnú sa chla nejšie miesta, ktoré zjavia sa nám ako *škvrny* na slnci. Chrom sfära je tiež nie pokojná, ale dejú sa tam ohromné výbuchy plyn hydrogenového vo výške nesmiernej, a to sú takzvané *protuberanci* Všetko toto je výsledok pilných spektrálno-analytických výskumo menovite posledných štyroch desaťročí, tak aj to faktum, že slnc složené je zo všetkých tých látok, ktoré známe sú nám na zemi. — Menovite škvrny slnečné staly sa predmetom zajímavého bádan aj v inom smere, donesené do spojenia so zjavmi pozorovanými n zemi. Škvrny raz sa množia na slnci, raz zase ubýva ich poče Vyskúmano, že každých jedenásť rokov ich je najviac a zase k ždých jedenásť rokov najmenej. Známa Vám ihlička magnetick ktorá ukazuje na sever a na juh. Vyskúmano, že ihlička tá nie j v pokoji, ale ráno je trochu na východ odklonená, potom pohybu sa smerom k západu, zase trochu na východ a zase na západ. Tie odklonky sú zo dňa na deň, z roka na rok, čo týka sa ich veľkost

rozdielne. Najväčšie sú ony, keď najviac škvŕn je na slnci. Ale dalo sa zistiť aj to, že severná žiara, ktorej magneticko-elektrickú povahu nemožno odtajiť, vystupuje v najväčšom počte, keď je najviac škvŕn na slnci. Škvrny sú produkty rozdielnej temperatúry, príčinu ich hľadáme v teple, tu máme tedy znak, že teplo a magnetismus tiež sú v istom spojení — jednota sily, veď to zásada, ktorá charakterisuje celé moderné bádanie prírody. — Že slnko je prameňom všetkých energií na zemi, to pocítili už drievne národy, keď zbožňovali v ňom jedno z najvyšších božství. Ale vedecky poňať mohli sme to až na základe skúmaní modernej vedy. Koľká energia nakopená je v slnci, to dokázať mohol až astronom modernej doby. Veľmi mnohí učenci zaoberali sa vypátraním teploty slnečnej. Len v krátkosti podám Vám ten spôsob, akým možno tu ku nejakému cieľu prijsť. Ku pokusu upotrebuje sa nádoba, ktorá naplnená je vodou a jejž steny zafarbené sú na čierno, aby pohltily všetko teplo slnečné. Teplomer zanorený do vody udá nám oteplenie vody a tak, znajúc quantum vody, môžeme ľahko vypočítať quantum tepla, pohlteného jednou stenou, jejž plochu tiež určiť môžeme. Považiac aj to, že povetrie pohltí tiež istý zlomok tepla slnečného, vypočítame, koľko tepla môže prijsť ešte vo vzdialenosti našej zeme od slnca na každý štvorcový meter. Poneváč slnce na všetky strany vysiela teplo, vypočítať môžeme, koľko tepla prišlo by na dutý povrch gule, ktorú sostrojiť by sme mohli okolo slnca radiusom veľkosti tej, v akej vzdialenosti nachodí sa zem od slnca. Poneváč však známe sú nám aj zákony rozširovania sa tepla, môžeme zavierať, koľké teplo paprskuje slnce na samom svojom povrchu. S istou suppesiciou o látke slnca prijdeme potom aj na temperatúru slnca. No nakoľko ťažké toto pátranie, o tom presvedčiť sa môžeme, keď spomneme si, aké temperatúry dedukujú jednotliví učenci pre slnko. Tak udáva Pouillet 1600°, Zollner 27.000°, Secchi 10 millionov stupňov.

Známo, že najbližšia planéta ku slnku je *Merkur*. O fysickej povahe jeho len málo ešte vieme, lebo len niekedy, vysvobodiac sa z lúčov slnečných, môže sa stať predmetom bedlivého bádania. Veľmi pravdepodobné je, že obklúčený je hustou atmosfárou, a aj na vrchy, nachádzajúce sa na jeho povrchu, dovoľujú zavierať niektoré výskumy.

Viacej známe o *Venuši*. Na vrchy, na atmosfáru zavierať môžeme s veľkou pravdepodobnosťou, ba bádania poučujú nás, že planéta táto obklúčená musí byť hustou atmosfárou. A celkom cieluprimerane. Jestliže je Venuša tiež domovom dákych živých tvorov, tieto sotva mohly by vydržať ohromnú horúčosť, ktorá dostáva sa Venuši od slnca, — takto však pohlcuje veľkú časť toho tepla hustá atmosfára. Ba aj isté nestále škvrny pozorované boly na Venuši. Pravdepodobne oblaky, tak že zatvárať by sme mohli na vodu.

Čo týka sa fysickej povahy, snáď najdokonalejšie preskúmaný je *Mars*. Dosavádne výskumy svedčia, že klimatické pomery sú tam temer tie isté, čo u nás na zemi. Na póloch pozorované jasné biele škvrny, zodpovedajúce celkom polárnym krajom našim s ich

večným snahom a ľadom. Tmavé škvrny považované za vody, žlt zase za pevnú zem, posiatu bohatou florou. Pravda, rastlinstvo Mars musí byť inej povahy než flora našej zeme, keď ukazuje sa nán vo farbe žltej. No pochybené by bolo pri prajných klimatických pomeroch tejto planéty, že nevidíme zelenú farbu na ňom, upiera chceť floru Marsa. Aj čiastky roku — pravda trochu dlhšie — zamieňajú sa tam tým spôsobom, ako na zemi. Spektrálna analys poučila nás aj o tom, že povetrie Marsa je temer celkom tak složené ako naša atmosfära. Všetko to oprávňuje nás považovať Mars ak zem v menšom vydaní.

O veľkých planétach, ako sú *Jupiter*, *Saturnus*, *Uranas* *Neptun*, poznamenávam len súhrnne, že sú tiež predmetom bedli vého, astrofysického bádania. Výskumy poučujú nás, že nachodi sa ony ešte dosť nazad vo vývoji svojom a niektoré spektrálno analytické pozorovania oprávňujú nás ku tej mienke, že sotva s ešte úplne pevné, ba možno, že mimo svetla, požičaného od slnca vydávajú aj vlastné svetlo.

Že *mesiac*, toto k nám najbližšie teleso, stal sa tiež predmetom astrofysického bádania, myslím, o tom nemusím ani reči šíriť. Dľ terajšieho stavu vedy mesiac je vymreté teleso nebeské, bez všetke atmosfäry, bez vody, bez života. No niektoré pozorovania svedči o tom, že sily vulkanické, za ichž produkt považovať môžeme te rajšiu povahu mesiaca, úplne nezaspaly, ale aj teraz pracujú vnútr mesiaca.

Čas vymeraný nedovoľuje mi, aby predniesol som Vám aj vý skumy, ktoré previedly sa v ďalekých končinách stálic. Len v krát kosti: spektrálna analysa našla aj tam tie samé látky, ktoré sú n zemi, aj tam našla nové svety, tu ako sa majú tvoriť, tam ako s utvorily a zase inde ako hynú, vôbec každý postup vo vývoji svetov Vlastne nenašla tam astronomia *nič* nového! Všetko to isté, č u nás, len iné prejavy toho. Ale aj to je mnoho! Veľký ten sve a my malá buňka jeho organismu — to nauka, ktorú abstrahova by sme mohli z obrovského letu nášho po nekonečných priepasťac nebeských.

Tri smrti.

Povesť *L. N. Tolstého.*

I.

Bola jaseň. Po hradskej cvalom išly dve ekipáže. V prednom koči sedely dve ženské. Jedna bola paní, chudá a bľadá. Druhá — komorná, lesklo-rumená a plná. Krátke suché vlasy spúšťaly s zpod vybľadlého klobúčka, červená ruka v predratej rukavici prudk poprávala ich. Vysoká hruď, pokrytá teplým ručníkom, dýchal zdravím; bystré čierne oči tu sliedily cez oblok za ubiehajúcim poliami, tu chúlostive pozeraly na paniu, tu nepokojne obliadal

kúty koča. Pred nosom komornej kolísal sa panej klobúk, zavesený na sieťke, na kolenách ležalo jej psíča, nohy jej podvihovaly sa od škatúľ, ktoré stály na spodku, a tichúčko bubnovaly po nich k zvuku pier a hrkotaniu skla.

Složiac ruky na kolenách a zatvoriac oči, pani slabo sa kolísala na vankúšoch, založených jej za chrbtom a, zľahka smraštiac sa, vnútorne pokašlávala. Na hlave mala biely nočný čepček a belasú kosičku, zaviazanú na nežnom, bľadom hrdle. Rovný pútec, zachodiac pod čepček, delil rusé, neobyčajne hladké napomádované vlasy, a bolo čosi suchého, mŕtveho v belosti kožky toho priestranného pútca. Zvädlá, niečo žltá koža nie tuho obťahovala jemné a krásne ťahy tváre a bola červená na lícach a čelustiach. Pery boly suché a nepokojné, riedke mihalnice sa nekučeravely a cestovný súkenný plášť robil rovné skladky na vpadlej hrudi. Napriek tomu, že oči boly zatvorené, tvár panej vyrážala ustalosť, rozčulenosť a obyčajné utrpenie.

Sluha, oprúc sa na svoje sedisko, driemal na baku; poštový kočiš, smelo pokrikujúc, hnal mocnú zapotenú štvorku, niekedy obzerajúc sa na druhého kočiša, pokrikujúceho za ním v kočiari. Parallelné široké sledy kolies rovno a silno stlaly sa po vápenistom blate cesty. Nebo bolo temné a chladné, surová hmla sypala sa na polia a cestu. V koči bolo dušno a razilo odekolonom a prachom. Chorá potiahla nazad hlavu a pomaly otvorila oči. Veľké oči leskly sa a boly prekrásne tmavé.

— Zase, — povedala, nervósne odhadzujúc krásnou chudou rukou spodok kabáta komornej, leda-leda dotýkajúceho sa jej nohy, a ústa jej sa bolastne skrívily. Matreša podobrala obidvoma rukami kabát, podvihla sa na silných nohách a sadla si ďalej. Svieža jej tvár poliala sa jasným rumencom. Prekrásne tmavé oči chorej dychtive sliedily za pohybmi komornej. Pani oprela sa oboma rukami o sedisko a tiež chcela podvihnúť sa, aby mohla sadnúť si vyššie, no sily odoprely jej. Ústa skrívily sa a celá tvár premenila sa výrazom bezsilnej zlej ironie. „Keby si mi aspoň pomohla!...“ „Ach, netreba! Ja sama môžem, len neklaď za mňa svoje akési kapsy, buď tak dobrá!...“ „Radšej sa ma netýkaj, keď nevieš!“ Pani zakryla oči a, znovu rýchlo podvihnúc víčka, pozrela na komornú. Matreša, hľadiac na ňu, hrýzla si nižnú červenú peru. Ťažký vzdych dvíhal sa z hrudi chorej, no vzdych, nedokončený, obrátil sa v kašeľ. Odvrátila sa, smraštila a oboma rukami chytila sa za hruď. Keď kašeľ prešiel, znovu zatvorila oči a sedela ďalej nepohnute. Koče obidva vošly do dediny. Matreša vystrčila tučnú ruku zpod ručníka a prežehnala sa.

— Čo je to? — spýtala sa pani.

— Stanica, milosťpani.

— Čo sa prežehnávaš, spytujem sa?

— Chrám, milosťpani.

Chorá obrátila sa k oknu a začala sa pomaly prežehnávať, hľadiac veľkýma očima na veľký dedinský chrám, ktorý obchodil kočiar chorej.

Koče odrazu zastaly pred stanicou. Z druhého vyšli muž chore ženy a doktor prišli ku zatvorenému koču.

— Ako sa cítite? — spýtal sa lekár, hmatajúc puls.

— No, akože, duša, si neustala? — spýtal sa muž po fran cúzsky. — Nechceš vyjsť?

Matreša, soberúc batôžky, tisla sa do kúta, aby neprekážal v rozhovore.

— Nič, vždy len to samé, — odpovedala chorá. — Nevyjdem

Muž, postáv za chvíľu, vošiel na stanicu. Matreša, keď vy skočila z koča, na palcoch pobehla po blate cez vráta.

— Keď je mne zle, z toho nenasleduje, že by ste vy neraňajko vali, — zľahka usmievajúc sa, povedala chorá doktorovi, ktorý stá pri okne.

„Nik sa o mňa nepostará... — doložila pre seba, akonáhl doktor, tichým krokom odidúc od nej, cvalom vybehol na schod stanice. — Im je dobre, tak im je všetko jedno. O, Bože môj!"

— No, čo, Edvard Ivanovič? — povedal muž, uvidiac lekár a s veselým úsmevom trúc si ruky: — kázal som truhličku s ví nom priniesť, ako myslíte o tomto?

— Možno, — odpovedal lekár.

— Nuž, čože ona? — so vzdychom spýtal sa muž, sníživ hla a podvihnúc obočie.

— Hovoril som, nemôže dôjsť nie do Italie, len aby do Moskvy daj Bože. Zvlášte v tomto čase.

— Tak čože robiť? Ach, Bože môj, Bože môj! — Muž zakry oči rukou. — Podaj sem! — doložil človeku, ktorý priniesol tru hličku s vínom.

— Bolo treba doma zostať, — kývnuv plecom, odpovedal lekár

— Povedzteže, čo som ja mal robiť? — ozval sa muž. — Ve upotrebil som všetko zadržať ju: hovoril som i o prostriedkoch i o deťach, ktoré musíme zanechať, o mojich veciach, — ona ne chce počuť o ničom. Robí plány o živote v zahraničí, ako zdravá A povedať jej o jej položení, veď to bolo by toľko, ako zabiť ju

— Veď je ona už zabitá, vy to musíte vedieť, Vasilij Dmitrič Človek nemôže žiť, keď nemá pľúc, a pľúca poznove narásť nemôžu Smutno, ťažko, no čože robiť? Naša a vaša starosť je len tá, aby jej posledný okamih bol čím najspokojnejší. Tu je kňaz potrebný

— Ach, Bože môj, predstavte si moje položenie, pripomínajú jej poslednú vôľu!... Nech bude, čo bude, ale ja jej to nepoviem Veď vy viete, aká je ona dobrá...

— Predsa probujte prehovoriť ju, aby zostala, kým nastan zimná cesta, — povedal lekár, významne krútiac hlavou, — leb cestou môže byť zle...

— Axjuša, ale Axjuša! — vrešťala dozorcova dcéra, prehodia na hlavu kacabajku a motajúc sa na zafúľaných zadných schodoch — poďme Širkinskú paniu pozreť: hovoria, pre prsnú nemoc ju do zahraničia vezú. Ja som ešte nikdy nevidela, akí v suchotách bývajú

Axjuša vyskočila na prah, a obe, schytiac sa za ruky, sbehly pred vráta. Stíšiac krok, prešly vedľa koča a pozrely do otvore

ného okna. Chorá obrátila k nim hlavu, no, spozorujúc ich zvedavosť, zamračila a odvrátila sa.

— Bo-o-že, — povedala dozorcova dcéra, rýchlo odvracajúc hlavu: — aká to bola krása podivná, teraz čo zostalo? Až strašno. Videla, videla si, Axjuša?

— A aká je chudá! — prisviedčala Axjuša. — Poďme ešte pozreť, ako čo by ku studni. Vidíš, odvrátila sa, a ja som ju ešte nevidela. Ako mi je ľúto, Maša!

— Aj blato koľké! — odpovedala Maša, a obe bežaly nazpäť za vráta.

„Vidno, strašná som, — myslela chorá. — Len už čím skorej, skorej do zahraničia, tam sa skoro popravím."

— Čo, ako ti je, moja duša? — povedal muž, podchodiac ku koču a prežúvajúc kúsok.

„Vždy jedna a tá istá otázka, — pomyslela si chorá, — ale on jie!"

— Len tak, — prehovorila cez zuby.

— Vieš, duša moja, ja sa bojím, že ti horšie bude od cestovania v tomto čase, aj Edvard Ivanič to samé hovorí. Nevrátime sa?

Ona srdito mlčala.

— Počasie popraví sa, možno cesta sa ustáli, a tebe by bolo lepšie: potom išli by sme všetci spolu.

— Odpusť. Jestli by som ťa dávno nebola poslúchala, bola by som teraz v Berlíne a bola by som celkom zdravá.

— Čože robiť, môj anjel, nebolo možno, ty vieš! Ale teraz, keby zostala si za mesiac, by si sa popravila, ja dokončil by som svoje veci, aj deti by sme vzali...

— Deti sú zdravé, ale ja nie.

— Ale veď rozumej, moja duša, že v tomto čase, jestli bude ti horšie na ceste... tak, aspoň, doma.

— Čože doma?... Umreť doma? — spurne odpovedala chorá. No slovo *umreť* zjavne naľakalo ju, — ona naliehavo pokorne a zpytujúci pozrela na muža. On sklopil oči a mlčal. Ústa chorej zrazu detsky skrívily sa, a slzy lialy sa jej z očú. Muž zakryl si tvár ručníčkom a ticho odišiel od koča.

— Nie, ja pôjdem, — povedala chorá, zdvihnúc oči k nebu, složila ruky a začala šeptať nesúvislé slová. — Bože môj, prečože? — hovorila, a slzy lialy sa silnejšie. Dlho a vrúcne modlila sa, no v hrudi bolo celkom tak bôľne a tesno; na nebi, v poli i po ceste bolo práve tak temno a pošmúrno; i tá samá jasenná hmla — ani častejšie, ani menej, vždy len práve tak sypala sa na blato cesty, na strechy, na koč i na kožuchy kočišov, ktorí, shovárajúc sa silnými, veselými hlasmi, mastili a priahali do koča...

. . . .

II.

Do koča bolo zapriahnuto; no kočiš meškal, — išiel do slúžobnej izby. V izbe bolo horúce, sparno, temno a ťažko, razilo

pečeným chlebom, kapustou a ovčou kožou. Niekoľko kočišov bolo v izbe, kuchárka chodila okolo pece, na peci v ovčích kožiach ležal chorý.

— Sváko Chvedor, sváko Chvedor! — hovoril mladý šuhaj, kočiš, v kožuchu a s bičom za pásom, vchodiac do izby a obrátiac sa ku chorému.

— Ty čože, šaľo, Fedku voláš? — ohlásil sa jeden z kočišov: hľa, do koča ťa čakajú.

— Chcem si čižmy pýtať, svoje som zodral, — odpovedal šuhaj, hodiac vlasmi a poprávajúc rukavice za pásom. — Či spí? Hej, sváko Chvedor? — opakoval, sblížiac sa k peci.

— Čo je? — bolo počuť slabý hlas, a chudá tvár nahla sa s pece. Široká, vychudnutá a zbľadnutá ruka, pokrytá vlasmi, zaťahovala armiak[1]) na ostré plece v nečistej košeli. — Daj sa mi napiť, brat; čo chceš?

Šuhaj podal krčiažok s vodou.

— Nuž čo, Feďa, — povedal, predstupujúc, — ty vari čižmy nové nepotrebuješ teraz, daj ich mne, — veď chodiť nebudeš?

Chorý, nakloniac ustatú hlavu nad lesklý krčiažok a máčajúc riedke, ovisnuté fúzy v tmavej vode, slabo a dychtivo pil. Strapatá brada jeho bola nečistá; vpadnuté mdlé oči s namáhaním podvihly sa na tvár šuhaja. Upustiac vodu, chcel zodvihnúť ruku, aby utrel si mokré pery, no nemohol, ale utrel sa o rukáv armiaka. Mlčiac a ťažko dýchajúc nosom, pozeral rovno do očú šuhajovi, sbierajúc sily.

— Možno, si niekomu už slúbil? — povedal šuhaj, — darmo je. No mokro je na dvore, a mám ísť po robote, pomyslel som si, od Fedka si čižmy vypýtam, — jemu, vari, nie sú treba. Možno, ty sám ich potrebuješ, povedz?...

V hrudi chorého čosi začalo prelievať sa a vrieť; nahnul sa a začal ho dusiť nerozhodný kašeľ.

— Kdeže by treba! — neočakávane srdito, že ozvalo sa po celej izbe, zahrmotila kuchárka! — druhý mesiac s pece neschodí! Hľa, ako ho naťahuje, samú ma vnútornosti bolia, ako ho len počujem. Kdeže sú mu čižmy treba? V nových čižmách pochovávať ho nebudú... Ale je už dávno čas, odpusť Bože hriechy! Naťahuje ho. Lebo previesť ho do druhej izby, alebo kde! Také nemocnice, čujem, sú v meste; veď či tak musí byť — zaujal celý kút, a sviatok ide! Nemáš nikde miesta. Ale tiež čistotu žiadajú!

— Ej, Serega, choď, páni čakajú! — zvolal do dverí poštový predstata.

Serega chcel odísť, nedočkajúc odpovede, no chorý mu očima počas kašľa dával znak, že chce mu odpovedať.

— Ty si čižmy vezmi, Serega, — povedal, udusiac kašeľ a oddýchnuc si trochu. — Len, počuj, kameň kúp, keď umrem, — chripiac doložil.

— Ďakujem ti, sváko! Tak si vezmem a kameň, veru, kúpim.

---

[1]) Dlhý sedliacky kabát.

— Počuli ste, chlapci? — mohol prehovoriť ešte chorý a znovu nahnul sa nadol a začal dáviť.

— Dobre, počuli sme, — povedal jeden z kočišov. — Choď, Serega, sadni si, lebo zase starosta beží. Širkinská pani je chorá.

Serega rýchlo stiahol svoje zodraté, nesúmerne veľké čižmy a hodil ich pod lavičku. Nové čižmy sváka Fedora boly mu ako uliate, a Serega, pozerajúc na ne, vyšiel ku koču.

— Čižmy sú veru poriadne! Daj, natrem ich, — povedal kočiš s masťou v ruke, v tom okamžení, keď Serega, lezúc na bak, bral liace. — Zadarmo ti dal?

— Vari závidíš? — odpovedal Serega, podvihnúc sa a okrúcajúc okolo nôh poly kabáta. — Hýbaj! No, moje! — zvolal na kone, švihol bičom, a obidva koče so svojimi cestujúcimi a kuframi, skrývajúc sa v šerej jasennej hmle, hybko zakolísaly sa po mokrej ceste.

Chorý kočiš zostal v dusnej izbe na peci a, nevykašľajúc sa, násilu obrátil sa na druhý bok a zatíchol.

V izbe do večera prichodili, odchodili, obedovali, — chorého nebolo počuť. Pred spaním kuchárka vyšla na pec a ponad jeho nohy dočiahla kožuch.

— Nehnevaj sa na mňa, Nastásia, — prehovoril chorý, — skoro ustúpim sa ti z kúta.

— Dobre, dobre; čože, nič to, — zahundrala Nastásia. — A čože ťa bolí, sváko, povedz?

— Všetky vnútornosti mám strápené. Sám Pán Boh vie, čo je to.

— Iste ťa aj hrtan bolí, keď kašleš?

— Všade bolí. Smrť moja prišla — to je to! Och-och-och... — zastenal chorý.

— Nohy si prikry takto, — povedala kuchárka, mimoidúci naťahujúc na neho kabát a sliezajúc s pece.

V noci v izbe slabo svietila lampa nočná. Nastásia a desať kočišov s hlasným chrapom spali, na zemi a po laviciach. Len sám chorý slabo stenal, kašľal a prevracal sa na peci. Nad ránom zatíchol úplne.

— Čudno, čo sa mne snívalo, — hovorila kuchárka, na svite vyťahujúc sa. — Vidím ja, ako by sváko Chvedor s pece sliezol a išiel drevo rúbať. Daj, hovorí, Nasťa, ja ti prichystám; a ja mu hovorím: kdeže ty budeš drevo rúbať? Ale on ako schytí sekeru, a počne rúbať, tak chytro, chytro, len tak triesky lietajú. Čože, hovorím, veď si ty bol chorý? Nie, hovorí, ja som zdravý, a ako sa rozoženie, na mňa prišiel strach. Ako zakričím... prebudila som sa. — Či ozaj neumrel?... Sváko Chvedor, sváko!

Fedor neozýval sa.

— Či neumrel? Treba ísť pozreť, povedal jeden z prebudivších sa kočišov.

Svislá s pece suchá ruka, pokrytá ryšavými vlasmi, bola chladná a bľadá.

— Treba dozorcovi ísť povedať. Zdá sa, umrel, — povedal kočiš.

Rodiny Fedor nemal, — bol z ďaleka. Na druhý deň pochovali ho na novom cmiteri za hájom, a Nastásia niekoľko dní rozprávala všetkým svoj sen, i o tom, že ona prvá zaujala sa za sváka Fedora.

III.

Prišla jar. Po mokrých uliciach mesta, pomedzi hnojným ľadom, hučaly ponáhľajúce sa potôčky; farby odevu a zvuky rozhovoru pohybujúcich sa ľudí boly jasné. V sadoch za plotami puchly očká stromov, a konáre ich leda slyšno kolísaly sa od sviežeho vetra. Všade lialy sa a kvapkaly priezračné kvapky... Vrabce nesúvisle čvirikaly a podlietaly na svojich malinkých krýdlach. Na slnečnej strane, na plotoch, domoch a stromoch — všetko sa hýbalo a svietilo. Radostne, omladnuto bolo i na nebi, i na zemi, i v srdci človeka.

V jednej z hlavných ulíc, pred veľkým panským domom, bola nastlaná svieža slama; v dome bola tá istá umierajúca chorá, ktorá ponáhľala sa do zahraničia.

Pri zatvorených dverách izby stáli: muž chorej a staršia dáma. Na diváni sedel kňaz, sklopiac oči a držiac čosi zakrúteného v epitrachile. V kúte, vo voltaireovskej stolici, ležala starenka, mať chorej, a horko plakala. Pri nej komorná držala v ruke čistý ručníček, čakajúc, kým starenka bude ho pýtať; druhá čímsi drhla slychy starenke a fúkala jej pod čepček na šedivú hlavu.

— No, Kristus s vami, moja drahá, — hovoril muž obstarnej dáme, stojacej s ním pri dverách, — ona má takú dôveru k vám, vy tak viete hovoriť s ňou; prehovorte ju pekne, holubička, iďteže. — Už chcel jej otvoriť dvere, no sesternica zadržala ho, priložila niekoľko ráz ručníček ku očiam a hodila hlavou.

— Teraz už, zdá sa, nie som uplakaná, — povedala a, sama otvoriac dvere, vošla cez ne.

Muž bol v silnom rozochvení a zdal sa byť úplne ztratený. Pošiel ku starenke, no nedojdúc niekoľko krokov, obrátil sa, prešiel po izbe a priblížil sa ku kňazovi. Kňaz pozrel na neho, podvihol obočie k nebu a vzdychol. Hustá briadka, kde-tu šedivá, tiež podvihla sa nahor a spustila sa.

— Bože môj, Bože môj! — povedal muž.

— Čože robiť? — vzdychajúc, povedal kňaz, a znovu obočie a briadka jeho podvihly sa nahor a spustily sa.

— I matka je tu! — skoro so zúfalstvom povedal muž. — Ona to neprenesie! Veď tak ľúbiť, tak ľúbiť ju, ako ona... ja neviem. Keby ste vy, otec, probovali uspokojiť ju a nahovoriť odísť odtiaľto.

Kňaz vstal a podošiel ku starenke.

— Iste, materinské srdce nik oceniť nemôže, — povedal, — jednako Bôh je milosrdný.

Tvár starenky zrazu začalo celú potrhovať, a dostala hysterické čkanie.

— Bôh je milosrdný, — pokračoval kňaz, keď uspokojila sa trochu. — Ja vám rozpoviem, v mojej farnosti bol jeden chorý horšie od Márie Dmitrijevny, a čože? — prostý mešťan zelinkami ju vyliečil za krátky čas. A teraz je ten mešťan v Moskve. Hovoril som Vasilijovi Dmitrijevičovi: možno probovať... V najkrajnejšom prípade aspoň útecha pre chorú by bola. Bôh všetko môže.

— Nie, už ona nemôže žiť! — prehovorila starenka. — Miesto že by mňa, ju Bôh berie. — A hysterické čkanie vzmohlo sa tak, že ztratila povedomie.

Muž chorej zakryl si tvár rukami a vybehol z izby.

V korridore prvá tvár, ktorá stretla ho, bol šesťročný chlapec, cvalom doháňajúci mladšie dievčatko.

— Deti nerozkážete k mame zaviesť? — spýtala sa pestúnka.

— Nie, nechce ich videť. To ju rozčulí.

Chlapec zastal na chvíľu, napnute pozerajúc na tvár otcovu, zrazu podskočil nohou a s veselým krikom bežal ďalej.

— Ako zhavranelá je, papa! — zvolal chlapec, ukazujúc na sestru.

Medzitým, v druhej izbe, sesternica sedela pri chorej a umelým rozhovorom usilovala sa pripraviť ju na myšlienku o smrti. Lekár pri druhom okne miešal nápoj.

Chorá, v bielom kabátiku, obložená poduškami, sedela na posteli a ticho hľadela na sesternicu.

— Ach, moja drahá, — povedala, neočakávane pretrhnúc ju, — nepripravujte ma! Nemyslite, že som dieťa. Ja som kresťanka. Všetko viem. Viem, že nebudem už dlho žiť; viem, že keby muž môj prv ma bol poslúchol, bola by som v Itálii a možno — ba iste — bola by som zdravá. To mu všetci hovorili. No, čože robiť, vidno, Bohu sa tak ľúbilo. Všetci máme mnoho hriechov, viem to; no spolieham sa na milosť Božiu, všetkým sa odpustí, iste všetkým sa odpustí. Usilujem sa rozumieť seba. I ja mala som mnoho hriechov, moja drahá. No za to koľko som vystála! Usilovala som sa prenášať trpelive svoje muky...

— Tak zavolať otca, drahá? Bude vám ešte ľahšie, keď sa vyspovedáte, — povedala sesternica.

Chorá kývla hlavou na znak súhlasu.

— Bože, odpusť mne hriešnej! — zašeptala.

Sesternica vyšla a mihla kňazovi.

— To je anjel! — povedala mužovi, so slzami v očiach. Muž zaplakal, kňaz vošiel do dvier, starenka vždy ešte bola bez pamäti, a v prvej izbe nastalo úplné ticho. O päť minút kňaz vyšiel zo dvier a, složiv epitrachil, popravil si vlasy.

— Sláva Bohu, si spokojnejší teraz, — povedal: — žiadajú si vás videť.

Sesternica i muž vyšli. Chorá ticho plakala, pozerajúc na obraz.

— Pozdrav ťa Bôh, duša moja! — povedal muž.

— Ďakujem... Ako mi je teraz dobre, akú nepochopiteľnú sladkosť cítim! — hovorila chorá, a ľahký úsmev ihral na jej ten-

kých perách. — Aký je Bôh milostivý, nie pravda?... On je milostivý a všemohúci! — A znovu s horlivou prosbou pozerala plnými slz očima na obraz.

Potom zrazu ako by jej niečo napadlo. Znakom zavolala k sebe muža.

— Ty nikdy nechceš urobiť to, o čo ja prosím... — povedala slabým a nespokojným hlasom.

Muž, vytiahnuv šiju, pokorne ju počúval.

— Čo, duša moja?

— Koľko ráz som hovorila, že tí doktori nič nevedia. Sú prostí lekári, tí vyliečia... Tu otec hovoril... že mešťan... Pošli!

— Po koho, duša moja?

— Bože môj, nič nechce rozumeť!... — A chorá sa smraštila a zatvorila oči.

Doktor, podojdúc k nej, chytil ju za ruku. Puls zjavne bil slabšie a slabšie. Mihnul mužovi. Chorá spozorovala ten posúnok a naľakano obzrela sa. Sesternica odvrátila sa a zaplakala.

— Neplač, netráp seba i mňa, — hovorila chorá: — to odberá mi posledný pokoj.

— Ty si anjel! — povedala sesternica, bozkávajúc jej ruku.

— Nie, sem bozkaj, — len mŕtvym ruky bozkávajú... Bože môj, Bože môj!

V ten istý večer chorá bola už telo, a telo v rakvi ležalo v dvorane veľkého domu. Vo veľkej izbe za zatvorenými dvermi sedel sám diačok a popod nos, miernym hlasom čítal žalmy Dávidove. Jasné voskové svetlo s vysokých strieborných svietnikov padalo na bľadé čelo zomrelej, na ťažké voskové ruky a skamenelé skladky prikrývadla, strašne podnímajúceho sa na kolenách a palcoch nôh. Diačok, nerozumejúc svojim slovám, mierne čítal, a v tichej izbe podivne zvučaly a zamieraly slová. Niekedy zo vzdialenej izby dolietaly zvuky detských hlasov a ich dupotu.

„Keď skrývaš tvár Svoju — rmúťa sa," hlásal žalm, „keď odnímaš ich ducha — hynú a v prach svoj sa navracajú. Vysielaš ducha Svojho — zase sú stvorení a tak obnovuješ tvár zeme. Budiž sláva Hospodinu na veky."

Tvár zomrelej bola prísna a velebná. Ani na čistom chladnom čele, ani v tuho stisnutých perách nič nehýbalo sa. Ona celá bola vnímanie. No či ponímala ona aspoň teraz veliké slová tieto?

IV.

O mesiac nad hrobom zomrelej zdvihla sa kamenná kaplnka. Nad hrobom kočiša ešte vždy nebolo kameňa, len jasno-zelená tráva prebíjala sa nad kopcom, ktorý slúžil ako jediný znak minulého jestvovania človeka.

— Veru budeš mať hriech, Serega, — hovorila raz kuchárka na stanici, — jestli ty Chvedorovi kameň nekúpiš. Hovoril si — zima, zima, a teraz čo slovo nedržíš? Veď som pri tom bola. Už

prišiel k tebe raz prosiť; ak nekúpiš, — ešte raz príde, dusiť ťa bude.

— Ale čo, či sa ja zariekam? — odpovedal Serega: — ja kameň kúpim, ako som povedal, kúpim, za poldruha rubľa kúpim. Ja som nezabudol, ale priviezť treba. Ako bude príležitosť do mesta, kúpim.

— Aspoň keby si kríž postavil, to, to! — ohlásil sa starý kočiš: — lebo to je mrzko. Čižmy vieš nosiť.

— Kdeže ho vezmeš, ten kríž?... Z polena ho nevykrešeš.

— Čo to hovoríš — z polena nevykrešeš? Vezmi sekeru a choď zavčasu do hája, tam vykrešeš. Či jaseň, či čo, sotneš, bude krížik. Ináč aby si hájneho ešte napájal... Pre každú pletku napájať nemôžeš. Nedávno som váhu zlámal, novú som si vykresal, — nik mi slova nepovedal.

Zavčas rána, sotva svitlo, Serega vzal sekeru a šiel do hája.

Na všetkom ležal chladný, mdlý pokrov ešte padajúcej, neosvietenej slncom rosy. Východ pomaly sa jasnil, odrážajúc svoje slabé svetlo na potiahnutom tenkými oblakmi klenutí neba. Ani jedna trávička dolu, ani jeden list na vysokom konári stromu nepohly sa. Len niekedy zvuky krýdel v húštave stromov alebo šelesť po zemi narúšaly tichosť hory. Zrazu divný, cudzí prírode, zvuk rozniesol sa a zamrel na kraji hory. No znovu bolo počuť zvuk, a pravidelne začal opakovať sa dolu okolo pňa jednoho z nepohybných stromov. Jeden z vrcholcov neobyčajne zatriasol sa, šťavnaté jeho listie zašeptalo čosi a malinovka, ktorá sedela na jednom z konárov, s piskotom preletela dva razy a, potrhujúc chvostikom, sadla na druhý strom.

Sekera klesajúcim hlasom zvučala hluchšie a hluchšie, šťavnaté biele ívere letely na rosistú trávu, a ľahký tresk bolo počuť zpoza úderov. Strom striasol sa celým telom, nahol sa a bystro vzpriamil, naľakano kolísajúc sa na svojom koreni. Na okamženie všetko zatíchlo, no znovu nahnul sa strom, ozval sa tresk v jeho pni a, lámajúc sučie a opustiv vetve, tresol vrcholcom na čiernu zem. Zvuky sekery a krokov zatíchly. Malinovka zahvízdla a vyletela vyššie. Konárik, ktorý zachytila svojimi krýdlami, pokolísal sa za chvíľku a zamrel, ako i druhé so všetkým svojím listím. Stromy ešte radostnejšie sa chlúbily na novom priestore svojimi nepohybnými konármi.

Prvé lúče slnca prebily priezračný oblak, zajagaly sa na nebi a rozbehly sa po zemi i nebi. Hmla vlnisto prevaľovala sa priehlbinami, rosa, jagajúc sa, zaihrala na zeleni, priezračné obelevšie obláčky, ponáhľajúc sa, rozbehaly sa po blankytnej klenbe. Vtáci hniezdili sa v húštave a, ako splašení, štebotali čosi šťastlivého; šťavnaté listie radostne a spokojne šeptalo na vrcholcoch a konáre živých stromov pomaly, velebne rozkývaly sa nad mŕtvym padnutým stromom.

Prelož. *B. Š.*

Hôr kráska.

Poviestka od *Martina Sládkovičovho.*

(Pokračovanie.)

I.

Trojlístok v zátiší.

Ó, krásne, blahé detstva časy,
tón prvý skromnej lyry vám!
Ste plné nehy, plné krásy,
i neraz na vás spomínam...
vy — myslím — náhrada ste kási
za ztratu, hriech čo urval nám,
za ztratu rozkošného raja, —
či zbytky vzácne jeho bája...
A srdcu žiaľno zas a zas,
že náhrady, či zbytkov vzácnych
nás pozbavuje, netrvácnych,
Bôh, a či posol jeho — čas.

Trojlístok roztomilých dietok
v zátiší horskom prekvital...
Ja rozkošou sa zachvel všetok,
keď prvô som ta zavítal:
tam plnosť krás, tam kúzla prietok
sa zraku, srdcu naskytal:
Dolina; s dvoch strán zeleň hory;
kryštálny jarček tajné chóry
prostriedkom spieva údolia,
i naslúcha les jeho šumu
a svoju pritom dumá dumu
k prelesti mnohej okolia.

S jarčekom družne cesta biela
od blízkej viesky tiaha sa,
sťa stejného by chcely cieľa
dosiahnuť, kde sa belasia
hôr diaľnych pásma, sťa kol čela
by diademu okrasa.
No blízka doba rozlúčenia:
pod horou v ľavo, hľa, sa penia
už prúdy — zťato rovina —
však cesta v pravo zabočila
a nad ňou vypäl sa čo chvíľa
vrch holý, miesty húština.

Kde dolina sa najviac širi,
(na celý dobrý dôhodok)

na mieste, hodnom pevca lyry
zvučnejšej, než môj odhodok,
hľa, v prúdoch húf sa húsat hmýri,
čuť vody búrny, spádny tok,
čuť jaré klepotanie mlyna,
zreť, jako váľa sa a spína
pod srázom kolo — opacha.
Rodina v mlyne premajetná:
hľa, stavy, sady, hrada kvetná,
z nejž vôňa ruží zapácha.

Od rokov už tam v milej shode
ctný mlynár býva, bedlivý,
s manželkou vernou — (nie si k škode:
vzor ženy — nech ich Bôh živí!) —
Vraj krásna bola; no v tom bode
byť nechcem nedôverčivý,
bo ešte teraz na jej tvári
krás stopy, pravidelné čiary, —
no ešte ľahšie uveriť,
keď dcérku vidíš búbelatú,
najmladšiu, Katku — (staršiu vdatú
nespomnúc) — dvorom nezbediť.

No nestál mlyn tam osamelý:
Tam s druhej strany potoka
akési stavania sa strely,
výš siahy výška obloka
a bočných stavísk nával celý
a okien, dní čo do roka.
Majere zprvu tam len boly,
veď paša bola, hej, po vôli, —
no vládca-zeman neskôr dal
i kaštieľ stavať, a tak v lete
v tom raji býval, čiže v svete
idyllickom, jak vravieval.

Však neznám, čo sa časom stalo,
čo nie, dosť na tom: majiteľ
(snáď sa mu v raji zunovalo,
či najskôr ešte — veriteľ —)
»na lonte« vystal nenadálo
a nik ho tam viac nevidel...
No nemohol raj pustým ostať —
týp orientu zajal postať
a v blízku píla zškripela.
I vídať pána s tučnou žienkou,
synčekom, útlou dcérušenkou —
no predbežne ich neveľa.

Načže ja teba, čitateľu,
týmito nudím typami?
Len shovej, doznáš pravdu celú
so všetkými jej stranami,
keď časom ďalej, bližšie k cieľu
svojimi zajdem jambami,
keď poviestka sa skromná moja
— ak dá Bôh života, pokoja
a sily — ďalej rozvraví,
keď synček toten kučeravý
v zástoji smutnom sa nám zjaví
na prknách ďalšej rozpravy.

Trojlístka môjho byľkou druhou
on, »pánik«, nenie napokon,
a sťaby náhodou len púhou
v poviestke podejstvuje on, —
i rodcov jeho slabou stuhou
len vovázujem verša v tón,
nakoľko u nich verne slúžil
(a kto by vďačne nepoužil
rúk prácnych?) Jano Ferina
s čipernou ženou, černookou,
urastlou síc, no nevysokou,
s líčkami jako kalina.

Bol hrdý na ňu manžel šťastný,
ju strážil jako zrenicu —
Bôh zachráň čo len pohľad strastný
na jeho hodiť Hanicu.
(Čuť bolo, že raz preto vlastný
pán spoznal Jana palicu).
No jedu žiarlivosti čiernej
on neznal; veril žene vernej:
znal, že vždy ona hotová
by bola vyviesť znenadála,
čo v dobe nutnej vykonala
Čajkula Hviezdoslavova.

Tak žili spolu šťastným párom
na označenom majeri,
vykonávajúc vždy so zdarom,
čo prišlo z pána dôvery.
Ich vernú lásku vzácnym darom
Bôh splatil v láske bezmiery,
keď jedným pekným jasným ránom
— päť rokov prešlo vraj pred Jánom —
plač detský zavznel z oblôčka: —
To Ondráš, chlapček čiernych očí,

buclatý, milý, neúročí —
trojlistka druhá byľôčka.

A teraz s dušou rozháranou
Objavím tretiu byľôčku.
Kde najdem že ju? Ktorou stranou —?
pošepni, horo, potôčku, —
chcem vďačne hľadať, sliediť za ňou,
ni nepremeškať chvíľočku...
V tom hora dumná, zasmušilá
sa, sťaby chlúbou, zševelila —
Ó, chápem: v tvojom úkryte —
Už spiecham, — vy však, stíny dumné,
vo svoje vďačne lono šumné
biedneho pevca prijmite...

Za chrbtom mlyna v miernom tóne
sa hora vozvyš vypína,
a vyššie tam, sťa decko v lone
matičky, strie sa čistina.
Tam praveký les svoje tône
na dômok z dreva rozvíňa.
Keď slnko vstáva zvlášť a sadá,
tak zdá sa: stínov-obrov rada
stráž drží vernú ponadeň:
jelenie rohy zreť na štíte,
i hlávku srny uvidíte
nad vchodom — inu horáreň.

Buď pozdravený dušou priamou,
príjemný horský útulok,
kde bezo klebiet, bludov, klamov
sladostno plynie žitia tok!
Buď pozdraven, ty strážca chrámov,
hôr svätýň, Michal Pirôžok, —
Bôh uľav žiaľ tvoj, sotri s čela
mrak strasti — (žienka odumrela
toť sotvy prešlo pol rôčka).
Buď pozdraven, ty chlapček dumný,
fialkooký Miško šumný —
trojlistka tretia byľôčka!

Trojlístok roztomilých dietok
v zátiší horskom prekvital,
kde plnosť krás, kde kúzla prietok —
A ja — bárs nik ma nepýtal —
vyličil slabo toten svietok,
čo prelesť mnohú poskytal;
ukázal chatky a v nich dietky,

milené, nerozvité kvietky,
Ondráša, Katku, Michala. —
Vám, dietky-kvietky, pozdrav vrúci
i prítisk k srdcu prehorúci
i moja hlučná pochvala!

I čože to za holúbätká
v tom krásnom liecu okoliu,
vše rozletia sa, a zas zkrátka
sú zas a zase pospolu?
Ký biely kvet — jak inoviatka,
jak sňah — na lúčke v údoliu?
Nie holúbky to hrkútavé,
nie kvietky lúkou úbelavé —
Ba holúbky, ba púpätká:
tie milé, jasnooké dietky,
rumeno-lice, svieže všetky,
švitorná, jará čeliadka. —

V údolí krásna lúčka bola,
na blízku mlyna, zelená:
tam schádzavala sa do kola
trojlístka chasa milená
sa pobaviť bez všeho bôľa,
bez dumy, strasť čo znamená:
Z majera prišiel Ondráš šibal;
z horárne inštinktne sa hýbal
a vŕškom sbehnul Miško náš;
šat Katky vposled kmitnul hravý —
(»Pán« chybel: mamka vždy mu vraví:
du geh' nicht hin — das ist bagáž).

Znať chcete, jak sa hranie dialo?
Najstarší, Ondráš, vývodil;
dal návrh: (prv však smrknul málo
a bič na stranu zahodil)
»na blšku, blšku« —! Tak sa zdalo
na pravú strunu uhodil.
Los velel lapať Michalovi —
»Na drevenú —!« v tom Katka slovi,
a chasa beží na vospust —
Podumal Michal: ktorô lapať? —
Za Katkou dal sa hbito cápať —
»Jaj, Michal, újdi, pusť ma, pusť!«

»Ja hnevám sa« — v tom Ondráš zvolá —
»a s vami hrať sa nechcem viac.«
»A prečože ti taká vôľa?« —
sa pýta Michal, zasotiac

širáček v tylo a od dola
podružno s Katkou pritrieliac —
»Tak!« — »Prečo predsa?« — Katka núti —
»Keď Michal za tebou len rúti
sa vždy, sťa mňa tiež nebolo —
»Chachacha« — Miško na to — »bystu —
či nerobíš ty vec tú istú —?«
A Katka: »Hrajme ‚na kolo'.«

Zas inokedy rúča chasa
pod mlynskej ciene pokrovom
na tatinka a mamku hrá sa.
(Kto rozumie ich dumám, snom?)
No neshoda i v tom je zasa,
kto má byť šťastným manželom?
»Ja budem tatom.« — Ten sa spiera —
»ja budem; tys' bol vlani, včera,
šak, Katka?« — »Ale potíše,
neprite sa: vše ty, vše Michal:
ja ľúbim oboch« — Ondráš zvzdychal, —
a Katka bábku políše.

Tak žila chasa roztomilá
bez strasti, bludu, klebety
a v blízku viesku nadchodila
do školy, k žriedlam osvety,
z ichž tokov dušou smädnou pila
na žitia svojho úpätí.
Ó, užívajte, dietky milé,
blahého detstva krátke chvíle —
tiež ztratíte svoj časom raj...
Ó, užívajte darov jeho, —
Bôh ale krvežížnivého
Herodesa vás uchovaj!...

Síc prišiel i ta svodca čierny
— veď zloba najde všade vchod —
V horárni umrel podruh verný:
tam započal sa tedy svod
oplzlý, hriešny, pramizerný —
— ó, čierny v dejoch ľudstva bod! —
No v srdci otca vzdor sa zrodil;
päsť zaťal, zrak na pušku hodil:
»Kým žijem, nie!« zreval sťa býk —
U Ferinu to isté zažil —
Do mlyna ni sa neodvážil —
Odišiel, — nebanoval nik.

Vám, rodičovia, pieseň moja
i moja hlučná pochvala,
že odrážate chasu zboja,
keď proti vám sa zopäla —
Len ďalej tak, môj ľude! Tvoja
je pravda, krbov povala:
nik nesmie siahať na ňu spupno,
nik znesviacať ju prepotupno. —
Však vám, čo klesli ste v zlý čas,
Bôh vráť mier duše utratený,
zľav osteň, v srdce zarazený...
Od Herodov zbav, Bože, nás!...

II.

Intermezzo.

Čas prchá, jako dobre viete,
nov chodí, staré padá v zmar,
nič nenie stále, všetko v svete
sa mení, i tá zeme tvár —
Riecť príklad snáď? — Hľa, v plnom kvete
pár strojný stal dnes pred oltár,
či na prah manželského žitia, —
a rozkošou sa zraky síťa
na strojnom, štíhlom ženíchu,
na orlom zraku, líci rudom, —
na líčku nevesty, čo studom
i blahom planie potichu,
na oku jasnom, potemnistom!
(bárs líčko zavše pobľadne
a slza sperlí v zraku čistom,
keď všeličo tak napadne:
čo chystá čas vo vnútri hmlistom...?
a svobôdka... ach — zapadne) —
na líčku, očku, ktoré v celku
i blaha plň, i radosť veľkú
— sťa prez závoj by — zrkadlia,
na vlasu tmách, na plni hrudi,
kde ruže nach sa skveje rudý —
A časom z toho niet ni zbla.
Kvet spŕchne, keď sa zblíži jeseň,
postupno hasnúť uspie zrak,
i ruže líca zvädnú; pleseň
sa uloží na kadier mrak,
a — skôr než labutia by pieseň
skvílila — človek-neborák
do predu strojnú hlavu sníži,

— veď zoslabnul väz v tlaku, v kríži —
a ruža kde je nachová,
čo v kaderách, na hrudi plála?
Snáď zvädlú v knižku uschovala
a slzou vše ju nachová...
Nuž toľko chcem riecť: bežia časy
a lomia, boria, sžierajú,
no stavajúc i tvoriac zasi,
vždy nový termín dávajú —
a tak to ide v kruhu massy
i času večnom v hurhaju...
Hja, čože kameň, drevo — mŕtva massa:
jej zmena taká netýka sa —
no človek veru ináče:
on, rozumný tvor, bôľne cíti
tie zmeny v svojom ľudskom žití —
a snáď aj neraz zaplače:
Ó, prečo nie som Gedeonom
— tak zvolá v žiali vrtkých chvíľ —:
môcť zvládnuť na čas nebosklonom,
by slnka spech som pristavil?...
Ó, nespeš, slnko, tichším tónom —
lkám, prosím z všetkých duše síl:
toť pochoval som otca, matku —
už samému mať lhotu krátku?
ó, shovej, postoj máličko:
strp ešte v mladôstky ma sláve —
hľa, blesnul biely vlas na hlave...
ó, postoj!... Darmo, darmíčko...

(Pokračovanie.)

Lístok.

Čo chybí duši, nespytuj sa,
veď na nikoho nežaluje,
snáď chorá je a preto stichla,
snáď nový život pripravuje.

Nie, nespytuj sa, brat môj drahý,
že prečo stichly struny v duši,
bo odpovedať veľmi ťažko —
snáď príde dakto, čo ich vzruší.

Čo chybí duši? azdaj zvony
a zvonom srdcia oceľové;
a kde niet srdca, márne zvoníš —
snáď vsadí dakto srdce nové . . .

Ba, čo jej chybí, nevyzradím,
bo sám to chápem trošku iba;
že čosi chybí, dávno badám,
čo pozostalo — na tom chyba.

Že čosi duši veľmi chybí,
to jasne hlása moje čelo;
lež ufám, príde dobrý lekár,
i duša zahrá: zacelelo!

Somolický.

Popevky.

1.

Zaspievaj, Anička,
poteš si Janíčka,
lebo mati povedala,
keď sa so mnou vadiť dala:
pôjdeš na koníčka!

Koníka mi dajú,
pekne osedlajú;
viem ja, čo sa potom stane:
naše srdcia zaputnané
stryny rozputnajú.

Sedlajú koníčka,
nekvíľže, Anička:
o tri roky sa ja vrátim,
pred oltárom vernosť splatím —
zaplače mamička.

Majetku ma zbavia,
— mrcha stryny vravia —
ale čo mňa do ich rolí,
len ty rastieš k mojej vôli —
veď sa tie napravia.

2.

Za vašima humny
ďatelinka rastie,
keby bola štvorka,
doniesla by šťastie.

Nenarástla štvorka,
  samé trojlistoky:
nebudeš ty mojím,
  šuhaj sivooký.

Nebudeš ty mojím,
  mati tebe bráni,
nemám na piaď zeme,
  preto ma tak haní.

Ale, večný Bože,
  čože je v tej hrude?
Máte šire zeme —
  v tesnom ležať bude.

Za našima humny
  ďatelinka rastie,
hľadaj, Janko, štvorku —
  azdaj pre nás šťastie.

3.

Za tým naším za dvorom
pod zeleným javorom
sedí Janík ohorený,
sedí si on užialený,
že mu nechcem rúčku dať,
svet svoj s ním si zaviazať.

Mal si, Janík, vtedy prísť —
ale škoda hovoriť —,
prosila som: vezmiže ma,
tvoje srdce citu nemá.
Tak si dlho rozmýšľal,
až mi Ďurko rúčku vzal.

4.

Bolí ma hlavička,
srdca polovička;
celô ma bolelo,
trošku zacelelo.

Zacelelo včera,
keď nám bola vera,
ale čo sa stalo?
Dievča zaplakalo.

Dievča zaúpelo,
na mňa nepozrelo:
očko jej sa smialo,
iného čakalo.

Moje štyri volky,
salaš a stodolky
jej sa zapáčily,
mater okúzlily.

Bolí ma hlavička,
srdca polovička,
celô ma už bolí:
nie mi ona k vôli.

Celá naša vera
nestojí haliera:
pôjdem ja do boja,
tam mi srdce zhoja.

Bolí ma hlavička,
pre teba, Anička,
ale beda tebe,
pokára ťa nebe!

Somolický.

Česko a Česi.

(„Чехія и Чехи.“)

I.

Pod týmto záhlavím v poslednej knižke *Slavianskeho Obosrenia* nachodíme rozpravu I. P. Fileviča. Professor Filevič minulého leta strávil v Česku viac mesiacov, v rozprave tejto beznáročne podáva, čo pri jeho špeciálnom zaujatí za ten čas poukladalo sa mu v duši. A duša je vrelá, slovanská: zo svetlých zjavov českého života cíti radosť, stíny, či sú z minulosti či z prítomnosti, ju bôľne dojímajú.

Česi — píše professor Filevič — sú hrdí na svoju Prahu, nazývajú ju „zlatou“, a skutočne jest v Prahe čosi zvláštneho, drahého nielen pre Čechov, lež i pre iných Slovanov. Každý Slovan, hoc len málo známy s historiou Slovanstva, prichodí k Prahe s citom akejsi mimovoľnej úcty. To stavia Prahu po istý stupeň do radu s Kijevom a Moskvou; ešte väčšmi doplňuje podobnosť nemálo vážné nábožensko-historické značenie českej stolice. Blíženie k Prahe obzvláštne rozčuľuje ruského cestovateľa. Prejdúc austrijskú hranicu,

on nie hneď orientuje sa v obstanovke, ktorá ho okružuje. S jednej strany nachodí sa v položení tých ruských vojakov, ktorí, ponáhľajúc sa spasiť Austriu roku 1849, dlho neverili, že sú už v cudzom štáte; s druhej strany mnohé veci veľmi nedvojsmyselne rozrušujú túto príjemnú illúsiu. Taká neurčitosť položenia cíti sa mimovoľne, a hoci ako rýchlo letí vlak, ona predsa len tlačí. V Prahe mrzutý cit stratí sa veľmi skoro, nepoviem, že hneď, lebo i tu nezkúsený ľahko najde Nemcov miesto Čechov a tak zbaví sa sladkosti prvého dojmu.

O bohatstve historických pamätníkov netreba ani hovoriť; no je to stránka veľmi žalostná, mimovoľne vzbudzujúca myšlienku o zvláštnom položení Slovanstva v Europe. Ozaj, za Karla IV. a potom ešte za Rudolfa II. Praha bola jedným z najbohatších miest Europy — najmä pamätníkami umenia. Samy kollekcie Rudolfove boly cenené na 17 millionov zlatých, a práve z nich v Prahe neostalo ničoho. Po belohorskej bitke Praha stala sa predmetom lúpeže: Maximilian bavorský vyviezol z nej 1500 vozov pokladu; roku 1632 saský kurfürst odviezol ešte 50 vozov; konečne roku 1648 mnoho sobral švédsky generál Königsmark. Lúpené boly hlavne Rudolfove umelecké sbierky, ktoré potom staly sa základom povestných gallerií v Mníchove a Dražďanoch, čiastočne i v Stokholme. Ďalej spisovateľ rozpráva o vyničení pamiatok husitskej doby a končí obraz Prahy nasledovne: Ťažký a nanajvýš neurčitý dojem robí i kráľovský hrad. Z toho, čo obyčajne ukazujú, venujete pozornosť snáď oknu, z ktorého boli vyhodení Martinic a Slavata. Pozrete si podobizne Habsburgov: viac niet ničoho. Pocítite, že chybuje starostlivá ľúbiaca ruka, a ťažko uveríte, že len roku 1875 umrel bývavší v Prahe Ferdinand, ktorého Česi ľúbili a nazvali „dobrotivým“... Na Prahe rezko odráža sa ťažká historia a nenormálne položenie českého národa. Prahu porovnal som s Moskvou a Kijevom. Podobnosť túto zbadala, hodno poznamenať, nebohá carica v rozhovore s Riegrom, no najmä v Prahe úplne cítiš, že tatárska divokosť zničí omnoho menej, než kultúrna alebo plemenná nenávisť. Toto neznamená, že by v Prahe ničoho nebolo sa zachovalo zo stariny; stariny v nej mnoho, predovšetkým chrámy, najmä chrám sv. Jura (spolu so sväto-vítskym), kde odpočívajú pozostatky sv. Ľudmily. Tento prekrásny prísno-románsky pamätník prenáša vás do lepších prednemeckých časov Česka i pamätou svätej tu odpočívajúcej, i svojím štylom. Pamätníkov XIV. stoletia, najmä z časov Karla, je nemálo, a vôbec jeho pečať cíti sa tu i teraz v takej miere, ako na pr. Andreja Bogoľubského vo Vladimíre. Len v Prahe možno poňať, prečo Česi ešte i teraz nazývajú Karla „otcom vlasti“. Opakujem, pamätníkov stariny v Prahe je nemálo, no menovite tu ukázala sa rozrušiteľná jemnosť západných kulturtrégerov na slovanskej pôde: všetko typické, samobytné je zničeno úplne... Značná časť pamätníkov reštauruje sa s prísnym zachovaním drievneho štylu. Umelecká reštaurácia, podarené ležanie mesta spôsobujú tú harmoniu stariny so súčasnosťou, akú zase badáte na pr. v Moskve a Kijeve a akej vôbec niet v Krakove. Krakov je hrob. Pobudnúť v ňom deň, dva je interessantno, žiť mesiac — na nevydržanie.

V Prahe nezakúsite toho ťažkého citu. Naopak, jej výhľad má v sebe čosi obodrujúce, života dodávajúce. Prechádzajúc sa na Příkopech a Ferdinandskej, mimovoľne zastanete oproti Václavskej ulici. Pred vami je nové „Museum českého kráľovstva“, grandiósna a podivná budova, panujúca nad celým mestom. Jasne blýska sa kupola Musea. Je to skutočne český maják! Prejdite niekoľko krokov smerom k Prášnej bráne a uvidíte starú budovu Musea, biednu a mračnú. Tieto dve budovy sú názornou illustráciou nedávneho a terajšieho Česka.

Ruský človek cíti sa v Prahe nie cele v cudzine. Sväzky medzi Prahou a Ruskom sú dávne; v značnej miere ony pomáhaly slavianskemu prebudeniu a znovuzrodeniu Česka. Obznali a spriatelili sa Rusi s Čechmi roku 1813. Prebývanie ruskej armády v Boleslavsku dosiaľ ostalo v živej pamäti ľudu. Ale i na predstaviteľov českej intelligencie známosť s Rusmi urobila tenže silný dojem. František Vetešník už v tom čase začal prekladať ruské básne, a Jungmann písal Markovi: „já pilně govorju s Rusy,“ a ukazoval na veľké značenie tejto vzájomnej známosti. K ruským raneným Pražani chovali sa s takým srdečným účastenstvom, že cár Alexander reškriptom na meno vtedajšieho námestníka, grófa Kolovrata, vyjadril im svoju hlbokú vďaku. Na slavianskom sjazde 1848 rusko-české sympatie, pravda, nevyrazily sa tak jasne, ako bolo by sa očakávalo, no iste to nie je vina českého národa. Že dobre pamätal Rusov, najlepšie dokazuje tá zvláštna starostlivosť austrijskej vlády, s ktorou vyprevádzala svojich spasiteľov Rusov roku 1849 kratšou cestou domov. Rusom prísne bolo zakázano navštíviť Česko. Niektorí officieri, žiadajúci si videť Prahu, museli si brať pass do Itálie a len na zpiatočnej ceste mohli zaskočiť do Česka.

Spisovateľ tu spomína ešte moskovskú cestu Čechov roku 1867, návštevu Čerňajeva v Prahe, svoje zkúsenosti z terajšieho času a potom vykladá politické položenie.

Hovoriac o dvúch politických stránkach národa, prichodí k tomu, že v podstate medzi Staro- a Mladočechmi niet rozdielu: jedni i druhí jednako chcú obnovenie práv českého kráľovstva. K očakávaniam a žiadosťam českého národa, vyslovovaným v rečiach Riegrových, terajší mladočeskí dejatelia doložili len niekoľko výťahov z pôvodného aktu Karla IV. Český národ, keď raz osvedčil svoju vôľu, mohol by ponechať vedenie politiky i predošlým vôdcom, keby mohol dôverovať ich princípom a ideám. Staročesi majú svoje princípy a idey ešte z udalostí roku 1848. Palacký prvý formuloval historické povolanie Austrie. V svojom proteste proti frankfurtskému snemu on iste bol väčším Rakúšanom, než sám predstaviteľ Rakúska. On utvoril ideu; menej „vzdelané“ národy prelievali za ňu krv. (Pôvodca v zátvorke kladie: Jelačić.) To bolo roku 1848. Vzhľadom na vtedajšie Rusko možno obzvláštne ani neviniť Palackého. On umrel v predvečer veľkej osvobodzujúcej slovanskej vojny; obetí Ruska za Slovanstvo on nevidel. A na Riegra ony neúčinkovaly. Ešte v decembri 1886 v zasadnutí českého snemu Rieger bez najmenšej pochybnosti vysvetľoval svetovú úlohu Austrie: byť štítom

ıalých národností, rozpoložených medzi dvoma kolossmi, ruským nemeckým... Pri všetkej svojej politickej zkúsenosti Rieger už ávno zaostal za svojím národom. Nespokojnosť v národe rástla, onečne vyrazila pre „punktácie"... Na Staročechoch najjasnejšie kázalo sa vekové duchovné rabstvo českého národa, ktoré pri emeckej vede, škole a vôbec nemeckej obstanovke českého života eprestávalo ani vtedy, keď Česi začali otvorene pokladať seba ielen za „najvzdelanejší, najpokročilejší" slovanský národ, ale jediné a aspoň hlavné centrum slovanského povedomia. Staročesi ú predstaviteľmi slovanskej bezličnosti (bezličnosť, ruský výraz, namenajúci stav, v ktorom ztratená je osobnosť). Oni mnoho rozímajú o Slovanstve a jeho záujmoch, a súčasne sú spôsobní spravoať sa dľa ideálov Schmerlinga a Taaffa. Jestli český národ odrátil sa od nich, to svedčí o silách jeho, o jeho opravdovom sloanskom cite, ktorý Nemci neubijú, nevyničia. Cit tento živí sa ste pevnými historickými závetmi, prechovávanými na tajných iestach národného ducha, nedostupných pozorovaniu, no, možno i myslieť, na osvieženie jeho účinkovalo i nedávne oživenie ruskoeských pomerov, vyrazivšie sa v pozvaní na ruskú službu značého počtu českých pädagogov i v českej kolonisácii v Rusku, ajmä na Volyni. So špeciálne ruského stanoviska na tieto fakty ıožno hľadeť rozlične; ale v smysle utvrdenia mravných sväzkov eského národa, v smysle rozšírenia českého horizontu a osvieženia pretého českého vzduchu tieto fakty účinkovaly iste positívne. 'režil som pol druha mesiaca v českej dedine, beriem si smelosť o tvrdit. V tomto pomerne krátkom čase stretol som sa s niekoľými osobami, ktoré alebo majú rodinu v Rusku v službe a udržujú ňou neprestajné styky, alebo meškaly v Rusku buďto po práci, uď návštevou u svojej rodiny a známych. Všetci hovoria o Rusku oduševnením, a v tom ja rozhodne nemohol som videť nejakú úbeznosť oproti mne, lebo oni naskrze neskrývali ani to, čo na ich účinkovalo nepríjemne. Ich dojmy a pozorovania boly dlhý as všeobecným predmetom dedinských rozhovorov.

O slovanskom cite a slovanskom smýšľaní českého národa neıôže byť pochybnosti. Či dokážu sa hodnými dôvery národa terajší nladočeskí vodcovia — ukáže budúcnosť. Intelligencia je i teraz, apriek osvedčovanému a i faktami dokazovanému českému patrioismu, nielen dľa vkusov a prívyčiek, lež v mnohom i dľa pochopov ele nemecká. Ani u jednoho národa niet intelligencie v takej miere vojjazyčnej, ako u Čechov. Čech hovorí po nemecky i myslí po emecky; ako myslí, hovoriac po česky, najlepšie dokazuje synaktický stroj českého jazyka. Možno, Čechom podarí sa zmeniť toto; na každý spôsob je to omnoho ťažšie, než vynajsť jednolivé slová namiesto nemeckých. Touto dvojjazyčnosťou podmieňuje a pre českú intelligenciu ľahký, takrečeno nebadaný priechod jednoho jazyka na druhý. Dosiaľ ja pokladal som túto črtu zlou rívyčkou ruskej intelligencie; keď prežil som niekoľko mesiacov českej dedine, presvedčil som sa, že v nepomerne väčšej miere najú ju Česi. Najmä krásna polovica českej spoločnosti smýšľa

omnoho menej patrioticky, než mužskí. Slúži Čechom ku cti, že začínajú už chápať vážnosť ženskej výchovy. K. Adámek na pr. medzi slabými stránkami spoločenského života českého spomína, že ženské nezúčastňujú sa v národnom boji, keď i tak chybujú v ňom šľachta, vyššia hierarchia a birokracia. (Z naší doby. IV, 153). Od slov prechodia už i k dielu, k zakladaniu ústavov... Videl som české devy nielen teoreticky, lež i prakticky obznámené s ruským jazykom. Horlive obznamujú sa s ruskou literatúrou, a kúzlo krajších ženských typov ruských u nich sľubuje v budúcnosti veľmi mnoho.

Čo týka sa pritiahnutia v české kadry šľachty, vyššej hierarchie a birokracie, to pri obyčajnom chode diel nemožno očakávať ani v oddialenej budúcnosti. Ťažko i predstaviť si, v akej mravnej závislosti nachodí sa Čech, postavený v austrijskej štátnej službe. Vo všetkých svojich druhoch a na všetkých stupňoch austrijské úradníctvo predstavuje vzornú školu úplného národného pozbavenia osobnosti (obezličenia). Austrijská armáda vojenská i občianska — to sú nielen stĺpy, lež i školky austrismu. Na ne Čechom, ani iným Slovanom počítať nemožno. Strany duchovenstva spisovateľ obáva sa, že z terajších seminarií nevyjdú noví Kamaríti, Vinařickí, Markovia, Jablonskí, ani Štulci, a o aristokracii hovorí: Čože je Česko a čo sú Česi pre všetkých tých Gallasov, Trautsmandorfov, Thunov, Hohensteinov, Holtzov, Liechtensteinov, Aldringenov, Ditrichsteinov, Schönbornov, Piccolominich, Koloradov, Villanich, Karettov, Defourov, Buquoy, Lamboy, Marradasov atď.! Pre niektorých, interessujúcich sa o Česko i Čechov a i preukázavších isté služby národnému znovuzrodeniu, ako Kolovrati, Sternbergovci, Schwarzenbergovci, Clam-Martinici, Taxisi, možný je len staročechism, lebo len ten môže byť trpený i protegovaný dvorom, hierarchiou a aristokratickou kamarillou. So všetkým týmto spojuje každého aristokrata tisíc sväzkov, pretrhnúť ich môže len neobyčajný um a pevný charakter, a jednoho i druhého česká aristokracia, ako všeobecne sa tvrdí, má málo. Ostatne ani nejde o aristokraciu. Vyjmúc snáď Anglie, nikde nehrá ona teraz vynikajúcu činnú rollu, a spoločnosti z toho nielen že nemajú ujmu, ba sú zdravšie a cíťa sa lepšie.

V rozprave prof. Filevića tu nasleduje niekoľko kritických poznámok. Mračné sú poznámky o mladom pokolení českom a vôbec západno-slovanskom, študujúcom na vysokých školách. Dúfajme, že tu všeličo napraví menovite šťastlivý pokrok v rozvoji slovanského sveta.

II.

I dľa geografického položenia, i dľa historickej minulosti Česko zaujíma prvé miesto medzi západno-slovanskými zemiami. Tento krajný severo-západný uhol Slovanstva, ktorý s plemenným pásmom spája len neveľká moravská úžina, je prirodzeným bojišťom europejským. Na veľké vojenské značenie českého územia ukazujú vojny

husitské, tridsaťročná, sedemročná, napoleonovské, austro-pruská. Majúc na zreteli toto značenie českého trojuholníka, Nemci i osvedčujú priamo, že za nijakú cenu nepustia ho zpod sfäry svojho vlivu, a toto je veru príčina omnoho silnejšia a prirodzenejšia, než historické právo Nemcov na Česko.

Historická minulosť tiež rozhodne vylučuje Česko z radu ostatných západno-slovanských zemí. Po krátkej počiatočnej periode slovanskej samobytnosti Česi na dlho sväzujú sa s nemeckým cisárstvom, tratia zvláštnosti samobytného slovanského stroja, už v XIV. století Karol IV., „otec vlasti“, volí si Prahu za centrum budúceho nemeckého štátu, ku sklepaniu ktorého vynakladá všetky sily, ale skoro za týmto odsúdené na národnú záhubu Česko dvíha sa v celej sile na záštitu svojej národnosti a jazyka. Husitská perioda predstavuje takú náruživú snahu k zachráneniu samobytnosti, také jasné a silné ukázanie slovanských základov národného života a konečne taký heroismus mučeníctva, že rozhodne nemožno dopustiť, aby to všetko poslúžilo len... k väčšiemu prospechu nemeckého molocha. Terajší pozorovateľ českého života nemôže nezbadať pokračovanie historických tokov, podmienených menovite dvoma ukázanými okolnosťami. Ovšem, ďaleko nie v jednakej miere idú tieto dva toky, no že sú tu i teraz, o tom sotva možno pochybovať.

Celé pohraničné česko-nemecké pásmo predstavuje tohoto času temer čisto nemecké územie, ktoré najmä na západe a severe preniká hlboko do krajiny. Ešte za nebezpečnejšie treba pokladať štyri nemecké oasy, ležiace na česko-moravskej úžine. Jestli považime, že nemecká kolonisácia tohoto času namerená je na Moravu cez Šternberg, Olomúc a Brno, že tieto moravské punkty majú byť akoby druhou liniou nemeckých stráží, hroziacich odrezať Čechov od ostatného Slovanstva, nuž nebezpečenstvo ukáže sa veľmi serióznym. Nemci konajú svoju vec s úplným vedomím jej vážnosti. Na komerse v Brne Chlumetzky hovoril medziiným: „Brno konalo za celé veky veľkú historickú missiu. Ako sídlo markgrafstva moravského, ono bolo najlepšou prednou strážou germanismu proti Slovanstvu. Keby slovanská vlna zachvátila Moravu i Brno, federácia stala by sa v Austrii neodolateľnou; kadenáhle Morava dostane sa do rúk Slovanov, my budeme cele odrezaní od punktu, ku ktorému gravitujeme teraz: na miesto Viedne stane si Praha.“ Iný nemecký vodca roku 1885 poznamenal: „Aby sme udržali Moravu v svojich rukách, my nenaľakáme sa ani revolúcie.“ Takým činom v pomere Čechov oproti Nemcom stretáme sa i s historickým dedictvom vekov, lebo i za Podebrada nemeckými ostaly Cheb, Kadan i Most, a na Morave Brno, Znojmo a Jihlava neuznaly Jura, i s terajšími úsiliami germanismu udržať pod nohami pôdu na slovanskej zemi. K vôli tomuto cieľu Viedeň a Berlín podajú si ruky. Predstavitelia austrijskej vlády, neprajúc pangermánskym túžbam Nemcov na severe a západe Česka (na pr. v Liberci), veľmi blahosklonne trpia ich prejavovanie na Morave a v Sliezsku, kde „Wacht am Rhein“ je temer národná pieseň a na spoločenských slávnosťach černo-žltých farieb

ani nevídať. *Oddanie Slovenska na zjedenie Maďarom má za cieľ väčšmi rozšíriť a opevniť nemecký front a v špeciálnosti definitívne zabezpečiť isolovanie Česka.*

Spisovateľ ďalej vysvetľuje česko-nemeckú borbu menovite od roku 1884, keď Herbst bol vystúpil s návrhom o utvorení národnostných okresov, a tak prichodí na otázku o právach českej koruny.

Nejdeme — hovorí — týkať sa otázky, či Česko bolo lenom Nemecka zajedno s ríšskymi nemeckými zemiami, ako tvrdia Nemci; alebo že položenie Česka bolo cele osobitné, ustanovovalo sa len osobnými pomermi českého kráľa, ako ríšskeho voliča a čašníka, ako hovoria Česi. Otázka táto, čisto teoretická, nemá reálneho značenia, je vyzdvihnutá cisárom Francom roku 1806 a napokon po vytvorení Austrie z Nemecka je definitívne sotretá... Zaprášené pergamenty ztratily teraz všetok smysel a význam, a ukazovanie Nemcov na svoje historické právo je najmenej neodôvodnené. To právo je pochované definitívne a do jeho hrobu samy nemecké ruky vbily klin.

Prejdeme k druhej stránke otázky: k positívnym právam takzvanej sväto-václavskej koruny. Už povedal som, že v tejto otázke sú všetci Česi úplne jednomyseľní. V českej dedine presvedčil som sa, že idea o právach sväto-václavskej koruny nie je cudzia ani najposlednejšiemu českému nádenníkovi. V tejto otázke český národ stojí družno ako jeden človek. No spolu s týmto, prečitujúc reči českých rečníkov, besedujúc so známymi Čechmi, vnikajuc v námietky Nemcov, ja vždy mal som ťažký pocit nejasnosti, ťažký preto, že sa mi vždy tak videlo, že horliví rečníci oboch strán rozjímajú o všetkom, len nie o veci, že jadro otázky náročky nechávajú na strane. Jestli oddelíme parlamentárnu obstanovku, nepodstatné rečnícke prídavky, dodávajúce rečiam ostrotu a pikantnosť, nuž terajší česko-nemecký spor môže urobiť taký dojem, ako by dvaja protivníci rozzúrení hnali sa jeden na druhého nie mečmi, lež zotletými pergamentnými kartami. Všetky parlamentárne reči, i predošlé i terajšie, sú vlastne historickým kommentárom týchto kart. Pocit je tým ťažší, že je neprirodzeno, ako advokáti a praktickí mužovia stávajú sa výlučnými teoretikmi; úplne obchodia praktické otázky o formách a spôsoboch uskutočnenia svojich žiadostí. Práve na toto, t. j. na tie formy a spôsoby, neukázal jasne ani jeden z českých vodcov. Všetky reči o právach českej koruny, počnúc od Riegrových až po reč J. Grégra a Masaryka, vlastne nie sú parlamentské reči, ale akademické lekcie. Nemcom omnoho menej možno vytýkať túto teoretičnosť. „Proti právam českej koruny — hovoril Schmeykal — budeme sa brániť do poslednej sily menom jednoty všetkých Nemcov v Austrii. Náš cieľ je rozdelenie okresov dľa národností, rozdelenie najvyššieho krajinského súdu, školskej a hospodárskej krajinskej rady, konečne i rozdelenie snemu, t. j. zákonné potvrdenie princípu národnej rozdielnosti v Česku.“ Ináče hovoriac, Nemci ukazujú nie toľko na historické práva, koľko na práva národnej menšiny, ktoré v podstate sotva môžu zavrhovať i Česi. Toto je zcela jasné a určité postavenie veci: ukázanie na

skutočné fakty, s ktorými politikom predo všetkým a najhlavnejšie treba počítať.

Českí rečníci ukazujú na korunáciu, a iste tak predstavuje si riešenie otázky i massa národa. Dopusťme, že korunácia sa vykonala. Čo môže ona zmeniť vo vnútornom položení Česka? Okrem ustanovenia niekoľkých prídvorných hodností, vyznačení niektorým vyšším úradníkom a slávnostnej illuminácie Prahy nemožno si predstaviť rozhodne nič, čo mohlo by sprevádzať akt, tak náružive očakávaný Čechmi. Vnútorné pomery, t. j. nesmieriteľnosť snáh a ideálov väčšiny a menšiny obyvateľstva, nemôžu sa zmeniť, ostanú také isté, a nasledovne i po korunácii otázka zostane v plnej sile. Nuž v tom javí sa ťažké historické dedictvo Česka, nielen neshladené vekami, ale naopak bezprestajne zaostrujúce sa. Osud sviedol na českej zemi dve plemená, interessy ktorých sú nielen nepriateľské, lež rozhodne nesmieriteľné. Čím dlhšie žijú ony spolu, tým silnejšie ukazuje sa rozdeľujúca ich priepasť. Českí Nemci, pokladajúci Česko za svoju otčinu, musia sa cítiť v tejto svojej otčine nanajvýš nedobre. S prebudením veľko-nemeckých ideí, so založením novej nemeckej ríše a so súčasným zmocnením česko-slovanského elementu v Česku, s ponechaním mu istých práv, českí Nemci začali hľadeť na Austriu len ako na „dočasný prístav“. Dľa slov jednoho rečníka, „oni plnia povinnosť oproti svojmu panovníkovi, ale ctia a ľúbia nemeckého cisára.“ Všetko toto je tak prirodzené, že sotva mohlo by byť ináče. Nová ära v Austrii, pri sjednotenom, vencami víťazstva ozdobenom a plnom nádejí Nemecku, postavila austrijských Nemcov do najťažšieho položenia. Obzvlášte museli ho pocítiť českí Nemci, včerajší páni krajiny, s pýchou pozeravší na ňu, ako na svoj výboj v mieri. Vyňatie Česka zpod sfäry nemeckého vlivu zdá sa byť Nemcom rozhodne nemožným. Za Nemcami austrijskými, pochopiteľná vec, stoja všetci ostatní Nemci, mocou určitej idei pangermánskej solidárnosti. Znovuzrodené Česko, nástojac na svojom štátnom práve, hádže rukavicu celému nemeckému národu.

S akýmiže ono silami vystupuje do boja? Pergamenty necháme na strane. Rekrútov nedať, daň neplatiť, keď sú v passívnej oppozícii, Česi nemôžu. Treba ešte povážiť už spomenuté stopy nemeckého vlivu, rozdelenie na stránky, nejasnosť konečných cieľov, aby sme si predstavili všetku skutočnú ťažkosť terajšieho položenia Čechov. A medzitým to všeobecné národné vzbudenie, tá nezvratná viera, prechovávaná v hlbine duše každého Čecha, že sväto-václavská koruna musí jestvovať ako fakt, ako niečo živé, a nie museálna pamiatka, tá silná patriotická vôľa, ktorú tak živo cítiť u Čechov — všetko to prichodí ako niečo skutočne silné, živé a nepominuteľné. Mne, opakujem, všetko toto videlo sa znovuzrodením starého husitského ducha, novým zjavením borby Čechov s celým nemeckým národom. Terajší stav Česka menovite preto je zaujímavý, že pri vnímavom pozorovaní českého života nemožno zapudiť myšlienku, že si prítomný počiatku idejnej evolúcie nesmiernej vážnosti a značenia. Terajšia doba je ovšem priechodná, a, ako každá priechodná doba, je ťažká, boľastná.

Jest v otázke o právach českej koruny jeden punkt nanajvýš vážny, majúci hlboké životné značenie. To je protest proti vklúčeniu Česka do nového štátu — Cislajtánie, utvoreného so zavedením dualismu, inými slovami, protest proti celému stroju terajšieho austrijského štátu. Základ k takému protestu dávajú Čechom zaprášené listiny, ktorými i bojujú predstavitelia Čechov v krajinskom i ríšskom sneme. No toto formálne právo, táto archäologická nulla dostáva cele iné značenie od toho, že pred ňou stojí nepochybná jednotka v zrejmých a citeľných ťarchách, navalených na austrijských Slovanov celým strojom austrijského štátu, odsudzujúcim Slovanov k službobnému položeniu. České štátne právo je čosi veľmi abstraktného, no želanie národa „byť v svojej vlasti šťastlivým a svobodným, byť pánom svojho položenia“ — ako vyslovil sa podřípsky tábor — to želanie je i spravedlivé, i zákonné, a keď dosiahlo istej sily i v cite i v povedomí, ono stáva sa aktívnym motívom, predstavujúcim už nie archívny dotaz, nie sen, nie fantásiu, ale positívny faktor, s ktorým treba počítať. Otázka o právach koruny spojuje nepriateľské české stránky, má silný vliv na Moravu, vždy viac a viac primykajúcu sa k Česku, znovuzrodzujúcu sa v svojom slovanskom povedomí, a čiastočne i na Sliezsko; otázka táto zdesaťnásobňuje sily Čechov, stavia ich na vynikajúce miesto, kde obracia sa na nich pozornosť. Sila a značenie otázky nie je v zaprášených dokumentoch, ale v zákonných a spravedlivých žiadostach prebudivšieho sa a dovolávajúceho sa ľudských práv národa. V tomto smysle značenie otázky prechodí ďaleko za hranice územia českej koruny. Českí vyslanci, bojujúc v ríšskej rade starými dokumentami, budia slaviansku myšlienku a cit v iných slovanských národoch Austrie. Otázka o právach českej koruny takým spôsobom môže byť zástavou, okolo ktorej sgruppujú sa ostatné slovanské národy Austrie. V tom je jej životná sila, a najlepším dôkazom tejto jej sily je pravidelnosť evolúcie otázky v poňatiach samých vodcov českého národa, počnúc od Riegra až po Vašatého. Charakter tejto evolúcie nie je ťažko spozorovať: najprv Čech — nie deuč-böm, potom Čech — Slovan, nie austrijský partikularist. Posledné události v ríšskej rade, najmä incident s vyslancom Mengerom, ukazujú veľmi jasne, že i tejto doby borba Čechov má smysel slovansko-nemeckej borby.

Či udržia sa Česi na výške, či budú mať dosť trpelivosti a nástojčivosti, či nedajú sa sviesť nejakou šošovičnou misou, ktorú vynachodiť sú takí majstri viedeňskí diplomati, — ukáže budúcnosť. No v tom smysle, ako nám predstavujú sa práva sväto-václavskej koruny, uskutočnenie ich trebárs je spojené s neobyčajnými ťažkosťami pre borbu s celým nemeckým národom, trebárs pri obyčajnom chode vecí je sotva možné v bližšej budúcnosti — trpeť však a čakať pri parlamentárnej horúčke a stránkach je vec neľahká — idea českej koruny predsa nie je politická kvadratúra kruhu; naopak, je sviazaná s dozrievaním slovanskej idei, so zmocnením citu a povedomia slovanskej vzájomnosti a všeobecnosti slovanských záujmov, predstavuje princíp životatvorný, vštepuje k sebe i úprimnú úctu i hlbokú vieru.

Podivná je táto česko-slovanská pôda! Stúpiš na ňu, obzreš sa dovôkola — všetko je temer cudzie a nielen v mestách, lež i na dedine. V dedine darmo budete hľadať sedliakov obyčajného slovanského typu: nemecká maníra holiť sa, nemecká odev, nemecké pípky: všetko to je tak cudzie ruskej predstave o dedine... „Vzdělaný národ, pokročilý!“ pomyslíš si, a bude ti smutno. Ale bývaš tam dlhšie, nadýchaš sa českého vozduchu, prizreš sa lepšie tým zdanlive nemeckým tváram, a uvidíš v nich čosi svojho rodného, rozhovory sblížia vás ešte viacej: v ideáloch a nádejach českého národa otvorí sa nemálo takého, na čo zplna ozve sa i ruské srdce... Ja vrátil som sa z Česka s citami iskrennej sympatie a hlbokej úcty k českému národu, k jeho nezlomnej energii a sile. Napriek všetkej svojej „vzdelanosti“ Česi dosiaľ neutratili elementárnu slovanskú silu a s jej pomocou v značnej miere pretvorujú cudzie formy, dodávajúc im nielen svoju národnú farbu, lež i svoj národný smysel. *J. Š.*

V Spojených Štátoch.

II.

Poľné hospodárstvo závisí tiež najviac od železničných spoločností. Na samom počiatku stavania železníc v Spojených Štátoch podujímavým privátnym spoločnosťam prichodilo vystierať čiary po krajoch neľudnatých alebo ešte vôbec neobydlených, po pustých priestranstvách alebo cez vysoké chrbty hôr: preto ich podniky ukazovaly sa takými nevýhodnými pre účastinárov, ale takými užitočnými pre krajinu, že kongress uznal za dobré posmeliť spoločnosti a dať im darom široké neobydlené zeme, ležiace pozdĺž projektovaných železničných linií a prináležajúce federáciam. Tak na pr. spoločnosť železnice Union Pacific dostala 13,000.000 akrov, Atlantic 42,000.000 akrov zeme. Keď železnice boly hotové, kolonisti začali sa osádzať vedľa nich, časť darom obdržaných zemí bola predaná alebo špekulantom alebo osadníkom, značná ich časť však dosiaľ je vlastnosťou dvoch alebo troch spoločností.

Majúc toľké priestranstvá zeme a predávajúc ju osadníkom alebo špekulantom, železničné spoločnosti cele prirodzene podrobily si poľné hospodárstvo. A nakoľko vo väčšine maly i monopol na odvážanie hospodárskych produktov, veliká moc sústrednila sa v rukách železničných kráľov, neobmedzene nakladajúcich so záležitosťami spoločnosti a s celou armádou pokorných agentov. Ako Bryce rozpráva, v sedemdesiatych rokoch v New Jersey všetko mala v rukách železničná spoločnosť Camden and Amboy. V New Yorku spoločnosť Centrálnej a v Pennsylvanii spoločnosť miestnej železnice majú veľký vliv na zákonodarné sbory i svojím bohatstvom, i tým, že milostive podporujú i ľudí i kraje, o tom už ani nehovoriac, že dávajú darom železničné lístky a spravujú hlasovanie svojich pod-

riadených. Brániť sa proti tejto plutokracii je veľmi ťažko. Severozápadní farmeri ustrojili veľké spolky a tak vymohli si vydanie niekoľkých zákonov, ktorými obmedzilo sa účinkovanie železničnej administrácie a ustanovila sa maximálna tarifa na prevážanie hospodárskych produktov. Mocné spoločnosti nechcely sa podrobiť týmto zákonom, pod tou zámienkou, že sú vraj v protimluve s konštitúciou jednotlivých štátov, no prepadly pred najvyšším federálnym súdom, ktorý r. 1876 uznal štátom právo obmedzovať také podniky, ktoré majú charakter monopolu. Vtedy železničné kompánie, odvolávajúc sa na to, že nemôžu voziť tovar so ztratou pre seba, vypovedaly stavanie nových, bočných železníc a tým spôsobom vo väčšine štátov dosiahly zrušenie takzvaných farmerských zákonov. Roku 1887, po dlhých debattách, bol vydaný federálny zákon, ustanovivší zvláštnu komisiu k spravovaniu obchodných pomerov medzi rozličnými štátmi, s právom regulovať spôsoby a ceny prevážania na železniciach. Spoločnosti protivily sa, no keď ustanovenie toto bolo uvedené do života, vtedy nenašly v ňom ničoho nebezpečného, ničoho, čo bolo by obmedzovalo ich dôchodky a vliv. Každej veci spôsob!

Moc železničných kráľov nemožno zlomiť v Spojených Štátoch, spravovaných dvoma politickými stránkami. Nebyť tohoto, železnice mohly by sa stať vlastnosťou celého národa, t. j. kongress mohol by uzavreť ich odkúpenie v prospech äráru. No hlavná prekážka tohoto rozhodného a jedine primeraného poriadku nie je v tom, že súvisel by s veľkými a ťažkými finančnými operáciami, veď Amerikáni majú k tomu i spôsobnosti i patriotismu dosť, ale v tom, že prevzatie železníc poskytlo by stránke, ktorá vtedy bola by navrchu, možnosť nepomerne zmocnieť, a síce tým, že do nesčíselných úradov osadila by svojich privržencov. Z odkúpenia železníc vytekaly by veľké národohospodárske výhody, no Amerikáni desia sa nevýhod politických. Oni ničoho neboja sa tak, ako prevahy jednej zo dvoch panujúcich stránok. Ujma, robená všeobecnému dobrobytu takým silným plutokratickým elementom, je krikľavá, ale možnosť pomoci temer vytvorená. „Plutokracia — píše Bryce — obyčajne bola považovaná za jednu z foriem oligarchie a za niečo, nesrovnávajúce sa s demokraciou. Ale v amerikánskej demokracii je veľmi silný plutokratický element, a preto, že zcela zaznáva sa konštitúciami štátov, jeho vliv nie je oslabovaný, ba stáva sa ešte škodlivejším. Vliv bohatstva prináleží k počtu tých nebezpečenství, od ktorých národu treba chrániť sa neprestajne, lebo ten preniká i do zákonodarných sborov, i do organisácie politických stránok, spôsoby však, ktorými účinkuje, sú práve také podvodné, ako mnohonásobné.“ —

Ešte v tridsiatych rokoch nášho stoletia nebolo pauperismu v Spojených Štátoch, a do posledného času veľkú republiku nemýlili sťahovalci, v akýchkoľvek massách prichodili na amerikánsku pevninu a akýkoľvek biedni boli. V tejto novej zasľúbenej zemi milliony ľudí nachodily široký priestor a tú svobodu pre produktívnu prácu, ktorá je iste skvelou stránkou demokratických

krajín. Teraz okolnosti zmenily sa. V duchu Amerikánov i za predošlých časov ukazovala sa silná snaha k vydobytiu materiálneho dobrobytu, no nemohla sa zvrhnúť, nachodila protiváhu. Rovnomerné rozdelenie majetku, chválené spisovateľmi ešte v tridsiatych rokoch nášho stoletia, bolo výsledkom ešte nenarušenej duševnej harmonie pracovníkov, vychovaných v prísnej mravnej disciplíne. Vliv duchovenstva a disciplína náboženských korporácií ešte i teraz zdržujú Amerikánov, nedopúšťajú stroskotanie mravného stroja ich spoločenského života a oslabujú zlo krajného rozvitia plutokracie; ale tej moci nemajú, že by mohly zastaviť to rozvitie, vytekajúce z mutného prameňa náruživostí a posilňované neprestajným prílivom cudzincov, neoduševňovaných nijakým ideálom, hnaných len za peniazmi.

Sťahovalci tohoto času slúžia len záujmom veľkých podujímateľov. Z máss, ktoré každoročne dohrnú sa do Ameriky, len menšina oddá sa samostatnému hospodárskemu zamestnaniu, väčšina ide na farmy, do priemyselných a obchodných závodov, na železnice atď. za robotníkov. Toto v značnej miere je následkom toho, že svobodných úrodných zemí už sa nedostáva, malý priemysel, vyjmúc niektorých remesiel, vytisnutý je veľkým.

Bryce opisuje rozdiel medzi robotníkmi domorodými a prišlými z Europy. Robotník, amerikánsky rodák, je dosť dobre vzdelaný, čítava noviny i nejaký týždenník náboženský a niektorý z mesačníkov. Mnohý úplne zarieka sa opojných nápojov. Ženy týchto robotníkov dlhšie chodia do školy a čítajú viac než mužovia. V nevelkých osadách Novej Anglie, i na západe, i v niektorých veľkých mestách, na príklad vo Filadelfii a Chikagu, lepší z robotníkov nadobúdajú si v predmestiach drevené domce s verandou a so záhradkou. Ich ženy odievajú sa s takým vkusom, že stretnuvší sa s nimi v nedeľu alebo v železničnom vagone pokladá ich za ženy, žijúce v dostatku. Cele iný typ predstavujú nájomní robotníci z europejských vysťahovalcov. Dľa slov Brycea, sú oni ešte pomerne nevzdelaní a nakoľko ešte nesliali sa s amerikánskym obyvateľstvom, nepodrobujú sa intellektuálnemu a mravnému vlivu miestnych okolností. Až na podiv držia sa jednomyseľne, dľa návodu svojich vodcov. Preto títo vodcovia majú veľkú váhu, môžu predpisovať svoje podmienky politikánom, uchádzajúcim sa o ich priazeň, pri každej takej príležitosti, keď sily dvoch hlavných stránok politických sú temer v rovnováhe. „Pritom všetkom — hovorí anglický spisovateľ — nebolo by spravedlivo uvaľovať na túto triedu obyvateľstva takú ťažkú zodpovednosť za nedostatky amerikánskej správy, akú neraz uvaľujú na ňu cudzí posudzovatelia, spoliehajúci sa na slová Amerikánov. V Spojených Štátoch pozorovať náklonnosť uvaľovať všetko zlé na sťahovalcov a menovite na Irčanov, podobne tomu, ako kuchárka uvaľuje na mačku zodpovednosť za rozbitú nádobu a zmiznuté potravné zásoby. Účasť sťahovalcov pri voľbách iste bola škodná vo veľkých mestách. No New York nebol rajom ani pred príchodom Irčanov, a veru nestal by sa rajom ani tak, keby všetci Irčania presťahovali sa z neho do San-Franciska." Čo lepší z europejských

robotníkov po 15—20 rokoch temer všade, vyjmúc väčších miest, dosahujú mravnej urovne a materiálneho dobrobytu rodených amerikánskych robotníkov, čoho vraj najlepším dôkazom je ich domášna obstanovka, t. j. „hojné pokrmy, slušná odev, čistota a komfort ich bytov, dobré mravy života a náchylnosť ich žien k čítaniu“. No jestli soberie sa táto hodná vrstva smetánky, zostane massa, ktorú možno nazvať len spodkom. Pravda, luza, nasháňaná vo väčších mestách, v New Yorku, Filadelfii, Chikagu a San-Francisku, nemôže byť pripočítaná k robotníckej triede. Ani nepozostáva ona zo samých cudzincov: v jej rôznoplemennej a rôznojazyčnej masse je mnoho negrov, i takých amerikánskych rodákov, ktorí zničili sa pijatikou, pritom všetkom, že väčšina pozostáva z rozličných europejských vysťahovalcov, Irčanov, Nemcov, Škandinávov, Francúzov, Talianov, Čechov, Poliakov a Rusov. Bryce hovorí, že temer všetci vysťahovalci tohoto druhu zaujímajú sa za to, aby opojné nápoje neboly vyňaté z obchodu. „Nemci radi pijú pivo a sú tej mienky, že v krajine, kde pozbavia ich tejto rozkoše, niet svobody; Irčania však nechcú, aby bol obmedzený obchod, v ktorom živú účasť majú ich rodáci.“ Medzi Nemcami, Poliakmi a Čechmi a zčiastky medzi Irčanmi maly vraj úspech idey kommunistické a socialistické.

„V osemdesiatych rokoch Ameriku zaplavily nové massy europejských emigrantov z východných častí strednej Europy; títo emigranti, vo väčšine prináležajúci k slovanskej rase, stáli na nižšom stupni civilisácie, než predošlí nemeckí emigranti, a poneváč hovorili jazyky, nesrozumiteľnými pre Amerikánov, podrobovali sa amerikánskemu vlivu ťažšie než Irčania. Iste možno sa obávať, že jestli neprestanú sťahovať sa do Ameriky v takom značnom počte, oni zachovajú svoje staré obyčaje, narušujúce spoločenskú slušnosť, nevyžadujúce komfortu, a budú prekážať robotníckym triedam amerikánskym dosahovať toho vyššieho stupňa vzdelanosti, ku ktorému ony temer všade ukazujú snahu.“ Nuž oni už budia obavy i v amerikánskej spoločnosti, lenže veru nie pre svoje obyčaje, „narušujúce spoločenskú slušnosť“. Amerikánski robotníci majú príčinu krivo pozerať na nich, keď si myslia, že títo, pracujúci za lacnejšiu mzdu, môžu podkopať ich dobrobyt. No v tom všetkom ešte niet pre nikoho priameho nebezpečenstva, a opravdové súperníctvo robotníkov, prichodiacich z východných krajov strednej Europy, ako i robotníkov čínskych, ktoré mohlo by podkopať dobrobyt domorodého robotníctva, nastúpilo by len vtedy, keďby lacná práca v Amerike už bola hľadaná, t. j. keď začaly by miznúť podmienky, zabezpečujúce dosiaľ v Spojených Štátoch dostatočný zárobok každému, komu chce sa robiť.

Ako Bryce pozoroval, tam skutočne menia sa pomery, nastávajú nové, nepriaznivé pre budúcnosť práce. Na západe už zaujaté sú temer všetky úrodnejšie zeme, okrem toho využitkovaná pôda lepších zemí už nebude dávať predošlú hojnú úrodu ani pri lepšom, t. j. drahšom spôsobe obrábania. Trebárs prevážanie produktov vtedy stane sa i lacnejším, ale povýšia sa ceny potravných článkov;

ťažšie bude zakladať farmy, z nich len s väčším kapitálom bude možno vyťažiť niečo; vôbec borba o existenciu stane sa ťažkou. A poneváč západ prestane odvádzať zbytok obyvateľstva z väčších miest, nuž tieto mestá budú veľmi obydlené; pauperismus, ktorý teraz zostáva v 6—7 najväčších mestách, rozprestre sa na široké priestranstvá, mzda pravdepodobne umenší sa a dostať robotu nebude ľahko. Kongress vo Washingtone už vydáva zákony, zatvárajúce prístup na územie Spojených Štátov priestupníkom, robotníkom, najatým kontraktuálne a vôbec ľuďom, ktorí tam mohli by byť na ťarchu; ale previesť tieto zákony je temer nemožno, keďže v okamžení vystupovania prisťahovalcov na breh nie vždy jest možnosti rozhodnúť, kto je priestupníkom, kto takým biednym, že by padol na ťarchu republike. Ešte ťažšie je získať platnosť takýmto zákonom preto, že nechcú ich mať ani špekulanti a politikáni.

III.

Bryce rozoznáva dve hlavné príčiny, pre ktoré nemožno postaviť hať prúdu sťahovalcov z Europy. Všemohúci kapitalisti žiadajú si lacných robotníkov. Česi, „Uhri“ a Poliaci robia vraj tak lacno v baniach Pennsylvanie, že asi také zárobky iste našli by si i doma, keby agenti paroloďných spoločností a kamenno-uhoľných závodov nevyklamali ich za oceán. Vina toho, že oni hrnú sa do Spojených Štátov, padá tedy na samých Amerikánov. Ale do Ameriky v massách ide i taký ľud, ktorý nie je nikým volaný, vábený. Lode každodenne vykladajú na breh takú sberbu, ktorá ťažkú robotu nemá ani na mysli. I doma chcú sa jej sprostiť, ako ťarchy, ako nákazy. Známa kongressová komisia Forda i konsulskí agenti Spojených Štátov uisťujú, že za oceán nehrnulo by sa toľko ľudu, nespôsobného udržať sa vlastnou prácou, keby v rozličných krajinách Europy nebolo spolkov, organisovaných náročky na to, aby posielaly do Ameriky ľudí ubiedených a, čo je ešte horšie, nenapraviteľných priestupníkov. V Bavorsku sám kráľ bol protektorom takého spolku; v Anglii a vo Švajciarsku k ich organisátorom prináležia osobnosti z vládnych kruhov. Tak na pr. vyšetrovaním vysťahovalcov v Bostone dokázalo sa, že štátni úradníci veľko-britanskí založili spolok, ktorý darom dáva karty na priechod do Spojených Štátov nielen ľuďom bezpomocným, lež i zkazeným, t. j. nielen žobrákom a kalikám, lež i zločincom, náročne vypúšťaným zo žalárov.

Spojeným Štátom hrozí, že ztratia svoj anglo-saský typ. Obyvateľstvo korennej anglickej rasy už nerozmnožuje sa tak, ako len pred šesťdesiatimi rokmi: preporodené v amerikánskom dobrobyte, ztratilo svoju predošlú plodnosť. S tejto stránky veľmi zaostáva za všetkými prisťahovalci. Dľa popisu roku 1880 vedľa 43,475.840 duší, narodených v Amerike, bolo 6,679.943 cudzieho pôvodu. Ale z týchto 43 millionov značný percent mal neamerikánskych rodičov; totiž: 573.434 osoby maly otcov Amerikánov, ale matky europejské ženy; 1,337.664 narodilo sa od materí amerikánskych a otcov cudzích; 13,011.646 osôb malo i otcov cudzích, i matky cudzie. A

tak temer 15 millionov duší, t. j. vyše štvrtiny obyvateľstva, narodilo i vychovávalo sa od rodičov neamerikánskych. Od tých čias, za 12 posledných rokov, tento stav ešte väčšmi zmenil sa v neprospech anglo-saského plemena. A je na považenie ešte i ten fakt, že cudzích žien nevydá sa toľko za Amerikánov, koľko z domorodých za cudzích mužov.

Vysvetlenie je v tom, že z Europy sťahujú sa zväčša mužskí. Z europejských prisťahovalcov pritom všetkom nie ktorémukoľvek pošťastí sa dostať za ženu Amerikánku. Amerikánky robotníckej triedy sú umne rozvité, rady majú sporiadané domáce pomery, pečlive vedú výchovu svojich detí i správu svojej domácnosti: ale práve preto nie kohokoľvek chcú za muža. Mnohí z prisťahovalcov sú prinútení hľadať si ženy v najnižších vrstvách bieleho obyvateľstva, ktoré spolu s týmito samými prisťahovalci tvoria proletariát veľkých miest, — alebo práve vziať si negritánku. No takéto miešané manželstvá sú najžalostnejším obrazom amerikánskeho života. Lebo niet temer príkladu toho, aby manželstvo bielych s negrami uzavrelo sa ináče, ako pri úplnej spustlosti bielych. Vo väčšine prípadov v takých rodinách je večná prostopašnosť, pijanstvo.

V New Yorku sú biedni najmä židia, hrnúci sa ta z Poľska a juhozápadného Ruska. Sú síce pričinliví, nepijú, ale žijú v špine. Obrábanie zeme nie je pre židov; oni nevydržali ani v kolonii na Martha Vineyard, kde istý amerikánsky filantrop vydelil im široké pole na záhradníctvo a ovocinárstvo. Krajčírstvo a čižmárstvo sú jediné remeslá, pri ktorých vydržia. Najlepšie zodpovedá im úžerníctvo a kupčenie. V tom sú virtuosi i v Amerike. Amerikáni odvracajú sa od nich, opovrhujú ich, prenasledujú, tak že židov netešia tu ani peniaze, oni túžia za svojím predošlým domovom. V Amerike niet ničoho urážlivejšieho, ako povedať o človeku, že žije ani neger. Predsa v New Yorku negri hromadne sťahujú sa z dolnej časti mesta, kde prv bývavali, do hornej, lebo ani oni, negri, nemôžu vydržať v špine, ktorú tam nakopili europejskí prisťahovalci, najmä židia a Taliani. Amerikánsky život vôbec vo veľkých mestách má najmenší vliv na prisťahovalcov, lebo tu tisnú, tlačia sa jedno k druhému inštinktívne, k vôli sebaobrany.

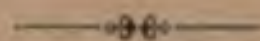

Hviezdam.

Hviezdičky moje milé,
nádherné neba skvosty!
ku vám sa vzdych môj nesie
z tej duše hlbokosti.

ó, zjavteže mi, zjavte
vy, večné zdroje krásy:
prečože v srdci mojom
tá snivá tichosť kási?

Veď nič ho nerozchveje,
a nič ho nerozruší —
len vo sne zdáva sa mu,
čo odbleskne sa v duši.

Len spletá, snuje, spriada
tie sníčky svoje bľadé,
a čo by vo sne rado,
v najtmavší záhyb klade.

I pieseň po odznetí
len dojem nechá zbľadlý —
sťa keď sa hviezdka drobná
v potôčku odzrkadlí.

Nuž zjavteže mi, zjavte
— znať veľká túžba v hrudi:
či srdce z toho snenia
sa nikdy neprebudí?

Veď — pošepnem vám, hviezdky,
vy, krásy večné zdroje!
tak tiché, ako zdá sa,
nenie to srdce moje!

Ľudmila Podjavorinská.

Filistrom.

To žiadna slasť, čo z duše mojej kypí,
bo otravuje srdce, um;
tam býva had, a ten to iste sipí, —
to nie je echo milých dúm. —
Ja bol som v pekle žitia na výskumoch,
kde veľký Dante cestoval:
kvet duše zvädol, túžby ležia v rumoch,
do duše satan tŕne sial.
Sial v dušu tŕne — srdce prebodajú
a oči vidia iba noc,
krv kvapká vrelá — city vypíjajú, —
či príde svetlo na pomoc?
Hej, boly časy, bolo v duši ruží,
sen každý — obraz krásny bol,
však prišiel mráz, a — smrť sa jemu druží —
sen — krásny obraz zapadol.
Kto tomu vina? Veď ja nežalujem,
lež spovedám sa: to môj hriech!

Lež ani seba, verte, neľutujem,
  pokánie moje — ten váš smiech.
Viem, čakali ste sladké opojenie
  z tej mojej duše: skvost a zvuk;
nemôžem za to: vám som na trápenie,
  a sám som tvorcom vlastných múk.
Bo kto mi kázal v pekle oheň hľadať,
  keď celý stojím v plameni?
Nemôžem, nesmiem od vás sústrasť žiadať...
  (Snáď došla by, lež — v kameni).
To moja vina, že ma duša bolí,
  — i boľasť predsa musí žiť —
dosť krotím seba: ticho v dobrej vôli!
  A čímže rany zahojiť?
Čo čujem z duše? Kási divná vrava:
  na výlet had sa vystrojil...
Nuž choď, hneď zjasnie moja biedna hlava,
  aj pre vás ešte zbudne síl.
To žiadna slasť, čo z duše mojej kypí,
  to jedu vrenie z mojich múk;
had kýsi sipel — a či ešte sipí? —
  Zo srdca čujem bôľny zvuk.
Nuž videl som vás, pekla tajemnosti,
  pocítil vaše plamene,
ja mea culpa! stonám — cesta k ctnosti —
  vy berte na mňa kamene!

Somolický.

Odpoveď.

Spýtali sa ma:
  »O čom Pán Boh žije?!« —
Chlieb pravdy žuje,
  čistú lásku pije.

Tvrdá tá pravda
  pod zubami praští,
až sa to nebo
  búrkou čiernou mrašti.

Tu i tu strúsi
  pár mrviniek z brady,
a svet sa strasie
  až hen po základy.

Nejeden vzal si
  za mak z nej do huby,
zahryznul do nej,
  vylámal si zuby.

Lebo len vzdorom
  titanovým zbočil,
a tvrdú pravdu
  v láske nerozmočil.

Z obrovskej kupy
  Bôh si smäd zalieva,
tou rujnou láskou
  srdce rozohrieva.

Napokon kupu
  hore dnom obráti:
»Napi sa, svete,
  len sa neochváti.«

Lež hľa, tam hviezda
  dol sa už krbáľa,
na lačno lásky s'
  reznej nastrebala.

Mesiac už sliepňa
  celý na smrť bľadý,
tára sa nocou
  a nevie si rady.

A tá zem, chúďa,
  hneď sa v kvieťa strojí,
hneď trhá s seba,
  šliape v nepokoji.

Tak, tak nám hynúť,
  duša moja drahá!
Z lásky bez pravdy
  niet trvania blaha.

J. D.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.[1])

Prodlévaje na Slovensku a vida, jak otevřenou náručí všude mě přijímají a podporují, odhodlal jsem se podniknouti dílo nejvýše důležité a dalekosáhlé, totiž sestaviti *spolehlivý popis všech slovenských nářečí.* Rozeslal jsem po Slovensku otazníky, všem,

[1]) Vidz 3. číslo Slovenských Pohľadov, str. 175–178.

jichž adressy pan red. J. Škultéty laskavě mi poskytnul a jiní doplňovali. Do těch otázek nestačil jsem, toť rozumí sa, zahrnouti celý obraz jakéhokoliv nářečí slovenského. Odpovědi měly mi sloužiti jen za rukověť k dalším otázkám, měly mě uvésti v písemný a bohdá i osobní styk se všemi těmi početnými, lidu a řeči jeho milovnými vzdělanci slovenskými, abychom vzájemně se podporujíce vytknutého cíle dosáhli.

Koncem února a začátkem března počal jsem archy rozesílati. Není tomu ani celý měsíc, a již mohu s radostí zjistiti, že podnik se daří a že účastenství mých nadějí nijak nezklamalo.

Podávám krátkou zprávu o arších, které dosud (do 24. března) vyplněny a mně zaslány byly, začínaje od západu.

Podle Šemberových Základů dialektologie československé (ve Vídni 1864), str. 67 náležely by obce: *Pernek* (Prešp.), *Čáčov* (Nitra), *Senica* (Nitra), *Sobotiště* (Nitra) do různořečí „bělohorského". Název *„bělohorské nářečí"* nachází se již u J. Kollára, Zpěv. I, 270. Za významné hlásky toho nařečí uvádí Šembera: ć (například dzíća, taćínek, chodzić), dále prý mluví se v infin. pec, sec, moc. Toho však na nižádném archu dosud nenacházím. Nářečí Pernecké popsal mi bedlivě dp. far. Ján Novák a počítá k němu následující obce: Bystricu, Mást, městečko Stupavu, Lozorno, Jablonové, Pernek, Kuchyňu, Rosbach, Sološnicu, Podhradí, Plavecký Sv. Mikuláš, Plavecký Sv. Petr. Popis nářečí Čáčovského obšírně a vzorně vyhotovil p. uč. Cyrill Gallay. Obsahuje prý obce mimo Čáčov: Sotinú, Rybky, Hluboké, Rohod, Dojčí, V. Koválov, Smrdáky, Častkov. Senické nářečí popsal mi dp. far. M. Braxatoris, Sobotištské dp. far. Pavel Beblavý, jenž pojímá do téhož nářečí: Senicu, Častkov, Čáčov, Rovensko a snad i Hluboké a Prítrž. Vezmeme-li za hlavní známky toho nářečí: *ci*, *dzi* místo *ťi*, *ďi*: tacičku, ludzí; *dze* místo *ďe*: na ledze, ve vodze; z místo *dz* v slovích: hovězí, pověz, cuzí; souhláskové *u* místo *l*: nevzau, nevzaua; *ja* v slovích: mjaký, mja, a podobně i *je* (ě): najvječí, pjet; sem místo som a některé jiné: pak arciť musíme uznati, že všechny svrchu jmenované obce podstatně do jednoho a téhož nářečí náleží, které dobře „bělohorským" nazváno jest, avšak jinými než Šembera vytknul vlastnostmi od sousedních nářečí se liší. Na jednotlivých arších vyskytují se některé nesrovnalosti, které postupem těchto studií se povyjasní. Hlavní úlohou nyní jest, vypočítati *všechny obce* do podrobna, které k témuž nářečí patří a tak hranice jeho určiti.

Do *různořečí Trnavského*, „tvrdého" (Šembera, str. 68), měla by náležeti i Stará Turá. Ukázky nářečí z toho města u Šembery není. Avšak jedna pověst u Dobšinského jest napsána „hovorom toho mestečka"; podal ji kdysi G. Pivko a „prezrel" Hostimír Šmid. Nyní z odpovědí, které p. uč. G. H. Schmidt spolu se slečnou Marinou Ježovou velmi pečlivě sestavili, vychází na jevo, že ukázka u Dobšinského v mnohých kusech neúplná jest. Abych zde jen některé důležité zvláštnosti vytkl; v Staré Turé — a tak prý s malými odchýlkami i v Kostelném, Vadovcích, Hrachovišči, Lubině a Bzincích — mluví se: jách minula, kedz nosilach, písalach, bolach,

dále: póm, póš místo pôjdem, pôjdeš, podobně bóm, bó místo budem, bude, dále infin. íćit, princit místo íti, přijíti. Vše to dosud známo nebylo. Jak důležita jest např. poznámka p. uč. Schmidta: „v piesňach radi predkladajú *j* pred samohlásky: joči, joče moj, juherská krajina!“ Tedy „v piesňach“, — ne v pospolité řeči, to jest rozdíl veliký.

Do téhož různořečí počítá Šembera i *Modru*. Mám popis nářečí, panujícího v Modre, Trlinku, Dubové, Senkvicích a Račišdorfu, dvojí: od p. učitelů Jána Izáka a Joz. Vody, pak od lékaře p. dra Jána Izáka. Mimo to připojena „rozprávečka“, kterou napsal švec Michal Bátovský. Řeč Modranská jest skutečně „tvrdá“: kone místo koňe, za nu místo za ňu, blíž místo bľíž, ony robá místo oni robjá atd. Avšak na druhé straně panuje celkom dosti důsledně *ci*, *dzi* a *dze* místo *ťi*, *ďi* a *ďe*: proci, zarmúcil, vidzel, ludzí, také opuscený, hledzá, dzúra. Některé nesrovnalosti budou míti příčinu v rozličném původě obyvatelstva, čemuž i různý poněkud kroj katolíkův a evanjelíkův tamnějších nasvědčuje.

To pravé „tvrdé“ nářečí jest *Brezovské*, jehož popis zaslal mi vd. p. far. Ján Leška. Tam vyslovují: dedina místo ďeďina, za nú místo za ňú, neznají *dz* vůbec, mluvíce hovazého massa, najvačie, madom potrený. Jediné povec bychom neočakávali, nýbrž spíše poves, jak npř. i české povéz se vyslovuje obecně povjes. Zajímavá zvláštnost brezovská jsou participia chodel, robel, učel, brázdel místo chodil, robil, učil, brázdil. Spisuje své „Příspěvky“ našel jsem podobná participia jen v některých krajinách Gemerských, Novohrad-Velkohontských, Spišských a Šarišských. Srovn. Beiträge str. 93—94. Nyní vidím, že taková výslovnost i na nejzazším západě se objevuje. Prosil bych, aby se na taková participia všude pilný zřetel bral.

Dolinu Bošáckou Šembera str. 69 klade do různořečí Dolnotrenčanského a podobně na moravské jeho mapě jde rozhraní mezi různořečím trnavským a dolnotrenčanským po návrší, které odděluje dolinu Bošáckou od Klanečnické. Na str. 131 čteme v ukázce Šemberově z Bošáce: tiché dédiny, pl. gen. sedlákou atd. To jest naprosto nesprávné, jakož to již z ukázek Dobšinského bylo lze částečně opraviti. Srovn. mé Beiträge str. 131. Nyní z archu, vyplněného od vd. sen. Joz. L. Holubyho, jenž mi i pět výborných obrázků krojových připojil, jde povaha o oblast nářečí toho zřejmě na jevo, ješto zaujímá obce: Bošácu, Zemanské Podhradí, Moravské Lieskové, Srnie, Haluzice, Bohuslavice, tedy obce nejen na Bošáci, nýbrž i na Klanečnici ležící.

Nářečí, jakým se mluví v *Bytči*, popsal mi rodák tamnější, vd. p. far. Joz. Badík. Z archu toho vidím, že také v Bytči vyslovují chodel, avšak prebudili. Důst. p. far. Badík podotýká, že v Trenčansku jest troje nářečí: okolo Trenčína prý vyslovuje se dať, dajťe, piťe; okolo Bystrice, Bytče, Žiliny: dac, dajce, pice; na Kysucách ale zarážejí prý do polštiny, mluvíce: dač, dajče, piče a podobně zní i měkké *ď* jinde *dz* a *dž*. V takové všeobecnosti věc již z Šembery známa byla: cílem nynějšího mého podniku jest,

přesně vyjmenovati všechny obce a osady, kde se vyslovuje *ť*, *ď*, a podobně všechny obce a osady, kde vyslovují *c*, *dz*, a konečně *č*, *dž*.

Velko-Ostratické nářečí podle vd. p. far. Jos. Kompánka jest obecné po celém „Záhoří". Na otázku mou, které obce do obvodu toho náleží, dostalo se mi poučení, že Záhoří obsahuje 64 slovenských obcí, jichž úplný seznam mi p. far. Kompánek laskavě sestavil. Jest to onen kout Trenčanské stolice okolo Bánovec, který od hranic Nitranských až po hory Junovec a Bask sahá a všechny obce přítoků Nitranských: Radiše, Bebrové a Svinice zaujímá. Dále sahá prý toto Záhorské nářečí do Nitry, dolinou Rudňanskou, až po V. Topolčany. Jestli a čím se nářečí Záhorské od sousedních nářečí odchyluje, není mi dosud známo. Podle odpovědí na mém dotazníku má velmi málo osobitých zvláštností; mimo *e* v slovech: meký, meso, veža, med atd. nenacházím dosud podstatného rozdílu mezi tímto nářečím a obecnou, spisovnou slovenčinou. Avšak snad při podrobnějším rozboru se rozdíly naléznou.

Odpovědi pp. uč. P. P. Zgútha z Mošovec, A. Kôrky z Necpal, kupce Jur. Maru z Kláštora pod Zniovem, theol. Kr. Chorváta ze Slov. Pravna zavádějí nás *do Turca*. Zde především slova, která mají hlásku *ä*, poutají mou pozornost. Zaznamenal jsem jednou v užším přátelském kruhu podle výslovnosti p. Žiaka (Somolického) tato slova:

po *b:* acc. sebä, tebä, žrjebä, obrábäl, žábä, bábä;

po *p:* päť, púpä, päta, nazpät;

po *v:* väža, väzba, väzať, svätý, kväčať, kväknúť, staväl, staväṅja, rozpráväl;

po *m:* mäd, zemän, smäd, mäký, mäso, vemä, zmätený, pomätený, avšak acc. ma;

po *k:* käčka (ale kačka = kačena), kädí sa, kädiť, kärovať, kämen, käziť, skäza (také skaza);

po *g:* gäder (dolina při Blatnici), gäťe, gärbjar, gätelina;

také po *s:* húsä, ale bez měkkosti souhlásky *s*, avšak prasa, a podobně kura.

Nejsou to zajisté ještě všechna taková slova. Neboť hned z archu od p. uč. Kôrky vyplněného lze dodati: trápä, vädnú, najväčie, hovädzie, ľúbä; dále väzenie, väzia, käd (dým), jichž kmeny již nahoře vytčeny byly. Z archu theol. p. Kr. Chorváta ze Slov. Pravna, jenž velmi bedlivě si při popise počínal, možno přidati: chlapä, bábä i bäbä, pamäť, plemä, päsť, semä, temä, zgarbä, käde a kädekoľvek, mädliť, triafäť, krívät, kremä, krúpäj. Výslovnosť hlásky té jest v Turci podle mého sluchu taková, že *a* silně převládá, že předcházející souhláska jest měkká a souhláska *e* jen polovičně slyšitelna jest, asi p^{e}ať. Proto Somolický vždy rýmuje *ä* s *a:* hľadať — zvädať (Na svite 20) ľad, — smäd (21), svätý — rozožatý (27), padla — zvädla — schladla (63), ukradol — zvädol (93). Hurban Vajanský např. tak důsledně si již nevede; u něho nacházíme sice bas — väz (Verše 11), chladná — smädná (21),

znätku — poriadku (35); avšak i bremä — drieme (40), v lete — päte (49), zjedným — smädným (26) atd.

Jiná zajímavost turčanská jest *dž*: cvendží, sádže, hádže (Necpaly). I zde bych si přál úplného seznamu takových slov a obcí, kde tak vyslovují.

Z *Tekova* obdržel jsem popis nářečí, jež se mluví v Vieske, Ladomeri, Podhradí, od vd. p. far. Martina Husky. Nářečí to tím snad nejvíce vyniká, že tam *každé l*, tvrdé i měkké, proměňují v souhláskové *u*, tedy nejen: ňeviďeu, o pounoci, zuoďej, nýbrž i douinou (dolinou), chuieb (chlieb), hňiuiak (hňiljak), ba i na začiatku slov. P. far. Huska píše: na tej úke (lúke) a uďí (ljudí). Byl jsem však ústně upozorněn, že i v těch slovech slyší se napřed souhláskové *u*, tedy uudí, uúke, čili jak nynější indoevropský jazykozpyt to označuje: uúke, uudí. Snad při bedlivém pozorování i toto souhláskové *u* bude dvojí, tvrdé i měkké.

Nářečí obecné v Uderiné, Lovinobáni, Mýtné, Dobroči, Kotmauové, Podrečanech, Vjeske, Tomášovcích a Vidiné v *Novohradě* popsal mi velmi pilně p. stud. theol. Julius Bodnár. Chválím si obzvláštně úplný seznam slov s *ä*, z něhož vysvítá, že nářečí Uderinské stojí asi na témže stanovisku jako turčanské; *ä* se vyslovuje „ako a + e naraz vypovedané, len že sa *a* lepšie môže rozoznat", pouze po retných a hrdelných souhláskách. Podobně i slova s *dz* úplně sestavena a i tu máme tentýž úkaz: shoda celkem s nářečím turčanským. Jsou to participia od sloves na -dit: prirodzený, urodzený, pak iterativa těch sloves: prevádzať, posudzovať, pak některá nomina subst. a adj.: chuodza, cudzí atd. K tomu přichází ještě uvládzem, infin. uvládnuť, jakožto osobitný úkaz. Konečně i všechna slova sestavena, která mají hlásku *uo:* buob, buoľ, nuota atd.

Z nářečí *Radvaňského* (Zvolen), které mi popsal vd. p. far. M. Braxatoris, vynímám jen gen. do Bystrici, do práci, lokál v ďeďinky, plur. acc. sliepočke, protože jest na nejvýš důležito, určiti hranice, jak daleko tato po Slovensku velmi rozšířená zvláštnost sahá. V *Dobronivé* (Zvolen), jejíž nářečí mi bedlivě popsal vd. p. far. Ján Slávik, vyslovují na konci slov pravidelně *n* za *m:* son (také som), ňebuďen, šeckýn učiťelon, mädon a maslon atd. Ještě důkladněji vnikl týž vd. p. farár Ján Slávik do svého rodného nářečí *Dačo-Lômského*, které v užším smysle slova jen na Horním a Dolním Dačo-Lômě a na Sucháni obecné jest. Tam naopak na konci slov místo *n* vyslovují *m*, široké *y* zaměňují hláskou *e*, tak vyslovenou, jakoby před ní předcházelo kratičké *a*, dlouhé pak *ý* zní tam jako *ej:* minułej tejžďem, tvrdé l, které jasně rozeznávají od měkkého (muži prali, žene prałe), před souhláskami a na konci slov zní jako *u:* bežau, ceuki (celky), infin. konečně zachovává *-ťi:* hádzati, ihrati atd. Nemohu než opět vysloviti přání, aby se hranice těch zvláštností co nejpřesněji určiti nám podařilo. Dačo-Lôm náleží do krajiny, v níž bydlí „vrchovci", jichž nářečí a kroj co nejbedlivěji snažil se mi popsati velect. p. merník Michal Algöver.

Obzvláštně cenný jest úplný seznam obcí „vrchovců", protože tvoří na jihu zároveň národopisnou hranici slovensko-maďarskou.

Také z *dolní zemi* dostalo se mi již odpovědí, a sice od staříčkého vlastence, prof. Štef. Koreňa, ktorý mi Sarvašskou slovenčinu bedlivě popsal. Sarvaš prý založili Slováci r. 1723, přistěhovalí z horních stolic: z peštianské, novohradské, turčanské, liptovské; v tomto století přibyli ještě vystěhovalci z šarišské stolice, od Bardiova. Nářečí Sarvašské takové pestrosti neukazuje; jest to celkem obecná slovenčina, s několika málo odchýlkami: *e* místo *ä* hovedzie meso, peť rokou, žriebe atd.), gen. dobriho, cudziho, lok. na tej lúky, v zahradky, partic. chodiu, pribehou atd. V připojených „písních Sarvašských dívek" nacházím dále: gen. z tej voďe, z tej žeňe, plur. diovke, sirôtke, rúčke, obzvláště pak kaplám (kaplán), edom (jeden). Nejbližší obec slovenská jest Čaba, tam však prý již v mnohých věcech odchýlně mluví. Kroj Sarvašský nejen popsán, nýbrž roztomilým obrázkem také znázorněn. Kéž všichni tak učiniti si neobtěžovali.

Z *Liptova* došel arch, vyplněný od vd. p. far. Jána Šimkovice, na němž nářečí osad Hybbe a Kokavy popsáno jest. Ačkoliv jsou to obce později poslovenčené, nenacházím přece nijaké stopy cizího vlivu. Avšak dlužno další popisy vyčkati. Pokud z archu, na němž p. učitel Rehor Uram nářečí Sv.-Mikulášské popisuje, souditi lze, shoduje se nářečí v Hybbe skoro úplně s nářečím Mikulášským, které prý panuje v Mikuláši, Vrbici, Palucke, Demänové, Ondrašové, Ploštíně, Illanově, Okoličně, Smrečanech, Vitališovcích, Stosicích, Porubě. Také nářečí Sielnické, které vd. p. far. Ján Cimrák popsal a které jest — mimo Sielnicu — obecné v Brnicích, Kvačanech, Matiašovcích, nevalně se od zpomenutých již nářečí liptovských liší. Jen výslovnost hlásky *ä* kolísá, tak že vedle sebe lze najíti: staväjú, stâvajú a stavejú a tomu pod. V Sielnici tuším panuje ještě silně hláska *ä*, kdežto dále na východ hláska ta zní spíše jako *e*. Nářečí Sliačanské, jež mi vd. p. far. A. Hlinka pěkně popsal, od Sielnického základně se liší. V Sliači, Prostřední, Vyšní a Nižní, vyslovují jen *e*: hovedzie meso, največje, na veži, peť rokou; dále *u* místo *v* před souhláskami: ouce, prauda, dáuky; *u* za tvrdé *l*: o pounoci, maua som, buato, čuovek atd., někdy i za měkké *l*: vouáko (voľako), čuo vám daui, na vojnu ho vzaui. Tentýž vd. p. far. A. Hlinka popsal mi, pomocí jednoho rodoľuba, i rodné své nářečí Černovské. Obec ta leží sice ještě v Liptově, avšak nářečí její již velmi značně se různí. V Černové za každé měkké *a* mluví *ä* a *ǎ*: medzä, sadzä, oni robǎ, držǎ, tešǎ atd. Zvláštnost: šägǎ tebe dám = však já tobě dám, dámǎ tebe = dám ja tobě, vadǎ nedbám = veď já nedbám atd.

Jak důležity jsou otázky mé po věrovyznání, živnosti, usedlosti, kroji obyvatelstva slovenského, dokázaly mi hned první dva archy, které jsem ze Slovenska obdržel. Vyplnil jich p. Dr. Sam. Daxner v *Tisovci*. Na jednom archu popisuje nářečí Tisovské, na druhém

nářečí obce tisovského Hámoru, která čítá asi 800 čistých Slováků. Obě nářečí v podstatných věcech se rozcházejí. Jak úkaz takový si vysvětliti, maje pouhý popis nářečí před sebou? Avšak čítaje, že Tisovjané jsou evandělíci, Hámorčané katolíci, že oni zemědělstvím a průmyslnictvím, tito bánictvím a hámornictvím se živí, že Tisovjané od nepaměti tam usedlí jsou, kdežto Hámorčané někde od Štiavnice se přistěhovali atd., nabývám klíče ku pochopu všech rozdílů jazykových. Proto příležitosti té opět používám, abych všem odpovědi na otázky své co nejvíce na srdce položil.

Gemerských nářečí počítá se mnoho a věrný jich popis nemalých snad nám způsobí obtíží. Proto vítám takové pěkné práce, jako jest popis nářečí Ratkovského od p. uč. Cyr. Gallaye a V. Revúckého od vd. p. far. Lud. Reussa s nelíčenou radostí. Jak vidím, shoduje se nářečí Ratkovské skoro úplně s oním, které jest obecné v blízkém Sirku. Srovn. Slov. povesti vyd. Škultety a Dobšinský, v B. Štiavnici 1860, str. 456 a K. J. Erben, Sto proston. poh. V Praze 1865. Lad. Bartholomaeides (Not com. Gömör. Leutschoviae 1806—1808, str. 659) dí: „Coetui eorundem sanctiori (totiž ev. fary a školy Ratkovské) etiam vicinae villae Repas, Szuha et Poloszka conjunctae manent." Podle toho bude snad nářečí Ratkovské rozšířeno i po těchto obcích. Vd. p. far. Reuss počítá k nářečí V. Revúckému: Ratkovou a okolí, Bystré, Jelšavu a okolí, Štítník s okolím. Avšak nářečí Ratkovské od Revúckého v mnohém ohledu silně se různí. Tak mluví se ve V. Revúci: s velkó radostó, hodiny, ludí, z celé dediny, infin. metat, byt, hadat, vzät atď., kdežto v Ratkové vyslovují: s velikó radoščó, hodžiny, ludží, z celé dedžiny, chodžič, podžívač atd.

V západním koutě Gemeru, na samé hranici Zvolensko-Novohradské, leží obce: Lom, Dolina, Kysuca, Ďurkovka, Polanky a Drapsko, jichž nářečí mi popsal vd. p. far. Ondřej Rojko. Nářečí toto tím snad nejvíce zajímavé jest, že se velmi málo od obecné slovenčiny odchyluje, npř. vyslovují: meso, peť rokou, najvetšjé, do vezeňja atd. Tomu prý dříve tak nebylo. Obyvatelé v Lomě a Drapském jsou prý potomci přistěhovalců Oravských, od samých hranic haličských, a mluví ještě dosud mezi sebou slovensko-polsky. Po té stopě třeba jíti dále. Obec Lom povstala, jak podotýká vd. p. far. Andr. Rojko, r. 1799, ostatní asi od r. 1750—1800. Tak i Bartholomaeides (Not. com. Gömör.) ví, že obyvatelé Lomští nedávno jsou z Oravy prišlí: „Lom, Nový Luom, est villa recens,... coloniis e comitatu Arvensi confluentibus nuper inpopulata (p. 616)." Bližších však zpráv nepodává a ostatních obcí nezpomíná.

Neobyčejně krásný a drahocenný příspěvek zaslal mi vd. p. far. Št. Mišík v Hnilci o *slovenčině spišské*. Nespokojil se znamenitý pozorovatel ten s pečlivě sestavenými odpověďmi na otázky mé, nýbrž přidal: 1) zvláštní obšírné odpovědi na mé otázky osmou a desátou; 2) zprávy o hmotném a kulturním stavě spišských Slováků; 3) některé důležité poznámky o Rusňácích spišských; 4) úplné skloňování a časování spišsko-slovenské; 5) sbírku slov a výrazů

spišsko-slovenských; 6) cizí (něm. a maď.) slova v spišské slovenčině; 7) prosaické a poetické ukázky mluvy spišské. Později přišly ještě dva „Dodatky“ od téhož horlivého pomocníka. Kéž krásný příklad ten najde hojně následovníků! Jaké dílo by z příspěvků takových vzešlo! Jaká čest celého Slovenska!

Velikolepé překvapení způsobil mi také vd. p. far. Fr. Zvada popisem *polsko-slovenského nářečí Jablonského v horní Oravě*. Neobmezil se na odpovědi v archu mém, nýbrž vida, že podle nečetných otázek těch nelze si utvořiti pochop o nářečí jablonském, vypracoval obšírnější rozprávku z prostonárodního života „Zlodejská vrana“. Při nesnadné práci té počínal si tak, že nespoléhal na svou vlastní známost, nýbrž že každé slovo, každou hlásku dal si od tamějších lidí vysloviti a podle sluchu položil ji potom na papír. O tomto nářečí pojednal kdysi krátce dr. Jiří Polívka v Listech filol. XII (1885), 463—471. Šembera nářečí obcí těch jmenoval polským a podobně i Polívka, jenž ryzostí této polštiny přímo překvapen byl. Pokorný (Z pot. II, 258, 299) drží se Čaploviče, že jsou to Polopoláci. A tak mluví i vd. p. far. Zvada o nářečí z polštiny a slovenčiny pomíšaném. Spornou otázku tu na základě ukázky Polívkovy a vzácného materiálu, jenž mi nyní poskytl vd. p. far. Zvada a dopisem svým opět objasnil, snadněji rozluštíme. Na některé rozdíly nebude od místa již nyní poukázati. Polívka (str. 468) dí: „Jak podřečí zakopanské i beskydské, (dodávám, že jsou to nářečí polská), nemá ani oravské přízvuk na předposlední slabice, spíše zdá se, jakoby býval obyčejně na první slabice.“ Naproti tomu p. far. Zvada zůstává na tom, že v nářečí Jablonském panuje přízvuk polský, na předposlední slabice. Polívka dí: „*ř* zní rázně jako v češtině a v polštině Těšínské“, a píše také *ř*; kdežto p. far. Zvada píše *rž*, protože slyšel zřejmě vyslovovati *r* i *ž*. Podle p. far. Zvady panuje v nářečí tom *č* (= *ť*), *dž* (= *ď*), *š*, *ž* (za měkké *s*, *z*), kdežto Polívka hlásky ty polským spůsobem označuje jako *ć*, *dź*, *ś*, *ź*. K tomu mi p. far. Zvada podotýká: „Jablončan nezná poľského *ć* alebo *ś*, lež zná len slovenské *č* a *š*.“ Kéž popis každého slovenského nářečí tak důkladně a obšírně podán, jak učinil vd. p. far. Zvada.

Tak skvělý jest úspěch prvního měsíce mého podniku, sestaviti popis všech nářečí slovenských. Směle mohu říci, potrváli účastenství takové i dále, že s Boží pomocí vykonáme dílo památné.

Ku zprávě té připojuji několik přání. Prosím, aby slova, v nichž se objevují hlásky *ä*, a podobně hlásky *dz* a *dž*, zapsána byla úplně, aneb aspoň s příklady co nejhojnějšími. Kde v hláskách těch jakési všeobecné pravidlo platí, nelze ovšem všechna slova sepsati, avšak hojně dokladů jest velmi zapotřebí. Podobně bych prosil o všecka slova, v nichž se nachází dlouhé *l* a dlouhé *r*.

Přízvuk jest síla hlasu, kterou se jistá slabika v slově vynáší. V slovenčině obyčejně leží na první slabice: *vy*rozumel, *ne*správnost, a když předchází předložka, tedy leží přízvuk na předložce: *na* zemi, *pre*do mnou. Jsou však kraje slovenské, kde přízvuk spočívá na jiné slabice, a k tomu cíli má otázka směřuje.

Co se délky slabik týče, tož jednotlivá nářečí velmi se různí. Máme české krávy a slovenské kravy; v některém kraji vyslovují páčí, máslom, rukamí, jinde páči, maslom, rukami; a jsou i kraje slovenské, kde délky vůbec není. Jest to tedy věc velmi důležitá.

Velice důležity jsou také rozdíly lexikálné. Na každém archu možno to viděti. Avšak do otázek nemohl jsem věci té pojmouti a proto prosím, aby zvláštní výrazy všude sbírány a mně k použití zaslány boly. Netřeba mi zajisté připomínati, že slovenského slovníka důkladného nemáme a že material posbíraný (jak npř. učinil p. far. Mišík) má velikou cenu. A kolik slov starobylých tak se zachrání!

Z otázek mých obraz nářečí rozličných úplně nevyniká. Nebylo mne to tajno. Avšak volil jsem skromný počet otázek, abych přílišných požadavků předem nekladl. Vida nyní účastenství tak utěšené, prosím, aby se obzvláštně dbalo obšírné prosaické ukázky, nejlépe některé lidové pověsti, z níž by obraz nářečí doplněn byti mohl.

Posledním cílem mým jest: 1) popsati co nejspolehlivěji všechna nářečí slovenská a znázorniti oblast jednotlivých proměn hláskových nákresy na mapě slovenské, kterou jak známo teprvé mi sestaviti třeba. K tomu konci vezmu za základ mapu generálního štábu a opatřím ji správnými názvy všech obcí a osad slovenských;

2) ustanoviti přesně hranice jazyka slovenského vůbec a pak rozhraní jednotlivých nářečí. Hranice ty zajisté objeví se ne nahodilými, nýbrž budou souviseti s pradávným osazením země a s pozdější kolonisací. A snad i stoliční hranice jakéhosi osvětlení z toho nabudou. Pak teprvé budeme moci přistoupiti k otázce, povstal-li národ slovenský z jednotlivých kmenů, čili tvoří-li ode dávna jen jediný kmen.

Ve Vídni dne 24. března 1893. *Frant. Pastrnek.*

BESEDA.

Hippolyt A. Taine. Francúzsko i človečenstvo ztratily zase jednoho z najväčších dejateľov mysle. Dňa 5. marca umrel Hippolyt A. Taine, slávny historik a kritik. Narodil sa r. 1828. Zprvu bol žurnalistom, neskoršie professorom na umeleckej akademii v Paríži. On prvý v svojich kritických statiach zaviedol pri posudzovaní literárnych, umeleckých a historických zjavov metodu prírodných vied, obrátiv pozornosť nielen na psychologiu tvorenia, ako robili pred ním, ale posudzujúc každý výtvor dľa času a okolností, ktoré ho stvorily. V svojich prácach o T. Liviovi, v umeleckých o písaniach svojich ciest, v denníku elegantného Parížana, v bádaniach o historii anglickej literatúry, vo filosofii umenia, v historii pôvodu súdobého Francúzska, v traktáte o rozume a poznaní — Taine bol vždy triezvym a tichým pozorovateľom, spájal v sebe chladnokrvnosť

matematika a vnikavosť jemného psychologa. Jeho mladosť prešla v dobu, ktorá bola pre Francúzsko ťažkou. Bol študentom v päťdesiatych rokoch, keď mizla viera zdedená z 18. stoletia, viera v rozum, v možnosť zariadiť život ľudských spoločností na racionálnych základoch jediným zmenením ústavy a zákonov, jediným škrabnutím pera filosofa-zákonodateľa. Relígia encyklopädistov a Rousseaua, mavšia za bezpodmienečné dogma rovnosť ľudí, zhynula na barrikádach 1848. roku spolu s ideálmi mladíckeho socialismu, založeného na tejto relígii, a nie na výsledkoch bádania o vývine spoločenských korpusov. Vývodiaci národ hodil sa ako kŕdeľ baranov za energickým pastierom, Napoleonom III., len preto, že on vzal palicu a zbavil ich od složitej práce politického myslenia. Nedokázanie sa racionálnej filosofie obrátilo francúzsku spoločnosť ku prírodným vedám, a veda študovala faktá, vychodila z fakt. Vychodiac z nich, robila svoje vývody i vychodila od jednotného prípadu k obecnému zákonu, kdežto filosofia XVIII. veku chcela všetko vyviesť z rozumu, spúšťajúc sa od jeho obecných zákonov k tým jednotlivosťam, ktoré podľa jej mienky musely existovať, hoc neexistovaly.

Mladý Taine bol obdarený všetkými vlastnosťami obstraktného mysliteľa. Hodivší sa, ako celé vtedajšie pokolenie, od nedokázavších sa idealistických názorov o človečenstve na triezvé študovanie fakt, on nemohol zastať pri nich, lež musel ich zovšeobecňovať, postupovať od bezkonečnej rôznosti jednotlivých prípadov k obecnejším faktám, podmieňujúcim hotovosť iných (faits dominateurs) a od nich ku všeobecným zákonom. Používajúc takú metodu k dôkladnému skúmaniu zákonov riadiacich ľudský život, Taine stal sa historikom politických, literárnych, umeleckých i duševných pohybov človečenstva. Úkolom svojho života považoval: žiť svojmu povolaniu, hľadať na širokom poli práce miesto, kde možno byť najužitočnejším. Napísal 20 sväzkov. O čomkoľvek písal, vždy búral všeobecne uznanú lož, všade otriezvoval túhy, nech boly akékoľvek krásne, všade sa vozvyšoval do všeobecných zákonov historického života. Jeho rolla bola veliká rolla otrezvovateľa. V jednej svojej práci, hovoriac o charakteristickej črte francúzskej rasy, označil ju spôsobnosťou ku prostote a jasnosti, umením vyznať sa medzi faktami a zachovávať prostriedok medzi abstraktnými teoriami a konkrétnymi podrobnosťami. On nazval Francúzov *sekretármi človečenstva*, majúcimi dar vyjadrovať každú myšlienku v najľahšie pochopiteľnej, živej a umeleckej forme. Takými boli Montesquieu, Renan, Buffon, takým bol aj Taine. Avšak z tohoto radu sekretárov človečenstva on bol najumnejší a najtriezvejší. Krem toho, on nám dal prostriedky rozoznávať vážné od nedôležitého, pravdivé od lživého v literatúre i živote, on nás spravil triezvejšími a vedeckejšími, a dokiaľ nám bude pravda drahšia než „vyvyšujúci nás klam“ — práca tohoto otrezvovateľa mysle najde si dôstojných, hoc hádam nie tak veľmi nadaných robotníkov. *N.*

Literatúra.

Alexandra Petőfiho lyrické básne. Poslovenčil Frant. Otto Matzenauer-Beňovský a daktorí iní. S podobizňou a životopisom básnika. V Trnave. Tlačou a nákladom Adolfa Horovitza. 1893. Sošit 1. a 2. V 16⁰ str. XVI a 80. Sošit po 20 kr.

Temer naraz dvoje slovenských vydaní Petőfiho; lebo Trnava len že predbehla Bystricu. My vidíme v tom akýsi anachronismus. Len nedávno vyšla knižka Hviezdoslavových básní — ešte nie je rozpredaná; vydali sme Janka Kráľa — obecenstvo nie je ešte ani upozornené dostatočne na neho: a už idú na trh preklady básní. Toto je ešte vedľajšie: Horovitz vie predávať knižky, pre jeho stratu nebude nás boleť hlava. No časy terajšie veru nie sú také, a primerano bolo by presádzať plody maďarskej literatúry — trebars Petőfiho — do slovenskej. Kýmkoľvek budú nás *nútiť* uznávať literatúru maďarskú, my konáme len povinnú sebaobranu, keď odvraciame sa od nej. V dobe násilníckej maďarisácie my len *z potreby* môžeme sa obracať k maďarskej literatúre — kto čo potrebuje napríklad podľa svojho povolania. Boj je boj. K tomu toto ešte boj taký, ktorý začali nie Slováci. Že Maďari to celkom takto ponímajú, dôkaz máme v tom, ako oni ignorujú diela literatúry slovenskej. (Preklady *Maríny* a *Detvana* nič neznamenajú. Po prvé neprekladali ich Maďari, a po druhé nechcú ich znať ani preložené.)

S tohto slovenského stanoviska vyteká, prečo neoduševňuje nás uvedenie Petőfiho do slovenčiny. Ináče pán Matzenauer zase dokázal, že je dobrým prekladateľom. Len chyba je — akokoľvek berúc vec — prekladať temer celého Petőfiho, t. j. všetku jeho lyriku. Preklad básní ktosi veľmi dobre nazval kobercom na opak obráteným. A prosím pozreť si tu, aký je ten opak pri veľmi mnohých lyrických kusoch Petőfiho. Čo poesii tohoto syna zatáraných slovenských rodičov, nasiaknutého od kolísky duchom maďarskej pusty, dáva pečať, to je úprimnosť a silná vášnivosť. A to všetko má takú farbu, ktorú prekladom nemožno zachovať. On rád volil i všedné predmety — pri takých jeho básňach v preklade zostane drsná, urážajúca prósa. Kto má v rukách trnavského Petőfiho, prosím, nech si ho otvorí, či mi neprisvedčí. Tu mnohé nepodarily sa ani z piesní. Na pr.:

> Utešená milá moja je beluška,
> istý som, že verná mi tiež bude družka;
> sinokvety v čistej kvitnú ozimine,
> moja milá v očkách má tiež kvety siné.

To má byť druhá sloka piesne *Árvalányhaj a süvegem bokrétája*; ale z nej nič nevyšlo. (Ostatne, *v ozimine* nikdy nič nekvitne; u Petőfiho je, ak sa nemýlim: „tiszta *búza* közt terem“.)

Z mnohých básní, ktoré prekladať neboli by sme radili, uvedieme za príklad nasledujúcu, bez hľadania, zo súsedstva spomenutej piesne:

> Hej, Büngözsdi Bandi, zbojnič ty bezbožná!
> Ukradols' mi koňa môjho, či to možná?

Včul' sa hrdo nosíš na mojom koníku...
Nech kat viaže smečku na zradnom ti krku!

Hej, Büngözsdi Bandi, zbojnič ty bezbožná!
Odviedols' mi moju milú, či to možná?
Kocháš v objatí sa dievčaťa drahého...
Zhor ti duša na dne pekla najhlbšieho!

Lež čo získam s všetkým mojím preklínaním?
Modliže sa, Bandi, nech ťa nedoraním:
bo keď raz ťa zdrapím, hrom v teba, mátoha,
budeš ty spomínať maďarského boha! (Str. 50.)

To nijako nezodpovedá slovenskému vkusu. Ťažko je to chceť vrátiť slovenčine takého ztrateného syna slovenskej matere a slovenského otca. U nášho Janka Kráľa podobný zbojnícky motív takto vychodí:

Kebych bol, ako nie, sokol sivokriely,
lietal bych ponad Váh ak' obláčik biely,
ponad Váh bych lietal a na Štíte býval —
čiže bych sa dolu na ten Liptov díval!
Hen ten vrch okrúhly, tá vysoká hoľa:
kto nezná zpod Štítu sivého sokola?
Čo prejdeš päť stolíc a štyri krajiny,
ale predsa takej nenajdeš chlapiny,
ani na široku, ani na ďaleku,
ako je ten starý Jurina zo Smreku.
Hocaj už i starosť vyzerá mu z očí,
ale tisíc mladých raz po raz preskočí,
a nech sa ten chráni hen v siedmom vidieku,
na koho sa zaje Jurina zo Smreku.[1])

Životopis Petőfiho v 1. sošite je strašne barbarská slovenčina. Veta za vetou ide v takomto nemecko-maďarskom štyle: „Opustiac *láskyplnú* vrelosť šťastného rodinného ohniska a idyllickú samotu, z ľúbostnej náklonnosti k istej mladej, zlatovlasej dievčine, Zuzike Nagy *povstalú*, — odišiel do Pešti, kde pri časopise „Pesti Divatlap“ od Imricha Vahot založenom, zamestnanie *čo* spoluredaktor *obdržal*.“ „Samovzdelávajúci sa kruh lyceálnej mládeže a jeho knižnica poskytly Petőfimu príležitosť, obznámiť sa *s* ladnou maďarčinou písanými, ľudovými básňami Vörösmartyho...“ Z iných zvláštností tohto životopisu pripomíname, že v Malom Kőrösi, „v tomto skromnom malom uhorskom mestečku vyšla jedna z najligotnejších hviezd na nebi uhorského života“, alebo že Petőfi „niejedno drahocenné cudzozemské dielo presadil do uhorskej pôdy.“ V jazyku, ktorý má sklonenie, nepíšeme: Petőfi-*ho*. *Šk.*

[1]) Verše Janka Kráľa. Sobral Jaroslav Vlček. V Turč. Sv. Martine. Tlačou a nákladom Kníhtlačiarskeho účast. spolku. 1893. Na strane 51. — V nasledujúcom čísle *Slov. Pohľadov* prehovoríme o tejto knižke obšírnejšie. Do tohoto čísla už hotová úvaha nemestí sa.

Slovenské Pohľady.

Nad hrobom.

Kresba. Od *Ľudmily Podjavorinskej.*

Krovinovské zvony vážne zahlaholily — —

Výpomocný hrobár Martin Juríček strhol klobúk a sopial ruky. „Komusi popraje Pán Boh pekného pohrabu, keď ho povolal na veľkonočnú nedeľu!“ podumal, modliac sa nazpamäť svoju obvyklú modlitbičku za zomrelých. „Slniečko pekne svieti, na nebi ani mráčka, a jak to tak i cez zajtra potrvá, bude mať, úbožiak, pekný sprievod.“

Znovu položil klobúk na hlavu, zdvihol sa s lavice, kde sa bol usadil, a pristúpil k malému zarosenému oblôčku. Výhľad z neho bol veľmi obmedzený, jednotvarný: nevidel nič, iba kúsok sádku, pár ovocných stromov, smutne čnejúcich navlhlými konármi do výše, a stodolu pána Schwarza, jejž strecha hodne prešinula sa bola pod ťarchou sňahu. No jemu nezdá sa výhľad jednotvarným, ba naopak, baví ho vždy, ač vidí ho denne bezpočtukrát, a zná každý konárik, ba vari aj počet tehiel v stene stodoly, s ktorej už všetka vakovka opadala. Baví sa pohľadom do sádku, a pri tom vždy zatanie mu mysľou jedna-dve z upomienok, ktoré sú ako by srastené s týmto kúskom zeme.

Tak na pr. celkom jasne rozpomína sa na ten deň, keď — šarvanec sedemročný — vyškriabal sa na veľkú jabloň tu v tomto sádku, aby vybral, s pomocou súsedovie Adama, malé sýkorienky z okrúhlej škáry. Pamätá sa cele dobre na ten pocit veľkého strachu, ktorý obkľúčil ho, keď, štverajúc sa dolu s holíčatmi v rukách, padol do náručia otca, prísneho a zachmúreného. A jako potom, trasúc sa sťa list pod dojmom slov otcových, nimiž vysvetlil mu celú veľikosť jeho prvého priestupku, na kolenách kľačiac, so slzami kajúcnosti v očiach, odriekal slová otcom predriekané. Odprosoval „Pánbožka“ a sľuboval byť hodným, poriadnym človekom.

Potom zase, už ako výrostok šestnásťročný, krátko pred otcovou smrťou, stál s ním tu v sádku nad vykopanými základmi stodoly. Bol to vážny okamih — ešte teraz jasne rozpomína sa na ten hlboký cit opravdovej zbožnosti, s ktorou po príklade otcovom, s hlavou obnaženou, tri razy udrel kladivom na základný kameň.

A zase potom — pravda, hodne pozdejšie — keď vyšiel si so svojím synom Jankom do sádku, aby bol prítomný jeho prvému pokusu štepárskemu, a ešte teraz usmeje sa vážnosti, s ktorou si ten počínal, vysvetľujúc otcovi svoje známosti v tejto veci. Vrúblik bol síce neumelo zastrúhaný, malá ruka chvela sa pri tom, ale ujal sa predsa, a dnes je už hruška veliká, košatá, čo v lete radosť je pod ňou si posedeť.

Koľko ráz od tej doby sádok zazelenal sa pod blahodarnou mocou jari! Koľko ráz zastrela ho zima belostnou sňahovou rúškou! Nejasné pochopy dieťaťa zmenily sa v city mládenecké, tie zase zamenily vážne úmysly muža. Čo zprvu zdalo sa vážnym, dôležitým, zajímavým, pozdejšie stalo sa nepatrným, malicherným; city vychladly, vrelosť vyhasla, pružnosť ducha zlomil čas, hlava pokryla sa srieňom, a teraz on, starec šesťdesiatpäťročný, stojí nad všetkým tým a — nad hrobom.

Nenie tomu ani desať rokov, čo stal za výpomocného hrobára — hlásnikom nie je; predtým ešte nebol upriamený na túto službu, ktorá jemu, starcovi v rokoch, nepadne ľahko. Zvlášte v zime, keď je veľa sňahu, a na jar, keď je toľko blata ako teraz. No on je len pomocníkom hrobára a hlásnika Strúžku, a tak dvaja už len akosi vykopú jamu i za zlého počasia. Strúžik je tkáčom, a aby tak veľmi nezameškával remeslo, radšej delí s ním zárobok na polovicu; no dakedy kope Juríček hrob sám, keď by Strúžik mal pilno pri stave. Občania sú s tým spokojní — veď vidia, že zíjde sa mu tých pár grošov. Však, naposledy, keď by už tak bolo, že by nemohol tú prácu zastať, nuž by sa len dajako bez toho obišiel: dostáva totiž od syna na výživu mesačne šesť zlatých. Ale dakedy zíjde sa i ten pobočný dôchodok, tu na dohán, tu na sklenku tej pálenky. Je len sám ako prst, a žije veľmi skrovne: ráno ak má jeden alebo dva pohárky vypiť, a kúsok chleba, na obed, ak sa mu nelení, a jak má dreva, uvarí si trochu rascovej polievky alebo zemiak, a na večer zase vypiť a kúsok chleba — alebo len vypiť. Je to už jeho slabosť, že radšej vypije ako zje. Vravieva, že variť nechce sa mu, obstojí aj na chlebe — a keď toho niet, nuž si len vypije. Po pálenke vraj aspoň tá jeho samota tak nebolí na duši...

Je to už jeho slabosť. Kým ešte bol hospodárom, mal prácu, matku, ženu a plány so synom, vtedy neznal ju ešte; ale keď už opustilo ho všetko, a zvlášte keď už syna priviedol do človečenstva, spustil sa a hľadal potechu a zabudnutie.

Žije sám tu v tejto malej chyži, neútulnej, temer prázdnej, s navlhlými stenami a nerovnou podlahou. Chyža tá je len akoby prilepená ku rozsiahlemu peknému stavaniu, ktoré už asi od desať rokov prináleží pánu Schwarzovi. Dal ju stavať on, Juríček, kým majetok bol ešte jeho: keď do rozsiahlej stajne nemohol umiestiť všetok dobytok, dal pristaviť stajničku pre mladšie kusy. Tu, kde je teraz posteľ z dosák sbitá, stávaly tučné teliatka, ktoré on zvlášte rád opatroval. No netrvalo to tak dlho. Jeho syn Janko, ktorý už vtedy bol strojníkom v Pešťbudíne, neprestajne dostával

zprávy z rodnej dediny o zlom gazdovstve otcovom. Láskavosťou pána Schwarza dozvedel sa, že jeho otec je pijak, márnotratník, a že ak to tak ďalej potrvá, jeho dedictvo prijde onedlho na bubon. Syn prišiel domov presvedčiť sa o veci. Zprávy o ľahkomyseľnosti Juríčkovej boly hodne prehnané: on napriek pokročilému veku a, už asi od roka vdovec, pri cudzej pomoci udržoval hospodárstvo v dobrom stave, a okrem 2—300-zlatového dlhu u Schwarza bol majetok čistý ako dlaň. No predsa ochotný šepkár vedel nastrojiť vec tak, že celý majetok prepísal sa na meno jediného dediča Janka, a on, Schwarz, odkúpil ho potom, zaviažuc sa ponechať Juríčka až do jeho smrti v stajničke v chyžu pretvorenej.

Juríček miloval jedináčka svojho až pošetilou láskou otcovskou. Preň shŕňal, lopotil, schraňoval, chcejúc z neho silou-mocou urobiť „pána", šťastného človeka — akoby na vzdory žene svojej, ktorá vyhadzovávala mu na oči jeho „sedliačenie". Najradšej bol by mal z neho kňaza — no synček nechcel sa jakosi vžiť v skvelé plány otcove: v tretej triede gymnásia prepadol, a odhodlal sa radšej byť strojníkom. Juríček privolil i k tomu a ochotne posielal na ďalšie „študia". Vtedy ešte žila i matka Juríčkova; pri pokročilom veku svojom dosť čulá starenka, zväčša sama obstarávala domácnosť: žena Juríčkova chorela už dlhšiu dobu a nedbala veľa o hospodárstvo. Manželstvo Juríčkovo nebolo šťastné — zato pridal celé srdce k synovi a matke, ktorá bola jeho neobmedzeným vodcom a radcom. Viniac sama seba pre nepodarené manželstvo, ktoré uzavrel na jej výslovnú a určitú žiadosť s dievčaťom z rodiny, bývajúcej v neďalekom mestečku, chcela napraviť nežnosťou a starostlivosťou, čo zavinila na synovom blahu. Jeho žena, popanštená remeselnícka dcérka, hľadajúca zisk a pohodlie, a pritom túžiaca za čímsi vyšším, ač dobrovoľne podala mu ruku, cítila sa poníženou pri boku jednoduchého roľníka. Dávala mu citeľne znať svoju prevahu; nevšímavosť ženy a pozdejšie časté výstupy, ktoré vždy končily víťazstvom útočníčky, strpčovaly život tichého Juríčka. Podaný viacej na otca, mäkká, dobrácka povaha, jako mladík sníval o nežnej bytnosti, ktorá sdielala by jeho názory, hľadela jeho očima, cítila jeho citom. Bol hodne idealistom svojho druhu. So ženou prisťahovala sa do domu pravá protiva jeho túženého manželského raja... Po trojročnom nepokojnom manželstve odišla žena k rodičom, celkom tajne, zanechajúc v kolíske malého synka, a jej odchodom ešte len sblížily sa srdcia matky a syna. No vrátila sa zase — keď už jej rodičia, hmotne zničení, umreli, a ona trpela nevyliečiteľným, dlho trvajúcim prsným neduhom. Prijal kajúcu s útrpnosťou, ale chladne. Neuskutočnené sny a rozplašené ideále z doby mládeneckej prechovával ešte vždy v najtajnejšom úkryte srdca: ženu svoju nemiloval nikdy, ale znal jej odpustiť.

Román jeho jedinej opravdovej lásky bol tak prostúnko jednoduchý, ako zväčša romány všetkých opravdových idealistov. Ako mladík dvadsaťročný zaľúbil sa do chudobnej dievčiny, mladšej o päť rokov, v ktorej videl sústredené všetky vlastnosti, ktoré mohly ho urobiť šťastným. Deva bola sirota, žijúca jedine z milosti

u bohatej, ale prísnej tetky; postrádajúc všetkej nežnosti a láskavosti s jej strany, nie div, že priľnula s celou vrelosťou rovne rojčivého srdca ku mladému šuhajovi. Ich tichá, vzdychajúca, beznáročná ľúbosť trvala celé tri roky — no vôľa matkina určila mu nevestu inú, ktorú neznal a nemiloval. Až po nečase vytýkal si muža nedôstojnú slabosť, že nevedel obrániť svoju lásku... Večer pred sobášom ako zlodej kradol sa k známemu oblôčku — šiel sa rozlúčiť so svojou mladosťou, s nevykvitnutými nádejami a neuskutočnenými túžbami. Posledný raz spolu zaplakali nad nežným, čistým citom, privolávajúcim do duše vôňu fialôk, krásu hviezd, šum lesa — — a na druhý deň šiel k oltáru, s tou druhou.

No to všetko bolo už dávno — veľmi dávno, že rozpomína sa na to len ako vo sne. S odchodom synovým a smrťou matkinou ako by bolo otupelo dačo v jeho duši.

Všetky city, celú vrelosť ducha, ktorá mu ešte pozostala, sústredňuje v rozpomienkach na syna — svoj idol. Hlboká otcovská láska, ktorú nezviklal ani čas, ani dosť závažné okolnosti, pretvorujú mu tieto neútulné, vlhkosť a nezdravotu rozširujúce štyri steny v príjemný kútik, v ňomž nerušene môže kochať sa v radosťach otcovských. Je hrdý na svojho syna — je hrdý, že aspoň v ňom složené nádeje ho nesklamaly. Opätuje si to sto ráz za jeden deň, a schválne zažmuruje pritom slabý zrak, aby nevidel ostré kontrasty týchto nádejí a tejto viery, ktorú trvale a pevne snaží sa zachytiť v slabnuciu myseľ. Nesklamal sa v nádejach v synovi složených — nesklamal! Za čím túžil, čo žiadal si, to sa splnilo: nenie síce farárom, ale je strojníkom, je predsa *pánom*. Má radosť z neho. Už vtedy potešil sa, keď on, syn, došiel presvedčiť sa o pravdivosti toho, čo dával mu znať Schwarz. Prekvapilo ho jeho panské držanie a potešila ho ľahkosť, s ktorou hovoril s pánmi akousi cudzou rečou. On nerozumel síce, ale tešil sa, že syn vyšinul sa nad otca. Taktiež tešil sa, že tá duševná sila, mužská energia, ktorá pri ňom vplyvom matkiným zmenila sa až temer v ženskú nežnosť, prehnanú citlivosť, tým mocnejšie vyvinula sa u syna. Ten, predávajúc majetok a pohnuteľnosti pre „nedostatočnosť síl“, konal vo všetkom sám. Otec jedine poslúchal. Veď tak ľahko poslúchať toho, koho milujeme! Vôľa synova, svojím mocným, rozhodným vlivom, pretvorila muža v dieťa, v bezvládneho starca. Spamätal sa síce — ale už bolo dávno po všetkom: Schwarz sedel na majetku, syn odišiel s peniazmi vo vrecku, zanechajúc otcovi sľub, že riadne bude mu posielať na výživu. Spamätal sa až potom, keď už odsúdený bol do tejto chyže, nemajúc už žiadnej povinnosti, žiadneho úkolu v živote, jedine čakať, až zaklope uňho smrť. On predstavoval si ovocie svojej účinlivosti cele ináč, i starobu svoju predstavoval si cele v iných farbách...

„Hja — tak je to!“ povzdychne zavše pri takýchto úvahách. „Syna som si vychoval, tešil som sa, že mi na moje staré dni bude podporou, a zostal som sám ako prst. Svet mi ho vzal — svet mi ho odcudzil... Čo som sa natešil, že ma opatrí, odmení všetko trápenie — a teraz keby som umrel, cudzí mi musí oči zatlačiť.“

Myšlienky Juríčkove točia sa temer výlučne okolo syna, o ňomž zná len toľko, že je v Pešti strojníkom na svoju ruku, že sa dobre oženil a že má dvoch synkov. Len zvedavcom, spytujúcim sa naňho, zná rozprávať veľa o ňom. No keď je tu tak sám, a keď často chybuje mu i to najpotrebnejšie, vtedy upáda do melancholie. A jakoby nie? Od toho času, ako je majetok v židových rukách, videl syna iba raz, i dopisy chodia akosi veľmi zriedka, ba v poslednú dobu už nedochodia vôbec... Iba tých šesť zlatých prijde vždy riadne na začiatku mesiaca na meno Schwarzovo; ale darmo spytuje sa, či nebolo pri nich dačo pripísané.

Ešte zavše, napriek trpkej zkúsenosti, napadne mu čakať od syna pozvanie. —

Na dverách Juríčkovej chyže ozvalo sa slabé klopanie. Juríček rýchle siahol rukou k očiam, drsnou dlaňou pečlivo sotrel zradnú vlahu, a len potom otvoril. Vo dverách zastal chlapec asi desaťročný, syn jeho kollegu Strúžika. Tvár Juríčkova zjasnila sa okamžite.

— No, poď dnu, Janko! Čo si mi priniesol? pýtal sa, usadzujúc ho ku kachliam, v ktorých už dva dni ohňa nebolo. Mal deti rád: ony upomínaly ho na jeho synka a na tú dobu, kým bol ešte *jeho*.

— A tatíčko vám odkázali, že vás pekne prosia, keby ste len sami išli hrob kopať. V noci, keď išli hlásiť, pošmykli sa trochu, nuž im noha zapuchla, tak že sa nemôžu obuť.

Juríčkovi napadlo, že počul zvoniť: on pre tie myšlienky by často i najdôležitejšiu vec zabudol. Teraz nevedomky usmial sa: „Chvalabohu! bude zárobček — aspoň na trochu pálenky..." blyslo mu hlavou, avšak hneď v nasledujúcom okamihu temer bol by mal chuť uderiť sa po ústach. No keď je človek už dva dni v nekúrenej chyži a nemá ani len dva krajciare na trochu tej pálenky, čo by ho zohriala, nie div, že napadnú ho i také nekresťanské myšlienky.

— To je zle! to je zle! preriekol hlasne, pokrúcajúc hlavou. — A nevieš, kto to umrel?

— To vraj dakto u Kotlárov na hornom konci... A ľaľa! toť vám tatíčko posielajú paklík dohánu, že jak by ste nemali.

Tvár Juríčkova zažiarila úsmevom; chtivo siahol po dohánе a počal shľadávať svoju fajku. Tá tiež trpela koncom mesiaca; v lete, keď nemal si za čo kúpiť dohánu, kúril suché listy orechové, no teraz ani len toho niet.

— Keby len toľko blata nebolo! vraví už celkom veselo, tuho nabíjajúc do fajky a dívajúc sa kamsi von oblokom; — ale ako sa len do cintora dostanem? Ušliapanej cesty niet, a za každým krokom zaviazne noha do blata, že takému starému dedkovi, ako som ja, ťažko z neho vyliezť.

— Jojha, *dedko*! a vnukov nemáte! zasmial sa Janko.

— Mám, syn môj! keby si ich videl! Toť takíto maličkí, a krásni, ako anjelíčkovia v kostole na obraze: vlásky žlté, a očičky ako kus neba, také modré! rozhovoril sa, púšťajúc husté kotúče dymu. Či dávno nepocítená rozkoš kúrenia a či rozpomienka na

drahé bytnosti, pôsobila, že sa stal celkom veselým, zatúžil po sdielnosti. — Aj syna mám, ale ďaleko, veľmi ďaleko: až v Pešti. Ale on nenie taký, ako ja alebo tvoj tatíčko: on je *pán!*

Janko počúval pozorne, s detskou vnímavosťou dívajúc sa mu do tváre. — A prečo nejdete k nemu? spýtal sa nevinne.

— Hja, to nejde! odvetil Juríček náhle, zapáliac sa a dívajúc sa kamsi stranou. — Ja by som tam nezvykol, keby ma aj zvali... — keby som aj išiel... A veď mi je tu dobre...

— Ale máte tu zimu. Prečo nekúrite?

— Hja! nemám dreva, syn môj! Čo som si v jaseň ráždia nanosil, už sa minulo, a kúpiť nemám za čo. Pán Schwarz mi nechcú dať — že však abych čakal, až mi syn pošle peniaze. No veď ja dočkám.

Juríček počal sa strojiť do práce. Sobul veľké vetché papuče, natiahol čižmy, obliekol halenu, vzal klobúk — všetko jeho rúcho, čo mu zostalo z lepších časov.

— A už pôjdete? spýtal sa Janko.

— Už, lebo hrob musí byť ešte dnes hotový. Zajtra je veľký deň: vzkriesenie Krista Pána. Hriech je robiť, keď sa nemusí. Do večera ho azda len vykopem. Najtiaž dostať sa do zeme, potom to už ide.

Poslal Janka popredku domov; pohľadal si ešte miešok na tabák, a inštinktívne siahol do slamy v posteli po okrúhlej skleničí, v ktorej nosieval si od Schwarza „posilnenie". No hneď stiahol ruku nazpäť: veď mu ešte včera povedali, že „na veru" nedajú.

V kútiku medzi posteľou a stenou stála dlhá vŕbová tyčka, ktorou meriaval mrtvých, aby znal, koľkú jamu má kopať; vzal ju, a zamknúc drevenou závorou, vydal sa na cestu. Ako už spomenuto, jeho chyža bola prilepená k hospodárskym staviskám a prichádzalo sa k nej dvorom. No on vždy radšej zajde si ku stodole a obijdúc sádok vyjde na ulicu popri súsednej záhrade, lebo pán Schwarz sa hnevajú, že každý žobrák cez dvor sa vláči. On by síce ani za svet na nič prst nepoložil, ale, ako dobrák, nerád robí pohoršenie.

Zamieril rovno hore dedinou ku cintorínu. Dom Kotlárovie, kde mal byť mrtvý človek, bol mu práve v ceste; aby teda vedel, koľkú jamu kopať, chcel hneď ísť premerať mrtvé telo. Čas bol krásny, slniečko svietilo až milo, na nebi plávalo len pár bielunkých priezračných obláčkov. Juríčka pekný čas vždy rozveselil — vtedy hneď cítil sa jakoby omladlým o pár rokov. No on vzdor svojmu veku bol dosť čulý, kráčal rezko, ač hodne chýlil sa pri chôdzi ku predu. Tvár jeho bola síce už celkom vráskami rozoraná, ale keď rozčulil sa — obzvlášte rozprávajúc o synovi, a jeho drobné sivé oči, z ních od jakživa zierala holubičia krotkosť a dobrota, zaleskly sa zvláštnym nadšením, vtedy zdal sa byť ešte dosť sviežim. Pred pár rokmi ešte pokrývaly lebku jeho vlasy husté a čierne — no odkedy syn „postaral sa" o neho, pozostalo mu len pár skrutkov. —

Na ulici bolo ako po vymretí — nikde ani človiečka. Rád by

sa bol ešte spýtal dakoho, kto to u Kotlárov umrel, ale nevidel nikoho. Na podstene Kotlárovie sa zastavil, otriasol trochu blato s čižiem a vstúpil do dvora. No pitvorné dvere boly na závoru zapreté. Rozpačite rozhliadol sa dookola: napadlo mu, že okrem Kotlárovie mladých býva tu ešte *ktosi* v malej chyži s oblôčky do sádku. A pri tej spomienke ním, starcom šesťdesiatpäťročným, zachvela akási divná smiešanina citov: milej rozčulenosti a trápneho tušenia. Neistým krokom zamieril cez násyp a vošiel do pitvora. Všade bolo úzkostné ticho; keď dotkol sa kľučky, ruka sa mu zatriasla.

V tej chvíľke napadlo mu, že je tomu už hodne vyše štyridsať rokov, čo posledný raz — v predvečer svojej svadby — stál pri tomto prahu, s búchajúcim srdcom naslúchajúc boľastný, ale tichý plač, aký môže prúdiť jedine z mladého, ľúbiaceho, zraneného dievčacieho srdca....

Temer prudko otvoril dvere a vkročil dnu — no hneď u dvier prekvapený, zostrašený zostal stáť, vyjaveno zierajúc v jeden smer.

Naproti dverám, medzi malými oblôčkami, na vysokom belostnom postlaní ležala mrtvola starenky bielou polopriezračnou rúškou zastretá. Tvár mrtvoly odrážala sa od bieleho úzadia voskovou farbou; nebolo na nej ani stopy po agonii, bola jakosi zvlášte hladká, temer zaokrúhlená, jako zväčša tváre mrtvých v prvých hodinách po smrti. Výraz tváre nezmenil sa — ba vyzerala ešte oduševnelejšia než za života. Po tej najvýznamnejšej chvíľke, po zápase so smrťou, keď už výraz očí na veky zatlačený je akoby skamenelými víčkami, keď už zmizne úsmev, ktorý v živote tak často skrýva za sebou veľa boľavého, trpkého — ako by náličnica spadla: z tej tváre s očami zatlačenými, s ostre zakončeným nosom a s bezbarevnými perami, s tak nevýslovnou vážnosťou sovrenými, možno vyčítať celý duševný život, ktorý často za života zostal hádankou. Všetko utrpenie, všetok bôľ, ktorý za života tají sa hlboko v duši, spočíva v najtajnejšom úkryte srdca, vyrazený je teraz v tej voskovej farbe.

Malým bočným oblôčkom zablúdil do chýžky pablesk slniečka; sadol najprv na kríček muškátu, na okne stojacieho, zahral na belostnom mrežkovanom pokrývadle, pod nímž ostro dvíhaly sa kostnaté ruky na hrudi složené, a padol jasným pruhom na podlahu. Celá chyžka bola jasná, príjemná, útulná; steny belely sa ako padlý sňah, rady tanierov a čbánkov jasaly čistotou — všetko dýchalo súladom. Na lôžku nakopený vrch perín, v kúte pod pecou praslička omotaná bielou šnúrkou, na obloku roztvorený Tranoscius a na ňom okuliare s kostenou obrubou — všetko poukazovalo na život; len *ona* ležala tu mrtvá — dojemný kontrast všetkého toho, čo ju za života obklopovalo.

Juríček slabo povzdychol a pristúpil úzko k postlaniu: kási divná moc neodvratne pútala zrak jeho k mrtvole. Bol rozochvelý citom, ktorý pojal ho, sotva že prekročil prah tejto dobre známej izbetky, a ktorému ani sám nerozumel... Stojac tu ku predu nachýlený, dotýkajúc sa trasúcou rukou okraja smrtnej rúšky, a upreno

dívajúc sa do tváre mrtvoly, v jednom okamihu preletela mu mysľou celá jeho mladosť, na ktorú posledne rozpomínal sa už len hmlisto — všetky vrelé pocity, ktoré vtedy prechovával — —

Tá, ktorá sdieľala tie pocity, ktorá opätovala ich, ležala tu teraz mrtvá. Vyše štyridsať rokov prešumelo od toho času; z neho stal sa muž ženy, ktorú nikdy nebol v stave milovať opravdove. Ona verná zostala prvej láske: nevydala sa nikdy. Vídali sa častejšie, no jemu zdá sa, jako by od toho času, čo spolu zaplakali, videl ju prvý raz. Vídal ju často, v chráme, na pohraboch, no časom už pohľad na ňu nebudil hlbšie city, ktoré boly by sa dotýkaly už-už zanemievajúcich strún jeho srdca. Veď obyčajne všetky city, ktoré nadarmo vzplanuly, zaujímavšie kedysi celú bytnosť mladíka, pred povinnosťou muža, majúceho povahu Juríčkovu, skromne utiahnu sa do najtajnejšieho záhybu srdca, poryvy žitia zahladia ich, zostanú polozabudnuté; avšak stane sa, že jedna okolnosť, jedno slovko, jeden pohľad privolá nazpäť do duše všetko to, čo ju pred pár desaťročiami rozrušovalo, povznášalo, a okamžitou rozpomienkou rozprúdi v srdci — hoc len na okamih — mladistvý oheň.

Juríčka, starca s holou lebkou, vytuchlou vrelosťou a vplyvom rozličných trpkostí otrnulým citom, v jednom okamihu vzrušil pohľad na mrtvolu tej, okolo ktorej kedysi točila sa všetka poesia z toho odseku jeho žitia, v ňomž každý je básnikom od prírody. Prekročiac prah tejto chyžky, ktorá skrývala kedysi predmet jeho najvrelších citov, znovu precítil v upomienkach vzrušenie z mladosti. Jasne pozoroval, že v tejto chyžke, jejž ovzdušie kedysi omamovalo ho, nezmenilo sa nič. Veď i ten muškátik na obloku v jednoduchom čriepku zasadený, ako by bol ten istý, z nehož vily mu jej ruky svieže pierko na každú nedeľu. Len *ona* zmenila sa. Vídal ju síce už od dvoch desaťročí s tvárou vpadnutou, s celkom úzkymi, temer bez farby perami — no tu v tejto chyžke zarazila ho tá zmena. Čo asi pretrpela duševne, kým vrásky rozryly tú jej sviežu, hladkú tvár? Koľko asi vzdychov vyrazily tie ústa, kým ztratily svoj pekný vypuklý tvar? Koľko asi slz vyronily tie krásne modré zádumčivé oči, kým ztratily niekdajší lesk a hĺbku, v nejž shliadal celé svoje blaho!? Šťastná sotva bola kedy. On, ktorý snáď bol by ju mohol šťastnou urobiť, nemal sily prekliesniť cestu ich budúcnosti — —

Iste ináč, cele ináč bol by vypadal jeho doterajší život, keby ona bola zaujala miesto tej *druhej*, s ktorou nikdy neporozumeli si. Iste nebol by dnes taký opustený. Veď sotva bola by mu zkrsla myšlienka o „panstve“ syna, ktorá vypadla mu tak draho — tak bolastne draho!... Ona mohla byť jeho pomocnou rukou, jeho anjelom-strážcom. Krásne vlastnosti, ktoré oblažovať môžu muža jeho povahy, ešte utešenejšie boly by sa vyvinuly, majúc pole účinkovania; takto pozostal jej len tichý kútik, ihla, praslička, modlitba a — slzy, vylúdené upomienkou na jasné chvíľky ich tichého, beznáročného, tak skoro zaniklého blaha!

Teraz ľúto bolo mu celej nenavratiteľnej mladosti. Videl, že

život jeho pri boku tej *druhej* bol tak prázdny, a že trebárs syna vychoval, bol tak bezúčelný! Syn odišiel ho do sveta, zapredal rodnú hrudu, ba i reč otca svojho — — a on zostal opustený sám a sám... Všetko, čo podujal k zabezpečeniu staroby — bolo márne...

Tvár Juríčkova stiahla sa ako tvár dieťaťa, keď silne chce zaplakať; no miesto oblahčujúcich slz len sovrelo mu srdce, zastavilo dych a dvíhalo sa výš a výš: zachvátil ho tuhý chraptivý kašeľ, ktorý ho v poslednú dobu častejšie napádal. Domotkal sa k lavici a sadol si, za každým novým nápadom kašľu siahajúc k hrudi.

Jeho kašľom privolaná vbehla mladá žena, Kotlárka, so stučkou plátna v náručí, ktoré v prestrašenosti neuspela položiť. Ona, s mužom jediná dedička zomrelej, už prezerala v komore pozostalosť po nej, a tou prácou horlive zamestnaná, nezbadala príchod a dlhší pobyt Juríčkov. Oba boli teraz zmätení. No hneď objavil sa na jej tvári výraz skormútenosti.

— Pán Boh vás navštívil, — preriekol Juríček, spamätajúc sa trochu a pozdraviac ju, — prišiel som odmerať mrtvé telo, idem jamu kopať, odriekal mechanicky.

— Veru tak, už sú, chuderka, na Božej pravde! zatesknila žena. — Boli to dobrá duša! Čo sa natrápili, nabiedili, a teraz nechali všetko tu. Sami neužili ničoho — len na nás pamätali.

Juríček naslúchal ako zo sna, sediac sklonený, a zase upreno dívajúc sa na tvár mrtvoly. — To vám tuším boli sesternica? spýtal sa, len aby čosi riekol.

— Ach, nie, oni boli nevlastná sestra môjho tatíčka. Ale keď tak ostali bez všetkého, a môj tatíčko predsa mali dačo po matke, nuž sa ani veľmi „nerodičili", podriekla sa trochu. — Nebožká bývali u svojej tetky, a tá poručila im túto chyžu a pár pekných kúskov rolí. Pred pár rokmi odovzdali nám to všetko, a len za to, aby sme ich dochovali, pochovali. No veď aj dobre im bolo pri nás: nechýbalo im iba vtačie mlieko.

Juríček nepokojne poševelil sa. Dobre vedel, že nebohá často i za týždeň nevidela Kotlárovie chleba a musela živiť sa prácou svojich rúk. Líčená dobrosrdečnosť a skormútenosť Kotlárovej a i jej ochotná shovorčivosť dojaly ho veľmi nemile. Vstal, a vezmúc týčku, ktorú bol postavil pri dverách, pristúpil k mrtvole. Majúc teraz svedka, jeho rozčulenie ustúpilo obyčajnej ľahostajnosti, vyvolanej častým stykom so zomrelými. No predsa počínal si nemotorne: dlhá týčka zaprela sa akosi do bielej šatky a odtisla ju s čela, a jeho prsty dotkly sa bielučkých vlasov, hladko sčesaných. Zachvel sa trochu, a zmätený rýchle mal sa k odchodu. Kotlárka zastavila ho, núkajúc mu pálenku. Nepil už dva dni — no ač v iných okolnosťach bol by chtivo siahol po nej, teraz chvíľku váhal. Avšak vypil predsa, zaželajúc obvyklou vetou: „Pán Boh vás poteš vo vašom zármutku," ktorá tu znela skoro ako satyra. No hneď, ako rozišla ho pálenka, jako by rozjasnilo sa mu v duši: všetky trápne dojmy, vyvolané rozpomienkou na minulosť, opustily

ho. Jeho oči zaleskly sa vesele, keď Kotlárka podala mu väčšiu sklenku pálenky, aby ju vzal so sebou, aby mal „silu do práce".

Vyjdúc predo dvere, oddýchol si a prešiel rukou po čele, ako by chcel zaplašiť posledné smutné myšlienky. Keď už bol na ulici, osviežel celkom a zrezka dal sa na cestu ku cintoru, ležiacemu za dedinou na položitom vŕšku. K nemu viedla hlboká cesta, plná blata: pršalo pár dní, a žltá mastná pôda nasiakla na hlboko, tak že chôdza bola obťažná. Juríček zašiel v bok cintorína, kde v malej búdke uschované bolo hrobárske náčinie. Odomknúc kľúčom, ktorý vytiahol z úkrytu pod strieškou, iba jemu a jeho kollegovi známeho, vzal rýľ, motyku, lopatu a veľký ostrý čakan na vyvažovanie skála. Pobral sa na ľavý bok cintorína, nezabudnúc ešte sosňať klobúk v tú stranu, kde nachádzal sa hrob jeho matky. Tam, kde sa teraz pochovávalo, pôda bola ešte trávou nezarastlá, hroby stály vysoko a tesno jeden pri druhom, zväčša označené jednoduchým čierno zafarbeným dreveným stĺpom. Bolo to tiché miestočko, obohnané ohradou jelší, teraz bezlistých; sem nedoznieval ruch života, a tichosť, tu panujúca, vzbudzovala v pozorovateľovi len trochu pôverčivom hneď v prvých okamihoch predlievania úzkostnú clivosť. No Juríček, naučený pracovať tu neraz sám ako prst, zvykol na tú nemotu, a je mu cele ľahostajná.

Vyhľadal posledný svieži hrob a hneď pribral sa do práce. Chôdzou zadychčal sa trochu, no teraz nedbal na to. Náhlil sa, chcejúc byť s prácou do predvečeria hotový, aby mohol ísť na večernú pobožnosť. Lopatou najprv sobral blato a počal kopať do hĺbky. Vo vrchnej vrstve pôdy išlo to celkom ľahko, ale ďalej mrtvina silne smiešaná bola s drobným skálím a vnikanie do hĺbky vyžadovalo väčšie napnutie síl.

„Však mi to Pán Boh akosi pomôže!" prerieckol pololhlasne, čo robieval vždy, keď bol sám, a obzvlášte, ako teraz, pri práci. Tým krátil si čas, a vlastne robil to preto, aby tu i tu prerušil svoje myšlienky, ktoré ho vždy a všade trápia. Obyčajne rozmýšľa o svojom synovi, predstavuje si ho tak, ako by si ho jeho otcovské srdce mať prialo, a zažiali nad mnohým, čo pred svetom tak úzkostlive tají — —

Avšak dnes, napriek tomu, že násilne privoláva si rozpomienky na syna, tie unikajú, a na ich miesto pletú sa iné — tie, čo zaujaly ho tam pri belostnom postlaní. Na chvíľu zatlačil ich síce príjemný pocit spokojnosti, ktorý zakaždým vyvolá uňho okúsenie nápoja, ale teraz, keď už ochladol trochu, ustavične tanie mu na mysli *ona*, pre ktorú tu pracuje, a boh zná prečo, ani tá práca nejde mu od ruky tak, ako inokedy.

„Hja, ustávam! akosi veľmi ustávam!" dumá, vyhadzujúc lopatou hlinu z jamy, siahajúcej už asi do kolena. „Keď blížime sa už k sedemdesiatke a máme toľko nerestí za sebou, nie div, že ťažko padne nám trochu tej práce. Nie je to už pre mňa.

„No, čo na plat, keď musím! Ešte keby Janko viac poslal — ale kdeže vystačiť na všetko so šiestimi zlatými! No, však by on poslal, keby vedel, že mi nestačí," vyhovára sám pred sebou svojho

syna a trpký výraz tváre okamžite mení sa v usmiaty. „Keby som len sám znal písať, že bych mu pekne rozložil, aby poslal každý mesiac aspoň na ten dohán. Ale takto, kto vie, ako Schwarz napíše, a či list neztratí sa dakde na ceste, keďže od istého času už na žiaden odveta nedochodí... Alebo keby sám mohol s ním porozprávať...

„Ah — kdeže!“ máchne s resignáciou rukou a, zastaviac sa v práci, zamyslí sa o tom, keď posledný raz shováral sa so synom. Bolo to pred piatimi rokmi, vtedy, keď ešte vždy mal nádeju nažívať svoju starobu v pokoji uňho, ani zďaleka netušiac, že tak sklame sa *v tom*, za ktorého by on život položil. Netušiac, že syn jeho odcudzil sa nielen rodnej dedine, národu, ale i — otcovi.

Bolo to v štvrtom roku, čo Schwarz zaujal jeho miesto na majetku — štvrtý rok ustavičného očakávania, že už pozve ho syn ku sebe. No pozvanie neprichádzalo; ba jako mu jednoho dňa Schwarz povedal, už ani tie peniaze nemaly prichodiť tak, ako dosiaľ: syn Janko písal vraj Schwarzovi, že poneváč remeslo nejde tak, ako predtým, že nemôže viac posielať ako päť zlatých mesačne, a i tie vraj nebude dostávať on do ruky, ale bude mu ich Schwarz vydávať v pálenke a potravinách. Tak mu to aspoň Schwarz prečítal. No v ňom hneď zkrslo podozrenie, že to nepravda; veď ako by jeho Janko utrhoval svojmu otcovi ten kúsok jeho vlastného chleba? Zkrsla v ňom zvláštna myšlienka: dal si napísať list s úplnou adressou a, nerieknuc nikomu ani slova, vydal sa na dlhú púť: za synom do Pešti. Šiel peší, o suchom chlebe, no konal cestu vesele, s nádejou na radostné shliadanie so synom. Na smrť ustatý prišiel konečne do hlavného mesta — ale kdeže podieť sa v tom hluku a víre, medzi ľuďmi hovoriacimi akousi divnou, „nekresťansky“ znejúcou rečou! A ešte keď neznal ani adressy prečítať! Avšak i tu pomohla mu šťastná náhoda: potĺkajúc sa po meste, sišiel sa s krajanom, a ten zaviedol ho dľa adressy. Bola to vysokánska budova, na nejž skvelo sa dačo zlatými literami napísané. Jeho sprievodca mu vysvetlil, že to znamená: *Györfi János*, strojník. „Györfi?“ Nikdy o takom divnom mene nechyroval! Zaiste zmýlili sa o jeden dom! Na presvedčovanie sprievodcovo dal sa nahovoriť a vstúpil dnu, trasúc sa rozčulením a horiac nedočkavosťou. Celou cestou bol si predstavoval tento drahý okamih; vopred videl radostné prekvapenie synovo. Sovre ho do náručia a povie: „Chvála buď milému Pánu Bohu! keď ste len prišli! Odpočiňte si!“ A nevesta dodá: „Už si vás viacej od nás nepustíme...“

Prešiel dlhou chodbou do predsiene a potom do kuchyne, kde všetko jasalo sa ako pozlátené. Akási panská deva, zamestnaná pri sporáku, nemohúc mu porozumeť, šla zavolať pána. Čakal hodnú chvíľu, stojac skromne u samých dvier a rozpačite otáčajúc v ruke klobúk. Konečne uzrel statnú postavu svojho syna. Chcel prerieсť, ale slzy radosti ho zalialy. V tom okamihu mohol len zasmiať sa kŕčovitým blaženým smiechom. Janko pozrel naňho s podivením, ako by ho nepoznával, a v nasledujúcom okamihu, zachmúriac sa, hlasom, ktorý zmrazil mu srdce v tele, riekol:

„Kde ste sa tu vzali? Čo ste prišli?“ a obzrúc sa, či dakto nenaslúcha, ticho, ale celkom určite dodal: „Moja žena nesmie vedieť, že ste mi otcom: aby ste sa dajako neprezradili!“

S Juríčkom zatočil sa svet. Pocítil, ako by dakto jedným kmasnutím vytrhol mu srdce z tela, a vysmial, potupil, pošliapal to, čo v ňom bolo najdrahšie, najsvätejšie...

A videl i jeho ženu, svoju nevestu. Bola mladá, štíhlá, pekná, že sotva videl kedy krajšiu ženskú. A za ňou pribehlo dvoje zlatovlasých anjelikov — takých, ako kedysi jeho Janko. Smialy sa, štebotaly, ale on nerozumel z toho ani slova; nerozumel ani to, čo riekla jeho nevesta, podávajúc mu s prívetivým, ale neznesiteľne útrpným úsmevom dva šestáky. Znovu zatemnelo mu pred očima. Vidiac sa považovaného za žobráka z Jankovho rodiska, všetka trpkosť, nakopená v jeho duši, už-už hrozila vybúšiť v podobe oprávnených výčitiek, jeho ruka už dvíhala sa jako k hrozbe a či — Pane Bože! odpusť! — ku kliatbe; ale miesto toho len siahla k očiam a rozotrela dve slzy — dve najtrpkejšie slzy, ktoré v živote zvlažily jeho viečka.

Potom už ani sám neznal, ako vysvetlil mu pohnútku svojej návštevy, a už len jako vo sne naslúchal slovám synovým, že to všetko je iba výmysel Schwarzov a že i ďalej dostávať bude svojich šesť zlatých riadne. A taktiež ako vo sne, bez odporu nasledoval pána, ktorého mu syn dal za sprievodcu. Ten zaviedol ho do peknej krčmy, predkladal mu rozličné jedlá — no on sotva okúsil dačo. Potom zaviedol ho na stanicu, vtisol mu ešte do ruky dva zlaté a železničný lístok a o hodinu potom už unášal ho parný stroj ku rodnej dedinke. Všetko to stalo sa tak rýchle, že ho to až omámilo. Spamätal sa až vtedy, keď už bol v svojej chyži sám a sám... biednejší sto ráz, než keď odchádzal z nej. Vrhol sa na svoje lôžko, nedbale ustrojené zo slamy, plachty a neveľmi čistej podhlavnice — a vypukol v boľastné ňikanie. Plakal dlho, ležiac dolu tvárou, ňikajúc ako dieťa, a zatínajúc ruky...

No i tá rana zahojila sa. Čas vyhladil boľastný dojem, otcovská láska zjasnila čiernu farbu, v ktorej sa mu syn posledne predstavil, a znovu vkúzlila mu ho do duše tu i tu takého, akého prial si ho mať. Predstavy o vrelom prijatí, ktorými osladzoval si púť za synom, natoľko zaryly sa v jeho myseľ, že rozprávajúc to dakomu, temer i sám veril, že skutočne tak sa stalo. Neraz i sám veril, že slová, na ktoré čakal: „rád som, že ste prišli — ostaňte navždy u nás,“ skutočne vyslovily ústa synove.

Ale keď je tak sám na cintore, ako teraz, na tomto mieste, kde prestáva všetka pretvárka; keď nemusí obávať sa všetečných otázok, ktoré ho vždy a všade prenasledujú — vtedy prestane oklamávať sám seba, illúsie rozpŕchnu sa, a postavenie jeho stojí pred ním bez všetkých farieb, také, aké skutočne je. Vtedy obyčajne zastane v práci, a kým jeho myseľ pracuje so zdvojenou rýchlosťou, opretý o stenu hroba upreno ziera pred seba, nevidiac ničoho.

Zvony zase zahlaholily, ako ráno. Juríček strhol sa a prestrašeno pozrel hore, napnúc sa z hrobu. Nebo bolo jasne sbelasené a slniečko už hodne naklonilo sa k vŕšku, za ktorým, ukončiac dennú púť, klesávalo do náručia zory. Hľa, on preslyšal poludňajšie zvonenie. Čas pokročil už hodne — teraz zase *jej* vyzváňajú. A on, miesto toho, aby sa poponáhľal s prácou, stojí tu ako by nemal inej roboty iba rozmýšľať o minulosti.

„Hja, stará hlava!" povzdychol smutne, znovu chytiac sa do vyhadzovania zeme z jamy; „keď raz rozmyslí sa o dačom, tu potom nieto tomu konca, a robota stojí na „verím Boha". A po tých myšlienkach darmo čo duša bolí..."

S novou chuťou pustil sa do práce, chcejúc nahradiť, čo zameškal. Mal pevný úmysel skončiť prácu ešte dnes, lebo považoval za hriech pracovať vo veľký deň vzkriesenia Spasiteľa. Pracoval pilne, napružujúc všetky sily svoje, ktoré — iste následok prechorievania — v poslednú dobu akosi veľmi ochabovaly. No sotva vyhodil lopatou trochu hliny, zase schopil ho prudký kašeľ. Kašľal dlho suchým dutým zvukom, lapajúc v prestávkach dych a siahajúc k hrudi, kde zakaždým ako by trhalo sa dačo. Ten kašeľ napádal ho častejšie, no on nevšímal si ho veľmi. Zima, ktorej sa tak bál, prešla šťastne, ba i marec, nebezpečný starcom, preskočil ho: kto by teraz myslel na smrť, keď ide jar, prinášajúca mladú oživujúcu prírodu! No a proti kašľu, keď len mal peniaze, ľahko si pomohol: vypil si dačoho, a hneď ako by smietol všetku ťažobu.

Teraz napadla mu sklenka s pálenkou od Kotlárky. Po stupňoch v stene hrobu vydlabaných vyštveral sa hore a vyňal ju z rukáva haleny, ktorú bol zavesil neďaleko na štíhlú mladú lipku. Občerstvel hneď, sotva upil si trochu: dych stal sa hneď pravidelnejším, príjemná teplota počala sa šíriť celým telom, dodávať mu pružnosti. Vydýchol si zhlboka a posadil sa na vyhádzanú hlinu. Razom bolo mu veľmi príjemno. Sediac tu, mal svobodný výhľad na celé okolie. Vzdor časnej predjarnej dobe už silne badať bolo príchod Vesny: úzke, do vŕšku zatáčajúce stuhy rolí na pravej strane už pokryté boly smaragdovou zeleňou, i úpätie neďalekého vrchu už zmenilo svoju potemnú farbu v jasnejšiu. Machové rastlinky, tak dlho driemavšie pod snahovým pokrovom, počaly rozťahovať útlunké ratoliestky a utkávať pôde plnší, nádhernejší pokrov. Stromy boly síce ešte ako mrtvé, ale všadiaľ voňalo výparom zeme. Ba tu na cintore už ako by zaváňalo materinou dúškou, ktorej tu v lete taká hojnosť. Preto býva jej tu tak veľa, že ju nik netrhá, lebo náročky voňajúc ju ztratil by čuch, kdežto inde trhaná má liečivú silu. Pamätá sa, že mamička vždy mali jej hodne schovanej. I dievčatá vkladajú si ju do kytky, uvitej ku meteniu svätojanskej vatry. Pripojujú ju ku deväťorakým bylinám na lekárstvo. No často slúži potom i za prostriedok pri ľúbostných čaroch.

Juríček živo zdvihol sklonenú hlavu: materina dúška a kytica svätojanská privolaly mu do mysle svätojanské večere, v ktorých shromažďuje sa mládež na úpätie vŕšku naklásť ohňa a zaspievať pieseň na poctu Jána. Pri svetle vatry vesele praskotajúcej a vy-

šľahujúcej do vysoka uplynie čas, že ani nenazdajú sa ako. I on bol so dva razy — ešte ako mladík. Ešte teraz milo rozpomína sa na to, a sediac tu schúlený nad *jej* budúcim hrobom, vzbudia sa mu v mysli podrobnosti episodky jeho lásky.

Bolo to vo svätojanský večer, čo srdce jeho priznalo sa, že miluje, a čo doznal, že je rovne milovaný...

„Čo mi to len napadá?" vzchopil sa Juríček temer zlostne; „ako bych nemal inej práce, iba rozmýšľať o *takých* veciach — a práve teraz, keď *ona* leží na doskách! Nemal som ta chodiť — veru nie! to preto matie sa mi v starej hlave, že videl som mrtvolu. Najtiaž len dotkne sa dačo takej slabej mysle, už nedajbože prestať! A čo sa mi to len má pliesť?! Dávno bolo, čo sa stalo — — tak dávno, že temer zabudol som na to — len dnes ma čosi tak zvlášte napáda..."

Náraz vetra rozkolísal šuté vetve stromov, že to akosi až divne zašramotilo. Juríček striasol sa; sediac na mokrej hline, len v starom vetchom kabáte, cítil na chrbte zimu. No veď zase rozohreje sa: už odpočinul si, treba znovu chopiť sa do práce. I tak to akosi zle napreduje: už budú vari aj tri hodiny, a jama ani do pása. Ak sa len celkom nepousiluje, kto vie, ako bude!

Siahol po sklenke, v ktorej nachádzalo sa ešte asi do poly pálenky, a vypil až do dna. Potreboval posily. Ešte dobre, že mu Kotlárka pálenky podarovala, ináčej kto vie, ako by bol pracoval, keď je tak veľmi, veľmi slabý. „To iste preto, že som už dva dni temer nič nejedol!" podumal, usmievajúc sa mdlo a násilne otvárajúc oči. Chcel vstať, ale ako by mal olovo miesto krve v žilách. Zdalo sa mu, že keby len trošíčku nepremáhal sa, zaspal by hneď — taký zmorený sa cítil. „Len chvílenku ešte," šeptal si pohodlnejšie si sadajúc, „len chvílenku si ešte odpočiniem..."

Sklonil hlavu do dlaní a zažmúril oči.

— — — — — — — — — — — — — — —

A obrazy vynorujú sa, striedajú, nesúvisle jeden za druhým, báječnou rýchlosťou. Jeden jasný, svetlý, vypuklý, naplňujúci srdce milou rozochvelosťou — iný hmlistý, nejasný, pošmurný, s temným úzadím bôľu, no všetky ostro kontrastujúce so skutočnosťou. Je to sen, a či prelud napiatej fantásie? Je to skutočnosť a či len rozpomienky ožily v duši?

„Krásna, tichá, snivá, polotemná svätojanská noc, presýtená vôňou líp, mihotaním hviezd a tajomnou nebeskou harmoniou. Striebristé svetlo mesiaca osvetľuje malú chalupu s nizunkou strechou, padá na korunu košatej, v plnom kvete sa nachádzajúcej lipy. Tichý vánok velí každému lístočku v laškovný rozruch, a každý lístoček, večernou rosou potiahnutý, leskne sa ako z čistého striebra. Ich tajomné a myseľ rozčuľujúce šepotanie svorne splýva s dumnými, unášajúcimi, len ako vo sne sem zavznievajúcimi tóny piesne, ohlášajúcej sa od vatry, na úpätí vŕšku vyšľahujúcej. On stojí na podstene o vereje opretý, v ktorých, ako v rámci, vidno štíhlu postavu devy. Celá obliata svetlom mesiaca, v belostnom rúchu, so zrakom ku hviezdam upretým, skorej podobá sa nebeskému videniu než

žijúcej bytnosti. Veľká kytka poľných ruží, nevädze, kúkoľu a materinej dúšky leží u jej nôh a vydychuje silnú, srdce omamujúcu vôňu... Je mu horúco — horúco... „Ľúbiš ma?“ vydýchol sotva slyšateľne, opierajúc hlavu o chladiacu stenu. Obrátila k nemu modré oči, rojčivo ku hviezdam upreté — a pohľad ten celé nebo slasti vlieva do jeho duše. Svet točí sa s ním — nevidí nič, iba kvety a hviezdy — hviezdy a kvety...“

„Skláňa sa nad kolískou. Otvoreným oblokom vniká ranný vánok, odvievajúc belostnú záclonku odo steny. Lúč vychádzajúceho slnka vkráda sa dnu, padá jasným pruhom na kolísku, ožiaruje vlásky v nej spiaceho dieťaťa. Spí tichúnko, ručičky majúc sopiate, ústočká na úsmev složené... Dvermi vchádza starenka s príjemnou dobrodušnou tvárou — no z jej sivých očí padá slza za slzou. „Odišla!“ vraví trasúcim sa hlasom, „nebolo jej ľúto opustiť toto nevinniatko...“ A vidiac, že on skláňa sa ku kolíske níž a níž, i ona klesá k nemu. „Odpusť!“ šeptajú jej chvejúce sa pery. „Odpusť,“ opätuje bolastne... A slzy matkine, smiešané so slzami syna, padajú na kolísku. Oplakávajú nezdarený krok, ktorým na veky zašliapal svoje srdce...“

„A zase nachádza sa v teplej priestrannej čistej svetlici. Sedí na čestnom mieste, za vrch stolom; pri ňom jeho syn Janko, v plnej sile mužného veku. Pri ňom jeho žienka v prostom, jednoduchom sedliackom odeve. Jej ruky sú ohorené, plné mozoľov, práve tak, ako jeho, no obom žiari z tváre veliká spokojnosť a šťastie. Shovárajú sa, radia sa. Každé slovo jeho v úcte je u syna a nevesty. Je vážený, ctený, milovaný. Dvere sa roztvoria, vbehnú dvaja zdraví, silní šarvanci. Bežia rovno k nemu, lichotia, objímajú ho. Na stole parí sa jedlo, vydávajúce ľúbeznú vôňu. Slnko zapadá — s veže zavznieva velebný hlas zvona. On sopne ruky; za jeho príkladom všetci pokľakajú okolo stola a modlia sa všetci spolu jednu modlitbu...“

Juríček otvoril oči a vyjaveno rozhliadol sa dookola. Bol už večer; tiene zahalily dolinku v polotmu. Na západe rdel sa ešte úzky pruh zory, už-už hasnúci, ale na východe, nad pásmom hôr, už dvíhal sa plný bľadý mesiac, a hviezdy ligotaly sa pomedzi obláčkami, roztratenými po klenbe nebeskej. Vstal; celým telom prebehovala mu zimomriavka; snažil sa rozhľadeť, nevediac, kde sa nachádza. Spravil dva kroky ku predu a potkol sa o kríž na hrobe. Ohmatal ho a razom všetko bolo mu jasné. Pane Ježiši Kriste! on zaspal, a prespal tu na cintore celý čas — a hrob nevykopaný...

Celým telom zalomcovala mu triaška. Nebál sa — veď viacej raz nachodil sa večer na cintore — ale myšlienka, že nepracoval a že zajtra, ten veľký boží deň, prinútený bude prácou zneuctiť, pozbavovala ho rozvahy. Pošiel k predu, chcejúc si vziať halenu a čo možná rýchle utiecť, no, súc ešte ako vo sne, ztratil smer ku polovykopanej jame. Chodil sem-tam, trasúc sa na celom tele, na čele vystupoval mu horúci pot, v ušiach počalo mu zniet a hukotať. Pôverčivosť, v riadnych pomeroch celkom uspaná, počala prebúdzať sa, prevládať všetok jeho um a duchaprítomnosť. Potkýňajúc sa

v tom labyrinte hrobov o náhrobné kríže a stĺpy a zachytujúc sa ich, cítil, že klesá pod farchou nevysloviteľného strachu, vidiac, že dostať sa von z tohto zakliateho krážu je márne. Zastavil sa: drkotajúc zubami a vytrešteno zierajúc pred seba, inštinktívne tušil, že jestli v nasledujúcom okamihu obzre sa, uvidí dačo, čo pozbaví ho posledného zásvitu rozumu. Divnou mocou nútený obzrel sa — — vysoká postava belela sa vztýčená nad jedným z hrobov, klonila sa, vystierala plaché ramená — —

Mystická hrôza pozbavila ho smyslov: klesol k zemi a padol kdesi hlboko, hlboko. Padol dolu hlavou do jamy, ním vykopanej, na jejž pokraji vo večernom vánku kolísala sa jeho halena, zavesená na mladej lipke. Necítil, že narazil slychom na ostrý, v jame sa nachádzajúci čakan, necítil ani, že krv vytryskla z hlbokej rany a potom stekala pramienkom vždy slabším a slabším na vlhkú zem — —

On cítil len, že kási horúca rúčka dotkla sa jeho tváre, a že hladí ho nežne a ustavične po líci. A vedel, že nad ním skláňa sa nežná mladá krásna bytnosť, objímajúc v náručí zlatovlasé dieťa, jeho syna, a počul ešte jej nebesko-sladký hlások, ako vraví:

„Neboj sa, duša moja! to všetko bol iba zlý, zlý sen... život nerozdvojil nás... nič nenarušilo našu vernú svätojanskú lásku...“

Nad hrobom plával biely obláček: ako ľahká priesvitná striebristá hmla vznášal sa vysoko pod klenbou neba, na nejž ligotala sa hviezda pri hviezde...

Poslanie.

(VAJANSKÉMU.)

Prichádzam k Tebe návštevou... Od dverí,
ó, neodháňaj brata, priateľa, —
veď duša moja Tebe verí, verí —
i pohovoriť s Tebou zachcela.
Nuž prichádzam, — nie plakať, Bože chráň! —
ja nesiem Tebe pozdrav preúprimný
od Tvojeti, čo slušnú, vďačnú daň,
i spievam Tebe zaslúžené hymny...

Ty pravdu riekol — ona oči kole,
Ty pravdu riekol — hlavu prerazil, —
jej učil sa Ty v utrpenia škole,
a tam, kde prepych bôľne obrazil
synovskú Tvoju vernú, zlatú hruď,
tam učil sa Ty pravdu vraveť svätú,
i riekol si ju smelo, buď čo buď: —
nuž preto v Tebe pravdu zreme jatú.

Jak Pavel svätý apoštol bol jatý
pre pravdu, i Ty pochodil si tak.
Bol väzňom Pavel, ale, Bože svätý,
jakýmže väzňom?! — Tam dlel: žiadny mrak
jas čela jeho ni mak nestmieval —
— znak čistej duše, mysle sviežej, jarej —
bol práve hrdým na ten strasti pal, —
a Ty si tuším z jeho gardy starej...

Jak Pavlovi, i Tebe tak sa stalo...
Bol väzňom Pavel, — no dľa tela len,
dľa tela, ktoré mal za veľmi málo,
ba temer za nič, za trup, číry peň,
dľa ducha ale pravý velikán,
vždy svobodný si poletoval svetom,
dlel v sboroch svojich, kde i jeho Pán,
a kleslých dvíhal ducha svojho vznetom.

V Rím, v Korint, v Efez, a tak ďalej, ďalej
zalietal — pod kríž až na Golgata,
i v putách mužom svobody bol stálej,
neznala hraníc duša bohatá,
nebolo pre ňu pút, ni temnice — —
A sám bol? nie — s ním v láske vernej boly
sŕdc verných tisíce a tisíce —:
Že väzňom bol? ó, prelud, mam to holý!...

Ty väzňom vraj, tak mnohý žiaľno tvrdí, —
ja volám však: to nenie pravda, nie!
Nad väzenie sa duch Tvoj vznáša hrdý,
Tvoj čulý duch — čo jemu väzenie?
niet pút mu, — ó, Ty s ducha perutí
vždy energične striasť znáš každé puto
a letov slávnych zreť Ťa na púti —
Tak čože nám byť má vo veci ľúto?...

Dľa tela väzeň — svobodný si duchom:
to k poteche, to k chlúbe slúži nám —
po svobodienke chodíš i keď v hluchom
zátiší dumno sedíš sám a sám —
po svobodienke chodíš: Tatrami
i Turcom milým, Golgatou tiež našou
až k hrobu otca — (skropíš slzami) —
a sladkou krásy, dobra, pravdy pašou.

A sám Si? Kto to tvrdí, blúdi, blúdi —
Nie, nie Si sám, len pozri, naprúž zrak:
brať vďačnú vidíš, všetko Svojich ľudí —
však mnoho ich? ó, nepriehľadný mrak, —

nic blízky len, i diaľny, širý svet
je s Tebou, umom, srdcom Tvojím jatý —
čo vidiac, cítiš v srdci slastný vznet
a svobôdky sen žiješ, žiješ zlatý.

Aj ináč nie Si sám: hľa, čarokrásny
Múz vzácnych venec vôkol Teba dlie —
Hľa, obličaj Tvoj postupno sa jasní,
Tvoj blen sa mení v slastné veselie —
Hľa, nadšenosťou chvie sa Tvoja hruď...
Že väzeň? nie, ó, nenie, nenie, nenie —
Ó, nosič jaziev, ubezpečen buď:
je chlúbou našou Tvoje pohanenie! —

Odchádzam. Vďaka vrelá, že od dverí
Ty neodohnal brata, priateľa, —
čo riekol som, ó, ber bez nedôvery —
tak vravet duša priama velela...
Bôh s Tebou buď, Bôh trpelivosti!
Ty prijdeš s gloriolou mučeníka
zpät v náruč Svojich: — svetom rozhostí
sa našim ples a radosť preveliká...

Martin Sládkovičov.

Za súmraku.

Hmla hustá na doline,
hmla hustá na horách,
na nebi šedé mraky
a blato na cestách.

A ticho ako v hrobe —
až s' úži v hrudi dech —
len Meluzína nôti,
sťa pieseň na posmech.

Ja sama sedím v chyži
a dumám, hľadiac v diaľ,
o mniške, ktorú osud
do celly zahrabal.

O ružiach nevykvetlých,
o vesne bez kvetov —
o slzách vylúdených
rozmarnou žitia hrou . . .

A ohňa na kozube
posledná zháša žiar — —
Ku chladnej, vlhkej stene
horúcu tískam tvár,

a sama, potme sediac,
sa snažim rozlúštiť:
jak môže moje srdce
o svetle, blahu sniť?!

Ľudmila Podjavorinská.

Hôr kráska.

Poviestka od *Martina Sládkovičovho.*

(Pokračovanie.)

Čas prchá stále, bezohľadno,
je prudký príliv času vôd,
je vnútro vekov večne hladnô, —
lkať nad tým vždy je ovšem vhod,
no nepomáha lkanie žiadno —
je taký, taký žitia chod.
Nuž prešumelo tokom živým
nad zátiším tiež našim snivým
medzitým pekných rôčkov pár —
Ak ľúbo ti, poď, čitateľu,
v tú zátiš šumnú, osamelú —
Daj, Bože, púti dobrý zdar!

III.

Nové časy — nové poryvy.

Trojlístok . . . Minul s prudkým časom
svit detstva jeho ružový,
so svojím lučezárnym jasom
sen prchnul detstva dúhový —
— (bárs v pamäť utkvel zlatým pásom,
by krášlil život surový) —
Hoj, minul . . . Trojlístok môj milý
už vzrástnul v trojlist ušľachtilý:
Hľa, Ondráš — junosť stepilá,
hľa, Michal — mladých rokov prelesť,
a Katku — púček — rôčkov šelesť
v jak kyprú ružu rozvila!

Vždy spolu jako rodní bratia
šuhajci junní vzrastali,
a bárs čuť tvrdiť, že sa tratia
liet detských city pomaly,
no priateľské nezhasil vzňatia
ich družných sŕdc čas nestály:
sväz družstva ostal v celistvosti,
svád nebolo, ni roztržností,
čas scelil malé neshody, —
sväz družstva ostal pevný, stály,
veď dopĺňaly, shodovaly
sa mladé oboch prírody.

Náš Ondrej — aby nezaháľal —
stal včasne v pracovníkov sbor,
a kým on energicky váľal
ohromné stromy hustých hôr
a bezmilostno v píle kálal,
až ozýval sa šíry dvor,
za ten čas Michal, vychovaný
hôr v tichu, schodil všetky strany,
námestník otca dobrého,
karabín plecom prevesený,
spev vtáčkov slúchal roztúžený,
po hlase poznal každého.

V rozdielnom takoj kruhu žitia
rozdielne zrely povahy:
Bol Ondráš z junov, ktorých schytia
hneď citov vrelé prevahy,
bol rujný hlaváň v hĺbke bytia
a v túžbach plný odvahy.
No bytosť Miška v lesov šumu
jakúsi zvláštnu tichú dumu
a mäkkú nežnosť prijala,
i istú vzletnosť mysle, citu —
a rozdielnosť tá v oboch bytu
ich v celok družstva pútala.

Či život ďalší nerozviaže
sväz verný družstva mládencov,
či rozviazať ho nerozkáže
životných rôznosť záujmov?
Čože sa duch môj po tom táže
a dumá o tom znov' a znov'? —
Nie darmo: tu, hľa, toho výklad:
záujmov žitia rôznych príklad:
veď vzkypel v srdciach citov ruch,
plam lásky v srdciach oboch zblĺkol

a jednej deve v strety tĺkol
sŕdc oboch junov každý buch . . .

Vy, čitatelia dobrotivi —
(ó, iste vás je neveľa,
čo sledujete krok môj snivý,
jamb biedny pevca-priateľa . . .) —
Mne Múza moja svedok živý,
že toľká, toľká udrela —
hej, také — verte — také divy
čas zrobil prudký, priemenlivý
s trojlístkom v našom zátiší:
vzrušenie búrne, nepokoje,
slasť, horič jednak, túžob roje,
ples jednak, bôľ jak najvyšší.

Plamenno Ondráš devu ľúbil,
ba vášeň až ho zajala,
jejž vznet ho temer zžieral, hubil;
no tiché srdce Michala
tichúčko plálo; nepochlúbil
sa svetu, jaká zjagala
sa žertva srdca na oltári,
ba Katke aj — tak sa mu marí —
že zbytočno to povedať,
no ľúbil vrúcne, neskonale
čo sväticu ju, stejno, stále,
a žehnal v duši na stokrát.

A srdce devy jakú dalo
ozvenu na cit šuhajov?
Jej srdce tiež sa nenadálo
plnilo slasťou lásky snov
a v mysli zvala neustálo
ich oboch pred súd znov a znov:
hneď Ondráš tam bol zápalistý,
čo vždycky prevrúcne ju istí,
že devy krom nej preňho niet,
hneď Miško dumný, zrumenený
poktorúc s Katkou pohľad zmení
a v zraku nežných citov vznet.

O citoch svojej vrelej lásky
jej Ondráš mnoho vravieval
a uchu nezkúsenej krásky
lichotil vrelej reči pal,
ba časom z nemalej on čiastky
i k duši jej sa dobiť znal —
ký div, že srdce jej sa zhrieva,

že lásku v ňom mnie cítiť deva,
že vzdumá vše: on jediný —
No tajila, ba, rozpustilá,
vše práve Miška vyznačila —
Ó, tajné sŕdc žien hlbiny!

Tak nové míňaly sa časy
pri prácach, a keď doprial čas
pri schôdzkach družných, plných krásy
a nehy čistej zas a zas:
Tie isté lichotivé hlasy
na Ondráša rtoch, v zraku jas —
— plam líčkom Katky —, a tie isté
záchvevy tiché, zbožné, čisté,
tajené v srdci Michala. —
A časy šly . . . a Ondrášovi
života obrat kynul nový —
kráľova vôľa volala . . .

Daň krve . . . Ty ju znáš, môj ľude,
a dávaš ju, keď odania,
bárs — ktože zazlievať to bude? —
nie úplne bez strádania —
(hľa, matka, milá, jak ho v prúde
sĺz topí, blízka zúfania . . .) —
Hej, platíš . . . Plať len, Bôh keď dáva —
máš z čoho, máš, buď Bohu sláva:
ty svieži podrost voždy máš —
Ty bohatec: ty mnoho platíš,
ty patriot: ty neukrátiš,
ty viac, než mnohý iný, dáš.

Ó, a jak rád bys ešte dával
tú krve daň, jak prevďačne,
keď tak by chodil, jak by mával,
náš život a nie — opačne:
Ty dávaš dane celý nával,
a jak ju berú? . . . nevďačne:
na vlastnej pôde cudzím robí
ťa svet — ach, čudné naše doby,
ó, rozumov, sŕdc zmätenosť!
No veľkodušne dávaj — (hana
patričným!) — hľaď na Jug Bogdana:
keď toľko dáš, snáď bude dosť . . .

Už blížila sa jaseň clivá,
vrah prírody, jej mnohých krás.
Bol krásny večer, jaký býva
neriedko v septembrový čas,

bárs vôkol svet sen clivý sníva
a čuť sťa teskný jeho hlas,
čas sladkobôľnych kýchsi snení —
(vraj prajný Múzam — pravda? není? —
mne jaseň tiež je príjemnou).
Pod večer v mlynárovom sade
dve srdcia bijú, obe mladé
a plné túžob, plné snov.

List zvädlý ruka uchopila
a počuť vravot pohnutý:
»Jak lístok tento, moja milá,
so stromu vetrom strhnutý,
tak mňa tiež blízka, strastná chvíľa
od srdca tvojho odrúti —
Či nie to bôľno, nie to krušno?
Však hovorme len prostodušno:
mňa volá, skvost ty môj, pán kráľ —
O týždne dva tie milé dvory
mám nechať, isť za doly, hory,
by vojska v šík som pozastal . . .«

»Ach, Ondráš, veru smutno, smutno«
— nevinno deva odvráva —
(i zaplakala v sprievod chutno, —
no skoro citov záplava
sa stavila) — »no preukrutno
to predsa krásne: zástava,
šík junov, bubna, trúby hlasy,
šabličiek lesklých v slnku jasy
a snáď i tátoš hrdý — hľa!
jaj krása!« — »Duša moja, krása!
i teraz žartovať ti dá sa?« —
Tu deva horko zalkala.

»Sem hlávku skloň, na mojej hrudi
tu širokej svoj vylej žiaľ . . .
No dosť už . . . V mojom srdci budí
sa žiadosť, bych ti povedal,
že nieto moci, nieto ľudí —
niet, kto by sväz náš roztrhal:
ty si a budeš mojou, mojou —
ja dávno srástnul s dušou tvojou —
i rodič svolil . . . uznaj . . . však?
ni nerec, verím, verím sväte . . .
No zatiaľ: dobrá noc — sny zlaté!« —
Šuhaja večerný skryl mrak . . .

IV.

Anjel strasti.

V tom zrazu nebo zmračilo sa
nad horským mlynom v zátiši —
Prv nemoc, potom smrti kosa, —
už pristrešie sa nepýši
tým, pokorne čím pýšilo sa, —
veď povel zavznel najvyšší:
niet gazdinej, niet rúčej ženy,
ni starostlivej matky není . . .
Už pár ráz na jej mohyle
sa vyplakala rúča dcéra,
hôr kráska, Katka, div až vera,
že neosleply očká unylé.

»Bože môj, Bože môj, prečo ten trest,
prečo mne ranu tú zadal si boľastnú —
v jaké to predesné údolie ciest
nestižných svojich ty vedieš mňa nešťastnú? . . .
Boľasť, ó, prežhavá — jako ju zniesť?!

Navždy mi odišla milená mať —
Kto mi ju nahradí? Nikto, ach, nikto, nie . . .
Pusto mi, clivo mi svetom sa potĺkať, —
mladého žitia mi nebom svit nebronie, —
navždy sa zatmela žitia mi trať . . .

Bože môj, správca ty pravšetkých ciest,
známy mi povel tvoj: strádať bez úpreku,
pobozkať pravicu, v trýzni vzdať česť —
Predsa však, odpusť, ó, preťažko človeku —
Boľasť, ó, prežhavá — jako ju zniesť?!« . . .

Tak každodenne nariekala
na hrobe sviežom kráska hôr,
že skvílila by aj tá skala
a vypuknul les v truchlochór.
Vše luna bľadá nachádzala
ju tak i menlivých hviezd sbor
a vôkol velebná tiš vládla . . .
No vposled zľakaná a zbľadlá
s posledným rujným povzdychom,
jak srnka, lovcom vyplašená,
sa brala domov ubolená —
a v púť znie večerné ‚bim-bom‘. —

Ó, krásko dumnej, sviežej hory,
ty jasný pevca ideál,

už utíš svoje žiaľne chóry,
už spokoj srdca žravý žiaľ —
Tvoj nárek márny: nerozborí
on hrobu toho temný val, —
slz pristav riavu prebohatú,
vtop v modlitbu ju vrúcu, svätú,
a šetri líc kvet, zraku jas,
hej, šetri slzy: zíjdu sa ti,
keď hadi bôľov jedovatí
hrýzť budú v srdce zas a zas.

Tak vylievala horič skrytú
v hlbinách srdca, netušiac,
že okrem luny a hviezd kmitu,
krom Boha, svedkov má aj viac,
že smutnej vŕby v poúkrytu
opodiaľ stojí — pritlumiac
vše žiaľny vzdych, čo hruďou vlní,
k nej sielajúc zrak nehyplný —
fialkooký mládenec;
čo sprevádza ju, stín čo vlastný,
čo anjel strážca, dumný, strastný,
sťa keby strasť jej — jeho vec.

Raz však pri vrátkach cintorína
aj iný svedok kvilieb stál,
jun statný — Už, hľa, odopína
vrát závor, — zastal opodiaľ —
ísť, neísť — váha — Kráska mlyna
pozdvihla hlávku, — poozval
sa šerom výkrik utlumený,
zľaknutá stojí v zadivení —
Už chcela pŕchnuť: »Ondráš, ach« —
v tom hlesla — »odíď, nevyrúšaj
zo strasti svätej — nepokúšaj . . .
Jaj, domov, domov . . . pozde . . . strach!« . . .

»Ty perla, prirastnutá dávno
ku srdca môjho hlbinám«
— reč šuhaja znie tklivo, slávno —
»skrz Krista kríž ťa zaklínam —
— veď márnosť kvilieb vidíš zjavno —:
hor zraky k nebies výšinám
a neplač, drahá . . . Božia vôľa:
čo proti nej tvoj nárek zdolá?
ó, ustaň . . . Tu na moju hruď
skloň hlávku smelo, podaj ruku:
ja zľúbam slz prúd, srdca muku —
môj život náhradou ti buď! . . .«

Ni slova Katka nevetila,
len stála s hlávkou sklonenou,
sťa nebola by pochopila,
čo chce jun s rečou plamennou,
čo v nej za hĺbka, čo za sila —
V tom prchla náhle — on za ňou . . .
Šli mlčky. Katkine len vzdychy
v mier mraku občas znely tichý
a v posled tiché »Dobrá noc!« —
Zpod smutnej vŕby práve vtedy
opodiaľ bral sa šuhaj bledý
za nimi, tajná tmy čo moc . . .

(Pokračovanie.)

Mesto a dedina.

Povesť *D. V. Grigoroviča.*

HLAVA PRVÁ.

I.

Už dávnejšie odkvitly tŕpky a kvitnúť prišiel rad na lipy. Alleja starého sadu, nasadeného ešte starým otcom terajších majiteľov, — kvitla plným kvetom. Svrchu naberalo ju horúce poludné slnce; len dolu, pod jej tesným, hustolistým klenutím, možno bolo ukryť sa od znoja; no i tu nie ľahko dýchalo sa v tuhej, sladko-medovej vôni líp, ktoré kvitly tohto roku zvlášte silne. Alleja delila sa na dve polovice: z prava i z ľava, na jednu i na druhú stranu, — šly rady jabloní, a hneď tu, na strane, tisly sa kry malín, ríbeziel, poliek a hrady jahôd. Tu slnce malo dosť priestoru páliť svojimi lúčami; bolo treba žmúriť, obrátiac zrak v túto stranu. Povetrie nehýbalo ani jedným lístkom; všetko dovókola akoby zamrelo, kamsi svalilo, popratalo sa pred znojom; len včely v celých rojoch neposedne húdly pod lipami, a chvíľami bolo počuť, ako kdesi blízko luskal sa od horúčosti strúček, postreľujúc svojím preschnutým zrnom.

Na jednom konci alleji boly dvierka spravené v prútovej ohrade; otváraly sa na cestu obrubujúcu príkry breh neveľkej riečky; ďalej zelenaly sa lúky; ešte ďalej dvíhaly sa vŕšky, pokryté pašienkami a horou. Druhý konec alleji opieral sa na priestranný dreveny dom na dvoje poschodia, vystavený bez architektúrnych plánov, ako stavali na počiatku stoletia korenní pomieščici, tráviaci svoj život na dedine. Z prostriedku nižného poschodia, rovno proti alleji, skoro dotýkajúc sa jej prvých stromov, vystupoval široký balkon, prikrytý od slnca plátenými záclonami so vzorkou z kumača.

II.

Na balkone vo foteli, pletenom zo smudiča, sedela domáca pani, tridsaťročná žena, možno niečo i staršia, no pozoruhodne zachovaná; o takých ženách hovorí sa obyčajne: sú mladšie nežli ich deti. Svetlorusé vlasy, hladko pričesané, odkrývaly nevysoké, no čisté biele čelo; spokojne, mäkko, hladely zpod neho krásne tmavo-sivé oči; ony boly jediná jej krása, — aspoň, nadovšetko, na prvý raz, obracaly na seba pozornosť.

No stálo za to prizreť sa ostatným jej črtám, opreť zrak na plné pery s ich pekným, dobrým úsmevom, oboznámiť sa s ňou bližšie, aby presvedčil sa človek, ako často zovnútorná krása ustupuje pred prestižom ženskosti; z celej jej bytnosti vialo takým prestižom; vialo čímsi zdravým a sviežim; hľadiac na jej pyšné prekvitanie, zdalo sa, ona povolaná bola k životu na to, aby, so svojej strany, podávala druhým zdravý život, rozširovala vôkol seba tichý spokojný pocit.

Mala bielu bluzu, obšitú ruskými čipkami a opásaná bola tmavou stuhou; široké rukávy odkrývaly po lakte krásne ruky; cez nežnú belosť kožky prezeraly modré žily; za okrasu palcov slúžila len snubná obrúčka. Pri nej, na okrúhlom stole, pestrela sa hŕba všelijakých handričiek, zpod ktorých vykukávala staromódna truhlička s klbkami, nožniciami a inými vecmi k šitiu patriacimi; na strane vidno bolo pozorne poskladané jeden nad druhým drobné čepčeky, aké obyčajne obliekaly sa novorodzeným; jasné farby, stužky, pyšné, prehnané kokardy, dávaly hneď znať, že sú pre sedliacke deti. Pri nohách panej stál veľký kôš, naplnený vrchom takými handričkami.

Pani táto, Alexandra Vasilievna (po mužovi Kirsanová), bola majiteľkou Lužník (tak volali dedinu), dedictvom po svojej tetke, u ktorej bola vychovaná. Tu sa narodila, v tom samom dome, rástla v ňom, vydala sa tu, porodila všetky svoje deti. Za desať rokov manželského života každý rok v zime chodievala — najviac na týždeň — do Moskvy alebo Petrohradu, aby sa videla so sestrou. Poslednú, ako šesťročné dieťa, vzala druhá tetka, odviezla ju do Petrohradu a dala vychovávať v ústave; po svojom východe z neho skoro vydala sa a zostala žiť v sídelnom meste.

Alexandra Vasilievna nebola sama na balkone.

Na druhej strane stola, tiež v pletenom foteli, sedel jej muž, urastený, statný človek s otvorenou, priamodušnou tvárou, na ktorej nebolo neohorené len vrchná časť čela a hrdlo. Bol ostrihaný na krátko; v jeho plnej brade a fúzoch začínal belieť sa kde-tu strieborný vlas. Medzi mužom a ženou úplne spravedlive, zdalo sa, rozdelené boly dve vlastnosti: jej daná bola ženskosť; jemu — energia a sila vôle; ostatne jedno i druhé v ňom skorej sa cítilo než vyrážalo zvláštnymi črtami.

Bol v hrubom plátenom kabáte, a takej veste i nohaviciach, zaprataných vo vysoké čižmy.

Zpod jeho stoličky vykukávala hlava psa s pobelavými očami, nepokojne žmurkajúcimi zpod chlpatej srsti; hlava ležala mu na

labách a od boku vidno bolo vyplazený od horúčosti červený jazyk s kvapkajúcou slinou. Ťažko bolo si predstaviť niečo nepodarenejšieho, ako tohto strapatého psa, ztrativšieho rasu, a krem toho obdareného množstvom nedostatkov. No pes bol miláčkom všetkých detí, a božechráň zaobchodiť s ním len trochu prísne.

Pred dvoma rokmi deti na prechádzke stretly náhodou hŕbu chlapcov, ktorí chceli zatopiť šteňa; vykúpili ho, zachránili obeť a horlive sporiac o tom, kto má ju niesť domov, zjavily sa s ňou pred rodičmi. Otec, vzhľadom na jeho spotvorenie, chcel ho nazvať „Quasimodo"; no strhol sa strašný krik; šteňa dostalo meno „Miluša"; od tých čias deti a Milušu sväzovalo tuhé priateľstvo.

Na dva kroky od psa, na zemi, ležala, s rozloženými rukami a nohami, plátená bába domácej výroby, t. j. posošívaná z handričiek s perličkami na miesto očú a medzi nimi nevelkým stehom nitkou naznačený nos.

III.

Muž a žena, shovárajúc sa pri bzučaní včiel, často pretrhovali rozhovor; ona — odkladala svoju prácu, aby oviala sa ručníčkom; on — pripaľoval novú cigaretu. V jednom takom okamžení jej oči, neočakávane stretnúc bábu, rýchlo prebehly balkon.

— Kam sa podela Kaťa?... prehovorila mäkkým hlasom, zodpovedajúcim jej zovňajšku.

Muž zodvihol hlavu a usmievajúc sa ukázal očima na najbližšiu časť ovocnej záhrady, kde tôňa líp začínala rozkladať sa po hradách, zarastených kríkami jahôd.

Tam odrážala sa biela vyškrôbená a vydvihnutá detská sukňa, nad ňou modrá kokarda, nižšie slamený klobúk, a ešte nižšie, pri samej zeleni, tylo rusej hlávky.

— Kaťa, čo ty tam robíš, prehovorila mať, zľahka podvihnúc sa, — ty, zdá sa mi, ráčiš papkať jahody?...

— Nie, mamička, ja ich len bozkávam... odpovedal tenký hlások.

— Dobre, bozkaj ešte jednu jahodu a poď sem...

Spodok sukne v tom okamžení spustil sa, kokarda zmizla a miesto nich ukázala sa rozpálená, zapotená tvár pekného trojročného dievčatka. Pribehla ku schodom balkona a začala rýchlo vystupovať dľa metody detí jej veku, to jest narábajúc starostlive len pravou nohou, a ľavú zľahka poťahujúc za ňou.

— Pozri, ako ty vyzeráš! hovorila mať, utierajúc jej tvár a kraje úst; medzitým otec už vystieral ruky, aby posadil si ju na kolená. Prešiel dlaňou po vláskoch dievčatka a hlasno bozkal ju na čelo.

Pes hneď vyskočil zpod stoličky a zavrtel chvostom.

Skoro v tom okamžení, v temnom otvore balkónnych dvier, zjavila sa malá, chudorľavá starenka, — z tých, čo ich volajú „stopočkami"; mala vysoký, tuho zaškrôbený čepec a kretonové škoricovej farby s bielymi bodkami šaty; tvár jej pozostávala zo

samých vrások a pieh. Napriek tomu, že bola ďaleko vyše šesťdesiat (ona vychovala domácu paniu a teraz varovala jej deti, nedopúšťajúc k nim priblížiť sa ostatnej prísluhe), držala sa rovno, ako svieca, a všetky jej pohyby vyznamenávaly sa pričinlivou bystrotou.

Vošla tak neočakávane, že muž i žena mimovoľne obrátili sa v tú stranu.

— Čo chceš, Prokofievna? spýtal sa Kirsanov.

— K vám, otec môj, aby ste sa vy zastareli, prehovorila starenka, potriasajúc čepcom, — či je teraz čas pri knižkách sedeť! Aká horúčosť, vtáci nelietajú; kury — i tie sa popratalу; ale ony: ta-ta-ta, ra-ra-ra, sedia, úbohé, úlohy rectujú... Od nich len chudnú!...

— Choď, prehovor s Oľgou Petrovnou...

— Čože mne Olga Petrovna! Ona im je tetka! Vám prichodí zamiešať sa!...

— Veď nemôžu celý deň behať; treba aj učiť sa... prehovorila Alexandra Vasilievna.

Starenka živo obrátila sa k nej:

— Ty, mať moja, keď si žila tu u tetušky, kým si sa nevydala, nesedávala si bôh vie koľko pri knihách; — rozumu ti neubudlo, horšia si nebola: hľa, aká zdravá a červená... Fuj! fuj! aby som ťa neuriekla! pretrhla sa v reči starenka, zapľujúc tri razy cez plece. — Sestra tvoja, Nadežda Vasilievna, v petrohradskom ústave bola vychovávaná, všetky nauky prešla, — čože, krajšia je vari? doložila: — slabá, chudá, — hľadeť na ňu ťažko! Áno!... Ty, hľa, si štvoro porodila a vydojila — a biedy niet! Ona, sestra tvoja, len dvoje porodila, i to každý raz dobre neumrela... Len Pán Boh ju zachránil!... Ty, hľa, u nás všade dôjdeš, či okolo hospodárstva, či ušiť čokoľvek, či chorých liečiť; niekedy sama umyješ ranu chorému... A sestra tvoja, nadarmo v ústave nauky prešla, — len ukáž jej ranu: iste len vzdychne a očká zažmúri! To, hľa, je nauka! Čo sa vy oba smejete! Pravdu hovorím; radšej keby ste poslali hore pre deti... Veď ich už celkom umučili...

— No, nechže ti je po vôli, Prokofievna, stúpaj, povedz sestre, aby deti vypustila... Kaťu vezmi so sebou...

— Ďakujem! Obom sa klaniam... Poďme, moja sladká! — živo prehovorila starenka, vezmúc na ruky dievčatko. — Ty kdeže, prašivý! Kde? obrátila sa ku psovi, ktorý, kývajúc chvostom, poberal sa za ňou. — Ivan Petrovič, nepusť ho, pridrž; pribehne k deťom — len blch napúšťa!...

Pes, akoby uznávajúc spravedlivosť obvinenia, ľahol znovu pod stoličku domáceho pána.

IV.

Rozhovor medzi mužom a ženou, pretrhnutý na chvíľu zjavením sa pestúnky, viedol sa ďalej.

— Kedyže zamýšľaš vyjsť s obrazom? spýtala sa Alexandra Vasilievna.

— Myslím, zajtra; celá dedina nos opustila; jest i prečo: dnes tri týždne, čo nepadlo kvapky dažďa, — všetko vyschlo! Seno slabé; ovos — jestli ešte štyri také dni — je preč!...

— Hovoril si: raž je utešená; za všetko vynahradí...

— Ako by si nevedela, že nie chlieb nás chová! Na prípad neúrody chlieb možno ešte opatriť; privezú s tej alebo druhej strany; bez krmu — niet dobytka, niet čím považať a, nasledovne, na budúci rok je i chlebu zle. Pamätáš, pred šiestimi rokmi, keď narodila sa Liza, museli sme predávať dobytok; koňa dávali sme za tri ruble, kravu za rubeľ, — i to sláva Bohu!... Sotva sme sa zmôhli — zase to hrozí!

— Neznepokojuj sa vopred; azda sa ešte Pán Boh smiluje, povedala žena svojím rovným mäkkým hlasom.

— Áno, azda! Azda! prehodil on, potlačujúc vzdych, — to samé azda núti znepokojovať sa. Azda, — to je toľko, ako náhoda; nech sa ti páči žiť v odvislosti od tej náhody! Mimovoľne sa zamyslíš! Prírodu nazývajú živiteľkou; epitet „ľahostajná“ skorej sa k nej hodí. My tu skôr vidíme, ako málo stará sa ona o naše biedy, starosti a nepokoje. Čakáš dážď so zamieraním duše — je suchota; nanajvýš potrebný je pekný čas, leje sa dážď bez prestania, a tak ďalej... S tejto strany začneš závideť ozaj mestskému obyvateľovi: žije si, ani vietor na neho nezafúkne; príde dážď — má len protiveň, že musí odložiť prechádzku. „U nás, hovorí, máj bol krásny; predstavte si: celý mesiac — čudný čas, ani kvapky dážďa!“ Ani mu nenapadne, že to, čo jeho teší, rmúti naše srdcia, často aj núti prelievať slzy...

V.

Rozhovor bol nenadále pretrhnutý oddialeným šumom na schodoch v dome; bolo počuť náhle kroky a detské hlasy. Pes okamžite vyskočil zpod stoličky a skučiac bežal do izieb.

O chvíľu z balkónnych dvier vybehli dvoje dievčat a chlapec, oblečené rovno, v nebielenom plátne, so širokými slamenými klobúkmi na hlave; každé nieslo v rukách pletený košíček.

Zprvu všetci hodili sa k materi; no prv, než prišiel rad na otca, museli boriť sa s Miľušom, ktorý ako by bol rozum potratil: kňučal, brechal, robil od veľkej radosti také skoky, že často dotýkal sa pyskom tváre tu jednomu, tu druhému z detí.

Treba bolo zjaviť sa starej pestúnke, jedinému v celom dome osobnému nepriateľovi Miľuša, aby bolo ochladené jeho vytrženie; ona mala svojho miláčka — Kaťu; niesla ju na rukách.

Za pestúnkou vo dverách ukázala sa nová tvár, — sestra Ivana Petroviča. Možno bolo myslieť si, že je v hlbokom smútku. Čierna farba súhlasila ostatne čo najlepšie so smuhlou farbou jej južnej tváre, jej čiernymi vlasmi s modravým odtienkom, obočím a páperím na vrchnej pere. Myšlienka, že ona oblieka sa tak preto, že smútok pridáva tenkosti jej drieku a dobre stojí ku tvári, zdala by sa jej veľmi zábavnou. Podobnosť medzi ňou a bratom bola nápadná;

ona, ako vidno, zdedila i jeho mravné vlastnosti; rozdiel bol v tom, že znaky energie a vôle zmäkčovaly veľké čierne, akoby zamatové, oči, zádumčivo hľadiace zo svojich jám. Zádumčivosť táto, navidomoči, nebola hlúpa; cez ňu veľmi zjavne vyrážala sa prítomnosť živej mysle. V láske k bratovi primiešaval sa fanatický cit zo samého detstva; ona nerozlúčila sa s ním do smrti matkinej. Keď brat vyznal sa jej zo svojej lásky k Alexandre Vasilievne a o úmysle ženiť sa, — ona rozhodla sa ísť do kláštora. Cit žiarlivosti, ktorý ovládal jej srdce, nemal trvácnosti; utíšil sa sám od seba, akonáhle sama presvedčila sa o šťastlivom výbere bratovom. Láska mladej ženy k mužovi, krotkosť jej obyčaje, duševné a mravné vlastnosti nielen že účinkovaly smierlive na srdce Olgy Petrovny, no daly v ňom miesto novému citu k tej, ktorú považovala za rozlúčiteľku: pocit tento bol — vrúcna oddanosť a priateľstvo. Niekoľko ráz potom naskytla sa jej príležitosť vydať sa, boly aj znamenité partie — ona zakaždým odpovedala, hovoriac, že nemá prečo hľadať šťastie, keď Prozreteľnosť poslala jej už celkom hotové. Posvätila sa výchove detí bratových a chytila sa do toho s úchvatom a náružive, ako do všetkého, čokoľvek konala; náruživosť jej povahy, vrúcnosť srdca a tiež presvedčenia, napriek svojej zatvorenosti, vyrážaly sa nielen láskou k bratovi, zolvici a ich deťom; jej ako by málo bolo toho: ona rozprestierala lásku na všetko, čo žilo, potrebovalo pomoc, trpelo.

Nemajúc úmysel byť pädagogom, mnoho sa učila, poddávajúc sa zvláštnej vedochtivosti; k jej vedomosťam družily sa presvedčenia, ktorých pridŕžala sa, vychovávajúc svoje bratanice a bratanca.

Jedno z hlavných úsilí záležalo v tom, aby vštepila deťom pocit milosrdnosti, prebúdzala v mladých srdciach úctu a šetrenie všetkého, čo má dar života. Z hry vylúčené boly saky na lapanie motýľov, udice na chytanie rýb; na prechádzky braly sa len košíčky na sbieranie hríbov a jahôd. Ona strážila, aby deti dľa možnosti čím najmenej potrebovaly sluhov: samy nielen že upratúvaly svoje veci, no riadily svoju izbu, postieľaly svoju posteľ, čistily si šaty. Ona robila všetko toto spokojne, bez násilia, neprenáhleno. Usilujúc sa účinkovať na ne príkladom, Olga Petrovna sama, napriek prosbám zolvice a brata, šila si sama bielizeň, nosila ju hrubšiu, než by bola mohla, nejedla pokrm mäsitý, vôbec, čo kedysi žilo živým životom, — živila sa jedine mliekom a ovocím.

Poneváč na poslednom nenástojila, toho pravidla držala sa len ona sama, brat a zolvica jej neprotirečili. V ostatných jej náhľadoch súhlasili s ňou.

Tak, napríklad, Kirsanov a jeho žena rozhodli sa nedávať jediného syna, Serežu, do žiadneho ústavu, pripravovať ho doma do plnoletého veku, no popri tom postupne priúčať ho poľnému hospodárstvu.

— Sluhov všelijakých máme množstvo, hovoril Ivan Petrovič na ospravedlnenie svojho náhľadu, — opravdových hospodárov, ktorí rozumejú a ľúbia svoju vec, — skoro niet. Dobrý účinlivý hospodár, starostlive poprávajúci svoje zeme — poprávа istú čia-

stočku štátu, a nasledovne slúži nielen sebe, no slúži otčine ani o mak nie horšie, než ktorýkoľvek úradník alebo officier. Konečne, nášmu človeku, pomieščikovi, je čas chytať sa rozumu, je čas zaoberať sa skutočnou svojou vecou; beztoho rozliční priekupci a exploatátori do vzniku vyrúbajú naše hory, dovedú nás na mizinu a pustia nás po svete spolu so sedliakmi. A čo týka sa domácej výchovy syna — nevidím v tom nič zlého. Ona zachráni mu lásku k rodine, príbuzným, lásku a priviazanosť k rodnému hniezdu, k zemi, na ktorej sa narodil a vyrástol. S takými citami ľudia nehynú!

Serežu doma smiechom inak nevolali, ako: „budúci roľník".

VI.

— Teta Oľa, kam pôjdeme dnes? Na ktorú stranu? spytovali sa deti, obstanúc tetku.

— Viete, každý, rad-radom, vyberá prechádzku; dnes je na mne rad, odpovedala, poprávajúc klobúčky tu jednomu, tu druhému.

— Ivan Petrovič, prehovorila Prokofievna, — Savelič kázal povedať, malý vozík ti je zapriahnutý.

— Ty ideš? spýtala sa žena, vidiac, že muž hneď vstal a bral čiapku, — mal by si počkať, kým horúčosť prejde.

— Pripeká ono, pripeká, ale čože robiť! Treba prizreť, čo robí sa u nás na Výselkách; najal som kopáčov kopať kanál na vysušenie močiara; druhí robotníci vozia seno; treba ešte tu i tam dozreť... No, dobre sa majte, deti! Nasbierajte čím najviac hríbov! Dobre sa majte všetci!...

Pobozkal prítomných a vyšiel.

— Alexandra Vasilievna, poďže, hovorila zase pestúnka.

— Načo?

— Prišla k tebe Anna, — vieš, tá vdova; zase jej dieťa ochorelo: vždy sa s ním trápi; a teraz jej ešte staríka na záprahu priviezli zo Sosnovky, — iste poudieral sa... Sama si si vina — sama si ich priučila.

Alexandra Vasilievna upratala prácu, prežehnala deti a odišla do izieb.

— Akože ty neustaneš, ňaňa, deň-denský držať na rukách Kaťušu? povedala Olga Petrovna. — Či ti je nie ľúto ňani? — svoje nohy máš; pozriže, aké zdravé ikry, ako šťavnaté jablká! doložila, priberajúc sa hmatať ikry dievčatku.

Ostatné deti, smejúc sa, obstúpily pestúnku a tiež začaly hmatať ikry Kátine.

— Dosť! Dosť!... Idete!!... neurecte ju. No, veď ste dotieravé!... bránila sa Prokofievna, — vždy niečo vymyslí tetuška...

— Na prechádzku, Kaťa, na prechádzku s nami! kričaly deti.

— Akože, dohoníme vás, dlhonohých! Ju dnes hlávka bolí... Stúpajte, ona doma zostane...

Pri posledných slovách starenky Kaťa, vystierajúc ruky proti sestrám, zrazu rozplakala sa.

— Aj, slzy... slzy... zapišťala, kryjúc tvár na hruď ňani a objímajúc ju okolo hrdla.

Kata v tomto prípade opakovala len slová materi, ktorá prosila vždy bez meškania oddialiť dievčatko, keď spozorovala, že poberá sa plakať. „Aj, slzy! slzy!“ znamenalo u Kati: „Vynes ma skorej, ňaňa, hneď sa rozplačem.“

— Ach, ty môj plačko, ty plačko! Poďme, moja sladká!... Mačka naša ako sa zaraduje so svojimi mačiatkami... Ty si ich už vari zabudla... Poďme, zlatá... prehovárala ju starenka, hladiac dievčatko po hlave a odrazu brániac ju lakťom pred žartovnou Lizou, ktorá ustavične trhala sestru.

Tetka, Sereža a Soňa už sišli so schodov, a bránili sa proti Miľušovi, celkom bláznivému od radosti.

O chvíľu tetka, deti a pes skryly sa pod temným klenutím lipovej alleji, ktorá šumela od bzučania včiel, ako sosnový bor, zľahka znepokojený vetrom.

VII.

Alleja, ako známo, vychodila jedným koncom na cestu a k riečke. Odtiaľto, obrátac sa v ľavo, možno bolo prejsť ku mlynu a lavici, prehodenej s jednoho breha na druhý.

Pri lavici Oľga Petrovna zastavila svojich podriadených.

— Tebe, Soňa, staršej a rozumnej, oddávam previesť Lizu; ja vezmem Serežu...

— Ja sám, ja sám! zakričal „budúci roľník“, — ja pôjdem s Miľušom.

— Iste preto, aby na samom prostriedku lavice Miľuša začal skákať a shodil ťa do vody... Vopred, Miľuša, marš!... Daj ruku, Sereža! zvolala tetka, chytiac ruku chlapcovu.

Prejdúc šťastlive lavicou, Oľga Petrovna obrátila sa na ľavo a, obijdúc príkry breh, zarastený lieskami, vstúpila s deťmi do širokej lúčnatej doliny.

V diaľke gruppy bielych vŕb naznačovaly obraty riečky. Miesty otvárala sa, oslepiteľne ligotajúc sa na slnci. Tráva nedávno bola skosená a zo stohov, dvíhajúcich svoje ostré vrcholce, dolietala vôňa sviežeho sena. Na tej strane riečky, no veľmi ďaleko, vidno bolo stádo, ležiace na oddychu; ďalej mihaly sa ako biele punkty husi; perie a páperie, ktoré nachodily deti na lúke pod nohami, dokazovaly, že husi včera boly na tejto strane brehu. Ďalej za riekou krajinka dvíhala sa vlnistými stráňami a žlknúcimi sa poliami dozierajúceho žita.

Celý pravý bok doliny zatváral sa nepretrženým vysokým chlmom, po ktorom nepravidelnými radmi sbehávaly brezové a borové háje. Medzi nimi po svahoch kopcov, od hora na dol, šly výmole so svojimi pozahýňanými krajmi, obrúbenými krovím. Jeden z nich, najstarší a najhlbší, bol najmilším miestom detí.

Nie ťažko bolo teraz domysleť si, že tetuška volila ho za cieľ dnešnej prechádzky.

No radostné kriky, ktoré sprevádzaly tomuto podobné odhalenia, boly zadržané na tento raz nasledujúcou okolnosťou: staršie dievčatko — Soňa, ktorá šla vopred, neočakávane zastala; rozprestierajúc ruky ako krýdla, dávala znať, aby za ňou ďalej nik sa nehýbal.

— Čo je?... Čo?... ozvaly sa otázky.

— Šš!... Tss!... šeptala Soňa, — kde je Miluša?... Len aby on neprekazil... doložila, obzerajúc sa.

O Miluša nebolo treba starať sa; brechot psa, behajúceho v diaľke po lúke za kavkami a lastovičkami, leda sa ozýval. Viac nebezpečia bolo za chrbtom Soni, kde vždy ešte vypukoval zdržiavaný smiech a šepot Lizin.

No umlkol, akonáhle priblížila sa tetka.

— Tss!... pozerajte... Tam hľa... tam... ledva srozumiteľne šeptala ďalej Soňa, naťahujúc hrdlo a usilujúc sa upraviť oči prítomných na kraj blízkeho brezového hája.

Tam, trochu nižšie nežli ony stály, v tráve, ktorá zostala neskosená a trčala v chomáčoch, bolo spozorovať ľahké kolísanie. O sekundu ukázala sa hlávka vtáčka, za ňou druhá... Ešte sekunda, a na hlinistom kopci, ledva pokrytom trávou, vystúpily dve koruptvy a za nimi celý kŕdeľ vtáčat. Vyliahnuté pred niekoľko týždňami vo veľkej húšti ďateliny a iných tráv, a postupne vyháňané odtiaľ koscami, vtáčatá už natoľko boly operené a zmocnené, že nebolo zvláštnej potreby skrývať ich; naopak, cítila sa potrebnosť oboznamovať ich so svetom a dávať im zohriať sa na slnci. Vtáčatá so zjavnou radosťou oddávaly sa takému prízyvu; starostlive sem-tam behajúc pod ochranou otca a materi, radostne trepotaly krýdelkami, usilujúc sa predbehnúť jedno druhé a idúci zobajúc zrnká.

Zatajivšie dych, Oľga Petrovna a deti pozorovaly ich pohyby. Ale Sereža nevydržal; vytiahnuc ukradky z vrecka šatku, potriasol ňou v povetrí.

Okamženie — vtačia rodina sobrala sa do hŕbky; ozvaly sa bojazlivé hlasy, a prv než deti mohly sa spamätať, naľakaný kŕdeľ razom zdvihol sa, opísal v povetrí veľký kruh a skryl sa za hájom.

Všetci obrátili sa k Serežovi. Držiac šatku v ruke, on stál ako prekvapený, iste nechápuc, ako sa to stalo.

— Povedz, prosím ťa, prečo si to urobil? pýtala sa tetka hlasom tichej, zdržovanej výčitky. — Vtáčky sa radovaly, my tiež, keď sme ich videli. Nám si odňal radosť, tie naľakal a znepokojil, nemajúc na to nijakého práva...

— Teta, drahá teta, nehnevaj sa na neho, on viac to neurobí... hovorily obe dievčatká, pozerajúc na brata, ktorý stál celý červený, ako pečený rak, a s ovislou hlavou.

— Ja sa nehnevám, odpovedala tetka, — hovorím len: on nemal práva pokaziť nielen našu radosť, ale ani nastrašiť tie biedne vtáčky, ktoré jemu nič neurobily... On predovšetkým musí sa hnevať na samého seba, pre svoj nerozmyslený kúsok... Zodvihni hlavu! doložila, ostražite utierajúc mu spotenú tvár. — Vyšli sme z domu privčas; všetkým, ako vidím, je horúce... Teraz družným krokom napred! V žľabine bude nám chladnejšie...

VIII.

Žlabina táto nedarmo bola pokladaná za milé miesto vychádzky. Kedysi v diaľnom jej konci bol prameň a po dne bežal jarček; ale po ňom ostalo len drobné kamenie, hlboko vniklé do hliny. Ostatná časť, od samého dna, husto zarástla orešníkom, drobnou dubinou, krovím divej maliny; nad nimi dvíhaly sa sivé pne starých osík, s ich trepotajúcim listím, a oddeľovala sa temná zeleň takých istých starých borovíc. Na ceste spodkom vystieraly sa korene vyžitých stromov, pichľavé černičie, zadrapujúce sa všade svojimi pokrútenými fúzami. Vetve najbližších stromov miestami stretaly sa a, skrižujúc sa s vetvičkami dubiny a orešníka, zaokruhľovaly sa v klenutie, robiace pod sebou hustú tieň. Sviežosť bola tu citeľná, vialo vlhkosťou. V tejto zdusenej hmle rozkladalo sa ako vejár kapradie, niesla sa tuhá vôňa, vytŕčalo sa — ozaj ako brúsené — listie truskavíc, zpod ktorého vyzeraly srdcovité, sploštené červené jahody. Miestami stromy rozchodily sa, odkrývajúc tu na pravo, tu na ľavo hlinisté trhliny s vrchným zubatým krajom, obvešaným koreňami. V tých čiastkach, kde prenikalo slnce, visely strapaté chumáče tráv, a medzi nimi, na tenkých, hybkých stebielkach, klonily svoje kalichy ľaliové zvončeky.

No chládok žlabiny, hojnosť v ňom jahôd a hríbov, priťahovaly deti nie natoľko, nakoľko jej tajomná húšť, prenášajúca ich obrazotvornosť do divých, ďalekých lesov, o ktorých čítavala i rozprávala im tetuška.

Sotva složila sa ona na svojom obvyklom mieste a roztvorila knihu, už detské hlasy bolo počuť na tridsať krokov. Brech psa zvestoval, že už pripojil sa k nim. Oľga Petrovna — aspoň tu — naskrze nebála sa o svojich chovancov. Okrem toho, že žlabina bola bezpečná, deti, behajúc po nej každé leto, znaly nazpamäť všetky jej záhyby a zákruty. V istých prípadoch zúmyselne dávala im úplnú svobodu; chcela tým spôsobom priúčať ich pomaly k istej samostatnosti, k osobnej zodpovednosti za neprozreteľnosť a nedbanlivosť. Bratove deti, vychovávané ňou, boly trochu deťmi prírody; dľa jej náhľadu to všetko bolo v poriadku. Predstavujúc si deti, ktoré vídala v Petrohrade, pripomínajúc si, vo väčšine prípadov, ich bladé, chudé tváre — následok zamknutého, nepohyblivého života i násilnej, predčasnej práce; pripomínajúc si ich chorobnú nervnosť, námahy a potreby často neprimerané veku, ona sto ráz prišla k presvedčeniu, že detstvo jej „prostáčkov“ (žartom tak volala deti svojho brata) bolo nepomerne šťastlivejšie: ony boly zdravé telom, neznaly čudných kúskov, boly prosté dušou.

Často odtrhovala sa od knihy a počúvala ich hlasy, ktoré tu vzdiaľovaly a tratily sa, tu ozývaly sa nad jej hlavou s výšky na kraji žlabiny. Bolo počuť, ako sosýpala sa suchá hlina, praskalo raždie a potom medzi krovím ukazovalo sa raz jedno, raz druhé z detí s rozpáleným a spoteným lícom.

Zakaždým tetuške prichodilo vypočuť nejakú novinku, a zakaždým novinka bola prednesená prehnano, ako je to prirodzená

vec pri zbytku živosti a fantásie. Miluša vysliedil zajaca, rozbehol sa za ním a nemožno ho nijak dovolať. Soňa našla celú hŕbku rýdzikov, — toľko rýdzikov, toľko rýdzikov, — nabrala temer plný košík! Sereža, behajúc za veveričkou, strašne, strašne doškriabal si ruku!

Jedna z novinôk, prinesená starším dievčatkom, Soňou, obzvlášte zaujala tetku.

— Teta! zvolala Soňa, pozorne spúšťajúc sa s najbližšej trhliny, tam, za hájom, je veliký oblak... všetok čierny, čierny... odtiaľto nevídať! Vietor je s tej strany. Oblak iste príde v našu stranu...

— Kde sestra a brat? pýtala sa, vstávajúc, Oľga Petrovna.

— Tu sú neďaleko... odpovedala Soňa, držiac sa na svahu za vetvičku orešníka.

— Zavolaj ich skorej sem, hovorila tetka, a tiež začala vyvolávať.

Asi o desať minút sbor Oľgy Petrovny bol pohromade. No prv než sobrali sa na cestu, bolo treba ešte dlho tešiť Lizu; v náhlosti prevrhla na svahu košík — vysypaly sa všetky hríby a jahody. Spoločným usilovaním ešte nestačili ich posbierať, keď v diaľke už bolo počuť hrom.

— Skorej, deti, živo! hovorila tetka. — Od domu sme ďaleko; treba sa nám ponáhľať, kým nezastihne nás dážď. Skorej, skorej!

IX.

Len čo vyšli zo žľabiny, zahrmelo znova, no už celkom blízko. Zpoza kopca bystro dvíhal sa kosým krýdlom tmavo-svetlý oblak s červenkavo-čiernymi krajmi; pod ním, v hlbine, rástol mrak. Oblak zalial už kopec, a spúšťajúc sa nižšie, pobežal napred po lúke, zachvacujúc s každým okamžením viac priestranstva. Uprostred nastúpivšej tišiny bolo počuť v diaľke, ako zašumely razom háje; kde sa vzal, kde nie — schytil sa víchor; o sekundu po celej doline zahučal vietor. V temnote, prikryvšej okolie, niesly sa chlpy sena, odorvané od stohov, niesly sa v neporiadku kavky, s namáhaním máchavšie krýdlami, letely vetvice príbrežných rakýt, ktoré trepal vietor, obracajúc im listie postriebreným opakom hore. Rachotenie hromu opakovalo sa vždy častejšie; raz tu, raz tam zablysklo sa, oblievajúc ľaliovým svetlom háj alebo časť lúky; v prechladnutom vzduchu začaly padať veľké kvapky dažďa.

— Skorej, skorej, detičky! Tam hľa stoh sena, skorej k nemu! hovorila tetka, púšťajúc deti napred.

Zrýchliac kroky, ony horko-ťažko pridržiavaly si na hlave klobúky.

Poháňané vetrom, dobehly k stohu a len že uspely zacloniť sa od vetra, zahučal nový úder hromu a dážď lial sa silnejšie. Ukryť sa pred ním nebolo možno ináče, ako vyťahaním sena z nižnej časti stohu; všetci družno dali sa do roboty. Dážď, obrátivší sa v lejak, mohol sa teraz cediť, koľko sa mu páčilo; Oľga Petrovna a tlačiace sa k nej deti, s nohami pod sebou, dívaly sa zo svojho úkrytu na

dlhé prúdy vody, valiace sa mimo nich s bokov stohu. Bolo im až veselo; prejavenie veselosti zdržoval len nepokoj o Miluša; ten ztratil sa vtedy, keď rozbehol sa za vevericou; iste zavýja teraz, celý mokrý, v márnej nádeji najsť ich šľak. Kto vie, nakoľko bolo by sa podarilo Oľge Petrovne uspokojiť svojich chovancov ubezpečovaním, že Miluša neztratí sa, že nestane sa mu nič, naopak, dážď ho smyje a bude mať menej blch, keby neočakávane u ich nôh nebol sa ukázal pysk psa s jeho bielymi, žmurkajúcimi očami, zastretými krížom-krážom mokrými chlpami srsti.

— Preč, preč!... Deti, nechajte ho, — všetkých nás zapacká; vravím vám: dážď jemu dobre robí... Preč, Miluša! hovorila teta v odpoveď na radostné výkriky. — Teraz ste už spokojné?... To si zaspievajme.

— Ktorú?... Ktorú?

— Nuž trebárs tú... viete, ktorú spievava ňaňa, keď dážď prší?

— Viem! viem! zvolala Soňa a tenunkým hlasom zaspievala:

Dáždik, dáždik, prestaň,
Pôjdeme na Jordan:
Bohu pomodliť sa,
Kristu pokloniť sa...

— Ja viem druhú, zamiešal sa Sereža, — naučil ma náš pastier...

— Nuž, nuž... ozvaly sa všetky jedným hlasom.

Sereža, chcejúc iste celkom verne napodobniť pastiera, sklonil na bok hlavu a zaspieval neprirodzeným basom:

Dážď, dážď!
Na babinu raž,
Na dedovu pšenicu
Na dievkin ľan
Lej sa hustý!

Hrom ešte vždy hrmel, no rachotenie jeho ako by sa začalo vzdiaľovať; spolu s tým prúdy vody, lejúce sa mimo ich nôh po bokoch stohu, patrne redly. Keď miesto nich už len kvapkalo, Oľga Petrovna i deti odhodlaly sa vyjsť zo svojho úkrytu.

Tam, za kopcom, kde pred štvrť hodinou vznášal sa oblak, otvárala sa vrstva čistého neba; oblak, so svojím zlovestným, krútiacim sa krajom, bežal teraz nad poľom raži, žlknuvším sa za riečkou.

Tetka a deti, podoberúc si šaty a čľapkajúc po mokrej tráve, zamerily cez lúku k brehu, nad ktorým v jednom mieste stály vŕby; tam bol starý most, ktorým preháňaly stado. Touto cestou bolo možno najskorej prísť domov.

X.

Dookola medzitým bolo vždy svetlejšie. Keď vyšly na most, slnce zaujalo už časť lúk, oslepitelno blyštiac sa na mokrej tráve a mokrom lištiacom sa lístí vŕb, po ktorom, zvučne čľapkajúc, ko-

túľaly sa dažďové kvapky. Bolo trochu ťažko poberať sa hore za mostom po klzkej hlinistej ceste s koľajmi, naplnenými vodou; no svah prestal, cesta šla rovno pomedzi polia raži; len z ľava — i to ďaleko — zatváraly ich vrcholce starého sadu a bolo vidno červen[illegible] strechu panského domu.

Z oblaku ostalo len málo; svetlým pásmom delil sa teraz n[illegible] predku na ďalekom horizonte, a chvíľami odtiaľ dochodilo hluch[illegible] hrmenie; ostatná časť neba od kraja do kraja polievala sa, an[illegible] umytá, svetlým priezračným blankytom; v povetrí rozlievala s[illegible] mäkká, zvlažená teplota. Raž, rozstrapatená vetrom, postláčan[illegible] dažďom v nerovných vlnách, vydávala chlebovú vôňu; všetko do okola, — more klasov s trblietajúcimi sa medzi nimi nevädzami [illegible] bľadými voňavými kvietkami vijúcej sa povilice, — znovu ako b[illegible] prichodilo k sebe, ožívalo a dvíhalo hlavu.

Práve vtedy, keď Oľga Petrovna vchodila s deťmi na dvor[illegible] s druhého konca dvora, do brány, vchádzal na svojich ľahkých drožkách Ivan Petrovič.

Nohy po kolená mal zablatené; okrúhly klobúk a kabát boly celkom premoknuté; ale predovšetkým boli všetci upozornení n[illegible] jeho rozpálenú tvár, oživenú neobyčajnou veselosťou.

— Aha! zvolal, oddávajúc opraty svojmu mladému kočišovi[illegible] ktorého mal so sebou, — vás tiež, ako vidím, všetkých znamenit[illegible] vyčistilo!... No čože vy poviete? čo? Aké požehnanie!

Ako tak volal, na schodoch ukázala sa jeho žena.

— Chvalabohu, i vy ste tu! Ty, Oľa, bola si s nimi, a predsa[illegible] pochopíš, mimovoľne cítila som nepokoj, vidiac tú búrku... te[illegible] lejak.

— Nie lejak, holubička moja, nie lejak, — požehnanie Božie[illegible] opravdové požehnanie! To je radosť! s oduševnenou tvárou opakoval Ivan Petrovič, otriasajúc si šaty.

Deti obstúpily mať i otca; jedno ukazovalo košíček s hríbami, druhé horlive vykladalo svoje dojmy z búrky a ako pratali sa pred lejou do sena, ako spievali.

Konečne všetci vošli do domu.

Kým deti sa preodievaly, pily mlieko a uložily sa spať (v pravidlách Oľgy Petrovny bolo ukladať ich veľmi včas), — slnce už sadlo a nastúpil súmrak.

Premeniac šaty, Ivan Petrovič i so svojou ženou šiel hore odobrať sa a prežehnať deti. Potom oba ponáhľali sa dolu, poneváč v neprítomnosti Ivana Petroviča privezená bola pošta. K nim skoro pripojila sa Oľga Petrovna.

Na balkone, kde na poludnie sedeli Kirsanovci, bol prikrytý stôl s kypiacim samovárom; lampa, prikrytá papierovým svetlým klobúkom domášnej roboty, osvecujúc čajový príbor, hrnček so samokýšou, chlieb, tanieriky a poháre, — hádzala slabý svetlastý odblesk na najbližšie lipy; ostatná časť alleje, zajdená tmou, sotva delila sa vrcholcami od hviezdneho neba; vôňa lipového kvetu rozpúšťala sa ešte silnejšie, než ráno; ale už nebolo počuť bzučanie včiel.

— Teda dávaj, žena, poštu! Noviny prečítame si zajtra! hovoril Ivan Petrović, v ktorom dážď ešte vždy udržoval veselosť. — Ola prečíta nám sestrin list; uvidíme, ako oni tam žijú!

Olga Petrovna prihla sa k lampe a prečítala nasledujúce:

XI.

„Milá moja Alexandrine, — odpusť, že tak dlho neodpovedala som na Tvoje dva listy! Akokoľvek divným sa Ti to ukáže, no za tieto posledné dva mesiace skutočne nebolo svobodnej minúty. Ty a muž Tvoj pochopíte, keď poviem vám, že my zmenili sme svoj úmysel strávit leto na dedine (poslali sme ta len guvernantku s Koko a Meri), sami najali sme daču v Peterhofe; ekonomické ohľady chtiac-nechtiac bolo treba obetovať v prospech služobnej karriéry mužovej. Písala som Ti, že na Nový rok on nebol odporučený na vyznačenie; na jar stalo sa to samé; v máji prosil sa na kommandírovku, mysliac použiť ostatok peňazí, aby mohol pobudnúť mesiac v Karlových Varoch, — zase nepodarilo sa. Iste, nie je v priazni. Pri takých okolnosťach, rozumie sa, nemožno ďalej zostať na doterajšom mieste; Paul umienil si prejsť v druhé ministerstvo. Poneváč budúci jeho minister, s ktorým Paul vôbec nie je známy, prešiel na leto do Peterhofu, — odhodlali sme sa vziať si tiež tam daču, aby sme boli bližšie k vplyvným osobnosťam, častejšie stretali sa s nimi a mali príležitosť obznámiť sa so samým ministrom a jeho rodinou. Všetko toto korunovalo sa úplným úspechom — a, môžem hrdo povedať, — mojou zásluhou. My, ženské, v niektorých veciach sme výteční diplomati! Najdúc na zábave u kňaza Lipeckého sestru ministrovej ženy, prosila som ho, aby ma predstavil. Rozhovorily sme sa. — „Dávno, hovorila ona medziiným — interessovalo ma obznámiť sa s dámou, ktorá odieva sa tak krásne.“ (Keby si videla moje posledné klobúky, ktoré priviezol mi z Paríža sekretár posolstva, barón Fuk!). Na druhý deň bola som u nej návštevou; v ten istý deň ona mi ju vrátila. Skrze ňu obznámila som sa v Montplaisire s jej sestrou — ženou ministra, a predstavila som tomuto svojho muža, ktorý bol tiež tam, lebo zavčasu upozornila som ho, že môže sa s ním stretnúť. Urobili sme návštevu; minister i jeho žena nám ju vrátili; takým spôsobom začala sa známosť, ktorej čiastočne pomáhal milý kňaz Lipeckoj, a to tiež tak, že môj Paul výtečne hrá vint, ktorého minister je náruživým milovníkom. My bývame teraz na ich večeroch obyčajne, v úzkom kruhu. Ale to sa len tak hovorí; zakaždým síde sa tam temer všetka vyššia peterhofská spoločnosť, množstvo inostranných diplomatov a osôb blízkych ku dvoru. Tak obznámili sme sa s gróťom Pavlinovom a jeho ženou, s markizom De-Nos-Grenada, s mužom i ženou Poplavskými (on je predsedom akéhosi vážneho výboru), s komorníkom Rozinským (veľmi milý človek) atď. Ty povieš: to všetko pekná vec; ovšem tak, jestli máme na zreteli karriéru mužovu; ale ty nemôžeš si predstaviť, ako ukonajú sa pri tom nervy; od samých návštev hlava dostáva závrat; mňa neopúšťa migréna. A hlavná vec: koľko

výdavkov, Bože môj, koľko výdavkov! Bolo treba najať nové kone a premeniť náš koč na *landau*; ľuďom istého stavu nejde ináče ukazovať sa na večerných zábavách; to je už tak v Peterhofe. Pozvaní dva razy k ministrovi na obed, nám nevyhnutno bolo odpovedať na to tým samým. Bolo treba zavolať prídvorného kuchára, prikúpiť riadu a kryštálu, objednáť kvetín (teraz je tak vo zvyku, aby pred každým príborom bol bukét), mne tiež boly treba nové šaty. Obed prešiel, chvalabohu, veľmi dobre; no ty nemôžeš si predstaviť, koľko stálo starostí len sostavenie menoslovu pozvaných, aby ulahodilo sa jednomu bez urazenia druhého. Mnohí z predošlých našich známych ovšem vezmú nám za zle; ale či bolo možno, napríklad, pozvať tetušku Aglaju, keď jej muž, slúživší s ministrom vtedy, keď tento bol len direktorom departementu, mal s ním akúsi nepríjemnosť? Či bolo možno — uznáš sama — pozvať nášho starého Fokina? Jeho sestra vychovávala sa so ženou ministrovou u panej T., a od tých čias medzi nimi je akási antipatia? Toto všetko bolo treba základne, dobre si rozmysleť, aby človek nemal nepríjemnosti. V ten deň do obeda moje a zvlášte Paulove nervy strašne rozstrojily sa od nepokoja. V noci, v posteli, Paul razom skríkol; ja som sa naľakala. „Čo ti je?“ spýtam sa ho. Snívalo sa mu, že oficiant, podávajúc žene ministra gelée, nahnul misu a gelée spadlo jej na hlavu. Potom prišiel na mňa rad zobudiť jeho takým krikom; mne marilo sa vo sne, že keď už všetko bolo hotové, schody našej dači (tie ma už i prv, nespiacu, nepokojily) nenadále srútily sa, a hrkotanie kočov už oznamovalo prichádzanie hostí... Celú noc potom oba temer nemohli sme zasnúť. — Ale dosť o tomto. Ste zdraví, ty, muž, *prísna* Oľga a deti? Moji, ďakovať Bohu, sú zdraví. Guvernantka písala, že Meri ide mať osýpky, ale to bol omyl; všetko skončilo sa ľahkou horúčosťou, následkom ľahkého prechladnutia. Veru som sa rozpísala; Paul už desať minút volá s dola, že landau čaká a čas je ísť na zábavu. Pohoda je u nás výtečná: celý júl prešiel bez kvapky dažďa, — myslela by si si, ozaj, že sme nie v Peterhofe, ale v Neapoli. S Bohom, bozkávam vás všetkých, — Tvoja sestra Nadine.“

Oľga Petrovna sobrala listy písma a položila ich na stôl.

— Ja by som dňa neprežila takým životom! hovorila.

— Mne je ľúto sestry, zádumčive ozvala sa Alexandra Vasilievna.

— Ja nepomerne viac ľutujem deti, hovoril Ivan Petrovič, — no, moje duše, veľmi vás prosím: nehovorme o tom viac, — aspoň dnes... Nechajme každému hľadať šťastie tam, kde sa mu ono marí... Súdiť — jestli bude treba — môžeme potom... Teraz je to nie pre nás; zajtra začínajú žať, treba ísť za svitu na pole! dokončil, vstávajúc.

Za niekoľko minút balkon ostal pustý, stôl bol sobraný, lampa zhasla.

V dome, v sade, dookola všetko zamĺklo. Držala sa len teplá letná noc, mihajúc svojimi hviezdami...

(Dokončenie.)

Baníctvo.

Napísal *Pavel Križko.*

V nedostatku písaných zpráv a svedectiev o drievnej minulosti slovenského národa, o jeho starodávnej vzdelanosti a umeniach, prácach i priemysle, udomácnených už v tých pradávnych časiech, do ktorých historické pamiatky nesiahajú, ba od nichžto sú časom až v príliš veľkej miere vzdialené, v nedostatku — hovorím — takých písaných zpráv nutno sa nám obrátiť ku iným pomôckam a čo najbedlivejšie preskúmať a objasniť, možno-li, všetky druhy slovenskej, posiaľ ešte živej stariny, ak chceme vniknúť do dôb, zdanlive nepreboruou tmou pradávnej minulosti sťa nepriezračnou rúškou a nepreniknuteľným závojom husto pokrytých, ak chceme nie v bájočnom svetle, ale v jasných lúčoch meravej skutočnosti obhliadnuť si a videť život v rozličných jeho pomeroch a zjavoch u pradávnych našich predkov.

Nie je a ani nemôže byť mojím cieľom stopovať minulosť slovenského národa až do tej hĺbky dávnej starobylosti, keď človek viedol počiatočný boj o svoje jestvovanie s prírodou, kojac svoj hlad surovým mäsom z divých zverov, premožených jeho fysickou silou, alebo upadnuvších v jeho moc lsťou, hasiac svoj smäd výlučne vodou, ústami zrovna zo žriedla alebo z potôčka pitou a chrániac pred zimou a horúčosťou svoje nahé telo zaliezaním do hlbokých jaskýň alebo v horúčosti do tmavých lesných tieňov; toto nemôže byť mojím cieľom jednoducho preto, že dľa môjho najlepšieho presvedčenia vtedy slovenský národ vôbec ešte nejestvoval a len jeho slabé prvopočiatky boly obsažené v úplne nám neznámom pranárode.

No nechcem nateraz ani o to sa pokúšať, abych objasnil tie doby, keď sa obznámili naši pradávni praotcovia s pastierskym životom a následkom toho postupne i s roľníctvom; tie doby, kde už znali tíšiť svoj hlad i mliekom, ktoré im poskytovaly skrotené zveri, a i plodinami zemskými a zakrývať nahotu svojho tela kožami zvieracími a výrobkami rastlinnými. Tieto doby už možno koľkotoľko osvietiť, lebo nám ku tomu cieľu podáva bohatá naša reč dosť hojný materiál a jej pomocou ako i srovnávaním s inými slovanskými a indoevropskými rečmi, nepochybujem, možno i určiť, čo máme v pastierstve a roľníctve s inými indoevropskými národmi, čo s inými Slovanmi spoločného a čo čisto svojského, slovenského; možno určiť, na akom stupni stálo pastierstvo a roľníctvo i vtedy, keď sa prvotne Slovanstvo z indoevropského pranároda vylúčilo, i potom, keď sa Slovenstvo sťa osobitný národ v Slovanstve krystalisovať počalo.

Tieto doby sú v minulosti slovenského národa istotne veľmi zaujímavé, a dá Boh, že dojdú svojím časom tiež zaslúženého preskúmania a objasnenia.

Ja som si umienil sostúpiť teraz do čias o veľa mladších; do tých čias, kde bolo možno ľuďom pomýšľať už i na veci k životu

nie nevyhnutne potrebné, ale ovšem človeku tiež užitočné, ba kde mohol človek pomýšľať už i na pochop krásy a začať strojiť šperky pre svoju a svojich bohov ozdobu; do tých čias, kde boly našim praotcom už známe i niektoré druhy priemyslu a menovite kde začalo sa vyvinovať baníctvo.

Čo? Baníctvo? Veď sa tomu Slováci len od Nemcov priučili; oni ho prv neznali, ani o ňom nechyrovali!!

Takto zahriaknu ma snáď i mnohí moji spolurodáci; no istotne povedia tak všetci neprajní Slovanstvu a Slovenstvu inorodci, nevediaci sa povzniesť nad každodennú nízku závisť a nenávisť ku vecnému a nestrannému poväženiu a posúdeniu toho, koľko jesto pravdy v takej výpovedi. Veď možno také nespravedlivé úsudky čítať v nejedných tlačených dielach a možno ich i čuť na vlastné uši i za našej doby vždy a všade, kde sa hovorieva o tejto veci.

A predsa kuľhá neprajný ten úsudok na obe nohy.

Podnet a príčinu ku tomuto náhľadu, akoby drievni Slováci a Slovania vôbec baníctvo neboli znali a tomuto priemyslovému odboru iba od Nemcov sa boli priučili, zavdala a zavdáva hlavne, ba takmer výlučne tá okolnosť, že názvy s baníctvom a baňskou prácou spojené sú zdanlive iba čisto nemecké, alebo z nemeckých pôvodných slov na slovenské kopyto prebité a poprerábané.

Nuž, žiaden rozumný a nestranný človek nebude a nemôže tajiť, že baníctvo za terajšej doby má početné také výrazy a názvy, ktoré sú bezsporne slovami nemeckými a ktorých niet ani v slovenskej, ani v žiadnej inej slovanskej reči. Avšak z týchto a takých slov a výrazov nemožno a nesvobodno ešte zatvárať na pravdivosť alebo na oprávnenosť spomenutého náhľadu.

Medzi dnešným baníctvom zaiste a medzi baníctvom čo priam len zo XIV. alebo z XV. storočia je velikánsky rozdiel. I baníctvo nestojí už dnes na tom istom stupni, na ktorom stálo pred storočiami; i ono pokročilo v každom ohľade a v každom svojom odvetví. Neustále vnikanie do hlbších a hlbších hlbín zemských, zápasy tamejšie s vodou a s povetrím, baňské práce krížom a krážom na hor i na dol v zemskej kôre, stále zdokonaľovanie prác vylučovacích kovy z rúd tlčením, mletím, čistením, vodou a ohňom a mnohé iné potreby a podobné tým prácam alebo s nimi tesno spojené okolnosti: toto všetko bolo a stalo sa zárodkom nových pomôcok, strojov a pochopov a roditeľkou z brusu nových, starodávnym baníkom úplne neznámych slov, výrazov a názvov. Hojnosť dôkazov, že bolo a je tomu skutočne tak, stojí každému naporúdzi, kto sa chce o tom presvedčiť, i keby upieral neúprosnú logiku, aká je jedine možná a správna pri chladnom pozorovaní a posudzovaní praktického života a jeho vývinu. Len si prečítajme staré baňské zákony štiavnické, kremnické alebo hnilecké a vezmime si ku tomu na pomoc i ostatné na bane a baníctvo vzťahujúce sa spisy a listiny z dôb pred XVI. storočím, a hneď na prvý pohľad zbadáme, že niet v nich ani najmenšieho šľaku po premnohých takých výrazoch, slovách a názvoch, aké sú každému terajšiemu baníkovi každodennými a úplne známymi.

Nie, — dnešná baňská terminologia nie je a ani nemôže byť dôkazom, že by bolo baníctvo priemyslom u Nemcov vzniknuvším a kroz Nemcov ku Slovanom vôbec a ku Slovákom obzvlášte doneseným; ona dokazuje len to, že to boli hlavne — nie však výlučne — Nemci, ktorí baníctvo na Slovensku pozdvihli na terajší stupeň a ktorí mu vtiskli na čelo pečať svojej nemeckosti mnohostoročným, takmer výlučne nimi pestovaním tohoto priemyslu.

Hovorím, že sa baníctvom na Slovensku po mnohé storočia hlavne Nemci zabývali, no že i v dobách svojej najvyššej baníckej slávy a svojej nadvlády baníctvo na Slovensku výlučne len oni nepestovali, toho jasným dôkazom sú pozostatky zo staršej baňskej terminologie slovenskej, zachovavšie sa vzdor krutému osudu nielen všeobecne v slovenskej reči, ale i v kruhoch baňskou prácou stále sa zaoberajúcich, o ktorých pozostatkoch si pozdejšie prehovoríme.

Predvoje nemeckých osadníkov dohrnuly sa, ako známo, iba pod kráľom Gejzom II. (panoval r. 1141—1161) na Slovensko do Spiša a — mimochodom buď rečeno — i do Sedmohradska. Pojediní Nemci mohli ovšem už i prv byť v Uhorsku. No hlavne po tatárskom pustošení, teda počnúc od druhej polovice XIII. storočia prichádzali Nemci v celých zástupoch a zaplavivši skoro celé Slovensko, obzvlášte pohronskú dolinu a s ňou susediace župy, zmocnili sa v týchto krajoch baňského priemyslu i otvárali bane ešte i na hornom a strednom Považí a vo vrchoch vody svoje do riek Nitry, Ipla, Rimavy a Šajavy vlievajúcich, ba začasto i tam, kde sa iba slabé znaky z rúdnych žíl zjavily a kde následkom toho otvorené bane dosť skoro i zanikly.

Spišskí Nemci boli prví, o ktorých svedčia písomné pamiatky, že sa baníctvom zaoberali.

Že by boli pestovali tento priemysel už dávno pred nimi tu osadlí Slováci, o tom som sa v starých listinách posiaľ ničoho nedočítal. A práve táto okolnosť zdá sa nasvedčovať vyššie spomenutému tvrdeniu našich protivníkov. Avšak zdanie často klame a klame nás i v tomto prípade. Že písané pramene mlčia o spišskom a s ním súsediacom gemersko-malohontskom baníctve pred príchodom Nemcov v tamtie strany, to dľa môjho skromného náhľadu treba pripísať zčiastky príliš skrovnému počtu pozostavších z oných čias písomných pamiatok vôbec a z druhej čiastky i tej okolnosti, že sa skutky a diela domorodcov sťa veci každodenné ani tak neobdivovaly a nerozhlasovaly, ako akékoľvek buď sebe skromnejšie činy prišlých sem cudzincov, ani zvláštnymi výsadami a privilegiami neochraňovaly a nevyzdvihovaly, ako sa to zhusta stávalo k vôli Nemcom, dovolaným a prišlým do našej dedovizne.

Kráľ Karol Robert zove kremnickú komoru v smluve r. 1342 s oravským zámockým kastellánom, Leopoldom, uzavretej, už prastarou komorou, ktorého výrazu by sotva bol použil, keby boly bane na Slovensku len po príchode spišských Nemcov povstaly. A kremnické baníctvo spomína po prvý raz v písme iba roku 1328,

keď vtedy už snáď vyše jednoho tisícročia skutočne jestvovalo. (Slov. Pohlady, 1892, str. 71.)

Či o písomných zprávach, týkajúcich sa baníctva na Slovensku, nemožno plným právom to isté predpokladať, čo sme videli a zkúsili pri baníctve kremnickom?

No keď i nie domáce, predsa máme aspoň inostranné písomné pamiatky o starodávnom baníctve na tom území, ktoré obýva teraz a obýval už v pradávnych časiech lud a národ slovenský.

A zase je to povestný alexandrínsky zemepisec Ptolemäus ten muž, ktorý spomenul a zaznačil v svojom diele τὰ σιδηρωρυχεῖα = *bane na železo* v krajoch nad stredným Dunajom ležiacich, dodavší poznámku, že ich obrába národ Κόγνοι alebo dla iných textov Κότνοι zvaný, o ňomžto Müllenhof tvrdí, že sú títo *Kotnoi* totožnými s Tacitovými Cotinmi (čitaj Kotínmi), národom, vraj, vlašským, čiže keltickým, a že boli severovýchodnými súsedmi drievnych Kvádov (Müllenhof, Deutsche Alterthumskunde, II, str. 324. „Τὰ σιδηρωρυχεῖα waren jedenfalls die bedeutendsten und namhaftesten Eisenbergwerke in der Landschaft über der Donau und aller Wahrscheinlichkeit nach daher dieselben, die nach Tacitus (Germ. 43) dort von den gallischen Cotinen bearbeitet wurden.)

Ohľadom územia týchto baní nebol Müllenhof so sebou na čistom, lebo ani Tacitus, ani pozdejší Ptolemäus neboli v stave celkom určite udať a označiť, kde sa vlastne nachodily, a niektorí zpytatelia drievnych dejín a vykladači Tacitových i Ptolemäových spisov hľadali tieže železné bane hneď na Morave a hneď zase na Považí, alebo i v Sliezsku. Konečne však rozlúštil záhadnú túto otázku a stvrdil pádnymi dôvodmi všeobecne známy viedeňský universitný professor Edvard Suesz a určil, že tože baňské územie nemohlo inde sa rozprestierať, ako okolo hronských prameňov, v stoliciach Zvolenskej, Spišskej a Gemerskej (Müllenhof, II, str. 334), lebo len tam zjavuje sa železo v takom množstve a v takom stave, že možno z jeho rúd dorábať kov i ľuďom pomerne málo vzdelaným a len dosť obmedzenými prostriedkami ku dobývaniu tohoto kovu opatreným.

Tu teda máme jasné a nepodvratné svedectvo, že bolo baníctvo v Tatrách už v prvom a druhom storočí po Kristu Pánu značne rozšírené a tak teda o veľa prv, nežli došli sem spišskí alebo iní Nemci, tunajším obyvateľom dobre známe.

Teraz sa nám však vyskytuje iná otázka, totiž, či bolo známe baníctvo i našim predkom, Slovákom?

Müllenhof vyhlasuje Tacitových Cotinov a poťažne Ptolemäových Kognov a či Kotnov za národ vlašský. Tento národ spomína sa ešte v III. storočí po Kristu Pánu vo vojnách Markomanmi a Kvádmi s jednej a cisárom Markom Aureliom s druhej strany vedených, potom mizne úplne a jeho meno Cotini tratí sa bez stopy. V V. storočí zjavuje sa medzi národmi hunskému kráľovi Attilovi poddanými a tiež terajšie severné Uhorsko okolo Šajavy a Hernátu obývajúcimi národ iný, Satagmi zvaný, ktorý po smrti Attilovej tiež viac nespomínajú spisovatelia, lebo za veľmi dlhý čas nehovoria

vôbec nič o týchto krajoch. Dnes známe, že obyvatelia jednej čiastky Zemplínskej župy nazývaní a prezývaní bývajú i Sotákmi. Či slovné kmeny *Kot*-noi u Ptolemäa, *Cot*-ini u Tacita, *Sat*-agae u pozdejších spisovateľov a dnešní *Sotáci* nie sú asnáď kmenmi totožnými a nesvedčia, že naši Sotáci sú potomkami Attilových Satagov (vidz ich slová, ako *strava* a podobné) a títo zase starším spisovateľom — ovšem len dľa mena a nie bližšie — známych Kotnov a Cotinov.

Dľa teraz platných filologických zásad a náhľadov nemalo by ovšem byť zhola žiadnej súvislosti medzi slovmi Cotini a Kotnoi s jednej a medzi slovmi Satagae a Sotáci s druhej strany. Avšak ani filologia nedosiahla ešte svojho vrcholu a menovite naša slovenčina je pre ňu staby neznámou krajinou.

Mne po zrelom uvážení všetkých okolností nezdá sa nie-li totožnosť, teda aspoň veľká blízkosť tých kmenov byť pravde nepodobnou vzdor tomu, že Müllenhof a okrem neho i niektorí iní spisovatelia vyhlasujú Cotinov a Kotnov za národ vlašský, lebo Müllenhof a jeho stúpenci sú ohľadom Slovanov vždy opravdovými Nemcami, totiž ľuďmi, všetko, čo len možno, za nemecké vyhlasujúcimi, a keď to nemožno, teda aspoň iným národom, len za žiadnu cenu nie Slovanom, pripisujúcimi. Za Müllenhofovu a jeho stúpencov mienku ručí iba ich tvrdenie, ale za pravdepodobnosť totožnosti Sotákov s drievnymi Satagmi a poťažne s Cotinmi hovorí nielen veľká podobnosť spomenutých štyroch slovných kmenov, ale ešte i samo územie, na ňomžto bývali i Cotini, i Kotnoi, i Satagi a bývajú po dnes i Sotáci. Ja považujem i drievnych Cotinov nie za osobitný národ, lebo veď ich územie je pre celý jeden národ územím až príliš nepatrným a malým, lež iba za východnú čiastku národa slovenského, akou sú v skutočnosti i dnešní Sotáci. (I Oravcov a Turčanov vyhlásil bol Ptolemäus — ako známe — za osobitné národy, a predsa oni i boli i sú iba čiastkami národa slovenského.) A jestli boli drievni Cotini práve tak, ako i dnešní Sotáci, Slovanmi a menovite Slovákmi, teda by sme na tejto ceste mali jasný a neodškriepny dôkaz, že baníctvo bolo našim predkom dávno pred príchodom Nemcov v tieto strany známe.

I o Kvádoch tvrdí Tacitus (Germania, 42, 43) a Ptolemäus (II, 11), že boli národom baníctvom sa zaoberajúcim a ich sídla že zaujímaly územie nad ľavým dunajským brehom. Müllenhof tiež kladie Kvádov do centrálneho Slovenska. Oni stali sa Rimanom známymi od tej doby, ako vystúpili na bojisku sťa spojenci Markomanov vo vojnách proti Rimanom vedených a Müllenhof má ich za Nemcov práve tak, ako po ich strane zjavivších sa a proti Markovi Aureliovi a jeho synovi bojovavších Svávov, o ničhžto sám soznáva, že neboli totožnými so Švábmi v severozápadnom Nemecku bývavšími, a že nevie, zkade prišli a kam sa podeli. (Ja bych mu riekol, že prišli z Tatier, rímskym spisovateľom asi tak, ako nám pohoria v mesiaci známych, a po vojne že odišli z bojiska zase do Tatier, kde sedia i teraz potomci týchto Svávov = Slávov = Slovanov, Slováci. Toto aspoň, myslím, je najprirodzenejším rozlúšte-

ním tejto záhadnej otázky.) Poslednýkrát, nakoľko som sa mohol dopídiť, spomínajú sa Kvádi a poťažne Svávi roku 568, keď je o nich zmienka, že sa mnohí z nich pripojili ku vojsku Alboinovmu, longobardského kráľovmu, tiahnuvšiemu do Italie (Paulus Diaconus II, 26 a III, 3); od tej doby mlčia o Kvádoch všetky spisy.

O baníctve u Kvádov nemožno teda pochybovať.

Dôležitou však otázkou je pre nás, či Kvádi boli skutočne Nemcami.

Odpoveď na túto otázku možno si utvoriť hlavne z dvoch okolností.

Prvá z nich je tá skutočnosť, že u všetkých starodávnych spisovateľov niet ani najmenšieho šľaku o tom, že by sa boli Kvádi voľakedy sem prisťahovali; oni vystúpili z historickej tmy razom a síce vo veľkom počte na svetlo, a to je neklamným dôkazom, že boli na tomto území takrečeno autochtonmi, čiže pôvodnými, vtedy už veľmi dávno tu sediacimi obyvateľmi. (O prisťahovaní ich západných súsedov, Markomanov, nemlčia historické pramene, bárs toto padá do značne starších čias, než zjavenie sa Kvádov na obzore rímskych spisovateľov.) No, ako o ich príchode, práve tak niet nikde ani najmenšej zmienky o tom, že by sa boli z týchto krajov dakam inam odsťahovali, alebo že by boli tu ktorýmkoľvek spôsobom vyhubení bývali. Keď však zaznačili spisovatelia o jednej ich čiastke, že šla s Alboinom do Italie, nemožno si predstaviť, že by sa bol mohol vzdialiť v iné kraje a odsťahovať celý národ bez toho, že by to neboli iné národy zbadali a v akejkoľvek podobe, či už písmom a či ústnou tradíciou že by neboli pamiatku o takom sťahovaní potomstvu zachovali. A vieme, že nezachovali. Kvádi zostali teda sedeť a sedeli na svojom drievnom území ešte i v tých dobách, keď sa roje slovanské z nadtatranských krajov až do krajín alpských a na Balkánsky polostrov boly rozletely, a nevedúc ďalšie vojny, prirodzene, že počtom duší neklesli, ale až po tú dobu, kde dejepisci zase spomínajú podtatranské kraje, istotne sa zveľadili a rozmnožili. A kohože tu nachodíme na počiatku dejepisne vnove osvetlenej doby? Snáď Nemcov? Veru nie; ale ovšem Slovákov.

Druhá okolnosť, poukazujúca na národnosť Kvádov, je ich meno Kvádi. Tacitus a iní latinsky písavší spisovatelia písali toto meno Quadae, grécky zemepisec Ptolemäus však Κούαδοι = Kouadoi alebo Kuadoi, Nemci a iní Neslovania ho písavajú Quad-en. Keby Kvádi boli bývali národom nemeckým, bolo by i ich národné meno muselo byť nemeckým a jeho význam, keď i nie každému rodenému, teda aspoň s mluvozpytom zaoberajúcemu sa Nemcovi srozumiteľným; no ešte sa mi posiaľ nepodarilo najsť správneho výkladu tohoto mena z nemeckej reči, bárs sa o to pokúsil už nejeden Nemec a inostranec.

Celkom je to ináč, pokúsime-li sa vysvetliť toto meno zo slovenskej reči, lebo v Ptolemäovom slove Kuadoi, Kouadoi každý, i najprostejší a najnevzdelanejší Slovák na prvé počutie zbadá kmeň *kov*, ktorý mu je i sťa osobitné slovo a pochop, i v slove *kovať*,

kováč a podobných veľmi dobre známy a jeho materinskej reči svojský. Ja myslím, že i Kvádi — tak, ako Sotáci — vlastne neboli osobitným národom, ale iba väčšou alebo menšou čiastkou z národa tatranské pohorie obývajúceho, zapodievajúcou sa kopaním kovov (= baníctvom) a ich dorábaním i prerábaním ku rozličným účelom a potrebám (= kováčstvom). Tak, ako sú dnešní šefranníci, olejkári, čipkári, drotári atď. nie osobitnými národmi, ale iba čiastkami slovenského národa a obyvateľmi krajov tie isté druhy živnosti hlavne pestujúcich, práve tak predstavujem si i Kvádov hlavne a nado všetko baníkmi a kováčmi a vôbec ľudom kovmi sa zaoberajúcim.

I krajina Kvádmi obydlená a rozprestieravšia sa na ľavom brehu Dunaja v tatranskom pohorí v širšom smysle slova súhlasí s územím ešte i za našej doby slovenským národom obydleným, zaujímajúc nielen severozápadnú čiastku z Uhorska, ale i značnú časť zo súsednej Moravy, kde — ako známo — žije tiež jedna čiastka z národa slovenského.

Pri takomto ponímaní vecí ľahko si predstavíme, že s Markomanmi proti Rimanom bojovavší Kvádi boli vlastne Slováci a hlavne Pohronci a s nimi došlí Svávi že boli obyvateľmi iných, s pohronskými župami severne a východne súsediacich, avšak baníctvom nezaoberajúcich sa krajov a žúp.

Komu by sa však obe posiaľ spomenuté okolnosti zdaly byť nedostatočnými svedectvami o slovenskosti drievnych Kvádov a bol by náklonným vzdor týmto okolnosťam považovať a vyhlasovať Kvádov za národ nemecký, toho bych prosil o rozumnú a dostatočnú odpoveď na otázku: ako si možno vysvetliť, že na tom území, kde spomínajú sa v drievnej starobylosti až do roku 568 Kvádi a Svávi, niet ani jednoho jediného starobylého nemeckého topického (= miestneho) názvu, ale názvy práve najhlavnejších baňských území, Baňa, Kremnica, Štiavnica, Pukanec, Hnilec a početné Rúdna že sú názvami čisto slovenskými, kdežto nás zkúsenosť učí, že miestne názvy nemiznú spolu s národmi buď inam prešlými, buď vyhynuvšími; živým príkladom toho sú medziiným i polabské a pomoranské kraje a i v Sedmohradsku zachovala sa až podnes nesmazateľná pamäť v četných miestopisných názvoch po Slovanoch tam už pred príchodom Maďarov vyhynuvších.

Baníctvo na kvádskom území bolo teda dľa historických hodnoverných svedectiev známe už vtedy, keď sa Kristus Pán narodil. No, ono siaha na Slovensku do dôb ešte o veľa starších, ako nám dokazujú zreteľne nálezy rozličných okrás a vecí, patriacich takzvanej bronzovej čiže spiežovej dobe.

Aby sme si však túto vec lepšie znázornili, nebude škodiť, keď sa rozpomenieme, že starožitnícka veda (archäologia) ohľadom časov tých, do ničhžto nesiahajú písomné pamiatky, teda ohľadom časov predhistorických, ustálila a rozoznáva tri doby, totiž kamennú, medenú čiže bronzovú a železnú dobu.

Kamennou označujeme tú dobu, v ktorej ľudia meď a železo vôbec ešte neznali a svoju zbroj i svoje nástroje, totiž sekery, nože,

mlatky čiže kladivá a podobné veci zo skál, dreva a kostí si robievali a takýmito prácne zhotovenými a veľmi primitívnymi nástrojmi najpotrebnejšie lovecké a iné práce vykonávali.

Pozdejšie, keď sa naučili znať meď, začali hotoviť tiežo nástroje z tohoto kovu, ba, obznámivši sa lepšie s jeho dobývaním a dorábaním, hotovili z neho už i prvé okrasy. A túto dobu, trvavšiu za mnohé storočia, zovieme dobou medenou.

Až po tejto dobe nasledovala doba železná, totiž vek ten a taký, kde stalo sa železo známym a miesto mede ku hotoveniu nástrojov, zbroje a iných vecí užívaným.

Železo znali starí Gréci už v dobách Homérových, lebo sa už spomína v homerických spevoch; bez pochyby od nich naučili sa ho znať i národy italský polostrov obývavšie. Začiatok železnej doby u týchto národov mohli by sme teda hľadať asi tisíc rokmi pred narodením Krista Pána.

Či sa začala železná doba asi v týchže časiech i u Slovanov, o tom nemožno riecť nič určitého. Že však jej počiatky i v našich krajoch nutno hľadať už dávno pred Kristom Pánom, tomu nasvedčujú rozsiahle železné bane, spomínané už v prvom a druhom kresťanskom storočí Tacitom a Ptolemäom, ktoré, keď povážime, že onodobní baníci pracovali v nich iba veľmi nedokonalými nástrojmi a že spotreba železa za oných čias ďaleko nebola tak veľkou, ako za našej doby, potrebovaly istotne celé mnohé storočia, kým staly sa tak veľkými a známymi, že došla o nich povesť až ku Ptolemäovi do ďalekého Egypta.

Z tohoto nasleduje, že medená doba v Tatrách jestvovala snáď už asi jedným tisícročím prv, než sa narodil Kristus Pán.

A že už v tejto dobe bolo tu baníctvo známym, toho neklamnými dôkazmi sú tie, dosť četné, z rýdzej mede zhotovené veci, ktoré boly ponachádzané na území, obydlenom Slovákmi až po matranské pohorie a sú teraz uložené z najväčšej čiastky v peštianskom krajinskom museume.[1])

V týchto predmetoch niet ani znaku ani šľaku po cíne, poneváč tento kov sa tu nenachádzal a následkom toho bol našim predkom i celkom neznámym; avšak práve tá okolnosť, že záležia iba zo samej mede, jasne svedčí, že neboly tiež veci z cudzozemska sem prinesené, ale tu doma zhotovené, a miestopisný názov obce a územia *Staré Hory* — v maďarčine *Ó-Hegy* a v nemčine *Alt-Gebirge* — je sťaby vodcom a ukazovateľom toho územia, kde pôvodne nachodily sa starodávne medené bane. Tu a v súsednej *Bani* (lebo takto nazýva obecný ľud obec Nemcami *Herrengrund* a v maďarčine *Úrvölgy* zvanú a len veľmi zriedka kde-tu i *Špaňou Dolinou* spomínanú [2])) sú až posiaľ veľmi rozsiahle medené bane, a

[1]) O týchto predmetoch pojednával Fr. Pulszky roku 1876 v Budapešti na antropologicko-archäologickom sjazde, a jeho prednáška „L' âge du cuivre en Hongrie" uverejnená je medzi prácami „Congrès international d'anthropologie et d'archéologie préhistoriques. Compte rendu de la huitième session à Budapest 1876". Tamže 1877, str. 220—227.

[2]) Ku p. Šujanského mienke — vidz Slov. Pohľady, roč. 1893, str. 54 — ohľadom nemeckého a v novších časiech utvoreného maďarského prekladu názvu

za ich vysoký vek a velikú starobylosť svedčí i tá okolnosť, že boly už v pätnástom storočí v celej Evrope vehlasné a tak veľké i tak hlboké, že sa im žiadne iné bane aspoň v celom Uhorsku vyrovnať nemohly; ba onodobní ľudia sa domnievali, že sú tie bane už úplne vyčerpané, a nebyť Jána Turzu a jeho podujímavého ducha, boly by dnes istotne už dávno zabudnuté.[1])

Možno, že i v miestnych názvoch *Rudno* a *Rudné* zachovaly sa až posiaľ pamätníky po starodávnych medených baňach, bárs teraz niet v takto zvaných obciach a ich okolí, nakoľko mi známo, zhola žiadneho baníctva. —

Takto by sme teda boli prišli, počnúc od nemeckých osadníkov a idúc postupne zpät do minulosti, až do čias veľmi hlboko do drievnej starobylosti siahajúcich, i dúfam, že sa mi podarilo presvedčiť každého o tom, že v týchto stranách už vtedy bane jestvovaly a baníctvo že nebolo neznámym tunajšiemu ľudu.

Keď ho však naši predkovia znali, teda — dôsledne mysliac — museli mať a znať i výrazy a slová na baníctvo, jeho nástroje a s baníctvom spojené práce sa vzťahujúce a tiež predmety a práce označujúce.

A veru ich i mali a znali, trebárs za dlhé veky mnohé z tých výrazov snáď i vytratily sa zo života.

Už samo slovo *baňa* a jeho rodina *baníctvo*, *baník*, *baňský*, ktoré od Slovákov prevzali i Maďari sťa *bánya* a Rumuni i sťa baňa i sťa kúpeľ do svojej reči, je slovom slovenským, označujúcim teraz nielen to isté, čo nemecké *bergwerk* a latinské *montana*, *fodina*, ale i to, o čom Nemci hovoria *steinbruch*, je Slovákovi *baňou na skaly*. I o nádobách vypuklých hovorí sa na Slovensku, že sú *baňaté*. Podobne je vyťatý les čiže hora Slovákovi *báň*, a keď porovnáme všetky tieto slová čiže radšej nimi označené veci, nuž by malo slovo *baňa* označovať čosi prázdneho a dutého. No netreba ani sostúpiť človeku do skutočne nízkych baní, — najviac to dutín a prázdnin podzemských —, dosť je obzreť si baňu, kde lámu ku stavbám potrebnú skalu, a na prvý pohľad uvidíme, že je baňa skutočne niečo prázdneho, vybratého a dutého.

Nápadné je na prvý pohľad, že iní Slovania neužívajú slovo *baňa* v smysle latinského *fodina* alebo *montana* a nemeckého *grube* alebo *bergwerk* a že Juhoslovania slovom *baňa* kúpeľ označujú, no tento zaujímavý zjav vysvetľujem si tým, že Slovania bane vôbec neznali, kým ešte jeden jediný celok tvorili, a len po svojom rozložení sa na nesmiernych priestoroch východnej Evropy a rozpadnutí sa v jednotlivé kmeny s baníctvom sa obznámili. Tí Slovania, ktorí zarazili svoje bydliská severne a severovýchodne nad Tatrami, bývali vzdialení od Uralu i Kavkazu v rovinách, kde baní vôbec nebolo, a Rusi nemali ešte v druhej polovici XV. storočia baníkov,

---

Baňská dolina v *Herrengrund* a *Úrvölgy* pripojujem sa i ja s úplným presvedčením.

[1]) Mimochodom si dovoľujem poznamenať, že, žiaľbohu, práve na týchto baňach vyplnila sa túžba viedeňských centralistov, vyzradená Scheuchenstuhlom roku 1861 v Kremnici, ktorej padlo v obeť i tunajšie baníctvo.

preto si ich vypýtali od uhorského kráľa Mateja, ako tomu jasno nasvedčujú početné listiny; tí však Slovania, ktorí zvolili svoje sídla v tatranskom pohorí, alebo v takzvaných Karpatoch, obznámili sa samí prví s baníctvom a baňami a utvorili i podržali prastarý tento názov až po dnešný deň. Iného, tak na dlani ležiaceho vysvetlenia tohoto úkazu neznám si predstaviť.

Česi zovú teraz baňu *dol*-om a baníctvo *hornictvom*, trebárs majú a znajú i slová *báně* a *baňatý* v našom smysle; baník im je *kovkopom* i *horníkom*. Poliaci hovoria v spisovnej reči o bani *kopalnia*, no keď som bol minulého leta v Haliči a menovite v Tatrách vedľa Vitova a Zakopaného ležiacich obzreť rúdne ložiská, počul som i jednoho poľského sedliaka z Vitova i jednoho bývalého povstaleckého majora (Sochora, slúžil r. 1863 pod Langiewiczom) rozprávať, že tam mali kedysi poľskí králi svoje *bane*. Bulhari, bavivší sa r. 1891 a 1892 v Kremnici, zvali baňu *rudnicou* a tak o nej hovorili i ruskí baňskí merníci Nikolaj Volkov a Žuravlev z Ekaterinburgu v Sibíri, kdežto Mičátkov ruský slovník má *rudnik* = baňa. I Slovinci prejali ruský názov *rudnik* miesto nášho *baňa*.

Súdiť o tom, ktorý z uvedených výrazov je správnejší alebo snáď starší, nemôže byť účelom prítomnej práce; sdelil som tieto veci len preto, aby bolo z nich vídať, čo majú Slovania v baníctve spoločného.

Že by však slovo *rúdnica* bolo pôvodným a starším názvom bane v smysle latinského slova *montana* alebo *fodina* a slovo *baňa* že by bolo malo pôvodne iný smysel a že by snáď bolo znamenalo iba istú čiastku z rúdnice, na pr. štolňu, o tom pochybujem, lebo nevidím príčiny, pre ktorú by boli Slováci slovo *rúdnica*, teda snáď názov celku, k vôli slovu *baňa*, teda snáď názvu iba jednej čiastky, opustili, keďže slovo *ruda* podržali a až posiaľ stále a všeobecne užívajú. Možným sa mi vidí byť iba to, že slovom *rúdnica* Slováci pôvodne iba snáď medené bane a rúdou iba meď v sebe obsahujúce skaliny zvali dľa rudej, červenkastej farby tohoto kovu a že tento čiastočný názov prešiel k iným Slovanom a stal sa u nich názvom všeobecným. Veď každý, v blízkosti baní bývajúci Slovák dobre vie, že naši baníci ešte i teraz zovú striebro v sebe obsahujúcu rudu zkrátka *striebornicou*, medenú rudu *medienkou* a olovenú iba *olovienkou*.

A keď sme už pri slove *ruda*, istotne nezhrešíme, keď si ho máličko bližšie obzreme a s ním sa obznámime.

Ruda (po nemecky *erz*, ktoré slovo majú i Maďari vo svojom *ércz*, a po latinnsky *aes*) je, tuším, v najbližšej rodine s prídavnými slovmi *rudý*, *rudá*, *rudé* [1]), totiž červený, alebo vlastne červenkastý. Slovo *rudý* je síce už zriedkavé v slovenskom ľude a nakoľko znám,

---

[1]) Dr. Frant. Pastrnek, požiadaný mnou o mienku v tomto ohľade, odpovedal mi nasledovne: „Ruda jest fem., rudý jest adj. skloň. složeného, masc., tvorba jednaká. Rudý (koř. rud-) jest totéž slovo jako něm. rot, lat. rub-er, řecké ἐρυθρός, staroind. rudhirás. Původní význam patrný jest v slovech: rъděti sę (rdíti se), rъžda (rez, slov. zrza). S mědí nemělo slovo původně žádného spojení, teprvé později.“

upotrebúva sa ešte obzvlášte o nebi, alebo vlastne o zorách, keď hovoríme, že nebo zarudlo, alebo že sú zore rudé, a poťažne i o tvári, užívajúc tu útvar zardená, totiž zarudená (= zapálená, začervenená) a zarudlá, totiž medenej podobnú farbu majúca tvár, no vzdor jeho zriedkavosti rozumie významu tohoto slova každý Slovák. Ruda teda znamenalo pôvodne snáď niečo červeného alebo červenkastého a z tejto povahy tohože slova vysvitá, že naši pradedovia ním neoznačovali pôvodne každú kovy v sebe majúcu skalu, ale iba medienku a poťažne snáď i samu meď.

Zaujímavým zjavom je, že latinské slovo *aes* a nemecké *erz* pôvodne neznamenalo to, čo my rudou zovieme, totiž skaliny kovy v sebe majúce, ale to, čo my vyjadrujeme slovom *kov*, alebo vlastne bronz (spiež), čiže meď s cínom smiešanú, a len pozdejšie že sa i slová *aes* a *erz* staly rovno významnými s našou rudou.

Ostatne dľa Schradera[1]) i naša ruda mala pôvodne vyznamenávať meď a poťažne vôbec kov, ako latinské *aes*, sanskritské *áyas*, zendické *ayaich*, nemecké *erz* a grécke χαλκός.

Tenže Schrader, u nehož — mimochodom buď rečeno — patrne vidať snahu predstaviť drievnych Nemcov o veľa vzdelanejšími, než Slovanov, zaberá i slovo *ruda* pre Nemcov, hovoriac (na str. 294), že bolo Nemcami na východ rozšírené, lebo vraj v starej severo-nemeckej reči slovo *rauoti* znamená jeden odrod železnej rudy. Pravda hneď i soznáva, že „toto slovo nenachodí sa v ostatných nemeckých rečiach," ale to ho nemýli, aby hneď v zápätí netvrdil, že prešlo zo starej severo-nemeckej reči do všetkých západno-čudských rečí. Nuž ver tomu, keď chceš, hriešny človeče.

Zabývajúc sa takto rudou, pripomenieme si súčasne i pobočnú skalu, nemajúcu v sebe žiadne kovy, alebo z nich len veľmi máličko, ktorú náš obecný slovenský baník zove *nectnou skalou* a Nemec *taubes gestein*, teda hluchým skálím.

V týchto názvoch niet síce nič mimoriadneho, alebo záhadného, bolo ich však treba pripomenúť i preto, že patria ku baňskej terminologii, i preto, aby sme videli, že ani tu Slovák neupotrebil cudzí, nemecký výraz, poneváč mal výraz svojský, istotne už dávno pred príchodom Nemcov v tieto strany utvorený a úplne hotový i rozšírený.

Vo výraze *nectná skala* zrkadlí sa jasne prvotný pochop, aký mali naši dávni pradedovia o skalách kovy nemajúcich a následkom toho im nectnými, totiž žiadnej cti alebo pozornosti nezasluhujúcimi, celkom daromnými a neužitočnými byť sa zdajúcich. Z tohoto výrazu vysvitá i to, že Slováci v tých časiech skaly ani ku stavbám, alebo iným užitočným cieľom neupotrebúvali, ináče by im sotva taký nepekný epiteton boli dali.

Lež vráťme sa ku nášmu predmetu.

Slovenský baník, vyberajúci kovonosnú rudu zpomedzi nectnej skaly, od nejžto ju rozoznával i farbou, i tvrdosťou i niektorými

[1]) Dr. O. Schrader: Sprachvergleichung und Urgeschichte, Jena 1883, str. 220.

inými vlastnosťmi, musel dosť skoro zbadať, že ruda tiahne sa v nej rozličnými smermi a hneď v tenších, hneď zase v hrubších pásoch, ktoré ho v práci sem i ta vodily. On porovnal svoju baňu s ústrojstvom svojho tela a jej rúdne pásy so svojimi žilami i nazval ich dľa tejto podobnosti *rúdnymi žilami*. I Nemec síce zná a upotrebúva zavše výraz *erzader* (= rúdna žila), avšak obecní baníci nemeckí ho neznajú, ale ovšem znajú a stále upotrebúvajú výrazy *kluft* (= trhlina, puklina) a *gang* (= chodba), čo zdá sa mi byť dôkazom, že sú tieto posledné dva výrazy pôvodne baňskými výrazmi nemeckými a *erzader* že je iba prekladom slovenského výrazu *rúdna žila*, upotrebúvaným iba baňskými úradníkmi a vôbec ľuďmi stojacimi na vyššom stupni vzdelanosti, než jadro baníctva, totiž robotný baňský ľud. Za jedenásť rokov svojho baňského direktorstva nepočul som ani len jeden jediný raz, že by bol daktorý z mojich četných nemeckých baňských robotníkov pozval daktorú *kluft*-u alebo daktorý *gang erzader*-om.

Podobne v oboch rečiach, totiž i v slovenskej i v nemeckej, užívaný a na baníctvo vzťahujúci sa výraz je slovenské slovo *jama* a nemecké *grube*; lenže týmito slovmi neoznačujú sa v oboch týchto rečiach i totožné veci. Slovenské slovo *jama* zaiste znamená v baňskej terminologii iba jednu istú čiastku z bane, totiž do podzemných baňských ložísk vykopanú a poťažne v skale prostopadne vylámanú dieru, čo Nemci *schacht*-ou zovú, kdežto nemecké slovo *grube* označuje to isté, čo latinské slovo *fodina* (srovnaj graben, grube a poľské kopať, kopalňa), totiž celú baňu a nikdy i nikde nie iba daktorú z nej čiastku. V nemeckej reči sa teda smysel slova *grube* v baníctve platný nesrovnáva so smyslom tohože slova *grube* v obecnom živote užívaným, lebo v obecnom, nebaňskom živote i Nemec rozumie a označuje slovom *grube* výlučne priehlbinu z povrchu zeme alebo daktorej veci vôbec do jej hĺbky prostopadným smerom urobenú, kdežto v baníctve bežný výraz *grube* zahrňuje v sebe všetky nadzemné alebo podzemné, ľudskými rukami a v najrozličnejších smeroch urobené prázdniny. Naproti tomu pochop slovenského slova *jama* je i u baníkov i v obecnom živote totožný a vždy iba kolmú priehlbinu značiaci.

I tento zjav v baníctve nie je nezaujímavý a ja si ho vysvetľujem tým, že baníctvo stalo sa Nemcom známym v tých časiech, keď Slováci za rúdnymi žilami, vykoristivší ich na zemskom površí, i do zemských vnútorností a hlbín spúšťať sa počali a kovom i ich dobývaniu k vôli jamy nielen do prsti a štrku kopali, ale i do *živej skaly*, ležavšej pod prsťou a pod štrkom, rúbať, lámať a hĺbiť už vedeli, a Nemci, vidiac tieto baňské práce, čiastku označujúci názov *jama* do svojej nemeckej reči preložený sťa *grube* ku označeniu celku, totiž bane vôbec, použili. Ináče nevidím rozumnej príčiny, prečo by boli dali v baníctve celkom iný význam všeobecne známemu im slovu takému, ktoré má u nich celkom iný význam v obecnom, nebaňskom živote.

(Dokončenie.)

Skromná túžba.

Tak všetko, všetko náhli sa
za pokladami zeme,
pod lipou my len sedíme,
za nimi nepôjdeme.

Pod lipou ticho, tichúčko,
len srdcia naše bijú:
tak krásne, ako tieto dve,
len v raji azdaj žijú.

Tie srdcia, to sú poklady,
my iných nepoznáme,
a zvučia voždy nábožne,
sťa organ v Božom chráme.

Len mnoho každý chcel by mať:
sto centov striebra, zlata,
no na to nie je stavaná
tá drobná naša chata.

Tu pokoj, láska prebýva,
tej so sto centov máme,
kto príde, prosiť nemusí —
za darmo predávame.

Pod lipou ticho, tichúčko,
a pri nej družka-chata:
tie dve a srdcia úprimné
zahanbia lesky zlata.

Však krásne my tu žijeme?
Lež v tom je chybka malá,
že nám tak ešte nebolo,
len túžba zaihrala . . .

Somolický.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Podávaje po druhé zprávu, jakých pokroků můj podnik dialektologický učinil, nemohu než opět vysloviti upřímnou vděčnost a uznání, že tolik horlivých podporovatelů na Slovensku nalézám, kteří obtížným mnohdy otázkám mým zadost učiniti svědomitě se vynasnažují.

Kéž ochota ta potrvá, abychom dílo tak nadějně započaté k zdárnému konci přivedli!

Hojné příspěvky přišly opět z Modry v stol. *Prešporské.* Pan uč. Ján Izák poslal mi dále sbírku místních názvů, pak ukázky, kterých mu napsali: blanárová Am. Rapoš, měšťan P. Ružička, Martin Farkaš. Pěkný popis téhož nářečí poskytl mi dále vd. p. far. Dániel Minich, jenž oblast jeho takto ustanovuje: Modra, Pezinek, pak vesnice Trlinek, Kučištorf, Cajla, Schweinsbach, Velké Šenkvice. O této poslední vsi dí M. Bel, Not. Hung. Viennae 1735. II 192: colonia croatica, quam ante annum MDL Nicolaus Benicsius ... isthuc deduxit. Již za časů Belových nemluvili tam čistě hrvatsky, nýbrž „redolebant slavonismum", měli však ještě svého „starešinu". Bylo by záhodno prozkoumati, jestli a jaké stopy původu hrvatského ve V. Šenkvicích se zachovaly. Konečně obdržel jsem obšírnou ukázku nář. Modranského od horlivého přispívatele, jenž se ukrývá pod jménem „Žlábek". Všechny tyto příspěvky vítám upřímně, nižádný z nich není zbytečný. Teprvé nyní činím si dosti jasný obraz nář. Modranského. Jen v původním *ti, di (dosci, vidzíš), tě, dě (cešá, rozdzelit, dzívka), tę, dę (ca, dzekujem, závidzá)* změnilo se *t* a *d* v *c* a *dz;* původní *te, de* ztvrdlo a zní jako v češtině: *nebudete.* Dále není žádného měkkého *n: aspon, zanho, bože chrán, s ných* (z nich), gen. *líčená,* instr. *chodzením.* A podobně všechny ostatní proměny hláskové ukazují obdivuhodnou pravidelnost, kterou lehce postřehneme, majíce před sebou hojnost materiálu. Zvláštnosti Modranské: inf. *obénct, dónct, pomócit;* dat. lok. *lúky, v ruky;* acc. *hu;* possess. *jejnyna kamarátka;* negace *neé.*

Lubina *v Nitře* není daleko od Staré Turé vzdálena a přece nářečí v mnohých věcech se odchyluje. Podle popisu a ukázek spanilomyslné paní Marie Holuby neobjevuje se v Lubině, a ani prý v Hrušové a v Bzincích, ono karakteristické *-ch: dúhoch sa za nú vláčil,* nýbrž obyčejné *som; dúho som chodzil;* dále nemluví se v Lubině *póm, bóm,* jako v Staré Turé, nýbrž *pójdem, budem.* Takových rozdílů jest ještě více. V Kostelném, tak se mi podle archu vyplněného od med. p. Jána Trokana vidí, neodchylují se od nářečí Lubinského. S podivením jsou mi takové tvary v Kostelném, jako *kostí, hostou, s velkú radostú* atd. Výborně požadavkům mým vyhověla slečna Ľudmila Ríznerová popisem nářečí, jímž mluví v H. Bzincích. Znamenitá ukázka vyšla tuším v „Nár. Novinách"; nebude kdo by mé chvále nepřisvědčil. Z Brezové obdržel jsem arch, vyplněný od p. J. Jurkoviče. Vynímám: *na lúce, v ruce, matčiné slova, pjet rokôv, do vezenia, hovadzé maso.* Mluví se v Brezové a na okolních „kopanicách" jednak? Fraštacké nářečí (popsal mi ho pěkně adv. p. dr. Miloš Šimko) jest ještě tvrdší než Brezovské; zde máme aspoň *lúbjá, visjá, sladšjé,* ve Fraštáku však *lúbá, visá, slaččé.* Ukázka Šemberova (str. 126—127) se s popisem p. Šimkovým hodně srovnává. Nářečím Uh.-Skalickým napsal mi list vd. p. far. pernecký Ján Novák, dále popsali mi ho vd. p. kap. Joz. Pospech a med. p. P. Blaho. Nebýti *r* za *ř,* rozdílu mezi nářečím moravským a Skalickým by snad ani nebylo. V Skalici mluví:

hovjezí, pjekný, mjesíc, povjez, kvítí, v lúňi, pribjehel, házat, deščem atd.

Mnoho zajímavosti má do sebe lidová řeč v Púchovské dolině v *Trenčíně*, kterou mi svědomitě popsal a obšírnou ukázkou opatřil vd. p. far. Pav. Zoch. Nářečí to panuje v obcích: Láz, Lysá, Dubková, Lúky, Zarieč, Vydrná, Zbora, Mestečko, Zubák, Lednica, Dohnaň, Veska, Moštište, Ihrište, Hoština, a v celé Púchovské dolině, vyjmouc Púchov. Důsledná jest změna *ť* a *ď* v *c* a *dz:* inf. *pic, dvacac, chuc, ľubice, učicelovi, ňeopuscí, cešia, cieň, zacal* (= zaťal), *krescan, nicú* (niťou), *mascú:* podobně vzniká *dz: ňepuojdzeš, zlodzej, ľudzí.* Zvláštnosti: *dzicky, pradzú, kej* (keď), *hňej* (hneď), *pojce* (poďte), *chojel* (chodil), *chojela* (chodila), pak *buješ, buje* a vedle toho *buem, bueš, bue, bueme, buece,* dokonce i *meji* (medzi). Snad ještě více takových příkladů se nasbírá. Dále vyslovuje se: *héj* (jéj), *hím* (jim), *hích* (jich), avšak *e* (je = jest). Velmi pozoruhodny jsou formy: *vešial* (vešiel), *navliasc* (navléci), *košialka* (košilka). Participia: *obudzeli, chyceli, straceli;* plur. gen. *chlapvov, mužvov, hoscvov.* Podobné jest nářečí Rajecké, jehož popis mi poskytl bystrý pozorovatel p. red. Andrej Černiansky. Vůbec prý tímže nářečím mluví se po celé horní Trenčanské až po Považskou Bystricu a okolí. Na archu p. Černianského jest mnoho zajímavých zvláštností: plur. gen. zní jen v okolitých dědinách *chlapvov, pánvov,* v Rajci však: *chlapvoch, mužvoch;* nášho, násmu vyslovují v Rajci a okolí: *nážo, nážmu,* vůbec rádi elidujíce *h: dám o* (dám ho), *chyď o* (chyť ho), *ab o* (aby ho), podobně *ab ca* (aby ťa), *am ma* (aby ma); také *j* elidují: *to vám e* (jest). Dále mluví v Rajci: *pôm, pôš, pô* (pôjdem, pôjdeš, pôjde) atd., partic. *chodzel, robel, slúžel,* kdežto v dědinách okolitých dokonce vyslovují: *chodzol, robol.* Zajímava jsou diminutiva: *srdenko, srdenenko, srdelenko; sladunký, pekunký* atd.

V horním Trenčansku máme také ještě obce polsko-slovenské; vd. p. far. Joz. Badík jmenuje jen následující čtyry: Skalite, Černe, Svrčinovec a Oščadnica. Šembera (str. 70) čítal jich čtrnáct. V Skalitém podle popisu vd. p. far. Badíka jest polský původ nářečí patrný: *oni robiom, čongnom* (tiahnu), *chlopček, džiće* (dítě), *v ogrodku* atd., avšak slovenčina silně proniká. Ukázka Šemberova (str. 144) polštině mnohem více se přibližovala. Podrobnější zprávy jsou velmi žádoucny.

V *Turci*, tak se mnohým vidí, růzností jazykových jest málo. V hlavních věcech ovšem; všude vyslovují měkce *iďeťe*, mají *ä* asi v týchže slovech, podobně *dz (dž)* atd. Avšak v jednotlivostech objevuje se mnohá rozmanitost, jak to opět z archu od p. I. Žiaka (Sv. Michal) vyplněného vysvítá. Chci zde několik uvésti: *na lúky, v záhradky* v Sv. Michale a v Mošovcích, kdežto v Necpalech *na lúce, v zahradke,* v Slov. Pravně *na lúke, v záhradke,* v Kláštore pod Zn. *na lúce, v záhracťe.* Jedni znají instr. pronom. *ten* na *-i: s tými ďjoučenci (ďjoučatkámi)*, jiní jen na *-a: s týma ďjoučenci.* Na jednom místě mluví v lokále: *f potokoch, v rybňíkoch, f peňazoch,* jinde: *f potokách (v jarkách), v rybňíkach, f peňjazach.*

Někde vyslovují *šetkých, šetkým*, jinde však úplně *fšetkých, fšetkým.* Podobně panuje různost v koncovce adjektiva; jedni mluví *premoknutuo*, jiní *premoknuté*; podobně *opusťenuo* a *opusťené*. Vedle obyčejného *torý* objevuje se také *ktorý*; vedle *šťestjá* také *šťastjá*; vedle gen. *rýb* také *rybou*; vedle *ofce* také *ouce*. Máme tedy růzností dost, které bedlivým pozorováním spíše se rozmnoží než umenší. Velmi pečlivě popsal mi nářečí, jež panuje v tak zvaném „Dřžaví“; totižto v obcích: Kláštor p. Zniovem, Lazany, Slovany, Ležiachovo, Valča, Socovce, Stránka, Sv. Ďur, Moškovec, Ondrašová a Polerieka, lekár p. dr. M. Korauš, jenž zároveň všechna přání, ve 4. sešitě Pohľadů vyslovených, svědomitě vyplnil, sestaviv mi všechna slova, která v sobě obsahují hlásky *ä*, *dz*, *dž*, dlouhé *r* a dlouhé *l*. Neznámou byla mi dosud taková výslovnost: *uböu* (ubil), *napöu* (napil), *neužöu* (neužil), *kúpöu* (kúpil), *zlomöu* (zlomil), *ušöu* (ušil), *onezdravöu* (onezdravel), avšak *streľou* (strelil), *slúžou* (slúžil), *chyťou* (chytil). Taková výslovnost jest velmi důležita pro pochop hlásky *ä*. Může se říci, že *kúpöu* jest v takém poměru k *chyťou*, jako *vädnú* k *ťahajú*, t. j. že po jistých souhláskách krátké měkké *ja* mění sa v *ä*, jako krátké měkké *jo* se přeměňuje v *ö*. Prosím tedy, aby se na hlásku tu pilný zřetel měl a všechna taková slova se zapisovala.

Ze *Zvolena* přišly velmi krásné a cenné příspěvky. Nářečí Breznianské popsal mi p. uč. Ad. P. Záturecký. V Brezné, jako vůbec po celém Zvolensku, vyslovují *t*, *d*, *n* měkce i tam, kde následuje široké *e* a *y*: *ťen*, *ťeraz*, *duchu svaťí*, *daj mi voďi*, *s ťimi.* Všeobecná po Zvolensku jest také rovnost tří pádů: gen., dat. a lok. sing.: *ňemá ruky*, *ňeublíži ani muchy*, *pasú sa na lúky*. V Brezné a také mnoho po Zvolensku tvoří gen. plur. *hrušôk*, *muchú* (podle výslovnosti jednoho starce), dále *ženou*, *rybou*, *hruškou*. Velmi cenným příspěvkem p. uč. Zátureckého jsou lexikálné „Rozdiely medzi mluvou Liptovskou (v Sielnici) a Breznianskou“. Jest to opravdu podivuhodné, jaké rozličnosti se tu naskytují. Chci zde několik vytknouti, aby krásný příklad p. uč. Zátureckého hojného následování našel.

Brezno	Sielnica
azdaj	vari
bahčiť	klebetiť
voly sa boria	kolú sa
drví ho kašel	dusí, morí
genec	sud, ordov
groše	peniaze
help	porisko
chytriť sa	náhliť sa
kosienka	mládza
kršo	jastrab
pelcman	grib
zem (humus)	prsť
strom ženie	pučí
vietor veje	duje
Ťurice	Sv. dušnie sviatky, vulgo Duc

A tak bych mohl veliké množství rozdílů uvésti, jichž p. uč. Záturecký tak pečlivě posbíral. Kéž by sbírání obzvláštních slov, která mnohdy na jednotlivé obce obmezena jsou, všude se pěstovalo. Jaký by z toho vzrostl material pro slovenský a slovanský slovník!

Obecným nářečím zvolenským mluví se také po celé Dětvé, jak ujišťuje vd. p. far. Peter Tomkuliak na Detvanskej Hute.

O nářečí v Slovenské čili Zvolenské Lupči panujícím podal mi zprávu rodák tamější, kupec p. Ad. Csellár. Co se hlásky *ä* týče, tož nacházím na archu tom jakousi rozmanitost: *mäso, pamäť, väzba*, dále *plema* (avšak *plemäno*), *sema* (avšak *semäno*), dále *väma* (avšak žádné *vämäno*), pak *ťemäno* (*ťema* není zaznamenáno); dále *oni sa trápia, oni stavajú*, pak *nad vežou, medom, peť rokou*. Z toho všeho bych soudil, že domorodé obyvatelstvo v Slovenské Lupči vyslovuje vlastně široké *e*, nikoliv ono turčanské ᵉa, v němž hláska *a* silně vyniká. Avšak rád přijmu poučení, není-li domněnka ta správna. Infinitiv na archu p. Csellárově vyznívá tvrdě: *hádzat, byt, očakávat* atd. Pan Csellár připojil také některé poznámky o nářečí panujícím v sousedních obcích Moštenici, Lučatíne, Podkonicích, Baláži, Kališti, které vzbuzují u mně jediné přání, abych z obcí těch popisy a ukázky nářečí dobyti mohl. Prostřednictvím p. Csellára dostalo se mi také popisu nářečí, jakým hovoří v Hiadli, od měšťana p. And. Šustka. „Hiadzel", „dzedzina" na Horehroní Zvolenském, čítající asi 650 katolických Slováků, kteří se nejvíce dřevorubstvím živí, svým zvláštním nářečím po Slovensku znám jest. Hlavní jeho známky jsou: *dz* za *ď*: *nebudzem, nevidzeu, hodzini, vidzia*, a *tc* (tak píšou pp. Šustek a Csellár) za *ť*: *učitcelia, otcec, kúpitce, oni sa tcešia, dzietca*, dále v infin. *sa hratc, jestc*, podobně *na patc rokou*, dále i *s cima* (= s týma), *na tcej* (= tej), *tceraz* (= teraz), gen. *robotci*, tedy tak měkce, jako vůbec na Zvolensku, konečně i *od dáždca* (zajisté vysloveno *dášťca*). Měkkého *ň* není: *za nou, kníše* (nikoliv *kňiše*), *njeto* (nikoliv *ňjeto*), *nebudzem* (nikoliv *ňe*). Jinou význačnou vlastností Hiadelského nářečí jest *a* v slovech *maso hovadzuo*, (také prý *hovazina*, s pouhým *z*), *najvakšie, patc, mad*. Podle p. Šustka mluví tak i katoličtí rúbači v Helpe, Bacúchu a Polonke, na témže Horehroní, dále na východ.

Velmi obšírných a drahocenných příspěvků dostalo se mi od vd. p. děk. Fr. Šujanského, jakož jsem od výtečného pěstovatele jazykozpytu slovenského ani jinak neočekával. Jest to velkolepý material. Málo kdo každé slovo, každou frási tak bedlivě zapisuje, jak to činí p. děk. Šujanský. Obdržel jsem: znamenitý a podrobný popis nářečí Seleckého, jež panuje zároveň v Podkonicích a Priechodě (v obou těchto obcích nejtypičtěji), pak v Selnici (Senici), Kyncelové, Němcích, Šalkově, Lupči (Zvolenské), Lučatíně a i dále. Na zvláštních přílohách připojena hojnost příkladů, kde se vyslovuje *ä, dz, dž, dzg*, dlouhé *l* a *r*; dále „charakteristiku nářečí zvolenského"; pak „Dialektickou ukázku z Hjadla". P. děk. Šujanský píše pouhé *c*: *celacina, nesčescia*. Dále připojil vd. p. Šujanský „Vřavu lidu handelského, horalů v obcích černohroneckých", tři dialogy, odepsány z rukopisu „Historia domus parochiae Nigro-

Hroncensis" a. 1818 a potřebnými poznámkami opatřeny. O jednom z těch „dialogů", o třetím, jest mi známo, že byl v „Besedách", slovenském zábavníku A. Bielkově, I 246—250, v Ružomberku 1890, otištěn. Ukázka ta byla mi tak zajímavá, že jsem si ji, byv dr. Wagnerem na ni upozorněn, ihned opsal; tím více nyní vd. p. děkanovi Šujanskému za opis a přidaná vysvětlení všech tří „dialogů" povděčen jsem. Mimo to propůjčil mi týž vd. p. děkan své bohaté sbírky denních poznámek dialektických, též i sbírky nábožných a světských písní od obecného lidu vypůjčených k nahlédnutí. Vynasnažím se zajisté, abych celý ten drahocenný materiál pro účel svůj svědomitě vyčerpal. Dále připojen byl zásilce té pěkný popis nářečí panujícího v Bani (Španodolině), který shotovil p. uč. Ignác Štubňa; k tomu přidány „povedačky" lidové. Obce téhož nářečí užívající jsou: Baňa, Staréhory, Podkanová, Richtárova, Turecká, Jelenec, Rybov, Prašnica, Valentova, Motyčky, Bukovec, Štubny, Jergaly, Môce, Sliačany, Hanesy, Donovaly, Mistreke, Mišúty. Tímtéž nářečím mluví se ještě, jak vd. p. Šujanský připsal, v obcích: Mošťenica, Tajov, Jabríkova, Kordíky. Vše to jsou katoličtí „baníci, hutníci, hámorníci", kteří se nazývají „královskými robotníky" a nyní jsou sami Slováci, kdežto asi před dvěma stoletími značný procent mezi nimi byl Němců. Hlavní rozdíl od sousedního nářečí zvolenského činí „tvrdost", kterou však jen při banících a hutnících pozorovati lze, kdežto „drevotári a uhliari už zvätša zmäkčujú".

Nářečí Dačo-Lômské v *Hontě* popsal mi, jakož v předešlé zprávě podotčeno, znamenitě dp. far. J. Slávik. Druhé, neméně výborné popsání téhož nářečí zaslal mi vd. p. far. Sam. Zathurecký. Mnohý pomyslí si: nač dvojí popis? Já však upřímně takové dvojí popsání vítám a přál bych si, abych z každé obce nejeden, nýbrž více archů, od více osob vyplněných, obdržel. Bedliví pozorovatelé nejen že si neodporují, nýbrž navzájem doplňují, jako vidno na obou arších Dačo-Lômských. A i neshody jsou užitečny, dávajíce mi příležitost k dalším otázkám a přispívatelům mým k vysvětlení. O mezích nářečí toho dí vd. p. far. Zathurecký: „Všetky tu od Krupiny na vrchách bývajúci čirí Slováci hovoria až na malé odchylky a výminky rovno: Drieňovo, Cerovo, Sucháň, Senohrad, Litova, Dačo-Lôm, Lešť, Turopole a tak ďalej až po Lučenec." Jsou to tedy oni „vrchovci", o jejichž nářečí mi opět i vys. ct. p. merník M. Algöver zajímavých zpráv podal. Do téže oblasti náleží i Ľuboreč, odkudž mi velect. slečna Emma Goldpergerova velmi bedlivě sestavený popis zaslala. I ona potvrzuje, že „toto nárečia užívajú všetky obce horního *Novohradu*, menovite tak zvaní „vrchovci", až na malé odchýlky, aké temer každá obec má." Velmi důležita jest na zajímavém archu tom jedna poznámka. Pověděvši, že ženský rod velmi zřetelně se liší od mužského: *chlapi kosili*, avšak *žene hrabale, kopali sme*, avšak ženy poví: *kopale sme*, dodává slč. Goldpergerova: „poznamenať avšak nutno, že *e* nezneje určite ako *e* ale ako velmi tvrdé *y*, kdežto pri slovách *ruke, nohe, hruške, sľúke, lúke, djouke* je to rozhodné *e* bez najmenšieho prízvuku na *y*." Skupenina *dn* usnadněna v Ľuboreči na pouhé *n*:

nu (= dnu), *nuka* (= dnuka),
(dneska), *enati* (jednati), *poluňovati*; *j* na začátku slov se vyne-
chává: *ver a* (veru já), *ved e* (veď je); *n* na konci slov mění se
vždy v *m*: plur. gen. *žiem* (od žena), *dobrej sem* (dobrý syn) atd.
„Ani hodinu cesty od Ľuboreči „za Vrsáčom" užívajú *varet*, *chodet*,
nosel, tak aj *chodeli*, *noseli*; *tan son chodeu s pánon otcon* atd."
Tak mluví prý v obcích: Lehotka, Mašková, Halič (Gács), Stará
Halič, Lupoč.
Jak Pukančané v Hontě mluví, poznávám z archů, které mi
zaslali vd. p. far. Martin Bujna a p. uč. Sam. Kupčok. Významné
vlastnosti toho nářečí jsou: *e* v slovech *meso*, *peta*, *peť*; infin. a
partic. *robet*, *koset*, *mútet* a *robeu*, *chodeu*; *n* na konci slov: *ňe-*
buďen, *medon*, *po ton šíron svete*, *zen* (zem); imperat. *jedz*, *vidz*,
chodz, *zhodz* atd. Nejzajímavější vlastností tušim bude, že v „ná-
reči pukanskom všetko veľmi mäkko sa vyslovuje": *ťe*, *ďe*, *ňe*; *ťi*,
ďi, *ňi*, *i v ťej zahraďe*, *ťich* (tých), *roběť*. Tou vlastností se Pukan-
čané prozrazují, jako onen študovaný, jenž z Tranoscia začal: *Do-*
broťi, *lásky plňí*, *mocňí spasiťeli* atd. Či v Pukanci německý živel
neměl toho vlivu, jako v jiných osadách baníckých?
Z *dolní zemi* obdržel jsem nejen důkladné odpovědi na další
své otázky od prof. Štef. Koreňa, nýbrž i výborný popis nářečí
Kysáčského (u Nov. Sadu v Báč-Bodrogu) od p. uč. Jána Mičátka.
Obec Kysáč založili prý Srbové, přišedší pod Crnojevićem. Slováci
začali se stěhovati na Kysáč r. 1773. Dnes jest tam 3700 Slováků,
190 Srbů, několik Němců atd., všeckých 3946 obyv. V řeči slo-
venské nijaké stopy srbské není pozorovat: měkkost zůstala: *ďe-*
ďina, *ňemám*, *do vojňe*; *m* na konci slov místo *n*: *edom*, *kvom*
(kôň), *vom* (on), *Štefam*; dále *prasťe* místo *prasce*. Podle toho byli
asi hlavním kontingentem „vrchovci".
Velko-Revúckým (v *Gemerské*) nářečím, jehož pěkný popis a
ukázku od vd. p. far. Ľud. Reussa jsem již v první zprávě chválil,
vyplněn jest také arch, který mi adv. p. Jul. Botto zaslal. Oba
archy se vzájemně doplňují, jen někde se rozcházejíce. V.-Revúcké
nářečí popsal mi dále velmi bedlivě theol. p. Fedor Ormis, jenž
i na další otázky mé neustává podávati mi o rodném nářečí svém
zevrubné zprávy. Jediný takřka vážný rozdíl mezi popisem tímto a
dříve jmenovanými záleží v tom, že pp. Reuss a Botto nářečí to
označují jako tvrdé, kdežto F. Ormis trvá na tom, že jest měkké.
Na základě obšírného materialu, kterého mi poskytl p. Ormis, vi-
dím, že v obou tvrzeních jest kus pravdy. V.-Revúcké nářečí má
všude, asi jako na Zvolensku, měkké *ť*, *ď*: *ťen*, *ťeraz*, gen. *roboťi*,
ďím (= dým), za to měkkého *n* a *l* v něm vůbec není: *neprítel*,
zan, *ohen*, *krásne*, *pekne*, *pani* (= paní) — všechno s tvrdým *n*.
Zdá se mi, že ještě jedno zvláštní pravidlo v nářečí tom panuje:
krátké *ja* (*ä*), tedy i *ľa*, *ťa*, *ďa*, *ča*, *ša* atd. mění se v *e*, dlouhé
já (a i *ťá*, *čá* atd.) mění se v *jă*: *jeblon*, *jermok*, *jelovica*, *levá*,
ledník, *šekám* (čakám), *krášel* (kráčal), *lúšel* (lúčal), podobně *meso*,
zemen, *kerovať* atd., a na druhé straně: *jă* (já), *šăpka* (čiapka),
šăska (čiastka), *šărt* (čert), *văc* (viac), *sedlăk*, *porădok*, *kăzal*, *roz-*

právä atd. Všeobecně se myslí, že původní obyvatelstvo V.-Revúcke, jak pp. Reuss a Ormis poznamenali, bylo rusínské (maloruské), a že to i „po reči poznat". L. Bartholomaeides o V. Revúci nic takového nezaznamenal. Obecné vlastnosti nářečí Revúckého: *š* za *č*: *ušiťel, páša* (páča); *ia* za *ie*: *bialá, driame*, plur. gen. *žian*, plur. *krivia*; *va* za *uo*: *kvaň* (kôň), *stval* (stôl), *ó* za *ou*: *z velikó radosťó*, plur. gen. *mužó, óce* (ovce) v žádném maloruském nářečí nepanují. Jakási shoda objevuje se v koncovce 1. os. mn. čísla *-mo*: tak i v maloruštině *učimó, vedemó*. Osadca 88. Ogonowski 141. Avšak právě nářečí uhersko-rusínská nemají *-mo*, nýbrž *-me*: *znajeme, chodime, prosime*. Семеновичъ v Sborníku Lamanského str. 220. Srovn. také sbírku lidových písní uhro-ruských De Vollana, SPb. 1885. Třeba tedy vyčkati, jak daleko *-mo* po Gemeru rozšířeno jest. Neboť jinak jest koncovka ta praslovanská, která dosud nejen v nářečích ukrainsko-haličských, nýbrž i v řeči slovinské, hrvatské a srbské panuje. Jiná shoda mezi nářečím Revúckým a maloruskou řečí spočívá v zájmeně *kotor, kotrá, kotro*, jehož se i jinde po Gemeru užívá. Srovn. mé Beiträge str. 112. I zde věc není tak jasná, jak by se na první pohled zdálo. Nacházímeť *koterý* především v některých památkách staročeských. Srovn. Archiv für slav. Phil. VI, 281. Dále jest takova forma nejen ruská: *kotoryj, kotryj*, nýbrž i staroslovanská, uhersko-hrvatská, lužicko-srbská. Jest to patrně vůbec původní forma slovanská a *který* vzniklo snad později, napodobením jiného zájmene, totiž kъto: srovnej litevské *katras*, řecké κότερος, staroindické *kataras*. Zapotřebí tedy zjistiti, kde všude vyslovují *kotor*, a podobně konečně, kde všude hovoří *toť* místo *ten*, neboť i toto zájmeno může míti důležitý význam.

Dále obdržel jsem z Gemeru arch, na němž vd. p. far. L. A. Gál popsal nářečí Muráň-Dlhé-Lúky. Nářečí to jest prý obmezeno na jedinou tu obec. Měkkost jest obecná: gen. *roboti, na ťej lúke, predú*; dále jest *š* za *č*: *ušiťelom sa pášá*; v instrum. zůstává *ou*: *z velikou radosťou, predomňou*. Přál bych si snažně obšírnější ukázky, obzvláštně podle výslovnosti lidí nejstarších. Obyvatelstvo prý jest přistěhovalé, odkud, neví se. Bartholomaeides se o přistěhování nezmiňuje.

Obyvatelstvo dědin: Lom, Drapsko, Kysuca, Dolina, Ďurkovka, jež leží v západním koutě Gemeru, přistěhovalo se tam hlavně z Oravy. Na prosbu mou zaopatřil mi vd. p. far. Ondřej Rojko ještě i ukázku, jak starší obyvatelé v Lomě mezi sebou hovoří. Modlitba Páně zní u nich takto: *„Ojče nás, ktorý žes v ňebie, svienť še ime tvoje, príď ku nám královstvo tvoje, bonč vola tvoja, jako v ňebie, tak i na žemi, daj nám dňiš chleba našego povšedniho, a odpušc nám naše viny, jako i my odpuščame našem viňikom, a neuvoď nás v pokusenie, ale nás zbav ode zlego. Amen. Zdravas Maria, láskyš plná, Pán s ťobom, bogoslavenáš ty mendzi ňevestami, i bogoslavený plod zivota tvojego svinťego Jézus. Svienta Maria Matko Božia, mond še za nami hrišnimi ňini i v godžinu smierči našej. Amen."* Dále slyšeti v Lomě: *s rukom, s metlom, s knihom.* Doufám, že vd. p. far. Rojko ještě dále pátrati bude.

Popis nářečí Sielnického v *Liptově* od vd. p. far. J. Cimráka již v první zprávě jsem zaznamenal. Nyní nářečí toho p. uč. Ad. P. Záturecký si všímal; podrobněji popsal ho p. red. Karol Salva, z jehož archu vynímám: *hovedzina, peť, največšie;* pak *v zahradce, v zahradôcťe, na lavicťe.* Nářečí toho užívají: Sielnica, Trnovec, Matiašovce, Kvačany, Dlhá Lúka, Brnice, Zadieľ, Parižovce, Sv. Mara, Bobrovník, Hliník, Tvarožná, Janošovce, Bukovina, Sv. Anna, Žipovce, Prosiek. Na archu vd. p. far. Cimráka nenacházím všechny tyto obce, za to ale: Nežitovce a Vlašky, jichž p. red. Salva neuvádí.

Velmi horlivým podporovatelem mého podniku objevil se vd. p. konsenior J. Inštitoris, popsav mi nářečí Pribylinské a zaopatřiv mi popis nářečí, obecného v Sv. Petre a Vavrišove od vd. p. far. Štef. Belly a ve Východné od vd. p. far. Otta Prúnyiho. Všechny tyto popisy jsou vysoce zajímavé. Již v Pribylině vyslovují krátce: *nedam, nemam,* a vůbec tvrdě: *s radostou, djeta, štastja, snahom* atd. V Sv. Petre a Vavrišove mají již přízvuk polský, na předposlední slabice slova; zvláštností jest: *vezím, -íš, -í* místo *veziem, pletím, -íš, -í* místo *pletiem.* Ve Východné, jejíž nářečí obzvláštně pěkně popsáno, není více délky a přízvuk panuje polský; dále mluví: *sviaty, viaža, piať; ł = u: suova* (slova), *ňevzaua.*

Také v Štrbe, jejíž nářečí vd. p. far. C. Bodický velmi pečlivě popsal, jsou všechny slabiky krátky a přízvuk leží na předposlední slabice slov; *ne, ni* zní tvrdo, avšak za *ťe, ďe* a *ťi, ďi* objevuje se již *ce, dze, ci, dzi: dzieca, dosc, prepasci* atd.; plur. gen. *chvapof;* instr. sg. *z velikof radoscof, za nof* (za ňou).

Vd. p. far. C. Bodický popsal mi také, na základě zpráv přátelových, nářečí Batizovská ve *Spiši,* obecné v Lučivné, v Batizovcích, Mengusovcích, Štole a Geľlachově. V obcích těch vlastní spišské nářečí ještě vyvinuto není: *prjadu,* plur. gen. *hor, kosci,* avšak *z calej dzedziny,* plur. gen. *chlopoch, ženoch* atd.

Vd. p. far. Štefan Mišík pokračoval ve svých vzácných příspěvcích, poslav mi: 1) co z nářečí Rusínův v Zavadke pochytil, byv tam schválně proto na Velký pátek; 2) úplný seznam těch rusínských obcí ve Spiši, kde je nejméně 10 Rusínů; 3) sbírku místopisných názvů všech obydlených míst, dědin, statků, dvorů, koupelí, samot atd. ve Spiši; 4) některé místopisné názvy vrchů, řek, potoků, částí chotárů, lesů atd. ve Spiši; 5) zprávy, pokud slovenčina spišská se tlačila; 6) popis kroje spišských Slováků a stavby jich domů, oboje s nákresy. Konečně připojil i některé zprávy o Polácích spišských, ustanoviv hranici polsko-slovenskou ve Spiši takto: „čiara ťahaná od Tatier po Slovenskú Ves, a odtiaľ na Podolinec, Kolačkov a južne od Novo-ľubovenských kúpeľov až po Šariš."

V Malém Hnilci, jak z bedlivě sestaveného archu p. uč. Jána Kovalčíka vidím, panuje celkem totéž nářečí, které mi z obšírných popisů vd. p. far. Mišíka nyní známo jest, s některými rozdíly, z nichž nejdůležitější jest, že p. uč. Kovalčík píše *č, š, ž: hače, prašeta, še, v peňežoch, ščesce,* kdežto vd. p. far. Mišík jemnější, polské sykavky nachází: *haće, prašeta, śe, v peňeźoch, śćesce* atd.

Ve Vídni dne 24. dubna 1893.

František Pastrnek.

BESEDA.

List.

Bol som navštíviť švagra, a jeho dcérka Milka, asi dvanásťročná, so žiariacim zrakom a blahým úsmevom priskočila ku mne a riekla:

„Ujko, zase som dostala list!"

„Od Anny?" spytujem sa zvedave.

„Áno, od Anny! — Ach, a ako ti pekne píše! Počkaj, donesiem ti ho prečítať."

Anna bola dcérou horlivého Slováka. Po skončení miestnych národných škôl otec dal ju do povestného, pravda maďarónskeho ústavu v meste B. Zvedavý som teda bol, ako v tom ústave vychovávajú naše slovenské dietky a čím krmia ich nevinné duše.

„Tu je, ujinko. Čítaj!" pribehla Milka i s listom.

List znel takto:

Priateľka moja drahá!

Už z môjho prvého listu vieš, ako som sa dostala sem. Teraz ti idem písať, čo tu robíme. V našom intézete je nás vyše tridsať dievčat. Spávame štyri a štyri v jednej izbe. Spíme, pravda, len na strožiakoch, ale veľmi dobre. Ráno, keď vstaneme, musíme sa chytro poobliekať, umyť, učesať sa a potom ideme fruštikovať. Po fruštiku začne sa škola. Učíme sa Hittan, Történelem, Földrajz, Szépirás, Počty, Haushaltung a mnohé iné predmety. Ženské práce učí nás jedna Nemka, obstarná, ale veľmi šikovná. Okrem štrikovania, heklovania, štikovania a necovania učíme sa i šaty šiť, biglovať, ba i plátať. Doma som síce už vedela mašne robiť, ba i štromfle a fusakle štrikovať, ale tu som už spravila utešenú dekňu s cakňami, pekný viklband a krásne ajnsatze, potom vyšívaný širm a skvostnú bintňu. Vormerkované mustry kúpila som v sklepe. To ti je veľmi veliký sklep, v ktorom dostaneš kúpiť necnádlu, štriknádlu, haknádlu, krágne, vorhangy, šlajere, špangy, laintuchy a všelijaké puce i štofy. Pri šití nám naša učiteľka vysvetľovala, ako to treba merať, pristrihovať, priheftovať, podfutrovať, ofasovať, aby to passovalo; ukázala nám, kde treba urobiť aufšlág, kde fáldy, kde nechať šlic, kde prišiť cvik. Áno, ukazovala nám, ktorý je krajcštich, vorderštich, perl-, leiter-, ketten-, hinter-, hól- a verlorene-štich; ba i ako treba vypucovať a vyštafírovať už skoro hotové šaty. — Z toho teda vidíš, že sa ja tu mnohému naučím, a keď odtiaľto vyndem, ušijem si šaty i so šlepom.

Budúcne ti budem písať viac. Teraz ťa pozdravujem, — a píš čím skorej tvojej priateľke Anne.

Pri čítaní tohoto listu moje srdce neostalo pokojným. Pri každom tam spomenutom *štichu* dostal som opravdový a veľmi bolastný „štich" do srdca. Takto písať slovenské dievča a k tomu slovenského národovca dcéra! Môj nepokoj duševný zračiť sa musel

na mojej tvári, lebo moja vnučka Milka to pozorovala, keď pre-
iekla ku mne:

„Ujko, a čo sa tak mŕštiš pri tom liste? Snáď sa ti nepáči?"

„Pravda, že nepáči, dieťa moje," odpoviem nevrle. „Toto má
yť slovenský list, ktorý slovenské dievča píše slovenskému diev-
ťu. Do paroma! Či neviete tie nemecké výrazy dobre po slovensky
apísať?"

„Pravda, že nevieme, lebo sa to ani nedá."

„Čo, nedá? Po slovensky vysloviť? Sem daj papier a pero!"
I začal som ho prepisovať, — a po chvíli rečiem: „Na! a
ítaj!"

A moja vnučka čítala nahlas:

Priateľka moja drahá!

Už z môjho prvého listu vieš, ako som sa dostala sem. Teraz
idem písať, čo tu robíme. V našom ústave je nás vyše tridsať
ievčat. Spávame po štyri v jednej izbe. Spíme, pravda, len na
amníkoch, ale veľmi dobre. Ráno, keď vstaneme, musíme sa chytro
oobliekať, umyť, učesať a potom ideme raňajkovať. Po raňajkách
ıčne sa škola. Učíme sa vierouauku, dejepis, zemepis, krasopis,
očty, vedenie domácnosti a mnohé iné predmety. Ženské práce nás
čí Nemka, obstarná, ale veľmi zručná. Okrem pletenia, háčko-
ania, vyšívania a sačkovania (sieťkovania) učíme sa i šaty šiť, prať,
ladiť, ba i plátať. Doma som už vedela očká robiť, ba i punčochy
ponožky pliesť, a tu som už spravila utešené prikryvadlo so zúb-
ami, pekný povojník (povíjan) a krásne vložky, potom vyšívaný
onník a skvostnú pásku. Predznamenané vzorky kúpila som
sklepe. To ti je veľmi veliký sklep, v ktorom dostaneš kúpiť
eťkovaciu, vyšívaciu a háčkovaciu ihlu, nákrčníky, záclony, závoje,
ıpony, prestieradlá a všelijaké ozdoby (okrasy) i látky. Pri šití
ám naša učiteľka vysvetľovala, ako to treba merať, pristrihovať,
ipnúť, podšiť, obrúbiť, aby to priliehalo; ukázala nám, kde treba
robiť výložku, kde záhyby, kde nechať rozparok, kde prišiť klinok.
no, ukázala nám, ktorý je krížkový šev, predný, perlový, rebrí-
ový, retiazkový, zadný, schovaný a ztratený šev; ba i ako treba
zdobiť a obšiť už skoro hotové šaty. — Z toho teda vidíš, že sa
tu mnohému naučím, a keď odtiaľto výndem, ušijem si šaty
s povlekom.

Budúcne ti napíšem viac. Teraz ťa pozdravujem — a píš čím
ór svojej priateľke Anne.

„No, rozumela si tomu listu?" spýtam sa vnučky, keď pre-
tala list.

„O, veľmi dobre!"

„No, vidíš, — a tam nemáš ani jednoho nemeckého výrazu.
pamätaj si, dieťa moje, že v našej ohebnej slovenskej reči všetko
ožno stručne a krásne vysloviť. Ale k tomu je potrebné, aby
atky svoje dcérky a učiteľky ručných prác svoje žiačky privykaly
navádzaly ku slovenským výrazom, tak potom nebudú takouto
tlaninou písať a vravet. Daj Bože, aby hlas môj nebol hlasom
lajúceho na púšti!!"

Podtatranský.

Literatúra.

Časopis Musea království Českého. 1893. Redaktor Ant. Truhlář. Ročník LXVII., svazek první a druhý. V Praze.

Obsah: Přednesení jednatele ve valném shromáždění společnosti Musea království Českého dne 14. prosince 1892. — Přepych uměleckého průmyslu v měšťanských domech XVI. věku. Podává Zikmund Winter. — Počátky práva autorského. Studie o vzájemných poměrech tiskařů a spisovatelů v minulých stoletích. Napsal dr. Karel Kadlec. — Cesta Krištofa Haranta z Polžic a význam její pro historické poznání zemí východních. Úvaha dr. J. V. Práška. — O původě českého zlomku Evangelia sv. Jana. Píše Fr. X. Prusík. — Chronologický přehled spisů Jar. Vrchlického (1874—92). — Některé listy z korrespondence Jana Kollára v letech 1816—1851. — Některé zprávy o poměru Jana Žižky k Pražanům. Podává dr. Hugo Toman. — Příspěvky k obraně Rukopisu Kralodvorského. Podává Ign. B. Mašek. — Desatero kázanie božie. Podává Adolf Patera. — Dvě písně o selském povstání roku 1775. Podává Otakar Paroubek. — Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii. Řada IV. Podává A. Podlaha. — Příspěvky k životopisům českých spisovatelův a k dějinám literatury české. V archivě kutnohorském sebral J. V. Nováček. — Hlídka literární. — Zpráva o Museu král. Českého. — Zpráva o Matici české.

Literárne Listy. Príloha ku „Kazateľni". Ročník III., číslo 4. K storočnej pamäti Učeného slovenského tovarišstva. Fr. R. Osvald. — Slovenské písané pamiatky po Jurovi Fándlym. Podáva Fr. R. Osvald. — Sobrané spisy básnické Hviezdoslava. Sväzok 1. Oddiel epický. T. Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1892. 8°. Strán 329. Píše Mentor. (Dokončenie.) — Literárny obzor. Katolícke hlasy. Andrej Kmeť. Ježiš priateľ dietok. K. B. — Vyučovanie materinskej reči v katolíckych národných školách a „Škola reči slovenskej". Ján Zigmundík. — Poznámky k dejinám naššskej spisby. f) Slovenské rukopisy. — Všeličo. — Nové slovenské spisy.

КІЕВСКАЯ СТАРИНА. Ежемѣсячный историческій журналъ. Годъ двѣнадцатый. 1893. Апрѣль. Кіевъ.

Obsah: I. Константинъ А. Трутовскій. Н. Шугурова. — II. Родіон Г. Дмитрашко, полковник переяславскій. А. Стороженка. — III. Путешествія въ Малороссію академика Гильденштедта и кн. Долгорукаго. (Окончаніе). Л. Синискаго. — IV. Замѣтки и воспоминанія объ А. В. Марковичѣ. Дмитрія Марковича. — V. Нѣкоторыя черты изъ былой жизни духовенства юго-западнаго края. (Окончаніе). В. Храневича. — VI. Частная переписка Г. А. Полетики. (1750—1784 г.) Съ предисловіемъ А. Лазаревскаго. — VII. Отрывки изъ записокъ А. А. Солтановскаго. — VIII. Раскопки на Княжей горѣ въ 1892 г. Ник. Бѣляшевскаго. — IX. Сани въ похоронномъ обрядѣ. Н. Бѣляшевскаго. — X. Документы, извѣстія и замѣтки. — XI. Библіографія.

Rok 1893. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

Z jarných zvukov.

Je máj . . .

Je máj . . . Sťa kúzelná by víla kási
kraj celý v úbor ladný zaodela,
sa dolinôčka naša celá, celá
skvie v barvách skvostných smaragdovej krásy.

V rozvitom kríčku slávik tklivo lká si,
z výš' škorvánkova zneje trilka schvelá
— sťa povelná by hudba pozavznela —
v raz rozkvitajú ruže, sedmikrásy.

Je máj, je máj! i srdce hlása moje:
veď dušou tanú vidín svetlé roje
a v srdci zvučia blaha storé hlásky . . .

Čo utrpenia, slasti v duši skryté,
to všetko splýva v sladkom jednom cite:
Snáď mája nálada? . . . či symptom lásky? . . .

V jarný večer.

Bol jarný večer; ach, doň iste
Boh musel všetky krásy sniesť!
vzduch dýchal vôňou poľných ruží
a nebo bolo plné hviezd.

A rieka šumela — tak tíše
tie dumné svoje nápevy,
akoby jarnej noci chcela
tlmočiť lásky výlevy.

Jas, vôňa, šum . . . ach, neznám sama!
kýs divný cit mi srdcom schvel:
akoby cezeň vtačích piesní
roj trepotavý preletel.

Vo vlnách rieky hviezdy drobné
sťa v zrkadle sa shliadaly;
vajanské mušky bezo šumu
na kapradinu sadaly.

Však v hĺbke duše rozochvelá
ver' neznala som rozoznať,
či letí muška svätojanská,
či s neba spadlá hviezdka snáď.

Veď srdce moje objímala
slasť divná kási veliká . . .
Len hlas tvoj tichý počula som
a šveholenie slávika.

Čo neľzä tušiť . . .

Čo škorván cíti v malej hrudi,
keď s prvou piesňou spechá k výše,
prv než sa Vesna nad dolinkou
peruťou vánku zakolíše;

jak fiallenka modrooká
by pozachvela, zacítila,
keď z jara na pokraji lesa
útlunké lístky porozvila.

Tak srdce moje zacítilo,
keď zvládla ním slasť divná, nová . . .
— Však sama neznám, jak to nazvať:
niet pre to barvy, nieto slova.

Jak odblesk hviezdky v hlbočine
nemožno štetcom pozachytiť,
tak nemožno to vyriecť, poňať,
ni tušiť neľzä — iba cítiť.

Len slzy zčiastky pretlumočia
— tie sladké, tajne vyronené —
a zčiastky v drobných hravých piesňach
je v medziriadkoch položené.

Mne neznáme . . .

Ver' neznáme mi, neznáme
to sladké citov vrenie,
čo v dušu kúzli rajskú slasť
a kési rozochvenie.

Veď žitiu môjmu ďaleké,
čo sladké a čo nežné — —
Ver' neznáme mi, neznáme,
čo láskou zovú bežne.

Ač, pravda, niekdy v pieseňke
i zradný tónik badať:
však v slovách v rýmy sobratých
kto pravdu bude hľadať?!

Veď nedarmo som istila,
že srdce spí si tiše,
sťa kvietok, keď ho z večera
spev vtáčka ukolíše;

bo sotva že som spoznala,
čo v duši tvojej zvrelo,
hneď ono v milom úžase
od slasti pozamdlelo.

Ľudmila Podjavorinská.

Mesto a dedina.

Povesť *D. V. Grigoroviča.*

(Dokončenie.)

HLAVA DRUHÁ.

Унылая пора, очей очарованье,
Прiятна мнѣ твоя прощальная краса!
Люблю я пышное природы увяданье,
Въ багрецъ и золото одѣтые лѣса,
Въ ихъ сѣняхъ вѣтра шумъ и свѣжее дыханье,
И мглой волнистою покрыты небеса,
И рѣдкiй солнца лучъ, и первые морозы,
И отдаленныя сѣдой зимы угрозы.

Пушкинъ.

Вѣдь ужь лѣто прошло,
Вѣдь ужь осень на дворъ
Черезъ прясло глядитъ.

Кольцовъ.

I.

. . . .

Nejasný pošmurný deň. — „Čo je to, — akoby jaseň?“ — „Áno, jaseň!“ Mnohí ľúbia ju ešte väčšmi, než ostatné čiastky roku. Ťažko neuznať, ona má svoju zvláštnu prelesť.

Z počiatku, kým nenastúpia pľušte, keď sú cesty ešte dobré, až lištiace sa od kolies vozov, na ktorých svážali s poľa, bývajú dni, niekedy celé týždne, — od ktorých krajších niet skutočne v celom roku. Slnce ukazuje sa riedko; nebo zväčša zachová rovný, zatiahnuto-pošmurný odtienok; ale tento srovnáva sa s obnaženou tvárou sožatého poľa, s hustou hmlou v dolinách, červenkasto-žltou farbou lesa, poshadzovavšieho polovicu svojho listia; v ňom mäkšie, akoby cez ľahký závoj, ukazuje sa vzchádzajúca bľadá ozimina a čierne pásy medzí s mihotajúcimi sa nad nimi chomáčmi sivej obelenej palyny; áno zodpovedá i tišine, ktorá objala okolie. Vtáčky odletely, hmyz nepočuť: mucha nezabrnkne vo vzduchu. V také dni obyčajne nebýva vetra; nezakolíše sa ani jedno stebielko, nepohne sa ani páperie, zanechané na luhoch husami.

Keď v tieto bezzvučné časy prípravy k oddychu najdeš sa sám, tvárou v tvár s prírodou, — okolná tišina nevoľky sama sebou prejde i do duše; nepokojné myšlienky postupne odlietajú, rodí sa želanie tichého života a i — oddychu.

Pokojný tok myšlienok neprestáva ani keď blížiš sa k dedine; tam jednako ide neustávajúca robota. Na ulici, pravda, je tichšie než v iný čas, no zadná časť dediny od konca k druhému hrmí pod údermi cepí: tu mlátia, tam vejú. V čistom, osveženom vzduchu dobre počuť, ako šviští lopata, zachytávajúca zrno a ako zvučne ono potom sype sa na hladko ubitý tok; z otvorených vrát stodôl nesie sa kotúč prachu a kúkoľa, zľahka odlietajúci na stranu. Náhlivé bitie cepov a švihanie lopát, podhadzujúcich zrno, tu tiež až tak šeptajú želanie skorej dokončiť robotu, oddýchnuť si konečne po dlhých robotných, ťažkých dňoch.

II.

Znamenia jasene, prípravy k zime a oddychu vidno nielen v stodolách, na strechách domov, pokrytých novou slamou, lež i na známom nám balkone vedľa lipovej alleji: plátená opona s kumáčnymi vzorkami je už sňatá; sobrané sú i okrúhly stôl so stoličkami; pokladené zimné okná; dvere ešte nezabité, a to preto, že deťom je pohodlnejšie prechodiť do záhrady, ktorým často, proti vôli, obmedzuje sa teraz prechádzka.

Ale od istého času záhrada ztratila pre ne svoju zaujímavosť. V alleji miesto tesnej zelenej klenby tiahne sa hustá sieť čiernych vetví, len miestami zaclonených žltým, uvädlým listím; slabé pohnutie povetria — a ono bezsilne padá na mokrú trávu alebo uletuje, zastavujúc sa v koľaji a vystielajúc cestu.

Ešte pred troma týždňami v alleji oproti balkonu stála paveň, obstavená so dvoch strán stolami, pokrytými jablkami, jahodami, brusnicami a sklenicami; nad pavňou bývala Alexandra Vasilievna s vysúkanými rukávmi, držiaca rukoväť veľkej medenej tácne s kypiacim v nej cukrovým syrupom; akonáhle ukončil sa čas učenia, tam bývaly i všetky deti: staršie vrtily sa, sbierajúc suché vetvičky, behaly do domu a komory vykonávať všeličo matke. Liza a Kaťa len dívaly sa, očakávajúc, že dostanú na konci trochu cukrovej peny, natrenej ovocnou šťavou.

Ďalšia časť záhrady, kde boly ovocné stromy, dávala sa každoročne do prenájmu; za strážcu i na predávanie jablk arendátor najímal starého človeka. Tento býval v dlhej kolibe, krytej slamou; pri vchode do nej celá ľavá strana, od spodku do vrchu, zaujatá bola odpadkami, — jablkami nedozrelými, naráňanými vetrom do trávy; vnútri, na slame, ukladaly sa jablká podľa druhov; v pravom kúte bolo miesto pre strážnika a jeho vnučku — dievčatko asi desaťročné; pri vchode do koliby behal priviazaný na dlhom povrázku pes. Medzi strážnikom a deťmi skoro prišla vec k tuhému priateľstvu. Okrem toho, že starý človek bol shovorčivý, rád rozprával o pochodoch a bitkách, v ktorých zúčastnil sa za svojej vojenčiny, on bol veľkým výmyselníkom, majster vyrezávať z dreva malinké mlynčeky, vrtiace sa na vetre, stavať domčeky s komínom, vozíčky pre bábky. Sotva bolo týždňa, že by to alebo druhé z detí nedostalo nejaký dar.

Deti neostávaly dlžny: zakaždým, keď priviedly Duňu (tak zvali strážnikovu vnučku) do domu, dievčatko vracalo sa s plnými rukami: novou šatočkou, šatočkami, topánkami. Olga Petrovna dávala úplnú svobodu svojim chovancom navštevovať starkého a počúvať jeho rozprávky, a svobodu tú, vyznať treba, radostne požívali.

Bolo im útulno utiahnuť sa do koliby, kde tak tuho, sviežo páchlo jablkami, dívať sa, ako starec majstruje na nejakom kuse a počúvať jeho besedu. Len jedno kazilo radosť: Miluša, ktorý nenechával ich ani na krok, zanevrel pre čosi na strážnikovho psa, — iste zo žiarlivosti, poneváč deti zakaždým prinášaly mu

ostatky z jedla. Miľušu odháňaly, strašily, prehováraly, — nič nepomáhalo.

Ale tu jednoho pošmurného rána do záhrady prišly vozy, jablká boly uložené do rohože. Keď starký a jeho vnučka prišli odobrať sa od pánov, toľko bolo napísano žiaľu na detských tvárach, že Alexandra Vasilievna i tetka, chcejúc ich potešiť, povedaly starkému, aby nechal vnučku u nich do budúceho roku. Ale starý otec nepristal.

Tak minul sa čas zavárania, odišli starký a jeho vnučka, — nedobre bolo pozreť na pustú záhradu. A krem nej nemnoho už bolo miest na prechádzky, i na milú žľabinu nedalo sa už ani mysleť; tam ťažko by bolo teraz hýbať sa medzi hromadami opadaného listia. Hmla nad riekou často až zastierala lúčnatú dolinu, obrátila ju v sivé jazero, nad ktorým to tu, to tam, ako ostrovy, ukazovaly sa kopy sena; tam už len husi mohly sa prechádzať bez nebezpečenstva, že prechladnú.

Ostal hájik a cesta po tej strane riečky medzi strniskami. No nie je už veselo ani v hájiku: kamkoľvek pôjdeš, všade chrustí pod nohami opadané listie, trčia holé rázgy stromov, očerneté od dažďa; to tu, to tam ozve sa žalostný pisk hýľa, vestníka skorého snahu; keď ideš po ceste, — to samé zvestuje ti nízky let jarabíc, dvíhajúcich sa v trojuholníku oproti sivému, zakalenému nebu; v ich kriku niet útechy, zvučí lúčením...

III.

Nastal čas dažďov, — nebolo možno temer ani vychodiť z domu.

Dobre bolo aspoň to, že každý deň teraz deti na celé štyri hodiny ostávaly s matkou. Tetuška oddávala ich Alexandre Vasilievne, lebo sama na ten čas odchádzala do dlhého dreveného bočného stavania, kde schodili sa sedliacki chlapci a dievčatá. Školu možno bolo nazvať jej tvorbou: z počiatku jej založenia ona nechcela prijať peňažnú pomoc, ponúkanú bratom a zolvicou. Stavisko, učebné knižky, stolice — všetko urobilo sa za jej peniaze. V tejto nástojčivosti, urobiť všetko zo svojich prostriedkov, ako by sa bol skrýval nejaký sľub.

Na mraku vracala sa domov a na jej tvári zakaždým možno bolo videť cit spokojnosti. Tým časom vracal sa obyčajne i Ivan Petrovič, často zmočený od hlavy do päty, ustatý, ustarostený. Nie je div! Nemálo bolo mu treba pochodiť na vozíku; nemálo prišlo prejsť peškom! Bolo treba dozreť nájomných mlatcov, ísť na Výselky, kde staval sa nový dvor pre dobytok, odpraviť sa potom do ďalekého lesa, ktorého časť mala byť rúbaná. Dážď, neprestávajúci liať sa niekoľko dní a všade zadržujúci robotu, nemálo narobil mrzutosti príčinlivému hospodárovi.

Pri shliadnutí ženy, sestry a detí, ponáhľajúcich sa do siene, akonáhle na dvore zahrkotal vozík, — ustarostený výraz mizol s tváre jeho; nelíčeno zamenil sa vždy výrazom vnútorného radostného citu.

Večierkom, keď deti odišly spať, Ivan Petrovič, jeho žena a sestra schodili sa obyčajne v neveľkej teplej izbe, ktorá v staré časy, za nebohej tetky, bývala jedálňou, no teraz premenila sa v pracovný kabinet. Alexandra Vasilievna a Oľga Petrovna daly sa do roboty; Ivan Petrovič posadil sa k stolu, kreslil plány, bral knihu, čítal nahlas, alebo všetci jednoducho besedovali.

Tak prechodil večer. Jednotvarnost narušila sa v sobotné dni, keď kúpavali deti, — operácia, pri ktorej bývavaly mať i tetka; a ešte v ten deň, keď z okresného mesta privážali poštu.

Dostávali ju vo veľkom miešku z vošteného plátna a s koženým obväzkom; miešok otvárala vždy Alexandra Vasilievna.

— List od sestry! zvolala, otvárajúc obálku.

— Dávaj, dávaj! živo hovoril Ivan Petrovič. — Dávno nepísala: zaujímavo zvedieť, čo oni tam robia.

— Veselia sa, iste, ako obyčajne! poznamenala Oľga Petrovna.

— Až potom súď! Možno, plačú! hovoril brat.

Alexandra Vasilievna rozvinula list a začala čítať.

IV.

„Chère Aléxandrine, ponáhľam sa uvedomiť ťa: nepíš na starú adressu; premenili sme byt; bývame teraz v Sergijevskej ulici. Tvoj muž, ktorý dobre pamätá sa na Petrohrad, iste povie: „chceli sa preniesť do najaristokratickejšej a najdrahšej ulice...“ Môžeš mu miesto mňa odpovedať: aristokratism ulice ani najmenej nevábil mňa, ani Paula. Pravda, platíme viac, no máme pohodlia, akého sa nám prv nedostávalo. V starom byte jedny schody boly už na nič. Náš Koko (vieš, v máji minulo mu len pätnásť rokov) dlho spieral sa volať k sebe svojich priateľov; ja i otec zkúšali sme: „prečo, ale prečo?“ Konečne otvorene priznal sa nám: „naše schody sú také hnusné, že hanbím sa ich pre ne!“ Zavčasu je namyslený, ty povieš; ale teraz sú všetci takí! Jestli povážime pohodlie nového bytu, ľahko možno smieriť sa s jeho cenou. Drahý je nie natoľko byt — drahé je jeho zariadenie. Dom nový; okná i dvere nepomerne vyššie, než v predošlom; bolo treba premeniť portiery i záclony a zároveň tou istou látkou obtiahnuť náradie v hosťovskej i stolovej. To všetko ide do výdavkov, ale čo robiť — ináče nemožno! My všade chodíme — treba i u seba prijímať, čo je to chvíľami ako ťažko pre vrecko. Naše peňažné záležitosti, možno očakávať, popravia sa, akonáhle môj Paul prejde do druhého ministerstva. To je už definitívne riešená vec. Po tieto dni muž mal výstup s terajším svojím patronom, — výstup, po ktorom viac nemôže zostať u neho; súďte sami: Paul odhodlal sa konečne prosiť u neho povýšenie platu, i hovorí mu: „dostávam všetkého, s tým, čo mám z dediny, sedemnásť tisíc ročne; vy viete, z toho, majúc ženu, dcéru i syna, ktorých treba vychovávať, nemožno, podľa môjho stavu, žiť v Petrohrade;“ čo, myslíš si, ten na to odpovedal? „Nechápem, hovorí; ja mám troch synov a dve dcéry, ja som nikdy nestrovil vyše desiatich tisíc — a môžem vás ubezpečiť, dobre som

vychovával deti, i sám vždy žil som slušne." Ale to ešte nie je všetko; o minútu doložil: „ja ochotne vyhovel by som vašej prosbe, keby sme boli v Turecku..." Muž zadivený pýta sa: „Prečo?" — „Preto, odvetil ten, — že v Turecku slúžiacim obyčajne neplatia, a u nás platiť treba..." Biedny môj Paul vrátil sa domov celý zničený; bol na nepoznanie; nasilu som ho uspokojila. A ako nepotešovať muža, ktorý len to má na ume, ako by vyhovel žene, vždy je pozorný a delikátny! O týždeň po tom, ako vrátili sme sa z Peterhofa, sadám do koča (zamenili sme si ho za *landau*, ktorý v meste nie je tak potrebný) — nepočujem pod sebou dláždenia, húpam sa ako po zamate; to bolo prekvapenie od môjho Paula. Nepovediac mi ani slova, kázal obtiahnuť kolesá guttaperchou. Deti vrátily sa z dediny na 1. septembra. Nie som cele spokojná s Meri: je akási bľadá a kyslá; guvernantka ubezpečuje, že to od mliečneho pokrmu; neverím; to je najskorej od predčasného rozvitia a rastu; ale Koko je opravdový junák. Od istého času je na nepoznanie: v umení držať sa, v maníroch začína sa ukazovať opravdový gentleman..."

Tu čítanie listu bolo pretrhnuto neočakávaným zjavením starej ňani. Vojdúc do izby, chytro povedala:

— Báťuška Ivan Petrovič, v našom mlyne je nedobre... Pribehol Afanasij, povedá: povodeň, voda ide ponad hať...

Ivan Petrovič skočil s miesta a pošiel k dverám. Žena a sestra začaly ho prosiť, aby ostal, presvedčujúc ho, či nie je lepšie najprv poslať po mlynára a jeho sa povypytovať; ňaňa pripojila sa k nim, hovoriac, že dážď sa leje a tma ako v rohu; Ivan Petrovič nechcel poslúchnuť; vesť Prokofievny, po všetkom bolo vidno, znepokojila ho tak, že to nebol žart; prosiac ženu a sestru, aby sa nebály, začal sa nepokojne obliekať.

V.

Nestačil urobiť ani dvadsať krokov po dvore, keď pod ľavú jeho ruku pretiahla sa druhá ruka a ktosi vedľa neho zaplieskal po vode.

— Čo ty robíš, Saša, načo to?... Dážď sa leje ako z putne... Tma pekelná... Aká si, ozaj!... prehovoril Kirsanov s výčitkou, zároveň pritískajúc k sebe lakťom ženinu ruku.

— Čo sa budeš ako hnevať — samého ťa nepustím... Kto vie, čo je tam vo mlyne... Zbytočne sa utrápiš... Nie, nie... Nepustím, nepustím!...

Mlyn nebol ďaleko, za záhradou; no tma, ktorá ich okružovala, bola tak veliká, že i potom, keď už rozhľadeli sa, podošvami bolo im treba ohmatávať cestu, aby nepadli do koľají, obrátených v hučiace potoky. Dážď, šľahaný vetrom, chodil so strany na stranu, bil po tvári, prekážajúc chôdzi; oba neprestajne kĺzali sa a len podporujúc jeden druhého mohli ako-tak blížiť sa k riečke; tá svietila v temnote medzi brehmi úplne čiernymi; nakoľko možno bolo rozoznať s prvého pohľadu, voda v nej bola vyššie a širšie

obyčajného; strmé tečenie sprevádzal hluchý jakot. K hučaniu vetra a lejaka, šľahajúceho po blízkych vŕbach, pojily sa od mlyna kriky niekoľkých hlasov, potvrdzovavšie, že tam skutočne dialo sa niečo nie celkom dobré.

Zrýchliac dľa možnosti kroky, Ivan Petrovič a jeho žena priblížili sa k hati. Tam našli celú tlupu; len po hlasoch možno bolo poznať ľudí; stáli: mlynár, jeho žena, tovarišia a sedliaci, pribehnuvší z dediny. Všetci nadrapovali sa, kričiac a namáhajúc sa, vedľa hati, cez ktorú s praskotom valila sa voda, obracajúc sa niže v penu, belevšiu sa uprostred mraku.

V prvom okamžení z temnoty a leji nebolo nič rozoznať; ozývaly sa len kriky a trhané volanie:

— Ej, Filipp! Filipp!... Musíš zahynúť... Schytí ťa!... Nechaj, nechaj, počuješ! Hej, Filipp!!... Bože milosrdný!... Aká nehoda! opakoval medzitým mlynár, bijúc sa dlaniami po kožuchu.

Ivan Petrovič mal výtečný zrak; ale akokoľvek napínal oči v tú stranu, odkiaľ šly kriky, — ničoho nemohol vyzreť v temnote; bolo počuť len to, ako hučala voda, rúcajúc sa kamsi do priepasti.

— Čože je? Čo? Komu kričíte? ozval sa on, vchodiac medzi tlupu.

Niekoľko ľudí, pretrhujúc jeden druhého, vysvetlilo, že Filipp — jeden z tovarišov, napriek výstrahám, zabral sa na prostred hati a hoc každú minútu — Pán Boh chráň! — môže byť strhnutý hlavným prúdom, namáha sa vytiahnuť zástavnicu, aby prepustil vodu.

— Čo! skríkol Ivan Petrovič, — človek ide zahynúť, a vy tu ľapocete a sháňate sa bez rozumu...

— Báťuška Ivan Petrovič, nikto ho nenútil, sám išiel, hovorili jedni. — Hej, Filipp! Filipp! vyvolávali druhí s dvojnásobnou silou. — Môže byť, Boh pomôže osvobodiť zástavnicu.

— Čože po nej! Duša ľudská je drahšia, — deti, sem! kričal Ivan Petrovič, — stávajte do reťaze! Živo, ruka za ruku... Žrď skorej... Prednému žrď do ruky... Tak! Družno! Hej, molodec, hej, Filipp! prichytil sa on, márne usilujúc sa vyzreť toho, na ktorého volal, — drž sa tuhšie! Tuhšie sa drž!...

Reťaz živo sa sostavila. Jeden zo sedliakov ponúkol sa ísť napred; tomu podali žrď. Držiac ju v pravej ruke, vošiel do vody a začal sa driapať na hať, z počiatku bojazlivo, potom smelšie; za ním, jeden za druhým, držiac sa rukami, šli ostatní.

Prešla minúta trápneho očakávania; Alexandre Vasilievne tuho bilo srdce, prestala dýchať.

Nenadále v diaľke z mraku bolo počuť hlas:

— Držím sa!... Stúpajte nazad, deti!

O chvíľku na breh vyšiel jeden, za ním druhí a napokon ukázal sa Filipp.

— Ničevó [1]), vaše blahorodie, prehovoril, prichodiac k Ivanovi Petrovičovi, — málinko toho... zmočilo, a to ničevó...

---

[1]) Ruské toto slovo Bismarck urobil známym. Tu je cele v tom smysle, ako ho on bol vykladal. Ten smysel nechcel som oslabiť preložením slova. *Prekl.*

Ledva dohovoril posledné slová, ozval sa strašný tresk, hať srútila sa — a voda vzteklým hukotom valila sa pomedzi pozostalé stĺpy.

Kirsanov kŕčovite sa striasol. Spravil krok k mlynárovi, ktorého nepozornosť bola všetkému vinou, no pocíťac pod rukou ruku svojej ženy, hneď sa premohol. Obrátac sa k Filippovi a k sedliakom, ktorí boli na hati, už pokojným, láskavým hlasom kázal im, aby všetci prišli k nemu ráno.

VI.

Dážď neprestával liať sa; vietor šumel v stromoch; pre temnotu, ako i prv, nebolo možno rozoznať cestu.

Muž a žena, podopierajúc jeden druhého, niekoľko minút mlčky poberali sa k domu.

— Rozpomínaš sa, hovorila si: „asnáď! asnáď! všetko sa popraví,“ chcejúc ma obodriť, keď žaloval som sa na suchotu, prehovoril Ivan Petrovič, — tu máš ešte príklad toho, ako počítať na *asnáď*... Ešte tak nedávno všetci sme sa radovali, mysleli si: rok, ďakovať Bohu, minul sa šťastlive; nepokoje a starosti skončily sa; asnáď teraz môžeme sa upokojiť... Tu máš asnáď! Nepozornosť mlynárova, neočakávaný lejak, hlúpa náhoda — a všetky naše nádeje unieslo, ako tú hať... Koľko zase s ňou nových opletačiek, koľko nových výdavkov!...

— Ty len zabúdaš, že vďaka tejto hlúpej náhode, ako ju zovieš, ty zachránil si život človeku, ticho prehovorila žena.

— Pravda, nehnevaj sa, viac nebudem sa žalovať! zavŕšil Kirsanov zmeneným hlasom.

Obijdúc uhol záhrady, zazreli cez temnotu a dážď niekoľko svetiel a pošli za nimi, smelšie nežli šli prvej.

HLAVA TRETIA.

Вслѣдъ за нею зима
Въ теплой шубѣ идетъ,
Путь снѣжкомъ порошитъ,
Подъ санями хруститъ.

Кольцовъ.

Я помню, какъ дѣтьми съ румяными щеками
По снѣгу хрупкому мы бѣгали съ тобой,
Насъ добрая зима косматыми руками
Ласкала и къ огню сгоняла насъ клюкой...

Полонскій.

I.

Ivan Petrovič vstával veľmi zavčasu; prebudil sa vždy hneď na svitaní.

Otvoriac oči, trochu podivil sa silnému svetlu na stenách a najmä na povale. Pomyslel si zprvu, či nezaspal, no v tom okamžení

domyslel sa, v čom je vec a s najväčšou pozornosťou zdvihol sa s postele, hodil na seba chalát a veľmi spokojný, že žena spala tuhým snom, na prstoch prikradol sa k oknu.

Okno vychodilo na dvor, okrúžený stodolami, ambármi a plotom, oddeľujúcim dvor od záhrady. Strechy stavísk, záhradné hriadky, kraj plota a samý dvor, boly pokryté pápernatou vrstvou sňahu, napadlým cez noc; posledné sňažné bavlnky vily sa ešte kdesi v povetrí, odrážajúc sa na sivom nebi.

Pozorne otvoriac dvere, Kirsanov sišiel do kabinetu. Bol veľmi uspokojený tým, že zima zamenila dáždivú jaseň. Nízky let jarabíc, husí, sháňajúce sa do kŕdľov na lúkach vedľa riečky, nesklamaly očakávanie: zima skutočne prišla včaššie než po dva posledné roky.

II.

Jednou z hlavných terajších jeho starostí bola hať; ju treba bolo vystaviť úplne nanovo; brehy, hodne podmyté povodňou, bolo treba tiež opevniť. Pri mrazoch, ktoré sväzujú zem a pokrývajú vodu ľadom, ľahšie a pohodlnejšie ide robota. Od konca oktobra Ivan Petrovič celé dni trávil pri mlyne alebo v lese, dozerajúc, ako rúbali drevo na stĺpy a rozličné hrady pre hať.

V dome medzitým život tiekol obyčajným poriadkom. Alexandra Vasilievna každý deň presedela štyri hodiny s deťmi. Oľga Petrovna chodila na ten čas do svojej školy. Vracala sa obyčajne pred súmrakom, vzala deti a odchodila s nimi k otcovi do mlyna alebo ostala s nimi na dvore, kde bola spravená klzačka a ľadové hory. Večer, do toho času, keď podávali samovar a deti ukladali spať, rodina schodila sa v stolovej, jedinej priestrannej izbe.

Podľa toho, ako vyrastaly deti, zakoreňovala sa obyčaj nedovoliť im zahálanie. Voliť zaujatie ponechávalo sa vrodenému vkusu každého, no nevyhnutne povinné bolo každé robiť niečo. Soňa a Liza šily drobné čepčeky a vyvádzaly vtipné okrasy na povojníkoch pre krsňatá, ktorých maly mnoho v dedine. Sereža, po známosti so starým záhradným strážnikom, v potu tvári pracoval na drevenej, veľmi složitej stavbe, s vyrezávanými balkonmi a okrasami.

Robota pretrhávala sa len vtedy, keď zvedavosť už príliš bola dotknutá tým, čo nahlas čítala tetka. V takých prípadoch ožívaly i ospanlivé oči starej ňani, sedávajúcej tu s Kaťou na kolenách. Načúvajúc príhody v divokých lesoch, stretnutie so stádami slonov, s velikými hadmi a tigrami, mykala sa nazad, prežehnávala sa, pritískala k sebe silnejšie svoju milú, ako by ju chcela zachrániť pred priblížením divokého zvera, inokedy dokladajúc takú poznámku, od ktorej ozýval sa dookola veselý smiech.

Za predošlých časov jednotvarnosť zimného času oživovala sa tým, že prichodil ten alebo druhý zo súsedov; no takých blízkych súsedov teraz nebolo. Jednomu dedinu predali na verejnej licitácii; druhý opustil ju, nevediac sa vpraviť, pre slabosť charakteru, do nových poriadkov; tretí, zavčasu vyrúbajúc si les do posledného pňa,

sám skorej ju predal a presťahoval sa do mesta. Zamenili ich noví majitelia, z väčšej časti priekupci, s ktorými Kirsanovci neobcovali, ani sa neschodili, len keď to veci vyžadovaly.

III.

Napriek tomu, že život bol obmedzený výlučne na „svojich“, možno bezpečne povedať: nikomu nebolo clivo.

Tomu, kto nežil v dedine, považujúc ju za svoje rodné hniezdo, nebol k nej takto priviazaný a nemiloval ju celým srdcom, tomu, ovšem, ťažko pochopiť, čím môže sa uspokojiť, najmä v zime, korenný dedinský obyvateľ. On od detinstva ku všetkému je tu priviazaný, všetko mu je drahé, — drahé predmety, drahí ľudia, ktorí ho okružujú. Starci, bieli ako jabloň, ktorých stretá na ulici, nosili ho na rukách, keď bol deckom. Ich vnučatá on sám teraz laská a berie na ruky. Sblíženie s ľudom obzvláštne cítiť v zime, keď temer niet rozbehaných, keď skutočne temer všetko čupí v svojich izbách, husto prikrytých slamou a do poly zanesených sňahom. I prípady sblíženia sú v zime častejšie, než po iné časy. Temer nebolo týždňa bez toho, že by Alexandra Vasilievna alebo Oľga Petrovna nebolý malý príležitosti potkať sa so živým životom, prísť na pomoc chorému, navštíviť šestinedieľku.

IV.

Vonku hluchá mrazivá noc. V panskom dome je teplo. Dve lampy, prikryté papierovou záclonou, oblievajú svetlom ruky domácich, dovoľujúc zároveň s úľubou hľadeť na detské hlávky, zahrúženo naklonené nad robotou.

Nenadále ktosi prejde popod okná, vŕždiac po sňahu. V sieni počuť hovor.

— Čo tam? pýtajú sa starej ňani, pozorne otvorivšej dvere.

— Prišla Antonova nevesta... Zle je vraj... Liek si prosí...

— Ako to?... Včera mu bolo omnoho lepšie, hovorí Alexandra Vasilievna, dvíhajúc sa s miesta.

— Ostaň, Saša, zamieša sa Oľga Petrovna, pospešne vstávajúc, — dnes je na mne rad.

— S Bohom, ak je tak! hovorí Ivan Petrovič, odtrhujúc sa na minútu od čítania.

Oľga Petrovna, celá zakutaná v sibírsku kožušinu, v nemotorných kapcoch, poberá sa so dvora na ulicu, sprevádzaná Antonovou nevestou; lampáš v rukách ženy, hádžuc na sňah svetlú mriežkovatú hviezdu, kníšuc sa pri každom kroku, robí ešte väčšou okolnú tmu. Treba ísť ostražite; len v stranu od vyšliapaného chodníka, hneď uviazneš v sňahu po kolená. Včera bola chujavica; sňah, nesený po ulici a odbíjaný od domov náporom vetra, navalil sa popred ne vo veľkých hromadách. Dostať sa do domu ináče nemožno, ako vyliezť najprv temer zarovno s oknom a potom zrazu strmo spustiť sa k vrátam.

Z okna Antonovej izby bleslo svetlo; ale ho hneď zaclonili. Hluchý hovor ozýval sa zvnútra.

— Čo je to? pýtala sa Oľga Petrovna.

— Ľud, mátuška, sbehol sa, že umiera... odpovedala nevesta, nepokojne vchodiac do pitvora a naprávajúc lampáš k nízunkým dverám, vôkol poupchávaným zrebami, obelenými od srieňu. Dvere otvorily sa, vypustiac hustý kotúč sivej pary, akoby z kúpeľa. Hoc bola privyknutá navštevovať v zime sedliacke domy, Oľga Petrovna predsa mimovoľne strhla sa. Rovno s mrazu sotva bolo možno dýchnuť pre husté, zohriate povetrie. Izba bitkom bola nabitá národom, hlavne ženami a deťmi.

Oľga Petrovna hneď osvobodila sa od svojich kožušín. Lampáš, postavený nevestou u vchodu na lavici, osvietil predovšetkým hlavu teliatka s veľkými vypľaštenými očami. Uviazané za krk povrazom, tisnuté ľuďmi, teľa vrtilo sa na všetky strany a opravdove drhlo sa. Zpomedzi šuškania, pretrhávaného vykrikovania, jajkania, achkania bolo počuť starý, zlomený hlas Antonovej ženy; spevavo, žalostne vykladala, ako nad mrtvým.

V.

V dedine všetko dobre znalo Oľgu Petrovnu. Hneď spravili jej cestu.

Ohorok na stole a dve žlté sviece v uhle pred obrazmi temne horely v shustnutom povetrí, rozpúšťajúc okolo seba trblietanie mliečnej farby. Pristúpiac bližšie ku chorému, možno bolo predsa rozoznať jeho črty.

Anton ležal hlavou k obrazom na lavici, prikrytej slamou; v priehlbine jeho očí stála hustá tieň, z ktorej dvíhal sa zaostrený profil schudlej tváre a niže — konček šedivej brady. Nohy nepohnuté, ako mrtvému, boly vystreté pozdĺž lavice. Tu ukazovala sa hlava jeho starej, prikrytá temnou šatkou; zpod šatky vychodily stony a žalostné vykladanie. K nej hneď pripojila sa nevesta, sprevádzavšia Oľgu Petrovnu. Zastala vedľa a priložiac pravú dlaň k lícu, skloniac nabok hlavu, začala, akoby z objednania, pomáhať starej.

Oľgu Petrovnu nie po prvý raz pohoršila obyčaj vykladať nad ťažko-chorým, ako nad mrtvým. Chápala veľmi dobre, že obyčaj táto dokazuje, ak málo je vôbec ľud zmaznaný nádejou, ako, neprivyknutý klamať seba uspokojujúcimi fantásiami, on bezprostredne, bez rozmýšľania, oddáva sa svojmu žiaľu, pokladajúc ho nezmeniteľným, konečným. Ona vedela, že predčasné slzy a vykladanie, — okrem opravdového bôľu, — sú vyzvané čiastočne i obávaním, aby ľudia neodsúdili rodinu pre ľahostajnosť oproti umierajúcemu; pritom všetkom nikdy nemohla premôcť v sebe horký, mrzutý cit.

— Nehanbíte sa, ženy... ako by ste nikdy neboli videli?... Aspoň by ste deti neprivádzali... hovorila pološeptom, obrátená to k tej, to k druhej. — Chorému je i tak ťažko, a vy krikom kričíte mu do ucha, že umrel... Veď je to hriech! Stúpajte domov, a deti si odveďte... Tie tu nemajú čo robiť.

Mnohé poslúchly a začaly odchodiť.

V prvom okamžení bola podivená nenadálou zmenou v položení chorého. Predo dňom, hovorila Alexandra Vasilievna, bolo mu omnoho lepšie. Trebárs, ako to už býva, dali znať len o niekoľko dní po ochorení, bola ešte možnosť pomôcť mu; teraz už sotva ostávala nádeja. Napriek včerajšiemu rozkazu Alexandry Vasilievny, aby uložili chorého do kúta a nesnímali mu obväzky, — on deň a noc preležal s bôľnym bokom pod samým oknom, do ktorého dulo ako cez sito, a obväzky boly mu tiež sňaté.

Na otázku, prečo tak urobili, nevesta odpovedala:

— Sám kázal, mátuška... Ťažko vraj... Položte ma vraj pod obrazy... Sňali, čo večer pani kázali prikladať a položili ho sem... Neposlúchnuť nesmeli...

Oľga Petrovna pristúpila ku chorému a priložila mu dlaň na srdce; necítac viac jeho bitia, prežehnala sa. Márne bolo potešovať starú ženičku; mohla už vykladať, koľko sa jej chcelo: všetko bolo skončeno!...

VI.

Oľga Petrovna opustila dom s nevysloviteľne ťažkým srdcom. Dôrazne žiadajúc, aby ju nevesta nešla odprevadiť, vzala z jej rúk lampáš, nezbadajúc v náhlosti, že v ňom zhasol oharok, — a vyšla na ulicu.

Chcejúc iste skryť pred rodinou prežitý dojem, zastala na niekoľko minút v bráne panského domu. Oprúc sa chrbtom o priečny trám, obrátila sa k ceste, ktorou prišla, v tú stranu, kde nachodila sa dedina. Okolo tma ako v rohu; sňah bolo poznať len po tom, že vrždal pod nohami; na šesť krokov tratil sa v tme, postupne tratiac svoj belostný odblesk. Na dvoch-troch miestach smutne mihaly sa ohníky; nebuď týchto, — mohlo sa zdať, že nielen tu, v dedine, lež na stá verst v okolí niet žiadneho tvora, všetko vymrzlo a vymrelo. V tom počuť slabý zvuk... Čo to? Pes alebo vlci zavyli neočakávane ďaleko, ďaleko za riekou?...

Keby kraje kapišona, zakrývajúceho do samých očí hlavu Oľgy Petrovny, mohly sa roztvoriť v tú minútu a svetlo nenadále osvietilo by jej líce, ľahko bolo by sa presvedčiť, ak málo okolná tišina vnosila spokojnosti do jej duše. Neodtrhujúc zádumčivých očí od mihajúcich svetielok, smutne preniesla sa v myšlienkach k druhým dedinám, rozhádzaným dookola v nedohľadných priestranstvách; dedín tých bolo na tisíce, a všetky práve tak boly teraz zanesené sňahom s neprehľadnou nocou nad nimi... Všade bolo jednako hlucho a divo, akoby osobitné nejaké kráľovstvo, odrezané bez spojenia s ostatným jasným svetom... Utiecť skorej, utiecť pred týmto mrakom!... „Nie, dumala Oľga Petrovna, — nie, tak môžu hovoriť iba slabí duchom, alebo neveriaci v budúcnosť ľudského úspechu, alebo, napokon, tí, ktorí ničím nie sú sviazaní s osudom otčiny a národa... Nie, nie utiecť od tohto mraku, ale ostať v ňom, usilujúc sa zo všetkých síl premôcť ho a rozsvietiť..."

Otvorila dverká na bráne, obzrela sa, prechodiac vedľa staviska, kde bola jej škola, a vošla do domu.

VII.

. . . .

Za niekoľko dní pred Vianociami, na mraku, pred vchodom do panského domu zastaly sane, v ktorých sedel Ivan Petrovič. Čiapka, šuba, brada a fúzy belely sa mu od sňahu. Rozkážuc kočišovi, aby obišiel dom a zastal pred zadným vchodom, otriasol so seba sňah, vystúpil zo saní a rovno šiel do prednej siene, kde čakala ho celá rodina.

Nemožno bolo nezbadať, ako, bozkávajúc deti, súčasne zamieňal si so ženou a sestrou akési tajnostné pohľady. Nemožno bolo taktiež nezbadať zvláštné oduševnenie na tvárach detí; že mohly videť otca, už to bola radosť; okrem toho očká sliedily za každým jeho pohybom. Jasná vec: čakaly niečo, myslely si: hľa, hľa, v tomto okamžení, hneď vyjaví sa všetko; no zvedavosť ich nebola uspokojená; pritom všetkom ona neprestala; od toho okamženia, ako otec a matka vošli do kabinetu, až kým nebolo treba ísť spať, ony nemaly posedenia. Zakaždým, keď v korridore ozvaly sa kroky a čosi prenášali zo zadných izieb do kabinetu, všetky živo počúvaly, začínaly skákať a razom, bez všetkej viditeľnej príčiny, hodily sa bozkávať tetu Oľu.

Na druhý deň zvedavosť vzrástla ešte preto, že dvere kabinetu a veľkej stolovej boly zamknuté. Mnoho bolo treba trpelivosti, aby ich udržali v pokoji; nestačila Oľga Petrovna posadiť jedno, keď už druhé kradlo sa k dverám, usilujúc sa načúvať a nazreť do kľúčovej dierky.

U Kirsanovcov Štedrý večer býval veľkou slávnosťou. Týždňom vopred Ivan Petrovič odchodil obyčajne do guberského mesta nakúpiť vecí pre vianočný stromček, a veru zakaždým prestúpil hranice toho programmu, ktorý popredku sostavoval spoločne so ženou a sestrou. „Nehnevajte sa, čo robiť, — srdce nie kameň!“ hovoril smejúc sa, keď obe vchodily do kabinetu, kde všetky stoly, diván, stoličky boly zakladené darmi pre deti, čeľaď, sedliackych chlapcov a dievčatá, vyznačivších sa v škole sestrinej.

V deň stromčeka, k šiestej hodine večer, ťažko bolo prejsť cez tlupu čeľade, dievčat a chlapcov, tisnuvších sa v sieni a v dvoch súsediacich s ňou izbách. Na predok postavila sa Oľga Petrovna so svojím chovancom a chovaniciami, a tam vždy možno bolo videť i starú Prokofievnu s Kaťou na rukách.

Uprostred zdržiavaného šepotu a netrpelivého šuchotu nohami, razom ozvaly sa tri cvendžiace údery na medenú táčňu, dvere do stolovej otvorily sa do korán, — a stromček ukázal sa v celom svojom blesku, s množstvom zažatých sviec, s kvetovými lampičkami, striebornými nitkami, padajúcimi shora nadol, pozlátenými orechami a medovníkmi všetkých možných foriem, cukrovinkami a darmi, rozloženými na niekoľkých stoloch.

Zdržiavaný šepot zmenil sa v hovor podivenia a zástup val[illegible] sa do stolovej, obstupujúc stromček celými radmi oduševnen[illegible] radostných tvárí...

VIII.

Skoro po Novom roku prišiel list z Petrohradu od sestry Alexandry Vasilievny.

„Píšem vám napochytre, drahí priatelia,“ začínala, „píšem, aby ste sa radovali spolu s nami: k Novému roku môj Paul dostal konečne rád! Môžete si myslet, v akom sme všetci vytržení! On tak dávno žiadal si to; koľko ráz obišli ho tak nespravedlive! Ale to ešte nie je všetko: pamätáš, pred trimi rokmi, ako mu bolo ťažko, a veru s ním i mne, keď k vôli činu, musel sa rozlúčiť s uniformou komorného panoša. Teraz oba sme sa potešili: Paulovi otvorila sa nádeja stať sa komorným a mne teda nastáva mať prístup k dvoru (no dosiaľ je to ešte tajnosť). Všetko toto ďakujeme novému nášmu náčelníkovi. Ja jednoducho nazvala by som ho „dušičkou“, ako nazývali sme v inštitúte milých učiteľov, — keby také pomenovanie neznelo akosi detsky. Môj Paul je nad ním vo vytržení: milý, prívetivý, ľúbezný! Služba pritom u neho je najľahšia; hlavne žiada sa netrápiť ho podrobnosťami; u neho to už tak ide, a zakaždým, keď kto príde s referátom, sekretár alebo dežúrny úradník popredku upozorňuje, že treba podať v krátkych slovách podstatu veci, bez trápenia podrobnosťami. Ja to zcela schvaľujem; pravdepodobne i muž tvoj, ako človek praktický, bude mojej mienky; ono je i pochopiteľno: um administrátora, neobťažovaný malichernosťami — zachová svoju sviežosť, jasnejšie vidí podstatu veci: čo týka sa však podriadených — ich práca a služba v značnejšej miere obľahčuje sa. Ja trochu sklamala som sa v jeho žene; od tých čias, ako môj Paul slúži u jej muža, v jej pomere oproti mne cítiť odtienok čohosi protektorského, — slovom, krčí nosom a vypína sa; ja zachovávam diplomatický spôsob: neukážem jej tvár a som milá, ako prv; no príde čas, my skvitujeme sa! Zimu strávili sme, krúťac sa ustavične v akomsi kruhu: ráno dobročinné výbory (v jednom vyvolili ma za predsedníčku, v dvoch druhých som len členom), lacné stoly (som pri dvoch); od štvrtej hodiny návštevy; večerom obed alebo bál! Bolo veľmi veselo, no oba sme úžasne ustali. Doktor radí mi istotne ísť na leto do Franzensbadu; môjho Paula posielajú do Vichy. Deti, ďakovať Bohu, sú zdravé. Koko, bohužiaľ, je lenivý a neprešiel do druhej klassy; ale to preto, že niekto nabil mu do hlavy, aby nechal gymnásium, prešiel do kavalerijského učilišťa a potom vstúpil do gardy. My mysleli sme dať ho po skončení kursu do kancellárie ministerstva inostranných diel a s pomocou istej protekcie otvoriť mu cestu k diplomatickej karriére, — on nechce ani počuť; jemu už teraz marí sa husársky pluk, kde slúžili jeho dvaja strýkovia a starý otec. Na Vianoce chceli sme spraviť stromček, ale spierali sa nám oba, prosiac si miesto toho peniaze. Ako vidíš, deti sú teraz praktičné, nedajú sa zahanbiť dospelým. Ach,

ie peniaze, peniaze!... Ktože by ich nepotreboval? Ku koncu oka bolo nám veľmi ťažko; biedny môj Paul musel sa obrátiť k Dvorianskej banke a založiť našu Budilovku. Hovoria, že veľmi výhodne; prichodí platiť na rok akýsi chatrný procent, kdežto kapitál ostane celý a možno ho vynaložiť s veľkým úžitkom. Vy všetci, pravda, budete nás za to haniť, tvoj muž zvláštne... Ale odsudzovať je veľmi ľahko; inak by ste hovorili, keby ste probovali žiť v Petrohrade naším životom..."

— Bože ma chráň! ozval sa Ivan Petrovič, ešte sa i prežehnal.

— Mňa tiež! hovorila Alexandra Vasilievna.

— Mňa ani nespytujte sa! zavŕšila Oľga Petrovna.

HLAVA ŠTVRTÁ.

Гонимы вешними лучами,
Съ окрестныхъ горъ уже снѣга
Сбѣжали мутными ручьями
На потопленные луга.
Улыбкой ясною природа
Сквозъ сонъ встрѣчаетъ утро года,
Синѣя блещутъ небеса.

Пушкинъ.

Заодно съ весной
Пробуждаются
Ихъ завѣтныя
Думы мирныя.

Кольцовъ.

I.

V marci prišiel z Petrohradu nový list.

„Milá Aléxandrine, — z novín už iste viete, že náš minister musel neočakávane opustiť ministerstvo a dostal nové miesto. Ale neznáte hlavnú novinu; my sami dozvedeli sme sa o nej len pred štyrmi dňami: ministerstvo bude spravovať predošlý náčelník Paulov, — ten istý, s ktorým musel sa rozlúčiť, keď zbadal v ňom zjavnú nepriazeň. Po tom, čo stalo sa medzi nimi, Paul nemôže ďalej slúžiť v tom ministerstve. Čo bude ďalej, — nevieme; dosiaľ je veľmi ťažko. Všetko to v takej miere rozčulilo môjho biedneho Paula, že prechorel a teraz leží v posteli. Celé tieto dni ja ozaj nevychodila som z koča; lietam po meste, usilujúc sa prehovoriť s tým i druhým zo známych vplyvných ľudí, ktorých vždy tak ťažko najsť, keď ich potrebuješ, — usilujem sa zvedieť ich mienku, nakloniť ich nám, — slovom, pripraviť nakoľko možno priaznive pôdu pre budúcnosť. A všetko toto, milá moja, treba robiť s takou tvárou, ako by si sa cítila úplne spokojnou, až veselou, ako by si prišla na návštevu a rozprávať zábavnú anekdotu. Rolla slzavej, znepokojenej prositeľnice hneď zkazí celú vec. Tu, viac alebo menej, každý prosí o niečo a vplyvné osobnosti k tomu tak privykly, že prosieb ani nevšímajú si, — len snáď v tých prípadoch, keď týka

sa blízkej rodiny alebo postranných, ktorým však výhodno je zavdačiť sa. S tejto strany je Petrohrad úžasný! Tu môžu byť šťastliví iba filosofi, ktorí tvrdia, že oni ničoho nepotrebujú, lebo že sú bohatí, ktorí krem toho nemajú ani samolúbosti, ani ambície, nútiacej hľadať známe postavenie v službe preto, že by mohol mať známe postavenie v spoločnosti. Iste, tak alebo ináče, — môj Paul musí mať nejaké miesto; to je nevyhnutné tak pre nás, ako pre deti; bez toho nám skoro nebude dochodiť a z čoho vychovávať deti. K nášmu takémuto položeniu prispela ešte domášna nepríjemnosť: Koko, pri svojej dobrodušnosti, bol strhnutý niekoľkými priateľmi, ktorí schádzavali sa po večeroch v akejsi reštaurácii, — biedny môj chlapec, obávajúc sa zarmútiť mňa a otca, neodhodlal sa rovno povedať nám, že urobil malinký dlh; z nezkúsenosti, dal dlžobný úpis akémusi šudierovi; prešly tri mesiace, — platiť nebolo čím; Koko, z dôverčivosti, dal druhý úpis; takým činom z päťdesiatich rubľov spravilo sa dvesto, ktoré bolo treba hneď zaplatiť, aby o celej tejto historii nezvedelo predstavenstvo. Toto všetko, ty pochopíš, prispelo k zkazeniu zdravia môjho Paula i môjho vlastného. Meri začína nám byť útechou; bľadosť jej prešla; rastie, vystiera sa a sľubuje byť peknou... Ale počujem, cengajú... Doktor k mužovi; návšteva, vyznávam, veľmi nepríjemná; dlžni sme mu za dvadsať návštev a budeme museť prosiť, aby ešte čakal. S Bohom, bozkávam všetkých. — Nadine.“

II.

Po prečítaní tohoto listu bolo treba dlho potešovať Alexandru Vasilievnu. V tom výdatne pomáhala bratovi Olga Petrovna, milujúca natoľko svoju zolvicu, nakoľko bola ľahostajná oproti biede petrohradskej rodiny. Ivan Petrovič dotyčne nich bol tej mienky, čo sestra, — ale on mal menej času nimi sa zaoberať a v myšlienkach prenášať sa do Petrohradu. Celý bol zaujatý inými, bližšími interessmi.

Na prvom mieste bol mlyn. V celku hať vyšla drahšie, než si myslel. Zabíjali nové koly, kameň na opevnenie brehov lámali zpod sňahu a vozili z ďalekej žľabiny, návoz na hrádzu dovážali z dediny, dosky z mesta. Starostí bola plná hlava. Ivan Petrovič svobodnejšie vydýchol, keď po prvý raz pustená bola voda a tri kolesá družno začaly sa krútiť, obhadzujúc sivou penou boky mlynského ambára. Do cela uspokojil sa len v posledné dni marca, keď rieka preborila ľad, hať vydržala jeho nápor, rozhádžuc ho spolu s vodou po brehoch riečky, a konečne, keď voda vstúpila medzi svoje brehy.

Jedno nepodarilo sa mu: zachvátený v čas nočnej povodne udatnosťou tovariša Filippa, zaujatý potom, pri robote, jeho obratnosťou a ostrovtipnosťou, — bol si umienil premeniť mlynára a posadiť na jeho miesto Filippa. Ďalšie pozorovanie presvedčilo Ivana Petroviča, že je nevyhnutno zriecť sa takého úmyslu. Na Filippa nebolo možnosti spoľahnúť sa; robil on výborne, hovoril veľmi rozsudno; ale bolo mu len dostať plácu — hneď zmizol kamsi, ztratil

sa niekedy na celý týždeň, a vrátil sa vždy otrhaný, často s rozbitým okom. Ivan Petrovič usiloval sa všelijako priviesť ho k rozumu, posielal k žene a sestre, ktoré tiež hľadely ho napomínať; Filipp zakaždým v slzách sa kajal, klaňal sa, ďakoval, no ako prvý raz dostal peniaze, už ztratil sa zase, že bolo treba ho hľadať. Nepozostávalo inšie, ako poľutovať a beznádejne hodiť rukou.

III.

Treba uznať i to: Kirsanov menej než kedykoľvek mal teraz stihu pribaviť sa pri jednom predmete.

Blížil sa apríl; spolu s ním jedna za druhou prichodily nové starosti. Dosiaľ nebolo príčiny príliš znepokojovať sa; naopak, — všetko, kamkoľvek obrátily sa oči, muselo tešiť účinlivého hospodára. Po všetkých honoch, obrátených k slncu, rovným, vlnistým obrusom zelenela sa ozimina; na druhých honoch, tam, kde pôda dvíhala sa kopcom, začínala štetinami vzchodiť nová trávka; sňah ostával len v lesoch, žľabinách a ešte kde-tu na medziach; zohrievaný od vrchu marcovým slncom, od spodku trovený zemou, všade sa usádzal, prepúšťajúc čierne zaschnuté steblá minuloročných rastlín; v kyprom, prežratom sňahu, okolo každého stebla, možno bolo už zbadať pusté priestranstvo, ktorým prechodil vozduch podhriatej zemi. Na lúkach, po brehu riečky našly sa ešte ľadové hrudy, no bolo treba len dotknúť sa ich, rozsypaly sa v cvendžiace mokré ihly. V noci a na svite bolo ešte chladno: zem stydla, sňah svieral sa, voda v koľajach pokrývala sa tenkými čipkami ľadu. No vychodilo slnce — a všetko ožívalo: koľaje obrátily sa v potôčky; sňah viditeľne robil sa dierkavým, topil sa, množiac čierne punkty, nad ktorými spievaly už škovránky, a po nich, po tých stopených miestach, vážne prechádzal sa havran, prvý vták v zboží. Včasný návrat vtáctva zvestoval teplú, príjemnú jar.

IV.

Ráno Zvestovania Panny Márie bolo obzvláštne veľkolepé.

Ivan Petrovič nezdržal sa a už na svite vyšiel z domu. Slnce vychodilo na čistom, bezoblačnom nebi; už hrialo, napriek rannej dobe. Nedôverujúc teplote, cítenej na líci, Ivan Petrovič niekoľko ráz vyhrnul si rukáv a vystavil holú ruku na vozduch; ale i na ruku vialo mu tou istou mäkkou teplotou. Pošiel ďalej po dedine. Pred najbližším domom našiel starca, rokami obeleného, len v košeli. Zacloniac si dlaňou oči, starec pozeral na východ.

— Čo, brat Demian, krásny deň na sviatok! zvolal Ivan Petrovič.

— Veru, báťuška, požehnal Pán Boh... Treba pomýšľať na oranie!...

V súsedných domoch otvorenými vráty bolo možno videť druhých starcov okolo brány a pluhu. Na výhone, za ohradou, bolo

počuť bľačanie oviec a bučanie kráv, večer vypustených na slobodné povetrie, na sviežu trávu.

Ivan Petrovič vyšiel do poľa, nevediac ani sám, prečo cítil dnes takú zvláštnu radosť. Obišiel dve polia; vnímavo poprezeral na jednom oziminu, na druhom presvedčil sa, nakoľko zem udržala nohu a dovoľovala začať orbu. Sberal sa prejsť v tretie pole, no pozrel na slnce a sotva mohol uveriť, že tak nespozorovane skoro prešiel čas.

Už bolo desať hodín predpoludním. Chcejúc si skrátiť cestu k domu, pobral sa poza dedinu. Onedlho vošiel na svoj dvor.

V.

Pred bránou uvidel ženu, sestru, starú Prokofievnu, dve slúžobné, deti a medzi nimi skácajúceho a štekajúceho Miľušu. Všetkých tesno obstúpila hromada sedliackych dievčat a chlapcov. Slúžobné držaly v rukách sitá s pečenými z cesta škovránkami, ktorým, pre väčšiu podobnosť, do očí a zobáka votknuté boly zrná ovsa. Alexandra Vasilievna a jej zolvica delily ich sedliackym deťom, pričom ňaňa, držiaca na jednej ruke Kaťu, vystrela každý raz na vozduch slobodnú ruku a vyvolávala tenunkým, trasúcim sa hlasom:

— Škovránky priletely!... Škovránky priletely, — vesnu priniesly!...

— Vyvolávanie zamĺklo len vtedy, keď v sitách neostalo už škovránkov a sedliacke deti začaly sa rozchádzať.

— Kde si bol tak dlho? obrátila sa Alexandra Vasilievna k mužovi, akonáhle sblížil sa k bráne a deti utekaly mu v ústrety. — Dávno ťa čakáme... Bez teba deti nijako nechcely...

— Čo ste ešte vymysleli?... Čo je to?... dobrodušne opakoval Ivan Petrovič, stavajúc sa, ako by nevedel, čo je vo veci, no zároveň ponáhľajúc sa do domu, predbehnutý deťmi a Miľušom, ktorého akosi nechcel teraz odohnať.

Všetci šli do kabinetu. Ten vychodil v uhol; dve okná hľadely do záhrady, kde černely sa vlažné pne lipovej alleji a pod nimi bolo vidno ešte kde-tu sňah. Z dvúch druhých okien otváral sa známy už výhľad na cestu, breh riečky s vyvyšujúcimi sa nad ňou vŕbami; za nimi tiahly sa lúky, ďalej spúšťaly sa stráne, miestami pokryté lesom — dosiaľ ešte sivým.

Na dva kroky od prvého okna postavený bol stôl; na ňom skvela sa veľká misa, ručná metlička, kliešte, dláto, mlatok, klince; strapce papierov, kúsky cementu, ktorými zalepené boly na zimu rámy okna, — povaľovaly sa vedľa na dlážke. Operácia otvorenia v dome prvého okna na povetrie, ako vidno, bola už prihotovená; dokončiť ju, takým spôsobom ako každý rok, čakali len Ivana Petroviča.

Celú túto vec, dľa pravidla dávno ustanoveného, ponechávalo sa spravovať starej ňane; ona dokazovala pri nej veľkú horlivosť. Tak i teraz bolo; nikoho nepripúšťajúc pomôcť jej vydvihnúť zahrdzavenú závorku, ona sama chcela sa potrápiť nad ňou; závorka

konečne podala sa, zaškrípla a jedno krýdlo okna otvorilo sa. Otvorenie druhého krýdla potrebovalo ešte viac času; po prvé prekážaly deti; v netrpelivosti svojej tisly sa napred, tlačily starú ňaňu, obťažujúc jej pohyby; po druhé bolo treba predovšetkým pozorne posmetať na misu piesok s papierovými nálepkami.

Keď chvíľku ešte ponaťahovala sa, Prokofievna prehovorila: „Bože, požehnaj!“ prežehnala sa, oprela dlane do rámov, — krýdlo razom sa otvorilo a do izby ako vlna vovalilo sa jarné, zohriate slncom povetrie. Uvítali ho oduševneným krikom. Tu už nikoho nebolo možno zadržať, — ani len múdru najstaršiu Soňu; Serežu, „budúceho roľníka“, a Lizu — ani myslet; Alexandre Vasilievne bolo treba vziať skorej na ruky Kaťu, aby ju nestrčili spolu s Prokofievnou, ktorej v súre čepec mykol sa nabok; každý tisol sa napred, každý chcel byť prvým, aby potom mohol sa pochváliť, že on bol prvý pri okne.

Ostatne, v tom okamžení nikomu zo starších nenapadlo zdržiavať oduševnenie detí. Každému akosi mäkko bolo na srdci; každému bolo tak dobre, že nemohol hatiť prejavovanie radostného citu.

A skutočne, prečo by boli jedni neprejavovali svoje oduševnenie, druhí necítili radosť, keď všetko dookola hľadelo tak radostne, tak veselo! Keď všetko, čo bolo na očiach, skvelo sa a hovelo si, zachvátené trblietavým bleskom!

Ľahko dýchalo sa v povetrí, prinášajúcom zápach zohriatej zeme; nad ňou, bez napnutia sluchu, bolo počuť, ako sladko leje sa spev škovránkov; riečka blyšťala sa ako zrkadlo; za ňou, na zelenajúcich sa lúkach, belely sa kŕdle gagotajúcich husí; bližšie — štebotaly vrabce, ustarostene preletujúc so slámkou v zobáčku; donášalo sa oddialené žblnkotanie potôčkov, kotúľajúcich po kopcoch ostatky snahu. Všetko trepotalo oduševnením, všetko dookola ako by otváralo oči a, veselo obzerajúc sa, ťahalo sa k slncu, navracajúcemu život.

Na zemi, vo vzduchu, na samom nebi vznášalo sa akési výskanie, čosi radostného a sviatočného...

A sviatok bol i v duši tých, čo stáli teraz u otvoreného okna. Jedni radovali sa mu bez rozvažovania, druhých tešilo, že otvára sa im v duši priestor pre šťastlivé nádeje a sny...

Prelož. *J. Š.*

Tak sám a sám...

Tak sám a sám! to srdce čuduje sa
a nevoľno mu u mňa bývať;
ja nechtiac svadu, ani zívať,
zalietam pred výčitkou v skrýšu lesa.
Tak sám a sám!

Les dá, čo život skúpy nežičieva:
i srdcu slasť i balsam duši,
tu rana celie, žalosť čuši.
Však čo to za hlas, azdaj sa už stmieva?
Tak sám a sám!

Hľa, jedľa si už pieseň zaspievala,
s ňou jedle-sestry pospevujú,
o láske zlatú bájku snujú;
aj na mňa bájka jedlíc pamätala:
Tak sám a sám!

Dve hrdličky si v hniezde hrkútajú
o vernej lásky večnom máji,
drozd, stehlik nôti — dych sa tají —,
dosť bolo, do videnia, milý háju!
Tak sám a sám!

Tak sám a sám! nuž srdce, čo ťa mýli,
veď nemáš pritom žiadnej škody?
Snáď svetskejšie si žiadaš hody?
Mlč! dobre je tak v krátkej žitia chvíli . . .
Tak sám a sám!

Somol

Baníctvo.

Napísal *Pavel Križko.*

(Dokončenie.)

Iné, jednotlivé čiastky z bane označujúce slová slovenské n
mi známe a tak ani nemôžem o nich na tento čas hovoriť; no v
by mi bolo divno, keby Slovák vskutku nemal znať a mať
vlastné názvy napríklad pre štolňu, first, ulm, sohle, feldort a
dobné veci, bez ktorých nemohly byť žiadne bane, kadenáhle l
buď hlbšie do skalísk, buď z jamy v bok robiť začali za n
nielen kolmo dolu, ale i v najrozličnejších smeroch sa hnali.
máme-li vskutku slovenských alebo vôbec slovanských samorastl
a nie v najnovších časiech snáď utvorených výrazov [1]) pre t
pochopy, teda je táto okolnosť dôkazom, že naši predkovia baň
jamu ešte neboli opustili, keď im došlí Nemci vyrvali baníctvo z
Ohľadom terminologie pre rozličné odrody baňských prác nu
mi poznamenať, že neznám výlučne iba na baňské výkony vzťa

[1]) Pre Maďarov spísal Anton Péch asi pred 15. rokmi osobitnú baň
terminologiu, no následok toho je, že sa v nej rodení Maďari nevyznajú. Dr
takí páni, a to prosím professori, boli prinútení mňa požiadať, abych im
Maďarom — ja Slovák vysvetlil maďarské banícke výrazy *csille* a *mara*. Je
vývin a či zkaza reči?

júce sa slovenské výrazy; všetky druhy baňských prác označuje slovenský baník buď slovmi tie isté práce i v obecnom živote označujúcimi, buďže si pomáha slavisovanými nemeckými výrazmi. No i na tomto poli panuje rozdielnosť v predstavách a pochopoch o baňských prácach medzi Slovákmi a Nemcami. Slovák baňu *kope* a v nej rudu *láme*, Nemec naproti tomu baňu *stavia* (bauen) a prácu okolo lomenia skál a dobývania rudy zove *odstavom* (abbau); Slovák vybraté prázdniny *zakladá* (= zapĺňa) a *zasýpa* a Nemec ich *presádza* (versetzen); baníctvom zaoberajúci sa človek je Slovákovi *baník* a Nemcovi *häuer* (= kopáč; srovnaj *haue* = motyka = maď. *kapa*) alebo novšie *bergmann* (= vrchomuž) atď.

Pochop o hlbokých dierach do zeme a prázdninách pod zemou mali a znali už naši pradávni predkovia, lebo nejedna prostonárodná povesť slovenská rozpráva, ako prišiel jej hrdina do hôr a tam na lúku, kde bola prostopadná hlboká diera, ktorou ho sviedol obyčajne loktibrada[1]) do podzemských svetov. Keby také diery čiže jamy a podzemské prázdniny neboly v skutočnosti jestvovaly už v tých časiech, keď povstávaly a rodily sa naše slovenské povesti, veru že by ani pochop o nich nebol býval možným.[2]) A ktože by v tom nevidel vyobrazené baníctvo? Veď pritom nechybuje ani loktibrada = permóník, tento starobylý strašiak pre baníkov u všetkých národov a vekov.

Napokon, aby sme baňskú terminologiu zavŕšili, bolo by nám ešte treba prezreť aspoň zbežne i slovenské názvy baníckych nástrojov. No na tomto poli budeme s prácou veľmi chytro hotoví.

Prvý a najstarší nástroj, ktorí ľudia a istotne i naši dávni pradedovia ku baňskej práci, totiž k odlomeniu kusu rudy upotrebili, bol istotne kus tvrdého kameňa, alebo — predpokladajúc u nich už o voľačo vyššiu vzdelanosť a obratnosť — kamenný mlatok čiže kladivo. Takýmto nástrojom museli si zhotoviť lepší mlatok z rudy, poťažne z kovu z nej dorobeného, z mede. Častejšia baňská práca a vždy väčšie a väčšie zkúsenosti naučily ich hotoviť i kliny, ktorými nadštiepnuté skaly a rudy ľahšie lámali.[3]) Konečne prišli i na to, že oheň skalu mrví a robí mäkšou i ku lámaniu príhodnejšou. A tu už potom vyzbrojení mlatkom a klinom a podporovaní ohňom borili sa s rúdnymi žilami a nectnou skalou za celé dlhé tisícročia, kým im neprišiel pred neúplnými 500 rokmi pušný prach na pomoc, ktorý urobil potrebnými baníkom i nebožec a iné nástroje. My teda po práve a pravde ani nemôžeme hľadať u starobylých baníkov viac, než mlatok a klin, leda ku tomu snáď i korytko alebo inú, no nie výlučne baňskú nádobu, v ktorej rudu a nectnú skalu z bane vynášali, alebo vyťahovali.

Baňa, *ruda*, *nectná skala*, *jama* (v smysle šachta) sú rýdzo slovenské slová a technické výrazy, nemajúce s nemeckými, tie

---

[1]) Srovnaj nemecké *permónik* = *bergmännchen*, známe každému baníkovi.

[2]) Ale, pravdepodobne, dokáže sa, že tieto povesti slovenské nie sú starobylé. Red.

[3]) Baníckym odznakom je až podnes *kladivo a klin* = *schlägel und eisen*, staby na dôkaz, že tieto nástroje boly najsamnajprvšími nástrojmi baníckymi.

isté veci označujúcimi výrazmi, nič spoločného, a tým samým dokazujú a svedčia, že sa Slováci s banictvom neobznámili kroz Nemcov, ale že sa tento priemysel samostatne zrodil a vyvinul u našich pradávnych pradedov.

Ešte v jasnejšom svetle predstavujú túto skutočnosť kovy a hlavných kovov názvy.

Už sám výraz *kov*, v nemčine *metall*, v latine *metallum* a v gréčtine μέταλλον je rýdzo slovenským slovom a jeho počiatok patrí istotne pradávnej minulosti. Sloveso *kovať*, alebo — ako ho slovenský ľud obyčajne vyslovuje — *kuvať*, latinský totožný výraz *cudere* a litvínsky *kauti* majú zaiste spoločný kmen *kov*, *kuv*, *cu* (= ku, kou) a *kau*[1]) a tento spoločný kmen svedčí jasne, že alebo povstal už v tej dobe, keď slovansko-litvínske a latinské kmeny tvorily ešte jeden jediný národ a sťa taký mal i jednu jedinú reč spoločnú, alebo že kuvať (cu-d-ere), kovať naučili sa buďto Latíni od Slovanov, buďže naopak, a prejali od svojich učiteľov s kováčskym umením i výraz túto prácu označujúci. A i jeden i druhý tento prípad stať sa mohol iba vo veľmi dávnej minulosti.

Grécky výraz *metallon* a dľa neho utvorený latinský *metallum* neoznačoval pôvodne to isté, čo naše slovo *kov*, ale baňu[2]) a zločinci „ad metalla condemnati“ neboli odsúdení ku „kovom“, ale ku „baňským prácam“. Ešte u Herodota, živšieho v V. storočí pred Kristom Pánom, kde sa slovo μέταλλον po prvý raz vyskytuje, znamená výlučne baňu. Len v časiech o veľa pozdejších zamenili Gréci a Rimania smysel tohoto slova a preniesli ho na to, čo sa z bane dobýva, totiž na kov, utvorivši si pre baňu nové výrazy. Že Nemci, prijavší od Rimanov pochop o kove, prijali spolu s ním i latinské slovo *metall*, to netreba, tuším, dokazovať, a ponevač u nich toto slovo nikdy neznamenalo, ako u Grékov a Rimanov, baňu, teda je táto okolnosť jasným dôkazom toho, že sa ho Nemci len v tej dobe znať naučili, keď už bolo ztratilo svoj pôvodný význam v latinskej reči, čo stalo sa v dobe pomerne dosť pozdnej.

O Slovanoch a Slovákoch by snáď mohol niekto myslieť, že nie od nich latinské národy, ale naopak že oni od týchto prejali kmen *kov*, lebo veď je pieseň o inferiorite slovanského plemena už veľmi stará a tak rozšírená, že i najmnožší Slovania jej veria a takmer za nemožné považujú, aby Slovania okrem veľkej čiastky z reči vôbec mohli mať niečoho svojerodného takého, čo by iné indoevropské plemená a národy pred nimi už neboli mali a znali; považime-li však, že pre náš pochop *kov* latinská reč nemá iného výrazu, ako *aes* alebo novšie *metallum*, pre náš výraz *kováč* že upotrebuje slovo *faber* a pre *podkovu*, *okovy* a podobné výrazy tiež všetko také slová, ktorým neslúži za základ kmen *kov* = *cu*, ale celkom iné kmeny, teda sotva budeme môcť rozumne tvrdiť, že by kmen *kov* bol skôr latinským, ako slovenským a vôbec slovanským, a tak teda že by ho boly slovanské národy od latinských národov

---

[1]) I nemecké *hau*-en patrí snáď do tejto rodiny.
[2]) Schrader, str. 220.

rejali. Výlučne v slovách *kovať*, *kuvať*, latinsky *cu-d-ere*, a *nákova*, atinsky *in-cu-s*, sú kmeny *kov*, *kuv* a *cu* (= *ku*) totožné.

Z pôvodného slovesa *kovať*, *kuvať* (nemecky *schmieden*), totiž ovy obrábať a pristrájať ku rozličným potrebám, povstaly slová *ov* a *kováč* (nemecky *schmied*), totiž ten, ktorý zaoberá sa preábaním kovov, i *nákova* (latinsky *incus*, nemecky *amboss*), totiž krem kladiva hlavný nástroj, na ňomžto sa kovy ku všemožným ičelom už od akživa prerábaly. O iných, z tohože kmenu utvoreých slovách tu hovoriť bolo by zbytočnou vecou.

O kováčovi a jeho význame u starodávnych národov píše Schrader[1]) obšírne a veľmi zaujímave; pravda, že mu je kováč, ko si ho drievni Slovania predstavovali, o veľa menej známym, ež jeho súdruh u Nemcov, Grékov, Keltov, Rimanov a u iranoerských a indických národov, alebo i u Semitov, preto i jeho náče chvály hodná práca je v tomto ohlade až príliš neúplnou. No Slovania sami sa ešte nestarali, aby svojho starodávneho kováča ak, ako sa patrí, svetu predstavili, nie je teda div, že ho Nemec akmer mlčaním pominul. A slovanský kováč by veru zaslúžil, aby eho starobylá osobnosť bola i terajším Slovanom i ich potomkom a základe kritického preštudovania prostonárodných povestí a rečového materiálu, naň sa vzťahujúceho, nakoľko len možno vypuklo predstavená, lebo bol a je pre Slovanstvo a jeho drievne kultúrne pomery nie menej dôležitým, než bol v Písme svätom spomínaný Tubalkain pre národy semitické. Slovenský Valivrch a Miesiželezo[2]) sú akiste personifikáciami drievneho slovenského baníka a kováča a im v povesťach pripisované vlastnosi a činy ukaujú nám v istej miere, aké mali naši drievni predkovia názory a pochopy o baníkoch a kováčoch i o ich práci. I bežné rečové podobenstvá „kuje, alebo snuje pikle“, „kuje, alebo snuje dač zlého“ sú výplodmi prostonárodných názorov o kováčoch (a tkáčoch) a svedčia tiež, že drievny kováč a jeho umenie budily zvláštnu a mimoriadnu pozornosť u súvekých ľudí v Slovanstve práve tak, ako i u iných národov.

Pozoruhodné je, že Slováci a Slovania zovú kováčom iba toho remeselníka, ktorý sa zabýva obrábaním železa, kdežto Nemci slovo *schmied* i o iných, prerábaním kovov zaoberajúcich sa ľuďoch upotrebúvajú a nášho kováča jednoducho *schmied*, zlatníka *goldschmied*, kotlára a vôbec medené veci zhotovujúceho človeka *kupferschmied*[3]), dorábateľa železných a oceľových nástrojov *zeugschmied*-om zovú. Či je toto nie snáď poukázaním, že naši predkovia prvotne železo nezvali železom, ale kovom? Veď by to konečne nebolo nič nemožného a bezpríkladného. Hľa, i latinské slovo *aes* vyznamenávalo pôvodne iba meď a pozdejšie užívali ho i v tom smysle, ako my teraz kov. Ak by tomu skutočne tak byť malo, teda by z toho bolo vidať, že pri obrábaní mede ešte nebolo známe

[1]) Vidz spomenuté jeho dielo, str. 223—238.

[2]) Vidz Skultétyho a Dobšinského Slovenské Povesti. Rožňava 1858, str. 87 a nasl.

[3]) Spracovaním mede zabývajúcich sa ľudí zvali naši predkovia *meďarmi*. Vidz Schraderov spis, str. 224.

kovanie, lež iba liatie. No táto otázka vyžaduje hlbšie štúdium [redacted] i poneváč nášho predmetu netýka sa v tej miere, aby sme ju mus[redacted] i úplne vyčerpať, ponecháme jej rozlúštenie budúcnosti. Pri kováčo [redacted] v si však ešte dobre zapamätáme, že i jeho názov (kováč) i náz[redacted] n jeho nástroja (nákova, kovadlina) nemá nič spoločného s nemecký[redacted] e „schmiedom“ a jeho totožným nástrojom „ambossom“, aby sm[redacted] i z týchto názvov videli, že ich naši pradedovia od Nemcov n[redacted] prejali [1]).

O Kvádoch už bola zmienka; tu teda bude dosť, keď sa roz[redacted] o pomenieme, že dľa môjho skromného náhľadu i ich meno patrí d[redacted] kov-nej slovnej rodiny.

Obráťme teraz už svoju pozornosť na slovenské názvy pojedi[redacted] i- ných kovov, aby sme videli, či a nakoľko sú tieto rýdzimi, čist[redacted] o slovanskými, alebo či ich prejali naši predkovia od iných a ktorýc[redacted] h národov [2]).

A tu si obzreme predne zlato.

Zlato je, ako známe všetci veľmi dobre, žltej farby, lesklý [redacted] a teraz medzi všetkými najdrahší kov. Poprední slovozpytci tvrdia [redacted] a, že jeho názov utvorili naši pradedovia na základe jeho zvláštnej [redacted] j, žltej barvy [3]) a tak teda že výraz zlato znamená doslovne *žltý kov* [redacted] r. I nemecké slovo *gold* (= zlato) má stáť v tom istom pomere ku [redacted] u slovu *gelb* (= žltý). V latinskej reči znie tento názov *aurum*, v gré[redacted] - ckej χρυσός, v irano-indických rečiach a síce v knihách Veda zva[redacted] - ných *híranya* a v knihe Zendavesta *zaranya* [4]).

Ako vídať z týchto rozličných slov, nebolo zlato indoevropským [redacted] n národom vtedy ešte známe, keď tvorili jeden jediný spoločný pra[redacted]

---

[1]) O nákove píše dr. Fr. Pastrnek: „Německé „amboss“ znamená totéž jako „nakov, nakovalo“ atd. i povstalo z ana-bôz, ane-bôz; časoslovo bôzan, bôzen = schlagen, stossen. Tak i latinské incus jest utvořeno: in-cud-s.“

[2]) Bohdan Erben píše o tomto v svojom diele „Kovy pravěku“, Praha 1891, str. 5: „Zvláštní pozornosti zasluhuje, že jména kovů ve všech jazycích slovanských jsou stejná a zcela původní, z čehož soudí se, že Slované dříve, než se v různé národy rozdělili, kovy znali a nástrojů kovových upotřebovali.“ A tej istej mienky bol i J. Erazim Vocel.

[3]) Stoj tu doslovne mienka dr. Fr. Pastrnkova o tejto veci. On totiž píše: „Etymologie slov, o nichž je řeč, není tak jasná, jak by se na první pohled zdálo. Slov. zlato vzniklo z *zol-to a kořen jest patrně *zel-, jenž znamená = zelený. Ke kořenu tomu patří zajisté: lat. helus, holus (olus), řecké χλόη, staroind. háriš (zelený, žlutý), starobaktr. zairiš (zelenavý), a také staroirské gel (bílý) a starohornoněm. gelo (žlutý). Indoevr. kořen ghel- a snad ještě původněji gher-. Naše pojmenování toho kovu souvisí tedy předně a nejjistěji s barvou zelenou. Možná však, že i slovo žltý s kořenem dříve uvedeným souvisí. Staroslov. znělo toto slovo původně žьl-tý, pak žlьtý, a povstalo nejspíše z kořenné formy *ghьl-, *ghil-, a ještě původněji *ghl-. Vidíti z toho, že i řecké χρυσός (= chrysos) tak dalece není vzdáleno, neboť indoevr. *r* a *l* původně z jediného *r* vznikly; konečně že i u Ariův názvy zlata jakési podoby s těmito mají. Z těchto etymologií pro dějiny zlata mnoho vybrati není lze; tolik však přece jisté jest, že se Němci od Slovanů zlata znáti nenaučili, a že se to také naopak nestalo.“

[4]) Obšírne pojednáva o týchto veciach O. Schrader v spomenutom diele na str. 239—255, zahrňujúc i všetky semitické a mnohé novšie indoevropské reči.

národ [1]), lebo by ináče boli mali pre tento kov i spoločný názov, ako majú celkom totožné slová pre iné veci a pochopy. Na blízku príbuznosť poukazujú iba výrazy *zlato* a *gold*. Tu by sme teda mohli právom tvrdiť, že Slovania a Nemci, títo odvekí bezprostrední súsedia, alebo súčasne, tvoriac ešte jeden národ, zlato znať sa naučili, alebo tenže kov jeden od druhého spolu s jeho názvom prijali a tenže názov potom svojej mluve že prispôsobili. Mne zdá sa byť tenže poslednejší prípad pravde podobnejším (absolútnej istoty sotva sa podarí niekomu v tomto ohľade voľakedy domakať) a síce preto, že v tých časiech, keď Slovania a Nemci boli ešte jedným národom, o zlate vôbec sotva možno hovoriť u týchto národov, lebo ho ľudia nenašli ani v takzvaných kôlnych stavbách, jestvovavších vo Švajciarsku, Itálii a inde v Europe, ani v jaskynných a iných náleziskách a vrstvách, pochodiacich z dôb predhistorických. A vtedy už boli Slovania od Nemcov dávno oddelení.

Otázka je však, či neboly názvy *zlato* a *gold* i Slovanmi i Nemcami samostatne utvorené tým spôsobom, že i Slovanom i Nemcom zo všetkých vlastností tohoto kovu bila v oči obzvlášte jeho krásna žltá farba sta vlastnosť najzrejmejšia. Utvoreniu takých súrodných výrazov nebola by ani najmenej prekážala sústava ani slovanskej ani nemeckej reči, keďže sú obe tieto sestry dcérami jednej jedinej spoločnej matere a spočívajú obe na totožných základoch.

Nemenej závažnou a k objasneniu predošlej značne prispievajúcou otázkou je i vek, v ktorom sa Slovania a Nemci zlato poznať naučili, lebo ak sa nám podarí rozlúštiť správne túto otázku, nuž budeme môcť s veľkou pravdepodobnosťou, nie-li s úplnou určitosťou dať si odpoveď i na predošlú otázku.

Nuž dobu tú, kedy Slovania alebo Nemci po prvý raz videli zlato, nemožno určiť žiadnym spôsobom. Avšak o dávnovekosti baníctva na zlato v Tatrách svedčia jasno a neodškriepiteľne kremnické bane, siahajúce, nakoľko sú staré práce v nich až posiaľ známe, prinajmenej do tretieho storočia po Kristu Pánu [2]). A že prv, ako tieto bane ľudia otvárať a kopať počali, kremnickí praobyvatelia istotne iba v potoku blyštiaci sa zlatý piesok a potom vo výmoľoch a skalných puklinách alebo vlastne v rúdnych, až na zemské površie vychodivších žilách nachodiaci sa žltý kov svojimi primitívnymi nástrojmi sberali, o tom tiež nemožno pochybovať. Takéto práce však mohly trvať snadno tiež za dlhú dobu. Nesmieme však zabudnúť, že zlato v tých časiech a v týchto krajoch nemalo ani zďaleka tej vážnosti a takej ceny, ako meď alebo železo, poneváč onodobní naši predkovia peniaze ešte neznali a dobytok (lichvu) miesto peňazí pri zámene — kúpach a predajoch upotrebú-

---

[1]) Gr. Krek síce hovorí v „Einleitung in die slav. Literaturgeschichte, 2 Auflage, Graz 1887“, str. 61, že v praárickej dobe „die Kenntniss von Erz (Kupfer) und Silber ist mehr denn wahrscheinlich, jene von Gold ausser Zweifel gestellt“, avšak okrem rečových pamiatok sú i všetky starobylé náleziská v Europe a menovite kôlné stavby vo Švajciarsku a Itálii dôkazmi, že je tento náhľad ohľadom zlata a striebra nie správny.

[2]) Vidz Slov. Pohľady z r. 1892, str. 71.

vali¹) a i preto, že z neho ani zbroje, ani nástroje ku domácej alebo hospodárskej a poťažne pastierskej potrebe hotoviť nemohli, kdežto meď a železo ku tým veciam už upotrebúvali a následkom toho i za vzácnejšie a cennejšie kovy považovali. V tomto súhlasia všetci skúmatelia a znatelia dávno zašlých vekov. Keď však zlato slúžilo iba svojím leskom ku okrasám pre našich praotcov a ich bohov a jeho hľadanie a dôroba boly spojené s nemalými prácami a čím diaľ tým s väčšími námahami, teda je celkom prirodzené, že naši predkovia s otváraním baní na zlato, teda i kremnických (tu zaiste niet ani mede ani železa vo väčšom množstve), veľmi sa neponáhľali a my sotva sa zmýlime, keď určíme najmenej začiatok kresťanskej časomiery za tú dobu, v ktorej Slovania a Slováci zlato už iste znali a aspoň z potočných a riečnych nánosov a pieskov ho sbieravali.

I Bolský píše vo svojom diele²), že už za dôb Turových, ktorý bol kniežaťom v týchto krajoch a mal v svojom sídelnom meste Eburume alebo Eturume i liečivé vody (terajšie Štubnianske Teplice v Turci), prichádzali nemocní do týchže kúpeľov a z vďačnosti za svoje uzdravenie že obetovali zlato a striebro bohom tiež liečivé vody žehnajúcim. I dľa tohoto svedectva by teda bolo bývalo zlato a striebro známym v týchto krajoch už v časiech okolo narodenia Krista Pána. Súčasne vysvitá z Bolského diela, že už roku 1627, teda skoro pred trimi storočiami, považovali ľudia kremnické bane na zlato za veľmi starodávne, čo ostatne tvrdia i všetky na toto baníctvo vzťahujúce sa povesti.

Toľko o zlate u starodávnych Slovákov.

O Nemcoch píše i Julius Caesar, že zlata a striebra neznali, i pozdejší Tacitus³), že Nemci bane na striebro a zlato ešte za jeho časov, totiž na sklonku prvého storočia kresťanského, nemali a nekopali.

---

¹) Pamiatkou na tie doby sú slová *lichvár*, znamenajúce teraz pravda úžerníka, a *statok* vo smysle *majetok*. O tomto píše dr. Fr. Pastrnek: „Lichva, usura, jest sice všem Slovanům známo, avšak pochází přece z germ. i got. leihvan, starohornoněm. lîhan, nynější leihên. Kořen jest lik (řecké λείπω, lat. linquo, otъ-lěkъ, reliquiae.“

²) Johannes Bolsky: Memorabilia septem montanarum civitatum, Posonii 1627, „Antiquissima montanarum civitatum est sine dubio civitas Cremniciensis; illud attamen certo scimus, Cremnicium eum habuisse scopum, ut accessum ad opulentissimam urbem Eburum aut Eturum hosti impossibilem redderet. Urbs enim haec, condita a principe Marahanorum Thauro aut Turo, qui regioni huic usque trans Granum dominabatur, sedes erat Conesio cognomine Banio, qui tordius urbem Bania prope ad hodiernum Schemnicium aedificavit, cuive hostes tum propter divitias thesaurorum Cnesii tum et propter thermas suas celeberrimas, quas multi aegroti peregrini adibant et ibidem convaluerunt, quapropter iidem thermas has fortunanti deo auro argentoque sacrificare debuerant, minabantur.“

³) Germania, 5. „Argentum et aurum propitiisse an irati di negaverint, dubito; nec tamen adfirmaverim nullam Germaniae venam argentum, aurumve gignere, quis enim scrutatus est? Est videre apud illos argentea vasa, legatis et principibus eorum numeri data, non in alia vilitate, quam quae humo finguntur.“ Tacitus narodil sa asi r. 50—55 po Kristu Pánu.

V takýchto okolnosťach, tuším, možno celkom správne a rozumne súdiť, že Slováci v Tatrách obydlení prv než ich severo-západní súsedia, Nemci, znali zlato a tomuto kovu i svojský názov dali a možno i Nemcov s týmže kovom a názvom obznámili.

Keď Nemci počali sa stýkať s Rimanmi a ich poprední mužovia dostávali od Rimanov darom strieborné a zlaté nádoby, vtedy Nemcom zlato istotne už bolo známo, lebo by ináče i pre tento kov, ako to urobili s meďou, od Rimanov i jeho názov boli prijali, kdežto nemecké *gold* a latinské *aurum* nemajú zhola nič spoločného.

Teoriou o inferiorite slovanského plemena zaslepení ľudia, ako i tí, ktorí Kvádov dľa starej módy silou mocou za Nemcov vyhlasujú, budú síce krútiť hlavami nad tým, že by Nemcov boli Slovania naučili znať zlato, no kto pováži chladnokrvne všetky okolnosti, ten sotva toto bude považovať za absolútnu nemožnosť a sotva bude v stave najsť prirodzenejšieho a správnejšieho vysvetlenia, prečo sú výrazy *zlato* a *gold* sebe tak veľmi podobné a totožné.

Naše slovenské kraje sú ostatne ešte ani najmenej nie preskúmané; archäologia, čiže starožitníctvo, odhliadnuc od niektorých dilettantských pokusov a hračiek, je u nás až posiaľ neznámou bylinou; keď však príde i u nás jej čas a súci ku tomu mužovia základne prezrú a preskúmajú naše tajomstvenné hory a údolia, potom — a to silno verím — zjavia sa ešte nejedny pozostatky z baní na zlato už dávno, predávno zaniknuvších, ktoré budú novými dôkazmi, že naši pradedovia so zlatom vo vlastnej domovine sa obznámili a ani tento kov od Nemcov alebo iných národov znať sa nenaučili.

A čo sme povedali o zlate, to takmer všetko môžeme povedať i o striebre.

I názvy tohoto, u niektorých národov bielym zlatom zvaného kovu sú práve tak, ako pri zlate, iné u juho-europských a iné u severo-europských národov.

My Slováci, hovoriac o tomto kove, upotrebúvame slovo *striebro*, *sriebro* a *srieblo*, v staroslovančine znelo ono *sirebro*, v gotskej reči *silubr*, v litvínskej *sidábras*, v pruskej *sirablan* a v terajšej nemčine vyslovuje sa *silber* [1]).

Naproti tomu má pre tenže kov latinská reč výraz *argentum*, grécka ἄργυρος, sanskritská v Rigvede *rajatá* (vyslov *radžatá*) a parská v Aveste *erezata*.

Z toho vídať, že indoeuropské národy v tých časiech, keď ešte

[1]) O tomto mi sdelil p. dr. Fr. Pastrnek nasledovné: „Diese urgermanische Bezeichnung (des Silbers) steht in vorhistorischem Zusammenhang mit der gleichbedeutenden slavischen Sippe von altslav. sьrebro, lit. sidabras. Gewiss ist das vorauszusetzende *silotro- kein indogermanisches Wort; vielleicht übernahmen die Germanen auf der Wanderung dasselbe von einem nicht indogerm. Stamme und übermittelten es dann den Slaven. (A prečo nie naopak?) Die lat.-griechische Bezeichnung ἄργυρος scheint mit dem gleichbedeutenden sanskrit. rajatá — den Veden fehlt Kenntniss des Silbers noch — auf eine urindogermanische Bezeichnung zu weisen, von der das Germanische keine Spur bewahrt.“ Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache von Friedrich Kluge. Strassburg, 1889, str. 328.

iba jeden pranárod tvorili, ani striebro neznali, lebo by ináče preň spoločný názov boli mali.

So Slovanmi majú pre tento kov spoločný názov iba ich najbližší súkmenovci, totiž Litvíni a Prusi, a o niečo ďalší Nemci.

I ohľadom striebra teda platí, že ho tieto národy buďto súčasne, kým ešte bývali spolu a tvorili jeden národ, poznali, buď každý osobitne a samostatne znať sa ho naučili a preň rovné názvy utvorili, buď však že ho jeden z týchto národov vynašiel a tie druhé že sa tak, ako Gréci kroz fönických kupcov so zlatom, prostredníctvom tohoto národa so striebrom obznámili a s vecou samou i jej názov prijali a duchu svojej reči prispôsobili.

Prvý z týchto troch prípadov, že by totiž Slovania, Litvíni, Prusi a Nemci, tvoriac ešte vždy jeden národ, teda najmenej 1000—2000 rokmi pred Kristom Pánom, boli znali striebro, upiera archäologia celkom určite, lebo v spomenutých kôlnych stavbách a iných náleziskách, pochodiacich z vekov predkresťanských, niet ani po striebre najmenšieho znaku.

Druhý prípad, ako by tieže národy každý osobitne boli striebro vynašli a preň názov utvorili, nie je pravdepodobný, odhliadnuc od iných závažných dôvodov, už i z tej príčiny, že nemožno veriť, aby iba tomuto kovu boli dali totožný názov, keďže o všetkých iných veciach, povstavších alebo zjavivších sa osobitne u každého z týchto národov, vieme, že ani totožné, ani podobné slová ich neoznačujú, ba takéto predmety že práve rozličné názvy obdržaly [1]).

Zostáva nám teda iba ten tretí prípad, totiž že buďto Slovania, buď Litvíni, buď Prusi, buďže Nemci samí prví striebro znať sa naučili a potom kroz nich i tí druhí s týmto kovom sa obznámili.

Čo sa už teraz týka Litvínov a Prusov, o tých vieme, že obývali už za starodávna také krajiny, v ktorých sa striebro nenachádzalo, ani nenachádza. Roviny zaiste a nížiny môžu skrývať v sebe kamenné uhlie a byť miestami pre kamenouhoľné bane, ale kovy nachodia sa vždy iba vo vrchoch, a Prusko i Litva sú krajmi bezvrchými. Čoho však v daktorom kraji niet, to tam ani nikto najsť nemôže a tak by Litvínom a Prusom ťažko bolo pripísať, že oni prví našli striebro a utvorili názov pre tento kov.

Na územiach a v krajinách pred narodením Krista Pána Nemcami obydlených sú síce i vrchy a v tých i striebro v sebe majúce rúdne žily, avšak Nemci dľa Tacitovho svedectva ešte v I. storočí po Kristu Pánu vôbec žiadnych, teda ani strieborných baní nemali a neznali [2]) a dľa Schradera [3]) prvé strieborné bane iba za panovania cisára Otta Veľkého (r. 936—973), teda až hen v X. storočí otvárať a kopať započali. Samo striebro bolo však Nemcom už asi od tisíc rokov vtedy známym, a keď dostávali ich poslovia a ná-

---

[1]) Srovnajme len na pr. slová *koleso, kniha, vedro* s nemeckými *rad, buch, eimer* atď.

[2]) Dľa Tacita, Annales XI, cap. 20. započal roku 47 po Kristu Pánu rímsky vojevodca Curtius Rufus samý prvý na území Nemcami obývanom „in agro Mattiaco“ bane na striebro otvárať, ktoré však dosť skoro zanikly.

[3]) Spomenuté dielo, str. 262.

čelníci strieborné nádoby v daroch od Rimanov, vtedy už museli mať Nemci pre tento kov osobitný názov, ináče by ho boli práve tak, ako Vlasi čiže Kelti, tiež od Rimanov prijali.

Zostávajú nám teda zase len sami Slovania.

O týchto a menovite o ich baníctve, zvlášte však o baňach na striebro nehovoria ani grécki ani rímski spisovatelia. A ja sa tomu veru ani nedivím. Grékom zaiste boly známe iba tie slovanské vetve, ktoré sedely bližšie ku Čiernemu moru; naše Tatry a v nich sídliaci Slovania (= Slováci) neboli im známymi snáď ani v toľkej miere, ako sú nám Čipevaji, a len temná povesť o velikých baňach na železo došla im do uší v prvom a druhom kresťanskom storočí. Rimania prišli s našimi pradedmi, Kvádmi, do styku iba vo vojnách markomanských a i to nie na našom území; i oni nikdy nevnikli do hornatých našich krajov, a čo písali o baníctve kvádskom, to zakladalo sa iba na obdržaných zprávach, nie však na vlastnej zkúsenosti. Nemôžeme teda ani od nich právom očakávať podrobné zprávy a musíme byť spokojní, že aspoň netvrdia o Slovanoch, že by neboli kovy a menovite i striebro znali a že by neboli svoje vlastné bane mali.

No keď i nie cudzinci, alebo domáce písané pramene, teda hovoria jasne za svoj vysoký vek naše strieborné bane.

Bolský pripisuje založenie starého mesta pri Štiavnici kniežatu Turovi, a Windakiewicz [1]) určil na základe posiaľ jestvujúcich starodávnych baňských prác, že štiavnické bane na striebro musia siahať najmenej do IX. kresťanského storočia. To by síce bolo už hodne dávno po Rimanoch, ak by sme chceli považovať zprávu Bolského za nekritickú a opierať sa iba na Windakiewiczove výpočty, avšak ktože sa posiaľ pokúsil vedecky preskúmať naše hory a tie četné, väčšie i menšie kopce v ich dolinách, ktoré nanosili „starí“ (toto je baňský výraz o tých, ktorí v daktorej bani v prešlých časiech boli pracovali) z nectnej skaly, vnikajúc krok za krokom do vrchov, kam ich viedly rúdne žily. Windakiewiczova práca zistila nám prinajmenej aspoň to, že v Štiavnici boly, nie-li prv, teda aspoň súčasne vtedy strieborné bane, keď i Nemci vo svojej vlasti prvé také bane otvárať započali a keď v týchto stranách vôbec ešte nebolo Nemcov.

Nejasný smysel slova *striebro* dovoľoval by nám snáď pochybovať o slovanskosti a rýdzosti tohoto slova a pomýšľať zároveň s Klugom na jeho pôvod z rečí neindoeuropských, no netreba nám, tuším, voliť túže cestu, keď si pomyslíme, že má a zná naša bohatá reč i viac takých, hmoty označujúcich slov, o ktorých rýdzosti a slovanskosti nikto nepochybuje, trebárs je ich smysel práve tak nejasný. Akože si vysvetliť smysel čiže vlastne pôvod takých slov, ako sú na pr. zem, voda, para, dážď, srieň atď.? Ad vocem srieň: náš slovenský ľud, chtiac označiť daktorú striebornú (o veciach z iných kovov záležajúcich to neplatí) vec a obzvlášte peniaz, že

---

[1]) Vidz Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt. Wien, 1866, 16. Band, II. Heft.

je úplne čistá a má úplný strieborný lesk, hovorí o nej, že je *„ak-srieň“*. Toto slovo vyslovujú v niektorých krajoch i *strieň*. Č[illegible] korene v slovách *striebro, sriebro* a *strieň, srieň* nie sú snáď totožné? A či slovo striebro tiež na základe svojho zvláštneho bieleho lesku — ako zlato na základe žltého — nepovstalo snáď zo slova *strieň, srieň?* Ja nie som filologom a preto nevoľno mi určite súdiť o tejto veci.

Domnievam sa (a myslím, nie bezzákladne), že i striebro naši dávni pradedovia v svojich horách našli a kroz nich že sa s týmto kovom Litvíni, Prusi a Nemci obznámili.

Čiastočným dôkazom toho, že už naši pradedovia i zlato i striebro znali, sú i naše prostonárodné povesti so svojimi zlatými a striebornými drakmi, zámky, jabĺčkami, šatmi a inými vecmi. Keby zaiste tieto kovy boli len Nemci k nám doniesli, to by nebolo po nich istotne ani znaku ani šlaku v slovenských povesťach, siahajúcich do dávnovekosti, ako niet v nich zmienky o tých a takých predmetoch, s ktorými Nemci našich praotcov v skutku obznámili, na pr. o rytieroch, turnajoch a t. p.

Avšak tiež naše povesti rozprávajú vždy o trojici dračej, zámkovej i jabĺčkovej a okrem zlatých a strieborných znajú vždy i medených drakov, medené zámky, medené jabĺčka, medené šaty atď., teda nielen zlato a striebro, ale i meď.

Jeho názov je slovensky *meď*, česky *měď*, poľsky *miedź*, hornolužičky *mjedź*, rusky *mêdь*, srbsky *mjed*, bulharsky a slovinsky *mêd*, no novosrbsky i *kupor* a bulharsky i *kopor* [1]). Slovania teda majú pre tento kov jeden jediný spoločný názov [2]).

Avšak tento názov ku Nemcom už neprešiel, lebo títo zovú tenže kov *kupfer*, teda názvom z latinskej reči (cuprum = meď) vzatým, z čoho vysvitá, že Nemcov neobznámili s meďou Slovania, ale Rimania, ak totiž i o Nemcoch neplatí to isté, čo o terajších Juhoslovanoch, že zamenili starší názov mede s novším názvom kupfer.

Avšak čujte, rodáci! slovo *meď* je vraj nie slovom slovanským; že ho vraj Slovanom Nemci darovali.

Človek, čítajúci takéto nauky, právom môže zvolať, že ich hlasateľovi alebo rozum sa čistí, alebo že ním lomcuje inferioritná slovanská zimnica. A keby sa s tým stretol v daktorom politickom spise, ešte by ho toto tvrdenie toľko nepohoršilo; no Nemci sa neštíťa hlásať ho verejne v dielach prísno vedeckých.

---

[1]) Ku tomuto novšiemu názvu prišli podunajskí Slovania práve tak, ako my ku slovu *kušnier*, utvorením z nemeckého *kürschner*, bárs máme svojský výraz *krsnár* (a vedľa neho i *kožušník*), pochodiaci zo slova *krs*, znamenajúceho ten kvas, v ktorom vyrába krsnár svoje krsno alebo, ako hovorí náš ľud v niektorých krajoch, kožušník svoje kožušiny. Veď v staroslovanskej reči niet po terajších srbsko-bulharských kuproch-koproch ani slychu, ale ovšem spomína sa v nej *mêdь*, čo muselo byť i onodobným Juhoslovanom známym a bežným slovom. Srovnaj i upotrebúvanie nemeckých slov *gór* (= gar) a *furt, furtom* (= fort, fortan) a iných a zanedbávanie našských *ozaj, naozaj* a *stále, ustavične*, ktorý nešvar badať obzvlášte v Baňskej Bystrici a jej okolí, no i v iných, vzdialenejších od nej krajoch.

[2]) Srovnaj i to, čo sme vyššie hovorili o význame slova *ruda*.

Tak urobil i Schrader vo svojom ináče výtečnom a hlbokoumnom spise „Sprachvergleichung und Urgeschichte", kde hovorí na str. 280 a 281 doslovne toto: „Skoro vo všetkých slovanských rečiach rovný názov mede a rudy zneje staroslovansky *mědĭ* a nemôže mojím vedomím zo slovanského kmenu byť vysvetlený. Pravdepodobne povstal cestou starého prejatia zo staronemeckého *smîda* „kov", „kovaná ukutina" (metallenes Geschmeide), čo priam slovanský tvar skôr predpokladá *smeida*. Obzvlášte však hovorí za prejatie tá okolnosť, že je slovanské slovo *mědĭ* ženského pohlavia práve tak, ako i nemecké *smîda*, a nachodí sa v tomto ohľade v odpore s druhými všeslovanskými názvy pre kovy [1]). Musely teda „kované" (staronemecky „*gesmîde*" kovaniny, kov, oružie z kovu, kovové okrasy) predmety, ktoré boly z nemeckej zeme pomerne v skorých časiech ku slovanským kmenom dovážané, záležať z mede alebo z bronzu a Slovania museli dľa ich spoločného nemeckého názvu (smîda, gesmîde) utvoriť svoje slovo pre meď, rudu (mědĭ), podobne ako východno-čudský názov pre železo povstal z ivarského slova, znamenajúceho nôž. Jestliže však z tohoto vysvitá, že Slovania meď zrábať naučili sa jedine od svojich nemeckých súsedov, teda s týmto úplne súhlasí, keď Vocel rozpráva, že v pravlasti slovanskej východne od Karpatov vedľa hojných nálezov vecí železných meď a bronz (spiež) nemožno vykázať. Ostatne i Herodot podáva zprávu o pontických Skytoch (IV. cap. 62), že ani mede ani železa neznali."

Takto vehlasný nemecký učenec Schrader.

No, keby túto múdrosť čítal alebo rozprávať počul daktorý Detvan alebo iný pohronský Slovák, iste by v ňom krv zvrela a on by si obľahčil obyčajnou svojou kliatbou a privolal by Schraderovi: „Meden bohov do teba!" alebo „tisíc medených striel ti do duše páralo!" a týmito, nielen jemu, lež už jeho pra-, pra-, pradedom dobre známymi kliatbami oznámil by i Schraderovi i všetkým jeho stúpencom a rovnosmýšľajúcim súdruhom, že veru Slováci už vtedy *medených bohov* mali a *medené strely* znali, keď v Anglicku dielne na bôžkov a v krajoch Germanmi (= Nemcami) obývaných Krupovské a iné lejárne a zbrojárne ešte dávno nejestvovaly.

Schraderovi nemôže byť slovo *meď* zpätuvedené na slovanský koreň a preto vystupuje s hypotésou, že Slovania, dostavší z rúk nemeckých nádoby a iné veci z mede zhotovené, utvorili si názov pre látku, z nejžto záležaly tieže predmety. Dľa tejto logiky Slovania museli videť najprv krhlu, čbán a iné drevené nádoby a len potom si mohli utvoriť názov *drevo* pre látku, z ktorej tieže krhly, čbány atď. záležaly. Môj nefilologický rozum mi šušká, že tomu bolo práve naopak; Slovania najprv poznali *vodu, zem, slnce* atď. a len potom si utvorili výrazy *vodný, vodnár, zemský, územok, slnečný, slnečník* atď.

Máme-li sa pustiť do konjektúr, teda zkúsme, či oni, Nemci,

[1]) Schrader tu naráža, že však iné slovanské názvy kovov patria ku strednému rodu.

majú svojský kmen pre *meď* = *kupfer*, *erz*, alebo pre *smîda* (= kov, kovové výrobky dľa Schradera).

O slove *kupfer* sám tento nemecký učenec hovorí, že pochodí z reči latinskej; tu by sme teda darmo hľadali jeho koreň v nemčine, a o slove *smîda* len celkom jednoducho tvrdí, že je nemecké, ale kmen jeho tiež nevykázal. On ho vysvetlil ako znal a ako sa mu najlepšie hodilo, aby i ním dokázal nemeckú superioritu nad Slovanmi.

No nech láskave dovolí, abych mu teraz odpovedal ja, ako možno vysvetliť nemecký výraz *smîda*.

Slovania v Tatrách usadlí obznámili sa dosť včasne so svojimi lesmi, vrchami, dolinami a ich rozličnými pokladmi, medzi ktorými našli i hojnosť kovu rudého, meďou zvaného. Z tohoto kovu robili si i bohov i strely, ako svedčia spomenuté starodávne slovenské prostonárodné kliatby, a keď znali liať bohov a kovať strely („jasná strela okovaná“ je tiež známa prostonárodná slovenská kliatba), teda myslím, že si z mede iných vecí tiež narobili. Nuž títo Tatranci obznámili i s meďou i s výrobkami medenými najprv najbližších a pomaly kroz týchto i ďalších svojich súkmenovcov. Konečne zaslali pohraniční Slovania po koristi bažiacim a svojich súsedov znepokojujúcim Nemcom svoje medené strely a keď sa rozvadení súsedia zase pomerili, potom Slovania buď darom buď v zámene dali Nemcom i iné medené veci. Nemci, majúci iba kamenné alebo kostené šípy, videli rozdiel medzi vecmi svojimi a slovanskými a prirodzená zvedavosť nútila ich, aby sa dopýtali, z čoho záležia slovanské tieto veci. I počuli, že sú urobené „*z miedi*“; Slovania im totiž kojili zvedavosť svojou rečou, lebo vtedy ešte nestávalo ani „schulvereinov“, ani „óvod“, aby sa boli Slovania už v útlom veku „handrkovať“ alebo „mondokovať“ naučili. A Nemci, prijavší od Slovanov predmety ukované „*z medi*“, utvorili si svoje slovo *s-mîda*.

Nuž, akože sa páči? Či tento výklad nespočíva na prirodzenejších základoch, než nauka Schraderova? A predsa bych sa neopovážil tvrdiť, že je úplne správnym a všetku pochybnosť vylučujúcim.

Čo týka sa už teraz ženského rodu, ku nemuž patrí slovo *meď*, tu podotkýnam, že je tento pád v slovenskej reči ohľadom kovov nie osamelým, lebo i *ruda*, *oceľ*, *ortuť* a s kovami spojená *hrdza* nepatria ku strednému, ale tiež ku ženskému rodu. Ten istý rod u *mědĭ* a *smîda* dokazuje v mojich očiach, že Nemci i kov i jeho názov od Slovanov prejali a Slovanmi určený ženský rod pre meď tiež podržali práve tak, ako stredný pre *kupfer* a *erz*, ktoré im Rimania tiež s ich stredným rodom v údel zanechali.

A že sa vraj naučili Slovania zrábať, teda liať a kovať meď od Nemcov!

Toto je opravdové „lucus a non lucendo“.

Nuž veď i Julius Caesar, i Tacitus, i takmer všetci iní rímski spisovatelia líčia jednosvorne Nemcov sťa ľudí úplne nevzdelaných a surových, iba z lovu a lúpeže žijúcich, zem len vo veľmi malej

miere a i to iba v daktorých krajoch obrábajúcich, baníctva neznalých, v bitve ukrutných a v pokoji leňošiacich. A Rimania veru Nemcov dobre znali. Nuž či možno rozumne súdiť, že by taký ľud, akých Rimania Nemcov nakreslili, mohol pestovať práce a priemysel, spojené s námahami a vyžadujúce pokojné časy? A keď Nemci boli v časiech okolo narodenia Krista Pána národom výlučne lovu a vojne žijúcim, či možno predpokladať, že by boli pozdejšie, keď najprv s Rimanmi v stálych bojoch stáli a potom takmer celú Europu krížom-krážom zbehali, viac sa orbe a priemyslu venovali? Ja aspoň som inej o tom mienky a tvrdenie, akoby sa boli Slovania od Nemcov kováčstvu priučili, považujem a vyhlasujem za prázdne a čiročisté chvastúňstvo.

A ešte i Vocelovo meno neštíti sa Nemec zneužiť ku svojim nekalým cieľom.

Pravda je, že Vocel tvrdil, že v krajoch východne od Tatier ležiacich meď a spiež nenašla sa v starých hroboch a iných podobných náleziskách, ale to nie je pravda, že by Vocel bol vyhlasoval *len* tieto kraje za pravlasť slovanských národov.

Viem dobre, že Nemcom a ich stúpencom [1]) je vítanou vecou, keď daktorý Slovan aspoň len dopúšťa, že by Slovania ešte i na počiatku historickej doby iba zatatranské kraje boli obývali a na tieto strany, totiž do samých Tatier, že sa iba v V.—VI. storočí po Kristu Pánu prisťahovali; no ja nepatrím do tej školy, ale z mnohých okolností a závažných dôvodov som presvedčený, že naše kraje boly už v dobách predhistorických Slovanmi obydlené. I tá okolnosť, že Rimania o Kvádoch celkom iné úsudky vynášajú, ako o Nemcoch, svedčí, že Kvádi neboli nemeckým národom. A tí predsa v Tatrách bývali, lebo to dopúšťa i sám Karol Müllenhof.

Schrader, spomínajúc konečne Skytov, nepomyslel, že je tento jeho dôvod práve takým, ako ten známy „stat baculus in angulo, ergo pluet.“ Herodotova zpráva o Skytoch nevzťahuje sa zaiste na Slovanov a najmenej na tú ich čiastku, ktorá bývala v Tatrách a bola Herodotovi úplne neznámou. Slovania neboli nikdy Skytmi a Skytovia Slovanmi a tak ani tento Schraderov dôvod nemá pre naše baníctvo zhola žiadneho významu.

Meď spoznali naši pradedovia na svojom vlastnom území a ona bola istotne najstarším kovom, z nehož svoje nástroje, svoju zbroj a svojich bohov hotovili [2]). Toho dôkazom sú i vyššie spomenuté starobylé medené predmety, ponachádzané v tých slovenských krajoch, kde sa rozprestierajú baňské územia.

Novším pre našich praotcov kovom bolo *železo* [3]), jehožto

---

[1]) Majú ich, žiaľbohu, i medzi Slovanmi, ich naukami odchovanými. I dr. Martin Kříž korí sa tomuže náhľadu a vyhlasuje vo svojom, ináče od slovutných archäologov za výborné uznanom diele „Kůlna a Kostelík“. Bádání a rozjímání o pravěkém člověku. Brno, 1889“ Kvádov za plnokrvných Nemcov.

[2]) I Perúnova soška, najdená pri Sliači vo Zvolenskej stolici a uložená v museume Matice Slovenskej, záleží z tohoto kovu.

[3]) Bohdan Erben tvrdí opak toho vo svojom spise „Kovy pravěku. Praha, 1891“ na str. 6.

nemecký názov je *eisen*, latinský *ferrum* a grécky χαλκός a σίδερος [1]).

Rozdiel medzi slovenským a slovanským slovom *železo* a nemeckým *eisen* i latinským *ferrum* je tak veľký, že si ani Nemci netrúfajú tvrdiť, že by so železom boli Slovanov oni alebo Rimania obznámili. No predsa i tento kov Slovania, dľa nauk nemeckých, vo svojich krajoch nezbadali, ale sa vraj s ním kroz gréckych kupcov obznámili a z gréckeho slova *chalkos* svoj názov *železo* utvorili.

Ja neverím ani tejto derivácii, bárs i jedno i druhé slovo má v sebe hlas „l", lebo Slovania grécke slová ináče prispôsobovali svojej reči a nie týmto spôsobom [2]). Daktoré slovanské kmeny, bývavšie blízko ku Čiernemu moru alebo na hlavnej kupeckej ceste, kade sa pohyboval obchod s jantarom, mohly ovšem dostávať železo a výrobky zo železa i od Grékov, avšak Slovania v Tatrách bývajúci neboli v predhistorických dobách s Grékmi v žiadnom spojení a predsa bolo železo v týchto krajoch už za oných čias známo [3]). A železné bane na Slovensku, už Ptolemäovi dľa chýru známe, musely už byť v II. storočí po Kristu Pánu značnými baňami, lebo by sa, súc nepatrné, sotva boly mohly stať takými chýrnymi, a kým dosiahly vtedajšiu svoju veľkosť, k tomu bolo istotne treba veľmi mnoho času, i sotva sa mýlime, keď budeme hľadať ich počiatky už dávno pred kresťanskou dobou.

Ani železo nechybuje v našich prostonárodných povesťach, a to je, tuším, tiež jeden z dôkazov, že ho už naši dávni praotcovia znali.

Spomínanie istých kovov a menovite zlata, striebra, mede, železa a olova v prostonárodných slovenských povesťach zostalo až posiaľ vecou nepovšimnutou, lebo zdalo sa byť i veľmi prirodzenou i snáď malichernou a nič neznamenajúcou. No prizreme-li sa bližšie tejto veci a začneme-li ju koľko-toľko skúmať, teda nemožno, aby sme nezbadali jej dôležitosť pre drievnu slovenskú kultúru.

Prečo niet v našich povesťach ani spomienky o cíne, cinku, mosadzi, bronzi alebo spieži? Veď náš ľud dobre pozná, a síce tiež už od mnohých storočí, vynímajúc snáď cink, i všetky tieto kovy. Ba ani len svojskú *ortuť* nespomína v svojich povesťach, bárs jestvovaly na jeho vlastnom území kedysi rozsiahle bane na tento kov.

Nuž ja si túto okolnosť tým vysvetľujem, že sú naše prostonárodné povesti dietkami starších čias, než sú tie, v ktorých začali kopať bane ortútske, a staršie, než tie doby, keď Slováci obznámili sa so spiežou čiže bronzom, mosadzou, cinkom a cínom. Naši pradedovia vsnovali do svojich povestí iba tie kovy, ktoré znali vtedy,

---

[1]) O tomto slove píše dr. Fr. Pastrnek: „Naše *želězo* jest v nejužší sourodnosti s pruským *gelso*, litev. *geležis, gelžis*, lotyšským *dzelzis, dzelzs*. Dále by řecké χαλκός docela dobře mohlo býti sourodé. Staroněm. *isan, isarn* stojí osamělé. Za to latinské *ferrum* s naším *želězo* a řeckým χαλκός jakési podobnosti má, kdyby se na př. přijal kořen *gher-, ghel-*. Avšak to jsou jen domněnky."

[2]) Šrovnaj na pr. grécke slová Christos, angelos, kyriaké a iné s našimi Kristus, anjel, cirkev a inými.

[3]) Vidz dr. Martinovo Křížovo dielo „Kůlna a Kostelík".

keď sa naše povesti rodily; o neznámych kovoch veru v tých dobách hovoriť ešte nemohli.

Piaty, našim pradedom známy kov je *olovo*, zvané Nemcami *blei*, latiníkmi *plumbum* a Grékmi μόλιβος (= molibos).

Tento kov nachodí sa tiež na viac miestach v našich Tatrách a býva v rúdnych žilách obyčajne so striebrom spojený. Topivši strieborní rudu, akby snáď olovienky ešte neboli mali a znali, museli dostať starodávni naši baníci spolu so striebrom i olovo, a že i tomuto kovu dali svojský, rýdzo slovenský názov, tak myslí, tuším, istotne každý rozumný človek.

Nie tak Nemci.

Čítal som už i také spisy nemecké, v ničhžto tvrdili ich pôvodcovia, že naše slovo *olovo* pochodí z nemeckého slova *blei* (vyslov *bláj*), lebo to vraj dokazuje hláska *l*, nachodiaca sa v oboch slovách. Pravda nastolili svojim čitateľom celú reťaz rozličných slov, krúťac a prevíjajúc ich dokonale, kým prišli ku svojmu cieľu. A ľudia obmedzení „drüben und hüben" i uverili takej mienke; rozumnejší pokrútili hlavou, alebo ju vysmiali.

Avšak i na slovo vzatí nemeckí učenci nechcejú dopustiť, aby bolo *olovo* slovom slovenským a vôbec slovanským. Schrader hovorí na str. 306. svojho diela, že Slovania svoj názov pre olovo z italského mluvničného pokladu prejali. On je totiž tej mienky, že slová slovanské *olovo*, pruské *alwis* a litvínske *alwas* pošly z latinského *album plumbum*, čo v latinskej reči nie olovo, lež cín znamenalo. Aby dodal dôrazu tejto svojej mienke, teda tvrdí, že bolo ľahko možno, že obecný ľud slovo *plumbum* vynechal a len *album* podržal a to slovo v italských dialektoch že bolo i *alfu*, *alfer*, *alufa* a bez pochyby vraj i v latinskej reči už dosť včasne sťa *alvum* vyslovované.

Či toto treba podvracať?

Sotva. Spomnel som to iba na ukážku.

Dľa Erbena[1]) odvodzujú slovanskí jazykozpytci slovo *olovo* z „olívám" (= lejem). Olovo je slovom všeslovanským a bolo ním istotne prv, než sa Nemcom o tomto kove i len snívať počalo. I Maďari ho od nás prejali sťa *ólom*.

Konečne si spomenieme ešte jeden naššký názov pre kov a ten je *ortuť* čili *živé striebro*, česky *rtuť*, nemecky *quecksilber*, latinsky *mercurium* alebo *argentum vivum* (= striebro živé) a grécky χυτός ἄργυρος alebo ὑδράργυρος (vodostriebro).

Naškosť tohoto slova, nakoľko mi známo, nám posiaľ nikto neupieral; keby to však chcel dakto urobiť, toho by bolo radno poslať do „Ortút", z troch domkov to teraz záležajúcej osady, povyše Malachova a Pršian na východnom svahu medzi Kremnicou a Baňskou Bystricou rozprestierajúceho sa pohoria ležiacej, v ktorejžto súsedstve by mal čo chodiť i cez celý deň a obzerať bane na ortuť už v XVI. storočí zaniknuvšie. Z veľkej rozsiahlosti ich územia a početných prepadlísk nutno súdiť, že počiatok týchže baní patrí

[1]) Kovy pravěku, str. 11.

veľmi dávnej minulosti a ich názov svedčí neúprosne, že ďakujú svoj pôvod Slovákom. Nemci zaiste by neboli nazvali túto dolinu Ortútmi, ani nad ňou vypínajúci sa vrch Smrčníkom a jeho veľké bralo Velestúrom, ale ktož vie akým bergom alebo grundom [1]).

A týmto by sme boli u konca s názvami tých kovov, ktoré sa nachodia v našom slovenskom území a ktoré boly už našim drievnym praotcom známe.

Oceľ je, ako známo, nie osobitným kovom, preto sa s ňou ani zabývať nemienime, len v krátkosti poznamenáme, že i tento výraz nemáme od Nemcov, ani od iných národov, a že bol našim pradedom už v pohanských dobách dobre známym, čoho dôkazom je to, že ho i Maďari od nás prejali a sťa *aczél* až posiaľ upotrebujú.

O kovoch, s nimižto nás obznámila cudzina, nemali by sme vlastne ani hovoriť, lebo nepatria do obdobia nami v prítomnej rozprave zahrnutého; ponevač však dľa príslovia nášho „protiviny vedľa seba lepšie v oči bijú", teda si sostavíme ich názvy, aké sú u rozličných slovanských národov v úžitku, v nasledujúcej tabulke, doplnivši ju k vôli celku a lepšiemu priehľadu i názvami kovov už posiaľ pospomínaných.

[1]) O baňach ortútskych hovorí bývalý kráľovský baňský direktor v Štiavnici. Anton Péch, v svojom spise „Alsó-Magyarország bányamivelésének története. Budapest 1884" na str. 393. toto: „Ortútske bane na živé striebro spomína po prvý raz komisia roku 1535; v tom čase bola stará ich čiastka už zatopená, no v bani sa ešte pracovalo a z toho, čo pozostalo z dávnych čias, dorábalo sa týždenne 40 funtov ortute. Dôroba sa pozdejšie zväčšila natoľko, že r. 1565 tunajšiu ortuť už i z krajiny vyvážali. Avšak potom nenachodíme o týchto baňach viac žiadnych zpráv, iba r. 1593 spomínajú sa ešte daktoré kutania, čiže hľadania ortutej rudy.

Názvy kovov.

Bežné číslo	Staro-slovansky	Slovensky	Česky	Poľsky	Horno-lužicky	Dolno-lužicky	Rusky	Bulharsky	Srbsko-horvatsky	Slovinsky
1	ruda	ruda	ruda	ruda	ruda	ruda	ruda	ruda	ruda	ruda
2	zlato	zlato	zlato	złoto	złoto	zloto	zoloto	zlato	zlato	zlato
3	sьrebro	striebro, sriebro	stříbro	srebro	slebro	sľabro	serebro	srebro	srebro	srebro
4	mêdь	meď	měď	miedź	mjedź		mêdь	mied	mjed	mêd
5	olovo	olovo	olovo	ołów	vołoj	volyj, voloj	olovo	olovo	olovo	olovo
6	želêzo	železo	železo	želazo	železo	železo	želêzo	želêzo	željezo	želêzo
7		ortuť	rtuť	rtęć			rtutь			
8	ocelь	oceľ	ocel	domeszek			stalь, bulatъ, charalugъ		čelik	ocel
9	kositerъ	cín	cín	cyna			olovo		kositer	kositer
10		spiež	bronz	bronc			bronza	bronza	bronza	bronza
11		cink	cink							
12		mosadz	mosaz	mosiądz	mosaz	mjesnik	malorusky: mośaž	tučъ	tuč, mesnik	

Z tohoto prehľadu vídať, ktoré názvy sú všetkým slovanským rečiam spoločné (číslo 1—8) a ktoré sú rozličné (č. 9—12), a to prvšie svedčí, že Slovania tie kovy už v tých dobách znali, keď ešte menšie priestory zaujímali, totiž keď sa ich sídloviská v Tatrách čiže Karpatoch a okolo Tatier rozprestieraly, to druhé však jasno ukazuje, ktoré národy s týmito kovmi Slovanov obznámili. Slovenské *cín* má pochodiť z latinského slova *stannum* a slovenské názvy *spiež* (obecný ľud náš nezná slovo *bronz*) a *mosadz* z nemeckých slov *speise* (glockenspeise = zvonovina) a *messing* [1]); s týmito poslednými dvoma kovmi boli by teda obznámili Slovákov Nemci a s cínom daktorý z latinských čiže románskych národov.

O cinku, antimone, nikle a vôbec o novších kovoch slovenský ľud takmer ani nehovorí, preto ich i my bezpečne môžeme pominúť mlčaním.

Čože už teraz nasleduje zo všetkého toho, čo sme si až posiaľ porozprávali?

Nuž v krátkosti toto:

1. že sú bane na území slovenskom už od veľmi dávnych čias známe, lebo tomu jasne nasvedčuje i ich rozsiahlosť i dejepisné zprávy, i archäologické nálezy;

2. že je baníctvo naším slovenským, svojerodným a starobylým priemyslom, lebo tomu nasvedčujú až do predmaďarských dôb písomné svedectvá a do dávnejších čias siahajúce okrem prostonárodných slovenských povestí a kliatobných výrazov i viaceré na baníctvo a kovy vzťahujúce sa názvy a

3. že národ slovenský bol už v starodávnych dobách duševne značne vyvinutým a nezasluhuje so všetkých strán naň kydanej hany.

O májoch.

1.

Pod našimi okny —
divná, čudná moc —
vyrástla mi breza
za jedinú noc.

Biela jako panna,
jako hodváb, chvoj — —
čože tá chce tuná,
milý Bože môj?

[1]) I dr. Fr. Pastrnek hovorí: „Spiež = česky špíže, rusky spěža atd., slovo obecné u Slovanů známé, pochází z něm. speise (staroněm. spisa) a německé slovo z italského spesa = spenza, expensa. *mosędzь z německého.

»A ja, biela breza,
ja sa spýtať mám:
či ten šuhaj šumný
smie so svaty k vám?

A ja, biela breza,
dobré srdce mám,
a ja ti do vena
na postieľku dám.

Na postieľku bielu,
z kaliny jak kvet,
akej nechyroval
ešte šíry svet.«

2.

Je to pravda, čo tá breza vraví?
Chce prísť s svaty šuhaj černohlavý,
chce prísť moju bielu rúčku pýtať — —
Milý Bože, daj už na deň svitať!

Už sa mlha hore grúňmi svíja —
vykvitla mi v sade pivonia
a rozmajrín jako les košatý — —
Rec mu, breza, že môže prísť s svaty.

3.

Prišli hudci, na preddomí hrali,
mládenci si po koláči brali,
po koláči a po dúšku z čbánu,
vyvijali v šumnom tanci pannu.

(Milý.)

»Vykrúcaj sa, moja milá, ešte,
kým neszĺkne pod horami lieštie,
až oriešky ležať budú cestou,
smutne budem kukať za nevestou.«

(Mati.)

»Majte si ju, vy mládenci, majte,
pekne mi ju, rezko vykrúcajte;
sedem rôčkov ešte musí čakať,
by nemala za dievčením plakať.«

Usmiali sa chlapci, zavýskali
a s družinou Hanulienku vzali;
o preteky každý ju vyvádza,
veď už rastie na doline mládza.

O.

Keď vietor začne podúvať . . .

Ťažko je, ťažko počúvať,
keď vietor začne podúvať,
toľko tých vreskov haráša,
toľko tých žalôb donáša.

Srdce sa hrozí a ľaká,
keď jak z tých Gomôr zdanáka;
a modlil bys sa a modlil:
»Len by sa celkom nespodlil!«

A duša v tebe zaplače,
keď zjajčí kvíľba bedače;
aj srdce bys si nakrojil,
bys ten žiaľ hrozný ukojil.

Ale keď ťa tak ovanie
prázdnych sŕdc prázdne vzdychanie,
tu ti tvár v hanbe zastierať:
»Nežijú a chcú — umierať.«

Dedinec.

Keď ťa srdce morí . . .

Keď ťa srdce morí,
skry sa do komory,
vynariekaj Bohu
dušu tú úbohú.

On ťa vypočúva,
jako mati dieťa,
a ku srdcu svojmu
tíško privinie ťa.

Mrak ti zmizne s čela,
i zo srdca beda,
úsmev z očí blysne:
»Nie, On si ma nedá!«

Tichým, smelým krokom
vyjdeš k svojej práci — —
I psie brechy zmĺknu,
i tí zazeráci.

Dedinec.

Hôr kráska.

Poviestka od *Martina Sládkovičovho.*

(Pokračovanie.)

V.

Odchod.

Po onej v mlyne próbe viery,
čo potriasla sŕdc hlbinou,
zvlášť srdcom Katky, vernej dcéry,
pár ešte ráz bol Ondráš s ňou
na reči, s účelom, že smieri
ju s losom krušným teplom slov,
že pokročí i bližšie k blahu,
sľub sladký vezme v diaľnu dráhu,
si zabezpečiac rúčku jej —
Ta smerovala vrelosť slova
i v tajnom šeru hrbitova
pri kmite hviezdy večernej. —

I prišla doba stať do radu . . .
Na posled ešte nadbehol
náš Ondráš k mlynárovmu sadu.
Mesiačik práve zpoza hôľ
tvár svoju ukazoval bľadú,
v nejž sťaby strádanie a bôľ.
V sad pozrel Ondráš: miestko známe
je pusté, vôkol tiš, sťa v chráme,
no svätice v ňom nebolo.
V tom ale orlým zrakom zočil
na svahu hory juna — zbočil
hneď smerom k nemu okolo.

»Ty si to, Michal bratec?« — »Celý —
pohoda krásna — vábi von —
Bôh pozdrav ťa!« — »I teba, smelý
hôr strážca! (žartovný ten tón
mal význam: Raz — vraj — osamelý
šiel Michal horou: zajka shon
ho zmiatol, a bárs plecom puška —

huš! tam ten! v tylo stúliv ušká) —
»Si víťaz« — Michal odpláca —
»máš vrahov v hore celú silu:
sem topor, bi ho, ta pod pílu!« —
»Veď ale predsa . . . zajaca —«

No skoro na to skabonilo
sa hladké čelo Ondráša:
»Čuj, Michal, žilo by sa, žilo
nám v horách tých, — no nenaša
tu hodina — čo tebe? dobre, milo:
si jedinák, to donáša
ti prospech — otec takoj vdovec —:
nemusíš so mnou —, ale povedz —
— tu pozachvel sa jeho hlas —
na vlastnú nebožkú ťa matku
zaklínam, povedz: ľúbiš Katku? . . .
a v zraku čudný vzplanul jas.

»Nie, nemožno« — diaľ Ondráš vraví,
sťa ľakal by sa odvety —
nie, nemožno, — ja tvrdohlavý,
ja šakal — boj sa . . . Ale ty,
ty, Miško, bratec« (v zraku hravý
jas slzy blysnul), »zavretý
mi bez nej svet, žiť — utrpenie, —
ó, nechaj mi ju, — a ak že nie« —
(tu zase vášeň zvládla ním,
do vrecka siahol) — »tu máš tedy«
— nôž blysnul v ruke — »ukonč biedy,
vnor v srdce, jarmo žitia s ním!« . . .

»Dosť! zúriš, spamätaj sa, brate,«
— tak Miško — »schovaj žabikláč
a potlač vášne jedovaté
a potom (k nebu kiazal) — páč:
jas večernice: polož hate
jej kmitu — načo jagať, nač?
zhas, odroň mlatom . . . Počuj: veje
van vonný z boru — kdeže, kde je
moc zničiť, odviať, zbrániť?
Či v našich silách? márne, márne —!
Či zničíš v máji jasy jarné —
Kde srdce — ký div, že aj cit?

»Rozumiem« — zšeptal Ondriš, v dlane
skryv hlavu; Michal zadumal
sa chvíľu: blaho nepoznané
mu zchvelo hruďou, slastný pal: —

čos blyslo mysľou nečakane —
»Čuj, Ondráš« — citno nadpriadal —
»hej, ľúbim Katku čisto, zbožno, —
no strádať — krásno, snáď i možno —
Ty tajíš možnosť strádania,
už zašiels' — vidím — priďaleko« —
— hlas zchvel sa zvláštne nežno, mäkko —
»nuž dobre — pokúsim sa ja.«

»Nik sice žertvu nevyhasí
na srdca môjho oltári,
no utajím jej plné jasy —
Však tajená nech ožiari
vše žitia môjho tmavé časy:
to jedno dovoľ, nezmari —
Hľa, hviezda jasná v sestier kráži:
jak vysoko — a preds' nás blaží . . .
Viac nežiadam — Nuž šťastný buď
na veky s ňou . . .« Tu Ondráš skvílil
a rozpálenú hlavu schýlil
na Michalovu vernú hruď.

O chvíľu pooctli sa spolu
— snáď sami, jako, neznali —
pri mlynárovom sade dolu
a skoro na to zastali
až v chyži, v stánku žiaľu, bôľu
— veď rany ešte zejaly —
Srdečno uvítal ich gazda
a zraku rmut a čela brázda,
bárs ťažko, predsa mizely.
Tvár Katky tajomstvenno vzplála,
keď junov známych uvítala,
zrak klopiac dumný, nesmelý.

»Odchádzam, báťko, v diaľne strany
i chcel som riecť vám: »Bôh pozdrav!«
»Nuž pôjdeš, Ondráš — neboj ani
sto Turkov, — pravda, ťažký stav,
no v mnohom krásny, maľovaný,
čokoľvek baba-človek vrav,
sám zkúsil som, síc dávno veru
(povzdychnul) ver' už bude meru —
I tam Bôh s nami, kým my s ním, —
nič neboj — S Miškom začal vravu
o čomsi — Ondráš sklonil hlavu
ku Katke s šeptom tlmeným.

sa rada púšťa v jarý let
na vlne — príbojom čo vzplesla,
že stíšiť temer moci niet —
na vlne totiž dobrej vôle:
Tu loď na vospust, hore-dole
a krížom-krážom, sem i tam, —
a bárs loď novšia lepšie trieli,
i v staršej vždy sa najdú smelí,
jak práve dokázať chcem vám.

Bez dlhých, nepotrebných rečí,
bez všetkých nudných okolkov
vám rieknem, krátko, jak sa svedčí,
že mlynár oženil sa znov',
by ťarchu všetkých vdovských péčí
so žienkou niesol ľúbeznou, —
veď vedel, milovník čo Slova
(zač česť mu, i že v srdci chová
a dosvedčuje životom),
že lepšie dvom — než osve — spolu,
bo, keď by jeden padnul dolu,
druh verný už ho dvíha v tom.

A potom: načo by mal kysnúť,
dosť ešte jarý; ešte však
kríž šiesty plecom nezavisnul —
Nuž rozmyslel si on to tak
a mlyn po dlhom čase blysnul
zas jasom, ktorý zahnal mrak,
od mesiacov čo niesol sa ním,
a dýchal strasťou, bôľom, lkaním.
Vzplál mlynár junnou hrdosťou —
I Katka čielko vyjasnila —
ach, neznala, jak planá chvíľa
za prchkou svitne radosťou . . .

Nuž oženil sa mlynár statný
fašiangu v dobe zjarenej.
Dovoľte, drahí, aspoň matný
načrtať obraz zvolenej:
Tak tedy: zeman akurátny
a mäsiar — vraj — bol otec jej,
čo v pokon zjav jej dosvedčoval:
stan oberučný, líca ovál, —
v najlepšom rokov obnose,
nebola špatná, sivých očí,
rumenec lícom neúročí
a bradovička pri nose.

Čo povahy jej však sa týče,
tá k závideniu nebola:
rozličné panské chúťky, chtiče,
napríklad: pýcha, svevoľa,
čo krom práv svojich nezná ničie —
(harmále, či ká nevoľa,
príčinou toho?), podrezaný
tiež jazyk, ktorý — v obe strany
jak ostrý meč — vše rezať znal,
keď prchkosť vrodená ju jala —
Nuž takou byť sa ukázala,
sotvaže mlynár si ju vzal.

Čo bolo robiť mlynárovi?
Niet z konopí mu cesty von.
Zprvotky láskavými slovy
chlácholil žienku svoju on
(veď v duši balvan stocentový,
na perách »mea culpa« ston) —
no časom i on hnevom zblčal,
päsť zaťal, zaklial a zas mlčal . . .
No zas a zase zvíril boj,
v ňomž obyčajne klobúk padnul
a čepček strojný miestom zvládnul. —
A Katka? Bože, Bože môj! . . .

(Pokračovanie.)

Moderná astronomia.

Prednášky dr. *Jána A. Wagnera* v slovenskom akad. spolku Tatrane vo Viedni.

VII.

Praktický význam astronomie.

21. apríla 1893.

Svoje prednášky o základoch modernej astronomie zakľúčiť chcem niekoľkými črtami, poťahujúcimi sa na praktický jej význam. Iste žiadať to budete odo mňa, že keď čo aj len v kontúrach predviedol som Vám vývoj tejto vedy, aby povedal som Vám niekoľko slov aj o tom, ako slúži ona človečenstvu. Z Vás najviac je takých, ktorí venujú sa vedám eminentne praktickým, či už medicíne alebo vedám technickým — požadovať to tedy môžete úplným právom, a viem, že neuspokojili by ste sa, keď by som povedal, že ako medicína lieči telo ľudské, tak v astronomii čerpať môže bolavé srdce balsamy — alebo keby bratom technikom povedať som chcel, že veď v astronomii najdú apoteosu práve svojej vedy, tam najdete

tú najvyššiu techniku, techniku neprístupnú žiadnemu smrteľníkovi. Vy by Ste sa tým neuspokojili! Vy žiadate od vedy, ktorá honosí sa toľkými úspechmi, ktorej venujú toľkí sily svoje, od takej vedy žiadate Vy viac, preto oprávnená Vaša otázka: aký praktický význam má astronomia? A na túto otázku odpovedať držím i ja za potrebné — prednášky moje boly by neúplné, lebo už aj v povolaní astronomie je ohromný rozdiel medzi astronomiou starou a astronomiou modernou. Ba práve ten cieľ bádania moderného, ten považoval by som v prvom rade za známku astronomie modernej.

Vo veku starom, za drievnych časov pozorovali nebo hviezdnaté tiež, no vieme dobre, že Chaldejci pozorovali ho, aby mohli veštiť, čínska astronomia stála tiež v službe štátu cieľom riešenia rozličných aj politických otázok, Gréci zaľúbili sa zase natoľko do neba, že v hviezdach videli samé božstvá svoje, — no nikde zdravého praktického cieľa. Snáď jediný Egypt mal trochu viacej smyslu pre praktické využitkovanie astronomických pozorovaní, aspoň tak by sme si mohli vykladať pozorovanie Siriusa cieľom určenia každoročnej povodne, ako som to v jednej z predošlých prednášok svojich spomnel. Ináčej žiadon praktický cieľ netanul na mysli starých astronomov.

A predsa aj v tom starom tmavom veku mala astronomia, keď aj nevedome, aký taký praktický význam, ktorý zachoval sa až po naše dni — je to meranie času a s tým spojený *kalendár*. Ovšem, že nebolo treba zvláštneho astronomického pozorovania ku tomu, aby si človek utvoril dáku mieru času. Starí pastieri a vôbec ľudia zdržujúci sa v širokej prírode, skoro už pozorovali zvláštne občasné zjavy, a tak povstal rok, mesiac a týždeň. No toto v užšom slova smysle nemá s astronomiou ničoho do činenia, tie elementy kalendára povstať musely z púheho nepovedomého pozorovania a ani to ešte nesvedčí o praktickom význame astronomie, že náš ponocný pastier riadi svoj čas, ako stojí nebeský voz. Prakticky zasiahla astronomia v tieto strany až vtedy, keď povedome začala skúmať *čas* a jeho miery. Systematické sostavenie kalendára položiť musíme až v tú dobu, kde astronomia stála vo vývoji svojom už na vyššom stupni. Pohyb slnca a pohyb mesiaca, to sú dve veci, ktoré daly kalendáru podobu modernú, a keď aj rozloženie kalendára nedopúšťa prísne držať sa pozorovaní, predsa všetky reformy, prevedené v kalendári, založené boly na výskumoch astronomických. Už Meton, starý grécky astronom, urobil v tomto prvý krok, keď počítanie dľa behu slnca do súzvuku chcel doniesť s počítaním dľa behu mesiaca. A vieme zase, že Julius Caesar len s pomocou astronoma Sosigenesa založil prvý racionálny kalendár, ktorý až dosiaľ nosí meno jeho. A zase astronomii ďakovať môžeme reformu, zavedenú Gregorom XIII. Astronomia vypátrať musela dôkladne dĺžku roka a len tak mohla reforma tá mať svoj význam. No koľko trudov ku tomu potrebné, aby vyskúmali sme správne dĺžku roka, vlastne beh slnca!

Kalendár, to by bolo ešte to spojivo medzi starou a modernou astronomiou ohľadom praktického jej významu. Moderná astronomia s týmto cieľom by sa však neuspokojila, on stala si temer celkom

do služby praktického života, do služby jednoho z najrozsiahlejších oborov práce ľudskej — nautika bez astronomie nedá sa ani myslieť, astronomické tabule pre toho, ktorý vydá sa vrtochám morských vĺn, značia toľko, čo pre malého školáka šlabikár.

Vtedy ešte, keď človek s korábom svojím neosmelil sa ďalej, než na malé strelenie od brehu, nepotreboval astronomické známosti. Ale aká to bola aj nautika — ani dieťa, keď sa učí chodiť a chytá sa každého predmetu. No ťažko bolo sa odvážiť do diaľneho mora. Zahodený dákou nehodou v neznáme kraje Oceána, darmo by bol hľadal po šírej modrej ploche prívetivý prístav. No nato je nad ním modrý blankyt s tými drobnými hviezdičkami — v nich vyčíta zkúsený námorník, kde sa práve nachodí, a keď zná, v ktorý kraj mora bol hodený, s pomocou kompasu svojho ľahko najde potom cestu ku suchej zemi. Kompas a astronomická tabuľa — to sú každému smelému plavcovi dve nevyhnutne potrebné veci, posledná označí mu bod, kde sa loď jeho nachodí, ten prvší však smer, ktorým sa má uberať. A tu sme pri tom najkrajšom praktickom upotrebení astronomie, je to geografické určenie miest. Dovolíte mi o tomto niekoľko slov prehovoriť.

Známo Vám bude, že každý bod povrchu zeme určený je úplne, keď známe geografickú dĺžku a šírku jeho. Keď určiť chceme polohu daktorého mesta, udáme, aká je jeho geografická šírka a dĺžka. Tie miesta povrchu zeme, ktoré majú tú samú geografickú dĺžku, spojíme čiarami, takzvanými meridianmi, taktiež miesta rovnakej geografickej šírky zase inými čiarami, takzvanými kruhmi parallelnými. Tak povstáva potom istá sieť križujúcich sa čiar, ktorá prenesená je na zemevidy a v ňu vnesené jednotlivé detailly, všetko usporiadané dľa geografickej šírky a dĺžky. Keď tedy spomneme, že určenie týchto dát vpadá do oboru astronomie, hneď bije nám do očú veľký jej význam pri zhotovovaní zemevidov, pre kartografiu. Bez siete, bez prísneho určenia geografického mohli by sme zemevid tiež nakresliť, no označovanie jednotlivostí bolo by úplne svevoľné, žiadne dva zemevidy nemohli by sme porovnať a určenie jednotlivých bodov robilo by neprekonateľné ťažkosti. Sieť je najpodstatnejšou časťou každého zemevida. Akým spôsobom však prijdeme ku dátam týmto? Tak geografickú šírku ako aj dĺžku obdržíme pozorovaním zjavov nebeských a rozlúštením niekoľkých vzorov matematických. Ale čo vyžaduje správnosť pozorovaní astronomických? Nie je to veľmi snadná vec. My pozorujeme napríklad dáku hviezdu, výšku tej hviezdy nad obzorom, a nástroj náš ukáže nám niekoľko stupňov, minút a sekúnd. Ale či tieto dáta zodpovedajú úplne posícii hviezdy? Zďaleka nie. Svetlo, pošlé z tej hviezdy, prejsť musí hrubú vrstvu povetria, aby dostalo sa ku očiam našim. Ale fysika učí nás, že svetlo nezadrží smer svoj, keď prejde z látky istej hustoty do látky inej hustoty. Lúč svetla sa láme, on láme sa aj v povetrí — a zjav tento menujeme astronomickou refrakciou. Ona je rozdielna dľa toho, kedy a kde pozorujeme hviezdu. Keď také pozorovania porovnať a použiť chceme k určeniu geografickej šírky alebo dĺžky, znať musíme úplne zákony refrakcie astro-

nomickej. Koľko astronomov natrudilo sa už nad predmetom týmto! No ani to nie dosť! Keď porovnať chceme mnohé pozorovania z rozličných dôb, to robiť môžeme len vtedy, keď poťahujú sa ony skutočne na stále, pevné body oblohy nebeskej. Za taký považovať by sme mohli snáď nebeský pól, alebo ten bod, okolo ktorého krúti sa zdanlive celá obloha nebeská. No vieme, že ten bod je tiež nie stály. Dnes je on v blízkosti chvosta Malého medveďa, v inej dobe zase inde. Spomnel som Vám už präcessiu a nutáciu — a astronomi koľko sa zase napracovali, kým vypátrali zákony zjavov týchto, ktorých následkom je, že tak pól nebeský, ako aj všetky stálice, menia miesto svoje. A príčinou präcessie je zase prítažlivosť planét na našu zem, táto zase závisí od ich massy a ich vzdialenosti od zeme. Astronomi museli sa tedy pousilovať určiť präcísne massy všetkých planét. Prosím — aký súvis je na prvý pohľad medzi massou Jupitera — o koľko je Jupiter ťažší, než naša zem — a geografickou šírkou napríklad Turčianskeho Sv. Martina? Na prvý pohľad iste žiadon — no: keď neznáme úplne dobre massu Jupitera, nemôžeme úplne určiť pohyb zeme, keď neznáme tento, neznáme ani präcessiu, keď úplne neznáme túto, aj naše pozorovania budú chybné, chybné bude i určenie geografickej šírky Turč. Sv. Martina a nám prihodiť by sa mohlo, že na zemevide označiť by sme museli jeho miesto niekoľko míľ na sever alebo na juh od pravého miesta jeho.

S geografickým určením miest úzko spojená je aj otázka *regulovania hodín*, a otázka tá veľmi významnou je pre nautiku. Geografickú dĺžku alebo rozdiel miestneho času na suchu určiť možno rozdielnym, od astronomického pozorovania neodvislým spôsobom. Tak napríklad v jednom okamihu na dvoch od seba vzdialených miestach zapálené vatry, keď naše hodinky regulované sú prísne dľa lokálneho času, udajú nám hneď rozdiel toho času na oboch miestach. Najnovšie telegraf je ku tomu znamenitým prostriedkom. No aj tu už musíme mať dobre regulované hodinky. Na mori nemôžeme použiť telegrafu — tam musíme hodinky svoje porovnávať so zjavmi nebeskými, ktoré zase slúžia k ich regulovaniu. Pomyslime si, že vzali sme so sebou na loď hodiny z Greenwichu a vydali sme sa na dlhú cestu na more. Hodiny, povedzme, idú správne. Okolo Jupitera, tejto najmohutnejšej planéty slnečnej sústavy našej, točia sa ohromnou rýchlosťou štyri mesiace. Ako aj náš mesiac vojde niekedy do tiene zeme našej a tak nastane zátmenie mesiaca, omnoho častejšie stáva sa to s mesiacmi Jupitera. Pomyslime si, že astronomi vopred vypočítali, kedy vojde taký mesiac do tiene Jupitera — keď zjav pozorujeme, naše hodiny ukazovať musia ten samý čas, ak neukazujú, môžeme ich napraviť. Ale ako vypočítať vopred tie zátmenia? To práca už astronoma a práca to veľmi komplikovaná, ktorá vyžaduje veľmi rozsiahlej analysy teoretickej. Koľko napracoval sa na poli tomto Laplace, koľko jeho následníci a novší hvezdári, a práce tu ešte vždy dosť. Určenia také dostanú sa potom do rozdielnych astronomických kníh, ako sú na pr. berlínskou hvezdárňou vydávaný *Berliner astronomisches Jahr-*

buch, parížskou *Connaissance des Temps*, greenwichskou *Nautical Almanac* atď. Na každej lodi musí sa taká kniha nachodiť a každý dôstojník lode musí vedieť ju zručne upotrebiť. Ba aj mnohý matros vie s ňou tak zaobchodiť, ani čo by bol počúval pár semestrov astronomiu.

Pri týchto určeniach majú veľký význam aj zátmenia mesiaca a takzvané vzdialenosti mesiaca od jednotlivých nápadnejších hviezd. Toto vyžaduje úplnú znalosť pohybu mesiaca, tu javí sa potom vypukle ohromný praktický význam ináče suchej teorie mesiaca, s ktorou obznámiť som Vás chcel v jednej z predošlých prednášok. Pár čísel najdete len v Almanachu, a koľké trudy predchádzaly ten resultát! Ale pohyb mesiaca aj ináče je významný pre praktický život. Je to zjav prílevu a odlevu mora na brehoch, tieto dva momenty, dľa ktorých riaďa lode čas svojho odchodu. Zjavy tie sú výsledkom príťažlivosti mesiaca na vody morské a v čase závisia od pohybu mesiaca. Správne určiť ich možno len tak, keď známe správne pohyb mesiaca.

Len v pár črtách chcel som poukázať na praktický význam astronomie, a uistiť Vás môžem, že týmto nevyčerpal som látku — každé, aj to najmenšie objavenie, či stalo sa ono na stolíku kalkulanta alebo s pomocou ďalekohľadu alebo spektroskopu, každé také objavenie, či už bezprostredne alebo prostredne, má svoj praktický význam. Ale keby astronomia ani takého významu nemala, je ona predsa veda, ktorá poučuje nás o krásnych zjavoch nebeských, ktoré povinní sme tiež pozornosťou sprevádzať.

Os homini sublime dedit coelumque tueri
Jussit, et errectos ad sidera tollere vultus.

* * *

V tomto cykle prednášok svojich oboznámiť som Vás chcel so základmi modernej astronomie; nakoľko sa mi podarilo práve najhlavnejšie veci v krátkom čase siedmich hodín Vám predniesť, to posúdiť, rozumie sa, nemôžem ja — tak rozsiahla to veda, a tak vlieva sa jeden jej odsek do druhého, že menovite odborníkovi ťažko povedať, čo vážnejšie, čo menej významné. Pritom všetkom však slúžiť mi bude k uspokojeniu, jestli aj len vo veľkých kontúrach nadobudli Ste si nové, alebo systematicky rozšírili nadobudnuté už známosti. Mojím cieľom bolo vyzdvihnúť menovite tie kardinálne základy, okolo ktorých točí sa celá naša veda. Preto chcel som Vás oboznámiť s hlavnými zákonmi pohybov a tu menovite so zákonom Newtonovým, ďalej s pozorovaniami a týmito predpokladanými nástrojmi, aby tak poukázať som mohol na vývoj astrofysiky, a dnes chcel som nakonec oboznámiť Vás aj s praktickým upotrebením bádaní astronomických. Z vďačného srdca bolo Vám všetko podané, prijmite aj Vy to vďačne a ja odmenu najdem už v tom, jestli aj len v jednom-druhom z Vás pošťastilo sa mi vzbudiť zaujatosť za krásne zjavy nebeské a nekonečné pravdy všehomíra.

Predhistorický hrádok Skala v Sučanoch.

Opisuje *Pavel B. Socháň.*

Na severe Turčianskej stolice, na ľavom brehu Váhu, leží dosť významné niekdy mestečko Sučany. V spojení s južným koncom tohoto mestečka na prvý pohľad nápadným sa javí mohutný útvar vápencový *Skala* zvaný. Od juhu a západu neprístupné skalné steny čnejú do výše, len od východu súvisí Skala so stráňami temných hôr Fatry, avšak i tento prístup na Skalu bol kedysi dvoma súbežnými umelými valmi a priekopami zamedzený. Dnes ovšem sú tieto valy sosuté a tedy skorej schodné. Pod Skalou na sever a západ rozkladá sa rozsiahla považská rovina. Cesta na Skalu viedla severnou stranou a tiahla sa stúpajúc do výše smerom od západu na východ, juh v miernom oblúku. Teraz je vysadená severná strana stromkami a spravený je na Skalu hadovitý chodník. Stopy starej cesty sú posiaľ dobre znateľné. Povrch skaly je rovná, akoby úmyselne srezaná veľmi priestranná plocha, majúca podobu ellipsy, ležiaca smerom od východu na západ, len na juho-východnej časti dvíha sa hrbolovitý kopec, zarastené to rumy rozsiahlej budovy kláštornej.

Na svojej vychádzke na Skalu našiel som na severo-západnej strane na povrchu zeme množstvo čriepkov z nádob kružených, všetko voľnou rukou z tmavej alebo čiste bielej hliny; tuhy nepozoroval som na žiadnom. Črepy tieto sú máloktoré ornamentované a i to zväčša rovnobežnými pruhami. Bohužiaľ, bola pôda už kedysi rozrývaná a tedy i nádoby nepochybne všetky rozdrvené. Iných predmetov pri povrchnom ohliadaní tom som nenašiel. Ničmenej črepy tieto svedčia, že Skala v pradobe, keď i nebola snáď obydlená, ale slúžila za pohrobište, žiarovište a útočište vtedajšiemu okolnému obyvateľstvu.

Odkedy kláštor jestvoval na Skale, nie je mi známo. Ľud rozpráva si o „červených mníchoch“, ktorí tam sídlili. Tamejší pán farár J. M. Hodža vyhľadal mi v cirkevnom archíve objemnú knihu, rukopis: „Historia cirkve evanj. sučanské 1580—1783. Napísal Jiří Kuorka, cirkve této Sl. Bož. Kaz. 1845“, z ktorej vybral som nasledujúce: „Král Matěj I. často svojím navštívením poctil městečko Sučany, když se na hradě Sklabinském (neďaleko od Sučian) bavíval a po sausedních horách se svau družinau lovíval. Tehdáž obyčejně v Sučanech večeřel, ano i přenocoval. Sučany byly povinné v takovýchto případnostech kuchyni královskau jedácimi věcmi zaopatřiti, pročež se i královskau kuchyní nazývaly. Byloť v tom čase právě z této příčiny i to přísloví o zvědavých ženách v užitku, „že vědí, i co Matiáš král dnes večeřel“. Sučancův povinností bylo také i hrad Sklabinský svými prácemi v dobrom stavě udržovati a opravovati — nepochybně místo jiných břemen, k nimž jiní bráni byli. Na té pak Skale, která se na polední straně nad Sučany vyzdvihuje, stál před věky pěkný, ale původu neznámého hrádek, který Templářům čili červeným mnichům za obydlí slaužil. Jeden

starý latinský rukopis na r. 1728 praví o něm, že se z jeho sbořenin znáti dá, že byl obšírný a podle statkův a jmění tohoto mniškého řádu dobře uspořádaný. Teď se z něho žádného nenachází, vyjmauc jedné prostranné pivnice od půlnoci do Skály vedaucí, na vrchu pak Skaly jest orácí zem. V něm bezpochyby Matěj nocovával, když ho v Sučanech noc zachvátila. Z penízkův Ferdinanda II. a III. zavírati by se mohlo, že se v něm toho času ještě bydliti dalo, a že tyto penízky od těch, jenž se tam zdržovali, ztratěné býti mohli. Jaknáhle se pak raucati začal, v krátkém čase jeho skálí na jiná stavení rozebráno bylo, nebo až posud Sučanci potřebný na murování materiál z této Skály lámají. Mohylky na té lauce, kudy se do Štiavničky jde, jsau svědkem, že zde Templáři tito své rybníky míti museli." — Sú to vlastne hate, ktoré sa dosiaľ zachovaly.

Sučany obdržaly za služby kráľovi Matiašovi preukazované výsady svobod. kráľ. mesta, ktoré až po Mariu Teresiu užívaly. „Červení mnísi" boli však údajne pre razenie falošných peňazí vyzdvihnutí. Povesť vypravuje, že keď mnísi ani na opätovné napomenutie kráľovské nič nedbali, obľahol kráľ vojskom Skalu. Mnísi, v strachu pred trestom a v obave o poklady svoje, zakopali kde čo mohli, najviac však pohádzali do hlbokej studne a kláštor vraj sami zapálili. Studňa nachádzala sa na severnej strane od kláštora a bola do nedávna ešte znateľná. Do severo-západného boku Skaly vytesaná je pivnica, ktorá však až v novšej dobe má svoj pôvod. Ľud si rozpráva, že popod Skalu sú chodby a pivnice, kde sa skrývajú nesmierne poklady. Našiel sa už aj odvážlivec, ktorý asi pred 50 rokami nočnou dobou vyšiel na Skalu, tam na juho-východnej strane kopal a prišiel na kamenné schody, ktoré vraj viedly smerom dolu do zeme, a na schodoch týchto spočívalo množstvo spáleného zbožia. Naraz objavil sa mu však kocúr s ohnivýma očima a on nastrašený utiekol s toho miesta. Je tu skutočne znateľná stopa, ktorá mala byť oným človekom vykopaná. Dľa povesti majú byť na tomto mieste kláštorské pivnice, a ľud pevne verí v poklady tu zahrabané, avšak netrúfa si kopať, lebo ich vraj strážia duchovia, ktorí nedopustia nikomu k nim vniknúť, a domnieva sa, že by ho každý taký pokus stál život.

Že na povesti jest niečo pravdivého, dá sa zatvárať z toho, že na Skale na povrchu alebo i v malej hĺbke zeme vynoruje sa množstvo strieborných peňazí. Pán farár Hodža hovoril mi, že on sám ako chlapec chodievaval so svojimi vrstovníkmi na Skalu vyhrabávať peniaze a zakaždým že ich prinášali za priehrštie domov. Najviac ich vraj objavovali na západnej strane; nachádzali však popri strieborných peniazoch aj mnoho olovených, ba i celé množstvo olovených guliek. Peniaze, ktoré kedysi pán farár Hodža nachodil, maly vraj na sebe dvojitý kríž a písmeny R. K., z nichž veľký počet má spočívať v museume zavrenej Matice Slovenskej, a mnoho tiež šlo do Pešti, kam vraj všetky nálezy dnešný majiteľ Skaly zasiela, medzi nimi tiež vraj peniaz s podobizňou Hadriana II.

Dopytujúc sa, či niečo zo Skaly nenašlo by sa medzi obyvateľstvom tamejším, dozvedel som sa, že jeden gazda má niekoľko

tých „pliaškov", ktoré bol v hlinenom hrnci vyoral severo-východne od Skaly pri kolčovaní krov. Skutočne našiel som u onoho gazdu ešte 310 kusov strieborných peňazí, ktoré som hneď i odkúpil. Rozprával ten samý, že ich v hrnci bolo raz toľko, ale že ich už rozdaroval svojim známym. Peniaze sú čisté a veľmi dobre zachovalé, zväčša Matiaša II. a to 31 rozličných druhov z rokov 1612—1619; ďalej Rudolfa II. 28 druhov z rokov 1594—1611; poľského Žigmunda III. 9 druhov z rokov 1614—1621; Karlove (D. G. D. OPAVIAE; MVNSETOLIS) 5 druhov z rokov 1612—1620. Ostatné peniaze sú po menej druhov alebo len jednotlivé rozličných potentátov.

Peniaze tedy pochádzajú s konca XVI. a so začiatku XVII. storočia. Najväčší počet peňazí je z rokov 1614—1620. Že letopočet na minciach nepresahuje rok 1621, zatvárať by sa mohlo z toho, že peniaze najskôr roku toho mohly byť do zeme uložené. Nesúvisí rok ten asi tiež s konečným zaniknutím bydla na Skale? Povesť o obliehaní templárskeho kláštora, ak je ozaj z ľudu a nie vymyslená takým, kto znal z historie osud tohoto rádu, mohla by súviseť s obžalobami, ktoré boly vedené proti templárom a pre ktoré ich rád na počiatku XIV. stoletia bol i zrušený.

Sučianska Skala je veľmi interessatný predmet pre archäologa i historika, a námahy na preskúmanie tu vynaložené boly by zaiste zdarným a skvelým výsledkom korunované.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Třetí má zpráva, kterou tuto o svém podniku dialektologickém podávám, v mnohem užších, než obě předešlé, pohybuje se mezích. Zdá se, jakoby kruh mých obětivých přispívatelů se poznenáhlu uzavíral, ačkoliv jsou celé stolice slovenské, z nichž dosud nijakých, aneb aspoň jen kusých zpráv mám. V zájmu věci, v zájmu jazyka slovenského, litoval bych toho, kdyby myšlénka má náležitého pochopení nenalezla. Jest zajisté nejvyšší čas, aby nářečí slovenská se spolehlivě popsala, neboť očividně hynou a s nimi hynou celé dějiny jazyka slovenského. Jiné řeči v starých památkách písemných potomkům se zachovaly: slovenský jazyk jen mimoděk vnikal do písemnosti, počínaje od XV. století, až se postavil na vlastní své nohy, což se úplně, jak známo, teprvé nedávno stalo. Za to pestrá rozmanitost nářečí slovenských nahrazuje, co se na památkách starých nedostává. Tato nářečí dosud nikdo nepopsal. Dosud jen jednotlivé ukázky, kusé zprávy o nich do veřejnosti pronikly. A přece nikdo nebude tvrditi, že v takové krátké ukázce, v těch několika větách zračí se celý obraz nářečí, jímž mnohdy

statisíce Slováků hovoří! Každé nářečí jest osobitý celek, každé nářečí podává celou Slovenčinu, jen kroj její jest opět a opět jiný, tu malebnější, tam jednodušší, tu modernější, tam starobylý. Mnohá ozdoba sahá do nejdávnějších dob slovanských. Avšak hledati, sbírati, zapisovati a zachovávati třeba: já pak rád vynakládám všechnu píli, abych jednotlivé ty příspěvky sloučil v jeden harmonický celek, čili lépe řečeno, abych ten celek zobrazil, kdežto dosud jen některé části, nahodile a neúplně, známy byly. Toto spracování, tato systematika vědecká mé síly úplně vyčerpává: abych i sám vše posbíral, to mi ani možná není, k tomu zapotřebí dlouholetého pobytu uprostřed lidu, ba řekl bych, k tomu zapotřebí, aby člověk uprostřed toho nářečí od mladu vyrůstl a žil. Proto jen přiměřenou dělbou práce cíle svého dosáhneme, ačkoliv i mně živého styku se Slovenskem třeba, čemuž o nastávajících prázdninách opět co nejvíce hověti budu. Tolik předeslav, přikročuji ke zprávě samé.

Ze stolice *Prešporské* nových příspěvků nepřišlo. Mám tedy dosud jen popis dvou nářečí: Perneckého od vd. p. far. Nováka a Modranského na základě několika příspěvků. Vd. p. far. Novák opět mi ukázky nářečí Perneckého poskytl a vd. p. far. Dan. Minich poslal mi tři fotografie krojové. Obrázek dívčího kroje Modranského doručil mi též dr. J. Izák. Mám připomenouti, že v Prešporské žije okolo 150.000 Slováků?

Žádných nových příspěvků neobdržel jsem též z *Nitranské*. Jen vd. pp. Beblavý a Pospech opět mi zaslali cenné ukázky. Celkem mám z Nitry 12 archů.

Z *Trenčanské* přihlásil se p. uč. Jos. Ďurjan popisem nářečí Stráňanského, které prý panuje ve všech obcích od Velké Bytče až k Fačkovu. Ve Fačkově již vyslovují: *te, de, ti, di*, kdežto v Stránském *ce, ci, dze, dzi*. Zajímavé jsou rozdíly mezi nářečím Stráňanským a Kameno-Porubským. V Stránském mluví: *ňevidzel, prišvol, nepvom* (= nepôjdem), *pojce, hneská* (= dneska), *vecdi* (= vždy), *zemákov, vochterek* (= úterek), *ververu;* kdežto v Kameno-Porubě říkají: *ňevidzol, ňemisľol, prišiol, natrpol, vneská* (= dneska), *zemjakvov, veriveru, vivráväc.* Velmi pěkně popsal mi p. uč. A. D. Svoboda nářečí Mikušovské, do jehož oblasti náleží: Vršatské Podhradie, Krivoklát, Sedmerovec, Podhorie, Bohunice, Podvažie, Savčiná, Pruské, Tuchyňa, Mikušovce, Červený Kameň, Kvášov, Dúlov-Nováves, Horovce. Vyjímám z důležitého popisu: *buj, bujem, buješ,* avšak *budú; choj, chojévá, chojím, chojá,* avšak též *chodzia; ja* v slovech: *šjastý, vešjal, prišjal, doňjasc, doňjasel, cjac* (= tiecť), *cjaklo* (= tieklo), *vjazc* (= viezť), *vjazel* (= viezl), plur. gen. *oviac;* dále hiatické formy: *maú* (= majú), *chytaú* (= chytajú), *to e* (= to je), *mi e* (= mi je), *priam e to, bue* (= buje), *bueme* (= bujeme); spodobení *preš čas* (= pres čas), *aspom pámbožko,* nosovou výslovnost: *pãneš* (= padneš), *sãnúc* (sadnúť), *riãňe* (= riadne); odsouvání: *zaceliny* (= dzaceliny, ďateliny), *zakuvac* (= dzakuvac, ďakuvať); otázku: *pravda?* plur. *pravdace?* jako v češtině se říká: *na, nate* (= tu máš, tu máte) anebo v ruštině: *pajďomťe.* P. uč.

Svoboda připojil také znamenité obrázky krojové. Z Púchovské doliny podal mi dalších zpráv vd. p. far. P. Zoch.

V „Národních Novinách“ ze dne 6. května t. r. objevila se krátká „Ukážka nárečia z Kysúc“. Škoda, že zasílatel nevchází se mnou do styku; mohli bychom navzájem dobré veci lépe posloužiti. K ukázce té chci podotknouti, že jest nářečím úplně rozdílná od oné, kterouž „z Nového Města nad Kysucí“ v Dialektologii Šemberové (str. 133) podal J. Lottner.

Z Trenčanské mám celkem osm archů.

Nářečí Očovské, ve *Zvolenské,* popsal mi p. učitel Št. Šenšel, jenž oblast jeho takto určuje: Očová, Slatina, Zolná, Sebedín, Horná i Dolná Mičiná, Poniky, Végľaš, Zvolen, Baňská Bystrica, Čeleny, Čačín, Radvaň. Z archu toho jest mi důležita poznámka: „Hláska *ä* je u nás neznáma; kde je v spisovnej reči *ä*, tam užívame *e* *(veža)* lebo *a (žrieba).*“ A tak píše p. uč. Šenšel: *vednú, ňevedza, hovedzje meso, najvetšje, peť rokov,* a dále *žrjeba, stavajú, trápia.* Důležité jest také psaní: *matkyňe, macochyňe slová.* Velmi poučné jsou poznámky vd. p. kapl. Josefa Kačky o nářečí v obci „Handle“ anebo „Čierny Hronec“, která od r. 1886 se nazývá Fekete Balog. Kéž vd. p. Kačka v pozorování svém pokračoval. Zatím vděčně přijímám poučení, že v ukázkách z r. 1818 má se správně čísti: *Ľaľa, Zuza, idem;* dále že třeba připojiti pravidelné délky: *ňekúpime, ňemáme turáke* atd. Důležité jest, že Handělci vyslovují *kotrý,* a také *koter, diťa, čva, án, ánďe, voľučuo.* V mladším pokolení „škola a čítanie“ zvláštnosti ty ničí. „Fajtovci“ dokonce, zvláště ženy, říkají: *„u Medzvedzov“, svätci Bože, tcen,* s lehkým *tc.* Také hláska *y* má u nich zvláštní výslovnost.

V Cerově, podle p. uč. Stan. Zocha, totéž panuje nářečí, jako „v *Hontianskych* vrchoch“, v obcích: D. Lôme, Sucháni, Senohradě, Litave, Mladunicích, Ľackove, Trpíně, Bzovíku, Vrbovkách, Drieňově, Čelovcích atď. Zajímavá jest poznámka p. uč. Zocha, že jemu jako Oravci nelze dokonale vniknouti v ono nářečí: „bo ľud náš teraz už hovorí dvojako, keď sa s nami shovára, rozpráva tak, ako sa v škole naučil spisovnou rečou, len medzi sebou shovárajú sa ešte svojím nárečím.“ Jsem přesvědčen, že poznámka p. uč. Zocha jest úplně správna, a vyvozuji z ní: 1) že jest nejvyšší čas, aby nářečí slovenská, která vůčihledě zanikají, se spolehlivě zapsala; a 2) že úlohu zapisovatelů převzíti musí mužové (a paní a dívky) uprostřed lidu svého vyrostlí a s ním neustále žijící, mně pak že dost zbývá co činiti, abych celý ten materiál do náležitého pořádku uvedl a vědecky spracoval. Než vraťme se k nářečí „vrchovců“. Znamenité zprávy poskytl mi dále vd. p. far. Ján Slávik. Důležité jsou jeho poznámky, že na Senohradzi mluví: *kobe, žene boľe;* na Lôme a Sucháni: *kob*ᵃ*e, žene boľ*ᵃ*e, do vode, do vojne;* v Lešti a na Turompoli: *kob*ᵃ*e*ʲ, *kod*ᵃ*e*ʲ, *žen*ᵃ*e*ʲ *boľ*ᵃ*e*ʲ; v Plachtincach, na Hrade, na Krtýši a dolu po Baláž-Ďarmoty: *do vodě, do vojňe,* odkudž tedy i Kysáčania nejspíše pochází; konečně že v Ľuboreči vyslovují: *choďeť, choďeli,* pak *kopale sme* (ženy), jako tvrdé *e* = ᵃ*e.* Vd. p. far. J. Slávik upozorňuje velmi záslužně na

melodii jednotlivých slovenských nářečí. „V jednom vidieku celá reč tak zneje, ako by sa všetci ľudia vadili, v inom akoby si vždy výčitky robili, v inom blahosklonne, v inom ako by domlúvali, v inom tak z vysoka, v inom figliarsky atď. — a hlas, melódia reči dá trochu následkovať aj na karakter a vlastnosti toho ľudu, ktorý to utvoril. Mali by ste," tak mě vyzývá vd. p. farář, „tomu venovať svoju pozornosť — v porozumení s muzikálne nadanými a viac krajomluv znajúcimi ľuďmi. Je to nielen akcent, je to viac, je to melódia, po ktorej obecný ľud pozná u nás človeka, že musí byť z druhej „ďedine", i keďby zdanlive jeho vlastným dialektom hovoril." Předkládám slova ta všem hudebně vzdělaným, do jejichž počtu bohužel nepatřím, aby se vynasnažili, tuto melodii ve svém rodném nářečí vystihnouti. Hranice nářečí „vrchovců" určuje p. far. Slávik takto: „V celku by sa dalo označiť za jedno veľké nárečie: nárečie v Novohrade, v Honte, v Tekove (v západnej čiastke) a na dolnej zemi (všade na dolniakoch) s viac podrečiami. V Tekove sa blíži ku Nitrančine, v Novohrade a v Malom Honte sa chýli ku Gemerčine, v tamtom smere vždy mäkne a hrauatie, v tomto smere prechodí do šušlavosti, kdežto od severu, od Zvolena nieto značného prechodu; tam je to nárečie odseknuté." Konečně podává p. far. Slávik z „Poratné knihy" v Pliešovcach, od r. 1689—1777, některé výrazy, které nyní v okolí tom neznámé jsou: *podselný írek*, na rozdíl od *kopaného* a *lazného íreku; čerťaž* = lúka vyrobená z hory (*„lominu, která je súca na čerťaž"* r. 1757); *štvrtňa múky*; *Jakuš* = Jakub; *kosenina* = lúka; *podkládá sa do tejto knihe* = zapisuje sa; *stala sa sprava* = pokonanie; *podvorná lúka* = pod oračinou ležiaci.

Nářečí Prenčovské popsal mi vd. p. far. Andr. Kmeť, jehož prostřednictvím obdržel jsem i popisy z Dolního Badína od p. okr. not. Štef. Blahu, z Drieňova od p. uč. Jana Rotaridesa a z Počuvadla od p. uč. Kar. Straky.

Z archu p. uč. Rotaridesa, jenž již dříve znamenité ukázky „pospolitého vidiekohovoru novohrad-honťanského" podal do Matičného Sborníku z r. 1870 a do Prostonár. Slov. Povestí P. Dobšinského r. 1882, vyjímám „malý slovníček tejto mluvy": *skrsnúť* vyskytnúť, zjaviť sa; *čajda, čajdok, čajsi* všakda, všakver; *tantušiť* trápiť koho; *brechovať* voliačo haniť; *čupatej* tupo-koncový; *vrbčiť* šiť, *vrbec* švík; *klochtiť* variť; *sopúch* diera na peci; *krajč* krajčír; *bražiti, nebraží sa mi*, nechce sa mi; *tok* stodola; *zápustok* prídavok k stodole; *prvesňja* jar; *licho* zle; *lichva* stádo; *hlavnica* poduška; *da, daver* ba, baver; *rázďelja* medza, kde sa viac polí schádza; *ponuďiťi* ponuknúť; *trjaška* zimnica; *zospúd* zospod; *zdemvo* zde-von. V Počuvadle vyslovují všechno tvrdě: *dedina* (nikoliv ďeďina), *neni* (nikoliv ňeňi), *chodí* (nikoliv choďí) atd.

Horlivý podporovatel můj, p. merník M. Algöver, poslal mi šest kabin. fotografií, které zobrazují šest párů, tři z Jabelovej a tři z Trhanovej, podle rozličného stáří; k tomu připojen podrobný popis vyobrazeného kroje.

Popis nářečí, kterým se mluví v Zelenově, Poltáre, Slané Lehotě, Brezničke, Kalinově, Uhorsku, Rovňaném atd., v *Novohradě*, podal pomocí přítele p. uč. Ľud. Izák v Pešti. Z popisu toho vynímám: *oni robéj, ťejhajú, prasejtka; dobrech liďí; hovedzuo meso; nezvela* (= ňevzala), *douho* (= dlho), *dobron* (= dobrom) a naopak, jakož ukazuje věta: *vystavev son si don a prišľi ho aj pám urodzenký okovnej* (notárius) *obrzrieťi;* 1. mn. č. *chovámo, zmo.* Prosil bych snažně o podrobnější zprávy a obšírnější ukázky.

Bedlivě popsal mi p. učit. Ján Bella nářečí, jež panuje v *Čabe.* Také v Čabe nosové souhlásky na konci slov se střídají: *dobrí ďem, Pám boh, lem, tem sapún* a naopak *son* (= som), *iden, prevčeron* atd. Jiné zvláštnosti: *čela* (= včela), *ňeska* (= dneska), *sen si* (sedni si), *ďeže* (kde že), *ždi* (vždy), *poľa* (podľa); *vou, kou, stou* (= vôl, kôl, stôl). „Čabän píše *s perom,* krája *s nuožom,* bije *s palicou,* zametá *s metlou* atď.“ Předložka *v* se vynechává a proto jsou předměty *„chyži, staji, zahrade, komore“* a nikoliv *v komore* atd.

Nářečí Slováků *Banátských* popsal vd. p. far. Em. Kolenyi, známý čtenářům z lonských Pohľadů, článkem „Banátski Slováci“. Opět máme: *vom* (= on), *kvom* (= kôň), *tvój pám. Hajdušičam.* Dále vyslovují v Hajdušici: *dě* (= kde), *ňeska* (= dneska), *vo veňe* (zároveň), *móšte, chojtě, poľa* (podľa), *voka* (vonka), *g škole, g nášmu, ňigdě* atd.

Slovenčina v *Staré Pazově (Sriemu),* podle pěkného popisu od vd. p. far. Vlad. Hurbana, zvukovou stránkou neodchyluje se valně od obecné, za to tím více lexikalní pestrostí. Staro-Pazované užívají srbská slova: *baš* práve, *briga* starosť, *bubrežka* ľadvenička, *búniť* znepokojovať, *gaziť* šliapať, *gotovo* skoro, temer, *grad* pevnosť, *kapara* závdavok atd.; turecká slova: *ája, ájok* nie, ale čoby, *arpadžík* mladá cibulka na sadenie, *bakar* meď, *barjak* zástava, *budžak* kút, malý kúštik zeme, *čardak* sýpka na kukuricu atd.; maďarská slova: *boud* kupecký obchod, *boudhajtáš* sklepenie, *bogáľ* chybný na tele, *čapáš* stopa, *fiam* synku atd.; německá slova: *becirk* okresný úrad, *fertál* štvrtina, *gebírať* patriť, *grundbuch, lešovať* vytrieť atd. Vd. p. far. Hurban velmi pečlivě všechna ta cizí slova posbíral.

Nejvíce příspěvků obdržel jsem z *Gemeru.* Prostřednictvím a pomocí dra. S. Daxnera dostalo se mi popisu nářečí, jímž mluví v Píle, od vd. p. far. J. Vansy. V Píle mají *ś* místo č: *páśiu, śo* (= čo), *śľevek* (= človek), dále *e* v slovech *meso, peť najveśie,* konečně tuším jako všude v Gemeru i v slovech *ďiťa, ďižďom.* Na Krokavě (popis podle rolníka Ďurj. J. Krajce st.) místo *ť* vyslovují hlásku, která na archu rozličně se opisuje: $\frac{ť}{č}$ aneb $\frac{ť}{š}$ aneb $\frac{č}{š}$; bude to nejspíše měkké *ć,* jež v jazykovědě se označuje takto: *ć*. Podobně místo *ď* na Krokavě upotřebují hlásku, která se mi opisuje s $\frac{ď}{ž}$, $\frac{ď}{š}$; opět to nejspíše bude měkké *dź,* tedy *dź*. Konečně místo *č* vyslovují na Krokavě hlásku, která jest *„jako mješänina č, ť, š“:*

pá$^{č}_{š}$ā. Jaký rozdíl panuje mezi touto hláskou a onou, která zastupuje *ť?* Konečně na Krokavě mají *ä* a ā: *hlädžā, chválā, jārok, žāci, kotrā slová.* Z Klenovce obdržel jsem popis od p. uč. Jana Brádňana a zvláště také od p. uč. Rud. Rod. Kubányho, jenž i pěkný obrázek kroje Klenovčanského připojil. Jinak ale popisy v tom podstatně se rozcházejí, že p. Brádňan nechává *ť* a *ď* nezměněny, kdežto se podle p. uč. Kubányho mění v *č*, jež však jest „o veľa mäkší“ jako obyčejné *č*, a v *dž*, toto jen před *i*: *radži, chodživ, hodžiny.* O proměně souhlásky *č* shodují se oba archy, avšak p. uč. Kubány píše za *č* obyčejné *š: šo, ušitelom, chlapšok*, kdežto p. uč. Brádňan opisuje: *luťčať, ťčo, kônťča.* P. uč. Brádňan píše také: *vednú, hovedzinu, meso, najvetšia, peť.* Důležitá starobylost jest: *o sej dobe* (o takomto čase). V Hrachove, Vrbovcích, Bakošských a Orlaj-Tirjakovcích, Vyšném a Nižném Skálníku (popis od farbiara p. Rud. Viesta) vyslovují *oni roběj, trápěj, vějžú, ťějhnú, prasějtká, mňěj* (= mňa), dat. *kostolňěj*, nomin. *chlieb natretěj*, dále *vednú, hovedzí, peť*, místo *č* obyčejné *š: pášěj* (páča), konečně *cavkom* a *calkom.* Nářečí v Lukovišti a v Drienčanech popsal mi s nemalou dovedností gymn. žák Ján Botto. V Lukovišti máme: *robie, hľadie; s radostiev, nad túrňiev, za ňiev, chôdziev: ňebuden, s baranon*, dat. *šicin rechtoren; ć* a *dži* za *ť* a *ďi: čichí*, avšak i *mać* (mať), vedle toho *roboťi, s ťima, radži, hodžiňi, ďedžiňi*, konečně *ś* za *č: śi* (či), *śô* (čô), *chlapśok, statośne.* Zvláštnost: *na otácku* (= otázku), *džiťa* a *lidži.* V Drienčanech vyslovují široké *ä*: *robiä, nad túrniäv*, podobně *ua* za *ô: huar*, za *ďi* a *ť* obyčejné *dži* a *č: udžicāmi, čichí, päč* (5), za *č* obyčejné *š*: *lúšäč, statošne; ne, ni* vyslovují tvrdo. Podle Dobšinského (Prostonár. slov. pov., soš. 8., 1883, str. 47) „koncovky *am, em, im, ym, om* dla Drienčanskej krajomluvy znejú nosovým zvukom.“ Tedy by *dobrom, tom, som povjém* mělo zněti *dobr͡o, t͡o, s͡o, povj͡e.* Zevrubnější zprávy jsou tedy velmi potřebny, jako o tomto, tak o všech jmenovaných gemerských nářečích. V Rédové (popis p. uč. Andr. Járossyho ml.) přibližují se již k sousední spišské slovenčině, mluvíce: *deržja, serco, smerť, merva, terpeť;* nemají *dz*, nýbrž vyslovují pouhé *z: hovezje, povez, dochádzau, chvozov.* Prosím o podrobnější zprávy. Mnoho osobitého má reč v Helpe na Horehroní. P. uč. J. Brádňan píše: *dobroho, dobromu*, podobně *cudzoho, chlopov, chlopčok, nepujdeš, domu*, dále podotýká, že přízvuk jest na poslední slabice a že s ním často délka spojena jest: *mjáso, z dedíny, dolínou, nevídev, hľádaš, robóty, mat rínje.* Zapotřebí dalších zevrubných zpráv.

Důležité a zajímavé příspěvky zaslal mi dále můj vzácný spolupracovník vd. p. far. Ľud. Reuss z V. Revúce. „Slova miestné“: *háše* žrebec; *miha* (posměšně) kôň; *lopatina lopačina* rebrá, šunky udené; *hvâkať* křičeti; *siaš* moč Urin; *zimoria* krtica; *odkundes* každý cudzí príchodzí, nemešťan; *mókuška* veverica; *niktoš* člověk, jenž nic neplatí, neznamená; *rangas* (nadávka); *ketelovať se* sich genieren; *pimpel* nadúchaný mechúr; *ganšovať* haniť; *ziblaha* chudá, chorľavá osoba; *ušāk* zajac, osel. Jiné zvláštnosti nářečí V. Revú-

ckého jsou: *val* (vôl), *vala* (vôľa), *maj* (môj), *pajdem* (pôjdem); *ordza* (= rdza), jako obecné *ortuť* (= rtuť); *eš* = že; subst. *ďeka: nemam ďeku, ak ti ďeka; prihláskať se*, deminutivum; *nový rub* = oblek, oděv; *do prtka zavăžem* (nom. *prtok*); *tă, z tă, z tăto, kă, všă*, korrelativa; *tia mojo kozy; pšoly* = pčely; *šolo* = čelo. Pan advokát Jul. Botto zaslal mi opisy rozprávek, které uveřejnil Dobšinský, nářečím Pohorelským (p. Botto dobře podotýká, že jsou to přistěhovalí Poláci), Šumiackým (i zde jest vliv polštiny patrný), konečně ze Štitnické doliny (z obcí: Velké Slabošovce, Rochovce, Ochtiná a Štitník). Ze Štitníka obdržel jsem také popis od pp. uč. Imricha Mikuláše a Ludevíta Nagya. Tito pánové píšou: *hovezího, dohádzel* (= dochádzal), *chvozó, povez*, avšak také *cudzý, medzi, hádzem*, kdežto p. adv. Botto má: *hovedzia, chvadzó*, avšak i *povec, precháceli*. Podle p. učitelů zůstává *č* nezměněno: *dievčaty* a také *ie: neobliekol, mlieka*; podle ukázky od p. adv. Bottu opsané však mluví se *djavka, dovjazól, koláše, krišela, ši* (= či). Dalších tedy zpráv jest zapotřebí.

Z Ratkové poslali mi popis p. uč. Ján Mikuláš a Sam. Klincko; též p. uč. Lud. Izák v Pešti, pomocí jednoho Ratkovăna, poskytl mi některé zprávy o nářečí Ratkovském. Popis p. uč. C. Gallaye již v první své zprávě jsem pochválil. V podstatných známkách všechny ty popisy se shodují: *ia* místo *ie: žriabă, džiavšătkí, žian; ä* a *ă* za měkké *a: hlădă, văžú, prechádzăli; va* za *ô: mvaj, pvajdete; č* za *ť: păč, lúšăč, radosčó; dži* za *ďi: hodžiny; š* za *č: pášă, chlapšoch*; tvrdost *ni, ne* (nikoliv *ňi, ňe*). V určování oblasti se však archy rozcházejí; jedni obmezují nářečí na jedinou Ratkovou, kdežto jiní takovou oblast stanoví: Ratková, Repištie, Rákoš, Nandraž, Sirk, Brusník, Ploskuo, Grlica, Bystrô, Filiar, Krokava, Rovné, Poproč, Potok, Lipovec, Lehota, Sása, Rybník a Suchá (pp. uč. Mikuláš a Klincko).

Popis nářečí Kraskovského podal mi rolník p. Ondrej Rada, při pomoci rolnického správce p. Ivana Ľuba. Nářečí shoduje se velmi pěkně se sousedním v Lukovišti, které mi gymn. žák Ján Botto popsal, jak to již shora podotčeno bylo. Některé zvláštnosti: *daj mi toho stroma, toho duba*, avšak *ten stôl; nechocela; trpó* zaniká a ujímá se *teraz* ze spisovného jazyka.

Z *Liptova* přišel jeden arch, na němž vd. p. kapl. Josef Kačka velmi důkladně popisuje nářečí v obci Likavke (a malé obci „Martinčeku") panující. „Najchýrnejší pltníci" z Likavky mluví tvrdo: *oni* (nie *oňi*), *tjahajú* (ne *ťjahajú*), podobně *dývat, tyskat* (= tiskať), *kostý, z radostou, z djetatom* (ne ďjeťaťom). Další zvláštnosti: *uzme* (už sme), *dosom* (= dosť som), *vety* (= veď ti), *dozdobre* (= dosť dobre); *petržlen* jmenují *perašín*. Vd. p. Kačka slibuje, že mě i dále podporovati bude; prosím snažně.

P. red. Karel Salva poslal celou řadu nákladem svým vydaných knih: Pamäti gymnasia a semeniska V. Revúckého; Besedy, seš. 1, 2, 3; Wagnerův spis „Nebo a zem"; Somolického básně „Na svite"; Slov. domový kalendár 1893; Bielkovy Obrázky z hôr; letošní čísla časopisů „Obzor" a „Dom a Škola"; „čo znak vďaky" a abych knih těch upotřebil k prácem svojim. Vzdávám hluboké díky.

Neunavný podporovatel mého podniku, vd. p. far. Štefan Mišík, zaslal mi další převzácné příspěvky ze *Spiše:* 1) Všeličo (dodatečné poznámky k dřívějším zprávám); 2) Poznámka o XVI. spišských kráľovských mestách; 3) Spišsko-rusínské pisňi zo Závadky; 4) Ešte niektoré dejepisné poznámky o Spiši; 5) Slovo o kolonisácii Spiša (podľa J. Hradszkého); 6) Niektoré slovenské miestopisné názvy vo Spiši (podľa latinských listín z 13., 14., 15. a 16. stoletia, z diela „Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis“, pars II.; 7) Piesne z Danišoviec; 8) Rusínska mluva v Závadke; 9) Mluva v Sykavke; 10) Mluva v Lučivnej.

Konečně obdržel jsem od vd. p. far. Ant. Florka popis polsko-slovenského nářečí, jež panuje v Rabči v *horní* Oravě a zároveň ve všech tamnějších polsko-slovenských obcích. Jest to ono nářečí, jehož výtečný popis mám též od vd. p. far. Zvady z Jablunky. Není pochybnosti, že obyvatelstvo oravských obcí: Jablonka, Chyžné, Hladovka, Sucháhora, Pekelník, Bukovina s Podsklím a se Studienkami, jež patří do obce Bukovinské, Harkabuz, Sarňa, Podvlk s Danielkami, Oravka se Studienkami, jež částečně k Bukovině a částečně k Oravke přináleží, Hornia i Dolnia Zubrica, Malá i Veľká Lipnica, Rabčica, Rabča, Polhora, Sihelné, Veselé, Mutné s Dulovom, Novoť s Dulovom, Zakamené a Erdudka, — že obyvatelé těchto 23 politických obcí jsou původem svým čistí Poláci a že nářečí jejich dosud všechny podstatné známky polštiny zachovalo, i přízvuk na předposlední slabice i krátkou výslovnost všech slabik. Vliv jazyka slovenského dosud jen nepatrně se jeví.

Ve Vídni dne 24. května 1893.

František Pastrnek.

Oprava. V prvej zpráve pána dr. Fr. Pastrnka, v 4. čísle Slov. Pohľadov, opravujeme nasledujúce tlačové chyby:

Str. 238	riadok		2	miesto	rozumí *sa*	má stáť	*se*.
„	„		24	„	Ros*b*ach	„	Ro*r*bach.
„	„		27	„	Roho*d*	„	Roho*v*.
239	„		8	„	Senkvicích	„	Šenkvicích.
„	„		13	„	celk*o*m	„	celk*e*m.
„	„		21	„	neoč*a*kávali	„	neoč*e*kávali.
240	„	sdola	4	vynechaná čiarka pred „ľad“.			
242	„		4	miesto	kt*o*rý	má stáť	kt*e*rý.
„	„		10	vynechať závorku za „atd.“			
„	„	sdola	5	miesto	v*a*dă	má stáť	v*ä*dă.
243	„		25	„	h*a*dat	„	h*á*dat.
245	„		8	„	b*o*ly	„	b*y*ly.

Red.

Literatúra.

Životopis Jána Kollára, slávneho básnika-spisovateľa slovenského. Ku storočnej pamiatke jeho narodzenia pre svojich rodákov slovenských napísal *Miloslav Bohuliensky.* Vydali viedenskí Slováci. Cena 10 kr. Ružomberok. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu. 1893. 8° str. 52.

O životě a působení Jana Kollára. K oslavě jeho stoletých narozenin napsal *Jan Jakubec.* V Praze. Nákladem literárního a řečnického spolku „Slavia“. 1893. Knihtiskárna J. Otty. 8° str. 48. Cena 20 kr., pro studující 15 kr.

Prvé lastovičky literatúry, ktorou obdariť nás povolaný je tento rok. Ako dobre číta sa na slovenskom spise, že „vydali viedenskí Slováci“. I v tvrdých týchto časoch tvoria sa pomaly centrá, pracujúce na prebúdzaní slovenského národa, potlačovaného a uspávaného veľkou mocou terajšieho štátu a mnohými prostriedkami výhodne postavenej a fanatisovanej spoločnosti. Spis určený je pre slovenský ľud, ktorý dosiaľ málo alebo nič nevie o Kollárovi. A tomuto cieľu veľmi primerane je sostavený: poučnej látky hojnosť, forma ľahká, naučenia miestami vyprsknú ako iskry. — Kollárista dr. Ján Jakubec rozšíril v populárny spis svoju prednášku z pražského spolku *Slavie*. V ňom, hlavne na základe známej autobiografie (Paměti), ukazuje, ako vyvíjal sa postupne Kollár, ktoré prvky pristupujú k vrodeným vlastnosťam a schopnosťam pozdejšie vychovaním a životom. *Paměti* písané sú tak, že Kollár nimi samými bol by si zaslúžil meno veľkého spisovateľa: Jakubec tu zase vyznačil sa veľmi zručným použitím týchto Pamětí. Príležitostne ešte vrátime sa k obom spisom.

Na storočnú pamäť Učeného slovenského tovarišstva pán Fr. Richard Osvald, redaktor *Kazateľne* a *Literárnych Listov*, vydáva almanach. V príhlase medziiným hovorí: „Učené slovenské tovarišstvo stalo sa základom dnešnej našej literatúry svojskej, slovenskej; ono stalo sa školou spisovateľov, v ktorej vyrástol nesmrteľný Hollý; ono urobilo prvý krok k literárnemu sjednoteniu katolíkov a luteránov... Vstúpiť do šlapají Učeného slovenského tovarišstva, to bude najvďačnejším oslávením jeho pamäti, dôstojným, užitočným, trvácim. Túto myšlienku idem podopriet skutkom, keď na storočnú pamiatku Uč. slovenského tovarišstva sberám sa vydat Almanach pri pomoci slovenských spisovateľov katolíkov. Knihu napíšu katolíci pre Slovákov: veď i Uč. sl. tovarišstvo krom čisto náboženských kníh, písaných pre katolíkov, v iných svojich vydaniach malo na zreteli celý národ. Bár Almanach, vydaný na jeho pamiatku, bude prejavom sdruženia spisovateľov katolíkov: predsa v celej svojej složenosti pôjde za cieľom našej slovenskej literatúre spoločným.“ Almanach prinesie podobizne Jura Fándlyho, Andreja Mészárosa, Fr. Habela a biskupa Fuchsa, autogrammy týchto, i Bernoláka, Hollého a iných. Na podporu podniku vydavateľ sbiera peňažité príspevky, aby tak zabezpečil zvyšok, ktorý zostane ako základina pre nasledujúce svätky Almanachu.

Suchá ratolesť. Román. Slovensky napsal Svetozár Hurban Vajanský. Zčeštil Mil. Medvecký. *Přítele Domoviny* ročník IX., svazek 7. V Praze. Tiskem Edv. Beauforta. Nákladem vydavatelstva. 1893. 16°, str. 128. Cena 15 kr., poštou 16 kr. Ako vidno, tu je možnosť veľmi lacno dostať *Suchú ratolesť*, dielo naše, ktoré veru ešte vždy neznáme dostatočne. Očakávame dokončenie.

Христоматія церковно-славянскихъ и угро-русскихъ литературныхъ памятниковъ. Съ прибавленіемъ угро-русскихъ народныхъ сказокъ на подлинныхъ нарѣчіяхъ составилъ Евменій Сабовъ. Издалъ книгопечатный фондъ епархіи мукачевской. Въ Унгварѣ. 1893. Цѣна 2 короны. O tomto peknom vydaní bratov Rusov budúcne viac.

Rok 1893. Sošit 7.

Slovenské Pohľady.

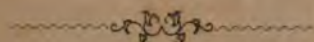

Čarodejstvo pred duchovným súdom žilinského ev. kontubernia v XVI. a XVII. storočí.

Dľa pôvodných aktov podáva *J. L. Holuby*.

Okolo roku 1615 bolo v Uhrách mnoho čarodejníkov a bosoriek na smrť upálenia odsúdeno preto, že sudcovia pôverčiví a zaslepení v tom domnení boli, jakoby títo nešťastníci, svojimi diabolskými kunšty, celé Uhry a Sedmohradsko krupobitím boli chceli znivočiť. Najpovestnejším však bosorským processom v Uhrách stal sa process segedínsky v rokoch 1728—1729. V lete r. 1728 záhubné krupobitie znivočilo na okolí Segedína všetky poľné úrody; a keď jeden chlapec svojmu otcovi rozprával, že ho istý ševcovský syn chcel naučiť, jako sa krupobitie veľmi ľahko spraviť môže, oznámil to otec vrchnosti, ktorá toho štebotného fabrikanta búrok — rozumie sa, na tortúre — vzala na examen, a z neho nielen vlastné soznanie vymučila, ale aj mená mnohých čarodejníkov a bosoriek sa dozvedela. Všetci títo z čarodejstva obvinení, medzi ktorými sa nachodil aj sám mestský rychtár so svojou ženou, boli lapení, examenovaní, próbou vody a váhy zkúšaní, mučení a do roka tridsiatištyria na hranici upálení. Próba vody záležala v tom, že nešťastníci títo, so sviazanými rukami a nohami, na dlhom, okolo tela upevnenom povraze do vody spustení boli, a ktorí „dľa spôsobu bosorského, jako korkové drevo, po vrchu plávali,“ považovaní boli za nepochybných bosorákov a bosorky. Pre lepšiu istotu sudcovia podrobili všetkých ešte druhej próbe, totiž próbe váhy, lebo všeobecne bol rozšírený ten náhľad, že čarodejstvom sa zaoberajúce osoby zázračne chatrnú a maličkú váhu majú. A hľa, výsledok váženia bol prekvapujúci a pre obžalovaných osudný! Jedna veliká, tučná žena vážila len pol druha lôta, jej muž len 5 kvintlíkov; ostatní len po jednom lôte, lebo po troch kvintlíkoch, alebo práve ešte menej zavážili. Kto sa ešte aj po týchto próbach nepriznal ku všetkému, čo inkvisítori vedieť chceli, toho dali katom mučiť, a najbrutálnejším spôsobom vynucovali z neho také soznania, jaké sa im do krámu hodilo, a jaké len sami chceli, aby obvinenú osobu mohli na smrť upálenia odsúdiť. Za takých kujonov a bestie tých sudcov považovať nemôžeme, jakoby o nemožnosti tých výčinov, ku ktorým sa mučené a od hroznej bolasti povedomia i rozumu zbavené osoby prizná-

valy, — boli bývali presvedčení, a predsa s jakousi zverskou krvelačnosťou nútili k takým sozuaniam; ale ich považujeme za ľudí, opanovaných bludom a ranených slepotou, že také nesmysly, jaké u tortúry do protokollov vnášali, držali za možné, ba za dokázanú skutočnosť a pravdu. Boly to časy, v ktorých patrilo k dobrému tónu hľadať a stíhať všetky možné a nemožné formy bosorstva a čarodejstva, práve tak, jako od vydania Kollárovej *Slávy Dcery* v každom kúte a v každom slovenskom mene a slovíčku ňuchať, snoriť a naháňať namyslené strašidlo panslavismu. A jako vtedy beda by bolo bývalo tomu, kto by sa osôb, v podozrení čarodejstva stojacích, lebo z čarodejstva už obžalovaných, bol ujímal, s nimi sa priatelil, alebo im sa len dôverne prihovoril; tak aj dnes platí za pansláva, vlasti nebezpečného nielen ten, kto sa verejne k svojmu rodu priznáva, ale aj každý, kto sa osvedčenému Slovákovi priateľsky prihovoriť opováži. Odtiaľ pochádza to, za našich časov pozorované znetvorovanie slovenských rodinných mien, ktorému sa zhusta, z detinského strachu, alebo z lačnej pýchy, poddávajú aj takí, ktorí zrovna nezapierajú svoju slovenskú národnosť a neprísahajú na lačné srdce z plných pľúc, že ich predkovia s Arpádom prišli sem, — ale sa boja svoje meno správne po slovensky napísať, aby za panslávov držaní neboli. Menuje-li sa kto na pr. Kvasnica, Strečko, Pobežal, — najdete to meno iste písané Quasznicza, Sztrecskó, Pobéschall, — a slovenský pôvod je tak ukrytý, jako keď pštros hlavu vstrčí do kríčka, patričný má i bez 50-krajciarového štempla rozkošné meno a dušu na mieste, a vlasť je spasená! Koľko je tých, ktorí, majúc v rodinnom slovenskom mene „č“, „š“, „ž“, ani za svet by ho správne nenapísali, zo strachu, jakoby za každou kvačkou, nad tou ktorou písmenou, aspoň regiment kozákov trčal. Prijde čas, a prijde dozaista, lebo prísť musí, v ktorom všetky kriky a shonby proti strašidlu panslavismu práve za takú pošetilosť považované budú, za jakú sa dnes považujú bosorské processy.

Že v také časy, kde vysokí i nízki, učení a neučení pred čary a kúzlami strachom trnuli, kde pánom a poddaným husacia koža nadskakovala pri pomyslení, že dajaký bosorák alebo bosorka proti nim výčiny stvára, — ani cirkevná správa žilinského ev. kontubernia nebola prostá tohoto strachu pred čarodejstvami a svojím spôsobom proti nim brojila: je pochopiteľné a prirodzené. Evanjelictvo stolice Trenčianskej tvorilo od r. 1580 do r. 1673, potom od r. 1681—1684 a od r. 1704—1708 tri kontubernia alebo senioráty. Kontuberniálne alebo seniorálne shromaždenia nazývaly sa kongregáciami, synodami, konvokáciami, alebo veľmi zriedka konventy, pri ktorých pod predsedníctvom seniorovým u prvého stola zasedali notár — ktorý viedol zápisnicu —, dekani a assessori, a u druhého stola pod predsedníctvom orátorovým — ktorý vyslovoval uzavretia a výroky celého shromaždenia —, ostatní farári. U prvého stola sediaci kňazi tvorili kontuberniálne konsistorium, ktoré sa viac ráz do roka schádzalo a do cirkevného súdobníctva spadajúce záležitosti rozsudzovalo. Zápisnice kontubernia hradnianskeho alebo bánovského nepodarilo sa mi dosiaľ ani len v odpise najsť; dolno-

trenčianskeho kontubernia protokolly máme aspoň v odpise od r. 1619—1672, staršie sú ztratené; za to máme pôvodné protokolly žilinského čili horno-trenčianskeho kontubernia od r. 1578—1707, a práve v týchto nachádzame viac prípadov, kde sa kongregácie zapodievaly s čarodejníkmi a bosorkami a proti nim výroky vynášaly. Kde-tu najde sa čarodejstvo spomenuté aj vo visitačných protokolloch superintendentov Joachima Kalinku (1646) a Krmana (1707), ktoré tu tiež mlčaním pominúť nemôžem.

Okolo roku 1580 malý ev. cirkve selecká, turnianska a veľkobierovská niže Trenčína jednoho farára, menom Jána Schindlera, ktorý všetky tri fary razom duchovne obstarával. Poneváč sa nám staršie protokolly dolno-trenčianskeho kontubernia ztratily, nevieme o Schindlerovi nič viac, len to, čo r. 1649 superintendent a ilavský farár Joachim Kalinka do regestov pri príležitosti kanonickej visitácie o ňom napísal. Vo visitačnom protokolle cirkve turnianskej píše o ňom Kalinka: „Primus omnium numeratur Johannes Schindlerus repurgator Ecclesiae — sed maiori ex parte a *Necromantia* commendatus. Quem dum Nitriensis praelatus captivare vellet per suos Satellites, ad sui defensionem multos fertur opposuisse alios Satellites. Ob suspicionem *Nicromantiae* dimissus, commigravit ad Prassicensem Ecclesiam. Cuius memoria transeat.“ Pri cirkvi seleckej hovorí Kalinka o ňom: „Et hic fertur fuisse Natione Moravus, Consecratione Pontificius, Professione Evangelicus;“ a zase pri Veľkých Bierovcach zaznačil o ňom, že tu dľa povesti prvým ev. farárom bol „Schindlerus famosissimus“. Z týchto Kalinkových zápisiek zreteľne poznávame, že nemal ani on úplne spoľahlivej istoty o Schindlerovom živote a o jeho čarodejnej nekromancii, t. j. citovaní duchov zomrelých; a predsa sa dal uchvátiť k tej odsudzujúcej výpovedi: „zhyň pamiatka jeho“. Keby môj nebožký ujec, brat matky mojej, pred Danielom Lichardom farár skalický, v XVI. alebo v XVII. storočí také žarty bol stváral, jaké si dakedy v Skalici pre obveselenie iných dovoľoval, kto zná, či by ho neboli za živa upálili. Istá meštianka, Mazúrka, rozprávala mi v Skalici r. 1860, že ju raz Bobok prišiel navštíviť, keď práve z pece vytiahla na polo upečeného kohúta, aby ho na pekáči obrátila a zase do pece vsadila. Bobok jej riekol: „Pani Mazúrka! chcejú, aby ten kohút z pece zakikiríkal?“ načo mu ona odpovedala: „Ná, jakby kikiríkál, keď je upečený!“ A hľa, div divúci, ten upečený kohút z pece tak hlasno zakikiríkal, že milá Mazúrka od strachu skoro na zem spadla a riekla: „Né, to není po dobrém!“ Bobok bol furták, ba v svojom furtáctve dakedy aj hodne ďaleko za šnúru slušného a dovoleného zašal, a jako katecheta v Brne bol sa od jakéhosi vandrujúceho bruchorečníka naučil pár bruchorečníckych kúskov, a dal za to učiteľovi svojmu sto zlatých. Kunštami tými potom zabával svojich hostí alebo hostiteľov. O Schindlerovi, ktorého si predstavujem jako muža bystrého rozumu, boly ešte za časov Kalinkových povesti v obehu, že proti biskupským drábom, ktorí ho mali lapiť alebo z fary vyhádzať, postavil na svoju obranu zo zeme vyčarovaných svojich pomocníkov. To sa mohlo celkom prirodzene stať, že,

jaknáhle Schindler zavoňal, čo sa proti nemu obmýšľa, nachystal napochytre dakde poza ploty ukrytých obrancov, ktorí mu na pomoc priskočili. Z toho mohla v tých časoch ľahko povstať povesť o nekromantii Schindlerovej, ktorú poctivý, pobožný a vysokoučený Kalinka držal za pravdivú.

Že koncom XVI. storočia slovenský ľud na mnohých miestach Trenčianska, a dozaista aj inde, štvrtok a sobotu v súkromnom kruhu svätil a v tie dni práce sa zdržoval, poznávam z uzavretia generálnej synody, dňa 4. mája 1598 v Bytči odbývanej, jejž protokollu 4. bod v preklade nasledovne znie: „Poneváč pôverčivý ľud štvrtok a sobotu slávnostne svätí a zachováva, také svätenie, jako zo židovstva pochádzajúce, má byť auktoritou politického magistrátu zakázané a z cirkve vykorenené.“ Aj potom ešte častejšie sa spomína, že ľud v štvrtok práce sa zdržuje; ale že by to zo židovstva pochádzať malo, jako sa v spomenutom uzavretí hovorí, je viac než pochybné. Skôr by sa dalo zatvárať na starobylý, z pohanstva pochádzajúci zvyk. Na každý prípad je to zanímavé, že až do dnešného dňa na mnohých miestach v štvrtok celý deň žiaci nechodia do školy.

Roku 1600 vynesené boly na generálnej kongregácii v Bytči zákony pre horno-trenčianske čili žilinské kontubernium, ichž XII. § uvádza záležitosti, v ktorých sa petície podávať majú k politickej vrchnosti, a tu v bode 13. čítame (v preklade): „Zlodeji, koristníci, ktorých verejná povesť obviňuje, a čary prevodzujúci a k ich pomoci sa uchádzajúci, majú byť trestaní alebo nadobro vykynožení, aby sa ostatní báli, a aby sa nezdali ich zaštítovať. Jerem. 48. 10. Zlorečený ten, kto zdržuje meč svoj od krve. A Ambrosius: Ľahkosť odpustenia poskytuje dráždivo k priestupkom.“ [1]) Zákony tieto pre lepšiu platnosť potvrdili vlastnoručnými podpisami a pritlačením pečatí: palatín Georg Thurzo, Mikuláš Dersffy, Sigm. Balassa, Mojž. Szúnyogh, Jerem. Pongrácz, Theodos. Sirmiensis, Ján David de Zentpether, Ján Hrabovský a Frant. Esterhas. Pôvodina sa opatruje teraz u mňa. Dľa uvedeného bodu §. XII. týchto zákonov dalo by sa zatvárať, že aj žilinské ev. kontubernium celou parou dalo sa do stíhania čarodejníkov a bosoriek a oddávalo ich trestajúcemu meču svetskej vrchnosti. Ale polievka sa nikdy tak horúca neje, jako sa uvarí; a tak to bolo aj so súdením bosorstva v tomto kontuberniume, ktoré bolo omnoho miernejšie a humánnejšie, než mrtvá litera zákona. Príklad na to nachádzame o dva roky pozdejšie, na „generálnom konvente ctihodných pánov bratov“ v Kysuckom Novom Meste, r. 1612 v oktobri odbývanom. Tu povstal farár rajecký Ján Hallensis (Haller) a žiadal od kontubernia poučenie a inštrukciu: či osobám, ktoré sa k vešticiam uchádzajú a ich veštby sa dopy-

[1]) XII. Petitio ad Magistratum politicum directa.

13. Fures, praedones, quos publica fama accusat, et magiam exercentes ad eorumque auxilia confugientes, vel coercendi, vel omnino exstirpandi, ut caeteri timorem habeant, et ne ipsis videantur patrocinari; Jerem. 48. Maledictus qui prohibet gladium suum a sanguine. Et Ambrosius: Facilitas veniae, incentivum tribuit delinquendi.

tujú a nasledujú, večerou Pánovou prislúžiť sa má? Odpoveď znela záporne, zvlášte jestli to tie osoby konajú s rozvahou, alebo navzdor farárovmu napomenutiu. Tu je tedy reč o veštbách (Pythones, divinationes), a nie o dajakých čaroch na preškodenie; a farár sa nepýta: čo sa má stať s vešticiami? ale *len*, či tým, ktorí sa k nim o veštby uchádzajú, sviatosťou stolu Pánovho prislúženo byť smie. Kontubernium uzavrelo: potrestať ich odoprením prislúženia večere Pánovej; ale o dajakom inom stíhaní a trestaní ich nieto ani zmienky. — Sotva bola táto otázka vybavená, povstal farár súľovský, Ján Hrabič (Hrabecius, dľa vtedajšej módy písaný), a vyrozprával: že istú ženu, magickými poverami a modlitbičkami dobytok uzdravujúcu napomínal: aby, pamätajúc na spasenie svoje, tento spôsob liečenia zanechala; ale ona tajila, že to nikdy verejne nerobievala. I spytoval sa Hrabič: či tej žene má prislúžiť večerou Pánovou? Výrok znel: Žene tej sa má dotiaľ odopreť večera Pánova, zakiaľ nezmudrie a tento pôverčivý spôsob liečenia celkom nezanechá. V pôvodine je bod tento trošku temný. To liečenie dobytka „magicis superstitionibus et preculis“ je veľmi starodávne a prevádza sa na všetky strany medzi pôverčivými ľuďmi aj dnes, a to nielen u Slovákov, ale aj v iných národoch. Tie „preculae“ sú obvyklé „incantationes“ alebo zariekania, jakých sa dosiaľ veliké množstvo u ľudu ešte udržalo. Významné je, že ani táto súľovská čarodejnica nebola vydaná svetskej vrchnosti na potrestanie, ale len kňazovi sa indirektne naložilo, aby ju poučil a od čarenia odviedol.

Vážnejšia bola žaloba Ladislava Hazuku, rychtára hvozdnického (k fare štiavnickej patriaceho), prednášaná dňa 29. jan. 1614 na synode (generálnej kongregácii) bytčianskej. Rychtár Hazuka pozdvihol totiž žalobu proti daktorým súsedom dediny Hvozdnice, že čarodejnými kunšty ľuďom, a tamže držaným súdom škodia a tieto preťahujú. Jako takí čarodejníci udávajú sa: Ladislav Černák a Ján Vrábeľ so svojimi ženami, Poliaka Suchých žena z Hvozdnice, potom pastierka, a z Predmiera Skladaného sestra-vdova. — Škoda, že sa nám celá žaloba neza·hovala, aby sme vedeli, jaké to vlastne boly kunšty a v čom záležať maly, pre ktoré sa súdy tak preťahovaly, že skončené byť nemohly? Dnes také kunšty hocktorý advokát, keď má k tomu chuť a čas, prevádzať môže, a nikto ho za to z bosorstva neobviňuje. Na túto rychtárovu žalobu vynieslo kontubernium tento výrok: „Poneváč dôkazy žalobníkove sú isté a patrné, obžalobu túto potvrdzujúce, a ponosy predložené sú mnohé a k viere podobné, ktoré do podozrenia zločinu (čarodejstva) uvaľujú obžalované a menované osoby: uzavierajú ctihodní bratia: aby celá táto záležitosť oddaná bola politickej vrchnosti, ktorá má moc nad životom a smrťou. Zvlášte však má sa poprosiť osvietený pán župan (Illustriss. D. Comes): aby takéto náramné pohoršenia svojou spravedlivosťou odstránil. — Viac sa tieto hvozdnické čarodejstvá nespomínajú, a tak nevieme, čo politická vrchnosť s obžalovanými urobila? Ale keď už boli oddaní politickej vrchnosti, je isté, že tá nebrala vec na ľahko, ale vysúkala rukávy a dala sa s chuťou do inkvirovania a mučenia obžalovaných.

Od roku 1607 až do svojej smrti (1638) bol farárom na Lúkach v Púchovskej doline Jur Jelen (často písaný Gelenij, alebo Gelenius), ktorého 18. febr. 1615 na kysucko-novomestskej kongregácii žalovali, že jakejsi čarodejnici predal lebku ľudskú z kostnice. Kostnice do nedávna bývaly jakési komory, v kúte cintora postavené, do ktorých sa ukladávaly z hrobov starých povykopávané kosti ľudské. Jako chlapec často som sa premŕval vo svojom rodisku, Lubine, v kostnici medzi lebkami, a probovával som sostaviť celú kostru. V protokolle spomenutej kongregácie latinsky menuje sa taká kostnica „ossorium"; inde videl som to slovo písané „ossarium" a „ossuaria". Kongregácia naložila lúckemu farárovi, aby sa za tridsať dní u seniora z toho obvinenia očistil; a poneváč sa táto záležitosť nikde viac v protokolle nespomína, musel sa farár Jelen dostatočne ospravedlniť a očistiť. Ostatne čarodejnica lebky z kostnice kupovať ani nepotrebovala, keďže kostnice bývaly obyčajne otvorené a každému prístupné.

Roku 1615 stalo sa v Timorázi pri Podlužanoch, v bánovskom okrese, že istému tamejšiemu obyvateľovi okolo nového roku žena umrela, a potom vdovcovi, psychicky chorobne disponovanému, často sa údajne zjavovala s krvavou tvárou a vlasmi rozpustenými, rodinu znepokojovala, domácich z nedbalosti obviňovala a vdovca k zúfalstvu a k obeseniu pobádala, lebo že zatiaľ nebude mať v hrobe pokoja, zakiaľ si jej ovdovelý muž sám smrť neurobí. Toto v obšírnom liste predkladal farár a senior bánovský, Izák Hodík, superintendentovi Eliášovi Lánimu, prosiac o radu: jako proti tomuto fantasmatu a spectrum pokračovať má? Superintendent ten list na bytčianskej kongregácii 22. júla 1615 vydržiavanej prečítal a kontubernium vynieslo ten výrok: aby senior Izák Hodík vysielal zpomedzi kňazov svojho, bánovského, kontubernia po dvoch do Timoráze, ktorí majú proti fantasmatom a preludom kázať, diabla modlitbami viazať, aby na ďalej neblúdil a nezúril. Nadto odporúčala kongregácia všetkým kňazom bánovského kontubernia, aby každý v svojej cirkvi po skončenej kázni proti týmto ukrutným výčinom diabolským sa modlil. Tu síce niet reči o čaroch a kúzloch ľuďmi prevodzovaných pomocou diabolskou, ale len o preludoch diabolských, bez ľudského zariekania a čarov prevádzaných. Spomenul som však ten prípad z tej príčiny, aby sa videlo, jakou úzkosťou naplňovaly kňazov dvoch kontubernií visie a udania psychicky abnormne disponovaného človeka, a jako poučovaním zo slova Božieho a modlitbami proti takýmto visiam a hallucináciam do poľa tiahli pobožní predkovia naši.

Roku 1641, dňa 26. nov., na „synode" (generálnej kongregácii) v Žiline odbývanej povstal kontuberniálny orátor a farár považsko-bystrický Mat. Masník (Masnicius) a menom svojho zemského pána, Ondreja Balassu, prednášal nasledujúcu žalobu a dotaz: Istá panna, poddaná spomenutého zemského pána, pri prijímaní večere Pánovej kňazom podanú posvätenú oplátku (hostiu) z úst svojich vyňala, z tohoto sacrilegia na skutku dosvedčená bola, ani tento svoj skutok netajila, ale sa vyznala, že to urobila návodom a radou svojej tetky

(„amitae“ = otcovej sestry), aby vzbudila lásku záletníkov; a za tento výčin k potrestaniu uväznená súc, odplatu svojho zločinu očakáva. I žiada politická vrchnosť a dedičný zemský pán od kontubernia informáciu: jakou pokutou táto hrozná profanácia sviatosti trestaná byť má, ut salva Judicum conservari possit conscientia? Kontubernium vynieslo nasledujúce uzavretie: Ačkoľvek, vypočujúc tento hrozný prípad, prinútení sme soznať: že zločin týmto dievčaťom spáchaný smrťou trestaný byť má, a život dievčaťa závisí od milosti politickej vrchnosti: avšak, poneváč sme sa z povesti dozvedeli, že panna táto ešte nedosiahla zralého veku, a posvätenú hostiu profanovala nie zo zatvrdilej zlosti, ale z nevedomosti: z tej príčiny uzavierame, že veľkomožný pán dedičný tejto obžalovanej môže s dobrým svedomím zaslúženú pokutu zmierniť a na ľavnejšiu premeniť; avšak s tou podmienkou, aby prísnejšej cirkevnej pokute, domácim farárom uloženej, jako aj politickej podrobená bola. A poneváč tohoto, sviatosť Kristovu profanujúceho výčinu strojkyňou bola starena, zo zatvrdilej zloby hrešiaca: preto aj táto má byť pred politické právo poťahovaná a prísnej pokute, dľa jakosti priestupku, podrobená, dľa toho: zlá rada je radcovi najhoršia. — Tento výrok zaslaný bol spomenutému zemskému pánovi, ale vec tým ešte nebola vybavená, lebo túto causu ešte raz, a to 21. maja 1642 na „konvente“ v Predmieri pojednávali, o čom protokoll v 4. bode obšírne takto znie: „Ctihodný pán orátor (Mat. Masník, farár považsko-bystrický) predložil list veľkomožného pána Ondreja Balassu, v ktorom predložený a pojednávaný prípad vo veleb. kontuberniu dňa 26. nov. 1641 v Žiline shromaždenom... konečne riešiť prosí, predovšetkým však tú otázku predkladá: či veľkom. p. Ondrej Balassa obžalovaným osobám s dobrým svedomím život darovať môže? Za tým prednesená bola žaloba, na ktorú obžalované odpovedaly: že spáchanie toho skutku soznávajú, ale milosť ponížene prosia. A keď boly examinované, vyznaly: že skutok ten nespáchaly zo zloby ducha, ale z nevedomosti, a posvätenú hostiu chcely podržať nie k prevádzaniu dajakých čarov (magie), ale jedine k získaniu a vzbudeniu lásky mládencov, keďže ich tak o tom reči ľudské presvedčovaly.“ Na to vynesený bol tento výrok: „O tejto otázke a o tomto prípade rozlične považovanom a pretriasanom konečne takto spoločne sa uzavrelo: že veľkomožný pán Ondrej Balassa do milosti sa odporúčajúcim obžalovaným s dobrým svedomím život darovať môže. Lebo politikom politické záležitosti sa majú oddávať. 1) My, teologicky hovoriac, v našich evanjelických cirkvách nikde nečítame v písmach Nového Zákona, aby sa kto prísnejšie, na živote, trestal, hrešiac proti svätej eucharistii zlým jej užívaním, leda by sa to stalo pri čarodejných (magických) kunštoch, čo my súdu politickému zanechávame. Príkladom nám je Pavel apoštol, ktorý profanátorov večere Pánovej v cirkvi korintskej k pokute samého Boha odosiela, keď hovorí: „Preto medzi vami sú mnohí slabí a nemocní, a spia mnohí. Kdežto, keby sme sa sami rozsudzovali, neboli by sme súdení. Ale keď bývame súdení, od Pána bývame poučovaní, aby sme so svetom neboli od-

súdení.“ (I. Kor. XI. 30—32.) 2) Hriech sacrilegia nebol dokonaný, poneváč dobrorečený chlieb panna zase do úst vložila a požila, a tak dľa zákona lásky miernejšou pokutou má byť trestaná; lebo Písmo hovorí: „Milosrdenstvo chcem.“ 3) Z najvyššej nevedomosti a ignorancie pravého užívania a zneužívania svätej večere hriech bol spáchaný od obidvoch, jako sa obidve, bez rozkazu a bez nútenia, ústne, zaručujúc sa dušami svojimi, osvedčily. 4) Patrné sú znaky pokánia, a obe sľubujú: že nikdy viac po čas svojho života proti Božiemu ustanoveniu sviatostí ničoho ani konať, ba ani myslieť nebudú. Tieto dôvody sú dostatočné k utíšeniu a uspokojeniu svedomia Jeho Veľkomožnosti. Ale aby takýto pohoršlivý a hrozný výčin beztrestným nezostal, má byť cirkevnou pokutou smytý, ktorá sa hriešniciam takáto prisudzuje, aby boly po tri nedele, zakiaľ trvajú obrady a kázeň, do trlice pri kostole postavenej obidve zacviknuté, po skončenej kázni dvoma najbližšími priateľmi k oltáru privedené a tam aby cirkev za svoju vinu odprosily; nadto majú živým slovom kolenačky hriech vyznať a za odpustenie prosiť; lebo tieto hriešnice nielen vrchnosť, ale aj celú cirkev urazily. Potom budú politickej vrchnosti odovzdané, ktorá im dakoľko zaslúžených rán v bráne kaštieľa drábmi alebo hajdúchmi vylepiť dá, a tak ich svobodné prepustí. Jestli by ich však Jeho Veľkomožnosť nadto ešte inou politickou pokutou trestať chcel, má k tomu úplnú moc. O žene (t. j. o tej starene tetke) ešte obzvlášte toto pridávame: Má sa previesť vyšetrovanie v dedine Kostelci, kde sa zdržuje: či kedy takýmto alebo iným spôsobom čarodejstvo (magiam) prevádzala a iných očarila (fascinovala, t. j. čarami k niečomu upútala)? Jestli by sa *to* našlo, snadná je rada („facilis est coniectura“), jakej politickej pokute by podrobenou byť mala. Tento náš výrok sverujeme blahosklonnému prijatiu Jeho Veľkomožnosti.“

Keď považíme, že toho času za také priestupky, jakého sa oné dievča na radu svojej tetky dopustilo, bez všetkého milosrdenstva, mimo mučenia, pokuta smrti, za živa upálením, vyrknutá bývala: s úctou si spomenieme zemského pána Ondreja Balassu, ktorý, aby nemusel poblúdenie nedospelého dievčaťa na živote trestať, od kontubernia pýtal radu: či dievčaťu život darovať môže? Balassa tento mal viac citu a rozumu, rozvahy a svedomia, než pôvodcovia zlopovestného „Malleus maleficarum“, a nežli všetci tí krvelační, bezcitní a zaslepení sudcovia, ktorí sa preslávili mučením a pálením čarodejníkov a bosoriek. Ale aj kontubernium radšej sa odvolávalo na výpoveď Kristovu (Mat. IX. 13): „Milosrdenstvo chcem, a nie obeti“, než by bolo narádzalo Balassovi upotrebiť celú prísnosť hrozného trestu proti tým osobám. Aby sa však nezdalo, jakoby bez trestu nechávali také poškvrnenie sviatosti, potupnú a unižujúcu pokutu zacviknutia do trlice, verejné odprosenie v kostole a korbáče im nasúdili. Trlica (cippus, catasta) sa toho času veľmi často potrebovávala, do ktorej pre rozličné priestupky dievky a ženy obyčajne blízko kostolných dverí, v nedeľu, keď najviac ľudí do kostola chodilo a priestupnicu videlo, za hlavu a ruky zacviknuté bývaly. Dobre sa pamätám, že som vo svojom rodisku ešte okolo

r. 1849 pred obecným domom videl v trlici zacviknutú ženu, ktorá pár kapustných hláv z cudzej kapustnice ukradla a na skutku dolapená, obecným súdom do trlice zatvorená bola; a aby sa vedelo, za čo ten zhanobujúci trest trpí, jako viecha vystrčená bola na konci trlice kapustná hlava. Hej, keby dnes kadejakých poludňajších kmínov, defraudantov, zúmyselných bankrotárov, tisícových a millionových zlodejov do trlíc dávaly: spustly by hory, lebo by nestačily drevom na trlice!

Že sa viacej v protokolloch ani tá starena, ktorá dievča k čareniu s posvätenou hostiou navádzala, ani kostelecká inkvisícia, kontuberniom narádzaná, nespomínajú: bola celá záležitosť táto bez krve a múk, len trlicou a tým, za starodávna všeobecne za najlepší, najsnadnejší a najprimeranejší polepšujúci prostriedok považovaným korbáčom vybavená. Bola to, pravda, podivná metoda, že keď duša zhrešila, rozkázali múdri páni, majúci v címeri slepú Justiciu, človeka na dereš hore rubom položiť, a dali mu, schválne k tomu vycvičeným drábom, korbáčmi alebo lieskoviciami kožu medzi krížami a stehnami narábať, a mu z tak ďaleka do hlavy a do srdca vbíjať lepší móres!

Bod 6. protokollu generálnej kongregácie, dňa 16. febr. 1667 vydržiavanej, zapodieva sa zbíňovskými vešticiami. Zbíňov je dedinka blízko Rajeckých Teplíc. Keď superintendent Joachim Kalinka 28. okt. v deň Šimona a Júdy r. 1666 visitoval rajeckú cirkev, vyniesol proti týmto vešticiam to uzavretie: aby rajecký farár šiel k rychtárovi mestečka Rajec, a spolu s ním aby napomenuli tie dosvedčené veštice, aby sa takých pohoršlivých výčinov chránily, ináče nebudú pripustené k večeri Pánovej. V čom tie „illicitae divinationis operae“ záležaly? z protokollu kongregácie dozvedieť sa nemôžeme; lebo táto kongregácia ten výrok superintendentov revidovala a potvrdila, ale ani obsah žaloby, ani obranu, ani svedkov neuvádza. Poneváč však vo visitačných protokolloch Kalinkových protokoll o Rajci z roku 1666 sa nenachodí, domnievam sa, že o tejto visitácii schválne protokoll nevniesol do regestov, alebo causu túto len v osobitnom protokolle spísanú nechal na fare rajeckej. Od roku 1667 viac žiaden prípad čarodejstva sa nespomína v protokolloch horno-trenčianskeho kontubernia. Ale tým nie je toľko povedano, jako by od tej doby v Trenčiansku o čarodejstve a bosorstve vôbec ani reči viac nebolo bývalo; lebo známe, že až temer do polovice XVIII. storočia bosorské processy v Trenčiansku neboly žiadnou zriedkavosťou.

V dolno-trenčianskom kontuberniu v Drietome bol farárom od r. 1625 až do svojej smrti (1637) Ján Urbanovič, jehož vdova v Drietome bývala. O tejto kdesi poznamenal superintendent Daniel Krman, že stála v povesti čarodejnice, a to z tej príčiny, že traja Urbanovičovi nástupci v úrade jeden po druhom za krátky čas umreli. Tak Jakub Stephanides, vyhnanec český, prišiel r. 1637 na faru drietomskú, o krátky umrel, a bol v Soblahove u Trenčína pochovaný; po ňom prišiel na faru Teodor Sopotius (ktoré meno Hornyánszky v svojich „Beiträge“ spotvoril na „Szoppitzi“), ale

tiež skoro umrel; Ján Krman povolaný bol do Drietomy r. 1645, ale už r. 1646 umrel. Toto sa dľa povesti pripisovalo čarom farárskej vdovy Urbanovičovej. Verejná otázka však z toho sotva povstala, lebo sa nikde nenachodí žaloba proti vdove Urbanovičovej podaná.

Keď superintendent Daniel Krman dňa 19. febr. 1707 visitoval faru konštiansku, neďaleko Rajeckých Teplíc, vpísal pre tú cirkev 34 punkty k zachovávaniu, medzi ktorými sa daktoré vzťahujú na čary a povery, a tie tu v doslovnom odpise podávam:

„Kdo se dobrovolne diablovy odda, a po tretikrat presvecen (t. j. presvedčen) bude, da fl. 3. aneb trikrat v Trlicy sedet bude.
Kdibi nektera šla na mravce jestli se kupe, nechat jest v Trlicy aneb do kletky aneb fl. 1.
Ktera urobi križ z kolomazu na Luciu da groši 10.
Kdoby matožil v noci ten ma palicý potrestan biti.
Kdobykoli na Svateho Yana Vajana palil prútí karan bude.
Kdobi Slamene vanoce svetil, retazmi stůl vazal ut supra jako čarodejnik da fl.“

Tenže superintendent Krman do visitačného protokollu cirkve fryvaldskej (južne od Rajca) z 18. marca 1707 vpísal daktoré ustanovenia s výslovným podotknutím, že ostatné body, touto cirkvou prijaté, pri konštianskej cirkvi poznačené sa nachodia. Tieto fryvaldské punkty znejú:

„Kdoby z kostnice néco bral a čaroval (dá) fl. 1.
Kdoby čaroval z zvona srdcem, provazem, z krstedlnicy etc. . . . . — den. 50.
Kteráby žena v čtvrtek nepradla, dojíva ven nedala neb ohně v čtvrtek . . . . . — den. 5.“

O tých, tu pri Konskej a Fryvalde spomenutých poverách a čaroch musel sa Krman v čas visitácie dozvedieť, preto sa poponáhľal v porozumení s tými cirkvami proti tomu udanými pokutami brojiť, a iste na to v horlivosti svojej ani nepomyslel, že povery a čary žiadnymi, čo jak prísnymi predpisami a pokutami vykynožiť sa nedajú, ale ľud, s takými veciami sa zanášajúci, len k tým väčšej opatrnosti, aby nebol vyzradený, pobádajú, a že vzdor zákazom a trestom všetky výrastky povery len tým tajnejšie sa prevádzať budú. Mne len nedávno jeden tunajší, veľmi poriadneho života a ináče rozumný muž, celkom vážne rozprával, jako by udanie jeho ani najmenšej pochybnosti nedopúšťalo: že zná človeka, ktorý sa mu úprimne vyznal, že vie kedykoľvek, aj keby obloha najjasnejšia bola, krupobitie spraviť. Keď sa ešte aj dnes takí ľudia najdú, ktorí také výčiny za možné držia: nebudeme sa tomu diviť, že v predošlých storočiach taká povera všeobecne rozšírená bola. Keby sa však ten pochabý chvastúň pred 200 rokami bol pochválil, že patrí do cechu fabrikantov búrok a krupobití, bol by to iste na mučiarni a na hranici ohňa odstonal.

Matej Holeš.

Napísal *Pavel Križko.*

O slovenskom pospolitom ľude panuje všeobecné domnenie, že je zaostalý, hlúpy a nevzdelaný, i že takým býval od akživa.

Táto domnienka slúži jeho neprajníkom ku radosti i roztrubujú ju celému svetu s veľkým potešením, jeho úprimných priateľov však naplňuje žiaľom a úprimnou túžbou, aby svojmu ľudu pomáhali stať na vlastné nohy, pomáhali dôjsť ku vzdelanosti.

Avšak táto domnienka spočíva na mylných základoch a záškodnícka radosť u protivníkov slovenského ľudu musí sa rozplynúť v dym a žiaľ musí prestať u priateľov tohože ľudu, kadenáhle povážia slovenského človeka chladnokrvne a nepredpojate v jeho opravdovej, skutočnej a nie namyslenej bytnosti.

Pravda, že sa nejaví vzdelanosť u slovenského ľudu v tých formách, v akých ju vidíme u iných, západnú časť Europy obývajúcich národov; pravda, že tento ľud — trýznený vo svojej pravlasti už od mnohých storočí macošským zachádzaním so strany tých, ktorí by mu právom mali byť vodcami a radcami, a bitý krutými pomermi a okolnosťami — ani nelomozí, ani nevystavuje na odiv svoje prirodzené dary a schopnosti, svoje duševné plody i hmotné výrobky a svoje známosti: ale prizreme-li sa bližšie jeho svojebytnému životu a skúmame-li niečo hlbšie jeho činnosť a schopnosti, teda nemožno, aby sme nevideli ku svojmu nemalému potešeniu, že je slovenský ľud ľudom nielen od prírody výbornými schopnosťami, bystrým duchom a krásnymi vlohami nadaným, ale i to, že zná a vždycky znal tieto dary i náležite užívať a rozvíjať v takej miere, v akej mu verejné pomery dopúšťaly i dopustily. On žije sám v sebe uzavretý svojím vlastným životom; veď ho ku tej uzavretosti priviedlo a prinútilo takmer tisícročné poddanstvo, tisícročné otroctvo; veď len ono vystavilo medzi ním a jeho pohlavármi tú priehradu, ktorá stala sa ochrannou zďou pre slovenský život; ale kde zasvitly tomuto ľudu prajnejšie pomery, kde mu zasvietilo milé slnko zlatej svobody, kde mu bolo možným vystúpiť z úkrytu do verejnosti: tam slovenský ľud zjavil sa hneď v inej podobe, tam nemohli a nemôžu mu upreť uznalosť i jeho protivníci.

Pozrite na svobodnú Ameriku!

No nie sme prinútení chodiť tak ďaleko pre dôkazy; máme ich i vo vlastnej našej vlasti a síce nielen dnes, ale i v dávno už zašlých časiech.

O jednom z nich porozprávame si na základe úplne hodnoverných listín niečo obšírnejšie, aby sme videli i z tohoto príkladu, čo všetko zmôže a akého postupu i vývinu je pri koľkej-toľkej voľnosti schopný i jednoduchý sedliak-roľník slovenský.

* * *

Horno-turčianske dediny Háj, Čremošno a Dolná Štubňa, tvorivšie spolu so Štubnianskymi Tepliciami takzvané hájske panstvo, staly sa po viacročných, medzi četnými veľmožmi o ich vládu vedených krutých bojoch roku 1535 konečne majetkom kremnickým a tým samým zasvitla pre obyvateľov týchto dedín i nová a síce prajnejšia doba.

Dávnejší majitelia hájskeho panstva, totiž Hájskovci, ktorých rod vymrel koncom pätnásteho veku, a po nich nasledovavší Michal Majthényi a Jur Zablatský, títo všetci boli zemanmi a nakladali so svojmi poddanými práve tak, ako iní onodobní zemani. Dobrosrdečnejší z nich zaobchodili s obyvateľstvom dosť po ľudsky, tvrdocití naproti tomu užívali svoju panskú moc v plnej miere; no i títo i tamtí videli v tomto ľude iba svojich poddaných a nič viac a nakladali dľa toho s Hájanmi, Čremošňanmi a Dolno-Štubňanmi, mysliac, že poddanému dostačí, keď nezhynie hladom a neskrahne zimou. Hájski páni boli úplne presiaknutí feudálnym duchom; oni boli na svojom panstve neobmedzenými vladármi a ich poddaní ničím iným, iba živými strojmi, majúcimi a stále nútenými starať sa výlučne iba o pohodlie svojich pánov.

Kremnica naproti tomu bola už dľa mena svobodným kráľovským mestom a jej meštianstvo snažilo sa vydobývať a chrániť svobodu v prvom rade pravda pre seba, no prostredne i pre iné nezemianske vrstvy. Meštianstvu nebol feudálny duch vrodeným a keď daktoré mesto sťa celok i malo svojich poddaných, teda títo boli vždy ďaleko voľnejšími a neodvislejšími, než zemianskym rodinám podriadení a patrivší poddaní. „Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou“, hovorí nesmrteľný pevec *Slávy Dcery* a pravdivosť tejto jeho výpovede javí sa i v pomere medzi meštianstvom a jeho poddanými.

Kremnica, prevzavšia hájske panstvo, nehnietla po otrocky a necicala viac tamejších poddaných až do poslednej kvapky krve, ani ich neoberala o všetko ovocie ich mozoľnej a krvopotnej práce, ale uspokojivšia sa s miernymi poplatky a miernou poddanskou prácou, dopriala svojim poddaným, aby i oni sami požívali ovocie svojej pilnosti a starala sa i o ich hmotný dobrobyt, i nehatila ich, keď sa snažili pozdvihnúť sa nad zemskú hrudu a keď pečovali, aby sa ich dietky staly, nakoľko len bolo možno, vzdelanými.

Noví kremnickí poddaní spoznali dosť včasne a použili s ochotou tieto výhody i stali sa zdvojnásobnenou pilnosťou a stupňovanou sporivosťou v krátkom čase ľuďmi zámožnými a vzdelanosťou nad iných svojich súsedov vynikajúcimi. Nebolo síce vtedy ešte zákona, ktorý by bol nútil rodičov pokutami, aby posielali svoju mlaď do školy, ale starostliví rodičia sami ju ta vďačne vodievali, dobre znajúc, že ich synkovia len vzdelanosťou budú sa môcť stať časom remeselníkmi-mešťanmi alebo kňazmi a učiteľmi a tým samým i ľuďmi voľnými, poddanskej poroby sprostenými.

Takéto náhľady a snahy poslúžily však výborne nielen remeslám alebo vyšším štúdiam oddavším sa sedliackym synkom, ale i synkom pri roľníctve pozostavším, lebo i oni si osvojili v škole mnohé pekné

a užitočné známosti a zaujali občasne dosť dôležité miesta v ľudskej spoločnosti vzdor tomu, že zostali až do smrti iba poddanými.

Jedným z nich bol i Matej Holeš.

On bol rodákom i obyvateľom dolno-štubnianskym. Kedy sa narodil, nevedno.

Keď sa po prvý raz dňa 7. júna 1555 stretáme s jeho menom, vtedy je už gazdom dolno-štubnianskym, od nehožto kupuje Kremnica 19 vedier pšenice. Tiež takého predstavuje nám ho i rok 1556, keď predáva chmeľ do hájskeho panského pivovára.

No v tomto poslednejšom roku bol Matej Holeš i na smrť odsúdený spolu s niektorými inými Dolno-Štubňanmi a Hájanmi a síce preto, že pomáhal r. 1554 Kremničanom sadiť pri Malej Vieske medzníky.[1]) Potupnej smrti v mladom ešte veku vyhnul iba tým, že Kremničania s privolením palatínovým pravotu proti Révayovcom obnovili a priviedli ku šťastnejšiemu koncu.

Už asi v tejto dobe vynikal Matej Holeš nad svojimi spoluobčanmi nielen majetkom, ale i bystrým duchom a čistým rázom tak, že sa stal i u svojich zemských pánov, totiž u Kremnice, mužom pozoru hodným a váženým, čomu patrne nasvedčuje i tá okolnosť, že, keď roku 1557 sa ženil, obdarovala ho Kremnica nákrčnou retiazkou v cene troch dukátov. Dar tento ovšem nebol veľkým dľa našich terajších náhľadov; keď však považime, že v tých časiech maly peniaze o veľa väčšiu cenu, nežli teraz, a že podobnými darmi vďačievala sa Kremnica len osobám vyššie postaveným a vynikajúcejším, teda nám prichodí uznať, že tento dar bol oproti jednoduchému roľníkovi a k tomu ešte i vlastnému poddanému obzvláštnym vyznačením a jasným svedectvom uznalosti a dôvery Kremnice oproti Matejovi Holešovi.

Zdá sa, že tento muž už v tých dobách preukazoval Kremnici mnohé platné služby v hájskom panstve, o ktoré panstvo sa ešte vždy borila s rozličnými prätendentmi. Svojím majetkom, svojím príkladným hospodárstvom a svojou rozšafnosťou mal zaiste veľký vplyv nielen na svojich najbližších spoluobčanov, totiž Dolno-Štubňanov, Hájanov a Čremošňanov, ale i na vzdialenejších Turčanov, tak že tento vplyv bol i samým vtedajším turčianskym mohutným oligarchom, Révayovcom, veľmi dobre známy; jeho slovom teda a jeho radou riadili sa vďačne i jeho spoluobčania, no riadili sa i sami kremnickí páni.

Konečne dospely veci k tomu, že Kremnica oddala tomuto svojmu poddanému správu celého hájskeho panstva a určila mu platu ročitých 25 zlatých, čo bolo asi toľko, ako terajších 300 zl. r. č., a asi polovicu toho, čo dostával ročite od mesta onodobný kremnický rychtár.

Už roku 1565 nachodíme Mateja Holeša v tomto postavení. On sám zovie sa v tohoročných, jeho vlastnou rukou písaných účtoch dvorským hájskeho panstva, kdežto kremnickí úradníci píšu o ňom v nemčine, že je „Verwalter der Guette Hay vnd Stube.“

---

[1]) Vidz Slov. Pohľady z r. 1890, str. 440.

Jeho všestranná činnosť javí sa podrobne a najlepšie z účtov, vzťahujúcich sa na hájske panstvo, a z dopisov, písaných kremnickým predstaveným.

V prvom rade vidíme Mateja Holeša všemožne pečovať o rozkvet hospodárstva v hájskom panstve. On pestuje tu nielen všetky druhy obilia a strukovín, rodiace sa ešte i teraz na tomto území, ale stará sa i o jestvujúce chmeľnice a zakladá vše nové a nové na územiach hájskom a dolno-štubnianskom [1]); on bedlí stále nielen o riadny chov a opateru panského dobytka a drúbeže, medzi ktorou rád má ešte i pávov, ale i dochovávanie rýb v rozsiahlych hájskych rybníkoch; on sprevádza ustavične pozorným okom prácu panských pivovarčích v Háji a v Dolnej Štubni a stará sa, aby maly oba pivováre potrebné suroviny vždy v zásobe i aby varilo sa v nich dobré pivo a to aby malo čím väčší odbyt; on bdie nad Štubnianskymi Tepliciami, dozerá na kúpele i na hostinec, ba i na činnosť lekárovu, aby sa kúpeľní hostia čím lepšie cítili a jeho pánom vedľa povďačnosti aby tiež i osoh donášali; on — jedným slovom — bol vždy a všade celý tam, kde bola potrebná jeho prítomnosť a pozornosť, a konal všetko, čo súviselo s rozsiahlym panským hospodárstvom, nespúšťajúc so zreteľu ani hory a potoky. Pre panské pivováre zakupúval častejšie i väčšie množstvá pšenice a jačmeňa, najviac od Juštovcov, na vlastnú pästť, a niet príkladu, že by mu takéto konanie jeho páni boli dakedy zazlili, trebárs zavše upadli i v nesnádze, keď bolo treba platiť za veci Holešom zakúpené a v mestskej pokladnici nebolo peňazí.

Vedľa hospodárskych starostí sprevádzal Holeš starostlivým okom i činnosť turčianskeho, Kremničanom veru nie vždy prajného zemianstva, a striehnul bedlive, aby výsady, práva a záujmy hájskeho panstva neutrpely dákej škody od stolice. Každý pohyb na tomto poli a každé shromaždenie turčianskeho zemianstva oznamovával vopred svojim pánom a títo ho často vysielavali sťa svojho zástupcu ku takým schôdzkam a poradám.

Turčianskym zemanom a obzvlášte dedičným hlavným županom, Révayovcom, toto zastupovanie ovšem nebolo veľmi milé; oni — páni — boli prinútení videť a trpeť medzi sebou jednoduchého roľníka a k tomu poddaného a dívať sa na to, ako tento muž v ich schôdzkach a poradách, keď bolo treba, tiež hovorí a statne bráni záujmy svojich pánov, ale ohľad na vplyvných vtedy Kremničanov a tá okolnosť, že Holešovi nemohli upreť uznalosť pre jeho mimoriadne vlastnosti, držaly ich po mnohé roky na uzde, tak, že — bárs nevoľno — predsa trpeli Holeša v stoličných shromaždeniach. Až koncom sedemdesiatych rokov začali turčianski páni dobíjať na Kremnicu, aby si vyvolila daktorého zpomedzi nich za svojho zástupcu, i podarilo sa im konečne primäť ju k tomu, že za takého označila zemana Jána Čerta z dediny Laclavej. No i potom ešte

---

[1]) Ešte i za našej doby, teda po uplynutých troch storočiach, žije pamiatka po tejto jeho činnosti v pomenovaní celého jednoho honu čiže ďahu „Chmelinec“ v hájskom chotáre.

posielavala spolu s ním i Mateja Holeša do stoličných shromaždení a jeho radami spravoval sa i sám Ján Čert, poneváč tiež videl Holešovu statočnosť, zkúsenosť a múdru rozvahu.

Avšak trpká zkúsenosť nás učí, že ľudia snaživí a dobrými svojimi vlastnosťami nad iných vynikajúci nachádzajú vždy a všade i závistníkov. Takéto nízke duše rady by žať tam, kde nesialy, a požívať ovocie z takých stromov, ktoré nesadily, a nemôžu-li osvojiť sebe dobré a prajné výsledky cudzej pilnosti a účinlivosti, teda hľadajú všemožné spôsoby, aby toho, kto vzbudil svojou pilnosťou a svedomitou prácou dôveru, úctu a lásku oproti sebe u iných statočných ľudí, najprv dľa najlepšej možnosti skryte a potatme očerňovali a potom i zjavne napádať a zničiť mohli. Lenivcom je každý pilný človek, — hlupákom každý múdry — a nesvedomitým ľahtikárom každý statočný a rozšafný muž tŕňom v oku. Tak tomu bývalo od akživa a tak je tomu žiaľbohu i dnes v ľudskej spoločnosti.

I náš Matej Holeš našiel dosť skoro svojich závistníkov a síce nielen v Turci, ale i v samej Kremnici.

Jeho vernosť bola jeho vinou, jeho pilná a svedomitá správa hájskeho panstva bola jeho prečinom, jeho plat a nadto i častejšie mimoriadne odmeny, ktoré dostával bez prosenia od mesta, boly úrazným kameňom pre mnohých, nežičivších jednoduchému dolnoštubnianskemu poddanému ani tieto dôchodky, ani to postavenie, ktoré zaujímal. Turčianski huckáči, spojení s kremnickými závistníkmi, došli konečne ku svojmu cieľu; podkopné dielo sa im podarilo. Kremnica urobila r. 1574 svojho spolumešťana Zachariaša Rosenauera a keď tento dňa 22. marca 1576 umrel, jeho syna Petra správcom hájskeho panstva. No zaplatila dosť draho tento svoj nerozvažný krok. Krátke štyri roky boly ku tomu dostatočnými, aby sa otvorily Kremničanom oči. Hájske panstvo a jeho dôchodky šly dolu kopcom a Peter Rosenauer musel byť pre neverné a nesprávne šafárenie s hanbou odstránený.

Matejovi Holešovi bolo začiatkom roku 1578 požnovu oddané hájske panstvo a on zostal potom už jeho správcom až do svojej smrti.

Ako vysoko si tohoto muža vážily lepšie živly i v samom turčianskom zemianstve, vídať najlepšie z toho, že už roku 1567 bol kmotrom Kašparovi Benickému, onodobnému podžupanovi Turčianskej stolice. Iný dôkaz v tomže smysle bol, že ho Kremnica r. 1579 vyslala sťa svojho zástupcu a námestníka ku svadbe Kavického, ktorý sa cítil byť jeho prítomnosťou nemálo pocteným.

A takýchto, o všeobecnej úcte oproti Matejovi Holešovi jasne svedčiacich prípadov bolo okrem teraz spomenutých dvoch ešte celý hodný rad.

Jeho dobrá povesť rozniesla sa i do súsedných stolíc a keď napríklad Václav Šesták, kňaz v prievidzkom okolí, snažil sa obsiahnuť hájsku faru, teda sa obrátil s prosbou svojou predne ku Holešovi, v istote, že dôjde cieľa, ak sa mu podarí tohoto muža získať za priateľa. A v tom sa i nesklamal, lebo Matejove Holešove rady boly u Hájanov, Čremošňanov a Dolno-Štubňanov, všetko to

hájskych farníkov, a nemenej i u Kremničanov, hájskych to zemských pánov, vysoko váženými a jeho vôľa rozhodujúcou.

Pečujúc stále o hájske panstvo a starajúc sa svedomite o všetko, čo bolo v tomto dosť rozsiahlom panstve potrebné a čo mohlo napomôcť jeho rozkvet, nezanedbal pritom Matej Holeš ani svoje vlastné dolno-štubnianske hospodárstvo. I tu bol príkladným roľníkom a pilným i schranlivým gazdom. A jeho pilnosť a varovčivosť prispievala nemálo ku stálemu zveľaďovaniu jeho majetku, bárs práve tak, ako iní poddaní a jeho spoluobčania musel i on znášať všetky poddanské ťarchy, poplatky a práce, obťažujúce grunt, na ktorom sedel.

Keď kremnickí vyslanci Peter Foit, Achán Tindel, Jonáš Kolb a Leonhard Tileš dňa 29. decembra 1568 v sklabinskom zámku s Frankom a Jánom Révayovci vyjednávali o zastavenie pravôt a Révayovci požadovali od Kremnice 500 zlatých sťa náhradu pravotných trov, vtedy začali predstierať tiže kremnickí vyslanci velikú chudobu, do ktorej turecké vojny Kremnicu boly uvalily, tvrdiac, že je toto mesto pri najlepšej vôli nie v stave vyplatiť im tak veľké množstvo peňazí. No Révayovci na to odpovedali, že sám Holeš je v stave tento súhrn vyplatiť, mlčiac o iných majetných poddaných kremnických. A kremnickí vyslanci necítili sa byť oprávnenými vyhlásiť tvrdenie Révayovcov za bezzákladné a nepravdivé alebo prehnané.

I sama Kremnica utiekala sa zavše o pôžičku, nemajúc peňazí, ku tomuto svojmu poddanému, a roku 1577 osvobodila ho zvláštnou listinou od poddanského poplatku na tak dlho, kým sa ročitým obnosom tohože poplatku nesmaže 200-zlatový dlh, ktorý bola u neho urobila.

Podobne i prosba, predložená dňa 28. októbra 1583 jeho vdovou, Kristínou, kremnickej vrchnosti, v ktorej sa táto domáha 150-zlatovej, u Nuntallerky, jednej z prednejších kremnických paní, zavislej dlžoby, svedčí o tom, že Matej Holeš istotne vládnul pekným majetkom, keď bol v stave iných podporovať pôžičkami a dávať svoje peniaze i do obďalečnej Kremnice na úroky.

Zprávy o hájskom panstve a o iných záležitosťach podávaval Matej Holeš kremnickým rychtárom buďto ústne, chodievavší ku tomu cieľu častejšie do Kremnice, buďže písomne v osobitných listoch.

Z jeho listov zachovalo sa až posiaľ 46 kusov v kremnickom mestskom archíve, a ony sú zaujímavým a cenným materiálom pre onodobné pomery v hájskom panstve, ako vôbec i v značnej čiastke Turčianskej stolice. No nie menej cenným a zaujímavým materiálom sú tiežc listy i z toho ohľadu, že máme v nich verný obraz Matejovej Holešovej duševnej činnosti a spolu i toho, ako ďaleko dospelo za jeho času i slovenské sedliactvo v pojediných svojich čelnejších členoch v spisovnej česko-slovenskej reči.

V rečovom ohľade ocení, dúfam, svojím časom Holešove listy p. dr. F. Pastrnek, keď vydá ním ku tlaču chystanú sbierku československých listín zpred roku 1600, ja teda obmedzím sa na ich

paläografickú stránku, pripomenúc vo všeobecnosti iba to, že charakteristickou známkou v Holešových listoch je jeho dôsledná obyčaj započínať takmer každú vetu slovami „známo činím, co se dotýče". Výnimky v tomto ohľade sú u neho počiatočne častejšie, v pozdejších rokoch však veľmi zriedkavé a výraz „co se dotýče" stal sa mu stereotypným úvodom pre každú novozkrslú myšlienku, i zdá sa, že bez tohoto môstku bolo by sa mu bývalo veľmi ťažko pohybovať v myšlienkovom svete.

Zovnútorná podoba Matejovho Holešovho písma prezradzuje na prvý pohľad ťažkú ruku, avšak pritom všetkom ruku vypísanú, písaním o veľa častejšie sa zaoberajúcu, nežli to obyčajne býva u roľníkov.

Písmo jeho je takzvaný švabach a ťahy sú v celku a veľku dosť okrúhle, badať však v nich a obzvlášte v písmenách *m*, *n*, *u* istú, iba nemeckému švabachu vlastnú hranatosť a písmeny *d*, *t* sú u nášho Mateja dôsledne písmenami nemeckými.

Z interpunkcií boly Matejovi Holešovi známe iba bod a čiarka, a i tieto upotrebúval iba pri skrátených slovách a menovite pri .W. M. alebo ,W, M, (totiž Vaša Milosť), a bodku kladával nielen nad písmenu *i*, ale i nad *u*, *y* (teda *u̇*, *ẏ*). Nad týmto poslednejším upotrebil zavše i dve bodky, nad prvším i polokružok (teda *ÿ*, *ů*).

Rozdeľovanie viet interpunkciami netvorí silnú stránku jeho pisárskych vedomostí; len v zriedkavých prípadoch končieva svoj list bodkou. Nesmieme však zabudnúť, že za jeho času pravopis ďaleko ešte nestál na dnešnom stupni nielen v slovenskej, ale i v ktorejkoľvek inej reči, nevynímajúc ani reč latinskú, vtedy už vyše pol druha tisíc rokov počiatočne Rimanmi a pozdejšie celou vzdelanou Europou úsilne pestovanú, a mnohí, Holešovi súvekí, začasto i hlboko učení spisovatelia užívali interpunkcie celkom nesprávne, kladávajúc ich tam, kde boly celkom zbytočné, a vynechávajúc ich tam, kde maly byť vety nimi od seba bezsporne oddeľované. Pri takýchto okolnosťach zjavuje sa nám i Holešova nedostatočná známosť interpunkcií v celkom inom svetle; nemôže byť právom považovaná za známku hlúposti a neumelosti.

Delenie slov jednoho od druhého je v Holešových listoch riadnym a obyčajným zjavom, ale najdú sa v nich i také prípady, kde spojil dve slová v jedno, avšak tieto sú zriedkavými. Rozdeľovanie slov na konci riadkov dľa slabík je u Holeša úplne bezchybným.

Písmeny *b*, *c*, *l*, *r*, *s* zná Holeš v inej podobe sťa veľké a zas v inej sťa malé a upotrebúva ich vo veľkej podobe riadne vždy tam, kde sa daktorou z nich slovo počína, kdežto v prostriedku alebo na konci slov písava ich stále v malom tvare.

Pre písmeny *a*, *d*, *e*, *f*, *g* (= *j*), *h*, *i*, *k*, *m*, *n*, *o*, *p*, *t*, *u*, *v*, *w*, *y*, *z* má iba po jednej podobe, a kde chcel napísať daktorú z nich veľkou, tam si pomohol tým, že ju vytiahnul nad riadok a urobil asi 2—3-krát väčšou, než súsedné písmeny. No tieto písmeny užíva veľmi zriedka sťa veľké, len *m*, *w* v slovách „Waša Milosť",

n na začiatku mnohých slov vídať napísané v zväčšenom útvare, a *z* je vždy a všade, teda i v prostriedku slov iba veľkým.

Hlas *dz* označuje buďto jednoduchým *c*, buďže i složeným *cz*, napríklad *vroceni* a *vroczeni* (= urodzený), *meczy* (= medzi), ale v slovách *stolice, chcete, mossowiecz* upotrebil *c, cz* patrne k označeniu toho istého hlasu, ktorý i my vyjadrujeme týmito značkami. U Holeša je ostatne *c, cz* veľmi zriedkavou písmenou, lebo miesto nich upotrebúva stále písmenu *z (Cremnizkemû, stolizu, porûzam* atď.) v smysle *c* alebo *č (zasý, zinim, zi, gessze, zo, pezu, wzinite* atď. = časy, činím, či, ješče, čo, péču, učiníte atď.)

Písmenu *z* upotrebúva však Holeš i v tom istom smysle, ako i my (*zaňolana, zemen* = zavolaná, zeman), kladúc ju pravda bez mäkčeňa, jemu úplne neznámeho, často i miesto *ž* (zebich, zadam, zadneho, drzavu = žebych, žádám, žádného, državu); ale vedľa *z* nachodíme zhusta v jeho listoch i *s, š* hneď v ich vlastnom a hneď zase v smysle našich značkov *z, ž* (snamo, slussbu, skasûg, gissto, sitra, slatich, semen, roskassete, ssebi = známo, službu, zkazuji, jižto, zítra, zlatých, zeman, rozkážete, žeby atď.) a naopak písmenu *z* sťa *s* upotrebúvanú (zam, pzani, ozaditt = sám, psaní, osadit). Vôbec sú v Holešovom písme sykavky *c, č, s, š, z, ž* takrečeno najslabšou stránkou a upotrebúvanie ich písomných značkov je až príliš ľubovoľným a neurčitým.

Asi podobnú, avšak nie tak na široko rozprestierajúcu sa nedôslednosť badať i pri písmenách *v, w*, ktoré upotrebúval Holeš i vo vlastnom ich význame, i sťa *u*, a toto hlavne na začiatku slov (vassa, veczte, vognû, v, vdelali, wzinite, vroczeni, vstawil = vaša, vedzte, vojnu, u, udelali, učiníte, urodzený, ustavil). Miesto *w* nachodíme — avšak zriedka — napísané i *u* (zauolana = zavolaná).

Konečne treba podotknúť, že boly Holešovi známe okrem slovenskej skráteniny v. m. (= vaša milosť) i latinské skratky pre *etc.* a pre slabiku *pro*, z ktorých prvšiu stále, poslednejšiu v slove *prokurator* častejšie užívaval.

Neslovensky písaného listu od neho niet ani jednoho, iba nadpis na jednom jedinom, totiž dňa 23. júla 1566 písanom liste vystavil Matej Holeš v nemeckej reči, upotrebivší ku tomu ten istý švabach, ktorý je i v slovenskom jeho písme obyčajný, a v účetniciach sú tu i tam tiež Holešovou rukou písané nemecké slová. Kremnickí rychtári vydávali mu písomné rozkazy v nemčine, a že táto reč nášmu Matejovi Holešovi tiež nebola neznámou, to vídať i zo spomenutej korrešpondencie kremnickej, i z mnohých iných okolností.

Poneváč však obec Dolná Štubňa bola od svojho založenia stále slovenským ľudom obydlená a v nej nebolo o nemeckej reči nikdy ani slychu ani chýru, teda si i Matej Holeš nemohol osvojiť znalosť tejto reči v svojom rodisku, ale istotne musel bývať za kratší alebo za dlhší čas v takej obci, kde bolo celé ovzdušie nemeckým. Na to, že chodil i do nemeckej školy, poukazuje i hore spomenuté upotrebúvanie písmen *s, z*, potom zovnútorná podoba písmen *d, t* a konečne vedľa toho i v mnohých listoch pri podpise doložené

E. W. (= Euer Wohlweisen). Veľmi je pravdepodobné, že Matej Holeš v svojej mladosti navštevoval kremnickú školu, keď bol jej rektorom Slezák, Franko Polleranus [1]). Keby zaiste Matej Holeš bol musel uspokojiť sa len so školou dolno-štubnianskou, teda by istotne v jeho písme nebolo bývalo nemeckých foriem a písmenných germanismov, ako ich niet v iných česko-slovenských, z onej doby pochádzajúcich listoch, ktoré písali iní, len slovenské alebo latinské školy navštevovavší Holešovi rovesníci.

Práce a vernej starosti plný svoj život dokončil Matej Holeš v jaseni roku 1579. Jeho porukomie napísal vlastnoručne hájsky kňaz Václav Šesták a v tejto listine zračí sa nám Matej Holeš s jednej strany sťa dobrý kresťan, pečujúci o blaho svojej duše a vedľa toho o chrám Boží, o jeho sluhu-kňaza a o útulňu pre ľudí práce neschopných, a s druhej strany ako dobrý a verný otec, milujúci rovnou mierou každého člena svojej rodiny a snažiaci sa spravedlivou deľbou svojho majetku zabezpečiť svornosť a lásku v jeho čeľadi. Nápadné je, že nie daktorého zo svojich synov, ale práve svojho zaťa ustanovil hlavou celej rodiny a len v tom prípade, ak by sa zahniezdila nesvornosť v dome, poručil, aby tento sa odsťahoval a vystavil si dom nový na inom mieste. Vtedy však mal dostať okrem rovnej, jeho žene sťa Holešovej dcére pripadajúcej čiastky zo spoločného imania i dva voly sťa mzdu a odplatu za vernú prácu pri hospodárstve za života Matejovho.

Kremnici vychoval Matej Holeš a sťa svojho nástupcu v správcovstve hájskeho panstva zanechal Kašpara Tuolta Petroviech, tiež Dolno-Štubňana, poddaného a synka roľníckeho, ktorý potom slúžil svojim zemepánom až do smrti [2]).

A týmto by bol obraz Matejov Holešov, nakoľko ho bolo možno nakresliť dľa listín až posiaľ zachovaných, dokončený.

Nie vyhraté bitvy a skvelé víťazstvá, nie vysoké hodnosti alebo berly kniežatské, nie hlboká učenosť a spisovateľská sláva: tichá, beznáročná a vo výsledkoch požehnaná práca robí Mateja Holeša pozoruhodným. On právom stal sa okrasou a chlúbou toho zaznaného slovenského ľudu, ktorého bol synom a členom cez celý svoj život. A ku tomu dopomohla mu nie snáď dáka šťastlivá náhoda, ani nie vrtkavá panská priazeň a láska, ale výlučne iba jeho bystrý um, šľachetná vôľa a železná pilnosť a vytrvalosť.

Za jeho časov na Slovensku ešte vždy dominovavší Nemci a tým menej naši spolukrajani Maďari sotva by boli v stave preukázať zo svojich radov nášmu Matejovi Holešovi podobného sedliaka, ja aspoň som sa až posiaľ nikde u nich nestretnul s takým človekom, trebárs som v svojom živote už veľmi mnoho počítal a preskúmal rozličných starých opisov a listín.

Mohol by ovšem niekto myslеť, že je Matej Holeš zjavom už príliš mimoriadnym a osamelým a práve preto že nesvobodno súdiť

[1]) Stal sa ním 16. januára 1534.

[2]) Zomrel v auguste 1599, bywši správcom hájskeho panstva už od jasene 1579, teda za dvadsať rokov.

dľa neho i o iných slovenských sedliakoch, akoby totiž i títo boli mohli bývať práve takými, akým bol on sám; no na túto námietku možno riecť, že je nie správna, lebo skutočnosť iné dosvedčuje. Spomenutý Kašpar Tuolt a jeho nástupca Ján Zajac, Hájan, boli nášmu Matejovi veľmi podobní, a okrem týchto stretáme sa s celým radom turčianskych roľníkov, javiacich v svojich činoch podobne mnohé pekné prirodzené dary a vlastnosti.

No Matej Holeš zostane navždy najvynikajúcejším prototypom umného sedliaka slovenského.

Rozprávka otca Alexeja.

Od *I. S. Turgeneva.*

... Pred dvadsiatimi rokmi prišlo mi obísť — ako súkromnému revísorovi — všetky, dosť početné majetky mojej tetky. Farári, s ktorými obznámiť sa držal som si za povinnosť, zdali sa osobnosťami dosť jednotvarnými a sťa na jednu mieru ššitými; konečne, tuším na poslednom majetku mnou obozrenom, našiel som farára, neponášajúceho sa na svojich spolubratov. Bol to človek veľmi starý, temer chorľavý; a keby nie úsilných prosieb farníkov, ktorí ho ľúbili a ctili, dávno bol by sa vyžiadal na odpočinok. Mňa prekvapily u otca Alexeja (tak zvali farára) dve zvláštnosti. Po prvé, on nielen že ničoho nežiadal pre seba, no priamo osvedčil, že ničoho nepotrebuje, a po druhé, ja nevídal som na žiadnej ľudskej tvári smutnejšieho, úplne bezúčastného — ako sa hovorí — „ubitého“ výrazu. Črty tejto tváre boly obyčajné, dedinského rázu; svraštené čelo, malinké šedé očká, hrubý nos, briadka klinom, koža osmahlá a ohorelá... No výraz!... výraz!... V mútnom pohľade ledva — i to smutne — žiaril život; i hlas bol akýsi nie živý, tiež mdlý. Ja onezdravel som a preležal niekoľko dní; otec Alexej chodieval ko mne po večeroch — nie besedovať, ale hrať na duráka. Zdalo sa, že hra v karty mu je ešte väčším vyrazením, než mne. Raz, ostanúc niekoľko ráz po sebe durákom (čomu poradoval sa otec Alexej nemálo), zaviedol som reč o jeho prešlom živote, o tých žiaľoch, ktoré zanechaly na ňom tak zjavnú stopu. Otec Alexej zprvu dlho spieral sa, no končil tým, že mi vyrozprával svoju historiu. Musel som sa mu dačím zaľúbiť, lebo inak nebol by býval ko mne tak otvoreným.

Pousilujem sa podať jeho rozprávku jeho slovami. Otec Alexej hovoril veľmi prosto a presvedčivo, bez všakých seminárskych alebo provinciálnych výrazov a obratov reči. Pozoroval som nie po prvý raz, že zronení a pokorivší sa ľudia každého stavu a povolania vyjadrujú sa práve takou rečou.

. . . Mal som dobrú a vážnu ženu, — tak začal; — ľúbil som ju z duše — a mal som s ňou osmoro detí; no skoro všetky umrely v mladých rokoch. Jeden môj syn stal sa biskupom a umrel nie práve dávno v svojej eparchii. O druhom synovi — Jakubom ho zvali — vyrozprávam vám teraz. Dal som ho do seminára do mesta T. . .; skoro začal som o ňom dostávať najpotešiteľnejšie zprávy: bol prvým žiakom vo všetkých predmetoch! On i doma, ako chlapec, vynikal pilnosťou a skromnosťou; stávalo sa, deň prejde — a nepočuješ ho. . . vše s knižkou sedí a číta. Nikdy nám s farárkou nezapríčinil ani najmenšej nepríjemnosti; bol mierny. Iba niekedy zadumával sa neprimerane veku a bol slabučkého zdravia. Raz udalo sa s ním niečo čudného. Desať rokov mu vtedy minulo. Vybral sa z domu — práve pred Petrom — na svitaní; a skoro celé ráno bol preč. Konečne vrátil sa. My so ženou vypytovali sme sa ho: kde bol? Bol som, povedá, v lese, na prechádzke — a stretol som tam akéhosi zeleného starčeka, ktorý mnoho sa shováral so mnou — a také mi dal chutné oriešky! „Aký to zelený starček?“ pýtame sa. — Neviem, povedá, nikdy som ho posiaľ nevidel. Malinký starček, s hrbom, nôžkami neprestajne drobčí a posmieva sa — a je všetok, ako list, zelený. — „Ako, povedáme my, i tvár má zelenú?“ — I tvár, i vlasy, ba aj oči. — Náš syn nikdy neihal, no tu sme my so ženou pochybovali. „Ty si azda usnul v lese, na úpale, a videl si toho starčeka vo sne.“ — Nespal som ja, povedá, nie; a čo, povedá, vy neveríte? — tu mi i jeden oriešok ostal vo vrecku, ukazuje nám ho. . . Jadierko neveľké, gaštanového druhu, akoby drapľavé; našim obyčajným orechom nepodobné. Schoval som ho, chcel som ho ukázať doktorovi. . . ale zaratilo sa. . . nenašiel som ho potom.

Nuž, dali sme ho do seminára a, ako som vám už spomenul, tešili sme sa jeho úspechom! Tak i mysleli sme so ženou, že bude z neho človek! Prijde domov na návštevu — radosť na neho pozreť: taký je driečny, drzosti v ňom žiadnej; — každému sa páči, všetci nám gratulujú. Iba že v tele je slabý — ani na tvári nemá stálej farby. Tu mu už devätnásty rok prišiel — skoro bude konec učeniu! I dostaneme tu naraz od neho list. Píše nám: „Otecko i mamička, nenahnevajte sa na mňa, nechajte ma ísť ku svetskému, srdce netiahne ma k duchovnému povolaniu, žasnem pred odpovednosťou, bojím sa hriechu — pochybnosti zrodily sa vo mne! Bez vášho rodičovského riešenia a požehnania neodvážim sa na nič — no poviem vám jedno: ja bojím sa sám seba — lebo začal som mnoho rozmýšľať.“ — Musím vám riecť, pane môj, že hrozne rozžialil ma tento list — sťa by mi nôž do srdca vrazil — poneváč, vidím: nebudem mať na svojom mieste nástupcu! Starší syn — je mníchom; a tento vôbec chce vystúpiť zo svojho povolania. Žiaľ mi je ešte i preto: v našej farnosti blízko dvoch sto rokov z našej rodiny bývali kňazi! Predsa však pomyslel som: darmo stavať sa proti ražňu; videť, že je to jeho predurčenie. Akýže je to pastier, keď už pochybnosti si pripustil! Poradil som sa so ženou — a napísal som mu list tohoto smyslu: „Syn môj, Jakub, rozmysli si

dobre — desať ráz primeraj, raz odrež — vo svetskej službe bývajú veľké ťažkosti, chlad a hlad, a k nášmu stavu opovrhovanie! A abys' vopred vedel: nikto nepodá ti pomocnú ruku; hľaď, abys' potom nebanoval! Mojím želaním, ako sám vieš, vždy bolo to, abys' ma zamenil; no jestli si skutočne v svojom povolaní pochyboval a kolísavým sa stal vo viere — nejdem ťa zdržovať. Buď vôľa Hospodinova! My s matkou tvojou požehnania ti neodriekame." Jakub odvetil mi poďakovacím listom. „Potešil si ma, vraj, baťuška; môj úmysel je posvätiť sa štúdiám — mám i protekciu; pôjdem na universitu, budem doktorom; poneváč k vede cítim veľkú náklonnosť." Prečítal som Jašov list — a väčšmi som sa rozžialil; ale svoj žiaľ nemal som skoro s kým sdeliť: moja stará nachladila sa v tej dobe silno i umrela — či iba od toho prestydnutia — či vzal ju Boh z lásky — nevedno. Zaplakal som, zaplakal, vdovec samotný — ale čo urobíš? Tak muselo to už byť. I rád by do zeme ujsť... ale tvrdá je ona... nerozstupuje sa. A sám syna vyčkávam; preto že oznámil mi: „skorej vraj než pôjdem do Moskvy, vypýtam sa domov." A skutočne: prišiel on do rodičovského domu — iba že neostal v ňom dlho. Ako by ho niečo trápilo: zdalo sa, že na krýdlach by zaletel do Moskvy, na svoju milú universitu! Začal som sa ho vypytovať o pochybnosťach — aká je toho reku príčina? — no málo bolo toho, čo počul som od neho: jedna myšlienka uviazla mu v hlave — a dosť! Bližným, povedá, chcem pomáhať. Nuž, odišiel on odo mňa — temer ani groša si nevzal — iba niečo šatstva. Spoliehal sa už veľmi na seba! A nie márne. Zkúšku prestál výtečne, stal sa študentom, dostal v lepších domoch hodiny... Bol silný v klassických rečiach! A čo myslíte? Smyslel si posielať mi peniaze. Potešil som sa trošku — ostatne nie z peňazí — ja poslal som mu ich nazpäť i vyhrešil som ho; ale potešil som sa, poneváč vidím: chlapec má budúcnosť. Iba že nie dlho trvala moja radosť!

— Prišiel na prvé prázdniny... A jaký div! Nepoznávam ja môjho Jakuba! Takým mrzutým sa stal, zamračeným — slova z neho nedostaneš. I v tvári sa premenil: skoro o desať rokov zostárnul. On i predtým bol chúlostivý — darmo hovoriť! — Len dosť málo — už sa strachoval a zapálil sa celý, ako dievča... No otvorí oči — tak uvidíš, že má jasnúčko na duši! — Ale teraz je nie tak. Nestrachuje sa on — ale divočí, ako vlk — i hľadí ustavične zpod obočia. — Ani sa ti neusmeje, ani neprihovorí — ako skala! — Začnem sa ho vypytovať — alebo mlčí, alebo hrubo odvrkuje. Začal som myslieť, či nedal sa do pitia — Bože chráň! alebo či nechytila sa ho náruživosť ku kartám — alebo či neprihodilo sa niečo na účet ženskej slabosti? V mladých rokoch okolnosti silne pôsobia — no, a v takom veľkom meste, ako je Moskva, niet bez zlých príkladov a príležitostí. — A predsa nie: ničoho podobného som nevidel. Pitie jeho — kvas a voda; na ženské nepozerá, a ani vôbec nezná sa s ľuďmi. A čo mne bolo najhoršie: nieto v ňom predošlej dôvery ko mne, — zjavila sa akási ľahostajnosť: ako čo by sa mu všetko sprotivilo. Začnem s ním hovor o naukách, o universite —

ani tu nemôžem sa domôcť skutočnej odvety. Do chrámu on síce chodil, ale tiež nie bez podivnosti: všade je surový a chmurný — ale tu, v chráme totiž, ustavične ako by sa usmieval. Pobudol on tak u mňa asi šesť týždňov — a zase do Moskvy! Z Moskvy písal mi so dva razy — i zdalo sa mi z jeho listov, ako by zase prichodil k sebe. No predstavte si moje podivenie, milý pane! Naraz, v najlepšej zime, pred sviatkami — zjaví sa on u mňa! — Akým spôsobom? Ako? Čo? Ja viem, že v tej dobe niet prázdnin. — Prišiel si z Moskvy? pýtam sa. — Z Moskvy. — A akože?... Čo universita? — Universitu som opustil. — Opustil? — Skutočne. — Navždy? — Navždy. — A si ty, Jakub, chorý, alebo čo? — Nie, povedá, baťuška, nie som ja chorý; ale že ma, baťuška, neznepokojujte, a nevypytujte sa; lebo ujdem odtiaľto — čo ste ma priam iba videli. Povedá mi Jakub: nie je chorý — a tvár má takú, že som až užasnul! Strašnú, temnú, akoby neľudskú. — Líca mu podtiahlo, kosti pod očami mu vyčnievaly, kosť a koža, hlas ako zo suda... a oči... Pane Bože! Aké to oči? Hrozné, divoké, stále stranou sa mecú — ani zachytiť ich nemožno; obočie naježené, ústa tiež akosi na bok skrivené... Čo sa stalo s mojím krásnym Jakubom, s mojím tichučkým? — Nechápem. Ba či sa nezbláznil? myslím si. Poneviera sa ako prízrak, v noci nespí — ale naraz sa soberie a stane do kúta a ako by celý zmeravel... Také trápenie! — Hoc mi on i hrozil, že ujde z domu, jestli ho nenechám v pokoji — ale však som otec! Posledná moja nádeja sa borí — a ja mám mlčať? — Raz, uhľadiac si chvíľku, začal som so slzami prosiť Jakuba, pamiatkou jeho nebohej matere ho zaklínať: povedz mi reku, ako otcovi po tele i po duchu, Jaša, čo je s tebou? Nezabíjaj ma, vyslov sa, obľahči svojmu srdcu! Či si azda nezahubil nejakú kresťanskú dušu? Tak pokajaj sa! — Nu, baťuška, povedá mi on naraz — (stalo sa to k noci) — rozžalostil si ma; poviem ti úplnú pravdu! Žiadnej duše som ja nezahubil, ale moja vlastná duša hynie. — Akože to? — Nuž hľa, ako... A tu Jakub prvý raz zdvihol oči na mňa... Už štvrtý mesiac je tomu, začal... No naraz mu reč pretrhlo — a ťažko začal dýchať. — Čože štvrtý mesiac? Rozprávaj, nemor ma! — Štvrtý mesiac je už, čo ja jeho vidím. — *Jeho?* Koho jeho? — Nuž toho... čo je nie dobre v noci ho menovať. — Mňa prešla zima a striasol som sa. — Ako?! povedám — ty *jeho* vidíš? — Áno. — I teraz vidíš? — Áno. — Kde? — Ale sám nesmiem sa obrátiť — i hovoríme oba šeptom. Hľa, kde je... I očima mi ukazuje... hľa, v kúte. — Osmelil som sa predsa... pozrel som do kúta: ničoho tam niet! — Veď tam ničoho niet, Jakub, dovoľ! *Ty* nevidíš — ale ja vidím. — Pozrel som zas... zas nič. Spomenul som si na starčeka v lese, čo mu podaroval gaštanček. — Ako vyzerá? hovorím... je zelený? — Nie, nie je zelený, ale čierny. — S rohami? — Nie, je ako človek — lenže je celý čierny. Jakub hovorí a zuby sa mu vycerily — i zbľadol ako umrlec, i tlačí sa ko mne zo strachu; a oči ako by mu vyskočiť chcely — i hľadí ustavične do kúta. — To sa ti tieň tak zdá, hovorím; to je čierno od tieňu — a ty ho držíš za [illegible]

veka. — Čoby! Ja mu i oči vidím: hľa, obracia bielym, hľa, ruku dvíha, volá. — Jakub, Jakub, kebys' ty sproboval, pomodliť sa: to pokušenie by sa rozptýlilo. A vstane z mŕtvych Boh i rozptýlia sa nepriatelia jeho! — Proboval som, hovorí, ale nič neosoží. — Počkaj, počkaj, Jakub, nemalodušuej; pokadím ťa tymianom, prečítam modlitbu, svätenou vodou okolo teba pokropím. — Jakub iba rukou hodil. — Ani tymianu tvojmu ja neverím, ani svätenej vode; nepomôžu ony ani za groš. Mne s *ním* teraz už nepríde rozlúčiť sa. Ako prišiel ko mne toho leta v jeden prekliaty deň — tak od tých čias je on mojím nezmeniteľným hosťom — a zbaviť sa ho nemožno. To vedz, otče — a nediv sa viacej môjmu chovaniu — a nemuč ma. — Ktorého dňa že to prišiel k tebe? — pýtam sa ho — a neprestajne ho žehnám. — Či nie vtedy, keď písal si o pochybnosťach? — Jakub oddialil moju ruku. — Nechaj ma, hovorí, báťuška, neuvoď ma do zlosti, aby sa nestalo najhoršie. Veď málo chybí, abych si na život nesiahol. — Môžte si predstaviť, milý pane, ako mi bolo toto počúvať!... Pamätám sa, že som celú noc preplakal. — Čím, myslím, zaslúžil som taký hnev Hospodina?

Tu otec Alexej vytiahol z vrecka mrežkovanú šatku a začal smrkať — a príležitostne utrel si úkradomky oči.

— Zle sa nám vtedy viedlo! pokračoval. — Už iba o jednom dumám: aby neušiel — alebo, Bože chráň, aby si skutočne niečo zlého nevykonal! Strežiem ja ho na každom kroku — ale rozhovor zaviesť sa bojím. — I bývala v tú dobu blízko nás súsedka, vdova po plukovníkovi — Martou Savišnou ju zvali; veľkú úctu prechovával som k nej — poneváč bola ženská rozvažitá a tichá, trebárs mladá a driečna; chodieval som k nej často — ani ona neopovrhla mojím pozvaním. — Nevediac, čo už vymysleť od zármutku a tesknoty, sobral som sa a všetko som jej vyrozprával. Zprvu veľmi užasla a celá sa znepokojila; potom prišlo na ňu váhanie. — Dlho sedela tak, mlčiac; — potom priala si videť môjho syna a pobesedovať s ním. — I pocítil som tu, že nepremenno treba mi vyplniť jej vôľu; lebo pri tejto príležitosti nie ženská zvedavosť účinkuje, — ale niečo iného. Vrátac sa domov, počal som presvedčovať Jakuba: „poď reku so mnou k paní plukovníkovej." On spieral sa rukami, nohami! — „Nepôjdem," povedá, „ani za nič! — O čom budem ja s ňou hovoriť!" — I kričať počal na mňa. — Predsa však som ho konečne prehovoril — a, zapriahnuc do sánok, zaviezol som ho k Marte Savišne, a, dľa dohovoru, nechal som ho s ňou samého. Bolo mi divno, ako skoro dal svoj súhlas. No nič, — uvidíme! Po troch alebo štyroch hodinách vracia sa môj Jakub. — No, pýtam sa, — ako sa ti páči naša súsedka? — Nič mi neodpovedá. Pýtal som sa znovu. Dobrotivá je to, hovorím, dáma... Oblaskala ťa? — Áno, povedá, ona je nie ako druhé. — Vidím, akoby trochu zmäkol. I rozhodol som sa opýtať sa ho... — A videnie, hovorím, ako? — Pozrel Jakub na mňa, ako by bičom šibol, — a zas ničoho neprehovoril. Neznepokojoval som ho ďalej, vyšiel som z izby; ale o hodinu pošiel som ku dverám, pozrel kľúčovou dierkou... A čo si myslíte? spí môj Jakub! Ľahol

na postieľku... a spí. Prežehnal som sa niekoľko ráz jedno za druhým. Pošli reku, Pane, všetko požehnanie Marte Savišne. Videť, bola v stave, holubička, pohnúť jeho zdivočelým srdcom.

Nasledujúceho dňa hľadím, berie Jakub čiapku... Myslím — spýtať sa ho: kam reku ideš? — ale nie, lepšie nepýtať sa... iste k nej!... — A skutočne, — k nej, k Marte Savišne vypravil sa Jakub — a ešte dlhšie presedel u nej než prvý raz; a nasledujúceho dňa — zase! A deň po tom — zase! Začal som okrievať na duchu, poneváč vidím: so synom deje sa premena — i tvár má inakšiu, — i do očí mu možno hľadeť: neodvracia sa. Unylosť je v ňom vždy tá samá, — ale zúfalosti predošlej, úžasu predošlého niet. No neuspel som ja obodriť sa trochu — keď tu opäť všetko razom sa potrhalo! Zase zdivočel Jakub, zase nemožno k nemu pristúpiť. Sedí, zaprúc sa, v komôrke — a prestal chodiť k plukovníkovej! — Ozaj, či ju, myslím si, niečím neurazil, a ona ho z domu nevypovedala? Ale nie, myslím... on, hoc je i nešťastný, na to sa neodváži; a ani ona nie je taká! Nevydržal som to, konečne pýtam sa ho: A čo, Jakub, naša súsedka... Ty, zdá sa, zabudol si na ňu úplne? — Ale on zavreští na mňa: — Súsedka? A či ty chceš, aby sa mi *on* smial? — Ako? hovorím. — On zaťal päste... rozzúril sa úplne! — Áno! hovorí, prv on iba tak trčal, — ale teraz začal sa smiať, zuby cerí! Preč! ujdi! — Komu platily tieto slová, ja už ani neviem; ledva ma nohy zdržaly — tak som sa naľakal. — Veď si len predstavte: tvár, ako meď červená, pena na ústach — hlas zachríply, ako by ho niekto dlávil!... I zašiel som — biedny, toho samého dňa k Marte Savišne... vo veľkom žiali som ju zastal. I v tele zmenila sa ona: pochudla v tvári. No shovárať sa so mnou o synovi nechcela. Iba jedno riekla: že tu žiadna ľudská pomoc nemôže byť platná; modlite sa, povedá, báťuška! — A vyniesla mi sto rubľov; — pre chudobných a nemocných vašej fary, povedá. A zase opakovala: „modlite sa!“ — Bože! ako bych sa i bez toho nemodlil — dňom i nocou!

Otec Alexej tu znova vyňal šatku a znova si utrel slzy, no tento raz už nie ukradky, — a oddýchnuc si trochu, pokračoval v svojej neveselej povesti.

— Srútili sme sa tu s Jakubom, ako sňahová guča pod horu: a zrejmo nám bolo obom, že pod horou je priepasť, — ale ako udržať sa, — a čo podniknúť? Ani ukryť to nebolo nijakej možnosti: po celej farnosti zavládol smútok veliký, poneváč vraj farárov syn je diablom posadlý, a že treba vrchnosť o všetkom tom uvedomiť. I oznámili by to boli iste, — ale farníci moji — vďaka im! — ľutovali ma. Tou dobou míňala sa zima — i nastala jar. — A takú poslal Boh jar — krásnu a svetlú, akú ani starí ľudia nepamätali: slniečko celý deň, bezvetrie, prílišné teplo! — I nadišla ma šťastná myšlienka: prehovoriť Jakuba, aby šiel so mnou pokloniť sa k Mitrofanovi, do Voroneža! „Jestli,“ myslel som, „ani tento posledný prostriedok nepomôže, — nuž je iba jediná nádej: mohyla!“ — Sedím tak raz pod večer na verande, — zory zapálily sa na nebi, škovránci spievajú, jablone sú v kvete, trávničok sa

zelená... sedím a dumám, ako bych sdelil svoj zámer Jakubovi? Naraz, hľadím, vychodí on na verandu; postál, pohľadel, vzdychol a drepol na stupienok vedľa mňa. Ja až zlakol som sa radosťou, — no iba mlčím. — On sedí, hľadí na zore — a tiež ani slova! I zdalo sa mi, ako by sa ho zmocnilo pohnutie: vrásky na čele sa vyhladily, i oči sa vyjasnily... zdá sa, že nebolo by veľa treba — i slza by prešibla! Uvidiac v ňom takú premenu, ja — vinovatý! — osmelil som sa. — Jakub, povedám mu, vypočuj ma bez hnevu... — A povedal som mu o svojom úmysle: ako šli by sme dvaja k Mitrofanovi — pešo; a oď nás do Voroneža bude pol druha sto verst; a ako to bude príjemno — dvom, jarným chládočkom, vyberúc sa pred svitaním — ísť a ísť po zelenej trávke, po hlavnej ceste; a ako, jestli šťastne dôjdeme a pomodlíme sa u rakve svätého miláčka Božieho, — môže byť, — kto vie? — Pán Boh smiluje sa nad nami — a dá ti vyliečenia, — čoho už mnoho bolo príkladov! — A predstavte si, milý pane, moje šťastie! — Dobre, povedá Jakub, — ale neobracia sa, len na nebo hľadí: — súhlasím. Pôjdeme. — Až tak som omdlel... — Druh, povedám, holúbok dobrý!... A on spytuje sa ma: — kedyže sa vypravíme? — Nuž bárs zajtra, hovorím.

Tak druhého dňa sme sa vypravili. Zavesili sme si tanistry, vzali palice do ruky — i pošli sme. Celých sedem dní sme šli — a za celý čas nám bola pohoda priaznivá — až podivno! Ani sparna, ani dažďa; mucha neštípe, prach nesvrbí. A s každým dňom môj Jakub lepšie vyzerá. Musím vám riecť, že na voľnom vzduchu Jakub ani skorej — *toho* nevídal, no cítil ho za sebou, za samým chrbtom; alebo ako by sa mu jeho tieň s boku skĺzla, čo veľmi mútilo môjho syna. Ale tento raz nič takého sa nepridalo; ani v nocľažných domoch, kde prišlo nám nocovať, nič sa neobjavilo. Málo sme sa shovárali... no ako nám už bolo dobre — zvlášte mne! Vidím: kriesi sa môj úbožiak. Nemôžem vám opísať, milý pane, čo som ja vtedy cítil. Nuž, došli sme konečne do Voroneža. Obriadili sme sa, poumývali — a do chrámu, k miláčkovi Božiemu! Celé tri dni skoro nevychodili sme z chrámu. Koľko bohoslužieb odslúžili, koľko sviec dali! A všetko je ladné, všetko krásne; dni — pobožné, noci — tiché; spí môj Jaša, ako dieťa. Sám začal sa so mnou shovárať. Niekedy spýtal sa: báťuška, ty nič nevidíš? a usmieval sa. — Nevidím, povedám, nič. — No, ani ja, povedá, nevidím. — Čo ešte bolo treba? Vďačnosť moja k miláčkovi Božiemu bola — bez hraníc.

Prešly tri dni; i povedám Jakubovi: — Nu, teraz, synku, všetko sa popravilo; usmialo sa nám slniečko. Zbýva jedno: vyspovedaj sa, prijímaj; a ta s Bohom domov — a oddýchnuc si ako treba, a porobiac niečo pri gazdovstve, bude možno postarať sa o utuženie síl, miesto vyhľadať — alebo čo. Marta Savišna, povedám, istotne nám v tom pomôže. Nie, hovorí Jakub, prečo by sme ju obťažovali; hľa, donesiem jej prstienok s rúčky Mitrofanovej. Ja som sa pritom úplne osmelil; — pozri, povedám, vezmi strieborný, a nie zlatý — nie obrúčku. Zapálil sa môj Jakub, a iba

zopakoval, že netreba ju znepokojovať — ale ostatne zaraz so všetkým súhlasil. Pošli sme nasledujúceho dňa do sobora; vyspovedal sa môj Jakub, a tak sa popredku horlive modlil! — a tam i k prijímaniu pristúpil. Ja stojím tak stranou — a zeme pod sebou necítim... Na nebesiach nebýva sladšie anjelom! Ale hľadím: čo to znamená! Prijímal môj Jakub — ale nejde vypiť teploty! [1]) Stojí obrátený ku mne chrbtom... Ja k nemu. — Jakub, hovorím, čože stojíš? Ako sa obrátil ku mne! — Či veríte, odskočil som nazad, tak som sa zľakol! Strašná bývala jeho tvár, ale teraz stala sa akousi zvieracou, úžasnou. Bľadý na smrť, vlasy dúpkom, oči prevrátené... Iaknutím ztratil som reč; chcem hovoriť, nemôžem — zmeravel som úplne... A on — ako vrhne sa von z chrámu! Ja za ním... a on priamo ta, kde bol náš nocľah, tanistru na plecia — a von! Kam? kričím mu: — Jakub, čo je s tebou! Postoj, počkaj! — Ale Jakub čo by mi len slovo odvetil, pobehol ako zajac — a dohoniť ho niet nijakej možnosti! Tak zmizol. Ja vrátil som sa zaraz, najal voz, trasiem sa celý, a hovoriť môžem iba: Bože! a: Bože! Ale nerozumiem: Čo striaslo sa to nad nami? Pustil som sa domov, — poneváč myslím — on iste tadiaľ bežal. — A skutočne. Na šiestej verste od mesta — vidím: kráča on ako starší. Dohonil som ho, soskočím s voza — a k nemu. — Jaša! Jaša! Zastal, obrátil sa ko mne tvárou — ale oči uprel do zeme a pery sovrel. — A čokoľvek mu povedám — stojí sťa modla dáka — a videť iba, že dýcha. — Konečne zase pošiel napred po ceste. — Čo bolo robiť! Vliekol som sa za ním...

— Ach, aké to bolo putovanie, milý pane! Ako bolo nám radostno ísť do Voroneža — tak úžasný bol návrat! Začnem k nemu hovoriť — tak on až zubami seká, tak cez plece, ani dať ani vziať, tiger alebo hyena! Že neprišiel som tam o rozum, posiaľ nechápem! Konečne, raz nocou — v sedliackej čiernej izbe — sedel on na palatiach [2]), svesiac nohy a obzerajúc sa po stranách — padol som pred ním na kolená, zaplakal som a vrelou prosbou prosil: Nezabíjaj reku staríka otca načisto, nedaj mu padnúť do zúfalstva — povedz, čo sa prihodilo s tebou? Pozrel on na mňa — ale ako by nevidel, kto pred ním stojí — i naraz zahovoril — ale takým hlasom, že mi posiaľ znie v ušiach. — Počuj, hovorí, baťka. Chceš vedieť celú pravdu? Nuž tu ju máš. Keď som prijímal, ako vieš — a hostiu ešte v ústach držal — naraz *on* — (v chráme, za bieleho dňa!) stál predo mnou, ako by zo zeme vyskočil... i šeptá mi... (predtým nikdy ničoho nehovorieval) — šeptá: vypľuj a rozotri! Ja urobil som tak: vypľul som — a rozotrel nohou. Už je tak, že teraz som navždy ztratený — lebo každý priestupok sa odpúšťa — no iba priestupok proti Duchu svätému nie...

A povediac tieto úžasné slová, syn môj svalil sa na lešenie — a ja padol som na podlahu... Nohy mi podkosilo...

---

[1]) Teplá, s vínom smiešaná voda, užívaná po prijatí Večere Pána.
[2]) Lešenie na spanie.

Otec Alexej umlkol na okamih — i zakryl oči rukou.

— Ostatne, pokračoval, — čože vás budem ďalej moriť a samého seba! Dovliekli sme sa so synom domov — a tu mu skoro i konec nastal — zbavil som sa môjho Jakuba! Niekoľko dní pred smrťou nepil, nejedol — stále behal po izbe hore-dolu, a tvrdil, že hriechu jeho nemôže byť odpustenia... no *jeho* už viac nevidel. — Zmárnil on, povedá, moju dušu, nuž teraz čože má viac chodiť? A jako uľahol Jakub, zaraz do nepovedomia upadol a tak, bez pokánia, ako bezsmyselný červ, odišiel z tohoto života do večného...

— No nechcem ja veriť, že by ho Boh súdil svojím prísnym súdom...

— Medzi iným nechcem to veriť preto, poneváč už v rakvi ležal veľmi pekný: sťa by úplne omladol a stal sa podobným prvému Jakubovi. Tvár taká, tichá, čistá, vlasy zavily sa do obrúčok — a na ústach úsmev. Marta Savišna prišla ho pozreť — a to samé hovorila. Obložila ho celého kvetami, i na srdce mu kvety položila — i náhrobný kameň za svoje peniaze postavila.

— A ja ostal som samotný... To hľa je, milý pane, od čoho ráčili ste uvideť na mojej tvári žiaľ veliký... Neprejde ten nikdy — ani nemôže prejsť.

Chcel som riecť otcovi Alexejovi slovo útechy... no nenašiel som žiadneho slova.

Skoro potom sme sa rozišli.

Preložil: *Vršatský.*

Do pamätníka.

(C.)

I.

Čas hojí rany, ale on i raní,
ja obdržal už oba tieto dary,
no ľudská vec to a nie dáke čary,
a preto jazyk nezná preklínaní.

Čas nech je časom, nech si svoje berie,
ja ďalej budem známou cestou stúpať:
v hlbine srdca každú myseľ kúpať,
kým s krýdel ducha neoprši perie.

Keď sprchne perie — zbudne rozpomienka
na krásnu Vesnu, duše vytrženia,
na ruže-tŕne tvojho zo srdienka.

Čas hojí rany — my sa zabudneme?
Tak teda nizko ľudské srdcia cenia?
Nuž osud zjaví — súdu neujdeme.

II.

Zlosť bola veru pána osudova,
že nedal závoj na tie naše zraky,
ak badal na nás rodinných sŕdc znaky, —
zlosť neúprosná, divá, Kainova.

Čo jemu z toho, že dal život citom,
na ktoré dávno kvety nepadaly?
Len preto, aby v žiali umieraly
a meteormi zblkly prvým svitom?

Nie na nás vina — my sa nehľadali,
my stretli sa a stáli zmeraveno, —
na prvý pohľad dávno sme sa znali.

Zlosť osudu už znáš po krátkej chvíli,
i citom našim poznáš pravé meno —
nie! city tieto žijú, aby žily . . .

Somolický.

Z Banátu na Segedín.

Náčrtky z cesty.

Dňa 20. a 21. apríla i ja som si mohol zaspievať: „Ach, Bože, prebože, čo to so mnou bude?“ a ako sa to všetko skončí? Počiatok cesty nebol „podle žádosti srdce mého“. Na železnici nerád počuješ to slovo: „opozdenie“. My sme sa z domu nevybrali po železnici, ale na koči (ako u nás vozík volajú), ale aj takto nepríjemné city v nás vzbudzovalo, keď od samej Hajdušice stíhalo nás opozdenie. Šándor, Kovačica — všade to samé. A o koľko hodín by sme sa boli medzi Crepajom a Pančovom zapozdili, nech predné koleso na vozíku, shodiac rám, službu vypovie! Ale zadržalo sa junácky, až po kováčsku vyhňu v Pančove; darmo nás o tom náš Jano neubezpečoval, vraviac: „nak sa ništ neboja; koleso vydrží; veď ono už viac ráz takieto kunšty porobilo, a nezlámalo sa!“ A vskutku mal pravdu; lebo ho ani jamy, ani štrk, ani bujné koňská nepripravily o jeho viac ráz už dokázanú dobrú povesť. Môj kollega na ceste, ale len po Zemún, rád by bol nejednomu, čo nás na tejto púti zastihlo, aj vyhnúť; jeho snaha však dokázala sa byť márnou, a na staré svoje kolená prinútený bol aj k takýmto dolnozemským lakotám privykať a v trpelivosti sa cvičiť. Nemohúc mu v tomto pomôcť, aspoň tým som sa uspokojil, že v „nectnej skale“ kde-tu aj zlaté zrnká spozoroval a vyše zásluhy a hodnosti ich ocenil. V Šándore, ba zčiastky už i v Hajdušici, nemálo sa tomu divil, že odkiaľ na tejto, od spoločného kmena ďaleko vzdialenej malej halúzke nášho slovenského ľudu toľko životnej sily, sviežosti, zápalu,

ducha, hrdosti? Nemyslel, že sa mu tu podarí tak vzácny poklad najsť. Aj západno-banátske role, lúky, prieplavy, vinice, chmelárne, lesíky, obce, majere a záhrady nie sú v tej miere jednotvarné a nudné, ako to opisujú tu menej známi cestovatelia. Milo sa zabaviac po navštívených slovenských obciach s našimi priateľmi a všade hojne okúsiac ich pohostinnú kuchyňu, dostali sme sa od Kovačice smerom na juh, na Crepaj. Veľkú a úhľadnú túto bývalú hraničiarsku srbskú obec pred rokmi po novinách opisovali ako najšťastnejšiu v Uhorsku, — že vraj neplatí žiadne obecné prirážky. Ale, merajúc ju od konca do konca, a rovnými krížnymi ulicíami od západu na východ, aj vidno všade závidenia hodný dobrobyt a na zlaté žily bohatú baňu, čo aj na rovine. Azda to aj potom nebude horšie, keď bude popri ňom hadiaca sa železnica dohotovená. V tom som však istý, že akonáhle sa aj medzi nimi vo väčšej miere rozložia členovia tých vyvolených národov, nikto viac tamejším Srbom nebude závideť.

Pančov pekne sa rozkladá, a na cudzinca, menovite ak tento z hornatého kraja pochádza, taký dojem robí, ako „nějaké polo-orientalní město u přístavu". Škoda, že sme nemali času poobzerať jeho početné sklepy, mnohé ešte so srbskými nápismi; jeho nové stavby, jeho priestranné pekné rynky, v zriedkavom štýle postavený nový pravoslávny sobor, ba ani do pozemnej knihy nakuknúť sme nemohli. Brat Srblin, kováč, pristaviac sa uňho, nás potešil, jedno tým, že nám koleso zamenil, ale ešte viac tým, že lokálna paroloď nie o 2. hodine, ale o 3-tej sa hýbe.

A tak ešte vyše hodiny museli sme čakať a chtiac-nechtiac študovať Temeš. Môj ct. p. kollega neviem, či kde na tak malom priestore počul toľko rozmanitých jazykov, ako, opierajúc sa o strážené zábradlie, pri pančovskej agencii. Až, keď všetku zásobu múky a iného tovaru srbskí robotníci s druhej strany na loď pokládli, dali signál, aby sa zakliata brána otvorila a loď s cestovateľmi do náručia blízkeho Dunaja sa brala. Majúc pred sebou samé neznáme tváre, pomysleli sme si: ej, škoda, že sa neplavia s nami tí, čo voľakedy v Bratislave spievali: „Dunaju slovenský!" —

Človekovi, akonáhle sa rozžehná s banátskym Temešom a počne sa mu tratiť s obzora i Pančov i čangovské drevené búdy v Hertelendyfalve (viem, že môj kollega až podnes ľutuje, že majiteľov týchto posledných nevyhľadal), — hneď sa otvorí nový svet s orientálnym zápachom: na tri strany rozprúdený mohutný Dunaj — na pravo jeho dve ramená, držiace v milom objatí viac ostrovov, stromovím husto posiatych; zvedavý si, kam budeme veslovať, či na na pravo a či na ľavo? Na protivnej strane srbské Alpy v miniature, územie inej državy; vzduch ako na mori, a letíš, sťa vtáča, opustiac hrudu zeme. Už viac ráz plavil som sa týmto zákutím a zakaždým bol som svedkom napnutej zvedavosti: kedyže sa už Belehrad očiam našim zjaví? — Netreba dlho čakať: na ľavo usmieva sa ti na úpätí nepatrného pohoria malá dedinka so skromnou crkvou, akoby už predmestie hlavného a sídelného mesta; za ňou dvíhajú sa oholené vŕšky, kde-tu aj rozorané; že také, tým milšie

sa oko naše zabaví na niektorých rozkvitnutých višňach, ktoré, akoby sňahom zapadnuté, hľadely do Dunaja; na pravo pokorné banátske a slavonské nižiny s tisícami divých kačíc a iného vodného vtáctva. Zvedavosť teraz už ani štvrť hodiny viac krotiť nemusíš, a máš rozložené pred sebou vskutku malebné mesto. Opona histori kolko ráz tu vytiahnutá a spustená bola a aké potoky krve valily sa tu do blízkej veľrieky! — Toto však v prvom rade nemútí hlavy cestovateľov, ale jeden sa spytuje a druhý prstom ukazuje: hľa, tam starý a tam nový konak; tam vojenská akademia; tam turecké mečety a džamie; tam mitropolitov sobor, tam hrad a na ňom, ako koruna, bývalý pašov konak. Pobrežie spočiatku nízke, ale čím viac k hradu a mestu, tým vyššie a vyššie. Pevnosť svojho času od Dunaja mohla byť hodne opevnená, ale skoro aj tu prichodí spievať: „v rumoch skrytá leží“. Rozváľané temer všetko, a nikto to neopráva. Blížiac sa k prístavu, oči sme roztvárali, či neuvidíme niekde nejaké stopy po tieto dni prevedeného štátneho výčinu; ale v ten čas všetko to akoby bola voda zaliala; vyznačenou cestou pokojne ďalej sa plavila srbská štátna loď. Môjmu kollegovi slinky tiekly, že keby vraj mohol vystúpiť na pobratímsku slovanskú pôdu. Mohol, nech s prevedením želania neodkladá; aj cítil už svobodnú slovanskú zem pod nohami, ale na kommando nášho kormidelníka nastúpiť musel reterádu. Keď sme sa v duchu okúpali v Sáve, z nej zas sme vliezli do Dunaja a konštatovaným byť videli, že predsa nie je vajce, ako vajce, ani voda, ako voda: Sáva zelená a Dunaj biely. Ani nespozoruješ, a už máš za sebou Eridino jablko, a Topčider a k tomu veľkolepý železničný most, a pred sebou massu sťažňov a slavonskej obsluhy a úhľadný Zemún. Zabudli sme na všelijaké fata, pretrpené za posledné dva dni. Z lode prepustení, nohami dotkýňali sme sa milej slavonskej zeme, a tu nás víta, ako pohostinný domatín, milý náš brat Mikuláš A.; víta a súčasne nás aj k sebe volá do Surčina. Za toto priateľstvo až podnes sme mu zaviazaní, tým viac, že, keď pre mračno a prach, ustatým, nebolo nám možno pozvanie jeho prijať, — on, nešetriac svoje pohodlie, zostal do pozdnej noci s nami a v počestnom hostinci pri dobrom víne a výbornom slavonskom syre osladil a spríjemnil nám náš zemúnsky pobyt. Slovo na slovo padalo, už sme sa mali aj rozísť a zasypané ešte vždy nebolo zomleté.

Včas ráno, dňa 22. apríla, dávno žiadaná rosa nebeská nás pozdravila. Čo sme sa aj náhlili, jeden s raňajkami a vyplácaním, druhý duriac holiča, — na železnici len-len že sme sa neopozdili. Napadne ti, že po železniciach sú na jednej strane maďarské a na druhej horvatské nápisy, a keď v svojej reči kartu pýtaš, nepremeriavajú ťa od päty až po hlavu.

Krásna, požehnaná slavonská krajina, ale či o desať rokov nebude už nemecká — kto to uhádne? Lebo toto plodné plemä tak sa rozprasilo po všetkých obciach, ako hmyz, a možno sa obávať, že slovanský živel útokom jeho podľahne. Keby aspoň naši mužovia nemuseli mať v tomto životnom boji svoje prsty pomiešané.

Odsiaľ budeme sa rýchlejšie brať k nášmu cieľu; lebo už že-

leznicou pojacháme, ale kde-tu sa aj pristavíme. Prvá stanica, nie na trati, ale naša: Stará Pazova. S Bohom, ctený a milý pán kollega, a úprimné pozdravenie našim v Martine; ja idem videť, čo robia naši bratia v tejto slovenskej oaze.

Použijúc ponuknutý mi „fiaker“ a vezúc sa „dolu“ a či „hore“ osadou, len-len že som sa v nej vyznal. Ale nie div, od 36 rokov, čo moja noha tadeto nechodila, po svete celé mestá vznikly a nová generácia na površie sa dostala, a tí hrajú už slávnu a menej slávnu rollu, ktorí v ten čas ani považení neboli. Pazova dlažbou, domami, kupectvami, peňažnými ústavy a kostolami podobá sa malému mestečku, a to chvalitebné pri tom, že na našom slovenskom ľude badať ešte pel slovenskosti, roľníctva a vojenského hraničiarstva, aj po ženách poznať, pôvodne ktorého kroja sa držaly. Od rokov nemal som pokoja, kým som z oči v oči neuvidel našich pazovských hraničiarov, či na fare a či v školách. Preto ma teraz nadovšetko sem srdce ťahalo a soznať musím, že oni všetci postať zaujatú hodne zastupujú. U nášho Vladimíra, po prezretí tam nakopených vzácnych starožitností, museli mi aj mladého Mravca predstaviť; tak sa zdá, že časom aj obor bude z neho, a ako taký nebude nepatrný faktor v tých časiech, o nichž slávny Kollár prorokuje: „o sto roků“, — a bude v ňom ded znovuvzkriesený. Baviac sa v milom kruhu, dobre mi padlo pozorovať, že v Pazovej aj skutkom sa vyráža tá pieseň: „Jakť jest líbezná a Bohu príjemná bratrská láska“. Táto láska je matkou tých pekných diel, ktorými sa Pazova vyznačuje, prezradzujúc pritom ducha Leškovho a Langhofferovho. Človekovi z Uhorska tam meškajúcemu nejedno je nápadné: kukneš do školských kníh, tam horvatské županie, horvatské čítanky; neobstrihané pre našinca krýdla; pozreš na table a firmy, tam slovanské nápisy; postretneš honoraciora, čo aj žida, nehanbí sa za slovančinu, ani ju nekomolí. Ale už poďme ďalej, aj s prijatými accreditivami (aby sme sa vo vázení mali čím prihlásiť), lebo nás „vozy dosť ľahko nechajú“.

Cesta od Pazovy po Nový Sad — celý svet v malom. Dostaneš pochop o rovinách, nižinách, dolinách, kopcoch a vrchoch; o rovnej a krivej čiare; o otvorenom poli, užinách, priesmykoch a kratších a dlhších jaskoch; o železničnom uzle a jednoduchých kolajniciach; o majeroch, dedinách, koloniach, mestečkách, mestách, valoch a hradoch; o suchej zemi (pevnine), ostrovoch, polostrovoch a vode; o panských a sedliackych hospodárstvach; o slatinách, lúkach, roľach, viniciach, zahradách, parkoch, lesoch a močarinách; o vysokom a nízkom brehu; o národe domorodom a prisťahovalcoch rôznych jazykov a rôzneho vyznania; o nádenníkoch, roľníkoch, pastieroch, priemyselníkoch, kupcoch, vojsku, hierarchii a úradníctve; a keď sa dostaneš z petrovaradínskeho jasku hurtom na Božie svetlo, oči ako zo sna pretreš, a predsa sa ti sníva, ako by ťa z Karstu zrazu pred Terst a Jaderské more postavili: pod nohami máš priepasť, siný Dunaj, a most, ktorý mu na väzy položili, prenesie ťa do mnohovežovej Neoplanty a našej, ďaleko roz-

loženej a požehnanej Báčky. Klassičná, drahá zem báčanská! — Z Nového Sadu ja poberal som sa ďalej na Kysáč.

Pred K. v duchu som volal: „Abrahame (J.), smiluj se nade mnou, a pošli Lazara (E.), ať omočí konec prstu svého ve vodě a svlaží jazyk můj!“ Ale „žíznil sem a nedali ste mi píti“ atď. — Darmo, človek za jednu minútu nemôže vyhľadať svojich priateľov, a títo, za ten istý čas, nemôžu nakuknúť do všetkých vozňov. To ma nemálo osviežilo, že pri odchode vystrčila sa aspoň stará, ale jará a vždy priateľská hlava (M.), privolajúc mi „dobrý večer a srećan put!“ —

Ako slová tieto môj mladý súsed (na lavici) počul, hneď okolo mňa, že či sme my Srbi? Srbi práve nie, ale ich bratia, Slováci. Odteraz sme srbsky divánili, predtým dialo sa to v tej kosmopolitickej nemčine. Odkiaľ, brate? Z Vukováru; a po jakom poslu? Idem na jarmok do Kúly, aby si tam pekné vrance vyhľadal. — A vy jak ďaleko? — Dnes len po Topolu, ale zajtra, napozajtra, ak mi bude sreća priaznivá, po Segedín. — A po akom poslu vy? — Nech ti to moje accreditiva pazovské vysvetlia! — Spas Bog! — Naspas! — Vraj, aby ho trošku s tým krajom oboznámil, ktorým sa berieme, že vraj naň nie hodno ani pozreť, tak to v ich Srieme vravia. — No všade sa dač najde, čo hodno povážiť, ja na to. — Teraz práve chrbtom sa obraciame k Chotkovmu vzornému poľnému hospodárstvu a tomu množstvu stromoradia, čo krížom-krážom jeho panstvo presekáva; pred nami je Dunderského zlatá baňa na Síregu s nejednou chmeľnicou, kde rok po roku stá petrovských robotných rúk mozoľuje; na pravo, na ľavo kvetúce báčanské obce, zväčša to Jozefove kolonie z r. 1782 a „tuk zeme“ na ich stoloch. Keď sa z reichu sem na „turecké hranice“ dostali, prví boli Slováci, čo im slovo Božie kázali, ako: Borovskovci, Hajnócovci, Ondrej Školka, Škultétovci, Teššéňovci, Géčovci, ba aj náš Ribay; no skoro prekročíme loďonosný Fraňov prieplav a zabavíme sa pri Vrbási, tomto nemeckom Paríži. Vrbás preto nám pamätný, ponevač, ako veľhlasný professor, tu za 40 rokov verne a bezzištne pracoval Michal Godra, tento oddychu neznajúci pädagog dolnej zeme, vychovávateľ srbského národa, horlivý národný buditeľ a slovenský Comenius. On odchoval celú dolnú Báčku; žal nevďaku; po smrti ho však žehnajú a vyvyšujú. — Za kanálom hneď sa počína dvíhať Telečka, posiata predtým viničnými búdami, teraz krčmami na špiritusovú terkelicu a konopami. Musí sa však náš rozhovor pretrhnúť, lebo na vrbáskej stanici sú pripravené fiakre pre tých, čo v Kúle chcú „trgovať“. Teda „s Bogom, brate!“ — „A i vy sretno!“

Dokiaľ sa my takto jeden s druhým bratsky lúčime, náš kompan žid (ale „accreditiva“ neokúsil) použil času „ako hus klasu“; vynorila sa z neho semitickej fajty jeho prirodzená lakomosť. Bol som svedkom, akým prešibaným spôsobom privlastnil si cudzí, drahý dáždnik.

Konduktor volá: „Topolya!“ Pomyslel som si, že teraz predsa lepšie obročia tie tátoše, ako keď sme voľakedy tadeto chodili do Sarvašu: večer o 7. hodine 19 minút ešte v Kysáči, a teraz v noci

o 9. hodine 15 minút už tu; ale aj Topoľa odvtedy celkom iným rúchom sa zaodela; v ten čas veľká dedina, a teraz považenia hodné mestečko, nad Suboticu z r. 1851. Môj kočiš, poslaný od „kántorov", už ma vyzeral a, zočiac ma, tešil sa, že nemusí na prázdno a sám na Bajšu. Cestou bol som netrpelivý. Obracal som sa na všetky strany, či už raz zbáčim povestné bajčanské tri veže; ale nêdaj Bože, lebo to tu kopce, ako okolo našich Padín. Ale ako každá pesnička má svoj konec, tak aj táto naša cesta; Bajša prijala nás naposledy do svojho lona, ba radšej do postele. Vteďy jej cívesi a cívesky v „sne spravedlivých" si už hoveli. O Bajši vravia Báčania, že je „na vyhnálove" (vzdialená od iných slovenských obcí) a „za božím chrbtom". Ale tomu je vo všetkom nie tak; aj tu všeličo možno najsť, čo sa neštíti Božieho slniečka a iným aj za príklad môže slúžiť. Nezdalo sa mi, prechádzajúcemu sa včas ráno po dedine a chcejúcemu sa presvedčiť, či je rýt za starou farskou záhradou už vysušený, že jak mužskí, tak aj ženské celkom odhodili pôvodný svoj kroj; po rúchu nepoznáš ich, že sú slovenského pôvodu. Iné všeličo však aj oku, a aj uchu môjmu lahodilo. Keď sme sa v nedeľu ráno z kostola vyhrnuli, starešina ma hneď pri dverách obstúpila a úctive pozdravila, chcejúc sa dozvedieť, kto som, odkiaľ som a čo hľadám, potom, čo u nás nového a aké sú úrody? — Chytený touto dôverou, ukojil som ich zvedavosť a boli sme hneď ako starí známi; potom som ich aj pochválil, že som už dávno nepočul tak spievať, úhrnkom, hlasom, ako zvon a „z celého srdce svého", ako dnes, že poznať po ich zovňajšku a držaní, že nemajú biedu a nie sú otrockého chovania a že v slovenčine, trebárs vedia maďarsky ako praví Maďari, ani máčny mak nepopustili. Békešania mohli by byť ich žiakmi. Aj škola od krásneho spevu len tak zvučí; to musí byť jej živel. Všetko to prezradzuje, že ani Babylon vyše 30 rokov vždy náš, ani myjavský Vrablica a bývalý dobrovoľník (čo ho aj maďarsky pochovali), tu nepostávali. Toto kratučký a skromný nápis na ich náhrobníky.

Moju starešinu trošku som aj pošteklil. „Moji milí, chcem sa vás voľačo opýtať, ale sa mi nesmiete nahnevať," obraciam sa k nim: „Či ste ešte vždy takí „bičkáši", živáni, ako vaši starí pred 50 rokmi?" — „Áno, tak je, majú pravdu, tí iné meno ani nezaslúžili; ale teraz to už zakapalo; my sme lepšiu cestu nastúpili, a medzi nášmi srbskými a maďarskými spoluobyvateľmi my Slováci, čo sa aj nerozmnožujeme, sme najporiadnejší a najmajetnejší." — Sláva im!

Z Bajše zaviezla ma moja sesternica na Lölbachov „sáláš". Šli sme viniciami, úrodným poľom, dolinami, stromoradím a vysadeným mladým lesíkom, a zastali pred bránou, vlastne malým parkom nášho červenského nábobа. No pán Lölbach je quintessencia bohatého báčanského Nemca a veľkostatkára. So svojím otcom toľko toho okolo Bajše nahrabal, že sa mu každé knieža nevyrovná, a predsa zachoval svoju (čo aj maďarsky vie) naturu. Bôh dobrý vie, či sa ešte kedy v tomto údolí uvidíme? — V pondelok hneď po poludní zas som v Topoli vysadol na železnicu, a potom s malým pretrhnutím uháňali sme rovno na Suboticu (Szabadka, M. Theresio-

pel), cestou na tisíce roztrúsených „sálášov“. Dostanúc sa tam, ani som svojim očiam neveril, že by to bola Subotica; ja, že to vari Pešť: dlažba, asfalt, park, paláce, veľkupectvá, hotely, a to hneď od železnice; a Pešť ešte 164 kilometry odtiaľ! V Uhorsku vari ani jedno mesto v tak krátkom čase tak nezmohutnelo, ako Subotica, odkedy železnice tu križujú sa vo všetky strany sveta. Tak sa mi zdá, že jej Segedín, vzdor všetkým protekciam, povedzme, za 20 rokov, podľahne. Tu všetko samorostlé a chudoby vari ani niet. Že si vskutku tam a nie v Pešti, v tom ťa to utvrdí, že sa stretáš po uliciach napospol s vypasenými a červených líc Bunevci (katolícki Srbi) a s pestro zaodetými týchto ženami (Šokackami), a málo kde s úradnými budovami a proletariátom.

Mienil som zabaviť sa tu až do večera, aby mi všetky zvláštnosti tohoto mesta čím lepšie v pamäti utkvely, pokúšalo ma však mesto nad Tisou, a to, že za vidna chcel som sa pokochať s vynikajúcimi vlastnosťmi Paličského jazera. Teda „nohy,“ čo už aj nie mladé, „na plecia“, a hybaj, čím skôr, odkiaľ si vyšiel. Dobre, že „hordári“ za maličké priepitné natoľko sú spoľahliví, že batožinu nemusíš so sebou ponášať, ani o kartu a čas odchodu sa starať.

Vyzerám z vozňa, lebo tadeto teraz prvý raz koristím „zonu“, kde z prava „malé more“? Ale vody nikde; čo by sa v ten čas aspoň z oblakov bola spustila a nás trošku osviežila! Miesto hľadaného jazera len piesok, v piesku vinice a vo viniciach nepatrné letohrádky. Pre vinice nevidno vodu. Všade len homok a kde-tu v ňom neveselé topoľové stromy a ešte smutnejšie lúky a žitá. A to tak až po Horgoš, a od Horgošu ešte biednejšia „Sahara“, až sa dostaneš do kraja, že ti clivo — inproduktívne slatiny a jamy. Študuješ radšej Dorožmu zďaleka, týchto maďarských Talianov; lebo to ich živel: tehly, železničné násypy robiť, kanále kopať, rieky regulovať atď., a sú vytrvalí v týchto prácach a dobre pocvičení.

Horgoš, teraz dosť významná stanica; veru nebol on vždy tak vzácny; menovite my, bývalí sarvašskí študenti (ale vari už len v singulari) dobre sme si ho zapísali. Cestujúc domov a spievajúc „Gaudeamus igitur“, naraz stal sa nám malheur, pravda v tej zlatej (bez zlata, ale aj to dobre, lebo „cantabit vacuus“ atď.) dobe nie zriedkavý: koleso sa zlámalo na čantavérskej ceste. Kotúľaj ho teraz dve hodiny ku kolárovi! A nevieš, komu horšie, či tým, čo ho kotúľali, a či tým, čo naň čakali a pražili sa na júlovom slnci, ako slanina na ražni, za celých šesť hodín? — A predsa často sa ti za našej železnej (lebo všade len železnice) doby dostane do uší: „ej, či som sa dotriasol, dohegal, vypotil, zunoval atď. na tej ceste!“

Blížiac sa k Segedínu (po čabiansky: Sihoť), privčas bolo ešte chýrnu segedínsku papriku hľadať. Tam ti teraz inej papriky (vari nastáva už paprikova doba) nasypú aj do očí, až sa od kýchania zachádzaš, alebo oslepneš. — Človekovi aj bez abonnement život opapria, a čo ešte horšie, vstupné predsa musíš, a to dobre zaplatiť! (Pravda, nie sú v tom prieberčiví, že čím.)

Nasledujúc šlapaje predchodcove, i ja som sa v „hotel Tisza“

usalašil a v 34. izbe ubytoval. Neobanoval som: obsluha dobrá; postele neprechovávajú krvožížnivé mestské bytnosti; v jedálni nezazerajú na teba, keď otváraš ústa v inej a nie v samospasiteľnej reči; pokrmy chutné a nie príliš opaprené, a po schodoch, čo sa na ktorú stranu vrhneš, každými „do Ríma“ sa dostaneš.

Vzhľadom na mesto a toho, koho našinci nateraz v ňom hľadajú, náš Vladimír do 35. a 36. čísla tohoročných *Národních Novín* dobrú a spoľahlivú nitku nám uložil. Nemohúc svoje rozčulenie opanovať, po nitke tejto, bez mnohého ostudného dopytovania, už večer vyhľadal som známe mreže. Naši, po mnohej dennej prechádzke, odpočívajúc za nimi, zavoňali moju prítomnosť, vďaka prezradeniu štátnej tajnosti zo stránky toho, ktorý ma v sobotu sem predišiel. V utorok ráno, dňa 25. apríla, deň po Ďure, tak ako egyptský Jozef, „oholiv a změniv roucho své,“ pospiechal som, popri vyloženej krásnej kvetine, rovnou ulicou, ale nie ako Jozef, „z vězení“, ale do väzenia. Cerberusom darmo som vinšoval dobré ráno, nezmäklo tvrdé ich srdce a nepoložili disciplované svoje ruky na kľučku, aby mi otvorili zapreté vráta; lebo ani 8 hodín ešte neodbilo. Čo som mal robiť, — sadol som na lavičku blízkeho maličkého parku a jedným okom díval sa na hodinovú rúčku na veži a druhým na „pánov“, čo sa prechádzali pred palácom kráľovskej súdnej stolice. Zdalo sa mi, ako by to všetko s reakciou držalo a dosť liberálne nenapredovalo. Bez mnohého poklonkovania pustili ma ešte pred deviatou k pánu „gondnokovi“; na šťastie našiel som tam veľmi sympatičného a vľúdneho jeho námestníka. Ale bránu k jeho kancellárii nehľadaj *v* paláci rečeného súdu, ako to 35. číslo *Nár. Novín* píše, ale von z neho ulicou na pravo, potom na ľavo do dvorca, odtiaľ na ľavo do chodby, z tejto na ľavo do strážnickej izby, a zas na ľavo k p. „gondnokovi“. Samé „links“. Priateľský pán; keď som sa mu vyspovedal, kto som, odkiaľ a koho by rád videť, s veľkou úslužnosťou všetko zaznačil na kartu, a doručiac mi ju, tým ma potešil, že bez obnovenej prosby dovoleno mi aj popoludní Svetozára Hurbana Vajanského a Vasilija Lukáča navštíviť. K tomu som ju však nepoužil, lebo sa mi priečilo na poludnie pri rozlúčke pocítený žiaľ večer zas obnoviť.

Na „Tichom dome“ brána bola ešte zakliata; pred ňou fiaker, myslel som, že hostí zas pribudne; ale nie, on prišiel pre toho „štveráka“, čo sa to tak cez trojmetrový múr vie štvierať. Popred múrik prechádzala sa tohoto mladá pani, túžiac po svojej polovičke. Človek ani nevie, koho kde na „ceste tohoto života“ postretne. Hneď sme sa poznali a akoby aj spriatelili. Zrazu počuť, smerom od známej brány, hromovité „hurrá!“ — vtáča na svobode a moja milá holubička letí pod jeho perute. Vari už svrchovaný čas, aby sme sa vzájomne uvítali! — Ale, nedaj bože napred! Cerberus, prešibaný politik, že ja smiem, ale nie vraj i „accreditiva“, lebo nevymenil som aj pre tieto pass. Sem všetko len s passom. — Keď to tak „laut Vorschrift“, — nech je; accreditiva tu, ale nesmiete nahliadnuť do ich tajností. Pomohlo; a možno, že aj obava pred malým „borra való“.

Vítaniu nebolo konca kraja, a keď som aj „accreditiva“, pravda trošku už ľahšie, oddal rukám patričným, uverili mi, že nesiem z Pazovy pozdravenie a zaviedli ma do spoločnej „besednice“. Netrvalo to ani desať sekúnd a prikvitol s tvárou vytešenou a priateľskou aj pán Lukaciu. Dá sa myslet, čo to bolo za vítanie! Oba naši Paulovia („v Římě, v žaláři“) sú zdraví, letory veselej, ale s osudom svojím nebárs spriatelení. Doniesol som im najnovšiu novinu o Kostenszkyho mátožení v Segedíne, ale aj bez toho všetko možné sa posudzovalo a pretriasalo. Porozumeli sme si, a keď trošku Hypokritovu tvár ukázali, tým som ich kojil, že osobitný a aj spoločný ich osud v žalári prinesie časom aj im a aj nimi zastupovaným národom blahodarné ovocie, pravda za cenu drahú, za obeť ťažkú. Oni sa preslávia, utužia a v trpelivosti, ako aj v iných chvalitebných cnosťach pocvičia; národy, slovenský a rumunský, sa sblížia, vzájomne poznajú a jeden druhého uctia. Náš Svetozár, čo aj kopa časopisov a kníh pred ním, aj v mojej prítomnosti sa vyslovil, že by si veľmi želal, aby mu naši častejšie dopisovali. Vopred sa tešil svojim meninám dňa 16. mája.

Pán Lukaciu predstavil mi aj svoju paniu, osobu v najlepších rokoch a veľmi vzdelanú. Po smutnom rozlúčení, nečakajúc na upozornenie, že dvanásť už odbilo, odprevadil som ju na jej byt, spozorujúc cestou, že ťažko znáša naložený im kríž, a to najviac ju bolí, že duchovná vrchnosť v cirkvi všetkým možným ich prenasleduje. Ich synček, známy z novín Lacko, nepripúšťa si to tak k srdcu, ako jeho mamka. Ako som vstúpil, láskave pozvaný, do izby, hneď chcel vedieť, kto som a čo mám s jeho otcom. Odpovedal som mu: „Syn môj, tichšie, lebo časom aj teba dajú ta, kde tvoj neohrožený otec!“ Ale on: „ja ta neprijdem, keď budem tak veľký, ako môj otec.“ Neviem, čo si môj malý Rumun pritom myslel.

Maj sa dobre, Segedín, ale ešte viac tvoji dočasní obyvatelia!

Ponáhľal som sa pod večer k mojim na Medeš, odtiaľ na Čabu a zas via Sihoť domov.

Emil Koleny.

Večer.

(Parafrása žalmu.)

Volám na Teba, volám,
 ozviže sa synu svojmu!
Keď ma nadišla úzkosť,
 uľahčils' vždy srdcu môjmu.
Viem, že nedriemeš, že nespíš,
ó, slyš modlitbu moju, slyš!

Ľudia, neľudskí ľudia,
  dokiaľ sa vám bude páčiť
našu dôstojnosť ľudskú
  po blate a trní vláčiť?
Dokiaľ budete šialiť sa
a v lož nestudnú haliť sa?

Vedzte, revom že hymny
  nárek náš neprehlušíte,
ani kadidlom vaším
  krve puch neoddušíte;
k nebu krv volá nevinná,
ach jaj! — na brata Kaina.

Búrte, búrte sa, spupní! —
  stojatá sa voda zkazí — —
Chcite, prislúžte pravdu
  a polámte krivde väzy,
i reč zaveďte jedinú,
ale reč lásky — nie inú.

Slnce krvavé sadlo,
  a nespŕchla vlažná rosa,
bude noc dusná, desná;
  nečuť ani hvizdnúť kosa,
ani lístok sa nehýna,
hviezda za chmárou zhasína.

Mne tak na duši ťažko,
  cítim tlak vo vzduchu silný,
jako by bol naň stupil
  sudca Boží neomylný;
temnom blesk žiarny mihá sa,
a zem, nebo sa otriasa.

Víchor zašvišťal prudký,
  prachu do očí mi vsypal,
v tvár mi prúd dažďa vchrystnul,
  okenicu z pántov vypial;
hrúza sršala z čierňavy
a strom sa svalil do trávy.

Beda, beda nám hriešnym
  prieť sa s Tvojou vôľou sväťou — —
Celé národy razom
  rozšliapneš jak červa päťou,
svetom rozveješ jak smeti,
vytreš i z ľudskej pamäti.

Už len zďaleka hrmí
  durkot búrky po doline,
dážď sa osieva drobný,
  dolu strechou tíško plyne;
zuby zcengly mi a v strachu
padám, korím sa, do prachu.

Odpusť, odpusť nám viny,
  pritúľ si nás k sebe, Pane!
aby nevztiahli na nás
  vražedlné svoje dlane;
a keď deň svitne východom,
láskou zhrej srdcia národom.

Vzdialenej.

Ku tebe túha nesie ma,
  ty skromná dcéra tichej viesky;
ja neviem: zlatá tvoja reč,
  či snivých očú tvojich blesky?

Mňa páli žiara pahraby,
  čos vo mne znovu rozdúchala,
(a myslel už, že na veky
  mňa každá iskra zanechala).

Cit môj je pre mňa záhada,
  bo sám ho poznať nemám moci,
len to viem, že ma premohol
  a ja mu rabom vo dne, v noci.

No nedbám, nech ma premohol,
  veď cit ten pre mňa chlúba, sláva,
on oceľuje ducha let,
  keď jeho krýdlo poklesáva.

Mňa k tebe viaže krásny cit:
  o tebe myslím, často snívam;
či čuješ v diaľke srdca tón?
  Do očú sa ti teraz dívam.

Somolický.

Hôr kráska.

Poviestka od *Martina Sládkovičovho.*

(Pokračovanie.)

Ó, koľké muky zožieravé
jej pôsobil ten večný shon!
Len teraz ešte znala práve,
jak veľká ztrata matky skon. —
Nadarmo reči prevrávavé,
nadarmo znely lkania, ston . . .
Len teraz ešte bolievalo
ju sŕdcko, hlávka neskonalo
od plaču za tou, čo sa tam
za horama kdes' skryla dvoma —
Ach, niet jej doma, niet jej doma —
Kde spokojnôstky, blaha chrám? . . .

I proti nej, ach, jaká bola
zlá macocha, jak ukrutná!
Či žiarliť nadišla ju vôľa
na mladú krásku — ktože zná? —
(bo Katku krás jej strasti škola
nepozbavila nechutná —
len zmenila ich: zrumenelosť
lic v úbel, priesvit, zduchovnelosť,
v nejž prelesť dúm sa ukrýva,
a veľkých tmavých oči živosť
v melancholickú bájnu snivosť . . .)
dosť na tom: zlá, ach, trýznivá!

Tak cele jak o Popeluške
poviestka naša rozpráva:
vždy podrobená prísnej zkúške
a priekov na nej záplava, —
plam streliva vždy zhubný v puške
a mať jej v srdce strieľava,
bárs hrdlači, jej vôľu hľadá,
veď matka predsa — vynáhrada, —
no jaká! zradná, nepravá:
za diamant, zhaslý s srdcom matky,
kde aspoň kúsok striebro-lásky?
Ach, troska, práchno, pŕhľava! . . .

Kde, Popeluška, kde sa tají
tvoj králevič? Kde, Katka, on,
tvoj vymaniteľ, v ktorom kraji?
či utešiteľ kde aspoň? — —

Ach, otec v hĺbke srdca háji
si dcéru, ľúbi, — každý ston
z jej ústok zľúba, — prehovára,
i ženu tíši, i sa zmára, —
i podá bárs vše techy slasť,
no dcéra zná: má sám dosť biedy:
i teší bárs, no práve vtedy
vše raní razom, zväčší strasť.

Snáď Ondráš?... Niet ho... V svete diaľnom
nič nezná snáď o strasti jej — —
Tu kmitnul v zraku duše kalnom
zjav Miška v sláve mladistvej
a v jasu sily triumfálnom.
Toť nedávno na zpiatočnej
z kostola ceste jak bol milý,
jak dobrý, — jakou oživily
sa oči jeho nehou vše,
sťa keby tiaž jej strasti celej
bol cítil v duši svojej vrelej
i ostne, v hruď sa zaryvšie...

Už myslela, že srdce svoje
vyleje pred ním, vyplače:
snáď utíši tak nepokoje,
čo klaly v hruď sťa bodľačie.
No sotvy slovko, lebo dvoje —
už všetko, všetko ináče:
jej zdá sa: sprísnela tvár jeho,
sťa priateľa by otcovského. — —
I vyhýba veď znemála,
nestisknul dávno ruku vzňatno —
Len prečo, Bože? — nepoňatno...
Že Ondráš hrádzou — neznala.

Či búrny ples, či clivú tieseň,
cit každý ľud môj spriada v pieseň —
Čo vzchopil sluch i varito:
spev Popelušky-Katky to:

*

»Po prvých, blahých lúčoch dňa
jak tmavá všade vôkol noc!
Noc strasti morí, — zmorí mňa —
Nik nepospiecha na pomoc,
nik nepospiecha na pomoc...«

*

»Mne svital kedys' slnka jas
v šuhaja zraku — Zapadlo . . .
A kvieťa srdca môjho zas,
skôr než by zkvitlo — uvädlo . . .
ach, zapadlo, ach, uvädlo . . .

I slnka jas, i srdca kvet —
ach, bol to prelud, prelud len:
nezkúseného srdca vznet,
len dočasný a zradný sen — —
Hľa, iný, pravý kvet a deň!...«

*

Ó, koľká v piesni srdca jeseň,
vznet túžby-súžby koľký to! —
(bárs pevec povedom si viny,
že podal z piesne iba stíny) —
To Popelušky-Katky tón:
metamorfosy srdca výraz,
či prvých, pravých citov príraz —
a či tak, či tak — tklivý ston . . .

Ty dumný strážca lesov snivých,
Michale, vzácny druh ty môj!
Či neprišiel bys' v túžbach živých
streť z duše krásnej nepokoj,
zlý údel losov nežičivých,
i vyliečiť, — keď znal bys' — hój! —
jak nesmierna je vrúca láska,
ňouž k tebe len ľnie horská kráska!...
Nemôžeš, nesmieš cez priepasť —
A ona vädne, bľadne stále
tak sama, jako kvet na skale,
a s ňou len prenesmierna strasť...

VII.

Hlučná scéna.

Jak vrúcne len som vítať v stave,
tak vrúcne vždycky vítam ťa,
keď vchádzaš v svety nudné, tmavé,
na koči z ruží, kvieťaťa,
ty krásna ženo, v zlatohlave
a v storých krásach odiata,
darkyňa štedrá, prečudesná —
tak vrúcne vítam teba, vesna!
Snáď preto zvlášť ťa vítam tak,

že liečiš srdcia prechorené:
Tvoj záblesk len —: už vyjasnené
je nebo žitia — prchnul mrak...

Zas prišlo jaro, sviatok milý
znovuzrodenia všestranný:
v oceán vzduchu zlahodilý
sial škorván hymn svoj včasranný
a bratci-vtáci švitorili,
a rannou rosou skúpaný
sa hrdil kvietok anemonky,
tam kašky žlté, biele zvonky,
tu fialenka skromná zas,
a očká stromov otváraly
sa rúče, sotva pobozkaly
ich perny vesny, šepnúc: »čas —!«

A uvoľnený jarček zase
si dumal, spieval, — žartoval
s nezábudkou, čo v plnej kráse
na brehu kvitla a — šibal —
vše zľúbal hlávku, zobjal v páse
a »s Bohom« vetiac ubiehal —
Zas motýľ, čmelák tože páchal,
bárs útly stan vše v priek sa zmáhal
a k dotieravcom zákaz znel.
Na brehu takoj deťúrence
si robia kľúčky, reťaz, vence
púpavy žltej zo stebiel. —

So svojou posestricou milou,
so svojou puškou, Michal náš
dni celé horou zomladilou
sa nosil, verná lesov stráž,
a s dumou sladostno-unylou
sledoval vtače samopaš.
Bol krásny máj, čas kúzla lásky,
hrdličiek, kukulienok hlásky
sa niesly k uchu Michala —
Jak milo — dumal — koľko slasti
Bôh rozsial v svet, — i v samej strasti
sa koľká prelesť schovala.

Nuž les bol jeho milou vlasťou;
v ňom tajnej lásky Valhala.
Tam zvláštne cítil sa: hneď slasťou
by nekonečnou zvýskala,
hneď neskonalou zase strasťou
by srdcolomne zalkala

tá duša jeho preplnená —
Nie, nechce, nesmie mu dať mena
veľkému citu-pokladu,
čo v srdci verne chová, stráži,
no v strádaní — i to veď blaží —
má sladko-bôľnu náhradu.

Vše stalo sa, že zočil Katku
(či náhodou, či vystriehol),
jak zastupuje v prácach matku
tu i tam domu na vôkol —
Tu sblížil sa vše a reč krátku
s ňou hlasom tichým zaviedol,
sa pýtal, jako sa jej vodí,
či a v čom macocha jej škodí,
a volal k trpelivosti, —
naposledy jej podal ruku
a zmôžuc záchvev srdca, muku,
ju napomínal — k vernosti...

Vše zase keď ju povystriehol,
ni za svet by sa nezrádzal:
tak voľnejší bol srdca švehol,
nímž tak sa prerád nasládzal —
(či k hviezde kto snáď popodbehol?...
nač svätici by zavadzal?) —
Ba keď za prácou šla kam z domu,
vše krajom hôr od stroma k stromu
ju tajnou strážou sprevádzal,
bo v slove stáť chcel, chcel ju strážiť
i mimochodom srdce blažiť,
čo hviezdou, prchlou v nebies diaľ.

A v púti každej v sladkom bôli
vždy dumal o nej, o nej len,
a dumy jeho vždycky boly
čistučké jako dievčí sen;
pel nehy — jak na kvietku v poli —
vždy na nich, žiadny na nich tieň —
vždy vysoké a blahorodné...
Jej želal blaha hodne, hodne, —
s ním samým — mnel — buď, jako buď.
No svojej túžbe, svojej tiesni
vše dával výraz v skromnej piesni,
keď preplnily city hruď:

*

»Ja videl ružu vädnúť, vädnúť,
ja videl líčka devy bľadnúť,

zrel rosou plakať sirôtočku,
zrel slzu žhavú v devy očku...
ó, jaká muka, jaký bôľ —
jak prerád bych jej spomohol!

Ó, jako ta, ó, kade, kade?
či — Bože chráň! — snáď v cudzom sade?
Chcem bozkom líčko rozrumeniť
a slzu zľúbať, všetko zmeniť...
Niet ciestky, darmo túžim tam —
Ty, Hospodine, spomôž sám!...«

*

No ďalej, poviestka ty moja,
bo čitatelia laskaví
— ak vôbec o nás niečo stoja
a čitajú jamb zdĺhavý —
už ševelia sa, nepokoje
pod tiažou nudy, únavy —
Buď veľkodušný, čitateľu,
a shovej: už sme blízko k cieľu.
Ty ale, Múzo milená,
poď, pomôž k cieľu ctiteľovi,
daj v peruť duše pošin nový
a stužuj údy, ramená! —

V tom istom čarokrásnom kraji,
kde rozbili sme slabý stán,
vo vysekanom kradmo háji
bol opodiaľ takzvaný báň:
tam jahôdok sa množstvo taji —
Ó, krása! radosť hľadeť naň,
na šarlát, pohodený krovom
po drahokame smaragdovom —
(zlé porovnanie — nebodaj!)
No okús: pôžitkom ti oči
pozájdu, srdce pozaskočí —
ó, aroma, slasť, neha... ťáj!

Čo chlapec v unesení vrelom
ta chodil Michal rok po rok, —
no báň i teraz milým cieľom
bol jeho dumných potulôk.
Vše zastal tam, a jeho čelom
hneď mráček, hneď zas čarotok
sa jasu rozstlal priemenlivo
a rtoma úsmev blysnul snivo:
Na zašlý krásny myslel čas,
keď s Ondrášom a s ňou, s ňou, s Katkou,

sem chodili za pašou sladkou
v jasote detstva blaha, krás.

Na zašlé, zradné myslel doby,
na všeteč, výskot, samopaš:
Trojlístku ústka, ajhľa, zdobí
po hodoch karmínový vráž,
i prstôčky, hľa, jako čo by
zafarbil — a, hľa, na rádáš
(ach, výraz cudzí odpustite:
o rým mi núdza okamžite)
v krčiažkoch nesú, — a, hľa, peň
zo stromu, na ňomž vestu strhal,
od zeme keď sa k výši vrhal — —
A z toho teraz? sen a tieň...

Raz (zase sa tak červenaly
jahôdky v báni) Michal zas
ta išiel — túžby kies' ho zvaly
na miestko zašlých, dumných krás —
Bol krásny deň a — mimo v diali
obzorom — všade nebom jas —
Karabín plecom, podruh verný,
a v hrudi cit kýs' prenesmierny —
Šiel... už sa k báňu sbližoval — —
V tom zrazu začul... zastal... srdce vrelo
zbúchalo, potom sťaby zmrelo —
pred zrakom tečky, v sluchách pal...

Čo videl, Bože! obraz jaký!
Či pravda? prelud? a či sen? —
(zas výkrik teskný... pretrel zraky)
O, najhroznejšia všetkých scén:
Hľa, deva beží... človek dáky
za ňou... už dolapil ju ten,
driek štíhly zobjal s chlipným hnutím...
No deva s celým ponapnutím
síl vytrhla sa zúfalo
a poodbehla... Pokus nový...
Svet stemnel v očiach Michalovi...
Zvznel výstrel — horou sprašťalo...

Čo robil, neznal. Mnel, že srúti
sa naňho les, keď spoznal ich:
zjav svätý svojich strastných hnutí
v objatiach žida násilných...
Zvznel výstrel... židák (spomenutý
čo chlapec v slokách hneď prvých)
sa zvalil na zem s povýkrikom —

a s najbližším už okamžikom
sa v náruč juna pochoval
zjav premilý — v tom zmdlevšej — Katky,
a šialeno on ret jej sladký
i lička, očká celoval...

(Dokončenie.)

Kanaan?

(Zlomok.)

Zavisly mraky ťažké na obzore
a dusným tiesňa snivé nebo tlakom:
i ťažko dýchať, ťažko v vzduchu takom
zapriahnuť myseľ, pošibať ju hore
nad oblak, v jasot aby povylietla —
(sťa strojná deva v jarých družíc kolo
keď vhupne, krepko vrtiac sa okolo
v podvečer tohľa nedele Pánovej:
k životu nabrať ducha sily novej)
— by v sviežom prúde pookriala svetla . . . —
A ja len predsa priaham, priaham, priaham,
urputne zloba sveta bársi hatí
let túžby žhavej, pravdy ku postati
sa povyšvihnúť, sblížiť duše k snahám.
No leť len, dcéro duše roztomilá,
rozopni krýdla, povznes sa vysoko
v nadzemskú oblasť, umdlené kde oko
nedozre ľudské . . . škrek a vresk kuviči
perutí tvojich šum velebný zničí;
ať pravdy totej ony sú vetrilá! —
Leť, družko, ta, zkiaď Božské svieťa svetlá
v sieň sveta pustú, hriechu do doliny,
kde pravda tróni (ó, zcela svet iný!),
velebnosť svätá zsiela lásky zdroje;
prelestnej túhy poleť v kraj, to tvoje
roznieti žitie k činom!
Tak i vzlietla
posvätným ruchom nad klenutie neba. — —
Tak slastno mysli, po strasťach keď totých
požívať môže spokojnôstky oddych
a v zbožnej dume ukolísať seba.
A jaré srdca je to trepotanie,
bydielko ujať keď si môže malé
po búrach-súrach nezvratnej na skale
hej, viery, hrade nedobytnom, stálom,
to obraz neba utešený v malom:

kde pravý pokoj, radosť mysľou tanie.
Vylietla tedy v útul čarošumný,
kde záchvev slasti neresť vynahradí,
a predsa mračien tmavé cez ohrady
upiera nadol obličaj svoj dumný,
upiera zpiatky, žiaľom silno jatá,
by spatrila púšť . . . čo vidí? Zem svätá!
Zem sľubov: Kanaan, a v jej lone rieka
sa prúdi zdrojom sľúbeného mlieka.
Hej, pravda: On, Bôh, tentýž, čo pred veky,
čo sľúbil včera, zajtra nezabudne;
rtov svätých slovo naskrz' nenie bludné
mámenie, aniž bezbožnosti vzteky
ho zrušia: On vždy v láske silný, stály!
V tom slávy jeho velebnosť i sila:
On dielo, spupnosť hriešna čo zkazila,
napravil sväté, keď čas došiel tomu
a páchateľa nevyhnal von z domu,
dlel, čakal . . . V hneve veľkom nie je náhly.
A i dnes čaká . . .! Plynú mlieka prúdy,
jak kedysi bol pozasľúbil sväte
pred tisíc — tisíc veky: by zo state
poroby Mojžiš vyviedol húf ľudí
do zeme — reknul — plnej mlieka, medu.
Hovorím, i dnes shovieva On, čaká . . .
Zem, podnož jeho stále ešte taká
kravica dojná, prameň Božích darov,
len ruku vystreť, s dôverou tou starou
ich prijať. Zbožie to bez plesne, jedu.
A uštedrí On nám ho i na ďalej,
naplní sľub svoj, pohody dá stálej,
keď stvrdne hruda, skytne dažďa, rosy,
hneď potom zase hravé sošle lúče,
by vzrastalo tak pekne, milorúče;
dá všetko, všetko, dá vždy, čo je treba,
by vozdajšieho hojnosť bola chleba
na stole, dá to — i keď nik neprosí! —

. . . .

Tu možno zvolať z duše, plnej vďaky!
No druhý obraz stavia sa pred zraky,
pustoty obraz.
Beda im, oj, beda,
tým, ktorí dušu, večnú iskru neba,
predali za kus mizerného neba.
A málo oných pravých, čo do šiku
za svätú pravdy vec si stali smele,
imž odznak »blaha, spásy« skvie sa v čele —
ba rednú čaty v každom okamžiku.
A v potrebe kto zdravej skytne rady,

kto v vire borby, kto ich vynahradí,
keď taki chrabrí odpočinú v hrobe? —
Hej, púšťou, púšťou brodí rod môj ľúby!
Dovôkol samé osidla nám zhuby
ustrojil lstivý vrah náš ku porobe,
i shŕňa dary naše Bohom dané
bohatý na svoj stôl, kde hojnosť chleba,
nesvojím skvostne rúchom zdobí seba . . .
Nuž zalkať aspoň nech nám voľno tklive:
Daj vodcov, Pane, cez bied more sivé,
ať oddýchneme v pravom Kanaane!

P. P. Zgúth.

Slovenský jazyk.

Terminologické drobnosti.

3. *Správca* — *riaditeľ.* Pánboh ten svet múdre *riadi* a *spravuje*. Hovorí sa tiež: Aleže sa pekne *riaď* a *spravuj*. Ako v oboch týchto, tak ešte vo veľa druhých prípadoch významom svojím kryjú sa u nás slovesá *riadiť* a *spravovať*. Obe značia v prvom prípade to, čo maď. igazgatni a tak tedy v úradnej terminologii právom daly sa z oboch utvoriť výrazy za *direktor*, *igazgató*. Ale, hoc je tomu tak, dvojtvarmi predsa nesmieme plýtvať. V Čechách jeden i druhý výraz *pevne srástol* s určitým úradom. Tak na pr. v Čechách školy majú len *ředitele* (nikdy nie *správce*, jakých maly bývalé slovenské gymnásia!) a naproti tomu statky len *správce*. V maď. jazyku v oboch prípadoch „igazgató“: iskolai és jószág-igazgató. Mne sa vhodným zdá, aby úradný a právny jazyk slovenský neplietol oba výrazy spolu, ale aby ich oddeľoval, a síce v duchu toho jazyka, ktorý na náš neprestáva vlívať, ktorý je základom nášho.

Dľa toho by sme menovali:

Správcom direktorov pri oboroch technických, pri spravovaní železníc, fabrík, bánk, statkov atp.

Riaditeľom direktorov v oboroch kultúrnych a politických: riaditeľ školy, akademie, rozličných kultúrnych ústavov: musea, obrazárne, knihovne; riaditeľ kancellárie atď.

Okrem výš uvedených prípadov slova *správca* užívali by sme aj naďalej vo smysle administrátora: správca fary, nemocnice, trestnice a čiastočne miesto nem. *-führer* a či maď. *vezető:* správca práce, dielne.

V Nár. Nov. nedávno dôsledne sa užíval aj výraz *správca matriky*, o čom poznamenávam nasledujúce veci. V tomto časopise pred niekoľkými mesiacmi odporučené bolo za maď. *könyvelő* alebo *könyvvezető:* knižiteľ. Sám tento návrh má toľko životaschopnosti,

že netreba zaň opätovne hovoriť. Ale jedným dúškom applikovaný bol ten nový výraz aj pre *anyakönyvvezető* podobou: *matrický knižiteľ* a proti tejto applikácii dá sa povedať. Darmo je tajiť, ani pisateľ týchto riadkov sa nevie oduševniť za matrického knižitela už i preto, lebo to v duchu terajšieho oktrojovaného spisovného jazyka nášho použité slovo matri*cký* (m. bežného v skutočnosti: matri*čný*) nemile účinkuje na ucho slovenské, — ale *správca* matriky zdá sa mu ešte menej primeraným. Tamten výraz je len neľubozvučný po istú mieru alebo lepšie rečeno neobvyklý uchu slovenskému, kdežto *správca* matriky samému pochopu nezodpovedá. Smele môžem riecť: správca diel̓ne, práce atp., lebo ten patričný skutkom *spravuje* dielňu, prácu, ale či to možno riecť o osobe, ktorá do knihy píše alebo vnáša? Či ten spravuje v niečom matriku, kto vpisuje dáta do *hotových rubrík?* Čože je vlastne *správca?* Ten dáva akosi smer, rozhoduje medzi podradenými a priradenými vlivy, ukazuje spôsob, ako čo treba robiť... Toľkoto na výmenu myšlienok o správcovi matrík.

4. *Suspendovať.* Za „suspendovať" užíva sa obyčajne „vyzdvihnúť", čo nem. aufheben zodpovedá. „Vyzdvihli" ho z úradu! Obrazu tomu ovšem ľahko porozumie ten, kto má dar obrazotvornosti, ale iný ťažko. Za „suspendovať" hodil by sa výraz v iných prípadoch bežný: *odstaviť.* Na pr.: sudcu, podžupana odstavili. Koho *odstavili* z úradu, ale neodstranili, toho do úradu znova možno *postaviť.* *J. V—ský.*

Študovanie slovenčiny.

Chci napřed několika vděčnými slovy vzpomenouti těch, kteří mě během tohoto měsíce příspěvky svými poctili a potěšili.

Pan uč. J. Izák v Modre zaslal mi několik rozpráveček, které dospělejší děti školní zapsaly. — Od vys. ct. slečny Ľ. Riznerové obdržel jsem další cenné poučení o nářečí Horno-Bzinském, „rosprávku o kmínovi", „úryvky z ľudových piesní" a konečně abecední seznam osobitých výrazů a slov Horno-Bzinských. — Také pan uč. J. Ďurjan poskytl mi další poznámky o nářečí Stráňanském. — Podle zpráv jednoho rodáka z Velké Bytče vyplnil mi arch p. A. Mamatej v Pešti. — Zajímavé zvláštnosti nacházím na archu, na němž mi vd. p. far. A. Florek popsal své rodné nářečí Jasenické v Oravě. Tam mluví všechno krátce: *hovedze meso, peť rokof, preseta, žrebetko, oňi robe, trape, vise, s tuof chodzof, za tuof našuof horof.* Z Oravy mám dosud jen ukázky nářečí polsko-slovenského od vd. pp. Zvady a Florka; arch vyplněný nářečím Jasenickým jest první ukázka slovenského nářečí Oravského. Kéž najde následovníků! — V Jabríkové, Tajove, Riečke, Králikách, Kordíkách (ve Zvoleně) vyslovují podle zpráv p. A. Budaye: *žrjeba, hovado, pat, maso, vema, sema;* dále tvrdě zakončují: *štiricat, zapodjevat.* Obzvláště upozorňuje p. Buday na to, že nářečí okolo Starých hôr

není totožné s řečí lidovou v Tajove, Jabríkové atd. — Všecko tvrdě vyslovují v Španej Doline, jak vidím z archu vyplněného od p. A. Mamateje v Pešti, dle zpráv jednoho rodáka tamnějšího. Ukázky: *„Léna, a vet sa ty s koša kudlý.“* *„Ah, vet to moj Náco rauchá, nesjem ho do bany, ide fárat.“* Jiná: *„Cože som dlžný, pany kmotra?“* *„Aj no veru! lahko vyrátat: pet a pet je devat, a pet dvanác — to ta nepustý.“* *„Ale dobre vedja rátat, pany kmotra!“* *„Nuž vet som var rechtorská céra, mala som sa de naučit.“* Tak prý mluví se i na Starých Horách a v okoličných dědinách. — V Teple, Žakile, Močiare a Opatovcích, v stolici Tekovské, jak vysvítá z archu, jenž mi poslal vd. p. far. F. R. Osvald, vyslovují: *mäso, mäsjar, päta, mäd*, a vedle toho čisté *e: hovedo, peť, medom*, pak *a: žrjeba, trápja.* „Na prstoch mohol by tých spočítať, ktorí tu ešte vyslovujú *ä*. Ide to už do čistého *e*.“ Obyčejná jest výslovnost *u* za *l: puuch* (pluh), *vuasi* (vlasy), *na uavici, suadkí*, avšak vedle toho slyšeti *slova, sladkí*, vždy však *bou, povedeu, sedeu, lapau* atd. Vd. p. far. Osvald potvrzuje, že „ľud svoju domáščinu už len roztrateno po domoch pestuje.“ Proto neustávám vyzývati, aby všichni, kdož přístup mají, bedlivě zaznamenávali, co z nářečí ještě zachovati se nám podaří. — Zvláštnost, kterou jsem již z archu vd. p. far. Husky (Vieska, Ladomer — ještě M. Bel psal správně Hladomer — Podhraď) vytknul, potvrzuje i p. uč. A. Kováčik z Jastrabia, Ihráče, Nevolného, Bartoš-Lehotky, Pitelové, Klačan, totiž *u* za tvrdé i měkké *l: ňeviďeua, zuoďej, na úke, hauške, žauď, púch* (pluh), dokonce i *čovek, kobouke* (povstalé z *čuovek, kuobouke*), dále *douinou* (ale i *dolinou*), *kostounej* (ale i *kostoľnej*), *učiťeuom sa úbja* (častéji *učiteľom sa ľúbja*) atd. Jiná vlastnost jest pouhé *e* v slovech: *meso, peť, peta* atd. Zvláštnosti: *dáš* (dážď), *ždy, šes, šesnas, ďeuadzí ďeň* (delací deň) atd. — Do skupiny toho nářečí, v kterém za každé l, tvrdé i měkké, vyslovují *u*, náleží také obce Veľká Lovča a Dolnia Trnavka, jak dokazuje popis vd. p. děkana J. Gerometta. Tedy nejen: *jedua som hauuške, na uukách som hrabaua*, nýbrž také: *uúbja sa* (ľúbja sa), *nehuadaj* (nehľadaj), vedle toho arciť se vyskytuje i *l: sladšie slova, maslom, lobdu*, a obzvláště za měkké *l: dolinou, kostoľnej, učiteľom, ľudí, včiľ* atd. Pravidelné jest *ä: smäd, mäkký, väzeň, mäd, väža, stavajú*, jež se vyslovuje tak, že hlásky *e* a *a* splývají. — Z Hontu obdržel jsem další cenné příspěvky od vd. p. far. Sam. Zathureckého z Dačoloma. Slyšeti tam: *z očúch* (z očí), *máš te koňích, to sera* (ten syr), *to chleba* (ten chlieb), *na prvosňa* (do sňahovej vlahy) *sjat, edon, edva, edvinou* (ledva), *porjany* (poriadny), *idem si pre pasťu, priňjesť* (priniesť) atd. Z připojené pověsti, kterou napsal rolník Pavol Prístavok, vynímám: *kot zme si ďečo rozvrávali, dosráze* (často), *na šich svjat* (o všech svatých), *veno, dovena* (spolu), *popri pamskej pustatiňe, na pamsko, ďach na bejvaňja, choňik* (chodník) atd. — Velmi bedlivě zaznamenal vd. p. far. G. Štollmann vlastnosti nářečí Belujského. Zřetelně vyslovují *ä* (jako *a* a *e*) spolu: *ňevädza, mäso, ďeväť, mäd, staväjú, kämeň*; dále *ja: robja, trápja, boja sa, vjacej*; prodlužují předposlední slabiku: *zábudnúty*,

nahnúty, zavrjéty, pýšny; vyslovují *voják*, avšak *ňemame*; dopouštějí hiatus: *poeme* (pojďme), *poedau* (poviedal); na konci slov objevuje se vždy *n* za *m*: *mán* (mám), *razun* (razum), *ván* (vám); vynechavají *d* před *l*: *salo, šilo, Počuvalo.* Mnoho zajímavých slov: *veď ny uź len neobesja, veď ny už len voľačo dajú, vor ho nie* (veru nie), *na prvesnie* (na jar), *vršeň* (puls pri zvonení), *pred svetom* (pred svitaním), *ale mi je znoj* (potím sa), *strábiť* (liečiť), *ňebraži sa mi* (nechce sa mi), a mnoho jiných velmi pozoruhodných výrazů, mezi nimi také pojmenování stolice „*huntianská stolica*“. — V Baňské Štiavnici mluví se tvrdo, jak potvrzuje p. bohosl. S. Mihalovič: *dedina, kone, śtestia, v penazách.* Pan K. Chorvát připojuje odchýlné délky: *djovčatkí, rybámi*; mnoho německých výrazů: *do bane fárat, lônaju, fuspótna, nudlpret, fárta* (žebřík), *koperdekna*, zvláště nástroje banícké: *pincál, duršlág, bázlik, foremetel* atd. — Konečně vyplnil p. A. Mamatej v Pešti jeden arch nářečím Brádňanským v Gemeru, podle podání jednoho rodáka z Brádna. Mluví tam: *hľäďä, hľädžíte, prädžú, z veľkó radosťó, džiťä, džiždžom* (dážďom), *ohľadžidlo* (zrkadlo), *vyhľad* (okno, oblok).

Nejvýdatněji rozmnožil dosavadní materiál vd. p. far. Štef. Mišík, poslav mi pět spišských lidových pověstí z Danišoviec, pak „Príspevok k dejinám slovenskej spisby vo Spiši a Šariši“, konečně připojiv „mluvu v Telgarte (v Gemeri)“, podle výslovnosti jednoho pastýře z Telgartu.

Myslím, že se neunavnému podporovateli svému nejlépe odsloužím, když na základě jeho zpráv a ukázek podám krátký rozbor nářečí spišsko-slovenského, jaké panuje v střední, jižní a jihovýchodní Spiši.

I. Samohlásky.

1. Za původní a obecně slovanské *e* objevuje se *e*, kterým se předcházející souhlásky *n, l, t, d, s, z* změkčují: *ňemal, ňech, vyňeśem, ľem, budzece, śedlak, śedzmero, źeleni.* V Hnilci vyslovují tvrdo: *nebo, nemam, letac, lem. l* v slovech těch není tvrdé, jako polské nebo ruské, nýbrž střední, jako v slovich: *leto, lepši.* Hnilec leží v jižním cípu stolice Spišské. Tvrdě vyslovují také na západě, v Batizovcích, v Lučivné, i v sousední Štrbe (v Liptovské), kdež také ještě vliv spišského nářečí jest patrný.

I dlouhé *é* v nářečí spišském zastoupeno jest pouhým *e*: *cec* (tiecť); podle spisovného *piecť* vzniklo *pjesc.* Jest tedy pozoruhodno, že spišská slovenčina nezná a neznala délky *ie* za *e*, jak se vyskytuje v slovech: *zavediem, zanesiem*; *zaviedol, zaniesol*; *zaviesť, doniesť.* Před zánikem dlouhých slabik panovalo *e* a *é*, jako v západní slovenčině a češtině. Následkom toho máme i *dobreho, dobrem*, neutr. *dobre.*

Vedle střídnice *e* objevují se někdy za původní slovanské *e* i jiné samohlásky, a sice: *o*: *ćolo* i *ćelo* (čelo, srovn. pol. *czoło*), *ćomu* i *ćemu* (polsky také *czego, czemu*), neutr. *mojo* (polsky, jako česko-slov., *moje*). *mojo* platí nejen za neutr. sing., nýbrž i za neutr. plur. a konečně za nom. akk. plur. vůbec, zastupujíc takto tři staroslov. pády: *moje, moja, moję*, česky a polsky nyní ve všech

třech pádech *moje*, staropolsky, na př. v Žaltáři Flor., ještě *moja*. Není tedy pochybnosti, že také v spištině zněly pády ty jednou rozdílně, *moje* a *mojá*, a že teprvé později vzniklo jednotné *mojo*. Jakou cestou? Srovnáme-li zakončení adjektiv: *krasne haće*, *cihe žaci*, avšak *matkino slova*, přesvědčíme se, že toto *-o* zastupuje „pochylone“ aneb „ścieśnione“ polské *á*, o němž později řeč bude, které v pádě tom také skutečně v nářečích polských, na severu se slovenskými sousedících, se objevuje. Srovn. L. Malinowski, Opp. 15.

Za *e* máme dále někdy *a*: *većar* (pol. *wieczor*); jak zde *a* vzniklo, jest otázkou. Slovo *miat* (med, pol. *miod*), vedle něhož se vyslovuje *medzvec* (medzvedz), nabylo této formy zajisté pod vlivem sousedních nářečí slovenských; srovnej výslovnost *mjadom* v Hnilčiku, v Delave (na hranici spišsko-gemerské), v Sykavke (v Gemeri), v Batizovcích.

Máme za *e* někdy *i*: *pirko* (česky *pérko* a *pirko*, pol. *pioro*), *eśći* (ještě), *macir* (nom. sing., vedle *macer*, *mac*), *tiš* a *tješ* (česky *těš*, pol. *też*). Takových dokladů se snad najde ještě více, a pak bude třeba přistoupiti k vysvětlení. Zde náleží také vytknouti, že lok. a instr. sing. zní stejně: *dobrim*, *po nim* a *s nim*. Podobně jsou tyto dva pády v polštině u výslovnosti stejny, ačkoliv se podle starého pravopisu rozličně píšou: *dobrym* a *dobrém*, *tym* a *tém*, *nim* a *niém*.

Konečně *e* pod vlivem přízvuku se vysouvá: *kuńmu* (ku ńemu). Snad najde se více takových příkladů.

2. Původně slovanské ь buď zaniká, zanechávajíc po sobě měkkost: *cma* (tьma), *huś* (gąsь), *ćeľadz* (čeljadь), *nohec* (nogъtь), *kńež* (v Hnilci *knaž*, staroslov. kъnędzь), *dišć* (dъždь), *majetnosc*, infin. *isc*; buď zastoupeno jest hláskou *e*, která změkčuje: *cemni* (tьmьny), *dzeń* (dьnь); *e* máme také v *ocet* (ocьtъ), *poćestovali śe*, *ćestuju śe z vinom* (čьst —); nápodobením vzniklo *ośem* a *ośom*, také *osem* (staroslov. osmъ).

3. Původní slovanské ę zastupují v spištině zřejmě dvě hlásky: a) v krátké slabice objevuje se *e*: *me*, též gen. *mńe*, *ce*, *śe*; *uredńik*, *presc* (infin. pręsti), *ľehnul*, *hľedaš*, *zľeknul*, *ľehko*, *kľeti* (prekliaty), *ceľe* (telę), *kńež*, *jahńeta* plur., *peńeži*, *dzeka*, *vdećńe*, *ńeśćesce*, *dzifćeta* plur., *meko*, *rospametac*, *mešar*, *mešarstvo*, *hovedzina*, *najvekša*, *vecej*, *šveto* (sviatok). Nápadné jest *ej*: *pejsc* (pęstь), *pejc* (pętь), *pejdześac*.

b) délka jest *a*: *strasol*, *poradńe*, *poradek*, *zaprahnul*, *mešac*, *vžac*, *dześati*, *zožati*, *poćal*, *poćalo*, *najali*, *prijali*, *jaćmen*, *vycahnul*, *ńeroscala* (— tęla). Po retných *ja*: *pjati*, *pjatek*, *dzevjati*. Jak uvnitř slov, tak i na konci, v 3. os. množného čísla: *ońi zvońa*, *nemišľa*, *zapaľa*, *vidza*, *koca* (kotiť), *vyleža*, *uća*, avšak po retných *ja*: *robja*, *otstupja*.

Obě střídnice za původní ę změkčují, jak z příkladů těch patrno, předcházející souhlásky *n*, *l*, *t*, *d*, *s*, *z*.

4. Původní ě ukazuje se v spišské slovenčině jako: a) *e*: *hľep* (chlěbъ), *mech* (měchъ, vrecko), *vimenka* (conditio), *dzecko*, *celo* (tělo); b) *je*, zajisté pod vlivem nářečí spisovného: inf. *povjesc*,

pripovjetki (pripoviedky); c) i: *dzifče, dzifka, dzira* (vedle *dżura*, srovn. pol. *dziora* a *dziura*), *hrich, vira, ostrihal, striblo, bili* a *bjeli* (toto podle jiných slov. nářečí), *šňich, śvička, džvir* (zvěrъ). Toto *i*, které nyní krátké jest, bylo kdysi délkou, jakož dosud v západních krajích slovenských a v jazyku českém. V maloruském nářečí, také ve Spiši, máme jak známo též *i* za staroslov. ě, avšak bez rozdílu, v dlouhých i krátkých slabikách, jak to několik příkladů ze Zavadky ukáže: *ďivka, ďity* (děti), *medviď* (medъvědь), *susid* (sąsědъ), *pocilovati* (cělovati) atd. S tímto maloruským *i* tedy spišské *i* za ě přímo nesouvisí. d) Konečně objevuje se i *a*: *cali* (pol. *cały*), *calovac* (pol. *całować*), *dźat* (pol. *dziad*), partic. *mal* (pol. *miał*), jmeno místní *Gňazdi* plur. (pol. *gniazdo*). *a* za ě jest tedy očividný polonismus, ovšem jen na některá slova obmezený.

Všechny střídnice za staroslov. ě změkčují, jak vidíme, předcházející souhlásky *n, l, t, d, s, z*.

5. Tytéž souhlásky změkčuje také původní *i*, aniž jinak se mění: *aňi, na dlaňi, stredňi, uľica, buľi, ccic* (ctiť) atd. Zůstává obzvláště v partic.: *rucil, hodzil*; tak také v Šariši, kdežto prý v Zemplině vyslovují: *zrodzel, cešelo, stracel*. Pozoruhodná jsou iterativa: *odbiral, nazbirac, otviraju, pošilac*.

6. Původní slov. *o* v slabice krátké zůstává nezměněno: *potrebovac*. Některé odchylky: *došľebodzic* (pol. *ślebodny*); *okrutňe* (pol. *okrutnie*). Za původní délku máme *u*: *hura, stul, muj, pujdzem, zbujňik, spusob, pulnoci, duverňe, ruža*, tentýž výsledek, jak v češtině a polštině (srovn. *mój, stół*, jež se vyslovují *muj, stuł*).

7. Původní slovanská skupina: *souhláska* + *o* + *r, l* + *souhláska*, nezůstala v žádné slovanské řeči nezměněna; v nářečích česko-slovenských panuje obecně řada: *souhl.* + *r, l* + *a* + *souhláska*, a, tak i v spišském: *kraľ, ňevracil, mladi, na dlaňi, hladuje, zlatňik, klaski, slama*, avšak několikrát objevuje se zde také polský útvar: *smrod* (místo smrad), *hlop*, avšak vedle toho *hlap, hlapec, hlapčik*. Odchýlné jest *porvaz* místo po-vraz (česky *provaz*, také odchýlné).

8. Za původní slov. *ą* jest všeobecné *u*: 1. sing. *vezmu*, 3. plur. *budu, ruka*, akk. *ruku*. V instr. *rybu, koscu* (z původního kostьją). Okolo Šuňavy vyslovují: *s tom palicom*.

9. Za původní *a* máme někdy *o*: *poškrobal* (česky *škrábati*, pol. *skrobać*), *ľedvo* (pol. *ledwo*), *veľo* (místo *veľa*, snad podle jiných adverbií: *skoro, plano, pešo*), *dvojo, trojo* (místo *dvaja, traja*). V slově *čop (spiti jak čop)* zdá se, že *o* jest podle maď. *csap*. V dat. plur. fem. říká se *hustkom* (jako *hlopom*), v lok. a gen. plur. *na nohoch, v rukoch, hustkoch* (jako *hlopoch*), avšak v instrum. *hustkami* (jako *hlopami*). V polštině máme: *chłopom, rybom, kościom*; *chłopach, rybach, kościach*; *chłopami, rybami, kościami*. Zdálo by se tedy, že *o* zastupuje zde „pochylone, ścieśnione“ polské *á* (srovnej *rybám, rybách, rybami*), avšak v polštině dat. ženských na *-om (dziewkom, siostrom)* objevuje se teprvé od začátku XVI. století, kdežto dříve panovalo starší *-am*. Srovn. Kalina, Hist. język.

pol. 190. Podobně vzniklo *chłopach* teprvé v XVI. stol. ib. 95. Zapotřebí tedy dalších pozorování v nářečích východně-slovenských.

Zajímavá jest přehláska, kterou *ča*, *ža* se mění v *će*, *że*: *ćekaj*, *ćekal*; *krićec*, *krićeli*: *ležec*; podobně *pomišlec*, dále *kašlec*, pak *žrec* (žьrati), *žreli*, *patrec*, *patrel*, *hvarela*, *naremňe* (pol. *naremny*, malorusky v Uhřích též *naremnyj*). Tato přehláska (dokladů se snad najde ještě více) upomíná na češtinu, objevuje se však také v sousedních nářečích polských, srovn. L. Malinowski, Opp. 1. Naproti tomu zůstává: *ponahľal*; inf. *stavjac*, *spravjac*, *zarabjac*; *naľac* (lьjati), *zavjac* (vьjati), *śac zaśac* (sьjati sějati).

10. Za původní slovanské ъ máme tvrdé *e*: *bednar*, *prede mnu*, *ńeodebral*, *vjeter*, *veper*, *nohec* (nogъtь, pol. *nogieć*), *śvedek*. Odchýlkou *dišč* (dъždь), genit. *diždža*: zajisté jako české dial. *dišč*, vzniklo z *déšč*. Častěji však nacházím *o*: *ložka*, *zomreti*, *odohnal*, *von* (vъnъ), *vo vojni*, *vo vednosci*, *mohol*, *ńeuvezol*. Snad i v následujících pádech: instr. sg. *hlopom*, dat. plur. *hlopom*, lok. plur. *hlopoch*. Zdá se, že *e* za ъ jest v spištině starší, a že *o* teprve vlivem ostatních slovenských nářečí, obzvláště pak spisovnou řečí, vniklo. Často se jeví *ku*: *ku jej domu*, *ku hlave*, *ku nohom*, *ku svojej*.

11. Původní slovanské *u* zůstalo nezměněno.

12. Původní *y* zaniklo a nahrazeno hláskou *i*, která však předcházejících souhlásek neměkčí: *bohati* (bohatý), *každi* (každý), *karti* (karty) atd.

13. Československčina má samohláskové *r* a *l*, na př. v slovech *smrť*, *plný*, *hrsť*, *blcha*, která vznikla z původních *sъmьrtь*, *pьlnъ*, *gъrstь*, *blъcha*. V slovenčině spišské takového samohláskového *r* a *l* není, nýbrž objevují se následující střídnice: *harsc* (hrsť, pol. *garść*), *haréec* (chrčat, pol. *charczeć*), *kark* (krk, pol. *kark*), *ćarni* (pol. *czarny*), *štvarti* (pol. *czwarty*), *umarti* (pol. *umarły*) vedle *zomreti* (podle spisovného jazyka), *naparstek* (pol. *naparstek*), *partek* (prtok, pol. *part*), *sarna* (srna, pol. *sarna*), *tarch* (trh, pol. *targ*), *zarno* (zrno, pol. *ziarno*); *halboki* (pol. *głęboki*) již se s polským nesrovnává, a taktéž ne *harmec* (hrmeť, pol. *grzmieć*), více přiléhá k polskému *harenc* (hrnec, pol. *garniec*). Jiná řada: *merzki*, *merzelo* (pol. *mierzieć*), *śmerdzec* (pol. *śmierdzieć*), *smerc*, *śmertka* (pol. *śmierć*), *perši* (pol. *pierwszy*), *verch* (pol. *(wierzch*), posud panuje shoda; avšak *tverdo* (pol. *twardy*), *poterhani* (pol. *targać*), *streberni* (pol. *srebrny*), *terkac*, *herdzina* (tato slova jsou v polštině neznáma), *tervac* (pol. *trwać*), *ćerk*, *ćerćec*, *ćerknuc* (slova onomatop.), konečně *kerst*, *pokerscic*, *kerscini*, kdežto v češtině máme *křest*, genit. *křtu*, v pol. taktéž *krzest*, genit. *krztu*; *kerst* nemá rovného v žádném slovanském jazyce. Srovn. maď. *kereszt*, *keresztelni*. Dále máme *dluho* (pol. *długi*), *jabluko* (pol. *jabłko*), *polno* (pol. *pełny*), *vilk* (pol. *wilk*), *bliha* (pol. *pchła*).

V úplném zániku slabikového *r* a *l*, což na ostatním Slovensku tak rázně zvučí, jeví se patrně vliv polský. Většina uvedených slov dosud stejně zní jako v polštině; ostatní utvořeny samostatně, po-

dle té zásady, aby samohláskové *r* a *l* se zamezilo: *tervac, herdzina, harmec* atd.

14. Ve spišské řeči jsou nyní všechny samohlásky krátky. Původně tomu tak nebylo, jakož jsem při jednotlivých hláskách poukázal. Zánik dlouhých slabik sdílí spiština s jazykem polským a maloruským, kdež také jen stopy původních délek pozůstaly. V nářečí spišském stalo se to patrně vlivem polštiny.

15. Přízvuk v nářečí spišském spočívá vždy na předposlední slabice slova. Jest to polský princip, jemuž podlehla i sousední nářečí maloruská.

II. Souhlásky.

1. Tvrdé *l* zní jako polské *ł: bul, kobula*. V Bijacovcích (maď. Mindszent), a možná i jinde ve Spiši, vyskytuje se *u* místo tvrdého *l*.

Některé odchýlky: *mlinare, mlinarki še povadziľi* (tedy masc. a fem.).

2. Každé *ť* mění se v *c:* inf. *bodac, ocec* (otьcь, pol. *ociec*), *cepli* (pol. *ciepły*), *ceľe* (pol. *cielę*), *sce* (ste).

Každé *ď* mění se v *dz: dzeka* (dęka), *dzedzina* (pol. *dziedzina*), *medz* (mědь), *idzeš, svadzba*. Zůstává *djabla* (pol. též *djabeł*). Odchýlné *dźat* (dědъ): pol. *dziad*. Jako v polštině: *dzvere* (pol. *dźwierze*).

3. *g* nacházím jen v slově *glupi* (pol. *głupi*); pak v cizích: *drigant, grati, galgan* atd. Někdy vzniká spodobou: *ňigdi*.

Každé *ch* mění se v *h: hodzic* (choditi), *halupa* (chalupa). Jen v místních názvech: *Veľbachy, Vlachy, Krompachy* a pod., pak v cizích slovech: *fichta, šacht, šichtar, richtar* atd. Dále zůstává *ch* na konci slov: *ach, duch* (avšak genit. *duha*), *kapeľuch* (avšak genit. *kapeľuha*), dále v lok. a gen. plur. *hlopoch, ženoch, koscoch*.

Někdy vzniká jinak: *chto* i *fto* (místo kto), naopak *dlukši* (dluchši).

Také tato důležitá vlastnost řeči lidové ve Spiši jest jí společna s podtatranskými nářečími polskými, jak potvrzuje L. Malinowski, Opp. p. 32.

4. *s* a *z* před měkkými samohláskami mění se v *ś* a *ź: huś, myśeľ, myślec, śerp* (srp), *dňeś, dňeśka, śedlo, śedni, śestrička, nośic, pśik*, avšak plur. *psi, śaha, pśa mac, dześati, meśar, pośilal* (jako staročesky *posielati*). Podle polského spůsobu objevuje se *ś* také před měkkými samohláskami: *śmjali, śviňa, śvički, śpi, Śpiš, śňich*. Odchýlně *słubim*.

ź: źeleni, źima, peňeźi, vźac, vźala (vedle toho *vzal, vzaľi*), před *ň: hroźňe*; nápadné jest *hroźni* a *hrozni* (pol. *grozny*), *ňeoźiva śe* (ozývati se, pol. *-zywać*).

Měkčení *s* a *z* v *ś* a *ź* před měkkými hláskami jest vlastností řeči polské. *c* zůstává nezměněno (jako v polštině): *żeľezňice* plur., *dvacec, obecala, cera*.

V Delavě: *še, viši, ňevžala*, v *peňežoch*; tak psal i p. uč. Kovalčík v Hnilčiku, ačkoliv vd. p. far. Mišík tomu rozhodně odporuje; dále vyslovují tak v Sykavke (v Gemeru): *še, ši, viši, nevžala*, v *penežoch*, při tom *prašeta*.

Několikráte objevuje se *dz* místo *z*: *dźvir, dźvire* (zvěrь, pol. *zwierź*), *dźmij* (pol. *źmij*), *dzvon dzvonic* (pol. *dzwon*).

Na konci slov přirozeně nacházíme *c* za *dz*: *ic* (idz), *icže, pric, poc* (podz), *buc* (budz); subst. *otpovec* (odpoveď); adv. *stamac* (z tamadz).

5. Každé *č* mění se v *ć*, čili vyslovuje se měkce: *červeni, čerci* (čerti), *oči, čeho, čas, pečetovali, koničku, dzievčatko*. Jen některá *č* se zachovala, lépe snad říci, vlivem spisovného jazyka vnikla: *Levoča, čas, čascejši, čo* (v Hnilci). *človek, varkoč.*

š a *ž* zůstávají nezměněny: *lepši, žena*. Jen některé odchylky: *śicke* (vedle toho *šicke*, v Hnilci *šitke ľudze*), ale *vše, braciśku, uśic* (ušit), *viśiti* (vyšitý), *źelezni* a *železni, železňice, mužičku, nožički.*

šč se mění v *śč*: *eśče, navśčivic, vreśčec, neśčesce, puśčila* (pol. *puścić*), *ośčala* (sьc-, pol. *szczać*).

V obecné polštině pravidlo jest důslednější, jelikož všechny tři souhlásky: *č, š, ž* před měkkými hláskami se mění v *ć, ś, ź*. Pozoruhodno jest, že sousední nářečí polská, jako zakopańske (popsali A. A. Kryński, Wł. Kosiński, srovn. mou bibliografii slov., str. 81 a 83), jako nářečí horalů beskydových (písně jich vydal prof. Kopernicki), patří k tak zvaným nářečím mazurským, totiž takovým, která podnebných *č, š, ž* neznají, zaměňujíce jich sykavkami *c, s, z*. Další pozorování odhalí ještě zřetelněji styky ty. Spiština, zajisté pod tímto mocným vlivem polským, našla si vlastní cestu (srovn. při slabikovém *r* a *l*), změkčujíc každé *č*, avšak zachovávajíc všechna *š* a *ž*, až na některé odchylky. Podrobnější študium jednotlivých krajů spišských objeví snad některé rozdíly v tom, jakož i v mnohých jiných věcech.

III. Skloňování.

1. Mužské *o*-kmeny. Sing. gen. všeobecně *-a*: *hlopa, kapeľuha*, lok. *-ovi*: *hlopovi* (= dat.) a *-u*: *kapeľuhu* (= dat.). Plur. nom. *hlopi, kapeľuhi; bohove, dźadove, panove; pisare, farare;* gen. a lok. *hlopoch* (jako *ženoch*); instr. *hlopami, kapeľuhami* (jako *ženami*).

Neutra: sing. nomin. *poľe* a *poľo, znameňe;* lok. *v ňebe, vapňe, meňe, slove.*

2. Ženské *a*-kmeny. Sing. gen. také měkkých na *-i*: *paľici, cemňici, ulici* (jako *ribi*); dat. a lok. *hustke;* okolo Šuňavy slyšeti instr. *s tom paľicom*. Plur. gen. a lok. *hustkoch* (jako *hlopoch*); dat. *hustkom* (jako *hlopom*). Zachovalé starobylé genitivy jmen místních: *z Gniazd, z Repaš, do Markušovec, zo Smižan* atd. Dále: *keľo hodzin, udzerilo jedenac hodzin.*

3. Ženské *i*-kmeny. Zachovaly se pády: *kosc* (nom. a akk. sing.) a *kosci* (sing. gen., dat., lok.; plur. nom., akk.). Ostatní skloňování děje se podle *o*- a *a*- kmenů. Podle *i*- kmenů skloňuje se také *mac* (mati), jež zní také *macer* anebo *macir*, zachovávajíc starý kmen, tedy sing. gen., dat., lok. *maceri* (jako *kosci*), plur. gen., lok. *maceroch* atd. Jen nom. a akk. plur. má vedle *maceri* (jako *kosci*) též starobylé *macere.*

Jako plur. *kosci* skloňují se také staré duály *oči* a *uši.*

4. Zájmena osobní. Pozoruhodné jest gen., dat., lok. *mňe*; akk. někdy i *mna*; dále gen., dat., lok. *tebe, sebe*.

5. Zájmena rodová. Sing. lok. a instr. *mojim, kterim*; sing. neutr., plur. nom., akk. *mojo, našo*, avšak *ktere*; někdy akk. plur. = gen. plur., tedy *mojo* a *mojich, ktere* a *kterich*; plur. instr. *našima, mojima, kterima*.

IV. Časování.

1. osoba sing. všeobecně *-m*: *idzem, pohňem, hvalim, caham, trimujem*.

3. plur. těch sloves, která mají v sing. *-im*, zní *-a*: *hvaľu, hodza, hvara, robja*. V tom prý vězí jediný rozdíl mezi spištinou a šarištinou: v Šariši totiž vyslovují: *robju, hutoru*. Ve Spišské Maguře (v „Zámagóři", jak Poláci říkají) vyslovují prý: *oňi dadzom, ňedadzom, vyprovadzom*.

Condicional zní: *ja by hvaľil*.

Časování opsané vynechává velmi často *jes-*: aktivum *ja pošol, ti pošol, on pošol; mi pošľi, vi pošľi, oňi pošľi*; passivum *ja cahani* atd. Podobně: *ja doma; on u nas; mi ňe tak zle, jak hvara; vi bars bohate, mi hudobne*.

Na tom přestávám, ponechávaje si rozbor lexikální části pro příští dobu. První a nejhlavnější věci jsou při každém nářečí zákony hláskové. Z krátkého jich výkladu tuším jasně vysvítá: 1) že spiština jest ve svých základech řeč slovenská a následovně, že také obyvatelstvo slovenské ve Spiši jest prastaré; 2) že podlehla mocnému vlivu polskému, který tvářnost její v mnohých věcech náležitě přeměnil. A tento výsledek jazykozpytný znamenitě se shoduje s dějinami Spiše. Ať nenořím se do šedé minulosti: dostačí podotknouti, že r. 1412 dal král Zigmund třináct měst Spišských Polákům do zástavy, jež teprve r. 1772 byla opět připojena ku koruně uherské; k nim za Marie Terezie přišla ještě tři města, tak že jich bylo XVI; v těchto tří městech (Podolinec, Gniazda, Stará Ľubovňa) byli kněži ještě v předešlém věku Poláci.

Ve Vídni dne 24. června 1893.

František Pastrnek.

BESEDA.

„Výber národního českého vyšívání z českého prumyslového musea Náprstkových".

Pod týmto záhlavím vyšlo veľkolepé dielo, obsahujúce v sebe krásnych 25 listov svetlo- a kamenotiskom prevedených, ktoré pán Ján Koula usporiadal. (Nákladom českého průmyslového musea Náprstkových. Cena 6 zl., t. j. 12 korún.)

V predmluve líči tento výtečný znalec ľudového umenia a professor na vysokých školách technických v Prahe nielen nákres podstaty česko-slovanského vyšívania, ale i dejiny jeho sbierania, ba v niekoľkých tých riadkoch povedal toľko závažného, že čitateľ, poprezerajúc skvostné tie tabulky, je dôkladne poučený, v čom záleží podstata týchto výtvorov ľudových. Zatým nasleduje vysvetlenie každej výšivky osobitne.

Celá osnova čiže poučenie je českými dámami do ruskej, anglickej, francúzskej a nemeckej reči preložené, lebo usporiadateľ chcel, aby sa i iné národy presvedčili o umeleckej dovednosti ľudu slovanského.

Výšivky znamenite prevedené, daktoré zmenšené o polovicu alebo o štvrtú čiastku, sobrané sú z bohatého priemyslového musea Náprstkových v Prahe, kde nachodia sa uložené krem českých a moravských i slovenské výšivky.

V tomto diele je znázornená na prvom liste *bočná čiastka čepca, zvaného „holubinka“*. Šnúrkami podložený a vôkol obšitý vzor na jemnej plátenej látke je mierne vypuklý a všetka ostatná pôda množstvom uzlíčkov posiata.

Na druhom liste podáva *konec pôlky (pleny) na hlavu* — dľa udania — z roku 1820. Vzor prevedený je na bielej jemnej bavlnenej látke plným vyšívaním, okrúhlymi výrezami a dierkami.

Na treťom liste je *biela pôlka plzeňská*, ozdobená prebohate bielym plným vyšívaním a prelamovaním. Pôlka má byť 102 cm. v štvorhrane a ozdobená hlavne na jednom konci a na dvoch bočných menej. List štvrtý podáva *zväčšený vzor z konca* tejto pôlky.

Piaty list predstavuje nám *čepec s krýdlami* (t. j. s veľkou mašňou), ktoré až na plecia a chrbát zasahujú. Na oboch koncoch, ako i čepec sám je tak vyšívaný, ako zvýšudaná pôlka plzeňská.

List šiesty zobrazuje *plachetku čiže pôlku*, okrášlenú bielym plným vyšívaním a prelamovaním s krásnymi výplnkami.

List siedmy predkladá *šatku s tylovými vložkami*, na nejž je majstrovne prevedené zčiastky podložené vyšívanie plochým stehom a zčiastky kontúrovaná a najrozličnejšími výplnkovými stehy prevedená práca. Osmy list podáva kus tohoto tylového umne prevedeného vyšívania.

Na deviatom liste vídať *čepec dvojdielny, biely*, zhotovený okolo roku 1730, ten je ozdobený šnúrkou podloženým, vypuklým a obšitým vzorom, prelamovanou pôdou a výplnkami.

Na desiatom liste je tiež *čepec dvojdielny, biely*, vyšitý na ten spôsob, ako predošlý, len dľa iného vzoru.

Na jedenástom liste nachodíme zase *čepec trojdielny, biely*. Obšitý vzor je podložený šnúrkami a pôda i výplnky rozlične prelamované.

Na dvanástom liste *čepec trojdielny, biely*, je tým istým spôsobom prevedený, ako predošlé tri.

Na liste pod číslom trinásť máme predstavený *čepec trojdielny*, obšívaný, podložený, ale s uzlíčkovou pôdou.

Na štrnástom liste je znázornený *čepec takzvaný „kočárek“*,

trojdielny, biely. Vzor podložený je šnúrkami obšitými, predstavujúci husto rozvetvené haluzi a kde-tu kvet vsadený. Ľud hovorí si, že je ten vzor vzatý z namrzlých kvetín na oknách. Pôda je zvláštnym hustým stehom prešívaná a na rozličných miestach dierkami ozdobená.

Na pätnástom liste vytlačená je *čiastka pruhu z kútnej plachty*, zo starobylej záclony okolo postele. Vyšívanie je prevedené červenou priadzou.

Šestnásty list oboznamuje nás so *šatkou na hlavu, „loktuška" zvanou*, 95 cm. v štvorhrane veľkou. Je vyšívaná červeným a ohnive karmazínovým hodvábom plochým stehom okolo roku 1770.

Na sedemnástom liste vidno *čiastku z plachetky*, vyšívanú červeným hodvábom. Je vkusný vzor na nej.

Osemnásty list zobrazuje *kus zásterky* z tmavo-modrého plátna, na nejž sú rozosiate biele kvety, rozličným stehom povyšívané. Na devätnástom liste sú *zväčšené kvety* z predošlej zásterky.

Dvadsiaty list predstavuje *čepec „do trucu"* nazvaný. Okrášlený je plným bielym vyšívaním a prelamovaním, taktiež pošitý rôznobarevnými perličkami (šmelcom).

Na dvadsiatomprvom liste sú složené *dve pôlky (pleny) z Táborska*. Každá má mať 2 metre v štvorhrane, ale sú iba v jednom hlavnom konci a v dvoch bočných pestro vyšívané hodvábom. Výšivky sú urobené stehom plochým a kontúry kvetín sú obšité zlatými libačkami a rôznobarevnými oceľovými perličkami.

Dvadsiaty druhý list podáva z tohoto zväčšený vzor.

Na dvadsiatomtretom liste je znázornený *strieborný čepec (dienko)*. Zhotovený je z jasno-modrého brokátu; vzor predstavuje ružový ker, ktorý je plno vyšitý striebornými niťmi; pôda na mnohých miestach je ozdobená libačkami.

Na dvadsiatomštvrtom liste je zas *zlatý čepec (dienko)*, zhotovený z hrubého plátna, ktoré však úplne je pokryté zlatým vyšívaním. Vzor je miestami veľmi vypuklý a šmelcom i libačkami rozmanite vyšitý. Pôda je husto zlatými niťmi pokrytá a šupinovite poprichytávaná. Na päťadvadsiatom liste podaná je *bočná čiastka z čepca* predošlého.

Necítim sa byť ani povolanou ani dostatočnou podrobne rozberať a správne posudzovať dielo pána Koulovo, ono samo sa chváli a vrele odporúča; odborní znalci budú môcť lepšie vyskúmať a nakresliť rozdiel medzi motívami a technikou v opísanom diele patrnými a medzi technikou a motívami v našich slovenských výšivkách upotrebenými, pritom všetkom dovoľujem si poznamenať, že v diele pána Koulovom niet krížikovým stehom zhotovenej výšivky, kdežto na výšivkách slovenských i v martinskem museume uložených často sa stretávame s týmto stehom.

Kto prezre zvýšudané listy, žive sa rozpamätá na výšivkovú výstavu v Turčianskom Sv. Martine a uvidí, že sú tieto české výšivky totožné s našimi slovenskými. Česi sú v tomto obore neunavní a sbierajú pilne už úplne zanikajúce staré výšivky; ba vnove uvádzajú tieto vzory do priemyslu sťa ozdoby na tkanivá,

porcellán, tlačivá a podobné veci, kdežto u nás nečujeme nejaké podobné následky výšivkovej výstavky. Berme si príklad od bratského národa českého, a keď nedostačujeme vydávať také veľkolepé dielo, ako je toto, tedy aspoň sbierajme a pred konečnou záhubou zachovajme i u nás už silno hynúce skvosty našich matiek.

Drahotína Križková.

Velestúr.

Starožitnosti zaujímajú mnohých ľudí, lebo ony hovoria o dávnej minulosti, pred oči stavajú deje zašlých časov, ináče mnoho ráz rúškou tajnosti zahalených. Ja ovšem nie som ani historikom, aby som podobné veci dôkladne posúdiť mohol so strany historickej, no neprehreším sa proti pravde, keď poviem, že pri takých starožitných predmetoch cítim isté duševné pobavenie.

Nápisy velestúrske v horách kremnických i od našincov bývajú navštevované. I 1884. roku, dňa 22. augusta, bola dosť početná spoločnosť, z B. Bystrice a Kremnice, pri tomto historickom pomníku. Že o rúnoch týchto dosiaľ sú rozdielne mienky, i to je pravda. Nech je akokoľvek, ale títo historickí svedkovia dokazujú nám, že národ náš slovenský nie je tu od včera, jako by nám to nadišputovať chcela moderná historia Uhorska. My sme praobyvatelia vlasti tejto.

Mňa tieto pomníky starobylosti dávno k sebe pútaly, ale nemal som príležitosť osobne ich vídeť, bárs som znal i smer k nim. Vedel som o nich z matičných letopisov.

Konečne nadišla doba. V septembri 1892 bol som vyzvaný pripojiť sa k spoločnosti, idúcej na Velestúr.

Velestúr! Ľud s tamtej strany, zo Zvolenskej stolice, volá ho „Verešďúr“. Pred rokami, keď hora bola vyrúbaná, chodili ta na jahody a maliny. Čo sa týče tohto pomenovania, známo je, že ľud náš nerád navyká na neznáme výrazy, ale prispôsobí si ich svojmu vkusu. Cesta z Kremnice na Velestúr vedie k východnej strane, cez zvolenskú dolinu, ktorú Kremničani „Sohlergrundom“ menujú. Hneď za mestom, na východnej strane, odráža sa na pravo cesta, ktorá vedie cez železničnú trať, a ztade ďalej do hory. Cestu túto menujú novou; ovšem je stará, zodratá a kamenistá. Že je stará, dosvedčujú z prava i z ľava viaceré letopočty a jednotlivé písmeny, i baňské odznaky, totiž dve krížom preložené kladivá. Tieto letopočty sú 1634 najstaršie a 1700 najnovšie. Teda nie je nová, ale stará, no pritom i ďalej novou zostane.

Konečne človek vysvobodí sa so skalnatej cesty, prijdúc na čistinu, kde niekdajšia vozná cesta, polozarastená a polovymytá, ďalej vedie, až znovu príde sa do hory a ztade k niekdajšiemu hostincu, teraz horárni Trom krížom zvanej. Tu v tomto okolí kedysi dosť nevinných ľudí zahynulo zákerníckym spôsobom.

Niekdajší hostinec, ktorý do nedávna prislúchal mestu Kremnici, od vyrovnania äráru s Kremnicou je v rukách toho prvého.

Od neho príde sa, asi po 20. minútach, k starému, od viac storočí tu stojaciemu trojramennému krížu. Terajší drevený kríž, machom a lišajníkom zarastený, nosí letopočet: Anno Dom. 1834.

Okolo Troch krížov rozprestiera sa malá, no príjemná rovinka, s ktorej je pekný výhľad do hôr, až hen po Sitno, pri čistom povetrí. Nie veľmi ďaleko od Troch krížov, s tamtej strany, od Zvolenskej stolice, vedie stará, zapustená a vymytá cesta; tu nadol, nie veľmi ďaleko od kríža, nachodí sa skala, v úbočí podľa cesty, na nej majú byť vyryté zlaté písmeny, ktoré však teraz zakrýva z najnovšej doby ta pripevnená tabula, majúca nápis:

$\frac{1}{6}$J I†I S. $\frac{0}{0}$ A. M. D. C. Renovatum A. 1886. Carolo Radvanszky.

Dľa rozprávania ľudu mala sa tu tiež stať vražda — na pamiatku toho stojí tento obrázok.

Spoločnosť naša pozostávala z viac než dvadsať osôb obojeho pohlavia. Mali sme v kruhu svojom i pána dr. Pastrnka, professora slavistiky na universite viedenskej, ktorý i so svojou milou paňou trávil vakácie na Slovensku, študujúc slovenský jazyk.

Spoločnosť rozložila sa okolo trojramenného kríža po pažiti, kým jedna čiastka zostala na rovine, druhá vybrala sa na neďaleký Velestúr obzreť si starobylé nápisy i okolie so zápoli velestúrskej. S najvyššieho punkta tejto zápoli je pekný výhľad na široko-ďaleko; no dnes chybovalo čisté povetrie, od rána bolo pošmúrno a hmlisto, len k večeru začalo sa povetrie čistiť a hmly tratiť.

Čo týka sa samého velestúrskeho nápisu, už ťažko je rozoznať jednotlivé čiary písma. Všetko podlieha zkaze, i tie skaly od tisíc a tisíc rokov tu stojacie v nič sa rozpadnú. Dobre, že to bolo zachované Slovenskou Maticou, časom zmizne i posledná stopa tejto starožitnosti. Druhý nápis, na ležiacom kameni, ktorý mal trochu ďalej byť, už ani sme nevideli, lebo tam je už mladá, hustá hora, ťažko bolo by kameň vyhľadať. No nech je akokoľvek, či nápisy boly správne alebo nesprávne čítané, nijak nedá sa odškriepiť, že tieto čiary, tu v týchto horách vyryté na skalách, sú svedkovia dávnej minulosti. Nikto by sem nebol prišiel z púhej passie urobiť záhadné tieto čary, keby ony neboly maly označovať vážne udalosti. Keď náležite obzrieme si kraj, so zvolenskej strany, presvedčíme sa, že tieto kraje veľmi dávno obývané byť musely. Tu v blízkosti sú takzvané *Ortute*, niekdajšie bane na ortuť, ktoré od viac storočí sú už zapustené. Ale nielen na ortuť maly tu byť bane, lež i na striebro, o ktorých baňach v okolí tomto dosiaľ zachovalo sa všeličo pravdivého i nepravdivého. Ja sám počul som rozprávať, asi pred 20. rokmi, od jednoho občana z Jabríkovej, menom Mateja Poliačika, ktorý r. 1884 umrel ako 70-ročný starec, že na Cachách, terajších lúkach Radvanskovcov, boly bane na striebro tak bohaté, že už i kone nosily strieborné podkovy. Toto malo byť za panovania Márie, kráľovny uhorskej. Kto nám tedy rozlúšti otázku, kedy vlastne započalo sa baníctvo v týchto stranách? Že tu, v tomto okolí, v dávnej minulosti všeličo sa dialo, netreba o tom pochybovať, tým menej bezzákladne súdiť.

Deň klonil sa k večeru, nastávalo nám pomýšľať na zpiatočnú cestu. Bolo asi okolo 7. hodiny večernej, keď naša velestúrska expedícia, po prekonaní hore i dolu asi 20-kilometrovej cesty, dorazila domov do Kremnice. *a + y.*

Tatranskému Homérovi. Horvatský *Vienac* v svojom 18. čísle priniesol obraz W. Radzikowského: *Tatranský Homér.* Kreslič je Poliak a dľa všetkého i obraz jeho predstavuje Poliaka, človeka z ľudu, pekného starca, spievajúceho pri husliach. *Vienac* preniesol piesnika s tamtej strany Tatier na túto, slovenskú, a v nasledujúcom svojom čísle, ako text k obrazu, vytlačil tieto vrelé verše:

Tatranskomu Homeru.

Rujno mi gudiš, slovački sine,
Tužaljku svoga biednoga roda,
Tatranske gorde što sred planine
Kini se, da mu grane sloboda.

Jadniku, tebi tudjin sve ote,
Što ti je sveto davnih od ljeta,
Djeca su tvoja puste sirote,
Narodu tudji sila ih kleta . . .

A kad zbog muka, s kojih krvari
Srce ti bôno, ne vadiš mača,
Nego uz gusle pjevaš piev stari,
Kojim se sviest u rodu tvom jača —

Valja ti pjesma, dični Slovače,
Nebo će piev tvoj uslišat sjetni:
Rodu tvom, kog sad toliko tlače,
Sinut slobode dani će sretni.

Podpis: Slobodoljub. — Podávame báseňku i po slovensky, v preklade Miliny Z.:

Tatranskému Homérovi.

Dumno mi hudieš, slovenský synu,
Žalospev svojho biedneho roda,
Tatranskej detvy, čo v svojích horách
Mučí sa, či jej svitne svoboda.

Biedniče, cudzinec ti odňal
Všetko, čo tebe od vekov sväté;
Detičky tvoje samé siroty,
Berú ich cudzie pazúry kliate.

A ty v tých mukách, srdce keď puká,
Netasíš meča, — ale len spievaš
Pri husliach dumných spievanky staré,
Vedomie budíš, národu vlievaš.

Nuž i tak dobre, slávny môj Slovák,
Uslyší nebo žalobu tvoju,
Národ tvoj, čo ho jak divo tlačia,
Dobyje si tiež svobodu svoju.

Literatúra.

Literárne Listy. Príloha ku *Kazatelni.* Ročník III., číslo 5. Obsah: Sbierajme milodary na pomník Juraja Fándlyho. Fr. R. Osvald. — „Slovenská musejná spoločnosť". x. — Literárny obzor: Knižnica katechetská. Ľudské povedomie. Vademecum liturgicum etc. Verše Janka Kráľa. Škola reči slovenskej. — Historicko-literárne odrobinky: u) Bernolák nebol farárom cseklészkym. Z rukopisov po Jur. Palkovičovi. — Všeličo. — Nové slovenské spisy. — Feuilleton.

Časopis Matice Moravské. Ročník sedmnáctý, sešit třetí. V Brně 1893. Obsah: K. Konrád: Bzenecký kancionál. — A. Sedláček: Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův. — Fr. Bartoš: O některých případech záporu nadbytečného. — V. Spitzner: Praděd. — Fr. Pastrnek: Nový pramen o svatém apoštolu slovanském Cyrillovi. — V. Houdek: Pověsti o černokněžnících a jejich výklad. — Fr. J. Rypáček: Josef Chmela. — V. Čapek: Příspěvek k lidovému názvosloví ornithologickému z Moravy. — Josef Válek: Kronika Sázavská a zpráva její k roku 1126. — Fr. Kameníček: Archivní rozhled. — Umělecké a vědecké zprávy. — Literatura.

КІЕВСКАЯ СТАРИНА. Ежемѣсячный историческій журналъ. Годъ двѣнадцатый. 1893. Іюнь. Кіевъ.

Obsah: I. Авантюра XVI. вѣка. — II. „Замчисько". Разсказъ О. Кудринскаго. — III. Отрывокъ изъ дневника полтавскаго помѣщика. — IV. Бердичевская ярмарка 1823 О. Л. — V. Порча украинскихъ народныхъ пѣсенъ. Р. Л. П. — VI. Отрывки изъ записокъ А. А. Солтановскаго. — VII. Частная переписка Г. А. Полетики (1750–1784). — VIII. В. М. Юзефовичъ. (Некрологъ.) — IX. Документы, извѣстія и замѣтки. — X. Библіографія.

Listy Filologické. Vydávají se nákladem jednoty českých filologů v Praze. Odpovědní redaktoři Jan Gebauer a Jos. Král. Ročník dvacátý, sešit III. Pojednání: O duale ve spisech Husových. Napsal Karel Novák. — Příspěvky k výkladu Rksamhity. Napsal Jos. Zubatý. — O prosodii české. Napsal Josef Král. — Mammotrekt klementinský. Dle rukopisu otiskuje V. Flajšhans. — Úvahy a zprávy.

Živa. Časopis přírodnický. Ročník III., číslo 7. Praha. J. Otto. Obsah: O zákonech fylogenetického vývoje rastlinstva. Sepsal prof. Dr. Lad. J. Čelakovský. — Rozhledy: Rozhledy z astronomie. — O povstání zvířat zemských. — Konversace v ústavu pro srovnávací anatomii při české universitě. — O vlivu některých vnějších příčin na organisaci měkkýšů. — Kapitola o lázeňské a klimatické léčbě. — Mořská biologie. — Literatura. — Směs.

Oprava. V článku *Banictvo,* na 335. str. predošlého čísla, miesto „pred neúplnými 500 rokmi" má stáť: pred neúplnými *300* rokmi.

Rok 1893. · Sošit 8.

Slovenské Pohľady.

K stoletým narozeninám nesmrtelného pěvce SLÁVY DCERY.

Od *Adolfa Heyduka.*

I.

Co to letí na peruti ručí
nad slovanským světem v šíř i dál?
co to za hlahol, co za chorál
od šumavských vrchů k Tatrám zvučí?

Jako moře vznešeně to hučí,
jak by do hor jarní vítr vál,
to let Vesny, kdož by té se bál;
Vesnou tvorstvu vznik a život pučí.

Věru pučí Slovanstva strom svatý,
větve na květ ženou zas a zas,
všecko líbá světla pramen zlatý.

A kdo plašil ducha soumrak klatý?
kdo roznítil mysli v zář a jas?
kdo vědomí sílu vzbudil v nás?

Kollár Jan, syn podtatranské chaty!

II.

V chatě jen jsi zrozen, Tater synu,
leč jsi větší nežli Karel ten,
jenž zván velkým, v prokletý že den
Slávů tisíce křtil za hodinu.

Hrozný křest — smrt v moře divem kynu —
jím květ bratrů v propast setřesen;
z krajů Baltských stal se hřbitov jen,
utopených lká duch k Hospodinu!

Ty jsi větší než ten král a mnozí;
život bráti dovede i vrah,
ale křísit, mohou jenom bozi!

Marně mečem nepřítel nám hrozí;
v síle práva nerodí se strach.
Bábel klamů bleskem padá v prach.

Moře hltá Faraonův vozy!

III.

Kráčels hloubkou žalu svého lidu
i po jeho křiků výšinách,
Bohem nadchnut k varytu jsi sáh,
vlasti budě z ospalého klidu.

Více než-li Hispanům meč Cidů
byl jsi nám, až blažen rmutný Váh
písně zpíval, a hruď plnou vláh
v náruč svíral blankyt nebes vidu.

Byl jsi knězem nadšení a zpěvu,
lékařem, jenž léčil naši hruď,
velmoc našich práv v Tvém kotví zjevu.

Veleben — všem Slávům, pro úlevu —
věčně věkův žehnán, slaven buď,
a svou písní odrodilce vzbuď!

Máť jich čeká bez trestu a hněvu.

IV.

Nesmrtelný, probuď již, kdo dřímá,
silou ducha, jehož v písni máš,
ubohé když kraje oblétáš,
lest kde žezlo věčné křivdy třímá.

Ať v náš hrob Tvá slova zvučí přímá
jak v hrob Lazarův — o mistře náš —
k životu jejž vzbudil Messiáš,
a Tvůj hlas ať celým světem hřímá!

Z noci na Tatrách ať v ráz se dení,
ať ji plaší *Slávy dcery* zvuk
a lid zjásá: »Ajta probuzení!«

V nás jen síla, mimo nás jí není!
Vstaňte! Slyšte slavíčí ten tluk;
konec spánku buď a konec muk!

K činu, k práci, Slavské pokolení!

V.

Nuže s Tebou! V právo pevná víra
vítězí, nechť sterý brání běs,
na Svých křídlech u výš jsi nás vznes,
štítonoše změnils v bohatýra.

Proroctvím zní svatá Tvoje lýra,
mátoh zlých i mraků plašíc směs;
již to duní, jako v bouři les:
Právo nestárne a neumírá!

Slyšiš to? O slyš a styď se, světe,
v bezpráví jenž necháváš nás mřít
jedem vášně divě rozezleté!

Suchá ratolesť přec někdy zkvete,
Bůh jí nedá ďábli umořit,
třeba v mořích ohně počly vřít.

Bůh náš meč, štít právo tisícleté.

Ján Kollár.

1793—1893.

I.

Čo Kollára veľkým robí, to je od všetkého jasnejším dôkazom toho, aký hlboký smysel má plemenná spolupatričnosť. Kde vzal turčiansky Slovák podnet slovanskej myšlienky? Vykladatelia jeho života hovoria, že v Nemecku, v Jene, Wartburgu, kde ako študent na začiatku nášho stoletia videl u Nemcov zvláštné duchovné vrenie a plamenné prejavovanie túhy po národnom sjednotení. A Nemci že odkiaľ mali podnet k tomuto? Alebo plemenný inštinkt bol snáď len samým Nemcom daný?

Slovanstvo malo predsa i Križanića. Tomuto Horvatovi, Jurovi Križanićovi, z duchovného stavu, ešte v polovici XVII. stoletia šesť dialektov slovanských (on ich totiž toľko rozoznával) videlo sa nebezpečenstvom v budúcnosti pre Slovanstvo; hľadal východ z takého položenia a prišiel k presvedčeniu, že je spása v sjednotení na základe spoločného jazyka. On videl i v tme, ktorou vtedy, pred dvesto rokami, bolo zahaleno všetko, čo týkalo sa Slovanstva. Pred zrakom jeho z tej tmy v určitých kontúrach vystúpilo Rusko. Keď všetci ostatní Slovania boli podrobení „cudzím národom“, pozornosť jeho zaujali Rusi, žijúci pod panovníkom „svojho jazyka“. Križanić s juhu Europy vybral sa do Moskvy, ozaj ako mag

hviezdou, zvestujúcou narodenie messiaša, že tam, za základ vezmúc ruštinu, vymudruje Slovanstvu spoločný, sjednocujúci jazyk. Pravda, v Rusku vtedajšom nebolo ničoho hotového pre takú úlohu. Bolo to roku 1659, ako Budilovič hovorí, „13 rokov pred narodením Petra Veľkého a temer 100 rokov pred vydaním ruskej grammatiky Lomonosova.“ Križanića nepochopili. K tomu v Moskve práve vtedy viedly sa tuhé náboženské spory pre naprávanie cirkevných kníh a v záležitosti patriarchu Nikona. Križanić pravdepodobne zamiešal sa do sporu, lebo roku 1661 bol vypovedaný do Tobolska, na Sibír. A tu ukazuje sa nám, že mal ozaj apoštolskú posvätenosť. On nielen že nezanevrel na tých, ktorí ho nepochopili, ba ešte krivo vykladali si horlenie jeho, on nedal sa ani len pomýliť a v Tobolsku napísal svoje „Граматично изказанје об руском језику“, ako hovorí v predmluve, po 20-ročnom rozmýšľaní a namáhaní. S praktickej stránky trud jeho nepodaril sa, jazyk *Gramatičného izkazania* tak bol kombinovaný z ruštiny, horvatčiny a staroslovančiny, že na jeho základe, keby ináče i všetko bolo bývalo pripravené, nebolo možné sjednotenie Slovanov. Ale dôležitosť zostáva — tá veľká dôležitosť, že v Križanićovi už v XVII. století s takou silou vyrazila slovanská myšlienka.

Kollár neznal o Križanićovi, tak ako neznali o ňom od Kollára starší Jungmann a Dobrovský. Rukopisy Križanićove začali vydávať v Moskve až roku 1848, keď vzájomnosť slovanská už vyše dvúch desaťročí hrmela svetom a už bola dokazovaná i skutkami. Myšlienku, ktorá Križanića bola priviedla do Moskvy, svojím tichým, krotkým spôsobom pestoval i Jungmann. Kollár znal Jungmanna od roku 1817, a po svojom návrate z Jeny dopisovaním udržoval s ním spojenie; ale dotyčne slovanskej myšlienky poet *Slávy dcery* či mal a aký popud od Jungmanna, to nie je známo.

Vydanie *Slávy dcery*, ktorým Kollár najvyššie vystúpil, je z roku 1824. Tu (II., 56) dal tlačiť:

Jestli Slávy rumy ještě vstanou
rukou vaší, příští potomci,
věřte zkušenému vědomci,
jehož ústa tu k vám radu vanou:

Zřiďte obec, jedním jménem zvanou,
pevnou, ať ji cizí holomci,
svornou, ať ji vlastní lakomci
nezbourají novou zase ranou.

Oudy mnohé, hlavu jednu mějte,
vyrostlou však z těla vašeho
. . . .

Chomiakov bol mladší od Kollára o 11 rokov, jeho báseň Орелъ je z roku 1832.

Высоко ты гнѣздо поставилъ,
Славянъ полуношныхъ орелъ,
широко крылья ты расправилъ,

глубоко въ небо ты ушелъ!
Лети, но въ горнемъ морѣ свѣта
. . . .
о младшихъ братьяхъ не забудь!

To jest: Vysoko ty hniezdo si postavil, polnočný orol slovanský, široko si krýdla rozprestrel, hlboko ušiel do neba. Lietaj, no v tej výške na mladších bratov nezabudni! Ohliadni sa na step poludňajšieho kraja, na ďaleký Západ. Ich mnoho tam: okolo Dunaja, pod Alpami, v Karpatoch, v balkánskych dolinách a lesoch, v sieťach Teutonov vierolomných, v oceľových reťaziach tatárskych...

И ждутъ окованные братья,
когда же зовъ услышатъ твой,
когда ты крылья, какъ объятья,
прострешь надъ слабой ихъ главой...

(I čakajú okovaní bratia, kedyže uslyšia zov tvoj, kedy ty krýdla, jak objatie, prestreš nad slabou ich hlavou.)

A tak sa zdá, že Chomiakov vtedy ešte neznal *Slávy dceru.* So strany Rusov styky so západnými Slovanmi začaly sa až od roku 1835, od prvej cesty Pogodina do zemí západno-slovanských. V máji 1868, vo výročný deň príchodu slovanských hostí na etnografickú výstavku moskovskú, Pogodin v Moskve, v svojej záhrade na Devičom poli, usporiadal obed; tam spomínal v svojej reči (Славянскій съѣздъ въ Прагѣ и годовщина съѣзда въ Москвѣ, strana 50), že Kollár okolo roku 1835 napísal rozpravu o vzájomnosti medzi slovanskými plemenami; on, Pogodin, v tom roku bol v Prahe, doniesol rozpravu Kollárovu do Moskvy a začal ju hneď prekladať; preklad, ktorý vyšiel v *Otečestvennych Zapiskách* roku 1840, bol dokončil J. F. Samarin.[1]) Od tých čias začala sa vraj vzájomnosť medzi nimi, Rusmi, a inostrannými koryfejmi slovanskej myšlienky. Z tohoto vidno, aké čínske steny delily Slovanov. V rokoch dvadsiatych, keď Slávy dcera bola nová, keď Pogodin (nar. 1800), ktorý svojimi cestami prvý preboril čínske steny, ešte len rástol — bolo i následkom politických pomerov europejských asi najhoršie. Vieme i zo zachovaných listov Šafárika, písaných z Nového Sadu Kollárovi do Pešti, aké úsilie potreboval vyvinúť, kto chcel dostať knihu, vydanú v ďalších zemiach slovanských... Kde vzal sa teda Chomiakov, taký hlasateľ slovanskej vzájomnosti?

„Kollárova Slávy dcera, Zpiewanky a kniha o vzájomnosti — písal J. M. Hurban v svojej štúdii *Slovensko a jeho život literárny* — je tá trias svätých, nových pohľadov duchovných, ktoré novú lúč svetla národu slovanskému rozžaly. Že tieto okresy pomyslové na Slovensku svoj počiatok vzaly, je naša radosť, závdavok daný histórii, že sme prijatí i my Slováci do služby ľudstva.“ (Slovenské

[1]) Pogodin iste sa pomýlil. Kollárova rozprava o Vzájomnosti i v prvej svojej podobe vyšla len roku 1836 v Kuzmányho Hronke, teda už po návrate Pogodina s prvej cesty. On mohol doniesť Kollárovu rozpravu do Moskvy s druhej svojej cesty, roku 1839; na to poukazuje i rok jej ruského vydania (1840).

Pohľady 1851, I, 4, str. 127—128.) Tak hovorilo a hovorieva sa u nás; skromne, bez chvastania, ale prvenstvo sa prízvukuje. Prisudzujú nám ho najmä i Rusi. „Idea učeného a literatúrneho panslavismu — písal A. F. Giľferding — bola po prvý raz vyhlásená Slovákom; z prostriedku Uhorska rozšírila sa ona skoro medzi všetkými Slovanmi austrijskými. Ja myslím, že to nebola nejaká náhoda. Slováci zaujímajú práve prostredné položenie medzi všetkými slovanskými plemenami, stýkajúc sa na západ s Čechami, na sever s Poliakmi, na východ s Rusínmi a prestierajúc sa svojimi osadami na juh po hranice srbského plemena. Zároveň ich položenie, ako osobitného národa, je mimoriadne neustálené a nevýhodné... Dodajte k tomu, že slovenské obyvateľstvo je dosť značné dľa počtu, že vyznamenáva sa čistotou slovanského charakteru a bytu, že je pracovité, podujímavé a obdarené veľkou silou rozmnožovania: vtedy pochopíte vážnosť tohoto národa, massy mäkkej, nemajúcej ostrých známok charakteru, ktorú Prozreteľnosť ako by náročky bola postavila do prostriedku rôznych slovanských národností. Nuž odtiaľto ozval sa hlas, ktorý po prvý raz prehovoril Slovanom o ich intellektuálnej a mravnej jednote a vzájomnosti. Táto sláva prináleží synovi chudobného obecného notára, určenému od otca k remeslu mäsiarskemu, Kollárovi." (Русская Бесѣда, 1858, IV, 24—25.) Inde (Венгрія и Славяне, Москва, 1861, str. 34) Giľferding hovorí: „Znamenitý Kollár bol uhorský Slovák, žil a účinkoval v Uhorsku, jeho poema *Slávy dcera* tlačená bola v Pešti, roku 1832. Pochopiteľno, prečo práve u uhorských Slovanov zrodila sa idea panslavismu: pre nich najmakavejšia bola rozrôznenosť a z tejto pochodiaca slabosť, preto najciteľnejšia i potreba spolku a mravného sjednotenia." I hodne pozdejšie, v čas metodejských slávností 1885, vo Varšave pri obede na počesť slovanských hostí dávanom, A. S. Budilovič, pozdravujúc prítomných troch Slovákov, medziiným hovoril: „Vzhľadom na verejné práva Slováci majú iba tú jedinú výhodu: že nemajú čo ztratiť. No v sfäre duchovnej predstavujú mnoho pozoruhodného, ba i velikého. S tých vysokých hôr, kde žijú Slováci — v prastarom hniezde a hlavnom etnologickom uzle Slovanstva — s výšin Kriváňa, Lomnice, Kráľovej Hole, otvárajú sa široké, ďaleké a čisté peršpektívy do slovanskej minulosti, prítomnosti a budúcnosti, akých nemá ani jeden slovanský národ. Odtiaľ pochodí, že Slovensko javí sa ako kraj jasne vidiacich prorokov. Pred 100 rokmi tam zjavil sa poet, ktorého možno nazvať Jánom Krstiteľom Všeslovanstva, Ján Hollý, autor prvej jedinej básne epickej o činoch sv. Cyrilla a Metoda. Odtiaľ vyšiel Šafárik, otec slavistiky; odtiaľ Ján Kollár, prorocký spevec Slávy dcery; odtiaľ geniálny Štúr, tento Chomiakov západného Slovanstva; odtiaľ oduševnený Hurban, Hodža, Kuzmány, Moyzes, Francisci a celá plejada mysliteľov, spisovateľov a dejateľov..." A professor V. I. Lamanskij s celou vehemenciou svojho silného temperamentu koľko ráz vyslovil sa za to prvenstvo Slovákov!

A predsa, ako vidno už z toho, čo tu podotknuto, vec v podstate svojej má sa trochu inak. Možno povedať celé určite, že slo-

vanská myšlienka žije v mysli a duši každého rozvitého jednotlivca široko rozvetveného nášho plemena. I v dobe toho počiatočníctva, keď Kollár ešte len rástol, áno už i prv, ona rodila sa v ľuďoch bez prenášania s jednoho na druhého; krotko, ticho, ale vyslovovali ju neraz súčasne takí jednotlivci, ktorí nevedeli jeden o druhom. Prečítajte si ódu Hollého *Na slowenskí* (= slovanský) *národ*. Možno, písal ju pod vlivom *Slávy dcery*, možno bez jej vlivu. Na otázku: kedy Chomiakov bol preniknutý slavianofilským presvedčením? životopisec jeho odpovedá temer tak, že narodil sa slavianofilom. Jedenásťročný (tedy roku 1815) už trápil sa vraj, že nemôže sa biť s Napoleonom, a našiel útechu v tom, že pôjde „búriť Slovanov". Sedemnásťročný Chomiakov opustí rodičovský dom, ide bojovať za Grékov a „búriť Slovanov". (Slavianskoje Obozrênie, II, 20—21.)

Keď i odrekneme sa toho svojho prvenstva, pre nás, Slovákov, ani v tom nebude ujmy. Naopak, môžeme len vyhrať. Lebo pre naše národné upovedomenie viac znamená, keď prestane všetka pochybnosť o tom, že slovanská myšlienka nie je fantásia, nie je výmysel jednotlivca, umom hoc ako veľkého; keď môže sa nepodvratne povedať, že je ona na plemennom inštinkte založená a v duši každého prebudeného a rozvitého Slovana žijúca sila.

Veľký význam nášho Kollára nie je v tom, kedy prišiel, ani nie cele v tom, s čím prišiel, ale *ako* prišiel. On, s plamennou svojou dušou, s náruživosťou svojej prírody, seba celého postavil do služby slovanskej myšlienky. Nie pred ním, alebo s ním súčasne, no ani po ňom to ešte nikto nedokázal v službe slovanskej veci. Budúcne pokúsim sa načrtať, akú borbu viedol v Pešti za 30 rokov, aby vymohol posíciu Slovákom i sebe; sebe — poneváč pri vtedajších prostriedkoch kommunikácie nebolo v krajine tejto druhého punktu, s ktorého by tak bol mohol šíriť svoje idey. Priatelia jeho, napríklad Šafárik a Palacký, odrádzajú ho, lebo boja sa o neho, chcú aby sa uchýlil na bezpečnejšie miesto: on i porážaný stojí na svojom bojišti, neprijíma pokojnejšie a i materiálne výhodnejšie postavenie. Zlomily ho len búrky rokov 1848—49, keď sila jednotlivca, stojacieho s holými rukami, prestala byť silou. V Kollárovi, tvorcovi Slávy dcery a ostatných jeho diel, obdivujeme genia: pred Kollárom, borcom za existenciu Slovanstva, rozširovateľom ideí Slovanstvo prebúdzajúcich, zbožne pokloníme sa, ako pred veľkou osobnosťou, pred človekom. On neprestával na sostavení programmu slovanského, tu vo forme poetickej, tu v paragrafoch, ale sám niesol ho do sveta, sám šiel budiť, burcovať zo sna, vštepovať do duše ten programm. My, ktorých 50, až 70 rokov delí od času Kollárovho účinkovania, ktorí už vžili sme sa do doby rozvitých pôšt a železníc, telegrafov, telefonov, že nám prichodí, ako by to vždy tak bolo bývalo, — my temer nevieme pochopiť, ako mohol udržovať jediný človek také styky so svetom. On sám postaral sa, kde komu a ako doposlať svoj spis. Keď doma v krajine, u Čechov, Lužičanov, Slovencov, Horvatov, Srbov, pozdejšie i u Poliakov a Rusov, vznikol považenia hodný človek, Kollár hneď dal sa s ním do potyku, usilujúc sa vtiahnuť ho do svojich krážov. Mal času dopisovať

si i so študentmi, ak len našiel k nim cestu. On jediný, napríklad spisom o vzájomnosti slovanskej a s tým súvisiacou agitáciou svojou spôsobil u Slovanov rakúsko-uhorských, južných, u Poliakov a Rusov vzrušenie, od ktorého väčšie, možno povedať, nasledovalo len po 40-ročnom vývine, vo vojne ruskej roku 1877.

Jozef Škultéty.

Zo života Jána Kollára.

Podáva *Jožef Podhradský.*

Pánom redaktorom požiadaný, abych napísal niečo zo svojich pamäti Kollárovských do *Pohľadov,* milerád chytám pero, abych zaznačil, čo znám. Pán redaktor píše ďalej: »Rozumie sa, že nemuselo by to byť všetko len o skvelých stránkach. Historia, v ktorej ide o pravdu, má svoje široké právo. Dosiaľ nie je objasnený na pr. ani rok 1848 v Kollárovom živote. Alebo ako prišiel na počiatku 1849 (vari v marci) do Viedne?«

Ochotne rád sdelím všetko, čoho som bol svedkom, i to s tým širokým právom historie, kde ide o pravdu. Tie deti piesne tam v Tatrách prelestných žiť musia i tak teraz život škaredý; tým lepšie padá duchu písať niečo o mužovi, ktorý zanechal za sebou len svetlé chodníčky života. Objasním i rok 1848 i 1849. Práve vtedy som s Kollárom osobne obcoval najviac.

No nejdem písať životopis, ale len drobnosti, zdanlive nepatrné, z jeho života. V čas cholery vyzval bol Kollár biskupa Seberínyho a viac výtečných mužov tej doby, že by si naznačili sami svoje biografie. Urobil to i on sám. (Nečítal som ju ešte.)

I literárne diela muža tohoto rozoberať bolo by zbytočné. Urobili to už povolaní duchovia. Podotknem len toľko, že prvý signál k vzájomnosti Slovanov dal vo Viedni 1814—15 istý poľský gróf. Jako Rím a Kartago nemohly, nesmely obstávať vedľa seba, jedno muselo padnúť, iste tak požadoval systém historického rozvoja, že Moskva a Varšava — dvaja orli na jednej planine — udržať sa nemôžu. Keby sa Poľsko, táto nenárodná, nešťastná dŕžava slovanská, bolo udržalo, dávno by sme už v Tatrách nečuli trávnice, dávno by po Balkáne hospodárili cudzinci, slovanská idea nemala by útulku nikde.

Spomenutého teda roku vo Viedni, v čas kongressu, istý poľský gróf riekol ruskému cárovi: »Hospodaru! keď ste zničili Poľsko, urobte teraz zo všetkých Slovanov jednu velikú dŕžavu.« V Uhorsku pravý, ľudový jazyk a národnosť prví pestovali katolíci. Raz som videl v Kollárovej bibliotéke od dola dlhý rad samých brošúrok. Kollárová mi riekla, že Kollár tie brošúrky zvláštne rád čítava. Vzal som si niekoľko na čítanie, — medzi nimi bola knižočka Fándliho, polemická. Celkom írečitý, slovenský ľudový spôsob myslenia i písania.

Bolo tedy slovanskej idei dobre predpracovano, ale organismus, systém, ducha, život a povedomie slavismu stvoril Kollár.

Toľko všeobecne. Teraz na podrobnosti z jeho života. Podrobnosti tieto sú tiene (Schattirung): posbierajme ich, že by sám obraz bol vidnejší. Dotknúť bude treba i druhé osoby, aby vynikly lepšie črty Kollárovho rázu. —

Prvý raz videl som osobu Kollára po tme, v noci okolo desiatej hodiny. Rok nepamätám. Vracal sa vtedy z Itálie. V Prešporku, na Panenskej ulici, na rohu, keď sa ide do vinohradov a k cintoru, stojí dom na jedno poschodie. Tam býval Ľudovít Štúr. Petrík Kellner (miláček Štúrov; fajočku on plnil obyčajne Ľudovítovi), ja a ešte ktosi tretí čakali sme večer na schodoch Štúra. Dlho neprichodil z návštevy. Bol tušim u Schröra. Hore nad nami vyššie plápolala na chodníku lampa. Bolo okolo 10. hodiny. Tu kráča akýsi neznámy pán hore schodmi, v dlhom kabáte. »To je nejaký šváb,« povie jeden z nás, keď prešiel pomimo nás. Ale pán sa hneď vráti a spýta sa nás po nemecky, či tu býva ešte Štúr. Petrík Kellner odpovie hneď po slovensky, že áno, ale nie je doma. »No, pozdravte ho; povedzte, že som ho chcel navštíviť.« Včas ráno mienil putovať ďalej. — »Prosíme meno.« — »Kollár.« — Petrík Kellner: »Kollár?« — »Áno.« — Kellner: »Ale peštiansky?« — »Ten.« — »Prosím, vznešený pane, ráčte, ja vás odvediem k nemu.« Odišli. My dvaja ostali sme na schodoch — desať minút sme mlčali, potom sme sa hnevali, že nie je zajtra streda alebo sobota. V tie dni sme mávali pod Štúrom zasadnutia od 1—3. hodiny popoludní. Špekulovali sme, aby Kollár prišiel tiež.

V tej dobe škola Štúrovská kvitla ako máj. Všade všetko zelené, všetko samý kvet — vo všetkých smeroch. Nelumpovali sme. No veď ono ani peňazí nemali sme k tomu, ani myšlienka za tým nemala času, čítali sme, pracovali sme. Miesto lumpovania, aby sme predsa zažili nejakú zábavu, sklopili sme sa v bandy. Jedna banda mala basu a husle; druhá gajdy a husle (dobrý gajdoš bol Jamriška-Skalozub; tretia samé guitary s flautou. Guitaristaprimáš bol som ja. Solo-flautista bol Janko Rimavský. Janko Matúška býval pri Fürsten-Allee v tej uličke, od Palkoviča v treťom dome. Keď skladal svoju »Nad Tatrou sa blýska, hromy divo bijú« atď., musel som mu ju hrať na guitare. To bola naša zábava. Tu i tu skupili sme sa v škole nemeckej pri kostole vo dvore a spievali hromadne národné piesne, len tak po cigánsky, bez nôt. Intonátor bol Pavel Sloboda. Mal veľmi milý a príjemný hlas. Tu i tu nás Štúr zapriahol do Homera; čítali sme ho rad-radom v pôvodine. O škole Štúrovskej všeličo sa popisalo. Opravdového jadra nedočítal som sa. Vytýkalo sa jej, že bola ideálna atď. No sám Štúr študoval pomocou Jozefa Ferenca vyššiu matematiku, Červenák a iní dopisovali nám z Nemecka, aby sme nezameškávali prírodné vedy a dobre upotrebili čas, keď máme tak výtečného professora Martinyho.

Tajnosť Štúrovskej školy bola:

1. Oduševnenie, nadšenosť. Štúr, plný vedy, plný jasných po-

chopov, sdeľoval všetko s nadšením, s plameňom, a ten plameň zapaľoval.

2. Dialektika = nutný rozvoj každej idei. Nijaké pravidlá. Zákony! A človek len to zná, čo poznal v rozvoji, v zákone.

V tomto a takomto Štúrovskom tábore nastal druhý deň živý ruch, keď sa dozvedel o Kollárovi. Slováci, Horvati, Srbi spojili sa v spoločnosť jednu a v školskej triede fysiky popoludní Štúr doviedol Kollára. Štúr vyskočil do katedry ako na strunách. Rečnilo sa. Kollára Štúr predstavil nám krásnym slovom. Kollár, dosť nízkej postavy muž, sedel pri katedre na stolci a prehovoril k nám v dlhšej reči. Jednu jeho zlatú myšlienku zabudnúť nemohol som podnes: »Nám Slovanom nie je tak potrebná teraz vysoká, veliká učenosť, ako radšej pekné charaktery.«

Posvätný je to moment videť velikého muža! A my tu mali sme dvoch! V slovanskej tu omladine zastúpené boly všetky kmeny slovanské, a tieto videly vo dvoch mužoch veškerú Slaviu. [1])

---

[1]) Bolo to s cesty do Hornej Itálie roku 1841. Kollár sám píše o tom:

»V Břetislavě pobyl sem jeden den plný národní potěchy a naděje, nebo otočen sem byl mladistvými ratolestmi Slávie, zvláště Tatranské. Pan professor Palkovič, kterého již ode 20 let sem neviděl, a pan Ľudovít Štúr povýšili mi ještě všemožně tuto radost a položili mě, ku konci se chýlící cestě jakoby korunu na hlavu. Oni mne uvedli do školy a kola Mladoslavův ku cvičení se v materčině právě v tom příbytku shromážděných, v němž přede čtvrtstoletím i já co žák a posluchač sem sedával a *Týdenník* od p. Palkoviče vydávaný čítával. Slovenští a srbští mladíci byli zde společně shromážděni: ti mne československým, tito srbským jazykem pozdravili. Po přeslyšaném řečňování některých, jak básnických tak i prostomluvných prácí v obou nářečích, obrátil sem já několik slov a výstrah, které mi již dávno na srdci ležely, k těmto mladým bratrům: že se srdečně těším nejen já, ale se mnou všickni Slováci, z těch chvalitebných svědectví, které jim, nad žáky jiných národův, co do pilnosti, mravnosti a řádného se chování, jak pp. professorové tak i jiní obyvatelé města tohoto dávají; že jich ale prosím a napomínám, aby již nyní ve mládenství svém obzvláště na vzdělání svého osobného charakteru pracovali; oněch, slavjanské mládeži vytýkaných chyb, totiž chabosti a slabosti, vrtkavosti a otrokomyslnosti, slovem bezcharakternosti se varovali: naproti tomu aby sobě zvolili stálost a setrvalost v tom, co v mladosti dobrým a krásným býti poznali, pamatujíce na to, že není chvála dobře začati, ale dokonati. Toto otcovské napomenutí, řekl sem dále, není zbytečné, smutná zkušenost mi je na jazyk klade, nebo mnozí z našich Mladoslavův, o nichž sme se, pokud ve školách byli, domnívali, že někdy Tatry z kořen vyrvouce je na nepřátely říceti budou, sotvy že prach školský z bot vyrazili a do života vstoupili, ochladli a ochábli, tak že se splnilo na nich to přísloví: »Hora rodí, a plod myš.« Národnost jejich bývá proměnlivá, jejich mládenecká nadšenost a horlivost slamoohnivá, blýskavé zlato jejich lásky k národu zřídka vydrží průbu v ohnivé peci skutečného života. A předce nic z nás nebude, pokud sobě nevychováme pevné charaktery a špartanskou činosilnou mlaď, kteráby uměla pro národ i hlad a žížeň trpěti a nepodlehla ani chlebu ani ženě, ani prosbám ani hrozbám, ani bezejmenným listům, kočičím muzikám, roztřískání oken a těmto podobným. ***Nyní nám potřebí ne tak hlav, knih a učenosti, jako raději srdcí, skutkův, charakterův:*** jen tím bude mravný samocit ve všech nás povýšen a stav našeho národu zlepšen. Varujte se zoufání nad národem; chraňte se i při tuposti a nevděčnosti národu říkati, že on není hoden, aby se jemu anebo zaň někdo obětoval. — Ostatně vaše heslo buď vzájemnost, cokoli činíte, čiňte tak, aby se vaše city a myšlénky, vaše spisy i skutky, slovem celá vaše československá národnost v moři veškerého Slavjanstva kotvily. Ve všech národních snažnostech, anobrž ve všech lidských věcech, přivyknite za mladí sobě vždy nejvyšší cíl a vzor k dosažení předkládati: skoupá skutečnost z takového idealu krom toho to,

Nastal rok 1848 a 49. Na porúčanie Palkoviča (tento mi bol trochu rodina), povolal mňa Kollár do Pešti za učiteľa. Vyznal som mu svoje politické credo. Pre krivdy, ktoré Maďari robili Slovákom v Lajoš-Komárne atď., nenávidel som ich, a — v povstaní prial som im víťazstvo. Vždycky len svojej hlavy, mudroval som takto: s pomocou Maďarov nech sa zlomia rohy Nemcom, *mocným*, večitým vrahom Slovanstva; *samých* Maďarov potom nebojíme sa. Kollár mi na to neriekol ani čierne, ani biele. Až pozdejšie, keď Maďari obesili Šuleka a veselého môjho druha Holubyho, odhodil som tú myšlienku. Reku, čert ako diabol. Začal som písať *Holubyho a Šuleka*, smutnohru. Zprvu to malo mať systém, v priebehu práce vykvitol z toho posošívaný a poplátaný kepeň obšitníkov [2]). Písal som len nocou, v hodinách od abecedy ukradených. Na ulici po polnoci korheli chrapľavo vyspevovali: »Kossuth Lajos azt üzente!« Keď bol hotový prvý hárok, hneď som to za horúca odniesol do tlačiarne. Do Pešti prišiel som po zavraždení Lamberga.

Jednoho dňa, pozdejšie, prikvitne ku Kollárovi dosť otrhaný, ošarpaný, vredovitý, ako Lazar, mladý človek. Bol to Janko Kráľ, pustený z areštu. Kollár hneď napíše cedulku Andrejovi Bobčekovi a pošle Janka Kráľa k nemu. Bobček bol oplatkár; nadobudol si v Konti-ulici dom, bavil sa mnoho knihou; dosť mu bolo zvedieť, že je to Janko Kráľ a Kollár že mu ho poslal! Žena jeho, milá, úslužná Oravka, hneď sa chytila do práce. Zohriala vody s mydlom a chcela Janka očistiť. Ale to nešlo tak ľahko. Po pás soblečený, vredovitý, chrastavý, následkom ťažkého areštu z prítomnosti vytržený, v dlhej lekcii poučoval paní Bobčekovú: kde má chrasty, že by sa chránila to miesto vodou dotknúť! Ani kvapôčky! Ona počúva, pobožne počúva. »No už viem; nechže sa, pán Kráľ, nič nebojá, všetko bude dobre. Nech sa zohnú.« Chytí ho za krk jednou, nahne nad šaffom, a druhou rukou čistým, namočeným uterákom počne nešeredne hlavu drhnúť a tvár umývať, čistiť. Janko chudák odpľúva, spiera sa — ale mu to nepomáha. »Bouprisám sú haraburda!« Bobčečka drhne, čistí. »Haraburda!« Nemohol moc kričať, lebo aj ústa, tvár umývala. — Bol večer. Kostolník Kubáni vstúpi, podá niečo v papieri zavinuté Bobčečke a spytuje sa, ako je s pánom Kráľom. Tento si už sedel za stolom, očistený, učesaný, pozeral sa v zrkadle a rozkazoval, ako doma. Ak sa mu nestalo niečo po vôli, hneď vyhrešil domácich. Druhý deň ráno okolo 10. hodiny ležal si v peknej čistej posteli, v oso-

---

co příliš a mnoho jest, odčesne a zmaří. — Po těchto a těmto podobných slovích loučil sem se s nimi pohnutým srdcem, zanechávaje výbornému ústavu tomuto mé nejkrásnější želání a žehnání.« (Cestopis, obsahující cestu do Horní Italie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zvláštním ohledem na slavjanské živly roku 1841. Strana 252—253.) — Hľa, Kollár! K učeniu jeho ani po päťdesiatich rokoch nepotrebujeme dodávať ani litery. Veru už sotva vieme, čo máme v spisoch jeho, zahrabaných, zabudnutých v bibliotékach. Keby sme ich, upozornení tohoto roku, vyhľadávali, čítali a ešte znova tlačili! *Red.*

[2]) Keby i tak, požehnaná bola to práca! Dnes, keď čítať *Holubyho a Šuleka* už nie je móda, mládež slovenská má ujmu ťažko nahraditeľnú. *Red.*

bitnej izbe, z dlhej novej pípky kúril si majestátne a tu i tu rozdával rozkazy. Veľmi rád bol, videlo sa mu vo výraze v tvári, keď som mu miesto »dobrého dňa« povedal: »Nuž ale, Janko, veď si ty celkom omladol.« Počal tuhšie kúriť.

V tom čase už bolo smrteľným hriechom takýchto panslávov prijímať.

Vtedy som videl po prvý raz na Kerepešskej ceste Petőfiho, a tu bol aj Janko Kráľ a Kollár. Traja poeti, a všetci traja mäsiarski synkovia [1]) — slovenskí synkovia. —

V toku samej revolúcie dostal Kollár mačaciu muziku. No to ešte prešlo. Ale potom žiadali od neho s hrozbami, aby sa verejne osvedčil ohľadom povstania. Urobil to v »Pester Lloyde«. Za to ho pozdejšie, keď bol Kollár už vo Viedni, nebohý Viktorin napadol ako zradcu národa. A — tak písal v Havlíčkových novinách — od zrady Svätopluka nad Rastislavom nebolo dosiaľ špatnejšej zrady.

Keď to vyšlo, vyhľadal som u nemeckého farára Langa osvedčenie Kollárovo v Pester Lloyde a zaslal obranu a vysvetlenie do Lichardových *Novín*, keďže osvedčenie to u Havlíčka tak vysoko natiahli. Pravda, na obsah toho osvedčenia už teraz nerozpomínam sa jasne. Viem len to, že hovorilo vo všeobecnosti. Ostatne je ono zachované v *Slovenských Novinách* Lichardových. Mne sa zdalo nielen prehnaným, ale zrovna hlúpym, očakávať a žiadať, aby sa Kollár bol mal dať rozsekať a zavraždiť, po uliciach peštianskych dať sa vláčiť, ako Lamberg — len aby Slováci mali veľkého mučeníka! Že to osvedčenie nebola zrada, najjasnejší dôvod je, že Maďarov ani za máček neuspokojilo, a meškanie Kollárovo v Pešti stávalo sa vždy ohrozenejším. Každý úspech Horvatov a slovenských dobrovoľníkov, keď nemali v pazúroch ani Jellačića, ani Hurbana, písali všetko na rováš Kollárovi. Na ňom by sa bola vyliala žlč nič pre nič. Jaké vzteky nasledovaly, Kollár by nebol ušiel mučeníckej smrti. A len tak pre milú parádu a pre luxus, pre žiadne v tom čase v prospech národa ním vykonané dielo, k čomu ani príležitosti nemal, — stať sa mučeníkom násilnej smrti, to žiadať by sa mohlo len od chorého fanatika, ale nie od muža, ktorý celý svoj život bol národným mučeníkom a triezvym pracovníkom. Nech by to bola vyhľadávala potreba, muž ten, ktorý sa dal 30 rokov klať, bol by sa dal aj zaklať. Bez potreby stať sa mučeníkom a v duelli hľadať česť — je ešte zverský moment v ľuďoch a hlúposť. Jadro veci je, že Kollár svojím osvedčením nezaprel ani národ svoj, ani seba. *Mučeník* a *obeť* nevinná za národ, tie dve veci dobre treba rozoznať.

U školského dozorcu dr. Frommholda mali sme raz večierkom v privátnom jeho byte učiteľskú konferenciu. Trvala do pol desiatej. Ztadiaľ vošli sme do malého hostinca na pivo a na krenvirštle. Všetko bolo preplnené; zasadli sme v kellneraji u dverí a popíjali. V druhej izbe bol práve Rózsa Sándor. O pol hodiny vyšiel ešte

[1]) Otec Kollárov nebol mäsiar. *Red.*

s jedným, zastal si v kellneraji asi 15 minút. Odchádzajúci podal každému v ceste ruku na dobrú noc! Mal i moju ruku v svojej u dverí. Keď som sa s tým pochválil potom Kollárovi, povedal: »U nich ešte aj zbojník hlási sa k svojej národnosti!« a zamyslel sa.

V bezpečnej pause prišiel bol z Viedne do Pešti akýsi hofrath, či čo bol, tuším Koller. Určite sa rozpomínam. K tomuto mňa poslal Kollár s písmom. Potom pozdejšie, v marci 1849, bol povolaný do Viedne ako poverenik. Vtedy bolo viacej takých poverenikov povolano do Viedne. Odišiel sám, rodinku nechal v Pešti. Pri odchode odovzdal mi niektoré cirkevné knihy, abych aj jeho zastupoval v chráme Božom. Nemám obyčaj vybúšiť; ale keď som príležitostne niekedy počul, že to Kollárovi vykladajú za slabosť, keď hľadal útočište vo Viedni, — vždy zahreším a zhnusím si čo jak veľkého ináče národovca. Székács tiež, a to potajmo, odišiel na Duna Edház a tam skrýval sa u Válku. A Maďari mu to nikdy nevykladali za zlé. Netrvalo dlho a museli sme aj Kollárovú s dcérou Ľudmilkou pred vzmáhajúcim sa besom ochrániť. V noci sme ich expedovali do Starého Budina, do hostinca k »Bielemu vlkovi«. Ztadiaľ sa prešmykly šťastlive, ale všelijakými bočnými cestami, cez hajná honvédov do Viedne.

Velikú bibliotéku Kollárovu uložili sme s kostolníkom v zabitých truhlách najprv do pivnice, potom k nemeckému kurátorovi Schillerovi, osobnému priateľovi rodiny Kollárovskej. V polici nechal som len staré nemecké Predigten-Sammlungen a knihy bez ceny. Z náradia zostalo tiež málo a bezcenné, okrem fortepiana.

A dobre, že sme sa poponáhľali. Prišla Kossutova komisia popisať a sekvestrovať všetko, čo je Kollárovo. Ja som mal kľúče od fary, predvolali ma, popísali, protokollovali. Hľadali bibliotéku väčšiu, riekol som im: »javát magával vitte«. Ľúto mi bolo, že fortepiano nezachráni sa. Tu mi padne do očí vypchatý vták, papagaj, či čo bol. Mal čierno-žlté perie. A, reku, tohoto schwarzgelba nezapíšete? Hľadeli, zahrešili, a rozrehotali sa. Chytím sa príležitosti a poviem: Páni moji, toto fortepiano je vlastne moje, Kollár mi ho daroval, lebo som mu mnoho písal a prepisoval. »Hát kása volt a szájában, nem tudott szólni?« (Mali ste kašu v ústach, nemohli ste povedať?) Reku, keď nemám žiadneho písaného aktu, nuž neosmelil som sa. Nevytreli ho. Dvere zapečatili, kľúče mi odovzdali, s doložením, že som ja zodpovedný za všetko. Len v prípade ohňa že smiem prelomiť pečate. — Odišli.

Po utíšení a premožení búrky Kollár prišiel z Viedne do Pešti, zaďakoval a odsťahoval sa celkom. V nemeckom konvente jasal jeden advokát: »Gott sei Dank, dass der Belzebub fort ist!« A aby korunovali svoje dielo, nemecko-maďarský výbor obral Kollára o právo na pensiu. Asi 20 rokov ukladal Kollár do fondu určené ráty a cirkev slovenská svoju každoročnú oferu, dľa štatútov, — a keď Kollár v smysle týchže štatútov po 30-ročnej službe žiadal právom pensiu, odopreli mu, že vraj jeden rok v čas revolúcie, keď bol vo Viedni, nesložil príspevok do kassy. Splnomocnený Kollárom pozdejšie ja som vymáhal tú pensiu preňho, uvá[illegible]ó-

vody, prečo jeden rok *nemohol* platiť atď. Keď nič neprospelo, uviedol som dôvod, že v tom istom roku oni, Nemci a Maďari, neviedli poriadne ani matriky — a dokázal prikladmi. Tu sa rozzlobili na mňa strašne. K tomu nám kassirovali školu, učiteľovi odopreli zo spoločného fondu plat. Zostal som vojakom bez lehnungu. Školu zničiť, ktorú Kollár tak krvopotne osnoval! Prestali platiť školský byt zo spoločného. Domový pán, istý stolár, Nemec — v hneve, že nedostáva prenájomné — vynadal mojim slovenským žiačikom: »slowakische Pankharten!« Ja na to hneď rozpustím školu. Hneď v prvom ohni píšem slovenskému, nemecko-maďarskému kurátorovi a spoločnému inšpektorovi dr. Frommholdovi, že si ja mojim slovenským deťom pre nich do pankhartov nadávať nedám, že som školu rozpustil atď. Tak sa začal známy process slovenskej cirkve. Kollár mi pisal z Viedne, aby sme hľadeli len samostatnosť cirkve vydobyť, lebo že tá je hodna tisíce. On sa chudák nestaral už o pensiu, ale Kollárová rozhnevala sa, že som ju nevybojoval, a písala v privátnom liste Voglovej žene o mne: »Schade, dass der Ersatz so schwach.« A mne príležitostne riekla: »Ja, hier muss alles erkämpft werden.« Prekliata pensia! Bodaj jej nebolo! Kollár nebol by niesol do hrobu jeden bôľny punktík v srdci... A druhý človek nebol by prežil tak tragičný život. — —

Po odchode Kollárovom cirkev bola jednohlasne na mojej strane, mňa chcela mať za farára. No ja som sa bál zahryznúť do toho horkého jablka. Tu bolo treba pasovať sa asi s 200 advokátmi atď. Dorozumeli sme sa s Bohurádom a previedli sme voľbu za Hurbana. Kollár privátne odobril naše postupovanie. Nastala v Pešti nová panika. Hurbana so všetkých strán odrádzali. —

Toľko pamätám Kollára v revolúcii. Teraz podrobnosti z predošlého jeho života.

Život jeho v Pešti bol večitý boj, neúmorná práca. Jeho *Slávy dcera* je kvet z horkých koreňov. Naposledy bez boja ani žiť nevedel. Istý Kahely mi riekol, že je Kollár bez boja až chorý; a keď sme sa v konventoch maďarsko-nemeckých dobre ponaťahovali, a mali sme vždy prečo, — hneď osviežell a omladol. Nemci a Maďari zase hnevali sa, keď sa diala aká nepravda Čechom, Srbom, Horvatom, Poliakom a Rusom v Haliči atď. — že čo je Kollára do toho! Čo kričí pre to tu doma a nás napáda! Farár Lang mi riekol: »Der Mann hat sich selbst mit dem ganzen Slaventhum identificirt, jedes Unrecht bezieht er auch auf sich.« Nuž, nepokojný duch.

Keď ho zo spoločnej, vtedy ešte len nemecko-slovenskej fary vyobcovali, celých 14 rokov bedáril po cudzích hospodách. To bola pravota pre faru, t. j. 14 rokov trvala po konventoch svada, i to autonomná svada! Kollár mal za ten čas 26 zl. 40 kr. mesačného platu a — funkcie. Do spoločného kostola smeli Slováci, ale i tu stávalo sa, že nemecký kurátor vzal kľúče k sebe. Raz v nedeľu slovenské ženy ozbrojily sa kamením a tehlami, chcejúc šturmovať dvere. Lindemann len potom vydal kľúče, a Slováci

s Kollárom vošli. Bol to utešený cirkevný kúštik života. Konečne po 14-ročných patáliach zamiešala sa do tej autonomie svetská vrchnosť. Komisár Radvanský zahrozil brachiumom. Teraz už stvorili tri cirkve — dovtedy maďarskej nebolo. Tak aj Kollár vyskočil trocha zo psoty. Matrika zostala jedna, ako cirkev, a boli tri sbory, traja farári. Matrika prechodila každý rok na druhého radom. Donášala do 2000, pozdejšie do 3000 zl. ročite.

V tej dlhej psote Kollár navykol na velikú ekonomiu. On žil vôbec veľmi skromne. Keď mu nastolili, a čo mu nastolili, jedol; keď mu nenastolili, on zabudol, že sa má v živote aj jesť. Nefajčil, nešnupal, nepil ani vína, ani piva, ani pálenky. Ako by bol Tolstoj od neho vzal svoje teorie.

Zažil dosť aj autonomných sladkostí. Keď sa oženil, prikvitne k nemu Ján Styk, kurátor, vytiahne z vačku jednu Kollárovu kázeň, kde odporúčal cirkevnikom, aby sa nemiešali s cudzími. Interpelloval Kollára, že prečo si on vzal za ženu Nemkyňu?

Keď prišiel z Nemecka, videl tam Kollár, že farári nosia na temeni hlavy malé čiapočky. On bol na tom mieste práve trocha plešivý a trpel často na hlavu. Teda prišiel nazpäť tiež v takej čiapočke. Jaj, tu Nemci v konvente zle-nedobre, nechceli trpeť, aby len on čiapočku mal na hlave, v ktorej ostatne aj kázal v chráme. Slováci čiapočku zas bránili a hrozili päsťami, kto by sa opovážil hlavy Kollárovej dotknúť. Nie viac, nie menej, celé dva roky vydržiavaly sa konventy búrne, ani pri Moháči, — žiadali, aby Kollár len slovíčkom pýtal dovolenie, Slováci nedopustili! Až po dvoch rokoch prestaly boje. Zunovaly obe stránky — prešlo sa na vážnejšie predmety.

Nie malých nepríjemností nastrojil mu učiteľ Ján Mastyš. Mal tú slabosť, že v každej cirkvi rád kortešoval na svoju stranu a búril proti farárom. (Bol zastaralý kandidát teologie.) Mal veľmi silný hlas, tým sviedol ľud. Z Asódu ho pre tú slabosť jeho vyviezli na chotár a tam složili. Pustil sa on i do Kollára a tak popúdil cirkev, že 200 cirkevníkov podpisom žiadalo od Kollára, aby si vzal ku boku za kaplána Mastyša. Tento kandidát-učiteľ vbíjal cirkevníkom do hlavy tú myšlienku, že cirkvi netreba tak spisovateľ, ako dobrý duchovný pastier. Kollárovi, ktorý sa i vtedy zapodieval velikou myšlienkou Slovanstva, toto kortešovanie a búrenie bolo tak neprihodné, ako keď ťa blcha počne štipať na neprihodnom mieste. Pristal teda Kollár; zavolá učiteľa, povie mu, že ho dá posvätiť za kaplána, ale najprv aby poďakoval z učiteľstva. Mastyš zaďakoval a šiel na posviacku k biskupovi Seberínymu. Neposvätil ho, lebo nevydržal zkúšky. Sedláček, školský kurátor, našiel medzi papierom, ktorý ako kramár dostal od Kollára, aj list od biskupa Seberínyho, kde sa vyhovára, jestli komu k vôli, tak že iste jemu bol by to urobil, ale vraj ten chlap je v umení tak plytký, že mu to svedomie bránilo.

Za Mastyšom prišiel za učiteľa Janko Kadavý.

Blízko pred Kollárovou smrťou Kévayho kuchár, Ján Babylon, od ktorého pochodí známa kuchárska knižka (dokonal samovraždou),

popísal všeličo na Kollára. Našli sa, ktorí mysleli, že ja to píšem. Mamľasi. Ján Krekáč, veliký biblista, tešil listovne Kollára vo Viedni, aby si z toho nič nerobil. Kollár mu ešte odpovedal, že on to ani nečítal. Kollár umrel. Tu sa zdvihla búrka, že Kollára usmrtily nápady v *Slovenských Pohľadoch*. Ja som vypýtal od Krekáča Kollárov list, kde bol písal, že on to ani nečítal, a poslal vo vernom prepise redakcii Pohľadov, od ktorej som hneď obdržal písomné poďakovanie. Nápady v Pohľadoch odo mňa nepochodily.

Vytýkalo sa ďalej Kollárovi, ako on zatracoval bohatého Tablica v *Slávy dcere*, že slovenskému národu neporučil ničoho, a on, Kollár, že veru tiež neporučil nič.

No Tablic bol boháč a nemal detí, — zaslúžil tú výčitku!

Kollárovi neletelo so žiadnej strany po 5000, po 2000 do vačku *darom*. On po groši, po zlatkách, pri najskromnejšom, temer chudobnom spôsobe žitia, za 30 rokov pri dennej a nočnej práci, stĺkol asi 10.000 zl. majetku, a zanechal po sebe vdovu a sirotu, Ľudmilku. Beda mu v hrobe, ak by sa bol spoľahol na vďačnosť národa. Ľudmilka bola milá, krásna, príjemná a zdravá panna, a mala i veno desať tisíc, — a nikto ani zo Slovákov, ani z Čechov neobzrel sa o ňu!

Chudobným farárom s 300 zl. ročitým platom niet sa čo diviť, že neopovážili sa uchádzať. Jediný N. N., bohatej cirkve kňaz, byvší zbožňovateľ Aničky Jurkovičovej v mladšej dobe, uchádzal sa o ruku Ľudmilky Kollárovej roku 1850, ale, pre *nerovný* vek, neuspel. Konečne musela sa vydať za Nemca, tam ďaleko, ďaleko — v cudzine! za Nemca! Keby bola dosiaľ žila, bola by celkom dobre urobila, keby ani ona nebola dovolila teraz prenášať kosti vyvýšeného otca svojho z Viedne. Nech poručí 5000 národu — peštianski Nemci a Maďari odopreli mu pensiu vzdor štatútom — vdova a sirota pevca *Slávy dcery* mohly o pár rokov pekne-rúče žobrať. A bibliotéku svoju? V onom čase mal snáď poručiť Prešporčanom? Rumy slovenského Ústavu či mu to mohly dovoliť? O Matici vtedy nebolo ešte chýru.

Bežná je aj tá výčitka Kollárovi, že bol skupáň, držigroš, že chudobnému študentovi nikdy nedaroval svojho spisu [1]), ale ešte sám ponúkal a natiskal svoje knihy.

Toto často mohlo sa počuť o Kollárovi. Dvojejctihodní, vznešení, vysokoučení páni z blízka i ďaleka už len navštívili Kollára, keď prišli do Pešti. On po rozhovore zavďačil sa každému aj knihou za cenu označenú. Nenavykli vyhodiť 2—3 zlaté za slovenské knižky, odišli s komplimentami, ale potom v hoteli dobre preosievali Kollára jako skupáňa. On mal tú knihu napísať, dať tlačiť, tlač vyplatiť a potom každému z úcty zavďačiť sa jedným výtiskom darmo. V kritike a v reflexiách takýchto pretrhol ich kellner, donesúc im

[1]) Z našej knižnice Domovej práve mám v rukách ***Cestopis do Horní Italie***. Na prvej strane možno čítať: »Od Dw. Pána Jána Kollára, zpěwce Tatranského darem daný dne 9. Pros. 1843 v Pešti.« Bývalý majiteľ knižky, ktorý toto vlastnou rukou napísal, bol vtedy v Pešti študentom. Kniha je v pôvodnej, Kollárom obstaranej väzbe: takúto predával po 2 zl. ***Red.***

za večeru a víno konto 8 zl. 35 kr. Vyplatili ochotne a šli sa vyspať.

Alebo navštívil Kollára študent putujúci; i tomuto dal Vzájomnosť alebo Slávy dceru za peniaze. Mnohý ho potom za túto nemravnosť oklebetil ako skupáňa. On mu to mal darovať. No v hostinci pár dní žiť, navštíviť divadlo, stroviť na frajerky 5—6 zlatých, za tým nebolo mu ľúto. Kollár svoje nedal, svoje žiadal, cudzieho nehľadal. To bola tá jeho vykričaná »skúposť«. Držal poriadok života.

Kollárová raz vyslovila sa, a to bola mienka aj Kollárova: darovanej slovenskej knižky málo kto si všimne, ale keď ju už musel zaplatiť, aspoň trocha cíti jej cenu.

Vôbec Kollár nebol blázon, aby celý svoj život vo dne v noci trávil v študovaní a potom, keď stvoril vzácnu knihu a značný peniaz vložil do tlače, — aby to potom kde-komu rozdával, kde-komu sa vďačil úlisne, a tým špekuloval na slávu od neho. No jemu išlo hlavne o to, aby sa jeho vyvýšené myšlienky a náhľady prelievaly do žíl národa. Ten cieľ dosahuje sa šírením kníh.

Kollár slabo sa zapodieval s peniazmi; financminister jeho domácnosti bola Kollárová. O nej môže sa povedať, že bola rozumne skúpa. Nech Kollár jej nemá, nebol by zanechal po sebe ani 600 zlatých. To mu bola deviata starosť. Pamätám, pri konečnom sťahovaní usporadoval si bibliotéku do truhlíc. V Pešti inkassoval svoj peňažitý majetok, 3000 zl. Potom príde Kollárová, pýta peniaze, aby ich opatrila. Kollár hľadá vo vačkoch. Všetky prázdne. Hľadajú naokolo, či ich asnáď položil niekde — nadarmo! V papierku zamotané vtrepal ich on s knihami a medzi knihy do jednej kategorie. Rád mal peniaze natoľko, aby v tomto ohľade hlavička jeho od starosti bola svobodná. Hrozne sa bol raz rozzlobil pri sobáši. Mal sobášiť Babylona, kuchára, s dcérou Bohurádovou, namyslenou veličinou, ktorá sa hanbila za slovenský sobáš. Žiadali nemecky, Kollár odoprel, a sobášil ich pekne slovensky. Bohurádova dcéra dala mu za ten sobáš — jeden groš. Kollára bolelo toto poníženie slovenčiny. Takéto príhody diktovaly mu: »tak se přilepují k cizímu.« Mal v církvi a vychoval si mnoho pekných, pevných charakterov slovenských. Ale i s takýmito nadutými, prázdnymi puchorinami mal dosť nepríjemností.

Jedna zriedkavosť bila mi zvlášte do očí pri velikom mužovi tomto. Nebol *chvastún*. Nič mi tak nevynikalo z neho a nepadlo do očí, ako táto jeho nepretváraná skromnosť o sebe. Ostro som pozoroval na to, lebo v živote som poznal aj exempláre, čo skromnosť túto umele luhaly. Také niečo bolo mu detinské. On bol kroz i kroz muž. I výteční mužovia tu i tu pochváľa sami seba tak, v skromnučkej forme, ako by citili potrebu doplňovať medzeru veľkosti svojej. Kollár nemal ani stihu mysleť v tomto ohľade na seba, — dosť starostí mu robilo položenie stomillionového Slavianstva. On nehľadal chválu, túto mahlu z ľudských úst, a sláva náleží samému Bohu; Kollár hľadal a kriesil život Všeslovanov. A —

Qui gloriam spreverit, veram habebit.
Kto chválu nehľadá, ten ju najde.

Z prechádzky po Minčove a jeho okolí v Trenčiansku.

Rozprávа *Jos. L. Holuby.*

Od 15. januára r. 1858 stal sa trenčiansko-turčiansky pohraničný, niečo vyše 4300' vysoký, žulový vrch Minčov preto široko-ďaleko povestným, že bol strediskom silného zemetrasenia, ktoré pocítily nielen Minčovu blízke obce, ale aj na ďaleko v okolí, ba severozápadne i za Karpatami. Obvod zemetrasenia toho ohraničený bol asi týmito mestami a miestami: Trenčín, Bánovce, Nitra, Ďarmoty, Zvolen, Liptovský Sv. Mikuláš, Krakov, Vratislava, Krkonoše, Brno, Uh. Brod. Mojou dávnou túžbou bolo s tohoto vrchu, ktorý toľko strachu, ale aj škody ľuďom narobil a učených geologov jako na púť k sebe priťahoval a im k mnohým rozpravám a časopiseckým článkom temata podával, niečo rastlín do herbáru uchytiť môcť a pri tej príležitosti sa po celom okolí poobzerať. Táto moja dávna túžba, vďaka buď za to láskavosti pána Rudolfa Krupca vo Višňovom, od 15—17. júna tohoto roku sa vyplnila, keď som pri najpeknejšom počasí do chuti a do vôle mohol Minčov pochodiť. A tento, teraz tak tichý, tak krotký Minčov, nosiaci na svojom zaokrúhlenom vrcholi, jako baranicu, čapicu z hustého čučoriedkového krovičia utkanú, bol už viac ráz postrachom okolitého obyvateľstva.

Môj niekdajší priaznivec, terajší professor na viedeňskom polytechnikum, dr. G. A. Kornhuber, toho času professor na prešporskej reálke, vo všetkých odvetviach prírodných vied výborne zbehlý a dôkladne obznámený, držal v prešporskom prírodovedeckom spolku viac znamenitých a so všeobecnou úľubou prijatých prednášok o spomenutom zemetrasení[1]), a sostavil priehľadne tie zemetrasenia, ktoré aj v Trenčiansku v dávnejších časoch pozorované boly. Dľa toho veľmi poučného článku podávam toto. Roku 1443 dňa 25. mája, potom zase 5. júna bolo silné zemetrasenie v severo-západných Uhrách, Poľsku, Sliezsku, Morave a Čechách, ktoré pocítené bolo až po Viedeň. Na skalách vystavené mnohé hrady, potom murované kostoly, mestá a mestečká boly viac-menej porúchané; prievidzský kostol, bojnický hrad a iné veľké budovy v rumy sa obrátily. Žilina mala toho času zväčša ešte len drevené domy, ktoré nárazom tak značnej škody netrpely. Roku 1600 dňa 21. septembra večer o 8. hodine, a potom dňa 22. na poludnie a cez polnoc bolo dľa Závodského[2]) silné zemetrasenie v Rajeckých Tepliciach až po Žilinu, a opakovalo sa viac ráz. Dľa tohože svedka bolo zase r. 1613 dňa 16. nov. na poludnie zemetrasenie v Žiline a na okolí. Že sa toto zemetrasenie ďaleko rozprestieralo, zatvárať možno z toho, že dľa

[1]) Verhandl. d. Vereins f. Naturk. zu Pressburg, III. 1. soš. p. 23. sq a v tomže sošite, jako i v 2-hom tohože ročníku, viac ráz.

[2]) Závodský Diarium, v Bél Notitia Hung. I. p. 40. Tento Závodský sa často spomína v protokolloch hornotrenč. evanj. kontubernia. Bol sekretárom palatína G. Thurzu.

zápisiek v archíve františkánov prešporských opatrovaných, aj v Prešporku zemetrasenie toho času značnej škody narobilo. I roku 1786 dňa 3. dec. v nedeľu popoludní o $^3/_4$ na 4. hod. v okolí Žiliny bolo zemetrasenie. Dľa ústneho podania pocítili v Žiline aj r. 1853 slabšie otrasenie zeme. Dľa týchto, cele spoľahlivých udaní, je nad všetku pochybnosť zistené, že v rokoch 1443, 1600 a 1613 bolo stredisko zemetrasenia v blízkosti Žiliny, a snáď zakaždým v pohorí Minčova.

Mimo týchto, dr. Kornhuberom s mravenčou pilnosťou pohľadávaných a na udanom mieste spomínaných spoľahlivých zpráv o zemetraseniach, v Trenčiansku pozorovaných, nachodím aj v mojich cirkevno-dejepisných zápiskách na zemetrasenie v Trenčiansku sa vzťahujúce, Kornhuberovi neznáme dáta. Tak denník Ondreja Turského (Thurius), farára predmierskeho, potom pojnického, obsahujúci do kalendára vnesené krátke zápisky od roku 1555—1625, spomína toto: „1593 dňa 12. marca pred 4. hodinou rannou v Trenčíne a súsedných osadách zem sa veľmi zatriasla, k náramnému strachu a prekvapeniu ľudí; pohyb tento zeme pozorovaný bol až po Ilavu.“ Tak sa zdá, že toho zemetrasenia centrum hľadať treba v Trenčianskych Tepliciach. Od Turského nemôžeme očakávať tak dôkladné a podrobné zprávy s rozličných strán o pozorovaných otrasoch zeme a s nimi spojených iných úkazoch, jako sa to teraz požaduje.

V protokolloch dolno-trenčianskeho ev. kontubernia máme na konci protokollu shromaždenia, dňa 9. sept. 1648 v Dubnici odbývaného, túto poznámku vpísanú: „Dňa 5. tohoto mesiaca stalo sa medzi 5. a 6. hodinou rannou, ač nie dlho trvajúce, však hrozné zemetrasenie v daktorých súsedných miestach, totiž v Trenčianskych Tepliciach, Malom Kolačíne, na hrade Ilavskom a na statkoch k hradu Košeckému patriacich. A poneváč takéto otrasy zeme buď smrti veľkých mužov, buď v krajine velikých prevratov predzvestovateľmi a istými predchodcami bývajú, a zem ústa svoje otvára k oznamovaniu smrteľníkom hnevu Božieho, aby nás nešťastie, ktoré sme hriechami svojimi zaslúžili, nezastihlo: prosme Boha, aby hnev jeho odpočinul nad neprávosťmi ľudu jeho, a aby najmilostivejší Bôh, svätý mocný, svätý nesmrteľný, nad nami sa smiloval. Jako touto formulou modlitby, s neba spadnutou, Proclus, biskup Byzancie, Boha v hneve roztrpčeného ukrotil a zemetrasenie v Byzancii za 4 mesiace trvavšie utíšil, jako svedčí Zwingerus in Theatro vitae humanae.“ (Moje Materiály, III. p. 67.) Čo sa tohoto, tu spomenutého zemetrasenia týka, tak sa nám vidí, že i toto malo svoje centrum v Trenčianskych Tepliciach, jako ono Turským spomínané r. 1593. Pravda, že vtedy nikto nepomýšľal na to, aby rozposlal na všetky strany dotazy, a aby potom z došlých odpovedí sostavil dôkladnú zprávu o rozšírení a intensívnosti zemetrasenia a sprevádzajúcich ho úkazoch.

Naposledy na samom konci spomenutých dolno-trenčianskych ev. kontuberniálnych protokollov, za protokollom kongregácie, dňa 27. januára 1672 v Košeci odbývanej, toto stojí zapísané: „Tento, jako aj predošlý rok, bol najosudnejším, jak pre náramné zmeny

v stave politickom a pre tragické pády, tak aj... pre iné potlačovanie. Zázraky mnohé sa ukazovaly. Mimo trhlín, pozorované boly mnohé obrazy kríža, vojska bojujúceho, starca vedľa slnka, kalich rukama zakrývajúceho, a iného zase s pravej strany jednou rukou korbáč na päť povrázkov rozdelený, druhou metlu držiaceho a ňou s ľavej strany kostru človeka mrtvého — ktorá sa obrazom smrti nazýva — naháňajúceho. Na svet vyšly daktoré monstra (potvory), menovite v Kameničanoch dieťa dvojhlavé, mrtvé. *Zemetrasenie okolo Trstia.* Odtrhnutie a do doliny srútenie skál vo vrchoch pruščanských. Počuté boly hrmavice na spôsob výstrelu vyše Trenčína, s pádom gule ohnivej, s náramným predesením ľudí. Bože, smiluj sa nad nami! I hviezdy neobyčajné sa ukazovaly. Tak v Šarišskej stolici jedna náramne veliká, v jejž obvodu kríž bol patrný. V Nitrianskej stolici tri, na spôsob mesiacov, nie ďaleko od seba stojacie. Často sa ukazovaly aj vedľajšie slnká. Vo februári tohoto 1672. roku v Nozdroviciach vyvržené bolo ústami monstrum mrtvé, majúce tri oči, tri uši, tri chvosty a osem nôh. Bár by Bôh všetko k dobrému obrátil! Podobné monstra vyvržené boly aj v Kočkovciach, medzi ktorými koza vydala plod podobný zajacovi. Plod kravy, podobný špalku dreva, s krátkymi nožičkami, bez huby, ale z tej čiastky tela, kde mu huba mala byť, trčala materia, jako vyplazený jazyk.“ (Moje Materiály, III. p. 172.) Či tie, tu spomenuté trhliny povstaly následkom otrasenia zeme, alebo snáď len mimoriadnej suchoty? neudáva sa síce, ale keď sa spomína zemetrasenie okolo Trstia a srútenie sa skál pruščanských okolo hradu Vršatca, nepoblúdime ďaleko od pravdy, keď tie trhliny zemetraseniu pripisovať budeme. Túto poslednú, tu v preklade z latinskej pôvodiny uvedenú poznámku, vpísal na konec protokollov Ondrej Sartorius, farár košecký a senior dolno-trenčiansky. Jakokoľvek nám táto prostá a detinsko-naívna poznámka podivnou prichodí, že na všetky strany videl zázraky, zlé veci predzvestujúce, a od iných počuté povesti o divných úkazoch nebeských za pravdivé držal a v nich prst Boží videl: predsa i takéto zprávy sú nám vzácne, lebo z nich nielen poznávame toho času všeobecne rozšírené náhľady o úkazoch prírodných, ale máme aj svedectvá o zriedkavých týchto úkazoch, ktoré, keď sa z ich opisu poverečné prídavky opatrne odstránia, zostávajú vždy drahocenným materiálom aj pre najprísnejšiu vedu.

Na ceste do Žiliny zastavil som sa v Púchove, aby som si okolie púchovsko-vesčanskej skaly obzrel, kde p. barón Hoenning vykopal tak mnoho vzácnych starožitností, ľudské kostry, a množstvo (vyše 1000 kusov) *sobích parohov*, viac-menej dolámaných. Keď som si jeho novšie nálezy, medzi ktorými ma zvlášte prekvapilo mnoho — za dobrú hrsť — rímskych medených, kdesi u Žiliny vykopaných peňazí, poprezeral, dal nám p. dekan Zsambokréthy svoj koč k disposícii, a vyviezli sme sa k tej povestnej skale. Že sám p. bar. Hoenning nezadlho v obšírnom, výkresami ozdobenom diele, o svojom kopaní a o nálezoch púchovských prehovorí, nemôžem tu ani nálezisko, ani nalezené predmety opisovať. Ja som si vzal zo skaly viac pekných prímerkov Hieracium bifidum

WK., ktoré tu hojne rastie, a Saxifraga Aizoon Icq., túto ozdobu všetkých vyšších vápenných skál trenčianskych. Okolo nás chodilo pokašlávajúce asi 16-ročné dievčatko, sbierajúc islandský lišajník (Cetraria islandica). Iste sa úbožiatko nazdávalo, že sa z plúcnych tuberkulí vylieči, keď len tento lišajník v mlieku varený piť bude; vyzeralo však tak biedne, že sotva dožije na rok kukania kukučky. S tejto skaly ukazoval mi môj hostiteľ smerom k Veske na malý, do doliny vyčnievajúci homolovitý kopec, ktorý drží za nasypanú mohylu, a naskore rozkopať sa ho strojí. S večerným vlakom uháňal som do Žiliny. Hej, čiby som v Predmieri rád bol soskočil s voza, abych sa hneď zavčas rána mohol pokochať po súľovských skalách, kde nám všemohúci Pán Bôh toľko krásnych kvetov a vzácnych rastlín narozsieval na tie skaly a ich pukliny, že sa bohatstvu a rozmanitosti kvetny súľovskej dosť naobdivovať nevieme! Čo sa ma tohoto roku naprosil jeden viedeňský dopisovateľ: aby som mu istý druh horca (Gentiana) so skál súľovských opatril, ktorý má byť cele novým, a jako taký náramne vzácnym. Vedel som, že po súľovských skalách hojne rastie nízky, veľkokvetý, utešený horec, ktorý som držal za Gentiana firma Kern. (G. acaulis Icq.) a pod tým prvým menom rozposlal som ho aj pred dvoma rokami na všetky strany; ani iného, tomu podobného horca som tam nevidel. Preto sa mi to nijako nepozdávalo, že by pri Súľove na jednom mieste dva sebe blízko príbuzné druhy tohoto rodu byť mohly; i písal som môjmu priateľovi, aby sa dobre do očí podíval tým, jemu mnou pred dvoma rokami poslaným prímerkom súľovskej Gentiany: či to nie je ten údajne nový druh? Odpovedal: že nie je, a naliehave prosiť neprestával, aby som mu ten nový druh opatril, a pre lepšiu istotu poslal mi i plán stanoviska jeho. Že však ja nemôžem bárs kedy zaskočiť si do Súľova, odporučil som môjmu Viedeňákovi súľovského pána rektora, jak živé striebro pohyblivého, že mu tento žiadanú Gentianu za dobré slovo a dobrý groš opatrí, a keby si hneď nos a brucho mal na skalách sodrať. O krátky čas spieval mi v liste môj natešený Viedeňák nadšené dithyramby: že dostal celú nošu čerstvej, peknej súľovskej novej Gentiany. Že nie som závistníkom, doprial som mu srdečne tej radosti, a keď o pár dní pán rektor aj mne sa zavďačil škatuľkou tejto vzácnosti, čo jako som ju prezeral a premeriaval: nemohol som z nej nič iného vyhľadeť, jako už v mojej „Flora d. Trentsch. Comitates“ pod menom Gentiana firma Kern. (G. acaulis Jcq.) uvedený druh, a ostával som v tichosti i na ďalej neveriacim Tomášom. Tam vo Viedni sa veľmi za našu drotársku krásku zanímali; všetci chceli mať z nej čím najviac prímerkov, aby ju mohli svetom rozposlať; a keď sa ktorýmsi pošťastilo dostať celé batohy z nej, vyšlo na javo, že to nie je nič nového, a že celý ten hurhaj povstal z prenáhlenia, nedopatrenia a nedorozumenia. Rochel sbieral túto Gentianu r. 1808 tu, a bol ju rozposlal pod menom G. grandiflora var. longifolia Roch., ale teraz nosí rastlinka táto meno G. Clusii Perr. et Long., ja som ju však pod vyšudaným menom bol uviedol, neznajúc jej chatrné odchýlky od Jacquinovej G. acaulis. Mal som ju aj v zá-

hrade zasadenú a ujatú; ale keď mi vlani v mojej neprítomnosti záhradu prekopávali, zakopali mi ju čím hore tým dolu, k mojej nemalej mrzutosti, lebo si mysleli, že zelina jako zelina, a keď to nie je petržel a cibuľa, len fuk s tým do zeme! Za to však mám usušených asi 50 exemplárov, a vďačne nimi poslúžim, zakiaľ zásoba stačí, kto by si ju mať žiadal. Táto búrlivá historia našej súľovskej Gentiany je novým dôkazom tej pravdy, že „errare humanum est"; a keď sa pri nej tak vehlasný botanik vedel za čas v omyle udržovať, jako je onen viedeňský (nie ten môj dopisovateľ), svetové meno požívajúci, výborný znateľ nielen Gentiany, ale aj iných rastlín: nebudeme sa diviť menej slávnym, alebo takým, ktorí ani na slávu neašpirujú, keď kedy-tedy chybu spravia. Nech len chybu uznajú a nezavádzajú iných na bludisko: rado sa im odpustí, a všetko bude dobre.

Do Žiliny som pripozde večer došiel, než abych sa bol mohol aspoň po blízkom okolí poobzerať; ani dňa 15. júna, kde som bol na určité hodiny viazaný, nedalo sa okolo Žiliny ani len letkom botanisovať. Popoludní však strojil som sa vybehnúť peší do Višňového k pánu Krupcovi; ale ešte prv, než by som si zelinárske náčinie bol posväzoval, dobehol pre mňa vozík môjho cteného hostiteľa, a za malú hodinku doviezol ma do Višňového. O jednom nemeckom botanikovi som kdesi čítal, že botanisovával koňmo; tomu kunštu by som sa ja do smrti nenaučil, lebo jazdec by so mňa nikdy nevystal. Probovával som sa síce v chlapčenskom veku kedy-tedy kvalifikovať za husára: ale kedykoľvek som sa horko-ťažko vyredikal na koňa, vždy ma shodil, a bolo po radosti, lebo som si utŕžil síňavice na kĺboch a odrenie kože. Višňovský starobylý, v posledné roky často pána menivší kaštieľ je teraz majetkom pána Rudolfa Krupca, a naisto zostane ním v rodine jeho na nedohľadne dlhé časy; lebo kto sa tak stará o zlepšenie pozemkov svojich osušovaním mokrých rolí a lúk odvádzaním vody, husto v radoch rovnobežných ukladanými črepovými rúrami, a zvyšovaním ich úrodnosti aj umelými hnojivami, jako sa to tu vo Višňovom deje: tam je výnosnosť pôdy prinajmenej zdvojnásobnená, a poskytnutá istota, jednak, že majiteľ nie tak snadno zanechá svojou pilnosťou do výborného stavu privedený svoj majetok, jednak, že zem tak vzdelávaná svojho pána nezahanbí a do osudných rozpakov neprivedie. Videl som tam ešte kus neosušenej lúky, porastenej zväčša ostricou Davallovou (Carex Davalliana Sm.), jejž drôtu podobné, tenké, tvrdé steblá a tenučké, tvrdé listy ani kosou dobre zachytiť sa nedajú, a ani za zelena za krm dobytku sa nehodia, tým menej za sucha, jako seno; a vedla nej kus lúky, vlani drenážou osušenej, na ktorej už patrne hynie táto ostudná ostrica, a jej miesto iné trávy a byliny zaujímajú. Čo je hospodárom na močarinách Carex Davalliana, to je zase na horských lúkach miestami v množstve rastúca trávička „psica" (Nardus stricta L.), ktorú len dobre nakovaná a nabrúsená kosa zachytí. I túto poslednejšiu videl som na pastvinách Minčova. Ona sa jako struna tvrdými koreňami tak pevno drží v zemi, že sa prstami len ťažko dá vytiahnuť. Kdežto

v dolnom Trenčiansku mokriny len v dolinách, a len kde-tu na pramenitých svahoch vrchov sa objavujú: tu okolo Višňového, poneváč pod ornicou je silná vrstva slínu a vodu nedobre prepúšťajúceho kameňa, aj úbočiny vŕškov, ba i hrebene týchto sú vždy mokré, a preto ani uspokojivej úrody nevydávajú, zakiaľ sa náležite neosušia. Videl som hodnú tablu krásneho žita na svahu kopca, kde predtým, zakiaľ ten pozemok osušený nebol, len skrovné úrody bývaly, a teraz by sa za také žito ani Banát hanbiť nemusel. Pravda, že kladenie hlinených rúr, v radoch husto vedľa seba ležiacich, i vyše metra zakopaných, je veľmi nákladná práca, a temer toľko stojí, jako stál neosušený pozemok; ale kto na vlastné oči vidí rozdiel do očí bijúci úrod osušeného a neosušeného pozemku, nepotrebuje učenej prednášky, aby sa o výhodnosti osušovania presvedčil. Pod spomenutou tablou žita je močiarnatá lúka s vrstvou rašeliny. I túto rašelinu zná p. Krupec využitkovať sťa hnojivo, a bude mu ešte za dlhé roky trvať, kým ju všetku na role vyvozí. Počul som s velikou pochvalou spomínať žilinskú fabriku na umelé hnojivá. Divím sa, že o tejto fabrike v našom dolno-trenčianskom kraji ešte neslýchať, a daktorí naši hospodári, ktorí od krátkeho času i umelé hnojivá potrebujú, si ich zo súsednej Moravy dovážajú. Bolo by žiadúce, aby fabrika v svojom záujme tlačené slovenské oznamy rozposielala na všetky strany, s podrobným udaním: ktoré hnojivo, v jakej pôde, pod jakú plodinu, v jakom množstve, na pr. pod jednu mericu koľko kilogrammov, sa hodí? v ktorom čase treba ho na roľu dať? jakú má cenu? Schválne hovorím: že treba udať množstvo hnojiva, potrebného pod mericu výsevu; lebo náš ľud dobre zná, jak veľký kus zeme pod mericu treba, ale nevyzná sa v nových plochových mierach, a tak by ľahko mohol byť pokonfundovaný. Teší ma zvlášte to, že aj tak nevyzretú rašelinu, vlastne len so slínom pospletané korene rozličných rastlín, za hnojivo upotrebovať som videl; lebo takých trasovísk, močarín, s podobnou rašelinou máme v Trenčiansku na mnohých miestach. Tak na pr. medzi Bohuslaviciami a Štvrtkom je hlboký močiar s „morskými okami“ a „mútovníkami“, t. j. velikými a malými, hlbokou stojatou vodou naplnenými dierami, s rašelinou omnoho lepšou, než je višňovská, ktorá by sa výborne hodila za hnojivo na piesočnaté a jílové role toho chotáru, a vystačila by hnojivom na storočia, kdežto teraz najväčšiu čiastku sena tvoria ostrice, prasličky (Equisetum), pávčie (Eriophorum), trsť, leda na stelivo sa hodiace. Ani vo Višňovom, ani tu dolu pri Štvrtku na rašeliniskách nerastú rašelinné machy (Sphagnum), a tak medzi pravé machy nepatria.

Višňové má pekný, veliký, dvoma vežami ozdobený a krásnymi topoľmi a lipami objatý pútnický kostol, ktorý pri zemetrasení r. 1858 tak bol dopukaný, že musel byť vrchnostensky zatvorený. Kostol tento leží dľa najnovšej karty generálneho štábu 450 m. absolútnej výšky (niečo vyše 1400'), a tak je prirodzené, že sa vo Višňovom už orechy nedaria. Domky sú drevené, jako za starodávna napospol v hornatých krajoch po mestách a dedinách nielen sedliacke domy, ale aj zemianske kúrie a kostoly z dreva sa stává-

valy. Ľud je tu ešte vždy spevavý, a so zvláštnym potešením načúval som spevu zemiaky okopávajúcich žien a dievok, lenže pieseň nemohol som zachytiť pre velikú vzdialenosť. Sú tu daktoré drotárske, vlastne plechárske rodiny, ichž mužovia najviac v Bavorsku sa občas zdržujú. V novších časoch dostahovalo sa do Višňového viac poľských rodín, ktoré však prirodzene stápajú sa do živlu slovenského. O týchto Poliakoch počul som, že v zime zemiaky na varenie neoškrabujú s kožky, ale okrajujú, a tieto okrajky tak vedia zachovať do jari, že ich na role pod brázdu sadia. Kdežto u nás v dolnom Trenčiansku zemiaky okopávajú, tu zemiaky „rúšajú". Videl som sotva na palec vysokú zemiakovú vňať, a už boly zemiaky ohrnuté (okopčené), u nás však kopčia sa až potom, keď je vňať hodne vyše piade vysoká. V potoku višňovskom sú pstruhy, a v Rajčianke, dľa udania p. Krupca, aj lipne, ichž lapanie udiciami na umelé muchy tvorí zvláštny sport. Tejto zábavy dosiaľ nevidel som nikdy, a preto nemohol som pochopiť: jakou zábavou môže byť tiché a hrozne zdĺhavé na brehu sedenie, jako s mastným osúchom, a napnuté pozorovanie udice, či sa zaráči ktorej rybke na vnadidlo zahryznúť. Jakýsi nemecký filosof definoval udicu — a jako všeobecne známo, vždy filosoficky naladení Nemci sú majstri v takých definíciach — týmito slovami: Udica je prút, na jehož tenšom konci visí červík, a na hrubšom leňoch. Nuž, ktože by reku chcel s toho hrubšieho konca visieť, a to za občerstvujúcu zábavu považovať? Môj veľmi ctený hostiteľ ma vysmial, a riekol mi, že sa pri lovení lipňov nesedí, jako žid na popoli, ale sa vždy chodí a udicou ponad vodu šľahá, k čomu však treba velikej zručnosti, aby lipňa dovábil a na udicu lapeného neboráka dostal. Ale na mňa by rybári predsa nemuseli striehnuť, či im do remesla nefušujem; ja už len pri mojich zelinách zostanem, ktoré mi neutečú, ale na mňa dočkajú. Veľmi je nápadné, že v horských potokoch na pravom brehu Váhu od Žiliny až po lieskovskú dolinu, nakoľko som sa mohol dozvedieť, pstruhov nieto, ani Kornhuber ich v svojom sozname považských rýb nespomína. Pamätám sa však dobre z môjho detinstva, že Erdődovský podjavorinský hájnik v podjavorinskom lubinskom potoku každoročne istý počet pstruhov nalapať a panstvu oddávať musel: tedy ešte pred 50 rokami pod Javorinou pstruhy sa nachodily, ale v novších časoch vyhynuly.

„Minčov" má byť slovenským ústam prispôsobené nemecké meno „Münzhof". Prečo by to nemohlo byť, keď naši bošácki kopaničiari „Waldbereiter"-a vyslovujú „keperajt"-om? Dľa podania razené bývaly za starodávna vo Višňovom zo zlata a striebra v Minčove dobývaného peniaze. Keby daktorá miestnosť v dedine meno „Minčov" nosila, dalo by sa to bez všetkých škrupuľov z „Münzhof"-u odvodzovať; ale že by na samom vrchu kedysi peniaze boly bývaly razené, a preto celý, 4300' vysoký vrch bol by toto svoje meno dostal, je viere nepodobné. Jak nám to však predsa dakto dokáže, že Minčov je Münzhof: bez odporu sa poddám. Máme my to na našom milom Slovensku mnoho vrchov s podivnými menami, ichž význam teraz už uhádnuť je ťažko alebo práve nemožno. Tak medzi

Považským Novým Mestom a Hrušovým je vrch „Nedzo“, jehož meno nám nebohý Čekanovič-Intibus z jakéhosi sanskritského slova odvodzoval. V chocholanských horách je vrch „Kykuľa“, jehož meno mi nedávno jeden pán v ten rozum vykladal, že sa kdesi v blízkosti v starej listine spomína „Kükü̈llő-mező“. Ale toto je rozkošný nesmysel, lebo vrchov, menom „Kykuľa“ označených, máme v Trenčiansku viac, a bol by to chutný špás, keby sa na najnovšej karte všetky tieto „Kykule“ na „Küküllő-mező“ maly preondiať!

V piatok, dňa 16. júna, vybral som sa na Minčov v sprievode pánom Krupcom mi daného vodcu Mikuláša Číkeľa. Lepšieho a shovorčivejšieho vodcu ani mať som nemohol, jako bol tento, ktorý ma na celej prechádzke bavil rozprávaním rozličných povestí, na Minčov a jeho okolie sa vzťahujúcich. Zvlášte mnoho mi rozprával o Jánošíkovi a ním zakopaných pokladoch, ktoré pre ich zanímavosť ani tuto zamlčať nemôžem. Na istom kopci Minčova bol hlboko do zeme zastrčený paloš, a pod palošom zakopaný celý poklad peňazí. Raz pošťastilo sa pasákom najsť ten kopec a v ňom zastrčený paloš; ale keď ho už zo zeme ťahali, potkli sa, a pokladu nenašli. Keď videli, že všetko hľadanie pokladu je marné, vzali aspoň ten paloš s sebou, a dali z neho „uliať liatovce“, t. j. žlté zvonce. Jadro tejto povesti môže byť pravdivé, len garnitúra je pribásnená. Stať sa mohlo, že našli pasáci v zemi spiežový (bronzový) meč, z ktorého si potom dali uliať zvonce. I pod Opokou sú dľa povesti Jánošíkove peniaze zakopané. Poklad ten ľudia aj našli, ale keď ho už zo zeme s velikým namáhaním ťahali, „čosi zle povedali“, a poklad sa prepadol. Z tejto poviestky zreteľno vyrozumievame, že pri hľadaní pokladov isté zariekacie formule odriekané byť musia, a kto sa pri nich len dosť málo pomýli, nedosiahne cieľa. S takými zariekaniami, kliatbami a odklínaniami stretáme sa všade pri magických manipuláciach, a ony nám ešte dnes svedčia, jak dôležitú úlohu hraly v pohanskej dobe u predkov našich slovenských, keď sa v ľude vedely udržať až na naše časy.

Jánošíka nám tunajšie povesti predstavujú jako junáka rýchlonohého; lebo cez deň prebehnúť s Minčova do Nitry, tam si svoje veci vybaviť, a na večer zase na Minčov sa vrátiť, bolo mu pravou hračkou. Keď na Minčove raňajkoval, v Nitre obedoval, prekonajúc ďalekú túto cestu po hoľach chodníkami cez pohraničný vrch Nos (Kľak, nemecky Nasenstein), ktorý od Minčova hľadiacemu k hranici turčiansko-trenčiansko-nitrianskej podobu nosa ukazuje.

Istému bačovi na Minčove riekol raz Jánošík, aby mu na večeru uvaril barana, lebo že ide do Nitry a na večeru sa vráti, aby tedy našiel už barana uvareného a nemusel na večeru čakať: ináče že on uvarí potom baču. Bača i od strachu pred Jánošíkom, i že mu barana bolo ľúto zarezať, podstrčil iného baču za kuchára, a sám ušiel. Nový bača bol smelý a odhodlaný chlap, zavčasu barana zarezal, pokrájaného do kotla pohádzal, aby sa do návratu Jánošíkovho náležite dovaril, a keď sa Jánošík večer z Nitry navracal, videl baču, jako si rukáv vysúkal a holou rukou v kotle uvareného barana miešal, čo sa mu tak veľmi zaľúbilo, že baču, jako výbor-

ného kuchára, ktorý sa pri varení s varechou nebabre a darmo nebaví, ale keď treba v kotle miešať holou rukou to urobí, — pochválil a dvoma hrsťami dukátov odmenil. Pod Minčovom je Končitá skala, a pod ňou v hovädzom mechúri zakopané Janošíkove peniaze, ktoré však len v jánsku noc najsť možno. Skala táto korunuje vrch Diel (Dziel), a v tejto vápennej, jako aj naproti nej stojacej krásnej skale, Goleštan rečenej, hniezdia veľké ušaté sovy.

Po Janošíkovi vraj zostal malý chlapček, mimoriadne silný. Môj sprievodčí mi rozprával: Raz črmománi (tesári) stavali nový dom, a veliké brvno, čo jak sa pechorili, nijako nemohli hore vyložiť. Chlapček Janošík sa na to namáhanie díval, a vysmieval ich, že čo sú oni za chlapi, keď si tolikí nevedia s jednym jediným brvnom poradiť! Na to pochytil brvno sám, a s ľahkosťou vyložil ho, jako pierko, hore. Črmománi sa tejto zázračnej sily chlapcovej naľakali, a aby v chlapa, pre silu všetkým nebezpečného, nevyrástol, zabili ho. I meno spomenutej skaly „Goleštán“, z ktorého snadno vybadať nemeckú jeho čiastku „štán“ = Stein, i že tesára tu menujú črmománom (Zimmermann), jakosi na Nemcov upomína. Nemožné to nie je, že keď v stredoveku bane minčovské boly vykorisťované, stávalo sa to rukami nemeckých baníkov, z ktorých daktoré rodiny i po zaniknutí baníctva tu ostaly a sa poslovenčily i bez peňažných prämií a bez hlučného odnárodňovanie prevádzajúceho apparátu, ale jedine a výlučne neodolateľnou príťažlivosťou slovenstva. Však vieme so spoľahlivou istotou, že v neďalekom Fryvalde (Freiwald) ešte okolo r. 1600 aj nemecky sa v kostole kázavalo, čo však už r. 1630 celkom prestalo, lebo nemeckí kolonisti už boli naporad poslovenčení. Možno, že i slovenský ľud, jakýmsi pochabým pachtením po cudzích slovách vedený, istý počet si ich osvojil a výslovnosti svojej prispôsobil. Keď náš robotník odíde do Pešti, už na druhý deň hovorí miesto „áno“ — „jo“, miesto „nohavice“ — „húzne“ (Hosen), miesto „izba“ — „cimra“. A jaký gallimatias donesie šuhaj-vojak domov, keď sa na prvý „feláb“ (Urlaub) vráti! Ešte taký slovník svetla neuzrel, ktorý by nám tú hatlaninu slovo za slovom vysvetľoval. Primálo som sa bavil na tomto mieste, než aby som bol stihol povypytovať sa po menách jednotlivých honov, vrchov, skál, prameňov... potom rodín višňovských a blízkych dedín, ktoré mená by nám trošku do dávnej minulosti posvietily. Na dôkaz toho pripomeniem Hlohovec a jeho najbližšie okolie. Že v okolí Hlohovca a medzi Hlohovcom a Nitrou, teraz v čisto slovenských obciach, ešte v XVII. storočí mnoho Maďarov bývalo, to vieme so spoľahlivou istotou i zo soznamu evanj. cirkví a farárov maďarských tu v XVI—XVIII. storočí úradovavších, jaký s obdivuhodnou trpelivosťou a pilnosťou koncom minulého storočia sostavil Martin Lauček, farár skalický, v svojich Collectaneach. Ale keby sme ani tohoto literárneho svedectva nemali a neznali, dosvedčia nám to aj dnes ešte mená vŕškov, honov a rodín. Posledný raz bol som r. 1858 v Udvarnoku neďaleko Hlohovca, a botanisujúc po okolí, počul som spomínať mená vŕškov: „Rigóhegy“, „Lóhegy“, a mená roľníkov: „Fehér“, „Erős“ a po-

dobné; ba i výslovnosť slovenská poukazuje jakosi na maďarčinu, keďže Udvornočan hovorí: „píkou“, „vízou“, a to í vyslovuje temer jako maďarské é; zato celkom správne hovorí: „peče“, „veze“. Prosím za odpustenie, že mi tu pero trošku z koľaje vyskočilo. Ale veď nepíšem suchú, dľa prísnych pravidiel logiky sostavenú, učenú dissertáciu, ale rozprávam prosto o svojich prechádzkach a jako s miesta na miesto prechodil som, a čo mi spomenutia hodného na blízku a v diaľke pod oči prišlo, značím: tak aj s predmetu na predmet preskakujem, a myslím, že nezaškodí, keď pri takých prechádzkach, na jakej som sa ja kochal tu po Minčove, nielen o tom budem rozprávať, jako som kde v ktorú stranu oči vyvaľoval, kde odpočíval, hrkotaniu potôčka naslúchal, kde sa úzkostlivo obzeral, aby mi medveď kečku nenatiahol a tvár nedodriapal, alebo divý brav pulidery nerozpáral: ale aj to spomeniem, čo pozorovať sem som prišiel, a na porovnanie kde-tu príklad i zďaleka uvediem.

Na nižších vápennitých vrchoch, po trávinách všade hojne rastie Calamintha alpina Lam, hodná, aby do záhrad uvedená bola. Ihličnaté hory na svahoch Minčova po rastlinách ani tak pozorne neprezeral som, lebo som musel s časom sporiť; len na otvorenejších miestach bral som daktoré vzácnejšie druhy. Ačkoľvek celý Minčov za pár hodín nie je možno dôkladne botanicky preskúmať, lebo k tomu by bolo treba od prvej jari až do jasene viac ráz ho krížom-krážom pochodiť, predsa som si s neho doniesol, alebo aspoň poznačil viac vzácnejších rastlín, ktorých v dolnom Trenčiansku nemáme. Lycopodium Selago L. a L. clavatum L. sú tu časté. Poslednejší druh menujú v Bošáckej doline „netáta“. Sbieraval som ho ešte jako gymnasiálny žiak pri mojom rodisku pod javorinskou lúkou v bukových horách, a keď sa mi podarilo najsť hodne mnoho prímerkov so zralými výtrusami (semienkom), bavieval som domácu čeľaď, — do ktorej, prirodzene, aj mendíci patrili, — že som večer výtrusov navyklepával na papier, tento som do trúbky skrútil a a potom pri všeobecnej napnutej pozornosti ponad horiacu sviecu vyfúkol, k velikému prekvapeniu divákov, keď výtrusy razom plameňom zblkly, jako sud velikým. Nemci tieto výtrusy menujú „Hexenmehl“, ale halušky nedaly by sa ani pre bosorky z tej múky uvariť. Tu pod Minčovom, nakoľko som sa dozvedal od môjho sprievodčieho, nevedia čarovať s netátou, ba mi bolo velmi nápadným, že tento muž, ktorý minčovské pohorie nazpamäť zná, len málo rastlín mi vedel pomenovať. Asi v polovici Minčova upozornil ma však na jeden ker, že vraj máva červené, sladké, jedomé ovocie; bol to Ribes alpinum L., ktorý sme dosiaľ z Trenčianska len s Vršatca znali. Všade po trávinách je častá Potentilla aurea L., a medzi riedkymi krovinami, na vlhkej, kamenitej pôde Valeriana tripteris L., ktorú som predtým len na vyšších skalách vídaval. Zo vstavačovitých (Orchideí) spozoroval som len Orchis speciosa Host. a Gymnadenia conopsea RB. Z doliny na Minčov vystupujúcemu tak sa mi zdalo, jakoby tie veliké zelené plochy po jeho svahoch lúky boly, a už popredku som si zuby brúsil na bohatú korisť hôlnych a podhôlnych rastlín. Ale, keď som na tie plochy prišiel, cvakly

mi zuby na prázdno; lebo všetky tie bezdrevné, otvorené plochy sú pastviny, po ktorých od jari až do jasene botanisujú pasáci so svojimi stádami. Na takých miestach tedy pre môj herbár mnoho vziať sa nedalo. Zato v krovinách našiel som hodný ker Lonicera nigra L., dosiaľ mojím vedomím v Trenčiansku nikým neudávaný. Po vlhčinách je všade kapradie (Filices), tu „feračína“, v Bošáckej doline „paprúdzie“ zvané; že však tieto, mimo Asplenium viride Huds., všetky, ktoré mi pod oči prišly, aj v okolí môjho bydliska mám, ani ďalej spomínať nepotrebujem. Pre prvé jarné rastliny prišiel som už pripozde, pre iné mnohé, tu predpokladané druhy, priskoro. Tak ma upozornil môj sprievodčí na *čemericu*, o ktorej mi rozprával, že jej odvarok má byť výborným liekom protizimničným, a keď „má človek niečo v žalúdku, aby to von dostal“: lebo že to musí vydáviť. Ba vraj jedna žena posekala čemericu na drobno, primiešala ju do žrádla husiam, a tak súsedine husi potrávila. Je to Veratrum Lobelianum Bernh., zelina jedovatá, ktorá pri neopatrnom s ňou zachádzaní veľmi snadno človeka usmrtiť môže. Veľmi rád by som si ju bol v dakoľko prímerkoch pre herbár vzal, ale že ešte ani len kvetostanu vyvinutého nemala, nechal som ju stáť. Teraz už banujem, že som si aspoň tri s koreňami nevykopal pre moju záhradku, kde by jej veľmi dobre svedčalo vedla podobného čo do účinkov, ale veľmi rozdielneho čo do výzoru jedoša — *omichu* (Aconitum Lycoctonum L.). I krásny, tu veľmi hojne rastúci horec Gentiana asclepiadea L. ešte ani puky nemal, a predsa by som ho tak rád, nielen jako herbárovú mumiu, ale živý, v jeho šviháctve, bol videl.

Na trávnatých miestach vo vyššej polohe milo ma prekvapila Soldanella alpina L. ešte kde-tu s kvetom, zväčša však už odkvitnutá. Je to rastlinka tak utešená, že zaslúži, aby bola v kvietnikoch pestovaná. Práve tak milou mi bola Homogyne alpina Cass., ktorú som dosiaľ len z herbárových prímerkov znal, tu však ponúkala sa mi sama na výber. Rozumie sa, že som si do svojho drôtového zelinárskeho šlabikára uložil najkrajšie, temer na stopu veliké kúsky, k obohateniu môjho trenčianskeho herbáru a k nadráženiu daktorého, ďaleko od vysokých vrchov žijúceho botanika. Môj Mikuláš mi rozprával o zázračnej zeline, ktorú každý nemôže utrhnúť, lebo sa mnohému od nej ruka naduje. Meno udať mi nevedel, ani to, kde rastie a na čo sa potrebuje. Potom máchal rukou, ukazujúc „han“ (hen) na hole neďaleko Nosa (Klaku), že „tam rastie strom bez listia a bez kvetu, jako žena, ktorá nemá detí a aj na druhom svete je darebná.“ Viac som z neho o tom zázračnom strome vytiahnuť nemohol.

Pod vrcholom Minčova nahabal som ešte na kvitnúci kropáč (Primula elatior Jcq.), a ešte nerozkvitnutý smetanník (Hypochoeris uniflora L.). I táto poslednejšia veľkokvetá a veľmi nápadná rastlina dosiaľ z Trenčianska nebola známa, iste len preto, že sa v čas jej kvitnutia v týchto stranách botanici nepotulovali, ináče by ju bol musel už začiatočník na prvý pohľad zbadať. Pri potokoch a na prameniťých miestach hojne vídať „devásel“ (Petasites officinalis

Mnch.), Čechom pod menom „devětsil“ známy, o ktorom som v Bošáci počul, že má na listoch deväť žíl, a nimi ukazuje svojich deväť síl proti deviatim nemociam. Bližšie k vrcholu Minčova je častý jeho príbuzný Petasites albus Gaertn. Tento kvitne hneď z jari, jak sa sňah stopí, a že som ho ešte s nezralými plodami našiel, bolo mi to istým znakom, že na jeho stanovisku sňah veľmi dlho ležať musel. Môj Mikuláš menoval oba druhy len „velikým podbielom“, ale ich predsa vedel rozoznať, lebo mi hovoril, že ten niže pri potoku rastúci máva listy veliké jako parasól. Práve pri stanovisku bieleho deváseľu (Petasites albus) ukazoval mi môj vodca malú priehlbinu, do zeme vykopanú, kde pred nedávnom ľudia peniaze hľadali, ale, jako obyčajne, nič nenašli. Niečo vyššie na pastvine, husto čučoriedkami porastenej, dúpal nohami, aby som vraj počúval, jako to tam duní, jakoby tam dajaká pivnica alebo jaskyňa bola. Tam má byť zasypaná baňa, ktorá by sa mala otvoriť opatrne z boku a šikmo, ale nie kolmo: lebo beda by bolo tomu, kto by do nej spadol. Lebo že i v Jasenovej pri Rajci je diera do vrchu, do ktorej chodieval istý Lipták s kapsou na zlato. Ale raz ho tam pasáci pristriehli, a keď sa spustil do diery, túto velikým kameňom zavalili. Dosť sa milý Lipták naprosil, aby ho vypustili, a sľuboval im zlata, koľko len chceť budú: ale kameňa viac vytiahnuť nemohli, jama sa zavalila, Liptáka i so všetkými pokladmi pochovala, a teraz je tam priehlbina zanesená šústím.

S vrcholu Minčova, na ktorom je triangulačný znak, otvára sa rozkošný výhľad na zasňažené Tatry. I Malý Kriváň ešte 16. júna nosil, jako nemecký burš po paukovaní flajster, na svojom nose prilepený pruh sňahu. Turec sa presentoval jako krásna záhrada. Mal som raz pasáčku asi 13-ročnú, veľmi poriadne a poslušné dievčatko, ktorá nikdy nebola von z Bošáckej doliny, čo sme sa až potom dozvedeli, keď ju raz vzali s sebou do Štvrtku na Považí. Keď došli k srúcaninám haluzického kostola, vyvalilo milé dievča oči, spleskło a zalomilo rukami, a v najväčšom zadivení zvolalo: „Bóže! však je ten svet veliký!“ Čo by to chúďa bolo povedalo, keby ho dakto bol doviedol na Minčov, s ktorého na mnoho míľ do diaľky vidieť na všetky strany? Ono si, úbožiatko, iste myslelo, že sveta nieto viac, jako kopanice, Podhradie a Bošáca, a potom dookola je konec sveta v podobe hlbočiznej, veľkej, tmavej diery.

Keď som sa tak díval smerom k Varínu, v jehož blízkosti je Nededza, prišiel mi na um jeden tamejší pán, ktorý pred r. 1848 býval vyslancom trenčianskym na sneme v Prešporku, a keď sa s plnými vreckami na „dietu“ vystrojil, tam dlho sa bavil, a v spoločnosťach kedy-tedy aj chlp pustiť musel, jeho žena medzitým domácnosť a hospodárstvo riadila. Keď sa jej však zdalo, že sa pán manžel pridlho v Prešporku baví, dala si sosňať s koča koleso, a cez dieru, ktorou sa koleso na os navlieka, smerom k Prešporku po tri razy zavolala: „Ištvánko-ó-ó! poď domó-ó-óv!“ a Ištvánko naisto o pár dní domov sa vrátil. To nie je fabula vymyslená, ale skutočná pravda. Tú paniu dobre som znal. Jej muž bol obratným

advokátom, dobrým znateľom historie, dopisovával si aj so slávnym Kollárom, ale musel byť podivínom, jako to z jeho pozostalých rukopisov poznať sa dá. Čo sa teraz telefonom vykonáva, to tá bodrá naša zemianka dávno pred vynalezením telefonu primitívnym spôsobom cez dieru kolesa konávala: a tak vlastne jej prístroj bol prototypom terajšieho telefonu.

Od Minčova na sever leží vrch „Lônce Dziel", na ktorom vraj tis (Taxus baccata L.) rastie. Nemám príčiny o tom pochybovať, lebo aj v Orave na Šípe na podobnom stanovisku tis nepatrí medzi zriedkavosti. Za starodávna však tisové drevo muselo byť omnoho častejšie na mnohých miestach Slovenska, než teraz, lebo máme mená osád a vrchov dľa tisu a tisiny utvorených viac. Do Višňova dosťahovaní Poliaci berú tisové vetvičky a dávajú si ich s „bániatkami" (riasami rakyty, ktoré v Bošáci menujú „barátká", a v Nitriansku dakde „cicúšky) na Veľkú noc posviacať, a takto posvätené potrebujú na okiadzanie boľavých očí. Môjmu sprievodčiemu nadrazil som i zelinu, o ktorej sa všeobecne hovorí, že keď na ňu pri kosení kosa natrafí, spadne s kosišťa. Počul o nej, ale zelinu nezná, ani jej meno. Počkajte reku, ukážem vám ju: má hrozen semenný, a list samotný s viac lístkami, podobnými polmesiacu. I sklonil som sa k zemi, hľadajúc očima v tráve. O chvíľku podal som mu dva kúsky obrátky (ktorá v Bošáci aj iné, neästetické meno nosí, botanikom však pod menom Botrychium Lunaria Sw. je známa). O tejto reku sa to klebetí, ačkoľvek kose ani najmenej neublíži. Vzal si ju s sebou, tak jako aj s vrchola Minčova kus islandského lišajníka (Cetraria Islandica), ktorého tam medzi čučoriedkami veľmi mnoho rastie. Iný plúcnik, „ktorý na bukových pňoch rastie", v tomto kraji sa fajčí proti kašlu a plúcnym chorobám. Dosiaľ som len o užívaní odvarku tohoto lišajníka — Sticta pulmonacea — vedel, ale že by sa aj fajčil, počul som tu po prvý raz.

O hone „Na kaluži" sa rozpráva, že i tam sú zakopané peniaze; ale tam máta, a tak ani ovce pásť sa tam nemôžu.

S vrcholu Minčova ubierali sme sa smerom k višňovskej doline dolu strmým svahom, k baniam dávno zasypaným [1]). Na jednej močarine rastie vo velikom množstve a veľmi bujná režucha (Cardamine amara L.), i v tomto kraji pre príjemnú horkosť listov jako šalát na posilnenie žalúdka užívaná. Dosiaľ nevidel som nikde tak bujné prímerky tejto rastlinky, jako práve tu. Aj ľudová poesia zmocnila sa režuchy, lebo šuhaj v jednej piesni spieva:

---

[1]) Pre tých, ktorí by sa za rastliny zanímali, udám suché mená rastlín vzácnejších, sbieraných alebo poznačených na ceste k baniam. Anemone nemorosa L., Thalictrum aquilegifolium L., Ranunculus aconitifolius L., Sambucus racemosa L., Vaccinium Myrtillus L., Vacc. Vitis Idaea L., Luzula pilosa Wlld., Dentaria enneaphylla L., bulbifera L., Salix aurita L., Geranium silvaticum L., Galeobdolon luteum Hds., Meum Mutellina Gaertn., ~~Cerastium silvaticum WK.~~, Rosa alpina L., Rumex arifolius All., Valeriana simplicifolia Kab., Maianthemum bifolium DC., Equisetum silvaticum L., Chaerophyllum Cicutaria Vill., Gentiana cruciata L., Melandryum diurnum Fr., Myosotis silvatica Schult., Senecio subalpinus Koch. Paris quadrifolia L.

Ej, režucha, režucha!
Nemá dievča kožucha;
Ani ho mať nebude,
Zakiaľ za mňa nepôjde.

Škoda, že ruže a malinníky o tomto čase ešte nekvitly, lebo z tých by sa bolo dalo mnoho nakoristiť. Z ruží je tu častá Rosa alpina L. so šípkami žlazatými. Malinníky z tlupy žlazatých (Glandulosi) sú tu zastúpené viac druhami, lenže bez kvetu nedajú sa spoľahlive určiť. Kto by chcel tunajšie malinníky študovať — a bola by to veľmi vďačná a záslužná práca —, musel by sem prísť asi v druhej polovici júla. Keby to bolo bližšie, iste by som prišiel, aby som porovnal malinníkovú floru Minčova s podlopeníckou, na rozmanité formy malinníkov veľmi bohatú.

Pod Minčovom v „Hanuskovém" patrne poznať tri, neďaleko od seba ležiace zavalené staré bane, o ktorých dr. Kornhuber na udanom mieste hovorí, že sa v nich dolovalo na meď. Kamenia z dier vodorovne do vrchu vykopaných navyvážaného vidno tu veliké hromady, a na mnohých kameňoch poznať stopy medi v podobe zelených škvŕn. Niečo niže týchto starodávnych dolov videť štolňu, asi pred 16. rokami vykopanú, i s drevami krížom-krážom poprevaľovanými, ktorými popodopieraná bola, a neďaleko označuje hromada porozhadzovaných trámov miesto domku, v ktorom baníci bývali. Dľa udania pána Krupca dal tu predošlý majiteľ dolovať na striebro, toto však objavilo sa v tak chatrných stopách, že sa od ďalšieho dolovania upustiť muselo. I v „Banisku" je hlboká jama zasypaná, a na kameňoch poznať meď v podobe okysličených zelených flakov. V blízkosti tu spomenutých zavalených dolov je šikmo sbiehajúci, dosť dlhoký vŕšok „na Blate", o ktorom sa hovorí, že je celý navozený z Minčova. A kamenie tohoto vŕšku je skutočne rozdrobené, väčšie kusy s menšími pomiešané, a nikde nevidno súvislej skaly. Že je však tento svah príkry, ostružinami a velikými rastlinami zarastený, nechcelo sa mi po ňom hore štverať, aby som si obzrel miesto, kde bol vchod do baní. Jadro Minčova tvorí žula (granit), na ktorú sa opiera ruľa (Gneiss), za ktorou miestami nasleduje slídová bridlica (Glimmerschiefer), a na nižších, k doline vybiehajúcich vrchoch, fantastické skaly tvoriaci vápenec. Že sa slída blyští, jako striebro (preto ju aj Prešporčania volajú „Khotzensylber" — Katzensilber), nuž ľud to drží za striebro, tak jako sírkový kýz (Schwefelkies) s leskom zlatým už mnohému narobil predčasnej radosti, že v prvom okamžení zabudol na príslovie: nie je všetko zlato, čo sa blyští. Z toho, že sa tamejšie bane pre nevýnosnosť opustiť musely, ešte nenasleduje, jakoby v útrobách minčovského pohoria už vôbec žiadnych vzácnych kovov viac byť nemohlo. Možnosť nie je vytvorená, že tam ešte celé poklady, bárs nie Jánošíkove, ukryté ležia, a len na tom všetko záleží, natrafiť na ne, a potom v Božom mene ďalej dolovať a poklady tie na svetlo vynášať. Keby sa to na skore podarilo, iste by som doletel pánu Krupcovi zablahoželať: lebo na jeho podiele vrchu sú tie staré, opustené bane.

Žulu (granit) menujú tu *zvaračom*, lebo zo žuly berú ženíčky kamene, rozpália ich v ohni pri zváraní šiat, a zohrievajú nimi vodu na lúh. Tento kameň sa vraj v ohni neroztrhá, jako iné, na zvarač nehodiace sa kamenie.

Veľmi ma prekvapilo, keď som počul „virhule" spomínať. Istý Lipták vraj prišiel na Minčov pomocou virhule zlato hľadať, a kde „virhuľa na zlato ukazovala", dal sa do kopania: ale ho „čosi zlého" odohnalo, a musel sa s prázdnyma rukama vrátiť. I v stráňanskej rieke „pustili virhule", ktoré i skutočne ukazovaly na zlato, ale že ľudia „nevydržali čas", mátalo ich; lebo sa nad nimi urobily šibenice, s ktorých obesenec povolával: „ktorého ti mám podať?" To kopáčov tak prestrašilo, že sa dali o prekot na útek, a až keď od bežania tak ustali, že už ďalej nemohli, sadli si odpočívať. V tom ich predbehol zajac, a na podiv sveta ľudským hlasom riekol: „Prečo ste už nevydržali čas? Boli by ste aj nás vysvobodili, aj zlato našli." Táto virhuľa je virgula divinatoria starších spisovateľov, ktorí o nej mnoho zázračných vecí popísali, a nemecká Wünschelruthe, ešte koncom minulého storočia pri hľadaní zlato- a striebronosných žíl, pokladov alebo vody veľmi zhusta užívaná. Už meno „virhuľa" nám ukazuje, že ju Slováci prejali do svojich povier z cudziny; aspoň dosiaľ nikde som nečítal a nepočul, že by na takýto katexochén čarovný, dvojklaný prút Slováci mali svoj vlastný názov. Virhuľa táto je na vrcholi vidličkato na dve vetvičky rozdelený, pod spojením tých vetvičiek ulomený, lieskový prút. Keď sa z tých vetvičiek listie otrhalo: bola virhuľa hotová a k magickému hľadaniu pokladov súca. Triezvejšie smýšľajúci učenci ešte koncom minulého storočia vysvetľovali si pôsobenie virhule s jakejsi sympatie lieskového, dvojklaného prúta k zlatu a striebru! Pri experimentovaní s virhuľou pochytil muž, jehož úlohou bolo pomocou tohoto magického prúta zlato hľadať, jednou rukou jeden, druhou druhý konec tých vetví tak, aby mu zpopod palcov vrchole prútikov vyčnievaly, a hrubší konec prúta, kde vetvičky srastené boly, držal nahor pred seba vystrčený, a tak opatrne a pozorne kráčal. Keď prišiel na žilu kovonosnú, alebo nad zakopaný poklad, hrubší konec virhule sa sklonil k zemi a ukazoval miesto, kde má sa kopať. O tomto za starodávna neopovážil sa nikto pochybovať, ba pevno sa malo za to, že čo by človek, virhuľu na takom mieste držiaci, čokoľvek s ňou bol robil a jakokoľvek ju narovnával: ona predsa hrubším koncom sa klonila smerom k zlatonosnej žile. Nemci ešte koncom predošlého storočia tých baníkov, ktorí v manipulovaní a experimentovaní s virhuľami boli zbehlí, nazývali „Ruthengänger"-mi z professie. Keď už tieto milé virhule takú moc maly privlastnenú, nemohlo bez toho zostať, aby aj virhulí vyhľadávanie po lieštinách, odlamovanie a upotrebúvanie neboli vyšperkovali rozmanitými čarami a pôverčivosťmi; lebo len pri istom shviezdení, istými osobami, pred východom slnka, pri odriekaní istých slov, mala byť ulomená. A keď iuž ukazovala žily drahých kovov v zemi, alebo ukryté, zakopané poklady, alebo pramene vody: prečo by sa takýto zázračný nástroj aj k vyhľadávaniu iných tajností nemohol

upotrebiť? A skutočne sa praktikovávalo s virhuľou aj pri hľadaní zlodejov, a takýto prút menovali vždy dôkladní a všetko vždy logicky a správne rozdeľujúci Nemci „Frageruthe." Keď sa pri spomenutí daktorého mena prút naklonil: tým svedčil, že zlodejom musí byť človek to meno nosiaci; keď sa prút nehýbal: menovaný nebol kmínom. Teraz na mnohých stranách tú istú službu koná sito na nožnice alebo na nôž napichnuté a na samom konci rúčky slabo prstami držané, ktoré svojím krútením sa alebo nepohnutosťou pri spomínaní mien osôb, z kmínstva podozrievaných, vešti vinu alebo nevinu patričného. Keď také zázraky stváral prút, prečo by to nevystalo aj z lubu sita? Drevo, jako drevo! a trošku dreveného rozumu k tomu: a nesmysel je hotový!

Pomocou virhule aj iných zločincov, bosorákov a bosorky, ztratené a schované veci, prepadnuté medzníky (medze označujúce kamene) a ktorékoľvek tajnosti vyhľadávali a vyjavovali, ba o istom Francúzovi som kdesi čítal, že takým prútom kmína z mesta do mesta tak dlho naháňal, až ho konečne dolapil. Bol to tedy svojho času nepreplatený prút, ktorý aj policajtov a žandárov zbytočnými robil! Hej, keby teraz mali tie smečky a legie defraudantov a rozličného kalibru kmínov, ktorí súkromný a verejný majetok kradnú, virhuľami naháňať: muselo by sa tak mnoho kvalifikovaných „Ruthengängerov" vydržiavať, že by im nestačily všetky lieštiny na virhule, a bolo by treba — jako sa to dakde v XVII. a XVIII. storočí stávalo — mosadzné virhule, náležite zarečené a začarované, vyrábať. A jak by tým znamenite priemysel vzrastal, keby tak šmahom povstávaly akciové fabriky na vyrábanie virhulí! Dividenda by bola báječná. Bolo by to rozkošné a uchvacujúce podívanie, jako roje ovelocipedovaných virhulistov v malebnej rovnošate z mesta do mesta, vo dne i pri lampáši — jako svetlonosi — v noci kmínov a defraudantov, malversantov a falošných bankrotárov naháňajú, až ich v Hamburgu dochytia a potom v triumfe domov došutrujú![1]) Aj keby sme nevideli patrné stopy bývalého baníctva na svahoch Minčova, už tá okolnosť, že sa tu v pamäti ľudu a v poverách udržaly „virhule", dala by nám s istotou zatvárať na kopanie vzácnych kovov v dávnovekosti. Či kde jaké staršie zprávy o tunajšom zaniknutom baníctve nachodia sa po archívoch, neznám.

Peniaze sa presúšavajú vo fantásii ľudu všade, v každej dedine; a čím je ľud ten chudobnejší, čím menej má peňazí, ale za to tým viac nedostatkov: tým častejšie vidí aspoň presúšanie peňazí. Preto sa tomu ani nedivím, že mi môj sprievodčí s takým vážnym výrazom tváre, jakoby jeho rozprávka ani len slabý stín pochybnosti nedopúšťala, vyprával: že sám videl na Vstúpenie za záhradami, jako sa peniaze presúšaly, ale kým ľudia na miesto dobehli, ztratily sa „svetlé plamienky".

V skalnatom vrchu „Dziel" rečenom je dľa udania jaskyňa,

[1]) Obšírnejšie dočítame sa o virhuli v spisku: „Bemerkungen und Mittheilungen über die Wünschelruthe, allen Naturforschern zur beliebigen Prüfung vorgelegt von J. W. L. Luce, der Herzogl. deutsch. Gesellsch. in Helmstädt Ehrenmitgliede. Neuwied u. Leipzig bei Gehra und Haupt. 1790. 8°. pag. 63.

v ktorej sa nachádzajú „ľudské kosti". Vchod do nej má byť úzky, a vnútri kvapká vraj a usedá sa „mliečny kameň". Môj sprievodčí hovoril mi, že bol v nej. Stálo by za prácu preskúmať jaskyňu tú: či vedľa kostí už dávno vyhynutých zverov aj kosti ľudské s výrobkami ľudskej ruky tam skutočne sa nenachádzajú.

Konča „Solárovej" v doline višňovskej leží veliký kameň, asi do poly šikmo v zemi zarytý, na pol druhej stopy hrubý, 4' dlhý a 3' široký, patrne na koncoch hrubo osekaný, v prostriedku s okrúhlou dierou. O tomto kameni sa hovorí, že ním za starodávna ruda na drobno sa mlela. Dľa podania bolo v blízkosti 7 chalúp baníckych, a ukazuje sa aj stará, teraz už stromami zarastená cesta, ktorou sa ruda sem dovážala. Mlynský kameň to však nemohol byť, lebo nie je okrúhly, ale podlhovatý; že je však rukou ľudskou vyrobený, netrpí pochyby. Kde dolina od Minčova k Višňovému vychádza, je s obidvoch bokov obrúbená vysokými, strmými vápennými skalami, ktoré, keby mi bolo zbývalo času, istotne by mi boly moje papiere naplnily vzácnymi rastlinami. Tam sa menuje jedna skalnatá miestnosť „Borsučia hora", na ktorej keď nedávno borsukov v pelechoch hľadali, psík vyduril z diery velikého medveďa. Naši milí borsučí Nimrodi, velikánskym medveďom prekvapení a naľakaní, kričali, čo im plúca stačily, aby ľudia bežali pre pána, že tu medveď naňho čaká. A medveď aj dočkal príchod pána Krupca, ktorý mu tak do bundy zaprášil, že viac do pelechu nepotrafil, ale bol s velikou slávou dopratený do Višňového, kde teraz jeho vyrobená, pekná koža krášli palotu strelcovu. Keď môj sprievodčí borsuka za borsukom spomínal: nerozumel som ho, a nevedel som, čo za zviera pod tým menom myslí; až keď som sa ho konečne spýtal: čo je to ten borsuk? odpovedal mi, že: jazvec. Tak hľa sa ešte aj starý, šedivý človek pri dobrej vôli všeličomu naučiť môže, a keď sa dá do rozhovoru s ktorýmkoľvek synom ľudu, počuje slová a názvy, o jakých predtým nikdy neslýchal. Však nám len naši maďarskí šógorovia nepovedia, že sme im „borsuka" ukradli, keďže jazvec sa maďarsky menuje „borz"? Takým právom by nám mohli odškriepiť aj straku, preto že ju Maďari menujú „szarka". Po týchto krásnych, miestami kolmo do doliny spadajúcich, a len kde-tu v puklinách a na terrassách zelinami a drevinami porastených vápenných skalách, hniezdievajú veliké ušaté sovy, v ktorých, s nebezpečenstvom života spojenom vyberaní po krkolomných srázoch, pristavených dlhých jedľových žrďach miesto rebríka, alebo spustením sa kolmo po povraze až k hniezdu, je Mikuláš Cíkeľ opravdový majster. Aj teraz mi ukazoval dlhú žrď jedľovú, s vrchola skaly na úzku, zelinami a krovinami porastenú terrassu, spustenú, po ktorej sa pri vyberaní sov dolu spúšťal, a s vybranými mladými zase hore sa vyštveral. Mne mráz chodil po chrbte, keď mi o tom, jako o veci uňho obyčajnej, rozprával! Na takú štveračku musí mať človek oči a hlavu v poriadku, aby nedostal závrat, telo jako kocúr, a ruky i nohy isté: ináče sa svalí do doliny a rozmliaždi sa na brečku, že ho ani najchýrečnejší chirurg viac dohromady neposhľadáva a neposošíva!

Taká vyrastená mladá sova máva cenu až do 20 zlatých. Ale náš višňovský vtáčnik neuspokojí sa s vysliedením a vybraním sov na višňovských skalách, lež zabehne si kedy-tedy aj na skaly súľovské, kde sa tieto sovy častejšie nachodia. Raz vraj preto vybral priskoro mladé sovy, lebo mu už pasáci po nich škúlili, a ukazovali tisíc chutí vybrať tých veľkých holotrtov. Vybral ich tedy radšej sám a doma ich choval. Ale beda, jeden z chovancov hodil krpcom, a druhý po každom kŕmení nezadlho dal sa do dávenia kôstok, srsti a peria z požratých myší a vtáčkov, tak že sa už aj o život tohoto bál. Pritom všetkom mladá sova výborne rástla a peria jej pribývalo, i vychovaná bola na predaj; tak vraj zkúsil opatrovník, že sovy, keď požerú vtáčkov a myši, kôstky, perie a srsť nestrávené vydávia.

O „Goleštáne“ je povesť, že tam v dávny, veľmi dávny čas začali hrad stavať; ale čo cez deň prácne nastavali, to všetko cez noc „jakési zlé“ poprenášalo na Lietavský hrad. Na mieste, kde ten hrad stavať počali, vidno vraj do skaly vykresané schody a cestu. Bol by som sa veľmi rád s druhej strany skaly na jej vrchol vydriapal, keby som nebol náhlil do Višňového, aby som ešte v ten večer do Žiliny doraziť mohol. I o bošáckom kostole ide povesť, že ho pôvodne pri kríži, u cesty do Lieskového vedúcej, stavať začali; ale čo cez deň staviva navozili, to v noci „Panna Maria“ poprenášala na to miesto, kde kostol dnes stojí. Tu tedy nie zlá, ale dobrá bytnosť na jednom mieste prekazila a na druhom napomáhala stavbu. Keby som bol vedel, že sa v ten deň nedostanem z Višňového, nebol by som si dal príležitosti ukĺznuť, Goleštan lepšie poprezerať; možno, že staré črepy, alebo iné nálezy výrobkov ruky ľudskej boly by aspoň niečo z tajomnej dávnovekosti tejto, s dvoch strán cele neprístupnej skaly, vyzradily, a aj moja zelinárska korisť bola by bohatšou bývala. S týchto skál vzal som si na pamiatku pár utešených prímerkov Dianthus plumarius L. a hungaricus Pers., a čo som doma na sušenie nevložil do prešu, zasadil som si do záhrady, kde sa mi ujaly a ďalej kvitnú.

Na pravo Goleštana je vrch „Dziel“ tiež skalnatý. Nad samou, do hory vedúcou cestou trčí kolossálny balvan skalný s priehlbinou, peci podobnou, jako malá jaskyňa, na jejž boku vidno dieru do skaly. V čas mnohých dažďov vyteká vraj tou dierou tak silný prúd vody, že by mohol mlyn hnať. Možno, že táto diera vedie do priestrannej, vodou naplnenej jaskyne, z ktorej, keď sa vodou preplní, touto dierou odteká. O 7. hodine večer bol som už vo Višňovom, ani najmenej nie ustatý; lebo keď na mojich vychádzkach vzácne rastliny a iné veci, podania a povesti sbierať môžem, vtedy ani nevylačniem, ani neustanem; keď však hľadanú rastlinu nenajdem, alebo len s kosmopolitickými dietkami Flory sa stretám, potkýňam sa o každú haluz a o každý kameň. Musela nás ráno, idúcich na Minčov, dakde nepozorovane cigáňka predísť, keď moja prechádzka tak vydarená bola, že bárs v svojej zpráve žiadne nové výskumy podať nemôžem, predsa aspoň o daktorých zajímavých rastlinách a o hrstke posberaných povestí môžem referovať, a to

nie veci, mnou povymýšľané alebo pribásnené, ale z nevyčerpateľného prameňa ľudového podania nabrané, a tak podané, jako som ich vzal.

U samej cesty, neďaleko kaštieľa p. Krupcovho, rastie krásne, tmavo-purpurové Geranium phaeum L., ktoré som si chcel až pri svojom odchode vykopať, aby som ho mohol ešte čerstvé domov doniesť, potom však majúc bez toho plné papiere rastlín, naň som zabudol. Dňa 17. júna rozlúčil som sa s mojimi veľmi ctenými hostiteľmi, ktorým i pri tejto príležitosti svoju srdečnú vďaku vzdávam, — a uháňal som smerom k Žiline a ztadiaľ dolu milým naším Považím domov.

Prolog.[1])

Sme! áno, sme! — A toto hlasné ‚sme!'
je vlastne to, čo ‚je', jak mudrc vraví.
Sme tu! a Bôh dá: že i strváme,
jak stvoril nás . . . Preds' nedal do opravy
nikomu dielo svoje: človeka,
svoj vlastný obraz! výkvet veledumy,
dômyslu sújem: iste nikomu
On — tvorca! majster nedostižnej umy! —
Veď komu by aj jeho opeka
sa sveriť mohla v sveta prízemí!?
kde učeník ten či už tovariš,
čo trúfal by si riecť: že vyšpehoval
počiny majstra, vzniku problémy
a žitia zhádol, pracujúcu tiš
zprúh odkryl sluchom, dielu onomu
že v ústroj nazrel k základu . . .? a ktorý
by odvážil sa potom ešte aj
snáď na to: aby dielo posudzoval
majstrovo vtipkom švižkým, nebodaj
tak: planý citov uzol . . . jazyk chorý
tu, súci priniesť celku pohromu;
rôj pomyslov však za vrch uteká:
hej, prozreteľnosť sama na úteku
už bola, vidno spravu znáhlenú —
i pochytil by božský remek stvory
do kôrnatých rúk, zdokonaliť vraj,
a opravou ho voskrz nezhumpľoval?
(Len diabla zášť sem čeli odveká:
zmrzačiť, čo je z Boha, pri človeku! . . .).
A človek sám tiež svoj je iba potiaľ:

[1]) Prednesený dňa 4. júna pri svätení pamiatky 25-ročného trvania Slovenského spolku v Pešťbudíne.

kým nesoprel sa svojmu určeniu;
sklad prvobytný v sebe nerozkotal,
krv nenarazil svoju v cudziu rieku,
nevrhol srdce, hlavu v zámenu . . .
— Nuž nech tam treštia svetoborci, blázni!
po rynkoch nechže rozpust svevolí,
orgie tanči kol hlinenej modly!
i korí sa tam, plazí slaboch v bázni
či renegát (ten či ten: otrok podlý!);
my nepodvratní v pravovedomiu,
už prepálení ohňom v krutom boji,
snáh čistých, k cieľu letkom sokoli,
na mysli jasní, verní, samosvoji:
my uchýľme sa svojho do domu,
rodného krbu poručiac sa priazni,
kde shoda sladká . . . nič viac nebolí;
i pokým mätež kotrmelce strojí
von, vlnou vedľa hučí samopaš:
pobesedujme v láske, pri pokoji,
do korán srdcia . . .
Bratský krúžok náš
toť! dvadsaťpäť liet nám vyplnil, vskutku!
Či nie to pekný času záhonec
i na zdĺž i v šír? siatím prebohatý
ku hodom, kvietím slávy na venec?
Nenie-li radosť zvláštna: po zármutku
bár, namáhaniach — bo už v zlatú raž
preobrazených — zplesať na úvrati?
Ba veru! — Ovšem, nevysoký vek
to prežil ešte, krátky; ale predsa,
úprimní moji, potvrdíte všetcia:
že odrástol už: už je mládenec!
bujarý junák, schopný kdekoľvek
za pasy s krivdou — pravdy na obranu!
Hľa: ako strmo vzniesla sa mu hlava,
sťa vrchol jedle! (dumy všetkých nás,
pomysly veľké, hej, v nej odchováva . . .);
jak hruď sa mu dme! (verím, naša hrdosť
tam dužie, ktorá neprepáči hanu . . .),
i zaťal päsť (náš vzdor v nej, pádna tvrdosť . . .),
päsť, bez pochyby odbiť urážku,
a pokročil sa . . . Hľadzte! prosím vás,
jak hrnie víchrom činným; prekážku
odkopol s cesty . . . borbou nakonec
až cieľa dôjde, vniknúc v tvŕdze bránu:
kde uznalosť mu mzdou a venom sláva:
dedičný podiel, skrytý po ten čas;
tak udatný on, bodrý mládenec! —
A pozrite: včul zrak mu zblýskal! žiari

sťa hviezda zpopod nočnej obrvy
(ó, našich túžob svätých plamene!...);
tiaž žitia perím sprcha s jeho pliec
mohutných, jakby býľa s ostrvy
(— snáď neresti to dnešných znamenie,
že zodráňané takto snadno budú?
daj, Bože!...); čelom však mu miznú chmáry
tak placho, v líci každá rumeň studu:
pre jasno najskôr, z neho preskvostne
sa zprúdivšie, jak z mladej slnka tvári —
Či vzplápolal to hádam kŕdeľ sviec,
rozžatých k sviatku razom na oltári?
a my zas sme tu húfy slávnostné?
čo?... Sňatok slávi azdaj?
                                        Prečo nie?
však dospelý je! prekypely sily
v ňom — čas tu, kde cit žhavo zabronie;
je zdravý! švárny; a čo tiež nie ja
vymýšľam, ale stojí v zákone:
osamelému clivo v každej chvili,
ver' clivo; treba času zlodeja
či družku, by si život spríjemnili —
Nuž, radujte sa, svadobníci milí!...
— Že mladucha kto? radi by ste znať?
Však útlocit váš vycítil už, tuší,
kto ona, dobre: dobrá — Nádeja!
(už meno jej jak sladko tenie v uši!),
ctihodná panna, deva všetkých vnád
a krás... Preds' znáte sihoť Margitinu
za mája! — to jej vábny obrazec,
no slabý len: bo záhradníka rýl
či nôž čo nikdy nemôž' prekonať:
okrasy jej — tie s letom nepominú!
a nesmrteľnosť čo tú spôsobil:
kde pokrm, nápoj? chcete vedieť? — Inu:
schovankou ona zrovna našich duší!
jak ženích zas sŕdc našich chovanec...
Ó, zaplesajte, svati! — Otec, mať,
brat, sestra, poďte! družino ty celá,
pospešte, párku tomu požehnať,
zo žriediel ňadier nažełať mu veľa...
A kňaz že kde? — Ó, arcipastier náš,
náš Bože! ktorý v nebi sdávaš svázky,
čo potom iste dosahujú cieľa,
sú reťaz, ktorú nelzä poskubať
(tak stuhly vierou ohnivečká pásky!),
Ty snúbencov tých tamže osobáš!
Spoj ruky stuhou nehynúcej lásky
im, srdcia v súcit, duše v súzvuk sviaž;

i sosýpaj im v bezpočetných pukoch
a klasoch jaro-leto do podolku . . .
My na to: I nech žijú v prapravnukoch
bez konca šťastne! zdar a sláva — Spolku!

Hviezdoslav.

Ešte raz o baníctve.[1])

Ku nemalému potešeniu poslúžily mi, vysokoctení moji priatelia, Vaše vzácne listy, týkajúce sa mojich skromných prác v obore slovenského dejepisu a slovenskej stariny, lebo sú mi najjasnejšími dôkazmi, že je môj slabý hlas nie viac hlasom volajúceho na púšti, keď našiel tak vzácnu ozvenu, ony sú mi radostnými dôkazmi, že náš slovenský národ má tiež synov a mužov i za túto vedu zaujatých, a sú mi konečne i pevnými dôkazmi, že spojenými silami a horlivou ochotou možno nám stvoriť užitočné a trvalú cenu majúce, nie-li práve veľké diela i v týchto pre náš rod nad mieru neprajných a krušných časiech.

V spomenutých listoch svojich, hľadiac jedenkaždý z Vás na veci mnou pretriasané s inej a inej strany a posudzujúc moje práce každý so svojho stanoviska, sdeľujete mi dosť četné doplnky a vzácne príspevky, ba daktorí z Vás by si boli priali článok „Baníctvo" i hutníctvom videť doplneným a v ňom i niektoré iné, mnou nie spomenuté, na baňský i hutnícky priemysel vzťahujúce sa výrazy umiestené, z čoho všetkého patrne vídať, že sa mi nepodarilo vec úplne vyčerpať a predniesť všetko, čo s ňou súvisí.

Vzácne Vaše listy zasluhujú plným právom obšírnejšiu odpoveď, a poneváč sa domnievam, že moja odveta môže s jednej strany prispeť ku čiastočnému doplneniu toho, čo som už až posiaľ o minulosti slovenského národa porozprával, a s druhej strany i ku očisteniu náhľadov a k odstráneniu mylných snáď mienok a pochopov, nadto že bude v celku snáď nielen každého z nás, ale bez pochyby i širšie obecenstvo zaujímať a že nám všetkým poslúži k akémutakému poučeniu, preto som sa rozhodnul odpovedať Vám týmto otvoreným listom.

Ja — ako viete — zabývavši sa po mnohé roky základným skúmaním starých zpráv, uložených v rozsiahlom a prebohatom kremnickom mestskom archíve, obmedzil som svoju činnosť prvotne na užší kruh, snaživši sa líčiť na základe týchto prameňov hlavne stredoveké dejiny daktorých turčianskych obcí a rodín, alebo som podával úryvky z dejín kremnických, len článkami *Nemecké osady na Slovensku* a *Lehoty* zašiel som na širšie pole. V týchto dejinách turčianskych rodín a obcí, zdajúcich sa byť iba dejinami prísno miestnymi a na úzky priestor obmedzenými, sú však predsa časté

---

[1]) Otvorený list pánom *L. P.* v *P.*, *J. L.* v *B.*, *J. M.* v *Č.*, *J. Š.* v *T. Sv. M.*, dr. *I. B. Z.* v *P.*, *G. Š.* v *B.* a *A. K.* v *P.*

a mnohé i také črty, v nichžto sa jasne zračia onodobné pomery a položenie celého ľudu slovenského a tým samým sú tieto práce i nemálo cenným príspevkom ku všeobecným dejinám celého ľudu a národa slovenského.

No pozdejšie upútal moju pozornosť ešte i iný, kremnického bohatší a obsahom svojím do nepomerne starších dôb siahajúci a všeobecný majetok nášho slovenského národa tvoriaci archív, totiž sama reč slovenská, i oddal som sa s chuťou do skúmania v tomto každému Slovákovi prístupnom archíve. A toto ma predovšetkým primalo k uverejneniu pojednaní o starodávnych slovenských osobných menách a o slovenských miestnych názvoch.

Dúfal som týmito prácami povzbudiť našincov, aby spolu so mnou dali sa tiež do spoločnej práce v národnom archíve slovenskom a menovite aby sosbierali všetky miestne názvy, lebo veď i v týchto leží veľmi mnoho vzácneho materiálu pre slovenský dejepis a iné odvetvia slovenskej vedy, ale moja nádeja ma z najväčšej čiastky sklamala. Jediný p. Emil Koleny opísal slovenské osady v článku „Banátski Slováci“ [1]) a p. Ján Kovalčík podal zaujímavé zprávy v článočku „Miestne názvy“ [2]) o daktorých spišských obciach, avšak i tieto práce obmedzujú sa iba na názvy samých obcí a mlčia o názvoch ich jednotlivých honov čiže ďahov, vrchov a vŕškov, dolín, potokov a pod. Dókladne sostavené a úplné sbierky miestnych názvov z dvoch turčianskych a troch nitrianskych obcí dostal som od p. L. P. z P. a od slečien B. T. a J. V. z B. Obzvlášte tieto dve slečny previedly svoju úlohu znamenite a ich práca zasluhuje úplnú uznalosť.

Istotne málokto tuší, koľké svetlo hádžu miestne názvy na našu minulosť a v koľkej miere sú v stave obľahčiť badateľovi drievnych dejín a pomerov jeho trudnú prácu. No i s rečového stanoviska sú miestne názvy nie málo dôležitými, lebo v mnohom z nich zachovaly sa až posiaľ slovenské slová, ktoré na inom poli z našej reči už celkom vyhynuly a úplná sbierka týchto názvov poslúžila by nám výborne v mnohom ohľade.

Môj článok *Tkáčstvo* a môjho milého priateľov, p. Jozefov Dohnányho *Hospodárstvo* [3]) boly osnované výlučne na živej slovenskej reči a pri tej príležitosti som si dovolil zrovna vyzvať našincov, aby si nesťažovali doplniť sbierku technických výrazov, obsažených v oboch týchto prácach. Nie menej by bolo bývalo žiadúcnym a potrebným doplniť i práce pánov A. B—y *Debnárske názvy* a Žiakovu *Mlynárske názvy*, zakladajúce sa tiež výlučne na živej reči. Avšak moje vyzvanie odznelo úplne na hlucho a dobrý príklad pp. Dohnányho, A. B—y a Žiakov nenašiel — bohužiaľ — nasledovníkov. A niet Slováka, ktorý by nebol v stave prispeť aspoň malinkým zrnkom ku nádhernej stavbe drievnej slovenskej minulosti, keby si nesťažoval sdeliť všetko to, čo mu je o lovectve,

---

[1]) Slov. Pohľady 1892, strana 462 a nasl.
[2]) Nár. Noviny 1892, číslo 111.
[3]) Uverejnené sú tieto práce v Slov. Pohľadoch 1891, str. 533 a 625 i nasl.)

rybárstve, pastierstve, poľnom a domácom hospodárstve a o remeslách i priemysle z jeho reči známo.

Bez potravy, ktorou svoj hlad krotili, bez šatstva, ktorým sa pred zimou bránili, a bez prístrešia, v ktorom útulok a bezpečnosť pred nepohodou a pred dravými zvermi hľadali, nemohli byť ani naši najdávnejší predkovia, to — myslím — pochopí snadno i najprostejší človek, a že im výrobky terajšieho kuchárstva iste neboly známe, ale že im za pokrm slúžilo iba mäso z ulovených, divých, no pozdejšie i mäso a mlieko z okrotených zverov a ku tomu i zemské plodiny, — že neznali prvotne hodváby a iné v dnešných dielňach zhotovované látky, ale že sa odievali kožami a z vlny, konopí a lyka pospletanými, poskrúcanými a konečne i utkanými súknami a plátnom, — konečne že nevedeli hneď stavať paláce a budovať pohodlné byty i domy z pevných látok, ale — opustivši jaskyne a podzemné úkryty a diery — že začali si stavať koliby: to — tuším — tiež netreba dokazovať.

Koľké tu pole leží pred nami úhorom!

Ktože nám a kedy dokonale opíše lovectvo, rybárstvo, pastierstvo, roľníctvo, mlynárstvo, krsnárstvo čiže kožušníctvo, súkenníctvo a tkáčstvo, staviteľstvo, kováčstvo a iné podobné druhy ľudového priemyslu?

Podrobné a dokonalé preskúmanie a osvetlenie týchto vecí, ich pôvodu a postupného vývinu zaviedlo by nás do dávno, veľmi dávno zašlých časov a odhalilo by nám dosť jasný obraz, siahajúci až do praveku nielen národa slovenského, ale i samého veľnároda slovanského. Istotne krásna očakáva nás úloha, nás — hovorím —, lebo žiaden cudzinec nechytí sa do nej, a keby ju i chcel vyplniť, nie je v stave urobiť to tak, ako rodený Slovák.

Prejdimeže už teraz konečne ku baníctvu a pohovorme si, ako, vzácni priatelia moji, žiadate, i o tomto predmete.

Jeden z vás mi píše nasledovne:

„Dostavši najnovšie číslo *Pohľadov*, veľmi ma v nich zaujímal článok *Baníctvo*, ako i jeho počiatok v predošlom sošite. Na strane 341 píšeš: „Keď i u nás súci ku tomu mužovia základne prezrú a preskúmajú naše tajomstvené hory a údolia, potom — a to silno verím — zjavia sa ešte nejedny pozostatky z baní na zlato už dávno, pradávno zaniknavších, ktoré budú novými dôkazmi, že naši pradedovia so zlatom vo vlastnej domovine sa obznámili a ani tento kov od Nemcov alebo iných národov znať sa nenaučili."

Na doklad tejto Tvojej mienky sdeľujem Ti, že by „súci ku tomu muž" asnáď i u nás pozostatky dávno zaniknuvších baní našiel. Medzi Belujou a Prenčovom, v prenčovskom chotáre, je totiž kopec menom *Zlatný Vrch.* Asi štvrť hodiny odtiaľ v našom belujskom chotáre jesto hon *Banište.* Že to neznamená miesto, kde bola hora vyrúbaná a nová rastie, dokazuje to krátke *a*, lebo vyrúbanú horu menujú i tu, ako inde, *báňa.* Či toto meno *Banište* nepoukazuje na to, že na tom mieste boly tiež dakedy dávno zaniknuté bane? Lebo nielen tu v dedine, kdekoľvek studňu kopú (tak i tej jari u Maca Krajčovica), všade prídu na zelený kameň, v ňomž sa

hojne kýzov nachádza, alebo na zelenkavo-belaskavú hlinu, tiež kýzom premiešanú, ale i v samom tom Baništi, keď Šinkovicovu zem dažďová voda trochu vyjarčí, nuž v tom na površí nachodiacom sa kamení tiež hneď kýz vidno.

Banište leží v boku asi na štvrť hodiny v dĺžke roztiahnutého vŕšku, ktorý delí prenčovský a belujský chotár. Do boku tohoto vŕšku tam, kde je hon Banište, ide malá, dosť dlhá dolinka, zarastená trávou. Veľa ráz som si už myslel, či tá dolinka za starodávna nebola baňou, či nekopali tam rudu, ačkoľvek piardžinu teraz nikde nevidno.

Čo ma v tej domnienke potvrdzuje, že tu boly dakedy bane, je krem názvu *Banište* i tá okolnosť, že — ako mi nebohý principál môj, Štefan Ján, rozprával — tu vo farskej záhrade našli dve ťažké hrudy akéhosi kovu, ktoré i do štiavnickej huty zaviezli, kde im vraj povedali, že v tom bude i dačo dobrého, ač nič za to nedostali. Pred dakoľkými rokmi som i ja sám tu pred farou medzi kamením tiež našiel — akiste tým podobnú — hrudu, ktorá mohla byť asi tak veľká, ako hlava ročného žriebäťa, a vážila 47 funtov. Na tej bolo poznať zvonku i pozostatky z uhlia a sťa by kúsky malty z múru, snáď z pece. Keď som ju roztĺkol horko-ťažko, bolo to zdnuká ako olovo a železo, na povetrí oxydovalo, i žlté, blyskavé pásiky boly medzi tým zreteľné.

Roku 1890, keď studňu vo farskej záhrade na hlbšie kopali, zase našli pri studni takú hrudu, ako ľudská hlava, ktorá čiastočne obtĺčená i teraz ešte vo včelíne zhrdzavená leží; váži 26½ funta. Z inakadiaľ to sotvy kto sem doviezol, pravde podobnejšie je, že tu za starodávna rudu kopali i primitívnym spôsobom topili, a toto sú z toho pozostatky, trosky.“

Hľa, akým je tento súkromný list vážnym prameňom pre poznanie jednej čiastky z krajov slovenským ľudom obydlených; koľké svetlo vrhá na dávnu minulosť takého vidieku, v ktorom baňského priemyslu niet už od mnohých, veľmi mnohých rokov. Baníctvo v Beluji a v Prenčove síce zaniklo, každá stopa po ňom vyhynula z pamäti tamejšieho ľudu, avšak miestne názvy *Zlatný Vrch* a *Banište* svedčia nepopierateľne, že ono dakedy i tu kvitlo, a tieto názvy sú jedinými jeho živými pomníkmi. Nemými a mrtvými jeho svedkami sú v liste tom spomínané hrudy. Ony jestvovaním svojím hlásajú to isté, čo i oba miestne názvy, i doplňujú sa vzájomne tieto veci. Či sú otázne hrudy troskami a či snáď hutnými medveďmi, totiž kusmi na spodku pece pozostavšími a z rozličných kovov, ba i nestopeného ešte kameňa záležiacimi, to možno rozsúdiť len základným preskúmaním týchže hrúd, no kadeuáhle je na nich viditeľná i troska, nemožno upreť, že boly v ohni, a to robí veľmi pravdepodobným pri bani i topisko, čo bývalo za starodávna zjavom veľmi obyčajným.

A takýchto pamiatok po baníctve a — možno smelo tvrdiť — i po iných odvetviach drievneho slovenského priemyslu zachovala nám i naša reč i naše kraje iste v značnom množstve. Od nás závisí, aby sme si ich — jedenkaždý dľa svojej možnosti a v svojom

kraji sosbierali a písmom v literatúre i — nakoľko možno — uložením v museume pre nás všetkých názornými urobili a pre potomkov zachovali.

Vzdelanci slovenskí povinní sú v prvom rade priložiť ruky ku práci, lebo oni sú v stave i chápať dôležitosť takého diela predovšetkým pre náš národ a potom i pre vedu vôbec, i majú po ruke pomôcky v spisoch a článkoch slovenských i neslovenských, vzťahujúcich sa na prerozličné veci.

Pri tejto príležitosti však si dovoľujem poznamenať, že nie je radno veriť slepo všetkému, čo je už vytlačené, aby sa nesprávnosti a celkom bludné mienky v našom písomníctve neudomácnily, ale radšej i tie, ktoré sa doň už vkĺzly, aby sa ponapravily a základne vyvrátily.

Podnet ku tejto poznámke zavdáva mi i jeden z Vašich vzácnych listov, upozorňujúci ma na dejepisné diela Kachelmannove.

Ján Kachelmann, bývalý štiavnický radný pán, spísal a vydal: „Huldigung der schemnitzer Berggeister dem Erzherzog Stephan“ [1]), potom „Geschichten der ungarischen Bergstädte und ihrer Umgebung“ [2]) a konečne „Das Alter und die Schicksale des ungarischen, zunächst schemnitzer Bergbaues“ [3]). Okrem toho písal i viac článkov do rozličných časopisov.

Všetky tieto Kachelmannove práce sú preplnené zprávami o najrozličnejších predmetoch a dejoch, a keby boly v stave obstáť koľkotoľko pred kritikou, boly by istotne veľmi vzácnou studnicou, z nejžto by mohli čerpať mnohí spisovatelia i doklady pre svoje diela i látku ku novým prácam. Ale Kachelmann ani nevyberal pramene, lež použil ochotne všetky tie a také, ktoré pomáhaly jeho tendenčnej práci, bárs by boly bývaly akýmikoľvek apokryfnými a nekritickými, ani nehľadal objektívnu pravdu, a následkom toho staly sa jeho diela pre nestranného badateľa úplne bezcennými. Jemu sa hemží takmer celý svet samými Nemcami, a keby to všetko malo byť pravdou a skutočnosťou, čo popísal o nich, totiž o Nemcoch, v našich slovenských krajoch, nuž by nemohol tu jestvovať ani jeden jediný Slovák, kdežto nás vždy i bolo i teraz — chvalabohu — je veru značné množstvo.

Len výnimečne a vo veľmi zriedkavých prípadoch, totiž iba tam, kde sa oprel o hodnoverné listiny, zodpovedá Kachelmann skutočnosti, inde je opravdovým poviestkárom a básnikom na dejepisnom poli.

Maďarským dejepiscom bol Kachelmann za dlhší čas veľkou auktoritou, i odvolávali sa radi naň vo svojich prácach, no zdá sa, že už i tí presvedčili sa o pravej cene Kachelmannových diel; už ho nespomínajú.

Nám Slovákom záleží a má i musí záležať na tom, aby sme minulosť svojho národa pravým svetlom osvietili. Nebolo by od nás

---

[1]) V Štiavnici u Lorbera r. 1847, strán 11 vo štvorke.
[2]) Dve prednášky, v Štiavnici u Lorbera r. 1853 a 1855, strán 80 a poťažne 192 v osmorke.
[3]) V Prešporku u Wiganda r. 1870, strán 228 v osmorke.

múdre, keby sme, pracujúc nekriticky, samých seba a iných svojich rodákov len za nosom vodili, a preto nám nutno opierať sa len o spoľahlivé zprávy a čerpať svoju vedu iba z čistých žriedál. Anonymov a Kachelmannov nechajme Maďarom a Nemcom, my vhĺbme sa radšej — opätovne vravím — do bohatej našej reči a skúmajme v tomto archíve.

Avšak i na tomto poli treba nám byť opatrnými a varovať sa pilno tých a takých chýb, do akých často upadúvali naši predchodcovia a do ktorých zvábil i nás ich zlý príklad.

Rozumiem tým prílišné filologovanie u mužov s jazykovedou nie dostatočne obznámených a takmer každé slovenské slovo zo sanskritštiny odvodzujúcich a vysvetľujúcich.

Na túto chybu trpíme my Slováci už od mnohých desatročí a nevieme sa jej striasť žiadnym spôsobom.

Príčinou toho je, že sa ešte vždy domnievame, ako by sanskritská reč bola prarečou a matkou všetkých takzvaných indoevropských rečí, kdežto ju jazykoveda už dosť dávno považuje a dokázala byť iba ich sestrou a dcérou inej, až po túto dobu ešte nie vyskúmanej a určite označenej prareči.

Staršie učenie o pôvode indoevropských národov z Indie patrí za našej doby medzi bájky, ba jazykoveda, podporovaná i starožitníctvom (archäologiou), pokročila už tak ďaleko, že ešte i územie medzi pohoriami altajským a uralským, ktoré bolo tiež považované za pravlasť a kolísku národov indoevropských, a síce nie bez príčiny, stalo sa sťa takou otáznym a četní, na slovo vzatí učenci už vyhlasujú — podporovaní mocnými dôvodmi — kraje s tejto strany Uralu ležiace, teda strednú Evropu za pravlasť týchže národov, z ktorej sa časom na východ až do Persie a Indie a južne až do Malej Asie i po Evrope celej rozšírili. Znamenitý prehľad o týchto veciach podáva Schraderovo dielo: „Sprachvergleichung und Urgeschichte", a kto ho raz prečítal, ten sotva sa viac odhodlá utiekať sa ku sanskritštine, keď mu bude daktoré slovenské slovo nesrozumiteľným.

Že sú i také slová, ktoré majú spoločný a totožný kmen nie-li vo všetkých, teda aspoň v najmnožších indoevropských rečiach [1]),

---

[1]) Zaujímavé sú v tomto ohľade výskumy Bedrichove Hommelove. Tento učenec pokúsil sa vykutať spojitosť medzi rečmi indoevropskými a semitickými a sostavil medzi iným i nasledovný prehľad:

Slovo praindoevropské	prasemitické	jeho terajší význam
1. staura	tauru	tur, býk, nem. Stier
2. karna	karnu	roh, latinsky cornus, nem. Horn
3. laiwa, liw	labi'atu, lib'atu	lev
4. gharata	harûdu	zlato
5. sirpara	tarpu	striebro
6. waina	wainu	vinič, víno.

Z týchto slov zatvára Hommel, že Praindoevropci s Prasemitmi už v dávnom veku stýkali sa.

o tom niet pochyby; ale nie všetky slovenské slová nachodia sa i v iných tých rečiach a nie všetky slovenské, teraz už i pospolitým slovenským ľudom zhusta užívané slová sú i slovami pôvodne svojskými, rýdzo slovenskými. Naša reč prijala viaceré výrazy od iných a iné reči vzaly navzájom zo slovenčiny viac slov, ktoré sa patričnej reči zovňajškom prispôsobily a v nej staby svojerodé udomácnily.

Poznávať pôvod a určovať rodisko takýchto slov ponechajme mužom v jazykovede odborne vzdelaným; *my vykonáme väčšiu službu nášmu písomníctu, keď celý jeho slovný materiál sosbierame* a tejto práci čas i pilnosť svoju venujeme.

I vysvetľovanie záhadných slov v našej slovenskej reči treba, aby sa dialo rozumne, dľa istých prísnych pravidiel a bez všetkej obrazotvornosti, ak chceme ním opravdu poslúžiť slovenskej vede. Nahradzovať pôvodné kmenové čiže korenné hlásky dľa ľubovôle a okamžitej zdanlivej potreby inými a tvoriť celé reťaze slov, takrečeno filologické syllogismy, i prekrucovať tak dlho, kým napríklad *hutu* zo slova *kutať* alebo *hltať*, *rudu* zo slova *ryjem*, *furmu* zo slova *vrieť*, *variť* atď. nevysvetlíme, tiež nemôžem odporúčať našincom, lebo dľa svojej skromnej mienky považujem také námahy za bezúčelnú prácu. Slovenskej vede zaiste nemôže v žiadnom smere poslúžiť taká naša horlivosť, ktorá nás svádza ešte i šachtu, štolnu, hutu, jarec (= nem. Erz), hunt, furmu, koch a podobné slová vyhlasovať za výrazy rýdzo slovenské, kdežto sú ony v pravde dietkami iných, neslovanských rečí a kvetmi z cudzích lúk natrhanými.

I mne sú dobre známe slovenské slová *kochtiť* a *kuchtiť*, *dulovať*, *kutať* a *kutiť*, ale kochtenie alebo kuchtanie (= tajomstvenné niečoho pripravovanie) nemá so *šachtou* (= baňskou jamou), dulovanie (= snorenie, čiže pohľadávanie dačoho, na pr. pes duluje, totiž behá s miesta na miesto, ňuchajúc a hľadajúc potravu alebo inú vec) nemá so *štolnou* a kutanie alebo kutenie (= skúmanie, hľadanie, preberanie) nemá s *hutou* istotne nič spoločného krem hlások *cht*, *l* a *t*, a tie sú veru nie dostatočnými dôkazmi za slovenskosť spomenutých troch slov.

Nebohého Frndákove, bývalého baňského radcove spisy a obzvlášte jeho baňskú technickú terminologiu bolo by ovšem žiadúcno vypátrať a snáď i uverejniť, lebo ona môže v sebe obsahovať i mnohé, nám, ktorí sme v baníctve laikami, celkom neznáme technické názvy, výrazy a slová, trebárs by snáď v nej i šachta *skochtom* a štolna *sdolňou* bola vysvetľovaná, ale i v tom prípade, keby tiežе spisy boly snáď už celkom zmizly a zahynuly, bolo by nám — myslím — možným sostaviť úplný soznam baníckych a hutníckych výrazov, keby sme sa ku tomu i celkom vážne prichytili.

Veľmi pádny dôvod toho a dobrý príklad podáva nám „Jahresbericht des k. k. Realgymnasiums in Sarajevo“ z roku 1882, kde je na str. 24—26 bosenský *majdan* podrobne a zaujímave opísaný, o ňomžto p. pôvodca píše, „že je na vlas taký, ako bol v Moštenici pri Slovenskej Lupči, keď som bol ešte chlapcom.“

Predpokladajúc, že ako bolo až do tých čias, kým som dost...

spomenutú školskú zprávu do ruky, mne, tak istotne bude i mnohým iným mojim rodákom slovo a pochop *majdan* neznámym, mám za to, že nezhreším, keď si o ňom i tu máličko prehovoríme.

Majdan je dľa tohože spisu železná baňa, huta a hámor v jednom, a huta i hámor záleží obyčajne z dvoch drevených primitívne vystavených budov, z ktorých jedna má *duvaonicu*, čiže štvorhrannú, u vrchu súždenú pec, v nejžto sa železná ruda topí, a druhá *grno*, totiž veľkú vyheň, kde sa liatina zohrieva a zohriata hámrom kuje.

V podrobnom opise tohoto majdanu stretáme sa s technickými výrazmi: *duvaonica* (nem. Hochofen), *grno* (nem. Frischfeuer), *žljebi* (= žleby), *ladja* (nem. Lade), *kotač* (= koleso), *muglenice* (= úhelníky), *podnica* (= spodnica, spodná doska, dno), *kajš* (= krajné, bočné dosky na vodnom žlebe), *baba* (= kliešte), *slihe* (sldzaje, stĺpy pod ladjou), *jastug* (= hlavné čiže priečne drevá na sldzajach), *zastave* (= zástavnica), *sohi* (= sochy), *járam* (= jarmo), *srk* (= dlhý drúk, nímžto sa dvíha zástavnica), *mješine* (= mechy), *bat* (= hámor), *badanj* (= žleb hámorný), *kolo* (= koleso), *pera* (= korce, lopatky), *sedra* (= venec na kolese), *krstina* (= kríže), *vreteno, klada* (= val), *čepovi* (= čepy), *stol* (= hlavnica), *palac* (= palec), *čumur* (= drevené uhlie), *klakenik* (= vápenec), *očne lice* (= predná, líčna strana), *zaljep* (= zálepok), *šlahka* (= troska, nem. Schlacke), *mješne lice* (= strana ku mechu obrátená), *sopalj* (= sopeľ), *mosur* (= mosúr), *pružina* (= prúžne pero), *komad* (= kus), *nado* (= dávka), *ljepanj* (nálepok), *raženj* (= ražeň), *grnski zid* (tuhý oheň na vyhni, Frischfeuer), *porma* (= furma), *klješte* (= kliešte), *lopata* (= lopata), *žekić* (= mlatok, kladivo), *nožice* (= nožnice), *oglavina* (= hlava, ohlavnica), *škripce* (= škripce), *klada* (= klada i val).

Tieto výrazy vzťahujú sa napospol na hutníctvo a na hámor, baňských niet ani jednoho medzi nimi, a sú z najväčšej čiastky horvatské, teda slovanské slová. Len *ladja, kajš, jastug, sedra, čumur, šlahka, zid* (srovnaj nemecké slovo „Sud"), *porma* zdajú sa mi byť neslovanskými.

Mňa zaujímalo v dlhom tom rade obzvlášte slovo *mosúr*.

Počul som ho po prvý raz v svojom živote iba lanského roku, keď sa bavil p. dr. Franko Pastrnek v Kremnici.

Naše rozhovory točievaly sa častejšie okolo našej milej slovenčiny a my sme sa vše namáhali sdeliť tomuto horlivému skúmateľovi našej materčiny zriedkavejšie slovenské slová. To bolo pohnútkou, že spomnel p. Jozef Dohnány i slovo *mosúr*. Význam a smysel tohoto slova bol nám pravda temným a neznámym a p. Dohnány vysvetlil ho tak, že horno-trenčiansky i turčiansky ľud zove mosúrom tú čiastku zo stromového pňa, ktorá po sťatí samého stromu ešte ďalej žije, konáre a haluzi sama vyháňa a tým samým pod svojou kôrou nové, sukovité drevo tvorí. Staré drevo časom v tejto sukovine celkom vyhnije a tým povstane valcovitá prázdnina, mosúrom zvaná, z ktorej si ľud potom, osadivši do nej dienca, robieva črpáky, čbány a iné podobné nádoby. Veľké mosúry upotrebúvajú sa pri studňach a žriedlach sťa kadluby alebo sruby.

Po takomto vysvetlení znal som si už mosúrik i mosúr pred-

staviť, ale o slove samom som pochyboval, že by bolo pôvodným a rýdzym slovom slovenským, dopúšťajúc, že patrí medzi tie a také slová, ktoré s novým pojmom o daktorom novom, nie na Slovensku vzniklom predmete ku nám sa dostaly a v našej reči udomácnely.

Jeho prípona *úr* je síce bárs i nie častou, predsa však našej reči nie príponou cudzou a neznámou. Máme a užívame ju zaiste v slovách *kaň-úr, koc-úr, mech-úr, nemč-úr, nošť-úr, pech-úr, svindž-úr* a v iných, ale kmen čiže základ celého tohoto slova mosúr, totiž *mos* nepodarilo sa mi najsť v inom slovenskom slove, lebo slovo most považujem celé za kmen a v predošlom chybí hláska *t*, tieto dva kmeny teda sotva môžu byť totožnými.

No táže prípona *úr* nachodí sa i v iných indoevropských rečiach; spomnime si len aspoň latinské slová *tell-ur, purp-ur, turt-ur, tort-ur-a, nat-ur-a* a francúzske *brav-our*, a tým samým nemôže byť dostatočným a nepodvratným dôkazom slovenskej samobytnosti slova mosúr, odhliadnuc už od toho, že nie prípony alebo predpony, ale iba kmeny sú v tom ohľade rozhodujúcimi.

Nového objasnenia o záhadnom tom slove dostalo sa mi v spomenutom opise bosenského majdanu. Tam totiž stojí doslovne: „na mješnom licu pako rupa sopalj zvana, u koju unilaze *cijevi od mjehova* tako zvani mosuri.“ Dľa tejto zprávy sú teda mosúrmi tie cievy (rúry), ktorými sa prúdi mechom stlačené povetrie do ohňa.

V Bosne hutníci, na Slovensku pastieri označujú cievovité predmety, lebo i črpáky, čbány a kadluby bez dienec sú ničím iným ako cievami, slovom mosúr, a istotne sa ani naši Slováci od Bosňanov, ani bosnianski hutníci od slovenského ľudu to slovo znať nenaučili, lebo sa aspoň v historických dobách, vyjmúc najnovšie časy, jedni s druhými ani nestýkali.

Bolo by — myslím — dobre vypátrať, na ktorých stranách Slovenska je toto slovo vôbec známe, ale spolu by bolo treba i vyskúmať, či ho okrem Slovákov a bosnianskych hutníkov, Srbov i Horvatov, ešte i iné slovanské kmeny znajú a v akom smysle ho užívajú. Tým samým by bolo možno utvoriť si i jasný pochop o jeho slovanskosti.

Toľko na teraz o slove mosúr.

O slove *striebro*, alebo *sriebro, srieblo* nemožno mi sdieľať mienku jednoho z Vás, vzácni priatelia, ako by totiž boli nazvali naši pradedovia tento kov preto striebrom, že je „striebeným, t. j. prečisteným od olova“. Proti tejto mienke zaiste svedčia dve veľmi závažné okolnosti.

Prvá z nich je patrná nemeckosť slova *triebiť* (nem. treiben). *Striebro triebiť* je doslovný preklad nemeckého *Silber treiben*, a huta, v ktorej striebro od olova a iných kovov oddeľujú, zovie sa po nemecky *Treibhütte, Treibherd*. Totožný smysel a význam s nemeckým slovom *treiben* má slovenské slovo *hnať*, napríklad *statok hnať: Vieh treiben*, *honec = Treiber, výhon = Trieb* a *triebiť* v smysle *čistiť* je slovenskému pospolitému ľudu pochop a výraz úplne neznámy. Slovák ani prv nikdy nemohol hnať, ani teraz neženie

striebro, ale ho čistí alebo odlučuje od olova alebo od iných kovov; on teda nemohol utvoriť názov pre striebro z pochopu a výrazu jemu neznámeho. Ba dajme tomu, že by bol stvoril pre striebro názov z pretriebenia, teda by vlastný smysel slova *striebro* bol *pretriebenina, odlúčenina.* Či však iba striebro sa lúči v ohni od iných kovov, od olova a od mede, a nie i meď a olovo od striebra? Či nie sú i tieto kovy *odlúčeninami, pretriebeninami* a či by ich Slovák celkom dôsledne nebol musel pomenovať tiež striebrom? Myslím, že je táto vec úplne jasnou a nedopúšťa vysvetľovať slovo *striebro* z pretriebeniny.

Druhá, nie menej vážna okolnosť je tá, že ľudia znali striebro o veľa prv ako meď a olovo. Túto okolnosť dokázaly všetky posavádne starožitnícke nálezy a výskumy a dokazuje ju i sama jazykoveda. Keď sa naši pradávni predkovia so striebrom po prvý raz obznámili, vtedy nemôže byť o hutníctve ešte ani reči.

Jedna z najhlavnejších ťažkostí, stavajúca sa nám ustavične do cesty pri všetkých výskumoch, vzťahujúcich sa na dávno minulé doby, je, že sa pohybujeme v cele inom svete, ako naši predkovia. Naše pojmy a názory sú úplne rozdielne od pojmov a názorov starodávnych. My zvyknutí sme hľadeť na všetko svojimi vlastnými očami a pochopovať i vysvetľovať si všetko s nášho osobného stanoviska a dľa pochopov a náhľadov s nami od detinstva tesno srastených, preto sa nám i veľmi často stáva, že sú naše pojmy mylné a výklady záhadných vecí obyčajne nie správne. Ak sa chceme ubrániť sebaklamu a chápať pomery dávno zaniklé a veci pradávnej minulosti patriace, ako náleží, teda predovšetkým musíme hľadeť vyrvať sa z prítomnosti a všemožne vmysleť a vhĺbiť do takého položenia, kde ľudstvo samo stálo na stupni svojho vývinu o veľa nižšom, v tesnom spojení s prírodou a príroda sama tiež javila sa v inej podobe, poneváč nebolo vídať v nej a na nej toľko známok ľudských rúk, ľudského umu a ľudskej práce. Kto si nevie predstaviť naše kraje bez miest a dedín, bez rolí a lúk, bez ciest, mostov a podobných vecí, pokryté z najväčšej čiastky nepreborným a neschodnými pralesmi, ten darmo sa bude namáhať správne poňať a pochopiť onú drievnu dobu a darmo sa bude snažiť vysvetliť sebe alebo iným do tejže doby siahajúce a náležiace pochopy, výrazy a veci.

Slovo *striebro* je dľa všetkej pravdepodobnosti plodom tejto pradoby, alebo snáď hneď po nej nasledovavších časov, lebo bolo Slovanom, nakoľko až posiaľ pokročila v tomto ohľade veda, už pred historickou dobou známym. Práve preto je i pôvod a počiatočný smysel tohoto slova nám veľmi temným a záhadným. Vysvetľovať ho nasilu a spôsobom neprirodzeným sotva nás pomkne ku predu a istotne nedovedie ku cieľu. Tu treba obzvláštna trpelivosť a vytrvalosť. Sbierať také slová, v ktorých máme ten istý kmen, a sostaviť ich v jeden celok, to skorej bude v stave podať nám žiadúcneho svetla. Často môže pomôcť i dobrá náhoda.

Poviem príklad.

Následkom jednoho z Vašich milých listov, v ktorom bolo

spomenuté slovo *srież*, pustil som sa do shovoru s jedným svojím priateľom o tomto slove, ktoré je v stoliciach Zvolenskej, Turčianskej a Trenčianskej (možno, že i na iných stranách Slovenska) v podobe *srieň* známe, a opýtal som sa ho, chtiac sa presvedčiť, či význam toho slova i ja sám správne chápem, čo označuje náš slovenský ľud výrazom *srież* alebo *srieň*. Odpoveď znela, že slovenský ľud sriežom čiže srieňom zove ľad, tvoriaci sa na tekúcej vode a záležiaci ešte iba z drobných zrniek, ktoré sa vo väčšíchmenších skupinách a hrubších-tenších vrstvách na vodnom površí zjavujú a zanikajú, zamieňajúc svoje miesta a *sriedajúc*, *striedajúc* sa ustavične. Tým stálym pohybom, zdvíhaním sa nad vodu a padaním do nej menia stále i farbu, lebo zrnká na površí ukazujú sa byť bielymi, kdežto zrnká vo vode zabiehajú až do tmavej farby. Asi tú istú vlastnosť má i lesklé striebro, lebo i ono zjavuje sa hneď bielym a hneď zase zabieha jeho farba až takmer do černoty, preto je i veľmi prirodzeným zjavom, že pospolitý slovenský ľud pripodobňuje čisté, lesklé striebro a menovite strieborné peniaze ku srieňu, hovoriac, že sú také, ako srieň. Z tohoto pripodobňovania môžeme s veľkou pravdepodobnosťou zatvárať, že našim dávnym pradedom stala sa obzvlášte nápadnou i pri srieni i pri striebre menivá a nestála farba, sriedajúca sa ustavične a následkom toho že — ako zlato dľa žltej farby — nazvali tento kov sriebromstriebrom dľa spomenutej menivosti jeho lesklej farby.

Neopovažujem sa tvrdiť, že by týmto priateľským rozhovorom bola záhadná otázka o pôvode a význame slova *striebro* úplne a nad všetku pochybnosť rozlúštená; úsudok o tejto veci rád ponechávam mužom v jazykovede odborne vzdelaným, no pokušenie aspoň pre mňa stalo sa stálym, veriť totiž, že medzi slovami *sriebro-striebro-srieblo*, *srież-srieň-strieň* a *sriedať-striedať* je úzka príbuznosť a že všetky majú za základ kmen *srie-strie*, ktorý označuje čosi menivého, nestáleho. Neviem tiež, či treba snáď pripísať iba slepej náhode a či dákemu mne neznámemu pravidlu a zákonu, že i slová túto menivosť označujúce svoju podobu v ústach ľudu menia, keďže sa v samom kmene hneď zjavuje hlas *t* a hneď zase mizne a v hlasoch po kmene nasledujúcich v slove *sriebro* je hneď *r* a hneď zase — *srieblo* — hláska *l* a v slove *srież* a *srieň* vše hláska *ż* (v Tekove a v Honte, snáď ešte i inde) a vše hláska *ň*.

Asi podobnú nestálosť kmenových hlások pozorovať i pri inom kove, kde zamieňa náš ľud *ż* a *z*, hovoriac v podajedných krajoch *żelezo* a v iných *zelezo*.

V tých časiech, keď sa naši drievni pradedovia obznámili s kovmi a medzi nimi i so striebrom, nemôže byť o hutníctve ešte ani reči, trebárs by bolo dľa môjho skromného náhľadu nemiestnym pochybovať, že kovy už v starých dobách, už v praveku topiť znali. Príklad a prvotný návod ku topeniu kovov poskytla im istotne slepá náhoda. Bleskom zapálený prales mohol snadno stopiť zo zeme a skál vyčnievajúce rudy, alebo sa dostaly rúdne skaly náhodou do ohniska, kde kovy v nich obsažené sa stopily, a ľudia vidiac, že v ohni byvšia skala i podobu i farbu svoju zmenila a ktorý-ten kov

zo seba vylúčila, nasledovali potom daný príklad a počali schválne topievať kovy.

Avšak topenie kovov nedialo sa hneď od počiatku v peciach, nepovstaly hneď huty, lež predkovia naši topievali svoje rudy za dlhé, veľmi dlhé časy iba v otvorenom ohni.

Poučné a názorné príklady takejto práce vídať i tu v Kremnici.

Pred dvoma rokmi som dal robiť nový železný vodovod do svojho domu. Keď robotníci kopali vyše metra hlboké jarky pre vodné cievy, došli na dvoch miestach v blízkosti kremnického potoka na celé vrstvy drobného dreveného uhlia, ležiaceho bezprostredne na potočnom štrku a piesku, teda na pomerne pôvodnom tutejšom zemskom površí. Na tomto površí teraz rozložená, 140 centimetrov hrubá vrstva je pozdejším nánosom, a rozličnosť látok, z ktorých záleží, i rozličné farby jednotlivých jej ložísk svedčia, že tento nános nepovstal razom, ale postupne v rozličných časoch. Počiatočne som sa domnieval, že spomenuté vrstvy dreveného uhlia sú pozostatkami starobylých uhlísk, takzvaných míl, keď som však kázal kopať ďalej do šírky, zjavilo sa v tomže uhlí viac kusov ťažkých trosiek, a z toho bolo patrne vídať, že tu na brehu samého potoka starodávni kremnickí baníci rudu boli topili. Kedy konali túto prácu, to vypátrať patrí medzi nemožnosti, že však ju museli konať už dávno pred rokom 1375, možno zatvárať z toho, lebo je môj dom v poslednej štvrti štrnásteho storočia vystavený a hĺbka jeho základov nesiaha tak hlboko i hlása, že v tejto dobe bol spomenutý, 140 cm. hrubý nános na uhoľných vrstvách už hotový a zavŕšený.

Podobné rúdne topiská, avšak objemom menšie, vídať i na severo-západnej strane Kremnice, v blízkosti takzvanej cisárskej cesty.

Tu bol dal asi pred dvadsiatimi rokmi stavať cestu p. Edmund Makuc, bývalý kráľovský baňský správca, vedúcu z predmestia Neugrund-om zvaného ku stupám vedľa cisárskej cesty rozloženým. K vôli tejže ceste bolo treba prekopať veľkú, až takmer do samej doliny siahajúcu „hálňu“, totiž hromadu skál necných, z bane vyvozených, a v tejto hálni zjavilo sa v celku deväť takých miest, kde kedysi baníci rudu boli topili. Na každom z nich bolo vídať uhlie, popol a trosky. V topiskách pri mojom dome niet popola. Hálňa p. Makucom prekopaná môže pochodiť z XII. alebo z XIII. storočia, jej spodná čiastka však siaha snáď ešte do starších čias.

Tieto kremnické vzory starodávneho spôsobu topenia rúd ukazujú nám a svedčia patrne, akým spôsobom naši „starí“ kovy zo skál vylučovali, a sú jasným dôkazom, že hutníctvo v terajšom smysle tohoto slova vôbec ešte neznali.

A práve tento pomerne ku baníctvu nepatrný vek hutníckeho priemyslu bol hlavnou príčinou, že som v svojom článku o baníctve pominul hutníctvo úplným mlčaním.

Toto buď skromnou mojou odpoveďou na otázku, prečo som s baníctvom nespojil a súčasne nepísal i o hutníctve.

Veľmi milým a vzácnym mi bolo upozornenie na chybu, vkĺznuvšiu sa do článku „Baníctvo“ ohľadom na pomenovanie mede Srbo-Horvatmi a Bulharmi.

Jeden z Vás, vysokoctení priatelia, mi totiž písal nasledovne: „Zle si informovaný ohľadom mien pre „mieď“; horvatsko-srbsky nezovie sa *kupor*, *kopor*, ale *bakar*, a to je turecky. Tak i Bulhari hovoria *mieď*. Kopor je *kôpor* (nem. Dill), byľka. Odkiaľ ty máš *kupor* i *kopor*, neviem. Ja som naschvál všetky horvatské i srbské slovníky poprezeral, ale toho nenašiel, len *mjed* i *bakar*. *Tuč* je zvonovina i bronz a nie mosadz. Železo sa zovie tu *gvoždje*, ortúť = *živa*, cink = *tutije*, mosadz = *žuta mjed*, v Bosne *pirinač* (tursky), oceľ = *čelik* i *nado*. *Rudnik*, *rudnica* je slovo nové, skované nedávno, snáď tomu asi 50 rokov; balkánski Slovania znajú iba *majdan* (baňu, hutu).“

Hľa, koľko materiálu v dakoľkých riadkoch! Kebych ho bol mal po ruke, pracujúc „Baníctvo“, istotne bych ho bol milerád upotrebil a nebol bych udal dľa Schradera[1]) *kopor*, *kupor* sťa srbské názvy mede. I *rudnik* a *rudnica* zdaly sa mi byť slovami ohľadom veku podozrelými, totiž nie starým dobám patriacimi, no spomnel som ich iba mimochodom a len dľa prameňov mne prístupných, totiž diel tlačených a voskrz novších. A i tých sa mi začasto nedostáva v dostatočnom množstve a takých, ako ku svojim prácam práve potrebujem, lebo bývam v takom meste, kde niet ani väčších, obecenstvu prístupných knižníc, ani mužov v dejezpyte a starožitníctve odborne vzdelaných. Táto nevýhodná okolnosť značne mi obťažuje prácu a je hlavnou príčinou, že sú moje diela nie tak úplné, ako bych si zavše sám prial. Už nejeden raz v svojom živote pocítil som bôlne túto svoju malomestskú osihotenosť.

Ostatne nielen my Slováci, ale i iné slovanské kmeny majú svoju predhistorickú minulosť hustým závojom zastretú a nádobno im tiež vysúkať rukávy a snažiť sa závoj ten dľa možnosti odstrániť. Najďalej pokročili v tomto ohľade, nakoľko mi známo, Česi a Rusi, najmenej Juhoslovania. U týchto by ešte len treba bolo vypátrať, ako znali terajšiu svoju rúdnicu alebo majdan v starých dobách, lebo *majdan* je veru sotva slovanským slovom, a že by i Juhoslovania neboli o baníctve ničoho slýchali prv, než na Dunaji sa osadili, to nezdá sa mi byť viere podobným. Možno, že je starý slovanský názov tohoto priemyslu obecnému ľudu aspoň na niektorých, v okolí starobylých baní ležiacich miestach až posiaľ známym, ale to by bolo treba vyskúmať nie z literatúry, lež zo živej reči tohože ľudu.

Či *baňa* u Juhoslovanov v smysle *kúpeľ* pochodí z talianskeho slova *bagno*, to neprichodí posúdiť mne; podobnosť slov by ovšem tejto mienke nasvedčovala, dovoľujem si však poznamenať, že i Slovák zná nielen barinu ale i *bahno*, ktoré poslednejšie slovo je talianskemu slovu *bagno* ešte podobnejšie, než slovo *baňa*. No sama podobnosť slov v rozličných rečiach je ešte nie dostatočnou, aby také

[1]) Sprachvergleichung und Urgeschichte, str. 283.

zovnútorne podobné slová boly i slovami jedno z druhého utvorenými a totožnými. Srovnajme len napríklad naše slová *motúz* a *vínko* s latinskými slovmi *motus* a *vinco*, a hneď sa presvedčíme, koľko bilo. Medzi motaním, čiže vlastne skrúcaním nití do vedna a medzi pohybom ako i medzi vínom-nápojom a medzi víťazstvom niet zhola žiadnej súvislosti a predsa znejú uvedené slová až na hlas úplne rovnako. A takých slov bolo by možno sostaviť celé rady. Ony sviedly často i mužov na slovo vzatých na mylné cesty. Na takých podobnosťach založil a spísal slávny básnik Ján Kollár svoje dielo *„Staroitalia Slavjanská“* a Dankovský vyhlásil Homerovu báseň Iliadu za slovanskú.

Zbýva mi ešte prehovoriť o Sotákoch a o prostonárodných slovenských povesťach.

Sotákov spomenuli ste v listoch svojich dvaja, vysokoctení moji priatelia. Jeden z Vás mi písal, že „keby oni boli akým-takým kmenom, nuž ešte obstál by dôkaz. Ale oni majú toto meno len z rozlišovania dialektu, totiž že zámeno *čo* vyslovujú *so*. Je ich všetkého spolu v Zemplíne okolo Humenného len pár obcí. Hneď od nich na východ sú podobné malé gruppy Cotákov a Ceperiakov.“ Iný sdelil mi o Sotákoch svoj náhľad nasledovne: „Sotáci a Kotíni je jedno a to isté, t. j. ktorí v *košoch* vozili uhlie a rudu do baní, ktorí tie *koše* robili atď. *Koš* i dnes zovie sa v Gemeri voz, v ktorom sa vozí uhlie. Alebo či nie sú Kotinci = hutníci, Kutná Hora = kde sa kutá, Kutníci = hutníci a Sotáci = košiarnici? *Soter, sotrík* je v Gemeri a v Novohrade opálka (nem. Füllfass), pletená tak, ako i v Horvatsku a v Bulharsku; ona sa pri vrchu súžďuje.“

S láskavým dovolením vyjadrím sa i o týchto veciach bez obalu a poznamenávam hneď, že s poslednejším týmto náhľadom nemôžem sa spriateliť. On, ako badám, spočíva na mylných prämissách. Dopúšťam síce, že *kôš, košiar, košina* mohly byť Slovákom už vo veľmi dávnych dobách predmetmi známymi a ich názvy slovmi všeobecne užívanými, ale pochybujem, že by Kotíni a Satagovia boli do hút s baňami spojených uhlie a rudu či už v košoch, totiž vo zvláštnych, ku tejto práci ustrojených vozoch vozievali, alebo i akýmkoľvek iným spôsobom dodávali a dľa tohoto zamestnania názov svoj že by boli obdržali, lebo Kotíni sú pod týmto menom už na počiatku našej časomiery a Satagovia v štvrtom kresťanskom storočí známi, kdežto v tých časiech o hutníctve istotne nebolo ešte ani slychu, ani chýru, a i baníctvo nebolo ešte natoľko vyvinutým, že by bolo čo len značnejšiu čiastku z obyvateľstva celých krajov vozením uhlia a rudy zaneprazdňovalo. Zriekneme-li sa však predpokladania o riadnom hutníctve a potažne o stápaní rúd vo väčšom množstve, teda si i nebudeme môcť názov Kotínov a Sotákov vysvetľovať týmto spôsobom.

I vysvetľovanie názvu Kotínov zo slova *kutať* nemožno mi uznať za spoľahlivé.

Slovenské slovo *kutať*, znamenajúce to isté čo *snoriť* alebo sťaby tajomstvenne pátrať po niečom skrytom, užívajú Maďari v baňskej terminologii (kutat-ni) i v tom istom smysle, ako my, totiž

snoriť, pátrať, i v tom smysle, ako Nemci svoj výraz *schürfen*, totiž pátrať po rude skrytej v istých skalinách, a Slováci mohli ho voľakedy tiež upotrebúvať k označeniu tej istej činnosti, ba možno, že je u slovenských baníkov ešte i za našich čias v úžitku, avšak tu zase nesmieme zabudnúť, že kutaním po rúdnych žilách nemohli sa nikdy zabývať obyvatelia celých krajov, ale keď i kutali, nuž zapodievali sa touto prácou vždy iba počtom nepatrní jednotlivci. A táto okolnosť nebola a dľa mojej skromnej mienky ani nemohla byť dostatočnou známkou pre väčšinu obyvateľstva tých-ktorých krajov a tak ani nemohla byť základom pre ich krajové alebo národné pomenovanie, — nestala sa základom pre názov Kotínov.

O veľa pravdepodobnejším je vyššie spomenutý prvší náhľad, že totiž Sotáci „majú toto meno len z rozlišovania dialektu, totiž že zámeno *čo* vyslovujú *so*.“ Tu už nemožno predpokladať, že by tento zvyk mali len podajedni ľudia, ale — ako skutočnosť svedčí — je on zvykom všeobecným, za našich čias na viacero dedín rozprestreným. On je dosť vypuklou a nápadnou známkou k tomu, aby tenže ľud jeho súsedia *Sot*ákmi nazvali. To isté vídať i v názvoch *Co*-tákov a *Ceper*-iakov (ceper = teraz, česky teprv).

Ja som sa do pátrania po pôvode názvu Sotákov ovšem nepúšťal v svojom článku o baníctve, no veľmi mi je milým, že sme si i o tejto veci prehovorili. Pátraním zaiste tvorí sa veda a bedlivým uvažovaním jednotlivých jej čiastok, srovnávaním a posudzovaním nadobúda pevných základov. I slovenskej vede môže len osožiť a nie škodiť sdelenie spomenutého náhľadu.

Vysokoctený p. sdeľovateľ tohoto náhľadu však pochybuje, že by dnešní Sotáci mohli byť potomkami drievnych Kotínov-Satagov, hovoriac: „keby oni boli akým-takým kmenom, nuž ešte obstál by dôkaz, ale (ich je) všetkého spolu len pár obcí.“

Týmito riadkami dotknul sa ich p. pôvodca nevdojak otázky o slovenských kmenoch, otázky takej, ktorá dľa môjho vedomia v našom písomníctve ešte ani len nebola spomenutá, ktorú však bude treba dnes-zajtra tiež nastoliť, pretriasať a objasniť. Geografická rozloha našich krajov a rozličné nárečia, rozkladajúce sa v celku a veľku tak, že sú ich hranice s hraniciami južno ležiacich, podunajských a potisských rovín, potom trenčianskeho Považia až po Strečno, ďalej Pohronia a Poiplia a konečne vôd rimavsko-šajavských asi totožnými, poukazujú na to, že sa náš národ za drievnych časov vskutku musel deliť na viac kmenov, širokými pásmami neschodných pralesov od seba po dlhé časy oddelených a len prostredníctvom obyvateľstva pridunajských a potisských rovín medzi sebou súvislých. No o tomto predmete treba obšírne hovoriť; ja to tu teraz urobiť nemôžem.

Že Sotáci netvoria za našej doby žiaden kmen a že ich je všetkého spolu len pár obcí, na to dovoľujem si úctive poznamenať, že ani Krikehájci nie sú akým-takým kmenom, — oni sú všetci Nemcami — a že neobývajú „ani len pár obcí“, ale vlastní Krikehájci iba jednu jedinú, v Nitrianskej stolici neďaleko Prievidze ležiacu a Slovákmi „Handlová“ zvanú dedinu, a predsa slovenský

ľud v Turci, Zvolene a Tekove zovie každého, na široko-ďaleko okolo Kremnice, počnúc od Novej Bane v Tekove až po Vrícko pri Kláštore v Turci bývajúceho nemeckého sedliaka Krikehájcom alebo skrátene Krekáňom, trebárs u týchto Nemcov ani neslýchať o tomto názve a oni sa naň nemálo hnevajú. Ba čo viac, Handlová, po nemecky Kriegerháj, je ani len nie najstaršou nemeckou osadou v týchto stranách a predsa prišla ku toľkej sláve a vychýrenosti. Doložiť však nutno, že náš slovenský ľud nezovie týchto Nemcov Krikehájcami preto, ako by snáď veril, alebo sa domnieval, že sú všetci z jednej dediny, ale pre ich ťahavú a krikľavú reč, jejžto zvuky sú mu nápadné a nesrozumiteľné.

Staroveki spisovatelia, ako známo, neobmedzovali sa v rozpravách svojich vždy iba na celé kmeny a národy, ani ich geneticky oni tak prísne, ako my, nerozlišovali, ale písavali obyčajne o veľa povrchnejšie v tomto ohľade a líčili zavše obyvateľstvo tohoonoho kraja sťa celok osobitný, kdežto ono bolo v skutočnosti iba čiastkou iného, väčšieho celku, národa alebo kmenu. Spomeňme si len na Ptolemäa a jeho nepočetné slovanské a germánske národy, a hneď máme celý dôkaz na dlani. Ja teda necítim sa byť ani najmenej oprávneným predpokladať, že by Kotíni a Satagovia boli museli byť národom a osobitným celkom a že by neboli mohli byť iba čiastkou, totiž jednou z východných vetví národa slovenského jedine preto, že ich starobylí spisovatelia ku daktorému väčšiemu národu výslovne sťa čiastku nepočitujú[1]). Práve tá okolnosť, že i dnešní Šotáci netvoria osobitný kmen alebo národ, ale že sú iba doplňujúcou čiastkou národa slovenského, oprávňuje ma predpokladať, že tomu bolo tak už i v dávno zašlých časiech, už v dobe Tacitovej a Ptolemäovej. Už vtedy mohlo byť a bez pochyby i bolo zvyčajným vo východnom Slovensku *so*-tákanie, a je-li ono dnes u iných Slovákov neobyčajným a nápadným zjavom, nenahliadam, prečo by nebolo bývalo takým i v dobách starodávnych.

Počet Kotínov a Satagov neudáva žiaden starobylý spisovateľ, ba ani o tom niet pamiatky, koľké obce tvorili a aké veľké územie obývali; ešte i sídla ich nie sú presne vyznačené. Čo sa o nich popísalo, to je iba to, že bývali na ľavom dunajskom kraji a že mali značné a chýrne bane na železo.

Prečo by sme teda my chceli mať z nich silou-mocou celý kmen? Ostatne či *so*-tákanie nemohlo byť za starodávna rozšíreným i po väčšom území, nežli dnes? Či predkovia terajších Sotákov nemohli bývať i západnejšie od Zemplínskej župy? A či nás slovo *krikehájec, krekáň* neučí, že prostá mluva neviaže sa v užívaní týmto podobných názvov na presné hranice toho ľudu, ktorému by právom výlučne maly patriť?

Mohli by sme si nastavať ešte celý rad takýchto otázok a uviesť z historie i zo skutočnosti terajšej viac takých príkladov, ktoré by nám možnosť pokrevenstva a spojitosti medzi Kotínmi, Satagmi a

---

[1]) Tacitus vyhlasuje Kotínov za Gallov, či správne, o tom pochybujem.

Sotákmi pochopiteľnou a jasnou urobili, no tak myslím, že by to bolo prácou zbytočnou.

Ani o Kotínoch, ani o pozdejších Satagoch niet nikde zaznačené, že by sa boli v tieto strany dakedy prisťahovali, alebo že by boli svoje podkarpatské sídloviská buďto dobrovoľne, buďže prinúteno dakedy opustili, nemám tedy príčiny, prečo bych mal pochybnosť, že sú totožnými s nimi terajší, práve v tých stranách bývajúci Sotáci.

Ohľadom národných povestí dostal som nasledujúcu poznámku: „Za oslabovanie celej vážnej práce považujem dôkazy z našich národných povestí čerpané. V tomto smysle povesti národné sú *predbežne* ohňom, ktorého týkať sa je nebezpečná vec. Predbežne totiž, kým neurčí sa, ktorá je akého pôvodu a z ktorého času pochodí. Štúdium toto za posledných 10—15 rokov (v Rusku najmä bádaním A. N. Veselovského, u Nemcov Heinzela a iných) prišlo k takým výsledkom, že národy staly sa chudobnejšími o jednu illúsiu: dnes ani Slovan, ani Nemec, ani Román nemôže povedať, že by jedna alebo druhá národná povesť patrila pôvodne jeho národu. Musí sa čakať, čo ustáli *srovnávacie* štúdium, vyvádzajúce na svetlo, ako jednotlivé sujety vandrovaly po národoch z Azie do Evropy a naopak. Napríklad i krásne srbské spevy o králevićovi Markovi sú v motívoch svojich vypožičané, poprenášané. Alebo: u kavkazských národov ponachodili podstatne tie samé povesti, z ktorých složená je Odyssea!“

Vážne slová. Vďaka za ne p. pôvodcovi. Ja sa ani najmenej neokúňam sdeliť ich bez naštrbenia všetkým Vám, vzácni moji priatelia, i všetkým cteným čitateľom Slovenských Pohľadov, trebárs čiastočne odsudzujú moju prácu. Mne zaiste vždy veľmi záležalo a i dnes veľmi záleží na tom, aby v našej slovenskej vede len meravá skutočnosť, len pravda vrcholila a fantásia i básnictvo aby zostaly v slovenských dejepisných prácach cudzími a neznámymi. A pred básnictvom a fantásiou snaží sa varovať p. pôvodca vyššie sdelených riadkov i mňa, a dobre i múdre robí. Jeho náhľad o prostonárodných povesťach, že sú totiž „predbežne ohňom, ktorého týkať sa je nebezpečná vec“, sdeľujem úplne, lebo sú mi výsledky posavádnych prác pri bližšom skúmaní prostonárodných povestí tiež dosť dobre známe i uznávam vďačne, že sú také, akými on ich líči v svojom liste.

No verím, že mi láskave odpustí tenže môj vysokoctený priateľ, keď si dovoľujem poznamenať, že sa mi pozdáva, ako by bol moju snahu, spojovať totiž slovenské prostonárodné povesti s baníctvom, nie dosť dobre poňal a porozumel.

Kebych zaiste bol osnoval svoju rozpravu o baníctve len na prostonárodných povesťach, alebo aspoň keby som bol hlavné dôvody ku podopreniu toho, čo som o baníctve rozprával, čerpal iba z týchže povestí, v tom prípade by bol tenže môj vysokoctený priateľ mohol plným právom považovať tieto dôvody za oslabovanie celej práce. Avšak ja som v článku o baníctve neurobil ani jedno, ani druhé, ale osnoval som túto prácu hlavne na iných základoch

a na prostonárodné povesti odvolával som sa iba v tom ohľade, že i ony svedčia, že naši drievni predkovia zlato, striebro, meď, železo a olovo znali. Či už teraz budúcnosť uzná daktoré z našich prostonárodných povestí za výtvory ducha a ľudu slovenského, alebo či snáď dokáže srovnávanie všetkých takých povestí, že sa — kto vie odkiaľ — ku ľudu slovenskému dostaly a dosťahovaly, to — myslím — ani nepodopre, ani neoslabí tú skutočnosť, že v týchže povesťach spomínajú sa i horudaté kovy a že v nich niet ani najmenšej stopy po takých kovoch, s ktorými sa Slováci iba pozdejšie boli obznámili. Valivrch, Miesiželezo a Lomidrevo môžu byť postavami rýdzo slovenskými alebo dosťahovalcami inorodými — všetko jedno — pre Slováka sú Lomidrevom, Miesiželezom a Valivrchom, totiž osobnosťami takými, akými ich líčia byť ich názvy, a tvrdí-li niekto, že je tomu tak, teda stavia na pevnom základe a veľmi by chybil, keby sa to neopovážil vysloviť len preto, že sa asnáď tieto postavy pôvodne na slovenskej pôde nezrodily. Keď sú snáď i nie všetky slovenské prostonárodné povesti pôvodu domáceho, ale sotva sa i možno domýšľať, že by sa všetky len u iných národov boly zrodily a odtiaľ ku nám podochádzaly. Iste, že tento slovenský ľud, ktorý si znal stvoriť svoje spevy a nápevy, vytvoril sám nejednu povesť a to i takú, v ktorej sa rečené kovy buďto všetky, buďže pojediné spomínajú a odvolávanie sa na túto okolnosť nemôže byť podľa mojej skromnej mienky oslabovaním ktorejkoľvek vážnej práce. Mohlo by byť ním len v tom prípade, keby sa dialo a opieralo iba o jednu jedinú povesť a tej pôvod i vek by snáď bol otáznym a neurčitým.

Do podrobnejšieho rozberania prostonárodných povestí púšťať sa tu nemôžem, ale ani nevidím toho na teraz žiadnu potrebu. Domnievam sa však, že nezhreším, keď priateľov týchto roztomilých výplodov prostonárodného básnictva odkážem a poznovu upozorním na hlbokoumné a veľacenné dielo nášho nie dostatočne oceneného Pavla Dobšinského, ktoré vyšlo pod názvom „Úvahy o slovenských povestiach“ nákladom Matice Slovenskej roku 1872.[1])

A týmto by som bol, vysokoctení priatelia moji, zodpovedal v možnej stručnosti Vaše vzácne listy a v nich vyslovené náhľady a poznámky. Neviem, či som Vás tým i všetkých uspokojil. No, verte mi — prosím — že na dobrej vôli nechybelo, a keď sa mi snáď nepodarilo rozviť daktorú myšlienku dostatočne, ráčte to láskave pripísať mojej slabosti a nedokonalosti.

Tešilo by ma však nesmierne, keby staly sa tieto moje riadky príčinou a mocnou pohnútkou i nám i každému synovi národa slovenského ku ďalšej pilnej práci na dedičnej národa roli.

Jeden z Vás podotknul v svojom milom liste, že „vyzvanie ku všemožnej zaujatosti je potrebné, lebo našim ľuďom aby vždy húdol

---

[1]) Turč. Svätý Martin, kníhtlačiarsko-účastinársky spolok, strán 172 vo veľkej osmorke.

a najlepšie je ešte pre nás, keď nám voľakto dá predmet a zapriahne nás, vtedy tiahame; keď nad nami niet biča a pred nami nezoraného ostredka: zas stojíme na úvraťach ponorení do myšlienok neplodných" a veru — vyznajme si — vyslovil tým čistú pravdu.

Dajže, Bože, aby nebolo tak budúcne!

I nebude, ak sa náležite rozkývame.

Zakladáme museálnu spoločnosť, ktorá má objať celý slovenský život i v minulosti i v prítomnosti, tu je teda doba i príležitosť, kde každý človek slovenský môže a má priložiť ruky ku dielu. Chytmeže sa teda doň s chuťou a pracujme verne: tí, ktorí sú k tomu povolaní, umom a perom, a tí, ktorí domnievajú sa byť ku takým dielam prislabými, sbieraním vecí prírodných i predmetov priemyslom a umom slovenským stvorených.

Konajúc takto, nasnášame časom hojnosť piesočných zrniek i väčších skál ku skvelej stavbe dejín a hojnosť rozličných bariev krásnemu a skvostnému obrazu žitia i bytia národa slovenského.

Pomáhaj Pán Boh!

Pavel Križko.

Hôr kráska.

Poviestka od *Martina Sládkovičovho.*

(Dokončenie.)

VIII.

Tragikum.

I rozniesla sa v bystrom letku
zvesť čierna: mladý Pirôžok
zastrelil žida, nádej všetku,
dediča... Michal zvesti tok
sám narazil, sťa keby pletku:
»Hej, bračekovci,« — stišiv krok
tak volal k pile — »recte pánom:
ich maznák v báni — diabol na ňom,
i berie si ho pomaly —
Nech ratujú, keď možno, — no ja
ho spasil — či, hľa, puška moja —
psa smilného«... I chápali.

Šli, — našli. Tiekly chýru žriedla...
Pri pravom pleci na prsách
žid krvácal, — tvár na smrť zbledlá
nehybná bola, — čelom hrach
úzkosti znoja, — pera zvädlá
a siná... Tak na nosidlách
ho doniesli a domom tiahol

zúfalstva, bôľu, nárku hlahol,
ba časom kliatba vrahu tiež.
I lekár došiel, krútil hlavou...
No nepredchýtať: cestou pravou,
poriadkom deju, povesť, spieš.

Ach, Katka jaká dobrá bola —
ó, zlata kus, ó, drahokam!
V deň toten nadišla ju vôľa
sa privďačiť — Bôh svedok sám —
macoche pravým skvostom stola,
jahôdkou vonnou. I šla tam,
šla netušiac nič zlého, ani,
že židák chlipným okom gáni
od času istého po nej.
Šla, — sbierala — I čo sa stalo,
vám známo, ach, že stať sa malo —
ó, udalosti osudnej!

Tak chvíľku drahnú strval Michal,
v náručí sladká Katuška:
ju ľúbal dlho, vrelým dýchal
priznaní šeptom do uška
i tlkot srdca tiahly slýchal...
Zrak otvorila devuška
i skríkla ľakom a či blahom,
veď v náručí tak vzácnom, drahom...
Len keď zas myseľ vzala smer,
tu v srdci úzkosť: »Bože, Bože!
čos spravil, Michal? Bože! čože?!«
»Čo? Nič — ech, tak mu — smilná zver!«

Sťa keby celý dosah činu
— sa zdalo — nebol prehliadol,
necítil v duši žiadnu vinu, —
strasť zabudnul i každý bôľ —
No lkaním svojím Katka inú
vzbudila dumu... Obľadol —
vášnive ešte poceloval
ret, očko, celý tvárky ovál —
»Choď domov« — riekol v posled on —
»a pokojná buď, perla moja,
je kryštál čistý duša tvoja —
a vinník sám ja napokon.«

Šla Katka zalomiac vše ruky,
sa trasúc v tele osikou
a od nej trápne lkania zvuky
sa niesly zpät v sluch vinníkov

i budily v ňom žhavé muky —
S rýchlosťou potom velikou
ku píle zpätil — (okom ale
preds' Katku striehol neustále
až po mlyn — v píle oznam dal
a potom kade kratšia cesta
do najbližšieho bežiac mesta,
u súdu sám sa žaloval.

Vo vãzení hneď zadržali
vyšetrovacom Michala,
a medzitým sa prezvedali
o poranenom... Nemalá
ver práca bola, najsť spoň malý
znak žitia — Suďba popriala —
V horúčke silnej blúzni stále...
A otec Miška? neskonalé,
ach, prežil trapy medzitým,
až ťažko líčiť: predesenie,
ston mnohý potom, hnevu vrenie
i kliatba s plačom pretklivým.

No Katka po tej strašnej scéne
nie domov šla, no v sadu taj.
Tam štkala dlho utlumene,
do trávy kryjúc obličaj, —
zúfalo ruky zalomené
vše vzniesla vozvýš v nebies kraj
až v modlitbu sa zanorila,
by prišiel v duši mier a sila
i milosť v položení zlom...
Skončila, — slzy usušila,
šatočky, vlásky popravila
a tiško vposled vošla v dom. —

Macocha bola v izbe sama,
vycifrovaná, nečinná:
»Ach, krásne veci, milá, krásna dáma,
pri tebe vidím, i svet spomína —
ó, potupnica!«... »Never, never, mama,
ó, ustaň, hriech —!« »Ach, milá nevina —
kdes' bola? prosím, čo?« — »I jaká vada?
na jahodách, bo znám, jak máš ich rada« —
»Ach, jaká dobrá (úsmev posmešný) —
a samej smutno — šak? — bez spoločníka —
i zbaví v núdzi žid«... »Ó, preveliká
lož, matko, ver, ó, potvar prehriešny!«...

Na plač a kvílbu prenesmiernu
pribehnul otec vzrušený
a Katka na hruď jeho vernú
čo kvietok klesla zlomený.
On čul z úst ženy hanu čiernu —
»Ach, otče, otče, drahý, milený,
to lož! — Bôh svedok — never, klebiet puto —
ja nevinná, — ja bránila sa kruto!« —
»Čo stalo sa? vrav, dievča, nezataj...
(Mlč, ženo — vrknul jazlivo v reč vpadlej)
vrav!« — Znela spoveď s pery zbľadlej
— vzlyk tklivý v to — od kraja v kraj. —

A krísa prešla... Poranený
sa zotavoval postupno...
Súd zasadal. Pri vyšetrení
i Katka bola, ukrutno
vyspýtaná o previnení
(ó, jak jej clivo, potupno,
jak sklopila vše čisté oko,
bárs každý znal, jak prevysoko
sa vznáša mrav jej zjasnený
nad každý kal) — Súd vynesený —:
Ach, kdeže les tvoj premilený,
kde svobôdka? druh väznený! —

Že spoveď Katky pravá bola,
čas najbližší už dokázal.
Nač tajiť: dobrá zvládla vôľa
mlynárom: »Junák je Michal,
je, prisám, rytier z čista-hola«
— si povrával — »ej, dal mu, dal —
preds' lepšie, ako keby« — Striasol
sa, nedomyslel — dvermi plasol,
po práci šiel. No Michala
ľutoval vpravde z hĺbky srdca —
I v horáreň šiel, tešiť otca
v neresti, čo ho potkala.

Pirôžka našiel zroneného —
»Čuj, Mišo, neľaj, neželej —
máš syna, bystu —« »Čo mi z neho —
— odvrkol — pačrev kýsi, hej!
no máš, och! — (»Nehovor, ach, neho —«)
Čo riekne svet?!« »Ech, čo po tej
ťa veci: junák — nevídali:
svet i tak nenie v priazni stály —
nuž čož? odsedí rokov pár
(ty ešte súci sám sa starať) —

Už stalo sa i nač sa zmárať?«...
»Čo tebe veď.« — Skryl v dlane tvár.

Tak z reči v reč, a naposledy
tvár Pirôžkova uspela
sa trochu jasniť, — kedy-tedy
i pousmial sa neveľa,
keď antisemitismu jedy
liať mlynárova velela
v reč duša a keď s citom tvrdil,
že Michal hoden, by ním hrdil
sa otec — »Junák« — dotvŕdzal —
O svatovstve tiež čosi málo
vsuv v reč, sa usmial prešibalo —
»Čo by aj človek nazhŕdzal?« —

A mlynár spokojno a milo
šiel domov, kde už medzitým
prímerie zase nastúpilo.
Macocha mlkom srditým
dosť skoro zmĺkla — jej sa snilo
o nových pôtkach podistým,
byť bez nich nemožnosť veď holá.
No Katka veľmi smutná bola,
bárs zbadala, že nežnejšie,
než predtým, otec na ňu ziera: —
Vždy ešte rastie strasti miera,
vždy clivšie jej a smutnejšie...

Pod večer utiahla sa zticha
v tíš sadu, iste vyplakať
smes citov, v hruď čo kole, pichá:
»Az teraz počínam, ach, znať,
jak ľúbim ho« — tak šeptá, vzdychá —
»Nie Ondráša, — ach, nezatrať,
môj Bože — to len bežné zchvevy,
blúznenie nezkúsenej devy
o slasti slov, čo šeptával —
to prešlo — navždy, odpusť, Bože,
čo slabé srdce, čože môže?
jak skrotiť srdca val a pal?«...

»Len Michala, len jeho ľúbi
to biedne srdce — Kedy, ach,
sa vzbudil spiaci cit! Mňa zhubí
stesk clivý, márnosť túžieb, strach —
Mlč, srdce, zrec sa svojej chlúby, —
nač márny trepot? veď on — vrah...
ó, pre mňa vrahom, väzňom, pre mňa!

Čo bude so mnou, kade z temna?
Mlč, srdce, zasni, citže, čuj! —
Jak búcha preds' len, puká, práska —
Kam povedie ma vrúca láska?
Kde východ? — Bože, pomiluj!« — —

A časy šly, — a zima prišla,
čas mieru, oddýchnutia čas,
i nudy — vraj —, tak mnohý smýšľa —
no má aj zima mnoho krás:
Tíš dumná v svety poňadišla,
s ňou družno prebelostný jas, —
hľa, hrkaliek cveng, — behy smelé
na ľadoch, — tváre zrumenelé, —
hľa, kvietky tvorí na skle mráz, —
hľa, vianoc stromček, večne stálej
znak priazne Božej, — a tak ďalej —
O, má i zima mnoho krás!...

Noc... Luna jasní blankyt siný,
chlad zimy krutej hatí dych
a dumné spevy Meluziny
sa tratia v lesoch temnistých, —
po ztrativšom sa zavznieva iný. —
Lež kto to, kto po sňažistých
námetoch, nedbajúc na cestu,
— sťa bez duše by — spieši k mestu
i sladkým opovrhnuv snom?...
Či spev to dumný, rozochvelý?
A toten veľký, osamelý,
pred ktorým spieva, čo za dom? —

*

»Mňa strastná túžba-súžba moja
a bôľny osteň nepokoja
sem neprestáva vábiť, zvať —
a neviem, neviem odolať —
O, ukoj, uľav, šuhaj milý,
a podaj techy, podaj sily!

Tu — vravia — meškáš v pevnom hrade —
Nie! — Vôkol mňa si všade, všade,
bárs náruč darmo vystieram...
. . . .
Prijdi, šuhaj premilený, prijdi k nám:
ja ti za klobúčik pierko dám...

Veď čaká farár: sviazať ruky — —
Už ideš, ideš — miznú muky, —
už ideš, ideš — prešťastná ja!
Hľa, čaká strojno odetá,
i hniezdko, plné nehy, bája,
bozk vrelý, náruč rozvretá...
Už ideš — blaho, blaho mne!«...

*

Cit blahý, sladká rozochvelosť
ovládla devou do cela,
len v hlávke veľkú cíti vrelosť, —
o chladný múr ju oprela —
Jak dobre, milo... Údov zmdlelosť
posedeť velie neveľa —
I sadla... Domov nepomýšľa,
veď sladko tak, a toť len prišla —
V snoch pestrých, blahých mešká tu...
Chce v pokon vstať, no klesá zpiatky —
»Ach, okamih len ešte krátky«...
Tam našli ráno — zmrznutú...

Mne svätý žiaľ tvoj, otče Katky,
a žiaľ mi, žiaľ, že darmo lkáš! — —
Kdekoľvek meškáš, nechoď zpiatky
v dom rodný, nechoď, Ondráš náš! —
A prišiel predsa čas o krátky,
jak domnieval sa: na sobáš —
Jak sklamal sa, jak bôľno skvílil!
jak strastno na hrob jej sa schýlil!
a plakal... Vposled odtrhnul
si bielu ružu — hrobu zdoby —
i odšiel preč, — a od tej doby
nik o ňom chýru tu nečul. — —

Čas prchá... Michal zase blúdi
po horách celý Boží deň —
trest prestáty a smútok v hrudi,
no lesov sviežich dumná tieň
mu balsamom na zánet rudý
rán srdca... Otec jeho sen
spí večný už — (Už vtedy stonal,
keď Michal došiel — potom skonal)
a v miesto jeho vstúpil syn —
Vždy v horách — verne stráži, bráni —
No ženiť? Nechce počuť ani —
A ľudia vravia: podivín...

Na rozchod.

Už akokoľvek: skromná pieseň
na strune slabej odmiera —
I šlem ju v svet, bárs clivá tieseň
mi srdce dáko soviera:
Veď svet, ach, často chladný, tvrdý:
či neodvrhne, nezohrdí?
či aspoň kde tu privinú
a vypočujú novinu?
Veď vďačne predsa, z hlbín duše,
bez kriku, chlúby prepychu
v svet vystrájam ju potichu...

No na bok všetko malodušie...
Ba prijde snáď i odplata,
bárs pevec na ňu neráta —
(veď penie jemu samo v sebe
už odplatou je napokon:
veď mešká vidín v prevelebe,
zažíva citov slastný shon,
má v borbách žitia vyrazenie,
liek ranám, slasť na utrpenie —
Hej, má mzdu on, aj — nehodný...
Že egoista? neškodný,
bár nebolo by horších v svete!...)
Ba — dúfam — prijde odplata,
síc skromná, predsa bohatá:
V čom? V nežnom kde-tu srdca vznete
a v tichej, žiaľnej sústrasti,
nad trojlístkom čo zboľastí —
snáď kde-tu slza blysne z oka —
Ó, Bože môj, či dúfať mám —
jak vzácna mzda, jak prevysoká!
Ó, dajte, prosím, dajte, lkám,
veď nie mne v pokon, ale jemu,
trojlístku — na jar uvädlému —
Ó, zaslúži on slzu, žiaľ —
ja sám tiež neraz zaplakal...

Rok 1893. Sošit 9.

Slovenské Pohľady.

Pustokvet.

Novella.

Od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

I.

Bolo sparno. Slnko pražilo na vyschnutú zem a na veľké staré stromy obšírneho parku. Ohromné lipy, dubiská, hraby a iné stromy stály nemo, bez šumu, bez pohybu jako skamenelé. V takom horúcom bezvetrí ani plno zakvitnutá lipa nevonia; ona zatají svoje dýchanie; vtáctvo mlčí až na otvrdlého vrabca, ktorý škrečí vždy. Po nebi vysoko švihajú lastovice, malé šedé motýľky ospalo lietajú ďateliniskom.

Uprostred parku, pod hustým, mohutne rozkonáreným divým gaštanom vyvieral bohatý, tuhý prameň, kolmo zo zeme vrel, tak že hladina studničky večne búrila sa a vlnila hrubým klokočom. Nad studničkou bola do zeme vsadená kamenná tabla s nápisom:

Pútníče, stoj v dlauhé pauti,
Ráč zde při mně oddechnauti,
Nedej, abych trpěl škodu,
Neboť dávám zdravú vodu.
Nevinný jsem, květy strážím,
Lúky vlažím, lidí blažím.
Bůh nech chrání dobrý pramen
Až na věky věkův . . . Amen.

Starý nápis, starou českou slovenčinou, alebo slovenskou češtinou složený bol učeným mužom, niekdy posluchačom university wittenbergskej, Gregoriusom Columbinim, čili Gregorom Holúbkom, jako sa volal vulgo. Vyryť dal ho pán Šimon Burinský, veľký a štedrý podporovateľ „literního umění“, majiteľ pozemku. Hovorilo sa, že si Burinský veľmi ctil „magistrum ludorum Buriniensium“, nie to čo teraz . . .

Kornelia Kunovičová (tak volala sa mladá deva, čo práve zastala si nad prameňom) pocítila starú pravdu epitafu, keď vytiahnuc z koženej kapselky tlapkavý pohár, vo tri vrhy napila sa studenej vody. Skutočne, hodno bolo ísť vyše pol hodiny vypráhlym, horúčosťou znemelým poľom, k vôli takému, telo i dušu posilňujúcemu,

nevinnému pôžitku. Ona obzrela sa okolo, prešla ručníčkom horúcu tvár a zahľadela sa na neveľký, na jedno poschodie vysoký dom u parku.

Opustený dom, pamätník dávnych časov! Horné obloky zakryté boly šedo-zelenými žalusiami, spodné prosto zabité nehoblovanými doskami. Vôbec celé hniezdo bolo v stave neobyčajnej zapustlosti. Do parku nebolo treba bránou kaštielika, ale prosto cez povalené dosky a palissády parkana. Tade prešla i Nella Kunovičová, bezpečná, že ju nik nepristaví, že nezabreše na ňu pes z opusteného dvora.

Temer denne takto chodievala do spustlej usadlosti pánov Burinských, lebo doma vo vieske Prachove nemala sa ani kam prejsť, tam bolo suchopárno a nemalebno. Prachov mal žírny chotár, po daždi menil sa v Blatov, nemal stromovia (časté požiare vyhubily sady okolo stodôl, a Prachovčania nemali ochoty stromy sadiť), nemal potoka, iba slizavý, z bahien sporo tečúci „járčok“, kúpeľ pre husi a kačky. Ján Kunovič, otec Nellin, nehľadal krásu, ale úžitok, keď zakúpil sa v Prachove. Prachovská pšenica bola ťažká „jako brok“, jačmeň prvej sorty, pivovárny. Deva tedy hľadala kus chládku, zeleň a šero húštiny.

Okrem toho i poesia neistých chýrov viala z tohoto zabudnutého kúta. Všeobecne známo bolo, že posledný Burinský bol fanatickým prívržencom povstania roku 1848, potom, keď ruské vojsko potlačilo revolúciu, rakúske lapalo odzbrojených pri Világoši, medzi nimi chmatlo i Burinského. Na šibenicu odsúdený, na doživotný žalár omilostený Burinský ušiel po sedemročnom živorení v kasemattách spielbergských. Kam podel sa, nik nevedel. Statky konfiškovali, neskôr oddali jeho žene, ktorá žila vo Viedni. Prachovský majetok, najmenší, takmer len villa, zapustnul celkom. Hovorili, že Burinský žije v Amerike, amnestiu neprijal za príkladom Košúta, ale že prichádza každoročne tajne, nocou do kaštieľka, prechádza sa izbami, pootvárajúc zaprášené žalusie. Nik ho sám nevidel, ale každý odvolával sa na hodnoverných svedkov. Zase boly i také chýry, že Amerikán chodieva do Pančavy k Palčíkovi, k tomu záhadnému Palčíkovi, ktorý vrčí na ľudí jako chorý pes, a čudák má krčmu na samote pre furmanov, krčmu bez pálenky! Má dcéru či chovanicu, vraj veľmi krásnu, a odieva ju nádherne, neukazuje svetu. Málo kto ju videl. Ono Pančava ležala hneď na kraji ohromného, suchopárneho boru... i o Palčíkovi kolovaly opravdu horské chýry. Tak sa hovorilo, a pre Nellu dodávalo to zaujímavosti parku i kaštieľku.

Oddýchnuc si málo, Nella pobehala temer celý park, navštívila obľúbené kútky, húštinky, a potom sadla v svojej „svätyni“. Bolo to miesto husto zarastlé so všetkých strán. Starý peň bol jej pohodlným operadlom, nanosila k nemu machu a tak sa vpravila do pohodlného položenia — aby mohla čítať. Z kapselky vyňala malú knižku. Na blízku bolo počuť slabý, sladký hrkot odtoku z prameňa. Bolo jej veselo a svobodno okolo srdca... Taký slávny mier, taká čistota, sladká lieň, taký ledva čujný dych nekonečnej, plavno te-

čúcej životnej sily... jaká to veleba, jaký nevysloviteľný pôžitok samoty. Ona bola vo veku, v ktorom človek sám seba má rád, zaľúbený je do vlastnej osoby... Ona ľúbila svoje bieloskvúce ramienko, s úľubou hľadela na štíhlu, dlhú rúčku, na malé nôžky. Možno, i rozvíjajúca sa ruža tak horí nevinnou samoláskou a planie samoobdivovaním...

Knižka bola fádna... skoro ju hodila na lono, oddala sa cele bezmyšlienkovému, bezprostrednému požívaniu odpočinku a duchovnému zabudnutiu.

V tom počula blížiace sa kroky a temný hovor. Dvaja mladí ľudia šli od prielomu hore chodníkom priamo k studničke. Počerný, vysoký, s dlhými ramenami, v dlhom bielom kapute unaveno kráčal; pri jeho boku sviežo šiel jeho druh, pobelavý, niečo nižší, dosť malebne oblečený. Kroky počula Nella už jasno, ba i niektoré slová.

„Tu musí byť," začula hlboký, prsný hlas, „ačkoľvek nebol som tu už od rokov!"

„Keby z nej aspoň pivo vyvieralo," bolo počuť druhý hlas vo vyššom tóne; „ale ty si vodový čičerone... Chodíme od prameňa ku prameňu, jako smädní barani..."

Oni prišli k studničke. Bolo počuť jasno každé slovo, ba ešte i dýchanie mladých upachtených ľudí... Nelle bolo úzko. Čo robiť? Musela okolo prameňa, a keby i bolo možno húštím stranou, nemohla nevzbudiť šuchotom šiat pozornosť neznámych... Chvíľu čakala nerozhodne.

„Pil si takú vodu v tvojich nemeckých metropolách?" zavznel sonórny hlas.

„A ja ti ešte raz tvrdím, len v meste možno žiť po ľudsky, a i to nie v každom..."

„Nie, braček; ver mi, tá ohromná centralisácia musí raz prasknúť, a ľudstvo pohrnie sa nazad do šíriny, po menších gruppách... Vlny ľudstva roztečú sa."

„A utvoria smradľavé, stojaté bariny!"

„Nie, veliké, zdravé more..."

Nelle bolo otupno nevdojak špehovať rozhovor neznámych, skryla knižku do kapselky a pošla k studničke.

Mladí ľudia boli prekvapení. Prvý našiel sa pobelavý šuhaj s peknými fúzikami, strhol klobúk a riekol:

„Ah! prameň má svoju vílu... a my sme nepýtali dovolenie... Odpusťte! Ale tu sme už raz... Janko Kamenec, maliar na štúdiach — to som totiž ja... A tu duplovaný doktor Vladimír Radovský..." Kamenec slová tieto hovoril po nemecky, stredonemeckým dialektom. Rodom z čistého sedliackeho koreňa, mal veľké vlohy naučiť sa nielen cudzím jazykom, ale i podrečiam.

Vladimíra Radovského zamrzel žartovný tón i nemčina Kamencova. On sa zapýril a hnevno pozrel na Kamenca... A nebol by pri svojej vrodenej chúlostivosti oslovil devu — ale mu blyslo, že to môže byť len Kunovičová; pamätal sa na tie veľké brunasté oči, keď ju vídal pred piatimi roky v Buríne.

„Odpustite, slečna, môjmu veselému kamarátovi... však ste dcérkou pána Kunoviča... my práve k vám... po cestách... chceme urobiť poklonu... pamätáte sa, v Buríne..."

„Veľmi dobre... šach ste hrávali s tatuškom, i na výlete ste boli s nami... Ale tomu už tak dávno, nebola bych vás razom poznala."

„Jaká milá romantika," zamiešal sa Kamenec. „Obnovenie známosti náhodou, pod gaštanom u tohoto kastilského prameňa... Ostatne je to pre oboch nás dobré omen."

Nella nepozrela na Kamenca, roztvorila slnečník a riekla k Vladimírovi: „A tak budem vodcom, tatuška bude rád." I pošli. Medzi oboma mladými išla Nella svojím ľahkým krokom. Jej minul sedemnásty rok — nie div, že sa jej zaľúbilo dobrodružstvo u prameňa... Ta vyšla sama — a tužibuď, vedie si razom dvoch švárnych, trebárs trochu pričudných ľudí.

II.

Vladimír Radovský, syn jednoho z prvých našich buditeľov, vnuk a pravnuk učených predkov, skutočne mal v mappe dva doktoráty, juridický i filosofický, a s oboma zostal na ľade: nevedel čo počať... iba zahľadel sa jakoby do neurčitej diaľky, zamával svojimi dlhými, silnými ramenami, i zostal sedeť vo Vrboviciach, v bibliotéke, zdedenej po troch dedoch a otcovi. Preňho to bola živá bibliotéka: každý bachant, každá stará brošúrka hovorila k nemu rozličnými zastaralými jazykami, a z toho povstala mnohonásobná vrava, splývajúca pre jeho uši v krásnu symfoniu. Bola to celá smes symfonií, tak poprepletaná, že Vlado nevedel žiadnu určite vybrať... Písal, písal — hovorili o ňom, že má v matraci miesto morskej trávy samé rukopisy, ale rukopisy boly mŕtve, jako morská tráva. Známosti jeho boly kolossálne, ešte i do špeciálností sa púšťal, a previedol každú až do minuciósnosti. V Zurichu professor vyššej matematiky žasnul nad jeho problémami v obore „pravdepodobných veličín" a prorokoval mu veľkú budúcnosť, na ostudu súdruhom, ktorí málomluvného „Ungara" považovali za nahlúpleho. A ona to nebola nahlúplosť, ale nekonečná srdečná dobrota a skromnosť. Skromnosť, ktorá nie je morálnou zásluhou, ale tak je vrodená, jako i talent a um. Jeho oberali o peniaze, dýmky, čerpali z neho poučenie, rady. On stál jako studnička — berte, veď zo mňa večne vyviera. Rozum vyvieral, ale peniaze často došly a Vlado octnul sa v krajnej biede. Potom hryzol za mesiac suchý chlieb a zapíjal ho vodou.

On hodil sa i na mechaniku; vynajsť šiel jakýsi čudotvorný ventil; jeho výpočty boly hlboké, duchaplné, a budily obdiv toho samého professora. Ale v modelle ventilu vždy ešte čosi chýbalo. On pracoval nad ním i doma, a síce tajne v zaprášenej bibliotéke, ktorá skoro premenila sa v dielňu. Kamaráti sa to jakosi dozvedeli, a nechýbalo mu posmechov. Ale jeho sa tak málo dotkol posmech, jako vydieranie grošov.

„Ah, Voloďa, Voloďa," pýtal sa ho medik Vavro (nedokončený vzdor 18. semestrom), že si vraj vynašiel parnú kefku na zuby?"

„Ba že ideš pomocou elektriky šošovicu oberať."

„A husi šklbať," dokladali iní.

Vlado zamával dlhými, mocnými ramenami, a zahľadel sa svojimi veľkými, temnými očami v neurčitú diaľku.

Len jedno ho mohlo pohnúť... žart nad slovenským dielom. Vtedy Vlado rozohnil sa. Nedávno mu riekol Kamenec:

„Ty si rytier, opravdový bláznivý rytier. Dokončils' štúdium, dva diplomy máš, a predsa je z teba nič. A to všetko pre tú tvoju hlúpu slovenčinu. A mňa vždy hrešiš, že som hodil cez bord ten mladický nesmysel. Nadávaš mi do zradcov za to nevinné „z" na konci môjho mena, a preto že som prijal štátne štipendium, že som bol v Düsseldorfe a Mníchove „ein Mitglied der ungarischen Künstlerkolonie", že som vystavil svoje slovenské otrhané chalupy, husi a prasiatka v maďarskom oddelení! Mal som svoje babraniny vystaviť v Salone na Myjave alebo v Bobrovci, kde niet ani vrabcov? Za mnou! Odhoď fantásie a bozkaj županovej 30-ročnej naivnej dcére ťlapkavú ruku — tak dôjdeš niekam. Spraví ťa professorom všetkých nevynajdených ventilov, ale z Vladimíra musí byť Aladár. A čo na tom? Či neostaneš tým, čím si? Či tvoje vedomosti, použité a využité menej budú hodny, než takto, keď hrdzavejú?"

Vladimír Radovský zapýril sa, buchol pästou na stôl...

„Hnusák, hnusák! Prašivá ovca! A na jakom gymnásiume si študoval? Kto vás sbieral po dedinách, pankharti, pohádzal na rebrovec, jako štence neumyté, neučesané? A toho milého starca poznáš, čo ťa hostil týždne, a potom ti otvoril prvú cestu do sveta? Jak sa tešil, úbožiak, keď badal v tebe neobyčajný talent, tešil, že i my budeme mať umelca. Teraz odpočíva v hrobe; možno pľuť na jeho svätú mohylu..."

Ale Radovský, keď sa vyhovoril, zase klesol nazad v svoju nekonečnú trpelivosť... Kamenec ho znal — odišiel jakoby nahnevaný, ale vedel, že Vlado skoro za ním dotiahne do malinkej krčmičky vrbovickej. Kamenec bol proti Vladovi jako kork proti žule, a predsa temer vždy kork riadil pohyby žuly. I na túto cestu Kamenec vytiahol Vlada z Vrbovíc...

Pomaly šli mladí ľudia v predpoludnom sparne... Kamenec sa dul a nič nehovoril, Vlado sbieral celú silu hovoriť, ale každú myšlienku, ktorá mu napadla, držal za nemiestnu, nezručnú... Skoro prišli k suchej dedine, medzi strechy a dumno zívajúce stodoly. Spúšťali sa dolu dlhým dvorom, po hlinenom, pevno ubitom násype, medzi žltými stenami stajní a kôlní. Na dvore bolo ticho, vymreto. Niekoľko sliepok hrabalo v pazderí. Kohút bojovno zakodkodákal, spatriac ľudí, vystrel hrdinsky svoje hrdlo, dúhovo mihotajúce sa v bleskoch poludňajšieho slnca. Červený podbradník sa mu zalengal. Ale vzdor mužnému kdokotu ubehol za kopu hnoja, volajúc za sebou sliepky. Obloky predného stavania boly založené prútenými, blatom omazanými okeniciami. Človiečka nenašli ani na

dvore, ani v dedine, na hlavnom mieste, kde stál kostol, fara, škola...

„Tu sme doma," riekla Nella, keď prišli k veľkému kamennému domu, obsadenému agátami. Otvorila malé dvercia popri bráne, aby vpustila hostí.

Pred nimi zjavil sa široký dvor s malou záhradkou, preplnenou kvetami. Na prostred záhradky bol tenušký vodomet. Dvor bol čistý jako umytý tanier. Ešte i dlažba z mačacích hláv (okrúhlych pieskovcov) zdala sa jakoby vyumývaná, práška nebolo. Studňa s pumpou obložená bola kresaným basinom a žlabami z tohože materiálu.

Nella vbehla do domu u matky hostí ohlásiť.

„Braček," riekol ticho Vlado, „viem, že je Kunovič pedant poriadku, ale toto je ani v Hollandsku, kde vraj i stajne parfymujú."

„Naozaj, všetko je jednoduché, ale páchne kyslým poriadkom... Brr... Hľa, i tie stromy, jak sú do vysoka umele vedené a jakoby mydlom vyumývané. Okolo múru obrovnávka, búdka jako z cukru, ale všade primnoho symmetrie... brr!"

„Veď v poriadku je krása. Krása je v istom ohľade najvyšší stupeň poriadku!"

„Nech čert slúži tvojej kráse! Tak krásne sú logaritmy, tak krásny je kvadrát alebo kruh, vykrojený kružidlom. V umení niet prísnej symmetrie a prísneho poriadku... Tys' krásny muž, ale len preto, žes' taký neporiadny!"

„U mňa sa bránka zatvára!" bolo razom počuť mocný, stentorský hlas zpoza múrika, za ktorým bola dohánová plantáža. Strojno stály v riadkoch veľké rastliny s tuho zelenými, bujnými listami. Pomaly dvíhal sa široký slamený klobúk, a potom vystrela sa veľká, mierno-tučná postava asi päťdesiatročného muža v ľahkom plátennom kabáte, bez vesty. Na širokých prsiach, jako sviežo napadlý sňah, belela sa košeľa, tuho škrobená, kravata bola strojno uviazaná, brilliantový gombík blýskal sa v slnku. Na rukách mal robotné rukavice.

„Vitajte, pane filosof!" zavolal potom zdvorilejším, ba skoro srdečným hlasom, keď poznal Radovského; „ešte vždy v tom prepadenom švábskom kapute? Mladý človek, hanbite sa! A tento pán?" Kunovič preskočil múrik elasticky, jako mladý gymnasta, a podával Vladovi ruku, s ktorej svliekol rukavicu. Ruka jeho bola biela, silná, no podlhovastá a súmerná.

„Kamenec, akademický maliar, na štúdiach... odpusťte, že sme k vám zabredli po ceste..."

„Vitajte, majstre," obrátil sa s radosťou k maliarovi. „Ah, teší ma! Takých ľudí potrebujeme! Takých, čo Hegelov rúcajú, Boha za nohy držia alebo nohavičky chlapcom prášia, máme už dosť. Veľmi ma teší. Ale peší chodiť v takomto sparne! Vám, pánovia, pristalo by ku mne zavítať na perovej bričke s gummovými ráfy!"

„Niet peňazí, báťuška!" riekol ticho Vlado.

„Haubite sa! Peňazí je dosť, celý svet iné nerobí, ako peniaze. Múdry musí mať vždy dosť peňazí... ale nekňučať, nehrať sa na žobrákov... Vidíte, mám len jednu škvarku po sedmoslivkárovi — a peňazí mám dosť. Hlavu hore, nedať sa, do predku sa tiskať!“

„Ale my nič nemáme, nič sme nezdedili...“

„Nihil possidentes, omnia habentes, znáte to slávne slovo! Načo máme hlavy, komu kopú zlato a pre koho zreje ťažká pšenica? Vari len pre kury a holubov? Ale choďte sa oprášiť... vyzeráte jako mlynári.“

„Originál,“ riekol Kamenec, keď sa priatelia skladali v malej, tienistej izbe s dvoma posteliami. Kamenec už stál nad umyvačom a lial si na šiju vodu, sviežu jako z prameňa. Priniesla ju drobná, čiperná slúžka, celkom v sedliackom kroji burínskeho kraja, len prielegantné čižmičky a moderná zásterka ukazovaly, že sa trochu popanštila v zámožnom dome. „Originálny muž; vidíš, takého som ešte u nás nevidel. Nie je zeman?“

„Nie, rechtorovič. Braček, z nás ti všetko vystane!“

„To pravda, keď taký čudák mohol vyrásť, jako doktor Radovský... ale čo sa necúdiš?“ Kamenec si drhol mocnú, ohorelú šiju uterákom. Vlado sedel na stolci a hľadel pred seba svojím meravým, dlhým pohľadom...

S paňou vítali sa jakosi divno. Starý ich ani nepredstavil, oni len hádali, že to domáca pani, a poklonili sa. Ona len tak prešla mimo, ľahko hlavou kývnuc. Vlado znal Kunoviča len z Burína, kde stál jeho patrový dom; ale i tam ho vídal najviac v krčme alebo v kassíne, paniu ani nevídal. Bola ona z oných „neviditeľných“ hospodín, ktoré vzdor svojej „neviditeľnosti“ sú osou celej domácnosti. Ony prichádzajú i odchádzajú jako tieň, ale každý ich krok je účelný; v kuchyni, v komore, na dvore, v záhrade, všade všetko ide jako po šnúrke, jakoby samo od seba, bez námahy a kriklavého kommanda; ale keď oddiali sa neviditeľný genius loci (čo síce veľmi zriedka sa stáva), ihneď je všetko hore nohami. Dôležitosť takej osoby badá sa, až keď jej niet.

Príchod dvoch hostí ničoho nezmenil v pevnej mašinerii Kunovičovho domu. Kamenec priplichtil sa k Nelle, čítal jej, kreslil, strúhal epigrammy a rozosmial ju neraz tak, že ušla od „strapatého Nemca“. Doktor celé hodiny presedel v rozhovoroch a hádkach so starým. Kunovič veľmi si vážil Vlada, ačkolvek málo s ním súhlasil.

„Smiešno je to, mladý človek a asket,“ hovoril v svojom pohodlnom kabinete po obede, srkajúc čiernu kávu, tuhú jako oheň. „Každý žije, každý zomre, ale nie je jedno, jako žije... Čo ma po prázdnej nádobe — chcem síce i nádobu, ale i obsah. Obsahu treba do života... Braček, nie je jedno suchý zemiak a paštéta... pekný, čistý dom a chajda...“

„Každý zomre, povedali ste, a ani to nie je jedno, jako zomierať,“ pretrhol ho Vlado, ostro pozrúc na mohutné, výborne vypestované telo jeho. „Veď nežijeme len paštétam a čiernej káve.“

„Kto by to tajil; ale žijeme *aj* zemi; nie len, ale *aj*; nepo-

zerajte tak podivno na môj embonpoint, vy furták! I ja žijem jedným krokom s vývinom ducha svetového, čítam päť anglických a francúzskych revue, viem o každom pokroku a úpadku vo svete literárnom, spoločenskom, umeleckom. Hla, tu na stole vidíte posledný Zolov román, posledný sväzok diel grófa Tolstého. To nie je zem a hmota, to je duch, mladý priateľu. Ale pritom chcem spať na elastickom drôtovom matraci, kúriť dobrú cigaru k dobrej mokke, piť výtečné staré víno, a to do syta, nie chlipkať, jako nemecká stará panna svoj „Blümchenkafee". Napred vo všetkom! Čo to máte za mníšske názory. Pah — ostatne znal som i mníchov, čo nosili hodvabné punčochy!" A po takýchto viac-menej baroknych apostrofach počal rozvíjať pred udiveným Vladom svoj myšlienkový svet, skritisoval umne darvinismus, hovoril o cirkvi, o najnovšej nemeckej filosofii, o nových smeroch v umení, o národnom hospodárstve. On prechádzal od predmetu k predmetu... Mnohých vecí dotkol sa povrchne, ale s neobyčajnou ostrotou a pádnosťou. Jeho krátke, jadrné vety boly lesklé, určito razené, jako nové mince. Vlado neraz pozoroval i faľš ponímania, ale nebol ju v stave ulapiť, bola hladká jako plž. Známosti Kunovičove voňaly, tak rieknuc, tlačovou farbou, boly sviežo-moderné. Stál jakoby na stráži u dvier civilisácie, aby mu žiadna otázka neunikla; ale keď ju už videl, potom nestaral sa hrubo o ňu. Mocná osobnosť Kunovičova svojím tieňom pokryla i mýlky a štrbiny. Bol v ňom oheň popri rozvitom ume, a čo ľudí láka, ästetická prítažlivosť: bol krásny, vzdor päťdesiatke, zdravý jako dub, silný, muskulósny vzdor svojej tučnosti, a všetky pohyby a posunky jeho boly zaokrúhlené, jemné a pritom silné. A taký bol i jeho duch. On leňošil s olympickou dôstojnosťou hodiny, dni, týždne, ale keď oddal sa do práce, tá kypela v jeho bielych, jemno vypestovaných rukách. V obchode, pri písmennom stole, v gazdovstve, všetko mu išlo jako po masle. Za hodinu napísal viac listov, a to všetko dielnych, než iný za pol dňa. Praktik, polyhistor, bonviván a pritom všetkom idealist zvláštneho druhu. Vzdor tomu, že trovil na deti (syn mu bol poručíkom u ulánov), na seba, že bol štedrým podporovateľom verejných diel (sám na svoj účet vystavil v Buríne špitál), štedrým hostiteľom, že i literatúru silno podporoval, bohatol a rozširoval svoje obchody, nadobúdal preciosy, obrazy a rozširoval svoj burínsky dom.

(Pokračovanie.)

Huber a Amalchen.

Črta, od *G. N. Zinovieva.*

Mesto Offenburg môže slúžiť za vzor dobre sriadeného nemeckého mesta. Nemá viac než päť-šesť tisíc obyvateľov. Napriek tomu offenburgská dlažba je výtečná, mesto osvetľuje sa plynom a v mestských obchodoch možno najsť i velocipedy. Ovšem, Offen-

burg má i svoje zvláštnosti: nepamätám, čím je povestný akýsi neforemný kostol a socha admirála Draka, ktorý „vynašiel zemiaky a tým uspokojil vzbúrené Lutherom Nemecko“, ktorý ačpráve sám nebol Offenburčan, no bez pochyby stál k mestu v nejakom pomere. Ako i má byť v dobre sriadenom meste, v Offenburgu vydávajú sa noviny. „Offenburgské Vedomosti“ vychodia tri razy do týždňa a zaoberajú sa „nestranným a nezávislým posudzovaním otázok zovnútornej a domácej politiky“. Dobrí offenburgskí burgeri čítajú svoje noviny večer, pred spaním, v kruhu svojich rodín. Obyčajne, hlava rodiny, ozbrojac sa okuliarmi, len vo veste, jasným a zvučným hlasom číta noviny od záhlavia do podpisu redaktora; mať pletie punčochy; starší syn ticho si kúri; nevesta a staršia dcéra vyšívajú; deti spokojne sedia v kútoch, roztvárajúc oči, ako to obyčajne robia všetky deti, keď sa im oči začnú lipkať, až od dlhého času zaspia. Oddiel miestnych oznamov vyvoláva medzi poslucháčmi niekolko kritických poznámok: madame Karolina nedostatočne pozoruje parížske módy; Fogt nemá žiadneho výberu, — frau Müller nemohla najsť u neho podľa svojho vkusu klobúk; u Webera je všetko hnilé; Šmutz je veľmi drahý.

V lete 188* roku ja a môj priateľ Huber utiekli sme po zakončení letného semestra z dusného a nepokojného Strassburgu do veselého a pokojného Schwarzwaldu. Naším hlavným obydlím bolo mesto Offenburg. Rozložili sme sa v dome člena municipálnej rady, bohatého nožiara Schmalzera, ktorý za svoje prázdne izby chcel dostať niekoľko mariek.

Jedávali sme doma. Frau Schmalzer, ktorá nemala pochopu o posluhe alebo kuchárke, behala okolo hospodárstva a chystala obedy. Osemnásťročná pekná, ružová Amalchen pomáhala materi, podávala nám jedlá a riadila naše izby. Šestnásťročný gymnasist Fritz kamsi tratil sa po celé dni, ale večer škrípal všetky možné melodie na husliach. Herr Schmalzer predával nože, ale večer rozprával nám, ako pred siedmimi rokmi, v čas priechodu cisára cez Offenburg, knieža Bismarck náhodou stupil mu na nohu. Na dôkaz frau Schmalzer musela z kasne vyberať zelenú škatuľku, v ktorej, obkrútená vatou, opatrovala sa historická topánka...

Náš život tiekol pokojne a jednotvarne. Za rána chodili sme po okolí, po obede sme spali, večer pili pivo, hovorili s herr Schmalzerom alebo čítali: ja — francúzske romány, môj priateľ Shakespeara a *Fausta*. Ja nesmiem nekoriť sa velikému dielu „kráľa poetov“, Götheho. No za tie dva roky, čo žil som v Nemecku, jeho meno často bolo mi na zlosť. Z dlhej chvíle zajdeš k daktorému „studiosusovi“ Huberovi, Schmidtovi, Müllerovi alebo Holtzovi. Studiosus, jestli je doma, leží v chaláte na posteli a hlbokomyseľne púšťa do povaly kolečká tabakového dymu. Pri mojom vchode, jestli sme dobre známi, on len zľahka obráti hlavu a znakom núka ma sadnúť si.

— Lieber Huber, Schmidt, Müller alebo Holtz, máš niečo čítať?

— Chceš *Fausta?*

Toto „chceš Fausta“ rozhodne privádzalo ma do úžasu, — tak často ma moji nemeckí priatelia ním hostili.

— Choď k čertu so svojím *Faustom!* Veď nemôžem čítať ho každodenne!

— Čím častejšie budeš čítať *Fausta,* tým väčšmi bude sa ti páčiť, hovorí študent hlasom, netrpiacim protirečenie, vypúšťajúc celý stĺp dymu.

— Nie, čítaj si ho sám, ale mne daj, jestli máš, niečo iné...

— Chceš Schillera, Uhlanda?

— Dajže mi, pre Boha, pokoj so svojimi klassikami! Daj mi, jestli máš, nejaký terajší román...

— Francúzske romány ja nečítam, urazene oznamuje mi Nemec, obrátac sa ku stene tvárou.

— Darmo to robíš! neviem sa zdržať. — Poďme, keď je tak, radšej na pivo.

Huber, Schmidt, Müller alebo Holtz zodvihne sa, soblieka chalát, uväzuje na pekný uzol pred zrkadlom nákrčník, kladie na krivo študentskú čiapočku a my odchodíme do „Münchenkindl-u“ alebo „Bavarie“ nalievať sa obľúbeným nemeckým nápojom.

Môj priateľ Huber vyznačoval sa zvláštnou láskou ku klassikom vôbec a k *Faustovi* zvláštne. On nielen odporúčal mi pri každej príležitosti čítať nesmrteľné dielo Götheho, no čítaval mi ho i sám. Shakespeare a Göthe boli mu svojho spôsobu evanjeliumom. U nich hľadal porady a potešenia. Jestli o druhej alebo tretej hodine v noci v súsednej izbe rozliehalo sa nie celkom pravidelnou angličtinou zúrivé: „Veseľ sa, búrny vietor, a zavýjaj, — ty slabší si zlosti ľudskej!“ alebo slávnostné „Byť či nebyť?“ to znamenalo, že Karl Huber je čímsi rozčulený. Ako sa i patrí milovníkovi klassickej literatúry, Huber písaval verše, v ktorých ospevoval à la Uhland freudige, junge Liebe a ewige Freundschaft. Môj priateľ mal mnoho samolásky, spôsobnosť byť urazeným pre najmenšiu daromnosť, zaľúbil sa do každej peknej ženskej tváričky a bol nanajvýš chúlostivý zvlášte v ženskej spoločnosti. Vďaka tejto chúlostivosti a veľkej nerozhodnosti, všetky jeho romány začínaly sa vzdychami a končily smutnými výlevmi pri pohári piva do ucha jednomu z priateľov a plamennou básňou na ukrutnú alebo nevernú.

Pekná tvárička osemnásťročnej ružovej Amalchen nezameškala znepokojiť srdce môjho priateľa. Huber pribral sa vzdychať a písať venovania milej. Pri obede hovorili sme o ženách vôbec a o zásluhách, ctnosťach a prednosťach „opravdovej“ nemeckej ženy špeciálne. Vždy častejšie a častejšie prichodilo mi potulovať sa samému po horách Schwarzwaldu. Huber začal zaujímať sa za politiku a oznamy, a tri razy za týždeň, večer, chodieval počúvať herr Schmalzera, čítajúceho v kruhu svojej rodiny posledné číslo „Offenburgských Vedomostí“. Nesmejúc pozreť na sklonenú nad vyšívaním Amalchen, Huber ťažko vzdychal, poslúchajúc opis útrap ostseeskych Nemcov pod ťažkým jarmom barbarského Ruska. Nežne a zádumčive hladil okrúhly chrbát miláčka Amálie, tlstého máčka Hansa. Pri zvlášte zvučných vzdychoch herr Schmalzer ostro pozeral ponad okuliare

na môjho priateľa. Frau Schmalzer pozerala súčasne na ružovú Amalchen. Máček Hans sladko mrnčal.

Raz akosi, vyberajúc v svojom sklepe pre mňa nožík, herr Schmalzer vyzvedal sa, či Huber skoro skončí svoje študia a či majú majetok jeho rodičia. Ja sponáhľal som sa oznámiť, že dnes-zajtra Karl Huber má dosiahnuť stupeň doktora filologie a jeho rodičia sú málo biednejší od Rothschildov. Počnúc od tohoto dňa, jemná tvár, hladko vyholené líca, rusé fúzy a jasné, pekne viazané nákrčníky môjho priateľa začaly dokazovať neomylný účinok na nežné srdce ružovej Amalchen. Podávajúc nám obed, začala čarovne usmievať sa a privolávať nám „dobrý appetít". Soberúc riady a odnášajúc so stola sňatý obrus, graciósne mizla, žiadajúc nám „príjemný rozhovor". Každé dve hodiny vyzvedala sa, či nezohriala sa priveľmi voda vo fľaši, a starostlive zamieňala ju sviežou. Soberajúc riady po večeri, nežným, melodičným hlasom žiadala nám „príjemné sny"... Huber začal hovoriť o novom, prelestnom zosobnení nesmrteľného typu faustovskej Gretchen...

Skromne tešil som sa úspechom môjho priateľa. Veď predsa Amália mala desať tisíc mariek vena, prekrásne varila, znamenite zavárala, vedela vyšiť papuče a vôbec mohla byť šťastím pre každého poriadneho Nemca. Ovšem, napriek plamenným rečiam môjho priateľa o prirodzenom ume nemeckej ženy, bola trochu „naivná"; no či v dobrom Nemecku málo všemožných frau radcových, plukovníček a professoriek, ktoré sú nie menej „naivné" než Amália? Jestli máme súdiť podľa nemeckých románov, to v Europe niet iného národa, ktorý mal by toľko „naivných" žien. Bez pochyby preto sú Nemci obyčajne šťastní v rodinnom živote... V mojej hlave už predstavoval sa klassický obraz nemeckého rodinného šťastia. Môj priateľ Karl Huber v obšúchanom chaláte a vyšitých starostlivou ženou papučiach sedí s posledným číslom „Offenburgských Vedomostí" v rukách a pokojne pije svoju rannú „bielu" kávu; zmohutnelá Amália natiera maslo na chlieb; dovôkola „tisne sa veselá hromada ružových, belavých cherubimov".

Bohužiaľ, mojim snom nebolo súdeno uskutočniť sa. Raz akosi, povzbudený mnou, Huber odhodlal sa konečne urobiť smelý krok ku sblíženiu s ružovou Amalchen. Trasúcim sa od pohnutia hlasom prosil od nej na pamiatku podobizeň. Prinesúc nám sklenicu „čerstvej" vody, ružová Amalchen stala sa tmavo-červenou, sklopila oči, roztržite sa usmiala, a zakryjúc si hlavu bielou zásterkou, strmo vybehla z izby. Huber vo vytržení hneď a hneď dokázal mi, že Gretchen nemohla byť ani nevinnejšia, ani čarovnejšia.

Nasledujúceho dňa odišli sme opatriť si knihy a videť sa s priateľmi v Strassburgu. Na súsednú stanicu išli sme peší. Deň bol horúci, prachu plno. Nachodiac sa do sýta po meste, rozhodli sme sa stráviť večer v „Münchenkindl-i" pri pohári „len čo obdržaného" piva.

Napriek prázdninám, obšírna sála bola preplnená študentami. Tu bol náš spoločný priateľ Schmidt, teraz professor geologie na jednej z malých nemeckých universít, ktorý rád opakoval v triezvom

stave známu výpoveď Büchnera: „Die Welt ist ein Schatzhaus“ a hneď začínal hovoriť o láske a ružiach po troch pohároch piva. Tu bol tridsaťročný „večný študent“ Johann Hatner, ktorému zdedený nevelký majetok dovoloval už pätnásť rokov byť nemeckým študentom. Hatner študoval prírodné vedy a pridŕžal sa v tomto svojej vlastnej metody. Tak cez letný semester zaoberal sa, napríklad, výnimečne fysikou, ale zimný posvätil chemii; nasledujúceho roku nič ho neinteressovalo okrem zoologie v zime a botaniky v lete. Keď štastlive končil takým spôsobom cyklus predmetov, prednášaných na prírodovedeckej fakulte, razom (ako on tvrdil) s úžasom spozoroval, že fysika za tých niekoľko rokov, kým on študoval druhé predmety, urobila taký značný pokrok, že prichodilo mu chytať sa k nej znovu. Obznámiac sa s najnovšími výdobytkami vedochtivého ľudského umu na poli fysiky, priberal sa „doháňať“ uskočivšiu vopred chemiu; zatým nasledovaly zoologia a botanika, — cyklus začínal sa znovu. Takým spôsobom veda uchodila neprestajne napred, a neunavný Hatner hnal sa za ňou v zápätí, nie súc jednako v stave ju dohoniť. Pri takých okolnosťach konec jeho študentského života nedal sa predvideť.

Tu bol assistent professora R., veľmi učený a milý doktor Lübke. Celý deň trávil pri hotovení mikroskopických präparátov všemožných bakterií a bacillov, ale večery trávieval v jednej zo študentských knajp. Obyčajne prisadol si k nejakej študentskej kompánii a bez slova priberal sa piť pivo. Berúc z ruky biermädchen svoj prvý pohár, Lübke široko usmieval sa, no nepovedal ani slova. Po dvoch-troch pohároch otváral ústa a vyjadroval svoje city lakonickým „das ist gut!“ Po piatich-šiestich pol litroch z hrudi jeho vyrýval sa výkrik spokojnosti: „das ist schön!“ Po ôsmom alebo deviatom pol litre jeho fysiognomia dostávala najblaženejší výraz a on objavil, že „das ist vorzüglich!“ Konečne, jestli prichodilo mu piť ďalej, prišiel do položenia úplne blaženého a ubezpečoval, že „das ist arcadisch!“

Konečne bola tu celá hromada červenolícich, vykŕmených študentov, s modrými, zelenými a červenými stuhami cez plece, v čiapočkách svojich korporácií, s jazvami alebo bez jazvy od duellov, s ušiami do poly odseknutými alebo celými, hrdej tváre a s tupými vyzývajúcimi pohľadmi. Boli to členovia všemožných patriotických a iných vereinov.

V povetrí, presýtenom výparmi piva a tabačným dymom, neprestával pekelný hukot, veľmi charakteristický pre nemecké pivné sklepy, kde všetci hovoria a kričia ako možno najhlasnejšie. Francúzi nerobia šum v svojich kaviarňach vôbec. Rusi hrmotia a kričia v traktíroch len keď sa napijú. Nemci hrmotia v triezvom stave, lebo pre nich hrmot je nezbytná časť radosti v bierštube.

My zasadli sme si ďaleko od všetkých kompánií v najtichšom kútiku oživenej bierhalle. Huber hneď upadol do poetického nastrojenia a obodrený ospievaným od poetov „duchom piva“, najprv objavil mi, že som ja najlepší z jeho priateľov, potom úplne otvoril predo mnou svoje srdce. Keď sediaci pri súsednom stole Lübke

oznámil prítomným svoje city nadšeným výkrikom „das ist vorzüglich!“ t. j. okolo polnoci, my zanechali sme z polovice opustnutú sálu Münchenkindl-a a vyšli sme popod ruky na ulicu.

Bola prekrásna letná mesačná noc. Poneváč, napriek vyslovenej mnou slabej pochybnosti, v takú noc, dľa mienky Hubera, spať bolo hriechom, prv než odobrali sme sa nocovať do hostinca, rozhodli sme sa za prechádzku v parku za mestom. Ovšem, rozhovor náš krútil sa okolo priateľstva a lásky. Huber, naelektrisovaný mesiacom (v Nemecku mesiac i mňa privádzal do akéhosi mäkkého stavu), prišiel do krajných hraníc nemeckej extasi a hodiac sa do môjho náručia, oznámil, že nikdy do týchto čias necítil, ako krásne je žiť a ľúbiť, a že dnešná noc je najkrajšia noc v jeho živote...

Vracajúc sa o tretej v noci do Strassburgu, Huber povedal, že pre čosi ľavá topánka dnes celý deň tlačí mu nohu. Netušiac, akú úlohu táto topánka má hrať v živote môjho priateľa, ja smiechom poznamenal som, že bez pochyby prozreteľnosť chce ho touto cestou odvrátiť od poetických blúznení k reálnej skutočnosti. Prijdúc do pohostinného „Maison Rouge“, ja sponáhľal som sa schovať sa pod prikrývadlo. Rozčulený Huber prechádzal sa ešte pol hodiny hore-dolu, uspokojujúc svoje city. Konečne i on začal sobliekať sa. S opravdovou nemeckou nenáhlivosťou a dôkladnosťou rozviazal najprv nákrčník, potom sobliekol svoj nový kabát a starostlive zavesil ho na visiak. Sobujúc ľavú topánku, môj priateľ podrobil ju bedlivému skúmaniu. Zapustiac do nej svoju ruku, k môjmu a ovšem i svojmu podiveniu, vytiahol z nej čosi podobné listu. Neprezradiac sa, že ešte bdiem, začal som sa prizerať. Huber pristúpil ku stolu, pritiahol sviecu a začal vnímavo prezerať svoj nález. Potom vzal stoličku, položil pred seba najdený predmet a vpil sa do neho svojím pohľadom. Nebol som v stave premôcť svoju zvedavosť, na palcoch prikradol som sa k priateľovi a pozrel som na tajomný lístok. Akéže bolo moje zadivenie, keď videl som pred sebou podobiznu ružovej Amálie! No, Bože môj, v akom spôsobe! Treba nezabudnúť, že šli sme peší na stanicu a celý deň behali po meste! Podľa obyčaje na všetkých stranách sveta, každý večer vykladali sme svoju obuv predo dvere našej izby. Odhodlajúc sa vyplniť prosbu Huberovu, nevinná Amalchen nesmela oddať podobiznu osobne, ale vložila trasúcimi sa rukami svoje nežné vyobrazenie do jednej z topánok Huberových. Nič netušiacemu môjmu priateľovi ani neprišlo na um opáčiť svoje topánky. Celý deň nežné vyobrazenie depčilo sa pätou zdravého, šťavnatého Nemca.

Vracajúc sa k svojej posteli, zachytil som sa na stoličku, ktorá stála v ceste. Huber sa obrátil. Nikdy nezabudnem pohľad úbohého Hubera. V ňom odrážalo sa úprimné, ťažké utrpenie.

— Ty si videl?

— Videl...

Dostal som sa k svojej posteli a pokorne som si ľahol.

— Nie, prečože nenašla iný spôsob oddať mi svoju podobizeň! — a Huber so stonom hodil sa na posteľ a zakryl si tvár rukami...

Klassické srdce Huberovo nemohlo smieriť sa s Gretchen, strkajúcou svoju podobizeň do topánky milého.

O dva dni zanechali sme Offenburg a vrátili sa do Strassburgu...

O pol roka Amália vydala sa za súseda mäsiara. Teraz už má niekoľko „zlatohlavých cherubimov". Huber učí nemčinu v jednom z maličkých mestečiek Anglie. Skoro zjaví sa na svet jeho nové dielo o Shakespearovi. Nedávno dostal som od neho list, v ktorom posväcuje niekoľko strán oduševnelému opisu krásy Angličaniek. Zdá sa, nie je ľahostajný k dcére majiteľky ústavu, v ktorom dáva hodiny...

Prelož. *B. Š.*

Neprajníkom.[1]

Daromné vaše prieky, hate,
krik v poplach, drábsku o pomoc,
des — a či sa len pretvárate?
snáď — krokodíly! ale hoc:
nadarmo priesmyky a trate
hradíte strážou, zatvárate,
predarmo svetlá vyhášate,
by žalár bol a zvládla noc:
to všetko pletky-špetky jemu,
keď oželel sa svetom ísť,
neznámej vlasti do objemu,
jak vetrom uronený list;
on vymaní sa z drápov, z chlpov
pút, prelsti každý vtip a svod,
medzierkou šibeničných stĺpov
on mykne, zbrodí priepasť kasien,
hôr tône — pravý bohobysť! —
utrafí cestu — po choboť...
Veď pripravili ste mu jaseň,
ó, pristrojili biedy hod,
streštenci! nalámali snetí
mu v hájoch, napluštili škôd:
i tiahne sťahom v kŕdľoch, letí
môj dobrý — holubičí rod...

A srdce skoro vykrváca
mi v hrudi súžbou, bolesťou,
keď badám stromu odštiepať sa
tak za úlomkom úlomok;
keď prekvapia ma povesťou:
i súsed pošiel! známy mnohý
ta s družkou — s bľadou neresťou;

[1]) Z Amerikánsko-Slovenských Novín.

keď vidím: dvormi stíchla práca,
chalúpka ovesila rohy
a plácha sedá na oblok;
keď spomniem: jaro hľa už polia
odieva, skyprel slnný bok
dúbravy, ruch a spev sa vracia:
no škorván darmo k orbe volá...
prielohom zamre pozemok.

I skoro klnul bych vám, vrahom,
zlorečil ťažko, hrešenie
vám hrozné vo tvár metnul šľahom,
vás preklial večne — ale nie!
nepobridím sa s vami, nie ja! —
len robte zhubnú robotu
i ďalej... vymietajte semä,
toť z humán, ta s ním do záveja
prerytých prérij? v zmarenie...
Už vidím, vidím istotu:
pre ono rozplašené plemä
tam vzijde spásy osenie!

A mysľou zaletím hneď v diaľ,
zaletím usmierenia plný.
Podomnou oceánu val:
na západ hrnú jeho vlny
čo kolá v hmyre ohnivom —
S predhoria patrím do vĺn varu,
zriem v rozčulení bázlivom,
jak vôd sa prenesmierna pláňa
nadýma túžbou velikou;
no v koniec správu Hosudaru
poručiv, objav sťažne, laná
pohladiv, okom rozkochania
sprevádzam rodných pútnikov...
Kolumbe! volám, tvojho zdaru
im nebo popraj! toho im —
O, more! kriknem, Levjathana
zdrž v putách, ihrou kolisania
ich prešiň k brehom šťastlivým...
Dnes mizneš nemým odlivom,
no navrátiš sa — po prírode —
navrátiš s hlučným prílivom,
na šiji triumfálne lode, —
zakotvia v Tatier prístave:
z nich vyroja sa, vystúpi
nezdolná junač, k oslave
dňa zapeje hymn o svobode:
ožijú mŕtve chalupy...

Hviezdoslav.

Poviestky a povedačky podlopenícke.

Rozpráva *J. L. Holuby.*

Relata refero.

Slovensko-moravský, 2800′ vysoký, na svahoch bukami, na temeni bujnou trávou porastený Lopeník je jakoby špuntom Bošáckej doliny, ktorú od severo-západnej strany zatkáva, ostré severné vetry láme, a tým prispieva k tomu, že sa práve táto dolina môže nazývať slivovým sadom dolného Trenčianska. Rozličné, na Lopeník sa vzťahujúce povesti, koľkokoľvek som ich z úst ľudu posbieral, pouverejňoval som vo viacerých časopisoch; a preto ich tu, jako ochladnutú kapustu, nechcem znovu zohrievať. Kedykoľvek mi čas dopustí, vybehnem si do bošáckych kopaníc, ichž veľmi mnohé bujné a krásne horské lúky vždy mi nejakú vzácnosť pre herbár poskytnú, a keď pochytím kopaničiara, vždy z neho čo to zajímavého vytiahnem, tu dajakú poviestku, tu vtipnú lebo poverečnú povedačku, tu domáci liek, čary, príslovie, alebo čo iného v duši ľudu sa skrýva a zaslúži, aby na svetlo vynesené bolo.

Východne od Lopeníka je hora Poloma, a tam miesto *Mestečko* zvané, o ktorom podal som zprávu v Časopise muzejního spolku olomuckého (1892, č. 35, str. 98—99). Od tej doby počul som ďalšie povesti na Mestečko sa vzťahujúce, ktoré teraz vyrozprávam. Dávno, velice dávno stálo na Mestečku mesto, ktoré však ohňom s Lopeníka hádzaným vypálené a skynožené bolo. Vyše Mestečka je cintor, a nad cintorom stál pevný hrad, z ktorého však len kde-tu vyčnievajúce vyvýšeniny zeme zostaly. Dosiaľ nebolo mi možno dôkladne poprezerať celé okolie Mestečka, abych mohol zistiť: či ten cintor je skutočným predhistorickým pohrobiskom, alebo len jamy a hŕby na svahu, sošmyknutím sa zeme povstalé? a či nad tým cintorom skutočne dajaké starobylé valy sa nachádzajú? Mnoho je ľudí v kopaniciach, ktorí celkom vážne rozprávajú, že na pravé poludnie počuť na Mestečku pod zemou zvony vyzváňať. Najpeknejšiu však poviestku o Mestečku počul som od obstarnej kopaničiarky, jejž podobnej ani zo Slovenska, ani z iných zemí neznám, a preto sa pousilujem podať ju čo najvernejšie tak, jako mne rozprávaná bola. S vážnou tvárou a hlasom slávnostným rozprávala mi moja ženička takto: „Nebohý starý Hajdarovský, — Pán Bôh ho tam osláv! — pásél, keď tá prvá kolera bola (1831) na Mestečku voly, a mal tam aj nocuvať. Aby nezaspal, rozložil si oheň. Cez pravú polnoc strhél sa pod zemú strašný hrmot, jakoby sa skaly prevaluvaly. Hajdarovský vyskočil od strachu na rovné nohy a bojazlivo sa ozieral, čo sa to robí? Jak sa tak dookola ozieral, vidzel, jako sa neďaleko neho zem otvorila, a zpopod zeme vyšla *čierno oblečená žena*, zastala si a počala *dzeci dáviť*. Vydávila jich *dvanásť* jenno po druhém; a keď aj to dvanásté bolo vydávené, zas všetkých dvanásť v tom porádku, jako jich bola vydávila, jenno po druhém *pohutala* (pohltala). Na to všetko sa Hajdarovský dzíval, vlasy mu dúbkom stály a on zostal jako skamenelý; bol by rád

ušél, ale nemohél sa ani hnúť s miesta; bol by rád kričál, ale mu nedalo. Keď žena poslenné dzieťa zhutla a vidzela Hajdarovského naľakaného, riekla mu cichým, žalostným hlasom: „Môj človek, neboj sa! já c' neublížím. Moja matka mi *zarobila* v živote tý dzeci, abych jich porodziť nemohla; preto mosím sem chodziť, abych jich vydávila a zas pohutala. Za pokutu mosí ale moja matka *do súnného* (súdneho) *dňa na ohnivém koni lietať.*" Sotvá to vyrékla, zem sa otvorila a žena sa prepalla. Hajdarovský zebral voly a ponáhlal sa „pred Polomu", a tam dočkal rána." Takéto povesti nemenuje tunajší ľud nikdy povesťami, ale hádkami, tak, jako aj Česi ich menujú pohádkami. A sú to skutočné hádky alebo mysteria, tajomstvá, ktorým až potom možno rozumieť, keď sa ich rozluštenie podarí. Mne sa tak zdá, že tá žena znamená čas (rok), tých dvanásť detí vydávených a potom pohltaných, 12 mesiacov, ktoré jako povstávajú, tak zanikajú; matka však ženy, deti dáviacej a hltajúcej, je slnko „na ohnivom koni do súdneho dňa lietajúce". Zajímavé je v tejto poviestke ďalej i to, čo sa hovorí o „zarobení detí v živote ženy", aby porodené byť nemohly. Ešte do dnešného dňa sú vo zvyku isté čarodejné manipulácie, ktorými sa domnievajú „zarábať" deti v materinskom živote, buď len na istý počet rokov, alebo navždy; a tieto magické prostriedky sú celkom rozdielne od tých, ktoré na isté ústroje tela jako jedy pôsobia, a tiež ľudu celkom neznáme nie sú.

Pozdejšie počul som i o zemiansko-podhradskom cintori tú istú poviestku, len s nepatrnými odchylkami. Spomínali mi starú, ešte žijúcu ženu, ktorá jako dievča v noci na cintori kravu napásala, a videla *z hrobu* vystúpiť *bielu* ženu, vydáviť dvanásť detí, a to dvanáste s najväčšími ťažkosťami, a potom ich zase v tom poriadku pohltať. Na Mestečku sa spomína *čierna* žena, tu *biela*; tam o ťažkosťach pri dávení dvanásteho dieťaťa nič sa nehovorí, tu sa tie ťažkosti výslovne spomínajú. Ale fama loquax tu niečo pridá, tam zase ujme, tu zmení, tam i viac povestí v jednu smieša: ale jadro sa predsa vybadá.

Kto sa nerozumie pred duchami a strašidlami, pred vílami a bosorkami zelinami alebo istými slovami chrániť, ten nech na poludnie a cez polnoc na Mestečko nechodí, lebo keď to tam počne výskať a húkať, tak sa naľaká, že aj o rozum prijde.

Na tomže *Mestečku* — znie povedačka — rúbal nebohý Švorčík na chalupu potrebné bukové laty. Cez poludnie rozložil si oheň a pripekal si krajec chleba na topeničku. Keď sa mu už chlieb pripekával, kde sa vzal, tu sa vzal *čierny mních*; zastal si naproti Švorčíkovi, a nerečúc ani slova, díval sa mu na to pripekanie. Švorčík trnul strachom; ale že mal v kapse strúčok česnaku, chytro ho vytiahol, popotieral ním pripečený krajec a podával ho mníchovi s tými slovami: „A ty budeš jesci?" Mních sa zamračil a riekol: „Mhm! a chto by c' taký smrad jedél!?" a ztratil sa Švorčíkovi s očí. — Dľa tejto povedačky by bol ten čierny mních bytnosť zlá; lebo len čary, bosorky, strašidlá a vôbec zlých duchov zaháňajú česnakom. Bližších zpráv o čiernych mníchoch z tohoto kraju ne-

znám. I *čiernu ženu,* rozdielnu od tej, ktorá deti dávi a požiera, spomínajú na Mestečku, že sa tam občas zjavuje, bez toho, aby komu ublížila; ale ani o tej nemám bližších zpráv. Že v blízkosti Mestečka je hranica krajinská a kopanice vyškovské na Morave čiastočne sú rozložené na svahu k predpolomskej doline spadajúcom: bolo by treba i u Vyškovanov sa dozvedať na povesti a povedačky o čiernych mníchoch a čiernych ženách, na Mestečku sa zjavujúcich. *Mestečko* aj Vyškovania dobre znajú, lebo tam len do nedávna pre kováčov uhlie pálievali.

Keď už spomínam súsedný moravský Vyškovec, nemôžem zamlčať ani to, jako bošácki kopaničiari Vyškovanov žartovne prekárajú. Vyškovania vraj nemôžu vystáť *kukučku,* lebo vždycky pokrikuje: „ku-puj! ku-puj!“ Vyškovan, keď počuje kukučku takto pokrikovať, odpľuje a riekne: „Ale zač??“ Ale za to je tam najmilším vtákom *chriašteľ,* lebo ten, behajúc po mokrých lúkach, vo vysokej tráve pokrikuje: „krásť! krásť!“ To je, hľa, pekný vták; lebo keď Pán Bôh tých úrod požehná a človek si trochu prikradne, potom už len po biede jakosi vyžije.

Chutne som sa musel zasmiať, keď mi raz jeden muž, s pekným odprosovaním, „abych sa neráčil v hneve pohnúť“, predložil otázku: či viem, ktorého vtáka žid ani cítiť nemôže a ani za svet by ho v klietke chovať nechcel? Hádal som na mutka (dodka); ale môj furták riekol, že žid neľúbi *čajku,* lebo tá ustavične pokrikuje: „psí žid! psí žid!“ a pritom možno najvernejšie nápodobil pískanie čajky, hvízdavým tónom predlžujúc *í* v prvom slove, a veľmi krátko a s dôrazom ho vyslovujúc v slove druhom. I zahádal som mu aj ja hádku, ktorú som bol počul pred viac než 30 rokami od bývalého ulána: ktorý je najťažší vták? Hádal na hus, moriaka, orla, lebo väčších vtákov neznal. Pletky, reku: *trasorítka*; lebo či si zastane na kameň, či na zem, vždy sa zatrasie, aby sprobovala, či ju to zdrží? Teraz sme si, reku, dali „milé za ľúbe“; ja som sa od vás naučil: ktorého vtáka žid neľúbi, a vy odo mňa: ktorý vták je najťažší.

O *kukučke* sa hovorí, že sa na prvom jačmennom zrnku zadrhne; a *slávik* len do Jána spieva; lebo keby po Jáne spieval, „hrdielkom by ho krv zaliala“. To toľko znamená, že slávik o Jáne a kukučka o jačmenných žatvách spievať prestávajú.

Pod Lopeníkom na Vyškovci (v Morave) majú na Štedrý večer veľmi pamätný zvyk. Čeľadný otec, sediac za ustrojeným stolom, postaví pred seba vysoký koláč, takrečenú *babu,* a keby baby nebolo, nastavia hromadu iných koláčov, skrčí sa za babu alebo koláče a pýta sa domácich: „Vidzíce ma?“ Jak mu odpovedia: „Vidzíme!“ riekne: „Bodaj sce ma na takto rok nevidzeli!“ Komu by tu neprišiel na myseľ kňaz pohanských pobaltických Slovanov, ktorý si v slávnosť žne zastal za obrovský koláč a ľudu sa pýtal: či ho vidia? Jak ho videli, predpovedal skrovnú budúcu žeň; jak ho nevideli, bohatú. Pravda, že sa tí naši pohanskí predkovia pousilovali hodne vysoký a široký koláč upiecť a obetovať Svantovítovi, len aby im kňaz hodne bohatú žeň k budúcemu roku pred-

povedal. Ale prečo sa ten vysoký koláč, jako ho dosiaľ veľmi často nielen v Bošáckej doline, ale aj inde po Slovensku pekávajú, menuje *babou* a nie *dedom*, alebo ináče? Či nie snáď preto, že ten koláč mával pôvodne podobu *baby*, t. j. modly ženskej? Keď sa rozličné druhy pečiva dľa istých známok alebo vlastností pomenovaly, ani vysoký koláč *baba* bez dôležitej príčiny svoje meno nedostal.

Podlopeníckemu Slovákovi nielen vták slovensky spieva a zver srozumiteľne hovorí, ale ešte aj klepanie mlyna. Keď počiatkom tohoto leta mimoriadna suchota bola a vody na potokoch povážlive ubývalo, mlyny, ktoré tak málo vody maly, že len kedy-tedy zaklepły, tým trhaným a slabým klepaním oznamovaly: „se-be! se-be!" t. j. že mlynár len sebe, a nie inému mele. Keď je trošku viac vody, ale predsa málo na čerstvé a rezké mletie, vtedy klepe mlyn: „kmo-tro-vi! kmo-tro-vi!" keď však má na dostač vody, vtedy veselo vyklepáva, že ho ďaleko počuť: „každé-mu! každé-mu!" Istý mlynár, keď nemal vody, kúpil si kozu, a tá ho ustavične svojím mekotaním domŕzala: „ne-me-le-mé! ne me-le-mé!" čo ho tak dopálilo, že kozu zaklal, a potom nemal ani vody, ani kozy. —

Že v kraji bohatom na povesti rozpráva sa i o zakopaných pokladoch, neprekvapí nikoho. To je skutočná pravda, že asi pred 30 rokami jeden Bošáčan v hore „pri Dzurákovom salaši" pod vyvráteným bukom našiel viac kusov veľkých strieborných peniazov, a nerobil z toho žiadnych tajností. To však pre povesť ľudu nedostačí; preto sa hovorí, že kopaničiar Tinka z Predpolomy v hore „za Dzurákovým salašom" videl „peniaze presúšať sa". I dal sa do kopania a vykopal veliký poklad. Peňazí bolo tak mnoho, že ich na páre koní, „plný vôz, za rovno hnojníc", doviezol domov. Stálo by to veru za prácu, tú toliarovú baňu znovu otvoriť; snáď by sme si s tými starodávnymi toliarmi, i bez prerazenia ich na drobné koruny, predsa len trochu z brindy pomohli! Keby som vedel tak dobre peniaze hľadať, jako zeliny, už by som tie sudy toliarov pri Dzurákovom salaši iste bol vypapral: lebo na svojich potulkách často tade chodievam. Lenže by sa potom bolo na posmech obrátilo to príslovie, že „kto sa k babke narodil, ke grošu neprijde".

Že aj v novšom čase povstávajú povesti a poverečné rozprávky, ktoré sa v ľude udržujú a rozširujú: to dokazuje medzi inými nasledujúca rozprávka. Asi pred 70—80 rokami slúžil na bošáckej fare paholok, ktorý stál v povesti čarodejníka, majúceho „v sebe zlého ducha", lebo keď aj chodil do kostola, vždy z neho utekal, keď sa cinkalo zvončekom pri pozdvižení. Čo mu pán ovsa vymeriaval pre kone, to vždy — rozumie sa, že u žida — prepíjal, a predsa mával kone vždy pekné, rujné a silné. Keď paholkovi čas vypršal, po ktorý mu „ten zlý" svoju pomoc prisľúbil: našli ho v maštali obeseného. Odrezaného dali cigáňom vyviezť na chotárnu medzu bošácko-haluzicko-štvrťanskú, kde ho cigáni na štyri kusy rozsekali a zahrabali. Za to si cigáni prisvojovali voz aj

s koňmi, lebo že im to „vedľa zákona“ patrí, keď na rozkaz také služby konali. I dnes ešte pastieri tomu chotárnemu kopcu cez poludnie vyhybujú, lebo tam straší. Znal som dobre Jána P., o ktorom mi jeho syn nedávno rozprával, že keď raz jako chlapec na Hájnici ovce pásol a cez poludnie na tom chotárnom kopci oheň si rozložil: vyskočil z toho ohňa ten obesený a dal sa chlapca naháňať. Chlapec odbehol aj ovce a letel jako bez duše do dediny, a sotva dopadol domov, ťažko onezdravel a na čas „rozum potratil“. Že sa to tak stalo, o tom tu nikto nepochybuje. Nemožná vec to nie je, že chlapca už vtedy, keď si oheň rozkladal, horúčka popadla, a on v rozochvení rozpomenúc sa, že na tom mieste onen paholok bol zahrabaný, a že strašieva, zo zeme cez oheň vyskočeného videť sa domnieval. Čo všetko ľudia v chorom stave ducha videť sa domnievajú a také preludy za skutočnosť držia! Znal som veľmi intelligentného, zdanlive zdravého, vo veľmi priaznivých pomeroch žijúceho, ešte mladého muža, ktorý hovoril: že, ač ich nevidí, myši mu po rukách behajú, lebo ich cíti; a tento úbožiak o pár dní sa zatopil.

Pred rokom 1848 sadil v Uhrách každý tam a toľko tabaku, kde a koľko sa mu ľúbilo, lebo sme vtedy ešte nemali požehnania ocímerovaných trafík. Súsední Moravania tiež si radi zabafkali uhorského, nefabrikovaného tabaku. Dobehnúť si sem k nám za hranicu, aby si tu pohodlno zakadili: bola by bývala príliš luxuriósna rozkoš. Ale pomohli si iným spôsobom. V pohraničných s Uhrami obciach utvorily sa celé bandy podlúdnikov, ktorí horskými chodníkami, vzdor po hranici rozostaveným strážnikom finančným, batohy tabaku do Moravy „švercovali“. Zakiaľ boli s tejto strany hranice, nemali sa čoho obávať; ale jak sa blížili podlopeníckymi alebo podjavorinskými chodníčkami, alebo hrebeňami týchto vrchov, k hranici, museli sa mať na pozore, lebo tam už striehli na nich pohraniční strážnici, alebo, jako ich náš ľud menoval, „grenci“. Obyčajno chodievali títo podlúdnici v tlupách po 5—10 mužov, a hľadeli sa dostať cez hranicu domov v noci. Na tunajších kopaničiaroch mávali vždy ochotných pomocníkov, a nejeden moravský „šverc“, keď zavoňal neplechu v podobe „grenca“ na postriežke stojacieho, i za viac dní čušal, jako voš pod chrastou, tu v kopaniciach, vďačiac sa hostiteľovi tu šupkou tabaku, tu zase hltom pálenky, a baviac ho rozprávkami o svojich švercovských zkúsenosťach. Dakedy sa strhly na hranici aj poriadne pranice a šarvátky medzi strážnikmi a podlúdnikmi; a nie vždy podarilo sa podlúdnikov polapať, ktorým sa potom podlúdnictvo odplácalo peňažnými pokutami, paliciami a žalárom. Ale jako podarený kocúr od lapania myší nikdy neustáva, tak aj zo žalára vypustený šverc zase len s tabakom kupčil, aby si štrbinu v kapse vybrúsil a utrpenú škodu nahradil, a jak len možno, na grencoch sa vypomstil. Raz sa vraj odvážil hraničný strážnik na koni lapať švercov. Ale títo mali okolie dobre prešpehované a vedeli, že strážnik je samotný. I lapili a poviazali ho v hore, koňa zabili, odrali, milého strážnika do kože koňskej tak vpratali, že jeho ruky vstrčili do zadných nôh koňskej kože a tam

ich zvonku pevno uviazali, aby ich nijako vytiahnuť nemohol; nohy jeho však uviazali remeňami v predných nohách kože; konečne hlavu jeho vystrčili popod koňský chvost — a tam ho odbehli. Nešťastný grenc kričal, čo mu hrdlo stačilo, až ho po mnohom namáhaní jakýsi jáger počul a, za hlasom idúc, konečne ho našiel a náramne sa ho naľakal; lebo ač po horách všelijakú zver videl, tak zázračného tvora ešte nikdy nestretol. Smelosť spojená so strachom priložila mu flintu na líce, aby do toho, nad tvárou chvostom kývajúceho a po zemi nemotorno sa vlečúceho spotvoreného medveďa strelil. Na šťastie sobral strážnik v koži poviazaný ostatné svoje sily a skríkol, čo mu len para stačila: „Ježiš Maria! lidé, pomáhejte a smilujte se!“ Jáger, počujúc sväté mená spomínať, už vedel, že to nemôže byť nič zlého, odložil flintu, dobehol zadivený až k tej nestvore a, vidiac zpod chvosta vyčnievať utrápenú tvár strážnika, zalomil rukami a riekol: „I, sakra, s máčkou! Kdo jste a co zde děláte?“ porozväzoval a porozrezával motúzy a remene, a tak strážnika osvobodil.

Iní šverci lapili strážnika, odviedli ho do hustej hory, tam mu na dlhú palicu vystreté ruky pevno uviazali, že predstavoval podobu kríža, do úst mu dali medzi zuby „špandle“, aby ich zavreť a hovoriť nemohol, a tam ho odbehli. Strážnik sa len s ťažkou núdzou po mnohom namáhaní, takto došpatený, dostal domov, kde sa ho naľakali, lebo mysleli, že sa zbláznil, keď mal hubu do korán otvorenú a ani hovoriť nemohol, len hahotal a hlavou pokyvoval, čo dával na srozumenie, aby ho od špandlov a palice osvobodili. Keď sa to stalo, vyrozprával im, čo mu zatrolení šverci vykonali. Podobných surových, švercovských kúskov tu pod Lopeníkom viac sa rozpráva. Vďaka buď našim, po Nemcoch zdedeným trafikám, je hranica naša teraz pokojná, lebo cechy švercovské celkom prestaly a len v povesti žijú.

Nedávno stretol som podlopeníckeho gajdoša a dopytoval som sa ho: či tie povestné gajdy Filúzove, na ktoré nám na Javorine tak majstrovsky bol gajdovával, ešte má? Môj milý gajdoš v odpočinku máchol rukou a riekol: „Keď to už včil len samé píščely a trúby nastaly, o gajdy nikto nestojí; preto som aj já gajdy dávno predal.“ Už len jeden jediný gajdoš jestvuje v tunajších kopaniciach, ale aj ten čo chvíľa otrepe huk o buka, lebo ho viac na svadby nevolajú, a ináče sa mu jeho kunšt nevyplatí. Jako Česi majú svojho báječného *Strakonického dudáka*, tak sa aj naše kraje podobným majstrom môžu pochlúbiť. Na lieskovských kopaniciach zomrel asi pred 50 rokami široko-ďaleko rozchýrený gajdoš *Maloch*, ktorý mal začarované gajdy, na ktoré vedel od výmyslu sveta všetky pesničky a melodie s takou virtuositou vyhrávať, že nikde nemal sebe rovného gajdoša. On ani len do ruky nemusel vziať gajdy, ale, keď visely na kline, len im rozkázal: a samy od seba gajdovaly, až bola radosť počúvať. Ba, čo viac, keď prišiel do cudzieho domu s gajdami svojimi a videl na žrdi prevesené čižmy alebo krpce: schytil gajdy a počal gajdovať, a čižmy alebo krpce daly sa na tej žrdi do tancu, až od toho ľudia závrat dostávali; a keby

nebol Maloch prestal gajdovať, boly by sa tie čižmy alebo krpce od samého tancu na franfor roztrhaly, tak, že by len holé žinky boly na žrdi zostaly!

Máme my to v každom, čo jak naoko chatrnom a zdanlive nepatrnom kraji, neprebranú baňu povestí a povedačiek, ktoré nám pre poučenie a obveselenie slúžia. Treba len do toho prameňa začreť a vynesené na papier položiť. Jestli som svojou rozprávkou veľactené poslucháčstvo [1]) na chvíľku pobavil alebo i kedy-tedy rozveselil: dosiahol som svoj cieľ.

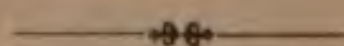

Pod Világošom.

Z rozpomienok na pochod do Uhorska roku 1849. [2])

Od *A. Fatejeva.*

Nešťastný bol pre Maďarov deň 13. augusta 1849... Všetky námahy, všetky úspechy, vydobyté za pol druha roka celým radom bitiek s Rakúšanmi, prepadly v tento deň. Sbory vojsk maďarských, omnoho slabšie navalivších sa vojsk ruských a rakúskych, i počtom i prostriedkami k ďalšiemu vedeniu vojny, po porážkach pod Debrecínom a Temešvárom nemohly už viesť nerovnú borbu. Ich duch a energia upadly po nezdaroch v bojových srážkach s ruskými vojskami, ich materiálne prostriedky boly vyčerpané, cesty zásobovania odrezané. V tomto beznádejnom položení, aby vyhlo sa márnemu prelievaniu krve, generál Görgey prvý osvedčil sa ustúpiť neodolateľnej sile okolností a složiť s armádou svojou zbraň... nie pred Rakúšanmi, ale pred ruským vojskom.

---

[1]) Malo sa čítať v shromaždení Museálnej slovenskej spoločnosti dňa 2. augusta. *Red.*

[2]) Rozpomienky tieto, napísané s tou opravdivosťou, ktorá Rusov robí vzácnymi spisovateľmi nielen v románe, lež i v histórii, pôvodne sú tlačené v orgáne moskovských slavianofilov, v *Ruskej Besěde*, roku 1859 (IV, 99—106). K vôli lepšiemu rozumeniu dobre je mať na pamäti, že bolo to skoro po krymskej vojne. Ostatne nenávisť Rusov oproti Rakúšanom tým istým spôsobom javila sa už vo vojnách napoleonovských. S Maďarmi, vlastne Vengrami, ruské vojsko sympatisovalo i preto, že nevyznalo sa v uhorských pomeroch: vojnu Maďarov proti Austrii považovalo za vojnu proti nej všetkých národov uhorských. V takom ponímaní položenia utvrdzovalo ho ešte, že po vtrhnutí do Uhorska tu Maďarov dlho ani nenachodilo. Národne neprebudení Slováci a iní Slovania uhorskí, bojovavší pod zástavami maďarskými, pomáhali maďarskej veci nielen svojimi ramenami, ale i jazykom, Rusom srozumiteľným a milým. Dnes, hoc slovanské diela nachodia sa ešte vždy v štadiume počiatočníctva, už — sláva Bohu — nebolo by možné to, čo dialo sa roku 1849. (Podobný opis ruského pochodu v Uhorsku vidz v Slov. Pohľadoch III, 137—149.) *Šk.*

U našich officierov z ruky do ruky chodil vtedy preklad listu, ktorý Görgey písal v tejto veci, nepamätám sa už, či veliteľovi nášho sboru, generálovi Rüdigerovi, či priamo hlavnému veliteľovi našej armády, grófovi Paskevičovi-Erivanskému. V liste tom jasne stálo, že Maďari složia zbraň len pred ruským vojskom, s Rakúšanmi že bili by sa do poslednej kvapky krve. Porúčajúc seba veľkodušnosti ruského monarcha, Görgey prosil orodovať u Jeho veličenstva, aby nikto zo spoločníkov jeho „nebol vydaný divokej pomste nepriateľa“; napokon žiadal, aby mu bolo dovoleno poslať parlamentára dohovoriť sa o podmienkach složenia zbrane[1]... Odpoveď, daná na tento list Paskevičom, predpisovala složenie zbrane bezpodmienečné.

[1]) Bol to nasledujúci list Görgeya, poslaný Rüdigerovi:

„Pán generál! Iste známa Vám je smutná historia mojej vlasti. Ušetrím Vás teda, nebudem Vás unúvať opakovaním udalostí, ktoré nás čím diaľ hlbšie zaplietly do zúfalého boja najprv za naše zákonité svobody, potom za existenciu.

„Lepšia, možno riecť väčšia časť národa nehľadala ľahkomyseľne tento boj, ale *s pomocou mnohých statočných ľudí, ktorí sice nepatria k tomuto národu*, pomerami svojimi však boli vtrhnutí do boja, statočne, zmužile a víťazne vydržala v ňom.

„Europejská politika vtedy kázala, aby Jeho veličenstvo ruský cár spojil sa s Austriou nás premôcť a znemožniť ďalší boj za konštitúciu Uhorska.

„Stalo sa. Mnohí hodní, dobrí vlastenci uhorskí to predvídali a výstražne predpovedali.

„Historia tejto doby vystopuje svojím časom, čo pohlo k tomu väčšinu dočasnej vlády, že pred tými výstražnými hlasmi zakryla si uši.

„Dočasná vláda viac nejestvuje. Najväčšie nebezpečenstvo našlo ju najslabšou.

„Ja, človek skutku, ale nie márneho skutku, ďalšie prelievanie krve uznal som za daromné, pre Uhorsko škodné, ako osvedčil som to už na začiatku ruskej intervencie. Dnes vyzval som dočasnú vládu, aby odstúpila bezpodmienečne, keďže jej trvanie mohlo by urobiť budúcnosť krajiny čo deň mračnejšou a smutnejšou.

„Dočasná vláda to uznala a dobrovoľne odstúpila, složiac najvyššiu moc do rúk mojich.

„Túto okolnosť, podľa svojho najlepšieho presvedčenia, ja používam k tomu, aby som ľudskú krv ušetril, pokojných svojich spoluobčanov, ktorých viac brániť nemôžem, aspoň od bied vojny zachránil, keď zbroj svoju bez podmienky složím a tým snáď pohnem vodcov i ostatných, odo mňa odlúčených oddielov maďarskej vojenskej moci so mnou spolu uznať, že pre Uhorsko je toto teraz najprimeranejšie, a nasledovať môj príklad.

„Pri tomto kroku svojom spolieham sa na zvelebovanú veľkodušnosť cisárovu, dúfajúc, že nedovolí, aby toľkí moji druhovia, ktorí, ako prv rakúski officieri, mocou okolností zamiešali sa do tohoto nešťastného boja proti Austrii, boli vydaní, spolu s ťažko navštívenými národami

Nemožno určite povedať, či Görgey konal tu samostatne, alebo dla želania celej svojej armády, ktorá videla bezvýchodnosť svojho položenia; no smutný fakt tento dokonal sa, smutný preto, že na dlho zabil každú myšlienku o osvobodení.[1]) Niet pochybnosti, že ako vo vojsku maďarskom, tak i v národe boli horliví protivníci tohto skutku, predsa, čo týka sa väčšiny, tak sa zdá, ona bola vtedy na strane pokorenia sa bez podmienky.

Všetko obviňovanie, ktoré pozdejšie tak ukrutne sypalo sa na hlavu maďarského generála, pre složenie zbrane, všetky urážlivé potvárania a výklady, rozšírivšie sa o tejto veci v obecenstve, sotva môžu mať nejaký základ. Tu predstavuje sa prostá otázka: čo on mohol urobiť s nejakými 40 tisícmi proti 100 tisíc, obstúpený so všetkých strán, majúc vojsko už unavené forsirovanými pochodmi, zpolovice demoralisované následkom nezdarov?

K skladaniu zbrane, z obapolného usrozumenia hlavných náčelníkov, bola určená rovina pri Világoši, medzi pevnosťou aradskou a Veľkým Váradom. Temer celý náš 3. sbor i časť druhého začaly tu soberať sa 13. augusta a zaujímať miesta, určené im dla disposícií.

Ráno bolo veľmi krásne. Slnce zvoľna vychodilo zpoza hrebeňa fialkových hôr, ukazujúcich sa na horizonte. V povetrí, ešte vlažnom od nočnej rosy, nosil sa aromat od trávy, podlávenej koňskými kopytami. Vojsko naše hýbalo sa v rôznych smeroch, zastávalo si na posície, sriaďovalo sa v bojový poriadok. Po rovine ozývaly sa milliony zvukov: ľudský hovor, fŕkanie koní, klepanie delových

---

Uhorska, dôverujúcimi v jeho pravdymilovnosť, krvavej pomstychtivosti svojich nepriateľov. Dostačí snáď, ak ja sám padnem v obeť.

„S listom týmto obraciam sa k Vám, pán generál, lebo Vy prví podali Ste mi dôkazy úcty, ktorými získali Ste si moju dôveru.

„Ponáhľajte sa, ak chcete predísť ďalšiemu prelievaniu krve, umožniť smutný fakt složenia zbrane čím skorej, ale takým spôsobom, aby ono vykonalo sa len pred vojskami Jeho veličenstva ruského cisára. Lebo slávnostne osvedčujem, že som hotový radšej celý svoj vojenský sbor dať zničiť v zúfalom boji, proti akejkoľvek presile, než bez podmienky složiť zbraň pred rakúskym vojskom.

„Zajtra, 12. augusta, idem so svojím vojskom k Világošu, pozajtre, 13. augusta, na Borosjenő, 14-ho do Bélu, — čo Vám preto oznamujem, aby Ste mohli vtiahnuť medzi rakúske a moje vojská, mňa obstúpiť a od tamtoho oddeliť.

„Akby sa tieto pohyby nezdarily a rakúske vojsko poberalo by sa za mnou, tak ja rozhodne odbijem jeho nápady a pôjdem smerom k Veľkému Váradu, aby som na tejto ceste dohonil cisárske ruské vojská, lebo moje vojsko osvedčilo hotovosť složiť zbraň len pred týmto. Čím najskorej očakávajúc Vašu odpoveď, zostávam s nekonečnou úctou.

„V starom Arade, 11. augusta 1849. Artúr Görgey v. r." (Michal Horváth: *Magyarország függetlenségi harcának története*, III_2, str. 429—431.) *Šk.*

[1]) Charakteristická je i poznámka, ktorú k týmto slovám položil redaktor *Ruskej Besedy*: „Ozaj, či na dlho?" *Šk.*

podstavcov, všetko stekalo v akýsi neurčitý šum. Bolo čosi zvláštne dojemného v týchto prípravách... Maďarská armáda ešte neukazovala sa.

Ako postavil sa do línie, pluk náš urobil sa peším. Ja tiež sišiel som s ustatého koňa, ľahol som si na mokrú trávu a, hľadiac do diaľky, zamyslel som sa. Bože môj, čože som ja to myslel v tie časy? Pamätám, že tu bola i akási víťazosláva uspokojenej národnej samoľúbosti a spolu akási tajná radosť, že skoro konečne nastúpi hranica tomuto prázdnemu nepriateľstvu; ale prevládajúcim citom bola útrpnosť nad ponížením nepriateľa, oproti ktorému v duši nielen nebolo nenávisti, lež, naopak, úplná, iskrenná úcta a sympatia, spolu s hnusením oproti Rakúšanom.

Tu na kraji roviny, od juhu, zdvihol sa akoby ľahký oblak. Za ním druhý, tretí. Oblaky napokon premenily sa v stĺpy prachu. Ukázaly sa predné oddelenia Maďarov. Kdesi ďaleko, s ich strany, ozvalo sa niekoľko delových výstrelov.

Ako zvedeli sme pozdejšie, tie výstrely urobili Rakúšania, idúci od Temešváru. Začali páliť na zadnú časť maďarského vojska: chceli ju totiž prinútiť, aby sa bránila, strhnúť do ohňa, aby ju mohli rozbiť (Rakúšania mali numerickú prevahu a strategickú výhodu) a tým spôsobom dať veci takú podobu, že složenie zbrane je následkom víťazstva Rakúšanov. Na šťastie, generál Rüdiger, pravdepodobne predvídajúc toto, dosť zavčasu poslal neveľký oddiel odrezať zadnú časť maďarského vojska od avantgardy rakúskej a nedovoliť tejto nepriateľské vystúpenie. Tak sa i stalo, trebárs tento oddiel ruský trochu i opozdil sa.

Skoro celá strana roviny, ležiaca oproti nám, bola zakrytá hustými massami maďarského vojska. Apparátom možno bolo videť, ako tie massy skrúcaly sa v kolonny, tvorily front, stavaly artilleriu; jedným slovom, robily to samé, čo i my. Ale s akým citom ony musely sa pripravovať k tejto katastrofe?

O 11. hodine všetky vojská boly už na svojich miestach; o 12. hodine prišiel generál Rüdiger a, okrúžený veľkou suitou, previedol celú líniu našu v bojovom poriadku napred. Front maďarský urobil to samé. Napriek tomu, že složenie zbrane bola už vec temer riešená, obidva fronty, tak sa videlo, sú ešte hotové k boju; u artilleristov ich i našich dymily sa zapaľovacie žrde. Prejdúc po niekoľko sto krokov, obidva fronty znovu zastaly, a s maďarskej strany odlúčila sa gruppa asi sto ľudí, na koňoch. Gruppa pristupovala bližšie a bližšie, o niekoľko minút bolo možno už jasne rozoznať každého z jazdcov. Na samom predku, v mentieke škoricovej farby s červenými šnúrami, v bielej prámovej čiapke s perom, šiel sám Görgey. Generál Rüdiger tiež pohnul sa jemu v ústrety.

V tom okamžení nepatrná vec dala mi možnosť pripojiť sa k jeho suite, a tak pošťastilo sa mi videť všeličo ako z tejto scény, tak i z nasledujúcich. Pousilujem sa rozpovedať to, ako viem.

So skvelou suitou, pozostávajúcou z vyšších officierov maďarskej armády, Görgey galopom pribehol ku generálovi Rüdigerovi,

salutoval a oddal mu najprv rapport o počte svojho vojska, potom svoju šabľu. Nachodiac sa na zadku suity, nemohol som počuť ich rozhovor; videl som len toľko, že Rüdiger neprijal šabľu. Nebolo mi možno dobre rozoznať ani črty maďarského generála, lebo čierny obväzok, ktorý nosil následkom obdržanej nedávno kontúsie, zakrýval väčšiu časť jeho tváre. Po niekoľkých minútach rozhovoru Görgey, obrátiac sa k svojej suite, povedal niekoľko slov, na ktoré všetci odvetili oduševneným volaním *elien* (výsvetlivka: vivat, да здравствуетъ!) a zrazu obrátiac kone svoje, odleteli k svojim kolonnám.

Hneď zatým generál Rüdiger, v sprievode Görgeya, obišiel maďarské vojská, ktoré mu presentovaly. V ich mnohých plukoch chóry muziky hraly našu: „Bože, caria chrani...“ Bolo by sa mohlo myslieť, že to paráda, keby na tvárach Maďarov, opálených slncom i prachom, nevyrážal sa akýsi smutný, ťažký cit. Tu trpela i samolúbosť vojaka, príhodami vojny prinúteného temer neslávne složiť zbraň, i druhý ešte cit, s ktorým spojuje sa myšlienka o ztratení navždy svojej národnej svobody.

A neúprosne skoro bežia posledné okamženia... Keď obišiel rady, generál Rüdiger ešte bližšie priviedol svoj front a vydal rozkaz skladať zástavy.

Ťažký, potriasajúci dojem urobil na Maďarov tento rozkaz. Tak sa zdalo, že do toho okamženia oni ešte verili v možnosť iného východu svojej veci. Ale osudný rozkaz bol vydaný a hlucho z úst do úst niesol sa po radoch. Ozvaly sa zvuky pohrabného pochodu... a zástavy rôznej farby, česť a svätyňa armády, rozprestrúc sa posledný raz nad svojimi kolonnami, začaly prechodiť do rúk Rusov.

V radoch Maďarov bolo počuť akési hluché reptanie... fikanie. Kde-tu ozvaly sa výstrely. Našli sa takí, čo nechceli prežiť katastrofu.

O niekoľko minút vojsko začalo skladať so seba muníciu a zbroj. To všetko shadzovalo sa v neporiadku pred kolonnami... Ešte dve hodiny, a všetkých štyridsať tisíc vojakov nachodilo sa v zajatí vojenskom v úplnom smysle slova.

Odobrať zástavy, kone, zbraň a na konvoj k odzbrojenému vojsku ešte prv boly prihotovené z našej armády osobitné časti. Kone ich kavallerie, spolu so zásobami krmu, prevzali naši kavalleristi, potom všetci Maďari boli postavení v husté kolonny a obstúpení naším vojskom.

Bolo čosi zvláštne ťažké v celej tejto ceremonii nielen pre samých Maďarov a dojmy tohoto dňa pre mnohých z nás, ktorí sme boli svedkami všetkých tých scén, na dlho zostanú v pamäti. Skutočne, positívne možno povedať, že temer každý z nás Rusov, i vojak i officier, cítil sa byť účastníkom v tej summe všeobecného nešťastia Maďarov... Všetkým nám bolo smutno, ťažko. —

K večeru i naše vojsko i zajatí nastúpili pochod nazad k hlavnému stánu.

Pod vlivom udalostí tohoto dňa zádumčive šiel som vedľa

svojej eskadrony, ktorá bola konvojom batalliona zajatých. Priblížil sa mi maďarský officier, v mentieke cez plecia prehodenej, s rusou veľkou bradou. „Consumatum est!“ povedal, významne a tázavo pozrúc mi do očí.

Ja vonkoncom nevedel som, čo mu odpovedať... Bol by som mu chcel podať ruku, a temer neodvážil som sa.

„Dnes príde na nás zlý čas, brate,“ doložil on po slovensky, vzdychnúc a skloniac hlavu. Zmužilý obličaj jeho ukazoval veľký duševný bôľ.

V nasledujúce dni tábor náš predstavoval dosť živý obraz. Maďari umiestení boli v bivuakoch vedla našich vojsk, a medzi nimi a naším mužstvom už utvorily sa priateľské pomery. Naši podelili si s nimi svoje porcie (lebo pre nich akosi nebol dodaný proviant), oni zase pomáhali našim v čistení munície a opatrovaní koní. Všade viedly sa živé besedy, tou rečou, ktorú sami utvoria si naši vojaci a s pomocou ktorej oni dorozumejú sa s každým cudzozemcom. Besedovanie tu išlo ešte ľahšie, keďže v Uhorsku i z čistých Maďarov mnohí hovoria po slovansky.

Ich officieri temer všetci boli umiestení v mestečku pri našom hlavnom stáne. Tu mali sme príležitosť presvedčiť sa, aká veľká bola ich sympatia k Rusom. Mnohí z nich zcela vážne verili, že Uhorsko, odtrhnúc sa od Austrie, bude pripojené k Rusku, a s oduševnením fantasovali o tomto sjednotení[1])...

---

[1]) Michal Horváth, Magyarország függetlenségi harcának története, III$_2$, str. 180 a nasl.: „Ruské vojská asi desať dní strávily v okolí Miškovca. Toto ich meškanie stalo sa ako u hlavnomestského tak i u vidieckeho obyvateľstva prameňom rozličných domnienok a bludných chýrov, ako by medzi vodcami rakúskych a ruských vojsk bolo vzniklo rozpadnutie. Bolo dosť horkokrvných a ľahkoverných, ktorým snívalo sa už i o tom, že následkom rozpadnutia tohoto Rusi už nebudú pomáhať Rakúšanom. Nemajúc ani poňatia o ťažkosťach zaopatrovania ruského vojska potravou, nemohli si predstaviť, prečo netiahne Paskevič do hlavného mesta, a fakt tento nevedeli si vysvetliť ináče, iba že je to rozpadnutie alebo iné skryté ciele. Lebo iní rozprávali ešte i to, že Rusi dosiaľ len pretvarovali sa oproti Austrii, aby pod kepienkom priateľstva mohli priviesť svoje vojsko do Uhorska; teraz, keď už dosiahli svojho cieľa, obráťa zbroj svoju proti Rakúšanom. V tejto domnienke ľud bol utvrdzovaný i tým, že medzi ruskými a rakúskymi officiermi vôbec nebolo priateľského pomeru; áno neraz bolo počuť v krajoch od Rusov obsadených, že officieri týchto vysmievajú, potupujú Rakúšanov; kde prišli do potyku s officiermi rakúskymi, opovrhovali ich a neobcovali s nimi. To tým väčšmi bilo do očí, keďže Rusi oproti zajatým officierom maďarským i oproti samému ľudu ukazovali viac sympatiu, než antipatiu. Zprvu, kým postupovali okolo Bardijova a Košíc, a mysleli si, že majú pred sebou asi 60.000 maďarského vojska, ustupujúceho bez bitky, dosť ráz bolo možno počuť od nich potupné slová o „chabých rebelloch“, nesmejúcich pred nimi ani zastať. Ale kadenáhle presvedčili sa, že počet maďarského vojska, ktoré majú pred sebou, sotva prevyšuje predvoj

Čo bude s Maďarmi, vtedy ešte nebolo nikomu známo. „Čo bude s nami?" hovorili ich officieri. Mnohí z nich prosili nášho

ich jednotlivých sborov... zcela premenila sa ich mienka o Maďaroch. So zajatými po ľudsky nakladali, s officiermi zajatými radi a priateľsky obcovali; maďarské banknóty, pritom všetkom, že na Hornom Dunaji boly zakázané od Haynaua, v krajoch Rusmi obsadených zas od cisárskeho komisára Fr. Zichyho, nielen že prijímali a zlatom a strieborným rubľami premieňali, lež často maďarské papierové peniaze žiadali i miesto rakúskych banknôt... Maďarský človek v nenávisti Rusov oproti Rakúšanom, ktorej mnoho ráz bol svedkom, v ich sympatiach, prejavovaných jemu i jeho zajatým konpatriotom — poneváč žiadal si ich, bol by chcel videť politické tendencie, ktoré ruské vojsko donieslo od svojich predstavených. A z tohoto pošly potom tie rozličné domnienky, ktoré tak ďaleko rozšírily sa v obecenstve o veľkých politických zámeroch Ruska, skrytých pod plášť pretvárano priateľskej intervencie. Z tohoto pošlo i to, že ľud, zvlášte kde prišiel do potyku s ruskými officiermi, ztratil strach pred Rusmi a plány o veľkom povstaní ľudu, ktoré vláda hlásala najprv z Debrecína, potom z hlavného mesta, až na malé výnimky vyšly na zmar."

Aby si však nikto nemyslel, že to, čo stalo sa pod Világošom, bolo dielom samého Görgeya, dokladáme zo svedectví i Horváthových, že ministri Szemere a Kazimír Batthyáni už koncom júla boli poslaní zo Segedína do tábora Görgeyovho vyjednávať s Rusmi. Odtiaľ poslali Paskevičovi list, v ktorom, tak sa zdá, po prvý raz bola ponuknutá cárovi Nikolajovi koruna uhorská. Keď odpovede nemohli sa dočkať, v usrozumení s Görgeyom vystrojili k Paskevičovi generála Pöltenberga s celým štábom. Paskevič neprijal posla; odkázal mu, že on bojovať, nie vyjednávať prišiel do Uhorska. Ak Maďari vyjednávať chcú, nech sa obráťa k Haynauovi, hlavnému veliteľovi rakúskemu. (Magy. függ. harcának története III, 384.) A v listine, vydanej Görgeyovi v Arade, z poslednej ministerskej rady, doslovne stálo: „Generálovi Artúrovi Görgeyovi (vláda) týmto dáva plnú moc, aby vo vyjednávaní, začatom s vodcami Jeho veličenstva cára ruského, mohol pokračovať a ho završiť." (Tamže, str. 410.)

Tamže, str. 432: „Tá okolnosť, že Görgey a jeho kruh, officieri hlavného stánu a štábu dňa 12. augusta ukazovali až mimoriadne dobrú vôľu, i v ostatných officieroch vojska, ba i v mužstve urobila všeobecným presvedčenie, že Görgey priaznive pokonal sa s Rusmi... Všetko oddávalo sa najčudnejším nádejam, zavedené príkladom, veselosťou a rečami officierov hlavného stánu a štábu. Od istého času predmetom ich rozhovorov bol temer výlučne mier, ba spolok, ktorý uzavre sa s Rusmi. Mnohí už sotva pochybovali o tom, že uhorským kráľom bude kňaz Leuchtenberg, vnuk cára Nikolaja. Iní zase pokladali za isté, že kto bude chceť, môže v terajšom svojom rangu vstúpiť do ruskej armády... Politisovali ešte i poddôstojníci a mužstvo, ak boli trochu vzdelanejší, a čím diaľ, tým viac považovali Rusov za svojich priateľov... Také reči viedly sa na celom pochode z Aradu k Világošu." Šk.

hlavného veliteľa, aby im bolo dovoleno vstúpiť do ruskej služby, no všetkým bolo odopreto, a medzitým rozniesol sa chýr, že celá odzbrojená armáda vydaná bude Austrii. Ťažko bolo sveriť svoju budúcnosť na veľkodušnosť Austrie, a kadenáhle tieto chýry ukazovaly sa pravdepodobnými, mnohí z nich hneď hľadeli uskočiť a skryť sa. Väčšia časť ich utiekla do Turecka, kam prešly i ostatky sboru generála Bema, po jeho porážke v Sedmohradsku. Z tých, ktorí neodhodlali sa na útek a dôverčivo dúfali obdržať odpustenie Austrie, mnohí boli potom oddaní súdu a, dľa jej vierolomstva, zaplatili alebo hlavou svojou, alebo svobodou.

Medzitým do hlavného stánu už došli od rakúskeho vojska officieri odobrať poddavšiu sa armádu, s jej artilleriou, zbraňou, koňmi a vozmi. Akým spôsobom dialo sa to všetko, nie mi je známo, lebo môj pluk, unavený dlhým premávaním, bol odtiaľ vyvedený a umiestený po bytoch.

Pamiatky po Kollárovi.

Tým, že celý tento 1893. rok venovaný je pamiatke Kollárovej, prijali sme právo aj po jubilejnom dni rozprávať o ňom a o jeho nesmrteľnom duchu. Ja som oslávenca osobne neznal; dostanúc sa na púti svojho života do Pešti, našiel som tam už Jozefa Podhradského a vo Viedni už len Kollárov hrob; ale vanutie jeho ducha pocítil som i ja a jeho ohňom i ja som sa zohrial.

Študujúc koncom štyridsiatych a počiatkom päťdesiatych rokov v Novom Vrbási, neraz som sa zahľadel na tú počernú postavu, ktorá visela na stene u nášho vysokoctenébo a zbožňovaného učbára Michala Godru. To bol Ján Kollár. On nám však ani v tretej a štvrtej gymnasiálnej triede nebol cudzí; koncom školských rokov v podobe rečňovaniek mnoho sme sa s jeho znelkami a inými výtvormi jeho písomníctva zaoberali a všetko to s primeraným zápalom prednášali. Nakoľko sa rozpomínam, zakaždým pri úľube miešaného obecenstva rečnili sme: „Aj zde leží zem ta...“, „Původ Lipska“, „Nuže pokud srdce mladé bije“, „Bože, Bože! který dobře mínil“, „Nuže tedy, Slováci, už spíte“, „Stokráte sem mluvil, teď už křičím“, „Do zlých časů, Bůh to z nebe vidí“, „Co z nás Slávů bude o sto roků?“ atď. A zvláštna vec, že náš Godra klassické tieto kusy z Kollárových diel rozdal naučiť sa zväčša Srbom, Maďarom, Nemcom a málo kedy aj Slovákom.

Pred niekoľkými rokmi navštívil som jednoho zo svojich banátskych priateľov, muža asi 42-ročného, bývalého Godrovho žiaka a zvelebovateľa, nám však Slovákom nebárs nakloneného. Ani som si očiam neveril, keď tento s pravým oduševnením po obede počal rečniť: „V zemi Sorbův na pobřeží“ — a dotiaľ nesadol, až sa nedostal k slovám: „města toho počátku“. Godrova práca teda daromná nebola a Kollár sa zvečnil!

Z Vrbásu prešiel som na vyššie gymnásium v Sarvaši. Hneď prvé dni tamejšieho pobytu dostalo sa mi z úst osmotriednikov do uší: „Hurbanista, pansláv, akasztófára való!“ Mňa nepatrného a neznámeho týmito výlevy svojho srdca nepoctili, rozpomínali sa tým na svojich bývalých neprítomných spolužiakov. A predsa, čo podnes temer ťažko mi pochopiť, na slovenských hodinách v siedmej triede aj tu, v tomto neslovanskom ovzduší, cvičili sme sa, pod vedením učbára slovenskej reči a literatúry, v tých istých znelkách, čo vo Vrbási, nadto pravda ani Sládkovičovho *Detvana* sme nezanedbávali. Iste aj tieto štúdia vzácne stopy v nás zanechaly.

Ešte niečo z reminiscencií sarvašských. Vo viedenskom akademickom sborníku: „Jan Kollár 1793—1852“ spomína sa istý Bobček, že vraj nášmu Kollárovi z počiatku nie malú ostudu pripravil, a toho istého Bobčeka uvádza aj Jozef Podhradský v 8. sošite *Slovenských Pohľadov,* tvrdiac o ňom, že bol oplatkár, a o jeho žene rozpráva, že ošetrila, nakŕmila, do čistých duchien uložila z väzenia vypusteného nášho Janka Kráľa. Bobček nosil si knihy od Kollára, pilne ich čítaval, svojim hosťom vykladal a horlive odporúčal.

Toto mi roku 1854 o Bobčekovi peštianskom rozprával jeho sarvašský synovec, tiež menom Bobček. Často som ho vídaval v spolku svojich známych v tom dome, kde som bol v ten čas na hospode. Ukazoval mi knihy, ktoré mu jeho peštiansky strýc požičiaval a pomocou ktorých potom aj seba a aj mnohých svojich sarvašských priateľov poučoval a oduševňoval. Nie div, že v sedemdesiatych rokoch *Národní Hlásnik* a *Národnie Noviny* a slovenské knihy aj na Sarvaš „zablúdily“.

Roku 1882, majúc na Sarvaši robotu a hovejúc si v hostinci pri čiernej káve, počujem v súsednej dvorane živý, slovenský rozhovor. Odkiaľže to v tomto meste? — dumám za chvíľku. Nedalo mi to pokoja, poď ja medzi nich a zrovna: „Kde sa tu vzali takí horliví Slováci, ktorí ešte aj na verejnom mieste o tom sa radia, ako by sa mal počet predplatiteľov na slovenské časopisy rozmnožiť a doprava týchto umožniť?“

Aj pre nich bolo nevšedné, že „pán“ k nim v slovenskej reči sa prihovára, a zvedaví boli na moje: „odkiaľ a kto?“ Prv však na nich bol rad, aby sa mi predstavili. Na iné som ani neprišiel, len že mrtví z mrtvých vstávajú, keď sa mi ich predniak ako Bobček predstavil, — muž už v rokoch, ale ducha mladistvého a plný zápalu. Ja naňho, či on ten istý, čo už v päťdesiatych rokoch spolumešťanom svojim oči otváral? — Áno, ten istý. Teraz to svojim kamarátom radí, aby pre všelijaké prekážky v čítaní neustávali, a keď sarvašská pošta ich knihy a časopisy habe, aby si tieto po najbližšej súsednej pošte dodávali. Potom pochválil sa mi aj tým, že nejednu pamiatku po Kollárovi v svojej knižnici opatruje; peštiansky jeho strýc pri svojej smrti lepším že sa mu ani zavďačiť nemohol, ako že mu v závete knihy zanechal.

Ako sa to nepatrnými naoko osobami Kollárov duch z Pešti aj na Sarvaš a tohoto okolie a aj inam dostal!

Emil Koleny.

Či vieš . . .

Či vieš ešte, ako sme raz
v jasný večer spolu stáli
a ku hviezdam trblietavým
v dumách tichých pozerali?

Jak sme striehli obidvaja:
až by spadla hviezda dolu,
bo sme oba, pôverčive,
niečo žiadať mali vôľu.

Dobrobyt ty nášho ľudu
chcel si si vraj žiadať skryte,
a ja — ach, mnou zachvievaly
túžby divné, neurčité . . .

»Blaho to vraj v hviezdach žiari,«
dumala som, rozochvelá;
»keby, ach, tá hviezdka jasná
dolu ku mne sleteť chcela!« —

Tu sme oba k nebu zreli,
naladení milým klamom:
sťa by hviezdka padajúca
mala nám byť talismanom.

V tom sa stretly naše zraky
divnou mocou upútané —;
a za ten čas tichým letom
padla hviezda s nebies báne.

Kým sa stretly zraky naše,
zhasol hviezdy plápol skvelý,
vysloviť však svoje túžby
oba sme my zapomneli.

Však mne predsa splnila sa
blúznivá tá túžba kási:
odvtedy to v srdci mojom
sťaby plno hviezdnej krásy.

Ľudmila Podjavorinská.

V žatve.

Tak panna, Vesna, zahodila šaty
zas smaragdové, sedmorakej krásy;
v jej tvári blaha rumeň divno hrá si,
keď k plesu svadby oblieka plášť zlatý:
hej, prišiel ženích-čas, rozmarný šuhaj,
o ruku v túžbach prosí švarnú Vesnu . . .
družice, víly, zvýsknu — hora a háj
zahudie k svadbe pieseň prečudesnú.

Je leto zase! Srdce slasťou horí
nad láskou, ktorú Tvorca rozsial s neba:
tu v skvoste kvetín javí sa veleba,
tam sviežim vábi dychom zeleň hory;
živočích všaký rozkošou tiež dýše,
vtač velebne si peje hymny, žalmy
v ovzduší vonnom. V sieňach Tvojej ríše
jak sladko podlieť, Kráľu Ty nad kráľmi!

Už zreje žitko, ťažký klas sa kloní
ku zemi rúče, na rtíkoch pel vďaky
ku Tvorcu za svit lásky mnohoraký:
šelestom bájnym pieseň pozazvoní
mu k pocte, zlaté vlniac sa sťa more,
hneď zas na lôžko hlávku ticho kladie
a v snení sladkom túžby siela hore
ku trónu citov v peknom sklade, lade.

Tak v shode milej, v úprimnosti tesno
sa vinie, túli — ako bratec k bratu
po krvi rodný, svojskú keď nad chatu
osudov čiernych pozavialo desno —
nebodaj švihot smrtnej tuši kosy,
čo neúprosne život podtne mladý;
lež darmo-darmo klások upí, prosí:
keď švihne kosa, v husté padá rady.

A zcvendží kosa, slnko pečie, páli . . .
za svitu v útešnom sa hrnú venci
ružičky-devy s tulipán-mládenci,
niť-pieseň hladko zo srdca sa valí —
a pieseň zneje ku pohrabu krásna,
keď klások zlatý švihom hynie kosy —
hej, duša ľudu nášho čaro-jasná:
on v slasti-strasti pieseň v srdci nosí!

Len spievaj piesne, spevavý môj ľude,
v nich vylej srdca krásy, žiale, prosby:
nech stodolienka naplní sa z kosby
i tejto živným krmom — azda zbude
tiež niečo pre rod, jeho chrámy vedy —
len pros, by šťastnú dal ti Bôh pohodu
k svozeniu všakých darov žatvy — vtedy
zapadlá svitne sláva zase rodu!

P. P. Zgúth.

So stupňa na stupeň.

Kresba. Od *Martina Kukučina.*

I.

Boli sme na hradách. Ženy trhaly ranné konope a kládly v brázdach do snopov. Moja mať vzala si okuliare. Robotu okolo konopí a ľanu považuje za najprvšiu v celom gazdovstve. Ja som sa hanbil pomáhať materi. Postával som po úvraťach. Nuž, chcel som už byť chlapom.

Na hradskej od mesta zahučalo, ako keď letí kočiar. Pozrem v tú stranu, i mať prestala konope trhať. Zjavil sa ľahký kočiarik, ťahaný dvoma pejkami. Pred nimi beží veliký psisko, obzerá sa na pána a prská od radosti. Pán sedí na vysokom kozlíku a tríma liace. Bič sa kníše sem-tam, zatknutý do pošvy. Pán ešte nie starý, oholený, červenej tváre. Klobúk hodený na stranu a kosy tetrovca za ním, trepotajú vo vetre. Slnko sa tuho odráža od bielej vesty a tiež bielych nohavíc. Na zadnom sedisku rozložil sa kočiš v šnurovanom dolománi, malom klobúčku — nuž ako panskí kočišia. Nemajúc roboty, složil ruky na prsia a hľadí ospalým okom na tento svet, vyhriaty letným slniečkom.

Koč prefrkol konča nášho konopniska, kone pohádzaly hlavami. Pán a kočiš ani nepozreli na nás.

„Kto je to?" pýtam sa matere. Znal som okolitých pánov takto z videnia. Tohoto som ešte nikdy nevidel.

„Ja — to je veľký pán," odpovedá výsmešne. Aspoň práve tým tónom vravieva otcovi, keď chudák dačo vyvedie, čo nemal: „Ty si veľký majster!"

„A kto?"

„Nuž exekútor, Martin Hudis."

„Martin Hudis?" zahíkal som udivený.

Znal som ho od dávna, bárs nie z videnia. Brat Mišo mi veľa rozprával o ňom. Hudis sa bol zatúlal do našej dediny a pritrel sa akosi v škole. Bol sirota, mať mu kdesi v svete umrela, potulujúc sa s dieťaťom. Otca neznal a nemal. Aspoň jeho mať nemohla udať celkom hodnoverne, ktorý bol jeho otec: či pán osvícený, či pán veľkomožný, či konečne pán urodzený. Medzi nižšími

nemala ho čo hľadať, ako sa sama pýšila. Ale medzi tými bol iste ktorýsi on.

Prischol tedy našej dedine, vlastne škole. Pán rechtor Andreas Gregáň bol jeho materi strýk, či ujec, neviem už v ktorom kolene. Nemal detí, tak ujal sa malého Martina. Stáť ho to veľa nákladkov nestálo: čo chlapec zjedol a podral, to odmendíčil.

Z toho času pochádzajú styky nášho Miša s Martinom. Otec totiž vzal si do hlavy, že bázeň Božia je počiatok múdrosti. Múdrosti bolo u Miša málo, i bázeň pred otcom pomaly padala — otec ho dal k pánu rechtoru Gregáňovi do rezu, azda mu jej ten dačo naženie. Tak mendíčili spolu s Martinom. Chodievali po gregoráciach a blažeáciach, koledách, svadbách i kršteniach s piesňou i vinšami, ktoré pán rechtor „z príkladu" vlastnoručne skladával. Všade ich uctili, tak že chlapci z takýchto výprav vraciavali sa obyčajne posilnení na duchu i na tele.

Ale najväčšmi spomínal brat jednu udalosť. Niesol s Martinom košík hrušiek a hrnec medu, čo pán rechtor poslal pastorkyni svojej, vydatej v Plačanoch. Kým do Plačian prišli, vyzobkali z hrušiek čo lepšie a med vylízali nadobro. Vrátili sa s lístkom od pastorkyne, v ktorom nevedieť, čo stálo. Iba feruľa v ten deň s Mišom i Martinom známosť veľmi citeľne obnovila.

I mať sa naspomínala, ako Martin neraz prišiel do nás, prisadol k druhým, keď sa jedlo, a zmietol za pol opálky pečených zemiakov. Veľmi sa žalúval, že ho strynka hladom moria. Dosť možno, strynka ani netušila, koľko jej chovanec zvládze.

Ja som už Martina neznal. I sestra ho spomínala a zle sa žalovala naň, koľko hrachu, šošovice, hrušiek a jabĺk navláčila sa mu do školy. Martin bol za jej časov už kustosom, pozdejšie präceptorom. Čo sestre chýbalo v hlave, musela nahrádzať takými potravnými článkami, ktoré nikto nevie, kam sa u präceptora dievaly. Boli i takí, čo sa chceli vytiahnuť zpod tejto kontribúcie. Ale nikomu sa to nevydarilo. Pán rechtor bol už starý, spravedlnosť prisluhoval výlučne präceptor. A tu vždy buričom dokázal, že švih nemusí byť jeden ako druhý. Na dakoho sa tuho zahnal, ale švihol slabo, na druhého sa tuho zahnal a švihol tiež aby „dôjšlo". Dakedy spozoroval, že veľmi ľupká — i našiel tam podstrčenú otcovu čapicu alebo materin kožuštek, na ktorom toľme ľupkalo. Inokedy zas nepobadal i keď ľupkalo a nepreviedol patričnú „visitacio personae ad faciem loci".

Vyšvihol sa v dedine na stupeň, aký len možno dosiahnuť. Pred ním boli už iba: pán rechtor sám, rychtár obce a bača. Naša obec, súc farou do Podkobylian, nemá farára. A postavenie svoje vykorisťoval ukrutne, ako svedčí moja sestra.

Po smrti pána rechtora stal sa v obci ohromný prevrat. Úrady sa presypaly, z organa vypadly dve najhlavnejšie píšťaly a mechom sám kurátor pani kurátorke kožuch poplátal. Martin Hudis vykvapol tiež z pomocníctva, lebo nový pán rechtor bol mladý a ferulou narábal vlastnoručne. Tak sa ztratil kamsi, nikto nevedel kam. Len

pamäť jeho žila medzi vrstovníkmi, recte „vekodruhami", a vďačným potomstvom.

„Pán Boh pomáhaj!"

Pri mne stojí krstný otec Jano Koreň. Ten, čo ma to vysadil na koňa a potom ho pošibal popod kolená. Od tých čias mám ho rád, lebo nosím šev na čele.

„Akože sa vám, kmotra? A ty si tu, belko?" Vložil mi dlaň na hlavu a ja som vykríkol. Moje vlasy zamotaly sa mu medzi prsty a on ich naťahoval sťa dáke klky. „A ste videli, kmotra, toho lapitkára na tej truhlici? Keby to bol aspoň koč, ako Pán Boh prikázal! Ale truhlica o štyroch kolesách a hrmoce ako všetci čerti. Ale sa vám prihovoril, kmotra?"

„Ale taký pán?" usmiala sa mať zas tým svojím spôsobom.

„Veď pán, veď pán!" pohadzuje krstný otec hlavou. „Taký, čo sa v kaštieli narodí, nuž aspoň sa na to narodí. Ale toto nevieš odkiaľ vyšlo, zpoza ktorého plota. Tiež ste sa nenazdali, čo z neho vykvitne, keď tú švábočku tak sádzal z tej opálky. Ja, tak sa robia páni — nuž tak!"

„A ako?" pýtam sa ho chtive. Od dávna som si lámal hlavu nad tým tematom. Od tých čias, čo som videl Ištvána Krúpu v belasej mentieke so žltými šnúrami šabľu držať pred vidieckym domom. Nemal som inej myšlienky okrem tej: ako sa stať takým velikým pánom.

„Ľaľa, čo by chcel vedieť!" smeje sa krstný otec a šibol mi do nosa frčku. V očiach sa mi zaiskrilo a potočil som sa na bok. „Ale už vieš hvízdať, krstný?"

„Ešte nie!" zreval som, utierajúc slzy.

„No len sbieraj za tými ovcami; prvej sa nenaučíš, syn môj." A obrátil sa zas k materi. „Vedie si ani hlavnýšpán, a ľaľa nevieme, ako k tomu prišiel."

„Z chudoby nabral," zvolala mať. „Pamätám, keď mal iba tú košieľku, i to samá diera."

„Rozprával mi vegmajster z Podkobylian, ako tento, tento veľkomožný hľadal službu. Len si povážte, ako sa chytil rozumu!"

„Nuž?"

„Pochodil pánov rad-radom, pýtal od nich dáku službu. Ale ani jeden veru sa nešiel pretrhnúť, že by mu službu vykonal. Tu on každému povedal čosi, čosi..." A krstný otec sa usmieval a jedným okom žmúril náramne figliarsky na mater.

„A čo?"

„Nuž to, že mu je syn."

„Kto?"

„Martin tomu pánovi." Rozosmial sa chutne, že kŕdeľ poľných vrabcov sa splašil a letel za hradskú, kde sadol do tŕnia v medzi. I mladá Máčanka hen zo susednej ralej obzrela sa zpomedzi konopí a riekla svojej testinej: „Čože tára zas ten bláznivý Ďukýr, že sa tak rehoce." Ďukýrom ho volali preto, že na jednom krštení, keď si vypil, honosil sa vokabulami, ktoré sa kedysi učil: pap

knez, kufa pes, hamu popel, takoň sopel; derfa svíce, teb je více, fóka tuleň, ďukýr koreň.

I mať sa musela zasmiať. Riekla konečne: „Veď vy len viete vymýšľať, kmotre! Bodaj vás čert vzal."

„No pravda je, tak urobil. A páni sa naľakali, že im stupí do gazdovstva. Ani jeden by nebol chcel odprisahať, že je nie tak. Veď vieme ľaľa, ako sa k nej rad-radom pritierali, k Mariene Hudisovie." Vytriasol popol zo zapekačky, ustavične sa smejúc, a doložil: „Nuž každý mu len slúbil: no, syn môj, netráp sa, už ti len najdem dáku službu. A vidíte, pekne mu našli. Pomyslel si každý: krv je nie voda."

Pokýval hlavou, pozerajúc na mater. Tá mlčala a hľadela kamsi do diaľky. Naraz obrátil sa ku mne a chytiac ma pod bradu, riekol: „Povedz materi, čo i ona nie tak, ako tá Hudisovie. Mohol si byť pánom — a takto budeš iba švábočku lúpiť!"

„Ba keby ste mali rozum, kmotre!"

„A je nie tak? Nikdy ten pánom nebude!"

Ovesil som nos. Sborila sa vo mne stavba, ktorú som tak dlho staval horko-ťažko. Jeho výrok rozmetal všetky túžby za cifrovanou mentiekou a šabľou. S výčitkou som pozrel na mater.

„Nemusí ten byť pánom," riekla ona. „Môže ísť na remeslo, alebo za kotlára."

II.

V tie časy som sa vodil s rychtárovou Katrou a Koreňovie Zuzkou. Šiel som raz po Katru, ukázať jej, ako sa v rábštubni hláče chytajú. V noci sbehla veliká voda a mlynár musel vyraziť ju na jaze, tak že jej v ráštubni bolo veľmi málo. U rychtára som našiel plnú izbu ľudí. Za stolom sedel Martin Hudis, po stole porozkladané písma. Ľudia sedeli ticho, daktorí celkom smutne. Stará Dávidovie utiera si oči. Už som vedel, čo sa robí. Sedel tam i krčmár Samko, ktorého v dedine hrozne preklínali. Skoro každý gazda dostal „cúštelunk" čili „verbálku", čo bol dlžen Samkovi. Samkova Fany sa mala vydávať, preto tak hýbal svoje kapitále.

„Ja len neviem, rychtár, ako mi dáte robiť toto!" ozvala sa stará Dávidovie. „Majte aspoň už vy Boha pri sebe. Vy ste vedomí, že krava je moja, lebo ja som ju doviedla do domu. Každá dovedie aspoň tú kravu mužovi, a ja som už len nebola najpodlejšia. Akože mi ju dáte zapísať, keď je moja. Voly — tie mu zapíšte pre mňa; ale krava je moja, rychtár. Akože mi ju zapíšete, keď je dlh nie môj!"

Rychtár pohol plecom a hľadí do zeme. Konečne riekol: „Keď i voly sťa už zapísané!"

„Nuž nech mu už zapíšu, čo chcú: trebárs i dušu. Beztoho ju zapredal hen tomu!" Ďubla prstom v tú stranu, kde sedel natešený Samko v novom kabáte, s hrubou čugaňou v ruke. „Posmech! hanba!" a na dôkaz toho vstala a naplula pred Samka; len toľko, že mu na čižmy nepadlo. „Vy ste nato, aby ste zastali chudob-

ných a utisnutých. Bohatý sa zastúpi sám," útočila Dávidka do rychtára hlasom rozochveným. A pozrela po tom zanemenom shromaždení, hľadajúc vari posilu dáku. Všade vidí nemú chladnosť alebo zbabelosť; nikde súcitu. Obracia sa znovu k rychtárovi: „Veď vy viete, že z toho dlhu ani krajciara neurobila som ja."

Samko sa uškŕňa a dlube čugaňou do zeme.

Tu Martin odložil pero a vyberá cigaru z koženého púzdra. Pozerá na Dávidovie starú chladne. „A ktože ho urobil?" pýta sa, rozovierajúc penálik.

„Nuž heno ten nabral — ten a ktože iný!" Ukazuje na muža, ktorý sedí pri samom kozube. „I tá hodina bola nešťastná, keď som sa zaň zahrdúsila. Ako nám mohlo byť! A on do takého pádu i seba, i nás."

„Ale ste nevyliali ani vy, keď sa z krčmy donieslo," na to Hudis, lížuc vrchný list na cigarke, ktorý sa potrieskal.

„Ja veru ani kvapky, pán veľkomožný. Nikdy! Čo by v potoku tiekla, čo by sa v nej po pás brodila — nie veru. Lebo neviem, čo mal na nej? Keby to dáka dobrota! Ale iba hlavu pomúti, rozum zatemní a spraví gazdu takého, takého — otroka. Ale že by ja? Čo mi chotár dajú, ani zavoňať ju nechcem, besnicu!"

„No, no — len sa nezariekajte!"

„A veru je tak, pán veľkomožný!" pokračuje Dávidka rozjedovaná. „Verte, lebo neverte. Ja si dušu nepoškvrním a čo by hneď bolo desať kráv. Duša čistá a nepoškvrnená nadovšetko. I svedomie mám, chvalabohu! A na čistô svedomie môžem povedať, že krajciara som neborgovala. Veď ma i oni znajú, že som nie taká upriamená za tým trúngom, keď boli v našej dedine u pána rechtora. I najesť som sa im dala neraz..."

„Ja veru nepamätám, kedy by to bolo bývalo," odpovedá Hudis veľmi vľúdne. „A ak je pravda, tak si zachovajte, že sa to nemá vykričať. Nech nevie ľavica, čo činí pravica, nakladá nám biblia."

„Veď ja len tak — Bože chráň, pán veľkomožný," zahanbila sa Dávidovie stará. „Keď už raz neviem, čo robiť v tomto kríži. I vy, rychtár, musíte uznať, lebo ste nato, aby ste súdili. Sedeť, do zeme pozerať — vie i hen ten," ukázala muža pri kozube. „Ale vy máte ako ten dobrý šafár v obci robiť."

„Ja vám ju neberiem," vraví rychtár. „Na mňa darmo naskakujete. Na moje dlhy nejde vaša krava."

„Na moje ani tak," doložila ona.

„Ale na mužove," ozval sa zas Hudis. „Akože sa budete odhadzovať od neho dnes, keď prišiel do tohoto úpadku! Veď viete, že i biblia vraví: čo Boh spojil, človek nerozlučuj." Vraví veľmi vľúdne a hlasom mäkkým. „A či myslíte, že biblia nevraví pravdu? Žena opustí otca i matku a nasleduje muža v radosti i súžení. Nuž a čo sa vy dnes cofkáte, keď to prišlo naňho? Či chcete trávu tlejúcu dopáliť a nalomenú trstinu dolomiť?"

Stará Dávidka mlčí a len pozerá na Hudisa. Rozvažuje, čo jej ten povravel. Prišiel na ňu taký žiaľ, že nemožno jej tu obsedeť. Sobrala sa tíško a vytackala sa z izby, ako opitá.

Hudisovi pohrával úsmev okolo úst, keď ju videl odchádzať. Dopísal hárok, srátal diurna, složil písma a vyšiel tiež na ulicu.

„Poďte, rychtár, ohlásime sa u Samka.“ Rychtár slúchol a pojal i vicerychtára. „Zaslúžite si vypiť,“ vraví im, usmievajúc sa. „Ja tiež mám záloh uňho.“ A u Samka v bočnej sedela mladá paní. Vstala, šaty jej zašušťaly. Chcela skočiť k mužovi, ale sa zahanbila, vidiac sedliakov za mužom. „To je pán rychtár a vicerychtár, Žanka,“ predstavuje jej úradských. „Nech im dačo nalejú, Samko. Zaslúžili po toľkej robote.“

Rychtár a jeho druh ostali len v korheľskej, zasadnúc za dlhý stôl. Hudis ostal v bočnej so ženou a krčmárovci.

„Ale som skrotil tú Dávidku!“ smeje sa Hudis, vrtiac pohárik medzi prstami. „Ako zatíchla!“

„Ako len vedia tak hovoriť!“ diví sa Samko. „Také farárske reči. Ani farár by ich tak neposkladal. Sám som zostal tak — gerührt.“

„Oni!“ Hudis sa rozosmial, hodiac sa na operadlo.

„Na môj' dušu, es hat mich gerührt.“

„Ja — nie darmo som bol präceptorom u starého Gregáňa. Človek nevie, čo sa mu zíde. Malý i veľký katechismus mám tuto.“ Naddvihol malý prst. „Dobrý to bol rechtor a učený, bárs ma bíjal, ako hada. A verše aké vedel skladať! Ale ja ju zastať nemôžem. Sedliak len aby ho každý zastával — a on zle-nedobre na teba. Viem, že ma preklínajú: a ja konám iba povinnosť. A svoje mám opustiť? Boh ma nepožehná, keď odhodím zárobok, čo mi príde. Ani sedliak neponecháva snopy na poli, aby ich chudobní posbierali. Tie sú jeho, narástly na jeho roli. A moja roľa je toto,“ poklepal si na čelo.

Samko veľmi prisviedča, strežúc za každým jeho slovom.

„A treba i gazdovať, na mladú ženu,“ doložil Hudis, ovinúc ramenom štíhly driek panej. Ona sa k nemu pritúlila, naklonila hlavu k nemu.

„Poriadny familienleben je nadovšetko,“ vraví Samko. „Bez famílie je človek taký bludár. Lebo čo je za radosť bez famílie? Familienleben musí mať grunt. Hruška neťahá saft z luftu, ani famílía nevyžije len z takej — onô, liebe. I to je treba, lebo bez liebe sme nie ľudia, iba také opice: ale liebe musí mať grunt. Čo-to medzi rukami. Príde psota, núdza, nemáš raz do úst — veria mi, pán exekútor, tá — tá liebe sa im vykādí, ako špiritus, keď flašu nezapcháš. Strom sa i skaly chytí, ale uschne, lebo nemá, vedia, ten — Nährung, a preto uschne ako nič. Vidia, oni budú vždy glücklich, lebo si robia ten grunt poriadny. Majú dom, gazdovstvo, kone a všetko.“

„Nuž nechcem, aby môj syn musel sa priživovať po dedinských školách. Ten musí mať čoho sa chytiť.“

Zatíchol a tvár sa mu zamračila. Ozvaly sa rozpomienky na smutnú mladosť, plnú nedostatku, poníženia i ťažkých bojov. Ale to len na chvíľku. Predstupuje prítomnosť: sám sa diví, kde nabral sily tak chrabro pasovať sa s biedou a skrušiť ju na kusy. Vari

to sám od seba? Nie, akási šťastná hviezda mu vyšla, doviedla ho k zdaru, víťazstvu. A kto vie, čo všetko hodí mu ešte do náruče! Kto vie, čo mu chystá budúcnosť, možno ešte šťastnejšia? Z tisícich bedárov on jediný vyštveral sa na tento stupeň, vyrástol z ich radu: či len nato, aby už vyššie nestúpal? Nie, nebude ani takto hlivieť. On verí v pokrok, vzrast, mohutnenie..."

Sadol do koča, pejky hádžu veselo hlavami a Fido šteká radostne, bežiac popri koči. Hudis rozpráva čosi panej, ktorá sa zase túli k nemu, ako u Samka. Možno jej je zima, z hôr pofukuje čerstvý, večerný vetrík.

III.

Čas! Ty večný, v dobrote neskonalý. Čo všetko Ty nedokážeš! Čo poviedkár šikovne zakosídli a rozuzliť vonkoncom nemôže, prídeš Ty a rozpletieš motaninu svojím nekonečným zubom času. Čím ranil osud (vlastne poviedkár) niektorého pravého hrdinu, Tys' prišiel a vyliečil mu rany (najviac srdca) svojím divotvorným balsamom. I známo o Tebe, žes' najlepší lekár.

A to nie dosť. Nebohý Chronos pohltal vraj vlastné svoje deti. Ty, jeho nástupca, náš kresťanský Čas, musíš ich vydávať. Tys' nevyčerpateľný. Koľko kapitôl (v nedostatku inej látky) začal poviedkár s Tebou! A Tys' mu prispel svojimi quasi dietkami — reflexiami — tu novými, tu ponovenými iba. O, koľko ti je podlžna poesia!

Hore ospievaný čas ubiehal i nad mojou bielou hlavou. Vlasy predtým úplne biele zafarbil asi tak, ako zajde nová doska, keď bola dlho na slnci. Nadovšetko vybil z hlavy sny o budúcom akomsi panstve. Zabudol som na šnurovaného Ištvána, a keď ho i vidím, nežiada sa mi už stáť tam na jeho mieste.

Prišiel som na Veľkú noc domov. V druhý sviatok večierkom zašiel som do Koreňov. Zuzka moja vyrástla v šumnú dievčicu. Ja som zostal verný prvej svojej láske, ale Zuzka zabudla, že sme si prisahali kedysi vernú lásku i že budeme svoji. Vzdor tomu, že naši otcovia vypili nejeden žajdlík rozolišu na budúce svatovstvo, Zuzka len čo vyšla zo školy, začala kukať za veľkými mládenci. Na mňa ani pozreť, bo hanbila sa za mňa. Ja som ju šiel kúpať a večierkom musel som prísť i na oldomáš.

Našiel som u nich plnú izbu mládencov. Znechutený pobral som sa domov čo najskôr. Krstný otec vyprevadil ma na cestu, aby ma táto morálna frčka nebolela, ktorú mi jeho Zuzka vpálila na nos. Ako sa tak shovárame, zadupocú za nami koňské kopytá. Obzrem sa a, hla, na koni akýsi pán sa mi usmieva.

„Servus, Jani!" pozdravuje ma a, zastanúc, nahýba sa s koňa a podáva mi ruku.

„Služebník ponížený!" ďakujem ja spletený, ako prídem k tejto známosti.

„Vari ma neznáš!" prihovára sa mi. „A ja ťa znám, hoci som ťa nevidel, len ako malého chlapca. Bol si ešte len vo vankúšiku,

ale už ti múdrosť kukala z očí. Hodne si podrástol. (Ja som sa narovnával.) I fúzy ti šibú. (Zapálil som sa.) Budeš šuhaj, akých vidno málo. A onedlho budeš robiť matúru!"

„Ešte som iba v piatej!"

„Á — to ti už prichodí onikať. No nič to — ja starý známy môžem i dúverne. Neraz sa zastavím u vás. (Len kto si! trápim sa ja.) Ľaľa, nesiem si z vášho syrníka." A vytiahol z vrecka trojuholník pravoramenný, vykrojený z pagáča, ktorého základná nebola čiara, ale oblúk okolo 40—50°. Natretý bol tou znamenitou miešaninou, ktorú naša mať na syrníky natiera. „Zastavil som sa u vás a pýtal si syrníka. Takého nemáš nikde pod slnkom. Čo som ich ja u vás pojedol! Rýnok by si nimi vyplastroval. A švábky pečenej! Silberova pálenica ju za rok nevypáli."

Ľaľa — nože no!

Poznal som ho konečne. Nikto iný, ako pán Hudis, exekútor. A v tvári sa tak veľmi nezmenil. Nuž chudší je čosi. Ale ináč s ním veliká zmena. Hľa, nesedí na koči, ale iba na koni. A kôň, že mu rebrá počítaš. A táto neobyčajná vľúdnosť a shovorčivosť. Dávanie sa do známosti ľuďom neznámym a — povedzme otvorene — bezvýznamným. Ani šaty nepoukazujú na bývalú slávu. Ošuchaly sa, vyplavely na slnci a daždi. Ani matéria na nich nie je dáka fajnová. Je hrubá, akási chlpatá, bárs Veľká noc tu, slniečko prihrieva a žiadajú sa šaty letné. No i Fido je tu, tiež chudší čosi a tiež sa mi pritiera a pletie popod nohy. Vybehol z Koreňovie dvora, nebodaj prekutal všetky šafle a válovy. Z parádneho panského psa stal sa za ten čas celkom obyčajný dunčo.

Pán Hudis nedal mi dlho rozvažovať. Hneď pokračoval: „Dobre, že si tu; budeš mi na dobrej pomoci. Už vyše polroka nadchodím do dediny, aby sa dali assekurovať, a nedajbože. (Koreň si odpľul.) Okrem fary, školy a kostola nedostal som nikoho. Ty si učený, znáš mnoho z kníh i sveta si zkúsil. Vidíš, čo druhí nevidia, lebo si videl pekný kus sveta. (Začervenal som sa a sklopil oči.) Musíš im vysvetliť, že je to im k dobrému. Bezpeční môžu líhať, vstávať. Keď mu dom zhorí, náš „Venus" vyplatí škodu na krajciar. Veď je to nie môj osoh, ale ich osoh. Čo by nedal človek, keď má úhlavného nepriateľa prikovaného na reťazi? A oheň je gazdovi úhlavný nepriateľ. Mocný a lstivý. Mocný, lebo nič mu neujde, všetko olíže plamennými jazykmi; všetko zničí, zmárni, na popol obracia. A lstivý! Číha sťa zlodej v svojom úkryte. Spí pod popolom celý deň, celú noc v iskierke ukrytý. Myslíš, že už zaspal na veky. Vysypeš popol na pôjd, padne doň chlp zrebí a už ti horí vlastný dom nad hlavou. Spí vo fajke, vytrúsi sa do sena, utají sa, tleje potajomne: len sa zdesíš, keď bijú na zvon a stavanie v plameni! Koľko žobrákov sa premele v jaseni! Nezostalo im nič — ani čo na seba, ani do seba. Potĺkajú sa, nemajúc kde hlavy skloniť. Roky trvá, kým shonobia, čo plameň zhltol v okamihu. Nie ti ich ľúto, neborákov? Mohli všetkého minúť za päť-šesť zlatých. Miesto starých humán, do ktorých premokalo, mohli si vystaviť nové. Miesto deravých chalúp, ktoré boly na spadnutie, nové kaštiele.

Za hotový groš, lebo náš „Venus“ platí statočne. (Koreň sa uškeril a zas si odpľul.) Veru statočne; darmo sa smejete, Koreň! Pozrite Muchovcov v Kuranoch. Celé Kurany žobrú, nemajú sa ako hnúť, a Muchovci vystavili si dom, radosť naň pozreť. A za pár zlatých!“

Ja som len schvaľoval, čo Hudis vravel. Kto rozumný by neschvaľoval? Má pravdu, že som moc zkúsil sveta, i že sú všade assekurovaní. Prečo iba naši nie? „Ale prečo je nie exekútorom?“ trápil som sa. „Prečo nechal tú dobrú službu, prečo sa dal na toto remeslo? Sedliaka naviesť na takú novotu! A ešte tuto u nás!“

„Ty si rozumný, ba učený: roztvor otcovi rozum, čo je to za blahoslavená vec,“ pokračoval Hudis. „Za tvojím otcom dajú sa ostatní. I Mišovi povedz. Nech sa nespolieha, že oheň zašanuje iba jeho. On je vzdelaný sedliak, akých málo: a v tomto drží sa ostatných. Veď je to len jeho vlastný osoh. Svojmu uverí skôr, ako mne. Bárs sme spolu boli mendíkmi, i vylízali med, čo sme niesli do Plačian.“ Rozosmial sa nad touto rozpomienkou z mladosti.

„A veru z toho nebude nič,“ ozval sa zrazu krstný otec. A čo by prišiel neviem kto, na to sa my nedáme.“ Srdito pozrel na Hudisa a potom sa zahľadel kamsi stranou. „Nech sa ani neustávajú.“

„A prečo?“ pýta sa Hudis.

„Lebo nám to netreba. Porcie ledva zdolieme, nieto ešte takúto vec nič po nič. U nás už vyše sto rokov ohňa nebolo. A to všade, kým neslýchali o assekurácii. Nám je to vonkoncom výdavok daromný.“

„A keď sa prihodí nešťastie?“

„To sa prihadzuje, ale málokedy. Keď hrom udre, alebo čo. Raz za sto rokov. Nuž a to sme hodni znášať, beztoho nemáš na nás dobroty, čo by mucha na krýdle uniesla. Ale keď sa raz assekurácia rozmôže, už ľudia nemyslia iba na oheň. Kedyže bude oheň, už ho dávno nebolo. Iba čo darmo platíme tú assekuráciu — tak si budú povrávať. Ja vyše dvadsať rokov rezávam sečku pri lampáši, nikdy sa nič neprihodilo. A to v každej rezačke tak. Lebo dáme si pozor na oheň, keď sa ho bojíme. Keby bol len jeden assekurovaný, už by sa zatrúsilo do slamy. I v Kuranoch tak bolo. Ako sa Muchovci assekurovali, už sa strhol oheň a všetko zhorelo. Preto my nepripustíme assekuráciu do obce. Obec sa musí sama oháňať pred ľuďmi, čo svádzajú, sťa kôň pred ovadmi.“

Pozrel tak nepriateľsky, s nenávisťou na Hudisa, že samého ma urazilo.

„Ja to robím hádam pre seba!“ bráni sa Hudis. „Komu to bude na osoh: mne, či vám?“

„Ja si len myslím, že darmo ani Bohu neslúžime,“ riekol opovržlive. „Darmo to tiež nerobia.“

„Veď ani nemôžem!“ zvolal Hudis. „Nemôžete žiadať odo mňa. (Koreň mu prikyvoval.) Ale robím statočne, čo robím. Statočne vyhľadávam svoj chlieb, ako ktokoľvek, ako i vy. Nezostalo mi po rodičoch bohatstvo, pole. Ale moje pole je tu!“ ukázal prstom na čelo. „A kto z toho žije, žije just tak statočne, ako vy zo svojho.“

„Iba že ľahšie," smeje sa krstný otec. „Pravda, mňa nič do toho. Nech si tam zasejú, čo len chcú. U mňa sa tam len otruby rodia. Nech si robia čo chcú, len nás nech neprevracajú."

„No veď sa budeme o tom ešte shovárať," riekol Hudis. „I teba navštívim," obrátil sa ku mne, podávajúc mi ruku. Popchol koňa a už letí hore dedinou a Fido za ním.

„Hladoši!" dudre krstný otec. „Ľahko žiť, nič nerobiť, a ty mu pchaj do pažeráka svoje mozole."

„A už je nie exekútorom?"

„Veď vidíš, že sa nevozí na koči. Zostal mu iba ten kôň a pes. Oj, bude ten chodiť i pešky!

„A čo sa to stalo?"

„Pobabril tam čosi. Ale to by boli zatreli jeho tatkovia" — a Koreň sa usmial — „lebo všetci sa mu mali za tatku — ale stalo sa mu nešťastie. Akýsi trhan zjavil sa z Pešti a ten sa mu dával tiež za tatku. Nie že by ho bol podplatil a poslal dakde do pekla: on ho, blázon, vyhodil z domu. Ten pochodil po všetkých úradoch žalovať sa, akého má nepodareného syna. Tak páni prestali sa mu mať za tatku, keď už naozajstný tatko sa im ukázal. Nebáli sa už, že ich bude poťahovať. Tak sa ho odhodili a prišiel o službu."

Takto divotvorne zahral si osud s naším Hudisom. Iní sa otca nahľadajú, že ich napomôže, a nenajdú ho. On ho nehľadal a našiel. A bolo by mu iste zdravšie, keby ho nebol našiel.

IV.

V jedny vakácie cestoval som z Lojnice do Kyptova vo veselej spoločnosti. Vyviezli nás z Lojnice až pod vrch Urec, ktorý, ako známo, delí dve stolice od seba. Bolo utešené ráno a práve nedeľa. Sosadli sme v hostinci strovit kura, ktoré jeden zo súdruhov už dva dni nosil v kapse a ktoré nestačili sme minúť. Všade sa nám tak dobre vodilo.

Vyšiel som z hostinca rozhliadnuť sa v dedine. Vidím ľudí tiahnuť do kostola.

„Hľa, tu majú ten chýrny kostol," myslím si, „nezaškodí ho obzreť." I vošiel som dnu.

V kostole veľa ľudu, kňaz slúži tichú omšu. Zástupy bielych žien kľačia po studenej dlážke, modliac sa z drobných knižočiek.

Zabudol som prezerať kostol i jeho pamätnosti. Pozoroval som radšej ľud, ako vzýva Boha. Musí to byť veľkého čosi, čo nás vo-viedlo na toto miesto. Aspoň sa ti zdá, že sme všetci rovnakí, že odhodili sme všetky rozdiely, že sme jedna duša, jedno srdce. Veď myšlienky i city všetkých akoby tíchly; ináč tak rozdielne a hriešne akoby sa očistené spojily a tiekly jediným žlabom na slávu Všemohúceho. Tu padá s teba osobnosť i jej prívesky — stojíš tu s druhými, rovnako malý. Akoby si sa slial s ostatnými v jednu hmotu, ktorá rovnako myslí, rovnako cíti, túži a pokorí sa pred Hospodinom.

Možno, ten dojem korení v tom, že ľud je oblečený rovnako, v svojom sviatočnom kroji. Aspoň ja cítil som, že nepatrím sem, nemajúc rúcha sviatočného, a ani nálady sviatočnej. Ani ma nezaviedol sem úmysel poslúžiť Bohu, ale iba obzreť si pamätnosti chrámu.

A ešte jedna osoba tak cudzo sa tu odráža. Muž, nie už mladý, ale pevný, územčistý, dľa hábov dáky remeselník z dediny. Nevidno na ňom nič sviatočného, iba to, že kľačí v kúte a modlí sa, pravda nie z knihy, ale z pamäti.

Zdá sa mi, že toho človeka som už kdesi videl. Akýsi známy mi prichodí. I tu ma pamäť opustila, ako tak často i inokedy. Mrzí ma to veľmi, ani odísť mi nemožno, kým nevyzviem, kto je.

Dlho sa tak modlil, konečne vstal a pomedzi ženy pretiera sa ku dverám. Za ním sa beriem ja. Pred kostolom pod lipami zakašľal som tuho, naschvál, aby sa neznámy obozrel. A on sa obzrel, ale len zbežne, obzrel sa ešte raz a hneď i zastal.

„Ako sa ľudia sídu!“ zvolal, ako vidno, veľmi prekvapený. „Ledva som vás poznal.“

„A ja ťa vôbec neznám,“ myslím si ja a usmievam sa tým hlúpym úsmevom, ako človek, ktorý nevie, čo má povedať.

„A či ma neznáte?“ zbadal sa zaraz. „Ani by sa nedivil. Kde by ste ma tu hľadali. Nevideli sme sa pekných pár rôčkov! Ostatný raz myslím, keď som vašich nahováral na assekuráciu u nášho „Venusa“. Dosiaľ sa radujem, že ma vaši starosvetskí občania nezatkli, že ich toľko trápim.“

„Pán Hudis!“ zvolal som prekvapený. „Kto by sa nazdal!“

„Mne sa nedivte. Ja som všade, kde chcete. V dedine meste, na hradskej na železnici, na vode na suchu. Domu nikde nemám, ale všade doma. Nuž tulák dokonalý. Idem do Kyptova, s pltnice. Vošiel som do kostola, pomodliť sa za svoje hriechy.“

„Ja tiež idem do Kyptova. Pôjdeme spolu,“ ponúkal som sa mu.

„To je dobre. Pôjde nás pekná kopa. Moji chlapi sú tuto v hostinci.“

„Vaši chlapi?“

„Nuž moji trochu. Ja som faktorom u Königa v Kyptove. Už druhý rok, čo chodím s plťami až dolu po Dunaji. Ničoho sa nezariekam, ale si myslím, že nepremením službu tak chytro. Bol som všeličím, ale táto služba sa mi najlepšie páči.“

Šiel som popri ňom mlčky. Bál som sa ho vypytovať, ako sa stala s ním táto zmena. Vidno, že koleso osudu vrtelo sa s ním nie shora nadol, ale dolu kopcom. Už-už bol medzi tými desať tisícmi, čo sa vozia na koči, a hľa, dnes chodí pešky, ako väčšina ľudstva. Osud ho srovnal s nami.

Vošli sme do hostinca, ale nie do bočnej, kde boli moji druhovia. Sadli sme do krčmy, kde sedeli pltníci za stolami pri svojom „fruštiku“. Niektorí ležia na zemi, tak ako nocovali.

„Veru, veru — človek je nič,“ začal Hudis, keď sme vypili prvý pohár vína. „Človek je toľko, ako páper — ale ani to: ako tento prášok. Vietor ho schytí, nesie, metá sem-tam, zdvihne medzi oblaky, alebo hodí do blata. Tam ho zabudne, nestará sa oň a zas

ho polapí, ihrá sa s ním, ihrá. A vraj človek má osud v svojich rukách! Kto to dokáže? V rukách má iba jedno: či chce byť dobrý, alebo oplan. Len to je jeho! Ostatok riadi ktosi iný, celkom iný. Jeden to volá osudom, druhý riadením Božím, tretí náhodou, iný šťastím, iný zas nešťastím. Ja to volám riadením Božím. Ono nás tak všakovak vrtí, obracia, hladí, šibe a my nevieme, prečo; čudujeme, obzeráme, spytujeme sa: načo toto a načo toto. A nevieme nič. Lebo my sme, či vidíte, slepí. Z minulosti vidíme čosi. To, čo chceme. Z prítomnosti vidíme málo a nevieme, načo, aké je to. Z budúcnosti nevieme už vonkoncom nič. A ešte sa pechoríme, že toto je dobre, toto je zle! A ono „dobre" môže sa prevrátiť v zle a zle zase v dobre, a my zas len nevieme, kedy, prečo, načo sa tak obrátilo."

Zadíval som sa naňho. Nevedel som sa prenadiviť, čo za filosof sa vykotúlil z neho.

„Len kde sa to vo vás nabralo!" zvolal som.

„Ja neviem sám. I to bude riadenie. I čo sa človek naučí, nenaučí sa od seba, ale z akéhosi vnuknutia, už zlého alebo dobrého. Dvaja chodia tie isté školy, a jeden je tulák a druhý mudrák. Z malého a veľkého katechismu naučil som sa byť exekútorom. A keď som prišiel o službu, z vlastnej biedy naučil som sa znať zase katechismus. Ale znať, viete, tak naozaj, nie len slová. Vidíte, človek nikdy nevie, čo sa z čoho naučí... Šudiar sa i z biblie naučí šudiariť. Vyberieš si, čo ti je nie proti srsti. Moc ľudí znám na príklad, čo neveria nič. Biblii sa posmievajú. A veria predsa, že Kristus odpustil žene cudzoložnej! I odvolávajú sa na jej príklad. I odobrujú, že Kristus jej odpustil. To sa im najväčšmi páči z celého Nového zákona..."

„Na každý prípad divné reči od vás," poznamenal som. „No ale — akože, čo sa to robilo s vami?" pýtal som sa, lebo ma zvedavosť trápila.

„Nuž z „Venusa" ma vyhodili. Zabudol som poplatiť závdavky, čo som nainkassoval po dedinách. Predali mi všetko, čo som mal. Mohol som byť ešte rád, že ma neposadili do chládku. I žena razom nahliadla, že som ja človek ničomný. Tašla k rodičom. Razom som zostal na tom, čo som bol, keď som prišiel do vašej dediny. Len o pár rokov starší a čosi zkúsenejší. Tu som raz prišiel do vás. Vaša mať bola sama doma. Dva dni som nejedol — pýtal som si dačo. Nuž nakrmila ma zas, a keď som sa najedol, poliala ma takou hubovou polievkou, že do smrti budem pamätať. Celý môj život mi vyčítala ako z dlane. „Z vás nebude nič, Martin" — tak dokončila — „kým vy budete chceť len takto žiť. Vy prídete rovno do Ilavy, alebo na šibenicu. Vy musíte začať celkom odznova. Žiť z toho, čo statočne vyrobíte." A to mi už nedalo pokoja. Rozvažoval som a pred seba vzal, že idem robiť inakšie. Vzal som do arendy gazdovstvo od poliarskeho žida. Ale chlieb zo skaly vyrábať vládze iba náš sedliak. Dva roky som hlušil, a nebolo lepšie. K tomu som v jaseni vyhorel, zostala mi len duša v tele a nádej v Boha. Ako bývalý agent „Venusa", zabudol som sa sám assekurovať. Tu

mi ponúkol König z Kyptova faktorstvo a ja ho hneď prijal. Práve včera som poslal poliarskemu židovi ostatnú rátu, čo som mu bol dlžen za zrušenie kontraktu. Za to som šiel dnes Bohu ďakovať, lebo žid ma chcel vsadiť do chládku. Nuž taký je môj život!“ Sklonil hlavu do dlaní a náhle zamlčal.

„Dosť ste vytrpeli!“ poznamenal som. Ľútosť sa vzbudila vo mne oproti tomuto pomýlenému človeku. „Prešli ste mnohými premenami,“ pokračoval som, „ztratili ste mnoho, ale nekonečne viac našli. Stali ste sa človekom...“

Hodil rukou a nič neodpovedal. Sedí so sklonenou hlavou a naraz sa ma pýta: „A viete, čo ma zamrzelo najväčšmi?“

Pozrel som mu v rozpakoch do tváre a pokrútil hlavou.

„Že ma ona zohabila!“ riekol tichým hlasom, ktorý sa jemne zatriasol. „Ona nemala prečo na mňa sa žalovať. Ja som ju i potom miloval verne, ako keď sa mi dobre vodilo. A ona sa tak ukázala, tak nepekne!“

Pozrel na mňa premenenou tvárou. Oči kúpaly sa mu v slzách. Mne akosi sa rozjasnilo všetko dookola a zdalo sa mi, že vidím hĺbku jeho bôľu.

„Ba že ste sa nezmárnili!“ zvolal som dojatý. „Nebol by div!“

„Ach, to nie!“ pokrútil zas hlavou a pozrel na mňa prekvapený novosťou mojej myšlienky. „Ani vtedy za horúca som nepomyslel na to. A dnes? Dnes sa všetko zmenilo. Viem, čo je náš život! Trvá sám v sebe krátko. Prečo ho zkracovať, keď je beztoho taký krátky? A potom, dobre mi je. Nič mi nechybí. Nestarám sa, čo bude zajtra, pozajtre: to je už nie moja starosť. Konám povinnosť — o ďalšie stará sa Ten, ktorý tak divne ma vodil...“

Stisol som mu ruku vrele. A vtedy mi prišlo na um, ako málo u nás samovrážd. Tu sa mi zdalo, že to nie tuposť, nie zbabelosť, nie strach pred smrťou, ale že to zapríčiňuje odovzdanosť do vôle vyššej.

Obdivoval som i jeho bezstarostnosť i veselosť. Zazávidel som mu tú nesmiernu svobodu, úplnú neodvislosť. Položil som si mimovoľne otázku: „Kedy bude takto tebe?“

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Předesílám opět několik vděčných slov těm vysoce ctěným mužům, kteří v uplynulém měsíci k společnému dílu přispěli.

Vd. p. far. Mišík zaslal: 1) důležité poznámky o spištině, vzhledem k mému spisu „Beiträge zur Lautlehre der slov. Sprache in Ungarn“; 2) věty mého otazníku podle mluvy ve Frankové, v Spišské Maguře; 3) arch můj, vyplněný nářečím v Jurgově, opět v Spišské Maguře, obecným; 4) „Rusínske piesne sosbierané od

K. Schicha, rím. kat. učiteľa v Brutovcach vo Spiši. Piesne tieto sú z Torísk, Nižných Repáš a Oľšavice"; 5) arch můj, vyplněný od p. uč. K. Schicha nářečím, kterým mluví v Brutovcích.

Z Uderiné v Novohradské zaslal mi další ukázky a zprávy p. Jul. Bodnár.

Z Oravy — vd. p. far. A. Florek byl tak laskav a upozornil mě na veledůstojné adressáty — obdržel jsem tři archy; na jednom vd. p. Ján Martvoň popsal nářečí Hruštínské, druhý vd. p. far. Jozef Štefanica vyplnil nářečím v Krivé obecným, na třetím konečně vd. p. far. Jozef Klochány poskytl mi popis nářečí a kroje Malatinského. Tak vzácným prostřednictvím vd. p. far. Florka nabývám vědomostí o slovenčině Oravské. Kéž by v každé stolici aspoň jeden muž se našel, který povzbuzuje a pomáhá, abych potřebného materiálu nasbíral!

A nyní předkládám krátký rozbor nářečí gemerských všem svým velectěným spolupracovníkům, abych jim poskytl příležitost, opraviti, co nesprávného naleznou, obzvláště ale veliké mezery vyplniti. Z kterých obcí gemerských ukázky mi byly po ruce, vysvitne z následujícího rozboru. Nejobšírnějších zpráv mám o nářečí V.-Revúckém; avšak také Ratkovské nářečí dosti jasně určiti mohu. Všechna ostatní mi jen částečně známa jsou. A kolik gemerských obcí jest, z nichž dosud ani litery nemám! Bohdá, že tento krátký rozbor opět povzbudí k spolučinnosti se mnou.

I. Samohlásky.

1. Původní slovanské *e:* a) Krátké *e* se nemění: *vezeš*. Výjimkou jsou slova *med* a *led*, která se objevují také jako *mäd*, *mjad* a *ľad*. Srovnej *let*, *ledník* ve V. Revúci; *mät* v Brádně, v Ratkové; *mjat* v Telgartě, Vernári. V Ratkové vyslovují *nech*, pak *plamen*, avšak i *plamän;* ve V. Revúci objevuje se přehláska v *o: šolo* (čelo), *pšola* (bъčela); jiných dokladů nemám a proto vysvětlení této nápadné přehlásky podati neumím. Pan red. J. Škultéty dodává, že se i v Kameňanech vyslovuje: *šolo* a *pšola*.

b) Dlouhé *e* podléhá stejným proměnám, jako dlouhé ê: α) *je:* plur. gen. *žjen* v Tisovci, v Tis. hámru, na Pile, v Krokavě, v Klenovci, v Brádně, Kraskově, Drienčanech, Lukovišti, Hrachově, v Dlhé Lúce, v Rédové, v Helpě, v Lomě a sousedních obcích, vůbec tam, kde dlouhé ê má střídnici *je;* β) *ja:* plur. gen. *žjan*, partic. *donjasól*, *povjazól se*, infin. *odnjasť* ve Velké Revúci, v Štítníku, Slabošovcích, v Ratkové, vůbec tam, kde i dlouhé ê se mění v *ja*.

2. Původní slovanské ь. Střídnice *e* věrně se zachovává: *lechkí*, *oves*, *osel*, *orel*, *chrbet*, také *kostel* a *posel* V. Revúca. Odchýlně ve V. Revúci zní *edon* (jedьnъ) a tak i *edonác;* odkud toto *o?* Také v ostatních nářečích toto *e* se zachovává: *chlapec* Vernár, *chlapček* Lom, *osem* Ratková, *do ťämňici* Krokava.

Vzniká-li délka, objevuje se buď jako *je:* α) plur. gen. *ovjec* v Tisovci atd.; aneb jak *ja:* β) plur. gen. *ovjac*, *šjarná* (černá) ve V. Revúci, v Ratkové atď. V Drienčanech máme pak *ovjäc*. Viz ê.

3. Původní slovanské ę. a) Všeobecné slovenské střídnice této měkké nosovky byly kdysi *ja* a *já*. Čistě slovenské obce gemerské

pro takové střídnice dosud nevím; avšak výslovnost taková panuje v některých obcích gemerských, ne čistě slovenských, nýbrž oněch, jichž rusínský, aneb aspoň částečně rusínský původ dosud je patrný. Taková obec jest Helpa, kdež vyslovují: *hovjadzo mjaso*, *pjať*, *vjádnu*, *prjáďu*, *najvjatše*, *nezjala* (vъzęla), *hľádaš*, *f peňázoch*, avšak *šťesťa*; *robja*, *trápja*, *vjac*, avšak *vísa*. Obyvatelstvo v Helpě jest dosud nejen římsko-, nýbrž i řecko-katolické, a proto může toto obecné *ja* býti původu ruského. Zapotřebí dalších zpráv. Jako v Helpě, vyslovují nyní, podle zápisek p. far. Mišíka, také v Telgartě a Vernári: *hovjadzina*, *najvjača* a *najvača*, *pjať*, *prasjata*, *ňezjala* (a *ňezjaua*), dále *vjacej*, *pačja* a *pača sa*, *boja sa*, pak *ňehľadaj*, *ďiťa*, *hača*, *štiricať*, a opět *šťesťa*. Tak vyslovuje nynější lid v Telgartě a Vernári, a tak vyslovoval, podle ukázky u Dobšinského, v Telgartě a Šumjaci též okolo r. 1850. V ukázce té čteme: *ziau*, *neziau* (zajisté *zjau* = vъzęlъ), *piať* (= pjať), podobne *piadesiat* (= pjadesiat), *tia* (= tja, tę), k tomu *zajac*, plur. *zajački*, *dvacať*, *ma* (mę), *pritiahne* (= pritjahne). Obyvatelé Telgartu a Vernáru považují se dosud za Rusíny a jsou náboženství řecko-katolického, se slovanskou bohoslužbou. Není pochyby, že přišli ze Spiše, z tamnějších rusínských obcí; srovnej jméno obce „Zavadka", která na západ sousedí s Helpou, na Hroně.

Nedaleko na východ od Helpy, ještě na Hroně, leží obec Pohorelá, „chotárna so Šumjacom". V Pohorelé, podle ukázky u Dobšinského, jest polský původ zřejmý: *zajončki*, *zaingravajónci*, *viskakujónci*; srovn. mé Beiträge, str. 65. Vedle toho však vyslovují: *žadaš*, *vzul*, *vzula*, *nevzuli* (vъzęlъ), *zaprahnul*, *peknego*, *na luki*, 3. os. množ. *plavaju*, *diťe*. Také tu zapotřebí nutně dalšího zkoumání.

Do skupiny těch obcí, které nejspíše ze sousedního Spiše zalidněny byly, náleží také Rédová, na Šajavě. Také tam vyslovuje se: *vjadnú*, *nezjala*, *prasjata*, *prjadu*, a jako jinde *ťahajú*, *f peňazoch*, ale vedle toho: *meso*, *nejvetšje*, *me*, *se*, *štiricet*, *hledja*, *šťesťa*; a za délku: *vjac*, *boja se*, *visja*, *robja*, *vjažu*.

Dokonce spišsky mluví v Sykavce, na pravém břehu Hnilce: *hovedzina*, *hače*, *prašeta*, *hledaš*, srovn. *mne*, *najvekša*, *vecej*, *štiracec*, *pejc* (5); *boja še*, *nevžala*, *paća še*.

Ve všech těchto severo-gemerských obcích: v Telgartě, Vernári, v Pohorelé, v Rédové, v Sykavce dlouhých slabik více není; v Helpě předposlední často prý se prodlužuje: *z véľkou radósťou*, což patrně vlivem přízvuku slovního se děje.

Konečne zachovalo i starší obyvatelstvo Lomské dosud své polské nosovky, arciť ne více čisté: *svienť še* (svęti sę), *svinťego* (pol. świętego), *svienta* (pol. święta), *bonč* (bądi), *s ťobom* (sъ tobą), také *mendzi* (jako polské między).

b) V nářečí V.-Revúckém objevují se jako střídnice za *ę*: α) v krátké slabice *e*: 3. plur. *preďú*, *skareďí* (= -dý), *do redu*, *kure*, *zvjare*; *zahleďel*, *kleťe*, srovn. *z lechka*; *peneze*, *jehne*; *ťeškja* (č. těžké), *ďiťe*, *ťe*, srovn. *ťebe*; *ďekujem*, *ďeťelina*, srovn. *sebe*, *prase*, *sednúl*, *ďeseť*; *zašeli* (začęli), *ďjafše* (děvьčę), *vlše* (vlъčę); *jezik*; *meki*, *meso*, *vime* (vimę), *me*, srovn. akkus. *mne*; *peť* (5), *pekne*,

naspet; vezím (česky vězím), *vednú, nevedza, najvešja* sing. neutr., *ďeveť*. Odchýlka *svatí* (č. svatý) vznikla z církevního jazyka českého. β) v slabice dlouhé ā: *porādok, porādno; pomyslā, pochválā; ťāhnú, priťāhnúl, chuďātko, choďāc, choďā, veďā, tvrďā; sāha, húsātko, prasātko, peďesāt, nedošāhne* (na místo slov. nedočiahne), *ťešā, vzāť* (v Jelšavě a Rohovcách); *žādať, držā; robā, pātok, vāc, vāzať*.

Totéž pravidlo, zdá se podle dosavadních ukázek, platí v Štitnické dolině, jakož popisy ze Štitníka (mluví se tam „trpácky") a z V. Slabošovec (a tak mluví prý i v Rochovcích a Ochtiné) dokazují. Štitník: α) *predeno, streseš; hledet, hledel, ohledat, kleknúl, prekletiho*, srovn. *lechko, natehovali, od vitestva, vdečnosti; začeli, nešťestlive, se; večmi, smedlí, vzápeti; prijäli* a *prasäta*, která slova se asi podobně vyslovují; β) *porādni, prosā*. Slabošovce: α) *vohledi* (oględy), *peneze, otela* (otęla), *zet* (zętь); pro délku dokladů nemám.

c) V Ratkové vyslovují α) za krátké ę: *prädú, hlädáš*, srovn. *lälä* (glę-), *f penäzoch, tähajú, džítä, podäkovač sä; ščäščja, džjafšätki* instr., *chlapšä, zašäu* (začęlъ), *ščiricäč, sä* a *precä* (vedle *preci); žrjabä* a *žrjabätä* sg. gen., *mäso, mä, plemä, semä, nepamätajú, päč, päšč* (pęstь), avšak *peknva* (peknô), *vädnú, najväšja* neutr. sing., *hovädzva, nezväla* (vъzęla), a vedle toho *nevzäla* a *nevezmúla*. Hláska *ä* vyslovuje sa bystře, jako „od razu vyslovené *ae*". β) za dlouhé ę: *hlädā, tršā* (česky trčí), *bojā sä, robā, trápā, vāžú, vāc*.

Tytéž střídnice panují v Krokavé: α) *prädžú, ťähajú, pamäť, usädlje* neutr., avšak také *vednú, najvetšā* plur. fem.; β) *chválā, ťešā, vāžú* atď. Dále v Brádně: α) *prädžú, hľäďā, f peňäzoch, ťähajú, džiťä, ščiricäč, sä, vädnú, väzá* (č. vězí), vedle toho *ščesťā*; β) *hľäďā, bojā sä, visā, robā, trápā*. Výslovnost ta jeví se také v údolí Baložském, v Drienčanech: α) *prädú, hlädáš, sä, vädnú*, avšak *ščastjä*; β) *robjä, vjāžú*.

d) V několika nářečích gemerských panuje pravidlo asi takové, jako v střední slovenčině: α) za krátké ę objevuje se 1) po retných souhláskách *ä* aneb *e*, 2) po ostatních souhláskách *a*; β) za dlouhé ę vyslovuje se *ja*. Do této skupiny zdá se náleží: Dlhá Lúka: α) *vädnú, najväšje, nezväla*, avšak *ma*, pak *hovedzina, peť*, dále *hľaďā, ťahajú, sa*, avšak *preďú, šťesťá*; β) *hľaďā, pášá* (páčiti), *bojá sa*, avšak vedle toho *visā, kosā* (kositi), *ťešā, držā, robā, vāžú*, tak že mi nelze zjistiti, jak se vlastně vyslovuje.

Klenovec: α) *žrjebä, päč, hovädzina, vädnú*, avšak také *najvešje*; tak píše p. Kubány, kdežto p. Brádňan má jen *e: hovedzina, meso, vednú*; oba píšou *hľaďja* čili *hľadžja*; β) *ťjahnú, robja, trápja, vjac, vjažú*.

Tisovec: α) *peť, hovedzô meso, najvetšje; praďú, hľaďja, f peňazoch* atď., avšak *šťesťje*; β) *prjadza, vjažu, vjac, robja, držja, boja sa* atď.

Tisovský hámor: α) *hovädzô mäso, väčmi, najväčje, do väzeňja, chlápä, sa, preca, f peňazoch, ňchľadaj, ďjeťa*, avšak *peť* (5); β) *vjac, sa páčja, vjažu, trápja* atď.

Pila: α) *vädnuť, hovädzô meso, peť, najvešje, šťestje*; β) *prjadza, vjažú, visja, bojja sa* (vyslovuje se krátce).

Lom, Dolina, Kysuca, Ďurkovka, Poľanky, Drapsko: α) *pameť, meso, hovedzje, najvetšje, šťesťja; hläďí, hleďí* i *hľaďí; pradú, vadnú, ťjahnu* nebo *ťahajú*; β) *vjac, vjažu, visja*. Tak mluví tam vlastně jen mladší pokolení; u staršího obyvatelstva udržely se, jakož svrchu podotčeno, stopy polského původu, a v Lomě dosud instr. sg. zní *z rukom, z metlom, s kňihom: -om* vzniklo z polské nosovky *-ą*.

e) Dále rozeznati lze skupinu, která α) za krátké ę jeví *e* a *a*, β) za dlouhé ę pak *je*. Sem náleží sousední obce Kraskovo a Lukoviště.

Kraskovo: α) *peť, hovedzje meso*, a vedle toho *žrjebā, najvätšje*, pak *pradú, hľaďje, f peňazech, šťasťje*; β) *robje, držje, vježú, ťjehnú*, vedle toho *visjä* a *páša*. Tyto nesrovnalosti se novými zprávami doufám povyjasní.

Lukoviště: α) *žrjebe, peť, hovedzina, vednú; pradú, hľaďje, ščasťje, sa, preca, džíťa*; β) *robje, tešje, bojje, hľaďje, vjecej, vježú*, avšak *páša*.

f) Opět jinou obměnu ukazuje nářečí v Hrachově, na Rimavě: α) *vednú, peť, ňezvela* (vъzęla), *f peňazoch, šťasťje*; β) *oni robéj, trápéj, véjžú, ťéjhnú, praséjtká, hléjdáš, véjc*; f. *mňéj* akkus.

4. Původní slovanské ê. V krátké slabice nenastává žádná změna, střídnice jest *e*; avšak délka jeví tyto obměny: a) *je:* v Tisovci, v Tisovském hámru, na Píle, v Krokavě, v Klenovci, v Brádně, Kraskově, Lukovišti, Hrachově, tedy snad po celé Rimavské dolině; dále tak vyslovují v Dlhé Lúce, na severu v Rédové, konečně i na Horehroní v Helpě a v nedalekém Telgartě a Vernári, pak v obcích Lomu, Dolině, Kysúci atď. na nejzápadnějším cípu gemerském. Všude v těchto obcích, tedy snad v celé západní polovici Gemeru, což třeba ještě blíže vyšetřiti a zjistiti, vyslovují: *chľjep* (chlêbъ), *v rjeke, sjeťami*. Pozoruhodná je přitom výslovnost: *vém, véš, vé, véme, véťe, veďja* na Poljankách u Lomu. Původu západného? V Rédové nacházíme také *a: calej, calkom*, jako v Sykavce: v této obci mluví se čistě spišsky, v oné jest vliv spištiny patrný. V Brádně máme: *pribjehó* a podobně v Klenovci, Lukovišti a Helpě: *pribjehou*, v Kraskově: *pribjeh*; snad v participiu tom slabika jest dlouhá.

b) v Drienčanech objevuje se *jä: žrjäbä, djafšäti*, avšak také *jjate*. Srovnej *žjen*, avšak *ovjäc*.

c) *ja* nacházíme ve V. Revúci: *bjada, bjalí, brjažďí se, calí* (avšak *celkom*), *ďjauše, drjamať, jadól* a všechny ostatní tvary toho slovesa: *jam, jaš* atď., *chljau, ljacem* (lêtati) a *neljataj, poljauka, mjašok* (mêchъ), *pjasť* („čím sa šaty perú“), *spjavamo, prjazrašnja* (priezračné), *strjablo* (č. stříbro), *svjatník* (svêt-), *vara* (= veru), *dovljasť* (dovlêci), *vjam, vjaš* (vêmъ) a ostatní časování, *zeljasko, zvjare* (zvêrę), pak iterativa: 3. sing. *choďjavá, robjavá* atď., srovn. *chodieva* v spis. slovenčině. Krátké jest ê v slovích: *bleďí* (česky bledý), *leví* (č. levý), *mesto* adv., *snech* (snêgъ), někdy slyšeti také *najedli, odvlekli*.

Jako ve V. Revúci a snad v celém údolí Muráňském, tak i v Štitníku, Slabošovcích a celém údolí Štitnickém, konečně i v Ratkové a podél celého Turca panuje toto *ja* za dlouhé ě. Tedy v Štitníku: *v rjakách;* v Slabošovcích: *djaravý strom, rjaka, calkom,* avšak krátce *zedlí* (sъ-jěd-li); v Ratkové: *bjalí, džjara, chljap, mljako, v rjakách, spjavámo* (pěti), *vjara* (věra), *žrjabä, do Vjadni.*

Některá slova vymkla se z těchto pravidel. Tak ve všech gemerských nářečích nacházím *ďiťe*, s hláskou *i: ďiťa* v Tisovci atď., *džitä* v Ratkové, *džiče* v Krokavě, *ďiťe* ve V. Revúci. V této formě jest slovo zajisté české. Kdy vniklo do nářečí gemerských? Potvrdí-li se, že se tak obecně vyslovuje, pak byl by to zbytek z dob husitských.

V Tisovském hámru objevuje se tvar *ďjoučatko*, známý z nářečí středních a také odtud pocházející. Jak vzniklo *ďjouča* z *děvьčę*, bude vyloženo při nářečích středních.

Slovo všeobecně odchýlné jest také *věžь:* slovensky *veža, väža, važa.* Vlastně by slovo všude zníti mělo *veža.* Kde zní *väža* aneb *važa*, tam povstalo *ä* aneb *a* lidovou etymologií, která slovo spojuje se slovom *vázati* (vęzati) a s jeho odvozeninami.

5. Původní slovanské *o.* Krátké *o* se nemění. V Drienčanech *jo* přechází v *jä: z velkó radostjäu, za tó našjäu huaró, na kostjäuné túrni, chuadzjäu.* Dobšinský psal v ukázce z Drienčan *kožieu, srstieu* atď. Beiträge 106. Přehláska ta objevuje se též v Lukovišti: *z radosťjeu, nat túrňjeu, za ňjeu, chôdzjeu;* pak v Kraskově: *z radosťjeu, našjeu, za ňjeu, na kosťjeunej túrňi.* Ve všech těchto obcích není přehláska ta obmezena na instrum. sing., nýbrž objevuje se též v jiných pádech: sing. lok. *cidzen* (a vedle toho *dobron), našén* (a vedle toho *ton),* dat. plur. *šitkín rechtoren* v Drienčanech, *šicin rechtoren* v Lukovišti, sing. instr. *ďješťen* (avšak *učitelon)* v Kraskově.

Z dlouhého *o* vzniká a) *uo, vo:* v Tisovci, v Tisovském hámru (obzvláště *čvo),* na Pile, v Krokavě (také *švo),* Klenovci, Brádně, Kraskově, Lukovišti, Hrachově; dále v Dlhé Lúce, v Rédové, v Lomu. Tam všude vyslovují: *ňepuojďeš, muoj, chuodza,* plur. gen. *huor,* někde snad zřetelně — dosud nebylo mi lze přesně věc stanoviti — *ňepvojdeš, mvoj, chvodza,* plur. gen. *hvor,* obzvláště pak *čvo, švo,* z čehož pak někde vzniklo *šo* (Dlhá Lúka). b) *ua, va:* v Drienčanech: *zbuajník,* plur. gen. *huar, chuadzä;* dále ve V. Revúci: *kvaň* (kôň), *kval* (kôl), *stval, nvaž, kvapr* (kôpr, kôpor), *sirvatok* (sirôtok), nom. sing. *hvara,* plur. gen. *hvar, šva* (a *ša)* = čô, konečně i na začátku slov *vasmi* (ôsmy), *van* (ôn). Zajímavé jest pravidlo, které při hojných ukázkách V.-Revúckých zjistiti lze, že po retných *v* mizí a že zbývá pouhé *a: maj* (môj), *pomacť* (infin. pomôcť), *pomažeš* (pomôžeš), *maže* (môže); *nepajďemo,* avšak *spvasob,* jež je snad slovo jen spisovné; *tvaj* (tvôj), *vale* (vôľa), *val* (vôl); *bvab* (bôb) jest odchýlné. Tak vyslovují také v Štitníku a Slabošovcích, ač dokladů mám jen málo po ruce: *chvadzó, napajdeš;* pak v Ratkové: *chvadzó, šva, takva* (takô), *krásnva* (krásnô), *opustenva* (-nô),

dále *mahó* (môhol), *nemaže* (nemože), *po vali* (vôli), *nepajdeš, nepvajdeš*, jen *mvaj* (môj).

Pozoruhodné jest, že *ua, vo* za *ô* se vyskytuje tam, kde dlouhé ě se mění v *ja* (aneb jako v Driencanech v *jä*). Další pozorování ukáže, jestli pravidlo to platí všeobecně.

Dále třeba vytknouti, že *-ovati* v gemerských nářečích se nemění: *malovat, kupovat*. Jsou-li jaké odchýlky?

Významné jest, že v Slabošovcích se říká *oslebodila* místo *oslobodila* aneb *osvobodila*. Tvar s hláskou *e* byl by se tam dostal z východu. Na Pile (u Tisovce) slyšeti *šľevek* (človek); jak to vzniklo? Všechna taková odchýlná slova třeba především úplně znáti, aby vysvětlena býti mohla.

c) Konečne nacházíme v Gemeri obce, kde původní dlouhé *o* zastoupeno krátkým nyní *u*: *ňepujdeš* v Helpě, v Telgartě, kdežto ve Vernári vůbec nemění, vyslovujíce *ňepojdeš, moj*. Střídnice *u* potvrzuje, že obyvatelé těchto obcí přišli z východních stolic slovenských, pravdě nejpodobněji ze Spiše. Také v Sykavce máme *nepujdzeš*. Další ukázky to lépe objasní.

6. Ve V. Revúci vyslovují *rosťe* (spisovně rastie), *lokťe* (spis. lakte): v tom shoduje se nářečí Revúcké s češtinou.

V Helpě objevuje se *chlop, chlopčok*, což jest polský způsob, který i ve Spiši řídký jest. V Sykavce vyslovují *kravi, hlapec*.

7. V instr. sing. ženských *a*-kmenů vzniklo z *-oją* nejprvé *-oju* a z toho *-ou* a *-ov*, jež také v Gemeri panuje: a) v Tisovci, Tis. hámru, na Pile, v Klenovci, Kraskově, Hrachově, také v Dlhé Lúce, Rédové, Lomě, Helpě, Telgartě, Vernári, kdež všude zní instrum. *za tou horou*; jestli někde zřetelně vyslovují *za tov horov*, nelze mi jistě říci. b) V Krokavě, Ratkové, Brádně, Drienčanech, ve V. Revúci, v Štitníku, Slabošovcích vzniklo *ó*: *za tó našó hvaró, predo mnó*.

8. Původní slovanské *ja*. a) V jedné části nářečí gemerských *ja* se nemění: v Tisovci, Tis. hámru, na Pile, v Klenovci, Kraskově, Lukovišti, Hrachově, pak na severu v Rédové, na západě v Lomu, dále v Helpě, a tuším i v Telgartě, Vernári, konečně i v Sykavce vyslovuje se: *prechádzali, hádzat, lúčat, uďicjami, v járkoch* a podobné; při všech změnách, kterým slova ta v jednotlivých nářečích podléhají, zůstává *dza, ča, cja, já* atď.

b) V jiných nářečích však vzniká přehláska, *ja* se mění v *jä* a *je*, *já* pak v *jä*. V. Revúca: α) krátké *ja*: *jeblon*, gen. plur. *jeblk*, *jehodi* plur., *jehne* (č. jehně), *jema* (č. jáma), *jelovica, jesno, jeskina, jestrep, ješterica, jermok* (Jahrmarkt), a také *jezero* (spis. jazero), *jesen* (spis. jaseň), *jelcha* (spis. jalcha); podobně po jiných podnebných souhláskách: *šesi* (časy), *šetka* (šatka), *šekám* (čakám), *šefel* (Schaffel), *zašerení* (začarený, verhext), *šťeva* (č. šťáva), *šťiplevý* (č. štiplavý), *po plecu* (Platz), *fielka* (fialka), *ďelé* (č. dále), srovn. i *podle* (spis. podla); substant. na *-jan*: *bistrišen* (č. Bistřičan), *zemen* (č. zeman); subst. fem. na *-ja*: *gule* (spis. gula), *kvaže* (česky kůže), *chvadze* (spis. chôdza), *vale* (spis. vôla); verba iterat.: infin. *pribíjet, ponáhlet, strjalet* (spis. strielat), *splácet, obracet, sádzet,*

prevádzeť, prechádzeť, nachádzeť se; imperat. *nepokúšej*; partic. *krájel, krášel, lúšel, rozprável, obrábel, stavel*; 3. plur. *stavejú*. Několikráte objevuje se tato přehláska i po *k* a *r*: *rozkäz, ukezovať*; sing. nom. *hvare* (spis. hôra). β) dlouhé *ja*: *jä* (já), *jär, jädro, järok, žäk, šäpka* (spis. čiapka), *šäska* (spis. čiastka), *požär* (č. požár), *rozohrälo* (grêjalo); suffixy *-jár, -jál, -ják*: *grajcär, tepšär*, také *remenär* a *štrangär*; *košťäl*; *bujäk, sedläk, moräk*; v skloňování: sing. fem. nom. *mojä, tvojä, šjä* (č. čí); srovnej plural *šicä šärťi*; v časování: 1. sing. *vistrájäm, stvárам*; 3. sing. *napájä, krášä* (kráča), *neopúšťä, kukuríšä, rozprávä*; po *k* a *r*: *käzal*, imper. *rozkäž, käkoľvek, zdräpaná*.

Totéž pravidlo platí v Štitníku, ač příkladů nemám tolik po ruce: α) *vijevil, meštenskí, do žepki*, srovnej *z jedu* (spis. jadu); verba: *zahrážel* (od „hrozil"), *vihánel, bežel, dochážel*, infin. *lúčeť*; srovnej *z nebä, delší*; po *r*: *vidrepoval*; β) *jä čästku, mesär*; verba: *viprázdnje* 3. sing., po *k*: *ukäž*. Podobně v Slabošovcích: α) *krišela, deleko, delé*; β) fem. *mojé djauka, zo žläpka, koritär*; plurál masc. *dvä, šicä*; adv. *za velä*; po *k* a *r*: *käzali*, genit. *präci*. Tak i v Dlhé Lúce: *prechádzeli*. V Ratkové: α) *šäs* (čas), *šekač* (čakať), *dälé* (spis. ďalé); v příponách: *meščäne, pešäč* (pečať), *do Jalšävi*; v koncovkách: nomin. sing. *dušä, chvadzä, medzä, nevädzä, hrdzä, brindzä* (vedle toho vyslovuje se i *hrdze, brindze*), *vašä osviceпošč*, a následovně i v jiných pádech: *udžicämi*; sing. genit. *sencä* (dim. od seno), *svojho mužä*; srovn. *tebä, vedlä*; verba: *krišäli, prechádzäli, bežälo, staväjú*. Srovnej: *krišäli na rätu* (Rett-ung). β) *jä, järok, bes šát, žäci*; *däbló* plur. gen.; verba: 3. sing. *neopúščä*; dále: *do kokärni*. V Krokavě: α) *prjadze*; β) *v järkoch, žäci*. V Brádně: α) *staväjú*; β) *žäci, neopúščä*. V Drienčanech: α) *udžicämi, prechádzäli, lúšäč*; srovnej *za velé*; *vrävíš*; srovn. *zatvareli*.

Celá tato přehláska jest veľmi pozoruhodna a nejspíše stopou, která se po českém husitství dosud v gemerských nářečích zachovala. Tomu nasvědčují i slova *príťel* (prьjatelь), plur. gen. *príťeló*, pak *pani* (č. paní) ve V. Revúci, pak slovo *ďiťe*, o němž již řeč byla, konečně slova s přehláskou *u* v *i*, která později uvedena budou.

9. V některých nářečích objevuje se v participiu *i*-kmenů *e* místo *i*: *choďeu, prebuďeli* v Brádně; *navlášeu* (vláčil), *šmareli*, avšak *prebudili* v Kraskově; *choďeu, prebuďeli, zatvoreli* v Lukovišti; *chodeu, prebudeli* v Drienčanech.

10. Původní slovanské ъ zastoupeno v Gemeri všeobecně hláskou *o*: *loška* (lъžьka), *cesnok* (č. česnek), *toďi, vtoďi, do toďi* (č. tedy), plur. gen. *hrúšok*, 1. sing. *som*. V Slabošovcích říkají *vohleďi*, což vzniklo z vъględy; *ô* jest tam = *va*. Některé odchylky ve V. Revúci: *ťeráz* (= tьrazъ), *kečka* (= kъčьka); *ťeráz* panuje také v Krokavě, Tisovském hámru a snad i jinde; dále praví ve V. Revúci *kvapr* (spis. kôpor), *cuker* (spis. cukor).

Všeobecná jest odchylka v slově *dъždь*, jež nikde nezní, jak by zníti mělo: *dožď*, nýbrž skoro všude *dišť* (někde krátce *dišť*), *ďišť* anebo *džišč* atd., gen. *dížďa* atd. — tedy s hláskou *i*, na souhláskách zde nezáleží —: v Tisovci, na Pile, v Klenovci, Brádně,

Ratkové, V. Revúci, Dlhé Lúce, Štitníku, Slabošovcích, Rédové, Telgartě, Vernári, aneb dokonce *dješť*, gen. *dježďa*, s hláskou *je*, v Kraskově, Hrachově. Jen na několika místech máme známou formu *dášť*, genit. *dážďa*: v Tis. hámru, v Lomě, tedy v pozdějších osadách. Za pravý gemerský útvar tedy považovati dlužno *i (je)*. Jak vznikla ta forma? Mně zdá se, že jest to opět zbytek český, zachovaný z dob husitství: české *děšť* zní v četných nářečích *dišť*, s tvrdým *d*.

11. Původní hláska *y* zanikla; rozdílu mezi *y* a *i* není více v gemerských nářečích. Ve V. Revúci vyslovuje se: *moťika, ďim* (dým); naopak zůstávají *n* a *l* tvrdy: *znameniťi* (*n* tvrdé, *ť* měkké, kdežto v spis. máme *znameňitý*). Jinde, jako v Ratkové, žádné *i* neměkčí: *čini* (a nikoliv *čiňi), vijasnilo* (s tvrdým *n*). Opět jinde střídnice za *y* má všeobecně tutéž sílu změkčovací, jako *i*: *ťi* (ty) v Tis. hámru; *pomazaňi* (= -ný), *krásňiho, na túrňi* v Krokavě; genit. *roboťi, ťimi* (místo tými), *ňeviňich* (nevinných) v Brádně; *od roboťi, s ceľej ďedźiňi, pomazaňi* (= -ný), *ňeviňňich* atd. v Lukovišti.

V kterých obcích tak, v kterých jinak vyslovují, ukáže teprve bližší a podrobnější pozorování.

V Hrachově nacházím nejen *rake* (= raky), což je v středních nářečích dosti všeobecné, ale také *rebe* (= ryby), pak *natretéj* (= -tý). Nemaje bližších zpráv, nemohu o věci šíře promluviti.

Ve V. Revúci vedle *ďina* (dyňa) slyšeti i *ďuna*. Původnější jest V.-Revúcké *vime* (vymę) než *vemä*.

12. Velmi pozoruhodné jest, že se v některých nářečích objevují formy s přehláskou měkkého *u* v *i*: *lidźi* v Drienčanech, a zde také *cidziho, cidzimu, cidzen* (lok.). Podobně v Lukovišti: *ľidźi*, pak *cidziho, cidzimu, cidzin*. Dále v Kraskově: plur. nom. *liďje*, gen. *liďí*, pak *cizího, cizímu, cizín*. Konečně v Hrachově: *liďí*. Tato slova, jestli skutečně na dotčených místech v lidové řeči se objevují a správně zapsána jsou, byla by opět původem česká. Srovnej také mé Beiträge, str. 109.

13. Samohláskové *r* a *l* jest i v gemerských nářečích obecné, krátké i dlouhé: *vŕba, dĺho, tĺk*, plur. gen. *jebĺk* ve V. Revúci; *tŕň, hŕba, hĺbka, slnce* v Lomě. Zajímavé jest slovo *trpov* (Lukovište), *trpó* (Brádno, Kraskovo, Drienčany), ve smysle *teráz*, podle něhož vznikla přezdívka „*trpáci*"; *trpov* jest snad = *teprv* (тъпръвъ), přesmyknutím *r*. Srovnej Beiträge, str. 147.

V Rédové vyslovují: *oni deržja, serco, smert, merva, terpet, herenk* (hrniec), *dluho*, tedy tak asi, jako v sousedním Spiši. Úplně spišsky mluví v Sykavce. Starší obyvatelé Lomští dosud zachovali své polské *smierč* (smrt).

14. Délkou slabik nářečí gemerská od češtiny velmi se různí. Podle ukázek Ratkovských zaznamenávám: a) v slabikách kmenových: *v zahratke* (č. zahrádka), *maslom* (č. máslem), *boch* (č. bůh), *suset* (č. soused), *tyžden* (č. týden), *radži* (č. rádi), *kravy* (č. krávy), *slúha* (č. sluha, avšak také slouha); b) v koncovkách skloňovacích: sing. nom. *šva* (= čô); srovnej, jak Ratkovän cituje slova písma

svatého: *có búh činý všé dobrė jest*; sing. akk. *jú, svojú zem*; plur. *šicí lenoši, slová, brevná, polená, rukamí, udžicämí, džjaušätkí*; naopak všechno krátce: *dobriho, cudziho, našho*; *dobrimu, cudzimu, našmu*; plur. *dobrich, nevinich, šickim, s tiwa*, dále *kim*, nikoliv *kým*; c) v časování: infin. *hrač*; iterat. *prizerajú*; krátce zajisté se též vyslovuje *ja* a *va*: *njasla, spjavámo, nejate, nepvajdeš* čili *nepajdeš*; naopak: *šva sä stálo*; d) dvė délky po sobė: *neopúščä, páší, pódá*.

Ve V. Revúci: a) *kúrä* (č. kuře), *slúška* (č. služka), *záhrada, rás* (raz), *halúški*, naopak *rano* (č. ráno); b) sing. fem. nom. *tá, Ondrejová*; akkus. *jú, za nú*; plur. *jední, jích, na ních, ím (jím)*; plur. nom. *kolená, koritá, plúcá*; instr. *rukamí, nohamí, kuframí*; naopak *dobriho, dobrimu, cudziho, cudzimu*; c) časování: infin. *plúť*; partic. *choďäc*; *išól, prišól, tajšól, donjasól, jadól, dostál, zostáli, uvládnúl, sednúl, obliznúl, seknúl, ukradnúl.* Jak polské *dźwignął* ukazuje, jest tato poslední délka velmi starobylá, srovn. mé Beiträge, str. 65. Naopak: 1. sg. *povezem se, nesem*; *rosťe, teše* (spis. tečie), *rekne*; partic. *odvlekli*; iterat. *oberať, zberať, pozerá, obzerá se*, avšak *posjalajú*; d) dvė dlouhé slabiky po sobė: substantiva: *plúcá, húsätko, dlúhý, cestujúcí*, srovnej též *bjalá, šjarná*; instr. *tótó pališkó*; verba: *šítám, pítám, túlám se, bívám* (bývám), *vítám, blúďím, pódám* (č. povídám); 3. plur. *krášä, pášä*; srovn. iterat. *chodjavá, robjavá*.

Takové asi délky jsou obecné v Slabošovcích: pl. gen. *richtáró, zbojníkó*, adv. *väcé* (č. více), sing. akk. *jednú*, plur. nom. *jední*, krátce *pomo* (č. pojďme). Také v Tisovci máme: *žjadám, naviknúti, krásní*; podobnė mohou na Pile dvė „dlhé" po sobė jíti.

Zvláštní odchýlku mají v Helpě, často prodlužující prý, patrně pod vlivem panujícího tam přízvuku polského, předposlední slabiku: *mjáso, z ďedíni, dolínou, robóti* atd. V Telgartě a Vernári jsou všechny slabiky krátky; rovněž v Sykavce. Podobně i v Rédové „dlhé slabiky sa zväčša krátko vyslovujú".

15. Přízvuk (akcent) v gemerských nářečích spočívá pravidelně, jako vůbec v československčině, na první slabice slova. Jen pozdější osadníci mají přízvuk jiný. Tak v Helpě, v Telgartě, Vernári, Sykavce: všude na předposlední slabice slova, vyslovujíce: *odpovédáš* (Helpa), *sakami, dolinu, macochino* (Telgart), *chovame, pomasteni* (Vernár), a rozumí se: *dzjefčetami, hovedzinu* (Sykavka). Přízvuk takový jest původu polského. V Telgartě a Vernári mluví se již skoro čistě slovensky, avšak v přízvuku polském a v ztrátě délek máme dosud zřejmé důkazy, že původní osadníci přišli nespíše ze sousedního Spiše, a že během času úplně poslovenčeni byli. Pozorování přízvuku (akcentu) a délek (kvantity) jest tedy pro študium nářečí nesmírně důležité.

V Lomě, ačkoliv dosud starší obyvatelé svou původní polskou řeč silně zachovali, panuje prý již přízvuk československý: *do lesa, v doliňe, vrchovisko, za mestom*. Také délky se tam objevují. Pročež zůstává zde mnoho nevysvětleno a dalších zpráv mi nezbytně jest zapotřebí.

II. Souhlásky.

1. Měkkého *n* ve V. Revúci není; vyslovuje se tvrdě nejen *nedať, konec, dan, pen, ohen, konské* atd., nýbrž také adv. *krásne, pekne*, dále i *pani* (č. paní), *nikto;* pak *jeskina, ďina* (dyňa), dále *zan, aspon*. Podobně není tam měkkého *l*, nýbrž jen střední: *strjalet* (č. střílet), *ponahleť, plúcá, šitatel;* proto píše se: *pomáli, odpoli* (poly).

Měkké *t* a *d* v Revúckém nářečí objevuje se nejen před měkkými samohláskami: *saďiť, nepajďemo, z ďjaukó, hlecťe, nešťesťä, smrťó*, nýbrž i před tvrdým *e* (= ъ) a *i* (= y): *ťerás*, sing. gen. *roboťi, voďi*, plur. *kveťi, jehoďi*, pronom. *ťi* (ty), adject. *znameniťí* (= -tý), *mlaďí* (mladý), *bleďí* (bledý), *ďíchať*, i v cizích slovech: *frišťik. ďíle* (Diehle), *apaťéka, ťurek, ťurci.*

Jiné poněkud pravidlo platí v Ratkové: *n* jest opět vždy tvrdé: *činí, v ribníkoch, zbojník*, avšak *ťi* a *ďi* přeměnily se v *či* a *dži:* *čichí* (plur. tichí), *či* (dat. ti), *dečí* (dětí), *chodžič, podžívač, šedživí, vidží, hodžini, džedžina, udžicämí*, také infin. *ušič* (učiť), *hrač*, dále *päč* (pět), *ščiricač*. Jinak *t* a *d* zůstávají vždy tvrdy: *do temnici, nebudem, lude* nom. sing., *odišó*, protože jest slovo složené. Skupina *sť* mění se v *šč: päšč* (päsť), *mašč* (masť), infin. *čjašč* (tiecť), pak *koščí, hoščó*. Pozoruhodná jest výslovnost místního jména: *z Račkové*, a jména obyvatelů: *Račkováne*. Při podrobnějších zprávách pravidlo, dosud nedosti jasné, zřetelněji vynikne. Jako v Tisovci a jinde vyslovují; *praďú*, tak v Ratkové změkčili: *pradžú* (č. předou).

Z ostatních popisů nelze mi dosud pevných pravidel rozeznati. Tvrdé *n* tuším panuje dále: v Drienčanech, Štitníku a Slabošovcích, konečně v Rédové a Sykavce, kde spiština více méně proniká. Ohledem na měkkost zubných *t* a *d* tolik jen patrno, že jsou v nářečích gemerských dvě skupiny: a) jedna, v které *ť* a *ď* nepřechází v podnebné; do této skupiny náleží: Tisovec, Tis. hámor, Pila, Hrachovo, Dlhá Lúka, V. Revúca; Štitník, Slabošovce; Lom, Helpa, Telgart, Vernár. V Rédové prý všechno tvrdo vyslovují; avšak přece nalézám: *radosťou, nat túrňou, ďoučatki, za ňou.* b) Druhou skupinu tvoří: Krokava, Ratková, snad i Klenovec, Brádno, Kraskovo, Lukoviště, Drienčany. Ve všech těchto obcích objevují se měkké podnebné za *ť* a *ď;* pevná pravidla nevynikají, protože material k tomu

nestačí. Tak vyslovují prý v Krokavě: *jeťe* (tedy snad *jeće*), *maťerinje,*
č
infin. *baviť*, číslo *päč, ďžiče* (tedy snad *ďźiće*), avšak zase *kosťí, ho-*
č š š
sťí, radosťó; dále *hlädžä, ďeďžiňi, ľuďží, v zahraďe*, avšak vedle toho
š ź
na udice, chodiv. V Klenovci píše p. uč. Kubány: *mačeriňje, opuščenvo, češja* (těšętь), *čichí, mači* (č. máti), *koščí* plur. gen., instr. *radoščov*, infin. *hrač*, číslo *päč, dječa* (dětę), *sčastja*, připomínaje ovšem, že „toto *č* o vela mäkší sa vyslovuje, ako vôbec zvyklo vyslovovať“, avšak vedle toho nacházím: *pamäť, jjeťe;* a opět *radži, chodživ, ludži, udžicu, džeči*, avšak *roďišja, neviďev, ďedžini, ďjeušati, zloďej* atd.; p. uč. Brádňan nechává *ť* a *ď* v Klenovci vůbec

nezměněna! V Brádně dosti jasně vystupuje pravidlo, že jen původní *ťi* a *ďi* se mění v *či* a *dži*: *čichí*, pak v infin. *hrač*, v číslovce *päč*, avšak gen. *roboťi*, *ňejeťe*; podobně *ľudží*, *hodžini*, *džiťa*, avšak *zloďej*, *ďedžini*, ale opět *džjeušačmi*, ba i *džiždžom* (č. deštěm). Tedy i zde třeba podrobnějších zpráv. Z Kraskova mám jen ojedinělé doklady: *doś* (dosť), infin. *pigovač*, tedy jednou *ś*, podruhé *č*, jinak ale vždy nezměněné *ť*; podobně jednou *neradži*, avšak jinak *ď* beze vší změny. Také v Lukovišti nejsou mi podmínky té změny dosti jasny: na jedné straně *čichí* (tichí plur.), infin. *lúšač*, subst. *mać* („asi tak ako srbské *ć*“), dokonce i instr. plur. *ďjeušači* (dievčaty), avšak vedle toho číslovka *peť*, plur. gen. *kosťí*, *hosťí*, dále gen. *od roboťi*, *ťima* (týma); důsledně *dži* na místo *ďi*: *radži*, *hodžiňi*, *ďedžiňi*, kdežto jinak *ď* zůstává nezměněno: *ňebuďen* (1. sing. nebudem), *prebuďeli*, *choďeu*. „Hlásky *ć*, *dź* vyslovujú sa celkom mäko, nie plnými ústami“. A tak konečně i v Drienčanech nelze mi zřetelně rozeznati pevného pravidla; *ťi* = *či*: *čichí*, infin. *lúšäč*, číslovka *päč*, dokonce i instrum. plur.: s tima *djäušäči*, avšak gen. *od roboťi*; *ďi* = *dži*: *udžicämi*, důsledně. Jinak *ť* a *ď* v Drienčanech vyslovují se tvrdo. Ze všech těchto obcí prosím co nejsnažněji o další ukázky a zprávy.

c) Mimo to jsou v Gemeri obce, kde již spišská výslovnost panuje; tak v Sykavce (na pravém břehu Hnilce): *jece*, *rucili*, *pomasceni*, *pejc* (5), *nebudzem*, *nepujdześ*, *nevidzel*, *zlodzej*, *hodzil* (chodil), *ludzi* atd.

d) Něco podobného máme v polské řeči starých obyvatelů Lomských: *bonč* (buď, pol. będź), *odpušc* (odpusť), *v godžinu smierči* (v hodinu smrti).

2. Souhlásky *l* a *v* za jistých podmínek v mnohých nářečích gemerských přecházejí v souhláskové a konečně i v samohláskové *u*.

a) *l* na konci slov zůstává ve V. Revúci: *neviďel*, *pribehnúl*, *odohnal*, *potkal*, *prišól*, *o pólnoci* atd., a podobně v Slabošovcích; také v Sykavce.

b) *l* mění se v *u* na konci slov: *neviďeu* (aneb *ňeviďeu*, o měkkost ostatních souhlásek tu neběží), *choďiu*, *odohnau*, tedy ve všech participiích, pak *o pounoci*; snad jsou ještě jiné případy, jako *caukom* (cělъkъmь) v Hrachově.

c) V některých nářečích mění se *ol* v *ou* a z toho vzniká dále *ó*: *prišó* (prišol), *o pónoci* v Krokavě: *išó*, *odišó*, *mahó* (môhol), *o pónoci* v Ratkové; *pribjehó*, *o pónoci* v Brádně; *zišó sä*, *o pónoci* v Drienčanech.

V těchže nářečích z *ul* vzniká *uu* a z toho *ú*: *pribehnú*, *stretnú* v Ratkové; *pribehnú* v Brádně. Další doklady ukážou, kde všude tak vyslovují.

d) Zajímavý úkaz podávají participia praeteriti souhláskových kmenů, která *l* úplně odsouvají: *priš* (prišol) v Dlhé Lúce; *srjet* (srietol) v Brádně; *pribjech* v Kraskově. Kde ještě takových participií užívají?

e) Podobně přešlo *v* na konci slov ve všech gemerských nářečích v *u*; jedna část nářečí dosud *ou* zachovala: plur. gen. *chla-*

pou, mužou, peť rokou, do sakou atd. Tak vyslovují v Tisovci, Tis. hámru, na Pile, v Klenovci, Kraskově, Lukovišti, Hrachově, pak na severu v Dlhé Lúce, Rédové, Lomě, Helpě, Telgartě, Vernári.

f) V jiných nářečích z *ou* vzniklo *ó*: gen. plur. *chlapó, mužó, richtáró*, possess. *bašík Džurindó* (Ratková), adv. *domó, ló* (dolů), podobně uvnitř slov: *óce* (ovce), *valóka* (valovka), *pódala* (povedala), *pódá* (povedá), *filipóskí* (filipovský). Tak mluví se v Krokavě, Ratkové, Brádně, Drienčanech, ve V. Revúci, v Štítníku, Slabošovcích.

g) Konečně máme také v Gemeri obec, kde každé původně tvrdé *l* proměnilo se v souhláskové *u*, to jest Telgart, kdež vyslovují: *voui* (voły), *suadšje, chuapec, uapaju* (łapajú), *na tej uke* (łúke), a tak i na konci slov: *choďiu, stretnu, pribehnu*, s krátkým *u*, jelikož v Telgartě všechny délky zanikly.

3. V některých nářečích mění se *-m* v *-n*: 1. sing.: *ňebuďen, z baranon*, dat. plur. *šicin rechtoren* v Lukovišti; *dobron, ton* (= tom), *z baranon, mädon, maslon, šitkín rechtoren, son* (jsem), *nebuden, povjen* (poviem) v Drienčanech; *nebuden, medon, maslon, všetkín učitelon, kín* (kým) v Kraskově. Také na Kokavě vyslovují prý: *medon, maslon*. Jestli tyto koncovky dosud „dľa Drienčanskej krajomluvy znejú nosovým zvukom“, jak poznamenal kdysi Dobšinský, srovnej mé Beiträge, str. 142, bylo by záhodno opět zjistiti.

Naopak slyšeti ve V. Revúci *aspom* (aspoň).

4. Starobylé *dz* v gemerských nářečích dosti všeobecně se zachovává. Nacházíme na příklad ve V. Revúci: *nevedza, medza* a *medzi, brindza, mlädzga, cudzí* atd., pak v partic., jako *prirodzení, urodzení*, v iterat. *prevädzeť, prechädzeť, sädzeť, posudzovať*, a podle takových iterativ také *uvládzem*, konečně *nadzerať* (nad-zerať). V těchto a takových slovech skoro všechna gemerská nářečí mají *dz*. Jen v Rédové neobjevuje prý se žádné *dz*, nýbrž pouhé *z*: *hovezje, povez, docházau, chvozov, cuzjeho, cuzjemu, cuzom*. Též v Štítníku prý mluví: *hovezího, docházel, chvazó, povez*, avšak vedle toho *cudzí, medzi, hádzem*, a opět *pomezi plecä*. Konečně i v Kraskově prý slyšeti: *cizí*, tak v úplně české formě.

Na konci slov zvučné *dz* přechází přirozeně v němé *c*: *povec*. Avšak někdy takové *c* máme i uprostřed slova: *prechäceli zmo se* v Slabošovcích, *otácka* v Lukovišti a Drienčanech. Snad i jinde?

5. Starší obyvatelé Lomští zachovali z části ještě své polské *g*: *našego, ode zlego, bogoslavená* a *bogoslavený, zivota tvojego svinťego, v godžinu*, avšak vedle toho objevuje se v tomto otčenáši již: *povšedniho, za nami hrišnimi*. Podrobnější ukázky by byly velmi důležity.

V Sykavce, kdež se již spišsky mluví, za každé *ch* vyslovují *h*: *hovame, hodzil* (chodil), *hlep, macohino*, avšak na konci slov objevuje se němé *ch*: *v jarkoch, dobrich, f peňežoch*.

6. Významnou vlastností všech gemerských nářečí jest zvláštní měkká výslovnost souhlásky *č*, která druhdy přechází v *š*. V Tisovci panuje „velmi mäké *č*“, na blízké Pile již hláska ta zní jako *ś* („medzi *š* a *s*, mäké *š*“): *śvo, śľevek, päśja, najveśje, chlapśok*; několikráte psáno, snad jen nedopatřením, *č*: *djevčati, učitelom,*

lúčat. V Klenovci z *č* vzniká hláska, kterou p. uč. Kubány píše jednoduše *š: šo, ušiťelom, chlapšok*, kdežto p. uč. Brádňan opisuje ji: *ťč: luťčať, ťčo, kônťča, ťči, páťčja, šťčestje, ňeopúťčťja* atd. V Brádně platí *š: švo, chlapšok, sä pášä*; taktéž i v Hrachově *pášéj* (páča). V Kraskově opět dvojakost: *ši* (či), *šo* (čo), *chlapšok*, a vedle toho *navlášeu* (navláčil), *páša* (páča), srovnej i *ňeopušťí*. Důsledně jeví se *ś* v Lukovišti: *śi* (či), *śô* (čô), *statośňe. chlapśok, páśa, najveśje*, srovnej i *ňeopuśči* (neopustí), *śčasťje*. V Drienčanech jest *š: ši* (či), *šua* (čô), *lúšäč*; taktéž i v Ratkové: *ušič* (učiť), avšak *učitel, šjarní* (černý), *šäpka* (čiapka); *sť* mění se následovně v *šč*: gen. plur. *koščí*, instr. sing. *radoščó*, adv. *došč*, číslovka *šešč*, jméno *Ščefan*, též *ščiri* (čtyři), také původní *šč: ešče, neopúščä*. Divným způsobem píše se na jednom Ratkovském archu: *šäštja* (místo *ščäščja*), na druhém *šeščja*, toto snad bude správnější. V Krokavě „*č* hovorí sa mäko ako miešanina *č, ť, š*“: *trčä, páčä*. Ve
š š
V. Revúci jest pravidelné *š: ušiťel, preš* (prečo), *ušinkovať*; podobně v Dlhé Lúce: *pášá*; a zajisté i v Štitníku a Slabošovcích.

Jen v obcích, které později do Gemeru se přistěhovaly, této změny neznají. Tak hned v Tis. hámru zachovávají *č*: obyvatelé této osady jsou přistěhovalci snad odkudsi od Štiavnice. Podobně zachovávají *č* osady Lom, Drapsko, Dolina atd.: avšak nynější jejich řeč slovenská jest mladá, starší pokolení ještě mluví mezi sebou polsko-slovensky. V Helpě jest neslovenský, aspoň ne čistě slovenský, původ patrný, podobně v Telgartě a Vernári. V Rédové zarážejí silně do spištiny, a nářečí v Sykavce jest dokonce spišské.

Zvláštní měkká výslovnost hlásky *č* a v zápětí toho jdoucí přeměna v *ś* a *š* jest tedy — aspoň pokud dosavadní ukázky sahají — jakousi karakteristickou známkou původu gemerského, kterou vyjasniti a jejíž hranice přesně vytknouti bude přední úlohou.

7. Pozoruhodné jest, že v gemerských nářečích objevuje se v nomin. plur. *-ši* (jako v češtině) místo *-si: ľenoši, valaši* v Tisovci, v Tis. hámru, v Brádně; *ľenoši*, avšak *valasi* na Pile, v Štitníku; *ľeňúsi*, avšak *valaši* v Dlhé Lúce; *valaši* v Krokavě, Klenovci, Helpě. Srovnej naproti tomu: *ťichí žiaci*; *ťichí* jest všeobecné, avšak *macošino* v Tisovci, Tis. hámru, na Pile, *macošskí* v Dlhé Lúce.

8. Časté jest odsouvání a vysouvání souhlásek při skupinách dvou a vícečlenných: a) na začátku slov: *šak* (všák), *šickä, šickích*, avšak *vše* (= vždy), *nu* (= dnu), *ďe* (kde) ve V. Revúci, *deakja* (kdejaké) v Ratkové. Naopak *inkde* (jinde), podle *kde*. b) uprostřed slov: *pjasť* (piecť), *dovljasť* (dovliecť), *srešne, šäska* (čiastka), *týžnó* (týždňou), *uďi* (ujdi) v Revúci, *plesli* (pleskli) v Slabošovcích, *edoráz*, avšak *edon gazda* v Ratkové. c) na konci slov: *edonác, dvanác*; *ve* (= veď); *ve dobre, ve van* (veď on), *ve to, ve aždaj* ve V. Revúci, *ve ve* v Ratkové.

Jiné zvláštnosti: *edon* (jedьnъ), *ak* (jakъ) v Revúci, *deakja* (kdejaké) v Ratkové, *eš* = *ež* (jež) v Ratkové. Místo *chcemo* máme v Ratkové a snad i jinde *kcemo*, místo *chcete* vyslovuje se *kcete* a

tak i *kcú*. V mnohých nářečích na místo *dlho* vyslovují *glho*; srovn. též *maglovať* (mandeln). Na Pile rádi zdvojují *j*: *bojja sa*, *jjete*, *doj jam* (do jam = in die Gruben), *naj jana* (na Jana).

III. Skloňování.

1. Jmenné. Sing. nom. a akkus. *neštestä*, *zdravä*, *do vezenä* V. Revúca, *toto tatarskja utekanja* Štitník. Genit. *do práci*, *do košeli*, *do Revúci*, *do brindzi* v Revúci, *dle svojé vóli* v Štitníku a také jinde, podle tvrdých kmenů, které na příklad v Revúci se vyslovují měkce: *do roboťi*, *z bjaďi* (bêdy), avšak přispěly i genitivy *i*-kmenů, jako *do zemi*, *zo zemi*, *z meďi*. Lok. *po chvílki* V. Revúca, *na lúki*, *v zahradki* Kraskovo.

Plur. nomin. *mlináre* Slabošovce, *luďe* Revúca, *braté* Ratková. Genit. *chlapoch*, *ženoch*, *riboch*, *hostoch*, *s kapsičkoch*, avšak též ještě *žobrákó*, *do rúk* Štitník; *bez šatoch* Slabošovce; *srešní sťe se najedli*, *peť kopí sena* V. Revúca. Dativ *šitkím rechtorem* Hrachovo. Akkus. *rake* Hrachovo, Brádno, Drienčany, Kraskovo; *ruke*, *nohe*, *sánke* Hámor Tis. Lok. *f peňazech* Drienčany.

Zvláště důležity jsou formy *matkino*, *macochino slová*, které po Gemeru velmi rozšířeny jsou: *matkino*, *macošino slová* v Tisovci, Tis. hámru; *matkino*, *macochino slová* v Hrachově, V. Revúci, Slabošovcích, Rédové, Helpě, Telgartě, Vernári, Sykavce, až i Delavě; jiné koncovky jsou: *matkinje*, *macošinje slová* na Pile a podobně v Krokavě, Klenovci, Lukovišti; táž koncovka: *materinje*, *macošskje slová* v Dlhé Lúce, *materiné*, *macochiné slová* v Kraskově, *materinjä*, *macochinjä slová* v Drienčanech, *matkinja*, *macochinja slová* v Ratkové, konečně v Lomě: *matkine*, *macochine slová*; třetí koncovka objevuje se v Štitníku: *matkiná*, *macochiná slová*. Z těchto jest koncovka *-o* nejvýznamnější; zapotřebí, aby se bedlivě pozorovalo, kde všude tak vyslovují. Jak ji vysvětliti, ukázal jsem při rozboru spištiny v 7. čísle tohoto časopisu.

2. Zájmenné. Sing. nomin. akkus. *čô* jest také v Gemeri obyčejný: *švo*, *šva* a z toho *ša*; ve Velké Revúci zachovali také *čь*: *preš* (jako české proč, slov. prečo), *naš* (jako české nač). Gen. a dat. zní ve V. Revúci: *šoho*, *šomu*, snad podle *toho*, *tomu*; avšak srovnej *šolo* (čelo) atd., což pod *e* podotknuto. Délka v nomin. sing. fem. *tá*, v akkus. *jú*, v plur. *ťja*, *tích* zajisté vznikla nápodobením skloňování složeného: *dobrá*, *dobrú*, *dobré*, *dobrých*. V genit., dat., lok. sing. objevuje se v Gemeri nejen *téj* (*ťéj*), podle *dobréj*, nýbrž i *té* (*ťé*), místo *tej*: *bez ťé bjadi*, *na ťé lúke* a tak ve všech tří pádech *ťé*, *jé* V. Revúca (srovnej též adv. *mené* místo *meňej*), *na ťé lúke* Krokava, *na ťé lúki* Brádno, *dle svojé vôli*, *v mojé chyži* Štitník, Slabošovce, *na té lúke* Ratková. Takové lokaly jsou též: *v bohatího Drótové záhraďe* (majitel zove sa Drót), *popri Grenďelové stodoli* ve V. Revúci. Následovně tak v Revúci skloňují femininum *čí*: nom. sing. *šjä*, gen., dat., lok. *šjé*, akkus. *šjú*, instr. *šjó*.

Číslovka *dva* se v nomin. nemění podle rodu, nýbrž říká se: *dva ruki* (nikoliv dve), *dva hoďini*, jako v masc. *dva drozďi*: v genit. objevuje se *dvoch*, jež platí též za akkusativ. Tak ve V. Revúci, a tak zdá se, že vůbec v gemerských nářečích.

Plur. nom. *šicä leňusi* Dlhá Lúka, *šicä leňochi* V. Revúca, *šicä lenoši* Štitník, *šicä leniví* Slabošovce: *šicä* by odpovídalo tvaru *šicjá, *šicá t. j. *všitcjá:* takový tvar jest nemožný a proto bude *šicä*, ačkoliv dosti často se naskytuje, nedobře zapsáno na místo správného *šicé*, podle *dobré*, srovnej *šitkje* v Telgartě a Vernári, *šitke lenivci* v Sykavce. Akkus. *mojo srešne, tja mojo kozi* ve V. Revúci a zajisté všude, kde vyslovují: *matkino slová.* Výklad podán nahoře.

3. Složené. Neutr. sing. *celô premoknutô* platí všeobecně; podobně genit. *dobriho, cudziho,* dat. *dobrim, cudzim,* s krátkým *i*. Někde zachovalo se dlouhé *ý* = *í*: *dobríko, dobrímu* v Kraskové, snad i v Štitníku. Podle toho též *ednimu* v Ratkové, avšak *ednoho* ve V. Revúci. Jen v Lomě: *dobrjeho, dobrjemu;* tak i v Rédové. V Helpě divným spůsobem *dobroho, dobromu; cudzoho, cudzomu.* Ještě nápadnější jest *dobrivo zdravä*, jak p. F. Ormis z V. Revúce píše.

Důležité jest relativum *kotor, kotrí,* které jest opět všeobecnou známkou nářečí gemerských. Jen v Tis. hámru a v Lomě nacházím *ktorí*, tedy v obcích později do Gemeru přistěhovalých.

IV. Časování.

1. Všeobecné jest v 1. osobě množ. čísla *-mo: žijemo, chodímo, smo.* Někdy také *-me: chováme,* avšak *smo* v Dlhé Lúce, Klenovci, Tisovci; *chováme, sme* v Tis. hámru, v Helpě, v Telgartě, Vernári. Možná, že se naskytuje i *-m: koď pajďem do hvari* ve V. Revúci.

Na místo *není* říká se *nit: koď nit roboti* V. Revúca.

Imperativ zní u mnohých sloves, podle jednotného čísla: *jec, povec, choc,* také v množ. čísle: *jecťe* (avšak *jedzmo*), *povecťe, chocťe,* a tak i *príc, prícťe, zahoc, buc, hlec* a *hlecťe,* a podobně *neplec* (pletu), *vrac* (vrátiti) ve V. Revúci. Podobně *sudz* v Ratkové; dále máme zde imperativ *poj* (pojď) a k tomu *pomo, pote.*

Verba na *-tať* časují se pravidelně *-cem: zametať zamecem,* podobně *lácem, plácem, šťebocem, zamocem, hukocem, trkocem* atd., imperativ vyznívá na *-c: ne chichoc se;* podobně 3. plur. *lapú* od *lapati* V. Revúca.

Partic. perf. od časoslova *býti* zní: *búl, bula, bulo;* infin. *vъzęti* zaměněn novotvarem *vezmúť,* podobně *snímúť,* a partic. zní *vezmúl* V. Revúca, *nevezmúla* Ratková. Pozoruhodná jsou partic. *vnišla* Revúca, *nechocela* Kraskovo.

Předkládaje tento krátký rozbor hlásek a tvarů nářečí gemerských, doufám, že tím všechny své velectěné spoluděluíky povzbudím, aby shledavše nějakou nesprávnost, mě upozorniti sobě neobtěžovali, obzvláště pak aby mi dalších ukázek a zpráv o výslovnosti jednotlivých nářečí poskytovali.

24. července 1893. *František Pastrnek.*

Terminologické drobnosti.

5. *„Závod“*. Čo je závod? „Závod“ je milým útočišťom všetkých ľudí s ľahkým svedomím, ktorí po slovensky hovoria alebo píšu

o veciach národnohospodárskych. Závod je hneď maďarským „üzlet", hneď „üzem", hneď „telep" alebo „forgalom".

I v jednom práve vyšlom spise, z pera slovenského advokáta, nachádzam „závod" v rolle takého asylu... Ale všetky spomenuté štyri maďarské výrazy majú rôzny ustálený význam:

Üzlet, Geschäft = obchod. Üzletember, Geschäftsmann = obchodník.

Üzem, Betrieb = prevodzovanie, prevádzanie. „Üzem, Betrieb" nachodíme v dielňach, fabrikách, kdežto „üzlet, Geschäft" vykonáva sa v sklepoch za pudlou alebo na trhu. Ten kapitál, ktorým podnikateľ prevodzuje vo fabrike výrobu obchodných článkov, menuje sa prevodzovacím kapitálom. Takto i česky. Po maďarsky: üzemtőke, po nem.: Betriebskapital. Naproti tomu ten kapitál, ktorým obchodník sprostredkúva dorobené vo fabrike články s kupujúcim obecenstvom, menuje sa obchodným kapitálom. Keby to, čo vyznamenáva üzem, Betrieb, javilo sa len pri dielňach, fabrikách, po slovensky mohli by sme hovoriť o *výrobe*, o *výrobnom* kapitále. Ale tohoto ináče veľmi príhodného výrazu slovenského nemôžeme použiť na pr. pri üzeme, Betriebe železníc.

Telep, etablissement je vlastne *závodom*. Závod z r. заводъ je súborným názvom priestranstva, kde nachodia sa všetky dielne, miestnosti, stavy a príslušnosti jedinému podniku (fabrike, obchodu atď.) slúžiace. Z tohoto nasleduje, že keď má niekto na pr. hodinársky závod, — má v jedon celok patriacich buď niekoľko výrobných dielní, buď niekoľko miestností na hodiny.

Konečne *forgalom*, Umlauf = *obeh*. Forgalmi tőke = obežný kapitál (pri veľkých podnikoch, železniciach, peňažných ústavoch.)

6. *Regulovanie*. Nakoľko mi je známo, za maď. *szabályozás* (regulierung) užíva sa väčšinou od spisovateľov toho uvedeného v titule cudzieho slova. Tak píšu N. N. o *regulovaní* riek, daní atď. Iní, ktorí vyhybujú tomu cudziemu slovu, užívajú český výraz *úprava, upraviť*. I pisateľ užíva týchto posledne spomenutých výrazov, ale vždy s nechuťou, lebo cíti, že ich ľud nezná. Vari by lepšie zodpovedalo: *Urovnať* dane, rieku, platy úradnícke atď.? Spomeniem, že v jednom v Turč. Sv. Martine vyšlom zákone prekladá sa regulovanie daní *upravidelnením* daní, čo doslovne zodpovedá maďarskému szabályozni.

7. *Termín*. Pod termínom ľud rozumie i „határidő" i „határnap". Vzdelanci za prvé užívajú *lehota*. V osnove určenej pre ľud s úžitkom by sa dalo užívať za „határidő" = ustanovený čas (Podať rekurs v ustanovenom čase atp.); za „határnap" = ustanovený deň (Kto sa v ustanovený deň nedostaví... Határnapot kitűzni = Ustanoviť deň; tárgyalási határnap = pokonávací deň, deň pokonávania). V češtine vedľa „uložená lhůta" užíva sa „uložená doba"; tiež „uložený den". *J. V—ský.*

Niekoľko prísloví

zo sbierky *F. Šujanského.*

Všetko od Boha.

Každému je od Boha súdeno (osud Boží, a nie náhoda).

Všetci my pod Bohom chodíme. (Biblický výraz je: Pred Bohom chodiť, — srovn. Gen. 17, 1 a inde, — má však užší smysel, nežli to našské príslovie.)

Všetci ľudia sú pred Bohom rovní (čo sa totižto ľudskej dôstojnosti týče).

Boh vysoko a vidí ďaleko.

Bez Boha ničoho nemoha.

Kde človek nemáha, tam Boh pomáha.

S Božou pomocou cez svet sa prebijem.

Komu Boh nedal — rozumu dobrého — kováč mu neukuje.

Čo Boh dá, to bude. Bude, jako bude, a Pán Boh pomôže.

Keď je zle, vtedy na Boha volajú.

Jako Kubo Bohovi, tak Boh Kubovi.

Dal nivu do rúk Božích (posial a pobránil roľu).

Jak nám Boh nepomôže, nik nám nepomôže.

More nevypiješ, Boha neprevalíš.

Vie Boh, čo činí. Vie Boh, čo treba. (Nepochybuj o riadení Božom.)

Šťastie od Boha odvádza, nešťastie k Bohu privádza.

Boh naloží, Boh i odloží. Boh omočí aj osuší.

Neobchádzaj Pána Boha, keď sa máš s ním stretnúť. (Nezanedbávaj príležitosť, keď môžeš dobrý skutok urobiť.)

Kto sa ľudí nebojí, ten sa ani Boha nebojí.

Preto Boh šelmov [1]) tresce, aby sa kujoni (l. huncúti) karhali.

Keďby Boh honelníkov (l. pastúchov) vyslyšal, už by bol dávno všetok statok vydochol. (Pastúsi preklínajú: Bodaj si zdochlo!) — Keďby po psej vôli bolo, už by ani jednoho koňa nebolo na svete, ale — jako iné príslovie znie — Psí hlas do neba nejde.

Pozná Boh svojich, pozná i čert svojich.

Boha sa boj a čerta nehnevaj, nevieš, komu sa dostaneš (ináč: S Bohom za dobré a s čertom nie za zlé [bývať], nevieš, komu sa dostaneš), radia opatrní, a ešte vraj:

Zapáľ Bohu sviecu, a čertu hlaveň; ale nemožno i dobrým i zlým naraz vyhoveť, a pravdu má príslovie toto:

Urob čertu po vôli (l. urob čertu dobre), vezme ťa do pekla.

Čert, keď iného nemôže, aspoň zasmradí. Čo sa i obrániš zlému človeku, ostuda ťa nemine.

Boha za nohy, a čerta za rohy — lapá vraj svatuškár, pokrytec, ač ináč čerta za rohy chytiť nie je práve čestná vec jemu.

Krivý čert najhorší. Znakovitého sa varuj.

Čerta neobrátiš. Z čerta nikdy dobré nebude, — iným slohom: Čert nikdy dobrým nebude (mieni sa o ľuďoch).

---

[1]) Šelmov m. šelmy; ač šelma je f., ľud o chlapcoch hovorí: veľký šelma, pl. n. šelmovia, g. šelmov.

So suchým i surové zhorí. — Semiačku a pleve jedna bieda v záboji. H. Luž.: Lane semjo a neplek (pjanka) mataj so jenak wolenci. Čelak. Múdrosl. 7.

Čím budem, tým budem, sveta neprebudem, i tak: Čo budeš, to budeš, sveta neprebudeš. Trenč.: Kde budem, ta budem, na Božiu dobrotu nikdy nezabudem.

Vysoko rúba, nízko íver padá.

Keď drevo rúbu, triesky na obe strany padajú. Nie samého je osoh.

Bez peňazí do mesta, bez soli domov.

Pes psu brat. Pes psu blchy honí. (Zlodeji sa zastávajú.)

Pes psa pozná. Pes psa vyňuchá. Čert čerta najde. Sova sovu húkajúci dovolá. Pri vrane vrana sadá, rovný rovného hľadá.

Žaba kalužu najde (pijak krčmu, lotor pelech atď.).

Nebojí sa malá žaba veľkej kaluže. (Nebojí sa malá vydať za veľkého chlapa.)

Nemému decku ani vlastná mati nerozumie.

Dieťa nezaplače, mater nepočuje.

Čo v srdci vre, to z úst kypí.

Slepý slepého nenavodí.

Čo hľadáš, to najdeš: dobré hľadáš, dobré najdeš; zlé hľadáš, zlé najdeš. Čo si hľadal, to si našiel (keď svojou vinou zle prešiel, mu reknú).

Do krutého dreva kyjanica sekeru doháňa.

Nerovný záprah krivo ide.

Svojej rovni sa drž. [1])

Jaké vrece, taká záplata. Jaká bolasť, taká masť.

Našla strcuľa mykuľu (kravské mená — na vadi-ženy).

Bočena (meno kravy) ho kopla (nepodarilo sa mu).

Kto do mlyna chodí, zamúči sa.

Okolo vody chodiť a sa nezamočiť, bol by zázrak.

Kto sa smoly dotýka, zasmolí sa.

Snadno vedľa kôpky klásky sbierať.

Len mu prst ukáž, hneď ťa chytí za celú ruku.

Každá ruka k sebe nakrivená. Každé hrable k sebe hrabú.

Nemiešaj sa medzi otruby, nezožerú ťa svine.

Kto je žiadny cudzieho, svoje tratí.

Nie sám všetko, nechaj i druhým.

Hľaď sebe osohu, a druhému nie škody.

Čo je pravda, to je pravda. — Avšak ľud po horkej zkúsenosti hovorí ironicky: Nie to je pravda, čo je pravda, ale čo páni chcú, to je pravda. Pravda je taká, jakú páni spravia. Bola vraj dávno na svete pravda, ale ju vraj ševci (tí, čo pravdu jako kožu naťahujú) roztrhali, od toho majú vraj i zakrvavené nechty. Pravda nie je hriech. Darme sa pravde protiviť. Od pravdy nemôžeš.

---

[1]) *Roveň, -i, ž. = rovesnici, vrstovnici medzi mládežou.* Hľadaj sebe roveň. Kde moja roveň stáva, tam i ja.

Literatúra.

Dies irae. („... však príde rátanie!" Botto.) Povesť. Napísal *Martin Kukučin*. Turčiansky Sv. Martin. Vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku. 1893. Strán 16° 99. Cena brošírovaného výtisku 40 kr., viazaného 70 kr.; účastinárom Kníhkupecko-nakladateľského spolku so srážkou 25%.

Jan Kollár 1793—1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy dcery". Na oslavu jeho stoletých narozenin redakcí *Františka Pastrnka* vydaly Český akademický spolek ve Vídni a Slovenský akademický spolok „Tatran" vo Viedni. Cena 2 zl. Ve Vídni 1893. Tiskem J. Otty v Praze. Nákladem obou spolků. Str. 8° 283. — Obsah: Předmluva. — Svatopluk Čech: Proslov. — Pavel Križko: Jána Kollára detinský vek a školárenie v Mošovcach i Kremnici. (Životopisné príspevky.) — Krivdou prebudený: Z básnických prvotín Jána Kollára v Baňskej Bystrici z r. 1812. — Pavel Blaho: Ján Kollár v Pešti. — Dr. M. Murko: Listy Kollára Kopitarovi a Miklošičovi. — Ján Cimrák: Dva listy Kollárovy Samoslavu Hroboňovi. — Drobnosti zo života Kollárovho v Pešti. — Julius Žarnovický: Kollárov list. — Josef Karásek: Jan Kollár ve Vídni 1849—1852. — Zdeňka Šemberova: Drobné vzpomínky. — Stanoje Stanojević: Kolar u uspomeni kod Srba. — Dr. Jan Jakubec: Vzpomínka na Kollára v Durinkách. — J. Stritar: Janu Kollarju. — Fr. Bílý: Jak Slávy Dcera rostla. — Leander Čech: Význam Kollárovy „Slávy Dcery" v naší básnické literatuře. — Jan Voborník: O postavení Jana Kollára v literatuře české. — Jaroslav Vlček: Ako Kollár účinkoval na literatúru slovenskú. — J. Vrchlický: Sonet Kollárův po jeho stránce formální. — J. Voborník: Dva Kollárovy nápisy. — Teréza Nováková: Svatopluk Čech o Janu Kollárovi. — Jovan Hranilović: Uspomeni Jana Kolara. — Dr. Jan V. Novák: Myšlenky Kollárovy o libozvučnosti češtiny a jich ohlasy na Moravě. — J. Polívka: Kollár, sběratel a vydavatel písní lidových. — Jur Janoška: Kollár, kňaz a kazateľ. — Alexandr Kočubinský: Romantická myšlenka a skutečnost. (Příspěvek k životopisu Kollárovu.) — Frant. Komárek: Kollárovy literární styky s Fr. C. Kampelíkem. — W. Nehring: Poslanie J. Kollára o wzajemności Slowian w języku polskim. — Dr. M. Murko: Kollárova vzájemnost slovanská. — Fr. Pastrnek: O starožitnických spisech Kollárových. — Fr. Sasinek: Pôvod Slovanov z Indie. — Dr. Václav Vondrák: O Kollárově díle „Die Götter Rhetras". — E...y (Asnyk): J. Kollarowi wieszczowi odrodzenia Czech składa w hołdzie polski pieśniarz. — Michal Hórnik: Jan Kollár a lužiscy Serbja. — Milovoj Šrepel: Jan Kollár i Hrvati, — Đ. S. Đorđević: Kolar i srpska književnost. — Ivan Franko: Literaturne vidrodžene poludnevoi Rusi i Jan Kollar. — Josef Karásek: Autobiografie Jana Kollára. — Hviezdoslav: Epilog.

Andrej Skala. Básnická rozprava. Napísal *A. Záhorský*. Vydal Fr. Richard Osvald. V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne Karla Salvu. 1893. Str. 32° 48. Cena franko 15 kr.

Oprava. Vo 8. sošite Slovenských Pohľadov str. 463 zdola 9. riadok miesto: „... medzi pravé *machy* nepatria" má stáť: „medzi pravé *rašeliny* nepatria."

Rok 1893. Sošit 10.

Slovenské Pohľady.

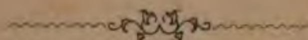

Gorolomov. [1]

Portrét od *Ivana Vazova*. — Z bulharčiny preložil *Jaroslav Ďumbiersky*.

Kurudimov, dočítajúc svoj román, bol v silnom rozčulení. Krv udrela mu do hlavy a tvár horela; oči jeho svietily nepokojným, zimničným ohňom; mäkké jako hodváb kučerinky z belavých vlasov padaly po bielom čele, teraz vráskami pokrytom, jakoby od kypenia tvorivej mysle.

— Dobre, rečie jeho súdruh, tiež junoš s tichým, flegmatickým lícom.

— A toto nie je nejaká vymyslenina, braček môj, ani nie nápodobnenie; to je zo skutočného života, plod môjho osobného pozorovania. Ja poznám hérosov. Nuž? prekrásne! A ešte prvý trud. I názov zodpovedá: „Skala čili nešťastné žertvy lásky“... nuž?... A Kurudimov oduševneným vidom hľadel na svojho súdruha.

— Áno, dobre, opakoval Spasov sucho, vezmúc do ruky hrubý sošit. — Veď si si ty i meno premenil?

— Trochu, áno: Gorolomov. Kurudimov je veľmi obecné, a meno značí... Voltaire volal sa najprv Aroué, rozumieš? Ja sa už budem podpisovať Gorolomov.

Spasov sa uškrnul.

— Prečo nezkúsiš i ty, Spasov?

— A čo?

— Jako ja: staň sa spisovateľom!

Spasov sa zasmial.

— Spisovateľom? To nie je lyžica pre moje ústa.

— Nadarmo sa unižuješ; zkús i ty svoj talent. Jaké poprište mieniš si vybrať?

— Povedal som ti: učiteľské.

---

[1]) Nápis v originálí je: Епоха кърмачка на велики хора, po slovensky: Doba, odchovavšia veľkých ľudí. Prekladateľovi videlo sa byť jadrnejším dať na záhlavie „portrétu“ meno samého hérosa. Každý porozumie, že v Gorolomovi Vazov nemilosrdne bičuje čeliadku, ktorá v búrnych udalosťach posledných rokov dostala sa navrch a priviedla veci ta, kde sú. Krik pre Gorolomova bol veliký. Vazova strašne napadli, a že seriósne nepostrádal, má ďakovať priazni istej vysokopostavenej osobnosti. Dorážali naň, aby riekol, koho mieni? Ako by Gorolomov bol len jeden, ako by ich nebolo mnoho, mnoho ...[2])

[2]) Upozorňujeme i teraz na povesť Vazova *Nie milí nie drahí* v Sl. Pohľ. 1891. Tam mnohému možno naučiť sa z historie osvobodenia Bulharov. *Red.*

Gorolomov — my ho už len tak budeme menovať — lútostive pozrel na súdruha.

— Učiteľ? Aby si otupel pri hlúpych úlohách a stal sa strojom, ktorý za dvadsať rokov drdle jedno a to samé, len aby si sa dočkal pensie!... Aby si plesnivel a zdivel jako náš učiteľ matematiky! Odkiaľ táto ochota?

— Čuj, Panajote, ja seriósnejšie hľadím na učiteľské povolanie. Pravda, pre slávobažného človeka to nepredstavuje široký priestor, no ja nebažím za slávou. Dľa môjho náhľadu, úlohou...

Gorolomov ho prerušil:

— Viem, viem, čo mi chceš povedať; no ja ťa ubezpečujem, bratku, že s takým krotkým rozjímaním nepôjdeš ďaleko. Kto sa onačí, aby sa stal veľkým, ten chce zostať nullou. Bulharsko i bez teba má tisíce daskalov [1], no nemá veľkých spisovateľov. A či málo nadaných natúr potľka sa medzi ľudom a krčí sa, živorí v dierach? Predstav si, akú hlúposť i ja som mal urobiť: vstúpil som najprv do roľníckej školy!... mal som sa chytiť rala [2], kdežto moje povolanie je úplne druhé: pero! Hanba, či nie?

— A prečo? I ralo je čestné. S ralom iste vieš, že budeš osožným.

— Čierny trud, bratku, je pre prostý národ, jako i rechtorstvo je pre — ordinárnych ľudkovcov. Ja mám blahorodnejšiu úlohu, rozumieš? Zkús to, zkús, hovorím ti, ber si príklad odo mňa.

— Nemám ctižiadosti byť veľkým človekom, radšej chcem byť dobrým učiteľom — iného si nežiadam, odpovedal Spasov.

— Mizerný ideál; ľutujem, že sa tak unižuješ. Ty ber si príklad odo mňa: či by si bol kedy veril, že by táto hlava bola spôsobná rodiť niečo podobného? hovoril Gorolomov, hrdo máchajúc svojím rukopisom.

— Kedy pošleš svoj román? pýtal sa Spasov, aby vyhnul odpovedi.

— Na skutku!

A Gorolomov rozpáleno začal svoj rukopis zaobaľovať. Potom ho adressoval na redakciu istého periodického časopisu.

Títo dvaja mladíci boli žiaci siedmej gymnasiálnej triedy, priatelia. Končili tohoto roku [3]. No, jako vidno z hornejšieho rozhovoru, čo do duševného svojstva a charakteru boli oni dve protivy. Gorolomov, príroda bujná, smelá i samouverená, s horúcou obraznosťou, s umom živým a blýskajúcim, keď i nie hlbokým, rezko sa rozoznával od svojho súdruha, tichého, skromného, so včasnou seriósnosťou, vyrážajúcou sa v jeho tvári. Z počiatku Gorolomov vstúpil do hospodárskej školy v Sadove, ako si otec jeho bol žiadal. Jeho nepokojný duch skoro však našiel suchou hospodársku nauku,

[1] Grécky výraz, znamená: učiteľ, rechtor.
[2] Primitívny bulharský pluh.
[3] V Bulharsku gymnásia majú len sedem tried.

oželel to, pobúril žiakov, nabil jednoho učiteľa a, opustiac sadovské učilište, prešiel do gymnásia. No i tam nedržal sa pokojne. Dostával špatné známky, z tej príčiny naukosdeľný systém bol mu ošklivým, poriadok tyranským, učitelia — idiotmi, i začal im tajno podhadzovať satyry. Jeho práce páčily sa súdruhom, medzi ktorými on skoro začal platiť za literátora. Tento úspech vzbudil v jeho duši prvú túhu za spisovateľskou slávou. Videla sa mu byť teraz najprístupnejšou. Tento román mal mu k tomu prekliesniť cestu. I trudil sa, aby časom svoje meno urobil zvučnejším a významnejším. Náružívé čítanie životopisov veľkých spisovateľov a jednostranné ponímanie ich vzbudilo v jeho duši neodolateľnú žiadosť stať sa takým. Malo to naňho asi taký účinok, jako čítanie rytierskych románov na Don Quichotta. V hlave Gorolomovej vrtely sa vše zvučné mená velikých literátorov a on privykol myslieť sa jedným z nich. Ich slabosti, nedostatky, áno i vady on držal za hlavný element ich genia, a on myslel si, že bude geniálnym, jakonáhle nápodobí ich záporné stránky. Poneváč viacerí spisovatelia nebývali usilovní žiaci, to i on zanedbával svoje úlohy. Čo popísal Musset, to on nevedel, no pripomnel si, že Musset mal nedbalý verš a bol opilec, a Shakespeare — cynik; on znal, že Byron viedol pochabý život, že Dumas nič neopekňoval, že Mollière oberal cudzích autorov a Rousseau — cudzie vrecká v svojom detinstve, že Marlot bol zkazenec a Voltaire špekulant atď. S takým znamenitým skladom v hlave a len s podráženou ctižiadosťou namiesto talentu, Gorolomov pustil sa na spisovateľské popriště.

Grandomania Gorolomova nie náhodou vyvolila si ho: každé druhé popriště vyžadovalo seriosné vedomosti, úporný trud, nezdolnú vôľu a zásluhy, aby sa nadobudla sláva. Spisovateľstvo podávalo ju i bez všetkého toho. Poëta nascitur!

Jestli by bol býval prenikavejším, bol by videl — politiku.

Jeho román obsahoval historiu devy milencom oklamanej a odkopnutej, ktorá v svojom zúfalstve vrhla sa so skaly a sa usmrtila, v tom samom okamžení, keď jej oželený milenec pribehol, aby ju spasil veľkodušne a podal jej ruku. No prišiel pozde. A tak i on hrdinsky shodil sa so skaly a umrel vedľa svojej zbožňovanej.

Gorolomov, nápodobniac Byrona, líčil v hrdinovi seba samého; hrdinkou bola devica, ktorú on, pri príležitosti tajnej schôdzky, majúc cieľ zločinný, úkladne opojil chloroformom. Na šťastie, len prvá polovica tohoto románu mala skutočnú osnovu; tragické rozuzlenie bolo čistým plodom fantásie, lebo Marika Nedeľková nebola sa usmrtila a Gorolomov ani najmenej nepomýšľal niečo podobného urobiť, ba naopak umienil si stať sa chýrečným človekom.

Román falošne schvátený a nelepo napísaný. Mnohé noci nespal Gorolomov. Odpoveď redakcie opozdievala sa. Znášal veľké muky. Tu sa zlostil sám na seba, že sa uponížil prosiť milosť nejakých závistlivých idiotov (tak menoval redakciu), tu sa mu prisnilo, že vidí svoj román vytlačený v mesačníku na prvom mieste,

s hromozvučným jeho menom a s laskavým prívetom od redakcie. Tenkrát srdce zabúchalo mu od pýchy. Videl, jako sláva otvára pred ním obe krýdla svojej brány a meno Gorolomov vznášalo sa, okružené lučezarným vencom... Tak uplynuly v takom zimničnom očakávaní tri týždne. Konečne Spasov priniesol najnovší sošit mesačníka.

— Je tam? skríkol, alebo lepšie, zreval Gorolomov.

— Áno, *je tam niečo.*

Gorolomov s trasúcou rukou a ledva dýchajúc poprehŕňal sošit, no ničoho nenašiel. Len na poslednej červenej obálke zdesený prečítal nasledujúce slová redakcie:

— Pánu G.......vi v P. Váš román (?) nebude vytlačený. Všetko v ňom je nelepost, áno i meno pôvodcovo. Nespiechajte, učte sa ešte trochu."

— Oplani! podliaci! idioti! rozkričal sa Gorolomov celý bez seba; bola hlúposť odo mňa obrátiť sa na tých prázdnohlavých a slávobažných ľudí. Na to mal som byť i tak pripravený. Všetci geniálni spisovatelia mali zprvu takú borbu s beztalentnými obškurantmi. Schiller klopal na stá dverí, dokiaľ vymodlikal, aby mu vytlačili *Zbojníkov* na papieri, jakým zalepujú okná. A lord Byron? Jakože prijali jeho prvú prácičku tiež takí závistlivci? Nuž či sa nesmiali z neho, ba i z jeho mena? A či zabili jeho ducha? Nie, len ešte povzbudili jeho genia. A on ich zničil svojou satyrou. Nenechám ani ja bez trestu svojich podlých prenasledovateľov. Áno, Gorolomov je Gorolomov — napriek! Ja ich znivočím, ja sa pomstím za toto zahrávanie sa s mojím dielom, majúcim len ten hriech, že nevyšlo z ich bezdarného pera... Nie, čakaj, ja im hneď zasolím...

I sadol a napísal nasledujúci list redakcii:

„Páni mudrci s dlhými ušami! Chcel som zkúsiť, jaké nízke ste stvory, a teraz som sa presvedčil. Vy myslíte, že genij má svoje hniezdo len vo vašich hlavách, poneváč máte brady? A či beriete môj vek za merítko talentu? Vedzte, páni ignoranti, že Schiller bol o tri roky mladší odo mňa, keď napísal svoje najslávnejšie dielo. I tenkrát sa našli podobní, jako vy, osli, no tí prepadli sa do bezodnej ničoty... A či myslíte, že nadaných spisovateľov učenie urobilo takými? Najviacerí z nich ani neskončili kurs! Či snáď božský Homer mal diplom? Diplom je potrebný len idiotom, jako ste vy! No vy ste hlupci, pánovia, jestli myslíte, že umoríte a udusíte môj talent. Sláva Bohu, je dosť tlačiarní v Bulharsku... nie je len váš nemotorný časopis. Som vo vytržení, že ste sa pokázali takými vrecom uderenými. Že ste ma odvrhli, to pre mňa slávou. To je prvý venec, ktorý mi kladiete na hlavu, ani že by ste to chceli. Opovrhujem vami úžasno. Gorolomov."

Tieto riadky, napriek nadávkam a detinskému samochválstvu, boly napísané oduševneno. Urazená samoľúbosť často je výmluvná vo svojej rozhorlenosti. Sám Spasov nevoľky tlieskal v neobjasniteľnom vytržení.

— Radím ti, Panajote, aby si i tento list priložil k románu, ak ho dáš vytlačiť. Môžeš byť uistený, že aspoň ten každý prečíta, a to zabezpečí mu úspech, hovoril živo, ani nešípiac, že jeho chvála s jednej strany hladkala, s druhej bodala samoľúbosť Gorolomova, lebo Spasov iskrenno sympatisoval s priateľom, o ňomž veril, že má spisovateľské nadanie.

Od tohoto dňa Gorolomov objavil vojnu redakcii a viedol ju úspešno. Pokútny humoristický časopisok ochotne prijímal a tlačil jeho hrubé nápady na mesačník a jeho redaktorov. To sa veľmi páčilo aj iným nespokojencom, lichotiacim mu. Objavili, že „kritiky“ Gorolomove sú prekrásne, a jeden z jeho učiteľov — títo sa ho už báli — premršteno nazval ho „bulharským Belinským“: Gorolomova to posadilo na koňa a hlava sa mu zakrútila toľkým úspechom; on zrazu stával sa kritickou autoritou a znamenitosťou, a to len s niekoľkými článočkami! A čo bude, až vyjde na svet jeho román? Jaké budúce svetlo!

No stalo sa niečo, čo prerušilo jeho blyskavé úspechy v literatúre a úplne zmenilo jeho osud. Jeho román s Marijkou, keď aj nevydobyl mu miesto na listoch časopisu, bol dobrým počiatkom v jeho živote. Pritom všetkom, že Gorolomov bol shodil Marijku so skaly a temer zabudol, že je na svete, Marijka žila a nosila v svojom lone plod jeho gavalierstva. Keď biedna devica pocítila svoje položenie, oznámila tajno Gorolomovi, ktorého vždy náruživo milovala, že ak nesvolí si ju vziať, ona navždy je zhanobená a že jej neostáva len sa otráviť. Tento list nepríjemne dotkol sa Gorolomova, no s druhej strany ho uspokojil: veď, ak Marijka sa usmrtí, otázka je vyčerpaná. Ba to ešte zalichotilo jeho samoľúbosti: hľa, devica, páchajúca samovraždu z lásky k nemu! Niečo takého bola urobila i jedna žena v Benátkach pre Byrona! Neodvetil ničoho Marijke, aby ju ešte viacej zmučil a utvrdil v nej zúfalé riešenie... No druhý list zničil jeho nádej. Marijka mu zjavila, že ak jej neodpovie, naskutku rozpovie všetko otcovi. Gorolomov bol v strašnom zmätku. Vytiahol kriminálny zákonník i zhrozil sa trestu, uloženého na zločin, jehož obeťou stala sa Marijka. A potom aj poznal jej otca: bol to ľutý a rozhodný opolčenec [1]). Ak ho nedá na súd, bol v stave krvou smyť hanbu so svojej tváre a pomstiť sa za dcéru. A toto bolo pravdepodobnejšie. Gorolomov videl sa v úzkom i odpovedal Marijke, že ju vždy miluje nežno, zaklínajúc sa, že sa s ňou zasnúbi, jakonáhle odbaví zkúšky. Devica v tejto nádeji pouspokojila sa a čakala netrpelivo. Keď zkúšky sa skončily, ona opäť písala Gorolomovi, pripomenúc mu podmienku, no jej list ho viacej nenašiel.

Bol už na ceste do Ruska.

Náhly odchod Gorolomova, hneď po zkúške, podobal sa úteku. Použijúc lehoty, ktorú si bol vyprosil od Marijky, on hodil sa

[1]) Opolčenie = domobrana, slovo v Bulharsku od poslednej rusko-tureckej vojny užívané.

pred otcom na kolená, prosiac, aby ho poslal do Ruska do škôl, a to bez odkladu, aby po čas prázdnin mohol sa tam pripraviť cieľom postúpenia na universitu. On že dychtí po vyššej vzdelanosti, to že je ideálom jeho života a on by sa usmrtil, jestli otec k tomu nesvolí! Otec, ohromený, videl sa v pomykove: nevládal sa natoľko, aby mohol Panajota vydržiavať, no miloval ho do bezumia. Podal prosbu k ministerstvu pre svojho syna. Na šťastie, prosba nebola oslyšaná a synovi udelili štipendium, to jediné, ktoré ešte ostávalo pre mladíka, majúceho sa venovať medicíne.

Ostatne Gorolomov nerád šiel na medicínsku fakultu.

Prirodzene, medicína mu bola odpornou. Ani jeho um, ani jeho povaha neboly pripravené pre také seriósne zamestnanie.

— Ja som sa nenarodil za doktora, ani nie som v stave stať sa mäsiarom ľudského tela, hovoril k sebe. Mojím pravým povolaním je literatúra. Táto prekliata fakulta neodkloní ma od cesty, ktorú mi určila Prozreteľnosť. Či málo velikých spisovateľov pomýlilo sa vo voľbe karriéry? I Goethe, jako ja, dostal sa na medicínu, a potom sa ozval v poesii; tak i Schiller, ktorého vyhodili...

A zatvoriac sa doma, začal písať verše, drámy a povesti. Ani len neovoňal prednášky. Jeho bulharskí súdruhovia často ho navštevovali, nachádzajúc ho zahĺbeného v spisovateľských prácach uprostred sošitov a rukopisov. Na ich začudovanie on odpovedal svysoka.

— Nemôžem ísť proti svojej prírode.

— Nuž a tak prečo si sa nedal zapísať na filosofickú fakultu?

— Zmýlil som sa; teraz vidím, že jako doktor budem nullou a jako literátor pôjdem ďaleko.

Súdruhovia nachodili tieto slová spravedlivými. Mladé natúry sú veľkodušné.

— Nech len píše, riekol Kiterov, — nebude veľkou biedou pre Bulharsko, jestli bude mať o jednoho nepodareného doktora menej. Každý z nás má nejaký rukopisík na dne kufra, no Gorolomov nekryje svoju náklonnosť a verí v seba. To je dobre. Môže mať skutočne talent.

Gorolomov písal ďalej s nezhasínajúcim oduševnením a neúmorno. Nič ho nemiatlo. Rozlúčil sa s medicínou a táto s ním. Jediný raz písal otcovi. Odpoveď prišla rýchlejšie, nežli očakával. Otec prísne ho káral za nové meno, ktoré si privesil, jako by bol nejaký veľký človek. To podrážilo Gorolomova a on podriapal písmo, mrmlajúc:

— Však uvidíš, kto som ja!

Zažiadalo sa mu zadiviť svojím talentom súdruhov, ichž sympatie už mal. Jednoho večera v zime svolal niekoľkých, aby im prečítal román „Skala čili nešťastné žertvy lásky“, o ňomž im bol často hovoril s vytržením. Predbežne rozpáleno rozpovedal im príbeh o poburujúcom odvrhnutí so strany redakcie, ktorú znovu obsypal nádavkami. Čítanie románu započalo sa pri úplnom tichu. Študenti zprvu napriahli uši s velikou pozornosťou; potom začali hľadeť jeden po druhom v nedorozumení, pozdejšie zívali ukradomky.

Okolo polnoci Gorolomov skončil. Tvár mu svietila. Pozeral po nich tázavo a hrdo.

Panovalo mlčanie, prerušené jedine niekoľkými nasilu povedanými: „áno," „áno", a pokašlávaním.

— Dobre, dobre, pridali niektorí, nevediaci, čo počať.

No tu zrazu Kiterov ohlásil sa smelo.

— Pane Gorolomov, vy mi odpustíte, keď vám poviem svoju mienku bezprístrastne. Román sa vám nevydaril: niet v ňom ani pravdy životnej a ani tône umeleckej. Nasleduje, že redakcia, keď vám odoprela vytlačiť ho, preukázala vám službu.

Gorolomov vyvalil naň oči.

— Baj Kiterov, odpusťte, no vy ste nepochopili dobre. To je skutočná udalosť, odpovedal hlucho Gorolomov, ktorému hlas sa zasekával, jako keby ho niekto drhol za hrdlo. Hojný pot oblial mu čelo.

Kiterov začal dôraznejšie.

— Jaká je to udalosť, neviem, no román je falošný od počiatku až do konca. Vo vyviuujúcich sa dejoch niet žiadnej logiky, v charakteroch žiadnej pravdy a duševné prejavy herosov prudko protirečia všetkým zákonom psychologie. Čo sa týka Geroldeva, vášho hrdinu, to nie je živý ľudský tvor, lež nejaká slátanina, čudo neforemné. Vy nadarmo chcete z neho urobiť osobnosť sympatičnú, nejakého rytiera. On na sto krokov zapácha kujonstvom, a ačkoľvek uisťujete, že udalosť je skutočná, nik vám neuverí, že by ten bol sa shodil so skaly. Taký mravný skok, ktorý vy ničím neobjasňujete, nevystane od šarlatánskej duše. Také nesmyselné melodrámy nedejú sa v živote... Čo do formálnej stránky práce, tá dokazuje veliků nevycibrenosť a stojí niže všetkej kritiky. Viac vám nepoviem. Neprenáhlite sa, pane Gorolomov. Oboznámte sa lepšie s ruskými klassickými spisovateľmi. Tam najdete poklady skvelých vzorov a umeleckej dokonalosti. To napomôže vybrúsenie vášho literárneho vkusu a v súčasných literárnych koryfeoch najdete prekrásne naučenie o prísne reálnom vyobrazovaní životných zjavov. Odpusťte mi tieto poznámky, ja vám ich robím vedený súcitom k blahorodnej vašej snahe.

Keď Kiterov skončil, stretol sa s odobrujúcimi pohľadmi svojich súdruhov. V ňom našli oni výrečného tlumočníka. Nastalo mlčanie.

Gorolomov stál jako omráčený. On naslúchal porazený trpkou pravdou, ktorá tak auktoritatívne bola mu povedaná. Nebol v stave slova preriecť. Tento Kiterov ho naľakal. Keď hovoril o hrdinovi románu, on nevoľky vyhýbal ostrému jeho pohľadu, aby neprenikol na dno jeho tesklivej duše. Áno, objal ho strach, či kritik neuhádol jeho tajomstvo, a každé slovo o Geroldevovi prijímal jako napľuvanie do tváre.

Vyprevadiac hostí, Gorolomov zúfalo hodil sa na uváľané kanapé. Táto otvorená, bárs i delikátne povedaná mienka o jeho románe, na ňomž zakladal svoje veliké nádeje, naniesla smrteľný úder na jeho sebaklam. Prostými slovami to značilo: Gorolomov,

bosý vydal si sa na literárne pole, zriekni sa zavčasu tejto chúťky. Bol to strašný výrok a nemal práva považovať ho za stranníckỵ: vedel, jak veľmi Kiterov s ním sympatisoval, no i pohľady študentov nedopúšťaly také podozrenie. No najstrašnejšie bolo, že i jemu padlo beľmo s očí: Kiterov dobyl si právo najúžasnejšej jeho zloby.

Tejto noci všetky jeho sny o spisovateľskom veličí rozplynuly sa, nie bez zúrivej borby so samým sebou. Ráno zahodil všetky svoje rukopisy pod posteľ.

Brána spisovateľského poprišťa zachlopila sa pred ním.

Známosť s iným študentom, porušteným židom, dala skoro jeho myšlienkam novej potravy. Nová brána otvorila sa pre ctibažné blúznenia Gorolomova. Hltavo začal čítať anarchické knihy, obstarávané novým priateľom. V krátkom čase prečítal spisy Bakuninove, Hercenove, proklamácie kňaza Krapotkina a ženevské vydania, z nichž preložil niektoré. Spisy tieto rozklátily jeho chorľavý mozog a ho omráčily. Rozhodol sa, že sa stane borcom za ľudskú svobodu, s pomocou žida dostal sa do styku s niektorými tajnými nihilistickými spolkami, a namyslel si, že pozdejšie prenesie svoje nové náboženstvo do Bulharska. Usmiala sa mu myšlienka, že stane sa bulharským Bakuninom, Krapotkinom. Nové krýdla narástly jeho slávobažnej duši. Preporodil sa v sviežej atmosfäre negácie, do nejž pohrúžil sa celý. Pisarev ľahko ho potešil za stroskotanie, utrpené na spisovateľskom poprišti. Preňho už všetci Byronovci, Puškinovci, Schillerovci nestáli toľko, čo brošúrka, vytlačená v niektorej tajnej tlačiarni. Len nihilism bol mu všade a všetkým: všetko ostatné — hlúposť a podlosť!

On zmiatol súdruhov svojimi poryvami a širokými plánmi.

— No Bulharsko nie je zemou, kde možno presadiť toto učenie, hovorili.

— Mýlite sa! Dokiaľ v Bulharsku jestvujú ešte chrámy a popi, i úrady i Boh; dokiaľ sú chudobní a bohatí i vekové predsudky, topor nihilismu má tam robotu.

— Nuž ale veď ty kážeš rozrušenie?

— Nihilism je rozrušenie, pánovia, a z rozvalín, ktoré robí, vznikne ideálna pravda, nový mier!

Gorolomov hovoril to s plamenným oduševnením. Ačkoľvek jeho súdruhovia nesúhlasili s takými krajnými náhľadami, no zvučné a hmlisté frásy očarovaly ich. Gorolomov porástol v ich očiach. On stal sa hrdinom. Entusiasmus podmaňuje i v teatrálnom zločincovi.

No on myslel, že, aby postihol svoju velikú missiu v otčine, treba mu zostať bez hany a z tej príčiny ohradiť sa proti všetkému podozreniu. On si vydobyl náklonnosť svojho predstavenstva maličkými denunciáciami proti súdruhom, ktorí sa netajili pred ním svojimi svobodomyseľnými náhľadami. Ostatne, vážne od toho postrádal len Kiterov. Veliký účel ospravedlňoval také drobné nízosti.

Ba on ich nachodil i v živote niektorých veľkých mužov. Pritom protekcia so strany rektora zbavila ho potreby navštevovať medicínske prednášky, ktorá veda čo deň stávala sa preň temnejším hieroglyfom.

Nová príhoda priviedla ho k zabočeniu iným smerom. On náhodou bol predstavený v istej aristokratickej rodine, k nejž dostalo sa mu prístupu. Jeho živý um, plamennosť a ideálnosť vydobyly mu pozornosť so strany blahorodnej domácej slečny, device nadšenej a s romanticky nastrojeným umom. V Gorolomovi myslela videť druhého Pisareva. Aby sa ešte povýšil v jej očiach, Gorolomov predstavil sa ako syn bohatej aristokratickej rodiny v Bulharsku, z pokolenia bulharských cárov. Táto nevinná lož ušla a jemu nezbylo len pokračovať v novom zástoji. Hľadal príležitosť, aby jej to dokázal a ju očaroval nejakým veľkolepým darom. K meninám podniesol jej brilliantové pero so skvostnými lazurnými safírami a objemnými topásmi. Devica bola vo vytržení a on sa vrátil od nej opojený. Svetlé plány rojily sa mu v hlave. Už chcel aj otcovi písať o veľkých nádejach, ktorými sa kojil, no zdržal sa. Uspokojil sa len niečo naštrknúť niektorým súdruhom o svojom pomere k blahorodnej devici. Musel vyliať príliv svojej duševnej radosti. Rozumie sa, on ukryl maličkú chytrosť o cárskom pôvode, nímž bol vylákal dôveru devinu. Jeho súdruhovia sami spozorovali premenu v jeho živote i v jeho poňatiach. Z mračného skeptika a samotára Gorolomov premenil sa na svetáckeho šviháka. Od neho nebolo viac počuť ani slova o princípoch, o ľudskej svobode, o borbe za idey a podobné. Ba ho raz videli v divadle v lóži blahorodnej famílie s binoclom na očiach. Na ich pozdravy z parteru neodpovedal; tváril sa, že ich nevidí.

Prirodzene, táto nová strasť, vdýchnutá grandomaniou, úplne v ňom udusila oduševnenie za nihilism a navštevovanie prednášok temer celkom vystalo. Jednoho dňa, keď tak pre oči ukázal sa v triede, vošiel rektor s niekoľkými professormi, sprevádzanými cudzou osobou, dľa vonkajška, kupcom. Rektor, obrátac sa k nemu, riekol prísne:

— Prosím vás, pane, prehliadajte i v tejto triede, či nepoznáte toho človeka.

Kupec prechodil popri zarazených študentoch, pozorne pohliadol každému do tváre, a keď prišiel ku Gorolomovi, zastal a pokážuc naň, riekol:

— Tento pán je to!

Všetkých zraky obrátily sa ku Gorolomovi, ktorý zbľadol jako stena a vyzeral ani živý ani mrtvý.

— On je, vetil kupec; poznám ho veľmi dobre. Spýtajte sa ho, či smie tajiť.

No fysiognomia Gorolomova bola najvýmluvnejším priznaním.

— Panajot Petrovič, poďte so mnou, riekol prísne rektor. Gorolomov, professori i kupec vyšli. Študenti zmätení hľadeli jeden na druhého.

V rektorskom kabinete Gorolomov vyspovedal sa z krádeže.

Brilliantové pero bol tajne odniesol z kupcovho magazínu zpomedzi mnohých vecí, ktoré cieľom vybrania boly mu pokázané. Pero bolo veľmi jemným spôsobom nazad požiadané a prijaté od blahorodnej device, na ktorú to jako hrom účinkovalo.

Gorolomov prestál dva mesiace v zátvore. No universitné predstavenstvo, vedené blahosklonnosťou k jeho národnosti a aby česť ústavu zachránilo, vec zatušovalo. Gorolomov bol len vylúčený a odvedený na hranicu.

Keď sa našiel v Ungheni, pohraničnom moldavskom meste, vydýchol si svobodne. Rozmýšľal, ktorou cestou sa dať. Dielo s chloroformom stálo jako zlý Cerber na bránach Bulharska. Ukázal mu tedy chrbát a vybral sa do Švajciarska.

Curich leží v prekrásnej švajciarskej doline. Malebne i strojno beleje sa kraj kryštálového jazera. Gigantské vrchy, pokryté večným sňahom, ohradzujú dookola tento čarovný kút alpskej prírody. V letnej dobe Curich svojou rozkošnou zeleňou, chladom, tíšinou a veličenstvenou krásou vrchov priťahuje hostí z celej Europy.

No Curich, mesto svobodnej republiky, poskytuje útočište i iným stálejším hosťom: cudzím študentom, došlým na vysoké školy, politickým ubehlíkom, tulákom bez prístrešia, úlomkom to revolúcií a iných trampôt života. Jeden z týchto posledných bol náš známy: Gorolomov.

On už od roka žil v Curichu. Privítaný bol so sústrasťou od iných ruských emigrantov, jako trpiteľ za vysoké zásady, jako nová obeť ruskej tyranie. Všetci znali, že bol prichytený, keď hlásal v istej ruskej dedine učenie nihilistické a že len jako divom ušiel z temnice v tom okamžení, keď ho mali odviesť na katorgu sachalínsku. Anarchické orgány zahrmely novou filippikou proti barbarstvu ruského cára a chválily do nebies obetovanie sa Gorolomova, ktorý z tej príčiny prijímal mnoho sústrastných listov od svojich po idei i sudbe súdruhov. Tento lacný tymian úplne pokolomútil Gorolomova. Prvý raz videl sa byť predmetom podobnej pozornosti. Myšlienka, stať sa hlavným apoštolom nihilismu v Bulharsku, zaujala celú jeho dušu. On ledva teraz zbadal svoje pravé povolanie, majúce ho viesť na cestu veličia. Prednášky nechajúc byť prednáškami, celý svoj čas venoval študiumu socialistickej literatúry. Jeho tesná, začadená izba bola doslovne naplnená novinami a žurnálmi anarchickými, kadejakými zakázanými spisami, revolučnými brošúrami, listami a rukopismi podobného druhu, a všetku túto mannu on hltal lakomo. Jeho bibliotéka rástla každým dňom; steny okrášlené boly podobizňami nových jeho bohov: Hercena, Viery Sasuličovej — herosky, Bakunina — proroka, áno i obrazom nihilistického svätca, čo bol hodil bombu pod cára Alexandra II.

On žil teraz na otcov rováš, lebo na bulharskú vládu nesmel sa obrátiť s prosbou o predĺženie štipendia. To by bolo mohlo viesť k odokrytiu hrdinstva s brilliantovým perom. Štipendium prepadlo a prepadlo i druhé od Slavianskeho dobročinného komitétu,

ktoré chytráckym spôsobom bol si vymohol. Jeho otec, slabý, temer chudobný človek, musel prijať na seba ťarchu vydržiavať Panajota. Listy o peniaze stávaly sa častejšími. Panajot márnil nemilobohu: tu neprestajne kupoval socialistické knihy, tu cestoval k rôznym súdruhom vo Švajčiarsku, a i jeho nečinný život bol znesiteľným len pri širšom trovení peňazí. Jeho otec skoro sa vyčerpal, no šťastie synovo bolo mu drahým a k tomu bol mu i nádejou na staré dni. Začal dlhy robiť, zakladať a predávať čiastky skromného imania, len aby vyhovel rastúcim požiadavkám Panajotovým. Na jeho žaloby, že je na mizine, Gorolomov odpovedal novými, ešte naliehavejšími žiadosťami o peniaze, podobajúcimi sa rozkazom. A aby jeho listom dostalo sa väčšej presvedčujúcej sily, s hrdosťou prikladal k nim z časopisov povyrezávané články o socialisme, majúce jeho podpis. Prosby a hrešenia otcove nedotkly sa ho; také drobné vlnenia nemaly miesta v jeho ume, zaujatom širokými všeľudskými plánmi. Áno, hromžil na otca pre jeho malichernosť a podlé skupáňstvo, ktoré mu prekážalo na ceste k velikému účelu.

— Naozaj, tento človek žiada, aby som večne zostal Kurudimovom a ničím viac! s jedom šomral na otca.

Jednoho dňa neočakávane zjavil sa otec v jeho nihilistickom hniezde.

To podobalo sa zjaveniu sa Komandora.

Gorolomov bol zarazením jako prikovaný.

— Nuž, synku, boly prvé slová starcove, trasúceho sa silným strádaním a hnevom, — ty píšeš po časopisoch a chceš osvobodiť národy od tyranie. Osvoboď najprv mňa od svojej tyranie! Ty máš ľútosť so svetom. Maj ľútosť najprv s otcom svojím. Ty však priviedol si ma na vnivoč a necháš ma na ulici na staré kolená. Či to nie hriech? Prečo si opustil Rusko? Vyháňali ťa odtiaľ?

Gorolomov, splašivší sa, či otec nedozvedel sa pravú príčinu, obodril sa trochu a odpovedal:

— Nuž a či som ti to už neoznámil? Medicína nebola mi po chuti. Preto som prišiel sem učiť sa práva. Jako právnik budem mať väčšiu budúcnosť.

— A ty si prv o tom nevedel? Prečo si sa mi tedy vrhol k nohám a mi prevrátil rozum? Prečo si sa neobrátil na bulharskú vládu o pomoc?

— Nechcem sa prosiť tým oslom.

Otec čudno pohliadol naň.

— Nuž mohol si aspoň zostať v Rusku a tam poslúchať práva; tam by si bol i tak dostal podporu od Slavianskeho komitétu.

— Nechaj to tak, nemôžem trpeť tých barbarov. Tam ma despotismus hrdúsil, srdito hovoril Gorolomov.

— Jako? Rusi barbari? zvolal otec nahnevano; — odkedyže sa tak hrozíš Rusov? Boli dobrí, keď nás osvobodzovali! A teraz barbari a ťa hrdúsia a nemôžeš ich trpeť! Jedni barbari, druhí

oslovia! A ty čo si vykonal? Len jedno: zriekol si sa poctivého mena otca svojho a priviedol si ho na mizinu, na starosť!

— Otče, nechaj ma! zvolal Gorolomov a vyskočil, — neposielaj mi viac ničoho. Netreba mi tvojej žobráckej almužny!

Otec otvoril ústa jako porazený.

— Žobráckej almužny? A jako budeš žiť? Tak vráť sa do Bulharska.

— Do Bulharska sa nevrátim.

— Nuž?

— Pôjdem ta, kde ma nikdy viac neuvidíš.

— A kde?

— Pôjdem do Tonkingu! Dám sa zapísať ako francúzsky dobrovoľník, nech tam umrem!

Ačkoľvek i rozhnevaný, otec bezumno miloval Panajota. Toto zúfalé rozhodnutie ho zmäkčilo. Chcel syna prehovárať.

V tom samom okamžení dvere, spojujúce Panajotovu izbu so súsednou, otvorily sa a jedna deva vstúpila nenúteno. Oblečená bola nedbalo, mala ostrihané vlasy a okuliare. Výraz tváre živý a umný, pohyby svobodné. Ona nijak nezmiatla sa prítomnosťou neznámeho a usmiata obrátila sa k Panajotovi.

— Panajot Petrovič, zdravstvujte; dajte mi, môj holúbok, aprílové číslo *Kolokola.*

— Zinajda Matvejevna, predstavujem vám tu svojho otca, riekol Gorolomov v zmätku.

Devica ľahko sa pokloniac, začervenala sa a zmizla v svojej izbe.

— Kto je táto ostrihaná žena? pýtal sa starec zadiveno.

— Madmoazel Berendejeva, Ruska, kursistka...

— A jako ona tak po svojsky prichodí k tebe?

A jeho otec ledva teraz obrátil pozornosť na hromady kníh, v divnom neporiadku nakopených v izbe, na obrazy po stenách a na jakýsi ženský odev, zavesený pri obrazoch.

— Načo si nakopil toľko kníh, čo sú to za ne a kto je táto deva? opakoval a upieral tázavý zrak v zmätenú a celú zarudlú tvár synovu.

— To je moja súseda a učí ma anglicky...

— Ba čo ešte; povedz radšej, že žijete spolu, riekol otec s pohľadom na polootvorené dvere, ktorými zmizla kursistka. Potom dodal žiaľno, pokývajúc hlavou:

— Teraz chápem, prečo si na mňa neprestajne dotieral o peniaze. Ja a tvoja mať utŕhali sme si od úst, a ty kŕmiš takéto stvory. Hľa, jako sa ty učíš.

— Otče, Zinajda Matvejevna je blahorodná devica! zvolal plamenno Gorolomov.

Otec vstal.

— Maj sa dobre. Rob, čo vieš, nepošlem ti nič viac. Choď si trebárs do Tonkingu alebo do Indie.

Gorolomov zbľadol, trochu sa zamyslel, jako by sa odhodlával k nejakému krajnému riešeniu, potom sa pýtal zlobno:

— Nebudeš mi posielať peniaze?

— Ani babky! a otec kráčal ku dverám.

— Keď je tomu tak, nuž počkaj, uvidíš, že ti syn neumre hladom! zvolal a popadnúc revolver so stola, strkal si ho do pŕs a strelil prv, než sa otec obrátil.

Keď dym sa rozišiel, Gorolomov stál oprętý o stenu, nepohnute, jako socha. Zinajda Matvejevna zvrieskala naplašená v svojej izbe, otec spustil sa k nemu.

— Panajote, čo robíš, synku?

I odňal mu revolver.

— Nič ti je? spytoval sa otec s výrazom smrteľnej úzkosti v tvári.

— Netreba mi taký život!

Po lícach starcových splynuly dva jarčeky slz. Objal syna. Srdce sa mu stopilo milosťou. O polhodinu Panajot vyprevadil otca na ulicu.

S chichotom vpálil ku kursistke, dívajúcej sa naň zarazeno.

— Naľakala si sa, Zinajda Matvejevna? a chechtal sa do zajdenia.

Bol to svätokrádežný smiech Mollièrovho Don Juana za chrbtom otcovým.

— Nechápeš komédiu? Čo počať? pokračoval, — treba mi bolo trochu naplašiť toho skuhroša. Úbohá stvora, on myslel, že naozaj siahol som na svoj život. Ľudia, jako ja, umierajú len za ideály. Teraz sme už zabezpečení, Zinajda Matvejevna, máme po 400 frankov na mesiac, riadne a bez vypisovania. Ak nie — revolver... A znova vypukol v cynický rehot.

Deva pohliadla naň s výčitkou.

— To od teba nebolo pekne, Panajot Petrovič!

— Na taký špalok taký klin.

— Všetko jedno, je to tvoj otec.

— Pre mňa nejestvujú viac tieto predsudky, Zinajda Matvejevna; predo mnou človečenstvo je rovnaké: niet rodu, pohlavia, ani veku. Divím sa, jako môžeme ešte prechovávať niektoré preživšie sa náhľady.

— Jestli nie jako otca, nuž jako človeka máš si ho vážiť. On ťa odchoval a dal vzdelať, riekla devica prísne.

— Bravo, bravo, Zinajda Matvejevna! Kážeš mi morálku... merci, neočakával som to... Ty znáš môj princíp: ja sa klaniam len pred ideou a neuznávam nijaké sentimentálnosti. Tie nie sú dôstojné seriósneho umu. Hlasu citu a i mravnosti, ktorá je niečo podmienečného, treba mlčať, keď ide o víťazstvo našich svätých princípov. A uznaj, že otec, odoprúc vydržiavať ma, postavil prekážku k dosiahnutiu ich. Nebolo by mi možno vyplniť svoju missiu v Bulharsku, lebo nebol by som pre ňu dobre pripravený.

— Nuž ty tedy si úplne vecou bez srdca, hovorila kursistka žartovno, hľadiac naň s očarovateľným úsmevom.

— Srdce mám len pre teba, Zina, riekol s nežným pohľadom.

— Ty si mi nerozdielnou družkou na púti života, môj anjel strážca. Ty si urobila prekrásny dojem na môjho otca, či vieš o tom?

— Naozaj? zvolala deva, začervenajúc sa.

— Áno; ja som ho chcel požiadať o požehnanie, no poškriepili sme sa pre tie nešťastné peniaze.

— Pre Boha, nič mu nehovor; až prídeme do Bulharska.

— Pokorujem sa, Zinajda Matvejevna.

Gorolomov lhal a lož nevyvábila ani najmenšiu červeň na jeho čelo. On s takou ľahkosťou lhal, s jakou zabúdal na nesčíselné nízke činy, ktorých sa bol dopustil. Všetky blahorodné pocity, tak svojské mladosti, boly vymrely v jeho duši. Len bes slávobažnosti panoval ,tam neobmedzene. Jeho srdce, zkazené zavčasu, nebolo spôsobné ani jednoho dobrého hnutia, jestli ono s jeho osobnosťou nebolo spojené. Príroda ho zkazila, lebo mu odňala lučezarný pocit lásky, preporodzujúcej a ušľachťujúcej ducha. No ešte hroznejším bolo, že on páchal podlosti s veľkou samouverenosťou a s plným povedomím vlastnej dôstojnosti. Čo viac: on bol v stave vzplanúť veličenstvenným pohoršením urazenej nevinnosti a honosiť sa blahorodným zovňajškom neodkrytého kujona. Táto maska dobre sa mu hodila a on poznal jej cenu.

Zinajda Matvejevna poznávala ho len po nej a bola ním podmanená. On sa jej bol predstavil ako trpiteľ za svobodu; úchvatnými farbami bol jej opísal dvojročný mučenícky život v žalári. Hovoril jej plamenno o velikej idei, ktorej posvätil svoj život. Oči mu svietily pritom takým oduševneným ohňom. Ona videla v ňom hrdinu svojich ideálov i padla do jeho osídel, jako i oná blahorodná deva. Prijala jeho návrh a asi od roka žili spolu. Mala jeho čestné slovo, že ju dovedie do Bulharska ako zákonnú ženu, a že založia socialistický časopis „Uragan", okolo nehož shromaždia mladé sily v krajine. Bola zaslepená. Ešte aj dnešná poburujúca komédia s otcom podvihla Gorolomova v jej očiach. Sofismy, ktorými ospravedlňoval svoju neľudskosť, bola by považovala za to, čo sú, u každého iného, no u Gorolomova boly ony opravdivým výrazom duše, vysokými ideálmi schvátenej.

— Panaša! riekla mu vo vytržení, — milujem v tebe krajnosti, vymkýňajúce ťa z urovne tlupy. Pri týchto rezkých, očarovateľných črtách keby si bol i zločincom, bol by si interessantným, ty obluda!

A ona milostne plesla ho po líci.

— Predovšetkým ideály, Zinajda Matvejevna.

— A či aj u vás je národ uhnetený?

— Áno, úžasný despotism.

— Riekni, prosím ťa, či jestvuje u vás agrárné hnutie? delnícka otázka? spytovala sa kursistka.

— Niet ich, no treba ich vzbudiť. Národ je tam rabom čokoja [1]), kalimavky [2]), žandára...

---

[1]) Čokojmi v Rumunsku menujú malých zemanov.
[2]) Vysoký čierny kalpak, ktorý nosia pravoslávni popi.

— Nuž a, Panajot Petrovič, keď prídeme do Bulharska, ak ti predložia službu?

Gorolomov pozrel na ňu urazeno.

— Jako si dovoľuješ, Zina, takúto otázku? Môžem sa ja stať parasitom na tele národa? Nie som podliak, aby som šiel do Bulharska hľadať si tam služby a blaženstvo. Áno, ja pozdvihnem svoj hlas za pošliapané práva národa, zobudím jeho zaspalé sily a energiu a vyvolám novú veľkú revolúciu, ktorá mu prinesie opravdivé osvobodenie. Lebo je lož, že je svobodný: on je rab a ja ho vzkriesim k novému životu. To, čo nevykonal váš Alexander II. millionami bajonettov: Gorolomov to vykoná mocou slova, neodolateľným kúzlom môjho „Uraganu“!

. . . .

Vybuchol 6. september.

Mnohým zdalo sa, že to dynamit, hodený pod budúcnosť Bulharska.

No vyhlásenie bulharskej jednoty prijalo sa všade s vytržením.

Gorolomov prijal ho s úžasom.

On nepredvidel túto revolúciu a ona by ho jedným šmahom povýšila vysoko pred svetom. Závistlivo prečítal mená druhých ľudí, ktorí stali sa znamenitými v tento veliký deň! A že ho o tom neuvedomili! Podliaci, monopolom urobili revolúciu!

Netrpelo ho tam viac. Rozhodol sa čím skôr odísť, stať sa slávnym. Len jedno mu robilo úzkosti: strach pred opolčencom Nedeľkovom, otcom Marijkiným. Na šťastie, noviny prinášaly mu priaznivé podrobnosti. Revolúcia bola urobená opposíciou, — strana, ztrativšia vládu, bola zadlávená, zničená. K nej prináležal i opolčenec, i jeho otec, i on sám, prv než redakcia ho odhodila. A tak nemeškal ani za minútu. Nebolo času k váhaniu. Dal svoju fotografiu istému illustrovanému časopisu, predstaviac sa mu ako člen plovdivského revolucionárneho komitétu, rozlúčil sa s očarovanou a rozplakanou Zinajdou Matvejevnou, vzal so sebou historiu francúzskej revolúcie a letel do Bulharska.

Zločin bol mu zatvoril bránu pred ním, revolúcia mu ju otvorila.

V Plovdive, v prvých dňoch revolúcie, Gorolomov našiel skutočne prekrásne položenie. Anarchia plná. Súdy prázdne, temnice otvorené, dostavšia sa na vrch strana na výške svojej slávy, padlá — rozpiata na kríži. Nebolo „sjediniteľov“ a sjedinených, ale výbojcov a podmanených. Gorolomovi ožil teraz v hlave obraz francúzskej revolúcie, s jej velikými mužmi. Plovdivská revolúcia mohla teraz veľmi dobre prijať charakter francúzskej, a aby sa preslávila Robespierrovcami a Dantonovcami, Gorolomov vrhol sa do náručia patriotickej sberby, ktorú preustrojil a nazval „jakobínskou legiou.“ Sostavená bola z hrdinov krčmových a temničných, z tulákov bez prístrešia a bez mena, boh vie zkade došlých, z vyhnaných gymnasistov, z darebákov po zamestnaní a z plevy obecenstva. Boli medzi nimi i idealisti. Všetok tento pestrý národ obrátil sa v spasiteľov

otčiny, obliekol si červené košele, prepásal šable, položil si na hlavu ohromný kalpak s červeným dnom a s tučným levom odpredu. Niektorí navešali na seba teatrálne kostýmy, iní zase uspokojili sa sopami [1]) ako odznakom. Gorolomov, náčelník légie, vyznamenával sa jakýmsi obrovským bielym perom, trčiacim na kalpaku. Úlohou legie, k vôli nápodobneniu francúzskych jakobínov, nebolo, aby odrážala nepriateľov vlasti, lež aby vykoreňovala vnútorných vrahov. Poneváč však takýchto nebolo, to namiesto rojalistov a žirondistov postavili padlú stranu, ktorá jednomyseľne bola prilnula k sjedineniu. Klubom jakobínskej legie stala sa makedonská krčma „Markovo Koleno" blízo do mestskej záhrady. Tam sa dialy hlučné porady družiny, držaly sa ohnivé reči proti „zradcom", zanechaným na ľubovôľu jakobíncov. „Markovo Koleno" bolo akoby Comité du salut publique, tam vynášané boly uzavretia, komu v noci majú hnáty zlámať a komu vydrancovať sklep. Rozumie sa, prvý trest odpovedal guillotíne a druhý — konfiškáciam revolúcie a čiastočne bolo to applikáciou kommunismu.

Jestvovanie tejto družiny je historicky verné, jako i to, čo o nej bude nasledovať. No historia nezapíše ju na svoje listy, jako ani nezapisuje diaria vojska na pochode, ani oblak havranov, spúšťajúcich sa na mrtvoly na bojišti. V revolúciach, podobných plovdivskej, sú podobné zjavy prirodzené. Podobajú sa ony búrnemu moru, vyhadzujúcemu na breh i drahokamy i hnilé pozostatky zo stroskotaných, korábov i hlien zo dna svojho. Revolúcie vyvádzajú na svetlo a do života všetkých nočných vtákov, veškerú mravnú luzu obecenstva, skrytú v brlohoch a odetú handrami; mravný bankrotár prichýli sa pod nejaký blahorodný prápor, pod nímž stojí i človek čestný, a stáva sa mu roveň. Smelý zločinec, potupne biľagovaný zákonom, i podnikavý šarlatán, opľutý opovržením obecenstva, odievajú sa v tógu nejakého národného ideálu, dvíhajú sa smelo, vydriapu sa na ramená druhých a položia nohu na najvyšší stupeň spoločenského rebríka, uprostred bezumného potlesku hávede, milujúcej modly, urobené z blata, v ňomž sa ona vála. Pri takých hrozných otrasoch, v nichž prepadajú celé spoločenstvá a boria sa dŕžavy, vyskakujú na poprište tí, čo nemajú nič ztratiť, a ho opanúvajú. Vtedy národy strmhlav rútia sa v priepasť a dobývajú sa zvučné mená, ktoré dnešný deň s vavrínami podáva zajtrajšiemu, prijímajúcemu ich so zapľuvaním, a v deň nasledujúci prichodia do zapomenutia. Historia je plná takej morálky.

Večerom jednoho z posledných dní septembrových jakobíni mali vážne shromaždenie v „Markovom Kolene".

Krčma, osvetľovaná škamravými lampami, bola preplnená. Tváre prítomných nejasno bolo videť v hustej atmosfäre, presýtenej zápachom z nápojov, ťažkými rihami objedených žalúdkov a dymom.

[1]) Sopa = palica, klacok, od toho sopadži = klackár. Kto nebol vláde po chuti, na toho posielali klackárov. Je to strašná kapitola v novej historii Bulharska.

Okolo steny po minderoch sedeli veľmi stesnení červení košeliari a niekoľkí sedliaci v sedliackych šatách, všetko vo zbrani. Medzi nimi mladý pop s prevesenou na ramene bielym remeňom šabľou, s radom patrón okolo pása, a dve device, jedna z nich sedliačka, tesno stisnuté medzi stehnami mužov. V pozadí u stola, na ňomž nachodily sa mierky a čaše krčmárove, Gorolomov, vzpriamený, s holou hlavou, s rozhrnutými prsiami, s pósou Dantona, držal jakúsi reč. On často obracal zraky v pravo ku komínu, kde osamoteno stáli dvaja cudzinci, Poliaci, korrešpondenti evropských časopisov. Zdalo sa, že jeden píše pre illustrovaný časopis, poneváč napochytre kreslil v svojej tobolke oduševnenú figúru rečníkovu. Gorolomov, najdúc sa v svojom živle, už bol uspel v krátkom čase stať sa znamenitým a jeho meno už budilo úžas.

Gorolomov dokončil svoju reč a sadol si. To bolo signálom strašnej vravy a hluku, pozdvihnutého tridsiatimi ľuďmi, ktorí vstali a rozmiešali sa. Gorolomova reč, zdá sa, naliala oleja na patriotický oheň shromaždenia. Device vyskočily na mindery, aby ušly stisku. „Prijíma sa!“ „Urá!“ „Dolu!“ vrešťaly hlasy vo všeobecnej trme-vrme.

— Žiadam o slovo! žiadam o slovo! bolo počuť iných.

— Nuž ja žiadam o slovo! reval chripľavo pop, máchajúc šabľou ponad hlavami prítomných. Tieto dôrazné znaky obrátily zraky na jeho stranu.

— Veľactení moji, tu vidím škandál! Kto to bude trpeť? a pritom pokázal na dva obrazy cárov, zavesené na stene.

— Dolu s barbarmi! kričali niekoľkí.

— Rozdriapme ich na kusy!

— Nie, hoďme ich do ohňa, nech stane sa autodafé! kričal jeden gymnasist.

Gorolomov dal si kalpak na hlavu a vstal.

— Občania! dal som si čiapku na hlavu, lebo idem hovoriť o korunách, — nech nikto nemyslí, že im preukazujem česť. Občania, ja som nepriateľom monarchov a tyranov. Monarchovia sú nepriatelia človečenstva a jako takí majú celé človečenstvo proti sebe. Tam, kde padajú koruny, dvíhajú sa národy, povedal veliký Danton. Veľmi ľutujem, že francúzska revolúcia odrezala hlavu len Ludvikovi XVI. a že nepoprerezávala hrdlá všetkým evropským tyranom.

— Dolu s korunami! Hanba! — Hlučný potlesk. V okamihu bol jeden obraz obrátený dolu hlavou a potom rozdriapaný; druhému uspokojily sa vyďubať oči.

Sotva skončila sa táto exekúcia, predložil jeden gymnasist druhú s posvätným obrazom, pripevneným v jednom kúte krčmy. Krčmár sa protivil. Gorolomov hodil rukou i nastalo mlčanie.

— Občania, nemáme prečo driapať ten obraz a rozhnevať tohoto cteného brata. Ich ničomný Kristus je už dávno vypudený z našich duší jakožto klamár. My neklaniame sa Bohu, ktorému klania sa ľudská háveď a králi. Naše božstvo je druhé...

— Áno, ja uznávam len boha Savaota! ozval sa pop.

— Mlčíš, ty ťulpas! Ty tomu nerozumieš, poznamenal ktosi.

— Občania! pokračoval Gorolomov, — veľká francúzska revolúcia sborila oltáry a idoly a na ich miesto veľký Robespierre postavil krásnu devicu, predstavovavšiu božstvo rozumu, a prvý sa jej poklonil... Naším božstvom je svoboda: ja sa jej klaniam v osobe tejto slávnej herosky.

A, zanechajúc čiapku pri mierkach, Gorolomov priblížil sa ku trochu škrapatej devici v lilavých šatách a so šabľou, a vystrúhol pred ňou poklonu až do zeme.

Devica ani sa nehla. Ona bola už opojená historickou svojou slávou a nedivila sa, že jej preukazujú bozské pocty.

Všetci tlieskali, ačkoľvek neponímali význam tejto ceremonie, ňouž sa kopírovala francúzska revolúcia.

Medzi potleskom bolo počuť zvláštny zvuk, podobajúci sa vylepenému zauchu. Popova kalimavka kotúľala sa po zemi.

Všetci obrátili zraky k menderu, kde sedel pop v rozpakoch. Druhá devica, sedliačka, vyskočiac, so zapálenou tvárou hľadela naň srdito.

Gorolomov domnieval sa, že uhádol príčinu, prečo sa hnevá sedliačka.

— Občianka, obrátil sa k nej, — tvoj hnev je spravedlivý. Jeho svätosť bol povinný složiť kalimavku, keď oddáva sa česť bohyni svobody.

No sedliačka myslela, že Gorolomov ju odsudzoval za jej skutok a preto nasrdená objasnila, že bola popudená istou neslušnosťou so strany popa, nadužívšieho jej súsedstvo.

Hlučný hahot naplnil krčmu, sypaly sa narážky na zmäteného popa a pochvaly na chrabrú „občianku“.

— Občania, dosť toho smiechu, otčína je v nebezpečenstve! zvolal strašno Gorolomov. V tom okamžení predral sa k nemu žandár a, salutujúc, pošepkal mu niečo do ucha. Gorolomova tvár zažiarila spokojnosťou. I on odvetil šeptom žandárovi.

— Na rozkaz, odvetil tento a odišiel.

Nový šum obrátil pozornosť na seba.

Dvaja jakobínci boli sa už popadli za hrdlá; príčinou bola zlatá hodinková retiazka. Dávali si epitetá, ktoré v žiadnom slovníku nemožno vytlačiť. Gorolomov ich roztrhol.

— Hannibal je pred bránami a vy dvíhate sváry! Čia bola táto retiazka? spytoval sa Gorolomov, uchytiac im ju z rúk.

— Moja, ja som ju odopäl jednej počernej...

— Nie, ja som ju urval, ty ničomník! prerušil ho druhý.

— Neluhaj, jako cigáň! ozval sa prvý.

— Dobre, Lepavčev, ty si utrhol retiazku; a prečo si nechal hodinky? spytoval sa Gorolomov.

Lepavčev zmätený zahundral čosi.

— Ty si nebol na výške situácie. Táto retiazka nikomu nemá prináležať. Ostane kapitálom pre kommúnu.

— Čo za kommúna? kričali s niekoľkých strán, — sotva že neumierame hladom!

— Kto vám hovorí, aby ste hladovali, hlupáci? Či niet hostincov?

— Dávali niekoľko ráz, potom odopreli.

— Jako to smejú? Dávajte im tedy poistenky.

— Neprijímajú viac ani poistenky!

— Mestská rada neuznáva ich.

— Mestská rada je povinná poskytovať patriotom prostriedky, aby mohli žiť. A jestli robí prekážky, pošlem jednoho dňa národ, aby ju sboril do základov, jako sa to stalo s Bastillou.

— Výborne, výborne!

— A ktorý hostinský neprijme váš podpis, to je zradca a špion, dajte mu po papuli, a dobre mu dajte! Nech ide sa žalovať trebárs k diablovi — i ten je s nami!

— Tak je! ozvalo sa mnoho hlasov; jedni, aby sa obetovali za otčinu, a druhí, aby sa kŕmili národným potom.

— Kupci sú to, čo kradnú za bieleho dňa!

— Treba im vydrancovať majetok, aby mal každý!

— Ale čože robíte, vy hlupáci na hlavu padlí? Mám vám to oznámiť bubnom?

— Dolu obškuranti!

— Nech žijú biedni!

Zrazu zahučala Botevova modlitba, započatá od všetkých zádružno. Pri sloke: „Nie ty, ktorému sa klaňajú kalugeri a popi“, rozohnený pop praštil kalimavku o zem, kričiac, že už neuznáva ani Sabaota. Pieseň hučala spitá a divá. Oduševnenie stalo sa sverepým. Vozvýšená Botevova modlitba, v ústach tejto divokej tlupy, bola ošklivou, jako ochrákaný prápor. Gorolomov rozkázal víno; poháre štrngly, zdravice zahrmely. Krik, nadávania, smiech. Nastala patriotická orgia, jako každú noc. Tu pri momentánne nastúpivšom tichu počuť bolo do krčmy harmonické zvuky vojennej hudby. Hrala na druhom konci záhrady, pred budovou mestskej rady. Dával sa tam bál v česť kňaza Alexandra.

— Pošlime národnú deputáciu k Jeho Vysočestvu!

— Urá!

Návrh prijatý bol jednohlasne, okamžite. Gorolomov, ešte s dvomi jakobínci, bol vyvolený a na rukách, sťa víťaz, z krčmy vynesený. Deputácia zamierila k mestskej rade. Gorolomov idúcky a dotýkajúc sa záhradnej ohrady, skladal si reč v pamäti. Prejdúc asi dvadsať krokov, videli, jako ktosi, v červenej košeli, vylepený na ohradu a obrátený k záhrade, držal ohnivú reč, silno rukami máchajúc.

— Kardašev, riekol jeden z deputácie, — sohnal míting v záhrade... orátorská šteklivosť nedá mu pokoja.

V záhrade bola tma a ticho. Len pri bufete svietila lampa na stĺpe. Orátor hovoril menovite k tomuto stĺpu, lebo obecenstva naskrze nebolo. Len bufetník, Grék, stál vo dverách a, šibalsky usmievajúc sa, díval sa na orátora.

— Ej, pobratime, nazdar! netlieskajú ti... volal Lepavčev.

Kardašev sa späl, pohliadol na jakobíncov a opäť obrátac sa k lampe, ohnivo pokračoval v svojej reči.

Grék, rozumejúc jej toľko, čo aj ten stĺp, len díval sa potuteľne na rečníka a sa uškŕňal.

V tom samom okamžení dvaja jakobínci ukradomky vynášali druhými dvermi bufetu sklenice so šampaňským a s bordó. Shliadnuc deputáciu, položili prst na ústa. Pop, vtisnúc svoje ústa pomedzi latky na ohrade, riekol nízko: Ach, vy čertovskí chlapi, nechajte i pre popa, aby požehnal sjednotenie... I kráčal ďalej, spievajúc náročky prispôsobený kuplet:

Specháme do Rumélie,
Pomoc by sme dali,
A od ťažkej tyranie
Ju osvobodili!

Pri vchode do mestskej rady stráž úctivo poodstúpila pred červenými košeľami. V bálovej dvorane, zaplavenej svetlami, veselo valsovali dámy a gavalieri. Gorolomov vo dverách rýchlo poobzeral sa: hľadal kňaza.

— Zdravstvuj, Gorolomov! zvolal blyskavo odetý dôstojník, priateľsky stískajúc mu ruku. — Koho hľadáš?

— Jeho Vysočestvo — deputácia sme.

Dôstojník začudovaný shliadol neslušný zovňajšok deputácie, ktorá len čo bola opustila orgie. Červená košeľa Gorolomova, na prsiach rozhrnutá, obliata bola vínom, kvapkajúcim mu aj s brady. Vysoká zaprášená čiapka stála mu na krivo, tak že lví odznak prišiel mu nad ucho. Biele pero trčalo drzo a zasiahlo veľkú visiacu lampu. Pop a Lepavčev nevyzerali lepšie. Od deputácie rozširoval sa ostrý vínny zápach, zadúšajúci jemné parfumy, šírené dámami v sále.

Len čo dôstojník bol urobil poznámku deputácii, muzika spustila kadrillu a on vbehol do tanečnej dvorany, aby vyhľadal svoju dámu. Gorolomov so súdruhmi zamieril k bufetu, kde, jako mu hovorili, bol i kňaz. On vošiel ta s čiapkou na hlave, naplňujúc vozduch zmieneným zápachom.

Kňaz bol sem prišiel, aby sa občerstvil čašou šampaňského. Bol veľmi živý a veselý. Jeho vysoká postava veľkolepe vyčnievala zpomedzi blyskavých uniforiem. Shliadnuc Gorolomova, smraštil sa ošklivosťou a rýchlo pošepnul adjutantovi:

— Qui me l'a fait entrer cette canaille-là? (Kto dal sem vstúpiť tejto kanajle?) No v ňom sa vzbúril aristokrat a nie gospodár; a tak nasilu urobil ľúbeznú tvár a krepko rukoval sa s Gorolomovom.

Gorolomov sňal čiapku a predniesol rozpálenú reč, začínajúcu slovami v tom čase módnymi: „Hannibal je pred bránami...“ (tiež napodobnenie francúzskej revolúcie) a skončivšiu sa touto apostrofou na kňaza, parodiou to refrénu zo „Šumi Marica“:

Marš! marš! Carihrad je náš!

Kňaz Alexander, ktorý nebol hlúpy, uškrnul sa pod bajúz. Môž' byť preto, že fatálnou nutnosťou, miesto že by bol posotil bulharskú hranicu k Carihradu, len-len že turecká nepriblížila sa až do Plovdiva.

Noc bola hviezdnatá a tichá. Ulice úplne pusté. Triumfujúce spité tlupy boly sa rozišly. Tu i tam zatriasly vzduchom veselé ďaleké zvuky bálovej hudby. Gorolomov zmizol v tmavých uliciach. Konečne zabúchal na vráta.

Bol to III. policajný účastok, na ktorý Plovdivčania jakživ nezabudnú.

— Strážite ho? spytoval sa jakejsi temnej figúry, ktorá mu otvorila.

— V zátvore je, bola odpoveď.

— A tí „zradcovia?"

— Doviedli sme ich.

Boli to niektorí členovia redakcie, ktorá mu bola odvrhla román.

Gorolomov vošiel do jednoho zátvoru. Lampička škamravo osvietila postavu človeka, priviazaného o stĺp. Bol to opolčenec Nedeľkov.

Gorolomov nevoľky stŕpol, jako by bol pozbyl kurážu pred tvárou svojho strašného obviniteľa. On, skutočne, bál sa opolčenca. Odkedy došiel do Plovdiva, nevychodil iba sprevádzaný niekoľkými ozbrojenými čeľadníkmi z „Markovho Kolena". Pri všetkom rastúcom význame a moci Gorolomov nemal pokoja pred týmto mstivým obrazom, a to kalilo jeho slávu. Dnes bol rozkázal policii, aby zatkla Nedeľkova pod akoukoľvek zámienkou.

Keď tento shliadol a poznal Gorolomova, nemohol sa zdržať v svojom hneve.

— Prečo prichodíš sem, prekliaty synu!

— Gorolomov temer vytriezvel. On zastal v úctivej diaľke a riekol:

— Nedeľkov, smerme sa a zabudnime na všetko.

— S tebou-li? Za to si ma doviedol sem a poviazal tu?

Hrubý hlas Nedeľkova triasol sa.

— Rozmysli sa, bratku, čo hovoríš. Ty vieš, kto je Gorolomov. Gorolomov žiada ťa za odpustenie — neprijímaš-li? A on pristúpil k nemu.

— Ujdi mi zpred očí!

— Hľaď, ja ťa naskutku osvobodím, ale len pod jednou podmienkou. Hľa, podpíš mi tu, že nemáš proti mne žiadnej žaloby pre Marijku. Ja by som si ju vzal, no, vidíš, revolúcia viaže mi ruky. Ja už viac sám sebe nepatrím. A teraz poľúbme sa bratsky.

Miesto odpovede Nedeľkov napľul mu do tváre.

Gorolomov mlčky sa poutieral a vybehol von.

Tam ho pristavili štyria s tvárami sadzou začiernenými a v dlhých šatách, jako popských. Držali veliké klacky (sopy).

— Nuž? či sa priznal zradca? spytovali sa nízko jakobínci.

— Nie, ustavične nadáva na Jeho Vysočestvo.

— A ruble?

— Pokúsil sa ešte aj mňa podkúpiť, aby som ho osvobodil. Nuž vojdite, rozkazoval Gorolomov, — a potom iďte *k oným*...

Potom dodal nízko: A len hodne do pŕs, či počujete?

Dôjduc do brány, naslúchal. Skoro sa rozniesol jakýsi hluchý ľudský rev... Gorolomov zatým zamieril domov. Na ulici bola čierna noc, no k jeho uchu niesly sa posledné zvuky z „Markovho Kolena“:

Specháme do Rumélie,
Pomoc by sme dali...

Prv, než si ľahol, naškriabal a odoslal nasledujúcu depešu do niektorých evropských novín:

„Dnes kňaz prijal veľmi ľúbezne národnú deputáciu, vedenú znamenitým Gorolomovom. Vymenily sa politické toasty medzi oboma. Nadšenie všeobecné. Plný pokoj.“

Depeše Gorolomove prijímaly sa telegrafom bezplatne.

Na druhý deň ráno, na svitaní, keď mesto ešte spalo, z III. policajného účastku odvážali na voze krvavé telo, ktoré ešte dýchalo. Bol to opolčenec Nedeľkov.

Gorolomov vydýchol si svobodne.

Srbská vojna objavila sa. Vojna bezumná a prekliata!

No ona bola hromosvodom pre Ruméliu, ktorú spasila od vojny tureckej, t. j. od nového spustošenia, a hromosvodom bola zvlášte pre Plovdiv, odkiaľ odvliekla légiu. Tejto aspoň pre hanbu svetskú, čo len naoko, treba bolo pokázať, že je chrabrá nielen proti bezbranným a pokojným občanom. Ona sa rozpŕchla. Jedni pripojili sa k rôznym čiastkam vojsk — jako pisári v kancelláriach, druhí sostavili dobrovoľnícku družinu, ktorá s veľkým hlukom opustila Plovdiv, no zmizla jako gáfor prv, než prišla do Slivnice, a najviac ich odišlo a zostalo v Sofii, jako politici a novinári. Gorolomov pristúpil ako dobrovoľník ku kavallerii s niekoľkými bývalými súdruhmi z gymnásia; medzi nimi bol i Spasov, už učiteľ. Letiaci oddiel, v ňomž bol, nachodil sa na srbských hraniciach niekde u Timoku. On bol naznačený, aby znepokojoval Lešjanina a odvliekol časť jeho síl. No seriósne s nepriateľom ešte sa nepotkal.

Gorolomov, povýšený už na dôstojníka, za vynáhradu jeho politických zásluh, reptal proti osudu:

— Rozhodne, my sme nešťastní. Vojna sa temer skončila a my budeme prinútení s hanbou vrátiť sa domov, bez toho, že by sme aspoň jednu guľku boli vymenili s nepriateľom. Menovite ja, ktorý na zlomkrky letel som sem z Curichu. Či je to vojna? Škandál!

— Škandál nie je v tom, Gorolomov, odvetil Spasov, dohoniac priateľa, — ale je v samej vojne medzi dvoma bratskými národami. To, hľa, ja žialim.

Gorolomov pozrel naň s nadutým opovržením.

— Tieto evanjelijské posudzovania zapáchajú trochu strachom, poznamenal s úšklebkom.

— Naskrze nie strach; ja žialim nad neprospešným krveprelievaním, jako človek, no jako patriot som hotový vyplniť svoju povinnosť a brániť svoju otčinu. Jestli Srbi dobrovoľne utiahli by sa od našej zeme, ja by som sa tešil, že mi nedali príležitosti vyprázdniť proti nim pušku, no jestli ich potkám, budem ich biť jako nepriateľov.

— Frásičky sú to. Povedz pravdu: nechce sa mi umreť, tak je to, tak, riekol Gorolomov.

Spasov cítil sa urazeným. — Jestli by tomu tak bolo, riekol, — ja by som nešiel s tebou, Gorolomov. Potom, veď i ja môžem riecť, že i tá tvoja bojovnosť je...

— Neubližuj mi... skutky ukážu... a moja povaha, braček Spasov, je druhá. Ja hovorím: à la guerre comme à la guerre. Kto kráča v boj a myslí na pokoj, to nie je vojín. Mne chce sa videť krv. Pieseň guliek je pre mňa sladšou od hudby Beethovenovej.

Pod večer malé oddelenie dorazilo k úpätiu skalistého brda. Miesto bolo pusté a divé. Nebolo ani najmenšieho znaku o blízkom nepriateľovi.

— To má byť vojna? Prechádzka, škandál! vysokým hlasom hundral Gorolomov, aby ho počuli ostatní.

Veliteľ oddelenia zajavil, že prenocujú v tomto údolí, v opustenom háne. Odsedlali kone, uviazali ich, postavili stráže a pod prístreším povyvaľovali sa na odpočinok.

Gorolomov tváril sa jako človek zúfalý: to dychtenie za borbou a nebezpečenstvom nevoľky naplňovalo súdruhov uvážením a ich obodrovalo.

Zrazu pricválal veliteľ, ktorý bol sliedil naokolo, a objavil, že od niektorých sedliakov sa dozvedel, že malý peší oddiel srbský s druhej strany vtrhol do blízkej dediny, aby tam prenocoval.

— Šuhajci, pokračoval, — tu máme príležitosť, aby sme zkúsili svoje srdcia. Odpočinieme si tu do polnoci a potom potiahneme k dedine.

Potom dal potrebné rozkazy a opäť pobodol ďalej koňa.

Jazdci sa rozvlnili a oživli. Gorolomov chodil bladý a nevedel, čo deje sa okolo neho. Novina o blízkej bitke silne zmútila dušu jeho. Šiel hľadať veliteľa a ho dostihol.

— Čože je, Gorolomov? pýtal sa ho dôverne dôstojník, človek energický, no prajúci Gorolomovi.

— Pane Radinov, či naozaj ste riešili atakovať?

— Nuž a či si nepočul? Urobil si, čo treba?

— No nebezpečenstvo pre naše oddelenie je zjavné.

Kapitán pohliadol naň nepokojne.

— Pane Radinov, oddelenie záleží najviac z gymnasistov, a to dobrovoľníkov. Myslím, že netreba nám ich vystavovať.

— Čo mi to tu hudieš, Gorolomov?

— To nie sú obyčajní vojaci.

— A prostí vojaci majú po dve duše?

— No to je bulharská intelligencia!

— Tým lepšie. Intelligencia bude sa biť s väčším oduševnením. Myslím, že práve preto sme prišli sem.

— No intelligencia — začal opäť Gorolomov úpornejšie.

— Poručík Gorolomov, tu sa neposudzuje, ale sa poslúcha, prerušil ho dôstojník. Intelligencia, neintelligencia! A to je ešte otázka, či ste vy intelligenciou Bulharska. V radoch vojska sú ešte tisíce intelligentov, keď do toho zahrnieme i stá dôstojníkov s vysokou vzdelanosťou. Títo idú do ohňa a nežalujú sa. Hanba!

— Radinov! pomysli si, jakú ťažkú odpovednosť berieš na seba! riekol Gorolomov zastrašiteľným tónom.

Veliteľ ztratil úplne trpelivosť.

— Poručík Gorolomov! Nakladám ti, aby si vyplnil svoju povinnosť, alebo rozkážem, aby ťa zastrelili, ak budeš demoralisovať šuhajov, zvolal dôstojník a odišiel.

Gorolomov ostal jako omráčený.

Po polnoci tiahlo oddelenie ticho vo tme. Vyjdúc z údolia, obrátilo sa na západ okolo brda a vyšlo na rovinu, popresekávanú suchými dolami a výmoľami. Na východe zbelelo trochu nebo, no mrak na zemi bol ešte hustý. Jazdci podobali sa prízrakom, žiaden hlas sa neozval. Len koňský dupot, dusený rozmäknutou zemou, narušoval tíšinu. Dedina, ktorú šli napadnúť, nebola ďaleko. Začalo sa brieždiť. Srdce Gorolomova zamieralo. Môž' byť, o krátky čas svalí sa s koňa, strelený nepriateľskou guľkou. Každým krokom, ktorý urobil napred, riešila sa jeho suďba. Cítil, že musí mať teraz tvár na smrť zbľadlú a po chvíli nebude môcť ani ukryť svoj strach, ani spasiť život svoj od nebezpečenstva. Na útek nebolo temer možno ani myslieť. Každá minúta bola teraz drahá a nenahraditeľná. Oddelenie vnišlo do dolu, za ktorým bolo sa mu ustrojiť k útoku. Mrak bol tu ešte dosť hustý. Gorolomov nemyslel viac: zostal nazad, čakal, pokým jazdci ztratili sa na druhom brehu, a rýchlo spustil sa dolu dolom. On desertoval!

Podobal sa človeku, ktorý vo sne chodí, nevediac kade a nemajúc povedomia. Už dosť hodný kus cesty ujachal, bez toho, že by vedel, kade ide. Nebo sa vyjasnilo, vrchovce kríkov a stromcov vystupovaly po brehoch v jasnejších obrysoch. Gorolomov cítil, že ide do priepasti. On oddelil sa od súdruhov a nevedel, čo ho potká. Rozvídňalo sa. Jakási hora začernela sa pred ním. Vniknúc do húšťavy, vydýchol si. Sliezol s koňa, uviazal ho a sadol si, aby rozmýšľal, čo robiť. Jako žialil za „Markovým Kolenom"! No to bolo ďaleko, ďaleko... Pochopil, že urobil hlúposť, riskujúc život. V tom ďaleké výstrely z pušiek otriasly vzduchom. Oddelenie istotne útočilo. Strhla sa bitka. Gorolomov stál, ani nedýchajúc. Streľba, tu silnejšia tu slabšia, trvala asi pol hodiny, potom prestala. Gorolomovi odľahlo. Pocítil sladké uspokojenie, že bol ďaleko od nebezpečenstva. Žiaden druhý cit ním nehýbal.

Rýchlo dnilo sa i pod stromami v hore, Gorolomov obzeral sa nepokojne. Ešte ničím nebola narušená hluchota naokolo. Pre-

plaziac sa napred, uprel zrak pomedzi pne bezlistných stromov a poznal, že od hory ďalej je rovina, kde kmitala sa dedina. Stál dlhé hodiny, rozmýšľajúc, čo počať: zostať a prenocovať tu v hore, nedalo sa myslieť; zajtra predsa len bude musieť ju opustiť; potom i hlad nemilostivo dorážal na jeho žalúdok. Vyskočiť na koňa a uháňať na východ k bulharskej hranici, bolo krajne nesnadné. Dobre, ak by sa mu bolo podarilo, dostať sa do Bulharska, tam by sa mu istotne nebolo nič stalo. No ak padne Srbom do rúk, čo sa viere najviac podobalo, iste ho naskutku zastrelia jako zločinca, lebo našich dobrovoľníkov odopreli uznať za vojínov. Tu mu prišlo vnuknutie: rozhodnul sa, že sám dobrovoľne poddá sa srbskej vrchnosti, jakú najde v dedine. Jako zajatému i život, áno i česť boly zachované. On už vedel, jakou bájkou objasní svoje zmiznutie z oddelenia pri samom počiatku bitky. A tak oddrapiac so svojich šiat všetky odznaky, ktoré by ho boly mohly prezradiť ako jazdca-dobrovoľníka, a zahodiac všetku svoju zbraň, prežehnal sa (on teraz veril na Boha) a vyšiel z hory. Rovina bola bezľudná. Z dolu, ktorý ju presekával, smelo zamieril k dedine s bielou šatkou v ruke...

Vojna prerušila sa pirotským prímerím.

Naše víťazné vojská navracaly sa do stolice, okrášlenej vencami a vítajúcimi prívetmi.

No najviac triumfoval kapitán Gorolomov. Keď na paráde pred dvorcom (kniežacím palácom) zjavil sa na vranom koni, v uniforme blýskajúcej sa rádami a zlatými epoletami, s hrdým úsmevom venčaného víťaza, veškeré oči obrátily sa k nemu. Kňaz kývol mu prívetivo hlavou.

Čože sa stalo s ubehlíkom?

Nuž toto.

Keď vnišiel do srbskej dediny Živanovac s vysoko pozdvihnutou bielou šatkou, našiel tam veliký zmätok. Zpráva, že bulharské vojenné oddelenie je na blízku, zapríčinila v dedine paniku; pod jej vlivom traja vojaci vyšli z krčmy a vzdali sa i s puškami, mysliac, že nepriateľ je už v dedine. Gorolomovi bolo, jako by bol s duba spadol. Hneď uhádol, čo je vo veci. O pol hodiny pricválal k svojmu oddeleniu, zvestujúc, že sám zaujal dedinu s vojakmi i so zbraňou. O malú chvíľu dobrovoľníci obsadili dedinu. Gorolomov bol obsypaný prívetmi a pochvalami od svojich súdruhov. Celý ešte rozčulený rozpovedal im, jako zablúdil v dole, jako nadarmo hľadal oddelenie, jako, v svojom zúfalstve, že budú si myslieť, že desertoval, rozhodol sa umreť hrdinsky a s holou šabľou vrhol sa na Srbov v dedine, jako zjavením svojím zapríčinil panický strach a podobné. A tu, hľa, odmeny, povýšenie, sláva... Tento raz šťastie hrnulo sa naňho a, podporované jeho ohebnosťou, obrátilo jeho hanebný útek na víťazoslávny triumf!

V tomto čase na mohylách okolo Slivnice černely sa ešte čerstvé hroby iných herosov, stúpavších proti nepriateľovi nie s bielymi šatkami, lež s bodákmi a s urá!

No všetka česť im; oni sa neborili za slávu, ale aby vyplnili povinnosť k vlasti. Táto vysoká morálka je jediným svetlým, blahorodným lúčom vo vojnách, ináč ošklivých a hnusných, pretože bývajú plodom zbesilej ctibažnosti tých, ktorí ich robia nevyhnutnými alebo ich exploatujú.

. . . .

Neprestajný pokrik urá! otriasol vzduchom.

A v tom samom okamžení, na druhých miestach stolice, ozývalo sa vzdychanie a stonanie. Nemocnice odpovedaly uliciam. Podobalo sa to protestu.

Spasov ležal v nemocnici, ustrojenej v Národnom sobraní. Okolo neho asi na päťdesiatich posteliach stonali ranení vojaci. Vzduch bol nasýtený jodom a inými zápachmi z liekov; často ostré stony, vynútené neznesiteľným strádaním, narušovaly čudné ticho. Kŕdle lekárov, ránhojičov a milosrdných sestier chodily okolo strádajúcich a zaväzovali im rany. Nebolo nič triumfálneho v tejto budove, kde mlčky vyplňovaly sa vysoké ľudské povinnosti, kde s heroickým trpením znášaly sa bôle, kde duše zaocelúvaly sa v ohni múk a strádania a kde krvavý pot kvapkal s čela Bulharska, ktorého na ulici pre samé vavríny nebolo vidieť...

Spasov na ľavej ruke ranený bol guľou, v úspešnom srazení s nepriateľom, kde dokázal veľkú chladnosť a neohroženosť. Dva razy treba bolo pátrať po guli inštrumentom, aby ju našli, a on ani len nevzdychol. A teraz tu naň zabudli úplne, žiaden znak pozornosti so strany vlády neobodril ho mravne, ačkoľvek zaslúžil odmenu ako skvelý bojovník. Odmeny a milosti partisánsky vietor odvieval teraz na druhú stranu... Spasov však nesťažoval si. Opravdivé hrdinstvá sú mlčanlivé a tiché. Jednoho dňa videl prichodiť Gorolomova s jagajúcimi sa prsiami a s jasavou tvárou. Prišiel navštíviť priateľa, nie tak tým účelom, aby mu vyjadril svoju sústrasť — takým prostým ľudským citom jeho srdce nebolo v stave zachvieť sa — ale aby mu ukázal svoje náhle napredovanie na vojenskom poprišti. Spasov nevoľky sa smraštil. Bol sa tu dozvedel o ubití na smrť opolčenca Nedeľkova a Gorolomov mu spôsobil neodolateľnú ošklivosť.

— Dobrý deň, bratku, riekol Gorolomov dôverno-blahoprajným tónom, podávajúc mu zďaleka ruku.

Spasov nepodal mu svojej, hlucho zamrmlajúc:

— Odpustťe, nemôžem sa hnúť.

— Ach, pardon, zabudol som. Nuž jakože sa máte? Sláva Bohu, dobre?

Spasov len kývol hlavou.

Gorolomov, zaujatý len sám sebou, nespozoroval studený výraz na Spasovej tvári. Sadnúc si na kraj postele, začal opäť:

— Nech je tomu jako chce, Spasov, ožili sme, to je hlavné. A koľko divov v krátkom čase! Vojna, bratku... Eh, nože ma pozdrav, riekol usmiaty, vypnúc prse hrdo.

— Blahoželám, viac vystenal nežli vyriekol ranený, hodiac rýchly pohľad na emajlovaný kríž.

Gorolomov začudoval sa nad takou malou účasťou, jakú Spasov ukazoval nad jeho radosťou. Podíval sa naň pozorne.

— Zdáš sa mi ešte silno strádať. Ach, drahý priateľu, bol by som spokojný s polovicou svojich úspechov, len keby si ty bol zdravý.

Spasova tvár zblkla pohoršením, čo však Gorolomov nepoňal. Spasov popravil si hlavu, aby mohol svobodnejšie hovoriť, a riekol:

— Ďakujem za takú veľkodušnosť, Gorolomov.

— Áno, pokračoval tento, — a predstav si, jaké sklamanie! Prímerie! Ledva sa započala vojna, a hľa! ozve sa ti ten oplan Khevenhüller, a kňaz, jako nejaká baba, podpíše prímerie... Ja osobne vyjadril som mu svoje pohoršenie a, predstav si, on uznal... To je hanba! My sme mali diktovať Milanovi mier v Belehrade. Náš pochod skončil sa ničomným spôsobom, či nie? No to nie je hlavná vec. Potom, pomysli si, i ja som zastal na pol ceste: ani ryba, ani mäso, jako hovoria Rusi. Kapitán a basta! A sú ešte ľudia, ktorí mi závidia. A ja ledva čo som poznal svoje opravdivé povolanie, ledva som zavadil o úkol svojho života. Vera Bože, mňa prenasleduje môj osud. A čože som vlastne vykonal v Živkovci? Nepriatelia bežia pred tebou jako splašené stádo; traja kaľavní Srbi podpletú sa ti a hovoria: „Predamo se, braćo!“ Hahaha, ešteže „braćo!“ Hľa, podliaci! K tomu niekoľko pušiek s bodákmi... To nestálo ani za prácu. Hrdina, riekli všetci, hrdina! Áno, povieš: „keď niet ryby, i rak je ryba“... To je tak. No uznaj, jaké veliké vojenné dary zahynuly týmto mierom... Škoda, veľká škoda, braček môj Spasov.

Spasov netrpelivo poslúchal túto bezsrdečnú a bezočivú fanfaronádu. Vyzeral, kedy príde ránhojič, aby urobil konec týmto jeho mravným mukám. Gorolomov opäť sa obrátil k nemu:

— Spasov, nevidel si moju podobizeň v illustrácii? Donesiem ti ju.

— Nenamáhaj sa!

— A jakí to podivíni! Predstav si, napísali zdola: „Gorolomov, hrdina zo srbskej vojny.“

— Teším sa tomu, lebo ináč bol by som sa domnieval, že si len hrdinom v plovdivských policajných účastkoch, riekol Spasov, vrhnúc naň hnevom rozpálený pohľad.

Gorolomov podíval sa naň celý zarazený. — Nerozumiem ti, Spasov!

— A ja som ti dobre rozumel.

— To jest, kam mieriš týmito slovami? A Gorolomov vstal.

Spasovi stmilo sa pred očima i neodpovedal. Zadúšal sa rozčulením, i rana ho rozboľala silno. S boľastne smraštenou tvárou zažmúril oči, aby nevidel Gorolomova.

Tento, primrazený, čakal, aby Spasov otvoril oči a mu odpovedal. On podobal sa odsúdencovi pred týmto trpiteľským lôžkom. Ustúpil, aby urobil cestu milosrdnej sestre. Táto zastala pri lôžku, spytujúc sa laskavo: „Spasov, či spíte?“

Na tento prívetivý hlas Spasov otvoril oči. Blažená spokojnosť rozliala sa mu po tvári. Gorolomov s dôstojníckou koketnosťou nachýlil sa, aby pozrel sestre rovno do tváre. I stŕpol: videl Marijku Nedeľkovu.

Bola to pekná, černooká, strojná dievčina s detinsky dobrým, nežným, no melancholickým pohľadom, stieneným dlhými mihalnicami. Červený kríž na bielom poli, vyšitý na prsiach, dával jej vid žrečky. Prítomnosť mladej device na tomto mieste vzdychania ožiarovala ho lúčami smilovania a nádeje. Ona cítila na sebe pohľady toľkých strádajúcich a lučezarný úsmev netratil sa s jej ubolenej tváre. Ona sa vyspytovala Spasova, jako sa cíti, obratne prihotovila potrebné veci na previazanie rany, nepohliadnuc pritom ani raz na Gorolomova. I Spasov vyhýbal zrakom jeho. Gorolomov videl, že je tu zbytočný, i odišiel zapálený až po uši a škrípajúc zubami.

Vrátil sa domov rozjatrený. Bol by z kože vyskočil, nemohúc si odpustiť uníženie, v jakom sa bol nachodil pred týmto ničomným Spasovom a tou ztratenou devou. Keď mu jej otec napľul do tváre, nepomútilo ho toľko, lebo to nemalo svedkov, koľko hrdá nevšímavosť od týchto špitálnických bytností... Jeho trpké rozmýšľania boly prerušené denštikom, ktorý mu vručil pozvanie na večeru vo dvorci.

Minulo niekoľko času. Gorolomov hral už vidný zástoj pri poradách, kde sa rozhodovalo nad osudom krajiny. Chystali preň vysoké dŕžavné postavenie. Jednoho rána, keď už si bol obliekol blyskavú uniformu a vysúkal čierne bajúzky maďarskou pomádou, denštik mu oznámil, že nejaká mladá dáma dopytuje sa naňho.

Tvár mu zažiarila víťazoslávne.

— To je Mária, riekol k sebe, — jej onehdajšia srditosť bola len ženským koketstvom, dobre som poňal... Opät mi príde pod ruku.

— Popros ju, aby vošla, rozkazoval denštikovi, hodiac rýchly pohľad do zrkadla.

Vošla Zinajda Matvejevna!

Ona len čo bola došla ako milosrdná sestra pri ambulancii švajciarskeho Červeného kríža.

— Ach, drahý Panajot Petrovič! zvolala s vytržením, spustiac sa k nemu.

Gorolomov prijal jej pozdrav krajne zmätený.

— Zdravstvuj, ľúbezná Zina, odpovedal s prisilenou ľúbeznosťou. Bolo videť, že jej príchod do Sofie zmiatol ho nepríjemne.

Ona to nepozorovala.

— Ha, ty si sa nenazdal, že ma tu uvidíš, či nie? Priznaj sa: prekvapenie! smiala sa šťastlivá; — nuž hľa, bolo našou povinnosťou prispeť na pomoc ľudským biedam. A teraz ti, holúbok, blahoželám k tvojej sláve, k hodnosti i rádom. Ajhľa, môj Panajot hrdina! No, len sa tak neonač, dovoľ, aby som ťa pocelovala, no tento raz po vavrínoch — a ona ho pocelovala na čelo. Potom

nedbalo odhodila vrchný šat a dodala: pozdejšie mi opíšeš svoje vojenné činy, jeden za druhým; teraz riekni, či ma nachodíš roztomilejšou?

A pritom hľadela mu milostne do očí. Zima na ulici bola vyvábila čerstvý rumenec na jej tvári: jej umné svetlé oči ihraly životnou radosťou.

— Prekrásna si, Zinajda Matvejevna, nasilu odpovedal Gorolomov a medzi zubami dudral: ký čert ťa sem dopratal! On v opojení nad svojimi úspechmi doprosta bol zabudol na slečnu Berendejevu i na svoj sľub, jako vôbec zabúdal na všetko, čo nepratalo sa do kruhu jeho samolásky a ctibažnosti.

Nemohol sa zdržať neriecť jej:

— Ach, Zinajda Matvejevna, jaká to ochota, bežať sem zo Švajciarska prostred zimy? To je bláznivosť.

— Povinnosť ľudská! Panajotko, vidz, tieto prekliate vojny jaké žertvy, jaké strádania...

— Prečo prekliate vojny? prerušil ju Gorolomov. — Vojny sú zákon prirodzený.

— Nuž, nad prirodzeným zákonom je vyšší zákon svedomia: tento nám nakladá, aby sme aspoň oblahčovali zlá, ktorým nedá sa vyhnúť.

— Oh, tieto sentimentálnosti...

— Čože? Panajot Petrovič? Aby sme nepodávali pomocnej ruky strádajúcemu človečenstvu? Opäť podivín! riekla zadivená kursistka.

— Nechajte vy tak to človečenstvo, tie zvučné slová. Ja som sa presvedčil zo zkúsenosti života, že tie naše zásady a ideály sú len prázdne mechúry... Život je hazardnou hrou, Zinajda Matvejevna. Kto má silné čelo, prebíja stenu. Šťastlivý je šťastlivý, a nešťastného — nechajme ho tak, nič ho nespasí, treba mu zahynúť.

Zinajda hľadela naň zarazená.

— Panajot Petrovič, čo je to za reč u teba? Opäť krajnosti, opäť podivínstva! Potom dodala rovnodušno: Zvedavá som, či sa chceš navrátiť do Curichu, aby si tam pokračoval, teraz, keď si už okúsil tieto čačky — a pritom mu drnkala striebornými emajlovanými krížami na prsiach.

— Nemožno, Zinajda Matvejevna.

Zinajda podívala sa naň tázavo.

— Otčina, Zinajda Matvejevna, moment veliký teraz. Potrebné sú sily...

— Znamená, že vybral si si vojennú karriéru?

— Ó, nie; jestli by bola trvala vojna, to iné: karriéra veliká. No tento prekliaty pokoj, ktorý nám nasilu obesili na krk... Nie, štátna karriéra a — blyskavá.

— Čo, minister, môž' byť?

Gorolomov len prikývol a sa usmial.

Devica na okamih zamyslela sa.

— A naše vysoké ideály? A Uragan? Značí, opúšťaš! riekla udivená.

— Uragan? Ach, Zinajda Matvejevna, prečo nepovieš: „naše detinské hlúposti?“ Ja som už vytrezvel od opojenia smiešnym humanismom a rôznymi uraganmi. Svet je taký, jaký je. Nik nemôže ho prevrátiť. Najumnejšie je využitkovať okolnosti. Smiešno je hnať sa za zajacom, keď máš vrabca v hrsti.

— Čudno, veru čudno. Či dávno je tomu, keď si sa búril proti národným parasitom a čo si veril v dobro a v progress? Jaký to prielom, Panajot Petrovič, hanba! hovorila devica živo.

— Áno, dávno je tomu, dávno, veľmi dávno! Keď Pán Boh túlal sa svetom, Zinajda Matvejevna! No ja som vytrezvel. Dnes poznávam len jednoho boha, len jeden progress: osobné šťastie a basta!

Gorolomov predniesol toto cynické vyznanie rozdráženým hlasom, lebo cítil, že rozhovor viedol neúklonno k nemilému preň predmetu. Začal sa nedobre cítiť. Zina Matvejevna rozpamätala sa lepšie na jeho reči nežli on sám a pripomínala mu ich svojou prítomnosťou. Šla sa mu ovesiť na krk práve teraz, keď si prial byť svobodným. Treba bolo čím skôr a raz navždy urobiť s ňou konec. K tomu mal hromadu spôsobov, krutých alebo nízkych: on si vybral posledné, lebo viac odpovedaly jeho prírode. Urobil skormútenú tvár a vzdychol si zhlboka.

— Prečo vzdycháš, Panajot Petrovič? Čo ti z toho? Naopak, tebe treba sa radovať, ak pre nič iného, aspoň preto, že vidíš svoju Zinajdu, — a ona nežno zahľadela sa na neho.

— Ach, práve preto smútim, drahá Zinajda.

Devica pobľadla. Pohliadla naň nepokojno a rýchlo sa pýtala:

— Čo to má byť, Panajot Petrovič?

— Zinajda Matvejevna, ja som velikým hriešnikom pred vami. Ja som žertvou svojho osudu a najnešťastnejším človekom, riekol s tragickou pretvárkou.

— Čože je, pre Boha?

Naklonil hlavu a chytil ju za ruku.

— Počuj moju spoveď, spoveď čestného človeka, a potom opovrhni mnou alebo mi odpusť.

Gorolomov so srazenou tvárou, hlasom rozochveným rozpovedal jej svoje milkovanie pred rokmi s Marijkou, prísahu, ktorú jej bol dal, nešťastie, ktoré ten ľúbostný sväzok priniesol devici a ktoré on pre svoje neodpustiteľné ľahtikárstvo neodvrátil, ačkoľvek mohol; ťarchu, ktorá ťažila na jeho svedomí pre túto ukrutnosť k milujúcej deve; k tomu prišla nová náruživosť v Švajciarsku k Zinajde, ktorou bol podmanený i vtedy i teraz; klam, v ňomž ju, proti svojej vôli, bol držal, keď jej zatajil svoju posvätnú povinnosť k Márii; potom stretnutie sa s Máriou, svojou žertvou, potriasajúca scéna, ktorá nasledovala, strašná borba, s jednej strany medzi povinnosťou, s druhej medzi srdcom, ktorá zatriasla celou jeho bytnosťou a v ktorej Zinajdu prosil o radu a pomoc, aby z borby vyšiel čestne.

Tvár kursistky bola zamračená. Táto horká spoveď, zadavšia jej nádejam smrteľný úder, zdrtila úbohú devu.

— Panajot Petrovič, preriekla konečne, — ty pokračuješ jako človek blahorodný. Ja dobrovoľne zriekam sa svojho šťastia; urob šťastlivou devicu, ktorá má viac práva na tvoju uznalosť.

Gorolomov pojal ju za ruku a poľúbil ju z vďačnosti; sotva ukrýval svoju radosť.

No po týchto slovách muky mladej kursistky náhle zvíťazily nad jej tvrdosťou. Slzy ju zalialy. Rýchlo zahodiac na seba plášť, prv než popošla k dverám, obrátila sa ku Gorolomovi:

— Buďte uverení, pane Gorolomov, že nehnevám sa na vás.

No hlas devin slábol, zmieral.

V tom okamžení dvere náhle sa otvorily a vošiel Spasov. Bol v civilnom obleku a veľmi bľadý. Ľavá ruka visela mu v obväzku.

— Zdravstvuj, Spasov! mimovoľne riekol Gorolomov.

— Kurudimov! Ty si človek bez všetkej cti! okríkol ho hosť, strieľajúc po ňom očima.

— Jako smiete, pane?

— Hovorím ti, že si bez všetkej cti človek! opakoval Spasov rozzlobeno; — nie ti je dosť, že si zhanobil a mravne ubil Máriu; nie dosť, že si zversky zavraždil jej otca v temnici, i teraz si si dovolil vystrájať žarty so svojou žertvou, ty bezbožník!

— Nerozumiem ti!

— Že mi nerozumieš? reval Spasov celý bez seba; — včera si bol u Marijky a si ju nehanebne potupil, navrhujúc jej ohavnosti, akých len ty si schopný. V tebe niet kvapky ľudskosti!

— To je moja vec. Čo máš s Máriou, že sa o ňu tak staráš?

— Mojou oddanicou je, ty lže-hrdina!

A silným chvatom strhol mu epoletu a rozohnal sa, aby ho ňou udrel po tvári.

Gorolomov s úžasom odskočil, kričiac na Rusku:

— Blázon! blázon!

Spasov, hodiac naň ešte pohľad plný opovrženia, vyšiel pomaly von.

Kursistka nemo dívala sa na túto scénu. Ona pochopila temer všetko. Jej ženská dôvtipnosť poznala, že tu bola reč o tej samej Marijke, o nejž pred chvíľou tak tklivo bol jej rozprával Gorolomov. Z jeho strašnej zmätenosti poznala, že pravdivé sú tie nehanebnosti, z ktorých ho obviňoval hosť, a že to boly všetko lže, čo pred chvíľou z úst Gorolomových bola počula, a z toho, že tento na potupné pohanenie, zvlášte s epoletou, ani neodvetil, videla, že má pred sebou podliaka-zbabelca.

S pohľadom, v ňomž zračilo sa najhlbšie opovrženie, vzdialila sa i ona.

Gorolomov dlho stál jako obarený. V zmätku ani nevedel prečítať visitné karty dvoch korrešpondentov, ktorí čakali u jeho dverí.

. . . .

Pokoj bol uzavrený, no Pán Boh nedoprial pokoja Bulharsku. Prevraty otriasaly ním do samých základov. Čierne oblaky zakryly pred ním slnce pravdy a milosrdia. Gorolomov stával sa ďalej velikým. V literatúre, v nauke, v ideologii, v armáde [illegible]ovečenstve

vyšiel na mizinu. Život mu nechával jedny dvere otvorené: politiku. On teraz plával v mutných prúdoch svojho živlu. Stal sa publicistom a vyvolal na biely deň najnižšie inštinkty hávede, písal krvavé články, posypané pušným prachom a petrolejom a roznášajúce vzduchom stony lámania kostí a zápach hrobitova a jatiek. A sláva jeho mena rástla...

* * *

Uplynul ešte istý čas. V shromaždení u jednoho ministra, kde náhodou prítomný bol i Kiterov, len čo došlý z Ruska, bola reč o zaplnení veľmi vážnej državnej služby, teraz vakantnej. Gorolomovo meno ozývalo sa zo všetkých úst.

— Nuž ale vy neviete, kto je Gorolomov? spytoval sa Kiterov zadivený; — veď on potupne bol vypudený z university.

— Za svoje presvedčenie, áno, ozval sa minister.

— Za presvedčenie? Nie, on ukradol brilliantové pero v istom obchode, preto bol vylúčený.

Všetci otvorili ústa v nedorozumení a nedôverčivo.

— Ani vám nehovorím o jeho tunajšej reputácii.

Shromaždení šuškali si za minútu.

— Gorolomov je sila, riekol dôrazne jeden z ministrov.

— Sila je, potvrdil druhý minister.

— Sila, sila, ozvali sa vážno i ostatní.

Rozhovor prešiel na druhý predmet.

Niečo o mytologickom dualisme.

Napísal *K. Chorvát.*

I.

Princíp zla a s tým spojený väčší-menší dualismus náboženský nie je charakteristickou známkou kresťanstva, alebo snáď židovstva. Najdeme ho v každej náboženskej forme, pravda vždy v rúchu takom, ktoré zodpovedá fysickej a morálnej vyvinutosti patričného národa. Viac-menej dualistický je každý kult, každá forma náboženstva (Cf. Lefèvre, „La religion“, Paris 1892, str. 396: „... toujours, au fond, vous trouverez l'antagonisme des deux principes. Le seument de cette opposition se révèle dans les cosmogonies les plus rudimentaires, et il est demeuré si fort que le monotheisme lui même n'a pu l'eliminer“) s tým rozdielom, že u kmenov čo do vzdelanosti nižšie stojacích je fysický moment v prevahe, kdežto na vyššom stupni rozvoja nabýva kamdiaľ viac etického rázu. Srovnávacia mytologia a hlavne etnografia ukazujú, že pôvod predstaviteľa zla, „čerta“, je nie u toho alebo onoho národa, v tom alebo onom náboženstve, ale že ho treba hľadať *všade*, že je to idea a osobnosť všeľudská. (Lefèvre, str. 256.) Faktá ukazujú, že „diabol“ nespadol

s neba, ale naopak: že povzniesol sa z hlbín duše ľudskej až po Olymp a Valhallu, a stal sa spoločníkom bohov. (Graf, Geschichte d. Teufelsglaubens, Jena 1893, str. 2.) Zákon o rozvoji, panujúci nad *všetkým*, panuje aj nad „diablom", a v histórii jeho práve tak máme jednotlivé doby, veky, ako aj inde.

Kde hľadať pôvod náboženského dualismu? Patrne v pôvode náboženstva vôbec. Ale čo je pôvod a počiatok náboženstva, na to ešte zcela uspokojujúcu odpoveď nedal nikto. Odhliadnuc od teorie supernaturálneho zjavenia, o ktorú každé náboženstvo sa opiera, postavená je celá hŕba iných: fetišismus, animismus, naturismus, euhemerismus atď. alebo ojedineno, alebo spojeno. Nech je však pôvod ten aký chce, jedno je isté, čo nikto neupiera: že človek na najnižšom stupni rozvoja prišiel k poznaniu toho, že mimo vecí, ktoré vidí, hmatá, cíti, je ešte *čosi*, čo tvorí základ a podstatu všetkého, — prišiel k predstave, ktorú my nazývame *dušou, duchom*. Či ho k tomu doviedla protiva medzi životom a smrťou, ako to chce Lippert (Seelenkult, Berlin 1880, str. 2 sq., Religionen d. europ. Kulturvölker, Berlin 1881, str. 3 sq.), či protiva medzi snom a skutočnosťou, ako tvrdia Tylor a Spencer, a či snáď trením ohňa vzbudená predstava o neviditeľnom, ako myslí Caspari — to nám je na tento čas ľahostajné. I to je predbežne viac-menej jedno, či oživenie prírody týmito duchami je stav primérny (Tylor), a či až sekundérny (Spencer). Faktum je, že človek v dobe najnižšieho možného rozvoja, aký nám je známy, videl vo všetkom život, ruch, duchov, a že následkom antropomorfického a antropopatického ponímania prírody videl v nich mocnosti, ktoré jedia, pijú, sú veľké, malé, nahnevané, veselé atď. a jemu viac-menej nepochopiteľné. A tieto mocnosti musely sa mu zjaviť ako dobré, a ako zlé, lebo akonáhle týmto pripisoval všetky účinky a udalosti, musel i pôvodcov týchto účinkov: duchov, sortirovať na takých, ktorí spôsobujú dobro, a na takých, ktorí hľadia škodiť človeku. Keď však reflektovaním poznal svoju odvislosť od duchov, vtedy už aj snažil sa účinkovať na ne tak, aby jemu boli naklonení — alebo sa im zavďačil, obetoval, prosil ich, alebo, ak sa cítil byť silnejším, hľadel ich prelstiť, pokoriť a sebe v službu uviesť.

Toto rozdelenie duchov na dobré a zlé, teda počiatočný dualismus, nachádzame u všetkých tak rečených „divochov", to jest: stojacích na najnižšom stupni kultúry. Uvediem iba pár príkladov. Weddahovia a divosi z Papuy boja sa dämonov, ktorí sídlia v stromoch a ktorí o inšie sa nestarajú, len ako by mohli ľuďom škodiť. (Lefèvre, o. c. str. 392.) — Domorodci australskí znajú dobrého boha Nambajandi, ktorý prijíma duše šťastné do raja, kde potom tančia, lovia zver, hodujú; s ním v opposícii stojí Warrûgûra, „grand être méchant", príčina zla, bývajúci v podzemí. — Severoamerickí Indiáni majú viac takých bohov: Kitchi-Manitou, hlava dobrých duchov, a Matchi-Manitou, jeho opak. Enigorio je dobrý, Enigonhahetgee zlý, Jonskéha je biely, Tuiscaron alebo Aataensic čierny. (Ibidem, str. 396—7.) Pôvodní obyvatelia Indie, národky drawida-nisachadské oddané boly službe Bhuta. Pod týmto menom

ctily (vlastne: bály sa) zlých duchov, dämonov, ktorí všade čihajú, živých usmrcujú atď. a i s Pretami, duchami zomrelých sú vo spolku. Za vrchného z Bhutov platí Ejenar, ktorého stálymi obeťmi snažia sa udržať v dobrej miere. (Preiss, Religionsgeschichte, Leipzig 1888, str. 51). — Karíbovia sú presvedčení, že hlavybolenie spôsobuje zlý duch, zvlášte duchovia zomrelých, ktorí „nemajú pokoja". Podobne negri juho- a stredoafrickí pôvod všetkých nemocí vidia v zlých duchoch. (Lippert, Seelenkult, str. 9—10.) U Eskymákov na Grönlande zlí duchovia sídlia v povetrí, dobrí v zemi. Povetrím vládne Silam-una, ktorý kde môže, škodí ľuďom; na mesiaci bydlí tiež jeden, ktorý v čas zátmenia sostupuje a požiera tulene. Tupilek straší okolo morských brehov. Naproti tomu podzemní duchovia a „matka zem" robia dobre: rozmnožujú tulene, veľryby atď. (Egede, Nachrichten von Grönland 1781.) Dualistický podklad má do istej miery i „grandiósna" kosmogonia polynézskych obyvateľov, ktorú sdeľuje Lefèvre. Je v nej reč o odtrhnutí neba Rangi od zeme Papa, čoho následkom je: oddelenie tmy od svetla. (Lefèvre o. c., str. 397—9.) Maďari mali vedľa Izdana (dľa Budenza: isä (fin. = pater) + ken (demin. koncovka) = atyácska; dľa iných z perského izdan) i ürdünga (tur. erteng), boha v podsvetí. (Vámbéry, Magyarok eredete, Budapest 1882, str. 375.)

Podobných príkladov najdeme celé kopy.

Bližšie určenie týchto bytností, ich vlastnosti, bydliska atď. závisí od mnohých podmienok, nevynímajúc ani útvar pôdy a podnebia. Obyvateľ tropického kraja vidí zlo v pálčivosti, v ohnivom vetre, ktorí vysuší všetko; severní domorodci pripisujú dämonom zimu, chladno, studené vetry. Kde často zakusujú zemetrasenia, tam sídlia zlé bytnosti v ohni pod zemou; kde sú časté búrky, víchre, tam dämoni v povetrí fičia. Kde hrozní nepriatelia robievajú vpády do krajiny, tam tiesnený kmen všetky strašné vlastnosti svojich nepriateľov prenáša na „čertov" atď.

Ale rozhodný, *úplný* dualismus tu ešte nevystupuje. Dobrí duchovia sú nie vždy rozhodní odporcovia zlých a naopak, a ani nezostávajú vždy v jednej rolli: raz sú dobrí, inokedy zlí. Ale aj ináče je to nie úplný dualismus, ale len jeden jeho druh: dualismus fysický (Močulskij ho nazýva: dualism primitívny — prírodnomytický). Všetky národy, majúce takúto mytologiu, etického dobra a zla neznajú, im je dobré to, čo je príjemné, zlé to, čo je nepríjemné. A keď *im* chybuje morálny charakter, nemôžu ho mať ani ich bohovia a duchovia, lebo človek svojich bohov len takými vlastnosťami môže opatriť (ovšem v superlatíve), aké on sám má či skutočne, či potencionálne. „Keby voly maly bohov, i títo by mali rohy". — — Avšak v zlých duchoch vidíme už aspoň tieň pozdejšieho satana, ducha zla; princíp zla je vyslovený už i tu, pravda iba vo fysickom smysle.

Ale časom, dlhými processy prišiel človek na istých miestach i k povedomiu morálneho zla. Boj o život a existenciu, klima, territorium atď. voviedly človeka do takých okolností, ktoré nemohly zostať bez vlivu na jeho telesné a duševné vlohy. Nemožno

tvrdiť, že by sa človek zo stavu úplne zverského bol povzniesol až na dnešnú výšku: iskra, klíček, z nehož mala vyrásť vyššia vzdelanosť, boly už v ňom. Snahou po živote nakoľko možno pohodlnom, bezstarostnom, príjemnom vytvorily sa komplikovanejšie podmienky bytia, ktoré vyžadovaly obzvláštne napnutie všetkých síl a schopností — a klíček vždy viacej rástol, vyháňal stebielka. Človek i fysicky aj intellektuálne sa rozvíjal, lebo príchodom nových predstáv a pojmov rozširoval sa duševný obzor jeho, a tak na istom stupni evolúcie nemohol nepoznať, že vedľa fysického zla je i morálne, ktoré nemusí byť práve čosi telesne nepríjemného, a naopak: že môže byť nepríjemné dobro. Zkrátka: morálne povedomie sa vytvorilo, a náboženstvo dostalo zčiastky alebo úplne etický charakter, ktorého predtým nemalo.

Ale i takúto protivu dvoch princípov nepovažoval za svoju vlastnú, za takú, ktorá je výtvorom subjektívnym jeho vlastného ducha; ale ako posiaľ, tak aj ďalej pripisoval to mocnosťam nadľudským: božským a dämonským. Od dobrého ducha nepochádza len svetlo, zdravie, jedlá, a to, čo život spríjemňuje, ale i rôzne ctnosti; od zlého nielen tma, nemoce, smrť, ale aj hriech (ctnosť aj hriech vzaté v najširšom slova smysle). A na základe tohoto rozdelenia fysického a morálneho zla a dobra utvorily sa určitejšie i postavy, osobnosti duchov a bohov, a tak vtiahol do náboženstva dualismus etický.

Morálne povedomie človeka prirodzene žiada to, a je o tom presvedčené, že dobrý princíp obdrží vrch nad zlým, a preto tomuto dáva aj podriadenejší zástoj. Úplne rovný antagonismus medzi nimi nenachádzame ani v jednom náboženstve (i v zoroastrisme zvíťazí predsa dobro). Rozumie sa, že čím je toto povedomie vyvinutejšie, živšie, tým väčšiu moc dáva dobru, a tým nižšie stavia zlo. „Čert, ktorý bol zprvu v tomže rade s bohom, oddeľuje sa poznenáhla od neho a stáva sa duchom tmy, naproti tomu jeho protivník duchom svetla. On stáva sa predmetom nenávisti, jeho protivník predmetom lásky. On býva v podsvetí, v temných miestach, priepasťach — boh v nebi, v jasnosti". (Graf, o. c. str. 9.)

Tvrdenie Lefèvrovo (o. c. str. 396), že iba tie rasy došly dualismu morálneho, ktoré prešly fásou animistickou, neobstojí už i preto, lebo niet náboženstva, v ktorom by sa nedaly preukázať elementy animistické a naopak: mnoho národov, ktorých kult je vlastne čistý animismus, nedošlo ešte k poňatiu morálneho dobra i zla. Podmienky toho sú zcela iné.

Ako príklady vidzme náboženstvá: egyptské, indické, starosemitské, grécke, germánske, zoroastrismus a konečne obšírnejšie slovanské.

II.

Celý život starého Egypta je pre nás do istej miery hádankou. Srovnávacia linguistika pokúsila sa na základe indického a semitského rekonštruovať idioma egyptské, ale výsledky sú dosiaľ po-

merne malé. Keď Indogermáni vtiahli do Indie, vtedy egyptská kultúra bola už vysokovyvinutá, ale zprávy o nej sú dosiaľ veľmi pochybnej ceny; a keď začínajú byť spoľahlivé, vtedy Egypt je už natoľko podrobený vlivom cudzím, že nemožno oddeliť jeho vlastné od cudzieho. (Preiss, o. c. str. 332 sq.) Tým sa vysvetľuje i to, že mnohí spisovatelia klassickí podávajú zvlášte o náboženstve zprávy nielen odchodné, ale často diametrálno si odporujúce. (Hojnosť príkladov v spise Page-Renoufovom o egyptskom náboženstve. Nemám ho teraz po ruke.)

Novejšej egyptologii podarilo sa mnoho objasniť, ale nie všetko. Náboženstvo je nám dosť známe, ale veľkú ťažkosť robí: oddeliť v ňom nauku ezoterickú, vypestovanú organisovanou hierarchiou, od nauky ľudovej, exoterickej.

Dľa tejto poslednej vidíme i v Egypte bohy dobré a zlé. Princíp dobrý zastupujú Osiris (Içvares = pán) a Isis („veľká bohyňa) v svojich premnohých podobách a personifikáciach; princíp zlý zosobnený je v Typhonovi, jeho žene Nephtys, v hadovi Apep, Setovi atď. Nás tu nezajíma vysvetľovanie známeho mytického boja Osirisovho s Typhonom, Ra s Apepom atď.; aj to je nám irrelevantné, kde treba hľadať pôvod týchto bytností, či ako Lefèvre (o. c. str. 400) pomocou euhemerismu v akýchsi mytických kráľoch a vojnách, či s Lippertom v animisme, či s Eckermannom (Lehrbuch d. Religionsgesch. u. Myth. Halle 1845, ttr. 63—102) a Preissom v prírodných silách; nám prichodí iba konštatovať, že i v kultu egyptskom dualismus existuje. Osiris je dobročinné slnce, ako princíp všetkého dobrého, Typhon pôvodca zla, škodlivá, človeku nepriaznivá sila, boh tmy a neúrody. Medzi nimi trvá stály zápas. Rozumie sa, že u národa kultúrne tak vysoko stojacieho tento dualismus nie je čisto prírodný, ale má i morálnu príchuť.

Vedľa tohoto populárneho známo nám je i ezoterické náboženstvo egyptského kňazstva, do ktorého zasvätený bol iba kráľ a niektorí, čo sa v ctnosti vyznačili. Toto zná len jednoho boha, ktorý všetko preniká, všade sa zjavuje — teda akýsi Weltvernunft panteistický. On všetko objíma, a iného niet. Samo sebou je tedy všetko dobré, božské, a len smyselný, nedokonalý človek vidí tu dobro, tam zlo, a dľa toho myslí si i boha dobrého a zlého a ctí ich. Toto zdanlivé zlo je iba prvý stupeň k vyššiemu blahu, tak ako je smrť prahom k novému životu. (Preiss, o. c. 256 sq.)

Vidno, že toto filosofické náboženstvo sotrelo dualistické črty, ale preto aj nepreniklo do nižších vrstiev. Obyvateľstvo egyptské verilo v svojho Osirisa a Typhona a modlilo sa: Bože dobrý, kráľ dvoch Egyptov, chráň nás pred Typhonom, zbav nás zla!“ (Lefèvre, 401.)

Starí *Indovia* za príchodu svojho do údolí Inda a Gangy boli ešte nomádi, a známo je, že práve u nomádov je silne vyvinutý smysel pre dualismus. Pastier má stále pred očima boj nebeský: slnce zaháňa husté oblaky, nakopené čierne mraky rozčesne jasná strela hromová, padá dážď atď. Všetky tieto obrazy staly sa skutočnosťou: nebeské bytnosti, dobré a zlé, bojujú proti sebe. Varuna

a Indra bojujú proti drakovi Vritra. Indra bleskami svojimi rozráža ohrady, do ktorých zlý drak sohnal kravy nebeské (oblaky), aby nemohly dať ľuďom mlieko (dážď), vypustí tieto, a ony doja na zem „mlieko“. (Max Müller, Essays I, str. 138 sq. II, 208 sq.) Podobne Ahi, Ahurovia, Bala a Pami sú to, čo chcú vodu nebeskú zadržať, a Indra je nútený ju od nich vybojovať. (Graf, o. c. 10; Lefèvre, o. c. 385, 401; Preiss, o c. 54 sq.)

Avšak omnoho markantnejší je u Indov rozdiel medzi etickým dobrom a zlom, medzi hriechom a ctnosťou. Rozdiel tento patrný je už v mytoch vedských (Varuna, Indra sú ustanovitelia aj morálnych zákonov), ale najostrejšieho vyjadrenia došiel predsa len v bramanisme. Z kontemplatívnej povahy indickej samo sebou vytekalo, že sa ponorili do hĺbky duše a vynášali z nej na svetlo, pred súdnu stolicu rozumu všetek jej obsah, a iste je to nie náhoda, že práve u Indov vidíme takmer najhlbšie pochopovanie mravného zla, hriechu a svätosti, dobra (vyjímajúc snáď kresťanstvo). Ind sa stále potácal z jednoho extrému do druhého, kolísal sa medzi prísnym odriekaním sa všetkého pôžitku a medzi hltavým smyselným životom, medzi mravnou zdivočelosťou a medzi svätosťou. Táto protiva musela sa vyrovnať, „svet mal byť osvobodený zlého“ — a na tú úlohu podvolil sa kralevič Çakjamuni Buddha, ktorý rozlúštil ju v nirvâne. Toto rozlúštenie mohlo uspokojiť filosoficky vzdelanú hierarchiu a snáď vyššie vrstvy, ale národ, massa zostala tá istá, ba časom samé nauky buddhismu sa pozmeniť musely v prospech názorov prostonárodných. — V bramanisme zostal ten rozkol tiež, ba dostal sa i do trimurtitu v zmiernenej podobe Šivu a jeho ženy Kali. (Eckermann, o. c. str. 154—172.) A Indovia ďalej sa kláťa medzi dvoma extrémami: dobra i zla. (Preiss, o. c. 80—97.)

Zo *Starosemítov* u národov assyrsko-chaldejských a fenicko-kananejských hlavné miesto medzi bohy zaujíma Bel, Bál („pán“), boh slnečný, ctený i pod inými menami. Nazýva sa aj El, je teda, súďac dľa toho, veľmi blízky k hebrejskému Elohimovi. Ako boh svetla, teploty, životnej a zúrodňujúcej sily zastupuje princíp dobrý a volá sa i Bál-Zamen, ako boh pálčivej horúčosti, ohňa, nazýva sa Bál-Zebub („pán múch“; mucha znak leta, ale i nečistoty. Preiss, o. c. str. 187; Graf, o. c. str. 110; Csók, „Angyal és Ördög“ v Gondolate XII, str. 155.) A keď Molocha ešte uvedieme, a z planét Nergala, Kaiwâna ako „veľké nešťastie“, tým jasnejšie vidíme nie síce príkry dualismus, ale aspoň znatné stopy jeho. Pravdepodobné je, že Semíti, vďaka svojej vysokej kultúre, povzniesli sa už koľkotoľko nadeň. Ale s druhej strany i to je známo, že kultúra ich nie je čistá semitská; naopak: vlivy kušitské, egyptské, ba aj iránske dajú sa veľmi rozoznať (Preiss, o. c. str. 192—3), takže i v náboženstvách starosemitských nevidíme viac čisté, ale následkom križovania sa viacerých vzniklé miešané kulty.

U Grékov nenachodíme dualismus ani tak vyvinutý, ako u posledných, ale stopy jeho nevymizly ani tu. Giganti a Titáni bojujú proti Olympijcovi Zeusovi, a vedľa dobrých bytností nachádzame i zlé: Typhon, Medúza, Geryon, Pythion a iní zlí duchovia. (Lippert,

Rel. d. eur. Kult., str. 345—96; Graf, o. c. str. 10; Lefèvre, o. c. str. 402—8.) Ale v pravom slova smysle čerta, boha zlého, u Grékov márne hľadáme. (Graf, o. c. str. 12; Lefèvre, o. c. str. 408.) Je to skorej taká smutná upomienka — ako hovorí Močulskij (Russkij filol. věstnik 1889, str. 155) — na borbu dvúch síl voľakedy v dávnej minulosti. Duch grécky, súc v podstate skorej k ästetike naklonený, s ľahkosťou prešvihol sa ponad všetky záhady etické, a dualismus náboženský sotva že poznal. — U Rimanov nachádzame zlé Larvy, Lemury atď.

A práve tak ako u Grékov, ani u Germánov nie je zlý princíp veľmi naproti postavený dobrému. Zastupitelia dobrého sú Asovia, bohovia to, ktorí živia sa svetlom (Wolzogen, Edda, str. 86); medzi nimi najvyšší je Wodan (der oberste waltender Asen, Asenfürst. Ibidem, str. 81, 84). Naproti nim stoja Joti v Jotenheieme s rozličnými menami: Thiassi, Hrungnir, Hrîmnir atď. Toto však je viacej borba nesriadených síl prírodných s poriadkom svetovým a s duchovnými silami (Močulskij, l. c. str. 155) a antagonismus medzi nimi nie je naprostý. Tak na pr. Loki, hlavný zástupca temného princípu, pomáha Thôrrovi vynájsť ztratené kladivo (Edda, 52—56), pri hostine bohov zlobí a dráži ich, a Wodanovi privoláva:

Gemahnt's dich nicht, Wodan? Wir mischten vor Zeiten
doch beid' unser Blut?
Da schworst du niemals zu nippen am Trank,
der nicht beiden gebracht war. (Ibidem, str. 103.)

Právom hovorí Grimm, že Loki skorej sa podobá gréckemu Hefaistovi, než kresťanskému čertu. (Deutsche Mythol. [2] II, str. 936.)

Že Loki v niektorých čiastkach Eddy (na pr. v Lokasenne) viacej etického charakteru ukazuje, to treba pripísať pozdejším vlivom. Možno, že sa to vyvinulo samo sebou, ba isté je, Loki musel mať koľký-toľký význam zla, ale omnoho plausibilnejšou zdá sa byť domnenka, že je to vliv kresťanstva. Lebo netrpí viac pochybnosti, že Edda neobsahuje len čisté názory starogermánske, a ani nie názory prostonárodné, ale učeno-teologické, na ktorých vliv kresťanstva je veľmi patrný. (Lippert, o. c. str. 216, 217; Grimm, Mythol. [1], str. 670.) Tak i mytický boj Wodana s Lokim, ktorý je trestaný pre zavraždenie Balderovo, dostal už kus rázu etického. (Edda, str. 98.)

Stopy dualismu nachádzame i v iných mytoch, na pr. v myte o Mimirovi a Wodanovi. (Cf. Veselovskij, Razyskanija XI, str. 87; 112—14 atď.)

I z týchto niekoľkých náčrtkov vidíme: že u vyvinutejších národov nabýva síce dualismus rázu etického, ale spolu že i ztráca mnoho na príkrosti, a zlé ustupuje do pozadia pred božstvom svetla, s ktorým človek prirodzene sympatisuje. Nauka o prírodnom dualisme zachováva sa viac-menej ako upomienka. Ale spolu je zrejmo,

že cez fásu dualistickú každé náboženstvo prejsť musí; keď nie priame doklady, zrejmé stopy toho sú všade.

Vidzme ešte mazdeismus, ako predstaviteľa najvyvinutejšieho dualismu, a potom prejdeme na Slovanov.

(Dokončenie.)

Pustokvet.

Novella.

Od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

(Pokračovanie.)

III.

„Moje baby sú na lúkach," ponížil tón rozmluvy Ján Kunovič, jakoby ustatý dlhou, napriahnutou rečou; „jestli sa ľúbi, môžme za nimi. Príjemno pod večer, a nadto ukážem vám pýchu Prachova." Vladimír Radovský pri slove „baby" predstavil si Korneliu v jej mladej, práve rozvíjajúcej sa kráse, s očima jako dve hlboké hádanky, s „jarnou" (jako sa maliar vyslovil) panenskou hruďou, a bolo mu otupno. Razom znevidela sa mu okrúhla, strojom do hola ostrihaná hlava hostiteľova, jeho býčia šija, jeho silné pohyby, ktorými mohol lámať železné zábradlie. Táto sila tela a, darmo by si tajil, i ducha, bola mu razom protivnou, viala násilenstvom, tiesnila ho. „Babou" menuje svoju ženu a svoje dieťa... Cynismus!

„Pýchou Prachova" pomenoval Kunovič prachovské lúky. Ony boly v nižine, zvlažované kalnou, tichou riečkou Plavou, ktorá na vyšnom konci dvojila sa na jednaké ramená, na nižnom zase spájala sa a tak tvorila podlhovastý ostrov, vlniaci sa letom hebkou trávou do pása. V Kline, tak volala sa nižná časť, mal Kunovič svoj podiel s ohromným senníkom, pravým to obrom medzi senníkami ostatných gazdov. Hodnota tohoto požehnaného pozemku bola v tom, že tu nikdy nebolo neúrody a pri priaznivej pohode kosili dve otavy. Práve suché roky boly vítané majiteľom: na okolí sena nebolo, a Prachovania draho predávali. Plava darmo a hojne povážala „pýchu" svojím mäkkým hlenom.

Keď Kunovič s Vladom zastali s ľahkou bričkou u starej, zapustnutej tehelne, dve tretiny Klina boly skosené, po druhý raz obrátené hajnom hrabačiek. Bližšie k senníku čnely už návidlia. Dnes predpoludním skosenú trávu obracaly ženičky a devy prachovské, výskajúc veselo. Poneváč senník bol už plný, starší robotníci chystali základy ku trom kopám. Ražne, veľké oholené borice, stály už zabité a ucvekané skálím v mäkkej lúčnej prsti. Okolo jednoho ražňa stlali už.

„Čerti!" zakričal Kunovič svojím hromovým hlasom, šibko soskočiac s bričky. Robotníci zastali. Lavička, vedúca cez rameno

Plavy, prehýňala sa pod ťarchou Kunovičovho mocného tela, tak že Vlado bál sa za ním a čakal, až prejde.

„Nevidíte, že je seno ešte nezralé pre kopu?“ riekol už tichším hlasom, blížiac sa svojimi dlhými krokami k senníku. „Sparí sa mi!“

Pár veľkých tučných koní vzdiaľovalo sa od senníka; viedol ich na opratách Martin Holý, prvý mládenec dediny. Vozové váhy vliekly sa na ťahákoch po skosenej tráve.

„A Martin čo robí?“ už celkom prívetivo riekol Kunovič.

„Návidlia vláči,“ rýchlo odvetila šumná nevesta Anka Rožková v krátkej sukni. Jej ohorelá, ale svieža tvár zarudla ešte viac v blesku k boru nížiaceho sa slnka.

„Eh, lasica...“, riekol Kunovič, s úľubou hľadiac na švárnu ženičku, „či už dosť práce?... a stryná jako sa má?“

„Už lepšie, ďakujem za opýtanie.“

Martin Holý u veľkého návidlia obrátil kone. Váhami a ťahákmi obopial ho u spodku. Kone sa zopäly a trhaly do predku, ale zbadajúc, že sú čímsi zaháčené, počaly cúfať. Martin vzal na zem pohodené remenné opraty. „Hió!“ zavolal silným, povzbudzujúcim hlasom. Kone zaihraly nohami a trhly do predku, ale keď tuho natiahnuté ťaháky nepovolily, zpätily sa a zase cúfly. „Hió! hió!“ zavolal Martin ešte hlasnejšie a šibol bičom dva razy po tučnom, lesknúcom sa chrbte sedlového, ktorý bol lenivejší. Kone zase zaihraly drobnými krokami, ťaháky napäly sa jako struny. Váhy vrezaly sa do sena, a celé návidlie pošlo. „Hió! hió!“ rýchlo po sebe zakričal radostno Martin, a návidlie šmýkalo sa trávou jako po ľade, zanechávajúc široký šľak. Martin ho ľavou rukou pridržiaval, pravou máchal opratami, bežiac pritom temer výskokom. U nôh budúcej kopy roztriaslo sa návidlie. Kone, necítac ťarchu, samy od seba zastaly.

„Dobre, Martinko... ale kopu len zajtra.“

Zpoza senníka vyšla pani Kunovičová s Nellou, za nimi ťahal upachtený Kamenec.

„Dostali sme nového robotníka, tata,“ riekla Kornelia, pohliadnuc svojima zpytujúcima očima na Vlada, ktorý nesmelo pozdravil, a držal sa Kunoviča, jako by bol k nemu priviazaný neviditeľnými niťami. „Hľa, pán Kamenec hodil paletu pod senník a chytil sa kosy!“

„S kosbou to nejšlo,“ veselo riekol Kamenec, „ale obracal som statočne, i návidlia ukladal...“

„Rozumiem, medzi babami je veselšie? Šak?“ Kunovičová nespozorovane šuchla do senníka, kde dievky soberaly riad, nosáky, plechové lyžice, misky.

Vladovi bolo nevoľno, i závidel Kamencovi tú prostotu a svobodu, s jakou vedel sa vpraviť v dom pohostinský... Dva razy chcel počať reč, dva razy sa zhákol... Konečne, viac k pánu Kunovičovi, ale blysknúc na Nellu, riekol:

„Prekrásny večer... Škoda ujsť už ztadialto. Jaký tu vzduch, jaká vôňa!“ Podarilo sa, pomyslel si Vlado, ale už sa i začervenal

nad svojou dlhou sadou. „Veď je to hlúpo, hovoriť o počasí," pomyslel si.

„Pôjdeme si zarakáriť," potešil ho Kunovič; „moja žaba má v tom veľkú zručnosť." Kunovič poslal malého, čiperného šuhaja Janka k tehelni po sačky a mäso. „Bež, drusa, tam pod sedliskami!" volal za ním. Janko drobčil veselo bosými nohami po lúke. Lavičkou preletel jako guľa. Bola to sirota, nemajúca na šírom svete rodinného prítulku. Zprvu žobralo chlapča po dedine, potom pripäl sa ku dvoru Kunovičovmu jako suchý vlk k šatám. Svojou neobyčajnou zručnosťou pri malých výsluhách, dôvtipom a skromnosťou vydobyl si isté postavenie. Bolo niekam rýchlo poslať — zavolali Janka, ktorý bol vždy po ruke; ztratila sa Norma, anglický stavák, draho kúpený, nemohúci privyknúť, Janko šiel na hľadačku, a Norma bola tu. O všetkom vedel na dvore: kde sekera, kde pilník, kde obruč z polámaného kolesa. Hádali mu štrnásť rokov, ačkoľvek bol útly a malý na taký vek; prezývali ho Jankom Špalkom.

Tam, kde obe ramená Plavy spájaly sa, povstala tichá priehlbeň; brehy z oboch strán boly nevysoké, ale srázne, poprerastané koreňami vymretých i živých stromov. Staré pne vpúšťaly do hlbiny mohutné korene, novo vyrastlá jelšina hádzala tieň na tichú, nepriehľadnú vodu.

Kosci dokášali, unaveno máchajúc kosami a často brúsiac. Ženský ľud poberal sa domov. Babky veselo džavotaly okolo Kunovičovej, že nestačila odpovedať. Ona poberala sa domov s vozom.

Kunovič dobre znal, že chce byť pri večeri, ktorú doma uchystali pre dobrovoľné, neplatené hrabáčky. Taký spôsob vymyslela Kunovičová: okrem platených robotníkov navolala si žien, keď bol súrny čas. Ony rady prichádzaly, lebo ich čakala pohostinnosť, a najmä priateľstvo Kunovičovej, ktoré si vysoko cenily. A k devám a babkám pridružili sa obyčajne i chlapi, s výhľadom na oldomášik.

Kunovičová sadla na ohromný voz, do poly senom naložený. Martin Holý stál vo voze, opretý o vysokú rebrinu, a pohnal kone. Voz prešiel rameno Plavy brodom, vysoké kolá dobre vyše hlavieň zarývaly sa do vody a hlenu. Ale silné kone vytiahly ľahko, iba ťahajúc hore brehom napäly sa im svaly tučných zadných stehien.

Janko Špalko šiel k priehlbni, dobre znajúc to výdatné miesto, a povkladal do rozštepov kúsky mäsa, prichystal sačky a čakal na pánov.

Pruty pozorne rozostavili u brehu. Nella mala tri, jej súsed Kamenec uspokojil sa s jedným.

„Nie tak, mladý pán," riekol Janko, keď videl, že Kamenec kladie prut ledabolo. „Sem bližšie ku pňu."

Kamenec sadol tak za ker, aby videl tvár Nellinu. On pozoroval, jako napružene hľadela na tenšie konce vŕbových prutov, opretých o trávnatý breh. Vidno, ona bola celá pri diele.

„Ale jestli lapím starú žabu...", poznamenal maliar.

„Ticho, pane Kamenec," riekla Nella celkom vážne, „treba pozor dávať."

On dával pozor, ale nie na svoj prut, ale na súsedku. Všetko zatíchlo. Slnko práve bolo zašlo, povstalo oné milé letné svetlo, ktoré tak ťažko lúči sa so zemou. Seno tuho zaváňalo, a z rieky vialo príjemným vlhkým chladom.

„Tu si, kamarát!“ ozvalo sa s druhého brehu, na ktorý prešiel Kunovič s Vladom, úplným nováčkom v rakárstve.

„Aha, tata už chytil,“ pološeptom riekla Nella. V tom začervenala sa, jej veľké brunasté oči zasvietily. Konec vŕbového pruta, na ktorom zostalo trochu lísťa, potriasol sa. Ona spustila sa na koleno, nahla sa štíhlym driekom nad vodu. Pravou rukou pozorne potápala do kalnej vody sáček, upevnený na rásoške, ľavou ťahala z vody prut. Kamenec pozoroval tú milú napnutosť v jej ťahoch, pozoroval, že zadržala dych, poloотvorené ústa odokryly rad drobných, bielych zúbkov. Razom zmizlo napruženie z jej tváre: ona podberúc sačkom hrubší konec pruta s mäsom, nevidela to, čo chcela videť: saček bol prázdny.

„Ušiel; mala som čakať, až sa zahryzie — alebo to len vetrík pohýbal prutom,“ pomyslela a odtrhla lístie s pruta. Tu počal sa hýbať druhý prut, ale ináč. On sa trasľavo zachvieval, ba i zvrtol sa v tráve. Nella priskočila k prutu, kľakla na obe kolená a tak nahla sa nad vodou, že Kamenec trnul, aby sa neprevážila.

„Naozaj,“ pomyslel si Kamenec, „mnoho človek vidí v prírode, čo nemôže maľovať... Hľa, namaľuj túto posíciu, jakú má deva, vysmejú ťa... povedia, keď chceš dať slečnám vznášať sa nad priepasťami, teda im i krýdla primaľuj... A hľa — ona bez krýdel jak vznáša sa, s jakou istotou...“

Bolo počuť šplechnúť vodu, v podňatom sačku mrvilo sa čosi čierneho... Chytený rak trepotal sa a plieskal chvostom o svoje brucho.

„A krásny,“ veselo, milým, detským hlasom riekla Nella, vyťahujúc za chrbát veľkého raka zo sačka. Rak zachytil sa veľkým klepetom za oko sačka a nechcel pustiť. Druhé jeho klepeto bolo malunké.

„Gratulujem,“ prihovoril sa Kamenec.

„Prvého je najťažšie dolapiť...“

„A teraz nedivím sa už, že milujete dedinský život. Viete najsť u potoka to, čo v mestách hľadajú po divadlách a cirkoch... napnutie a náruživosť.“

„Náruživosť? Jaká tu náruživosť?“

„Ona bola vo vašich očiach... videl som ju!“

Nella zasmiala sa. „Ticho! zase chytá!“

„A váš priateľ,“ riekla, keď bola vyňala malé dva račky zo saku, „len vždy s apuškom. Dozvedela som sa včera o jeho rodine... on neochotno odpovedal... Prečo je taký smutný?“

„Vedy ho tlačia! Najlepšie byť hlúpym a mať dobrý appetit, jako ja!“

„Chcete, aby som vám neverila, šak?“

Kamenec sa zahanbil. Cítil, že Nella poznala neprístojnosť koketovať s vlastnou hlúposťou, na ktorú nik neverí iskrenno.

„Je nešťastný?“ Nella prvý raz pozrela priamo do očú Kamencovi.

„Inu, mnoho šťastia posiaľ nemal. Všade ho odvrhujú. Ani len k biednej supplentúre nemôže sa doškriabať. V krajine je pred ním uzamknutá nielen dráha, ale každý chodníček.“

„Prečo nejde do cudzozemska! Mám bratranca, ktorého prenasledovali. Teraz má výborné postavenie až v Asii; svet je veľký!“

„Pravda; jemu i núkali v Nemecku miesto. Inu čudák, čudák. On chce slúžiť „svojstvu“, jako hovorí, a sedí jako Faust v začadenej komore vo Vrboviciach.“

„Potreboval by Mefista?“ Nella šibla očkom na Kamenca.

Kamenec samoľúbo usmial sa. Jemu lichotilo, že Nella žartuje. Žartovanie je toľko, jako blíženie sa.

„Ostatne čo je s vaším prutom?“ doložila rýchlo, jakoby chcela smazať dojem svojich neprozreteľných slov.

Kamenec vytiahol prut z vody.

„Zožrali vám mäso!“ zakričal Janko Špalko svojím detským, príjemným hlasom. On ustavične behal od Kunoviča k slečne, odoberajúc korisť do mieška s pŕhľavou. „Ľaľa — v rozštepe zostal len kúštik!“ Chlapec zasmial sa a pozrel na Janka Kamenca polo-posmešne, pololútostive.

Maliar hodil prut do vody.

„Nerozumiem tomu... radšej sa dívam,“ on prisadol bližšie k Nelle. „Hľa, jaký malebný je tamten breh pod osikami. Neurčité a pritom silné farby. Že je to len blato, korene, suchá, nadol visiaca tráva? Namaľuj, chlape, to blato, aby bolo skutočne blatom, a nie kaňkou, aby bolo tak mäkké, teplé, živé!“

Janko Špalko videl, že je blato mäkké, ale že by bolo živé a teplé, tomu neveril, a zase pozrel posmešným, ľútostivým okom na Kamenca, ktorý sa mu neľúbil. On hneval sa i na to, že Kamenec prisadol k Nelle, že jej také veci hovorí, že vôbec s ňou hovorí jako so sebe rovnou. Chlapcovi bola Nella vyšším stvorením: nielen veliteľkou, ale úplnou paňou nad všetkým, čo znal, čo bolo okolo.

„Áno,“ riekla Nella živo, „i tata hovoril, že teraz maľujú samé blato, chabrač, neúhľadné, pusté miesta, spotvorené stromy, otrhaných ľudí, vôbec to nepekné, každodenné. A predsa je zdravá, štíhla jedľa krajšia, než zgrmanelá stará vŕba...“

„Áno, pre unavené oči... na plátne vyzerá jako vianočný stromček alebo špinát; a nový frak s oholeným, vymytým panákom patrí do Bazáru, do kolorovanej prílohy.“

Nella zasmiala sa.

„Veru ťažký je náš život... Túlaš sa, cigáňčiš svetom, túžiš za niečím vyšším, a nevieš ani blato namaľovať. A kde je to vyššie? Alebo ho niet, alebo uniklo na veky... Starí ho ešte znali — ale my... posmech! Zostarieš sa — a konec je... žobrák.“ Kamenec zahľadel sa do mutnej vody, po ktorej pomaly plavil sa jeho odhodený prut.

„Ale vám je predsa veselo. Svet je pestrý a krásny, nudy niet...“

„A vy sa často nudíte?“

„Predtým nikdy. Ale teraz prichádza na mňa nuda... Ta, preč, niekam inam! Tu znáš každý kútik, každý stromček, a žiješ bez cieľa... Deň za dňom ide, a každý sa jednako končí: položíš hlavu na podušku a už ťa niet... Zmizol človek... Niet ho. Vo sne niet človeka, on stal sa predmetom. A ráno predmet zase stane sa osobou, a tá osoba počne včerajšiu lekciu, až zase premení sa na predmet, zarytý v poduškách.“

„A predsa prichádzajú sníčky — časom príjemné, fantastické...“

„Nie... Aspoň ja vždy zabudnem sny. Rechtorova Betuška vie narozprávať celé romány, ktoré vraj zažila vo sne. Ťažko veriť — možno si to namyslí, a potom sama verí. Pletie sa ono človeku niečo. Ale otvoríš oči... huš — všetko zmizlo, a ostane najviac nejaký, v letku mihnuvší sa predmet, veža, kŕdeľ vtákov, cit prestáteho nebezpečenstva, a žiadna súvislá historka.“

„Vidno, máte pokojné srdce!“

Alebo „suchú dušu“, jako hovorí môj brat Eugen.

„Trhá!“ zavolal Janko, ukazujúc na prut.

Pomaly nastalo šero, spoločnosť sišla sa u tehelne, a že bolo tak príjemno, poslali vozík s Jankom Špalkom napred. Šli úzkou poľnou cestou, okolo tuho zelenalo sa veliké jazero bujnej pšenice, jednakej, jakoby ju ustrihol. Obneskorený škovrán štebotal kdesi vysoko, prepelica volala zblízka svoje puťpuruť. Nella opierala sa o otcovo rameno a menovala radom role po majiteľoch.

Keď vchodili do dediny širokým, stvrdlým blatom a stopami statku označeným výhonom, bol už úplný večer. Veliké stádo dohonili u stodôl, ovce sotva bolo vidno v hustom prachu, ktorý samy zdvihaly. Prečasté, plačlivé mékanie ozývalo sa z prašného oblaku.

V dedine už kde-tu svietili. Malé predné oblôčky domkov iskrily sa, časom zmizlo svetielko, jakoby dom prižmúril jedno oko a len druhým pozeral na šedú dedinu. Studňa na kolo vrždala — dve ženy ťahaly vedro a pritom štebotaly.

„Bétó! Bétó!“ kričala babka na preddomí silným, samohlásky predlžujúcim hlasom, a súčasne zásterou zaháňala do brány kŕdeľ husí, veselo gagotajúcich. Veľké fúry sena ťahaly uličkou.

„Veľmi som smutný,“ riekol Vlado, líhajúc do postele. Kamenec urobil sa spiacim a neodvetil. Vlado zahasil sviecu. Dlhý vzdych bolo počuť z jeho kúta.

IV.

Na druhé ráno, včasne, o piatej, Vlado otvoril oči — on zaspal len pred chvíľou — a videl Kamenca oblečeného, sviežeho. On privázoval k svojmu maliarskemu „rebríčku“ kasničku, mappu, plaid a šedý slnečník.

„Nuž?“ spýtal sa Vlado.

„Áno! už som dosť halušiek zmrvil. Idem na štúdia — takto nevyžijem z rakov a hrabačky. Ale to ti prísne nakladám, nezaľúb

sa mi.“ On priťahoval remeň. „Nebezpečenstva dosť... Apropos, daj mi pár groší... To by ti ešte chýbalo. Pán Boh svet tento tak výtečne skomponoval, a ty sa v ňom nevyznáš nezaľúbený; čo bude, keď ti hlavu pomúti nešťastné láscisko!“ Vlado vytiahol z pudilárka piatku a položil na nočný stolík. „Hovorím, nebezpečná krása. Ona ti nepľaskne razom v tvár, jako hlúpa stolistá ruža, ale pomaly sa odkrýva, jako lotos... Ty skupáň — to mi málo!“ doložil, pozrúc na mramorovú dosku stolíka. Vlado priložil ešte piatku. „Naproti tomu, od starého bonvivána sa uč! A hlavné, nezúfaj! „Človeče, mne odhodili moju „Husárku“... A čo viac! Alebo som ja somár, alebo tí zaostalí professori, kvietisti, tí slávni juróri. Nezúfať...“ Ale tvár Kamenca nebola tak posmeľujúca, jako jeho reči. Pri spomienke na odhodený svoj obraz porotou výstavkovou, obraz, ktorý mal byť rozhodným, do ktorého dal celú svoju potenciu, preletel mrak jeho čelom. Shabal peniaze so stolka.

„Nuž, do videnia! Veď ťa vari tu najdem?“

Vlado zahľadel sa do povaly, keď ušiel Kamenec. „On vie tak pekne, ľahko žiť, a predsa veď i pracuje, a dobre pracuje, a nie je spokojný... A mne tak ťažko! Samého seba nenávidím... Že vraj žijem idei... jaké žitie? Ani moje dráma nechce napred. Zadrhol som sa a stojím jako peň... Veru, jako peň, nerastiem, a niet ani nádeje. Ale jako mi to mohlo napadnúť, dráma z egyptského života... Cheops môj tragický hrdina...“ Zavrel oči. Zatúžil po svojej vrbovickej samote.

„Načo ma aj vyvliekol Kamenec z mojej diery... Tam som doma.“

Vladovi bolo jako človeku, ktorý zablúdil v jaskyni a bije sa o vlhké jej steny. Keby nemal cieľa, uspokojil by sa — ale on má veľký, jasný cieľ, vyjsť na svetlo, na vozduch, čistý a voňavý... Síl dosť, on na ne verí — ale chybí mu kompas, chybí verná lampadka. A jaké sily, jaká železná pracovitosť, jaké vedomosti, nastrádané v tichých nociach a v potných dňoch. „Nezúfať!“ nahlas prehovoril, „riekol Janko Kamenec, „nezúfať, napred!“ a počal sa obliekať svojím nerýchlym, jakoby mdlým spôsobom.

V záhradke našiel Nellu, a zarazil sa, spomenúc si Kamencovu žartovnú výstrahu. Nazad už nemohol. Jako stroj šiel chodníčkom, pozorne vyhybujúc, aby rozbujnenú resedu nepristupil. A zase len z neho vyrazilo sa:

„Krásne ráno!“

„Slnko páli, dostaneme búrku alebo aspoň lejak,“ so smejúcimi sa očami riekla Nella; „v tieni dvadsať stupňov, barometer stojí na „premenlivo“.

„Kamenec šiel na štúdie,“ červenajúc sa riekol Vlado, sadnúc v búdke na železnú lavicu.

„A vám je bez neho nudno?“ Ona prešla k stolku a oprela oň ruku.

„Ach, horkýže... ale nech sa ľúbi,“ robil miesto Nelle. Jemu bolo nevoľno, sediac hovoriť s ňou stojacou. Ona prisadla.

„U nás cez deň mrtvo. Všetko v práci. I vy pracujete; Kamenec hovoril, že chystáte pod tlač veľké dráma.“

„Ach, len pokus... do tlače ďaleko.“

„Áno, i to doložil, že ste nesmelí, primnoho meníte, nedôverujete si. Hľa, jaký zradca, váš priateľ.“ Vlado počal sa topiť pod lúčami brunastých, zpytujúcich očí Nelliných. Veď nebolo s ňou tak nezručno, jako si predstavoval. Ani sám nevede', jako octnul sa v svojom Egypte, u svojho Cheopsa, u pyramíd a sfing. On hovoril z počiatku s častými pausami, jakoby hľadal primeraný výraz, jakoby ho niečo hatilo v ústach, ale neskôr, keď pozoroval vnímavosť devy, išla mu reč plavno. Prišiel i na vývin deju v dráme. Keď prestal, pozrel na Nellu. Ona už neusmievala sa. Po hodnej chvíli opýtal sa: „Nuž, čo by ste mysleli?“

„Ah — ja som slabý literát... no prečo tak ďaleko? Prečo letíte cez tisíce vekov, cez moria a púšte?“

„V tejto otázke je najlepšia kritika,“ dumno riekol Vlado; ale blízke časy a kraje ma odstrašujú. Len pomyslím na prítomnosť, a poesia ma zanecháva. Jako vložiť do úst moderného človeka slovo „večnosť“... moderný človek všetko robí len pre deň. Ale starí robili pre veky. Ešte dnes mohutne stojí dielo môjho Cheopsa u Memfis.“

„Ale to dielo je mŕtve. Ono ohromuje, ale nepoteší!“

„Koho môžem ja potešiť? Niet vo mne samom radosti.“ Vlado zľakol sa. O sebe hovoriť vždy chránil sa, a tu, v prítomnosti devinej, vždy ho čosi ťahalo ku osobným citom a výrazom.

„Jako náš vodomet hrá!“ riekla razom Nella. Vodomet vysoko vyhadzoval kvapky, dvíhajúc farbistú sklenú guľku, ktorá potom padala do drôtenej sieti, aby znovu podňatá bola tenkým, priezračným prúdom.

Nelle bolo bôľno, keď počula slová Vladove, ktoré potvrdzovaly jej myšlienku, že Vladimír Radovský musí byť veľmi nešťastný človek. Ona chránila sa citu sústrasti proti človekovi, jako vedela a istila, celkom cudziemu. Vlado zbadal schválne pretrhnutie rozhovoru, a zmútil sa dokonale. On ponáhľal sa ospravedlniť, a zase len upadol v starú chybu. Nella neodolala:

„Nuž povedzte, čo vás hlavne mučí?“ Otázka bola tak jasná, energická, pritom úprimná, že Vlado zmiatol sa ešte viac a pozrel svojimi veľkými očami prosto na Nellu.

„Deň i noc, zem i nebo; dobrota i zlosť. Mňa mučí moja hlava, moje srdce, ruka i dielo jej. Niet radosti!“

„A štúdia, a vaša filosofia, jazyky, historia?

Radovský vstal razom so železnej lavice.

„Slečna, nemám práva takto hovoriť k vám; čo vás do bôľov človeka cudzieho? Ale všetko, čo ste spomenuli, plní hlavu, búri mier, zobúdza túžby, a za túžbami ide sklamanie, nezdar, prázdnota, smútok. Ale nie smútok rezký, ale tupý, omrzlý...“ On pošiel chodníkom.

„Uteká predo mnou,“ pomyslela si Nella, „jaký nezdvorilý.

Vlado, jako by bol uhádol jej mysel, razom zvrtol sa a pošiel k búdke.

„Načo si tak kaliť ráno," riekol s núteným úsmevom a zalomil ramenami. „Odpustite moje nemiestne výlevy."

„Ach, tak lacno mi neujdete! Keď sme už raz tak ďaleko, teda von s palošom! Mne sa zdá, pane doktor, vo vašom smútku je mnoho — namysleného. Povedzte mi aspoň jedno faktum, ktoré by bolo príčinou vášho trudného pohľadu na svet... Len jedno faktum...

„Celý môj život je to faktum..."

„Veď ste len na jeho východišti... dosiaľ trvala príprava, školy, exameny, cesty..."

„A zostáva len pri východišti, prípravách...

„A teraz hup! do života! Všade je pekný, len bližšie k nemu! Ale ja smelá! Púšťam sa filosofovať s takým učencom!"

„Možno s väčším právom, jako ja," horlive preriekol Vlado. Jeho líca horely. „S úplným právom!" a on počal hovoriť bez pausy, plavno a milo, „s právom krásy a peknoduchého prekvitania, právom milej prirodzenosti, právom čistoty a dobroty srdečnej. Odpustite, že stal som sa pred vami smiešnym Don Quichotom, černohľadom; vo vašej prítomnosti je to prečinom. Je to urazením vašej jasnej osoby, ku ktorej nesvobodno pristúpiť s podlým bôľom a tupou resignáciou. Vaše svetlo padá na moju temnotu, a toho nezaslúžim. Odpusťte — a spolu vďaka vám za vašu dobrotu..."

Nella otvorila široko oči a hľadela s úžasom na rozhorlenú tvár Vladovu. Z jeho pekných očú len tak sálal oheň, v hlase zvučala pravda, ale s prídavkom fantastického rojčenia, nesriadeného, neurčitého rozcítenia.

„Ah, bravo!" ozval sa z obloka nad búdkou Kunovič. „Pán filosof deklamuje Nelle svoju tragédiu! Neškodí. Nepoplač sa mi, Neluška!"

Ale Vlado, trochu ponížiac hlas, pokračoval, nedajúc sa mýliť:

„Tú jasnotu videl som už nad Columbiniho prameňom, ona ma už vtedy dojala, a že som sa stránil, bolo prirodzené, ona prisilno na mňa podejstvovala. A nebol by som sa opovážil slovkom uraziť vás, ale nechcem byť pred vami komediantským zadumencom a pretvárkovým Hamletom. Teraz, keď ste zbadali môj bôľ, musím vám ho i odôvodniť, aby som nebol pred vašimi očami večne smiešnou figúrou... Nuž vedzte, ja cítim v sebe mnohú jarú silu, vo mne horí zožierajúci plameň urobiť niečo veľkého, dobrého, menovite činom pomôcť rodákom, ktorí hynú najviac kliatbou nečinnosti... Chcel som ukázať nové stezky v literatúre, aby nezakrnela v staromódnych formách, vlastne bezforemnosťach, a na jednej strane dostalo sa mi chladu a nedorozumenia, na druhej posmechu... Jak bolí posmech, keď chcete dušu dať tým, čo vás posmievajú, o tom nehovorím. Ale hovorím o tom bôli, keď som sám zúfal nad tým, čo som urobil, vlastne urobiť nevedel, nevládal. A tak to išlo rad-radom. Daj si pokoj, pomyslel som si, a klesol v nudu. Ale tudnu zase len hrial, pálil čudný oheň, a hnal ma na-

novo, a zase len sklamanie. Nielen to, veď najmenej čakám prudký úspech, vôbec úspech vnešný, slávu, uznanie! Boh mi je svedok, toho nečakám! Ale na žilu neviem naraziť, hlobím do netrebného skália tupým dlátom, ťažkým čakanom, a hlobiť musím, vediac, že každý namáhavý úder buchne do hluchého, bezrudého kameňa... Ale ani kliatby smiešnym byť nelakám sa... Nelakám sa pohrdlivého úsmevu, sarkasmu, keď mi stydne v útrobe krv, nevšímavosti, keď celý topím sa v ohni, zachádzam vrelou, bôlnou, nekonečnou túžbou... Ale lakám sa samého seba, toho tragického nič, ktoré predstavujem. A to mi nik neuverí. Každý pripisuje moje zúfanie vnešnému nezdaru, každý ma hlboko uráža — a ja musím nemo trpeť túto smrtelnú urážku, lebo jako dokážem protivu? Um ludský je prislabý, nik nevnikne ta, zkadial prýšti sa bôl môj a zúfanie. Viem, i vy ma neporozumiete, ale možno, dobrotou a čistotou panenského srdca aspoň vyhovoríte ma, prečo neviem tak hladeť, dumať a žiť, jako iní."

Radovský šiel ticho k bránke. Nelle bolo teraz lúto, že ho poškádlila termometrom a barometrom, a cítila jakúsi vinu. I jej bol z počiatku smiešny, ale teraz už nebol smiešny; neskôr jej bol na polutovanie, a to ju k nemu sblížilo. Teraz prestalo lutovanie a vzbudená bola zvedavosť, spojená so sympatiou. Skúmavé jej oko našlo predmet, hodný námahy skúmania. Nie je možno, že by len to bolo, čo spomenul... Mnoho temného zostalo v jeho slovách... A razom tá oslava v jeho ústach? To horúce vybúšenie citu u chúlostivého, utahujúceho sa, nedružného človeka dojalo ju. Nie, on sa nepretvaruje, nerobí zaujímavým. To nie teatrálnosť, schválne podivínstvo, on je vskutku taký.

Keď Kunovič nahol sa po druhý raz z obloka, už bola Nella sama. Radovský preskočil múrik, šiel plantážou, a na konci velkej záhrady, pod starou lieskou, lahol do vysokej trávy. Na potoku praly ženy, búchajúc piestami.

„Nie — čo som to urobil," dumal Vlado; „možno, stal som sa komickým v jej očiach." To slovo „jej" razom dostalo uňho čudný význam. Ono zazvučalo jakosi mocne v jeho duši. „Ona" to mohla byť len Nella Kunovičová, a toto „ona" rástlo; všetko, čo zažil a videl u Kunoviča, na lúke, pri obede, v záhradke, dostalo novú formu, podmienenú ňou; všetko bolo naplnené ňou samou. Tam pod brehom bola malá kvetná hrada (otcov tabak všetko vytisol z hornej planinky), i táto hriadka hovorila len o nej. Ona ju iste polievala, plela... Nechcel o tom myslet, ale bol bezvládny oproti novému, silnému citu.

Keď vstal zmorený, zmietaný, duševne unavený, vyznal si celkom jasne: ja ju milujem. Toto poznanie naskočilo naňho jako zimnica, jako nejaký vnešný, a nie čisto vnútorný obrat. Teraz pochopoval, prečo vedel tak plavno hovoriť v búdke, prečo jeho prirodzená nesdielnosť premenila sa na bezhraničnú sdielnosť. Prečo tak horel vnútorne, takou mocou nadchnutý... Prečo ho nehatila blízkosť Kunovičova, prečo ušiel tak razom zo záhradky... Ale tu bola i hranica toho, čo rozumel! Jako mohlo sa to stať s takou

rýchlosťou, čo je to vlastne, čo chce tento veliký, mohutný cit, kam povedie?... To bolo mu velikou, temnou hádankou. On sadol na skrívený peň liesky... Veľké listy lieskové tlačil si na sluchy. Cítil úzkosť, jako pred neodvratiteľným pádom s niečoho vysokého... Teraz, prijdúc k poznaniu svojej zaľúbenosti, spomenul na okamih, keď Nella razom vyšla z kríčkov u Columbiniho prameňa. Ohlásilo sa vtedy v ňom niečo, ale on ohlas zadusil... Ale teraz videl a vedel... dobre by bolo bývalo kärovať Prachov a hodiť sa na kopanice zaturské, kde ho čakal konšolár, nedokončený teolog a teraz kopaničný učiteľ Milko Krátky... No on nevyhol úderu, liezol podeň. A teraz je najnešťastnejší človek pod slnkom. Žart Kamencov stal sa hrozným skutkom. Prvé, na čo myslel, keď sa náležite sobral, ustanovil, že po obede odoberie sa ku Krátkemu. Kunovič mu dá kone po Zavalište, potiaľ je hradská cesta, a potom pahrbkami a dolinkami pôjde pešo až do zaturských kopaníc. Áno, tak urobí. V izbe, s oblokami zastretými zelenými oponkami, sadol k stolíku (i ten stolík musel byť *jej*); bol to ženský písmený stolík. „Som v stave nepríčetnom," hovoril sám k sebe; „možno, môj rozum sa kalí, a ja len myslím, že som pri zdravom rozume... Možno, už spozorovali niečo na mne, len ja sám nič nebadám! Jaký to bol nesriadený výbuch v záhradke! A nepretrhla ma. Snáď z ľútosti. Čo som prežil tam pod lieskou! Nebola to nezdravá fantásia nenormálneho modzgu?"

On počal rozvinovať jakúsi ťažkú integrálku, píšuc tužkou na papier... Išlo to... Potom mimovoľne písal verš — pretrel... No zvuk slabík jakosi dobre účinkoval na jeho dušu: písal bez korrektúry:

Bôľ, úzkosť plní dušu, hruď sa trasie,
jak more víchrom vzbúrené až do dna!
A neodvratne, bľadnúc v hmlistej kráse,
sen šťastia mizne jako víla svodná,
s tým, že sa nikdy, nikdy nenavráti!
A s ňou sa žitia môjho smysel tratí!!

Jak meteor, tak vznikol cit a žiari;
či bude mať i osud meteora?
Blesk omráčil ma z devy milej tvári,
jas jeho padol v nízky palúk shora!
Čuš, ujdi, zmrzni, suďby choré dieťa,
nie tvojou vlasťou, kde jej zraky svieťa!

Jej zraky planú blaženstvu v ústrety,
tá jasná duša jasnú dušu hľadá,
a najde ju, bárs by ju kryly svety,
ju vo sne tuší, v sladkej dume badá!
Ja celou dušou želám im to šťastie;
no s želaním i muka moja rastie.

No vďaka mukám, ony daly hrudi
svet nový, veľký, nových citov vrenia!
Nuž s Bohom! kam len noha moja zblúdi,
tam všade najdem sladkosť vytrženia!
jed vzal som, cítim, život môj už krátky,
jed vzal som smrtný . . . ale sladký, sladký!!

Ty, verš môj matný, jediným si svedkom
tých tajností, čo muža obkľúčily,
tých fantásií svodných, čo ma letkom
na večné časy mlčať naučily . . .
No, abys nebol i ty zradcom podlým,
ta v oheň! Kľačím a Bohu za modlím . . .

A on pokľakol k posteli, hlava klesla na hodvábny paplon. Vstal. Hárok s veršami, písanými tužkou, sletel na zem. On spomnel si sľub a zažal sviecu, že spáli osudné vyznanie...

„Vo dne mi sviecu páli!“ veselo zavolal Kunovič, otvoriac dvere do korán. Vlado rýchlo zahasil sviecu... „Pečatíte listy? Dosť času... Poďte rýchlo... Mladé žrebce preháňam, je to radosť pozreť na tie milé stvory...“ A chytiac Vlada za rukáv, ťahal ho svojím násilným spôsobom z izby. Samo sebou rozumie sa, že o popoludňajšom odchode nechcel ani počuť. „Kto sa raz dostane do môjho hradu, je mojím vasallom. Jaký letný vták... nakŕm ho, a uletí.“

V.

Kunovič vláčil Vlada poľom až do večera: on totiž kupoval kupoval Burinskovský majetok, a prezeral ho dôkladne. Radovský s rozpálenou hlavou a trasúcim sa srdcom musel voľky-nevoľky krokáriť, počúvať, že tu je žltačka, židom-arendátorom vycivená, tu výmole hatia priechod a rastú ešte vždy — ale že lúky hraničia s Klinom: ležia hneď za Plavou... No že 10 tisíc je primoc, dá 8 tisíc, a to iba pre zaokrúhlenie prachovského majetku. Advokát z Burína, ktorý mal prísť vyjednávať menom vdovy viedenskej, že je prešibaná šelma, treba pozor. Kaštieľ je stará chajda — dal by ho iste so zemou srovnať... I park je luxus — no jeho Neluška ho rada má. „Moja Neluška“... to slovo znelo z jeho úst nežno. Vlado po celý čas pozoroval, že málo citlivý Kunovič vinie sa k dcére s nežnosťou, a odpúšťal mu chladné chovanie sa proti žene a, jako zdalo sa, i synovi, ktorého málo kedy spomenul, a vždy s dodatkom „drahé port-epé“.

Zunovaný telesne a rozladený Vlado nedočkal večerný čaj, a utiahol sa. Ale v izbe tiesnily ho steny, vozduch i ťukanie hodín. Vyšiel. Prechádzal sa uliciami, už celkom pokojnými. Mesiac bol zakrytý nehustým oblakom a, jako lampa, abažúrom. Domky stály v jeho polohmle jako mátohy... On šiel hore slizavým potôčkom, vytekajúcim nad dedinou z hlbokého, drobnou trávou porastlého

výmoľu. Výmoľ bol starý, na jeho spodku uspely vyrásť ohromné vŕby i borice. Vlado spúšťal sa dolu príkrymi briežkami, a zase vystupoval nahor. Na malej planinke, pod trimi vysokými boroviciami, mali dedinskí cigáni svoju búdu. Otvorom sliepňal slabý plamienok a dym vil sa hore pňom stromu, tratiac sa v hustých ihliciach. Vlado obišiel búdu, okrúženú zápachom cigánčiny. Malý psík štekol dva razy. Čierna hlava zdvihla sa na prahu búdy, a zase položila sa v otvore na mech. Niekoľko temných slov, a zase bolo ticho. Starý Mišo dobre vedel, kto to blúdi jeho revírom. Už tešil sa na revisitu za grošom a močkou.

Mesiac osvobodil sa z oblaka, výmoľ ožil so svojimi obrysy, výbežkami, stromami. Kalná ináč voda potôčka dostala farbu matového striebra. V močidlách trblietalo mesačné svetlo.

„Pustý kraj, a predsa jaký dojem, jaká poesia,“ podumal Vlado a spustil sa veľmi príkrym briežkom k potôčku. Sadol na drn, podoprel sa lakťom.

Slabý šum potôčka jedine rušil absolútnu tišinu. Jemu počalo byť úzko v úzkom výmole, šuškanie vody desilo ho... Sobral sa nahor malým kopcom, ktorý jako pyramida trčal zarovno cesty. S neho videl temné strechy domkov na ľavo, s prava do výšky vystupujúce úhory, mohutné obrysy dvoch stodôl. Mesiac postriebril ich široké, starobou hnedé doskové brány.

„Tam, v tej tme, v smesi tých doškových striech, jako perla v močarine, kryje sa bytnosť, vysoká a čistá! Ona odráža sa od svojho okruhu, jako holubica, zalietlá v kŕdeľ havranov. Ona, svätica, u nôh tvrdého egoistu, u boku neváženej, len k úsluhám používanej matere. A bohatá!“ Posledná myšlienka podobala sa hrobovému kameňu, ktorým zatvára sa krypta na veky. Ale nadto, čo je on? Kde jeho postať, jeho pôda?

Radovský ľahol bokom na kúžeľ a hľadel, jako hadí sa úzunký, na bielo vystúpaný chodník hore úhorom, na pokraji menšieho výmoľu, ústiaceho do veľkého. Ním dalo sa prejsť skrátenou cestou do Burína. Ztadiaľ neraz vyzerali Janka Špalka s poštou.

Na chodníku zjavil sa čierny punkt. Vlado uprel naň svoje bystré oko. Za malú chvíľu presvedčil sa, že to bol človek, schádzajúci s úhorovej výšinky... A že to bol mužský, bolo vidno z tieni, ktorú hádzaly rýchlo postupujúce nohy. „Pol desiatej dávno preč,“ zamrmlal Vlado, „vari nie hosť k nám.“ Nad tým „k nám“ zarazil sa! Mesiac zase zašiel za oblak, dosť hustý, sklonený nad západným krajom, chodníka nebolo videť — úhory, chodník i výmoľ premenily sa v tuho šedú tablu, končiacu sa menej šedým obzorom.

Brána bližšej stodoly ztratila postriebristú farbu. U vysokého plotu, okolo stodoly, mihlo sa čosi bieleho. Vlado zatajil dýchanie. Dva biele punkty — tie videl dosť dobre; boly to rukávce dedinskej devy. Pomaly privykly sa Vladove oči na premenu svetla, a ačkoľvek oblak šíril sa a hustol, on mohol polovideť, polotušiť postavu ženskej.

„Všade ticho,“ zašeptala ženská, pobehnúc ku kraju stodoly... Bože — veď to šepot čipernej Zuzky, Kunovičovej slúžky, pomyslel

si Vlado, a už chcel vstať, aby nebol svedkom hádam nejakých záletov. Jemu bolo nepríjemno niečo podobného zvedieť o dome, v ktorom žila Nella. No jako dvihol sa — klesol nazad na kopeň. Zpoza stodoly vystúpila štíhla ženská postava a bojazlivo pošla napred. Od Vlada k nej bolo asi tridsať krokov. Nebolo pochybnosti — to bola Kornelia Kunovičová. Ona prechádzala sa svojím pružným krokom, tak že raz blížila, raz vzďalovala sa od kraja veľkého výmoľa a kopňa. Vlado viac čutím než zrakom badal harmonické kolísanie sa jej postavy. On skutočne zamrel, skamenel; jeho vôľa ztratila sa, údy neposlúchaly. Iba čuvy boly napnuté neprirodzenou ostrotou. On počul šust jej voľných šiat. Zuzky nebolo. Ona zašla za uhol stodoly.

Nella pošla rýchlym krokom ďalej... ona ztratila sa v tme... Keď počul zase šust jej šiat — už nebola sama. Pri jej boku kráčal mužský; bolo počuť jeho silné dýchanie.

„Obneskoril som sa," hovoril muž zle vyslovovanou nemčinou, „prosím odpustiť...", a ešte bolo počuť jeho hlas, ale oba obrátili sa k stodole. Oba chodili rýchlym tempom. Ona hovorila rýchlo a pološepotom — nebolo rozumeť ani slova... No keď sa opäť blížili k výmoľu, ona zastala:

„Dobre," riekla, „ale toto je posledný raz;" jej šepot menil sa v hlasné hovorenie; „niet výhovorky. Vám musí byť jasné moje položenie. Tak ďalej nemožno. S Bohom!"

„Ale, pre Boha, dajte si povedať, slečna! Všetko urobím! Rozkážte, roztrepem guľou túto biednu hlavu. Ale teraz vybúšiť, teraz, keď som ničím, znamená byť vrahom vlastného šťastia, rušiteľom krásnych plánov. A potom, či mám najmenší dôkaz?"

„Nie je vám dosť, že som tu? Keby ste i nevideli, cítiť by ste mali purpur hanby na mojej tvári!"

„A kto je tam pri stodole? Kto očúva každé slovo, trebárs i nerozumie, ale vidí každý pohyb? Ani len vašej teplej rúčky ste mi nedali! Hnusná koža rukavice nedá dotknúť sa vášho zlatého tela... Ťažké podmienky veru našich riedkych hodiniek... ba minút... Skloňte aspoň hlávku svoju na toto plece... to mi bude dôkazom, že smiem všetko obetovať... Vy sa hráte so mnou... hráte..."

Oni podišli. Ale zďaleka počul Vlado rozčulený hlas Nelly. Či bol ten mäkký, krásno-tichý hlas schopný toľkého rozčulenia?

„A tak tedy... naposledy...", riekla Nella, ked sa už tichým krokom blížila; on šiel dvoma krokami za ňou; „pevne verím, pane Burinský, že vzdor tomu „naposledy" nebude horkou moja rozpomienka na vás, že vy nebudete príčinou horkosti, alebo — hanby mojej..."

„Kornelia — ešte je čas!" On zastal a rozovrel ramená: „stojíme oba na zvrate celého života... Kornelia — slečna!" Jeho hlas znel náružive; „ďakujem vám za všetko vysoké a nezemné, čo som pocítil... vy ste ma pozdvihli, z bahna vytiahli, osvätili — a teraz ma nazad rúcate?"

Nella stála celkom nad výmoľom. On sa jej blížil...

„Ani krok, pane Burinský!... tu vrhnem sa, jestli urobíte krok!...“

Burinský stál, zalomiac ramená...

„Zuzka!“ zavolala Nella zvučným hlasom. Zpoza stodoly ukázaly sa biele rukávce.

Nella vyhla Burinskému a rýchlym krokom šla priamo oproti slúžke. O chvíľu zmizly v ulici.

„Smiešno!“ riekol k sebe Burinský; „bláznivá osôbka! A ja trkvas, trkvas, trkvas!“ Ľudia so zlým svedomím alebo tajným bôľom často hovoria nahlas samým sebe. Razom sa schytil a behom letel hore chodníkom.

„A ty si ho nechytil za hrdlo!“ zničený riekol Vlado, taktiež nahlas... Už rosa počala padať, už belelo sa nad úhorami, keď skrahnutý a otupený bôľom a strasťou našiel sa Vlado na kúželovitom kopci. On vošiel do chyžky zadnými dvierkami od záhrady. Zamkol zdnuká dvere; keď ho volali na obed, odkázal, že je chorý; Kunoviča nebolo doma, mal pokoj. Počal hľadať medzi papiermi svoje včerajšie verše. Nikde ich nebolo. Konečne popoludní, fysicky premožený, zaspal na diváni, oblečený od včera.

(Pokračovanie.)

Dobronivské a pliešovské starožitnosti.

Sdeľujem slovenskému obecenstvu predovšetkým nasledujúci list:

„Čítal som práve Váš článok „Ešte raz o baníctve“ i chcem Vám sdeliť niektoré podrobnosti.

Tu sa volá do jednoho domu do *Majdanov* a ešte koncom minulého i začiatkom tohoto stoletia žila tu popredná rodina roľnícka priezviskom *Majdan*; dávnejšie ich toho mena i viac bolo, teraz sú Majdanovci tu vymretí. Toto je zase dôkaz, že i tu musel byť *majdan*. Veď bola i baňa od chotára kolpašského v dobronivskom chotáre, a síce až po minulé storočie zarútená a roku 1795 vyčistená. Kedy tú baňu ale začali pôvodne kopať? O tom ani povestí, ani písomnej pamiatky nieto. Pravdepodobne pri tej bani bol za starodávna *majdan* a správcu toho majdanu, ktorý snáď tam i býval, pomenovali tiež Majdanom. Význam slova *majdan* je tu teraz nie známy.

Sotor, *sotrík* nie je opálka; je to ručný košík. Užívajú to slovo v celom Honte, Novohrade, južnom Zvolene a všade na Dolniakoch.

Súčasne Vám sdeľujem ku možnému upotrebeniu i výpisky z pliešovskej „Poratnej“, totiž gruntovej a či kúpo-predajnej knihy. Je to kniha rychtárom a notárom pliešovským písaná od r. 1689 po r. 1777. Zapisovali do nej kúpu a predaj rolí a lúk. Myslel som, že tam a inde viac podobného materiálu najdem a že to sdelím v *Pohľadoch*, ale je toho

tak málo, že sa to nevyplatí osobitne podávať. Ráčte to teda prípadne — ak budete mať k tomu príležitosť — upotrebiť. Výrazy tam najdené sú:

1. *Podselný írek* na rozdiel od *kopaného íreku* a *lazného íreku* (prichodí od roku 1686). *Selo* = grunt, kde sídlil, sedel sedliak v obci.

2. *Čerťaž* prichodí snáď i vyše sto ráz. Z obsahu sa dá vyrozumeť, že čerťažou menovali každú na kraji honu (ďahu) a hory ležiacu lúku, i zoranú lúku na roľu; zvlášte tak menovali hôrne lúky. Rozdiel sa robí medzi *kopaniciami* a čerťažmi. Kopanicu si vyrobili z hôr na roľu, čerťaž si vyrobili (vykolčovali) z hôr na lúku. Dá sa to vyrozumeť z kúpo-predajných smlúv z rokov 1687, 29. jún 1743, 30. jún 1752, 1777 atď.

3. *Štvrtňa* = istá miera, napríklad štvrtňa múky (roku 1690).

4. *Jakuš* miesto Jakub.

5. *Kosenina* = lúka; dva kusy kosenín predano roku 1740.

6. *Lomina* = chrasť, chrapač, kde drevo lámať možno na palivo. Napríklad Jano a Jakub „Kresana Jeleniní" synovia (= Eleny Kresanovej) predali dňa 30. júna 1757 v hore *Korenkach* „lominu, ktera je súca na čerťaž". Tiež roku 1758 predal Šimkov Ďuro „kus lominy".

7. *Krátkin, Krátkynie,* od *Krátkynech Paľa*; od *Šínky Ondreja.* Teraz sú v Pliešovciach tie tvary neznáme a vravia teraz „Krátky, Krátkovie, od Krátkych Paľa, od Šinku (= Šimko)".

8. Ešte roku 1700 a 1710 písali v Pliešovciach *štery, čteri* zlaté, i *cztery* miesto *štyri* a *kod* miesto *keď*. Teraz nielen že tak nehovoria, ale vysmievajú tak hovoriacich *krekáňov* = vrchovcov novohradsko-hontianskych.

9. Výrazy *podkladá sa do tejto knihe* = zapisuje sa do tejto knihy v roku 1741 a *stala se sprava,* to je, o čo sa spravili, porovnanie, pokonanie sa prichodí v roku 1751.

10. *Podvorná lúka* = lúka pod oračinou prichodí v smluve z roku 1758.

Poznamenávam, že týmto výrazom, ešte v minulom století užívaným, v Pliešovciach teraz nerozumejú, poťažne neužívajú ich.

Z tej istej knihy vypisujem doslovne ešte:

Anno 1763 die Junii 28

Sdaupusteny Božyho stalo se že se všecka zem zatrasty musela a to nam dal Hospodyn kvýstraze a kpolepšeny žyvota našeho abychom na tak velyky dyv pamatovaly a Od zleho prestaly vuly jeho Svatu plnily a od zlyho prestaly, take y bludycych k pravde a spravedlyvosty pryvozovaly aby poznaly Krysta že On jest ten Opravdyvy Pan a Bůh všemohucy že všecke veci su v rukach geho nebe y zeme; Slunce mesyc y hvezdy nebeske a že všeckym vladne a ze svym učyny gako hce a gako vule geho gest tak se stane.

Stalo sa to zeme trasenj Junii die 28 sdopaušteny Božiho ze se cela zem za trjasla ze y v komarne mnoho maurj spadly a mnoho Ludau osve žyvoty Prjšlo to se stalo po Jane den cztvrty jana bolo

Pyatok a všecka zem se zatrysla vu otorok rano ohodyne 5, Judex Wagda Jano Cora me notarj Mattias Rel. (Litera *y* je zväčša bodkou označená.)

Ufal som sa, že niečo najdem i v latinskej seniorálnej zápisnici seniorátu zvolenského od roku 1588 po rok 1662, ktorú v jednom na tri prsty hrubom sväzku mám u seba, ale tam nič nieto zvláštneho. Najstarší slovenský, zle čitateľný prípis seniorov je síce z r. 1600, ale bibličtinou písaný. I pozdejšie, keď je niečo písané, je to len biblicky a nič zvláštneho ani vecne, ani mluvnične.

V Dobronivej, dňa 1. aug. 1893. Ján Slávik."

Už samo sdelenie obsahom zaujímavého listu tohoto, zahrňujúceho v sebe mnoho poučnej látky, bolo by dostatočným a priateľovi drievneho slovenského života i skúmateľovi slovenských starožitností istotne milým a nie bezcenným čítaním.

Oddávajúc však tento súkromný list verejnosti, kam patrí plným právom, cítim sa byť povinným vysloviť predovšetkým jeho p. pôvodcovi srdečnú vďaku, že — povšimnuvší si môjho skromného hlasu, vyzývajúceho všetkých slovenských rodoľubov ku pilnému sbieraniu a uverejňovaniu každého druhu pamiatok, pozostavších po našich predkoch — pilnou svojou prácou urobil prístupnými i mne i mnohým svojim rodákom dobronivské a pliešovské starožitnosti, ktoré boly pre slovenské obecenstvo až posiaľ opravdu zakliatymi zámkami, no môžu stať sa pre dejepisca slovenského života a našej dávnej vzdelanosti veľmi vítanou a nad očakávanie cennou látkou; potom však cítim sa byť povinným i máličko osvietiť a doplniť tieto pamiatky.

A tu mi nádobno prv než bych pristúpil ku samej veci, spomenúť a veru — otvorene rečeno — zrovna i zatratiť všeobecne u nás rozšírenú mienku, ktorá stala sa nám sťaby nezvratnou pravdou a s ktorou som sa stretnul už neraz vo svojom živote, totiž, že v tom kraji, alebo v tej obci, kde práve bývame, niet alebo zhola žiadnych, alebo len veľmi málo dôležitých a zvláštnych pamiatok a vecí, ktoré by iných sotva i zaujímať mohly. Hľa, i p. pôvodca vyššie sdeleného listu píše, že myslel najsť tam a inde viac podobného materiálu a že to sdelí potom v *Pohľadoch*, „ale toho je tak málo, že sa to nevyplatí osobitne podávať."

Mienka tá je ovšem veľmi mylná a dodajme ku tomu, že veru i nie málo škodná.

Pravda, že sa nám zdajú byť také veci, ktoré máme v bezprostrednej blízkosti a následkom toho nie-li ustavične, teda aspoň veľmi často pred očima, každodennými, úplne známymi a práve preto nie zvláštnymi, ba snáď i celkom nepatrnými, a my obyčajne očakávame a hľadáme zvláštnejšie a dôležitejšie pamiatky v obciach cudzích a v krajoch od nás vzdialených, ale zabúdame pritom, že naša obec a náš najbližší kraj je každému, kto nebýva tam spolu s nami, tiež krajom cudzím a obcou nie v toľkej miere, ako nám, známou, a že je povinný každý vo svojom bydlisku a vo svojom kraji pilno stopovať jeho verný obraz a sdieľovať svoje skúsenosti, svoju osobnú vedu s inými rodákmi. Nesmieme zabúdať, že „všetci

ľudia všetko vedia, jeden vedieť nemôže“ a tak teda že musí jedenkaždý z nás prispeť svojím spôsobom a dľa najlepšej možnosti ku všeobecnému dielu, chceme-li čím dokonalejšie poznať náš ľud a jeho kraje v prítomnosti i v minulosti, chceme-li videť zveľadenou slovenskú vedu.

Osobné náhľady a úsudky o dôležitosti alebo zaujímavosti niečoho bývajú takmer vždy až príliš jednostrannými a následkom toho i nesprávnymi. Život zaiste je až príliš pestrý a mnohostranný, v každom svojom záhybe zaujímavý a dôležitý, ale my slabí ľudia nie sme v stave obsiahnuť ho a pochopiť v celku; my vše vidíme a známe z neho iba väčšiu-menšiu čiastku, s ktorou totiž máme stále styky, a posudzujeme ho s tejto, ku nám obrátenej strany, čiže iba so svojho vlastného stanoviska, nepamätajúc na to, že to, čo je nám vzácnym a dôležitým, môže byť a vskutku i je mnohým iným ľuďom vecou cele ľahostajnou a bezcennou a naopak, že týmiže inými ľuďmi za vážne a zaujímavé považované predmety sú pre nás až príliš malichernými a málo alebo práve nič neznamenajúcimi.

Takéhoto jednostranného ponímania a posudzovania života a jeho dávnych alebo i terajších prejavov a pamiatok treba sa nám však úplne zriecť a dôjsť ku poznaniu toho, že nie sme a nemôžeme ani byť dostatočnými ku rozsúdeniu, čo je v živote nášho národa a kraja vážnym, dôležitým a zaujímavým a čo nie. Ku tomu by bola potrebná vševedúcnosť, a tou nemôže sa právom žiaden z nás honosiť. Nám treba pevný a nezvratný úmysel a za úmyslom i dôsledná, mravenčia pilnosť sbierať, zaznačovať a verejnosti sdeľovať všetko, čo súviselo alebo súvisí s naším rodom a naším krajom, a tým samým i snášať a shromažďovať materiál pre každého odborníka teraz žijúceho i budúcne žiť majúceho, aby potom mohol použiť z neho to, čo potrebuje ku svojej práci. Len tak stane sa možným úplný obraz Slovenska a národa slovenského, obraz, na ktorý budeme istotne hľadeť i my i naši potomci s úľubou a chlúbou a nebudeme viac cudzincami vo vlastnej svojej domovine.

Pánu Slávikovi zdá sa byť to, čo posiaľ našiel, málom a nie ešte hodným, aby bolo sdelené. Ja naproti tomu som spokojný už i s touto jeho zásielkou, bárs viem s istotou, že sú tieto veci iba prvotinami zo starožitností a pamiatok dobronivských i pliešovských, vnikajúcich do širokej verejnosti, a nepochybujem, že za týmito sdelí nám tenže pán a bezpochyby i iní v tých krajoch bývajúci slovenskí rodáci ešte i mnohé iné tamejšie rečové, vecné a prírodné zvláštnosti a pamiatky, ktoré jemu samému a jeho súsedom zdaly a zdajú sa byť až posiaľ nevýznamnými, lebo sú tam každodennými, pre nás však, nebývajúcich v južnom Zvolene, celkom v inom svetle javiť sa a mnohému z nás i dôležitými byť mohúcimi. Pilné skúmanie ľudu a kraja a snáď i pokyn zovňajší a sdeľovanie podobných vecí z iných okolí, krajov a obcí, ak sa totiž započatá a pánom Slávikom — ako svedčí príklad — tiež už sledovaná činnosť i na iných stranách Slovenska náležite rozprúdi, môžu stať sa ku tomu ďalšími príčinami a pohnútkami.

Hľa, slovo *majdan*, spomenuté p. dr. Ivanom Zochom v Bosne,

objavil p. Slávik na Slovensku v rodinnom mene a stvrdil tým samým, že ono bolo voľakedy i v Dobronivej a jej okolí známym.

Avšak temer súčasne s ním sdelil mi i p. Emil Koleny, farár v Hajdušici, že „posledná železničná stanica v hornom kraji pri baňskom meste Oravici v Banáte je *Majdan*“, a p. dr. Pirhalla, farár podolinský v Spiši, pracujúci už od dvoch týždňov v kremnickom mestskom archíve, doložil, keď som sa s ním shováral o týchto veciach, že jestvuje v spišskej obci Ľublove až podnes celá rodina *Majdon* zvaná.

Tu teda máme slovo *majdan* u Srbov v Bosne i v Banáte a u Slovákov vo Zvolene i v Spiši, a síce nielen sťa názov baňský, ale i sťa meno rodinné a sťa názov topický čiže miestny.

Rodinné meno *Majdan* alebo *Majdon* nás však neoprávňuje, aby sme ho brali „za dôkaz, že i tu musel byť *majdan*“, totiž huta a hámor bosnianskym podobné, lebo rodiny — súhrny to pokrevných ľudí — neboly nikdy a nie sú ani teraz ku hrude tak priviazané, že by svoje obydlie nemenily. Jednotliví ich členovia zaiste opúšťavajú riadne rodnú obec a berú vždy so sebou i rodné meno, prenášajúc ho takýmto spôsobom i do krajov, kde baníctva snáď nikdy nebolo. Nesmieme teda byť v úsudkoch svojich kvapnými, aby sme i seba samých i iných na mylnú cestu nesvodili.

Že v dobronivskom chotáre tiež boly bane, o tom hovoria i podaktoré, zo XVI. storočia pochodiace listiny v kremnickom mestskom archíve; z nich sa dovedáme, že onodobní ľudia hľadali v týchže baňach zlato, no či bol pri týchto baňach i *majdan*, o tom nemožno tvrdiť nič určitého. Dobronivskí Majdanovci a ľublovskí Majdanovci mohli v čas tureckých vojen i dosťahovať sa do týchto obcí z južných krajín.

Buďsi tomu však akokoľvek, záhadné slovo *majdan* poslúžilo aspoň ku oživeniu pamiatky drievneho dobronivského baníctva, o ňomžto terajší svet už nič nechyroval. Máme teda v krátkom čase preznačené zo zaniknutých baňských závodov bane belujské, dobronivské a minčovské [1]), i dúfam, že sa budúcne dozvieme ešte o mnohých takých závodoch. —

O význame slova *sotor, sotrík*, ktoré bolo mne, baňsko-bystrickému rodákovi a kremnickému obyvateľovi, až do nedávna úplne neznámym, trebárs je Dobroniva od Baňskej Bystrice sotva vyše troch míľ vzdialená, poučil ma bol p. dr. Ivan Branislav Zoch, bydlivší — ako známo — za viac rokov vo Veľkej Revúci. V liste p. Slávikovom je však význam tohože slova inak vysvetlený. Otázkou je teraz pre mňa a bude snáď i pre iných, ktorý z oboch významov je správny a poťažne, či slovom *sotor, sotrík* v niektorých krajoch opálku a v iných snáď ručný košík neoznačujú [2]). Ostatne samo to slovo nezneje môjmu uchu slovensky a zdá sa mi byť slovom z inej reči — tak, ako v Štiavnici a jej okolí *karbal* (= ručný alebo

[1]) Vidz zaujímavé „Prechádzky po Minčove a jeho okolí v Trenčiansku“ od p. Jozefa Holubyho v Slov. Pohľadoch, ročník 1893 str. 458 a nasl.

[2]) Dľa Kottovho slovníka: *sotor, sotůrek, sotoreček*, na Mor. a na Slov. = mošna z rákosu neb ze slámy upletená, die Mosche, der Zecker. *Red.*

malý košík = Körbchen) z nemčiny — do našej slovenčiny presadeným. O tomto by nás mohli poučiť naši filologovia.

Istotne vzácnym príspevkom pre slovenský slovník a slovenskú fraseologiu sú a budú tvary z pliešovskej pozemkovej knihy vypísané.

V novšej dobe zaiste stretáme sa často s pokusmi tvoriť svojské slová pre mnohé a rozličné pochopy, nakoľko nám to potreba káže a nás snáď i núti, a zriedka ktorý z nás volí pri takej práci i šťastnú cestu. Školská výchova a rozličné reči, v ničhžto obcovať musíme, vnášajú do našich tvorieb značnú zásobu neslovenskosti, tu germanismov, tam maďarismov a inde zase kto vie akých ismov. A hľa, náš ľud mal i má svojské, rýdze výrazy pre mnohé také veci a pochopy, ktoré my — tiež Slováci — začasto správne vyjadriť a označiť neznáme a pre ktoré potom slovenské slová kovať sa pechoríme.

Hneď v prvom bode sdelených pliešovských paberkov stretáme sa s *írekom podselným, kopaným* a *lazným* a tak teda voskrze s presnými slovenskými útvarmi. Či sú to nie cenné príspevky a — riekol bych — kamienky ku stavbe slovenskej právnickej terminologie?

Náš slovenský ľud hovorieva ešte i teraz: „predal alebo kúpil *írečitým* (miestami *úročitým* i *úrečitým*) *právom*“, chcejúc riecť, že bol predaj alebo kúpa uzavrená na veky. Avšak *írek, úrek* neznamená u neho večnosť, ale — ako vídať i z pliešovských príkladov — pozemok alebo majetok, a *írečité právo* je toľko, ako na pozemky, na majetky vzťahujúce sa právo. Tiež v takomto smysle hovorievali i dávnejší Turčania o *úreku*, lebo v postupnom liste, vystavenom dňa 15. marca 1701 vo Veľkom Čepčíne a uloženom v kremnickom mestskom archíve, stojí doslovne písané, že „pustil sem do zalohu Michaele Gassparowiech úrek“, totiž — ako vysvitá z postúpeného mestu Kremnici dlžného úpisu — Michalov Gašparoviech dom s pobočnými staviskami a s dvorom a ku tomuto domu patriace pozemky, teda to, čo my zovieme nepohnutným majetkom.[1])

Do ktorých tried vriaďovali starí Pliešovania svoje majetky, to nám znázorňujú slová *podselný, kopaný, lazný*, dľa mojej skromnej mienky asi toľko, ako majetok pod selom = pod obcou, v kopaniciach a v laziech ležiaci.

Tieto výrazy mám za zlomky a pozostatky zo starodávneho slovenského práva, prechodiaceho ústnym podaním a hlboko vkorenenou obyčajou s otca na syna a zachovavšieho sa touto cestou od dôb hlboko do starobylosti siahajúcich až po naše časy. Našou úlohou a pilnou starosťou by malo byť takéto právne výrazy a s nimi spojené, v ľude žijúce pochopy na všetkých stranách Slo-

---

[1]) V Michalovom Gašparoviech dlžnom úpise zo dňa 17. apríla 1694 možno čítať i neobyčajný teraz slovný tvar, totiž, že na založenom dome „newolný gest driečzny pokrow“, čím patričný pisár udal, že je prostredná čiastka krovu už nie v dobrom stave a potrebuje skorú opravu. Nás núti zvyk upotrebiť slová „prostredná čiastka“, kdežto naši predkovia vyslovili to isté výrazom „driečny“, totiž driek = prostriedok na daktorej veci tvoriaci.

venska do podrobna sosbierať a uverejniť, aby sa mohol z nich časom i celok utvoriť a sostaviť verný obraz slovenského práva. Obzvlášte slovenskí páni advokáti, už svojím povolaním s obecným slovenským ľudom práve na tomto poli stále sa stýkajúci, sú v prvom rade povolaní a povinní venovať všestrannú pozornosť tejto veci.

Že náš ľud žil už dávno pred založením uhorského kráľovstva a poťažne pred pripojením jeho územia k Uhorsku v právne sriadených pomeroch, o tom rozsúdny mysliteľ nemôže ani na chvíľku pochybovať. On síce v tých dobách ešte sotva mal písaného práva; hľa, veď i kremnickí Nemci svoje banské právo po prvý raz iba roku 1492 spísali a do tých čias, ako sami hovoria v mestskej zápisnici z roku 1426, iba dľa ústneho práva sa spravovali, ale že pritom všetkom spravoval svoje verejné i súkromné záležitosti dľa istých, pomermi a veľmi dlhým zvykom ustálených, jeho potrebám a jeho duchu primeraných pravidiel, tomu nasvedčujú premnohé vážne okolnosti.

Práve po tieto dni som sa dozvedel laskavosťou pána Andreja Kmeťa, prenčovského farára, o bežných v Honte výrazoch *„krupinská pravda"*, *„prenčovská pravda"*.

V oboch týchto výrazoch je obzvláštnym a charakterističným slovíčko *pravda*, nevyjadrujúce pochop ten, ktorý dnes týmto slovom rozumieme, totiž nie nemecké *Wahrheit*, ale znamenajúce to, čo vyslovujeme za dnešnej doby slovmi *zákon*, *právo*. I všeobecne známe porekadlo: „taká pravda, akú páni spravia" nehovorí o pravde v dnešnom smysle tohoto slova, ale o zákone, o práve, teda: takým bude zákon, právo, súd, akým ho páni spravia.

O slove *súd* nádobno mi pri tejto príležitosti zaznačiť, že som ho nenašiel spomenuté v dnešnom smysle ani v jednej jedinej, zo XVI. veku alebo zo starších čias pochodiacej listine; miesto neho písavali onodobní pisári: *„našlo právo"*, alebo *„vyriekli právo"*, z čoho vysvitá, že starodávny výraz *pravda* premenil sa časom na *právo* a v novejších dobách na *súd*. I národná pieseň: „Kázala mi mati" atď. hovorí: „Počkaj, ty mlynárka, pôjdeš ty *do práva*"; my by sme teraz istotne povedali: *„do súdu"*.

Tie doby však, kde pravda bola našim predkom totožnou so zákonom a právom, už dávno pominuly. No zachovala sa pamiatka na ne v takzvanej *ruskej pravde*, pod ktorým názvom sú všeobecne známe zákony, vydané ruským kniežaťom Jaroslavom roku 1020 mestu Novgorodu. Z tejto príčiny zovú sa zavše i *novgorodskou pravdou*.

Ruská alebo novgorodská pravda poučuje nás zreteľne, čo máme rozumeť výrazmi krupinská alebo prenčovská pravda, totiž zákony a práva v Krupine a poťažne v Prenčove voľakedy platné.

Na krupinskú pravdu odvolávajú sa početné listiny v XIII.—XV. storočí, podobne býva často spomínané i právo žilinské, *„jus silimense"*, avšak o zákonoch a právach prenčovských, v čom by boly záležaly, mlčia staré písomné pamiatky, no možno, že stopy tohoto prenčovského práva ešte žijú v tamejšom ľude a jeho právnych zvykoch a obyčajoch, trebárs neprajnosť, ba zloba časov mohla vy-

hladiť mnohé z nich, ako vôbec pripravila nás o mnohé drievne pamiatky.

Obzvlášte posledná štvrť XVII. storočia, odkedy totiž zaťahla železná ruka Leopolda I. nad našou vlasťou, stala sa začiatkom ku dlhočiznému hubeniu drievnych slovenských právnych zvykov, lebo najprv reč latinská, potom nemecká a konečne maďarská zaujaly takmer úplne a výlučne pre seba celé súdnictvo a správu a odstránily drievnejšiu slovenskú právnu terminologiu. Pred touto kliatou dobou stretáme sa stále v listinách so slovenskými právnymi výrazmi — nazpäť idúc — až do polovice XV. storočia, totiž od ktorého času počnúc máme a známe celé slovenské listiny, a v latinských, až pokiaľ vôbec siahajú do minulosti.

Jeden z takých právnických výrazov, bežných až do začiatku minulého storočia, je i *„rezaná cedula“*.

V kremnickom mestskom archive je až posiaľ vyše 600 takých slovenských rezaných cedúl uložených. Sú to z najväčšej čiastky veľko-čepčianske záložné listy, pochodiace zo XVII. storočia, v nichžto je menovite udaný dlžník, ktorý vzal požičku od Kremnice, potom koľkosť obdržaných peňazí a konečne zeme za dlžobu do zálohu dané. Tieto záložné listy vystavovali a síce v najčetnejších pádoch vlastnoručne turčianski slúžnovci alebo prísažní vždy vo dvoch úplne rovno znejúcich osnovách na jednom jedinom kuse, ba zavše i len na kúsku papieru, a vydávali jednu osnovu veriteľovi a druhú dlžníkovi. Pod každou osnovou bolo síce i „Coram me“ a meno patričného slúžneho a poťažne stoličného prísažného, alebo i oboch vlastnoručne podpísané, pritom všetkom však bolo možným ktorúkoľvek listinu i s podpismi napodobniť a tým činom oškodovať iných ľudí. Aby sa pred takýmito padelaninami chránili a zlosynom nekalé remeslo znemožnili, rozstrihovávali sami slúžnovci papier ten, na ňomž boly obe osnovy napísané, zúbkovito, alebo vlnovito, a dávali jednu čiastku veriteľovi a druhú dlžníkovi. Hodnovernými a nepadelanými boly len tie záložné listy, ktorých vlnovité alebo zúbkovité kraje tak ku sebe priliehaly, že spolu složené oba kusy len jeden jediný celok tvorily, a tieto listy preto boly zvané rezanými cedulami.

Že tomu vskutku tak bolo, vysvitá medziiným i zo záložného listu, vystaveného slúžnym, Pavlom Zorkovským, na Veľkom Čepčíne vlastnoručne dňa 29. augusta 1646 a uloženého teraz v tome II, fons 16, fasciculus 2, pod číslom 21, kde stojí doslovne toto: „Pro lepssj gistotu Rezanu czeduli dawam druhy par pro sebe zanechawsse“, a v inom, dňa 10. mája 1655 vystavenom a pod číslom 35 uloženom záložnom liste: „Na ktereg weczy lepssy gystotu bereme sobe rezane czedulky skrz Pana Služneho dworskeho Prerezane“.

Zvyk, prestrihovať cenné papiere buďto na boku alebo na spodku vlnovito, aby patričné dva kusy — strihom spolu složené — úplne k sebe priliehaly a tým za obapolnú hodnovernosť svedčily, zachoval sa až po naše časy, lebo ešte i teraz začasto vídame žreby alebo iné cenné, obzvlášte štátom vydané papiere práve takými vlnovitými krajmi opatrené, aké mávaly i starodávne „rezané cedule“.

Takýmto rezaným cedulám sú veľmi podobné i *rováše*, alebo — ako ich naši predkovia aspoň miestami dľa svedectva starých listín zvali — *vruby*. S týmito stretáme sa ešte, ač veľmi zriedka, v niektorých krajoch obzvlášte u dedinských mäsiarov a hostinských. Predtým, a síce ešte za mojich detinských časov, boly rováše i v samej Baňskej Bystrici značne rozšírené, avšak šíriaca sa znalosť písma vytisla ich už hodne z obecného života a dnes-zajtra zostane po nich snáď iba upomienka. I rováš alebo vrub záleží — ako známo — z dvoch rovnako hrubých a rovnako širokých, ku sebe úplne priliehajúcich kusov dreva, na ktoré spolu složené vyrezáva alebo vrúbi patričný veriteľ-predavač nožom alebo iným ostrým nástrojom čiarku po čiarke, čiže vrúbik za vrúbikom a potom zadržiava jedno drevo sebe a druhé oddáva dlžníkovi-kupcovi.

O niekdajšej všeobecnej rozšírenosti rovášov čiže vrubov svedčí i prostonárodný výraz „značiť na rováš“ alebo „zapísať na vrub“, čo teraz vyznamenáva toľko, ako „zaznačiť, zapamätať si isté previnenie alebo iný čin“. I prostonárodná pesnička: „Na rováš, mamička, na rováš“ upomína nás na všeobecnú rozšírenosť týchto „rezaných driev“.

Starodávne, teraz už z úžitku vyšlé slovo *porub* stojí tiež v spojitosti s touto drevenou, prostonárodnou zápisnicou a znamenalo voľakedy to isté, čo dnešné slovo *daň* a *rúbiť* alebo *porubovať* v obci vyznamenávalo rozdeľovať pre celú obec určenú daň medzi jednotlivých jej obyvateľov. Sberateľa dane zvali preto *porubčím* alebo niekde *porubčíkom* (teraz štajrajnémer).

Avšak, ako vidím, vzdialil som sa až príliš od sdeleného listu; no iste i táto odchylka zachová niektoré zrnká ku budúcej stavbe kultúrnych dejín slovenských.

V liste samom pod číslom 9. udaný výraz *„stala se sprava“* bol i v Turci a síce už v XVI. a XVII. storočí všeobecne známym, lebo sa často stretáme s ním v dolno-štubnianskych a hájskych súdnych zápisniciach; naproti tomu tvar *„predkladá se do tejto knihe“* je mne cele nový, ktorý som až posiaľ ešte nebol čítal ani počul.

Zaujímavé je v druhom bode sdeleného listu vysvetlenie, čo označovali starodávni Pliešovania názvom *čierťaž*, trebárs je ono ešte nie dostatočným, aby nám objasnilo i pravý pôvod a smysel tohoto slova. Pán dr. Gustáv Zechenter ma zaiste upozornil, že medzi Hroncom a Breznom vo Zvolenskej stolici leží celý vršek, tiež *Čerťažom* zvaný. Tu teda máme patrne miestny názov pred sebou, kdežto v pliešovskej pozemkovej knihe nezdá sa mi byť takým. Pravý smysel tohoto výrazu by snáď bolo možno vypátrať, keby sme mali úplné zprávy o ňom zo všetkých slovenských krajov.

V treťom bode zaznačené slovo *štvrtňa* znamenalo — počnúc od XVII. storočia — prešporskú *mericu*, aká bola v úžitku až do roku 1876 a je miestami až posiaľ. *Štvrtáčkou* zovú Turčania *mýtovnicu* čiže štvrtú čiastku z merice, a zvali ju tak už v XVI. storočí.

Až do začiatku XVII. storočia bolo mierou pre obilie a strovu *lukno* a *korec*. Tento poslednejší spomína sa často ešte i teraz v Turci, lebo roľníci udávajú ešte i mieru svojich oráčin na korce.

Tri korce majú byť rovné dvom prešporským mericiam alebo mieram a tvorily v starších dobách jedno lukno.

V piatom, šiestom a desiatom bode udané slová *kosenina, lomina* a *podvorná lúka* sú patrne prostonárodné tvorby, vyjadrujúce presne a jasno akovosť patričných pozemkov. Bolo by však dobre zvedieť, či sa tieto výrazy užívaly a snáď i posiaľ užívajú i na iných stranách Slovenska a či sú tvarmi miestnymi, len na menší kraj obmedzenými. Zdá sa mi však, že lominou označovali pôvodne vetrom polámané drevo, stromy a horu takú, v ktorej ležalo množstvo dreva na zemi a ktorú viac nesadili, ale na lúku vykolčovali, a ohľadom *podvornej lúky* sa domnievam, že ľud vyslovoval *podorná* a nie *pod-vorná* lúka a že písmenu *v* v tom slove treba vpísať na vrub výlučne patričnému pisárovi, lebo Slovák nikdy nehovorí *vorať*, to je Čechom obvyklé, ale *orať*, a i lúku niže oráčiny čiže pozdola roli ležiacu nemohol označovať inak, ako pod-ornou.

Veľmi zaujímavé sú v šiestom a siedmom bode uvedené menové tvary: „*Kresana Jelenini, Krátkin, Krátkinie, od Krátkinech Paľa*“. Posledný z nich je patrne starodávny druhý pád množného počtu. Tento tvar bol v predošlých storočiach, nakoľko mi známo, i v Turci zvyčajným, lebo s menami *Gašparoviech, Petroviech* atď. stretáme sa stále i v listoch a listinách zo XVI. storočia i v spomenutých rezaných cedulách. Lenže Turčania nespojovali koncovku *ech* bezprostredne s patričným menom, ako to robievali Pliešovania, ale vsúvali medzi koncovku *iech* a meno samo vlastnícku príponu *ov*, ak totiž pochodilo rodinné meno z mena krstného, líšiac sa tým od juho-zvolenského zvyku. Teraz hovoria Turčania buď *Gašparé* (tak na pr. v Mošovciach), buďže *Gašpareje* (tak na pr. v súsednej Blatnici). Starší tvar, končiaci sa slabikou *iech*, tam už nepočuť. Vo Zvolenskej stolici, ako píše p. Slávik, tiež už vyhynuly staršie tvary, a miesto nich vstúpily do života iné, novšie. Tak na pr. v Majeri a v Podlaviciach pri Baňskej Bystrici hovoria *Veliačikovie, Jakubovie* a v Pliešovciach *Krátkovie* (už užívajú vlastnícku príponu i v Zvolenskej stolici), teda odchodne od terajšieho turčianskeho zvyku.

A akože je tomu po iných stranách Slovenska?

Zápisky pliešovského rychtárove a notárove o zemetrasení jasno líčia dojmy týmto prírodným úkazom na ľud spôsobené a sú pre slovenskú folkloristiku tiež nie bezcenným príspevkom. No okrem toho podávajú nám i obraz onodobných prostonárodných pisárov s ich pravopisom a osnovníckou zručnosťou a pre geognostov zvečnily i úkaz prírodný, inde sotva zaznačený.

Čo sa konečne týka p. Slávikovej poznámky ohľadom zvolenskej seniorálnej zápisnice, dovoľujem si poznamenať, že sú všetky slovenské listiny, počnúc od r. 1440 až do polovice minulého storočia, ktoré som ja videl, iba bibličtinou písané; čisto slovensky písanej listiny som medzi tým množstvom nenašiel ani jednej. Avšak tá bibličtina je vždy i slovenskými slovmi popretkávaná, nakoľko sú totiž tieže listiny rodilými Slovákmi písané, a poskytuje v celku koľký-toľký obraz našej reči v patričnom veku. A poneváč

jasného obrazu o stave našej slovenskej reči v pominulých storočiach až posial nemáme, bolo by velmi žiadúcnym, aby každý Slovák, ktorému sa dostane do rúk akákolvek slovenská listina, túže úplne verne odpísal a predbežne do listinárne museálnej v martinskom „Dome" zaslal. Pravda, že pri takej práci nesmieme upotrebit terajší pravopis, ak chceme vede opravdu poslúžit, ale musíme odpísat tú-ktorú listinu celkom tak, ako ju máme pred sebou i so všetkými jej domnelými chybami a zbytočnými byt zdajúcimi sa bodkami a čiarkami alebo skracujúcimi znakmi. O dôležitosti alebo bezcennosti tej-ktorej listiny chráňme sa súdit sami, len pilno sbierajme a ukladajme. Príde čas, kde to všetko preukáže našej veci dobré služby.

Pavel Križko.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Byl jsem opět na Slovensku; ne tak dlouho, jakož jsem si byl umínil a upřímně přál, aniž stačil jsem, všude se dostati, kde vzácná pohostinnost mě očekávala a prospěch mého podniku toho vymáhal: avšak přece doufám, že se mi podařilo, u mnohých, rodu a jazyku svému věrně oddaných mužů a žen slovenských vzbuditi přesvědčení, že jest nutná potřeba a též nejvyšší čas, aby *slovenský jazyk a nerozlučně s jeho študiem spojený slovenský místo- a dějepis* stal se předmětem nejbedlivější, všeobecné pozornosti.

Slovák hrdý jest na zvučný jazyk svůj, o němž pevně věří, že jest jakoby středem všech slovanských jazyků a nářečí. Slovák se zálibou jmenuje Tatry „kolébkou Slovanstva". Slovák v hloubi duše své je přesvědčen, že hornatá jeho vlast v horním Uhersku a na sousední Moravě jest odvěkým jeho domovem, jenž pilnou rukou od nepaměti lidské vzdělává. Avšak co stalo se dosud, aby jazyk ten v celé starobylé bohatosti byl vyložen? Co stalo se, aby lid slovenský se spočítal, aby svá bydliska opsal, aby dějiny jednotlivých částí a celé své vlasti sestavil?

Stalo se málo.

Příčiny toho neutěšeného stavu jsou na snadě. Avšak čím více Slováci přinuceni jsou, vésti urputný boj o jazyk svůj a veřejnou jeho platnost, tím větší tuším mají povinnost, vynaložiti všechny síly, aby študium toho jazyka, aby místní a všeobecný dějepis svůj úsilovně podporovali.

A k tomu naskytuje se nyní všem příležitost, jmenovitě vzhledem na študium jazykové.

Důležité zprávy o nářečích slovenských, o hranicích jednotlivé výslovnosti a celou bohatost slovní a fraseologickou, všechna přísloví, pořekadla, pověry, pohádky, pověsti, vůbec veškerou ústní tradici lidovou, zprávy o počtu Slováků v jednotlivých obcích,

místní podání, jak ty obce povstaly, do jakého soudního a politického celku náležely, jakými řemesly obyvatelstvo kdysi se zaměstnávalo, čím nyní živobytí si vydobývá, jak okoličné hory, potoky a území se nazývají a jaké pověsti o nich mezi lidem kolují atd.: to všechno může každý Slovák, obzvláště ale každý vzdělaný a uvědomělý Slovák sbírati, zapisovati a zachovávati.

Všechny tyto zprávy, které na místě, mezi lidem samým, zachytnouti lze, mohou a mají zapsány býti tím nářečím, kterým se vyprávějí. A k tomu není žádného odborného vzdělání zapotřebí; jediný požadavek, jenž takovým zápisům ceny dodává, jest, *aby všechno, až do poslední litery, tak zapsáno bylo, jak lid sám vypravuje.*

Ejhle! pole pro každého věrného Slováka a každou věrnou Slovenku otevřené, kde si neocenitelných zásluh o svůj jazyk a celý svůj národ získati může. Jazyková, nářeční, tedy formální stránka takových zápisů jest předmětem mých študií; aby ani obsah se neztratil, dobře bude, když všechno zároveň v některém časopise se uveřejní. Tím i jiní se povzbudí, aby chopili se společného díla. Z takových všeobecných příspěvků dala by se konečně sestaviti *geografická souvislost jevů jazykových*, která jest hlavním cílem mých snah.

Má otázka není pouze: Jak se vyslovuje a která slova a které fráze jsou významné pro toto nebo ono nářečí? Nýbrž tážu se vždy dále: V kterých obcích vyslovují tak, v kterých jinak? Jinými slovy: Mně vždy nejen o samý jev jazykový, nýbrž též o hranice všech proměn běží. Všechny jazykové proměny přicházejí do náležitého osvětlení a nabývají pravé ceny, když se podaří, jich rozsáhlost na mapě přesně nakresliti.

Věděli jsme na příklad, hlavně z ukázek p. uč. J. Rotaridesa ve Sborníku z roku 1870 a v Dobšinského Prostonár. slov. pověstech, že v honťanské a novohradské stolici nalézá se výslovnost *e* za *y* a *ej* za *ý*: *me* (my), *pred tem zlem duchom* (tym zlym), *opejtau sa* (opýtal sa), *takej chudej a bľadej človek* (taký chudý a bľadý). Srovnej mé Beiträge, str. 100. To byla vědomost zajisté důležitá. Avšak pravé ceny nabývá tato vědomost teprve, když se ukáže, jak velký jest okrsek této výslovnosti a jaké jsou jeho hranice. Podle mých zpráv vyslovují tak „vrchovci". Obce jejich vyjmenoval mi p. merník Michal Algöver; jsou to: Abelová, Budiná, malý Tuhár, Polýchno, Lentvora, Ľuboreč, Prága, Madačka, Nedelište, Šuľa, Príboj, Senô, Brusník, suchô Brezovo, veľký Lôm, Vereš, dolní a horní Tisovník, stará Huta s Blyskavicou, Turiepole, Lešť, Dačo-Lôm, Senohradz, Sucháň, Litava, Opava, Čelovce, Cerovo, Trpín, Lackov, otrubný, kozí a zemjanský Vŕbovok, hornie a dolnie Mladunice, Cekovce, horní a dolní Jalšovík, Bzovík, Uňatín, horní a dolní Badín, Selce, Mädovarce, hornie a dolnie Rikynčice, Hrušov, Drieňovo.

S těmito na vrchách bývajícími „vrchovci" krojem a rečí totožní prý jsou obyvatelé rovin v obcích: Divín, Píla, Mýtna, Dobroč, Kotmanová, Loviná, Uderiná, Ružiná, Podrečany, Točnica,

Tomášovce, Vieska (Gregorová), Lupoč, stará Halič, Mašková, Lahotka, Luboriečka, Závada, Pravica, Chrťany, dolnia a hornia Strehová, malá Vieska, Klačany, hornie a dolnie Strháre, Selce, Pôtor, malie Zlievce, Sobor, Žihlava, malie a velkie Straciny, modrý Kämeň (Hrad), velký a malý Krtýš, nová Ves, Sklabiná, Zahorce, Obeckov, dolnie, srednie a hornie Plachtince, Príkľak, dolnie a hornie Príbelce.

Sídla „vrchovců" měla by tedy velmi určité hranice: na východě stoličnou hranici Zvolenskou, na západě Krupinici, na jihu a jihovýchodu národopisnou hranici slovensko-maďarskou a na východu potok Lučenský.

Panuje však mezi všemi „vrchovci" výslovnost *y* = *e* a *ý* = *ej*? Archy a zprávy mé z dolního Badína, ze Senohradze, z Dačolômu, Cerova, Drieňova v Hontě, z Ľuboreči a Závady v Novohradě to potvrzují. Avšak na druhé straně mám i dvě svědectva odchýlná. V Uderině, Lovinobani, Mýtné, Dobroči, Kotmanové, Podrečanech, Vieske (Gregorové), Tomášovcích a Vidiné (arch p. Jul. Bodnára) výslovnosti té není. A naopak vidím z archu, jenž mi vyplnil p. uč. Lud. Izák podle udání spolehlivého rodáka Zelenovského, že v Zelenově, Poltáru, Slané Lehotě, Brezničke, Kalinově, Uhorsku, Rovňanech atd. v Novohradě, tedy v obcích, které p. merník Algöver mezi „vrchovce" nepočítá, hovoří: *žene hrabale, v zime bejva sňech, ďješ se sepau* atd.

Jest tedy patrno: buďto hranice „vrchovců" nejsou dosud správně určeny, anebo hranice výslovnosti *e* za *y* a *ej* za *ý* není totožná s hranicí „vrchovců".

Tato neshoda tuším snadno se vysvětlí. Avšak již nyní je viděti, že hranice nářeční s jistými hranicemi stoličními (zvolensko-honťansko-novohradskou) souvisí, s jinými (honťansko-novohradskou) nesouvisí. Jaká v tom bude příčina? Snad že na severu hranice stoliční jest zároveň přirozená, mezi Hontem a Novohradem není. A s kterými přirozenými hranicemi (řekami, potoky, vrchy) hranice nářeční spadají? Jsou tyto rozdíly nářeční následky geografických útvarů? Utvořila jich odloučenost od ostatních sourodáků? Aneb nastaly ony rozdíly v zápětí historických událostí?

Jako žádná proměna, tak ani jazyková nevznikla bez příčiny. Příčiny ty hledati dlužno v povaze nynějších sídel a v kulturních a politických dějinách lidu.

Geografická povaha sídel lidu slovenského dosud je patrná. Avšak co víme o dějích slovenských? Pramálo. Ještě snad něco více od dob husitských; avšak před dobou husitskou, před stoletím XV., jen některé zprávy ozařují všeobecnou tmu. A předce lid slovenský nejméně tisíc let před dobou husitskou v této své vlasti přebýval. O celém tomto tisíciletí a snad o době ještě starší záhodno z takových nepřímých pramenů historických čerpati, jakých v první řadě poskytuje jazykověda.

Jaký veledůležitý historický pramen jest jazykověda, o tom i čtenáři Slovenských Pohladů mnohými články, obzvláště pak důmyslnými rozpravami pana archiváře P. Križka se poučiti mohli,

v nichž pomocí etymologického výkladu slov k jistým závěrkům se dospívá.

Neméně důležitou pomůcku historickou poskytne jazykověda hranicemi jednotlivých proměn hláskových, hranicemi nářečními, až se podaří jich spolehlivě ustanoviti.

Takový asi byl obsah rozhovorů, jimiž jsem po Slovensku k spolučinnosti se mnou vybízel; jelikož mi dopřáno nebylo, abych všude zavítal, kde toho potřeba bylo, nastínil jsem myšlénky tyto zde, doufaje, že zdárně působiti budou. Během příštího roku, dá-li Pán Bůh zdraví, po čas prázdnin opět dostavím se na milé a drahé Slovensko.

Zatím i některé nové příspěvky přibyly, o nichž tuto zprávu podávám.

Z Nitry obdržel jsem arch a obšírnou ukázku od p. uč. Petra Tomkuljaka v Žlkovcách. Nářečím od p. učitele velmi bedlivě popsaným hovoří se: v Bučanech, Trakovicích, Malženicích, Žlkovcích, Ratkovcích a Pečenadech s Patovou.

O nářečí, jež panuje v Zárječi, na Lázech, v Dubkové, na Lúkach, v Mestečku a Dohnani v Trenčanské, znamenitý příspěvek — arch, prosaické ukázky a lidové písně — zaslala mi slečna Božena Križanova. — Velmi důkladné zprávy o nářečí Mikušovském podal mi dále p. uč. A. D. Svoboda, jež nasbíral o prázdninách na místě samém. Jest to vzácný material. Tentokráte chci jen upozorniti na seznam oněch slov, kterými se v Mikušovcích zvířata přivolávají: kůň: *ne-ne-ne!* vůl, kráva, tele: *na, byko (lysaňa, celica)!* koza: *cic (na)!* prase: *mašo-mašo! maško!* holub: *holus-holus!* kačka: *kač-kač-kač!* hus: *žiba-žiba!* sliepka: *pipipi! kurka-kurka! pipka!* pes: *jménem.* Při tahu se volá na koně: *čihy!* (v levo), *hot! hathó!* (v pravo), *curuk!* (zpět), *prrŕ!* (zastaviť); na voly anebo krávy: *sassem! sassem-hó!* (v levo), *hoghore! hoghore-hó!* (v pravo), *hogaj! hogni!* (zpět), *hóha!* (zastaviť), *huj!* (nestojí-li na místě anebo má-li uhnouti). Kůň se pohání: *hio! vio!* vůl: *hajs!* kráva: *haj!* tele se pohání a odhání: *keč!* koza: *š-tě!* prase: *kšo!* hus: *hel! jaj!* kačka: *káč-káč!* ovce: *tpr-č! tpr-en!* kočka se odhání: *kuc!* pes: *idzeš ležac! pakuj!* Doufám, že příklad p. uč. Svobody povzbudí mnohé, aby i této věci věnovali náležitou pozornost.

Velepilným podporovatelem objevil se vd. p. far. Joz. Štefanica v Krivé v Oravě, jenž mi zaslal: 1) archy, vyplněné nářečím v Bielompotoku, pak 2) v Habovke a Zuberci obecným; dále 3) odpovědi na můj otazník v nářečí Zázrivském a velmi zajímavý seznam zvláštních výrazů Zázrivských. — Ochotně odpověděl na mé další otázky vd. p. far. Joz. Klochány v Malatiné. — Pan uč. Ľud. Izák v Budapešti vyplnil bedlivě arch nářečím, kterým se hovoří v Medzihradném, pomocí kostelníka a stolaře Jána Medzihradského.

Další doplňky ku zprávám z Pribyliny, ze Sv. Petra a z Východné v Liptově zaslal mi vd. p. konsen. Inštitoris a zároveň ukázku výslovnosti pribylinské.

Arch, nářečím v Hornívsi v Tekově od rolníka Jána Greguše vyplněný, doručen mi byl od p. Gontka v Kremnici.

U vd. p. far. A. Kmeťa v Hontě obdržel jsem: 1) arch vyplněný od hospodáře Št. Popáleného na Senohradzi, 2) od paní Mar. Bakerové v Štiavnici. — Věrně vyplnil slib, při návštěvě mi daný, vd. p. far. Pavel Koričánsky v horních Teranech, podav mi velmi zajímavé zprávy o této někdy maďarské, nyní poslovenčené obci a o nářečí tamějším.

Z Novohradu poslal mi arch vd. p. far. Št. Algöver v Závade.

Výborný seznam slov, v mluvě slovenské v Kysáči, v Báčské stolici, obecných, zaslal mi p. uč. Ján Mičátek.

Nářečím Ratkovským, v Gemeru, psaný soukromý list vd. p. far. Dan. Kováče, s laskavým dovolením od vd. p. sen. Bacháta, zaslal mi p. uč. Ľ. Izák v Pešti.

Konečně i neunavný můj podporovatel spišský, vd. p. far. Št. Mišík, opět zaslal mi následující příspěvky: 1) dvě pověsti z Odorína, 2) šestnáct písní z Odorína, 3) spišská slova a výrazy, 4) obrázky slovenského mládence a slov. dívky z Hnilce. Nedopatřením stalo se, že jsem: 1) ukázky slovenské mluvy z Vernára v Gemeru a rusínské z Lipníka a Poráča ve Spiši, pak 2) slovenské písně z Brutovec a okolí, i s notami, od p. uč. K. Schicha velmi bedlivě zapsané, které mi vd. p. far. Št. Mišík dříve byl poslal, v poslední zprávě zaznamenati opomenul. Činím tak nyní s nejupřímnější vděčností.

K tomu připojuji malou studii o samohlásce *ä*, hledaje odpovědi na otázky, v kterých slovech a kde hláska ta se vyskytuje.

1. Podle zpráv, kterých se mi dosud dostalo, objevuje se hláska *ä* v následujících slovech:

a) za původní *ę* v slabice krátké: α) v slabikách kořenných:

mę-ti: prst si na nohe omäl čili *omnul, má omäté (omlé, omnuté) prsty, pradená sú namäté, namäla už pradená;*

pol. *międlić: mädliť, mädlená slama, ruký si mädliť, mädlica;*

męk-: odmäk, mäkký, mäkčiť, mäkčeň, zmäknúť, mäkkušiť, vymäkušil ho, mäkušký;

męs-: mäso, mäsiar, mäsitý, Mäsík (názvisko);

męt-: mätie, mäce (trávu), *všetko je zmätené, samá zmätenina* (res confusae), *zmätok, mätežník;*

męt-: pamäť, pamätať, rozpamätať, pamätník (člověk, který pamatá);

męta: mäta, mätka;

smęd-: smäd, smädiť;

pęt-: päta, opäť, opätok, pätiť in den Fersen sein, suchen;

pętь: päť, pätoro, pätori (quini), *päták, pätica, pätnáct, pädesiat;*

pę-ti: zapäť, pri-, u-, na-, o-, vy-, roz-, zopäť;

pęstь: päsť, vypästiť (päsťou vytlcť).

Všeobecná odchýlka jest *pekný:* česky *pěkný*, polsky *piękny;* slovenské slovo může pocházeti z češtiny.

vęd-: vädnúť, uvädnutý, uvädlý, zvädlý, vyvädlý, nevädza (centaurea);

vęt-: väčší anebo *väčí, väčšina, väčšmi*;

vęz-: väz (cuscuta), *väzy* plur. (cervix), *väziť* (za väz chytiť), *uväznúť, väzeň, väzenie, uväzniť, väzba, úväz, príväz, zá-, ob-, preväzok, zväzok, väzáč, za-, pou-, poz-, od-väzovať*;

svęt-: svätý, svätiť, svätosť (sanctitas), *prisvätie* (vedlejší svátek při hlavním, Trenčín), *posvätiť*;

rąkovętъ: rukoväť;

gätelina, v Turci, místo *ďatelina*, srovnej polské *dzięcielina* a ruské *djatlina*.

β) v slabikách kmenotvorných:

gov-ędo: hovädo, adj. *hovädzí* (statok, polievka, mäso), *hovädzina*;

-ęt-: grófä, holúbä, žriebä, bábä, rybä, jarábä, jastrábä, dúbä, zúbä, žiabä, zgarbä (?), *suóvä, púpä, chlápä, húsä* (Stránske, Trenč.); genit. *holúbäťa, rýbäťa, žriebäťa* atd.;

adj. *rybäcí, voloväcí, rybävý* (o barvě);

subst. *rybäcina*;

demin. *žriebätko, bábätko*;

-ęt- v číslovkách: *deväť, deväťoro, deväťnác, deväďesiat*;

nomin. sing. kmenů *-men-* zní *-mę: bremä, semä, temä, plemä, vymä* (anebo *vemä, vlmä* Novohr.), adv. *najmä*;

γ) v koncovce: akkus. pronom. *mä*, a dle toho i *sebä, tebä*.

3. plur. *trávä* (Kláštor p. Zn.), *slávä* (Sv. Michal v Turci), snad i *krievä* (Kláštor p. Zn.), *trúbä, kúpä, kŕmä*, avšak nikdy prý *trápä* (Selce ve Zvoleně).

b) za původní *ja*: α) iterativa *dorábäť*, podobně *ob-, pre-, za-, na-, vy-rábäť*; partic. *vyrábäný*, subst. *vyrábänie*. Tak utvořeno: *pretŕpäť, vy-, na-, po-krápäť, vy-, po-, roz-, pre-tápäť, staväť*, subst. *stavänia, stavâm, staväš* atd., s dlouhým â (Zvolen), *kríväť, krívačka* („dobytok je chorý na krívačku"). Naproti tomu vyslovuje se *stŕpať*, od slovesa *tŕpnuť*.

β) před příponami: *-jan-: zemän, zemänský; Detvän; Slovány* (jméno obce v Državí turčanském);

-jaj: stupäj, krupäj, šlapäj;

-java: hĺbäva (Ľuboreč);

-jačja: slepäčia (Uderiná v Novohradě);

-mja: kremä, chymä (snad *chyb-mä), *tremä* (Ľuboreč);

γ) v několika kořenných slabikách:

kočka mäučí, srovnej kočičí *„mjau"*;

žväk a k tomu *žviakať*: srovnej české *žvácháti* a maloruské *žvjakaty*.

c) za původní *e*: *bä*, v dětské řeči mrzký, ošklivý předmět, Kláštor p. Zn. v Turci;

bäbä, výstraha malým dětem, že je něco špatné, a od toho *bäbäná plienka*, Vrchovci Novohrad-Hontanští;

koza bäčí, cap bäká, bäkoce, ovce a koze mäkocú, Selce ve Zvoleni;

bäčka, v dětské řeči = ovce, Kláštor p. Zn. v Turci;

mäd, mädovec, mädovčík, mädovník, mädovnikár, mädokyš, mädveď, mädiť, omädiť, pomädiť, namädiť;

mäno, mänovat, Hont a Novohrad; též přípona *-eno-* v slovech: *bremäno, plemäno, semäno, temäno, vemäno*, Zvolen;

-enьcь: *pupänec* Zvolen; genitivy: *žriebänce, rýbänce, žiabänce, sôvänce, dúbänce, zúbänce*, Vrchovci Novohrad-Hont. (Algöver st.)

Dále v několika slovách původu cizího:

havärovat: maď. heverni, povalovati se, Zvolen;

kivätovat (Dětva);

fälovat: něm. fehlen (v bánských osadách okolo B. Bystrice).

kärovat, vykärovat sa: něm. kehren; *gärbjar* (garbjar);

kärbal, košík: něm. körbel (okolo B. Bystrice); *šwägeriná*, avšak *švagor, švagorstvo*: něm. Schwägerin, Schwager.

d) za původní *-je*: komparativ *drievä*, Zvolen;

subst. neutr. *svíbä*, genit. *svíbje* anebo *svíbä*, dat. *svíbju*, jméno honu v dolňo-dačolômském chotáru, na jižním konci od Plachtinec, v Hontě (Algöver st.).

e) za původní ě: *väža*;

väno, Brautgeschenk, Vrchovci (Algöver st.);

blädý, Ľuboreč (slč. Goldpergerová).

f) za původní ъ: *käčka* („chlapi si zapletajú käčke, ženy vrkoč", Zvolen), *käčkovat*;

käde, kädečô (Ľuboreč), *zkäde, zkädjal*: nejspíše od *kъde*, jako *keď*.

g) za původní *a*: *kämeň, kämený, kämenica, kämenčia, kämenár, zkämenet, ukämenovat*;

kädit, kädidlo (kädilo);

käď, käďa, kädica;

ukäzovat (avšak *ukiazat*), *zákäz*;

käzit, zkäza;

hät („Vrchovci").

Pak v několika cizích slovách:

käncel: Kanzel; *kälamár*; *käžmirová šatka*; *mägoň* (Magen);

šmäk šmäkuje; *päntel* Bandl;

gäjdy, gäjdovat, gäjdoš, rozgäjdený;

gäti anebo *gäte* (v Turci) anebo *gäty* („Vrchovci");

gäjovat (Dětv. Huta) na někoho = haniti, tupiti.

h) nejistého původu: *Bäčov*, jméno obce Zvolenské;

kväčat, kväknút, ve Zvoleně, na Horehroní prý *kvoknút, kvočat*; „kväčí učupený", hockt zusammengekauert;

kväcnút i *kvicnút*, asi tolik co kvapnút, frknút;

skärk (Ľuboreč v Novohradě);

kärušina i *kerušina*, zelina s modrým květem, bodlavá;

gävdžat, pištěti;

zgärba i *zgerba*;

Gäder, dolina při Blatnici v Turci;

chäbän, přezvisko v Selcích ve Zvoleně, vyslovuje se i *chebän*, píše se *cheban*: srovnej české *habáň*.

Slova, v kterých se vyskytuje hláska *ä*, dosti úplně tuším zde snesena jsou, začež nejvíce vys. důstojnému p. děkanovi F. Šujanskému vděčností povinnen jsem. Obtížnější jest mi dosud odpověď na otázku druhou:

2) Kde všude na Slovensku tuto hlásku vyslovují. Všeobecně lze říci, že hláska *ä* v uvedených slovech panuje v ústech lidu slovenského: v celém Turci, pak částečně v Liptově, ve Zvoleni, v Novohradě, v Hontě, v Tekově a v Trenčíně. I část Gemeru patří do této oblasti. V dolní Oravě, podobně jako v některých částech Gemeru, není *ä* na slova, s vrchu vytčená, obmezeno, nýbrž má platnost mnohem širší.

Pomocí nynějších příspěvků a osobních studií jsem sice o značný krok dále pronikl, než mi to v Beiträge r. 1888, na základě dialektologických ukázek, které do té doby známy byly, možná bylo: avšak kdybych chtěl vzíti do ruky tušku (cerusku) a pokusil se hranice hlásky té na mapě Slovenska naznačiti, záhy bych od práce takové upustiti nucen byl. A přece zůstane vlastním cílem mým, neustávám opakovati, přesně vytknouti hranice každé jednotlivé hláskové a slovní osobitosti.

Hláska *ä*, v hore vytčených slovech, panuje tedy:

1. v celém Turci, v tom shodují se archy z Mošovec, Kláštora p. Zn., Sv. Michala, Slov. Pravna a z Necpál.

2. O Liptově mám tyto vědomosti: *ä* vyslovuje prý se v Mikuláši (jednou psáno též *peť*), v Sv. Petre (opět nacházím *peť* a *vezenia*), v Hybbiach („zvuk je bližší k čistému *e*" a proto píše se zase *peť*, *vezenia*); nejdůsledněji objevuje se *ä* v Štrbe, ačkoliv tam sousední spiština již veľmi silný vliv měla. O Sielnici a okolí tvrdí se na jednom archu, že tam vyslovují *ä*, na druhém, že hláska *ä* se tam vůbec neobjevuje. V Černové panuje již pravidlo Dolno-Oravské. A v Lykavke a Sliači na západě, v Pribylině a Východné na východě není vůbec hlásky *ä*.

Kromě Štrby, není mi dosud v Liptově obec známa, kde by na jistá slova obmezené *ä* důsledně panovalo. A přece nemohu uvěřiti, že by tentýž lid vyslovoval *maso* a *peť*; spíše myslím, že platnost této hlásky v Liptově velmi obmezena jest. Zanikla-li? Aneb nebylo jí a jen spisovnou řečí tam zanesena byla?

3. Širokou platnost, tak zdá se, má hláska *ä* ve Zvoleni, ačkoliv i zde jsou veliké okresy, které hlásky té neznají. Pan uč. Št. Šenšel v Očové píše: „hláska *ä* je u nas neznáma, kde je v spisovnej reči *ä*, tam užívame *e* alebo *a*." A podobně vyslovují podle p. far. M. Braxatorisa v Radvani: *hovedzuo meso* atd. V Hiadli zase vyslovují *a*: *maso*. Kde tedy panuje *ä*? V Brezně a na Čiernom Hronci, ve Zvol. Lupči, na Dětvanské Huti a Dětvě vůbec, v Selcích a několika sousedních obcích, v Bani čili Španodolině a okolí, v Jabríkové, Tajově a blízkých tří obcích, konečně v Dobronivé. Lze-li mi, podle těchto dosavadních zpráv, naznačiti geografickou oblast hlásky *ä* ve Zvoleni? Patrně nelze. K této nejistotě druží se i rozličná definice této hlásky ze Zvolena. Vd. p. děk. F. Šujanský podotýká: „*ä* vyslovuje se po celé Zvolenské jako *a*, změkčujíc předcházející spoluhlásku: *háďa*. Kdyby se retní *b*, *m*, *p*, *v* značívaly měkčeněm, bylo by psáti, jako se skutečně vyslovuje: *holúb'a*, *m̌aso*, *p̌ata*, *v̌az*; místo toho píše se *holúbä*, *mäso*, *päta*, *väz*." A nezávisle na tom poznamenal p. A. Buday o nářečí v Jabríkové a

Tajově obecném: „*ä* sa tak vyslovuje, jako by tvrdé spoluhlásky *m*, *b*, *p*, *v* mäkčeňom označené boly: *hov̌ado*, *m̌aso*, *p̌at.*“ Je-li tomu tak, pak Zvolenské *ä* i výslovností se liší od Turčanského, jež nelze definovati jako změkčující *a*, nýbrž v němž *-e*-ový element základní zvuk *a* zřetelně zbarvuje: $\overset{,e}{\textit{pať}}$, $\overset{,e}{\textit{maso}}$, $\overset{,e}{\textit{kadiť}}$, $\overset{,e}{\textit{gate}}$. Jazyk neklesá do polohy *a*-ové, nýbrž zvedaje se súžuje otvor ústní.

A ještě jednu důležitou poznámku při Zvoleně učiniti chci. Nynější Handělci na Černém Hronci vyslovují prý *ä*. V rukopisné knize „Historia domus parochiae Nigro-Hroncensis“ z roku 1818 nacházejí se tři „dialogy“ pospolitého lidu, jejichž opis poskytl mi vd. p. děkan F. Šujanský. A jaké tam panuje pravidlo vzhledem k dotčené hlásce? Tam čteme: *dyeveť*, *zmetycni*, *peť*, *večom*, *nagvešom*, tedy důsledně *e*, avšak na konci slov *a*: *ma*, *brema*, srovnej i *na teba*. V r. 1818 nynější pravidlo ještě neplatilo. Odkud přišli tito Handělci?

4. Z Novohradských archů a ukázek vynímám, že v Luboreči a Závadě a vůbec ve všech obcích horního Novohradu, jmenovitě také v Uderině a sousedních dědinách panuje *ä*, v Zelenove pak *e*.

5. Rozšířené jest *ä* též po Hontě; *e* vyslovují v Štiavnici, v Pukanci, v Drieňove. Pan uč. J. Rotarides píše sice *ä*, avšak poznamenává: „jestli *ä* je na konci slova, vyslovuje se jako *a*; jestli je v středu, jako *e*.“

6. Z Tekova oznamuje se výslovnost *ä* ve Velké Lovči a Dolní Trnavky, pak z Horní Vsi u Kremnice; v Teplé (Lenge) *ä* jen částečně platí; v Jastrabí, Vieske a sousedních obcích neobjevuje se vůbec.

7. V Trenčanské vyslovují *ä* v Rajci, v Stránském a v celé horní částce stolice, od Velké Bytče až k Fačkovu, pak v Mikušovcích a sousedních dědinách.

8. O Gemeru viz rozbor můj v 9. sešitě tohoto časopisu. V dolní Oravě máme nejen *ä* v slovech *mäso*, *päť*, *opätok* atd., nýbrž ještě i jako střídnici za každé měkké *a*, podle jedněch totožnou s oným *ä*, podle jiných rozličnou, tedy *ďjeučą* anebo *ďjeučą̇* — tak by se hláska ta označovati mohla, neboť podle mých pozorování kloní se ještě více k *a* —, *jąhňą* anebo *ją̇hňą̇*, *ofcąmi* anebo *ofcą̇mi* atd.; délka by však byla společná: *robą̈*, *choďą̈*, *stoją̈*, *jąhňą̈tok*, *vą̈c*, *ďesą̈ti* atď.

Takový tedy jest výsledek této krátké študie o hlásce *ä*, která jest pro slovenská nářečí obzvláště charakteristickou. Slova, v kterých se vyslovuje, tuším dosti úplně vytčena jsou, avšak geografickou oblast určitě naznačiti neumím. V tomto směru prosím o další zprávy a všeobecnou podporu. Jako o hlásce *ä*, zapotřebí mi o všech změnách hláskových zvěděti hranice geografické.

23. 9. 1893.

František Pastrnek.

Literatúra.

Merník *pre školu a dom*, menovite pre národ. učitelov, seminaristov, priemyselníkov, hospodárov a obchodníkov ako i pre priemyselné a opakovacie školy. Napísal *Gustáv Kordoš.* So 185 drevorezmi. V Ružomberku. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Karla Salvu. 1893. Str. 8° 198 + 4.

V zajatí. Historicko-romantický obraz z hôr Kavkazu. Napísal *Rehor Uram-Podtatranský.* V Ružomberku. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Karla Salvu. 1893. Str. 16° 228.

Ethnologische Mitteilungen *aus Ungarn.* Zeitschrift für die Völkerkunde Ungarns und der damit in ethnographischen Beziehungen stehenden Länder. Redigiert und herausgegeben von Prof. Dr. Anton Herrmann. Budapest, 1893. III. Band, 3—4 Heft.

Dr. B. Munkácsy: Über die heidnische Religion der Wogulen. — Dr. Fr. S. Krauss: König Mathias und Peter Geréb. Ein bulgarisches Guslarenlied aus Bosnien. — Ludwig Kálmány: Nachlese zu den kosmogonischen Spuren in der magyarischen Volksüberlieferung. — Dr. Karl Pápai: Eine Heldensage der Süd-Ostjaken. — Kristof Szongott: Märchen der Siebenbürger Armenier. — Dr. Aurel Török: Der palaeolithische Fund aus Miskolcz und die Frage des diluvischen Menschen in Ungarn. — Harry Jannsen: Estnische Volksmärchen. — Béla Sztankó: Sammeln ungarischer Volksweisen. — Dr. G. Versenyi: Deutsche Kinderreime aus der Gegend von Körmöczbánya. — A. H.: Aus dem Dobsinaer Volksglauben. — Anzeigen (Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen Sprachen. Von Joos. J. Mikkola, Helsingfors, 1893. — Zeitschriften zur Völkerkunde Ungarns).

Český Lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Ročník III, číslo 1.

Malované modlitební knižky z XVIII. a ze začátku XIX. století. Popisuje dr. J. Matějka; obrázky kreslila M. Matějková. — Šat smutku a smrti u starých Čechův. Zprávy z XVI. století, podává dr. Z. Winter. — Skotácké halekání na Náchodsku. Podává Alois Jirásek. — Statek i chalupa na Chodsku. Podle skutečnosti a podle zpráv hodnověrných pamětníků napsal Ján Fr. Hruška. — Dětské hry tělocvičné na Moravě. Podává Lucie Bakešová. — Lidové skazky o rýhách na zdech kostelních. Podává A. Šolta. — Proč? Skazky lidu slovenského. Sebral Josef Čižmář. — Pověsti ze Železnobrodska. Podává Albert Hrádek. — Staročeské sbírky „pohádek" (hádanek). Podává dr. Čeněk Zíbrt. — Trouba proti mračnům. Z Kučeře, okres milevský. — Růže z Jericha v staročeském zvykosloví štědrovečerním. Napsal dr. V. J. Nováček. — Prosba „rolníků" bzeneckých r. 1777, aby lány jim udělené zase jim odňaty byly. Z archivu bzeneckého. — Paběrky o kraji plzeňském. — Modlitby našeho lidu. Z Jičínska. — Pálení ohňů v Pošumaví v září a na letnice. — Konopická. Zábava po žních. — Zpráva o Krakonošovi (Rýbrcolovi) z r. 1618. — Referáty o spisech. — Literatura. — Sbírka materialů k předhistorické anthropologii zemí českých. Popisuje dr. J. Matiegka. — Památky slovanského pravěku v místních názvech se zvláštním ohledem na Čechy. Od Bř. Jelínka. — Zprávy archaeologické. Kritiky, referáty, literatura. Různé zprávy.

Slovenské Pohľady.

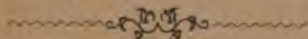

Sokovia.

Ľudová kresba. Napísal *Nechtík.*

Už sama príroda postarala sa, aby tvorili dokonalú protivu. Prizrite sa im dobre. Sedia oba na lavičke pod pecou, tesno jeden pri druhom. Z tváre Adama Klinčeka hneď na prvý pohľad vyčítaš, že v duši jeho vrie ako keď sa varí voda v hrnci: sedí vypruženo, tu i tu hodiac plachý pohľad po shromaždených a srditý po svojom druhovi. Ďuro Smolka naproti tomu hľadí veľmi pokojne, a súďac dľa výrazu jeho tváre myslel by dakto, že sedí pred pahrabou, v nejž práve dopekajú sa chutné zemiaky, na ktorých si strojí pochutnať. Ani držanie jeho neprezradzuje žiadnu úzkostlivosť: sedí si pohodlne, objemným chrbtom opretý o pec. Zdá sa, že celý obecný výbor, ktorý sedí a stojí tu s rychtárom na čele, nezaníma ho ani najmenej. Ba zdá sa, ani myšlienka, že sedí vlastne na lavici obžalovaných, nemá vplyvu na jeho duševnú rovnováhu. Ona skorej vyrazená je na tvári Adama Klinčeka, ačpráve ten je nevinný ako novorodzeniatko, a len preto ušlo sa mu miesto pri Ďurovi, že on chcel by byť jeho nástupcom.

Veru tak: Ďuro Smolka sotva už bude viacej hlásnikom kabanickým. Už dávno bolo to čosi medzi vrchnými zvrelo, že veru tak a tak, že už by mohol byť iný, a keď pred nedávnom i „fíra“ ozval sa proti Ďurovi, že nestojí nič, lebo vraj miesto aby strážil, leží na peci, nuž veru hneď poctiví vrchní obce kabanickej sišli sa ku Trnkovi a tam pri fľaške uzavreli odstrániť Ďura navždy z úradu. Ďuro slúžil už šesť rokov, za celý ten čas ani slova nebolo o inom hlásnikovi, ba už ani voľba nebola vyhlásená na tie roky, len vždy tak v tichosti užilo sa niečo. Nuž ale už to tak ďalej nemôže byť, preto aj hneď postavili mu protikandidáta v osobe Adama Klinčeka. Ďuro sa už dosť naslúžil, nech si odpočinie. Nech zase iný okúsi obecného chlebíčka. Sám Adam nadrazil, keď odporúčal sa všemožne na jeho miesto, že však súcich ľudí dosť, načo si má iba jeden hrdlo drať. On by si dral veľmi vďačne, a jak by ho len došlo to šťastie, bude na veky rád.

Tak hľa, to ich dnes sviedlo. Teraz má sa rozhodnúť, či skutočne vyvolia iného, alebo či zostanú pri starom, keďže i ten má svoju stranu.

Veru vážna to vec a otázka, a naskrze nie je div, že všetkých tu prítomných opanovala sviatočná nálada. Je ich plná chyža, ale

všetci sedia a stoja ticho, pregĺgajú sliny vo výhľade na oldomáš, ktorý vlastne je hlavným aktom voľby, a vážne dívajú sa ku stolu, kde zaujal miesto domový pán Jano Krúžik, rychtár tunajší kabanický. Je sviatočne vyoblieкaný, vlasy má, ako sa už pri takej príležitosti patrí, pekne starým sadlom namastené, a ačpráve je v chyži teplúčko ani o Jáne, predsa natiahol na hlavu šlofaňu a klobúk, ako by sa vystrojil do hája. To k vôli zväčšeniu vážnosti. Jeho tvár, z nejž odráža sa akýsi tmavo-fialový nosu podobný výrastok, je ešte červenšia než obyčajne: vidno, že je rychtár rozrušený. Pri ňom sedí podrychtár s pravej, notáriuš cechu kabanického s ľavej strany, a potom okolo stola jako nasledujú dľa hodnosti ostatní vrchní obce a cechu, jeden v halene, druhý v kabanici, jeden s klobúkom na hlave, zpod nehož vykukuje čierna vymastená šlofaňa, iný s baranĉou čiapkou — dľa toho, ktorý ako prispôsobuje sa móde a duchu času. No všetci temer majú krpce s návlakami, jednakej veľkosti, akoby krpčiari celého sveta mali iba jedno spoločné kopyto. Najdú sa síce i takí, čo majú čižmy, teraz sviatočné, hojne olejom namastené, že v nich môžeš sa shliadať. To sú však všetko majstri, prívrženci pokroku: mlynár Ježko, malý územčistý, švec Obuštek z mesta privandrovaný, hrmotný kováč, kolár Stehlík, no a jeden z hrdinov dňa, Adam Klinček.

Veru i rúchom líši sa Ďuro Smolka od svojho soka Adama Klinčeka. Ďuro nosí sa pekne, ako patrí na človeka úrad zastávajúceho, tak po starosvetsky: oblek z domáceho bieleho súkna, halenu, krpce s návlakami, šlofaňu na dlhých vlasoch vždy akurátne za uši sčesaných, a na nej klobúk veľký, ťažký, vymastený, obdarený všetkými vlastnosťami klobúka ku večnému trvaniu určeného. Adam naproti tomu, ač nie je majstrom — iba jeho dedo že pochádzal z rodiny tkáčskej, nosí sa po remeselnícky: čierne šaty, krátky kabátec a čižmy vysoké, s rovnými sárami. Na hlave nosí v zime-v lete čiapku z barančiny, no teraz nemá ju na hlave, ale drží ju v rukách a nemilosrdne ju stíska, akoby z nej vymačkať chcel svoje vymenovanie za hlásnika. Klobúk by mu nepristal, a šlofaňa ešte menej. Jemu iba čiapka, vysoká, načervenkastá, o ktorej posmešníci poznamenali, že zarudla od jeho vlasov, bo i tie sú ako mak červenšie, než by maly byť. Ďurovi zase k jeho plnej usmievavej tvári iba klobúk a šlofaňa. Sedí mu na vlasoch hladko za uši sčesaných, ako by ju prilial, a veru veľa prispieva ku jeho dobrodušnému výzoru. Keď tak zrazu naňho pozreš, ako sedí si s polopriżmúrenýma očima, spokojný, usmiaty, nezdá sa ti ináče, ako keby si videl mesiačik v úplnku, ktorému dakto vrchom pretiahol sadzami široký pásik. Adamove vlasy zase trčia do hora ako prihrdzavené klince, dodávajúc akéhosi roztržitého výzoru jeho tvári, ktorú ostrá brada robí ešte dlhšou než je skutočne. Oči má Ďuro drobné, sivé, tukom obrastené, z ktorých ziera duševná rovnováha: Adamove oči sú čierne, nepokojné, a dodávajú tvári jeho rozrušeného, sliedivého výzoru. Ústa Ďurove sú vždy na úsmev složené, kútiky úst dobrodušne vytiahnuté do pol tváre. Adamove ústa sú vždy prísne sovrené, ako mešták. Len dolu k brade ťahá

sa od každého kútika ostrá črta, prezradzujúca mysliteľa. Adam je hneď ako v ohni a neradno zahrávať si s ním: Ďurov nepokoj alebo neľúbosť poznáš iba z toho, že tu i tu pohne ľavým plecom. Adam, i keď je najlepšej vôle, vyzerá kyslo, akoby zakúsol do plánky: Ďurovmu hnevu zase neuverí nik, lebo je večne usmiaty. Stúp mu na nohu, a on tvári sa ti, akoby zhltol najsladší truskavec. Naproti tomu opováž sa v prítomnosti Adamovej len toľko riecť, že „pst" alebo „gagaj", a sväto-sväte verím, že zatne sa ti do štice.

Títo dvaja stoja teraz proti sebe ako sokovia, zápasiac o halapartňu a česť hlásnickú, a ešte ani teraz nedá sa tušiť, ktorý bude víťazom. Jeden i druhý má svoju stranu. Protivníkov i prívržencov. Za doterajšieho hlásnika Ďura Smolku sú všetci majstri a tí, čo nezasedajú medzi vrchnými, ale iba okolo pece; starší a vrchní zase sú rozhodne proti nemu, obzvlášte odkedy krčmár Trnka postavil sa na čelo jeho odporníkov. Jedni hotoví sú odňať mu halapartňu, odznak hlásnictva, iba preto, že Ďuro rád spí nad ránom a nie z večera, iní zase hotoví sú bojovať zaň s telom i s dušou len zato, že nespí z večera, ale nad ránom. — —

Rychtár Jano Krúžik zdvihol sa zpoza stola, prešiel rukou po zátylku, odkašľal si, a skúmave rozhliadol sa po prítomných. Pred ním na stole položený je protokoll. Písať síce ešte nieto čo, ale dodáva to vážnosti tomuto dôležitému okamihu. I ceruza tesárska, na palec hrubá, položená je pri ňom, hotová poprechádzať sa po jeho prižlklých listoch, na ktorých nepísalo sa už šesť rokov. Odvtedy, ako zvolili Ďura za hlásnika. Vtedy nebohý Bukva, vtedajší rychtár, napísal doň makavými písmenami: „Na žiadosť všetkých tu shromaždených a neináče všetkých poctivých vrchných obce ustanovuje sa Ďuro Smolka za našeho hlásnika kabanického — až potud, pokud by sa v dačom neprevinil. — Oldomášu sa vypilo na jeho rováš za päťadvadsať groší šajn, ostatné užilo sa z obecného." Odvtedy ak by moľom bolo sa zapáčilo, mohly protokoll zjesť, nik by im nebol prekážal, a ceruza, keby bola zo železa, mohla hrdzaveť do vôle.

„Milí pánové a poctiví vrchní!" počal rychtár slávnostným hlasom, keď už odkašľal a pohladil si zátylok. „Jako viete, sišli sme sa v túto hodinu, aby sme rozhodli, čo, jako a kto bude naším hlásnikom. Nuž ja neviem, ako chcete... Toť Ďuro slúžil nám verne a poctive, tak ako sluší a patrí, aj takto ináče by nič nebolo proti nemu — ale..."

Rychtár zastal, ako by mu zrazu jazyk odsekol, a rozhliadol sa dookola. Všetci poslúchali nábožne, ako pri takých príležitosťach sluší sa a patrí. To *ale* mala byť známka, že vrchní obce sú za Adama.

„No," ohlásil sa podrychtár, „však čo sa toho týka, ublížiť mu božechráň! Ale reku nič netrvá na svete večne — — Ja myslím, že už môže byť iný..."

Adam nepokojne pohniezdil sa na lavici — Ďuro ani plecom nepohol.

„Veru tak," prevzal zase rychtár slovo, ktorý rád by bol už

skorej prepadol cez šteklivú otázku voľby. (Oni sa takto ináče veľmi snášali; ba vari práve preto teraz rychtár tak obrátil sa proti nemu, že boli až príliš dôverní. Ďuro znal všeličo, čím mohol sa rychtárke privďačiť: stalo sa dakedy, že rychtár chcel sa u Trnku s dakým počastovať trochu dlhšie, ako bolo rychtárke po vôli: usrozumení s Ďurom snadno vymysleli dajakú „nočnú stráž“ alebo čo. Rychtár si posedel, počastoval sa, a Ďuro stál na stráži, ak by rychtárka šípila dačo. No v poslednom roku Ďuro počal sa prichyľovať viacej k rychtárke, lebo táto počala si ho nadchádzať hriatym a sladkým rozólišom — a rychtár cítil sa odvtedy pri ňom ako v blízkosti bomby, ktorá každú chvíľu môže vybúšiť.) „My takto proti Ďurovi nič nemáme, ale majú iní. Nedávno idem tak po polnoci od Trnku“ — rychtár obzrel sa ku dverám — „stretnem fíra. No reku, pán fíra! varujú nás, varujú? — Varujem vraj, však vraj hlásnik nevaruje: teraz som mu bol dobrý odpočinok zavinšovať.“

Okolo pece medzi mladšími strhol sa smiech: Ďuro začervenal sa trochu a stiahol šlofaňu na pravé ucho. Všetci znali, prečo ho skrýva.

„Ja, fíra nie blázon!“ ozval sa zpoza stola notáriuš cechu, kmotor Adamov. „Hrozný človek! Ani sa nenazdáš, a tak ťa pokuníruje, že do smrti nezabudneš. A nehľadí, či za šticu, či za ucho, či na chrbát, lebo kde inde. Najlepšie vyhnúť...“

„Veru tak!“ skočil rýchlo do reči Adam, nadhodiac sa na lavici. „Keď si netrúfaš, radšej vráť sa s kratšej cesty. Ono by to bolo: obecný chlieb jesť a na peci vylihovať. Ale to nejde. Lebo jedz a oči na rázsochy — lebo nejedz a vylihuj. Ja by ináč...“

Adam sám zarazil sa, že tak veľmi na javo dal svoju túžbu po halapartni, a rýchlo umĺkol. Ďuro neprestával sa usmievať.

„Ja ver' nedbám — mne je veru všetko jedno,“ riekol, pohnúc trochu plecom, ale tváriac sa, akoby sa mu chcelo veľmi silne zívnuť. Vidno, že je diplomat: keď kupuješ, jednaj, ako bys' nepotreboval, a kúpiš. — „Ja som si už svoje vystál, nech si zase iný. Rád budem, na môj' pravdu — nech zkúsi! Aj žena bude rada. Čo sa ma naprežehnávala neraz! „Ty vraj len za obec — len za obec! O svoje nedbáš, nech len obecné nezhynie!“ Nuž aspoň budem pekne pri svojom. Aj čižiem sa zašanuje, aj od ženy pokoj. Ja ver' nedbám.“

Tvár rychtárova zažiarila veľmi prívetive smerom k Ďurovi, ale strana Ďurova je sklamaná. Ten, za ktorého, čo len zo zvyku tvoriť opposíciu, prichystali sa do boja, vzdáva sa pri prvom útoku. Sú rozmrzení.

„Ja, keď vy tak, ale my nie!“ ozval sa tlumočník krpčiar Ondráš; nevidno ho od zeme, ale hlava bystrá a kriku za troch. „Vy ste už raz ku hlásnictvu ako zrodení — aj hlas máte, ako patrí.“

Ďuro pozrel naňho veľmi povďačne, Adam vrhol zúrivý pohľad. I rychtár sa zaškaredil.

„Čože; *hlas!* Hlas má aj iný,“ odvráva veľmi mrzuto. Vidno,

chce striasť Ďura s krku obce za každú cenu. „Keby len o ten spánok nebolo! Hlásnik nemá spať, ale má byť ako neprimerávaja ten psík: varovať ustavične, chodiť sem-tam, aby sa kdesi čosi nestalo. Ale toto: sotva odhlási deviatu alebo v lete desiatu, už na pec. Trafil by sa dakde oheň — čo potom? Alebo prijde fíra — čo mu povieš? Ešte obec bude mať opletačku... A ešte keby spal z večera, ale nad ránom!... I hodiny má nanič: sotva osem z večera, on už ide s deviatou. Hotový neporiadok.“

Rychtár hovoril tieto slová veľmi ticho, ustavične obzerajúc sa ku dverám, za ktorými tušil svoju Evu. Všetci znali, prečo rychtár tak prízvukuje tie hodiny: to skoré hlásenie bolo na príčine, že vrchní, s rychtárom na čele, vzbúrili sa proti Ďurovi. Keby spal hneď z večera, to by mu odpustili, ale že najprv odhlási a len potom vylezie na pec — to mu naveky majú za zlé. A jakoby nie: takto veľmi často trafí sa, že cez deň je dajaká súrna práca v obci: tu predáva sa paša, tam vymeriava sa hora, tu jednajú sa majstri, čo majú robiť do školy válov alebo do fary rebríčko — tu robia sa účty, tu koná sa to alebo to. Pritom je vždy dosť škraty, hrdlo vyschne, jazyk div nestrudovatie — treba ho ovlažiť. Ide sa pekne k Trnkovi, zasadne sa, užije sa dačo. Zabaví sa v dobrej vôli, a pritom pretriasajú sa všelijaké otázky, ku prospechu obce smerujúce. V tom zavznie, ako hlas hromu, Ďurovo: „Udderila deviata...“ A tu potom, ako by ich razom z vreca vysypal, prihrnú sa ženy, hneď jedna, hneď druhá, tretia, štvrtá — až ich plno, a ty chceš-nechceš musíš ísť domov. Dokazuj koľko chceš, že ešte nie je iba pol, že Ďurove hodiny nestoja ani starého čerta — nepomôžeš si ani ako mak. A to len preto, že Ďuro rád spí od polnoci, a nie z večera. — —

„Ja myslím, že to nie je tá najväčšia chyba, keď si aj trochu pospí,“ ohlásil sa kolár Hrčka, ktorý veru nie bez príčiny zastával Ďura. Bol vdovec, žena preň do krčmy neprišla, bolo mu jedno, či ísť domov o polnoci, či až nad ránom. „I spánok je od Boha. A vari ešte lepšie, že spí nad ránom: vtedy už zlodej nepôjde. Ten iba do polnoci.“

„To nie je pravda!“ odporoval notáriuš. „Do polnoci sú ľudia hore tu i tu, ale potom každý ide na svoj pokoj, a zlodej má svobodnú ruku. Mne tiež ktosi vlani nad samým ránom jarku potiahol... I na dubce sa ide z rána...“

Kolár vtiahol sa medzi dvoch voličov, ako zajac do brázdy. Prívrženci doterajšieho hlásnika popozerali na seba. Vrchní sa jakosi zvlášte uškŕňali. Vidno, notáriuš uderil na šteklivú stranu. Všetci, čo zastávajú Ďura a jeho raňajší spánok, majú k tomu vážnu príčinu. Koľko ráz ide sa o tom čase, kde hlásnikovi prichodí ešte bdieť nad bezpečnosťou svereného mu majetku občanov, s volmi alebo koníkmi na lúky alebo do ďatelinísť; alebo ide sa do panského na dubce. Vyberie sa, čo sa potrebuje a čo sa vo dne vyzrelo, a ide sa domov. Nevidí živý duch. Akby hlásnik spal z večera a nie nad ránom, ľahko by mohol daktorého prištipnúť.

Izbou zvládla na chvíľu rozpačitá tichosť, tak že počuť bolo,

ako rychtárkina šatka šuchoce o kľučku. Rychtár počal nervósne hrabať sa v protokolle. Vedel, že Eva tú neistotu dlho nevydrží a prijde čo chvíľa dnu voľbu rozhodnúť. A veru nebodaj na Ďurovu stranu; zatočí tak, že si všetci vrchní nedajú rady, a bude zase ako bolo. Jej sa to jeho hlásenie páči: vždy prvá doletí k Trnkovi. Tá nebodaj má v tom svoje prsty, že Ďurove hodiny predbehujú. No škoda bolo obávať sa rychtárovi: rychtárka mala návštevu, a čo ako chcela, nemohla sa jej striasť.

„Milí pánovia a poctiví vrchní!“ ohlásil sa rychtár netrpezlive. „Keď sme sa už sišli, nuž dačo konajme. Čo teda, koho žiadate si za hlásnika?“

Adam pohniezdil sa na lavici; jeho tvár vyrážala nepokoj a ústa boly raz tak sovrené, ako inokedy. Ďuro usmieval sa ako obyčajne, ale predsa dosť často pohol plecom, z čoho dalo sa súdiť, že nie je tak ľahostajný, ako zdá sa.

„Nuž snáď by už dobre bolo obzreť sa po inom,“ vraví ktosi pri stole. „Ďuro sa už dosť naslúžil, zijde sa mu trochu odpočinku. Toť Adam by vari nezohrdil zastať ho...“

„Čo bych zohrdil!“ ohlásil sa Adam, ochotne vypriamiac sa v celej výške, tak že Ďura asi o hlavu prevyšoval: „ja bych vďačne — len by ste chceli. A slúžil by som tiež verne, ešte ináčej, ako ktosi. I vojakom som bol — Bosnu znám ako vlastnú dlaň. I regulu znám.“

„Nech je Adam!“ „Adam bude!“ ozvali sa prívrženci Adamovi ako jedným hlasom, že ani nepočuť odporujúce výkriky Ďurovej strany. Sám Ďuro prekvapený je takou väčšinou. „Čo som im len urobil?“ diví sa, ale predsa ešte usmieva sa pritom. Verí, že i on má svojich verných.

„No, veď ja nedbám,“ opätuje zase cele ľahostajne; „vyvoľte si, koho chcete, ale mne svätý pokoj a poctivosť až na veky! Vari som neslúžil verne — či čo?“ Uprel oči významne na rychtára, ale ten akosi veľmi zadíval sa do protokolla. „Vyhýba mi,“ myslí si Ďuro; „ale počkaj, uvidíš, čo sa ti ulezie! — —“

„Čože, o vernosť sem-tam,“ vraví rychtár akosi zlostne, iste že zbadal pohľad Ďurov. „Keby len o ten spánok nebolo! Ale my takého viacej nemôžme mať, čo iba na pec, iba pod perinu, ako baba. Trafí sa v obci oheň, treba ísť zvoniť na poplach — a hlásnik na peci. Alebo prijde v noci fíra — a hlásnik na peci. Tebe je nič, ale do mňa ako sršeň: „I vy ste takí — i vy ste takí!“ A potom tie hodiny —: vari o hodinu idú prv, ako iné.“

„Veru tak,“ prevzal slovo notáriuš, keď všetci zanovite mlčali; „ani sa nenazdáš, už hlási deviatu, a potom ako by uťal: celú noc nič.“

Adam v duši jasá; vidí, väčšina na jeho strane. Chce sa mu poškádliť Ďura.

„To on robí ako, neprirovnávaja, zlý kohút, milí pánovia!“ vraví so širokým úsmevom. „I ten, sotva vylezie na pánt: kikirikíí, kikirikíí — a potom celú noc mlčí.“

Ďuro zazrel bokom naň. „Ty budeš vari onakvejší?“

„Pravdaže! ja i z večera, i o polnoci, i nad ránom. Mňa nemusí fíra dvíhať kolbou s pece. A dolapím — hoc i myšku!“

Na tvárach daktorých tu shromaždených vidno sklamanie: každý má dajakú veľmi-veľmi tajnú žiadosť. Jeden by rád, aby horlivosť hlásnika obmedzila sa iba na dopolnoc, iný zase na odpolnoc. I rychtár ako by sa bol zamrzel. Rozpačito ďube ceruzou do stola.

„Veru súci človek!“ ohlásil sa Ďuro, ktorého plece už pohybovalo sa dosť zhusta; „ani hlásnického parsúnu nemáš.“

Adam vyskočil a zastal na prostred chyže. Postava dosť vysoká, ale tenká, že obávaš sa, aby sa nezlomila. Kabátec len tak visí na nej, ako na kolku. No v tvári hrdý úsmev — vidno, sebadôvera väčšia, ako váha tela. „A toto čo je?!“ možno vyčítať z jeho tváre.

„Ani haleny nemáš!“ ohlásil sa Ďuro zase.

„Čo bych nemal — keby som len chcel! Kúpim si aj dve, nie jednu. Ale ja nechcem halenu, lež kožuch. Veru kožuch — taký dubenák. To je i pekné, i teplo dá za tri haleny. Radšej doplatím. Dám desať zlatých — alebo dám i viac.“

Všetci mlčia; Adamovým dôvodom nemožno odporovať: kožuch je skutočne pekná vec. Obzvlášte ak podarí sa ti kúpiť hodne dlhý, dobre na olejovo zafarbený, s čiernou barančou obrubou a červenými kožtičkami krášlený.

„Ani hlasu nemáš!“ doráža Ďuro zase, no akýmsi velice žiaľnym tónom.

„Nemá hlasu! nemá hlasu!“ zajasali protivníci Adamovi.

„Čo by nemal,“ oddŕhal rychtár. V chyži počína byť dusno na nevydržanie, v hrdle páli, jazyk vysychá. Šťastie veliké, ak nechytí sa pípeť. A voľba len ťahá sa do nekonečna — — „Nože, ukáž, že máš hlas!“

Všetci zatíchli. Adam postavil sa na prostred chyže, tak po vojensky, nie ináč, ako by už stál pred všemohúcim „fírom“. Odkašľal, uvoľnil si nákrčník, a počal pekne zvoľna známu hlásnickú nótu:

„Opa—tr—hujte — svetlóóó oheň, — aby — neból ľu—ďom — škoden! Spo—čí—vajte s Pahabáá—nem Bohem — Udderila...“

„Pst!“ zavznelo razom zpod pece.

Adamovi zaseklo sa v hrdle, kolená sa mu podlomily, vlasy, zdá sa, očervenely ešte viac a rastú do výše — razom vypadol z úlohy herca. Vrhol sa k Ďurovi, pokojne sediacemu na lavici. „Kožkár, kožkár!“ volal, zúrive kmášuc jeho dlhé riedke vlasy. No ani ten neostal dlžen: Adamova tuhá štica len tak praštala pod jeho tučnými prstami. Nech ich zavčasu nerozdvoja, strhne sa medzi oboma stranami ukrutná pračka.

Zná Ďuro, čím najskorej dohnevať svojho soka. To nešťastné *„pst“* je blenom jeho života. Keby toho nie, bolo by mu ani v raji. Ale všade ho prenasleduje — ešte i pri takejto vážnej veci!

Adam Klinček je takto veľmi súci, sporiadaný gazda; len to ho kazí, že je závistlivý. Nech uprázdni sa v obci dajaké miesto, už či hájnické, či hajtmanské a či dajaké iné, na všetko je hotový.

Ba i do remesla by sa chytil. Tak sa stalo, keď umrel kabanický gajdoš, starý Falúz: na jeho prevelikė nešťastie zkrsla v Adamovi myšlienka, či nebolo by výhodno ujať sa opustených gájd. Úmysel nasledoval čin: šiel zrovna k žene nebohého, gajdy zjednal, a počal prehúdať. Sedel celé dni pod pecou s gajdami na ruke, vopred predstavujúc si svoju gajdošskú slávu. No netrvalo dlho, v súsednej, len rozsiahlou močarinou oddelenej dedinke strhly sa dve svadby, na každej bol treba gajdoš. Ale čože, keď na celom okolí bol iba jeden gajdoš od remesla! Núdza železo láme — rozhodli sa za Adama. Ten namastil si čižmy lojovou sviečkou, pozostalým škvarkom pretiahol vlasy, aby lepšie priliehaly, a takto vyparádený, s gajdami cez plece prevesenými, vykračoval si do súsednej dediny. Na svadbe prijali ho ako sa patrí — boli radi, že nezohrdil, a počastovali ho hriatym. Potúžil sa, nadul gajdy, a počal prehúdať. Bolo by išlo všetko dosť hladko, ale jedno trochu Adama nepokojilo: tá druhá svadba bola práve v dome naproti, a čo hral majstergajdoš, to žiadali svadobníci i od Adama. Zprvu šlo to ako-tak; ale zrazu gajdoš v druhej svadbe zahúdol akúsi divnú nôtu, o ktorej chudiak Adam nikdy ani nechyroval. Svadobníci kázali, aby hral i on. Počúval, proboval, trímal gajdy, preberal prstami, ale či tá sláva, ktorá ho ako gajdoša potkala, a či užité potúženie bolo na príčine, že zmiatly sa mu nôty — nedajbože za ním! Namáhal sa všelijako, pot rinul sa mu cícerkom s čela, a svadobníci len doliehali, aby hral. Tu, keď už videli, že mu to len nejde a nejde, a keď už hostia z druhej svadby počali robiť posmešné poznámky, oborili sa zle-nedobre na milého gajdoša. Ten, vidiac svoju neroveň, nečakal ďalšieho, ale pustil sa kade ľahšie, okolo humien a cez ploty, a svadobníci za ním, teraz už viacej zo žartu. V náhlosti zabudol odopäť gajdy s ruky, tie pri každom jeho skoku prenikavo zvreštaly, akoby chcely tlumočiť zúfalosť svojho gazdu. Na jeho veliké nešťastie práve v ten deň pohnul rychtár kabanický opravovať brehy onej močariny, a tak honba na nešťastného gajdoša odohrala sa pred očami celej obce. Adam zďaleka počul ich pekelný smiech — ale počul i krik svojich prenasledovateľov a v smrteľných úzkosťach bol by skočil zrovna i do očistca. Ešte jeden dušu prerývajúci výkrik gájd, vytlačený kostnatým ramenom Adamovým, a úbohý gajdoš už väzel až po krk v močarine. Náhodou vybral si práve najhoršie miesto, a ešte klesal níž a níž dolu ku dnu. Videl, že blíži sa jeho posledná hodinka — no starosť o gajdy, za ktoré dal celé tri zlatky, nútila napäť posledné sily. Dvíhajúc ich nad hlavou, zavolal zamierajúcim hlasom:

„Pst! ga—gagaj—dy retujte!!“

Pomohli mu von z bariny, očistili ho, ale to zúfalosťou vynútené „pst! gagaj...“ na veky prischlo na ňom. — —

Na krik pribehla dnu rychtárka. Vie, že sokovia pochytili sa trochu, ale robí sa veľmi vážnou a rozpačitou. Inokedy, keď ide o obecnú záležitosť, jej hlas nebýva posledným; no dnes, na svoju velikú zlosť, musela byť vonku: žena Adamova, jej sesternica, priniesla jej šitie, a veru iste náročky práve dnes, aby rychtárka ba-

vila sa s ňou a nemohla kortešovať za Ďura. Vie ona, prečo by to robila: v krčme bývajú časté schôdzky (Trnkova Kata je ako kvet), vrchní si posedia, upijú si, a keby viac, možno rychtár nepotrafí rovno... No len šuchnúť Ďurovi, on odhlási — a je pokoj. Hja, ženská politika!

Berie sa rovno k svojmu chránencovi Ďurovi. Ten už zase sedí pokojne, i kútiky vytiahnuté do pol tváre, akoby to nič; no na čele naviera mu roh ako dobrý palec. Adam hrabe sa po zemi: sbiera chlpy vlasov, čo mu Ďuro vysnoval.

„No, veru ste mu dali!“ spraskla rychtárka rukama. „Ale máte svedomie, človeka takto doriadiť? A ešte svojho hlásnika!“

Rychtár nadhodil sa na lavici: tu ju máš! teraz začne ona, bude sa zase pretriasať všetko pekne od počiatku, a jak len Eva bude chceť, ľahko prevedie, že Ďuro zase dosadne na miesto hlásnika. Ak len dajakú prietrž neurobí, voľba pretiahne sa možno do polnoci. Iné teraz nepozostáva, jako uchýliť sa k dajakému úskoku.

„Čoby hlásnik!“ vraví celkom vážne, silne drgajúc laktom prísediacich vrchných. „Už je po jeho hlásnictve! Toť Adama sme si zvolili... Veru tak!“ potvrdzuje s dôrazom, vidiac všeobecné podivenie prítomných, a otvára protokoll.

„Zvolili sme, zvolili!“ jasá Adamova strana. Prívrženci Ďurovi sú zmätení od veľkého divu: veď ešte ani dobre reči nebolo a vraj „sme si zvolili!“ Nevedia pochopiť — prekvapení hľadia na Ďura. I ten je zadivený nad rychtárovým úskokom. Vidí, že proti silným nepomôže si nič — i všetky protesty jeho strany budú márne... Hlavou preletela mu zvláštna myšlienka. Pochytil najbližšieho svojho priateľa, kolára, za halenu a pošeptal mu dačo do ucha. Ten porozumel okamžite.

„No, keď sme zvolili — zvolili sme, milí pánovia!“ vraví kolár hlasne, aby všetci počuli. „Jednota mysle nadovšetko, keď by sa nám to aj neľúbilo. My ustúpime; len aby vám, milí pánovia! ten hlásnik uhovel. Však uvidíme, ako bude —“, a obrátiac sa k Adamovi, dodal: „Nebanuj, bratku, že sme ti robili nesnádky. Nech ťa Boh živí!“

Adam ochotne priskočil k stolu, aby podpísal protokoll. Medzi majstry ozval sa tlumený smiech. Len rychtárka je rozmrzená a rozpačite šúchajúc ruky o zásterku, berie sa von. Takého posmechu sa ešte nedožila, aby sa za úradovania jej Jana dačo bez nej rozhodlo. Je veľmi rozhorčená a rozžialená za Ďurovými službami.

„Ale musíte dobre varovať!“ cvikuje krčmár Trnka. „Zavše mi ktosi chodí po dvore, okolo komory. Nebodaj nejaký zlodej. Budem rád, keď ho dolapíte.“

„Oj, dolapím — bohuprisám, dolapím!“ duší sa novozvolený so žiariacou tvárou. Rychtár zatvára protokoll a kladie ho na lavicu. Vzdor tomu, že voľbu previedol, ako chcel, je akýsi rozpačitý. „Však vy poznáte, začo toho ríf,“ pošeptal mu Ďuro, keď prešiel okolo neho; „neviete, čo púšťate si za golier...“

Všetci poberajú sa von, hlasne rokujúc o priebehu voľby. Ďurova strana hundre ešte čosi o neporiadkoch, ale ide tiež. Už

vyhrnuli sa všetci na preddomie — i Ďuro medzi nimi. Robia sa, jako by chceli každý rovnou čiarou domov.

„No, poďte sem, na túto stranu," ťahá natešený Adam podrychtára za rukáv; „aj vy, pán rychtár! poďte s nami. Aj vy ostatní, milí pánovia! Dám niečo naliať."

„No, teda, teda vo meno Božie!" rozhodol rychtár po krátkom premýšľaní. „Keď ste vy nás nezohrdili, nesmieme ani my vás."

* * *

Sedia u Trnku pekne okolo úzkych dlhých stolov, a veru všetci v onej sviatočnej nálade, ktorá vyplýva z vedomia dobre vykonaného skutku. Rychtár zase za vrch stolom ako pri voľbe, pri ňom podrychtár, notáriuš a ostatní vrchní, ako nasledujú dľa hodností. Krčmár Trnka veselo zvŕta sa po izbe; roznáša ten dobre zaslúžený oldomáš, čo užije sa na rováš novozvoleného hlásnika Adama Klinčeka. I Kata, žena Trnkova, mihne tu i tu izbou — no hneď zase zmizne. Vie, že jej muž je nerád, keď ona posluhuje. Je mladá, nech sa šetrí. Nato je on, aby poslúžil. No má to ešte i druhú príčinu: Trnka je takto veľmi súci a dobrý človek, ale strašne žiarlivý. Kata je mladá, a on už bol starý mládenec, keď sa sobrali; nuž vari preto neprestajne akýsi červík vŕta mu v hlave. Kata síce boží sa neraz, zaklína ho, že od tej starosti nech mu ani jeden vlas neošedivie, ale on veru šedivie „navidomoči".

Ako vravím, všetci sú veľmi dobrej vôle, nevynímajúc ani tých, čo boli proti Adamovi. Zprvu boli trochu na rychtára rozhorčení, že tak znevážil svobodu volebného práva, ale výhľad na dobrý oldomáš ich ukrotil. No a potom Ďuro pošeptal im dačo, čo ich veľmi rozveselilo. Shovárajú sa so svojimi volebnými protivníkmi veľmi vážne, ale chvíľami zahrá na ich tvárach akýsi šelmovský úsmev. Ďuro je tiež medzi nimi. Po hneve uňho už ani stopy. Tvár jeho zase prijala na seba dobrodušný mesiačkovitý výzor, kútiky úst zase sú tak pekne vytiahnuté do pol tváre, a plece, jehož pohybovanie tlumočievalo rýchlejšie prúdenie krve, je úplne na pokoji. I šlofaňa sedí mu pekne na vlasoch do hladka uhladených. Ťažko veriť, že len pred hodinou boly tak rozkmásané. Ba keby nie ten neodškriepiteľný corpus delicti, sinavý roh na jeho čele, zaverili by ste sa, že už najmenej mesiac nebola porušená tá duševná rovnováha, čo zrejme svieti s jeho tváre.

„Nehnevaj sa, bratku!" vraví, chytajúc Adama za kabanicu. „Čo sa stalo, stalo sa, ale to všetko ešte môže dobre byť. Nech ťa Boh živí!"

Vidno, že je Ďuro veľmi dobrý človek, konajúci dľa učenia kresťanského: i toho, kto ho urazil a ukrátil, hotový je prosiť o odpustenie. To poukazuje na jeho intelligenciu. Adam — to už tvrdšia nátura.

„Nechaj ma," odvráva zlostne; „keby teba nie, mohol som mať šticu celú, a tu teraz aká špata." (Adam skutočne má hodnú lysku na čele, čo mu ztadiaľ Ďuro vlasy vykmasol.) „Čo mi len

žena povie?“ trúdi sa ďalej, mrzute škriabajúc si zátylok. „Na môj pravdu, papekom ma vyženie predo dvere — takú ovcu ošklbanú!“

„No len sa už nehnevaj: horšie bolo, a nechválili! Zarastie, ani sa nenazdáš. Hľa, ja tiež akú ohavu na čele, a mlčím. Nie som taký zlý človek, ako ty myslíš. Hľa, i miesto som ti postúpil...“

„Veru pekne postúpil — keď musel!“ zasmial sa Adam. „Keby mňa nie, bol by iný, ak by si ty nebol. Veru nie. Na takého človeka nemožno viacej spoľahnúť. Ty vraj „len za obec — len za obec!“ V mechu bys' ju vynosil — kebys' mohol.“

Chyžou zavznel neviazaný smiech. Rychtár núti sa k vážnosti, no vzdor všemožnému úsiliu uškŕňa sa i on. I vždy vážny Trnka chechce sa pri nálevni.

Dobre vedia, čo Ďuro nosieva v mechu!

Ďuro Smolka je takto veľmi súci, sporiadaný gazda, ale pritom všetkom i on má svoj „bleu“, keď i nie tak horký, ako Adam svoje „pst“. Závistník, ako Adam, nie je, ani žiarlivý nie je, ako Trnka, pijak tiež nie je, ba ani taký nie je, ako — no slovom: Ďuro bol by takto veľmi akurátna nátura, keby nemal jednu náruživosť — náruživosť horšiu všetkých ostatných: Ďuro kupčí s koňmi. A síce k svojej prevelikej škode. Ide na každý jarmok v okolí, kúpi koňa (na šťastie nie za veľmi veľkú cenu: sotva dá raz toľko, ako stojí koňova kožka), vypije oldomáš a ide v ružovej nálade domov. Pravidelne kúpi vždy dobre, chváli sa každému, svoláva všetkých známych, aby šli pozreť jeho kúpu. Tí ochotne idú, chvália, chvália — Ďuro ich počastuje, uctí, ako sa patrí; ale hneď ako rozijdú sa, už plná dedina chýrov, že má Ďuro „novú kožku“. No Ďuro nepočuje hany, ba isto nevidí ani chudé vyčnievajúce rebrá svojho tátoša — je ešte vždy spokojný. Avšak o tri-štyri dni už neusmieva sa tak vesele, škriabe si zátylok, pohybuje ľavým plecom. Ale keby nelenilo sa ti na piaty-šiesty deň zajsť si za humná, videl by si Ďura vo veľmi dôvernom rozhovore s cigáňom Jožom; no a potom na druhý deň ak by si si zase za humny postriehol, videl by si Ďura s veľkým vrecom na pleci uháňať od koliby. Jeho obsah neukáže ti ani za všetky poklady sveta tohoto, ale môžeš veriť, že nesie kožku so svojho tátoša, ktorému zaráčilo sa na večný odpočinok. Vidno: nemá Ďuro v kúpe šťastia, no zanechať túto preňho trochu drahú zábavu nemá sily. Nebodaj narodil sa na prenešťastnú planétu. A jeho Dora vari tiež; veď i jej dotýka sa to veľmi žalostne. Keby toho nie, takto ináče bolo by im ani v raji. Jedine tie „kožky“ zastierajú jasné slnko ich manželského blaha. Tie sú príčinou, že Dora neraz vŕši sa na Ďurovi. No nemyslite si, že Ďuro nemá pritom žiadne výhody: znajú ho všetci židia-kožkári, „tykajú“ si s ním, častujú ho „sladkým“, keď sijdú sa niekde. Ale k nemu do domu žiaden nejde. Kedysi bol sa im zatáral do revíru akýsi smelec, tiež kože skupujúci; napravili ho k Ďurovi. Ako vravím, Ďuro je takto veľmi akurátna, sporiadaná nátura, ktorú ťažko vyraziť z koľaje — nuž skoro na neuverenie, že žid na zpiatočnej ceste preskakoval po dva ploty naraz a ani poklad Dariusov nebol by ho zvábil do kabanického chotára.

Hľa, toto je Ďurovo „pst"! No môž' byť, že kedysi i to poslúži mu k dobrému. Lebo ľahko trafí sa, že jeho kupci-odberatelia, tí, čo tykajú si s ním a častujú ho „sladkým", onedlho smyslia si poctiť ho listinou, v ktorej vymenujú ho za svojho čestného člena. Alebo, možno, dostane zlatú medailu ako najhorlivejší dodávateľ tovaru — — Len škoda, že jeho spoluobčania nevedia oceniť jeho zásluhy o kupectvo a priemysel, ale prenasledujú ho posmechom a prezývkou „kožkár". No na jeho veliké šťastie je Ďurova povaha akási smiešanina flegmy a sangvinismu, a tak ľahko sa nenahnevá. Len „kožku" od neho nekupuj, kožkárom ho môžeš pomenovať. Ešte sa ti aj usmeje.

Tak i teraz. Sám Adam nepochopuje, ako môže Ďuro smiať sa s ostatnými. On čakal, že zase pochytia sa za pačesy, ako u rychtára.

„No vidíš, aký si ty!" vraví Ďuro veľmi dobromyseľne; „ja sa chcem smieriť, a ty takto — ohňom by si na mňa sypal!"

„A vari cigáním?" domŕza Adam zase; vidno, rád by Ďura dopáliť za každú cenu. „I prvý týždeň ti jeden zdochol..."

„Čoby nezdochol, však nebol na iné súci;" vraví Ďuro zase celkom pokojne; vie, že tým Adama veľmi zlostí. Všetci smejú sa — i Trnka sa uškŕňa. Kata už dávno v komore spí sen spravedlivých —: svedomie na pokoji.

„Mňa neprevedieš — oj veru nie!" chechce sa Ďuro, vidiac Adamovu dlhú tvár, keďže ho vonkoncom nemôže priviesť do úzkych. „Mňa nedopáliš ani za celý široký svet. Veru nie. Ja som vždy dobrej vôle, lebo neznám pána nad seba. A nebojím sa ani čerta rohatého."

Adam zasmial sa srdite. „Keby nie tvojej Dory!... Myslíš, že neviem? Oj, veru viem! Aj nedávno videl som zpoza plota, jako kmásala ťa za uši. Vtedy, vieš, keď si toho Faku..."

Výbuch smiechu, ktorý teraz nasledoval, použil rychtár a vykradol sa zticha von. Nespozoroval nik. Boli už viacej, ako v dobrej vôli, a pálenky ešte vždy dosť. Čo nevypije sa na rováš Adamov, užije sa z obecného — tak ako vždy. Hlásnika sa tiež neboja, sedí tu medzi nimi, môžu sa zabaviť, dokiaľ chcú. Môžu sa ženy škrkať — dnes sú oni pánmi.

O chvíľu podotkol bývalý hlásnik, že mu je sparno, a vyšiel von. Za ním pomaly vytratil sa jeden, druhý z jeho priateľov. Všetci mizli vo dvore v tmavej kôlni.

I Adam sa sobral; nadišlo ho vedomie novej povinnosti. Hlásiť nebude, aby si hneď na prvý raz nepohneval daktorú stranu, ale iba tak mlčky prejde dedinou, aby sa dakde dačo nestalo. Ľahko by mohli zlodeji použiť príležitosti a dakde narobiť škraty.

Vracajúc sa nazpäť hore dedinou, na ceste v bok ku humnám vedúcej zazrel akýsi tieň. Napadlo mu, čo Trnka hovoril, že mu zavše ktosi komoru obchádza: čo, keby to tak zlodej?! Posmeliac sa, zašiel medzi humná, nasledujúc akúsi postavu, čo sa pred ním plietla. Chvíľami počul šuchot, a keď dochádzal k Trnkovej stodole, videl cele jasne, že ktosi ide pred ním do dvora. Opatrne šiel po

ňom, ale zrazu ztratil sa mu celkom. Adam neznal si to vysvetliť; prešiel po dvore, nikde nič, iba pri komornom oblôčku, čo bol hodne vysoko pod strechou, ako by šerelo sa dačo. Pošiel bližšie — napadlo mu volať na pomoc, ale zase pomyslel si, že škoda by bolo vzbudiť Katku Trnkovu. Ľahko zľaklo by sa, chúďa, mladá žienka!... V tom zavznel z kôlne náramný hurt — a v okamihu čosi ako tisíc centov svalilo sa s vrchu naňho a povalilo ho k zemi. Teraz už vedel, že sú to zlodejské nástrahy — ale predsa mal ešte toľko duchaprítomnosti, že lapil to „čosi“ oboma rukami: našmátral návlaky a ohromný krpec.

„Rata, ľudia! kmín, zlodej!“ ozýval sa do nočnej tmy víťazoslávny hlas Adamov.

V tom hrozitánsky udrelo ho to „čosi“ po tvári, že zazdalo sa mu, akoby celý svet bol v plameni. „Budeš ticho?! to som ja!“ znelo to zpod neho, dobíjajúc sa silou-mocou hore.

„Hej, ale mi posvietil!“ kričal Adam, metajúc sa na zemi, ale nepopúšťajúc svoju korisť. „Ľudia Boží! ratujte!“ volal, čo mu hrdlo stačilo.

Priskočilo mu asi šesť chlapov na pomoc — medzi nimi Ďuro Smolka. Tma bolo ako v rohu, ale oni na podiv rýchle porozumeli, kde a čo sa robí. Strhol sa hluk; ale predsa cele jasne bolo počuť, ako päste dopádajú na domnelé zlodejské chrbty. Počal sa ozývať i nárek novozvoleného hlásnika: „mňa nebite! mňa nebite!“ — „To som ja — to som ja!“ volal druhý, akýsi známy hlas, zúfale.

Vybehli i tí, čo boli v krčme zostali, a priniesli svetlo. Adam, vzdor tomu, že údery neprestávaly — čo iste namerené boly na zlodeja — vypukol vo víťazoslávny jasot. „Chytil som — chytil!“ volal, hrabajúc sa so zeme.

Trnka priskočil so svetlom a prisvietil na domnelého zlodeja.

„Híí — nech som Kubo! veru chytil!“ zvolal s udivením. „Človeče, veď sú to toť náš rychtár!“

Všetci zostali veľmi zadivení. Bol to skutočne Jano Krúžik, rychtár kabanický, teraz pravda vo veľmi žalostnom stave. Ďuro, zdalo sa, ide skapať od divu.

„Nuž ale ste to vy?“ pýtal sa ho, veľmi sústrastne pozerajúc mu do tváre.

„Pravdaže ja,“ odvetil rychtár, vystierajúc sa, akoby sa nič nebolo prihodilo. „Však veru nemáte rozumu: takto so mnou zachodiť. A ty tiež — sprostý!“ obrátil sa ku novozvolenému hlásnikovi, ktorý stál tu celý rozžialený. Keby sa mu kus zlata bolo v hrsti v nič rozplynulo, nebol by býval taký prekvapený, ako keď domnelý zlodej nebol zlodej, ale rychtár kabanický.

„Čo som ja vedel!“ vyhováral sa rozpačite, omakávajúc si rameno, čo mu rychtár pri páde k zemi prištikol. „Kto by si bol pomyslel, že ste to vy?!“

„Ba čo ste tu hľadali?“ spýtal sa krčmár Trnka, nedôverivo pozerajúc tu na rychtára, tu na oblôčik podstrešnej komôrky. No ten bol akurátne zapretý... Nemohol pochopiť...

„Ja, človek nevie, kde ho aké nešťastie čaká!“ prevzal Ďuro rýchle slovo, keď rychtár, zamestnaný uväzovaním krpca, čo sa mu v tej trme-vrme sošmykol, akosi dlho váhal s odvetou. „Čo sa stalo, stalo sa — už sa to viacej neodstane. Ešte dobre, že nie je horšie!“

„Veru: *dobre!*“ ohlásil sa Adam žalostne. „Tebe je dobre, keď si nič nedostal, ale ja! Vari všetky kosti ste mi dolámali!“

„Nerob si z toho nič, bratku!“ potešoval ho Ďuro s vážnosťou, o jejž pravdivosti by ani sám neveriaci Tomáš nebol pochyboval. „Kto sa chce biť, musí tam byť. To tiež patrí k tvojmu stavu. Nechceli sme — a jako sme ťa posvätili na prvý raz! A čože ešte, keby sme boli schválne! Nech ti Boh pomáha!“

Všetci prikývali hlavami. Ale tým starším, ktorí boli do ostatku v krčme, nechcelo to akosi do hlavy, ako mohlo sbehnúť sa toľké nedorozumenie. Len Trnka akoby chápal trochu...

Rychtár, ktorý už medzitým zase nadobudol duchaprítomnosti a vážnosti, sobral sa domov, ale vzali ho ešte so sebou do krčmy a po prestátom posilnili pálenkou. No i Adama museli: veď úbožiak ten skoro stal sa obeťou svojej prílišnej horlivosti.

Ako sa to všetko takto mohlo sbehnúť? pýtate sa. Ja neviem. Spýtajte sa Ďura: ten sa darmo neusmieva, ani len tak podaromne nevyťahuje kútiky úst o tretinu vyššie, ako obyčajne. Ten zná — ale nepovie. Keby povedal, vedeli by ste, prečo bol taký smierlivý naproti Adamovi, prečo bolo mu sparno v chyži krčmárovej. I to by ste vedeli, kto to bol, čo plantal sa pomedzi humná a čo zmizol Adamovi pred samým nosom v Trnkovom dvore. A možno i to, zkadiaľ spadol rychtár hlásnikovi za golier...

Ale on je v tej veci nemý, ako hrob.

Na druhý deň povolal rychtár Ďura Smolku k sebe a pri zamknutých dverách dlho sa shovárali. Rychtárka — na svoje veliké nešťastie — práve bola zašla svojmu starému „od úrokov“ robiť, lebo tá voľba neposlúžila mu akosi, nuž počula len toľko, že rychtár, vyprevádzajúc Ďura, riekol: „Tys' už raz líška, Ďuro!“ A Ďuro na to usmial sa.

O týždeň zase sišli sa vrchní obce kabanickej do rychtárovho domu, a keď Ďuro sväto-sväte sľúbil, že dá svoje hodiny dokonale opraviť, zase zvolili ho za hlásnika. S tým novým to nijako nejde: ani hlásnického parsúnu nemá, ani hlasu nemá ako sa patrí, ani haleny nemá...

Ďuro je už raz ako stvorený za hlásnika...

Aby vyhovel jednej i druhej strane, nejde spať nad ránom, ani nie je hore do polnoci, ale ľahne si pekne z večera a spí do rána.

Niečo o mytologickom dualisme.

Napísal *K. Chorvát.*

(Dokončenie.)

III.

Mazdeismus považujú niektorí učenci, opierajúc sa hlavne o svedectvá Agathiasa atď., za reformáciu pôvodného náboženstva staro-iránskych kmenov. „Parsismus nie je ani len pôvodným náboženstvom, nieto mytologiou starých Eráncov; po odlúčení sa týchto od Indov — zachovali si eránski Ariovia za čas pôvodne árskv kultus prírody, priberúc a smiešajúc s ním už aj turánske živly. Parsismus je už reforma tejto nie viac čistej eránskej mytologie" atď. tvrdí Hroboň (Slov. Pohľady, III, str. 67), opierajúc sa — tak sa zdá — o Tieleho. Naproti tomu iní, medzi nimi autorita v orientalisme, Spiegel, tvrdí: „Tú mienku, že Zoroaster nie je zakladateľom, ale reformátorom eránskeho náboženstva, nemôžeme schvaľovať. On prispel snáď k tomu, že stará forma náboženská, podobná vedskej, bola zmenená a v špeciálnu eránsku formu prevedená. Tu však predovšetkým treba povážiť, že také prevraty zriedka alebo nikdy nevychádzajú od jednotlivcov, iba tak, ak už pôda k tomu predtým bola náležite v duchu ľudovom pripravená. Tak to muselo byť i tu." (Zend-Avesta, II, úvod, str. X.) A na inom mieste: „Bolo teda náboženstvo mazdayaçské nerozlučne spojené s eránskym rozdelením kmenovým (Stammeseintheilung)." (Ibidem, str. XIX a hlavne II, 215 sq.)

Staro-árske daevas neboli za Zoroastra následkom jeho reformácie degradovaní na dämonov zlých, ako to prví tvrdia, lež omnoho prv, ešte v dobe oddelenia sa Eráncov od Indov; ba zdá sa, že práve *toto* bolo čiastočne i príčinou onoho rozdelenia, tak že *ešte pred rozdelením* musely nastať tie premeny, z daevas, dobrí bohovia Indov stali sa u Eráncov pomocníkmi Agra-mainyusovými, že Ahura stal sa u Indov zlým Asurou, a naopak: dobrý Indra dostal sa pod menom Andra do perského pekla atď." (Ibidem, I, str. 10, II, str. CIX.)

Stanovisko toto zdá sa nám byť oprávnenejším, keď nie pre inšie, aspoň z autoritatívnych dôvodov.

Mazdeismus je náboženstvo rozhodne dualistické. Toto však nesvobodno rozumeť tak, že obe bytnosti: dobrá i zlá, sú rovnako oprávnené, že jedna práve tak ako druhá môže a má byť ctená, lebo úctyhodný je iba Ahuramazda. Avšak „dualistické je v tom smysle, že dve ríše, ríša pravdy, svetla, čistoty s jednej a ríša lže, tmy a nečistoty s druhej strany nepriateľsky stoja proti sebe. Tento rozkol rozprestiera sa na celý organický i neorganický, materiálny i duševný svet." (Hroboň, l. c., str. 68. Spiegel, o. c., III, str. III.) Kdežto v mytologii vedskej vnútorné protivy princípov sú iba abstraktné, nezasahujúce v svet človeka a zeme, tu vystupuje dualismus princípov ako boj protivných mocí v živote. (Cf. Preiss, o. c., str. 97.)

Hlavou prvej ríše je Ahuramazda, hlavou druhej Agra-mainyus.

Ahuramazda (v nápisoch klinových auramazdâ, aura, v Aveste: ahura, ahuramazda = veľmi múdry pán) je najvyšší boh, stvoriteľ neba a zeme, „tvorca čistého stvorenia". Ako opposícia zlého princípu menuje sa i Çpento-mainyus = „rozmnožujúci duch". Z predikátov jeho spomíname: „tvorca vtelených svetov" (Vend., II, 1), „darca dobrého" (Vend., XXII, 2), „najsvätejší a najmúdrejší" (Vd., XVIII, 19), „vševedúci" (Vd., XIX, 85) atď. a veľmi často „čistý". V akom poriadku stvoril svet, o tom poučujú nás pozdejšie knihy perské, zvlášte Bundehesh. Dľa tejto stvoril najprv nebo, potom ducha Vohu-mano a spolu s ním i svetlo a zákon mazdayaçský, potom ostatných Ameschaçpentov. Z materiálneho sveta stvoril najprv nebo, potom vodu, zem, stromy, dobytok a zveri a nakonec človeka.

Najdokonalejšie bytnosti sú: Amescha-çpentas = nesmrteľní svätí, ochrancovia jednotlivých čiastok viditeľného sveta; vzývaní bývajú hneď po Ahurovi. Ich mená sú (dľa Jaçny, I, 5): 1. *Vohumanô* (dobrý duch), ochranca živých tvorov okrem ľudí, nad ktorými bdie sám Ahura. Dľa Vend., XIX, 102 on je predseda Ameschaçpentov v nebi; sediac na zlatom tróne, víta čisté duše, prichádzajúce do neba. 2. *Asha-vahista* (najlepšia čistota) je genius ohňa, neskoršie genius zbožnosti. 3. *Khshathra-vairya* (Burnouf jeho meno prekladá „le roi d'esirable") je pán kovov a genius chudobných a núdznych. 4. *Çpenta-ârmaiti* (dokonalá múdrosť), ženská bytnosť „matka zem, ktorá nás nesie", a vedľa toho genius múdrosti. 5. *Haurvatât* („Allheit"), boh vodstva a bohatstva a 6. *Ameretât* (nesmrteľnosť), pán rastlinstva, obyčajne vedno sa spomínajú.

Medzi geniusov patria vedľa týchto i *Yazatas* (úctyhodný; hlavnejší z nich sú: ženský genius *Ardvâ-çûra Anâhita* (vysoká, silná, čistá), darkyňa úrody atď., *Tistrya*, *Mithra*, *Çraosha* atď.) a *Fravashis*. Výrazu tohoto používa sa i k označeniu duše ľudskej. Oni sú pomocníci Ahurovi, odporcovia daevov, a zostávajú v úzkom spojení s Clany (zádruhami), ktorým patria. Okrem týchto sú aj iné genie, ktoré nie sú nič inšie, ako hypostasovanie rôznych konkrétnych a abstraktných vecí, pojmov, ideí, na pr. Manthra-çpenta (genius sv. písma), Daena (zákon) atď.

Všetci títo tvoria legiu Ahurovu, sú jeho pomocníci v boji proti zlým duchom a ich náčelníkovi Agra-mainyusovi. Vidzme panstvo tohoto.

Agra-mainyus, v neskorších spisoch i Âharman, je pravý opak Ahurov. Kdežto tento všetko dobré rozmnožuje, tamten všetko ničí, je „plný smrti" (Vd., I, 7), „zlý", „najhorší duch". Najťažšie nesie narodenie Zarathustry. V XIX. fargarde Vendidadu sa rozpráva, že poslal proti nemu daevas, aby ho usmrtili, a keď toto bolo nemožné, hľadel ho sviesť. Ale i to sa nezdarilo a on upŕchol do pekla. Jeho vojsko tvoria daevovia, drujovia a pairikovia. Daevovia sú najmocnejší zo zlých duchov. Patria k nim nielen tí, ktorí tvoria priamu opposíciu k Amescha çpentom, ale i premnohí iní, tak že ich počet je veľmi neurčitý. Ich bydlo je v pekle duzhaka; vlastnosť: temnota, ktorá je tak hrubá, že ju rukami možno hmatať.

Pred Zarathustrom mohli rôzne podoby na seba vziať, od tých čias iba neviditeľne pôsobia.

Ináče nevieme o nich príliš mnoho. Najvýznamnejší sú: Akomano, protivník Vohumanov, ďalej Aeschmô, dämon hnevu. Açtovîdhotus, dämon smrti. Drujovia a pairikovia sú ženské bytnosti; okrem mien nevieme o nich takrečeno nič. Isté je, že každý z dobrých duchov mal svojho protivníka, s ktorým sa potýkal, avšak dnes už nemožno s istotou určiť, ktorý bojoval s ktorým.

Na počiatku bola moc Ahurova rovná moci Agra-mainyovej — rozpráva sa v Bundeheshi, a toto, súďac dľa istých znakov, srovnáva sa úplne so staršou eránskou tradíciou. Ahura je vrchol dokonalosti a býval v najväčšom svetle, druhý, samé zlo, býval v temnote — medzi nimi bol prázdny priestor. Avšak kdežto Ahura všetko už napred videl a dľa toho zariadiť mohol všetko svoje konanie, Agramainyus poznáva následky svojich skutkov iba po ich prevedení. Akonáhle zvedel o existencii Ahurovej, stal sa mu nepriateľským a snažil sa ho zničiť. Ahura, vidiac, že výsledok boja mohol by byť pochybný, uzavrel s Agra-mainyusom prímerie na 9000 rokov, aby ho za tú dobu pomaly mohol zoslabiť a potom konečne poraziť. Tu povedal Ahura známu modlitbu „Ahura-vairyo", Agra-mainyus okamžite poznal svoj omyl a zo zlosti ztratil sa do najtemnejšieho pekla, kde sa zdržal za 3000 rokov. Na to stvoril Ahura za 365 dní materiálny svet. Za každým stvoriteľským aktom Ahurovým stvoril i Agra-mainyus opposíciu. Dľa I. fargardu Vendidadu stvoril Ahura 16 zemí dobrých, „eine Schöpfung der Anmuth", a práve toľko Agra-mainyus zlých. Jemu patria všetky ošklivé, pod zemou sa zdržujúce, tmu milujúce zvieratá, plazy, dravce atď. Ahurovi zase dobré. V ríši rastlinstva majú obidvaja svoj podiel. Úrodná púda je dielom Ahurovým, pustina, skaly, piesčiny Agra-mainyovým, tak že celý svet je miešanina dobrého i zlého, a niet veci, s ktorou by zlo nebolo spojené. (Cf. Yaç., XXIX, 3.)

Po prvých 300 rokoch dal sa Agra-mainyus pohnúť od Jahiho a začal napádať diela Ahurove. Za ten čas sa zem zaľudnila z prarodičov Meshia a Meshiâny. Pravnuk týchto, mytický kráľ Haoshyaga, je nútený odrážať nápady daevov, ktorí aj smrť uviedli do sveta. On je prvý rozširovateľ civilisácie: naučil ľudí narábať železom, ohňom atď. Jeho nástupca, Takhmo-urupa, podmanil si na 30 rokov Agra-mainya, ale tento ho konečne zabil a telo jeho prehltol. Yima mu ho vyrve. Nastúpi kráľ Azhidahaka, pomocník Agra-mainyov. Tohoto prevládze Thraetaona — zkrátka: boje vedú sa neustále. Raz jeden zvíťazí, raz druhý, až konečne za panovania Vistaçpy v čas uložený zjaví sa Zarathustra so Zákonom. Tým je Agra-mainyusovi zadaný veľký úder. Agra-mainyus chce zamedziť jeho narodenie, potom chce ho zabiť, sviesť od Ahury, sľubuje mu pohodlie — lež darmo. Pomocou svätého písma, svätých ceremonií a modlitby „Ahura-vairyo" rozpráši Zarathustra dämonov a zaženie pod zem. (Vend., XIX, 30—32.)

Ako Ahura nebeských, tak je Zarathustra pánom zemských vecí; rozširuje vzdelanosť, sriaďuje stavy, on je prvý kňaz, prvý bojovník, prvý roľník, jeho synovia zakladajú mestá, ním sa počína historický beh sveta, ktorý trvá 3000 rokov. Tým sa ukončí doba prímeria a nastane konečná rozhodná bitka, v ktorej Agra-mainyus bude premožený a zbavený všetkej moci.

Jako všetko inšie, tak i ľudia delia sa na dve triedy: ctitelia boha (mazdayaçna) a ctitelia daevov (daevayaçna). Massy veriacich a neveriacich tvoria dva tábory, v ktorých bojujú Ahura a Agra-mainyus proti sebe na tomto svete. Povinnosťou človeka je: ničiť všetko patriace Agra-mainyusovi, zlé zvieratá zabíjať, porážať nepriateľov Ahurových, pustú zem obrábať atď. Morálka zodpovedá tomuto, a ačkoľvek negatívny moment ďaleko presahuje positívny, predsa nemôžeme jej upreť vysokú vyvinutosť. Medzi hriechy sa počitujú: zlé myšlienky, slová, skutky, nadutosť, hnevlivosť, závisť, pohľad so zlým úmyslom, nespokojnosť s božím riadením, lenivosť, lživé svedectvo, krádež, cudzoložstvo, päderastia atď. atď. Kajúce modlitby (patet), obsažené v Khorda-Aveste, sa veľmi blížia starozákonným kajúcim žalmom. (Na pr. Khorda-Avesta XLV. Patet Âderbât a Qod.) Odmena za dobré a trest za zlé slová, skutky a myšlienky nemôžu byť dané na tomto svete, ale až po smrti. Pred konečným bojom ľudia vstanú z mrtvých a po premožení Agromainyusa pokoj a blaženosť budú panovať na svete. — —

Týmito slabými črtami snažili sme sa čo najstručnejšie nastíniť podstatu perského dualismu. Obšírnejšie nežli iné opísali sme ho preto, lebo dôležitosť jeho v rozvoji náboženskom je veliká: pod jeho vplyvom boly nielen mnohé náboženstvá asijské, ale i četné sekty kresťanské vyvinuly sa na jeho základe: gnosticismus, manicheismus, patarénstvo atď., a toto posledné pod menom bogomilstva hrá — ako uvidíme — veľký zástoj i v mytologii slovanskej.

IV.[1]

Učenci až do nedávnych dôb tvrdili, že v pohanskej mytologii slovanskej nachodí sa dualismus, podobný perskému. Príčinou toho bola zpráva Helmoldova (Chronica Slavorum, ed. Bangertus, Lübeck 1659, I, 52), ktorá doslovne takto znie: „Est autem Slavorum mirabilis error: nam in conviviis et compotationibus suis pateram circumferunt, in quam conferunt, non dicam consecrationis, sed execrationis verba sub nomine deorum, *boni* scilicet atque *mali*, omnem prosperam fortunam a bono deo, adversam a malo dirigi profitentes, ideo etiam malum sua lingua Diabol sive Zcerneboch, id est nigrum deum apellant.“ Zprávu túto s rozličnými prídavkami a premenami nachodíme skoro u všetkých kronikárov stredo- i novovekých, a o týchto opierajúc sa mytologovia tvrdili, že v mytologii slovanskej je nepreniknuteľná priepasť medzi bohami svetla a tmy,

---

[1]) Článoček tento v inej forme bol uverejnený v maď. teol. časopise „Gondolat“ 1893, č. 4. a 5.

tak asi ako v zoroastrisme. Agra-mainyovi zodpovedá Černobog, a protivou jeho nemôže byť iný, ako *Belbog, ktorý sa rovná Ahuramazdovi.

Rozumie sa, že týmto nebolo ešte všetko u konca. Mytologom celkom prirodzene záležalo na tom, aby nad všetku pochybnosť vykázali existenciu Belbogovu. A výsledok bol, že vedľa iného našli niekoľko miestnych názvov, ktoré upomínajú na Belboga. Také sú na pr. Belbuck, dedina pri Treptove v Pomoransku, Białobože a Białobožnica v Poľsku, Bělbožice v rakovníckom kraji v Čechách atď. Jeho pozostatkom má byť aj maloruský Bielun. (Dr. Hanuš Máchal, Nákres bájesloví slov. Praha 1891, str. 36.)

Tým bol dualismus dokázaný. Dľa Čelakovského sú dostatočné už i oné dva názvy bohov k tomu, aby sme tieto konsekvencie ťahali. (Časopis česk. musea 1850, str. 7.) Iným učencom zostala úloha: nejakým spôsobom určiť bližší pomer dvoch bohov. Boli snáď obidvaja od vekov oddelení, či iba časom povstali z jednoho „praboha"? Boli si rovní, či jeden druhému podriadený? Aký bol ich kult, zobrazovanie? — to boly otázky, ktoré sa mimovoľne namanuly a na ktoré prirodzene hľadali odpoveď. A poneváč u Helmolda o tom ničoho nenachádzali, chápali sa každej maličkosti, a dľa vtedajšieho nekritického spôsobu všetko hľadeli využiť a vykoristiť.

My si tu všimneme iba novejších diel.

Karol Anton (Versuch über die alten Slaven, Ursprung, Sitte etc. Leipzig, I, 1783, str. 39; II, 1789, str. 51—53) uznáva, že národy slovanské verili v jednoho boha, ale už veľmi zavčasu („ešte pred ich príchodom do Europy") vyvinul sa u nich dualismus (ktorého pôvod ostatne hľadať treba v náboženstvách orientálcov). Pôsobiteľ zla nazýval sa pôvodne *čart* (čarný), ale po vysťahovaní sa Slovanov z ich pravlasti dostal prímeno bog, a tak povstal názov Černobog. V túže dobu vznikol i Bielbog, protiva predošlého; ctený bol i pod menami Jutrybog, Svantevít atď. V čase Helmoldovom Černobog dostal aj meno Diabol (str. 52), a ako taký vzývaný bol u všetkých Slovanov.

Kayssarov (Versuch einer slav. Mythologie etc. Göttingen 1804, str. 31) vedel o ňom ešte viacej. On vyskúmal i to, že Bielbog mal krvavú tvár, ktorá bola vždy muchami pokrytá. Veľmi správne podotýka na to Dobrovský (Slavín, Prag 1834, str. 265), kritisujúc jeho knihu, že si Bielboga patrne splietol so židovským Belzebubom, bohom múch; myslí, že by ťažko bolo dokázať, že by ktorýkoľvek slovanský národ *takéto* predstavy bol mal o Bielbogovi.

Názor *J. F. Moneho* (Creuzer, Symbolik u. Mythologie der alten Völker, Leipzig 1822, V, str. 135, 137, 145, 149, 195 sq.) je asi tento (Mone dokončil známe svojho času dielo Creuzerovo): Slovania vzývali jednoho hlavného boha (Bog), od ktorého časom pošly ostatné božstvá. Tieto rozdelily sa na dve čiastky: vrchní a spodní; každá z týchto zase na dve: 1) bieli a čierni, neskôr: dobrí a zlí a 2) radcovia (Razi) a čarodeji (Zirnitra = Zauberer). Hlavný boh sústrednil v sebe všetky vlastnosti týchto rôznych

bohov, a bol následkom toho neutrálny, nestaral sa o nič. Jeho vliv na svet je iba prostredný, nakoľko totiž bohovia *od neho* pochádzajúci tak alebo inak vplývajú na prírodu a človeka.

Každý vrchný boh pôsobí na dvoje: positívne a negatívne, teda dualisticky; sily spodných sú však alebo len negatívne, alebo len positívne. A tak vlastne na 4 oddiely možno rozdeliť bohov slovanských: bieli, čierni, polobohovia a duchy. V čele každého oddielu stojí jeden, ktorý v sebe má vlastnosti všetkých pod ním stojacích bohov. „Tak na pr. jest Belbog a Zernebog; bohovia, ktorí čo do rangu stoja pod nimi, mali mená od nich, na pr. Podaga Belbog, Nemissa Zernebog, a týmto už sami ukazovali, do ktorého oddielu patria. Keď niektorá bytnosť patrí do dvoch takých oddielov, pomenuje sa dľa oboch, na pr. Prove Belbog Zernebog; z toho nasleduje, že čím viacej mien má ktorý, tým vyššie patrí."

Spomenutia zasluhuje, že Mone dľa centrov kultu slovanského štvoraké náboženské sekty rozoznáva, ktoré lišia sa od seba ideou, akú má každá z nich o Belbogovi. Tieto sú: viditeľné svetlo v blesku, neviditeľné v živote; viditeľné svetlo v svete planetovom a neviditeľné v ríši duchov. „Bližšie určiac tieto idey: Radegast je duch, Svantevit lesk hviezdy, Znitsch äter a Perun atmosfära; príbuzní sú teda Radegast a Znitsch, Svantevit a Perun. A spolu s týmto vyjadrená je i protiva tela a ducha."

I z tohoto krátkeho náčrtku videť, jak komplikovaná je u Moneho slov. mytologia. Dualismus zná aj on, ale tento je omnoho „vyšší", ako u iných mytologov. Kto sa chce potešiť nemeckému systemmacherei-u i s jeho nejasnosťou, má tu príležitosť — ináče však celý tento „systém" je výsledkom jeho filosofických „folgerung"-ov. Odhliadnuc od toho, že i takých „bohov" spomína, s ktorými sú mytologovia dnes už do cela na čistom (Znitsch, Podaga, Nemissa) a že v nich hľadá jakési „idey", pripomíname iba to, že také složeniny, ako sú: Podag a Belbog atď., *nikde* nenachodíme a že teda celý jeho systém stáva sa illusorným. Na jediné povedanie Helmoldovo (I, 83, o. c. str. 108) toľko stavať je až príliš odvážne jednanie.

Hlavný rozdiel medzi slovanskou a germánskou mytologiou Tkány (Mythologie d. alten Teutschen u. Slaven, Znaim 1827, str. 41, 55, 65, 175—177) vidí v tom, že základ prvej je dualistický, kdežto druhá má za basis trojicu (Dreiheit). Ináče drží sa hlavne Moneho. K úcte Bielboga boly sriaďované sviatočné hry, hostiny; Černobogovi prinášali krvavé obete, a zo zakrvavenej misky predpovedali budúce veci. Bieli bohovia mali podobu ľudskú, čierni podobali sa viacej zverom (na pr. Černobog v podobe lva).

Kollár (Sláwa Bohyně, Pešť 1839, str. 22 sq.; Nár. Zpiewanky 1834—35, str. 390 sq.) hľadal pôvod slovanskej mytologie v Indii, ako v pravlasti slovanských národov; svojím fantastickým spôsobom srovnával jednotlivých bohov (Brahma, Parom atď.). Ináče on sám opiera sa hlavne o iných. Dualismus, rozumie sa, podržuje aj on a delí bohov vo dve kategorie: v prvej narátal 13 dobrých bytností,

v druhej 21, medzi nimi na pr. Sotonu, Bobáka, Priepastníka atď. Ad analogiam toho i zo zvierat dobré sú: biely kôň (Beloň), holub, lastovica, straka, božia kravička; zlé: tátoš, psohlavec, čierny pes, sova, kuvik, žaba, ropucha.

Nad všetkých posiaľ uvedených ďaleko vyniká *K. Jar. Erben* i čo do obsahu vedomostí, i čo do spracovania. Osobitného diela o predmete tomto nenapísal síce, zato však značný počet článkov, v nichž dostatočne označil svoje stanovisko i vzhľadom na dualismus. (Časopis česk. musea 1848, I; 1857, 2—3. Slovník Naučný VIII, 603—5. Russkaja Besěda 1857, IV, atď.) Opierajúc sa o svedectvo Prokopovo a Helmoldovo, tvrdí, že Slovania ctili jednoho boha, ktorého „co boha samostatného, boha bohův vyznačuje jeho české příjmí *Svěboh* aneb *Svojboh*.“ Ale poneváč od neho pochádzalo dobro i zlo, pričítaná mu bola dvojaká povaha, dobrá i zlá; a táto dvojnásobná povaha bola príčinou báje o dvoch najvyšších bohoch. „Dva suť bozi — hovorí starý letopisec ruský — jedin nebesnyj, drugij vo adě“. Prvý je boh κατ' 'εξοχήν alebo *Bielboh*, druhý je *Zloboh*, starý *Ljutbog*, Helmoldov *Černobog* a všeslovanský *Čert*. Oba sú čo do moci rovnakí (Časopis česk. musea 1857, I, str. 273): „Proti trojnásobné moci zimní stojí trojnásobné slunce, proti tříhlavému Černobohu tříhlavý Bělboh.“ Výsledok ich boja sú premeny ročných čiastok; raz zvíťazí jasný, dobro dávajúci Belbog a nastane jar, leto, raz zase temný, zlý Černobog, a panuje zima. — Iná zlá mocnosť je Běs, Drak, alebo Lítá Saň; repräsentuje tiež umrtvujúcu činnosť zimy — boh smrti. — Každý človek sa môže pripojiť k tej alebo onej strane dľa svojho dobrozdania.

Neskoršie, keď sa kresťanstvo rozšírilo i medzi Slovanmi, pomenovaný bol diabol menom „Černobog“; avšak poneváč druhá čiastka slova — bog — v kresťanstve druhý význam dostala a predstaviteľovi zlého princípu daná byť nemohla, jednoducho odpadla a zostalo: čert. Takto súdil už predtým dávnejšie Gebhard a iní. (Cituje Kollár, Nár. Zpiew., I, str. 414.)

Že i Erben pridŕža sa ešte týchto názorov, príčina toho leží hlavne v tom, že za jeho času neboly ešte náležite preskúmané písané i slovné pramene, z ktorých čerpal svoje dáta, a že nebol určený ich pôvod. K tomu pristupuje ešte i to, že on príliš veľkú váhu kládol na etymologiu, ktorú v mnohých prípadoch až priveľmi po kollárovsky sprevádzal.

Sluší sa pripomenúť i jeden slovenský spis, ktorému ešte i dnes niektorí prílišnú dôležitosť privlastňujú. Myslím *Dobšinského* dielce. (Úvahy o slovenských povestiach, Sv. Martin 1872, str. 28—30, 36 atď.) Analysiou povestí prišiel k tomuto výsledku: „Jestvujú teda dľa našich povestí dvojice bytností: bytnosti zla, bytnosti dobra.“ „Máme teda — predstavené Božestvo našich povestí — dvojicu Božestva, dvojicu dobra i zla... (Černobožstvo, Belbožstvo).“ Ale základ a pôvod svoj majú v jednom bohu, Prabohu, ktorého v najjasnejšej forme ukazuje povesť „Kráľ času“. V rukách tohoto je i dobro i zlo. „Čože ale už teraz chce, čo za význam má popri tomto jedinobožestve ono výš vypísané dvojbožestvo zla a dobra?

Ono vyznamenáva predne rozpadnutie sa toho istého a jediného božestva na dvoje: na zlú i dobrú stránku jeho, a za druhé vyznamenáva oddelenie zla od dobra a dobra od zla, čiže prahlboký a večitý rozdiel obojeho, kde čelom v čelo v ustavičnom nepriatelstve jedno proti druhému stojí a boj bojuje." Ináče konečné víťazstvo vydobyje dobro.

V takomto smere „bádali" slovanskí učenci a v takom smere nasledovali ich aj cudzinci. Miesto mnohých spomenieme iba J. Grimma, ktorý sa vzdor svojej prenikavosti nemohol zbaviť týchto tradicionálnych názorov. Aspoň k tomu poukazuje jeho srovnanie anglického Bäldara so slovanským Belbogom. Deutsche Mythol., II, 2, str. 203, 208, 936.) Avšak on dáva výraz už i svojim pochybnosťam, hovoriac: „Dieser Dualismus scheint mir aber weder durchdringend, noch ursprünglich."

A mal pravdu jak v prvom, tak i v druhom. Slovanský dualismus nie je ani naprostý, ani pôvodný.

V.

Prvý, ktorý toto dokazoval, bol *Jozef Jireček* (Č. č. m. 1863, str. 27—28) V článku, nadpísanom „Studia v oboru mythologie české", dokazuje, že názvy Belbog a Černobog vznikly až vtedy, keď prvotný význam slova bog už vymizol z vedomia národného, lebo Belbog znamenalo by pleonasmus (bog z koreňa bhā = svietiť, byť jasným), kdežto Černobog by bolo contradictio in adjecto (= čierne svetlo). Preto oba tieto názvy pochádzajú už z pozdejších časov a vznikly u Polabanov, tak že s všeslovanskou mytologiou nemajú nič do činenia.

Tento dôvod opakuje sa posiaľ všeobecne ako najpádnejší, a predsa neprávom. Dobrým je iba vtedy, keď slovo bog odvodzujeme z koreňa bhā (bog = svietiací, „der leuchtende"). Avšak etymologia táto je uznatá za chybnú, a slovo bog odvodzuje sa vôbec od koreňa bhag, staroind. bhadžati, rozdeľovať, a znamená: Zutheiler, Herr. (Cf. Krek, Einleitung in d. slav. Litter. 2 1887, str. 166—7. Schrader, Sprachvergleichung u. Urgesch. 2 Jena 1890, str. 601, a Lippert, o. c. 107—8. Cf. aj Gondolat 1893, č. 5, str. 94.) Preto podivným nachádzam, že i Krek i Močulskij uvádzajú ho na prvom mieste, kdežto bog odvodzujú správne od bhaga.

Ale ačkoľvek dôvod ten viac neplatí, tým je dualismus ešte nie uznatý — naopak! Helmoldova zpráva je taká, že jej dôverovať nemožno. Keď povážime, že ju Helmold († okolo 1170) pripojil v svojej kronike k r. 1135, a že dielo svoje sostavil v druhej polovici XII. stoletia, v dobe to, keď náboženstvo Slovanov pobaltických patrne ztratilo už svoj čistý charakter; že sa slovo Černobog len jeden jediný raz spomína (na stene kostola bamberského vyrytý obraz, ktorý Šafárik držal za Černoboga [Č. č. m. 1837, I, str. 52] je mystifikácia. Krek, o. c., str. 405); že kronikári pred Helmoldom nevedia o ňom ničoho, a neskorší všetci opierajú sa len o neho; že sa spomína len u Polabanov; že Belbog je neznámy a vznikol

neskoršie ako protiva k Černobogovi — všetko to vezmúc do povahy, takmer s apodiktickou istotou možno tvrdiť: že Černobog je útvar pozdejší a že s prvotnou mytologiou nesúvisí.

Pôvod jeho označuje i sám Helmold, hovoriac: „sua lingua *Diabol* sive *Zcerneboch*... apellant“. Na základe tohoto Močulskij dokazuje (O mnimom dualisme v mit. Slavian. Russ. fil. vêstnik, XXI, str. 154—204), že Černobog nosí na sebe patrně známky kresťanského čerta. Nemecko-latinskí kňazi totiž, obracajúc západných Slovanov na kresťanskú vieru, soznámili ich aj s čertom, a títo mnohé funkcie svojich pohanských bohov preniesli na neho a ctili ho ako poloboha. Takto vyvinulo sa u nich dvojeverie (двоевѣрie). Prinútení súc, prijali krst, ale vedľa toho ctili aj svojich starých bohov. „Slovania, chrániac svoju starú vieru proti Nemcom, v tomže čase ctili i kresťanského Boha i starých bohov, a čím viac sa upevňovali v kresťanskej viere, tým viac poddávali sa i stredovekým poňatiam, dľa nichž všetko pohanské je totožné s diabolským.“ K tomu samé nemecko-latinské duchovenstvo staralo sa o akkomodáciu pohanskej viery ku kresťanstvu. Tak teda Slovania kresťanskú predstavu o čertovi, ako pôvodcovi zla, splietli so svojimi pohanskými názormi, a stalo sa, že mu pripisovali všetky nešťastia.

Pri hostinách, slávnosťach obyčajne prednášaly sa modlitby k bohom, alebo zaklínania. Ten istý význam majú i „verba execrationis“ u Helmolda. Aby odvrátili od seba nešťastia, ichž pôvodcom je Čert, Černobog, odriekali isté zaklínania, ako ešte i teraz sú vo zvyku u ľudu rôzne zaklínacie formulky. Ba v severnom Rusku objavuje sa v nich i meno Černobog, ktorý javí sa tu ako predstaviteľ zlých duchov. (Močulskij, str. 198—9.)

Nápadné je ešte, že Helmold nehovorí „Zcerneboch sive Diabol“, ale práve naopak. V prvom prípade dalo by sa ešte čosi povedať v prospech Černoboga, takto však je zrejmé, že slovo Černobog je vkladka, majúca za účel objasniť slovo Diabol. I slová „mirabilis error“ ukazujú, že to samému Helmoldovi bolo nápadné; keby v tom bol videl pôvodný pohanský kult, iste by nebol dal výraz len svojmu podiveniu, ale — *jestli vôbec* — skorej omrzeniu a pohoršeniu (str. 187).

A konečne keď pridáme k tomuto tie prečetné zprávy o *jedinom* hlavnom bohovi slovanskom, počínajúc od Prokopa (De bello Goth. Paris, l. III, 14) (θεὸν μὲν γὰρ ἕνα — ἁπάντων κύριον ... νομίζουσι εἶναι), Helmolda (*unum* deum ceteris imperitantem, I, 83), do ruských letopiscov (Močulskij, str. 161—2), nemožno nám neuznať, že zo zprávy Helmoldovej žiadne konsekvencie ťahať nemožno o slovanskom mytologickom dualisme. Černobog je útvar sekundárny. Následkom toho odpadá i tá domnienka, že by tu bol býval vytvorený dualismus à la Ahura a Agra-mainyus. — Takto súdi aj Krek a Leger (Esquisse sommaire de la mythol. slave, Paris 1882, str. 10).

Čo sa týka vlastností, kultu, zobrazovania týchto dvoch „bohov“, ako to vypisujú hore uvedení učenci, možno tvrdiť, že všetko to zakladá sa alebo na omyle a nevedomosti kronikárov a učencov, alebo na nekritickom ich pracovaní. Len mimochodom pripomíname,

že miestne názvy, upomínajúce na Belboga, *nedokazujú praničʼ*; shoda tá je zcela nahodilá. Podobné povesti nedajú nám žiadneho objasnenia v pohanských mytologických otázkach. Po prvé pôvod ich neleží až v pohanstve, a keď by aj v pohanských časoch boly vznikly (čo ovšem najprv bolo by treba **dokázať**), predsa takmer za tisícročie svoje svojerázné ťahy, špeciálne slovanský charakter by boly nadobro utratily. Ostatne nech stoja tu Czambelove slová (Ethnographia, 1890, str. 135): „V jednotlivých povesťach ľudových domnievali sa slovenskí spisovatelia odokryť historické tradície, iní mytologické pozostatky; avšak netrpí pochybnosti, že vedecký rozbor a srovnanie týchže s podobnými povesťami iných národov ukáže, že slovenské povesti ľudové sú novšieho datumu.“ Podobne dr. J. Polívka (Č. č. m., 1892, I, str. 133): „Jedním slovem: pohádky, báchorky neposkytují *a priori* mythologovi čistých a spolehlivých pramenů. Nepopíráme, že tu ondy leccos z dávných názorů bájeslovných mohlo se zachovati, ale to vyšetřiti jest úkolem kritiky, literární historie atd.“ (Cf. aj Vlček, Dejiny lit. slov., str. 3.) —

Sú však učenci, ktorí, ač Černoboga a s ním spojený dualismus zavrhujú, predsa robia rozdiel medzi *bohy dobrými* a medzi *běsi*. Tak na pr. Jireček v uvedenom článku str. 19—28 uvádza príklady, z ktorých vysvitá, že bėsovia boli pokladaní za pôvodcov fysického a i morálneho zla, ba po Dalimila i čert dôsledne nazýva sa běsom. Aby ich zaplašili, keď robili búrku, hádzali sekery proti nebu ešte r. 1585. Běsom pričítaly sa vášne, prchlivosť, besnota — zkrátka: každá nemoc. Tomuto prisvedčuje aj Krek (O. c., str. 166—9).

Ale našli sa, ktorí aj to popierajú. Máchal (O. c., str. 37) hovorí, že „mienka tá nedá sa ničím podopreť, lebo nakoľko význam slova běs v literárnych pamiatkach možno stopovať, znamená běs vždy len pohanského bôžika vôbec.“ Tak na pr. Nestor rozpráva, že pohanskí Rusi (okolo r. 980) obetovali Perunovi, Chorsovi, Dažbogovi a iným, „nazývajíce je bohy, a přiváděli syny své i dcery a obětovali je těmto bohům.“ Po víťazstve Vladimírovom nad Jatvegmi (r. 983) mal byť obetovaný chlapec a dievča bohom pohanským; „křesťan, na jehož syna padl los, aby byl obětován, odpověděl: Nedám syna svého běsům.“ Vo wittenberskom žaltári latinské „omnes dii gentium daemonia“ preložené je do češtiny: „všickni bozi pohanščí běsové“. V tomže smysle nazývajú sa Plavci v Slove o pluku Igorovom: deti běsove. Maloruský bis upomína na vodjanika. V ruskom porekadle: Spechal v les, stretol ho běs, znamená lesného ducha atď. atď.

Ináče povery o besoch u Slovanov sú veľmi četné. „Dle pověry pohanských Rusů přebývali běsové v propastech nebo ve stromech, byli postavy černé, měli křídla a dlouhé ocasy a vystupovali také pod nebe, poslouchajíce boha křesťanského.“ (Cf. i Močulskij l. c., str. 168—78.) Čarodejníci privolávali ich a oni dávali im rozličné vísie a sny.

„Z toho je patrno — hovorí ďalej Máchal — že běs značí pohanského bůžka vůbec, proti bohu křesťanskému, čili dle názorů

křesťanských ďábla, čerta; nepodává nám tudíž ani název běs určitého svědectví o dualismu v bájesloví slovanském."

Daemonia spomína už Helmold (I, 52), hovoriac: Nam sanguine daemonia facilius invitari, multorum opinio est." K tomuto pridáva Močulskij, že 1) slovo dämon je na základe biblickom, a tak vzývanie dämonov je zjav pozdejší, 2) krv, ako prostriedok pri vzývaní dämonov, zakladá sa tiež na biblickej predstave o diablu krvopijcovi, človekobijcovi.

A čo sa týka toho, že pohanskí voľchvovia stáli vo spojení s besmi — tento ich dualismus tiež nie je pôvodne slovanský, lež zrejme ukazuje na häresu manichejsko-pavlikiánsku, ktorej základom je dualismus a ktorá sa už v prvých dobách kresťanstva rozšírila v Rusku. To dokazuje 1) podstata učenia voľchvov, jasno ukazujúca na základné tésy vieronauky dualistických sekt, 2) vnesené v rozprávky tie kresťanské slová: satan, diabol, antichrist, ktoré sú v ústach pohanských voľchvov nepoňatné, a 3) zvláštna nenávisť k ženským, ktorá tiež nachádza vysvetlenie v naukách týchže kresťanských dualistov. (Močulskij, str. 170.)

A konečne pripomenúť treba ešte jednu vec, ktorou odôvodniť chcú (vlastne: chceli) niektorí dualismus v mytologii slovanskej. Sú to kosmogonické a antropogonické myty. Tradícia slovanská zachovala tiež veľký počet povestí, v ktorých opisuje sa stvorenie sveta, pričom boh a čert vystupujú rovnako aktívne ako bytnosti seberovné. (Množstvo ich uviedol Veselovskij v XI. Razyskaní z oblasti ruskago duch. sticha pod názvom „Dualističeskija pověrьja o mirozdanij, str. 1—116, v Sborníku otdělenija rus. jaz. i sloves. imp. akad. nauk, sväzok 46, Petrohrad 1890.) Erben, Afanasjev, O. Miller a iní držali ich za pôvodne slovanské. Naproti tomu Krohn a iní tvrdili, že pôvod ich je u ugro-finských národov, ponevač u Čeremisov, Mordvinov, Votjakov, Samojedov atď. našly sa takmer doslovne tie isté myty, jako u Slovanov; súdili teda, že Slovania ich prevzali od týchto.

Avšak novším bádaním ukázalo sa inšie. Močulskij a Veselovskij ukázali, že pôvod týchto povestí leží v naukách rôznych sekt náboženských, a odtiaľto že prešly v tradíciu národnú. Tak zvlášte bogomili mali veľký vliv na vyvinovanie sa tradície národnej. Veľmi zavčasu rozšírili sa po slovanských zemiach, rozvinuli bohatú činnosť spisovateľskú a s obľubou pestovali literatúru. V spisoch svojich ukladali názory svoje o bohu, svete, človeku, a spisy Euthymia Zigabena, Liber S. Johannis, Svitok božestvennych knig, Christov dnevnik, Besědy trech svjatitelej atď. zrejme ukazujú, že tie isté predstavy o pôsobení dvoch protivných bytností pri tvorení mali aj bogomili. Odtiaľto dostaly sa ich nauky i medzi ľud, a to tým viacej, lebo oni učenie svoje akkomodovali k národným bájam. (Cf. Krek, o. c., 781—2. Veselovskij l. c. 35—51.) Z Bulharska, kde už okolo r. 971 boli sa rozmnožili, rozšírilo sa ich učenie do Ruska, Srbska, ba i do západnej Europy, z Ruska zase — hlavne následkom kolonisácie raskolnikov — k asijským národom. Tak sa objasňujú tieto myty u Čeremisov, Mordvinov atď.

Lež odkiaľ sa dostal ten príkry dualismus k bogomilom? Na túto otázku odpoveď dávajú cirkevné dejiny. Ako známo, bogomilstvo nebolo samostatné učenie náboženské; pri vzniku jeho hraly zástoj vedľa kresťanstva *staro-iránske* predstavy o spoločnom pôsobení dvoch protivníkov Ahuramazdy a Agra-mainya. Smiešaním oboch živlov, asnáď i tretieho, turecko-finského, vznikly sekty pod rôznymi menami, v podstate tie isté: pavlikiáni, manicheisti, pataréni, bogomili atď.

Z toho vidno, že dualismus v mytologii slovanskej z kosmogonických mytov nemožno odôvodniť.

Resumujme si v krátkosti výsledky dosavádneho bádania.

Faktum je, že dualismus v mytologii slovanskej dokázať nemožno, a nakoľko aj jestvuje, pôvod jeho nie je domorodý, slovanský. Černobog je iná forma kresťanského čerta, besi dostali sa do tradície slovanskej pomocou kresťanských häresí, a Satanail a boh v kosmogonických mytoch nerepräsentujú pohanských bohov slovanských, lež sú to postavy bogomilské.

Slovanstvo teda, neznajúc náboženského dualismu, tvorí anomaliu v dejinách náboženského rozvitia? Lebo niet náboženstva, v ktorom by neboly zostaly aspoň stopy zlých bytností, ba i v najdokonalejšom, v kresťanstve, je čert, ktorý bol vždy — zvlášte však v stredoveku — mocnosťou, *s ňouž bolo treba človeku počítať.* (Mnohé doklady vidz v Grafovom uvedenom spise.)

Stanovisko naše vo veci tejto je, že i mytologia slovanská *musela* mať vo väčšej-menšej miere princíp zla vyvinutý a zosobnený. Že my to bližšie určiť nevieme, vinou sú jednak kusé a až príliš nespoľahlivé zprávy o náboženstve slovanskom, jednak nedostatočné skúmanie v tomto obore. Sme presvedčení, že ako všade inde, tak aj tu musel byť dualismus — v jakej miere, forme atď., to je nateraz ľahostajné. Ináče vyznáme, že pre nás má najmenej presvedčivosti dokazovanie Máchalovo o besoch, a jestli sa hlbšiemu skúmaniu podarí svetla doniesť i do týchto otázok, myslíme, že to bude na úkor besov, a títo že konečne predsa len zostanú zlými bytnosťami pohanskej mytologie slovanskej, ako to chce mať aj Krek. — Ostatne: zlí bohovia nemusia byť ani organisovaní a pod jedným spoločným názvom shrnutí, ale oddelení a rázu momentánneho. A keby aj to prvé platilo, ako tvrdí Krek o besoch, i vtedy budeme môcť len opakovať výrok Legerov: Le dualisme tel qu'on peut le constater dans l'ensemble de la mythologie slave, représente tout simplement la lutte des ténèbres et de la lumière, *qui se retrouve chez tous les peuples indo-européens; il n'y a aucune raison pour l'identifier à celui du zoroastrisme.* (Leger, o. c., str. 11—12. Cf. Krek, o. c., str. 404.)

Spomienky o L. N. Tolstom.

Napísal *C. A. Behrs.*

Keď Lev Nikolajevič Tolstoj počal učiť svoju dobre známu vieru, povstal všeobecný záujem o všetko, čo sa týkalo jeho osobného a rodinného života. Každý bol zvedavý, ako žil prv, ako žije teraz a ako hľadí rodina na jeho vieru.

Väčšina toho, čo posiaľ popísalo sa o tomto, zakladalo sa na chybných a nedostatočných informáciach, zase mnoho faktov bolo podano v nepravom svetle a vieru Tolstého predstavili svetu v okyptenej a prekrútenej forme.

Gróf L. N. Tolstoj má za ženu moju sestru, a od r. 1866 do 1878 som obyčajne každé leto trávil u nich, jemu bolo vtedy okolo 50. rokov, a ja som bol vo veku 20 do 32 rokov.

Privátny život vedie otvorený svetu a taký, že mu nemožno nič vytýkať. Po celý svoj život robil a učil to, čo považoval za pravdu, tak že celkom spravedlive mi neraz povedal: „Nemám čo skrývať pred nikým vo svete: všetci môžu vedieť, čo robím."

Najprv bych rád povedal niečo o našich vzájomných stykoch, potom budem rozprávať podrobne spomienky o Lvovi Nikolajevičovi.

Každý ľahko uverí, že som ho za mladi nielen rád mal, ale že som si ho v každom ohľade za vzor držal. Nezávisle od vážnosti, ktorú som prechovával k jeho geniu, cítil som k nemu prítulnosť. Popri tom, že je výborný psycholog a pädagog a nadovšetko neobyčajne srdečný a úprimný človek, obdarený je i tou vlastnosťou, že púta k sebe nielen mladých ľudí, ale každého, kto s ním príde do potyku, a tento obzvláštny dar záleží hádam v jeho čudnom takte a dobrote.

V lete býval pomerne dosť svobodný, nuž keď nepracoval, bol som ustavične s ním, chodil som s ním na cesty, na vychádzky, na prechádzky a na poľovačky.

Ako mladý oduševnený učeník, vážil som si každý okamžik, strávený v jeho spoločnosti, vhĺbil som sa do každej myšlienky a ssal som do seba každé slovo od neho. Cez zimu som vždy len na to myslel a čakal, kedy budem zase s ním. Dopisujúc si so sestrou, býval som vždy informovaný o príhodách v ich živobytí, a jestli som dakedy (raz, dva v rok) dostal od neho list, to som bol celý uvelebený od radosti. Tak teda som strávil svoj mladý a mužský vek pod direktným vlivom Tolstého a ešte vždy pozerám na tú dobu ako na najlepšie a najšťastlivejšie časy v svojom živote.

Bolo to r. 1878, čo som ostatný raz trávil leto u nich, lebo toho roku som vstúpil do štátnej služby v Zakavkazí.

Odvtedy som videl Tolstého len raz, v jasení 1887; bol som u nich na Jasnej Poľane dva mesiace.

So zvláštnou predtuchou som čakal na svidanie so svojím vodcom a učiteľom, a po dvojmesačnej návšteve rozlúčil sa chladno so mnou, odkedy i môj život i vzhľady nesrovnávaly sa s je-

učením. Ale aj čo by som nebol prestal byť i presvedčením i spôsobom života oduševneným nasledovníkom jeho viery, nuž by sa naša bývalá dôverná priviazanosť bola musela skončiť.

Vo svojich spomienkach o Lvovi Nikolajevičovi chcem podať krátky životopis jeho do ženby, jeho život pred spomenutým rokom, kým som s ním často spolu býval, a dojmy, vzbudené vo mne po čas poslednej návštevy, keď v ňom už stala sa premena, ktorej bolo súdeno dať celkom nový smer jeho duševnej činnosti a novú formu a spôsob zovňajšiemu životu.

Kapitola II. Životopis gr. L. N. Tolstého až do ženby.

Gróf Lev Nikolajevič Tolstoj narodil sa 28. augusta 1828 na ich panstve Jasnej Poľane v Tulskej gubernii. Zakladateľom rodiny bol Peter Andrejevič Tolstoj, súčasník a priateľ Petra Veľkého, ktorý mu dal grófsky titul.

Jeho mať bola kňahyňa Volkonská. Zovňajškom veľmi podobá sa na svojho starého otca, kňaza Nikolaja Andrejeviča Volkonského, jehož veľký, olejovými farbami maľovaný obraz majú na Jasnej Poľane. Oba majú vysoké jasné čelo, malé sivé oči, namierené do diaľky, keď sú však na človeka upreté, nuž sa mu zpod hustého obočia do duše pohružujú. Zakladateľom rodiny Volkonských bol Michal, kňaz černohorský. Podobnosť L. N. Tolstého a jeho starého otca s kňazom černohorským bije veľmi do očí.

Rodičia Lva Nikolajeviča si vybrali Jasnú Poľanu za stále bydlisko. Žili oni, ako mi rozprával starý otec, ktorý im bol súsedom, veľmi šťastne. Otec Lva, Nikolaj Iljič, slúžil v pavlogradskom husárskom pluku a vo vojne roku 1812 zajali ho Francúzi. V románe *Vojna a mier* je opísaný v osobe Nikolaja Iljiča Rostova; historia, ako ho zajali, je rozpovedaná v kapitolách o zajatí Pierra Bezuchova. Poznamenávam, že v nedokončenej práci *Dekabristi*, v kapitole s nadpisom: „Aký človek bol môj otec“, Lev Nikolajevič neopísal svojho otca, lež môjho starého otca Andreja Michajloviča Islenieva, s ktorým bol za mladi dôverne známy.

Isté je, že kňaz Nikolaj Andrejevič Volkonský a gróf Ilija Andrejevič Rostov vo *Vojne a mieri* majú repräsentovať starých otcov Lva Nikolajeviča, kňaza Volkonského a Tolstého, obom podržal ich skutočné mená krstné a otečestvá, len rodinné mená premenil.

Ačkoľvek ho mať odumrela, keď mu boly ešte len tri roky, opísal ju tak, ako si ju predstavoval v osobe kňažny Márie Volkonskej. Po smrti otcovej, keď mu bolo 9 rokov, vzaly ho so staršími bratmi a mladšou sestrou k sebe najprv jedna, potom druhá tetka a ešte tretia rodina, ktoré potom pomrely vo vysokom veku u neho po čas mojich návštev na Jasnej Poľane.

Jasná Poľana, bývalé panstvo Volkonských, leží 15 verst od Tuly, blízko krížnych ciest z Moskvy na Tulu a z Tuly na Kijev. Jasná Poľana je trošku vŕškovitá a, ako meno ukazuje, zôkol-vôkol ozrutnou horou obkľúčená. Táto hora prináleží ku cárskym majetkom a volajú ju Zásekou. Na panstve stoja staré lipy v celých radoch;

zasadil ich starý otec Lva Nikolajeviča. Jesto zapustnutý park a pustý zámok.

Lev Nikolajevič bol ako chlapec veľmi rozpustilý a žartovný, rád vystrájal excentrické výčiny, ktoré nik neočakával; povahy bol živej a mal dobré srdce. Jeho tetka, Jušková, rozprávala, že raz, cestujúc poštou, už všetko sedelo v koči, len chlapca nemohli najsť. Zrazu vystrčí hlavu z obloka poštovej stanice a zakričí: „Ma tante, hneď prídem!“ Polovicu hlavy mal do hola ostrihanú. Kým kone prepriahali, prišlo mu na um, že sa dá za ten čas ostrihať.

Matka mi rozprávala, že Lev Nikolajevič v rozprávke *Detstvo* vynechal, ako raz shodil dievčatko, do ktorého bol zaľúbený, s balkónu, zo žiarlivosti. Bola to moja mať, ktorá mala vtedy 9 rokov. Tá zlosť vypukla v ňom preto, že opovážila sa shovárať aj s inými, nie len s ním samým.

Lev Nikolajevič učil sa z počiatku doma, potom vstúpil na universitu kazaňskú, ktorá vtedy stála vo veľkom chýre, a na ktorej vyštudovali všetci jeho starší traja bratia. Ako väčšina našich spisovateľov a geniov, tak i on nedokončil universitné štúdia, len tretí ročník, a síce na fakulte východných rečí, počav študovať zprvu na matematickej, potom na medicínskej a juridickej fakulte. Na zkúške z historie prepadol; to ho dlho mrzelo. Pri jednom odbore nemohol dlho vytrvať, menil ich. Vzdor tomu, že prepadol z historie, zvolili ho medzi r. 1870 a 80 za čestného člena akademie vied, za dissertáciu o národnej vojne r. 1812; tento predmet ho vždy zaujímal a časom si ho vybral za tema svojho veľkého diela *Vojny a mieru*.

Nepríjemnosti, ktoré za mladi pozkusoval, utvrdzovaly v ňom túhu po zdokonaľovaní seba, aby konal to, čo je dobré, spravedlivé, počestné a čisté. Nutkalo ho k tomuto mravnému boju povedomie jeho búrlivého a náružívého temperamentu. Už ako chlapec zapisoval si do zvláštnej knižtičky všetky hriechy, ktoré vykonal od poslednej spovedi, s úmyslom, aby sa z nich pokajal a nakoľko možno vystríhal a zdržiaval nových prehrešení, predovšetkým prestúpenia siedmeho prikázania.

Bol najmladší zpomedzi bratov a veľmi lnul k najstaršiemu, Nikolajovi. Tento umrel, jeho poprsie z mramoru stojí v študijnej izbe Lva Nikolajeviča. Nikolaj Nikolajevič bol neobyčajne talentovaný, ale keď počal literárne účinkovať, umrel na suchoty. Jeho dve-tri práce vyšly v *Sovremenniku*. Mal mäkké srdce a bol zábudlivý. Turgenev povedal o ňom, že má všetky prednosti spisovateľa a ani jeden nedostatok. Na mladšieho brata vlíval veľmi dobre po celý svoj život. Slúžil v artillerii na Kavkaze po čas vojny s horskými národami, a nahovoril i Lva Nikolajeviča, aby prišiel ta; aj prišiel, ako dobrovoľný officier.

Vzal si so sebou sluhu a na bričke vydal sa z Kazani na cestu po ľavom brehu Volgy. Ale skoro zunovalo sa im vozenie. Zadovážili si hodný čln, do ktorého vmiestila sa i brička, a pustili sa dolu Volgou, kochajúc sa v prírode. Plavili sa tri týždne, konečne došli do Astrachánu. Keď pribíjavali ku brehu, často trafili na polodivých

Kalmykov, kľučavších okolo ohňa, lebo väčšinou vzývali vtedy ešte oheň.

Lev Nikolajevič veľmi rád rozprával o zkúsenostach na Kavkaze. Krásy prírody, sporty a časté potyčky s horskými národami oduševňovaly mladého spisovateľa. Tam v svojom 23. roku napísal *Detstvo*, *Chlapectvo* a *Mládenectvo*.

Tam na Kavkaze stala sa s ním nasledujúca príhoda, ktorá mu dala tema k povesti *Kavkazský zajatý*.

Istý Sodo, z kmenu Čečencov, s ktorým Lev Nikolajevič stál na priateľskej nohe, kúpil si mladého koňa a raz navrhnul, aby jazdili do okolia pevnosti, v nejž ležalo oddelenie ruského vojska, v ktorom Tolstoj slúžil. Pridali sa k nim ešte dvaja officieri od artillerie. Ačkoľvek vychádzať z pevnosti bolo veliteľstvom prísne zakázano pre nebezpečenstvo, predsa vyšli, jediný Sodo, ako pravý Kavkazčan, ozbrojený; ostatní mali len šable. Ako Sodo sproboval svojho koňa, požiadal priateľa Tolstého, aby si presadol na neho, a Sado si sadol na jeho koňa, ktorý, rozumie sa, nebol taký dobrý do behu. Boli s päť verst od pevnosti, zrazu zbadali pred sebou so dvadsiatich Čečencov. Čečenci počali strieľať do nich z úkrytu a rozdelili sa na dve polovice. Jedna polovica pustila sa v pohon za dvoma officiermi, ktorí ako vládali cválali nazad k pevnosti, a dohonila ich. Jednoho sostrelili s koňa a rozsekali na kusy, druhého zajali. Sodo a za ním Lev Nikolajevič pustili sa druhým smerom, kde asi na verstu stála kozácka stráž. Prenasledovatelia boli im za chrbtom, a nepozostávalo im iné ako smrť alebo zajatie, totižto byť zakopaným až po krk do zeme a umreť od hladu; tak robili totiž horali so zajatými. Lev Nikolajevič mohol ľahko utiecť na rýchlonohej kobyle Sodovej, ale nechcel ho nechať. Sodo mal flintu so sebou, ale na nešťastie nebola nabitá. Predsa ju priložil k lícu a mieril na prenasledovateľov, vyhrážajúc, akoby chcel páliť. Súdiac z toho, čo sa potom stalo, musí sa predpokladať, že ich Čečenci chceli živých dostať, aby sa mohli lepšie pomstiť na Sodovi. Nikto na nich nestrieľal. To ich zachránilo od smrti. Hľadeli dostať sa do obzoru stráže; ako ich stráž zbadala, dala hneď alarm. Vyskočili kozáci a už zďaleka prinútili Čečencov upustiť od prenasledovania.

Sodo úprimne rád videl svojho priateľa Rusa. Druhý raz zase preukázal svojmu kunakovi (v čečenskej reči značí pobratima, priateľa) službu tiež nemalú.

Lev Nikolajevič hral sa v karty a mnoho prehral. Dlh nemohol splatiť v určený čas, lebo nedostal z domu peňazí. Nachádzal sa vo veľmi nepríjemnom položení: bohatý gróf, ktorý nemôže na čas splatiť kartový dlh, aj čo si budú myslieť o ňom kollegovia-officieri. V zúfalstve zavrel sa do izby a modlil sa k Bohu, aby ho vysvobodil z tejto hanby. Ako sa modlil, doniesli mu list od Soda. V obálke bol roztrhnutý dlžobný úpis Tolstého. Sodo vyhral v ten deň mnoho, nuž tým zaplatil dlh svojho priateľa.

Musím poznamenať, že obyčaj dávať dary je na Východe o veľa rozšírenejšia a o veľa úprimnejšia, než u nás v Europe. Naše pochopy o slušnosti a samoúcte často nedovolia vziať dar, kdežto

u východných národov by to bolo považované za veľkú a náročitú urážku.

Za krymskej vojny Lev Nikolajevič bol v aktívnej službe, zprvu pod Silistriou, a keď túto prestali obliehať, v Sevastopoli, kde na štvrtom bastione stál tri dni v ohni.

Kým bol v Sevastopoli, často navštevoval blízku rodinu kňaza Gorčakova, hlavného veliteľa ruskej armie; miesto v štábe neprijal, ale slúžil ďalej v radoch vojska. Príčina, prečo radšej tam slúžil, je objasnená v jeho spisoch, kde tvrdí, že vliv štábu s jeho plánami, ako viesť vojnu, je rozhodne škodný.

Vtedy složil tú slávnu pieseň: „Ôsmeho septembra", ktorú celé vojsko spievalo.

Všade bol s ním sluha Alexej, ktorého uviedol do viacej povestí pod menom Aleša. V Sevastopoli Aleša nosil mu na bastion, čo mu bolo treba, vystavujúc sa pritom veľkému nebezpečenstvu. Často som videl tohoto Alexeja, ktorého potom spravil gazdom na jasno-polanskom panstve. Bol mladší než jeho pán, ktorého náružive miloval, tichý od prírody, mlčanlivý; nikdy som ho nepočul rozprávať niečo o živote a vojenskej službe svojho pána.

Po krymskej vojne vystúpil Lev Nikolajevič z vojska ako dôstojník artillerie. Dobu od krymskej vojny až po ženbu strávil čiastočne v Petrohrade, čiastočne v cudzine a čiastočne na stepiach baškirských, kam šiel žiť volne a piť kumys.

Petrohrad odjakživa nemal rád. Nemohol sa nikdy dobre cítiť v tej takzvanej vyššej spoločnosti stolného mesta. V cudzozemsku zabýval sa hlavne študovaním otázky o vychovávaní ľudu a otázky školnej. Vždy dával prednosť žitiu na dedine, a preto akonáhle sa vrátil s cesty po europskej pevnine, usadil sa na Jasnej Poľane a oddal sa práci literárnej a vyučovaniu v škole, ktorú tam založil.

Kapitola III. Rodinný život L. N. Tolstého do roku 1878.

Kto len troška čítal Tolstého, vie, ako hlboko si váži rodinné šťastie. Podľa svojho vlastného priznania sa, od mladi svíval o tom, mať vlastnú rodinu a kozub.

Oženil sa 23. sept. 1862, mal 32 roky, mladucha 18.

Žil už od dávna v intímnom priateľstve s našou rodinou, moju matku znal od detstva.

Nebohý otec[1]) nerád videl naše vychovávacie ústavy a gymnásia pre dievčatá, nuž moja sestra bola doma vychovaná; ale išla na zkúšky na universitu a dosiahla diplom privátnej guvernantky. Za dievčaťa — po celý čas — písala si denník, dakedy písala i poviedky, novelly, ale hlavné nadanie mala pre maliarstvo.

Ako uchádzal sa o jej ruku a ako ju dostal, opísal celkom verne do najpodrobnejších detailov v *Anne Karenine*, v tej kapitole, kde Levin a Kitty píšu kriedou na stôl počiatočné litery slov, v ktorých si lásku vyznávajú.

Od ľudí, ktorí nič nevedeli, že som rodina Tolstému, počul

---

[1]) Lekár, Nemec. *Pozn. prekl.*

som mienku, keď prišla reč na *Kreutzerovu sonátu*, že bez pochyby Lev Nikolajevič sám zakúsil to, čo Pozdnyšev, a tak že číre fantásie, prirodzené velikému talentu a geniu, boly základom jeho falošných upodozrievaní ženy.

Čo týče sa tohoto, dovoľujem si tu prehovoriť s úplným právom, lebo nikto nepoznal lepšie ich rodinný život, ako ja, ktorý som tak často a tak dlho býval na Jasnej Poľane. Avšak dostačí pripomenúť fakt, že môj otec a matka, ktorí, ako všetci rodičia, boli náchylní byť nespokojnými s osudom svojich detí, často zvolali: v svojich najluznejších snoch sme si nikdy neželali väčšieho šťastia pre našu dcéru!

A jeho žena ho nikdy neprestala hlboko obdivovať ako spisovateľa a podobne milovať ako muža.

A zase Lev Nikolajevič neraz povedal, že našiel v svojom rodinnom živote úplné šťastie, a v nej nielen oddanú ženu a dokonalú mať, ale aj pomocníčku v literárnej práci. Aj to môžem poznamenať, že vo svojich napísaných myšlienkach jej vždy vzdáva vrúcnu chválu.

Poneváč sú oba úprimnej povahy a otvoreného srdca, nuž mi často prišlo na um, že iste vie jeden, na čo myslí druhý v tú chvíľu. Ale ani netreba hovoriť o ich spoločnom živote, ten je jasný a priamy, zbadá to každý cudzinec, ktorý ich vidí.

Ako pomocníčka v jeho literárnej práci iste zasluhuje veľkú vďaku od potomstva.

Keď si pomyslím, ako stará sa o muža a jeho literárne tvorby, vždy mi je na ume nábožný zbožňovateľ a oduševnený strážca nejakej svätej veci. Úloha, na ktorú sa sama dala, nebola nikdy ľahkou, lebo Lev Nikolajevič má — ako, tak sa zdá, všetci geniovia — nemetodické zvyky v písaní a nestará sa o osud toho, čo napíše. *Vojnu a mier* počal písať hneď ako sa oženil, a dala mu práce 8 rokov. V tomto čase, popri starosťach o deti, ktorých za tú dobu narodilo sa štvoro, jeho žena prepísala román sedem ráz.

Ona sbierala a skladala kúsky papieru, na ktoré písaval svoje diela. Jedine ona je v stave čítať, a síce pomerne ľahko, jeho na podiv plané písmo, rozlúštiť jeho napochytro naškrabané haky-baky a fantastické hieroglyfy a správne uhádnuť a doplniť nedokončené slová a vety, ktoré alebo nemal kedy alebo nemal trpezlivosti dokončiť, idey, myšlienky, ktoré chcel vyjadriť. Lev Nikolajevič často obdivuje túto schopnosť svojej ženy a nevie sa jej prenachváliť.

Nádobno poznamenať i to, že ona s chvalitebnou presnosťou a starostlivosťou odpísala a zachovala všetky rukopisy tých diel, ktoré nikdy nevyšly.

Pripomínam si, ako stačila súčasne s literárnou robotou a všetkými starosťami o domácnosť ešte kojiť si deti a neskoršie učiť ich a šiť na všetky až do desiateho roku.

Všetky deti, vyjmúc druhej dcéry, sama si nadájala, z čoho badáme, že driev, než to postavil za článok svojej sociálnej viery, Lev Nikolajevič už nenajímal dojek.

Pamätám sa, ako Tolstá po pôrode druhej dcéry, pre nepozornosť jednej slúžky, nebezpečne ochorela, a musela si najať dojku. Ale keď chuderka mať videla, že jej dieťa cicia z cudzích pŕs, počala žiarlive plakať, a kedy-tedy prikázala, aby dali dieťaťu z flašky. Keď to rozprávali Lvovi Nikolajevičovi, povedal, že ukázala, ako verná matka, žiarlivú lásku k dieťaťu.

Teraz prejdem na systém, podľa ktorého Tolstoj vychovával svoje deti ešte prv, než písal články o tomto predmete.

Všetko, čo týkalo sa, akokoľvek zďaleka, výchovy a vyučovania detí, bolo pod jeho direktným dozorom, a žena rada slúchala jeho rady a príkazy.

Jeho názory o výchove zakladaly sa hlavne na učení Jána Jakuba Rousseaua. A že idey vyslovené v *Émile* nepreviedol v celej ich šírke, to jedine preto, že jeho žena nebola v stave pridŕžať sa ich v každom ohľade a on sám bol prilišne zaneprázdnený svojimi literárnymi prácami.

Ako sme videli, radil svojej žene, aby si sama nadájala deti a nesverovala ich dojkám. V tomto celkom súhlasila s ním. Hračiek a zábaviek deťom nedávali. Pri prvom dieťati probovali zaobísť sa i bez varovkyne. Ale neskoršie ustúpili požiadavkám svojho sociálneho postavenia a obyčajom súčasného života a počali brať k deťom varovkyne, bonny, guvernantky. Avšak rodičia tak ako prv neprestajne dozerali na oboch, i na deti i na tých, čo sa mali o ne starať.

Deťom bola ponechaná, nakoľko len možno, najväčšia svoboda, a bolo zakázano biť ich a pokutovať.

Lev Nikolajevič bol tej mienky, že tieto princípy sú nikde nie tak všeobecne uznaté a prijaté, ako v Anglicku, nuž k deťom 3- do 9-ročným brali guvernantky, ktoré direktne z Londýna najímali.

Pri prvej anglickej guvernantke mali veľké šťastie. Bola u nich 6 rokov, a keď odišla, zostala s nimi v priateľskom pomere až dosiaľ.

Jeden z cieľov, ktorý guvernantky maly vždy pred očima, bol učiť poznávať deti všetko, čo je v prírode a vštepovať im lásku bez bázne ku všetkým tvorom, zvieratám, chrobákom.

Lev Nikolajevič rád poučoval deti o tom, aby si boly povedomé svojej slabosti oproti prírode a svojej závislosti od starších, ale poukazujúc im na túto pravdu, dal si pozor, aby im nevnukoval strach alebo bázeň.

Keď deti potrebovaly sluhov na niečo, nesmely im rozkazovať, ale len žiadať, aby im to a to spravili. A aby mali potrebný príklad, nuž od všetkých starších v dome požadovalo sa to isté.

Popri láske k bližným pestovali v nich súcit so všetkými zvieratmi. Lož sa im nikdy neprepáčila. Avšak pokuta nepozostávala v boľastnom alebo zahanbujúcom treste, lež jednoducho v tom, že rodičia prestali sa interessovať a starať o to, čo dieťa hovorilo a robilo. Dieťa to hneď zbadalo a počalo preukazovať prirodzenú ľútosť; pokuta prestala. Ale nikdy sa deťom neodpustilo na jednoduché odprosenie a sľúbenie, že viacej lhať nebudú.

Spravedlivým a láskavým zaobchádzaním s deťmi vzbudila sa úprimná a úplná dôvera k rodičom. Ak trestali deti, nuž len rodičia.

Všetci v dome boli upomínaní, že deti radi napodobňujú a robia, čo počujú a vidia. Preto nikdy nenechávali deti samotné alebo s cudzími, lež vždy bol medzi nimi daktorý starší člen domácnosti; a hádam pre toto, keď odbilo 8 hodín, doba, v ktorú deti chodily spať, Lev Nikolajevič dakedy vzdychol, ako by mu odľahlo, a riekol: „Chvalabohu, konečne sme svobodní."

Ruštine a hudbe učila ich mať, matematike otec.

Aby sa naučily cudzie reči, vídal som po čas svojich návštev u nich okrem anglickej guvernantky raz Švajciara, potom Francúza, Nemca a Švajciarku. Učitelia a študenti, ktorí učili ostatné predmety, tiež bývali na Jasnej Poľane. Hudbu chodil učiť jeden hudobník z Tuly. Ako deti naučily sa prstové cvičenia, Tolstoj nástojil, aby hneď počaly hrať vážne skladby, medzi ktoré nezahrňoval opery. Maľovať učily sa len tie deti, ktoré maly talent; ale od malička hľadeli ho vzbudzovať a rozvíjať v každom dieťati.

V svojich pädagogických spisoch Lev Nikolajevič tuho zastáva teoriu, že deti netreba nútiť do ničoho, čo samy nechcú sa učiť. Ale v praxi tohoto pridržiavali sa len do istej mieri; ukázalo sa, že v praxi tento princíp celkom previesť nemožno.

Napriek tomu, že Lev Nikolajevič nenávidel a opovrhoval programmom, podľa ktorého vyučuje sa na našich gymnásiach, pri výučbe detí predsa bol zachovávaný, lebo sa nedržal za oprávneného pozbaviť svojich synov možnosti vstúpiť na universitu.

Keď deti nenaučily sa lekciu, nepokutovali ich, ale keď sa dobre naučily, nuž ich odmenili.

Po sobáši Tolstoj so ženou osadil sa na Jasnej Poľane. Až do r. 1880 bývali tam ustavične v zime-lete, len dve letá strávili na svojom panstve v Samarskej gubernii a pár zimných mesiacov v Moskve, kde sme my bývali.

Lev Nikolajevič po celý svoj život v pravom slova smysle ťažko pracoval. Skoro v každom sestrinom liste stálo: „Sme veľmi zaneprázdnení. V zime máme najviacej roboty." Písaval hlavne v zime, často celý deň a hlboko do noci, na posedenie. Zdalo by sa, že nikdy nečakal alebo že neuznával, že je múdre čakať na nadchnutie. Každé ráno si sadol k stolu a pracoval. Ak nepísal, robil si výťahy a sbieral materiál pre stať, ktorú práve chystal. Po obede čítal obyčajne nejaký anglický román, potom pokračoval v práci. Keď deti maly prázdniny a žena ho prosila, aby si tiež oddýchol, málokedy ju poslúchol. Nikdy som nevidel, ani u najsvedomitejších ľudí, takú prísnu a vytrvanlivú oddanosť k práci, ako u Lva Nikolajeviča.

Ráno prišiel sa obliekať do študijnej izby, kde som ja spával práve pod obrazom veľkého Schopenhauera. Pred raňajkami išli sme alebo prejsť sa alebo kúpať. Najveselšie bolo pri raňajkách. Celá rodina bývala pospolu. Živo sa rozprávalo, všetko bolo veselé najmä pri žartoch a vtipoch Lva Nikolajeviča a robily sa plány, ako stráviť deň. Besedovaniu nebolo konca, kým Lev Nikolajevič

nevstal a neriekol: „už je čas ísť robiť!“ a vezmúc si pohár tuhého čaju, odišiel do svojej izby.

Kým pracoval v študijnej izbe, nikto sa neopovážil vyrušovať ho. Ani žena. Pravda, raz mala to právo najstaršia dcéra, kým bola dieťaťom.

Pravdu riecť, nikto netešil sa tak na tie dni, v ktoré náhodou nepracoval, ako ja; lebo keď bol svobodný, vždy som bol s ním.

Známych okrem priateľov a rodiny mal veľmi málo. Z bližšej rodiny moja mladšia sestra s rodinou trávevala obyčajne každé leto u nich. Je zobrazená v románe *Vojna a mier* v osobe Nataši Rostových. Skoro celý mladý vek strávila na Jasnej Poľane. Zpomedzi priateľov, ktorí ho často navštevovali, treba uviesť N. Strachova, dobre známeho kritika hlavných diel Tolstého, ktorý málo ktoré leto neprišiel ho navštíviť; D. Diakov, s ktorým zná sa ešte od detinstva, a kňaz Uronzov, matematik. Títo boli vtedy priateľmi Tolstého.

Buď mi dovoleno nakrátko prehovoriť aj o pomere Tolstého k Turgenevu. Keď vyšlo *Detstvo* a *Chlapectvo*, Turgenev bol medzi prvými, ktorí zbadali cenu diela a prorokovali veľkú budúcnosť autorovi. Skoro vzniklo priateľstvo medzi nimi; ale z príčin, ktoré neznám, pomaly ochladli oproti sebe a stali sa skoro protivnými jeden druhému a nepriateľmi. Neskoršie zase pomaly pomerili sa a r. 1874 Turgenev prišiel na Jasnú Poľanu a strávil tam deň. Bol som i ja s Tolstým, keď išiel mu oproti do Tuly. Pri obede Turgenev rozprával všeličo, a na veľkú radosť mladších napodobňoval mnohé osoby, o ktorých rozprával, ba aj zvieratá. Tak vedel pospletať prsty, že vypodobňovaly sovu, ako sa kláti s boka na bok, brodiac po polievke, potom napodiv dobre napodobnil psa, ako hľadá stopu, ktorá sa mu tratí. Keď som ho počúval, myslel som si v sebe, že tieto schopnosti iste zdedil po svojich predkoch, ktorí boli za Petra Veľkého chýrni v tom ohľade.

Známi Tolstého zriedka kedy prichodili na Jasnú Poľanu. Ľahko si vysvetliť, prečo žil tak utiahnute: od prírody nerád mal, keď mu nedali pokoj, keď ho vytrhovali z literárnej práce, ktorej toľko času venoval; a pri ceremoniach s prijímaním a zabávaním hostí to tak bolo.

Deti boly veľmi rady, keď sa mohly s otcom baviť. Každé mu chcelo byť pri boku; a najradšej boly, keď ich učil novú hru. Tak sa pri ňom dobre bavily a také žarty vystrájal, že šly s ním ochotne a celkom ľahko až do Tuly, skoro 15 verst. Nebolo treba dva razy volať na gymnastiku alebo do dákej druhej hry, a on sa pritom tiež s takou chuťou bavil, ako deti. V zime chodievaly s ním korčuľovať sa, ale najradšej mu pomáhaly odhŕňať sňah s ľadu. So mnou rád kosieval lúky, plel v záhrade, gymnastisoval, behal o závod, preskakoval kozla. Ač bol o veľa mocnejší nežli ja, lebo jednou rukou dvíhal nad hlavu činku 120-funtovú, predsa som ho v behu o závod ľahko mohol predbehnúť; lenže zriedka kedy sa mi to podarilo, lebo keď som ho práve predháňal, povedal alebo spravil niečo také smiešne, že som nemohol ďalej bežať. Keď sme šli popri

koscoch, vzal tomu, ktorý sa mu zdal byť najustatejší, z rúk kosu a počal kosiť. Často sa ma pri takej príležitosti spýtal: prečo my s našimi dobre vyvinutými svalmi nevyvládzeme kosiť po šesť dní jedno za druhým, kdežto obyčajný sedliak, ktorý spáva na vlhkej zemi a žije o čiernom chlebe, ľahko vyvládze.

A zakaždým, ako odchádzal s lúky, vytrhol hrsť sena z kopy a pohrúžil sa do jeho vône.

Hovoril som o humore Lva Nikolajeviča. Citovaním pár príkladov obávam sa, že to, čo nás rozosmialo, čitateľovi pozdá sa nezábavným, poneváč nemôže sa vmysleť do tých žartovných príhod, ktoré daly jeho vtipu pointu. Všetci v našej rodine sú tenkého rastu, nikto z nás nesedí rád na tvrdom. Raz môj mladší brat držal za potrebné vysvetliť nám, že by mal užiť troška sody, lebo že má žlč v žalúdku. Lev Nikolajevič sa z chuti rozosmial a poradil mu, aby sa prešiel so 20 verst, a potom keď niekto z nás žaloval sa na nejakú ťažobu, nepohodlie, zvolal: „Hej, vyliala sa vám, ako Borisovi, žlč do žalúdka a nemôžete pokojne sedeť." Keď Lev Nikolajevič chcel sa zdržať od druhej extra-cigary alebo od druhého taniera nejakého jedla, ktoré rád mal, tešil sa, hovorievajúc si: „Počkám, kým narastiem, potom si vezmem ešte raz na tanier"; alebo: „potom vykúrim dve cigary". Keď navrhoval dáku vychádzku, riekol: „Ale prv musíme vedieť, čo riekne na to náš minister-predseda"; rozumel ženu, lebo bez jej súhlasu a dovolenia nikdy nedopustil, aby sa niečo stalo. Lev Nikolajevič veľmi rád hrával duetto so svojou sestrou Máriou Nikolajevnou. Ale tá hrala čudno ako pekne, a vydržať s ňou po celý kus bolo ťažko. Keď už nestačil, povedal niečo smiešneho, nad čím sa tak zasmiala, že musela pomalšie hrať; potom zase mohol s ňou vydržať. A ak neodpovedala, nuž prestal hrať, slávnostne si vyzul čižmu, ako by mu mala pomáhať, a zvolal: „Teraz mi pôjde lepšie!" a hral ďalej. Ale najväčšmi sa nám páčila cválajúca numidská kavalleria, tu bolo smiechu a kriku. Z nenazdania vyskočil so stoličky a zodvihnúc jednu ruku do hora a druhou akoby koňa za úzdu držal, pustil sa do cvalu okolo izby a deti, často i my starší za ním. Dobre vedel predčitovať, aj nám často čítaval niečo. Dobre sa pamätám, ako nám raz čítal Rozprávku o kapitánovi Kopejkinovi z *Mŕtvych duší* od Gogoľa.

Nuž tak Lev Nikolajevič mal taký plný rodinný život, že nepotreboval hľadať zábavu inde. A keď bol on s nami, nežiadali sme si druhej spoločnosti. Tento pocit som nemal len ja sám, ani ja som ho nemal preto, že som bol mladý. Každý, kto len mal šťastie ho vidieť, starý-mladý cítil to isté.

Po poslednej návšteve, keď som odišiel slúžiť do Zakavkazia, súdiac z listov sestry a ich detí, ktoré medzitým vyrástly, kruh známych sa počal šíriť väčšmi a väčšmi, a od roku 1880 trávia pravidelne každú zimu v Moskve. .

Lev Nikolajevič nerád odchádzal od rodiny ani len na krátko. Keď mu už bolo veľmi-veľmi treba ísť do Moskvy, či dozreť na vydanie nového diela, či po vychovávateľa deťom, dlho a hrozne

šomral nad svojím osudom. A keď sa vrátil z cesty alebo poľovačky, už zďaleka volal starostlive: „Dúfam, že sa nič zlého neprihodilo!“ Keď sa vrátil, dlho nám rozprával zajímave, čo videl a zkúsil.

(Dokončenie.)

Vita nova.

1.

Ja nehľadal ťa ani mysľou,
ni okom som ťa nehľadal,
len stretnuv ťa — už moju dušu
cit dáky zvláštny ovládal.

Ja nehľadal ťa, ako deti
po lúkach kvety hľadajú,
ja stretol ťa a teraz myslím,
že s neba kvety padajú.

Ja vidím v tebe krásnu dúhu
po divých búrkach, potope,
môj poklad si ty, čo sa v duši
a nikdy v zemi nekope.

2.

Bez nás sa ľudia zaobídu,
bez nás aj hory môžu padať,
my nebudeme krivú lásku
tu medzi vami nikdy hľadať.

My pôjdeme ta v šíre pole,
po cestách tŕňmi zarastených,
my od vás balsam nečakáme,
nás nevidíte opustených.

My dvaja sme, a čo vás mýli,
či vaša žlč vám pokoj nedá?
Ó, viem, že vaše žerie srdcia
zlosť, závisť, k tomu blbosť bledá.

Na nás sa pomstiť nebudete,
bo od vás blaho nezávisí:
pred nami život plný krásy,
pre vás len blaho z plnej misy.

Že tmavá cesta k budúcnosti?
  My samým sebe posvietime;
čo skúpy život nedožičí,
  to vínom srdca nahradíme.

3.

Ta letia moje dávne sníčky,
  do tmavej ríše zabúdania,
len lístok kde-tu ulovíme,
  lež nádej-strom sa suďbe klania.

Ta, rujné sníčky! neverím už
  na návrat váš a rozkvet stromu;
čakáme príchod — azdaj kvetu?
  Nuž víchrov let a rachot hromu.

Ta lette, sníčky bľadolíce,
  a môjmu srdcu pokoj dajte,
ja na vás staval blaho žitia,
  lež sklamal som sa — vyhýbajte!

Na vás sa mnohí opierajú,
  sťa základ by ste boly hradu;
no pokoj vám, bo vy ste nato,
  by rúcaly ste stavbu mladú.

Na vás sa viacej neopieram,
  viac na mňa siete nehodite,
moc vašu tajím, neuznávam,
  a predsa váš som, ale — skryte.

4.

Prišla, slietla naša suďba
  a jej prísny zavznel hlas,
prísnosť žitia v tomto hlase:
  hľaď, by sejba vzala klas.

Vítam ťa a vzdávam chválu,
  nepoznaná žitia slasť:
srdce verné, duša dobrá,
  to je dneská moja vlasť.

Jestli boje žitia žičia
  víťazstvo a mnoho krás —
keď aj budem niečo trpeť:
  žiale moje, žehnám vás!

5.

Som zase tým, čím v dávnej dobe:
len svieže decko, syn a vnuk,
ni strom, ni ruža — tiché decko,
keď komu ľúbo, kvetu puk.

Som váš a dneská nezamračte
môj detský, jasný, dobrý deň,
dnes, prosím vás, mne pokoj dajte,
bo objala ma sladká lieň.

Pred sebou vidím krásny život,
môj detský život plný krás:
otroctvo ducha, hanu krásy —
len mlčte, mlčte, prosím vás!

6.

Nebodaj, nebodaj
dáždik bude padať,
kdeže budem, kdeže
bratskú strechu hľadať?

Nenajdem jej veru
na tej mojej ceste,
iba ak ju najdem
pri mojej neveste.

Pri mojej neveste
oddýchnem si veru,
nezmoknem na daždi,
aj si prídem k peru.

7.

Len v sebe hľadám, čo mi život,
ten veľký skupáň, nechce dať,
len v sebe hľadám svetlo, hudbu,
a strádať budem, zabúdať.

Zabúdať šípy, čo mi dušu
tak často, často rozryly,
to bude od dnes mojou túžbou —
daj k tomu, Bože, posily!

Zabúdať bude mojim heslom,
zabúdať krivdy, nehody,
i mladosť padne v zapomnenie,
sťa člupne kameň do vody.

Viem, v tebe najdem nový život,
jar, ktorá nikdy nevädne,
ja verným budem záhradníkom,
kým moje slnce zapadne.

To biedny život, keď ťa núťa
žiť taktom rabov nevoľných, —
ži vlastnou dušou, dúfaj v seba,
z rúk čakaj blaho mozoľných!

8.

Vy, ktorí znáte ducha môjho cenu,
keď treba krásu, dobro, právo zastať,
vy pochopíte — nemusím sa chvastať —,
že prečo ľúbim ukrivdenú ženu.

Krivd šípy na mňa neraz dorážaly,
na rany život skúpo balsam meral,
za šípom šíp a márne som sa spieral:
ja lovil tiene — ni tie nepostály.

Nie, nečuduj sa, brat môj, ak sa mýlim,
keď, ako iní, hľadám šťastie v žene;
od ideálov sa ja neodchýlim,

lež najdem vieru, posilnenie v boji,
ba oboch krivdy budú zacelené.
A chlieb? Je sladší, keď ho jedia svoji.

9.

Nevážim ľudí podľa váhy zlata,
ni podľa pýchy — žabia nadutosť,
stav, skvelosť rodu — aká je to ctnosť?
Viac váži skromná bedárova chata!

Nesúdim ľudí podľa výšky umu,
do srdca hľadím, mám-li vyniesť súd;
veď z umu vyšiel mnohý čierny blud
a srdce blaží bez hluku a šumu.

Do nízkej chaty vstúpim s mysľou jasnou
a otvorím i srdce do korán,
nuž tiež ma prijmú s úprimnosťou krásnou

a cez halienku svieti srdce zlaté;
tu matkou ctnosť a srdce v dome pán,
tu sbieram kvety posiaľ nepoznaté.

10.

Zas jeden z družstva novú cestu volí
 a odberá sa z veselého kruhu,
 opúšťa nás i mnohú peknú túhu.
Tak nehovorte, bratia, to mňa bolí!

Bárs pôjdem preč a zmiznem za horami,
 pri vás sa často duch môj pozastaví,
 len do videnia ostávajte zdraví,
bo bratská páska voždy bude s nami.

Som váš, vy moji, bo sme rodné deti,
 mať naša jedna: Tatra ovenčená,
jej chlieb sme jedli a z jej bystrín pili;

aj ideál nám voždy jeden svieti:
 do práce volá svojeť potupená . . .
My by sme, bratia, rozlúčeno žili?

11.

Za nocou svit a rána svieža vôňa:
 tak sladko dýchať v krásnej dobe mája!
 Spev vtáctva vábi z jedľového hája:
poď, poranený, liek je jedlín tôňa!

Svit skryl sa v lese, slnce deň už hlása,
 zem plným dúškom jeho lúče pije,
 v čom zárod žitia, plným dychom žije, —
ó, milý sen, už skutkom tvoja krása!

Však čo to? Znoj sa s čela môjho leje,
 i mračná tiahnu modrou báňou neba:
blesk, rachot hromu . . . kvet sa bázňou chveje . . .

Už vidím: deň tiež svoje tiene máva,
 a v potu tváre vyhľadať nám chleba;
deň, tvoj som, tvoj, nuž uži svojho práva!

Somolický.

Š . . . . mu.

Tvoj hlas som počul — kloním hlavu
 a rosu cítim v svojom zraku,
Ty prísnym slovom posmeľuješ —
 nuž prijmi trpkú — ale vďaku!

Tvoj život tichým tečie tokom,
 máš právo súdiť, karhať, učiť;
ó, bár bych mohol duše tóny
 tiež v harmoniu zvučnú slúčiť!

Žiť? Chcem sa učiť tejto vede,
 bo málo nás a národ volá:
Sem, k činu, dietky, moje jarmo
 len prísna vaša zláme škola!

Tvoj hlas som počul — vďaka, vďaka!
 viac slabým chvíľam nepodľahnem,
lež smelo pôjdem svojou dráhou,
 do ohňa vďačne rukou siahnem.

Somolický.

Na jaseň.

Hľa, rozovretá náruč, na rtoch pieseň:
 tak pozdravujem teba nastokrát,
ty majestátna, žiaľno-dumná jeseň,
 i sypem pozdné kvieťa v tvoju trať.

Ja kedys' kruto ubližoval tebe:
 ja šutou krutou zval ťa, bľabotal:
že hroby strojíš jara prevelebe
 a boríš, ničíš sťaby ohňa pal...

Už kajám sa, ach, je mi ľúto, ľúto —
 Vidz: v zraku mojom slza pokánia, —
náručie moje zve ťa rozomknutô
 a hymn môj slávu tebe zazváňa.

Nie šuta krutá: dárkyňa ty štedrá,
 s obnôškou v svety Bohom poslaná:
priehrštím plným sypeš, plníš vedrá —
 až v posled zalkáš pustá, obraná...

No dávaš vďačne, verím tvojej priazni,
 veď rozohrial ňou Boh sám tvoju hruď —
Ó milá, štedrá! — Kdeže protest? — blázni —
 buď pozdravená, zvelebená buď!

Ty nemo trpíš, keď sa hladná chasa
 ku tvojim kojným ňádram teperí
a ssaje, zjedá chtivo, — ba tak zdá sa:
 ty tešíš sa z tej živej dôvery.

Ni brvou nehneš, keď si neposeda
  dychtivo sbiera rozsiaty tvoj dar —
Snáď najviac šepneš: Zvyšok ta, kde bieda,
  a múdro šafár, ani máčka v zmar!

Ba vďačne dávaš, priazňou z Boha vzňatá:
  komôrky tešia s' všakej potrave —
I vínka perleť kde-tu zšumí zlatá — —
  Nuž prvá čaša tebe k oslave! — —

Čo vidím predsa? Žiališ, smútiš nemá...
  Veď mala by si plesom výskotať:
Tys siala lásky, dobrých činov semä —
  nuž mala by si blaho, radosť žať.

Nie, — mlčíš tichá, slávna, veličavá,
  čo kráľka v zlatom, skvostnom úbore,
a dumou ťažkou klesá tvoja hlava
  a slzu zreť mniem v tvojom pozore.

A videť mniem: ty na hôr šedú šiju,
  na lúky, polia, bralá, záhrady,
na nebies rmut kús' píšeš elegiu
  stých slávokrás, no plnú záhady...

A túžbou horí duša pevca vzňatná,
  by prečítal ju, pochopil a znal, —
no privysoká ona, nepoňatná,
    jak aj jej zdroj: tvoj tichý, veľký žiaľ.

I jakže by aj vyskúmať kto mohol:
  kia elegia to, čo v nej za cit?
Veď často cit, aj ten, čo vlastným pohol
  človeka srdcom, ťažko pochopiť.

No ja, ach, tak rád znať by, pohonosiť —
  — nie zvedavosť, no súcit prípadný
mi velic lkať a modlikať a prosiť:
  Ó, drahá, pevcu aspoň usnadni...

Ty mlčíš... Dobre; — jedno aspoň ale
  mi k vôli sprav: poď, v chyžke tu si saď:
chcem sdieľať tvoje elegie, žiale,
  a s tebou novú vesnu vyčkávať.

Hľa, rozovretá náruč, na rtoch pieseň:
  tak pozdravujem teba nastokrát,
ty majestátna, žiaľno-dumná jeseň,
  i sypem pozdné kvieťa v tvoju trať...

Martin Slá

P. S. B.

Zle je, zle je! — A komuže
vždy len dobre bolo? —
Nesedaj si, milý bratku,
na čertovo kolo.

Zprvu lehtá to krútenie,
až ti slinka mliaska,
ale skoro sluchy stisne
ošaľu ti praska.

A ovisne prevrátená
a trešťiaca hlava
a búchať sa bude o zem,
oje do krvava.

Soskoč čím skôr! — Padneš možno
do prachu a blata,
a výsmech ťa šľahne bičom,
kopne sprostá škrata, —

len keď dušu oratuješ.
Žiadne žarty s žiaľom!
Keď si malým na veliké,
velikým buď v malom.

Bočko.

K—ovi.

Pískaj si len, šuhaj,
pískaj na fujare;
máš ty dobrú paru
a i srdce jaré.

A prsty ti samy,
sám nevieš jak, hrajú,
a vždy trafíš nôtu,
jako vtáča v háju.

Nič to, že pes zvyje
dakde zpoza humna,
len nech pieseň bude
vždy zplna a zšumna.

Nôť, čo rozjarí svet
do posvätnej lásky,
a zaženie slzy
i zúfalé mrásky.

A prijdú ťa slúchať
a za tebou nôtiť,
a bude sa ľahšie
na tom svete psotiť.

Bočko.

Pustokvet.

Novella.

Od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

(Pokračovanie.)

VI.

Cestou do Burína Kunovič bol zlej vôle: čakaly ho nemilé diela s kúpou; on opieral sa širokým chrbtom o kožené operadlo bričky, ktorej kolá prepadaly sa v hlboko vyjazdených koľajach poľnej cesty. Za šragľami, na sene a v ovsenom mochu pokojne jako v hniezde ležal Janko Špalko s veľkou koženou kapsou poštovou cez útle plece; to bolo jeho miesto. On vedel si ho tak pripraviť, že mu bolo pohodlno. Vôbec Janko zmestil sa všade a všade mu bolo pohodlno. Jeho útle, žilnaté tielko nepožadovalo temer žiaden priestor; hovorili, že raz zaspal v zvone, a zobudili ho až keď šli poludnie zvoniť. Celkom to nebolo tak, ale skoro, on totiž zaspal nad zvonom, na brvne zvonovej stolice.

Brička doháňala a predbiehala ľudí idúcich na trh. Tu poháňala ženička prasiatko, uviazané za nohu povrázkom; tam išli gazdovia, vyhybujúc vozu a zdvíhajúc klobúky. Keď vyšla brička s poľnej cesty na hradskú, kone rozbehly sa a Kunovič začal sa lepšie cítiť.

V Buríne bol trh ľudnatý, jako vždy v tomto centrume dosť bohatého kraja. Hovorilo sa: „Burínsky trh je viac hoden, než inde jarmok“. Voz musel pomaly prerábať si cestu námestím popri veľkom „panskom“ hostinci. Jeho panskosť bola v tom, že bol na poschodie, ošarpaný, že vjazdná podbrána bola blatná a mäkká koňským trusom, že po stenách boly maďarské nápisy; úzke temné schody išly jako po rebríku. Priestranná krčma v prízemí vrela národom, ohromný dvor bol preplnený panskými vozmi.

Na námestí bolo živo. Tváre všetkých ľudí boly usmievavé a sviatočné. Ženičky boly čisto vyobliekané, nové kordovánky lisly sa v slnku, plachtice, čepce so širokými čipkami, rukávce belely sa jako sňah. Bolo vidno, že títo ľudia, ačkoľvek zaujatí vážnym dielom trhovým, opustili doma všetky všedné starosti, a tu boli oživení, sviatočne naladení. Prachovčania, stretajúci Kunoviča, dobrodušne usmievali sa, ešte i takí, ktorí doma mali s ním hádky; oni ho pozdravovali, jako by bol novým, dávno nevideným, milým hosťom. Ženičky neuspokojily sa s kývaním hlavou, ale prihováraly sa: „Aj oni na trhu, ich milosť?“ Že bol Kunovič na trhu v Buríne, bolo

zrejmé, a otázka planá, nič neznamenajúca naoko. Ale ona predsa mala svoj dobrý smysel, čo jako zdala sa naivno-zbytočnou. Ona mala smysel: vitajte tu medzi cudzím svetom, vy ste náš, my sme vaši dobrí známi, súsedia, a máme právo vás osloviť. Pri soche Márie na nevkusnom stĺpe (sama socha bola novo pozlátená a horela v jasnom slnku nad ľudom) bol stisk tak veľký, že Kunovičov voz už nemohol ďalej. Kone dvíhaly hlavy nad ľudstvom, búrily sa. „Nože skôr k nám!" riekol Kunovič netrpelivo Jožkovi, ktorý zahľadel sa do davu a klátil bičom.

„Vari ľuďom po chrbtoch," zamrmlal.

Dom Kunovičov bol v ulici. Pán nevydržal, a pokým sa Jožko žartovne vadil s babami, ktoré mu nemohly vystúpiť, skočil s bričky. „Janko, bež na poštu, a ty, Jožko, nakrm riadne, tu budeme obedovať." Janko Špalko sliezol zpoza šragieľ a vŕtal sa množstvom jako nebožec.

Nedarmo bol Kunovič zlej vôle: u advokáta, potom u notára bolo dosť mrzutosti. Advokát tajnostne narážal na lepšieho kupca, a notár mu pošepol o možnosti processov, poneváč pomery Burínskych boly zapletené. „Je tu už od nejakého času mladý Alfred Burínsky; on je synom po bratrancovi toho Amerikána — mrštný mladík s rozumom a konnexiami; tu grassuje ako prvý švihák, vodí ostatných jako baran ovce... Medzi vínom robí narážky na staré práva... jedným slovom..."

„Tu je len jedna otázka: má právo advokát predávať menom starej Burínskej, či nemá?"

„Ale má... veď ja len tak... Človek musí byť obozretný... Ostatne..."

Janko Špalko prišiel s kapsou. Kunovič utiahol sa do kúta, iné stránky predstúpily pred notárov stolík.

Medzi listami poznal ihneď synov rukopis na adresse. List rozpečatil prvý. Obsah jeho bol najvýš nepríjemný. Vzdor tomu, že Eugen dostal na prvého svoju riadnu výpomoc, „Zulag", písal non-chalantne, že potrebuje obratom pošty dve tisícky na nepredvídané, ku karrière potrebné výdavky; on ich s netrpelivosťou očakáva, a jestli by táto požiadavka presahovala mieru otcovskej štedroty, prosí, aby mu boly pripočítané do materinského dedičného dielu.

Čo týkalo sa kúpy prachovského majetku Burínskych, Kunovič jasno videl, že si notár podáva pod stolom karty s advokátom a možno i s mladým Burínskym, o ktorom počul rozličné chýry; on neľakal sa ani lepšieho kupca, ani processov... cenu chceli vytisnúť čím vyššie. Proti tomu mal zbraň: „Zožerte si svoju paflagoniu, ja ju nepotrebujem...", ačkoľvek vedel, že tou príkupkou jeho prachovský majetok nie o desať, ale o dvadsať tisíc bude viac hoden, a okrem toho strčí ruku do regálneho práva. V takých veciach Kunoviča prekabátiť bolo nemožno, on svojím prísnym, svetlým pozorom hľadel, jako hovorí sa, do brucha týmto malichernым intrigantom; ale predsa ho mrzelo videť intrigu proti sebe a

svojim legálnym záujmom. Znal dobre tie malicherné intrižky malomestské, znal kráľovnu všetkých citov a myšlienok burínskej „intelligencie“: závisť, a nedivil sa, že sa naňho oborila — on vedel sa s ňou boriť. Burínci závideli si všetko navzájom, majetky, suknice, záušnice, ba ešte i podagru chcel mať Kodkodáky celkom inakšiu, panskejšiu, jako Slepičkay. No čo ho zamrzelo jako ešte nikdy, bol synov list. Nie pre peniaze, ačkoľvek i v tom bola neskromnosť, ale pre nedetinný, chladný tón. On sám nedával váhu peniazom, a videl v nich niečo, čo musí byť, jako musí byť vzduch, keď chceme dýchať. On mal zásadu, že pre mysliaceho človeka peniaz je vždy hotovým sluhom, len treba zacengať. Jemu bolo ľahko skočiť do sporiteľne, ním samým založenej, napísať tri riadky, aby vyzdvihol peniaze. On vedel, že kassír, žid s umno žmurkajúcima očima a „svetovou vzdelanosťou“, spýta sa ho s úsmevom: „Len toľko, veľkomožný pane?“ a sám úslužno expeduje peniaze za eskadronom. Ale spomenutie dedictva po živej matke zamrzelo ho... Pravda, základom jeho dobrobytu bolo ženino veno. On cítil v liste narážku na túto okolnosť. „Jedináčik,“ pomyslel si, „zmaznaný; nevie, čo je starosť.“ On ihned uzavrel, že syn musí domov. A hneď u notára na pisárovom stolíku, ktorý sa úctive vyhol, napísal svojmu synovi fajným, temer krasopisným, ale predsa ťažko čitateľným písmom: „Žiadané ide popoludňajšou poštou. Želám si videť svojho ulána; vezmi urlaub čím skôr a prídi na dva-tri týždne do Prachova, pozreť mať i sestru. Dostaneš odo mňa žrebca krásnej bronzovej masti.“

Zo sporiteľne tiahol Kunovič k hostincu medzi radami vozov s obilím. Cez gréfy boly prehodené vrecia, otvorené. Židia behali od voza k vozu, hmatali do vriec, prizerali sa zrnu, voňali, škerili sa. Ďalej stáli šiatre pernikárov, a okolo tých bolo najživšie. Podveselení sedliaci škádliac pernikárov kupovali ich tovar... Ženičky jednaly sa s hračkárom o koníky, píšťalky, probovaly rapkáče... Podnapitý gazda široko valil sa cestou, na svojom starom klobúku mal ešte dva nové, jeden na druhom, a na pleci pár čižiem. Bolo už dávno cez poludnie, keď Kunovič rýchlo stúpal k hostincu.

V panskom hostinci sedela obedná spoločnosť už pri čiernej káve. Jako v každý trhový deň, všetky úrady po obede sviatkovaly. V ten deň prišlo do Burína celé okolie, obed bol hlučný, cigáň hral, a čo lepší gazdovia, zostali do večera, ba i do noci. Hore v „kassíne“ išla hazardná hra. Kartárstvo malo tu svoje periody. Časom utíchlo (obyčajne odchodom nejakého obľúbeného, silného hráča), a zase prišla doba, v ktorej rozhorelo sa jako horský plameň, požierajúc všetko zôkol-vôkol, nielen vysoké stromy, ale i kríčky a trávu. Popri veľkej, centrálnej banke povstávaly menšie pre menších bôžikov, pisárov, zbankrotovaných zemkov a takú čeľaď, o ktorej nik nevedel, zkadiaľ sa berie, odkiaľ prišla, a kam sa podeje po veselom trhovom dni.

Obedná spoločnosť privítala Kunoviča radostným prívetom, ačkoľvek naskrze nepatril medzi nich po národnom a politickom presvedčení. Jeho nebolo možno nevideť, neuvážiť, neznať... Odrodilí

šviháci volali ho Jánošom báčim, medzitým čo slovenská mlaď veličila ho báťuškom. Okolo neho kupili sa, jemu lichotili, jemu vykali, vôbec radi ho mali, a hľadeli mu uhoveť. Ale i on vedel sa práve tak rozihrať medzi nimi, jako medzi svojimi. Bol tak štedrým pri ich pohulanke, jako pri svojskej. Nie že by srdce bolo tak pri jednom jako pri druhom: on spoliehal sa na svoju silu a nadvládu, čo konečne mohol právne; ale tí, čo ho nasledovali, upadali do jamy a topili sa v protivníckom tábore, robili ústupky, tak že konečne nebolo rozdielu zovnútorne medzi slovenskou a renegátskou spoločnosťou. Čo prospelo, že on sám netopil sa, a kde on bol, robili ústupky tamtí? Čo odpúšťalo sa bohatému Kunovičovi, neodpúšťalo sa iným, čo odpúšťali obrovi, zazlievali ľuďom prostredného vzrastu, a potláčali spoločnosť práve tým: „Hia, Kunovič — to je iné — hia, Jánoš báči — to je len jedna z jeho zbŕklych podivnôstok, jako je i to, že si dá dvor vechťom umývať.“

Kunoviča vyvolali hneď jako sa naobedoval na kolkáreň, ktorá bola za ohromným dvorom pod mohutnými lipami. Po asfaltovanej pôde kolkárne rachotily gule, búchaly do bubna a jedna po druhej bežaly dolu žľabom. Sieň bola plná hráčov i nehráčov. Hrali vysoko, „muž krásnej ženy“ Kálnay (predtým Kalina) dával banku: dľa schopnosti hráča „od prvého“ dával dvojnásobné, trojnásobné, ba i päťnásobné summy sádzky: keď nanútili Kunoviča hodiť, Kálnay sa príjemne usmieval: „oh — majster — len jednoducho platím, oko za oko!“ Kunovič pristúpil k doske, položil ľavú ruku na ľavé koleno, zohnúc sa málo. Dvakrát pohýbal pravým ramenom, potom vyletela guľa z jeho ruky, rovno, jako z dela... nehrmiac, len jakýsi šum bolo počuť... guľa letela prostriedkom oblej, asfaltovej plochy, vzala „od prvého“ tri kolky, a jakoby ju nič nebolo zastavilo, vrazila s hrmotom do bubna. Kunovič, ktorý bol metol na stolík piatku pred Kálnaya, shabal výhru desať zlatých a sadol k stolu, pri ktorom pili pivo. „Burínsky nasleduje!“ zavolal Kálnay. Pred dosku vyšiel mladý človek v malom klobúčku, na zadku klobúka čnelo vysoko pero, jako hodná štetka na podmaľovanie, krátky huňatý kabátec s parohovými gombíkami, umele viazaná mašľa, pestrá vesta, žužu — to všetko označovalo „čertovského chlapíka“, jako ho lichotive nazývali. On hneď s príchodom do Burína urobil sensáciu jako svojou divokou pohulankou, tak aj tým, že hneď rovnými nohami, priamo s cesty skočil do „školy krásnej panej“. To bola Kálnayka, ženská naozaj onej pikantnej, dlho trvajúcej krásy, ktorá si podmaňuje mladý svet. Ostatne cez jej „školu“ musel prejsť temer každý mladý človek, ktorého životný čln pribil o brehy burínske: viedla veľký pohostinský dom, v ktorom shromažďovali sa i pensionovaní, i aktívni ctitelia i nesmelí ešte kandidáti. Z čoho Kálnay vydržiaval tak blyskavý dom, bolo tajnosťou, bárs všeličo hovorili o jeho cestách ta dolu, o jeho častých, nepredvídaných návštevách miest, kde zrejmo nebolo preňho práce. On slul agentom pre kúpy a predaje majetkov, a mal v miestnom plátku stály inserát v tom smysle... ale nik nevedel udať, že by agent bol predaj lebo kúpu sprostriedkoval tu, lebo v najbližších

krajoch... On hovoril vždy o ohromných majetkoch, ale tam kdesi ďaleko, o kupcoch tu z Anglie, tu z Ameriky... No čo potom: agent prežíval ročných niekoľko tisíc, obdivoval svoju ženu, s ktorou žil v najlepšej shode, hostí milo vítal, zbožňovateľov „krásnej ženy" traktoval bohato a na slávu, hral veľmi šťastne — vôbec viedlo sa mu. Štíhly bol jako panna, rečnil toasty veľmi podarene, vedel o všetkom — a konal tajné cesty. Mnohí považovali ho za nebezpečného človeka práve pre jeho tajomnosť, iní zase za neškodného filosofa, ktorý si vedel na istom mieste urobiť chýr, vedel postrašiť tam, kde bolo treba, vedel sa ukázať krotiteľom politických náruživostí a ochrancom vysokých záujmov štátnych. Tak naňho hľadel i Kunovič, ktorý ho prezrel ako obmedzeného človeka, ale na všetko schopného.

Burínsky položil na stolík väčšiu summu, jemu platil Kálnay dvojnásobne. Spoločnosť zatíchla, od stolov povstávali a tvorili okolo mladého eleganta hustú stenu...

„Miesto, páni, miesto!" zvučným hlasom zavolal Burínsky a podišiel hodne ďaleko — on mal zvyk rozbehom hádzať...

„Mladý človek, vy hazardujete," riekol s príjemným úsmevom Kálnay, ale zato vyčítal dvojnásobnú summu a položil papierky na stávku. Burínsky zastal, siahol do vrecka a pridal ešte desiatku.

„Bange machen gilt nicht, hovorí Prušiak, miesto, páni, miesto!"

Samodôvera hráča povzbudila takzvaných poentérov, ktorí sádzali za hráča proti banke. „Vydržať!" zakričal Kálnay, vyčitujúc na každú postavenú zlatku dve, na každý šesták dva. Celý stôl bol pokrytý peniazmi. Kunovič nesadil, on stál nad žľabom, kde ležaly gule, a pozoroval na hráča. Bol to driečny muž, vysoký, s čiernymi, pekne sa vinúcimi bajúzmi, s úzkymi nohami vo vykrojených črieviciach. Jeho veľké čierne oči hľadely vyzývavo, no na ústach mal krotký úsmev dobráka, v celku výraz človeka, s ktorým možno letmo, príjemno pohovoriť, vypiť a poveseliť sa.

„Báči, za mňa drukujte," riekol smejúc sa k starému pensionistovi, ktorý nikdy nehral ani karty, ani kolky, ale bol verným kibicom pri každej hre až do konca. „Hm, hm!" bola odpoveď. Starý pán triasol sa zvedavosťou, ačpráve nemal čo vyhrať alebo ztratiť. Bol to záujem čisto nesebecký.

„Hotovo," riekol ticho Kálnay, narovnávajúc bielou, peknou rukou hŕbky. Burínsky zaklátil rukou, rozbehol sa až k doske, a silno, vysoko rozhúpajúc pravicu, hodil guľu práve na prostred dosky. Prekrižujúc ramená, ticho hľadel za guľou. Starý pensionista vypúlil oči a krivil sa raz na pravo, raz na ľavo, jako by tým posúnkom chcel napravovať a riadiť beh gule. Guľa bola krásne položená na dosku a vzala po asfalte priamy beh... Tváre poentérov boly radostne rozrušené; tí, čo nesadili, počali ľutovať. V tom, pred samým krížom, guľa urobila malý skok, buchla do pravej „dámy", možno milimeter od „prvého". Kolky sa poválaly... „prvý" zostal stáť... Všeobecný vzdych. Kálnay s tichým úsmevom shrnul všetky peniaze do šuplátky stola...

„Nasleduje Scheser," sucho, no s úsmevom riekol Kálnay.

Hráčovi dával pätnásobné peniaze... Nemček (bol tu pri meraní nádejnej dráhy) postavil zlatku, a nezručno, slabo hodiac guľu, nadabil na „prvého“... Sobral piatku — nik naňho z poentérov nepostavil, k potešeniu bankára.

Kunovič chcel už domov, no pri temných schodoch prichytil ho advokát a nútil do kassína. On mal dlhý rozhovor v čitálni s ním, a dľa svojho spôsobu nadal mu do malicherných, hlúpych, neskoro narodených, aby prekabátili jeho, Kunoviča. Advokát vyhováral sa, lichotil, všetko vykladal na dobrú stránku. Medzitým v herni už stála veľká banka. Nerobilo nič, že v susednej izbe ešte pili pri cigáňovi, že hučal spev a opité výkriky. Kunovič, ani sám nevedel jako, sadol ku kartám. Jemu ihneď urobili miesto. Banku metal zase Kálnay... Jemu šlo výborne pri kolkoch, a preto smelo a zručno hádzal francúzske karty... Dve klady frišných kariet ležaly pri ňom na stole. Keď prisadol Kunovič, makao bolo už v kvete, už uspel bankár nahromadiť hŕbu pošpinených papierkov. Kunovič prisadol a zdvihol hodenú mu kartu: to bola desiatka trefová; na ňu prišla zase desiatka, on šupol drobnú sádzku bankárovi. Kálnay miešal. Kunovičovi bridila sa hra, a sám nevedel, jako dostal sa razom medzi hráčov. Bol prvý... „Bank!“ zavolal, ani nehľadiac na hŕbu bankoviek. Kálnay pozrel naňho, či naozaj? Kunovič čakal na kartu...

„Deľme sa,“ riekol, ani nepozrúc na karty.

Kálnay usmial sa. „Ďalej,“ riekol, dávajúc sebe karty. „No?“ pozrel na Kunoviča... „Dám “

„Nepotrebujem,“ ticho odpovedal Kunovič.

Kálnay mal šestorku. No vyčítal z tváre Kunovičovej, že musí mať viac... Chvíľu rozmýšľal, potom dal si tretiu kartu...

„Dosť bude, dosť,“ sucho riekol Kunovič a siahol po peniazoch.

Skutočne, Kálnayovi prišla na šestorku štvorka — nemal nič.

„Tak sa to hrá, páni moji,“ riekol Kunovič, shrabnúc vyše tristo zlatých.

Blížilo sa k večeru, keď vyrval sa nasilu z kartárskej spoločnosti, s ťažkou hlavou od dymu a ľudských výparov. Janko Špalko už dávno obchádzal veľký hostinec, čakajúc na pána.

Na Kunovičovo miesto sadol Burínsky. Skoro mu Kálnay ustúpil banku. Hra išla vysoko, Burínsky reteroval s bankou, keď bol vyhral asi tisícku. „A teraz dosť, rozpúšťam spoločnosť,“ riekol so smiechom a vstal. No spoločnosť sa nerozišla, hra išla ďalej. Tí, čo mnoho ztratili, chceli sa „reštaurovať“... Často bolo počuť osudné slovo „hozom“, až pri konci hry bolo vzájomné „hozom“ a hra prišla do bahna.

Burínsky zavítal ešte dosť zavčasu do Kálnayov. Paní Kálnayka sedela vo vysokom foteli — „na svojom tróne“, jako hovorila. Ona vítala Burínskeho mdlým pokynutím a obrátila sa živo k mladému, strašne belavému človeku. U neho bolo všetko bielo, obočie, briadka, vlasy — odhliadnuc od jasného, nažlklého odevu. Burínsky počul už o ňom — a bol rád. Jemu už zunovala sa „škola“, a s radosťou, so smejúcima sa očima pozrel na šťastného soka. U Kálnayky práve

vtedy rozhorela sa zábava, celkom v jej duchu. Medzi mladými ľuďmi a prítomnými ženskými panovala nenútenosť a svoboda. Všetko bolo oživené tou svobodou a nenútenosťou a ľudia bavili sa znamenite. Burínsky chcel dokázať, jak málo ho mrzí nemilosť panej: sám predstavil sa belavému pánovi, obsypal paniu chválami a bol celý uveličený nad tým, že dnes vyzerá jako Diana, že z nej jako zo slnka prší krása, svetlo a blaho...

A to bolo zle! Kálnayka chcela svojím belohlávkom dosiahnuť práve protivu, lebo prvý švihák celého širokého okolia počal ju zanedbávať v posledné časy. Ona si vyzrela novopečeného belohlavého podsudcu, aby prilákala nedbala zase nazad. Ona mala nádej na silné, náruživé výstupy — asnáď na duell. Bože, jaká slasť: duell pre ňu a za ňu — a medzitým ju sklamalo. Burínsky vedel tak opantať novopečeného podsudcu, že pri večeri sedeli a štrngali spolu na slávu krásnej hostiteľky... Alfred formálne oddával ju k disposícii novému priateľovi, s ktorým si potykal pred ňou, a s pochvalou, s dithyrambou na nového svojho priateľa bozkal milostivej ruku a zmizol.

Belavý podsudca, hodne pod vplyvom dobrého vína a toho vzduchu smyselného, ktorým boly preplnené salónky Kálnaykine, priblížil sa k nej s milým a oddaným úsmevom. On počul tak mnoho o nej, ona tak vyzývavo chovala sa, tak voľne rozvila všetky svoje svodné pôvaby pred ním, že mohol smelo sadnúť u jej trónu k nohám, jako to videl od Burínskeho. „Naša kráľovna nebaví sa, hľadí zadumeno... čo jej chybí? Tu sme, vyplniť každý príkaz!"

Kálnayka hodila svojou peknou hlavou, nedobrý úsmev sadol jej na pery.

„Osvoboďte ma, rytieru, od hlúpostí... a čo vám prišlo do hlavy sadať mi na šaty?" riekla, hnevno trhajúc zpod neho svoju vlečku. Vstala so svojho trónu, zanechajúc belohlávka sedeť na šamli, a odplávala do druhej izby, kde hrali sa na zálohy.

Burínsky šiel domov a hodil sa na diván. On videl Kunoviča po prvý raz, pozrel do jeho prísnych očí, pozoroval jeho bezpečné, isté pohyby, jeho vplyv na spoločnosť, a zadumal sa. Jeho pálilo na duši, že nevedel dosiahnuť vyplnenia túžby, ktorá ho morila od mesiaca. Na burínskom majálesi obájila ho svieža, nedotknutá, útla krása Kunovičovej dcéry; on s ňou tančil na nerovnom kolese mestského lesíka, sedel za jej chrbtom pri svačine, nespustil s nej oka. Tam bola celá chýrna intelligencia, a mnohý závidel panslávovej dcére pozornosť mladého gavaliera, o ktorom išly pestré chýry, o jeho nádejnom dedictve po zbohatlom strýcovi, o jeho voľných kúskoch, duelloch, stávkach. Nella bola na majálesi s tetkou, sestrou Kunoviča, a jej lichotily viac závistné pohľady vyšnorovaných kišasoniek, než slová Alfredove... Potom videla ho v Buríne u tetky, vôbec, keď zjavila sa v Buríne, našla stopy jeho pozornosti, tak jemné a nikým nepozorované, že ju to dojalo. Ale rozhodný okamih stal sa takto:

Nella, na nič nemysliac, vyšla po večeri na prechádzku ku konopniskám. Vyjdúc za stodolu, ovial ju zápach konopí a práve

zakvitlého maku. Slnko bolo už sadlo za ďaleké pohorie. Ona bola celý deň presedela nad šitím, zachcelo sa jej prechádzky. Veselo, so spevom behala medzi vysokými konopami, sadala na medzu a zase schopila sa a blúdila voľne ako zajačik. Keď vyšla z poľa na poľnú cestu, vedúcu popri blatnatom jarčeku, zarazila sa. Zpoza starej vŕby vystúpil muž. Bol to Alfred Burínsky.

„Ó, nebežte preč!“ riekol silným hlasom. „Každý večer obchádzam túto dedinu, jako zver, jako otrok... Konečne mi doprial osud videť vás tu, kde celá poesia samoty nás obkľučuje... Tu som vás chcel videť a hodiť sa vám k nohám!“

Burínsky schytil Nellu za ruku. Ona nikdy na niečo podobného nemohla myslef, bola prekvapená a potrasená, rozčulená novotou situácie a tou myšlienkou, že je to nesvedčné, smelé prepadnutie.

„Čo vám ľúbo?“ zavolala hlasno a vytrhla ruku, „zavolám na otca, jestli chcete niečo...“

„Nie, slečna Kornelia... ja som dosiahol svoj cieľ: tu pod holým nebom vám prisahám, že vás milujem... robte, čo chcete... zavrhnite ma. Ale ja som dosiahol svoje. Viac nechcem. Viem, že je dosť, keď to viete, a nemožno, že by vás toto moje vyznanie nepálilo na duši a nevolalo: prečo odvrhovať, prečo nivočiť srdce, ktorému ste všetkým na širom svete...“

Nella vzďaľovala sa pri týchto slovách.

„Len jeden pohľad!“ zavolal Burínsky prosebne. Ona sa obzrela. U vŕby stál krásny mladý muž s výrazom krotkej oddanosti, on klonil hlavu k predku, jako by čakal smrteľný úder do tyla. „Tedy aspoň ešte jedno okamženie... v sobotu na tomto mieste.“ Nella zmizla za vysokým plotom humna.

A sobota prišla, Nella zjavila sa u konopniska. Nebolo viac tých náruživých slov, nebolo vyznaní. Oni hovorili veci obyčajné, ktoré mohla načúvať nielen Zuzka, ktorú vzala so sebou Nella, ale hockto blízky či ďaleký. Pri treťom stretnutí, vzdor tomu, že ich reč bola taktiež všedná, bez náružívosti, Nella cítila, že sblížila sa k Burínskemu dušou, že obťažila dušu sladkou, ale nebezpečnou tajnosťou. (Dokončenie.)

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Prof. Luc. Malinowski v Krakově obrátil nedávno opět pozornost na ona slova, která do některých nářečí polských z rumunštiny vnikly. Viz Rozprawy Akad. umiej. Wydział filol. s. II. t. II. og. zb. tom 17. W Krakowie 1893, str. 6 a násl. Již dříve o těchže výrazech rumunského původu vydali společnou študii F. Miklosich a E. Kałużniacki, pod názvem: Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten.

Denkschr. der Wiener Akad. 1879. V rozpravě této rozebral Miklosich slova původu rumunského v srbštině, maloruštině, polštině, pak v nářečí moravsko-valašském a slovenštině známá; prof. Kałužniacki pak slova z maloruských nářečí doplnil a připojil důkladnou študii historickou o kolonisaci rumunské na půdě maloruské. Na základě študií těch má se všeobecně za to, že rumunští osadníci a pastýři, počínaje od XII. století, po celém pásmu hor karpatských osazeni byli a stáda svá honili a že moravští Valaši, kteří, jak známo, mluví nářečím slovenským, jméno své po oněch osadnících zdědili.

Velmi bohaté jsou doklady prof. Kałužniackého pro kolonisaci rumunskou na území maloruském. Avšak i z podhalanských nářečí polských, t. j. právě oněch, která na severu se slovenskými sousedí, podařilo se prof. Malinovskému někdejší sbírku Miklosichovu neočekávaně hojnými doklady rozmnožiti. Jsem přesvědčen, že kulturně zajímavá slova ta, pokud se slovenčiny týče, dosud úplně zaznamenána nejsou, ačkoliv v slovníku Kottově, hlavně v Dodatcích, k nim velmi pilný zřetel se bral. Největší tuším zásluhu dobyli si v té věci vd. p. far. Tom. Šmýd, prof. Ig. Tkač, mnohé slovo podali Fr. Sasinek, Ad. Záturecký a jiní. Přes to všechno myslím, že v živých nářečích slovenských ještě mnohé zajímavé slovo jako v úkrytě leží, očekávajíc, až pilný sběratel si ho povšimne.

A k tomu cíli rozebírám tato slova, pokud jsem jich ze slovenčiny doložiti mohl, doufaje, že doplněna budou. K jakým závěrkům tento lexikální materiál slovenský nás povede, bude vyloženo na konci toho rozboru.

bača = první na salaši, správce pastýřů: on dělá sýr, pod ním jsou valaši, kteří pasou, pod těmito hoňák (pohonič), který pohání ovce V. Dušan, Čas. Česk. Mus. 1848. 2. 202; mor.-val. *bača;* těš.-pol. *bacza* = zwierzchnik sałaszu, który robi syr; podhal.-pol. *baca* = gospodarz na hali w szałasie Malinowski, Rozpr. 6; maď. *bacsa, bacsó* = ovčák, *bácsi;* rumun. *bač* Senner, Käsemacher, älterer Bruder Miklosich, Wand. 22; bulh. *bačilo* = o vile; srbsky *bač* = Senner, stanar, *bača, bačija* = Sennerei; albán. *bač* = älterer Bruder. Následkem těchto dokladů upustil Miklosich od původního mínění, že by slovo *bač, bača* z rumunštiny pocházelo a podotýká (Et. Wörterb. 414) opatrně: „zunächst rum. oder alban. Ursprungs", t. j. pokud naše nynější vědomosti sahají, pochází slovo *bač* od Rumunů anebo od Albánců. Divná věc, že v nářečích maloruských toho slova není.

bakeš = dlhý kabát barančinou podšitý, kožuch. Rízner, Sb. (Kott); pol. *bekiesz* (ein Wappen), *bekiesza, bekieszka* (ein ungarischer Pelzoberrock) Linde; pol.-podh. *bakiesisty* (kudłaty); maď. *bekes* der Pelzrock: z rumun. *vakъ* Malin., Rozpr. 6. Správně-li?

bakeša S. Chalúpka, Dram I. 66 (Kott) = mor.-val. *vakeša*, ovce s černou hubou Bartoš (Kott), ovce okolo očí černá Bartoš (Mikl. Wand. 24), *vakešitý* (v. vlna = hustá, lepší) Václavek (Kott),

vakešistý (ovce = vakeša, dívka = brunetka) Bartoš (Kott), slov. *vakešiak* = der Widder Sasinek (Kott), mor.-val. *vakešák* = beran s černou hubou Bartoš (Kott); podhal. *bakieska* = „owca biáłá, policki má cisawe, abo cárne, nazywá sie tez okaistá" Malin. Rozpr. 6; malorusky *vakleša* = vôvča čorna koło očej, rešta biła Miklosich, Et. Wörterb. 374. *vakyrystyj* = schwarz um die Augen (von Schafen) ibidem; bulh. *vakъl* = schwarz um die Augen ibidem: rumun. *vakъ* (kráva) Mikl. Wand. 24. V etym. slovníku Miklosich toho etyma nejmenuje, nýbrž podotýká pouze: „Wahrscheinlich rum. Ursprungs".

banovať = toužiti, želeti, *ňemajťe za bánosť* = nemějte za zlé, *báno mi je* = lituji Kott; pol. (těš. podhal. atd.) *banować* Malin. Rozpr. 6; malor. *banovaty* sich sehnen, *bana* Sehnsucht, *myňi banno* mir ist bange; bulh. *banuvam;* hrv. *banovati se;* maď. *bánni* Mikl. Et. W.: rumun. *bănui* Malin. Rozpr. 6. Původ rumunský není nijak jistý.

birka mor.-val. a slov. = ovce bílá, střapatá, *birkáš* = ovčák Bernol.; pol. (těš., podhal., zakop.) *bierka, birka;* malor. *byrki, berulki* = „vorzugsweise in den Karpaten, junge Lämmer"; maď. *birka, birkás:* „durch Vermittlung der Rumunen vom türk. *bere*" Kałużniacki, Mikl. Wand. 13. V Miklosichových Türk. Elem. však podobného slova nenacházím.

bryndza slov., polsky; česky *brinza;* malor. *bryndža:* z rumun. *brîndză.* Mikl. Et. W. 23.

bunda: zamaštěné bundy maď. pastýřů Kollár IV. 185. (K.); pol.-podhal. a všeobecně *bunda;* malor. *bunda* = langes Oberkleid aus grober Wolle. Kałuž.: z rumun. *bundă* Malin. Rozpr. 7.

capáš = priechod v hore vyrúbaný pre ovce alebo pre druhý statok. Beluj v Hontě (Štollmann). Srovn. *čapaš*, též *čepaš* = v okolí malor. dědiny Dora, v okresu Nadworna, stezka. Kałuž. Mikl. Wand. 13.

cic koza! volá se na kozy. Sl. ps. Šf. II. 155 (K.); srovnej i doklad z Mikušovec v Trenč., str. 634; pol.-podhal. *cidzia! cidzia!* (volá se na kozy) *ci! ci!* (volá se na telata); malor.-hucul. *ci, ci!* (volá se na kozy): z rumun. *cică, cică* Kałuž. Mikl. Wand. 13.

cúra (česky coura) = toulavá, otrhaná ženština, a od toho odvozená slova: *cúr* = die Schleppe Bern. Loos, *cúrať sa* atd.; pol.-podhal. *ciura* = loudavá, špatná děvčice; malor. *ciora* = unreine, unsittliche Weibsperson: z rumun. *cioare* = vrana: tak se nadává cigánům. Kałuž. Mikl. Wand. 13.

cundra = špinavá osoba (Bernol.) a z toho odvozená slova: *cundravý* (= umazaný Sasinek), *cundrať* (= umazať Sas.), *cundroš* (= nadává se mužským Dobš. Obyč. 44. Sb. ps. slov. I. 116 Kott); pol.-podhal. *condra* = dziewczyna publiczna; malor.-hucul. *cundravyj* = lumpicht, zerrissen: z rumun. *cundră* = Kleid aus Wolle mit herabhängenden Zotten, das namentlich von den Rumunen Siebenbürgens getragen wird. Kałuž. Mikl. Wand. 13.

dzér „w Orawie nazywajom puciére" (t. j. nádoba na syrovátku, na žinčici) Malin. Rozpr. 7; malor.-hucul. *dzer* = syrovátka: z rumun. *dzăr* (dzer) Kałuž. Mikl. Wand. 14.

ďel = das Gränzgebirg Sasinek (Kott), jméno hory mezi Gem. a Zvol. stolicí V. Dušan, Čas. česk. mus. 1848. II. 206; pol.-podhal. *dziál* (název hory) Malin. Rozpr. 7; malor. *ďil* (= pahorek); starosrbsky *dělъ* = hügel: rumun. *děl* = hora Mikl. Wand. 8. 10. 23.

flandra = necudná, špatná ženština Palk. Srovn. výklad Kollárův, Zp. I. 438. Též na Moravě známo, Bartoš, Dial. 209.; pol.-podhal. a všeobecně, též malor. *flondra* = nichtsnutzige Weibsperson: z rumun. *fleandră* Kałuž. Mikl. Wand. 15. Malin. Rozpr. 8.

frumbie, *frumbiéry* plur. fem. = šňůry z černé a bílé vlny. Bož. Němcová IV. 433. Pokorný, Pot. II. 67. Rízner, Sbor. (Kott); pol. podhal. *frombija* = sznur przy torbie Malin. Rozpr. 8; malor. *frembija* = Schnur beim Vortuch: z rumun. *frîmbiă* Kałuž. Mikl. Wand. 15.

fujara = dlouhá dřevěná píšťala pastýřská, slov. a mor.-val.; polsky *fujara*, podhal. *fujira*; malor.-hucul. *flojara*; srbsky (Vojvod.) *frula*; maď. *furulya*; albán. *flojere*; rumun. *flujară*, *flueră* Mikl. Wand. 8. 15. 22. 23. Et. Wört. 58. Malin. Rozpr. 8. Původ rumunský není jistý.

geleta = nádoba k dojení ovec, *geletka* mor.-slov., viz doklady u Kotta, srovnej též *geltně* = káď, *geltnička* Bernol.; pol. *gieleta*, *gielata*; malor. *geleta*, *giletka*. Mikl. Wand. 10. 22. 23 odvozoval slovo to z jazyka rumunského, a tak činí i Malin. Rozpr. 8. Avšak v Et. Wört. 62 podává Miklosich další doklady: slovinsky *golida* = Melkschaff; maď. *galéta* = Milchgelte; rumun. *gălĕtă*; starohornoněm. *gellita*, středoněm. *gelte*, novoněm. dial. *gelten* (für Öhl); středolat. *galęta* a uzavírá, že původ toho slova jest temný.

gruň, *grúň*: doklady viz u Kotta VI. 261; slovo *groń*, *gruń* jest známo též v polských nářečích podhalanských. Malin. Rozpr. 8; malor.-hucul. a bukov. *gruń*, *hruń* Kałuž. Mikl. Wand. 16. Odvozuje se od rumun. *gruniŭ* (vyslov gruń). Věc ta není jasna. Srovn. Et. Wört. 423.

hajs! volá se na voly, aby na levo zabočili anebo šli v před; *hojs! čea!* tak Rusíni bukovinští volají na voly, aby šli na levo nebo napravo: z rumun. *hoĭsa! ceala!* Kałužniacki, Mikl. Wand. 16.

chotár: doklady viz u Kotta VI. 431; pol.-podhal. *hotár* = pastvisko Malin. Rozpr. 9; maď. *határ*: Mikl. Wand. 23 odvozoval slovo to z rumun. *hotar*. Avšak v etymol. slovníku Miklosichově str. 86 nalézáme nové doklady a nový výklad. Slovo jest známo i v maloruštině: *hotar*, u Huculů a Verchovinců *chôtar*, pak v srbštině: *hatar*, konečně ve formě *kotar* = territorium u Habdeliće a Verantia. Původ hledá se v němčině: jedni (na příklad A. Matzenauer p. 45) myslí na starohornoněm. *kataro (gataro)* = Gatter, Gitter, als Thor oder Zaun, jiní na starohornoněm. *huntari* = Abtheilung eines Gaues. Miklosich žádné z těch etymologií neschvaluje.

hafery = borůvky, na Rožnovsku. Bartoš. *haferník* = borůvka. U Rožnova. Bayer. *hafura* = čučorietka. Záturecký. Pokorný, Pot. I. 107. Sasinek. *hafira* = totéž Zátur. (Kott); pol.-podhal. *jafery*; malorusky *afeny* = vaccinia nigra; rumun. *afină*; maď. *áfonya*. Malin. Rozpr. 9 odvozuje všechna tato slova z maďarského jazyka, z něhož prý se prostřednictvím rumunským ke Slovanům dostala.

kapce = vlněné tlusté punčochy. B. Němc. IV. 432. Heyduk, Cymb. 379. Pokorný, Pot. II. 14. (Kott); pol.-podhal. *kapce* = obuwie z grubego sukna. Malin. Rozpr. 9; malor. *kapeć* = Hausschuh; Malinowski poukazuje na rumun. *caputa* = calcei obstragulum.

Kasanka, *kasanica* = zástěra, sukně. Kott VI. 573; pol.-těš. *kasanka* = spodnica. Malin. Dříve Miklosich (Wand. 22. 23) odvozoval slovo to z rumun. *kăsan* = häuslich; v slovníku etym. (str. 113) spojuje však *kasanka* lépe se slovesem *kasati* = aufschürzen, které též v polštině a v lužické srbštině se nalézá a upozorňuje na maď. *kászolód* = sich aufschürzen, sich rüsten.

keltovať, od toho *kelčík* (= maď. *költség* = poplatek, útraty, náklad. Zátur., Sok. II. 538 atd. viz Kott); pol.-podhal. *kieltować* = wydawać; malor. *keľtuvaty* = verbrauchen, *kečyk* = Auslagen: z rumun. *a cheltui* Kałužniacki, Mikl. Wand. 16., s nímž i Malinowski souhlasí; avšak Miklosich, Et. Wört. 114, onoho rumunského slova neuvádí, zůstávaje při maďarském *költ*.

klag, *klaga* = namočená ryncka, t. j. žalúdok z mladých ešte ssajúcich teliec vybraný a v rôsoli (v slanej vode) na teplom namočený. Kvas či kyselina z toho povstalá *zklagá* mlieko. Dobš. Obyč. 57 (Kott). Vyslovuje se též *glag*, *glaga*. Pol.-podhal. a těš. *klág*, *klágać*, *zaklágać*; malor. *glag*, *klaga*, *klah* a odvozená od slov těch verba; velikor. *gljakъ*, *glaganyj syrъ*: z rumunského *kiag* (z lat. coagulum) a sice ze starší formy *kljag*. Mikl. Et. Wört. 66. Malin. Rozpr. 9.

koliba, tak zní slovo to československ., polsky, srbsky a bulharsky; malor. *kolyba*; slovinsky *goliba*; rumun. *kolibă*; albán. *kolibă*. Mikl. Wand. 10. 19. 23 odvozoval slovo *koliba* z rumunského, a toho původu drží se ještě Malinowski, Rozpr. 9. Později Miklosich nabyl správnějšího názoru. Viz jeho Türkische Elemente in den südost- und osteurop. Sprachen. Wien 1884. Původně bylo slovo *koliba* řecké: καλύβη a dostalo se prostřednictvím Turků do slovanských jazyků. Srovn. Etym. Wört. 125. 426.

komárník = prkenný stolek v kolibě, na němž se suší hrudky sýra. Bartoš, Lid a národ I. 182. Dobšinský (Kott); malor. *komarnyk* = Hütte für Zubereitung und Aufbewahrung des Käses. Kałužniacki, Mikl. Wand. 19. Miklosich, Wand. 23 hádá na rumunský původ; v slovníku etymol. slova toho vůbec není.

kornúta, *kornútka* = rohatá ovce. Dobš. Obyč. 51. Koll. Zp. I. 329 (Kott); pol.-podhal. *kurnuty*, *kurnasisty* = rogaty Malin. Rozpr. 10; malor. *kornuta* = rohatá (ovce): rumun. *kornut*. „Aus der Sprache wandernder rumunischer Hirten", dodává Mikl. Et. Wört. 131.

košár, *košiar* = ohrada na ovce, do čtyrhrana ze struněg sestavená nebo ze dřínek spletená. Bartoš. Jiné doklady viz u Kotta. Odvozená slova: *košarina*, *košáriský* lud, *košarovať* atd. Miklosich, Wand. 23 myslel na rumunský původ; tak soudí dosud i Malinowski, Rozpr. 10. Avšak v Etym. Wörterb. 134, 135 upustil Miklosich od původu cizího a spojuje slovo *košara*, *košarja*, které se již v staré církevní slovanštině nachází (Viz Lex. palaeoslov. 306) a ze všech slovanských řečí doloženo jest, správně se slovem *košь* =

korb, též všeobecně u Slovanů známým, jež proniklo i do litevštiny (*kašius, kašus*, viz A. Brückner, Die slav. Fremdw. im Lit. p. 91), maďarčiny (*kas, kosár*), rumunštiny (*koš*) a albánštiny (*koš*).

kučma = čepice z kožešiny, beranice maďarská, chlupatá čepice maďarská Heyduk, Cymb. 379. Dobš. Obyč. 10. Kollár IV. 107. Pokorný, Pot. II. 171 (Kott); *kucma* na Zlinsku, Bartoš (Kott); pol.-podhal. *kucma* = „głupták, ty kucmo". Malinowski, Rozpr. 10. odvozuje slovo to z rumunského; nepodobá se, že by tak činil právem. Z etymol. slovníku Miklosichova, str. 145, 427. dovídáme se, že již v starosrbštině bylo známo slovo *kučьma* = pileus, jež se pak i v hrvatštině, v malo- a běloruštině objevuje: dále máme maď. *kucsma* a rumun. *kučmă, kušmă*. Této poslední formě rumunské odpovídá velikoruské *košma* = dünner Filz. Původ slova jest tedy temný.

kurtavý: Uliahol sa včera pánik, mal kurtavý dolománik. Kollár, Zp. II. 118 (Kott); pol. *kurtak* = sukmanka, soukenný oděv selský Mikl. Wand. 22, kdež slovo odvozováno z rumun. *kurt* = krátký. Avšak v etymol. slovníku podává Miklosich jiný výklad: *kurta, kurtka*, jež se objevuje v češtině, polštině a ruštině, pochází z tureckého *kürté* = kurze Jacke; tak i maď. *kurtka* a litevské *kurta*. Slovenské a polské *kurta* = kurzschwänziger Hund, maloruské *kurtyj* = kurz pochází však z latinského. Et. Wört. 148.

kŕdel = stádo, doklady viz u Kotta VI. 723; pol.-těš. a podhal. *kyrdel* = stado owiec. Podle Miklosiche, Wand. 23, hledá i Malinowski, Rozpr. 10, původ slova v rumunském *kъrd*. Avšak v Etym. Wört. 155 dokládá Miklosich: slovinsky *krdêlo* = Herde Truber, srb. *krd*, malor. *kyrd', kyrdil', kerdel'* = Rudel a poznamenává: „Man denkt an das ahd. *chortar, kortar* Herde". Miklosich sám této etymologie neschvaluje, nýbrž považuje (str. 32) slovo *krdel* za původní slovanské, totiž za obměnu slova *črêda*, jakož skutečně i v slovenčině dosud *črieda* i *kŕdel'* „stádo" znamenajú.

kurástva = první mléko kravské po otelení vydojené, mlezivo, mor.-val. a slovensky, viz Kott VI. 778; pol. *kulastra*. Podle Mikl. Wand. 10. 22. 23 jest slovo původu rumunského. V etymol. slovníku (str. 123) dodává Miklosich maloruské *kolastra* = Biestmilch, vedle toho *kulastra, kurastra, kuvastra*, maď. *gulasztra, gulaszta*, rumun. *korastă*, latin. *colostra* a praví výslovně: „Aus der Sprache rumunischer Hirten".

kračún = vianoce, jest slovo z mnohých příčin zajímavé, o němž již mnozí učenci přemýšleli. Máme starobylý doklad z první Novgorodské kroniky k r. 1143: до корочюна = do 24. prosince (O. Asbóth, Archiv f. slav. Phil. IX. 695); v maloruských nářečích je slovo známo ve dvou významech: 1) Łemkové, Bojkové a Verchovinci — tito jsou nejbližší sousedé Slováků — nazývají крачунъ nebo керечунъ pecen chleba, jenž zvláštním způsobem 24. prosince se peče a s nimž rozličné obřady spojeny jsou; 2) Huculové a marmarošti Rusíni jmenují кречунъ narození Krista Pána. Srovn. E. Kałużniacki, Archiv f. slav. Phil. XI. 625. 626. Tentýž prof. Kałużniacki všíml si též slovenského *kračúnu* a zjistil, že slovo jen

u východních Slováků obecné jest, kdežto západní „*vianoce*“ hovoří. Ibidem, p. 627. Slovo *kračun* znají prý i Bulhaři; než bližších zpráv nemáme. Jest pak i srbské jméno místní: *kračunište*. Miklos. Et. Wörterb. 130. Co se mać slova *karácson* anebo *karácsony* týče, dokázal O. Asbóth (Archiv IX. 696 a násl.) výborně, že pochází ze slovanského. A my odkud máme *kračún*? Miklosich, Wand. 23 hádal na původ rumunský. Později, v Etym. Wört. 130, od myšlénky té upustil. Za to prof. H. Schuchardt (Literaturblatt für. germ. u. rom. Phil. 1886) dokazoval, že slovo jest původně rumunské: *crăciun* (vyslov *krăčun*), jež vzniklo prý z latinského „Christi jejunium“. Srovn. Archiv für slav. Phil. IX. 526 a 527. Avšak tento původ, vzhledem na staroruský doklad z r. 1143, nelze považovati za správný. Slovo bude nejspíše původně slovanské. Co však znamenalo? Jedni myslí, že to byla doba *nejkratšího dne* (srovnej latinské *bruma* = *brevissima*), viz H. Máchal, Nákres slovanského bájesloví, v Praze 1891, str. 188; Miklosich, Et. Wört. 130, zase podotýká: „Vielleicht war *kračunъ* ursprünglich eine Todtenfeier“. V běloruském nářečí dosud *koročun* znamená křeče a časnou smrt, „so wie der Daemon, der das Leben verkürzt“. Miklosich.

magura, název hor, jenž se vyskytuje na horách karpatských. Doklady viz u Kotta VI. 914; u Malinowského, Rozpr. 10. Miklosich a Kałužniacki, Wand. 21. 23 považují slovo za rumunské: *măgură*. Rumuni prý slova toho užívají jako appellativa „zur Bezeichnung einer kahlen, isolirt stehenden Anhöhe überhaupt“. Této etymologie drží se též Malinowski. Avšak pozoruhodné jest, že Miklosich do svého etym. slovníku slova toho vůbec nepojal. Původ jest patrně velmi temný. (Příště ostatek.)

Ve Vídni dne 23. října 1893.

František Pastrnek.

Niekoľko prísloví

zo sbierky *F. Šujanského*.

(Pokračovanie.)

Pravda horká, ale zdravá. Pravda oči kole. Povedz pravdu, prebijú ti hlavu. Povedz pravdu a nechaj tak (l. a maj pokoj).

Nevčas rada po účinku. Po nečase (po účinku) zlá rada.

Komu niet rady, tomu niet pomoci.

Toho vždy najdeme, koho potrebujeme.

Kto sa nehanbí za hubu, dostane do huby, alebo na hubu.

Čo mám, to ham. Čo jesto, to zesto.

Čo prišlo od čerta, ide i do čerta. Zo psa, na psa. Psie bolo, psie bude, zo psa na psa príde.

Po viac rob, a po menej vrav.

Najprv užuj, potom vyslov. Dobre užuj, čo máš povedať, — a nie, čo ti slina na jazyk donese.

Jaký človek, taká reč. Jaký človek, taký zvyk, — jaké prasa, taký kvik.

Pre jazyk už nejeden i o hrdlo prišiel.
Reči sa hovoria a chlieb sa jie.
Kto sa opytuje, všade cestu najde. Po jazyku (l. za jazykom) všade dojdeš.
Planý voziar, čo nevie obrátiť. Planý pravotár, ktorý nevie „zohnúť“.
Jaká dostiha, taká hostina.
Čím menšia potvora, tým väčší škrek.
Najhoršie koleso najviac vrzgá (vrzúka).
Nekaždý, kto kričí, do bitky je súci.
Kde ťa nechcú, ta sa nenarývaj (nepchaj, nevtieraj, nevtískaj).
S ľuďmi ľudsky (zdvorile), dokladajú: psota s nami vždycky.
Jaká požička, taká návratka (odplata).
Jaké drevo, taký klin. Jaký otec, taký syn.
Jako do hory voláš, tak sa ti hora ohlasuje.
Koho bili? Petra. A kto sa bil? Peter.
Čo ťa po kom, ty seba hľaď.
Pes breše a vietor hlas nese. (R. Mr. H. Čel. Múdrosl. 91.)
Pohladz mačku, hneď hore chvost dvihá (pochvala nadýma).
Niet horšieho, jako keď sa žobrák na koňa dostane, ani čert ho nedohoní. (Keď chudák zbohatne). Nedaj Bože z rataja išpána.
Keď dom zhorí, dlh na komín vyletí.
Dobré bydlo psa kazí.
Kameň, čo sa často obáľa, neomachnatie.
Cudzie ruky ľahké, ale neosožné. Po posliech sa mäsa nenaješ. I mladým štencom zuby dorastajú.
Nešťastie nechodí po horách, ale po ľudiech.
Dunaj prešiel a v Dunajci sa zalial (utopil).
Čo sa komu ľúbi, s tým sa nezadávi.
Nespúšťaj sa cesty pre chodník.
Keď ťa čert hudcom stvoril, hraj! (Hľaď si remesla svojho.) Buď čímkoľvek, len dokonalým. Nemáš horšieho, jako nedoučenca.
Umre stryná, bude iná, umre strýc, nemáš nič.
Sľúbenec vlastný brat Nedancovej. (Sľuby neisté.)
Čo sa v dyme narodilo, len čmudom razí. (Nevzdelaný.)
Kde vdovica, tam lavica. (Všetko po nej chodí.)
Pán kohút na svojom smetisku.
Keď budeš v nebi, netrús na nás.
Dobrý súsed — otec mať.
Vol rohama smeti vyhadzuje, a na chrbát mu dopadajú. Ďatel ďube, a na prsia si trúsi. Kto do neba pľuje, sliny mu na tvár spadajú. (Kto zlorečí....)
Kto do ohňa dúcha, dym a iskry mu idú do očú. (Kto sa zastarie medzi rozbrojených.)
S pánmi jako so psy — najlepšie mať pokoj.
Málo bolo vyžili sme, mnoho bolo strovili sme.
Cez sito na koryto. (Rozmysli, uváž prv.)
Jaké chotáre, také koláče.
Živ nás Boh, sedliacke cepy a panská stodola.

Voda má tenký pysk. (Všade sa prežere.)
Zasaď si čakanku, mlčanku, stulipyšťok (čakaj, mlč, trp).
Dobrú hrušku najviac trasú. Koňa, čo dobre ťahá, najviac bijú.
Doma plačú deti, doma mrú ľudia (vyvráva tulák, keď ho napomínajú).
Nehodno z druhej dediny hnoj dovážať (zďaleka nevestu).
Ta sa, motyka, ide sekera! (Keď ide nevesta k svokre.)
Kotál sa hrncu ugára. Trenč.
Nerada koza do trhu, ale musí. Filip nechcel, ale musel.
Nekaždý, kto vie kričať, do bitky je súci.
Malých chytajú a veľkých púšťajú.
Čo sa stalo, už sa neodstane.
Nemôžu všetci byť páni, musia byť i ľudia na svete.
Vtáka po perí, vlka po srsti, človeka po reči poznať.
Ľudí sa raď, a rozumu sa drž.
Nežiaľ naveky dobre činiť.
Veď ťa ja naučím „rozumu". (Porek.)
Ztratí sa s očú, vypadne zo srdca. S očú sišlo, s pamäti sišlo.
Uč sa, pôš za hudca. (Foneticky: Ucca, půoš za hucca.) Uč sa, bude z teba kňaz.
Na krivé drevo kozy skáču. (Po biednom šliapu.)
Rybu chytať za hlavu a nie za chvost. (Hľaď na hlavnú vec.)
Dobrá vôľa jedá koláče, a zlá plače.
Zronil klobásou polt slaniny. (Malým darom veľký osoh dosiahol.)
Kde máš dobrý sed, tam seď. Kde ti je dobre, tam seď.
Kto dobre zaviaže, dobre i rozviaže.
Najkrajšie dieťa najskôr ti čert vezme. (Čo ti je milé, o to najskôr prídeš.)
Najhoršie decko (čo kričí) najviac k prsom mater tiskne.
(Poky reči, poty národa.)
Máš-li do pekla, to voľ aspoň na peknom koni.
Nech psom tráva rastie, keď kone psi zedia!
Do očú nechváľ, a za chrbty nehaň.
Poctivosť na mieste.
Nehľaď na psa, ale čí je pes.
Kto máš škodu, o posmech sa nestaraj.
Kto nezkúsil, nevie.
Keď sa vypsíš, aj z teba človek bude. R. Otterpimsia, i my liudi budem. Čel. Múdr. 110.
Čo sa nedá premeniť, tomu sa načím podvoliť.
Voľ trpeť krivdu, než druhému robiť krivdu.
Kde láska a svornosť, tam Božie požehnanie býva; kde svornosť, tam i Boh prebýva.
Nedaj sa uchytiť hnevu.
Zlosť (= zlý hnev) rozum zaslepuje. (Preto v hneve nerob ničoho.)
Hnev pominie, ale nenávisť v srdci ostane.
Nebuď (nezobúdzaj) psa, keď spí. (Nevzbudzuj znovu hnevy.)
Nehnevaj sa, aby ti nepreškodilo. (Sarkasm.)

Vršiť sa, najmä na slabom, nie je vec pekná.
Krutá hlava bolavá býva.
Jak sa neoželieš, jakživ veľkej veci nevykonáš.
Nebojsa psi kúšu. Aj Nebojsa vyhorela.
Kto sa šustu (šuchotu) bojí, nech nechodí do hory.
Kto strachy umiera, bzdiaci mu zvonia.
Keď sa hanbíš, zakry (zastri) si tvár rešetom, i Mr. Čel. M. 122.
Od miešaného junce skáču. (Miešaný nápoj.)
Chudá mršina (kôň) lepšie ťahá.
Vybehaly si nôžky, vyrobily si rúčky, i Mr. 124.
Jasle za volom (kravou, teľaťom) nechodia, i Horv. 125. a Rus.: Chlieb za bruchom nechoditъ.
Usilovnosť všetko premôže.
Naraz strom nezotneš. Naraz strom nespadne.
Hajs volky okolo plota, jaká chova, taká robota! (Čeľaď zle chovaná.) Jaká priadza, také plátno. Jaká práca, taká pláca. Jaký požičaj, taký vráť.
Prázdne vrece stáť nebude. (Lačný.)
Čert vždy na väčšiu hromadu klade. Malá hŕba pýta viac.
Struna prepiata pukne.
Kto beží (uteká), toho netreba honiť.
Strmému koňovi uzdy, a nie ostróh.
Kde najviac opichačov, tam najmenej pšena.
Stáca voda sa zosmradí.
Ustatému koňovi i chvost je ťažký.
Oko neuvidí, srdce neuverí. (Presvedčenie.) Oko neuvidí, srdce nezabaží. (Pokušenie z očú.)
Radovka, zradovka. (Radovka je sklenička, z ktorej na dúšok v rade pijú.)
Víno i starého rozihrá, i Srb. 140.
To je moje, čo užijem.
Jakého ma chceš, takého ma máš. Jakým si ty mne, takým ja budem tebe. Jako ty mne, tak ja tebe.
To je naše, sedliaci: po robote do práci. Však iného nemáme, všetko pánom dávame.
Nad šťastím Boh vládne. Od Boha šťastie. Nad ľuďmi Boh vládze.
Prvé štence odvržtence (odmrštence). Prvé štence do vody hádžu, prvé dielo dokonalé nebýva; keď sa predsa dakedy podarí, povedia: Ešte ťa zbaví na prvého majstra.
Šťastie oči zaslepuje, a nešťastie otvára oči.
Čo máme, o to nedbáme, a za iným sa sháňame.
Biednej hlavy i rozum biedny, — lat.: Sapientia pauperis fungo est levior.
V šťastí ľudia zabývajú (zabúdajú).
Raz mne, raz tebe.
Jednému sa zomele, druhému sa premele. Jednému sa zomele, druhému sa skrúpi (podarí, nepodarí; trest, netrest).
Koho raz nešťastie zastihne, tak ľahko ho nepustí. Nešťastie

málo kedy samo chodí. Nešťastie nechodí po horách, ale po ľuďoch. Zlé sa dlho nerobí. Nešťastie zrazu prichodí.
Na koho vrany, na toho i straky.
Ľahšie nesamému trpeť.
Chudobu nikto na svete nepremôže.
Na chudobe svet stojí. Chudoba najďalej panuje. Chudoba cti netratí; — bohatý za chudobného neplatí.
Nemôže byť každý bohatým — pánom.
(Nie je povinnosť byť bohatým, ale statočným. P. 170.)
Zmoklý nebojí sa dážďa, i R. 172.
Na tenkom sa ľad láme. Na tenkom sa niť trhá. (Chudobný trpí.)
Kto nezkúsil, nevie, čo je zle na svete (čo je bieda).
Čo ďalej, to horšie, — dávno tak žobrák riekol. Čím ďalej do hory, tým viac dreva.
Kto s koho, ten toho.
Komu do smiechu, a komu do plaču.
Kde si pôjdeš, biedny človek, pravdu hľadať? do Boha (neba) vysoko, do mora hlboko, a na svete pravdy niet.
To je pekná reč, keď volajú jesť.
Hlad ťa doženie. Hlad sa šibenice nebojí. Hlad najlepší kuchár.
Načo čelom do múru? Či pôš čelom do múru?
Ničoho si z ničoho (z celého sveta) nerobiť.
Keď nie poprvé, podarí sa podruhé.
Svojho sa drž. Z čoho žiješ, toho sa drž. Hľaď si, z čoho žiješ. Urež ucha, nastav brucha, t. j. nepočúvaj a hľaď si živnosti.
Bude lepšie, — ale kedy? — Zdravá kočka, čo to dočká. Po nečase čas býva.
Umu dosť (má), ale rozumu málo. Kone dobré, ale zlý pohonič.
Po rákoši páni múdri.
Umný, ale nerozumný, — jako bývajú mudráčkovia, a Rus hovorí: Um bez razuma bieda. Múdrosl. 203.
Kto do tridsiateho roku nezmúdrie, a do štyridsiateho nezbohatne, potom už nikdy nie. I R. 203. S dievčatom sa do desiateho roku teš, rodič totiž, do šestnásteho češ, do dvadsiateho strež, a po dvadsiatom dolož tomu, kto ti vezme ťarchu z domu, až ju pozbudeš. Trenč.
Viac rozumom, jako s kôlom. 203.
Nekázal sa Pán Boh bláznit.
Bláznov nesejú, a rodia sa.
Dvojdvorný pes hlady mrie.
Devätorý remeselník, desatorý žobrák. Deväť remesiel, desiata žobrota.
Rybár, vtáčnik, hudec (muzikant), traja žobráci.
Ľahšie haniť, jako spraviť.
Čože o spoločníka, ale o pomocníka! (Č. Snáze jest o společníka, než o pomocníka.) 235.
Každej materi jej decko najkrajšie.
Ozeraj sa na zadné kolesá. Hľaď na konec.
Dvaja rada, traja zrada. 248.

Z kúta pravda (l. zrada) vyšla. 248.
Podomletému brehu never, ani smierenému nepriateľovi.
Pole má oči, a hora uši.
Hlaď si pod nohy.
Kto sa prudko prisilí, skoro sa vysilí.

Literatúra.

МАДЬЯРЫ И СЛАВЯНЕ ВЪ ПРОШЛОМЪ. Историческія справки о славизмѣ въ государственной жизни Угріи. (Maďari a Slovania v predošlosti. Historické zprávy o slavisme v štátnom živote Uhorska.) Профессора К. Я. Грота. Рѣчь, составленная къ торжественному акту въ Императорскомъ Варшавскомъ Университетѣ 30 августа 1893 г. Варшава. Типографія варшавскаго учебнаго округа. Королевская улица № 13. 1893. Str. 16° 34.

Prof. K. Grot, pôvodca diel „Моравія и Мадьяры съ половины IX до начала X в.“ СПб. 1881 a „Изъ исторіи Угріи и Славянства въ XII в.“ Варшава 1889, v tomto svojom novom trude charakterisuje pomery Maďarov a uhorských Slovanov, pomery až do polovice XVIII. stoletia dobré, v podstate ktorých záležala všetka sila a húževnatosť uhorského štátu. Ukazuje, ako bol spojený historický osud Maďarov so slovanským svetom, akú vážnu rollu mali Maďari (v protive so známou mienkou Palackého), keď v IX. století zjavili sa na Dunaji a spojili v kritickom momente svoje sily so silami dunajského a vôbec západného Slovanstva proti agressívnym Nemcom, ako slúžili neraz i pozdejšie — v svojom vlastnom záujme — slovanskej veci proti tomuže spoločnému nepriateľovi. Dokazuje ďalej, ako odslúžili sa Slovania Maďarom vo všetkých oblastach kultúrneho života, ako pomohli im zachrániť národnosť a individuálnosť napriek všetkým pohlcujúcim namereniam nemeckého západu. V úzkom národno-politickom spolku so Slovanmi, ktorým ponechali náležitú rollu a značenie, Maďari nielen ničoho neztratili, lež naopak zachránili a získali mnoho takého, čo zabezpečuje im teraz národné existovanie i miesto medzi inými kultúrnymi národami Europy.

„No terajší Maďari — končí učený pôvodca — nechcú chápať naučenia svojej historie... Zabudnúc úplne svoju minulosť, oni ľahkomyseľne potrhali svoje historické sväzky a pomery a vybrali si novú, no riskovanú cestu, na ktorú ich naviedli Austria a Nemci, títo veční nepriatelia ako ich samých a ich starej svobody, tak i celého toho sveta, s ktorým ich nerozlučne sviazala historia. No kam vedie ich táto cesta? Na koho oni robia, nesmyselne potlačujúc a maďarisujúc Slovanov? Akú účasť sami sebe hotovia? To sú otázky, ktoré oni, tak sa zdá, seriósne si nezadávajú, no nad ktorými predsa bolo by im podumať — hoc pred vstúpením do nového tisícletia svojho historického života, triezvo a nepredpojate počúvajúc hlas historie...“

РУССКІЙ ФИЛОЛОГИЧЕСКІЙ ВѢСТНИКЪ. Издаваемый подъ редакціею профессора А. И. Смирнова. 1893, № 2. Варшава.

Служба святымъ славянскимъ апостоламъ Кириллу и Меѳодію въ болгарскомъ спискѣ XIV в. А. Александрова. — Первый ученый трудъ В. И. Григоровича. М. П. — Іѕслѣдованія въ области русской фонетики. А. Шахматова. — Южно-славянскія сказанія о кралевичѣ Маркѣ въ связи съ произведеніями русскаго былевого эпоса. Сравнительныя наблюденія въ области героическаго эпоса южныхъ Славянъ и русскаго народа. М. Халанскаго. — Этюды объ А. С. Пушкинѣ. Н. Сумцова. — Библіографическія замѣтки и указатель новыхъ книгъ. — † Я. К. Гротъ. — Главнѣйшія особенности языка и слога произведеній Г. Р. Державина. В. Истомина.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Redaktoři: Doc. Dr. Fr. Drtina, prof. Dr. Josef Kaizl, prof. Dr. T. G. Masaryk. Vydavatel Dr. Josef Laichter. Ročník I., sešit 1. Praha 1893. Předplácí se v Rakousko-Uhersku na celý rok 6 zl. 60 kr.

Obsah: Úvodní slovo redakce. — I. Bratří Karamazovi. Literární studie od S. A. Andrejevského. — Poměrné zastoupení. Referát o nynějším stavu věcí podle nejnovějších zpráv napsal T. G. Masaryk. — Bedřich Smetana. Hudební studie od Ch. — II. Beseda. — III. Rozhledy časové. — IV. Hudba. — V. Úvahy a kritiky. — VI. Zprávy. — VII. Obzor časopisů.

Časopis Musea království Českého. Redaktor Ant. Truhlář. Ročník LXVII., svazek třetí. V Praze.

Obsah: Klementinské zlomky sborníku epických básní světských XIV věku. — Počátky práva autorského. Studie o vzájemných poměrech tiskařů a spisovatelů v minulých stoletích. Napsal dr. Karel Kadlec. — Cesta Krištofa Haranta z Polžic a význam její pro historické poznání zemí východních. Úvaha dra. J. V. Práška. — O původě českého zlomku Evangelia sv. Jana. Píše Fr. X. Prusík. — Dva důvody pro odsouzení rukopisu Královédvorského. Vykládá J. Gebauer. — Paměť Přibyslavská XV věku a rukopis Kralodvorský. Napsal Ign. B. Mašek. — O desátém zeměpisném sjezdu v Německu. Zprávu podává Jindř. Metelka. — Hlídka literární. — Zpráva o Museu král. Českého. — Zpráva o Matici české.

Listy filologické. Vydávají se nákladem Jednoty českých filologů v Praze. Odpovědní redaktoři Jan Gebauer a Jos. Král. Ročník dvacátý. Sešit V. V Praze 1893.

Pojednání: O prosodii české. Napsal Josef Král. — Řeč a mythus. Úvahy z oboru filosofie řeči. Podává Frant. Krejčí. — Staročeské zlomky legend o Pilatu a o seslání Ducha sv. Podává Ladislav Dolanský. — Ke kvantitě češtiny XVI. století. Napsal V. Flajšhans. — Klasobrání po rukopisech. Podává Čeněk Zíbrt. — Tři staré listiny nově objevené. — Otiskuje Richard Plicka. — Ku přechodu *ś* v *š* v češtině. Napsal Josef Zubatý. Úvahy a zprávy.

Rok 1893. Sošit 12.

Slovenské Pohľady.

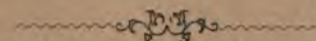

Jubilantovo ráno.

Črta. Od *Somolického*.

Jeho blahorodie pán Paulus Szkladányi, ako sa totiž podpisovať ráčili, otvoril svoje sedemdesiatročné oči, pozrel na stenu, kde stála podobizeň jeho nebohej ženy, ctihodnej a urodzenej matrony Barbary z rodu zemianskeho Zorkovských, hodil na seba kríž, zakašľal, natiahol ľavú ruku, vzal fajku už večer nabitú, zakresal a púšťal oblaky dymu pod nos svojej nebohej ženy, čo tam nad posteľou visí.

Áno, pán Paulus Szkladányi ráčil sa prebudiť a dľa starej dobrej obyčaje hovie si, dívajúc sa do povaly, a kúri — nebožkej pod nos. Veď čo by jej aj nekúril, keď nie je živá. Inak to bolo za onoho času, keď nie on, ale ona nosila čiapku a treskom-pleskom dirigovala celý dom. Ona — odpusť jej, Pane, hriechy! — nemohla vystáť dohánový dym, on smel iba na dvore, v záhrade, alebo v zime v kočišskej izbe kúriť. No trpel on toto vďačne, a či trpezlive, lebo ona bola znamenitá gazdiná, a vôbec nebolo možno ani protirečiť, ba ani len prosiť, lebo ona znamenite, ba práve s bravúrou vedela hodiť viazanicu kľúčov svojmu drahému mužovi do hlavy, ktorú po takom oceľovom hromo- a či kľúčobití obyčajne objala a — no, ľudská vec — bozkala. Po takom bozku musel on jej zemiansku pravú rúčku pocelovať, ač mnohokrát myslel si (nahlas nesmel sa opovážiť), že by takéto ceremonie mohly aj vystať... Preto som povedal „zemiansku pravú rúčku", lebo veru na nešťastie pán Szkladányi nebol zemanom, aj jeho otcovské meno bolo Skladaný; ale jej slávna rodina žiadala, aby s „y" čiarku prehodil na „a", čo nasleduje za „d", a bude vraj. Za „y"-nom „i" len neskôr došlo, a za „S" písmenu „z" pán notár doložil, lebo sa vraj sluší na takého boháča, aby po pansky písal svoje meno.

Pán Szkladányi teda kúri a púšťa dym nosom, čo je vždy znakom dobrej vôle. Vše popravil ukazovačom dohán v dymke, vše kukol na svoju nebožkú, až sa hlboko zamyslel, hlboko hovorím, lebo vysoko myslieť nemal nikdy vôle, ba pravdu hovoriac, kým nebožká žila, celé dni ani nemyslel, načo? Veď to ona zaňho odpravila. On bol rád, keď výsledok jej myšlienok nemusel pocítiť na hlave v podobe kľúčov... Kým bol mládencom — dávno to bolo — mnoho jedol a pil, lebo mal z čoho, spieval a krik robil, ale ako sa oženil, pomaly — pomaličky odučil sa od posledných

vlastností, pridŕžal sa však dvoch prvých, až zhrubol natoľko, že musel ísť do Pešti na kliniku. Potom zase schudol, lebo nebožká bála sa o jeho život: dala mu málo jesť a ešte menej piť. On mlčal; čože počať, keď sa chce žiť? Od jej smrti zase viac užíva oboch podmienok života, zvlášť kapusta s klobásou sú mu ideálmi. No, a toho vínka si tiež uhne, lebo veď ona už iba na stene visí, neborká... Hej, veru to boli nesvedomití doktori v tej Pešti; ľaďže ti ho, pred jeho ženou — keby ju neboli poznali? — zakazujú mu jesť a piť... Ej, tvrdo sa on na taký recept navykal, ale čože? Musel mlčať. Raz zjedol o jeden lekvárový piroh viac, a tu ho máš! už mu boly kľúče na hlave... I tie zaplakaly nad jeho osudom: ešte dnes počuje ich žalostné štrngnutie. Žalúdok dosť bojoval proti takýmto barbarským poriadkom, čvrkal, metal sa, ale hlava vždy vedela ho utíšiť pripomínavše: ak nebudeš ticho, dostane sa aj tebe kľúčov, ako mne. Pivnica? On len vtedy vedel, že má pivnicu a v nej dobré vína, keď sletely na jeho hlavu kľúče zo zemianskej pravice, medzi nimiž kľúč od pivnice, ako najväčší, najbezočivejšie sa choval proti nemu... No, už je po všetkom, kľúče sedia v stolíku, užívajúc zaslúženého odpočinku, a ona, nebožká, díva sa so steny nemo na tú strašnú scénu, keď si on ujedá kapustu s klobásou a upíja dobré víno. Dakedy mu aj to príde na um, že dobre mala, keď bránila za roky piť. Staré víno je výborné, hľa, teraz akoby našiel... Keby nie tí doktori, kto vie, či by teraz fabrikou nemusel zalievať. Ktorýsi deň chutily mu lekvárové pirohy; zjedol jeden, dva, a tretí nevdojak zadržal pred ústami a pozrel na stenu... Nie, nehrozí sa, ani kľúče nemá v ruke, ale akýsi kvet, ktorý by sa chcel podobať ruži. Vzdychol si a spokojne došiel do desiateho piroha. Divná vec, že mu práve dnes toto všetko prichádza na um... Od jej smrti — Pán Boh jej daj slávu večnú! — ešte ani raz nemyslel na to, ale že dnes... Vyhasla fajka, oprel ju o stolík a zamyslel sa na tom, že prečo mu toto práve *dnes* prichodí na um? Nevedel si to, rozumie sa, vysvetliť, a preto za dobré uznal nabiť znovu ešte horúcu dymku a zakresať... Kúril ďalej a prestal myslieť; veď je on na to už i tak starý, a ani toho nepotrebuje; má, čo len srdce zažiada, a hospodárstvo je v dobrých rukách: kasnár, Filip Mrva, iba o desať rokov mladší od neho, stará sa, aby sa sial na jar jačmeň a ovos, a v jaseni raž a pšenica. A hodný je to chlap tento Filip Mrva, pri šesťdesiatke tak sa ti vyhodí na koňa ani husár a sedí na ňom ani struna. I predstavil si on pejku s hviezdou na čele a na ňom jazdiaceho kasnára. Pokýval hlavou, a div divúci! usmial sa, čo sa nestalo dávno. Pochovávali boli — tuším vlani — kasnárovu ženu, on tiež tam bol, lebo veď sa aj kmotrali. Sedí a počúva pesničky. Rechtor začal odobierku, poodberal sa od každého vo dvore, ba ešte i hrnce opustené a siroty kury spomínal. Tak pri zakončení obrátil sa k pánu Szkladányimu a vyvýšeným hlasom zvolal:

A vy, urodzený kmotríčku Szkladányi,
dávam vám tiež vále! lebo ste nie Čáni!

Vtedy sa chutne zasmial, od toho času iba dnes, keď si predstavil Filipa jazdiaceho na pejkovi. A mal príčinu zasmiať sa vtedy. Bolo to takto. Pred rokami, keď ešte nebol na klinike v Pešti, kamarátil sa kedy-tedy po nedeliach a sviatkoch s pánom Čánim, ktorý sa ináč podpisoval Csányi. Tento býval v súsednej dedine, mal kúpenú kúriu a gazdoval dobre. Pán Szkladányi, lebo mu ťažko bolo chodiť, nieto ešte na koč vysadovať a sa drgať, invitovával Čániho k sebe na kvaterku vína a nikdy nebol u Čániho. Raz, keď si už boli lepšie uhli, začali sa o tom hádať, že ktorý kalendár lepšie predpovedá čas. Čáni tvrdil, že martinský, a Szkladányi, že skalický. Z reči do reči, dvaja dobrí ľudia tak sa rozježili, že pán Szkladányi vykríkol:

„A čo by tvoj martinský kalendár vedel, ty — ty Čačaný!...“

„Nuž a ty — ty Skladaný!...“

Boli by sa dali snáď do vlasov, keby nie urodzená pani Szkladányička, táto s Filipom, ktorý i tak na kalendáre nič nedal a len počúval vadu, roztrhala ich. Čáni celou cestou hundral: „Ešte jeden Skladaný!...“ A pán Szkladányi aj zo sna ešte vykrikoval: „Naučím ťa, ty jeden Čačaný!...“ Ako z tohoto vidno, vyhodili si starootcovské mená na oči a to bolelo oboch. Od toho času pán Szkladányi nechcel ani na oči pána Čániho, a preto aj na pohrabe usmial sa, keď počul vo verši, že je on nie Čáni. Pán farár i rechtor za tento rým a či lepšie povedano, za ten úsmev dostali po súdku starého vína.

Filip Mrva kasnár — áno, naňho myslí náš pán urodzený a predstavuje si ho na koni. Čo by on, hriešna duša, bez Filipa počal? Áno, Filip je Filip, a viac takých Filipov pod slncom nežije. On, ľaľa, aj pivnicu opatruje, a ako! Čo deň, to je lepšie víno, a tak veľké a tvrdé kapustné hlavy rastú pod jeho opaterou, že môžeš po nich tancovať... Aj klobásy — to, to — nuž kde by sa také voňavé klobásy vzaly bez Filipa? A chudák, ako sa trápi s toľkými deťmi, má malý plat a v stave je troch synov posielať do škôl, a to do mesta... Nie, on musí byť Filipovi vďačný, veď od mladi kasnárči. Ba koľko ozaj rokov? Moc, moc rokov... Siahol rukou na stolík, na ktorom ležala stará modlitebná kniha. Otvoril ju a hneď na pravej strane číta: „Môj syn Paulus narodil sa roku Páne 18... dňa... ráno o 9-ej hodine“. Odloží fajku a začne rátať na prstoch: jeden prst — desať rokov, dva prsty — dvadsať rokov a — čo? Sedemdesiat? Nechcejúc veriť svojim očiam, založil okuliare a prizerá sa bližšie. Díva sa, ráta a zase len ráta, a čo z toho výnde? Nič viac, ani menej, len to, že dnes ráno o 9. hodine pán Szkladányi doplní svoj sedemdesiaty rok. Slzy mu vypadly, dve slzy, ale veľké ako bôby. Pozrel na hodiny, a čo videl? Už je pol deviatej. Darmo je, vstať musí, treba túto hodinu nejako osláviť, ale ako? Pozrel na svoju nebožkú a znovu vypadly mu dve slzy: ach, keby ona žila, ona by vedela osláviť túto významnú hodinu... Hľa, ako milo pozerá naňho, jej oči sú samá láska a oddanosť. Zabudol na kliniku, na kľúče, vstal a trasúci pooceloval tvár nebožkej... Tak akosi sladko-bôľno mu bolo okolo

srdca. Pán Paulus Szkladányi bol rozhodnutý: aby sa mu dnes dobre viedlo, stúpil pravou nohou na ošuchanú kožu z diviaka, potom položil ľavú a trošku sa potočil: „hla, hla, ako sa to starne, nedávno som bol ešte len dvadsaťročný a už som vraj sedemdesiatnik; nuž zaiste neklamal sa otec, bude to dobre zapísano. Sedemdesiat! Keby ona žila, alebo — alebo aspoň deti... ale tie dávno veselia sa s anjelmi na nebi. Bože môj! veď mi je ono dobre, dobre, ale len žiť, a čože potom? Rodiny nemám, komu toto všetko?“ Tak dumal náš pán urodzený a pomaly naťahoval na seba župan. Ťažko mu to šlo, ale predsa vládal i druhú ruku do rukáva nadieť. Potom položil na šedivú hlavu granátovú čiapku, čo mu kasnárova dcéra spravila, pripálil si kresivom a cengal.

Dvere sa otvorily a kto stál v nich? Filip Mrva, kto by iný? Bol čierno oblečený, v pravici držal veľkú kytku, ani klonka väčšia nebýva, odkašľal a zaželal dobré ráno dľa starej obyčaje.

„Á, Filip, čože to máš? Vari sa ženíš, há?“ bola vítanka pána urodzeného, zbadavšieho kytku.

Kasnár sa potuteľne usmial, podal pravicu a začal:

„Urodzený a blahorodý pane! Milostivý pane kmotre! Dnes — totižto — akožto vo veľký deň — to jest — sedemdesiat rokov z milosti Božej sme (lebo hovoril vždy len „naše“) dožili a ja — akožto — tento malý dar...“ Ďalej nemohol pre slzy: plakal i jubilant, objav svojho Filipa. Dlho tak stáli a fňukali, na čo dívala sa kytka zpod stola zadivene.

Po dlhom mlčaní vzal Filip z „kredenca“ fľašu s borovičkou — to bola vždy jeho povinnosť — a ponúkol kalíškom svojho jubilanta. Štrngli si bez slova a potom dlho sedeli nemo. Bilo deväť...

„Filip, či počuješ? Práve o tomto čase uzrel som svetlo pred sedemdesiatimi rokmi! Pozri, Filip, i moja nebožká díva sa tak sladko na mňa, ba aj na teba... Filip, však mi ty oči zatlačíš? Ja som ti vďačný, neboj sa, polovicu majetku tebe, áno, tebe poručím, a ostatok, či vieš, komu? Chudobným, áno, chudobným... Aj Čačanému, či Čánimu poručím, vieš, to, čo zameškal, víno, áno, víno mu poručím. Aby nepovedal: ach, pletky — kalendár ako kalendár...“

Rozplakali sa starci, pán i kasnár. Dlho spolu sedeli mlčky, lebo to býval ich najživší rozhovor. Viac nik neprišiel gratulovať, načo by aj? Filip bol Filip, okolo ktorého krútil sa celý svet pána Szkladányiho: kapusta, klobásy a víno. Fajka bola jeho druhým životom, viac duševným, než telesným.

„Filip,“ hovoril pri obede jubilant, „keby dal Pán Boh zdravia ešte aspoň dvadsať-tridsať rokov požiť — či by to bolo za vínko v tej našej pivnici!“

Akže tak, či ozaj zostane Čánimu?

Spomienky o L. N. Tolstom.

Napísal *C. A. Behrs.*

(Dokončenie.)

Kapitola IV. Charakteristika L. N. Tolstého prv než počal učiť svoju vieru.

Ak chceme správne oceniť zvláštnosti charakteru a učenia Lva Nikolajeviča, musíme mať na zreteli pevné vzťahy, v ktorých sú s náhľadmi a myšlienkami Jeana Jaquesa Rousseaua. Isté je, že spisy francúzskeho mysliteľa maly veľký vliv na jeho spôsob myslenia. Ešte bol mladý, keď ich poznal, a hneď ho pútaly k sebe. V láske ku prírode, v dávaní prednosti všetkému, čo je prosté, spojeným s odporom proti modernej civilisácii, vidíme hlavné body, v ktorých si boli podobní a ktoré ešte vždy charakterisujú oboch spisovateľov. Sto rokov prešlo a Rousseau ešte žije v spisoch nášho ruského Tolstého.

Väčšina nás, keď hľadíme na krásy prírodné, sme zriedka, jestli vôbec dakedy, pohnutí do vytrženia nad nimi. Ale Lev Nikolajevič je inakší. Každý deň v svojom živote ukázal a i vyjadril svoju radosť nad nimi. V jeho spisoch čítame, že len hospodár a sportsman poznajú prírodu; a on sám bol znamenitým sportsmanom, a hospodárom je posial.

Na dlhú prechádzku chodil každý deň, čo bola aká nepohoda. Rád gymnastisoval, jazdil a predovšetkým chodil. Jestli mu písanie nešlo, alebo mal nejakú inú mrzutosť, dlhá prechádzka mu bola suverénnym liekom. Mohol celý deň chodiť a neustal, a často sme jazdievali po desať, dvanásť hodín. V študijnej izbe mal pár činók (gule zo železa), ktorými sa cvičieval.

Nenávisť k modernej civilisácii prejavovala sa u neho i v tom, že mu boly mestá a mestský život odpornými. V meste nezostal nikdy dlhšie ako musel, a žil skoro ustavične na dedine, kde, ako sa vyslovil, človek jedine môže žiť. Keď sa mi prihodilo byť s ním v Petrohrade alebo Moskve, badal som hneď, ako sme ta prišli, že sa stal zádumčivým, nepokojným, ba i nevrlým.

Nenávidiac luxus v zariadení domu, neuznával ani oprávnenosť komfortu alebo príjemnosti, ktorých vplyv na dušu i telo považoval za predpojatý. Náradie majú na Jasnej Poľane celkom jednoduché.

V jedlách nikdy nepreberal. Nemohol spávať na pružných matracoch alebo na mäkkom, za čas spával na remeňom obtiahnutom kanapé. Nosil sa veľmi jednoducho; doma nikdy nemal na sebe škrobenej košele alebo nemeckých šiat, ako ľud nazýva módne šaty. V zime nosil flanelovú, v lete kanafasovú rubašku (košeľu) veľmi originálneho kroju, ako zatváram z toho faktu, že v celom okolí bola len jedna stará žena, Barbara, ktorá mu vedela ušiť, ako si žiadal. V tejto rubaške ho odmaľovali Kramskij a Riepin. Svrchné šaty, kaftan a pološuba, boly z najobyčajnejších látok a tiež ex-

centrického kroja, neboly na to šité, aby pekne slušaly, ale aby chránily pred nepohodou. Bez pochyby pre túto príčinu ich domáci i hostia často upotrebúvali.

Napriek jednoduchému odevu vyzeral nápadne a zvláštne. Kramskij so pár ráz vyslovil želanie namaľovať ho v kaftane a sediaceho na koni.

Lev Nikolajevič nikdy nemohol vystáť železnice. Žaloval sa na nepríjemné pocity, ktoré zakusoval vo vagonoch. Rozhodne tvrdil, ako i skutočne napísal v *Pädagogických spisoch* na r. 1861, že ľudu sú v celku nie na dobro a na osoh; a nepáčila sa mu ani úradná zdvorilosť konduktora, ani spôsob, akým cestovatelia nedôverčive bočia jeden od druhého. On naopak veľmi rád sa púšťal do rozhovoru, s kým sa náhodou viezol. Dával prednosť tretej triede a vždy takému vozňu, kde bolo čím viac sedliakov.

Ďalej podobal sa Rousseauvi dotyčne mienky a cenenia lekárov a mediciny. V oboch románoch *Vojne a mieri* a v *Anne Karenine* napáda lekárov, ktorí boli zavolaní k Nataši Rostových a Kitty Ščerbackých, tvrdiac, že, ako všetci lekári, naskrze nerozumeli príčiny, ani nevedeli správne liečiť choroby ľudí. Preto má radšej ľudové lieky a babskú pomoc. Pritom všetkom, keď prišla choroba do rodiny, volal professora Zacharina, a raz v lete sám sa podrobil liečeniu minerálnymi vodami.

A ešte ako Rousseau Lev Nikolajevič stal sa chýrnym ako talentovaný pädagog.

Sám na sebe som zkúsil jeho veľkú spôsobnosť pädagogickú. Kedykoľvek mi vysvetľoval niečo, čo som nerozumel v svojich štúdiach vedeckých alebo filosofických, nikdy nedal znať, že by to bolo ponížením s jeho strany rozprávať o takých veciach s nedospelým mladíkom. Na otázky mi odpovedal vždy proste, jasne a verne. Nehanbil sa dakedy priznať, že to ani sám nerozumie. Dakedy sme debattovali; vždy som si dovoľoval hovoriť otvorene, ačkoľvek vždy som si bol povedomý svojej nedostatočnej znalosti v porovnaní s jeho širokými vedomosťami skoro v každom obore, v ktorom som mal príležitosť vypytovať sa ho.

Lev Nikolajevič mal vždy veľmi rád deti, a rád ich videl okolo seba. Ľahko sa s nimi spriatelil, ako by bol našiel kľúč k ich srdciam. Zdalo sa, že nemal nikdy ťažkosti prispôsobiť sa k cudziemu dieťaťu a prvou otázkou si ho celkom nakloniť, tak že počalo s ním od razu celkom svobodne sa shovárať. Okrem toho uhádol, ako výtečný pädagog, o čom dieťa myslelo. Pamätám sa, ako raz deti pribehly k nemu a povedaly mu, že majú veliků tajnosť, a keď mu ju nechcely nijak sveriť, nuž im ju on tíško pošepkal „Ach, aký je náš tata! Ako to uhádnul?“ kričaly všetky od razu v nedorozumení.

V pädagogických spisoch na r. 1862 napáda systém, všade prijatý, ktorý núti žiaka učiť sa podľa určitého programmu predmetov. Každý, kto prečítal jeho stať: *Jasno-poľanská škola v mesiacoch novembri a decembri 1862*“, uzná, že princíp svobody vo výbere štúdia bol celkom prevedený a praktikovaný v jeho škole. Protiv-

níci jeho teorie musia pamätať, že tam do školy chodily sedliacke deti, ktoré ledva vedely písať, a skoro sa naučily skladať krátke rozprávky a poviestky v próse. Len zkúsený pädagog mohol mať toľké úspechy. Jeho vychovávateľská činnosť datuje sa od doby, keď počal učiť svoje vlastné deti. To bolo zanedlho, ako dokončil román *Vojnu a mier*. Vtedy napísal *Azbuku*, päť ruských a štyri staroslovanské *Čítanky*, *Rozprávky pre deti* a *Rukoväť počtov* (aritmetiky).

Jeho vychovávateľské teorie sú v tuhom spojení s ľudom a vysvetľujú jeho pomer k nemu.

Možno mu dať plným právom titul priateľa ruského národa. Od mladých liet znal a mal rád ľud. Jeho rodičia, ako i on, boli známi pre ľudské nakladanie so svojimi poddanými a pre prísne sdržiavanie sa sudcovského násilníctva. Často som ich počul s vďačnosťou spomínať od jasno-poľanských starých sedliakov. Dávno pred vydaním úkazu 19. februára 1861 o osvobodení sedliactva a neskoršie, keď bol mírovým sudcom, napriek mnohej inej práci, mal času napomáhať a vychovávať chudobnejšie triedy. Nepatrí sem citovať jeho četné state o tomto predmete. Kým rodina bývala ustavične na Jasnej Poľane, jeho deti od deviateho roku vyučovaly v zime sedliacke deti.

V staťach, ktoré som práve spomenul, Lev Nikolajevič vyzdvihuje, ako sú intelligentné a kultúrne triedy, mysliace si, že jediným cieľom výchovy je pokrok a civilisácia, nepovolané a nesúce učiť ľud, v čom si on sám žiada a želá poučenia. Preto navrhnul vychovávať zo samého ľudu učiteľov pre národné školy. I predostrel návrh učiteľského seminára, ktorý chcel založiť na Jasnej Poľane, a ktorého direktorom by on sám bol. Plán svoj chcel previesť za spolupôsobenia zemstva, a musím poznamenať, že zemstvo jednohlasne pristúpilo na jeho návrh. Avšak na nešťastie návrh nedostal odobrenia petrohradskej vlády, a plán sa nepreviedol. Ja len to viem, že jediným cieľom Tolstého bolo vychovať učiteľov, ktorí by pochádzali z toho samého ľudu a ktorí by žili taký život, ako tie deti, ktoré mali vyučovať, a že výchova, ktorá by sa bola žiakom dostala, nebola by mala vzbudzovať v nich nové túžby, vyjmúc duševné, a nebola by ich robila nesúcimi vykonávať povinnosti, ktoré majú ako sedliaci. Sestra mi písala 20. novembra 1874, vtedy keď Lev Nikolajevič tuho zaoberal sa týmto plánom, nasledovne:

Obyčajná zimná práca nám ide ako vždy pravidelne. Lev je celkom zaujatý s výchovou ľudu, so školami a seminármi pre učiteľov, v ktorých sa majú vychovávať vzorní učitelia pre naše národné školy. Toto ho zaneprazdňuje od svitu do noci. Nemôžem povedať, že by ma to tešilo. Ľúto mi je, že vynakladá čas a talent na takéto plány; o moc lepšie by urobil, keby písal povesť. A ani nevidím, že by to bolo na veľký osoh, odkedy celá dejateľnosť je zúžená na malý kút Ruska, na krapievinský újezd.

O náboženských náhľadoch Lva Nikolajeviča viem málo čo viacej, ako sa možno dočítať v jeho spisoch.

Z toho, čo som rozprával o jeho mladosti, dá sa zakľúčiť, že

vtedy veril, čo učí pravoslávna cirkev, chodieval na služby Božie a pravidelne sa spovedal. Čo sa týče rokov pred sobášom a hneď po ňom, poznamenávam, že Levinovi pripísaná spoveď vo všetkých bodoch shoduje sa so spoveďou Lva Nikolajeviča pred sobášom v septembri 1862.

Keď mi bolo sedemnásť rokov, počal som sa spolu s jedným školským priateľom seriósne obávať o stav svojej duše, a pod vlivom učenia pravoslávnej cirkve rozhodli sme sa vstúpiť do kláštora. Lev Nikolajevič s veľkým taktom a pozornosťou vypočul ma, keď som mu oznámil, čo som si predsavzal. Kedykoľvek som sa ho spytoval alebo mu vykladal svoje pochybnosti, vždy tak navliekol, že sa vyhnul vysloviť svoj náhľad, ako keby bol vedel, aký vliv mal na mňa; nechcel mi dať smer alebo akýmkoľvek spôsobom mi prekážať vo svobode. Dal mi samému vybojovať boj. Však predsa raz prehovoril dosť jasne. Išli sme na koňoch poza dedinský chrám, kde jeho rodičia ležia. Dva kone sa pásly okolo kostola v cmiteri. Shovárali sme sa o tom, čo ma vtedy jedine interessovalo.

„Ako môže človek pokojne žiť,“ spýtal som sa, „dokiaľ si nerozlúštil otázku budúceho života?“

„Vidíš tam tie kone sa pásť?“ odvetil mi; „či neležia na našom budúcom živote?“

„Ale ja vravím o duševnom, a nie o pozemskom živote.“

„Ozaj? Dobre, ale o tom ani nič neviem, ani nemôžem nič vedieť.“

Daktorí z predkov Lva Nikolajeviča, medzi nimi jeho tetka Jušková, vo vysokom veku vstúpili do kláštora. Tetka, mimochodom podotknuto, ako mníška viac ráz prišla na návštevu na Jasnú Poľanu, a tam i umrela po krátkej chorobe.

Bolo to roku 1876, keď nastala zmena v náboženských náhľadoch i spôsobe života Lva Nikolajeviča. Počal riadne chodiť na služby Božie a každé ráno sa utiahnul do svojej izby, aby mohol, ako sám hovoril, obcovať s Pánom Bohom. Vykonal aj púť, peškom, do chýrneho kláštora Optunínskeho v Kalužskej gubernii. Ztratil mnoho z predošlej veselosti a vidno mu bolo, že stará sa byť lepším a pokornejším. Vtedy, v septembri 1878, som prestal tráviť letá s ním. Sestra mi písala, zanedlho ako som prišiel na Kavkaz, že sa stal pravým kresťanom podľa evanjelia.

Nepatrí sem púšťať sa do detailov, s akým veľkým oduševnením sa oddal náboženskému životu. On sám to vyložil v *Spovedi*, *V čom je moja viera* a *Aký je môj život?* Skoro súčasne s týmito spisami vyšiel i jeho *Výklad evanjelia*[1]), ktorá kniha bola, ako je známo, slávnostne verejne spálená na rozkaz Synodu.

Jestli, ako to musí byť u geniálnych ľudí, duševný život a schopnosti Lva Nikolajeviča boly väčšie než u iných ľudí, môžme mať slabé poňatie o tom, koľké to boly trápenia, keď počaly ho

---

[1]) „Commentary on the Gospels“ — bez pochyby treba pod tým rozumeť „Kratkoje izloženie Evangelia“ alebo obšírne „Sojedinenie i perevod četyrech Evangelij“. *Pozn. prekl.*

mučiť náboženské pochybnosti, všetko ho, ako sa sám priznal, ťahalo k samovražde. Znav ho toľké roky, priznávam sa, že som sa triasol, keď som čítal v *Spovedi* opis jeho duševného boja a trápení. Búrka, ktorú tieto pochybnosti podňaly v ňom, jestli ju porovnávať s duševnými bojmi obyčajných ľudí, podobala sa hromovému burácaniu mora naproti čechreniu sa malinkého jazierka.

Lev Nikolajevič v mojej prítomnosti priznal sa, že bol i hrdý i márnomyseľný. Rád mal ľud, ale ešte väčšiu lásku choval k aristokracii. Bol rodeným aristokratom a nesympatisoval so strednou triedou. Keď si nadobudnul chýr ako spisovateľ, povedal mi, že ho nič tak netešilo, ako to. Priznal sa, že rád na to myslieval, že je i spisovateľom i aristokratom zároveň. Keď rozprával o živote, aký sa vedie vo vysokých kruhoch, znal ho dobre, lebo mal rodinné konnexie, tvrdil, že vysoké miesta nikdy nedávajú sa za dobrú a vernú službu, lež skôr dostávajú ich takí, ktorí boli šťastní, že sa popáčili alebo chytrí, že sa vedeli zalíškať mocným. „Čo sa mňa týče,“ zvolal, smejúc sa, „ja som nikdy nezaslúžil rang generála artillerie, ale zato som dosiahnul generálstvo v literatúre.“ Pamätám sa, raz na poľovačke som mu bol rozprával, že my poslucháči na právnickej fakulte najradšej čítame jeho diela a zvlášte *Vojnu a mier* a že jeho spisy staviame nad všetky od iných spisovateľov. So slzami v očiach od radosti mi odvetil, že nikdy nebolo jeho samoláske tak pochlebovano, „ako keď ho uznáva mládež, ktorá vie najlepšie oceniť krásu a poetickosť.“ Potom počal rozprávať o Puškinovi a o zvláštnych črtách, v ktorých líšia sa ich diela. Riekol, že najlepšie diela Puškinove sú tie, ktoré napísal v próse.

Žurnalistami a kritikami opovrhoval, a indignoval sa nad tým, kto opovážil sa vriadiť ich i len medzi najnižšieho stupňa spisovateľov. Tak myslel, že pravé povolanie časopisectva degradovalo sa v naše dni, keď sa publikuje toľko nepotrebného, nezaujímavého, a čo je najhoršie, neumeleckého. Kritiky o svojich vlastných dielach nikdy nečítal, zdalo sa, že ho ani nikdy nezaujímaly. Výminku robilo pár kritikov, medzi nimi N. Strachov, jehož úsudok si hlboko vážil a s nímž radieval sa po celú dobu literárnej púti.

V doslove k *Anne Karenine* nepochvalne píše o ruských dobrovoľníkoch, ktorí išli pomáhať Srbom proti Turkom. Keď poslal rukopis vydavateľovi *Ruského Viestnika*, v ňomž román vychádzal, jeho vydavateľ M. Katkov, ktorý v svojich Moskovských Vedomosťach hlásal celkom opačné idey, vrátil mu rukopis s četnými opravami na margu, a písal mu, že ho nemôže dať tlačiť v *Ruskom Viestniku*, kým na tieto opravy nepristane. Lev Nikolajevič sa veľmi nahneval už i len preto, že púhy žurnalist opovažuje sa meniť to, čo on napísal, a hneď mu poslal ostrý list. Nastala roztržka medzi nimi, a doslov vyšiel osobitne.

Lev Nikolajevič nikdy nečítaval novín, a považoval ich i za neprospešné i za škodlivé, lebo vždy propagujú falošné zprávy a mýlne idey. Dakedy zo zábavy písal články parodické, v ktorých verne napodobňoval štýl novinársky. Nenávidel periodickú tlač vôbec z tej príčiny, lebo exploatuje umelecké tvorenie. S pohrdli-

vým úsmevom odpovedal na insinuáciu, že tvorby umelca hotovia sa na odpredaj, ako obyčajný trhový tovar.

Isté je, že je Levin obrazom samého pisateľa románu, ale verným je ten obraz len v istých medziach. Čo sa toho týče, rozprával mi, že zobrazil Levina krajne jednoduchým, k vôli tomu, aby bol ešte väčší kontrast medzi ním a repräsentantmi high life-u v Petrohrade a Moskve.

Lev Nikolajevič nerád videl fotografie a zriedka sa dovolil odfotografovať, a hneď zničil negatív. Dával prednosť slabej maľbe pred najdokonalejšou fotografiou.

Keď u nás spiritismus prichádzal do módy, navštívil náhodou nebohého professora chemie Butlerova, a veľmi sa zadivil, že tento veril v krútenie sa stolov a podobné zjavy. Bez pochyby táto návšteva mu bola pohnútkou, že napísal veselohru: *Plody osvety*, a v *Anne Karenine* Levin odsudzuje spiritismus.

Príslovie ľudu, že „pán bez peňazí, ako kôň bez ovsa" malo ho k tomu, ako mi sám povedal, že počal sa všemožne starať zväčšiť majetok pre budúcnosť detí. Preto zaviedol na panstve racionálne hospodárstvo. Choval mnoho dobrého statku, zaviedol ovocné záhrady, zasadil na veľkých priestranstvách horu a počal pestovať včelárstvo. Na Jasnej Poľane skoro všetko sám si dozrel, na iných panstvách mal zkúsených gazdov.

Milou zábavou mu bola poľovačka. Po celý život, dokiaľ náboženské náhľady nepremenily úplne jeho názory o živote i sám spôsob života, býval smelým a passionátnym sportsmanom. V mnohých dielach svojich opisuje poľovačku.

Na poľovačkách dva razy stala sa mu vážna nehoda. O jednej rozpráva v povesti *Ochota je horšia než potreba*. Medveď, na ktorého strieľal, hodil sa naň a už ho zdlávil pod seba, keď ho zastrelili. Posiaľ má jazvu na čele, kde ho ten medveď pohrýzol. Ako sa oženil, prestal poľovať na medvede. Keď bol druhý rok ženatý, vytknul si rameno pri poľovačke na zajacov.

Ale hlavnou a najkrajšou črtou jeho charakteru je pravdymilovnosť a snaha po pravdivosti vo všetkom, čo píše. To i sám vyriekol na konci povesti *Sevastopoľ v máji 1855*[1]). A vieme, že osoby a príhody v jeho povesťach, románoch a rozprávkach sú skoro bez výnimky vzaté zo skutočného života.

Obdarený od prírody zriedkavým taktom a láskavosťou, veľmi milo zachádza s ľuďmi. Nikdy som nevidel, že by bol ztratil trpelivosť alebo že by hrubo hovoril so sluhami; a predsa báli sa vykonať niečo, čo sa mu nepáčilo. Tiež som nikdy nevidel, že by bol šľahnul bičom psa alebo udrel koňa popri všetkej vášni sportsmanskej.

Nakonec chcem sa zmieniť o jednej jeho zvláštnosti. Nemohol

---

[1]) Герой же моей повѣсти, котораго я люблю всѣми силами души, котораго старался воспроизвести во всей красотѣ его и который всегда былъ, есть и будетъ прекрасенъ — правда. *Pozn. prekl.*

zobudiť dakoho zo sna. A ak bolo treba nevyhnutne, či doma či na cestách, vždy mňa požiadal, aby som to urobil za neho.

Zakľúčim túto kapitolu krátkymi poznámkami o dvoch povesťach, ktoré mal v pláne napísať, ale ktoré pretrhnul z tej príčiny, lebo nebolo možno o patričných predmetoch svobodne vyjadriť sa. Prvá povesť mala za predmet život a dobu Petra Veľkého, druhá Dekabristov (Decembristov, vzburu proti Nikolajovi).

Sestra mi písala v decembri 1871 nasledovne: Žijeme veľmi, veľmi vážne. Celý deň sme veľmi zaujatí. Lev sedí v svojej izbe, okolo seba má kopy kníh, obrazov, podobizní, je pohrúžený v čítanie, robí si zápisky a porovnáva jednu knihu s druhou. Večer, keď deti spia, shovára sa so mnou o svojich plánoch a vysvetľuje mi tema novej povesti. Dakedy je celkom znechutený a hovorí, že nič nechce z toho byť. Druhý raz zase má chuť seriósne pracovať, dúfa a zaujíma sa o predmet. Ale dosiaľ sotva môžem povedať, že začal.

V druhom liste, o mesiac neskoršie, mi písala: Ako obyčajne, sme všetci veľmi zaujatí. Zima je nám časom práce celkom tak, ako je leto časom práce sedliakovi. Lev ešte vždy číta historiu doby Petra Veľkého a zdá sa, že zaujíma ho predmet. Už načrtal hlavné osoby doby, aj každodenný život bojárov a ľudu, ačkoľvek ešte nevie, čo z toho všetkého bude. Ale mne sa zdá, že budeme mať druhú báseň v prose, podobnú *Vojne a mieru*.

V treťom liste mi písala: Lev ešte usilovne číta a mnoho si zapisuje, ale so zármutkom sa žaluje, že nemá oduševnenia pre toto tema. Každý deň sa však väčšmi a väčšmi zabýva čítaním kníh a memoirov, písaných väčšinou od súčasníkov Petra Veľkého.

V lete 1873 Lev Nikolajevič nadobro zanechal toto tema. Vyslovil sa, že jeho cenenie osoby a verejného pôsobenia Petra je celkom protivné prevládajúcim náhľadom a že on nemohol najsť v Petrovi a jeho počínaní nič, čo by ho pútalo alebo s čím by súhlasil. Nemám positívnych dát o tom, že by bol skutočne počal písať predsavzaté dielo. Ak počal písať, nuž môžeme byť istí, že jeho žena zachovala a opatruje každý riadok.

V chystaní materiálu pre druhú povesť, *Dekabristov*, boly mu okolnosti veľmi prajné, lebo mal pri ruke nielen všetko, čo vyšlo tlačou, ale aj mnoho denníkov a rodokníh. V zime 1877 prišiel do Petrohradu obzreť si Petropavlovskú pevnosť: ale nevpustili ho do Alexejevských temníc, a toto bola práve oná časť pevnosti, ktorá ho najviac interessovala. Aby dostal dovolenie, šiel ku kommandantovi, pod ktorým slúžil v krymskej vojne. Prijal ho veľmi zdvorile, ale zároveň mu riekol, že ač hockto môže sa dnu dostať do týchto temníc, ale v celej ríši len tri osoby, ktoré raz vošly, mohly vyjsť z nich, totiž cár, kommandant a šef žandarmerie. Toto mi rozprával medziiným, keď si sadol do bričky, na ktorej som ho čakal, kým sa vrátil od kommandanta. Rozprával mi ešte všeličo o väzňoch, o dekabristoch. Medziiným o Lunikovi, plukovníkovi gardy. V liste, písanom s galejí svojej sestre, pripomenul sarkasticky vymenovanie grófa Kiseleva na vysoký úrad v jednom ministerstve.

List, rozumie sa, šiel cez ruky dozorcu a jeho obsah bol sdelený do Petrohradu. Lunin bol za to odsúdený na prácu v putách. Dozorca politických previnilcov a Nemec rodom vracal sa každý deň s galejí usmievajúc sa a spokojný: Lunin okovaný v tmavej podzemnej celle tiež sa usmieval a opovrhoval ním.

Ale odrazu Lev Nikolajevič opustil ideu ďalej písať toto dielo. Hovoril, že dekabristická vzbura bola resultátom učenia francúzskych šľachticov, ktorí emigrovali do Ruska po francúzskej revolúcii. Mnohí z nich boli radi, keď mohli slúžiť vychovávateľmi v ruských aristokratických rodinách. Týmto spôsobom vysvetlil si faktum, že väčšina dekabristov nebola pravoslávnej viery. Ako sa presvedčil, že to teda nebolo národným hnutím, lež následkom cudzieho učenia a vplyvu, ztratil sympatiu k nemu.

Ako mi sestra rozprávala, túto povesť pripravoval vážnejšie a dlhšie než predošlú. Čo napísal, je zachované; nikdy sa mi nedostalo videť ani jednoho ani druhého z týchto rukopisov.

Kapitola V. Vychádzky s Tolstým a jeho rodinou.

Odvtedy, ako som chodil do Tolstých na Jasnú Poľanu, Lev Nikolajevič nikdy neurobil dlhšiu vychádzku bezo mňa. Kedykoľvek vyšiel na poľovačku so psami a flintou, vždy som ho sprevádzal ako amateur-sportsman a spoločník. Celkom tak aj, keď vyšiel dakam na koni, alebo navštíviť svojho brata, ktorý býval asi 35 verst od Jasnej Poľany. Brával ma so sebou bez pochyby nie tak k vôli sebe, ale skôr preto, keď videl, že mi je radosť byť s ním.

V jaseni 1866 Lev Nikolajevič prišiel do Moskvy s tým účelom, aby si obzrel pole borodínske, kde stála tá chýrna bitka r. 1812. Prišiel sám a zosadnul u nás. Pýtal rodičov, aby ma pustili s ním. Nemôžem opísať, aký som bol rád. Bolo mi vtedy 11 rokov. Cestu na poštových koňoch sme prešli za deň a sosadli sme pri samom poli bitky, v kláštore, postavenom na pamiatku padlých v boji.

Dva dni chodil Lev Nikolajevič hore-dolu po tom mieste, na ktorom padlo pred 50 rokmi 100 tisíc mužov. Skúmal všetko do podrobna a nakreslil si plán bitky, ktorý potom bol vytlačený vo *Vojne a mieri*. Pamätám, že na poli bitky i cestou k nemu Lev Nikolajevič vyhľadal tých pár starých dedinčanov, ktorí zúčastnili sa boja alebo ktorí ho aspoň pamätali. Počuli sme, že ostatný strážca pamätníka bojoval v tej bitke a za odmenu dostal tú službu. Len pár mesiacmi pred naším príchodom tento veterán umrel. Jeho smrť bola nešťastím pre náš plán, a vôbec Lev Nikolajevič nemal ani zďaleka šťastie vo vypytovaní sa a výskumoch.

V zime 1869, hneď ako dokončil román *Vojnu a mier*, počal sa učiť po grécky. Tento jazyk naskrze neznal, ale študoval ho s takým oduševnením, že skoro počal čítať klassikov. Za tri mesiace tak pokročil, že čítal Herodota pomerne ľahko. Zimu trávil v Moskve a tam sa obznámil s M. Leontejevým, vtedajším professorom gréčtiny na Katkovskom lyceume. Spytoval sa ho na niektoré ťažkosti rečové a niektoré dáta z historie gréckej literatúry. M. Leontejev

mu nechcel veriť, že by sa bol tak chytro naučil grécky, a navrhnul mu, aby preložil passus z jednoho tragika. Náhodou nesrovnávali sa čo do prekladu dvoch alebo troch riadkov, ale po krátkej diskussii professor musel dopustiť, že je správna versia Lva Nikolajeviča. *Vojna a mier* podáva celkom tak živý obraz doby národnej vojny, ako Puškinova *Kapitánska dcéra* doby Pugačevského povstania z roku 1773, oba spisovatelia majú obdivuhodný dar živo predstaviť minulosť a vžiť sa do ducha minulých čias a udalostí. Preto ľahko pochopíme, že študovanie klassickej literatúry gréckej, ktoré zanieslo Lva Nikolajeviča do čias nám príliš ďalekých a cudzích, vzbudilo v ňom pocit melancholie a beznádejnosti, zdanlive nevysvetliteľný, ale veľmi tuhý.

Žena zhrozila sa nad týmto účinkom, a prosila ho, aby sa chytil do nejakej novej literárnej práce a takým spôsobom zbavil sa týchto dojmov.

Pomaličky prestával sa interessovať o klassikov, ale melancholia a apatia značne poškodily mu na zdraví. Aby sa zotavil a prišiel k bývalej sile a energii, rozhodnul sa, že pôjde do baškírskych stepí na kumis.

Jeho otec putoval po stepiach baškírskych k vôli kúre kumisom, a sám Lev Nikolajevič bol tiež tam krátko pred sobášom.

Počiatkom leta 1870 sme prišli do Nikolajevského újezda v Samarskej gubernii, odtiaľ sme sa pustili na východ po brehu Karalieku, hore tečením, a nakonec sme sa dostali do dediny, ktorá tiež tak sa volá, ako voda.

Lev Nikolajevič nikdy nevozil sa po druhej triede; aj počas tejto cesty sme sa viezli po tretej, zpočiatku po Nižný Novgorod po železnici, a potom dolu Volgou po Samaru po parolodi; odtiaľ sme sa niesli 120 verst na koňoch.

Na parolodi ho veľmi interessovalo pozorovanie zvykov pastierskych národov, obývajúcich nížiny Dolnej Volgy. Lev Nikolajevič má podivuhodný talent vedieť sa urobiť obľúbeným u spolucestujúcich; a jestli náhodou dostane sa do spoločnosti neshovorčivých alebo nesmelých ľudí, vždy si ich nakloní a vovedie do rozhovoru. Veľmi dobre vie uhádnuť, ako si vyziskať dôveru, a on sám úprimne sa interessuje o všetko, čo rozprávajú o sebe a o svojich starosťach. Takto bolo i teraz. Ešte v ten samý deň sa spriatelil so všetkými na palube, nevynímajúc ani prostodušných matrosov, s ktorými celú noc strávil na prednej časti lode.

V Karalieku ho privítali ako starého známeho. Zosadli sme v šiatri mullahovom, ktorý spolu s rodinou býval v druhom, súsednom šiatri. Takýto šiator, „kočevka", veľmi dobre sa hodí za letné bydlisko v stepi. Kto chce sa liečiť kumisom, má sa tak chovať, ako Baškírci, len samé mäso požívať, zdržiavať sa múčnych jedál a strovy. Lev Nikolajevič sa toho pridržiaval, aj poslúžila mu kúra. Okrem nás bolo v Karalieku ešte mnoho iných, čo prišli ta kumis piť, ale tí žili celkom odlúčene od Baškírcov, neprispôsobňovali sa ich živobytiu, ani sa s nimi nestýkali. Hneď ako ta prišiel Lev Nikolajevič, obznámil sa s nimi, a jeho geniálnym vlivom rozhostily sa

veselosť a život. Jeden professor zo seminára, napriek svojmu vysokému veku, preskakoval s ním šibenice; jeden notársky pomocník debattoval s ním o otázkach literárnych a filosofických; a mladý statkár zo Samarskej gubernie stal sa jeho oddaným nasledovníkom.

Štyria sme sa vybrali na dlhú púť po baškírskych osadách. Vzali sme si flinty a mnoho darov. Cestou sme strieľali divinu. Spávali sme v kočevkách, kde nás hostili kumisom. Jestli Lev Nikolajevič náhodou obdivoval daktorého koňa v čriede, pasúcej sa na stepi, alebo mi povedal: „pozri, aká dobrá kobyla-dojka", keď sme sa lúčili s týmito dobrými ľuďmi, o hodinu alebo neskoršie hostiteľ nám priviazal toho istého koňa ku bričke a museli sme ho prijať do daru. Keď sme sa vracali nazad, hľadeli sme sa odslúžiť primeraným darom.

Tolstému veľmi sa pozdal jednoduchý a pokojný život Baškircov. Dobre znal ich zvyky a Baškirci ho tiež dávno znali a radi videli. Zpomedzi nich hádam najväčšmi prilnul k nemu istý Hadžimurat, ktorého Rusi nazývali Michalom Ivanovom. Bol veselý, obratný, svižký, rád žarty vystrájal, hral dobre šach a mal plno tichého humoru.

Naša vychádzka do stepí trvala vyše šesť týždňov. Boli sme aj na petrovskom jarmoku v Bozuluku. Na jarmok sišiel sa všelijaký pestrý národ; boli tam ruskí sedliaci, uralskí kozáci, Baškirci a Kirgizi. Ako obyčajne, Lev Nikolajevič bol chytro so všetkými na dobrej nohe. Daktorí z jarmočníkov boli opití, ale pritom všetkom i s nimi shováral sa a robil smiechy. Jeden z opitých sedliakov chcel ho bozkať, ale zbadajúc jeho prísny pohľad, ustúpil a zamrmlal, aby mu prepáčil.

Za nášho putovania po stepiach Lva Nikolajeviča vari najväčšmi interessovalo stýkanie sa s členami molokánskej sekty a hlavne s ich ctihodnou hlavou a učiteľom Aglajom. Spolu s niektorými tamejšími popami pustil sa pár ráz do diskussie s týmito sektármi; ale pritom mu neišlo tak o to, aby ich presvedčil, ako o to, aby sa od nich naučil, v čom je rozdiel medzi ich vierou a pravoslávnou. Oni uznávajú jedine sväté písmo, zavrhujú všetky podania, nezachovávajú žiadne obrady cirkve pravoslávnej, nemajú sviatostí, ďalej nemajú žiadnych miestností výlučne pre služby Božie určených, nemajú úctu k svätým obrazom a nemajú kňazov ani nijakého duchovenstva. Keď sa postia, neprijímajú žiadnej potravy okrem mlieka. Preto ich vraj volajú molokánmi (moloko = mlieko). Títo sektári, sluší poznamenať, žijú statočne, sú pracovití, čo u ich pravoslávnych súsedov menej badať, a nepijú žiadnych omamujúcich nápojov. Skoro všetci sú sedliaci alebo ľudia z iných robotných tried.

Keď vrátili sme sa domov, Lev Nikolajevič, patrne pod vlivom toho, čo videl a počul medzi Baškircami, prečítal Korán vo francúzskom preklade. Jeden Baškír z Karalicku, chýrny svojimi čriedami kobýl, bol pozvaný na Jasnú Poľanu a aj prišiel onedlho so ženou a šiatrom. Volal sa Mahometšach, ale my sme ho volali Romanovičom. V šiatre u neho bolo čisto a trošku luxuriósne,

často sme zachodili k nemu kumis piť alebo len poshovárať sa s ním. Na prostriedku šiatra bol vystretý koberec, pri jednej stene stál pre nás stolík s dvoma stolcami. Na jednej stene viselo ozdobené sedlo. Časť šiatra bola záclonou oddelená, ta sa utiahla zakaždým jeho žena, keď prišiel mužský do šiatra. Zpoza záclony podávala mužovi flaše s kumisom a poháre na drevenej tácni. Lev Nikolajevič volal kočevku zo žartu salónom. Romanovič veľmi sa radoval, keď sme prišli k nemu, tým väčšmi, že to bolo jeho jediným zaneprázdnením, lebo, ako väčšina majetných Baškircov, nikdy nič nerobil.

V tom istom roku bol novonadobudnutý majetok Lva Nikolajeviča v Samarskej gubernii celý zoraný a zasiaty. Úroda bola všade zlá a nastal hlad, známy pod menom samarského hladu. Nemožno dať ani približný pochop o biede a trápeniach, ktoré vystáli chudobnejší sedliaci. Lev Nikolajevič s obvyklou dobrotou a energiou prišiel im na pomoc. Bol som s ním v dvoch dedinách a pomáhal som mu značiť, koľko zbožia a majetku fakticky majú jednotliví. To sme popisovali v každej tretej dedine. Veľmi bolo clivo, ako nás prosili sedliaci zapisovať ich mená do inventára, mysliac si, že len tí dostanú pomoc, ktorí budú zaznačení v katalogu. Lev Nikolajevič napísal článok, v ktorom podal verný obraz hladujúceho kraja. Článok poslal do Moskovských Vedomostí, priložiac 100 rubľov, ako prvý podpis, ktorým začaly sa sbierky.

Roku 1878 sme strávili druhé leto na samarskom majetku, minulej zimy bol prikúpený ešte súsedný majetok na 4000 akrov. Romanovič, s jeho kobylami a salónom, bol zase pozvaný.

V lete Lev Nikolajevič usporiadal slávnostné dostihy. Poveril Romanoviča, aby ohlásil okolitému národu, že sa budú na jeho majetku odbývať konské preteky, hlavné preteky budú na 50 verst. Súsední Baškirci, uralskí kozáci, ruskí sedliaci, všetko sa radovalo. Odmeny boly vol, kôň, flinta, šaty a všelijaké druhé veci. Sami sme odmerali a vyčistili 5-verstový kruh a postavili méty. Behúnov na hlavné 50-verstové preteky bolo prihlásených 30 trainovaných koní. Jazdili na nich samí 10-roční chlapci, bez sedla. Hlavné preteky trvaly hodinu a 40 minút. Z 30 koní len desať dobehlo, ostatné vystaly; teda verstu prebehly za dve minúty. Slávnosti trvaly dva dni; mimo dostihov sa aj pasovali a pod.

Toto boly posledné letné prázdniny, ktoré som strávil u Tolstých, lebo potom vstúpil som do štátnej služby. Keď som povedal Lvovi Nikolajevičovi, že idem slúžiť na Kavkaz, zvolal: „Neskoro ideš na Kavkaz! Celý kraj teraz smrdí činovníkami!"

Myšlienky, že sa mám na dlho rozlúčiť s tými, ktorých som tak vrúcne miloval a u ktorých som strávil najšťastlivejšie chvíle svojho života, ma skoro chorým spravily; so pár dní som aj v posteli ležal. Lev Nikolajevič, nevinná príčina mojej nemoci, inštinktívne šípil jej pôvod, a robil všetko možné, aby ma potešil. Po celé hodiny sedel pri mne, radil mi, aby som nemal mnoho požiadavkov v cudzom kraji, abych sa akkomodoval k tamejšiemu spôsobu života a aby som sa zaujímal o všetko, čo sa týka ľudu,

medzi ktorým mám žiť. Čítal mi aj niektoré kapitoly z rukopisu svojich spomienok s Kavkazu.

Jedenásteho novembra 1878 som im dal s Bohom a odcestoval na nové miesto. Každý, kto potiaľto čítal moje spomienky o Tolstom, bude si ho so mnou ctiť a vážiť za jeho život. Nech si nikto nemyslí, že som o niečom, čo by ho mohlo očierniť, počušal. Ja neviem o ničom takom v jeho živote, čo by bolo treba zatajiť pred čitateľmi.

Patrné je, že po celý tento čas intellektuálny a morálny život Tolstého smeroval pomaly v mnohých ohľadoch ta, kam dospel v terajšiu dobu.

Jeho priateľské obcovanie so sedliackou vrstvou, negovanie tvrdenia, že civilisácia prináša šťastie ľuďom, jednoduchá domácnosť, príkladný rodinný život, široké a jasné názory o výchove, pravdymilovnosť, pracovitosť, snaha po zdokonaľovaní sa (tejto snahe zostal verným celý svoj život), rozvažitosť v obcovaní, spojená s láskou k bližnému bez všetkého záujmu, a nakonec nepriznávanie práva prevádzať moc alebo konať násilie v našich stykoch s bližnými — všetky tieto vlastnosti jeho morálneho a intellektuálneho charakteru tvoria základ jeho pozdejšieho učenia a ospravedlňujú ho celkom od všetkého, čo páchne excentrickosťou a affektáciou.

Kapitola VI. Tolstého viera. Premena, spôsobená ňou v jeho osobnom charaktere. Ako hľadí rodina na jeho učenie.

Deväť rokov prešlo. Pomaly som privykol na nový kruh činnosti. Len zriedka dostával som nové zprávy z Jasnej Poľany, kde Lev Nikolajevič po celú tú dobu vážne zanímal sa vypracovať obecný problém ľudstva.

Po dlhom prebývaní na hranici europského Ruska som prišiel v lete navštíviť rodinu do Moskvy a počiatkom augusta bol som už na Jasnej Poľane. Prišiel som v tú dobu, keď L. N. písal posledné kapitoly *Kreutzerovej sonáty*, t. j. keď už bol dokončil svoj etický systém.

Sestra s materinskou pýchou hľadela na deti, ako mi vyskočily oproti, a usmievajúc sa spytovala sa ma: „Poznávaš ju?“ alebo zvolala: „Pozri, väčšia je, ako ty!“ Ale L. N. sa neukázal, i počal som sa spytovať na neho. O pár minút otvoril dvere študijnej izby a vyšiel ma privítať do predsiene. Milo ma privítal, ale v hlase som badal vážnosť a hneď som cítil, že radosť, môcť zase s ním byť, nebude taká, ako v predošlé časy, ale celkom inakšia. Hoc za týchto deväť rokov hodne ostarel a ošedivel, predsa nepremenil sa tak, ako som očakával. Ale v tvári mal znaky tuhého duševného boja, ktorý prestál. Najväčšmi som sa zarazil na pokojnom, ale smutnom výraze jeho tvári. Rozpomenul som sa, ako prv vyzeral. Teraz jeho obličaj celkom tak účinkoval na mňa, ako jeho *Spoveď*, keď som ju po prvý raz čítal.

Strávil som skoro dva mesiace na Jasnej Poľane, nuž poznám

vieru Lva Nikolajeviča, aj som mal dosť príležitosti videť, ako jeho rodina hľadela na jeho učenie a ako žili vtedy on i jeho rodina.

O tomto chcem porozprávať v tejto kapitole spomienok.

Rozumie sa samo sebou, že ľudia všelijako prijali jeho učenie. Dostával listy so všetkých strán sveta, jedny od nasledovníkov, druhé od protivníkov. Snadno mi je porozumeť, prečo mu písali jeho učeníci: chceli sa poradiť so svojím učiteľom; ale nerozumiem, prečo mu nedali pokoja protivníci so svojimi listami. V mnohých prípadoch mu písali takí ľudia, ktorí ani litery od neho neprečítali, a písali mu, že sa im nepáči učenie, ktoré bolo mylne jemu pripisované. Povedal mi, že mu je ľúto takýchto dopisovateľov, ačkoľvek vie iste, že sú len preto protivníkami jeho učenia, lebo nevedia, čo skutočne učí. „Čím viacej budú ľudia čítať moje knihy," riekol, „tým menej budú zavrhovať moje učenie."

K svojmu podiveniu, nikdy som nepočul pravdivý výklad jeho viery, ani takzvaní tolstovci nepoňali úplne jeho smýšľanie.

Základom jeho viery je učenie evanjelia: láska k bližným. Na tomto učení je zbudovaný celý systém jeho viery, a je shrnutý v troch všeobecných prikázaniach, alebo princípoch. Tieto prikázania hlása Tolstoj ako nevyhnuteľné ku blahu a dobrobytu ľudstva, a akémukoľvek nedodržaniu ich musí v zápätí nasledovať úpadok individua, ďalej trápenie a bieda.

Ony sú nasledujúce: zlému nemáme sa protiviť násilím; nemáme viac spotrebovať, než sami produkujeme; mužovia i ženy majú sa rovnako snažiť dosiahnuť čistoty a cudnosti.

Nejdem rozoberať a oceňovať jeho učenie, to nie je mojou úlohou, len chcem pohovoriť o týchto princípoch natoľko, nakoľko mi ich vysvetlil sám Lev Nikolajevič.

Hlavná a najvážnejšia predhádzka proti prvému prikázaniu (neprotiv sa zlému násilím) zakladá sa na tom predpokladaní, že ľudský život je bojom o jestvovanie, bojom, ktorý treba nielen s prírodou viesť, lež i s bližnými. Tento boj medzi človekom nie je len podmienkou, lež vývodiacim faktorom vo vývoji ľudstva, to jest, pokroku; a preto spomenuté prikázanie, keby i bolo teoreticky správnym, nemôže obstáť v praxi. V odpoveď Tolstoj navrhuje, aby si každý vážne predložil samému sebe otázku, či je láska a či antagonismus proti bližnému vlastnosťou príslušnou ľudskej prírode. A, dopúšťajúc, že táto pravda pozdá sa nám ťažko srozumiteľnou, mali by sme sa ďalej opýtať samých seba, ako je to, jestli laskavé zaobchodenie so súsedmi, deťmi, sluhami, ba i so zvieratmi je nám na väčší osoh a teda i milšie nám samým, nuž akože majú byť potrebnými moc a násilie v zaobchádzaní s inými ľuďmi. Jestli princíp lásky k bližnému je samo sebou sa rozumiacou pravdou, nuž darmo si vyznačili ľudia pre seba zákon boja o jestvovanie so svojimi bližnými, jestli nemôžu vyhnúť boju o jestvovanie s prírodou.

Tento, s jeho stanoviska, nemorálny zákon práva konať násilie, predovšetkým odvádza ľudí od nezbytného boja s prírodou a zoslabuje ich pre tento boj; a po druhé zväčšuje hriech, robí rozbroj

medzi ľuďmi a stavia národ proti národu, a vo všeobecnosti napomáha našu mravnú i fysickú degradáciu, a medzitým nijak nemôže napomáhať vývoj ľudstva.

Lev Nikolajevič sa stával čo rok rozhodnejším a tuhším nepriateľom pokroku, v tom smysle, ako sa tento výraz poníma jeho súčasníkmi.

Podľa jeho smýšľania moderný pokrok, používajúc ekonomických teorií, plodí peňažné dištrakcie a činí peniaze kriteriumom vážnosti a postavenia. Ale práve peniazmi možno priviesť svojho bližného do stavu takého poníženia, do akého obyčajné hrubé otroctvo nemôže ho priviesť; poneváč so všemohúcim peniazom táto nízka forma otroctva docieli sa naoko hladko a beztrestne, a následovne bez sľutovania a bez hryzenia svedomia.

Ďalej pokrok vyvoláva potrebu železníc a ľahkých ciest premávky, zároveň so súperníctvom a konkurrenciou v obchode a kupectve, a takýmto spôsobom nevyhnuteľne vedie k rýchlemu a nerovnému rozdeleniu majetku medzi ľuďmi.

Keď raz už veci tak stoja, zle je, že sme spokojní s ich stavom, alebo že dopúšťame, aby šly ďalej tak, keďže v túže dobu v teorii považujeme to za zlo a za výsledok nemravného boja o nadpráva a povýšenosť nad bližným. Skôr by sme sa mali starať vymotať sa z tohoto stavu, a to tým viac, že je to možno a snadno.

„Príde čas," riekol mi, „že ľudia presvedčia sa o pravde môjho učenia. A potom, istotne, príjmu inakšiu a lepšiu formulu pokroku. Potom bude boj s prírodou, ktorý je teraz taký ťažký, ľahším, a my budeme v stave dosiahnuť väčšieho a všeobecnejšieho šťastia."

Predhádzky proti druhému prikázaniu (že nemáme viac spotrebovať, než sami produkujeme) zakladajú sa obyčajne na tom predpokladaní, že ľudia prirodzene hľadia vydobývať čím viacej pre seba.

Jestli zachovávanie prvého prikázania musí donášať so sebou praktickú výhodu, nuž L. N. nepotrebuje si brať na pomoc argument, ktorým by odvrhnul predhádzku proti druhému prikázaniu, lež dosť mu je jednoducho ohlásiť, že je vždy ľahšie samovoľné odriekanie sa k vôli bližnému, nežli nútené odriekanie sa, čo robí väčšina ľudí.

Ale nesmie sa predpokladať, že L. N. zakladá svoju vieru na osobných a na takých ohľadoch, pri ktorých má nejaký záujem. Tieto ohľady uvádza len preto, aby dokázal, že tie dôvody, ktoré sa prednášajú obyčajne proti jeho učeniu, je možno rozumne priviesť za jeho učenie. Jeho viera zakladá sa na velikej morálnej pravde o láske k bližnému, ktorú netreba dokazovať, lebo je nám prirodzenou a žije v nás všetkých.

Táto pravda, dľa jeho mienky, ešte žije a nezoslabla, ba napriek ekonomickému pokroku, musí zo dňa na deň mohutnieť. Na tejto myšlienke nástojil v posledných svojich spisoch, v ktorýchžto tvrdí, že ľudia žijú jedine láskou.

Tretie prikázanie, že mužovia i ženy majú rovnako snažiť sa po čistote a cudnosti, tvorí tema jeho románu *Kreutzerovej sonáty*.

Ačkoľvek L. N. v odpoveď mnohým kritikom a čitateľom, ktorí mu písali, aby vysvetlil, čo chcel povedať v Kreutzerovej sonáte, neskoršie napísal k nej doslov, v ktorom vysvetľuje cieľ Kreutzerovej sonáty, predsa tak sa zdá, že väčšina čitateľov nenašla v nej prvé správne rozlúštenie takzvanej ženskej otázky. Naopak, všetci kričia, že káže asketismus, že vystavuje mníšsky život ako náš ideál. Takáto interpretácia môže pochádzať jedine z toho, že sa im nechce, alebo že nie sú v stave porozumeť jeho názory o bežnom pochope mravnosti u ľudí našej doby.

V *Kreutzerovej sonáte* píše, že moderná spoločnosť dovoľuje mužovi tak za svobodna žiť so ženskými ako aj ženatému, keď mu žena počne trochu starnúť, brať si popri druhú ženu, — ale zároveň požaduje, aby žena zostávala čistou a cudnou.

Tým, že viac požadujeme od ženy než od muža, degradujeme ženy, stávajú sa otrokyňami fysických žiadostí muža — — — —
— — — — — — — — — — — — —

Prirodzený následok tejto nerovnosti a degradácie našich žien je, že tak zriedkavé sú šťastné manželstvá — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

Keď asi pred 30 rokmi, pod vlivom módnych liberálnych ideí, bola pozdvihnutá ženská otázka, myslelo sa, že tým zabezpečí sa rovné právo ženy s mužom, keď sa jej dá volebné právo, právo byť doktorom, slúžiť v úradoch, slovom, keď sa jej dá plná moc odcudziť sa všetkým domácim povinnosťam a požívať tú istú svobodu hrešenia, akú si mužovia dávno predtým pre seba vydobyli. Na taký spôsob jej rovnosť s mužom, ako povedal L. N., pozostáva jedine v tom, že poneváč mužom svobodno viesť zkazený život, má na ďalej táže svoboda pripadnúť aj ženám.

Avšak úplná a skutočná rovnosť medzi mužom a ženou môže byť dosiahnutá jedine tým, že sa muž povýši, a nie že sa žena degraduje. Teda *Kreutzerova sonáta* dáva poučenie, že mužovia nie menej nežli ženy majú žiť poctive za svobodna, a keď sa oženia, majú byť vernými žene — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — —

Teraz dotknem sa zmeny, ktorá nastala v jeho povahe a živote následkom jeho viery.

Len geniálna príroda môže sa prispôsobniť takej dokonalej premene, akej sa poddal L. N., poslušný súc svojej viere. Premena celej jeho osobnosti za týchto 10 rokov je v pravom slova smysle radikálna. Nielen že sa premenily jeho zovňajší život a styky s ľuďmi a stvoreniami, lež i sféra a spôsob jeho myslenia. A ak je ešte verný niektorým predošlým názorom svojim, ako napríklad odporu proti pokroku a civilisácii, nuž nie z tej príčiny, čo predtým.

Celá individuálnosť človeka sa premenila v personifikáciu idei lásky k blížnému. A nech sa mi prepáči paradoxon, že mu vytýkam za chybu, keď si myslí, že je to oddialenie sa od jeho názorov, ačkoľvek to robí k vôli samej idei, jestli ostro karhá druhého pre jeho skutky.

Literatúra a umenie, ktoré sú na ďalej vyraziteľmi krásy a

poesie, musia v jeho prácach zostať vernými tejto idei lásky. Všetky jeho posledné tvorby majú následkom toho túto exklusívnu charakteristiku. Teraz hľadí na svoje predošlé tvorby ako na škodlivé, poneváč v nich opisuje a zobrazuje len nižšiu a obyčajnú stranu lásky.

Jeho pädagogické teorie, že si dieťa smie svobodne voliť, čo sa chce učiť a že učiteľ nemá ho nútiť, prv zakladaly sa na cítení potreby šíriť kultúru a osvetu, kdežto teraz ich požaduje jedine v súhlase s tým, že neuznáva práva užívať moci alebo násilia. Učenie a znanie prírody, človeka a života sú len natoľko osožné, nakoľko napomáhajú dobro našich bližných; ale ako znamenia pokroku a pohnútky k zotročovaniu bližného sú naopak veľmi škodlivé a urážlivé. Toto zlo považuje za vývodiacu črtu nášho moderného systému výchovy, lebo má ten jediný cieľ na zreteli, zabezpečiť učiacemu sa vyššie postavenie v spoločnosti než zaujíma jeho bližný, a umožniť mu ukázať jeho superioritu a poskytnúť mu prostriedky k núteniu bližného, aby mu slúžil a podčiňoval sa mu. Nasledovne prestal sa zabývať výchovou detí, a nepáčilo sa mu, keď ich žena ďalej tak vychovávala, ako dotiaľ. Keď sa ho najstarší syn po skončení universitných štúdií spýtal, čím má byť, poradil mu, aby šiel robiť a živiť sa ako sedliak.

Cieľom malo by byť vzbudzovať a rozvíjať sympatiu a lásku k bližným, a opak toho, čo sa robí v modernej spoločnosti, nepodnecovať smyselné náruživosti, ale skôr utlumovať ich. Zároveň by mala výchova pestovať milovanie prostoty a odpor k luxusu. Opravdová a v pravý čas preukazovaná zdvorilosť je dôkazom lásky k bližným; ale taká zdvorilosť, aká sa tak často v našich časoch praktikuje, s officiálnou affektáciou, je zavržiteľná, lebo je len výsledkom vypočítavého egoismu. Tieto mravné názory vštepoval deťom už aj predtým. Zasluhuje pozornosti ten fakt, že L. N. sa premenil i v tom ohľade, že hovorí nárečím a štýlom ľudu na dôkaz prostoty.

Predtým považoval civilisáciu za škodlivú, lebo zoslabuje a znežňuje ľudí, robiac ich nespôsobnými k borbe s prírodou; ale teraz vidí, že je hlavne škodlivá preto, lebo nutne za sebou vedie exploatáciu práce bližného, bez nejž by sme nemohli mať pohodlia a luxusu. Ide tak ďaleko, že nezavrhuje len luxus a pohodlie, lež i čistotu, jestli ju udržuje posluhovanie a robota iných. Ako applikuje tento princíp v svojom vlastnom domácom živote, uvidíme trošku ďalej; teraz len toľko spomeniem, že si vždy sám nosí a hreje vodu do kúpeľa, a vodu na umývanie si tiež každý deň sám nosí.

Pre túto istú príčinu neuznáva prospešnosť železníc a hľadí im vyhýbať.

Ako prv vysoko cenil aristokraciu, tak má teraz na miesto toho spoluútrpnosť s ľudom. Čím nižšie stojí človek sociálne, tým tuhšie má vyzývať v nás lásku a milosrdenstvo. Tu možno podotknúť, že v jeho dramate *Moc tmy* najjasnejšia z osôb je Akim so svojimi teoriami o peniazoch a bankách. Láska, ktorú prechováva k ľudu,

a staranie sa o jeho dobro, sú v ňom väčšie než predtým. Namiesto aby sa uzavieral pred svetom, ako bol náchylný predtým robiť, je teraz prístupný každému, svobodne ho navštevujú všelijakí ľudia. Čo sa sedliakov týče, vždy môžu prijsť, a aj ustavične prichodia, alebo sa ho poradiť alebo hľadať u neho pomoci. Myslí, že zle robíme, že sa isolujeme, lebo taká obyčaj pochádza len z neochoty videť alebo znať potreby a trápenia iných

Ďalej učí, že majetok je zlo, jestli sa zachováva a ochraňuje násilím alebo právomocnosťou. Dotyčne svojho majetku rozprával mi, že sa ho chcel sprostiť, ako niečoho, čo je zlo samo sebou a čo mu prekážalo žiť podľa presvedčenia. Ale uznal, že zle robil, keď hľadel iného obťažiť zlom, totiž keď proboval ním dišponovať. Týmto spôsobom stvoril len druhé zlo, ktorému dostalo sa výrazu v protestovaní a vážnom nesúhlase so strany ženy. Následkom toho predložil jej celý majetok; a keď nechcela, dal podobný návrh deťom; tento sa mu tiež nepodaril. Verný prikázaniu neprotiviť sa zlu násilím, a nechtiac obťažiť iného zlom, počal tak žiť, ako by nemal majetku, odmietol prijímať dôchodky z neho alebo užívať ho, vyjmúc, že žil ďalej v svojom dome (a na zemi, ktorú si sám obrábal). Odmietol všakovú peňažnú pomoc, z toho princípu, že každá peňažná transakcia je prostriedkom otročenia bližného. Ale bolo mu ťažko prevádzať to v praxi, nakoľko jeho rodina užívala na ďalej dôchodky z majetku. Sestra mi rozprávala, že nikdy nerozdali chudobným menej ako 3—4 tisíc rubľov ročne. A pamätám, ako raz prišiel k nemu jeden chudobný, starý, zbedovaný sedliak a pýtal ho, aby mu dal pár brvien chalupu podopreť. L. N. ma zavolal, aby som išiel s ním do hory, vzali sme si sekery, soťali sme pár stromov, poobtínali ich a naložili sedliakovi na voz. Musím sa priznať, že som pracoval zo srdca ochotne, a že som mal potešenie z práce, ktorú som predtým nikdy nepoznal. Bolo to hádam preto, že som bol celkom pod švagrovým vplyvom, alebo jednoducho preto, že som pracoval pre chorého, zbedovaného bližného. Po celý ten čas, čo sme pracovali, zračila sa na tvári chudákovi sedliakovi tichá vďačnosť. L. N., zbadajúc, ako som duševne dojatý, ponechával mi za odmenu ťažšiu časť práce. A keď sme dorobili a sedliak s uradostenou tvárou odišiel, obrátil sa ko mne a povedal mi: „Či možno pochybovať o potrebe pomáhať bližným v biede, alebo o radosti, ktorú taká pomoc skytá?“

Ač od mladi navyknutý kúriť a víno piť, nechal oboje, a, ako je všeobecne známo, zaviedol spolky triezvosti po okolitých dedinách.

Ani od členov rodiny, ani od čeľade nedá si posluhovať. Keď mu dakedy pri obede sluha podáva misu s jedlom, vidno, že sa mu to nepáči, ačkoľvek starostlive zdržiava sa odvrhnúť nabídnutú službu, a koná ešte k tomu podľa princípu nikdy nevnucovať svoju mienku iným, alebo urážať ľudí robením sa čímsi zvláštnym a dačím iným, nežli sú oni. Ako som už pripomenul, sám si čistí a riadi svoju izbu.

Z ľútosti k zvieraťom dávno prestal poľovať, že ho k sportu

viac nielen netiahne, ale že mu teraz ani len do hlavy nejde, ako mu mohol dakedy poskytovať zábavu.

Ako drží sa svojej viery, že nemáme práva užívať služby ľudí a zvierat, podotýkam tento príklad. Keď jeho rodina sťahuje sa na zimu s Jasnej Poľany do Mosky, on koná túto cestu pešky, ačkoľvek je to 195 verst. Hovoril mi, že mu je to nie príliš ťažko. Vždy zostáva na Jasnej Poľane o pár dní dlhšie než ostatná rodina, a keď táto odíde, nuž zostane sám, sám si varí, aj posluhuje. Takýmto spôsobom so dňa na deň preťahuje, a len vtedy sa vydá na cestu, keď si myslí, že žena už počína sa obávať o neho. Teda chuť k telesnej práci mu zostala, len že ju teraz obracia na potrebné veci, ako na oranie, kosenie, rúbanie, stavanie domov sedliakom.

Doktori a medicínske liečenie sú mu ešte protivnejšie nežli prv. Dva roky predtým, ako som ho ostatný raz navštívil, bol si náhodou poranil nohu. Dostal veľké bolasti a bol za čas v delíriu. V tom žena rozhodla sa dať na svoju zodpovednosť lekára zavolať. Pacient mu nebol rád, oslovil ho hrubo, bez pochyby dúfajúc, že sa ho týmto spôsobom zbaví, že by nebol prišiel, keby nemal vo výhlade hodný honorár. Lekár pokojne odvetil, že sa diví, že človek, ktorý hlása lásku k bližným, môže tak urážať zákon o láske. Napokon lekár smel zaviesť svoj spôsob liečenia a zapálenina onedlho počala sa tratiť a pacient vyzdravel. Ale L. N. zostal len verným svojim názorom o medicíne, a pamätám, keď som mu za poslednej návštevy, tiež v čas jeho choroby, radil piť karlovarskú vodu, odvetil mi, že ešte nikto nedokázal, že mu alebo inému tá voda pomohla. Ani sa nedal nahovoriť dať sa riadne liečiť.

Jeho predošlý veselý temperament, ktorý oživoval všetkých, čo mu boli na blízku, teraz celkom zmiznul. V terajšom jeho temperamente niet síce nič prehnaného, smutného, morósneho, ale zároveň nieto už ani stopy po tej detskej veselosti, ktorá ho takým príťažlivým robila. Táto bývalá črta jeho povahy, jestli svobodno tak riecť, rozpadla sa na kúsky, a pripadla jeho deťom.

Keď deti pri ňom sa bavia a šalosti vyčíňajú, vždy sa mi zdalo, že to harmonisuje s jeho sústredenou seriósnosťou, a že to dodáva svetlejšej farby jeho názorom o sociálnej mravnosti. Ačkoľvek nebaví sa s nimi, nespieva, ani nehrá na piano, predsa sa mi zdalo, že ho zajíma a teší, čo robia. Toho dňa, keď som prišiel, zdalo sa mi, že sa chcel striasť seriósnosti, hádam preto, lebo zbadal, aký dojem urobily na mňa jeho zmenené maníry, a pamätám, keď som chodil po izbe, ako odrazu skočil so stoličky a so smiechom hodil sa mi na chrbát a dal sa mi preniesť dva-tri razy okolo izby. Ešte vždy rád vidí spoločnosť a deti, ale nehladí ich zabávať, ako prv. Ak rozpráva, nuž len o dôležitom predmete, o niečom, čo sa má vykonať, a hovorí vážne.

Radil mi, abych nechal štátnu službu a premenil spôsob života, a hovoril mi o radosti, ktorú plnenie velikého zákona, lásky k bližnému, so sebou prináša. Medzi inými príkladmi poukázal na kňaza Hielkova. Tento dlho neznal Tolstého, ani jeho učenie. Asi v tú

istú dobu, ako učenie Tolstého počalo prichádzať do verejnosti, mladý Hielkov pretrhnul všetky predošlé svázky, složil rang officiera v garde a rozdelil svoje majetky medzi sedliakov, nechajúc si len 10 akrov zeme, ale prv než sa usadil na svojom, išiel robiť medzi sedliakov. Dal sa s chuťou do roboty a za krátko tak naučil sa hrubú prácu konať, že ho súsed žid s radosťou najal do práce na svoje polia za päť rubľov mesačne. Len potom sa odhodlal oženiť, bez pochyby si vzal sedliacke dievča, a usadiť sa na svojom 10-akrovom gazdovstve. Ako sa dalo predvídať, keď prijal novú vieru, väčšina priateľov ho vysmiala, a aj matka rozhorčila sa na neho a robila mu predhádzky. Pamätám, že som ho raz videl, keď slúžil vo vojsku na Kavkaze, boli sme len krátko spolu, urobil na mňa dojem dobrosrdečného človeka.

Lev N. žaloval sa mi, že hlavne ženy prekážajú rozširovaniu a applikovaniu jeho učenia, a pripisoval to tomu, že sú ženy nie schopné robiť a akceptovať presné a určité pojmy.

Vzdor všetkým premenám, ktoré sa s ním staly, rodina ho tak oddane rada má a váži si ho, ako predtým. Už je starým otcom. Ľud ho volá „našim“ alebo „našim starým“.

Ale nielen rodina a prostý národ si ho ctí, lež, trebárs už dávno vzdal sa hodnosti „mirovoho sudji“ (smierčieho sudcu), odkedy totiž verí, že nemáme prísahať ani súdiť bližného, predsa, na znak úcty, býva znovu a znovu volený.

Pozostáva mi ešte povedať pár slov o tom, ako hľadí jeho rodina na učenie Lva Nikolajeviča. Často písalo sa v novinách, že jeho rodina nesdiela jeho presvedčenie a vzhľady. To by nebolo naskrze prekvapujúcim, keď povážime, že medzi nimi je jeho žena a štvoro dospelých synov a dcér, z nichž každý a každá môže mať svoje vlastné presvedčenie; ale v skutočnosti je táto mienka celkom mylná.

Lev N., primerano prikázaniu neprotiviť sa zlu násilím, vždy usiloval sa dať deťom úplnú svobodu prijať alebo zavrhnúť jeho učenie. Učil ich, čo veril, že je pravda, ale ani tónom, ani svojím chovaním nehľadel im vnútiť svoje idey. On hlása svoje učenie, ale poslucháčom dáva svobodu posudzovať ho; vzdor tomu je však presvedčený, že musí donášať blaho tým, ktorí ho prijímajú, presvedčený, že prv alebo neskoršie bude všeobecne uznané a prijaté. Nasledovne môže len ľutovať, že ľudia držia sa ešte bludu a zabúdajú, že kým nebudú sa spravovať podľa zákona lásky, niet a nebude života v nich. A celkom podobne hľadí i na svoje deti. Povedal mi, že sa vždy obával, aby deti neprijaly neúprimne, alebo aj úprimne ale vštepeno jeho učenie. Deti to rozumejú, a preto si zachovávajú právo úplnej a nestrannej svobody v myslení a viere.

Avšak zdá sa mi, že od ženy predsa len viacej požaduje; nepáči sa mu, že zotrváva v protivení sa jeho vôli opustiť svetské majetky a že ďalej vychováva deti podľa starého spôsobu a v starom duchu. So svojej strany žena si myslí, že robí správne, keď takto pokračuje, ale rmúti ju, že sa musí protiviť jeho drahému želaniu. Bola tajným svedkom celého jeho duševného boja, a úzkost-

live sledovala postupný vývoj jeho náboženskej a sociálnej viery až do zavŕšenia. Nie div, že ju dakedy nepokojné pocity nadchádzaly, že sa bála o zdravie a šťastie svojho muža. Tieto pocity, napriek jej želaniu, vyvolaly v nej odpor proti jeho viere a strach pred jej následkami. Povedomá súc si svojej málomocnosti premeniť tok jeho myšlienok a tak oblahčiť mu process jeho duševného boja, cítila, že môže prísť na pomoc svojim deťom, a preto protivila sa požiadavkám mužovým vo všetkom, čo hrozilo schudobnením alebo nepraktickými premenami vo výchove. O nej stojí doslovne, že bola „medzi dvoma ohňami". S jednej strany stála proti duševným útrapám svojho muža a jeho požiadavke, aby mal úplnú svobodu v prevedení svojich princípov; s druhej strany musela počítať so šťastím a blahobytom svojich detí, a nasledovne uznávať za nemožné popustiť mu. Medzi mužom a ženou počala sa zjavovať neshoda, ktorá sa vždy zväčšovala a ktorá sa vyrážala vo vzájomnom žalovaní sa na stanoviská, s ktorých hľadeli jeden i druhý na jeho vieru; toto bol jediný bod, v ktorom nesúhlasili za svojho života. Žena by sa už raz nebola dbala obrátiť k úradom, aby vzaly majetok do svojej opeky, aby sa tak zachovaly podiely deťom. A keď jej muž ponúkal celý majetok, nástojila na tom, aby jej vystavil formálnu listinu, že všetky práva na jeho nemovitý i movitý majetok, vynímajúc jeho novšie spisy, prechodia na ňu. Tieto jeho novšie spisy majú výslovný cieľ hlásať jeho vieru, a preto L. N. zriekol sa práva na ne, a ony sa staly verejným majetkom, hockto ich môže vydávať. V posledné roky privykla hľadeť na jeho učenie omnoho pokojnejšie, a dokonca ľsprobovala ho kritisovať s objektívneho stanoviska. Ale najlepšie vyložím jej terajší duševný stav, shrnúc nakrátko rozhovor, ktorý sme mali za mojej poslednej návštevy u nich r. 1887.

Ani pomysleť, že by neuznávala jeho učenie v princípe, ona teoreticky úplne súhlasí s ním, a jeho považuje za muža, ktorý je ďaleko pred svojou dobou. Ona teda uznáva jeho úsudok, a váži si jeho ideál, ale myslí, že by to bolo nespravedlivé prestať tak vychovávať mladšie deti, ako vychovávala staršie, kým mužove idey o výchove neuznáva spoločnosť. Podobne drží nemožným rozdeliť ich majetok medzi chudobných a vyhnať deti bez groša do sveta, keď si to žiadno z nich neželá; tu ona myslí, že je to jej materinskou povinnosťou protiviť sa takémuto plánu do krajnosti. Keď mi rozprávala o tomto, zvolala so slzami: „Ťažko mi je, odkedy sama musím robiť všetko, kdežto prv som len jemu pomáhala. Výchova detí, starosti o majetok, všetko mne padlo na plecia. A potom mám výčitky svedomia, že prestupujem Kristovo prikázanie o láske k bližným a milosrdenstve! Ako by som plnila každú jeho túžbu, keby som nemala detí! Ale on zabúda všetko pre svoju vieru." Proti mužovi si nezastala len v otázke výchovy, ale aj v otázke stravovania detí. Lev N. chcel, aby deti žily tak prísne vegetariánsky, ako on, a mať na to nepristala z prirodzenej obavy o zdravie detí.

Deti rozlične posudzujú jeho názory. Najstarší syn, nakoľko

viem, nesúhlasí so smýšlaním svojho otca. Keď otec vzdal sa všetkých osobných nárokov na svoj majetok, nuž syn prevzal, na matkinu žiadosť, správu majetku, a zároveň počal slúžiť v zemstve. Druhý syn vyslovil želanie nasledovať prikázania, vyložené v otcovej náboženskej a sociálnej viere. Zanechal gymnásium a pred troma rokami oženil sa, vzal si 22-ročné dievča, a bývajú na jednom z menších majetkov, kde žijú jednoducho a bez obsluhy, napriek tomu, že žena patrí k vyšším triedam spoločenským. Tretí syn učil sa ďalej, ale povedal mi, že celkom súhlasí s otcom, že ľudia majú žiť čisto, a že bude sa vynasnažovať zachovávať mravné zákony otcove.

Vôbec zbadal som, že všetci z jeho rodiny želajú žiť čím prísnejšie jednoducho, čím menej užívať služieb iných ľudí, čím viacej pomáhať každým spôsobom biednym a trpiacim; a vo všetkom svojom počínaní bez okázalosti sledovať a prijímať učenie svojho otca. Ale najväčšmi mu je oddaná druhá dcéra, a nakoľko jej je dovolено, prísne zachováva každé jeho prikázanie.

Moja mladšia sestra, ktorá strávila celý svoj mladý vek na Jasnej Poľane, a teraz chodí ta so svojou rodinou každé leto, je tiež úprimnou obdivovateľkou Lva Nikolajeviča. Avšak, ač prechováva hlbokú úctu k čistote jeho viery a poníma ducha jeho učenia, vytýka mu nedostatok praktickosti a vyslovuje mu doprosta svoje smýšľanie. Lev Nikolajevič odpovedá na jej výčitky obyčajne sarkastickým tónom, v ktorý tón totiž, musím podotknúť, zmenil sa u neho bývalý živý humor, ktorý tak kúzelným robil jeho rozhovor.

— — — — — — — — — — — — —

A teraz, dokončiv svoje spomienky o L. N. Tolstom, schválne sa zdržujem úsudku o jeho živote a učení. Dostačí urobiť dve otázky, ktoré už bez pochyby sami čitatelia šípia. Či vykonal L. N. v svojom živote, čo mu v moci stálo, a žije podľa prikázaní, ktoré postavil iným; a či má právo pozbaviť svoju rodinu o nároky na jeho majetok? Čo týče sa mňa, nemôžem si predstaviť, ako môže sa niekto odvážiť, ak je nie závistník alebo zlomyseľník, upierať mu, že by nebol v každej maličkosti, nakoľko mu len bolo možno, konal v svojom živote, čo káže v svojich spisoch. Keby bol pripravil svoje deti o majetok, bez pochyby bola by to odsúdila väčšina ľudí, ako skutok ukrutného násilia, ktoré nemožno ospravedlniť.

Nakoľko pravé je učenie Tolstého, zdá sa mi, že je to otázka, ktorú nerozriešime my, ale budúce pokolenia.

Z angličtiny preložil dr. *D. M.*

Pozn. prekl. Behrs napísal svoje Spomienky rusky, ale či boly po rusky tlačené, nie je mi známo. Ja som bol upozornený ruskými novinami na anglický preklad *(Recollections of Count L. N. Tolstoy together with a letter to the women of France on „the Kreutzer Sonata“ by C. A. Behrs. London, Hainemann 1893)* ako na knihu Rusom celkom novú. — Ešte štyri kapitoly knihy zaoberajú sa výlučne Kreutzerovou sonátou a ženskou otázkou.

Pozn. red. V prvej časti, obsaženej v predošlom čísle Pohľadov, pri spomenutí siedmeho prikázania (str. 669) vystala poznámka, že siedme prikázanie pravoslávnych je = naše šieste.

Redaktorovi.

Tvoj milý lístok šťastne doletel
jak holúbok by pod ústrešie moje,
holúbok biely — ždajúc teplého
snáď prítulku, keď svet tak studený
je — snáď i najdúc — Vopred tušil som,
čo zahrkúta: že ver' redaktorská
to sťažnosť bude, kvíľba z nesnádze:
čím nakŕmiť lis opäť zlačnelý,
otvárajúci nenásytné ústa?
bo, ajhľa, čo mi, zpola rozkriačiv
ružový pyštek i ztrepotav krýdly
v znak pozornosti, ihneď zanôtil
(ten holub totiž), sdelil prosebne,
znie: zapej, zapej! z tónu akého
len sám chceš či vieš — zapej čím skorej,
a odspievanú pošli friško pieseň!
Vraj ‚Pohľady' že zrakom túžobným,
slziacim takmer od pátrania v diaľku
tak dávno hľadia šedý na sever
a dúfajú... až posiaľ márne však;
nuž keď už zavial ztiaď i severák
a smetá, svlieka záhrad okrasy
(i moje ruže, lipky drancuje —):
on aspoň nechže uroní i pre ne
bárs i len jeden zažltnutý list
a odnesie, a že vraj v ozdobu
(ja vravím: lichú — zajtra sčernejúcu!),
v ich vienok — kamsi v stĺpec privesí...

Veď, braček, verím tvojim starosťam,
znám vážnosť ich i prísnosť bodľavú —
viem, slovenského najmä redaktora
jak moria ony, trýznia do krve;
no uver i Ty zas mne navzájom,
keď rečiem: ľahšieho nič nad žiadosť!
a ťažšieho nič nad jej vyplnenie! —
— Kedysi, ovšem, krepko sadol som
(nie na Pegasa; ku stolíku len),
a duch môj už vstal s dumy leňošky,
vstal rozjarený, peruťama zmáchal
i vzniesol sa jak plameň od vatry
by odruvnutý, operená fakľa,
zór vlna prudká, — vzletel k výšinám
a čosi-kamsi hajno myšlienok
pozajal nivou nebies rozprchnutých
(tým nebom vtedy večne blankytným!),

i v chvíľke oknom mojej iziebky
ho narazil, že ruka mladistvá
ich ledva schytať, spútať stačila,
ba ledva, ledva...
Dneská tomu ináč,
a koľme ináč! — Sadám, postávam,
brk v ruke vetchý (biedny už i nástroj!),
v hruď potápam sa i zas veslujem,
naslúcham, čakám, dychtím unyle,
i číham ani lovec na postriežke:
však neprichádza korisť vítaná,
len neprichádza — ani plachý vták,
ni srnka skočná, ani zlatá rybka,
ba ani motýľ, ani múša len,
tým menej veľká, krásna myšlienka;
som vzrušený, až chviem sa chtivosťou,
hotové telo — no duch? ach, je mdlý,
mdlý! druh môj — — Vieš-li, čo je ducha mdloba!?
ten rozlad, omar, výnimočný stav,
kvas omrzelý, neurčitý neduh?
vieš? (Nevieš! ani nikdy nevyzvedz!)
Z tých riadkov toť je cele patrný — —
Lež premene tej ani nediv sa:
je, žiaľboh, bežná, nutná, prirodzená;
je pokrok žitia, rozvoj — lenže ten
neblahý postup — zpiatky... Na spánkoch,
nech prizreš sa mi, uvidel bys' srieň,
už pravý srieň! — a srieň, vieš i sám dobre,
ač jagá sa, hrá dúhou, predsa je
vždy ľad: nímž zmŕza čo jak bystrý prúd,
ba oným i tá srdca teplica —
A uvidel bys' vrásky v čele: stráň
to zrytú mnohým strastí prívalom, —
zrak nalomený tiažou rosnatou
z podolka pohrôm, — losu úderami
sklonenú hlavu; v duši záhyby
bys' čítal: inu, každým drsným dôtkom
sa stúli ona, zvlášte citlivá,
jak táto bola, je i bude vždy:
a svet, och, ten sa hodne postaral
o príčiny, by musela sa zavreť,
jak ranostajček svoj kvet prižmúri.
I nie div! Žil som — možno, už aj dosť,
a prežil ozaj všetko! naplodil
túh neprehľadné množstvo, rúče však,
bo prázdne boly, nesplnitedelné,
i pochoval ich celý cintorín;
z pomyslov zámkov nabudoval pyšných,
i skoro všetky v rumy rozváľal,

jak Samson zrovna seba zasypúc;
poskubal snenia závoj, jasennou
už len hmlou súci — zdrtil, pošliapal...
lež načo viacej? beztak nikoho
to nezajíma; moja škoda, môj
i stesk!... Dosť na tom: stojím v jaseni,
strom síce ešte, ale ošarpaný
na holoť! oblak kalný nad hlavou,
krov rakve — kdeby zelená ním vetev?
Tá duša vdovie ani strnisko,
i kdeby tam kvet? Myseľ, zapadlá
jak studeň — kdeby čerstvý vlnot tam?
Nuž, kde vziať pieseň? povedz; sladkej túžby
spev z čoho uviť, zkadiaľ vyroniť?

A nechby ešte trval mladý oheň,
zdroj citov blblal, vôľa bronela,
žhavely prsty na varita strunách:
kde podnet k dielu? oznám, bratišku!
Čo nadchnúť môže, musí zapáliť
i zmrzáčelú jedľu velesviecou
do temna noci, noci našich hôr,
bo bleskom — udaj: kde je pohnútka,
tá zpruha vzácna, ktorá pošteklí
prv lákave, v tom schváti, šinie potom
nás vytržených k slávy výletu,
až na vrchol nás blaha dosadí,
kde túžobníkov darí božský genij...?

Do minulosti radíš po príčinu?
ta, priateľu, mi zreteľ obrátiť?
Ach, uvädlé sú vence z kvetín jej:
nie, nechajme ich smutným mohylám,
a nedotknutý ctime mŕtvych popol,
len ruka Božia z neho tvoriť môž'...
— A prítomnosť, ó, veď je jalová!
a biedna, spustlá, hnusná, bohaprázdna!
kvet jedovatý, ovoc červavá,
na zadrhnutie mrcha objedza,
horkosti čaša... V poesie chrám
mi kážeš — ó, rád otriasol bych prach!
a nábožne v tieň jeho svätej klenby
bych vstúpil; no dnes nemožno sa modliť
tam! nelzä vzdychať, ani velebiť —
len vo varhanoch vzbúriť všetek zlozvuk,
tak zlorečiť: to možné! — Pokážeš
v ctihodné temä práva, večné dosky
Sinaja: ihneď zreve modlárska
sber: kameň to len! kameň! rozbite

ho, zdrťte ním aj lebku!... Alebo
odhalíš jasný pravdy obličaj:
priam mrákavy sa zlostné prihrnú
jak jastraby by v pohon holubice:
i miesto že by svetla zblýskal lúč,
lúč krve striekne z nevinnosti pŕs;
a vynesieš-li pravú perlu lásky
z vln duše: nielen že ňou pohrdnú
čo planou troskou, ale pohodia,
ba rozmliaždia ju sťaby plané sklo
i taki čo viac, ktorí chvastali sa
podobnou v hĺbkach svojich úrodou! —
Jak keby v podzim zašlo stoletie
(veď zašlo aj —), kde každá jara túžba,
ten vzrast a rozkvet voľný, žičlivý,
a leta všetek veľký skvost a hoj,
ten spoločný hod — je už iba snom,
spomienkou, ktorú i tak schytí vietor
čo kočiaň, kamsi v bahno zašmieri:
taká to doba! taká prítomnosť:
bez srdca, ducha — bez svedomia, Boha!

O budúcnosti tedy spievať snáď?
Prorokom nie som, brat môj; tápem v tme,
v tme, smrteľník tiež hriešny... Avšak ani
neverím, aby cez ten dnešný kúdol,
tie dymy z dielní neprávosti, ten
rmut lže, čo hrubo zvisnul obzorom
a čiaha drzo po zenitu prestol,
kto ľudským okom vládal preniknúť
a ohlásil nám slovo života.
Tú oponu, tú neľzä vanutím
odfúknuť vzdychov čo jak žalostiacich,
nie dažďom sĺz v dážď citný roztopiť,
na pŕšku zdrobiť mája milostnú, —
ni odhrnúť ju rukou chranlivou,
mdlou silou ľudskou: ako činí vdova,
keď odcloní vše závoj pokory,
by vzhliadla k nebu; pohnúť oponou
tou hustou, ťažkou: k tomu treba víchor,
hej, velevíchor! aký oceán
z dna jeho zdvihne, v hory sglbati,
a hory zase splošti v zrkadlo,
plášť strhne zeme, blesku jazykami
olíže póly v lysé temená...
hej, búru treba! Boha samého
hnev hrozný! otras všetkých sveta uhlov:
by roztrhla sa — rozkrýdlila, jak
tá kedys' v chráme jeruzalemskom!

a ponad desnú kríža Golgathu,
vzkriesením pravdy na ňom zmučenej,
zableslo slnce nové — spásy, slávy! —

*

Nuž jestli znova navštívi ťa nerest
podobná totej, akú nakreslils'
mi listovne: tak, braček, inam ráč
„Pohľadov‘ pohľad zavše obrátiť,
rozhodne inam zdatnú o pomoc:
tú nerest bľadú zmaľovať v zjav krásy —
Tak menovite mladších privolaj
si k tomu duchov, ktorým neochably
sokolie ešte brká, ale vždy
len ešte tuhnú, tuhnú zápolom
vo výšach jasných, svätým horlením:
tých, ktorí čiernych hrobov minulosti
neznajú, ale stále tešia sa
dňu prítomnému, svet ružovým vídia,
a ktorým kyne z diaľky budúcnosť
už v rysoch značných — nebotyčná Tatra:
tých mladých pozvi obrov... Vidím ich,
ich zápal pravý, rozruch mohutný,
sprevádzam zrakom slávny obluk letku,
i čujem hesiel rodných lepotu:
a duch môj plesá, plesá radostne!
bárs plesá pritom, jak sa teší hviezda
zapadajúca tej, čo vrchola
dosiahla práve v kráži paprskov
i mladuchou tam trvá, šťastne žiari:
bo aspoň i jej svieti k priepasti...

Hviezdoslav.

Neznám . . .

Neznám, jak v duši mojej vzrástla, zkvetla
tá láska k tebe, ľud môj ubolený!
Len to znám, že mi ona zdrojom svetla,
že ona dáva žitiu môjmu ceny;
že ona prúdi každým mojím citom,
že v jedno srástla s celým mojím bytom —
že prv než zhasne, vzpučať musí znovu — —
Jak hrdá som, že Slovenkou ma zovú!...

Neznám, jak vzrástly sniky moje ladné,
jak ideále vznikly v mojej duši:

snáď ako pablesk, v studienku čo padne
a jasom hĺbku kryštálovú vzruší —:
však znám, že z nich to harmoniou zvučí,
čo povznáša ma, veriť, úfať učí...
Sny moje, mladé moje ideále!
jak blažíte ma, drahé, neskonale!

A city srdca tiché, vzdychajúce
jak vznikly? ver' tiež neznám ani sama.
Len to znám, že z nich nádej sladká skvúce
si tvorí vidín rajské panorama,
a mladistvé že toto moje šťastie
úderom srdca každým rastie, rastie...
A jak to draho, nevýslovne draho
v srdienku tajne toľké skrývať blaho.

Ľudmila Podjavorinská.

P.

Trafila oceľ na kremeň
a iskra vyskočila — —
Tak sa vždy v svete myšlienka
rodila, duša milá.

Bublinky púšťať z mydliniek,
to hračka je pre deti,
a čačky trhať bez smyslu,
marné len robiť smeti.

Moc v svete práce, bo bied moc,
čo treba ich odklínať,
že človek musí nie len raz
na seba zapomínať.

Dedinec.

Nôta.

Hej, nôžky moje, nôžky,
netreba vám ostrôžky,
skočíte si i v trní,
hej, nech len nôta brní.

Nemŕšť sa, nemŕšť, plesci!
či nevieš, čo je pieseň:
ten ohlas duší milý,
čo v láske v svete žily?

Režte mi, hudci, režte!
Ja starý krepký ešte —
Nemŕšť sa, pleseň, márne!
Hej, láska nezostarne.

Bočko.

Slovenská reč.

1.

Reč naša budí zo sna národ k činom:
vstaň, rod môj milý, pod koruhev moju!
Nie biedny pokoj — chystajte sa k boju,
keď odrezujú jazyk dcéram, synom!

Reč naša kvíli žasnúc nad krivdami,
čo pácha vrah a zradca svojho rodu;
či čuješ povel, zvuky do pochodu?
Reč kvíli detí svojich nad vinami.

Reč prosí: poďte v moje slávne kraje,
sbierajte kvety, kryštále a rúdu,
len poesiou dýšu moje háje;

ó, poďte v chrám, kde oltár Boží stojí,
pripojte zvuky k spevom môjho ľudu!
Reč matka volá: za ňou včely v roji!

2.

Čo v tebe hudby, koľko zlatých tónov,
čo v tebe barvy, jasnoty a sily!
Reč, teba Musy krásou pokrstily
pri zvukoch lyry, pri hlahole zvônov.

Ty útle dietky ľúbym spevom kojíš,
ty rozpaľuješ muža k činom slávy,
si virom morským a zas jarček hravý,
aj k zemi bitá, predsa ešte stojíš.

Čo v tebe ohňa rozplameniť city,
čo hĺbky umu k povzneseniu ducha!
No národ trúchli dávnou krivdou bitý,

že chcú ho vyzliecť z bohatého rúcha,
čo dal mu Boh. Reč, zlatá si a krásna —
bez teba nemou čeľaď cudzopasná.

3.

Ty svätá si, bo svätosť dostala si
od Hospodina, ktorý stvoril svet;
veď bozkával ťa sväť-Cyrillov ret
a k Bohu vznášal tvoje večné krásy...

Tys' bola otcom stĺpom tmavou horou,
i studňou s' bola, keď ich trápil smäd:
ty večne živá, neškodil ti ľad:
buď nám tiež hviezdou, ku krajším dňom zorou!

Reč, svätá si, lež vrahmi potupená,
pre teba chaty — cudzej panská sieň,
no krása tvoja cherubínmi ctená, —

a ver, že iste tebe svitne deň
po toľkých súžbach; čože kríže tebe,
keď požehnaním rosí teba nebe?

Somolický.

Pustokvet.

Novella.

Od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

(Dokončenie.)

VII.

Vladimír Radovský pevno uzavrel ujechať, ale nie bez rozhovoru s Nellou. Pravda, jej obraz v duši jeho razom zmenil sa, „dobrota a čistota panenského srdca“ ustúpila záhadnej, dämonickej kráse, ale predsa len kráse, ktorá ho ešte väčšmi pritiahla a vzbúrila... Za niekoľko hodín pod lieskou a v izbe pocítil bôľ nad samým sebou, nad údelom večného postrádania blaha, ktoré sa mu ukázalo, a ihneď nemožným stalo; od večera nad výmoľom cítil bôľ nad ňou, nad Kunovičom, jeho domom, nad rodinou, stojacou dosiaľ jako hradba a česť robiacou slovenskému dielu. Či nie je on poslaný Bohom, aby pomohol, zachránil, čo dalo sa zachrániť? A tu zalomil svoje dlhé silné ramená, lebo ihneď s myšlienkou činu padla naňho bezpomocnosť a slabosť charakterná, jako dusivá hmla... Niekoľko dní vyhýbal, váhal, raz pakoval, zase len zostal. On pozoroval Nellu — a nebadal u nej žiadneho rozdielu, žiadnej premeny... tie samé hlboké, zpytujúce oči, tá samá prostota a nevinná milota... A predsa vedel, že zase mala schôdzku, dňom, u Columbiniho studničky, že slová u výmoľu ztratily význam, rozlučujúci ju s Burínskym.

Kornelia Kunovičová nepočúvala od otca svojho inú kritiku burínskeho života než tú, že jeho umový a vzdelanostný uroveň je nízky, jeho materiálny podklad neistý a čiastočne umelo-závratnícky. On smial sa nad úzkym rozhľadom burínskej pseudo-intelligencie, nad malichernosťou záujmov, nad primitívnym vzdelaním a malo-kramárskym panštením. On smial sa, keď Kálnay menoval svoju vínohradnú drevenú budu „villeggiatúrou“ (ona ležala neďaleko boru, pod malým kopcom, kde boly niekdy vínohrady) a Slepičkay svoj dedinský barák „nostra residencia“. On smial sa nad dobre zaslúženým ruinom burínskych pánov a tu i tu nad ich hladným patriotismom. V celku mohla Nella len toľko vyňať, že Burínci sú hlúpejší, namyslenejší a chudobnejší než jej otec. Od matky nepočula ani toľko; pre tú nejestvovala vôbec žiadna burínska spoločnosť. Jednoduchá, na svojich chudých ramenách nesúca temer celú naozajstnú ťarchu obšírneho hospodárstva a domácnosti, akuratessou a požadovačnosťou mužovou znesnadnenú, nemala času pozerať za duchovným vývinom dcéry, a konečne nemala k tomu ani pravej spôsobnosti vzdelanostnej a, jako zdalo sa, ani útlosti materinskej. Ona niesla pokorne rabstvo dobrovoľne prevzaté a ustúpila raz navždy nadvláde mužovej, trebárs ju on nápadne neupotreboval. Toho nebolo treba, lebo už bez prevádzania nadvlády popri ňom nemohla byť inej vôle. Pri tak bujno-mocnom strome nemohla mať útlejšia bylina samostatnosti. Ona starala sa, aby mužove požadovania v domácom poriadku boly vyplnené do posledného bodu, aby bielizeň dcérina bola biela jako sviežo padlý sňah, aby jej izba lisla sa čistotou a poriadkom: čo požadovala móda, čo žiadal svet — o to musela starať sa sama Nella a hrbatá švajdlena z mesta, ktorá nemo sedávala celé týždne v ženskej izbe nad šijacím strojom. A tak mať, v istom ohlade niže dcéry, stála k nej v jakejsi slúžobnosti.

Nella nemohla mať pochopu o tom, že už sblíženie sa ku kruhom burínskym vťahuje človeka do nemravného krážu. Nemravnosť burínskej spoločnosti nepozostávala v ľudských pokleskoch, ba ani hriechoch, bez nichž niet žiadnej ľudskej spoločnosti, ale bola to nemravnosť jakoby všeobecná, neosobná, kaziaca ešte i vzduch nad mestečkom, a pozostávala v úplnom chybovaní istého podkladu spoločenského, v chybovaní všetkých nehmotných cieľov, pre ktoré ľudia skupili sa v obce a mestá. Niečo čisto-zverského býva v takýchto bezcieľnych organismoch. Radovský prezval Burín „vlčou koloniou“, ale Nella nevidela toho potvrdenie od otca skutkom; ona videla naopak, že ta chodí, žije s nimi a prichádza nazad sebavedomý, čistý, víťazný; jeho pozdravujú v Buríne na dvadsať krokov, a on nad nimi tróni svojím rezkým, polo-opovržlivým vtipom. Často zostáva do noci, ale ráno vstáva svieži; vymytý, vyholený sadá k stolku alebo ide do poľa. Čo môže byť zlého a nepristojného v Buríne a v jeho spoločenstve, prečo horlí tak proti Burínu staručký farár?

Čo bolo nepristojného i pred ňou, to boly schôdzky s Burínskym, a ona i usilovala sa urobiť konec hre, ktorú predsa nepovažovala za zlú, a ktorá bola zprvu tak zábavná... Ale príduc

večer od studní — razom pozorovala, že už nemá sily pretrhnúť spojenie, že ono už panuje nad ňou, a nie ona nad ním. Ju opanovala silná túžba sveriť otcovi svoju tajnosť... s tým i zaspala nepokojným snom. Ale na druhý i tretí deň nesverila sa, a na štvrtý zase povolila schôdzka následkom náruživého listu a hrozby o samovražde.

U Columbiniho studničky už nebolo Zuzky... Asnáď práve preto bol Alfred taký delikátno-zdržanlivý, preto budil dôveru svojou pokornou, poslušnou tvárou. Ona nahla sa k prameňu s ťlapkavým pohárom v ruke, a podávala mu ho naplnený... no on schvátil s pohárom i ruku; voda sbehla z obráteného pohára po Nellinych šatách... pohár padol do trávy... jej ruka zatriasla sa v jeho ruke. „Nelly — moja Nelly!...“ zavolal. Ona zdvihla sa — no rýchlosťou blesku sovrel ju do náručia Burínsky. Divné, dosiaľ nikdy nepocítené teplo zohrialo ju dnu v hrudi, ona zavrela oči a bezvládne poddávala sa jeho rýchlemu, až bôľne silnému celovaniu. On bozkával jej ústa, líce, oči, zdržujúc padajúcu ramenami tesno pri prsiach... No konečne predsa neudržal — ona klesla na obe kolená... Nad ňou schýlený držal oboma rukama jej malú vonnú hlávku a bozkával ju na temeno... Tu ona zaplakala hlasno, vyskočila a sovrela ho ramenami.

„Prosím vás — už choďte,“ riekla rýchlo; „vaša som — tvoja... tvoja!“ A zase mala tvár jeho pokorný výraz... zase celý jeho zjav stal sa delikátno-zdržanlivý... prosil za odpustenie... Nellu bodla táto premena. „Čo už teraz? Načo odpustenie... Oddala som sa mu, tam som, večne jemu patrím... a hľa, jako ľahko poslúchol moju prosbu...“ podumala, keď on schytil pušku a pozdravujúc malým klobúkom so štetkou, mizol medzi mohutnými stromami starého parku. „Tak — počiatok je tu,“ šeptal, usmievajúc sa blaženým úsmevom a bozkával si dlaň; „ale tá sviežosť — tá voňa! Jako rosa, jako ranná rosa! Nikdy som to nemyslel!“

Nella zdvihla pohár, načrela a osviežovala si horúce čelo. Studené kvapky tiekly po tvári, zrudlej studom a bôľom. Ona razom po slastnom, smyselno-nežnom opojení upadla v odporný chlad... ju pálily pery od jeho horúcich, priamo páliacich bozkov, ale nie viac sladkým ohňom, ale zožieravým, až fysicky bôľnym... Veď i ranila si peru vlastným zúbkom. Poludnie blížilo sa — ona sobrala sa... sbehla ku kaštieľu. Vždy zabité, mohutné dvere do parku boly otvorené... Razom jej napadly temné, dobrodružné chýry, a ona striasla sa, a šuchla behom okolo nich povaleným parkanom. Polozhnité dosky zavržďaly pod jej ľahkým, pružným krokom, a ona naľakala sa toho zvuku, jako niečoho neobyčajného... Jakási hrozba znela v tom praskote — a tu ju čosi zachytilo za šaty... Bol to len hrdzavý klin vyvalenej palissády, ale i v tom nevinnom trhnutí bolo niečo hrozného... ona nehľadela rukou odháčkovať sa, ale trhla celou silou; divno — prečo také úzkosti pre nič? Veď dvere zabudol zavreť otcov architekt, ktorý cenil stavisko, a starý, zhnitý parkan nie je nič strašného, a jeho hrdzavé kliny môžu iba zachytiť okraj šiat! A je biely, letný deň, pred

ňou čisté pole, nie asnáď noc a cintor, kde by i také príhody maly ustrašujúcu moc.

To strašné nebolo ani v otvorených dverách, ani v prasknutí polozhnilej dosky, ani v hrdzavom kline, ale v nej samej, v jej duši, ktorá sa razom stala inou, v jej mysli, ktorá premenila sa. „Strašná lekcia, a nikdy viac!“ podumala, ale práve to bolo strašné, že to bola lož. Hneď za tým zbadala verne a jasne, že to bola lož, a v tom, že nemohla sa tešiť tým „nikdy viac“, bol celý úžas, ktorý ju objal jako pálčivá zimnica. Ona razom, vzdor úžasu a bôľu, vedela, že ho nemôže opustiť. Práve tá divná premena ju v tom utvrdila, premena v sebe i v jeho tvári a pohybe. Ju to neurážalo, ale bolelo a priťahovalo zlomiť i tú poslednú hrádzu, ktorú, jako zdalo sa, kládol medzi seba a devu, tú jakúsi hrdú silu, tak nebezpečnú pre ženské srdcia. Jeho pokora bola ostatkom tej hrdosti, on ňou bránil sa ozajstne, cele oddať sa jej, bez všetkých podmienok; on nebol ešte jej vrúcne a cele.

Na večer za plantážou, na drnovej lavičke, nad ktorou pnela stará hruška, už nerodiaca, ale trpená iba pre tieň, ktorý dávala, našiel Vladimír Radovský Nellu, a soberúc sa s poslednou silou vôle, šiel širokým krokom, silno nohami tepúc zem, rovno k nej, jako by mal vôľu prehodiť ju i s hruškou cez nízky múr do potôčka. A ona i divno pozrela na jeho strmo valiacu sa figúru, a málo zbľadla. Ona upodozrievala hosťa, že šípi čosi, a nadto mala i hriešok proti nemu: jeho verše odobrala bola Zuzke, keď tá riadiac chyžku dvíhala zo zeme papier. Že by ona bola predmetom týchto výlevov neohrabaného poetu, o tom ani tušenia nemala.

„Kamenec vrátil sa z výletov,“ riekol dôležite, jako by v tom bola nejaká udalosť pre Nellu, „a priniesol hodne študií...“ On hovoril so zaikaním, a že sa mu Nella uhla, sadol na samý konec drnovej pohovky, červenal sa, nevediac, čo počať so svojimi dlhými ramenami, ktoré mu zavadzaly.

„Som zvedavá... a je on dobrý maliar — čo súdite?“

„Myslím, veľmi pozoruhodný talent, ale, ale...“

„Nuž?“

„Mnoho počína, a potom nedokončí, zunuje, zahodí, bojí sa práce, jako by niečo mohlo povstať bez trudu, zármutku, dešperovania. Neúspech ho zarazí a zoslabuje. Je v ňom umelecká žila, ó, je!“

„A pri tak malej energii nevyschne i tá?“

Vlado sa zamyslel.

„Ach, bojím sa, bojím, že i on bude takým pustokvetom, jako ja, i mnohí druhí... Niet v nás Božieho požehnania, niet blahodate! Duch veje nám nad hlavami, on snáša sa s výše jako holubica, ale nesadá na naše hlavy, nepredchýňa útroby naše! Tak nás je málo, malá cirkvička bojujúca, a schneme, schneme. Niet obrodenia... a hľa, so všetkých strán nebezpečie, nebezpečie jednotlivcom, rodinám....“ On počal hovoriť plynno, ale keď prišiel k slovu „nebezpečie rodinám“ a zbadal na tvári svojej zpytujúci, ohnivý pohľad Nelly, počal sa zase zaikať, a dokončil sadu ne-

skladne, s dlhými pausami v tom smysle, že nástrah číha všade plno, a my sme neobrnení, nepozorní, dôverčiví...

Nella pohla sa, primkla bližšie k Radovskému a silno spustila ruku na jeho rameno. Nikdy taká elektrická, sladká a pritom bôľna triaška nepreletela jeho mocným telom. On so strachom pozrel do bľadej, neobyčajno rozjarenej tváre, jeho priamo omámil blesk lúčistých, zpytujúcich zrakov, jeho pomiatla tá blízkosť jej tváre, ktorá bľadosťou dostala výraz nebeskej miloty, jakéhosi utrpenia a posvätného bôľu...

„Nehovorme v hádkach, pane doktor, povedzme si pravdu," ona spustila ruku; „vy viete moju tajnosť, vy viete o mojom..." Chcela povedať „priestupku" alebo „poklesku", ale slovo nechcelo na jazyk.

„Pre Boha, slečna, jako bych smel, pre Boha..."

„A odsudzujete ma, a síce prísnym súdom... voľno vám použiť vedomosť... len von s tým, choďte, povedzte!"

„Nikdy z mojich úst, ani samému sebe... vy ste mi svätica, vy ste mi anjel!"

„Pekný anjel," s trpkým úsmevom riekla Nella, „čo dáva rendevúzy večerom nad výmoľom... veď to iný nebol... Zuza čosi zbadala a dozvedela sa od Miša, že ste večerom blúdili tade... netajte."

A tu bol Vlado pri koreni; tu bola príležitosť vyplniť svoj zámer spasiteľný, s ktorým sa nosil a boril vo dne v noci, ktorý ho prikoval na Kunovičov dom. Ona mu sama podbehla, ona núkala sa: tu som, zachráň ma, tu som, predstav mi, poblúdenej, celý úžas môjho bludu... Ale nie... Vlado zalomil ruky, zahľadel sa jako do nesmiernej diaľky a jeho ústa šeptaly: „anjel... svätica... ideál!..." Zašušťaly jej šaty, a len to ho upomenulo, že vstala... Pred očima robily sa mu mžiky... Už necítil blízkosť jej tváre, jej dýchania...

„Nuž, povedzte, pravda, či nie?" Ona stála nad ním.

„Ja nič neviem, len to, že vás ctím jako svätyňu, jako česť, jako to najvyššie, ku ktorému môže pozdvihnúť sa duch môj..."

„Nič mi nevytýkate? Boli ste v onen večer tam?" On mlčal. „Povedzte, že nie?"

Plantážou rýchlym krokom šiel Kamenec, pod pazuchou mappu. Nella naklonila sa rýchlo nad Vladom a pošepla: „odobrujete?" „Odobrujem," riekol Vlado jako stroj. Keby bola v ten okamih od neho žiadala život, krivoprísahu, zločin — on by nebol mohol povedať „nie". Celá jeho bytnosť zachvievala sa pod vplyvom jej krásy a tej túžby, ktorou horel; celá bola podmanená, ujarmená, a vôle, rozsudku nebolo. Kamenec zadiveno zastal na chvíľku — potom žartovne bozkal Nelle ruku... „Priniesol som vám dar," riekol veselo, „asnáď ho prijmete — hľa, šumná kopaničiarka... to jest originál je šumný, zdrapil som ho horko-ťažko v záturských kopaniciach, kde toho filistra čakajú, ale, vidím, darmo. Krátky ťa pozdravuje," riekol rýchlo k Vladovi a rozvinul z mappy štúdiu, ktorú posvätil Nelle. „Ale sme sa ju i s učiteľom naprehovárali...

Nedajbože sedeť... divoká koza.“ Pri týchto slovách uspel Kamenec pozorovať Vlada, i na Nellu ostro pozreť. „Prisám Bohu,“ pomyslel si, „tí vyzerajú jako po zaujímavom tête-à-tête!“ Nella pozerala obrázok a poznamenala: „Prekrásno! Bude mať tata radosť... on tak rád obrazy... hneď idem sa pochváliť... Ďakujem,“ ona podala ruku Kamencovi: „ďakujem srdečne!“ a odchádzala. „To za tie halušky...“

Kamenec hodil sa do hereckej, komickej pósy... „Netaj! Tu to máš napísané,“ a dotkol sa Vladovho čela; „si zaľúbený, jako hlucháň, hlucháň, hlucháň! Nehovoril som? Nevaroval som ťa?“ Vlado chcel jeho reč pretrhnúť. Kamenec razom premenil komickú pósu a tvár jeho sa zasmušila. „A ona tiež? Veď tu stála nad tebou jako mladá breza nad močidlom! Ale nie... idem z Burína, tam som počul iné versie... tam som počul nepekné...“ „Čo si počul?!“ zareval Vlado neprirodzeným hlasom, vyskočil z drnovej pohovky a chytil Kamenca tak silno za plece, že pocítil silnú bolasť. Kamenec nemohol sa razom vysvobodiť, mocná ruka držala ho jako v krutke. „Blaznieš?“ riekol polo-žartom a polo-udiveno. „Čo si počul?“ chriplým hlasom opätoval Vlado, a keď sa Janko vymkol, chcel ho chytiť pod hrdlo, ale zdrapil iba pekne uviazaný ručníček. „Ty naozaj žartuješ,“ riekol celý červený a odhodil Vladovu ruku, „či ti naozaj ušiel rozum? Chceš sa biť... Som k službám, na päť krokov sa strieľam cez ručník. Ale nenapádaj človeka jako vlk... Vlado — čo ti je?“ Vlado klesol nazad na drn a položil hlavu na ruky. „Odpusť,“ riekol ticho, „odpusť.“ „Braček — to je mnoho...“ „Nehovor!“ pretrhol ho Vlado, „pre Boha, nehovor! Oh, jak to páli, jak to páli...“ Kamenec našiel svoje flegma. „Nuž, hovorme jako ľudia. Letím sem jako bez ducha, chcem raz byť rytierom, a tu mi Vladimír Radovský mašľu odväzuje s hrdla a plece chce rozmačkať. V Kálnaykinom salóne — vieš, je to salón,“ maliar urobil posúnok, „ide pomluva na Kunovičov dom, že domáca slečna máva tajné schôdzky, a vieš s kým? Že vraj s Burínskym. Tu treba niečo urobiť. Je toho plné mesto. Blbosť! Ty tu na stráži! Sme dvaja. Môžeme pekným kúskom razom zapchať huby — ja ti mám plán...“ Vlado vzchopil sa a polo-behom zmizol v plantáži... „Vlado!“ volal za ním Kamenec, „počujže, tys' potrebný!“ Vlada nebolo. „Naozaj, Radovský nemá všetkých pohromade,“ riekol sám sebe hlasno a soberúc mappu šiel ticho k domu, „alebo?“ On zamyslel sa, „čo ťa nepáli, nehas“.

VIII.

Keď Kálnayka zbadala, že Alfred jej nenavratiteľno ufrnkol, preniesla svoju protekciu na belavého podsudcu, ktorého volala svojím „bielym pudlíkom“. Samo sebou rozumie sa, jej muž od tej chvíle vyznačoval belavého podsudcu a urobil z neho interessantného mladého človeka s veľkým výhľadom, s istou karrièrou... On dával tajnostne znať, že závisí len od podsudcu, aby bol presadený do hlavného mesta ku zákonodarným prácam istej kodifi-

kačnej komisie. Belavý podsudca razom dostal kurs — jeho povolávali, jemu lichotili, jeho obdivovali. Kálnayka znala do behu poslať celé žurnále chýrov o jeho dobrých vlastnosťach. Ale preto s Burínskym nerozorvala svázky. Protektorka premenila sa na nezištnú, dobroprajnú priateľku, menovite čo jej sveril svoj román, pravda bez mena a pod pečaťou hrobového tajomstva... Ach, ona bola celá v ohni... jej pekné, veľké oči zvlhly slzami súcitu, ona bola oduševnená, pohnutá, rozjarená. Burínsky pridal svojej ľúbostnej zápletke romantickú omáčku, ah, a tá bola pravou pochúťkou. Polnočné schôdzky, nebezpečenstvo, slzy, hrozby, tajnosti, sokovia, to všetko pomáhalo. Burínsky to rozprával tak živo, s takým duševným účastenstvom, že sám veril i na tie prifarbenia, ktorých v skutočnosti nebolo...

Pani Kálnayka vzala z kapselky biely, parfymovaný ručníček, malunký a tenušký jako pavučina, a prikryla ním oči. Jej oblá hruď vlnisto dvíhala sa. Burínsky sedel u nej na malom taburete; plač Kálnayky bol tak pravdivo-citný... keď strhla šatočku, oči jej boly červené a líca vlhké... Burínsky sošuchol sa s tabureta a chytil jej ruku. Ruka voľno poddávala sa jeho bozkom: „Adéla — božská Adéla — nevedel som o vašom srdci, o vašej prekrásnej, súcitnej duši! Jaká krása, jaké bohatstvo! A vy nehneváte sa na mňa? Ó, veľkodušná, ó, šľachetná!“ A Kálnayka znovu začala plakať, ale už nie nad románom priateľovým, ale nad svojou krásou, veľkodušnosťou a šľachetnosťou. Burínsky, jako mnohý slabocharakterný a menovite čistoegoistický človek, ktorý myslel, že preňho je všetko dobré a príjemné na svete, a menovite to dobré a príjemné musí sa dať dosiahnuť bez námahy — bol skutočne pohnutý, tak pohnutý, že to už nijak neladilo sa s jeho románom. On náruživo tisol ruku svojej priateľke a tesno prihol sa k jej postave. Jedným slovom, Kálnayke nebolo ťažko po krátkom odpore dostať z Alfreda všetko na javo, pri novom spečatení hrobového tajomstva. V Kálnayke len tak rozklokotala sa stará jej náruživosť spájať mladých ľudí (s tajnou, novou radosťou, jako ich rozvadí a rozorve), že bola celá v ohni: jej tvár omladla, oči dostaly blesk, jako niekdy mávaly. „Som cele vašou — rozkazujte, čo možno, všetko urobím, biedny mladý človek.“ Ona vstala a pošla izbou v nepokoji. Nové city v nej vznikaly, a tiež sladké. „Aha, prepyšný bachráň... moralist... mňa prezval hetérou...“ Ona prepustila Alfreda blahosklonne, milo potrepala ho po líci... „Ej, ej... jaký Paris, jaký Paris! Chystajte lode, moderný Paris!“ Ona usmiala sa: „Netrápte sa mi príliš, biedny mladý človek... čakajte a dúfajte.“

A potom ešte dlho chodila izbou, ale jej tvár už ztratila onen náter omladnutia, a stala sa rezkou, pritom významnou. „Ach, Gustík, kebys' vedel,“ pomyslela na svojho muža, „kebys' vedel! Povedať — nepovedať?“ Ona váhala. „Ešte nie je vec zralá, ešte by bol triumf predčasný... Počkaj, ty kritik mravov, počkaj, posmešník... Ah, jako to bolo, ten hrubý vtip? Oh — že môjmu salónu chybí iba klavírmajster... Počkaj, nadutá slovácka rechtorská

papuča!“ Ona vmyslela sa do hnevu tak, že dýchala jako by bola úprkom bežala hore burínskym vrchom.

Kálnay prišiel z kassína, galantne bozkal žene ruku a potom líco, ktoré mu ona z obyčaja nadstrčila... „Ah, anjelik, srdiečko,“ riekol Kálnay, „ty sama? Nudíš sa, zlatý pyštek?“ A on ešte raz bozkal jej ruku. „Zadržali ma... také všelijaké chýry idú svetom — pah, čo po chýroch.“

Adéla sa trhla a prisadla k nemu, keď zasadol k vyprážanému kuriatku, donesenému obstarnou domovou kľučiarkou. On zastrčil servítku za stojatý límec a svojimi peknými, beluškými rukami počal krájať chutné kuriatko. Robil to tak zručne, že i sytému človeku urobil chuť. „Aké chýry?“ opýtala sa ho žena chladnokrvne, ale pritom zatajila dych. „Ah, čo tam po tom; to teba sotva zaujíma. Šuškajú čosi o tej slávnej sporiteľni — vieš, jako ju môžem vystáť... Bohatý Seeligmann vraj vypovedal svoj vklad, a ten cíti čerta na sto míľ,“ on nožom i vidličkou razom podniesol kus kuriatka k ústam, „a to veľký vklad.“ Kálnayka vypustila zadržaný dych, a obradovaná zlým chýrom, neukrotiteľnou túžbou želala i zo svojej strany obradovať mužíčka zlým chýrom, ale predsa sa zmohla na mlčanie... „Pravda, Kunovič má mnoho akcií?“ „Veľmi mnoho! Už pri zakladaní nahrabal, i potom skupoval... preto sa tak nadúva. Nebolo prístupu k nemu. A konečne — veď len nás žerie ústav... Tomu sedliačiskovi váľajú komplimenty, uchádzajú sa o jeho pohladkanie. No — veď i jemu príde čas... Ja sberám, sberám dáta. Podporuje kadejaké zradné ciele, prituľuje ľudí podozrivých. I teraz uňho žijú jakísi panslávski kolomposi.“ Kálnay upil si vína a šťukol jazykom. „Ale ja ešte odídem, pyštek zlatý, vo vinárni máme malú poradu... budeš mať hostí?“ „Ah, neviem, či kto príde, moje zlato, a i netreba. Som ustatá.“ No sotva uspel Kálnay poďakovať sa za večeru a bozkať ženu na nadstrčené líce (bol to nečujný bozk letkom, ona sotva cítila dotknutie na líci), už predizba zašumela príchodzími. Kálnay zostal chvíľu, vítal hostí, každému vedel povedať príjemné slovo, a ztratil sa nepozorovane. Jeho nikdy nikto nepostrádal, keď ho nebolo, on nikoho nestiesňal, keď bol doma. Príjemnosť pobytu v tomto dome nebola v hostiteľovej milote, ba ani pani nebola nenahraditeľná; ona bola spojená s celým domom jako s celkom, s tými útulnými miestnosťami, s tým vzduchom, s tou výsluhou, s tými pohodlnými divánmi, z tegethofovej farby čalúnami... Nik nevedel udať, v čom vlastne väzí tá príťažlivosť, lebo stalo sa i to, že sama pani utiekla sa s migrénou do spalne, ale spoločnosť ešte dlho zostala, ani nebadajúc jej neprítomnosť. I dnes každý vchádzal dnu s usmiatou tvárou, vytešený, plný očakávania a nádeje na oddych a zábavu. A jako vždy, teraz každý našiel i oddych i zábavu, ačkoľvek sa nikto o to nestaral... Spievalo sa, tančilo; či hrali sa, či len besedovali, prechádzali-li sa, či obzerali albumy, všetko bolo veselo a príjemno, a každý odchádzal uspokojený.

Belavý podsudca vchádzal už smelo a smelo prisadol vlečku Adély, hovoril mnoho, a všetko vychádzalo umno, lebo našlo po-

chvalu u „kráľovnej“ na foteľovom tróne. Zahrmel klavír... štyri ruky búšily na úbohé klávesy, i povstal tanec, omnoho zábavnejší než na prvom nobl-bále. Neskoro rozišla sa spoločnosť. Adéla našla už muža v posteli, on ešte čítal noviny.

„Už ste sa rozišli, anjelik?“ riekol, neprestávajúc čítať; „bolo veselo?“ „Veselo!“ riekla žena a pritom zívla na celé ústa. „Čo nového?“ Už pri zhasenej svieci Kálnay povedal žene ešte niekoľko klebiet a novinôk, vzdychol hlasno a počal pochrapkávať...

„Ej, kebych chcela — vedela bych mu zahnať driemoty!...“ A to nepovedané tlačilo ju jako upír. Nemohla dlho zaspať, a potom už v polosne pocítila horúcu vďačnosť proti nevernému zbožňovateľovi a precítla. Jej zdalo sa, že ani jej muž nespí.

„Dušička,“ riekla polohlasne. „Čo chceš?“ ozval sa. „Nepočul si niečo v meste o Kunovičovej dcére?“ „Nepočul...“, mrmlajúc riekol Kálnay a zaspal, no ráno nezabudol na túto otázku a ňou, jako dobrým vrtákom špunt z fľašky, vytiahol zo ženy celú tajnosť pensionovaného zbožňovateľa. Pravda, ona mu prilepila na ústa dobre známu a osvedčenú pečať hrobového tajomstva, ale celá hrobná rúška nebola tak hustá, že by nebolo cez ňu presvitlo jednodruhé. Konečne Kálnay nebol klebetár už následkom svojho „intimneho“, „dôvery plného“ postavenia, o ktorom vedel skutočne mlčať jako hrob. Ale Kunovič razom prechádzal pričasto hubami burínskej haute-volée v posledné dni, a tak i Kálnay nezdržal sa náražiek, ktorých sa tak bojí Hamlet v onú osudnú noc, v ktorej hovoril s duchom svojho otca.

I stalo sa, že o Kornelii Kunovičovej išly chýry celým mestom, a nebol div, že našli sa dobroprajní priatelia, ktorí chýr zaniesli Kunovičovej sestre, tetke Žanke. Táto, osoba resolútna, charakterom podobná bratovi, išla priamo na otca do Prachova vo svojom starom batáre, ani nehovoriac s dcérou. Kunovič bol trafený priamo do srdca, o ktorom myslel, že dávno utratilo spôsobnosť cítiť.

Výbuch toho citu bol surový a tyranský, konformne jeho násilníckemu charakteru. Nella nepoznala svojho otca... Len mať s nárekom, vzbúrivším celú dedinu, ochránila dcéru od surovosti do besnoty nahnevaného otca... Ona niesla rada a oddane úder jeho mocnej ruky, keď zavrúc devu do chyže, zastala u dvier... Nech na nej ukrotí hnev... čo je už po nej... ona už nemá čo čakať od života... Nella, učupená v izbe, počula od otca slová, ktorých smysel nerozumela, ale dobre vycítila, že v nich bola pohana, počula, že otec s matkou zle nakladá, počula jej krik: „najprv mňa ubi, najprv mňa, a potom rob, čo chceš — tvoje dieťa je.“ A tieto hrozné slová od matky, ktorá bola tak bezmluvná, trpelivá, podejstvovaly na Nellu divným spôsobom; prv zlomená, nešťastná, hotová pokoriť sa do prachu zemného — razom zopnula sa... krv otcova zaihrala v jej žilách jako rozpustená láva! Razom vlietla v jej zahanbenú, uníženú dušu vzdorovitosť a tvrdosť — a pritom súčasne zaihraly v nej city nikdy nepocítené, ani len nešípené. Razom obrovská jej vina klesla na malú neprístojnosť, razom vedela tisíc výhovoriek a ospravedlnení. Ona mocne triasla dvermi:

„Otvorte... otvorte... tu som... mama drahá, pusť!...“ No dvere zostaly zatvorené... „Otvorte!“ zvolala takým hlasom, ktorý prebíjal steny mohutného staviska, a jej útle ruky lomcovaly zámkom. Šum a silné kroky za dvermi zatíchly.

„Na oči nech mi nechodí!“ bolo posledné slovo, ktoré počula. Klesla na slúžkinu maľovanú truhlu a smysly ju zanechaly... Jej zdalo sa, že chcela výnsť na vysoký, strmý vrch, ba že musela výnsť hrozným, neodbitným nútením, ale dychu bolo málo v jej prsiach a nohy jej boly ťažké. Ona nútila sa, namáhala, a keď nemohla nijak priamo, kľakla na kolená, spustila sa na ruky, a tak liezla nahor. Ale i kolená i ruky boly ťažké jako z olova, a dychu ubývalo úžasne rýchlo, už dusila sa, už chcela oddať sa a cele ľahnúť, ale to nebolo možno, nútenie k pochodu bolo ešte väčšie než jej slabosť, ťažšie a trápnejšie než jej bezvládne údy. A keď už tieseň ležala na nej jako hora, keď už nebolo možno znášať celú hrozivú ťarchu položenia, razom cítila na čele matkinu ruku, a na jej tvár padaly hojné slzy nad ňou stojacej matere. A to posledné už nebol sen, ale bola pravda. Ale to netrvalo dlho... Zas bolo počuť ohromný hlas, strašný a divoký... „Von, von! dom zrumím nad tvojou babou hlavou!“ — a tá pravda ustúpila zase malomocnosti, brodeniu fantastickému, zase strmý vrch, zase ťažkosť v údoch, a zase tá ohromná, dušu rozrývajúca nutnosť pohybovať sa nahor. Ale pomohlo čosi... už je na tom kýženom vrcholi, na ktorý musela... už... ešte jedným kolenom... ale v tom upadla do úplného bezvedomia. Všetko zmizlo, i hora, i ťažkosť údov, i strach i nutnosť — i ona sama. Mier.

Keď precítla — bolo okolo nej tma... Pomaly doznávala, kde sa vlastne nachodí, kam vlastne ušla pred hrozným výbuchom otcovho hnevu. Bola to Zuzkina izbica, jednoobločná, do záhrady ovocnej. Pomaly prichádzaly jej do umu spomienky toho, čo stalo sa — kedy — pred jakým časom — nevedela. Zima ju počala triasť, taká vnútorná, nie vnešná zima. Telom ležala na maľovanej truhle, jej hlava bola na slúžkinej posteli, na modrom vankúši, ktorý musel niekto podložiť pod jej hlavu. Kto, nevedela. Ona pravdu matkinej krátkej prítomnosti smiešala so snom a blúznením. Ale divno, ona cítila v sebe silu, jakúsi strašnú, nedobrú silu. Vstala. Mrežkovaný oblok. Celkom väzenie, pomyslela si... Tu začula oblokom jakési zavýjanie, polohlasné, nepretržité, jako majú zvyk plakať ženy nad mŕtvym, keď vykladajú a lamentujú. A táto celkom malicherná okolnosť upútala ju... Ona podišla k obloku — otvorila jedno krýdlo. Tenký, žalostný, tichý plač, či kvílba... sama nevedela. Čerstvý nočný van osvežil jej tvár. Kvílenie neprestávalo. „Slečna, naša slečna,“ bolo počuť pod oblokom, a zase ozvalo sa kvílenie, tiahle, tiché, srdcolomné... Janko Špalko sedel pod samým oblokom, učupený na malunkom mieste. „Čo ti je, Janko?“ pýtala sa Nella. Kvílba zatíchla a egrešové kríčky zašumely, chytajúc svojimi ostrými tŕňami vetchú, ožltlú dažďami halienku utekajúceho chlapca. A už svitalo, prvé, matné pablesky predsvitu zachytávaly sa o kľukaté haluze starých slivkových stro-

mov. Nelle bolo ľúto chlapčeka — škoda, že ušlo, nebožiatko... a on má pravdu, nevinná, detská duša má pravdu! Ona ľahla oblečená na slúžkinu posteľ a zamotala hlavu do ťažkej, lacnej modrej podušky. „Úbohý, milý chlapček.“ S tou myšlienkou zaspala ťažkým, olovenym, neobčerstvujúcim snom, jakým spávajú chorí.

IX.

Janko Kamenec už nenašiel Radovského v chyži, povedali mu, že šiel zadnými dvierkami dvoru do poľa. „I list tu položili pre milostpána,“ riekla stará dvorníková. „Ach, ten starý čudák upláchol! Čo je to?“ Ale jeho čudovanie malo narásť prosto na úplné nedorozumenie, keď zbadal celý dom obrátený čím hore tým dolu, keď videl nariekajúcu Zuzku výskokom bežať z dvora a počul hromový hlas Kunovičov. Živý dom, plný slúžobníctvom, razom stal sa prázdnym... všetko sa pouťahovalo kamsi, len búra hromového hlasu potriasala domom... Kamenec stál v chodbe a nevedel, čo má robiť... Utiecť zdalo sa mu neprístojným, a zostať svedkom pri rodinnom dramate bolo ešte horšie — no iná voľba nebola. Sestra Kunovičova práve vychádzala na starožitnom batáre z druhého, gazdovského dvora... On zapískal na kočiša oblokom.

„Mám malú prácu v Buríne,“ riekol starej panne (tetkou Žankou menoval ju celý kraj), keď pristúpil k batáru; „odvezte ma, slečna,“ a chcel na kozla. Kunovičová urobila mu miesto vedľa seba. „Utekáte?“ riekla drsno a pozrela nebárs prajne na neho, tak bokom, jakoby sa naňho hnevala. A ona i hnevala sa skutočne, a to na celé mužské pokolenie hnevom starej panny, celkom oprávneným. Kamenec robil tak, že nevie o ničom, a počal rozprávať smiešne výjavy so svojich študijných ciest. Zprvu tetka Žanka mlčala a hnevno hľadela na chrbát kočišov, na jeho krátku, vyšívanú vestu a červený krk.

Ale Kamenec dôveroval svojmu furtáctvu, a našuchoriac svoje belavé vlasy, hovoril neprestajne. Konečne nahnevaná tvár tetky Žanky smraštila sa neprirodzene (ona bojovala so smiechom); Kamenec neprestával a hovoril už veľmi smiešne nemožnosti. Tetka nevydržala a zasmiala sa hlasno. Kamenec s komickou galanteriou pritúlil sa bližšie. „A tak sme už svoji!“ riekol, „a ja som sa už naozaj bál zaucha.“ „Choďte, furták, choďte!“ stránila sa tetka Žanka.

„Chvalabohu!“ oddýchol si Kamenec, keď sostúpil u panského hostinca z batáru, „archa Noemova, a v arche starý drak; ale som rád, že ma odniesla z prachovského vzduchu. Smrdí elektrinou.“ Na pošte si našiel hŕbu listov. Obchodník s obrazmi mu oznamoval, že nepredal z jeho vecí ani jednu, a prosí aby mu oznámil, čo s nimi, kam poslať, a pripojil konto... O „Husárke“, vystavenej vo výstavke odmietnutých, poslali mu výstrižok z novín. Kritika bola zničujúca... Druhý výstrižok hovoril pochvalne, ale tak, že autor za tou pochvalou cítil dobroželanie kritika, a tá pochvala ho

srazila viac, než oná trhanina. V tom strhaní bolo i malé uznanie, že obraz je „flott“ maľovaný, a to malo viac váhy, než dobrodušná, zaklausovaná pochvala.

„Čerti v tom väzia,“ riekol, ale bolo po humore. Bol srazený až k zemi.... Razom zmizlo z duše jeho všetko ľahtikárstvo a on cítil sa zahanbený a vinovatý pred celým svetom, pred Bohom, ľuďmi, i samým sebou. On bál sa ľudí po ulici idúcich, každý z nich mal právo jeho odkopnúť, každý bol lepší... cítil chabosť... on by sa bol poddal teraz každému, kto by ho bol napadol. Banoval horkým banovaním, že bol časom smelý v slovách a bezpečný v očakávaniach. Zaliezol do malej, čistej vinárne. Za dubovým, nepokrytým stolom, pijúc víno z veľkého pohára, oddal sa trápnym dumám. On bol vo veku umeleckej nezakončenosti, rozorvanosti, ale keď chcel hodiť všetko na bok, zase ho len čosi hnalo k palette. Šumná meštianka nalievala mu kvaterky do velikého pohára a jaksi podozrivo hľadela na hosťa, tak samotného, s tvárou rozpálenou, a pritom jakosi bezvládne opustenou. Keď pomaly i hostia počali prichádzať, sobral sa. Jemu boly nepríjemné suché, určité, šťastné tváre burínskych remeselníkov, ktorí od práce prišli na kvaterku „orešianskeho“. Pravda, pomyslel si, oni môžu byť spokojní a šťastní; tomu vydarila sa čižma, onomu asnáď rakev — mne nič, mňa všade posielajú k dratve a hoblíku! „Pravdu majú! Vo mne niet vzletu, sedliacka slama mi trčí z boty... mal som zostať doma. Tuším niet pozdvihnutia — náš brat je prädestinovaný k remeslu... A ešteže národ!! Drámy, obrazy!! Čižmy, rakve! Menovite rakve!“

Kamenec, vyjdúc na ulicu, cítil obľahčenie! jeho utlačená myseľ, vínom rozohriata, stala sa ľahšou.

Idúc okolo domu Kálnayho, uvidel pani Kálnayku v obloku s belavým podsudcom. Ona bola vyvalená na poduške obločnej, on stál tesno pri nej a smial sa piskľavým chichotom. Kálnayka popravila si na nose zlatom vrúbený cviker a zahľadela sa na neznámeho, strojne oblečeného maliara. „Kto je to, neviete?“ Podsudca nahol sa nad ňou do obloka. „Neviem. Asnáď herec. Majú prísť sem, výborná spoločnosť.“ „Ah, áno! Dvom dám kvartier — oznámte to slúžnemu, ten sbiera abonentov.“ Kálnayka sa cele rozohnila pri myšlienke na príchod potulných hercov, a kývla hlavou Kamencovi. On nevdojak siahol po klobúku a zastal. Sám nevedel, jako octnul sa v Kálnaykinom salóne; že nebol herec, nerobilo nič, ba naopak, záujem bol ešte väčší, keď vylúpil sa z neho „Künstler“. Kálnayka bola elektrisovaná. Akkomodačná príroda Kamencova pomohla mu, jemu sa páčilo takéto dobrodružstvo, s ulice rovno v prvý salón slávneho mesta Burína. On bol zábavný, hral na piano, spieval nemecké romance, potriasal svojimi dlhými pobelavými vlasmi. Celý večer bol centrom spoločnosti. Nie menej vzrušená bola domáca pani, ona bola celá ružová, prvá applaudovala; volala ho k foteľu na taburet, tak že belavý podsudca zle zazeral. Kálnay robil zprvu mračnú tvár, on vedel, že maliar hostil u Kunoviča, ale hneď jako videl, že slnko ženinej priazne svieti naňho, usmial sa, menoval ho majstrom, prehýbal svoj štíhly elastický

driek, jako zvykol v prítomnosti vzácneho hosťa, a zmizol neopovedane.

„Ah, jaký máte život, vy umelci," príjemným, sladkastým tónom hovorila po večeri Adéla, pritiahnuc Kamenca do útulného kútka, „vo veľkom meste — všetko je vám prístupno, všade dvere do korán, a tie zábavy, úspech, česť, sláva." Kamenec si kúsol do jazyka, lebo už chcel cynicky hovoriť o holote a cigánčine umeleckej, ale dáma ho zabávala, bolo mu prismiešne a podivné tak razom z hĺbky poníženia, jaké cítil vo vinárni, preniesť sa do sféry, kde ho obdivujú, kde mu závidia. A na dáme bolo toľko grotesknej miloty, že nechcel razom vyhupnúť z toho klamu.

„No i mnoho starostí, mnoho práce, mnoho mrzutosti..." „Ah, a tie modelly... ateliéry... šampaňské po seansi..."

Kálnayka usmiala sa milo a udrela vejárom Janka po ramene Ona nahla sa k nemu blízko a hľadela mu úporno do očí... On musel sa usmiať, a shýbnuc sa, bozkal jej ruku: „to za milý úder," riekol. Medzi tým dom už naplnil sa, Janko Kamenec musel zase koncertovať; doniesli veľké lepenky — on kreslil karrikatúry, niekoľko črtami hádzal na lepenku komické scény... Potlesk, obdivovanie, a konec bol, že na miesto nádejného maďarského potulného herca pani Kálnayka mala na byte umelca.

Kálnay vedel mu urobiť dobrý chýr v meste... a Kamenec vedel tomu chýru dostáť — on ihneď obrátil kepienok — k čomu i tak nebolo mnoho treba, spieval to, čo chceli počuť, hovoril len po maďarsky a nemecky! To „z" na konci mena ukázalo všade svoju silu. On bol ich už na druhý deň, kreslil do albuma hostiteľky, vozil sa s ňou do „villeggiatúry", ba dal sa na portrétovanie, čo nijak nebolo jeho vecou a čo nikdy nerobil. No vyhovoriť sa hostiteľke bolo nemožno... ona prosila tak milo, tak tešila sa, jako by v tom bolo jej celé šťastie.

Kamenca silno obklopil onen nenútený, príťažlivý, zábavný a bezstarostný život, ktorým dýchal celý dom; svoboda, ktorá panovala v ňom, i tak bola po jeho vkuse; on pobyt svoj považoval za liečenie silného úderu, a sväto-sväte si sľuboval, že keď odtrnie rana, zasadená zprávami o „Husárke" a ostatných jeho prácach, zanechá svoju čudnú Circe a hodí sa s novou silou na seriósnu prácu.

A toto predsavzatie uchlácholilo jeho svedomie, on počal portrét, ku ktorému sa Adéla obliekla dekolté po hranicu možnosti a blížila sa k nemu koketne a kamarátsky spolu.

V meste vedelo sa, že belavý podsudca počína mať výhľad na kategoriu hasnúcich hviezd na Kálnaykinom vždy jasnom a vždy hviezdnatom nebi. On to i sám cítil, ale nevedel odtrhnúť sa... on bol šťastný a spokojný, keď mohol konať „kráľovnej", ba i novému favoritovi malé, príjemné služby. „Biely pudlík" aportoval výtečne a počúval so sklonenou hlavou rozkazy veliteľky. Ona mala nad ním vládu opravdovej suverénky, a používala ju. Za to smel za nimi jako tieň — pravda, pri výlete do „villeggiatúry" sedel na kozle, a vtipy Kamencove znášal s úsmevom človeka, všetko dobre rozumiaceho, ačkoľvek ich ostrotu nemohol chápať, lebo kľúč k nej

mali len oni dvaja. Čo bolo Kamencovi najdivnejšie — on razom sblížil sa s Kálnaykou — bez všetkých stupňov, príprav, a vžil sa tak do pomerov burínskych už v prvé dni, jako by bol tam žil od detinstva.

X.

Vladimír Radovský dlho blúdil poľom, keď bol utiekol Kamencovi zo záhrady. Šiel tuhým krokom, aby fysickou námahou ukrotil v sebe hryzavý bôľ. Ani nezbadal, keď octnul sa u boru pred Palčíkovou pančevou. Vnišiel dnu, nevediac, čo chce v pustom dome neľudového človeka. Palčík ani nevítal hosťa, ktorý si pýtal vína, ale zazrel naňho a odišiel. Bol oblečený polo-sedliacky a polo-remeselnícky, k čomu jaksi nepristávala dlhá, šedivá brada. Až za chvíľu vrátil sa s pohárom vína a postavil ho pred Vlada s posunkom, ktorý hovoril: „na, pi a choď.“ Vlado počal reč, starík odpovedal s „hm“ a „tak, tak“. No konečne dostal od neho toľko, že bol niekdy u starého Burínskeho v službe ako poddaný, že je teraz svet zlý a podlý... že chovanicu dal do kláštora a teraz že je sám a čaká smrť. Vladovi bolo príjemno hľadeť na tohoto pustovníka, na jeho zlobnú tvár a počúvať jeho opovržlivé reči o živote a ľuďoch... Ale cudzím bôľom svoj neumŕtviš, cudzia nenávisť sveta tvoje sklamanie s ľuďmi neosladí. Zaplatil a odchádzal. „A hrdý Kunovič čo robí?“ zamrmlal mu Palčík; „mamone slúži, mamone! naše staré hniezdo ide zahrabnúť, pravdivý írečitý majetok Burínskych? Nedobre, mladý pán! V tom nebude požehnanie.“ A Palčík zachlopil dvere. „Divná vernosť,“ pomyslel Vlado, „alebo čo je to iné.“ Ale on nemal času dlho myslieť na cudzie starosti a podivínstva. Ustatý telesne, už pozdno otváral zadnú bránku, aby nespozorovane šuchol do izby. No na prahu sedela učupená dvorníková a driemala. Ona sobrala sa a s jakousi radosťou vítala Vlada: „och, pán urodzenký... už čakám, čakám... milosťpán prosili, aby ráčili k nim do kabinetu, sú sami! Och, pán urodzenký... bieda nastala... nemožno žiť...“, a potom pokračovala šepotom: „Zuzku za vlasy vláčili, vlastnými rukami bili... och, och, bár by to moje oči nevidely... veď i paniu, milosťpaniu... prosím, nech sú takí dobrí — slovíčko, nech povedia slovíčko pre smilovanie Božie... Jak to možno tak svojich, svoju krv... A slečna, úbohá, v čeľadníku, zavretá... Och, Bože môj!“ Stará shovorčivá dvornícka počala plakať ticho, ale, vidno bolo, hojne pritom slziac. „Ja som vedela, že je Zuzka všetečnica, vypínala sa... stužtičky, kordovánky, vyšívané zásterky..., slovom, vetroplach popanštený! Nevedela si uctiť dobrotu, veď ju mali jako za svoju, jako kišasonku kŕmili... robotu len ľahkú, len pletky... och, pán urodzenký, veľká bieda nastala... Prosím, len k nim nech ráča... prosto, tretie dvere... Chodia už dve hodiny po kabinete, takým veľkým krokom, a mrmlú... Ach, poznám ich... to je zle, keď mrmlú!“ Vlado odoslal babku a zostal stáť v polotemnej chodbe. „Hrdý Kunovič“, napadly mu slová Palčíkove. Príčinu biedy ľahko uhádol

z reči dvorníčky — ale prečo jeho volá Kunovič? Áno, i on je vinníkom, on mal ihneď oznámiť to, čo zbadal nad výmoľom. Cítil, že sa nohy pod ním trasú, keď zaklopal na dvere kabinetu. „Kto je?“ ozval sa tvrdý, jakoby oceľový hlas, tak že ho Vlado ani nepoznával. „Radovský,“ riekol Vlado a badal, že mu hlas viazne v hrdle. Kunovič zadupal nohami, odrigloval dvere a prudko otvoril. Izba bola slabo osvetlená stiahnutou lampou, na ktorej bol zelený nástrešník.

„Kade blúdite, doktore? Váš list prišiel neskoro! A vašu odobierku neprijímam. Či to pekne bežať, keď sa dom horí?“ opýtal sa dosť ticho Kunovič a chodil ďalej priestrannou pracovňou.

„Bol som v poli... zašiel som až k boru... počasie je príjemné.“ „Sadnite, priateľu, sadnite...“ Vlado sadol na kožený diván za stôl. On cítil sa istejšie, keď bol medzi ním a Kunovičom nejaký predmet. On bál sa búrky. Celý jeho bôľ ustúpil na okamih strachu pred týmto presilným, jakoby z ocele uliatym mužom. A nadto, veď i sám bol vinný pred Kunovičom: i on miloval jeho dcéru, a tak dlho mlčal o tom, čo znal. On citom a dušou to samé spáchal, čo onen ľahtikár skutkom. Pot mu vystúpil na čelo.

„Vidíte pred sebou nešťastného človeka,“ počal Kunovič, vždy pri slovách zastal, nehľadiac na Vlada. Pokým chodil, mlčal. „Áno, nešťastného, a čo je pre mňa najsmutnejšie, hlúpo nešťastného.“ Prešiel na druhú stranu izby a vytiahol knôt lampy, tak že razom bolo silné svetlo. „Neviem vám vysloviť, jaký vulkán hnevu, jaké peklo bôľu a hanby burácа vo mne. Dievčisko ma sklamalo...“, no Kunovič potom upotrebil výraz, ktorý striasol Vladom, tak že vyskočil, nahol sa cez stôl a jakýmsi nesrozumiteľným mrmlotom, záplavou nesúvisiacich, zadrhnutých v hrdle slov pretrhol Kunoviča. Ale ten neustal, každé slovo jeho bolo vyslovené s vrúcim jedom; v jeho prsiach žblnkal hnev, on chripel, bil sa päsťou nemilosrdne do čela, tak že bolo údery jasno počuť. To neboly teatrálne údery a posunky, to boly údery, zapríčiňujúce fysický bôľ.

„Iného by táto podlosť od vlastného pankharta unížila a zdrvila, že by sa plazil bôľom — vo mne budí zúrivosť, mne pripravuje vernú, strašnú smrť... Ja divím sa, že žijem... Moja nádej, moja ľúbosť, moja pýcha, moja nádhera! Nie rukami, celým lonom hodil na ňu Boh dary... krásu, um, zdravie... Jako perlu obložil som ju čírym zlatom... na prsiach som ju nosil, zaľúbený som bol slepo, oddane, modloslužobne... Nie krivého slova, ani krivého pohľadu odo mňa nezakúsila... Veno som chystal jako malej princezne... Môj dom... čistý, hrdosť našincov, predmet závisti vrahov... Dobre som robil, nahých som odieval, hladných kŕmil, nemocným prístrešie postavil. A to sa všetko zrútilo jednou naničhodnosťou... jednou podlosťou, strašným bludom... už som na spodku priepasti... hlbšie už nemožno. Počujte... prosil som vás, aby ste boli svedkom toho, čo bude pravdou, aby ma falošne nebrali... Môj dom je zhanobený, a ja pýšil som sa jeho vysokou čistotou... Ja ho idem rozdrviť, ja popredám všetko a ujdem ta, kde nikdy nechyrovali o Jánovi Kunovičovi... Vy viete tedy, keď

ma razom nebude... Nie..." Kunovič klesol do velikého pružného foteľa s vysokým, taktiež na pružinách poduškovaným operadlom. „Ani to nie je dosť... neviem, neviem..." On pozrel na svoje pištole, krížom zavesená nad písmeným stolíkom... Oči jeho boly vypúlené, ruka na kresle triasla sa.

Čo mohol tu povedať, čo urobiť úbohý Vlado? Šiel umenšiť to, čo stalo sa? Každý pokus srazil Kunovič záplavou strašných nadávok... Radovský zmútil sa celkom: „Nie, pane Kunovič, vy prepínate strunu, jako by ste chceli naschvál, aby praskla... Upokojte sa... vypočujte, uvážte. A konečne, kto vie, či úmysel Burínskeho..." No tu ho pretrhol Kunovič hrozným hlasom: „Ani slova o tom... tá do špiku kostí červami za živa prežratá čeliadka a moje kvetúce dieťa..." Kunovič zaškrípal zubami... Slzy mu vyhŕkly do očú — hádam po prvý raz od malunkého detstva... On utíšil sa.

„Prosím vás, neopúšťajte ma... divno — svojich nemôžem zniesť, ani ženu, ani sestru, ale vaša prítomnosť mi poľahčuje... hovorme o inom. Čo ste čítali... čo je s vašou drámou?... Ostaňte, prosím vás..." Vladovi až teraz bolo ľútô, keď Kunovič prestal zúriť, a bôľ jeho javil sa krotkosťou, jakú uňho nikdy nevidel, keď pozoroval, že na tohoto mohútneho muža ide slabosť a jeho prírode nezodpovedajúce, razom naňho naskočené skrotnutie.

„Čím som sa previnil," riekol, hľadiac pred seba... Vlado pomyslel si: „práve tým, že si myslel byť nehriešnym", a zase mu napadly Palčíkove slová „hrdý Kunovič"; on v hĺbke citu svojho nejasno ešte síce, ale dosť čujno cítil, že hrdosť bola jeho úskalím, a predtuchou, zvláštnou ľuďom fantastickým, bál sa, že bude nielen úskalím, ale priepasťou. A sám mal toho dosť na svojej mäkkej duši! Vedel o zátvore tej čistej, nebeskej devy, ktorá razom z nevinného, radostného, plného žitia octla sa v hroznom položení nešťastnice otcom káranej neslýchanou tvrdosťou...

Kunovič dlho sedel nemo. Potom vzchopil sa z foteľa... prešiel dva razy chyžu...

„No, dobrú noc, priateľu, dobrú noc..." Vlado sobral sa, rád, že minuly sa chvíle, zažité v takom rozčulení. On zamkol sa a ešte dlho písal. Jemu zdalo sa, že v chvíli rozladenia a duchovných múk bude vedieť napísať scénu bôľnu... ale nevyšlo iné než náružívé výkriky, nesúvislé sady, prosaické rozberanie zúfalých citov... To, čo má byť pri poetickom, menovite dramatickom diele *medzi riadkami*, o čom osoby síce nehovoria, ale čím sú nesené jako balón vzduchom, tá eterická časť duchovného tvorenia chýbala jeho riadkom. Keď zaspával, napadla mu divná, a predsa tajne potešiteľná myšlienka. Či nesblížila sa Nella k nemu svojím nešťastím? Jej šťastie, bohatstvo, zriedkavá krása, oprávnené nároky... veď toto utvrdzovalo priepasť... ale teraz... Neopovážil sa pomysleť, že by bola priepasť preklenutá nešťastím, pokleskom... no nemohol potlačiť tajné nádeje a túžby.

Kunovič zas stiahol lampu, obul pantofle a so sviečkou v malom svietničku prešiel celým domom. Ženu našiel pri modlitebnej

knihe, neriekol nič a vyšiel. Dvere od čeľadníka, v ktorom bola Nella, boly zatvorené, služobníctvo spalo alebo čušalo. Zamkol veľké dvere a potom položil sa na kožený diván v kabinete.

XI.

Nie jako z očisťujúceho ohňa vyšla Kornelia z trojdenného zatvorenia; skok z úplnej, neviazanej svobody a samostatného nažívania, z voľných prechádzok, až po unížiteľné zatvorenie na očiach celého obšírneho domu, dediny, kraja, zlomilo v nej jakúsi drahocennú nádobu, roztrhlo útlu duševnú sieť, cez ktorú hľadela na svet. Tá sieť čiastočne zahaľovala to, čo bolo v živote tvrdého, obecného, surového, a prepúšťala pohľad len na to jemnejšie, tajuplné, fantasticko-poetické. Sieť padla a surová, triezva skutočnosť ležala pred ňou v celej obecnej nahote. Ona už nebola nad ňou povznesená, ale ňou podmanená. Ona sa tak rada mala, keď v parku, v „svätyni", pozerala na svoje bieloskvúce ramienko, na štíhlu rúčku, na malé nôžky a sľubovala si od týchto telesných predností životnú sladkosť... Teraz už nevedela sa tešiť takou nevinnou samoláskou. Jej boly protivné i ruky i sňah pŕs a ramienka, sama nad sebou striasala sa. Stránila sa ľudí, ale dobre cítila, že je nad ňou stráž... Kam podela sa svoboda?

Kunovič nebýval doma celé dni — cestoval, sedel v Buríne, a keď i prišiel, ľudia chodili k nemu, takí nepríjemní ľudia s ustaralými tvárami, odchádzali naplašení, alebo nahnevaní. Tetka Žanka prišla, a to už i s pinčlíkom a mačkou, s háčkovaním a nedokončenou punčochou. Radovský odcestoval ku Krátkemu do záturských kopaníc. Žatva stála, pani Kunovičová nevychádzala z práce, na ktorú hodila sa celou silou, jako by chcela sa umoriť a zodrať. Zovnútorne išlo všetko starým riadom, ale vnútornú trhlinu nespojovala ani hrmotne veselá žatevná činnosť, ani prítomnosť tetky Žanky, ani nebývalá pilnosť Kunovičova obchodná. On prehadzoval veľké summy, zavádzal široké obchody, kupoval, predával, veľké summy vyzdvihoval, zase splácal, chodil Burínom jako výbojca v podmanenom meste. A v tomto ruchu stála Nella osamelá, jako vo vyrúbanej hore mladá breza, ktorú ušetrila sekerášova balta preto, že bola — neužitočná.

Leto chýlilo sa ku koncu. Vlnisté pole prachovské stalo sa jednotvárnym, strniská a úhory. Po večeroch už ozývalo sa hulákanie rozpustilej mládeže: to bolo hrdinstvom opilo hulákať po desiatej, i keď bol mládenec triezvy — prachovská móda. Ostatne i triezvosti nebolo mnoho: bujné žitné pole toho roku urobilo hromadne — nielen prachovská krčma, ale i burínske „pečienkárne" hemžily sa prachovskými halenami a kožuchami. Prachovci zapaľovali fajky dvoma sirkami odrazu — prostriedky mali k tomu; boli spurní, zanedbávali kostol a hrešili na kňaza — inu, hojná žeň.

Za daždivého dňa stalo sa Nelle nevýnosno v dome. Otec bol v Buríne, kam ho pozvali zvláštnym poslom, tetka Žanka kládla pacianç, mať bola, jako obyčajne, neviditeľná. I zachcelo sa jej po-

dýchať svežím, vlhkým povetrím. Vyšla do gazdovského dvora, ztadiaľ k humnu, okolo ktorého rástly vysoké topole. Dážď prestal, bolo mokro, ale jej kožené, vysoké botinky chránily nohy. Nepozorovane za ňou priplichtil sa Janko Špalko. On jej oddal list. Bol to list od Alfreda Burínskeho. Nella poznala písmo na adresse. „Kto ti dal list?“ spýtala sa Nella, červenajúc sa a hneď nato bľadnúc. „Ten pán, čo tu boli s rebríčkom... prikázali mi oddať slečne, keď bude sama.“ Špalko bol hotový za Nellu skočiť do ohňa, nie len oddať list... Natešený odišiel, obzerajúc sa, či niekto nezbadal. Nebolo nikoho. Nella šuchla do humna polootvorenou bránou. Vysoké steny snopov pnuly sa z oboch strán toku, rozširujúc zápach slamy. Ona skryla sa v záčin, doskovou bránou druhou, zdnu zapretou, padalo svetlo na list, ktorý traslavými rukami bola otvorila. Sotva stačila prečítať hrozný list — počula krik tetky Žanky. Utrela rýchlo slzy, ktoré jej vyhrkly, a vyšla... Tetka Žanka sprotivila sa jej jako nikdy. Všetka horkosť, nasbieraná dňami i nociami, razom ožila a zhustla v jej duši, celá studenosť, mraziaca srdce, rozšírila sa po jej útrobe. Ona triasla sa zimnicou, keď prišla do svojej chyžky, uriadenej jako vždy s akurátnosťou neslýchanou. Jej protivila sa i tá akurátnosť. Večer nebola pri večeri, dvorníčka jej priniesla kuriatko a čaj. Tetka Žanka prišla presvedčiť sa o jej stave... Ah — zas jej neverili, zas ju strežú... neustrežiete... tetka Žanka ušla celkom spokojná. Našla neter polovyzlečenú a trochu rozpálenú. Načo sa aj brodí blatom! Kázala ihneď ľahnúť. Nella ešte pri nej rozhodila vrkoče a pristavila stôl k posteli.

Zaoblačené nebo neprepúšťalo svit hviezdny. Ticho spala dedina, slepo hľadely obloky. V dome Kunovičovom bolo ticho. Tu ozvalo sa v ovocnej záhrade slabé pisknutie — a v tom zabelela sa v oblôčku šatka. Nella cele oblečená, zahalená v dážďový plášť, ticho otvorila dvere. V chodbe boly dve dvihacie postele, v jednej spala dvorníčka, v druhej nová dievka. Nella počula ich pokojné dýchanie. Ticho otvorila závoru, pritisla nazad dvere. Ovocná záhrada bola v čírej tme. Ona šla maninou, nie chodníkom, a bila sa občas o pne slivák. S korún sprchal dážď a kropil jej plášť i tvár. Už začula dupnúť kone... Zase pisknutie... Bola u plota... to nahmatala viac než videla. Chytajúc sa kolov plota, šla za pisknutím, tichunkým, jako keď lastovička v hniezde zo sna zašteboce. Tu zazrela nad kôlmi plota iskru... oheň tenunkej cigaretty... Pošla na to miesto a zdvihla obe ramená. Iskra zhasla, dve ramená nahnuly sa cez ostré konce plota a chytily ju pod pazuchy. Jako pierko preletela deva cez plot a ležala polozamdletá v ramenách Alfreda Burínskeho. V tom živo, nastrašeným štekotom zavyla Norma... Bolo počuť jej beh záhradou. V ľavom obloku kmitlo svetlo a zase zhaslo. Spustil sa hustý dážď a hnevno šumel v korunách starých stromov... Vozík pohol sa blatnatou poľnou cestou. Burínsky držal Nellu v náručí, tisol jej hlávku k prsiam. Veľkým plášťom pokryl seba i devu. „Poháňaj!“ zavolal. Kone zpäly sa a čľúpajúc barinkami, letely vzdor hlinačke úprkom. Vozík nadhadzoval sa... zašli úhorami. Na každej brázde sekly kolesá, a Alfred mal

čo držať devu, aby nevypadla... Ona počala hlasno plakať... On pokrýval jej tvár bozkami a náruživo šeptal slová lásky. „Ďaleko, len ďaleko," úpenlivo prosila deva, „ta, kde nikoho nebude, len ty... kde nebude ani spomienky..." „A prečo plač, tak hlasný... prečo plač?" „To prejde, Alfred, prejde... Veď ťa milujem... čo mi viac treba?" „Upokoj sa, Nelly — všetko bude dobre!" „Ach, Bože môj... mne je dobre, už som pokojná... už teším sa na stanicu, na železnicu, kde nebude známych tvárí, kde bude všetko cudzie..." Alfred jej maľoval nový život... Ujcovo dedictvo ho urobí samostatným... jeho láska bude ju chrániť, jako nepreborná pevnosť. Šťastie, šťastie!

Za dve hodiny rýchlej jazdy zastal kočiarik. Nella zdvihla hlavu. „Už je to stanica? Tak prešiel čas..." Ale tu stanice nebolo... vozík zastal pred Kálnayho „villeggiatúrou". „Nemožno dnes, vidíš, zase spustil sa dážď," hovoril Alfred neistým hlasom, „tu pokŕmime, oddýchneme si..." Nella nevedela jasno myslet. Čas od prečítania listu po tento čudný okamih bol bitkom nabitý takými duševnými potraseniami, že v hlávke úbohej devy všetko sa miatlo. Ona nasilu chcela videť vo ville železničnú stanicu, černejúci sa bor za villou zdal sa jej ohromným vlakom. Obloky vínohradnej búdy boly osvetlené. Alfred sniesol Nellu s voza a postavil na nohy pod podjezdom na suchú tehlovú dlažbu. Dvere, dvojité, mocné otvorily sa, jakoby samy od seba. V poloosvetlenom pitvore vzala devu do náručia pani Adéla Kálnayka.

„Ó, dušenka, holubička moja," riekla, celujúc devu na líce i hrdlo, „osvobodená rabyňa, osvobodená junákom..." a viedla devu do jasno osvetlenej izby, strhajúc s nej zručnými rukami dažďový plášť i kapucu. „Ach, krása... ach, milunká... Väznili ťa, trápili..." A ona zaplakala, vtiahla devu na diván a obsypala laskavosťami, bozkami a hladkaním. „Ukáž tie slávne oči, o ktorých znejú lyry našich poetov..." Schytila ju pod briadku a zdvihla jej tvár proti svetlu... „Ale ony sú plné slz... nie slz bôľu, ale šťastia! Ach, Alfred, Alfred — jaký šťastný, veď to perla! Nella neprotivila sa laskaniam, ba jej utlačenej duši bolo príjemné lichotenie. Alfred stál nad ženskými bok divána a hľadel so šťastným úsmevom na svoju korisť. Slová Kálnaykine zvučaly skutočne veľkou radosťou, pravda, bola to iná radosť, než tá, ktorú vyrážaly slová a bozky. Bola to triumfálna radosť, jakej nikdy nepocítila. So zručnosťou výtečnej duenny obsluhovala Nellu, napojila horúcim čajom, ponúkala ťažkým červeným vínom. Nella oblizla vína. „Ach, len skôr zase do cesty," riekla, „mne je hrozná blízkosť domu... ta, zabudnúť všetko..." Kálnayka očima stretla sa s očima Alfreda. On ich rýchlo sklopil. „Výborne," podumala, „ešte i to! On jej čosi nahovoril..." Kálnayka tešila sa na „hroznú romantiku". Počala sa odberať. „Až naraz," prosila Nella, „i my pôjdeme. Alfred všetko pripravil vo Viedni... Tam bude tajný sobáš, a potom ta, do diaľky, do diaľky..." A zas stretly sa oči Alfredove s jasajúcima očima jeho priateľky. Nella krčovite držala ruku Adély, jako by sa bála, že jej ujde prv, než zase oni sadnú na voz. Konečne

sa vyrvala Adéla. Alfred sadol k Nelle a bozkával jej útlu ruku. V tom zahrmel pred podjezdom kočiar. Nella skočila s diνána a siahla po plášti. Kočiar prestal hrmeť, prešiel na blatnátú cestu. Na ňom sedela šťastná Kálnayka. Ona v tme a daždi nemohla neusmievať sa.

„Dnes nemôžme ďalej, holúbček,“ počal Alfred, bľadý. Jeho spodná pera triasla sa. On bral z rúk Nelliných mokrý plášť. „Tu sme, duša... vonku dážď a cesty nepriechodné. Ráno...“ Nella pozrela na tvár Burínskeho a predtucha niečoho strašného padla jej razom do duše. Tak zjavuje sa človeku blúdiacemu horou malé svetielko, ale čo je ono jako malunké, udáva smer. To svetielko bolo v očiach a tvári Alfredovej... Nella odstúpila dva kroky... „Voz, čo práve zarachotil, uviezol dámu?“ spýtala sa a jej ústa ostaly otvorené, jej krásne, zpytujúce oči boly široko otvorené. Alfred neodpovedal na otázku, ale skokom priľnul k deve a ovinul jej štíhly driek pravým ramenom. „Čo nás do dámy, čo do všetkých dám tohoto sveta... Kornelia... ty si už moja... drahá ... nič nám nebráni, nik nad nami.“ Nella vymkla sa zpod jeho ramena. Šla k dverám. Tie boly zatvorené. On jej otváral bočné dvere do poloosvetlenej izby ... Mráz zlomcoval devou. Jasno pochopila všetko ... Utíšila sa. Soznanie jasné a určité neustrašuje. V Nelle celou silou dejstvovala priama, pevná vôľa. Všetko, čo stalo sa do tohoto okamihu, preletelo bleskom jej hlavou s určitou jasnotou, jej posúdenie všetkých udalostí, až po zradné zmiznutie „šľachetnej dámy“, ktorá ich mala viesť až k oltáru, až po „cestovanie na železničnú stanicu“, po všetky „potrebné zaopatrenia“ bolo pravidelné a verné. Jako oslnená vyšším svetlom, čítala v tvári Alfredovej jako v knihe. Ona klesla na stolec. Alfred kľakol pred ňou a položil jej hlavu na lono. Ona sa nestrhla ... „Zle mi je, drahý,“ riekla s tichým úsmevom, „prosím o pohár vody.“ Burínsky videl svoj úspech ... on s hotovosťou odbehol do pritemnelej bočnej izby a hodil radostný pohľad na výstroj tejto z ľahkej a zručnej ruky Kálnaykinej. Z kryštálovej grafiny, stojacej na stolíku u belunkej postele, nalial vody. Ruka sa mu triasla. Nesúc pohár na tanieriku (pohár hrkotal o nerovné dno tanierika), počul nehlasný, tupý výstrel. Nella schvátila jeho revolver (ktorý bol vzal na expedíciu a položil na stôl) a strelila si do pŕs. Šaty umiernily silu výbuchu. Našiel ju v predsmrtných kŕčoch na zemi u stola. Jej tvár padla na zem. Ona obrátila sa ... líce mala pošpinené zemným prachom. Otvorené, hasnúce oči strašným, zpytujúcim výrazom hľadely do povaly. Bľadý jako smrť Burínsky hodil na seba plášť, ušiel z izby a zamieril blatnatým poľom do Burína.

XII.

Radovského netrpelo na kopaniciach, uprostred prekrásnych dubových a bukových hôr, pokrývajúcich Vysočinu až temer po temeno. Blúdil horami, zárezami, obchádzal lysinu Vysočiny, na ktorej bola meričská pyramida z troch velikých brvien a krížom

popribíjaných latiek. Krásy výhľadu s Vysočiny nevnikaly do jeho duše; oko videlo, ale spojenie s dušou bolo prervané. Oko videlo ďaleký vrškovatý kraj, rozvaliny dvoch malebných hradov, blesk strieborných vôd, hmlisté línie pohoria, vence dedín a belejúce sa punktíčky tam, kde bolo mestečko, ale z videného, z línií, bariev a barevných tónov neutvorilo sa nič v jeho predstave, nebolo zachyteného obrazu. Telesné unavenie bolo jediným výsledkom celodenných potuliek. A sám Krátky, predtým jeho miláček, bol mu protivný. O inom nehovoril, jako o skudnosti dôchodkov, o kozom mlieku a o nízkych domácich starosťach. Keď mu Vlado pripomenul staré rojčivé časy, hodil rukou a odpľul. „Keby mi len zase nesosypali potuchnuté žito, zlodeji,“ odpovedal, jako by nebol rozumel poznámku, alebo schválne vyhýbal rozpomienkam; „a to, braček, čím bohatší kopaničiar, tým skúpejší... Taký chrapún sedí vo svojom domku, a keď vyjde pred dvere, vidí zprava, zľava i prosto všetko len svoje... ale zato rechtorovi posmetá odpadky pri sosype.“

„Celkom zosedliačil sa, ohlúpnul,“ pomyslel si Vlado a šiel nadol do svojich Vrbovíc, do svojej prachom zapadnutej bibliotéky. Stará kostolníčka až po tom zbadala, že je pán doma, keď večer zasvietilo sa v oblokoch; pribehla s handrou a smetákom... „Netreba dnes, milá pani kostolníčka, i tak vyspím sa...“ „A kde ste ráčili tak dlho... môj už hovoril, že ste zase do Nemiec odišli, ale ja som neverila! Vrzuľka zomrela, čo ste doma neboli, päť sirôt zostalo a otec pijak; pán farár boli chorí, zďaleka prišiel doktor, netrúfali im — ale buď Bohu chvála — už im je dobre. Ach, svet je zlý — pred týždňom zhynuly Krepkovej husi a Bachárovi sa do komory vlámali; ráno našiel škrych prázdny, boli i žandári...“ „Dobre už, kostolníčka, ráno mi rozpoviete...“ Jemu bolo tak otupno pri novinkách posluhovačky, jako pri Krátkeho sosypových starosťach. Sadol na rozkývaný diván, keď kostolníčka odišla, a pohrúžil sa v dumu, na ničom kladnom neosnovanú, ale predsa bôľnu a pritom odpornú. „Pekne som osvežel cestovaním, pekne nasbieral som síl, našiel som pekný východ zo svojho položenia, jako sľuboval Kamenec, keď ma ťahal ztadiaľto... Pozrel na steny, vlastne na regále, plné kníh od zeme až do povaly (posteľ stála nie pri stene, ale v kúte pri regáloch, i v bočnej úzkej izbietke bolo všetko samá kniha), pozrel na stôl, zavalený kremeslami, pilinami, kresbami (tam bol hotovil model), pozrel na písmený stôl, na ktorom ležaly zaprášené rukopisy, sväzky, a pocítil to samé hnusenie, čo pri Krátkeho suchých rečiach a novinkách kostolníčky. Cesta a jej naoko nepatrné príhody sobrala mu mier i na tom mieste, ktoré bolo jediné v stave upokojiť jeho dušu. Už mu nič nehovorily veľké bachanty, viazané v bielom, teraz už ožlklom pergamente, nič sbierka prvotiskov, brošúr, nič inkunábule, zachraňované a cenené dedami jako poklady. Nebolo vravy oných rozličných zastaralých jazykov, nebolo symfonie... nemo a otupno stály jeho miláčkovia na regáloch z tisového dreva (jak pýšil sa predtým i týmito hrubými policiami, lebo vraj ony chráňa knihy

od moľov a iných knihových žúžalov), a predsa nezmenily sa v ničom, ničím neprevinily sa.

Na druhý deň počal riadiť bibliotéku — veď to bolo jeho milé zamestnanie — ale skoro klesly jeho mocné ramená do lona. Z tupého onemenia vytrhol ho Palko Vavro a počal ho objímať: „Teš sa so mnou... tu je diplom... tituluj ma... som ti kollegom, Doktor der gesammten Heilkunde, sláva! Dosť si sa ma nahrešil... Tu som, osadím sa, vezmem hodné dievča so šupákmi... sláva!" Vavro behal po izbe... „A ty zase tu sa ideš zasedeť? Ja ti na hlave spálim tie tvoje čarbaniny a z ventilov nech cigáň klince nakuje. Do života!"

Keď odišiel natešený bývalý starý študent, Vladimír klesol ešte do väčšieho smútku. Tešil sa síce z úspechu Vavrovho, ale pri ňom tým smutnejší bol jeho vlastný stav... Ešte i Vavro, ktorého celý svet odhodil jako ztrateného, predral sa k životu, Vavro, ktorého dary boly skrovné, život ľahký, ba ľahtikársky... „A pravdu má... osadí sa, ožení sa a zaujme čestné, výnosné a dôležité stanovisko v živote. A ja?..." Počal pracovať na svojom „Cheopsovi", a s hrúzou poznal, že je k práci úplne neschopný. Jemu sa priamo bridily už utvorené postavy, tón vysokopárnych jambov a celý duch, vejúci z rukopisu, tridsať ráz prepísaného a prepracovaného. Autorské muky zachvátily ho silou mimoriadnou. A to sú veľmi zlé muky, dušu ubíjajú. Napracuješ sa, napremýšľaš, noci prechádzajú, sny sú nepokojné, všetko hučí, všetko je pretkaté jednou mysľou — a tu nezdar, nemôžeš ďalej, si nespokojný, ale čo len nespokojný — si nešťastný, duševne chorý, sám seba nenávidíš, hanbíš sa a zúfaš. A tak jemno naladená duša, jako duša Vladimíra Radovského, cíti dvojmo autorské muky, lebo ona netrápi sa pre osobnú slávu, pre zisk, pre úspech vnešný... tá duša myslela a chcela prispeť k veľkému, pre ňu svätému dielu, a nielen chcela, ale považovala to za povinnosť svätú, a nezdar za svätokrádež, za hnusný hriech a podlosť. Iný by hodil rukopis do pece, začal niečo iného, alebo vôbec nezačal nič a uspokojil sa. Nie tak Vlado. Cítil, jako rozpoltila sa jeho hruď, keď prišiel v práci po hranicu, ktorá nedovoľovala ďalej ani krok. A Prachov? A jeho vysoká, beznádejná láska?... Vlado hodil rukopisy pod regál, k ostatným mŕtvym... pod regálom bolo celé Columbarium počatých i dokončených prác — a keď už rukopis ta zašmaril, nebolo preň viac vzkriesenia. „A už s tým spisovateľstvom tvorivým je konec — konec, konec!" riekol sám k sebe, a na druhý deň pribral sa do novej práce. Téma ho dávno pútalo a bol už urobil k nemu štúdia. *Spisy a vplyvy slovenských latinákov* mala sa nazývať kultúrno-literárna práca, čerpaná priamo z prameňov, kníh a rukopisov spisovateľov, písavších na Slovensku latinským jazykom. Vladimír Radovský okrial a vhĺbil sa ihneď do práce... Už i nádeje počaly rodiť sa... pôjde po Slovensku na hľadačku za rukopismi... Je to pole celkom neobrobené, vďačné. Zase počaly bachanty hovoriť, ale — žiaľ — zase prinaraz, prihlasno. Nastrčil ucho k jednomu, tu volal ho druhý. Melodie počaly prepletať sa,

zase počul smes symfonií a nedajbože vybrať jednu presne a určite. Nesmierny vedecký apparát, nasbieraný po universitách, v tichých nociach, po bibliotékach, na prednáškach, tlačil ho, tiesnil a mýlil. Ale on chytil sa vedeckej práce so zúfalou húževnatosťou tonúceho, vediaceho, že iného brvna spasonosného niet a okolo smrťou hroziaca hlbina morská. Zaháňal obraz Kornelie jako príšeru, utlumoval city lásky jako pokušenia zlého ducha . . .

A medzitým, čo Radovský kŕčovite trímal brvno nádejnej spásy, nad Prachovom vzniesla sa búra. Pre Kunoviča nedarmo pribehol schválny posol z Burína. Keď skočil s voza pred panským hostincom, stretol niekoľko burínskych pánov, ktorí naňho jakosi podivne pozreli a potom ledabolo pozdravili. V sporiteľni našiel už hotovú vzburu . . . Od dvoch dní nestačili vyplácať vklady, a dnes ráno kto neprišiel, bol kassír so „svetovou vzdelanosťou“. Darmo ho hľadali v byte a po všetkých krčmách . . . A keď toho nebolo, napadlo, že chybí ešte úradník . . . Toho síce našli, ale už u súdu, kde prosil, aby ho dali do väzby . . . Vyznal, že už od roka paratil s kassírom veci neuveriteľné. Celá škoda nedala sa ani len šípiť, isté bolo, že chýbaly summy, ktoré ohrožovaly jestvovanie celého ústavu. A vždy prichádzaly nové a nové Hiobove chýry. Kunovič bol angažovaný s ústavom na desatoraký spôsob . . . Do neho leteli jako šášky . . . Jeden pád zapríčinil pád druhý, tretí . . . Podminované stavisko rútilo sa následkom jednoho výbuchu. Okolo piatej po obede bolo temer isté, že ústav nedá sa zachrániť . . . Značná časť Kunovičovho majetku bola pochovaná pod jeho rumami. A tu dokázala sa jeho nezlomná sila: on stál jako mohutný dub vo vetroch, naňho so všetkých strán dobíjajúcich, on telegrafoval, písal, hľadal pomoc, tešil, nádej budil . . . „Eh, čo, niekoľko tisíc . . . peniaze boly i budú — netreba hlavu spúšťať,“ hovoril na schôdzke účastinárom a úradníkom v zelenej izbe sporiteľne . . . „Vidíte, že ja nesiem škodu hlavnú . . . hej, jako rojiť sa budú intabullácie na môj čistý majetok — ale nezúfam; ešte možno zachrániť.“ A zase navrhoval, posmeľoval, tak že skutočne vzbudil nádeje u mnohých. Priniesli poštu. Kunovič sedel u obloka a čítal rýchlo otvorený list. Všetko zatíchlo . . . mnohí mysleli, že asnáď prichodí od niekiaľ spása . . . Kunovič sklonil hlavu . . . jeho prse, mohutné, oblé, počaly ťažko dýchať, chrapot ozýval sa z nich . . . „Pre Boha, zase niečo?“ zavolali prítomní . . . „Nič, nič,“ riekol Kunovič, „zlé zprávy od syna . . .“ a vyšiel. Ešte vždy bol jeho krok silný, ale hlava už nesedela tak hrdo, povedome na jeho mocnej šiji. Bola sklopená a nabok nachýlená. On šiel do svojho domu v ulici a zaprel sa do izby, kde zvykol nocovať, keď ho niečo v Buríne na noc zadržalo . . . Úder bol hrozný: Eugen písal, že keď nedostane obratom pošty dvadsať tisíc, musí kvitovať, ba možno musí urobiť ešte niečo horšieho . . . Prehral v kartách, a to gavalierom inej pomoci niet . . . tri dni má lehotu — po troch dňoch musí platiť . . . Celá garnisona vie o tom.

I pri riadnych okolnosťach bol by citeľný úder zle podejstvoval na tak silného muža — ale teraz, pri burínskom krachu, prevyšoval

už i sily Kunovičove. On ľahol na diván a z pŕs mu vyvieral ťažký, neprestajný ston... No skoro sobral sa... Zaťal zuby, hrdo hodil hlavou a odšiel do kassína... Išla hra. On, jako by nič nebolo stalo sa, prisadol a hral vysoko s flegmou, ktorú obdivovali. „Už mu je jedno," pomysleli si zlostní — „čert ho berie, tak či tak." Kálnay usmieval sa mu super-zdvorilým úsmevom a žartoval medzi hrou. „A kde väzí Burínsky?" opýtal sa podžupan. „Hja," riekol s úsmevom Kálnay a bluskol na vážnu, trochu zbľadlú tvár Kunoviča, „mladí ľudia majú všelijaké záujmy." Kunoviča bodlo spomenutie toho mena priamo do srdca; na jeho srdci bola nezažitá rana, ktorej nebolo radno dotknúť sa; badal pohľad Kálnayov, vedel, koľko škodoradosti bolo v tomto človeku, ale zdržal sa. Len pozrel na Kálnaya takým oslepujúcim pozorom, že tajomník a agent majetkov spríjemnil tvár a rýchlo doložil: „Šťastný človek, strýc v Amerike mu zomrel a zanechal veľký majetok. Polovicu dedí jeho línia. Stavať, pánovia!" Starý pensionista sedel u širokého chrbta Kunovičovho a hľadel so záujmom do jeho karát. Bol to verný kibic, spojoval svoj kibický záujem celkovite so záujmom hráča, ktorému práve hľadel do karát — kto to bol, bolo mu jedno, on nebol prijímač osôb. „Vína!" zavolal Kunovič. Sluha už vedel, jakého vína želá si dobrý hosť, nemajúci vo zvyku zabudnúť na dusér. Priniesol v tlstom poháre staré červené víno a postavil k ľavej ruke. Kunovič, nehľadiac, po zvyku, za pohárom a vypil víno na dúšok. „Ešte raz," riekol a postavil väčšiu hŕbku bankoviek. Prehral. Keď Kálnay rozmotal chumáč, zbadal, že bola medzi bankovkami stovka. Jako zkúsený a opatrný hráč ihneď zbadal, že Kunovič vhral sa v náruživosť, že ide slepo do výšky skoro neobyčajnej. Peniaze počaly presýpať sa z banky ku Kunovičovi a naopak, tak že ostatní hráči, karty berúci, stali sa temer len figurantmi. Starý pensista vypuľoval oči, triasol sa, hľadiac v karty, ktoré Kunovič bez gustovania odkrýval. Summy rástly... ticho bolo v dvorane, len pravidelné „dám", „neberiem" a iné krátke slová bolo počuť. Neraz bola už banka slabá, ale zase vzmohla sa. Kunovič bol v prehre. Kálnayho hodina bola už dávno prešla, on by sa rád bol vymanil... V tom vkročil do izby Kamenec a, nevidiac nikoho iného, pošiel rovno ku Kálnayovi. Bol bľadý jako vápenná stena... On nahnul sa nad neho a riekol mu čosi na ucho. Kunovič urobil sa, že nevidí Kamenca, ktorý mu bol protivný svojím preskočením z tábora do tábora. „Alfons," pomyslel si, „a opovážil sa u mňa hostiť." „Pol banky!" riekol hnevno. No Kálnay razom položil kladu karát na stôl a vstal... „Čo to?" v nedorozumení opýtal sa Kunovič, ktorý chcel previesť úder na banku. „Pardon!" riekol Kálnay hlucho a, soberúc klobúk, ušiel rýchlo, nestačiac so stola sobrať peniaze. Ľudia pozerali jeden na druhého, pensionista zamračil sa, jemu bolo pretrhnutie hry horkým sklamaním. „Pol banky chcel sadiť," pomyslel si... a rýchlo schytil kladu karát, aby videl, čo by bolo vyšlo. „Eh, škoda, preškoda... mali sme šláger!"

Kamenec až teraz zbadal Kunoviča a zarazil sa. Strašno mu bolo videť človeka v kartárskej spoločnosti, v dyme, pri pohároch,

na ktorého čaká úžasná zvesť... „Pane Kunovič —“ počal... jeho hlas triasol sa. Kunovič neozval sa, vypil ostatok vína a zdvihol sa so stolca. V billardovej izbe dochytil ho Kamenec. „Hneváte sa, máte právo, ale odpusťte, okolnosti...“ Kamenec s trasúcou sa čeľusťou, rýchlo, potrhanou rečou oznámil Kunovičovi, že jeho dcéra Kornelia leží mŕtva s prestrelenou hruďou vo ville Kálnayho.

* * *

Prešlo päť rokov. Na prachovskom cintoríne na hrobe Kornelie Kunovičovej vyrástla vysoká tráva, ale nik nechodí pomodliť sa na opustenú mohylu. Tá, ktorá by chodila, ľahla si vedľa nej: mať. Kunovič nebol v stave udržať majetok, nie pre ztraty burínske, ktoré nahradil skoro, ale pre klesnutie vlastnej energie a pre odchod duše hospodárstva, úbohej Kunovičovej. Len čo ju vyniesli na cintor, pošlo v dome všetko naopak, nešťastie išlo jedno za druhým; Kunovič zunoval, predal majetok a vtiahol do mesta, do svojho domu v ulici. Tetka Žanka vedie jeho domácnosť a hráva s ním piket. Darmo posiela ho časom z domu: on nevychádza a stal sa zabudnutým človekom. Často sedáva nad knihami, z nichž vypisuje svojím krasopisným písmom citáty. Na obecenstvo burínske hľadí s tým samým opovržením, jako počas svojej slávy a sily. Syna odvolal z vojenskej služby: „to nie pre nás,“ riekol, „nauč sa pracovať,“ a zaopatril mu miesto hospodára pri veľkom panstve.

Jako „Cheops“, tak i vedecko-literárna práca Radovského zostala nedokončená... i to, čo napísal, nedá sa použiť, napriek nahromadenému materiálu. Žije temer nevychádzajúc zo svojej kuteri; len časom v ošumelom šate navštevuje okolných dobrých ľudí, posedí, pohovorí, a zase utiahne sa na celé mesiace. Duša mu vždy horí šľachetným ohňom, myšlienky rastú jako kvet, ale kvet, nemajúci v sebe plodného zárodku. Kamenec ztratil sa z Burína hneď po katastrofe a nikto o ňom neslýchal. Hovorili, že dlho žil na dolniakoch u bohatého gavaliera, s ktorým i cestoval po Europe. Kálnay kvitne ďalej: razom dostal mastný úrad, ktorý by ho vlastne nútil odísť z Burína do veľkého mesta... no úrad i plat má, ale Burín z „dôležitých príčin“ neopúšťa. Pani Kálnayka tiež postúpila: u jej trónu sedáva barón, opravdový barón, s opravdovou sedmorožkatou korunou na manšetových gombíkoch. V jej „salóne“ je práve tak teplo a príjemno, jako predtým; je síce menej hlučno, ale predsa veselo, a nadto nado všetko má výhľady na grófa, opravdového grófa, s opravdovou deväťrožkatou korunou na manšetových gombíkoch.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

(Dokončenie z pred. čísla.)

lajka = meno čiernej ovce. Obzor, Júli 1892. Mor.-val. *laja*, *lajka* = ovce černá, jenom kousek ocásku bílý, ovce s vlnou bílou, prorostlou chlupy černými do ryšava. Bartoš (Kott); malor. *lajistyj* = schwarz: rumun. *lae*. Miklosich, Et. Wört. 159. „Ein durch die rumunischen Hirten verbreitetes Hirtenwort, dessen Ursprung dunkel ist.“ Meyer, Et. Wörtb. der alban. Spr. Strassbg. 1891. p 235.

merinda, *meryzat*: obě slova jen z Miklosichova Etym. Wörtb. 191, jako slovenská, doložena jsou; *merigat* = prežúvat: ovce v chládok si merigat uľahnú, Obzor, Júli 1892; mor.-val. *měrynda* = strava na cestu. Kott; pol.-podhal. *mierenda*, *mieryńdzać*. Malinowski, Rozpr. 11; malor. *merendja* = Mundvorrath auf der Reise, *merendzaty* = wiederkauen: z rumun. *merindă*, verbum *a merindza*. Kałužniacki, Mikl. Wand. 17, 23.

mrcha jest nyni a) mrtvolou zvířecí, b) věcí špatnou, zlou; v starší češtině byla *mrcha* predevším mrtvolou lidskou. Jungmann. Význam „pecus, merx“ v českoslovenčině dosud doložen není. Či užívá se kde na Slovensku slova *mrcha* ve smyslu: hovado (živé), dobytek, tovar? *mrcha* = a) mrtvola (lidská, zvířecí), b) věc ničemná, pochází zajisté od kořene *mer-*, jak to již Dobrovský učil a Miklosich potvrzuje. Téhož významu jest i polské *mercha*, *myrcha*, jež Malinowski, Rozpr. 11. 12. neprávem odvozuje z rumunského *marhă*, *margă* = hovado. Jiného původu jsou slova pol. *marcha* = Mähre, maloruské *marha*, bulh. (Vinga) a srbské *marva*: tato slova souvisí patrně s oním rum. *marhă*, s něm. *Mähre* atd. Srovn. Miklosich, Et. Wört. 190. 191.

mosor = dřevěná oblitina, jedlový vyhnilý stonek u země, z něhož se črpáky, gelety atd. dělají. Časopis Čes. muz. 1848. II. 311. *mosúr* = nadávka. Dobš. Obyč. 45 (K.). Slovo *mosor*, *mosur* (s odvozeninami) je známo i na mor. Slovensku, pak v nář. polských (Malinowski, Rozpr. 11), v malor. (*mosur* = suk v derevi; *mošir* = Salzfass aus einem Holz gemacht), konečně i v srbštině: *mosur* = Eiszapfen; pak = cijev drvena, što žene na nju motaju predju, Vuk; další doklady viz u Miklosiche, Türk. Elem., Nachtrag, Zw. Hälfte, 176. Jest dále rumun. *mosor* = Spule, Rolle, Knollen, Drüse; pak tur. *masur* = Rohr, Pfeifenrohr, Weberspule; *masra* = kleines Rohr, z. B. an einem Brunnen, Spule; bulh. *masur* = fuseau; novořecké μασούρων, μασούριον, μασουρίζω; alb. *massuri* = Rührstock zum Garnwickeln. Miklosich, Türk. Elem. Při této rozšířenosti slova *mosur*, *masur* nelze ho nijak z rumunštiny odvozovati, jak to kdysi Miklosich, Wand. 23 činil a jak dosud činí Malinowski, Rozpr. 11. Původ jest patrně záhadný. České a hornoluž. *mosor* = 1) jízva, důlek po osýpkách; 2) Maserklotz zajisté již Matzenauer, Cizí slova

257, dobře odvozoval ze staroněmeckého *masar*, novoněm. *maser*, jež vniklo i do románských jazyků. Kluge, Etym. Wört. d. deutschen Spr. 4. Aufl.

pirť, pirťa (vyslovuje se někde i *pirta?*) = raticiami dobytka utlačený chodníček; po pirťach grúňov chodia ovečky. Pohľ. IV. 263 (K.) lesní pirťa Pokorný, Pot. II 118 (K.) Slovo jest též mor.-val. a pol.-podhal. Malinowski, Rozpr. 12. V této formě pochází podle Miklosiche, Wand. 24. Et. Wört. 244. zrovna z rumunského *pьrta, pîrta* = Spur, jež samo však jest původu slovanského: bulh. *prъtina* = Schneebahn; srb. *prt, prtina;* česky *prť;* malor. *perť*, jež se i do polštiny dostalo: *perć* = ścieżka w gorach skalistych.

pistrula = kropenatá ovce, kráva. Slovo jest známo i u mor. Slováků a u Poláků podhalanských. Malinowski, Rozpr. 12. Odvozuje se z rumun. *pistruju* = gesprenkelt. Mikl. Wand. 24. Slovanský původ slova je však nepochybný: staroslov. *pьstrъ* = bunt, česky *pstrý*, jež nověji zaměněno (nejspíše ruským) *pestrý*.

podišiar = polica z dasky. Němc. VII. 185. Dobš. Obyč. 57 (K.): z rumun. *podišor* = Boden, Miklosich, Et. Wört. 254.

putyra = bezuchá dřevěná nádoba na 20—30 litrů vydojeného mléka, žinčice Bartoš, Rízner (Kott); *putera* = eine Wanne zum käsemachen Palk.; těš.-pol. *putyra;* pol.-podhal. *puciéra, puciora* Malinowski, Rozpr. 12.; malor.-huc. *putera*. Pochází prý z rumunštiny, Kałužniacki, Mikl. Wand. 18. 24., ačkoliv se dokládá jen rumunsky *putinъ* = Fässchen, Butte. Jest však i starohornoněm. *putīna*, tak že rum. původ nelze považovati za jistý. Mimo to máme českoslov. *putina, putinka, putna*, jež se i v jiných jazycích slovanských objevuje. Kałužniacki, Mikl. Wand. 18. a Malinowski, Rozpr. 12 ovšem i tuto formu odvozují z rumunštiny.

redikať, redikovať sa = stěhovati se z místa, je-li vypaseno, na lepší pastvu. Němcová VII. 184. Pokorný, Pot. II. 74. *riedikať* Kollár, Zp. II. 509 (Kott); *redik* = stěhování se Tkač (K.); pol.-podhal. *redyk, redykać, redykałka* Malinowski, Rozpr. 13. Z maloruštiny slovo doloženo není. Původ rumunský považuje se za jistý: rum. *rъdika, ridika* = heben, tollere, *a se ridika* = aufstehen. Miklosich, Wand. 24. Etym. Wört. 271, kdež dodáno: „Aus der Sprache rumunischer Hirten.

ryncka = žalúdek telecí Dobš. Obyč. 57 (K.); pol.-těš. *reńska* Malinowski, Rozpr. 13.; malor. *ryndźa, ryńdźa* Kałužniacki, Mikl. Wand. 18: z rumunského *rînzъ* = Magen Mikl. Et. Wört. 286. Albánsky *rεndεs* masc. = Lab. „Das Wort ist wohl mit *rεnde* = „schwer“ zusammenzubringen (Suffix *-εs*) — dieses entstand aus lat. *grandis* —: der Labmagen lässt die Milch gerinnen, macht sie schwer. Die rumunischen Formen sind also aus dem Alban. entlehnt.“ Meyer, Etym. Wörterb. der alb. Spr. 365.

salaš, slovo ve všech skoro jazycích slovanských známé, mimo to v rumunštině: *sъlaš*, pak v maď. *szállás szállani* konečně i v jazyku tureckém: *salaš, saladž* = Zelt, Hütte. Dříve odvozovalo se slovo *salaš* z rumunštiny (Mikl. Wand. 24), vlastně z maďarčiny (Kałužniacki, Mikl. Wand. 19; Malinowski, Rozpr. 13); nověji po-

jal Miklosich *salaš* mezi slova z tureckého jazyka pocházející, viz Türk. Elem., Zweite Hälfte, 49, Nachtrag, Zw. Hälfte, 23.

sihla, *sihlina* = močálovitá louka, *sihlý* = vlhký Kott; *Sihelné* = ves v Oravě Pokorný, Pot. II. 258; pol.-těš. a podhal. *śihla*, *Zásihlé* = název dědiny na Podhalí Malinowski, Rozpr. 13; malor.-huc. *syhla* = Bergwald, in Galizien = höher gelegene sumpfige Wiese Kałužniacki, Mikl. Wand. 19. Podle Kałužniackého, k němuž se i Malinowski přidává, pochází slovo *sihla* z rumun. *silhă*, a toto z latin. *silva*. Matzenauer, Listy filol. XIX (1892), 254, myslí na kořen *sig*-, z něhož prý pochází chorv.-srb. *siga* stalactites Kalksinter a jenž se v germánských jaz. objevuje: stněm. *sikan*, *sigan* = nynější seihen. Slovo záhadné.

striga = Hexe, *strigoň* = Hexenmeister Palk. = *strigún*, Jung. Formy *strigoje*, kterou Miklosich, Et. Wört. 326 jakožto slovenskou uvádí, nenacházím v žádném slovníku. Slovo jest dále známo v nářečí pol.-podhal. *strziga* Malinowski, Rozpr. 14; pol. *strzyga*, *strzygonia* Linde; slovinsky *štrija* = Hexe, *strigon* = Vampir. Miklosich, Wand. 24, odvozoval slovo *striga* z rumunského *strigoj* masc. *strigoje* fem.; tohoto původu drží se též Malinowski. Avšak v Etym. Wört. podává Miklosich správnější etymologii. Máme řecké στρίξ, latinské *strix*, *striga*, ital. *strega*, které formy slovanským bližší jsou, než rumunské.

strunga = Schafhürde, verschlossener Ort zum Melken. Bern. priechod oviec na košiari W. Dušan, Č. Č. M. 1848. 2. 326; pol.-těš. a podhal. *strąga* Malinowski, Rozpr. 13.; malor.-huc. *strunka* Kałužniacki, Mikl. Wand. 19. *strunga* v Uhersku; srbsky *struga* = Melkstall, Riss im Zaun, grosse Schafhürde, Vuk. Dříve odvozovali Miklosich a Kałužniacki, Wand. 19., 24., slovo to z rumunského *strungъ*, a tak soudí dosud Malinowski; avšak v Etym. Wört. 326 připojuje Miklosich novoř. στροῦγκα a alb. *štrungъ*, jež pochází od časoslova *štrъngoj* = pressen, dodávaje: „Aus dem Albanesischen in das Rumunische und aus diesem in die slavischen Sprachen."

tanistra, *tanystra* = Tornister Bern., Palk.; pol.-těš. a podhal. *tanistra* Malinowski, Rozpr. 14; malor. *tajstra*, *kajstra* Miklosich, Wand. 11. Et. Wört. 109.; bělor. a velikor. *tajstra* Mikl. Et. W. 109. Původ slova toho zůstal Miklosichovi temným; hádal na rumunštinu, z níž B. P. Hasdeu, Limba 304, uvádí *taistrъ*, Miklosich sám v Et. Wört. 109 *trast* = πήρα. Nyní podařilo se prof. G. Meyerovi (Indogerm. Forschungen II [1893], 441—445) původ tohoto evropejského slova vyjasniti. Pochází z řečtiny. V byzantínské řečtině bylo slovo τάγιστρον = saccus pabulatorius, quales equorum capitibus alligantur, od časoslova ταγίζω = ich füttere, eigentlich gebe dem Pferde seine Ration, ταγή (od čas. τάσσω); z toho povstalo novořecké ταΐζω, ταΐστρον, jež nezměněno vniklo do rumunštiny, maloruštiny a polštiny: rum. *taistrъ*, malor., pol. *tajstra*. Malor. *kajstra* pochází z nějakého řeckého *κάϊστρον, a toto z latin. canistrum = κάνιστρον. Vlivem tohoto slova původně latinského utvořeno pak *tanistra*, jež ze slovenského dostalo se do maďarčiny: *tanisztra* a a přesmyknutím *tarisznya*. Německé *Tornister* pochází buď ze slo-

vanského anebo z maďarského. Tolik prof. Meyer. Původ slova *tajstra* nepochybně odhalen, a též cesta, po níž se tato forma do některých jazyků slovanských dostala. Co se však týče formy *tanistra*, *tanystra*, tu prostřednictví rumunské musí vypadnouti.

urda = smetana na žinčíku W. Dušan, Čas. Čes. Mus. 1848. 2. 332. mastné čiastky mlieka ovčieho, ktoré pri varení žinčice vystupujú na vrch: z *urdy* mútievajú maslo. Obzor, Júli 1892. Slovo *urda* objevuje se též u mor. Valachů, viz Miklosich, Wand. 24; v nářečí pol.-podhal. zní *urda*, *hurda*, pol.-těš. *horda*, Malinowski, Rozpr. 14; u Malorusů *urda*, *vurda*, Miklosich, Wand. 11. Et. Wört. 372; konečně nachází se i u Srbů: *ȗrda* = grüševina, geronnene Milch, Vuk Karadžić 105. Původ slova se vidí v rumunském *urdъ* = Ziegenkäse, Topfen.

valach = ein mährischer oder karpatischer Walache, Schafhalter, Senn, Schafknecht. Jungmann. Tak nazývají se ovčáci též na Podhalí polském, viz Malinowski, Rozpr. 15. Na Těšínsku jsou *valaši*, jako na východní Moravě, obyvatelé krajů horských. Ibidem. V téže oblasti vyskytuje se i femin. *valàška* = 1) žena valachova, 2) druh ovec, 3) sekýrka valachova s dlouhým topůrkem, jíž se užívá místo hole. Formy *valach*, *valaška* nejsou domácí slovanské, nýbrž pocházejí od sousedů Němců, jakož správně podotýká Miklosich, Et. Wört. 393. Domácí forma československá (a zároveň jihoslovanská) jest *vlach*, polsky *włoch*, rusky *voloch*. Miklosich, Et. Wört. 393. zaznamenal, že forma *vlach* někde na Slovensku označuje „pastýře", myslím však, že jest to omyl, jenž zavinily naše slovníky. Tak čteme u Kotta IV. 723: *Vlach* na Slovensku = valach, pastýř. Šaf. To je výpisek z Jungmanna V. 122: Slc. (t. j. slovacice) *vlach* = valach, pastýř. Šaf. Star. I. 320. Ale Šafařík na tomto místě nemluví o Slovensku, nýbrž uvádí doklady z Anny Comneny (k r. 1081), z typika sv. Sávy (okolo 1208), ze zákonů Št. Dušana (r. 1349) pro význam *vlasi* = pastores. To jsou tedy doklady jihoslovanské, jež pro Slovensko neplatí. Žeby na Slovensku slovo *vlach* znamenalo „pastýře (ovec)", totéž jako *valach*, dosud doloženo není.

vatra = oheň, ohniště; z toho odvozená slova: *vatriť*, *vatrený* = ohnivý, *vatráľ* = mocná palica, *vatrisko*; vyskytuje se i forma *vaškra*: väčší oheň menuje sa vatra lebo vaškra; odtiaľ to slovo vatriť alebo *vaškriť*. Hodža, Čít. 152 (Kott). Podobně jsou na Těšínsku známa slova *vatra*, *vatrál*; na Podhalí *vatra*, *vatrzysko*, *vatrove*. Malinowski, Rozpr. 15. Dále nacházíme v srbštině *vatra*, *vatralj*; v maloruštině *vatra*, *vatraľ*, *vatrity*; konečně ve velkor. *vatrucha* = Art Kuchen. Mikl. Et. W. 376. Mimo jazyky slovanské objevuje se v rumunštině *vatrъ* = Feuer; v albánštině *vatrъ* = focus, v cigánštině *vatro*, pak v jazyce zendském (východně íránském) *ātar*, a konečně v jazyku staroindickém *atharī* = Flamme. Kdežto dříve Miklosich a Kałužniacki, Wand. 11. 20, 22. 24. odvozovali slovo *vatra* z rumunského, podotýká Miklosich v Etym. Wört.: „Wie so manches Andere, mag auch das iranische Wort für Herd den Slaven durch die Türken überliefert worden sein."